Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଵିନଯପିଟକେ

ସାରତ୍ଥଦୀପନୀ-ଟୀକା (ପଠମୋ ଭାଗୋ)

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା

ମହାକାରୁଣିକଂ ବୁଦ୍ଧଂ, ଧମ୍ମଞ୍ଚ ଵିମଲଂ ଵରଂ;

ଵନ୍ଦେ ଅରିଯସଙ୍ଘଞ୍ଚ, ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟଂ ନିରଙ୍ଗଣଂ।

ଉଳାରପୁଞ୍ଞତେଜେନ, କତ୍ଵା ସତ୍ତୁଵିମଦ୍ଦନଂ;

ପଵରଜ୍ଜାଭିସେକେନ, ସାସନୁଜ୍ଜୋତନତ୍ଥିନା।

ନିସ୍ସାଯ ସୀହଳିନ୍ଦେନ, ଯଂ ପରକ୍କମବାହୁନା;

କତ୍ଵା ନିକାଯସାମଗ୍ଗିଂ, ସାସନଂ ସୁଵିସୋଧିତଂ।

କସ୍ସପଂ ତଂ ମହାଥେରଂ, ସଙ୍ଘସ୍ସ ପରିଣାଯକଂ;

ଦୀପସ୍ମିଂ ତମ୍ବପଣ୍ଣିମ୍ହି, ସାସନୋଦଯକାରକଂ।

ପଟିପତ୍ତିପରାଧୀନଂ, ସଦାରଞ୍ଞନିଵାସିନଂ;

ପାକଟଂ ଗଗନେ ଚନ୍ଦ-ମଣ୍ଡଲଂ ଵିଯ ସାସନେ।

ସଙ୍ଘସ୍ସ ପିତରଂ ଵନ୍ଦେ, ଵିନଯେ ସୁଵିସାରଦଂ;

ଯଂ ନିସ୍ସାଯ ଵସନ୍ତୋହଂ, ଵୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତୋସ୍ମି ସାସନେ।

ଅନୁଥେରଂ ମହାପୁଞ୍ଞଂ, ସୁମେଧଂ ସୁତିଵିସ୍ସୁତଂ;

ଅଵିଖଣ୍ଡିତସୀଲାଦି-ପରିସୁଦ୍ଧଗୁଣୋଦଯଂ।

ବହୁସ୍ସୁତଂ ସତିମନ୍ତଂ, ଦନ୍ତଂ ସନ୍ତଂ ସମାହିତଂ;

ନମାମି ସିରସା ଧୀରଂ, ଗରୁଂ ମେ ଗଣଵାଚକଂ।

ଆଗତାଗମତକ୍କେସୁ , ସଦ୍ଦସତ୍ଥନଯଞ୍ଞୁସୁ;

ଯସ୍ସନ୍ତେଵାସିଭିକ୍ଖୂସୁ, ସାସନଂ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଂ।

ଵିନଯଟ୍ଠକଥାଯାହଂ, ଲୀନସାରତ୍ଥଦୀପନିଂ;

କରିସ୍ସାମି ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ, ପରିପୁଣ୍ଣମନାକୁଲଂ।

ପୋରାଣେହି କତଂ ଯଂ ତୁ, ଲୀନତ୍ଥସ୍ସ ପକାସନଂ;

ନ ତଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଭିକ୍ଖୂନଂ, ଅତ୍ଥଂ ସାଧେତି ସବ୍ବସୋ।

ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟସଭାୱାଯ, ସୀହଳଆଯ ନିରୁତ୍ତିଯା;

ଗଣ୍ଠିପଦେସ୍ୱନେକେସୁ, ଲିଖିତଂ କିଞ୍ଚି କତ୍ଥଚି।

ମାଗଧିକାଯ ଭାସାଯ, ଆରଭିତ୍ୱାପି କେନଚି;

ଭାସନ୍ତରେହି ସମ୍ମିସ୍ସଂ, ଲିଖିତଂ କିଞ୍ଚିଦେୱ ଚ।

ଅସାରଗନ୍ଥଭାରୋପି, ତତ୍ଥେୱ ବହୁ ଦିସ୍ସତି;

ଆକୁଲଞ୍ଚ କତଂ ଯତ୍ଥ, ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମ୍ପି ଅତ୍ଥତୋ।

ତତୋ ଅପରିପୁଣ୍ଣେନ, ତାଦିସେନେତ୍ଥ ସବ୍ବସୋ;

କଥମତ୍ଥଂ ୱିଜାନନ୍ତି, ନାନାଦେସନିୱାସିନୋ।

ଭାସନ୍ତରଂ ତତୋ ହିତ୍ୱା, ସାରମାଦାଯ ସବ୍ବସୋ;

ଅନାକୁଲଂ କରିସ୍ସାମି, ପରିପୁଣ୍ଣୱିନିଚ୍ଛଯନ୍ତି।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା

ୱିନଯସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯଂ ନମସ୍ସିତୁକାମୋ ତସ୍ସ ୱିସିଟ୍ଠଗୁଣଯୋଗସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଯୋ କପ୍ପକୋଟୀହିପୀ''ତିଆଦିମାହ। ୱିସିଟ୍ଠଗୁଣଯୋଗେନ ହି ୱନ୍ଦନାରହଭାୱୋ, ୱନ୍ଦନାରହେ ଚ କତା ୱନ୍ଦନା ଯଥାଧିପ୍ପେତମତ୍ଥଂ ସାଧେତି। ଏତ୍ଥ ଚ ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣପ୍ପଯୋଜନଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ବହୁଧା ପପଞ୍ଚେନ୍ତି ଆଚରିଯା। ତଥା ହି ୱଣ୍ଣଯନ୍ତି –

''ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯୱନ୍ଦନା ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଭୱନିସ୍ସଯୱିସୁଦ୍ଧିପଟିୱେଦନତ୍ଥଂ, ତଂ ପନ ଧମ୍ମସଂୱଣ୍ଣନାସୁ ୱିଞ୍ଞୂନଂ ବହୁମାନୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ, ତଂ ସମ୍ମଦେୱ ତେସଂ ଉଗ୍ଗହଣଧାରଣାଦିକ୍କମଲଦ୍ଧବ୍ବାଯ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ସବ୍ବହିତସୁଖନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥଂ। ଅଥ ୱା ମଙ୍ଗଲଭାୱତୋ , ସବ୍ବକିରିଯାସୁ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଭାୱତୋ, ପଣ୍ଡିତେହି ସମାଚରିତଭାୱତୋ, ଆଯତିଂ ପରେସଂ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଆପଜ୍ଜନତୋ ଚ ସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ ରତନତ୍ତଯପଣାମକିରିଯା''ତି।

ମଯଂ ପନ ଇଧାଧିପ୍ପେତମେୱ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସଯିସ୍ସାମ। ତସ୍ମା ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣଂ ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଅନନ୍ତରାଯେନ ପରିସମାପନତ୍ଥନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇଦମେୱ ହି ପଯୋଜନଂ ଆଚରିଯେନ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି –

''ଇଚ୍ଚେୱମଚ୍ଚନ୍ତନମସ୍ସନେଯ୍ୟଂ ,

ନମସ୍ସମାନୋ ରତନତ୍ତଯଂ ଯଂ;

ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦଂ ୱିପୁଲଂ ଅଲତ୍ଥଂ,

ତସ୍ସାନୁଭାୱେନ ହତନ୍ତରାୟୋ’’ତି।

ରତନତ୍ତୟପଣାମକରଣେନ ଚେତ୍ଥ ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତସଂୱଣ୍ଣନାୟ ଅନନ୍ତରାୟେନ ପରିସମାପନଂ ରତନତ୍ତୟପୂଜାୟ ପଞ୍ଞାପାଟୱଭାୱତୋ, ତାୟ ପଞ୍ଞାପାଟୱଞ୍ଚ ରାଗାଦିମଲୱିଧମନତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଯସ୍ମିଂ, ମହାନାମ, ସମୟେ ଅରିୟସାୱକୋ ତଥାଗତଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ନେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ରାଗପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ଦୋସପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ମୋହପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ଉଜୁଗତମେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଚିତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୧୧।୧୧)।

ତସ୍ମା ରତନତ୍ତୟପୂଜନେନ ୱିକ୍ଖାଲିତମଲାୟ ପଞ୍ଞାୟ ପାଟୱସିଦ୍ଧି।

ଅଥ ୱା ରତନତ୍ତୟପୂଜନସ୍ସ ପଞ୍ଞାପଦଟ୍ଠାନସମାଧିହେତୁତ୍ତା ପଞ୍ଞାପାଟୱଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତସ୍ସ ସମାଧିହେତୁତ୍ତଂ –

‘‘ଏୱଂ ଉଜୁଗତଚିତ୍ତୋ ଖୋ, ମହାନାମ, ଅରିୟସାୱକୋ ଲଭତି ଅତ୍ଥୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୂପସଂହିତଂ ପାମୋଜ୍ଜଂ, ପମୁଦିତସ୍ସ ପୀତି ଜାୟତି, ପୀତିମନସ୍ସ କାୟୋ ପସ୍ସମ୍ଭତି, ପସ୍ସଦ୍ଧକାୟୋ ସୁଖଂ ୱେଦିୟତି, ସୁଖିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସମାଧିୟତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୧୧।୧୧)।

ସମାଧିସ୍ସ ଚ ପଞ୍ଞାୟ ପଦଟ୍ଠାନଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋୟେୱ ‘‘ସମାହିତୋ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୯୯; ମି। ପ। ୨।୧।୧୪)। ତତୋ ଏୱଂ ପଟୁଭୂତାୟ ପଞ୍ଞାୟ ପଟିଞ୍ଞାମହତ୍ତକତଂ ଖେଦମଭିଭୁୟ୍ୟ ଅନନ୍ତରାୟେନ ସଂୱଣ୍ଣନଂ ସମାପୟିସ୍ସତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନନ୍ତରାୟେନ ପରିସମାପନତ୍ଥ’’ନ୍ତି।

ଅଥ ୱା ରତନତ୍ତୟପୂଜାୟ ଆୟୁୱଣ୍ଣସୁଖବଲୱଡ୍ଢନତୋ ଅନନ୍ତରାୟେନ ପରିସମାପନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରତନତ୍ତୟପଣାମେନ ହି ଆୟୁୱଣ୍ଣସୁଖବଲାନି ୱଡ୍ଢନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଅଭିୱାଦନସୀଲିସ୍ସ , ନିଚ୍ଚଂ ୱୁଡ୍ଢାପଚାୟିନୋ;

ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମା ୱଡ୍ଢନ୍ତି, ଆୟୁ ୱଣ୍ଣୋ ସୁଖଂ ବଲ’’ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୧୦୯);

ତତୋ ଆୟୁୱଣ୍ଣସୁଖବଲୱୁଡ୍ଢିୟା ହୋତେୱ କାରିୟନିଟ୍ଠାନମିତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନନ୍ତରାୟେନ ପରିସମାପନତ୍ଥ’’ନ୍ତି।

ଅଥ ୱା ରତନତ୍ତୟଗାରୱସ୍ସ ପଟିଭାନାପରିହାନାୱହତ୍ତା। ଅପରିହାନାୱହଞ୍ହି ତୀସୁପି ରତନେସୁ ଗାରୱଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ସତ୍ତିମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅପରିହାନିୟା ଧମ୍ମା। କତମେ ସତ୍ତ? ସତ୍ଥୁଗାରୱତା ଧମ୍ମଗାରୱତା ସଙ୍ଘଗାରୱତା ସିକ୍ଖାଗାରୱତା ସମାଧିଗାରୱତା କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତତା ସୋୱଚସ୍ସତା’’ତି (ଅ। ନି। ୭।୩୪)।

ହୋତେୱ ଚ ତତୋ ପଟିଭାନାପରିହାନେନ ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତପରିସମାପନଂ।

ଅଥ ୱା ପସାଦୱତ୍ଥୂସୁ ପୂଜାୟ ପୁଞ୍ଞାତିସୟଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତସ୍ସ ପୁଞ୍ଞାତିସୟତ୍ତଂ –

‘‘ପୂଜାରହେ ପୂଜୟତୋ, ବୁଦ୍ଧେ ଯଦିୱ ସାୱକେ;

ପପଞ୍ଚସମତିକ୍କନ୍ତେ, ତିଣ୍ଣସୋକପରିଦ୍ଦୱେ।

‘‘ତେ ତାଦିସେ ପୂଜୟତୋ, ନିବ୍ବୁତେ ଅକୁତୋଭୟେ;

ନ ସକ୍କା ପୁଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଖାତୁଂ, ଇମେତ୍ତମପି କେନଚୀ’’ତି। (ଧ। ପ। ୧୯୫-୧୯୬; ଅପ। ଥେର ୧।୧୦।୧-୨);

ପୁଞ୍ଞଞାତିସଯୋ ଚ ଯଥାଧିପ୍ପେତପରିସମାପନୁପାଯୋ। ଯଥାହ –

‘‘ଏସ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ, ସବ୍ବକାମଦଦୋ ନିଧି;

ଯଂ ଯଦେୱାଭିପତ୍ଥେନ୍ତି, ସବ୍ବମେତେନ ଲବ୍ଭତୀ’’ତି। (ଖୁ॰ ପା॰ ୮।୧୦);

ଉପାଯେସୁ ଚ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ହୋତେୱ କାରିଯନିଟ୍ଠାନଂ। ରତନତ୍ତଯପୂଜା ହି ନିରତିସଯପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତସଂବୁଦ୍ଧିଯା ଅପରିମେଯ୍ୟପ୍ପଭାୱୋ ପୁଞ୍ଞାତିସଯୋତି ବହୁୱିଧନ୍ତରାଯେପି ଲୋକସନ୍ନିୱାସେ ଅନ୍ତରାଯନିବନ୍ଧନସକଲସଂକିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନାଯ ପହୋତି, ଭଯାଦିଉପଦ୍ଦୱଞ୍ଚ ନିୱାରେତି। ତସ୍ମା ସୁୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ରତନତ୍ତଯପଣାମକରଣଂ ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଅନନ୍ତରାଯେନ ପରିସମାପନତ୍ଥନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି।

ଏୱଂ ପନ ସପ୍ପଯୋଜନଂ ରତନତ୍ତଯୱନ୍ଦନଂ କତ୍ତୁକାମୋ ପଠମଂ ତାୱ ଭଗୱତୋ ୱନ୍ଦନଂ କାତୁଂ ତମ୍ମୂଲକତ୍ତା ସେସରତନାନଂ ‘‘ଯୋ କପ୍ପ…ପେ… ମହାକାରୁଣିକସ୍ସ ତସ୍ସା’’ତି ଆହ। ଏତ୍ଥ ପନ ଯସ୍ସା ଦେସନାଯ ସଂୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ତୁକାମୋ, ସା ଯସ୍ମା କରୁଣାପ୍ପଧାନା, ନ ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା ୱିଯ କରୁଣାପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନା, ନାପି ଅଭିଧମ୍ମଦେସନା ୱିଯ ପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନା, ତସ୍ମା କରୁଣାପ୍ପଧାନମେୱ ଭଗୱତୋ ଥୋମନଂ ଆରଦ୍ଧଂ। ଏସା ହି ଆଚରିଯସ୍ସ ପକତି, ଯଦିଦଂ ଆରମ୍ଭାନୁରୂପଥୋମନା। ତେନେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ‘‘କରୁଣାସୀତଲହଦଯଂ, ପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତୱିହତମୋହତମ’’ନ୍ତି କରୁଣାପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନଂ, ଅଭିଧମ୍ମଦେସନାଯ ସଂୱଣ୍ଣନାରମ୍ଭେ ‘‘କରୁଣା ୱିଯ ସତ୍ତେସୁ, ପଞ୍ଞା ଯସ୍ସ ମହେସିନୋ’’ତି ପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନଞ୍ଚ ଥୋମନଂ ଆରଦ୍ଧଂ। କରୁଣାପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନା ହି ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଆସଯାନୁସଯାଧିମୁତ୍ତିଚରିଯାଦିଭେଦପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନସମତ୍ଥାଯ ପଞ୍ଞାଯ ସତ୍ତେସୁ ଚ ମହାକରୁଣାଯ ତତ୍ଥ ସାତିସଯପ୍ପୱତ୍ତିତୋ। ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ହି ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିବହୁଲୋ ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ତଦଜ୍ଝାସଯାନୁଲୋମେନ ଗମ୍ଭୀରମତ୍ଥପଦଂ ପତିଟ୍ଠାପେସି। ଅଭିଧମ୍ମଦେସନା ଚ କେୱଲଂ ପଞ୍ଞାପ୍ପଧାନା ପରମତ୍ଥଧମ୍ମାନଂ ଯଥାସଭାୱପଟିୱେଧସମତ୍ଥାଯ ପଞ୍ଞାଯ ତତ୍ଥ ସାତିସଯପ୍ପୱତ୍ତିତୋ।

ୱିନଯଦେସନା ପନ ଆସଯାଦିନିରପେକ୍ଖଂ କେୱଲଂ କରୁଣାଯ ପାକତିକସତ୍ତେନପି ଅସୋତବ୍ବାରହଂ ସୁଣନ୍ତୋ ଅପୁଚ୍ଛିତବ୍ବାରହଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅୱତ୍ତବ୍ବାରହଞ୍ଚ ୱଦନ୍ତୋ ଭଗୱା ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେସୀତି କରୁଣାପ୍ପଧାନା। ତଥା ହି ଉକ୍କଂସପରିଯନ୍ତଗତହିରୋତ୍ତପ୍ପୋପି ଭଗୱା ଲୋକିଯସାଧୁଜନେହିପି ପରିହରିତବ୍ବାନି ‘‘ସିଖରଣୀସୀ’’ତିଆଦୀନି ୱଚନାନି ଯଥାପରାଧଞ୍ଚ ଗରହୱଚନାନି ୱିନଯପିଟକଦେସନାଯ ମହାକରୁଣାସଞ୍ଚୋଦିତମାନସୋ ମହାପରିସମଜ୍ଝେ ଅଭାସି, ତଂତଂସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିକାରଣାପେକ୍ଖାଯ ୱେରଞ୍ଜାଦୀସୁ ସାରୀରିକଞ୍ଚ ଖେଦମନୁଭୋସି। ତସ୍ମା କିଞ୍ଚାପି ଭୂମନ୍ତରପଚ୍ଚଯାକାରସମଯନ୍ତରକଥାନଂ ୱିଯ ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଯାପି ସମୁଟ୍ଠାପିକା ପଞ୍ଞା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତାଯ ଅତିସଯକିଚ୍ଚୱତୀ, କରୁଣାଯ କିଚ୍ଚଂ ପନ ତତୋପି ଅଧିକନ୍ତି କରୁଣାପ୍ପଧାନା ୱିନଯଦେସନା। କରୁଣାବ୍ୟାପାରାଧିକତାଯ ହି ଦେସନାଯ କରୁଣାପ୍ପଧାନତା। ତସ୍ମା ଆରମ୍ଭାନୁରୂପଂ କରୁଣାପ୍ପଧାନମେୱ ଏତ୍ଥ ଥୋମନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କରୁଣାଗ୍ଗହଣେନ ଚ ଅପରିମେଯ୍ୟପ୍ପଭାୱା ସବ୍ବେପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ସଙ୍ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା ତଂମୂଲକତ୍ତା ସେସବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ। ମହାକରୁଣାଯ ୱା ଛସୁ ଅସାଧାରଣଞାଣେସୁ ଅଞ୍ଞତରତ୍ତା ତଂସହଚରିତସେସାସାଧାରଣଞାଣାନମ୍ପି ଗହଣସବ୍ଭାୱତୋ ସବ୍ବେପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ନଯତୋ ଦସ୍ସିତାୱ ହୋନ୍ତି। ଏସୋଯେୱ ହି ନିରୱସେସତୋ ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ଦସ୍ସନୁପାଯୋ ଯଦିଦଂ ନଯଗ୍ଗାହୋ। ଅଞ୍ଞଥା କୋ ନାମ ସମତ୍ଥୋ ଭଗୱତୋ ଗୁଣେ ଅନୁପଦଂ ନିରୱସେସତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ। ତେନେୱାହ –

‘‘ବୁଦ୍ଧୋପି ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଣେଯ୍ୟ ୱଣ୍ଣଂ,

କପ୍ପମ୍ପି ଚେ ଅଞ୍ଞମଭାସମାନୋ;

ଖୀଯେଥ କପ୍ପୋ ଚିରଦୀଘମନ୍ତରେ,

ୱଣ୍ଣୋ ନ ଖୀଯେଥ ତଥାଗତସ୍ସା’’ତି। (ଦୀ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।୩୦୪; ୩।୧୪୧; ମ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୪୨୫);

ତେନେୱ ଚ ଆଯସ୍ମତା ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣପରିଚ୍ଛେଦନଂ ପତିଅନୁଯୁତ୍ତେନ ‘‘ନୋ ହେତଂ, ଭନ୍ତେ’’ତି ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ‘‘ଅପିଚ ମେ, ଭନ୍ତେ, ଧମ୍ମନ୍ୱଯୋ ୱିଦିତୋ’’ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୧୪୬) ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ‘‘ଯୋ କପ୍ପକୋଟୀହିପୀ’’ତିଆଦିନା କରୁଣାମୁଖେନ ସଙ୍ଖେପତୋ

ସକଲସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣେହି ଭଗୱନ୍ତଂ ଅଭିତ୍ଥୱୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଯମେତ୍ଥ ସମୁଦାଯତ୍ଥୋ।

ଅଯଂ ପନ ଅୱଯୱତ୍ଥୋ – ଯୋତି ଅନିଯମୱଚନଂ। ତସ୍ସ ‘‘ନାଥୋ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘କପ୍ପକୋଟୀହିପୀ’’ତିଆଦିନା ପନ ଯାଯ କରୁଣାଯ ସୋ ‘‘ମହାକାରୁଣିକୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସା ୱସେନ କପ୍ପକୋଟିଗଣନାଯପି ଅପ୍ପମେଯ୍ୟଂ କାଲଂ ଲୋକହିତତ୍ଥାଯ ଅତିଦୁକ୍କରଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନଂ ଦସ୍ସେତି। କରୁଣାଯ ବଲେନେୱ ହି ସୋ ଭଗୱା ହତ୍ଥଗତମ୍ପି ନିବ୍ବାନଂ ପହାଯ ସଂସାରପଙ୍କେ ନିମୁଗ୍ଗଂ ସତ୍ତନିକାଯଂ ତତୋ ସମୁଦ୍ଧରଣତ୍ଥଂ ଚିନ୍ତେତୁମ୍ପି ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଂ ନଯନଜୀୱିତପୁତ୍ତଭରିଯଦାନାଦିକଂ ଅତିଦୁକ୍କରମକାସି। କପ୍ପକୋଟୀହିପି ଅପ୍ପମେଯ୍ୟଂ କାଲନ୍ତି କପ୍ପକୋଟିଗଣନାଯପି ‘‘ଏତ୍ତକା କପ୍ପକୋଟିଯୋ’’ତି ପମେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଂ କାଲଂ, କପ୍ପକୋଟିଗଣନୱସେନପି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନାନି କପ୍ପସତସହସ୍ସାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କପ୍ପକୋଟିୱସେନେୱ ହି ସୋ କାଲୋ ଅପ୍ପମେଯ୍ୟୋ, ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟୱସେନ ପନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋଯେୱ। ‘‘କପ୍ପକୋଟୀହିପୀ’’ତି ଅପିସଦ୍ଦୋ କପ୍ପକୋଟିୱସେନପି ତାୱ ପମେତୁଂ ନ ସକ୍କା, ପଗେୱ ୱସ୍ସଗଣନାଯାତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଅପ୍ପମେଯ୍ୟଂ କାଲ’’ନ୍ତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ ‘‘ମାସମଧୀତେ, ଦିୱସଂ ଚରତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। କରୋନ୍ତୋ ଅତିଦୁକ୍କରାନୀତି ପଞ୍ଚମହାପରିଚ୍ଚାଗାଦୀନି ଅତିଦୁକ୍କରାନି କରୋନ୍ତୋ। ଏୱମତିଦୁକ୍କରାନି କରୋନ୍ତୋ କିଂ ୱିନ୍ଦୀତି ଚେ? ଖେଦଂ ଗତୋ, କାଯିକଂ ଖେଦମୁପଗତୋ, ପରିସ୍ସମଂ ପତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଦୁକ୍ଖମନୁଭୱୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦୁକ୍ଖଞ୍ହି ଖିଜ୍ଜତି ସହିତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟନ୍ତି ‘‘ଖେଦୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଲୋକହିତାଯାତି ‘‘ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତପୀଳିତଂ ସତ୍ତଲୋକଂ ତମ୍ହା ଦୁକ୍ଖତୋ ମୋଚେତ୍ୱା ନିବ୍ବାନସୁଖଭାଗିଯଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ଏୱଂ ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ହିତକରଣତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସ୍ସ ଚ ‘‘ଅତିଦୁକ୍କରାନି କରୋନ୍ତୋ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଲୋକହିତାଯ ଖେଦଂ ଗତୋତି ଯୋଜନାଯପି ନତ୍ଥି ଦୋସୋ। ମହାଗଣ୍ଠିପଦେପି ହି ‘‘ଅତିଦୁକ୍କରାନି କରୋନ୍ତୋ ଖେଦଂ ଗତୋ, କିମତ୍ଥନ୍ତି ଚେ? ଲୋକହିତାଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଯଂ ପନ ଏୱଂ ଯୋଜନଂ ଅସମ୍ଭାୱେନ୍ତେନ କେନଚି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ହି ଭଗୱା ଲୋକହିତାଯ ସଂସାରଦୁକ୍ଖମନୁଭୱତି। ନ ହି କସ୍ସଚି ଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନଂ ଲୋକସ୍ସ ଉପକାରଂ ଆୱହତୀ’’ତି, ତଂ ତସ୍ସ ମତିମତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଯୋଜନାଯପି ଅତିଦୁକ୍କରାନି କରୋନ୍ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନଂ ଲୋକହିତକରଣତ୍ଥାଯାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ନ ତୁ ଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନେନେୱ ଲୋକହିତସିଦ୍ଧୀତି। ପଠମଂ ୱୁତ୍ତଯୋଜନାଯପି ହି ନ ଦୁକ୍କରକରଣମତ୍ତେନ ଲୋକହିତସିଦ୍ଧି। ନ ହି ଦୁକ୍କରଂ କରୋନ୍ତୋ କଞ୍ଚି ସତ୍ତଂ ମଗ୍ଗଫଲାଦୀସୁ ପତିଟ୍ଠାପେତି, ଅଥ ଖୋ ତାଦିସଂ ଅତିଦୁକ୍କରଂ କତ୍ୱା ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱଂ ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ନିୟ୍ୟାନିକଧମ୍ମଦେସନାଯ ମଗ୍ଗଫଲାଦୀସୁ ସତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ ଲୋକସ୍ସ ହିତଂ ସାଧେତି।

କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ସତ୍ତସଙ୍ଖାରଭାଜନୱସେନ ତିୱିଧୋ ଲୋକୋ, ହିତକରଣସ୍ସ ପନ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ତଂୱିସଯସ୍ସେୱ ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ଲୋକୀଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁଞ୍ଞପାପାନି ତଂୱିପାକୋ ଚାତି ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। କତ୍ଥଚି ପନ ‘‘ସନରାମରଲୋକଗରୁ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ସମୂହତ୍ଥୋପି ଲୋକସଦ୍ଦୋ ସମୁଦାଯୱସେନ ଲୋକୀଯତି ପଞ୍ଞାପୀଯତୀତି। ଯଂ ପନେତ୍ଥ କେନଚି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇମିନା ସତ୍ତଲୋକଞ୍ଚ ଜାତିଲୋକଞ୍ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଇଧଲୋକପରଲୋକହିତଂ, ଅତିକ୍କନ୍ତପରଲୋକାନଂ ୱା ଉଚ୍ଛିନ୍ନଲୋକସମୁଦଯାନଂ ଇଧ ଜାତିଲୋକେ ଓକାସଲୋକେ ୱା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରସଙ୍ଖାତଞ୍ଚ ହିତଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଲୋକସ୍ସ, ଲୋକାନଂ, ଲୋକେ ୱା ହିତନ୍ତି ସରୂପେକସେସଂ କତ୍ୱା ଲୋକହିତମିଚ୍ଚେୱାହା’’ତି, ନ ତଂ ସାରତୋ ପଚ୍ଚେତବ୍ବଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରସଙ୍ଖଆତହିତସ୍ସପି ସତ୍ତଲୋକୱିସଯତ୍ତା, ସତ୍ତଲୋକଗ୍ଗହଣେନେୱ ଉଚ୍ଛିନ୍ନମୂଲାନଂ ଖୀଣାସୱାନମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା।

ସବ୍ବତ୍ଥ ‘‘କେନଚୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ୱଜିରବୁଦ୍ଧିଟୀକାକାରେନା’’ତି ଗହେତବ୍ବଂ। ‘‘ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ’’ତି ୱା ‘‘ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ’’ତି ୱା ‘‘ଚୂଳଗଣ୍ଠିପଦେ’’ତି ୱା ୱୁତ୍ତେ ‘‘ସୀହଳଗଣ୍ଠିପଦେସୂ’’ତି ଗହେତବ୍ବଂ। କେୱଲଂ ‘‘ଗଣ୍ଠିପଦେ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ମାଗଧଭାସାଯ ଲିଖିତେ ଗଣ୍ଠିପଦେ’’ତି ଗହେତବ୍ବଂ।

ନାଥୋତି ଲୋକପଟିସରଣୋ, ଲୋକସାମୀ ଲୋକନାଯକୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଥା ହି ସବ୍ବାନତ୍ଥପରିହାରପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ନିରୱସେସହିତସୁଖୱିଧାନତପ୍ପରାଯ ନିରତିସଯାଯ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତୁପକାରିତାଯ ଅପରିମିତନିରୁପମପ୍ପଭାୱଗୁଣୱିସେସସମଙ୍ଗିତାଯ ଚ ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମୋ ଭଗୱା ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଏକପଟିସରଣୋ ପତିଟ୍ଠା। ଅଥ ୱା ନାଥତୀତି ନାଥୋ, ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ହିତସୁଖଂ ମେତ୍ତାଯନୱସେନ ଆସୀସତି ପତ୍ଥେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ନାଥତି ୱେନେଯ୍ୟଗତେ କିଲେସେ ଉପତାପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ନାଥତୀତି ୱା ଯାଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଗୱା ହି ‘‘ସାଧୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ କାଲେନ କାଲଂ ଅତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖେଯ୍ୟା’’ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୮।୭) ସତ୍ତାନଂ ତଂ ତଂ ହିତପଟିପତ୍ତିଂ ଯାଚିତ୍ୱାପି କରୁଣାଯ ସମୁସ୍ସାହିତୋ ତେ ତତ୍ଥ ନିଯୋଜେତି। ପରମେନ ୱା ଚିତ୍ତିସ୍ସରିଯେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ସବ୍ବସତ୍ତେ ଈସତି ଅଭିଭୱତୀତି ପରମିସ୍ସରୋ ଭଗୱା ‘‘ନାଥୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସବ୍ବୋପି ଚାଯମତ୍ଥୋ

ସଦ୍ଧସଦ୍ଧାନୁସାରତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ମହାକାରୁଣିକସ୍ସାତି ଯୋ କରୁଣାଯ କମ୍ପିତହଦଯତ୍ତା ଲୋକହିତତ୍ଥଂ ଅତିଦୁକ୍କରକିରିଯାଯ ଅନେକପ୍ପକାରଂ ତାଦିସଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖମନୁଭୱିତ୍ୱା ଆଗତୋ, ତସ୍ସ ମହାକାରୁଣିକସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ କିରତୀତି କରୁଣା, ପରଦୁକ୍ଖଂ ୱିକ୍ଖିପତି ଅପନେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖିତେସୁ ୱା କିରୀଯତି ପସାରୀଯତୀତି କରୁଣା। ଅଥ ୱା କିଣାତୀତି କରୁଣା, ପରଦୁକ୍ଖେ ସତି କାରୁଣିକଂ ହିଂସତି ୱିବାଧେତି, ୱିନାସେତି ୱା ପରସ୍ସ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପରଦୁକ୍ଖେ ସତି ସାଧୂନଂ କମ୍ପନଂ ହଦଯଖେଦଂ କରୋତୀତି ୱା କରୁଣା। ଅଥ ୱା କମିତି ସୁଖଂ, ତଂ ରୁନ୍ଧତୀତି କରୁଣା। ଏସା ହି ପରଦୁକ୍ଖାପନଯନକାମତାଲକ୍ଖଣା ଅତ୍ତସୁଖନିରପେକ୍ଖତାଯ କାରୁଣିକାନଂ ସୁଖଂ ରୁନ୍ଧତି ୱିବାଧେତୀତି। କରୁଣାଯ ନିଯୁତ୍ତୋତି କାରୁଣିକୋ ଯଥା ''ଦୋୱାରିକୋ''ତି। ଯଥା ହି ଦ୍ୱାରଟ୍ଠାନତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱତ୍ତମାନୋପି ଦ୍ୱାରପଟିବଦ୍ଧଜୀୱିକୋ ପୁରିସୋ ଦ୍ୱାରାନତିୱତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯ ଦ୍ୱାରେ ନିଯୁତ୍ତୋତି ''ଦୋୱାରିକୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ଭଗୱା ମେତ୍ତାଦିୱସେନ କରୁଣାୱିହାରତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱତ୍ତମାନୋପି କରୁଣାନତିୱତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯ କରୁଣାଯ ନିଯୁତ୍ତୋତି ''କାରୁଣିକୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ମହାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାଯ ହି ଯାୱ ମହାପରିନିବ୍ବାନା ଲୋକହିତତ୍ଥମେୱ ଲୋକନାଥା ତିଟ୍ଠନ୍ତି। ମହନ୍ତୋ କାରୁଣିକୋତି ମହାକାରୁଣିକୋ। ସତିପି ଭଗୱତୋ ତଦଞ୍ଞଗୁଣାନମ୍ପି ୱସେନ ମହନ୍ତଭାୱେ କାରୁଣିକସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା କରୁଣାୱସେନେତ୍ଥ ମହନ୍ତଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ଯଥା ''ମହାୱେଯ୍ୟାକରଣୋ''ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ମହାକାରୁଣିକସ୍ସା''ତି ଇମିନା ପଦେନ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ସତ୍ଥୁ ମହାକରୁଣା ୱୁତ୍ତା ହୋତି।

ଅଥ ୱା କରୁଣା କରୁଣାଯନଂ ସୀଲଂ ପକତି ଏତସ୍ସାତି କାରୁଣିକୋ, ପଥୱୀଫସ୍ସାଦଯୋ ୱିଯ କକ୍ଖଳଫୁସନାଦିସଭାୱା କରୁଣାଯନସଭାୱୋ ସଭାୱଭୂତକରୁଣୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ପୁରିମସଦିସମେୱ। ଅଥ ୱା ମହାୱିସଯତାଯ ମହାନୁଭାୱତାଯ ମହାବଲତାଯ ଚ ମହତୀ କରୁଣାତି ମହାକରୁଣା। ଭଗୱତୋ ହି କରୁଣା ନିରୱସେସେସୁ ସତ୍ତେସୁ ପୱତ୍ତତି, ପୱତ୍ତମାନା ଚ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ପୱତ୍ତତି, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିଭେଦଞ୍ଚ ମହନ୍ତମେୱ ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖଂ ଏକନ୍ତତୋ ନିପ୍ଫାଦେତି, ମହାକରୁଣାଯ ନିଯୁତ୍ତୋତି ମହାକାରୁଣିକୋତି ସବ୍ବଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ମହତୀ ପସତ୍ଥା କରୁଣା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ମହାକାରୁଣିକୋ। ପୂଜାୱଚନୋ ହେତ୍ଥ ମହନ୍ତସଦ୍ଦୋ ''ମହାପୁରିସୋ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ପସତ୍ଥା ଚ ଭଗୱତୋ କରୁଣା ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିୱସେନପି ପୱତ୍ତିତୋ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତ୍ତାତି।

ଏୱଂ କରୁଣାମୁଖେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ସକଲସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣେହି ଭଗୱନ୍ତଂ ଥୋମେତ୍ୱା ଇଦାନି ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତୁଂ ''ଅସମ୍ବୁଧ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅସମ୍ବୁଧନ୍ତି ପୁବ୍ବକାଲକିରିଯାନିଦ୍ଦେସୋ, ତସ୍ସ ଅସମ୍ବୁଜ୍ଝନ୍ତୋ ଅପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଯଥାସଭାୱଂ ଅପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝନତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ଅନ୍ତସଦ୍ଦୋ ''ପଠନ୍ତୋ ନିସୀଦତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଯନ୍ତି ପୁବ୍ବକାଲକିରିଯାଯ ଅନିଯମତୋ କମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋ। ବୁଦ୍ଧନିସେୱିତନ୍ତି ତସ୍ସ ୱିସେସନଂ। ତତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ତାୱ ''ବୁଜ୍ଝିତା ସଚ୍ଚାନୀତି ବୁଦ୍ଧୋ, ବୋଧେତା ପଜାଯାତି ବୁଦ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା (ମହାନି। ୧୯୨) ନିଦ୍ଦେସନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ସୱାସନାଯ ଅଞ୍ଞାଣନିଦ୍ଦାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିଗମତୋ, ବୁଦ୍ଧିଯା ୱା ୱିକସିତଭାୱତୋ ବୁଦ୍ଧୱାତି ବୁଦ୍ଧୋ ଜାଗରଣୱିକସନତ୍ଥୱସେନ। ଅଥ ୱା କସ୍ସଚିପି ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୱବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅଭାୱେନ ଞେଯ୍ୟୱିସେସସ୍ସ କମ୍ମଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହଣତୋ କମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛାଯ ଅଭାୱେନ ଅୱଗମନତ୍ଥୱସେନେୱ କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ ଲବ୍ଭତୀତି ବୁଦ୍ଧୱାତି ବୁଦ୍ଧୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପାରମିତାପରିଭାୱିତୋ ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ସହ ୱାସନାଯ ୱିହତୱିଦ୍ଧଂସିତନିରୱସେସକିଲେସୋ ମହାକରୁଣାସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦିଅପରିମେଯ୍ୟଗୁଣଗଣାଧାରୋ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନୋ ବୁଦ୍ଧୋ। ଯଥାହ ''ବୁଦ୍ଧୋତି ଯୋ ସୋ ଭଗୱା ସଯମ୍ଭୂ ଅନାଚରିଯକୋ ପୁବ୍ବେ ଅନନୁସ୍ସୁତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ସାମଂ ସଚ୍ଚାନି ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝି, ତତ୍ଥ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତୋ ବଲେସୁ ଚ ୱସୀଭାୱ''ନ୍ତି (ମହାନି। ୧୯୨; ଚୂଳନି। ପାରାଯନତ୍ଥୁତିଗାଥାନିଦ୍ଦେସ ୯୭; ପଟି। ମ। ୧।୧୬୧)। ତେନ ଏୱଂ ନିରୁପମପ୍ପଭାୱେନ ବୁଦ୍ଧେନ ନିସେୱିତଂ ଗୋଚରାସେୱନାଭାୱନାସେୱନାହି ଯଥାରହଂ ନିସେୱିତଂ ଅନୁଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତ୍ଥ ନିବ୍ବାନଂ ଗୋଚରାସେୱନାୱସେନେୱ ନିସେୱିତଂ, ମଗ୍ଗୋ ପନ ଅତ୍ତନା ଭାୱିତୋ ଚ ଭାୱନାସେୱନାୱସେନ ସେୱିତୋ, ପରେହି ଉପ୍ପାଦିତାନି ପନ ମଗ୍ଗଫଲାନି ଚେତୋପରିଯଞାଣାଦିନା ଯଦା ପରିଜାନାତି, ଅତ୍ତନା ଉପ୍ପାଦିତାନି ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦତି, ତଦା ଗୋଚରାସେୱନାୱସେନପି ସେୱିତାନି ହୋନ୍ତିଯେୱ। ଏତ୍ଥ ଚ ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସପି ପରିଯାଯତୋ ଧମ୍ମଗ୍ଗହଣେନ ଗହଣେ ସତି ସୋପି ଦେସନାସମ୍ମସନଞାଣଗୋଚରତାଯ ଗୋଚରାସେୱନାଯ ସେୱିତୋତି ସକ୍କା ଗହେତୁଂ। ''ଅଭିଧମ୍ମନଯସମୁଦ୍ଦଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ତୀଣି ପିଟକାନି ସମ୍ମସୀ''ତି ଚ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସପି ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ସମ୍ମସନପରିଯାଯୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଯଂ ଅସମ୍ବୁଧଂ ଅସମ୍ବୁଜ୍ଝନ୍ତୋ ଅସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥସମ୍ଭୱତୋ ସୋପି ଇଧ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତମ୍ପି ଚ ଅପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋ ଭୱାଭୱଂ ଗଚ୍ଛତି, ପରିଞ୍ଞାତଧମ୍ମୱିନଯୋ ପନ ତଦତ୍ଥପଟିପତ୍ତିଯା ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନୋ ନ ଚିରସ୍ସେୱ ଦୁକ୍ଖସ୍ସନ୍ତଂ କରିସ୍ସତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯୋ ଇମସ୍ମିଂ ଧମ୍ମୱିନଯେ, ଅପ୍ପମତ୍ତୋ ୱିହସ୍ସତି;

ପହାଯ ଜାତିସଂସାରଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସନ୍ତଂ କରିସ୍ସତୀ’’ତି। (ଦୀ। ନି। ୨।୧୮୫; ସଂ। ନି। ୧।୧୮୫);

ଏତ୍ଥ ଚ କିଞ୍ଚାପି ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାନି ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧସାଵକେହିପି ଗୋଚରାସେଵନାଦିନା ସେଵିତାନି ହୋନ୍ତି, ତଥାପି ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦଵସେନ ‘‘ବୁଦ୍ଧନିସେଵିତ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। କେନଚି ପନ ବୁଦ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ସାମଞ୍ଞତୋ ବୁଦ୍ଧାନୁବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନମ୍ପି ଏତ୍ଥେଵ ସଙ୍ଗହୋ ଵୁତ୍ତୋ।

ଭଵାଭଵନ୍ତି ଅପରକାଲକିରିଯାଯ କମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋ, ଭଵତୋ ଭଵନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଵା ଭଵାଭଵନ୍ତି ସୁଗତିଦୁଗ୍ଗତିଵସେନ ହୀନପଣୀତଵସେନ ଚ ଖୁଦ୍ଦକଂ ମହନ୍ତଞ୍ଚ ଭଵନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଵୁଦ୍ଧତ୍ଥୋପି ହି ଅ-କାରୋ ଦିସ୍ସତି ‘‘ଅସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ ଵିଯ। ତସ୍ମା ଅଭଵୋତି ମହାଭଵୋ ଵୁଚ୍ଚତି। ଅଥ ଵା ଭଵୋତି ଵୁଦ୍ଧି, ଅଭଵୋତି ହାନି। ଭଵୋତି ଵା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି, ଅଭଵୋତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି। ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ ଭଵୋ ଚ ଅଭଵୋ ଚ ଭଵାଭଵୋ। ତଂ ଭଵାଭଵଂ। ଗଚ୍ଛତୀତି ଅପରକାଲକିରିଯାନିଦ୍ଦେସୋ। ଜୀଵଲୋକୋତି ସତ୍ତଲୋକୋ। ଜୀଵଗ୍ଗହଣେନ ହି ସଙ୍ଖାରଭାଜନଲୋକଂ ନିଵତ୍ତେତି ତସ୍ସ ଭଵାଭଵଗମନାସମ୍ଭଵତୋ। ନମୋ ଅତ୍ଥୂତି ପାଠସେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅଵିଜ୍ଜାଦିକିଲେସଜାଲଵିଦ୍ଧଂସିନୋତି ଧମ୍ମଵିସେସନଂ। ତତ୍ଥ ଅଵିନ୍ଦିଯଂ ଵିନ୍ଦତୀତି ଅଵିଜ୍ଜା। ପୂରେତୁଂ ଅଯୁତ୍ତଟ୍ଠେନ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦି ଅଵିନ୍ଦିଯଂ ନାମ, ଅଲଦ୍ଧବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତବ୍ବିପରୀତତୋ କାଯସୁଚରିତାଦି ଵିନ୍ଦିଯଂ ନାମ, ତଂ ଵିନ୍ଦିଯଂ ନ ଵିନ୍ଦତୀତି ଵା ଅଵିଜ୍ଜା, ଖନ୍ଧାନଂ ରାସଟ୍ଠଂ, ଆଯତନାନଂ ଆଯତନଟ୍ଠଂ, ଧାତୂନଂ ସୁଞ୍ଞତଟ୍ଠଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅଧିପତିଯଟ୍ଠଂ, ସଚ୍ଚାନଂ ତଥଟ୍ଠଂ ଅଵିଦିତଂ କରୋତୀତି ଵା ଅଵିଜ୍ଜା, ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ପୀଳନାଦିଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଅତ୍ଥଂ ଅଵିଦିତଂ କରୋତୀତିପି ଅଵିଜ୍ଜା, ଅନ୍ତଵିରହିତେ ସଂସାରେ ସବ୍ବଯୋନିଗତିଭଵଵିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାଵାସେସୁ ସତ୍ତେ ଜଵାପେତୀତି ଵା ଅଵିଜ୍ଜା, ପରମତ୍ଥତୋ ଅଵିଜ୍ଜମାନେସୁପି ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦୀସୁ ଜଵତି, ଵିଜ୍ଜମାନେସୁପି ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ନ ଜଵତୀତି ଵା ଅଵିଜ୍ଜା। ସା ଆଦି ଯେସଂ ତଣ୍ହାଦୀନଂ ତେ ଅଵିଜ୍ଜାଦଯୋ, ତେଯେଵ କିଲିସ୍ସନ୍ତି ଏତେହି ସତ୍ତାତି କିଲେସା, ତେଯେଵ ଚ ସତ୍ତାନଂ ବନ୍ଧନଟ୍ଠେନ ଜାଲସଦିସାତି ଜାଲଂ, ତଂ ଵିଦ୍ଧଂସେତି ସବ୍ବସୋ ଵିନାସେତି ସୀଲେନାତି ଅଵିଜ୍ଜାଦିକିଲେସଜାଲଵିଦ୍ଧଂସୀ। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ସପରିଯତ୍ତିକୋ ନଵଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତତ୍ଥ ଚ ମଗ୍ଗୋଯେଵ କିଲେସେ ଵିଦ୍ଧଂସେତି, ନେତରେତି ଚେ? ଵୁଚ୍ଚତେ। ମଗ୍ଗସ୍ସପି ନିବ୍ବାନମାଗମ୍ମ କିଲେସଵିଦ୍ଧଂସନତୋ ନିବ୍ବାନମ୍ପି କିଲେସେ ଵିଦ୍ଧଂସେତି ନାମ, ମଗ୍ଗସ୍ସ କିଲେସଵିଦ୍ଧଂସନକିଚ୍ଚଂ ଫଲେନ ନିପ୍ଫନ୍ନନ୍ତି ଫଲମ୍ପି ‘‘କିଲେସଵିଦ୍ଧଂସୀ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମୋପି କିଲେସଵିଦ୍ଧଂସନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ‘‘କିଲେସଵିଦ୍ଧଂସୀ’’ତି ଵତ୍ତୁମରହତୀତି ନ କୋଚି ଦୋସୋ।

ଧମ୍ମଵରସ୍ସ ତସ୍ସାତି ପୁବ୍ବେ ଅନିଯମିତସ୍ସ ନିଯମଵଚନଂ। ତତ୍ଥ ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଚତୂସୁ ଅପାଯେସୁ ଅପତମାନେ ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋ।

‘‘ଯେ କେଚି ଧମ୍ମଂ ସରଣଂ ଗତାସେ, ନ ତେ ଗମିସ୍ସନ୍ତି ଅପାଯଭୂମିଂ;

ପହାଯ ମାନୁସଂ ଦେହଂ, ଦେଵକାଯଂ ପରିପୂରେସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି। (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୨; ସଂ। ନି। ୧।୩୭) –

ହି ଵୁତ୍ତଂ। ସଂସାରଦୁକ୍ଖେ ଵା ଅପତମାନେ କତ୍ଵା ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋ ମଗ୍ଗଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମତାଦିଵସେନ ସଂସାରସ୍ସ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ଅପାଯାଦିନିବ୍ବତ୍ତକକିଲେସଵିଦ୍ଧଂସନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଧାରଣଂ। ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ଵା ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ତସ୍ସ ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିହେତୁତାଯ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚାତି ଉଭଯମେଵ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ଧାରେତି, ଅରିଯଫଲଂ ପନ ତଂସମୁଚ୍ଛିନ୍ନକିଲେସପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନେନ ତଦନୁଗୁଣତାଯ, ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମୋ ତଦଧିଗମହେତୁତାଯାତି ଉଭଯଂ ପରିଯାଯତୋ ଧାରେତୀତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ ଧମ୍ମୋଯେଵ ଅତ୍ତନୋ ଉତ୍ତରିତରାଭାଵେନ ଵରୋ ପଵରୋ ଅନୁତ୍ତରୋତି ଧମ୍ମଵରୋ, ତସ୍ସ ଧମ୍ମଵରସ୍ସ ନମୋ ଅତ୍ଥୂତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏତ୍ତାଵତା ଚେତ୍ଥ ଅମ୍ହେହି ସାରତ୍ଥୋ ପକାସିତୋ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ କେନଚି ପପଞ୍ଚିତଂ, ଅମ୍ହେହି ଚ ଇଧ ନ ଦସ୍ସିତଂ, ନ ତଂ ସାରତୋ ପଚ୍ଚେତବ୍ବଂ। ଇତୋ ପରେସୁପି ଏଵମେଵ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତସ୍ମା ଇତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଏତ୍ତକମ୍ପି ଅଵତ୍ଵା ସାରତ୍ଥମେଵ ଦସ୍ସଯିସ୍ସାମ। ଯତ୍ଥ ପନ କେନଚି ଅଚ୍ଚନ୍ତଵିରୁଦ୍ଧଂ ଲିଖିତଂ, ତମ୍ପି କତ୍ଥଚି ଦସ୍ସଯିସ୍ସାମ। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଅଵିଜ୍ଜାଦିକିଲେସଜାଲଵିଦ୍ଧଂସିନୋ’’ତି ଏତେନ ସ୍ଵାକ୍ଖାତତାଦୀହି ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତି, ‘‘ଧମ୍ମଵରସ୍ସା’’ତି ଏତେନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଵିସିଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାଵଦୀପନତୋ ପରିପୁଣ୍ଣତାଯ। ପଠମେନ ଵା ପହାନସମ୍ପଦଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ଦସ୍ସେତି, ଦୁତିଯେନ ପଭାଵସମ୍ପଦଂ।

ଏଵଂ ସଙ୍ଖେପେନେଵ ସବ୍ବଧମ୍ମଗୁଣେହି ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ଥୋମେତ୍ଵା ଇଦାନି ଅରିଯସଙ୍ଘଂ ଥୋମେତୁଂ ‘‘ଗୁଣେହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ଗୁଣେହୀ’’ତି ପଦସ୍ସ ‘‘ଯୁତ୍ତୋ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦାନି ଯେହି ଗୁଣେହି ଯୁତ୍ତୋ, ତେ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୀଲସମାଧୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲାଦି ‘‘ସୀଲ’’ନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ସମାଧୀତି ପଠମଜ୍ଝାନାଦି। ସମାଧିସୀସେନ ହି ପଠମଜ୍ଝାନାଦଯୋ ଵୁତ୍ତା। ପଞ୍ଞାତି ମଗ୍ଗପଞ୍ଞା। ଵିମୁତ୍ତି ଚ ଵିମୁତ୍ତିଞାଣଞ୍ଚ ଵିମୁତ୍ତିଵିମୁତ୍ତିଞାଣନ୍ତି ଵତ୍ତବ୍ବେ ଏକଦେସସରୂପେକସେସନଯେନ ‘‘ଵିମୁତ୍ତିଞାଣ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଆଦିସଦ୍ଦପରିଯାଯେନ ପଭୁତିସଦ୍ଦେନ ଵା ଵିମୁତ୍ତିଗ୍ଗହଣଂ

ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ୱିମୁତ୍ତୀତି ଫଲଂ। ୱିମୁତ୍ତିଞାଣନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ। ପଭୁତି-ସଦ୍ଦେନ ଛଳଭିଞ୍ଞାଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାଦୟୋ ଗୁଣା ସଙ୍ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ସୀଲାଦୟୋ ଗୁଣା ଲୋକିୟା ଲୋକୁତ୍ତରା ଚ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଂ ପନେତ୍ଥ କେନଚି ୱୁତ୍ତଂ ''ସୀଲାଦୟୋ କିଞ୍ଚାପି ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରା ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତଥାପି ଅନ୍ତେ 'ଅରିୟସଙ୍ଘ'ନ୍ତି ୱଚନତୋ ସୀଲାଦୟୋ ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ଲୋକୁତ୍ତରାୱା''ତି, ତଂ ତସ୍ସ ମତିମତ୍ତଂ। ନ ହି ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସ ଲୋକିୟଗୁଣେହିପି ଥୋମନାୟ କୋଚି ଦୋସୋ ଦିସ୍ସତି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧସ୍ସାପି ତାୱ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣେହି ଥୋମନା ହୋତି, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସାତି।

କୁସଲତ୍ଥିକାନଂ ଜନାନଂ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ୱୁଡ୍ଢିୟା ଖେତ୍ତସଦିସତ୍ତା ଖେତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଖେତ୍ତଂ ଜନାନଂ କୁସଲତ୍ଥିକାନ''ନ୍ତି। ଖିତ୍ତଂ ବୀଜଂ ମହପ୍ଫଲଭାୱକରଣେନ ତାୟତୀତି ହି ଖେତ୍ତଂ, ପୁବ୍ବଣ୍ଣାପରଣ୍ଣୱିରୁହନଭୂମି, ତଂସଦିସତ୍ତା ଅରିୟସଙ୍ଘୋପି ''ଖେତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇମିନା ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସ ଅନୁତ୍ତରପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଭାୱଂ ଦୀପେତି। ''ଅନୁତ୍ତରଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ଲୋକସ୍ସା''ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ତନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ''ଯୋ''ତି ଅନିୟମେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ନିୟମୱଚନଂ। ଅରିୟସଙ୍ଘନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆରକତ୍ତା କିଲେସେହି, ଅନୟେ ନ ଇରିୟନତୋ, ଅୟେ ଚ ଇରିୟନତୋ ଅରିୟା ନିରୁତ୍ତିନୟେନ। ଅଥ ୱା ସଦେୱକେନ ଲୋକେନ ସରଣନ୍ତି ଅରଣୀୟତୋ ଉପଗନ୍ତବ୍ବତୋ ଉପଗତାନଞ୍ଚ ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିତୋ ଅରିୟା। ଅରିୟାନଂ ସଙ୍ଘୋ ସମୂହୋତି ଅରିୟସଙ୍ଘୋ। ଅଥ ୱା ଅରିୟୋ ଚ ସୋ ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନ ସଙ୍ଘୋ ଚ ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତଭାୱତୋତି ଅରିୟସଙ୍ଘୋ, ଅଟ୍ଠ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲା। ତଂ ଅରିୟସଙ୍ଘଂ। ଭଗୱତୋ ଅପରଭାଗେ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମରତନାନମ୍ପି ସମଧିଗମୋ ସଙ୍ଘରତନାଧୀନୋତି ଅରିୟସଙ୍ଘସ୍ସ ବହୂପକାରତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଇଧେୱ ''ସିରସା ନମାମୀ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଏୱଂ ଗାଥାତ୍ତୟେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ସକଲଗୁଣସଂକିତ୍ତନମୁଖେନ ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ପଣାମଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ତଂ ନିପଚ୍ଚକାରଂ ଯଥାଧିପ୍ପେତେ ପୟୋଜନେ ପରିଣାମେନ୍ତୋ ଆହ ''ଇଚ୍ଚେୱ''ମିଚ୍ଚାଦି। ଇଚ୍ଚେୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଏକନ୍ତେନ ନମସ୍ସନେୟ୍ୟଂ ନମସ୍ସିତବ୍ବଂ ରତନତ୍ତୟଂ ନମସ୍ସମାନୋ କାୟୱାଚାଚିତ୍ତେହି ୱନ୍ଦମାନୋ ଅହଂ ୱିପୁଲଂ ଯଂ ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦଂ ଅଲତ୍ଥନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧାଦୟୋ ରତିଜନନଟ୍ଠେନ ରତନଂ। ତେସଞ୍ହି ''ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା''ତିଆଦିନା ଯଥାଭୂତଗୁଣେ ଆୱଜ୍ଜେନ୍ତସ୍ସ ଅମତାଧିଗମହେତୁଭୂତଂ ଅନପ୍ପକଂ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯଥାହ –

''ଯସ୍ମିଂ, ମହାନାମ, ସମୟେ ଅରିୟସାୱକୋ ତଥାଗତଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ନେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ରାଗପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ଦୋସପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ମୋହପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ଉଜୁଗତମେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ଉଜୁଗତଚିତ୍ତୋ ଖୋ ପନ, ମହାନାମ, ଅରିୟସାୱକୋ ଲଭତି ଅତ୍ଥୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୂପସଂହିତଂ ପାମୋଜ୍ଜଂ, ପମୁଦିତସ୍ସ ପୀତି ଜାୟତୀ''ତିଆଦି (ଅ. ନି. ୧୧. ୧୧)।

ଚିତ୍ତୀକତାଦିଭାୱୋ ୱା ରତନଟ୍ଠୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଚିତ୍ତୀକତଂ ମହଗ୍ଘଞ୍ଚ, ଅତୁଲଂ ଦୁଲ୍ଲଭଦସ୍ସନଂ;

ଅନୋମସତ୍ତପରିଭୋଗଂ, ରତନଂ ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି। (ଦୀ. ନି. ଅଟ୍ଠ. ୨.୩୩);

ଚିତ୍ତୀକତଭାୱାଦୟୋ ଚ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ବୁଦ୍ଧାଦୀସ୍ୱେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି।

''ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦନ୍ତି ପୁଞ୍ଞରାସିଂ ପୁଞ୍ଞପ୍ପୱତ୍ତଂ ୱା''ତି ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ। ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ଚୂଳଗଣ୍ଠିପଦେ ଚ ''ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦନ୍ତି ପୁଞ୍ଞାଭିନିସଂସ''ନ୍ତିପି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦନ୍ତି ପୁଞ୍ଞନଦିଂ, ପୁଞ୍ଞପ୍ପୱାହନ୍ତି ଏୱଂ ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅୱିଚ୍ଛେଦେନ ପୱତ୍ତିୟମାନଞ୍ହି ପୁଞ୍ଞଂ ଅଭିସନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ''ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନେୱ ସାରତ୍ଥପକାସିନିୟା ସଂୟୁତ୍ତନିକାୟଟ୍ଠକଥାୟ (ସଂ. ନି. ଅଟ୍ଠ. ୩. ୫.୧୦୨୭) –

''ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦା କୁସଲାଭିସନ୍ଦା ସୁଖସ୍ସାହାରା। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅରିୟସାୱକୋ ବୁଦ୍ଧେ ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତି 'ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା…ପେ… ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା'ତି, ଅୟଂ ପଠମୋ ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦୋ କୁସଲାଭିସନ୍ଦୋ ସୁଖସ୍ସାହାରୋ''ତି (ସଂ. ନି. ୫.୧୦୨୭) –

ଏୱମାଦିକାୟ ପାଳିୟା ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦା କୁସଲାଭିସନ୍ଦାତି ପୁଞ୍ଞନଦିୟୋ କୁସଲନଦିୟୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଂ ପନ ଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ

‘‘ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦନ୍ତି ପୁଞ୍ଞଫଲ’’ନ୍ତି, ତଂ ନ ସୁନ୍ଦରଂ । ନ ହି ରତନତ୍ତଯଂ ନମସ୍ସମାନୋ ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ପୁଞ୍ଞଫଲଂ ଅଲତ୍ଥ, କିନ୍ତୁ ଅନପ୍ପକଂ ପୁଞ୍ଞରାସିଂ ତଦା ଅଲଭି, ତସ୍ସ ଚ ଫଲଂ ପରଲୋକଭାଗୀ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମେ ତୁ ଅନ୍ତରାଯୱିଘାତୋ ତସ୍ସ ଚ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ଆନିସଂସମତ୍ତକଂ, ‘‘ତସ୍ସାନୁଭାୱେନ ହତନ୍ତରାଯୋ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଚ ପୁଞ୍ଞଫଲେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନେ ତସ୍ସାନୁଭାୱେନ ହତନ୍ତରାଯଭାୱୋ ନ ସିଜ୍ଝତି, ନ ଚେତଂ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯଂ ଅହୋସି। ତସ୍ମା ତସ୍ସ ମହତୋ ପୁଞ୍ଞପ୍ପୱାହସ୍ସ ଆନୁଭାୱେନ ହତନ୍ତରାଯୋତି ଅଯମେୱ ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ଅଥାପି ପଣାମକିରିଯାଯ ଜନିତତ୍ତା ପୁଞ୍ଞମେୱ ପୁଞ୍ଞଫଲନ୍ତି ତସ୍ସାଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା, ଏୱଂ ସତି ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯ। ସୋ ଚ ପୁଞ୍ଞପ୍ପୱାହୋ ନ ଅପ୍ପମତ୍ତକୋ, ଅଥ ଖୋ ମହନ୍ତୋଯେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୱିପୁଲ’’ନ୍ତି, ମହନ୍ତଂ ଅନପ୍ପକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଲତ୍ଥନ୍ତି ଅଲଭିଂ, ପାପୁଣିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ତସ୍ସାନୁଭାୱେନାତି ତସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପୁଞ୍ଞପ୍ପୱାହସ୍ସ ଆନୁଭାୱେନ ବଲେନ। ହତନ୍ତରାଯୋତି ତଂତଂସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱିବନ୍ଧନୱସେନ ସତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ଅନ୍ତରେ ୱେମଜ୍ଝେ ଏତି ଆଗଚ୍ଛତୀତି ଅନ୍ତରାଯୋ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିଅନତ୍ଥୋ। ପଣାମପଯୋଜନେ ୱୁତ୍ତୱିଧିନା ହତୋ ୱିଦ୍ଧସ୍ତୋ ଅନ୍ତରାଯୋ ଉପଦ୍ଦୱୋ ଅସ୍ସାତି ହତନ୍ତରାଯୋ। ଅସ୍ସ ‘‘ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସଂ ୱିନଯ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ହତନ୍ତରାଯୋ ହୁତ୍ୱା ୱିନଯଂ ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତେନ ତସ୍ସ ପୁଞ୍ଞପ୍ପୱାହସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପସାଦସମ୍ପତ୍ତିଯା ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ଚ ଖେତ୍ତଭାୱସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଉପଘାତକୌପଦ୍ଦୱାନଂ ହନନେ ସମତ୍ଥତଂ ଦୀପେତି।

ଏୱଂ ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ନିପଚ୍ଚକାରକରଣେ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଯସ୍ସ ୱିନଯପିଟକସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣେତୁକାମୋ, ତସ୍ସ ତାୱ ଭଗୱତୋ ସାସନସ୍ସ ମୂଲପତିଟ୍ଠାନଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତମ୍ପି ଥୋମେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଯସ୍ମିଂ ଠିତେ’’ତିଆଦି। ଅଟ୍ଠିତସ୍ସ ସୁସଣ୍ଠିତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସାସନଂ ଯସ୍ମିଂ ଠିତେ ପତିଟ୍ଠିତଂ ହୋତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମିନ୍ତି ଯସ୍ମିଂ ୱିନଯପିଟକେ। ଠିତେତି ପାଳିତୋ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ଅନୂନଂ ହୁତ୍ୱା ଲଜ୍ଜୀପୁଗ୍ଗଲେସୁ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଠିତେତି ଅତ୍ଥୋ। ସାସନନ୍ତି ଅଧିସୀଲଅଧିଚିତ୍ତଅଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହିତଂ ସାସନଂ। ଅଟ୍ଠିତସ୍ସାତି କାମସୁଖଲ୍ଲିକତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗସଙ୍ଖାତେ ଅନ୍ତଦ୍ୱଯେ ଅଟ୍ଠିତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅପ୍ପତିଟ୍ଠଂ ଖ୍ୱାହଂ, ଆୱୁସୋ, ଅନାଯୂହଂ ଓଘମତରି’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧। ୧) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଞ୍ଚତ୍ଥୋ ତୀସୁପି ସୀହଳଅଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। ଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ‘‘ଅଟ୍ଠିତସ୍ସାତି ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସପି ଭଗୱତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ପତିଟ୍ଠିତଂ ହୋତୀତି ତେସୁଯେୱ ଲଜ୍ଜୀପୁଗ୍ଗଲେସୁ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ପତିଟ୍ଠିତଂ ହୋତି। ସୁସଣ୍ଠିତସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ତାୱ ତୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦ୍ୱତ୍ତିଂସମହାପୁରିସଲକ୍ଖଣଅସୀତିଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନେହି ସମନ୍ନାଗମନୱସେନ ସୁସଣ୍ଠାନସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନେନ ଅସ୍ସ ରୂପକାଯସମ୍ପତ୍ତିଂ ନିଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ‘‘ଯଥାଠାନେ ପତିଟ୍ଠିତେହି ଲକ୍ଖଣେହି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ରୂପକାଯେନ ସୁସଣ୍ଠିତୋ, କାଯୱଙ୍କାଦିରହିତତ୍ତା ତାଦିଲକ୍ଖଣସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଚ ନାମକାଯେନପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନ ‘‘ଚତୁବ୍ରହ୍ମୱିହାରୱସେନ ସତ୍ତେସୁ ସୁଟ୍ଠୁ ସମ୍ମା ଚ ଠିତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୱସେନ ୱା ସୁସଣ୍ଠିତସ୍ସ। ସୁସଣ୍ଠିତତ୍ତା ହେସ କେୱଲଂ ସତ୍ତାନଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅପନେତୁକାମୋ ହିତଂ ଉପସଂହରିତୁକାମୋ ସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ପମୁଦିତୋ ଅପକ୍ଖପତିତୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ୱିନଯଂ ଦେସେତି। ତସ୍ମା ଇମସ୍ମିଂ ୱିନଯସଂୱଣ୍ଣନାଧିକାରେ ସାରୁପ୍ପାଯ ଥୁତିଯା ଥୋମେନ୍ତୋ ଆହ ‘ସୁସଣ୍ଠିତସ୍ସା’’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତାଧିକାରାନୁରୂପୋ ନ ହୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅମ୍ହାକଂ ଖନ୍ତି – ଯଥାୱୁତ୍ତକାମସୁଖଲ୍ଲିକାଦିଅନ୍ତଦ୍ୱଯେ ଅଟ୍ଠିତତ୍ତାଯେୱ ମଜ୍ଝିମାଯ ପଟିପଦାଯ ସମ୍ମା ଠିତତ୍ତା ସୁସଣ୍ଠିତସ୍ସାତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋତି। ଏୱଞ୍ହି ସତି ଆରମ୍ଭାନୁରୂପଥୋମନା କତା ହୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତଅନ୍ତଦ୍ୱଯଂ ୱିୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ମଜ୍ଝିମାଯ ପଟିପଦାଯ ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଯାଯେୱ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ପକାସନତୋ।

ତନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ‘‘ଯସ୍ମି’’ନ୍ତି ଅନିଯମେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ନିଯମୱଚନଂ, ତସ୍ସ ‘‘ୱିନଯ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ଭାୱନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ, ନିକାଯନ୍ତରଲଦ୍ଧୀହି ଅସମ୍ମିସ୍ସଂ କତ୍ୱା ଅନାକୁଲଂ କତ୍ୱା ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅନୁରୂପସ୍ସ କାଲମତ୍ତସ୍ସପି ଧମ୍ମସେନାପତିସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରସଦିସେନପି ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱତୋ କେୱଲଂ ବୁଦ୍ଧୱିସଯଂ ୱିନଯପିଟକଂ ଅତ୍ତନୋ ବଲେନ ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସାମୀତି ୱଚନମତ୍ତମ୍ପି ଅଞ୍ଞେହି ୱତ୍ତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ‘‘ନିସ୍ସାଯ ପୁବ୍ବାଚରିଯାନୁଭାୱ’’ନ୍ତି ଆହ। ପୁବ୍ବାଚରିଯାନୁଭାୱୋ ନାମ ଅତ୍ଥତୋ ପୁବ୍ବାଚରିଯେହି ସଂୱଣ୍ଣିତା ଅଟ୍ଠକଥା, ତତୋଯେୱ ଚ ‘‘ପୁବ୍ବାଚରିଯାନୁଭାୱୋ ଅଟ୍ଠକଥା’’ତି ସବ୍ବତ୍ଥ ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ପୁବ୍ବାଚରିଯେହି ସଂୱଣ୍ଣିତଂ ଅଟ୍ଠକଥଂ ନିସ୍ସାଯ ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସଂ, ନ ଅତ୍ତନୋଯେୱ ବଲଂ ନିସ୍ସାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅଥ ‘‘ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାସୁ ୱିଜ୍ଜମାନାସୁ ପୁନ ୱିନଯସଂୱଣ୍ଣନାଯ କିଂ ପଯୋଜନ’’ନ୍ତି ଯୋ ୱଦେଯ୍ୟ, ତସ୍ସ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାଯ ଅନୂନଭାୱଂ ଅତ୍ତନୋ ଚ ସଂୱଣ୍ଣନାଯ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କାମଞ୍ଚା’’ତିଆଦିମାହ। କାମନ୍ତି ଏକନ୍ତେନ, ଯଥିଚ୍ଛକଂ ୱା, ସବ୍ବସୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତସ୍ସ ‘‘ସଂୱଣ୍ଣିତୋ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କାମଂ ସଂୱଣ୍ଣିତୋଯେୱ, ନୋ ନ ସଂୱଣ୍ଣିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। କେହି ପନ ସୋ ୱିନଯୋ ସଂୱଣ୍ଣିତୋତି ଆହ ‘‘ପୁବ୍ବାଚରିଯାସଭେହୀ’’ତି। ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରାଦଯୋ ପୁବ୍ବାଚରିଯା ଏୱ ଅକମ୍ପିଯଟ୍ଠେନ ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ଚ ଆସଭା, ତେହି ପୁବ୍ବାଚରିଯାସଭେହୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କୀଦିସା ପନେତେ ପୁବ୍ବାଚରିଯାତି ଆହ ‘‘ଞାଣମ୍ବୂ’’ତିଆଦି। ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ଅମ୍ବୁନା ସଲିଲେନ ନିଦ୍ଧୋତାନି ନିସ୍ସେସତୋ

ଆୟତିଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତାପାଦନେନ ଧୋତାନି ୱିକ୍ଖାଲିତାନି ୱିସୋଧିତାନି ରାଗାଦୀନି ତୀଣି ମଲାନି କାମାସୱାଦୟୋ ଚ ଚତ୍ତାରୋ ଆସୱା ୟେହି ତେ ଞାଣମ୍ବୁନିବ୍ବାତମଲାସୱା, ତେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମିନା ଚ ନ କେୱଲଂ ଏତେସୁ ଆଚରିୟଭାୱୋୟେୱ, ଅଥ ଖୋ ରାଗାଦିମଲରହିତା ଖୀଣାସୱା ୱିସୁଦ୍ଧସତ୍ତା ଏତେତି ଦସ୍ସେତି।

ଖୀଣାସୱଭାୱେପି ନ ଏତେ ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକା, ଅଥ ଖୋ ଏୱରୂପେହିପି ଆନୁଭାୱେହି ସମନ୍ନାଗତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ “ୱିସୁଦ୍ଧୱିଜ୍ଜାପଟିସମ୍ଭିଦେହୀ”ତି। ୱିସୁଦ୍ଧା ଅଚ୍ଚନ୍ତପରିସୁଦ୍ଧା ୱିଜ୍ଜା ଚତସ୍ସୋ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦା ୟେସଂ ତେ ୱିସୁଦ୍ଧୱିଜ୍ଜାପଟିସମ୍ଭିଦା, ତେହି। ଏକଦେସେନ ପଟିସମ୍ଭିଦଂ ଅପ୍ପତ୍ତାନଂ ଅରିୟାନମେୱ ଅଭାୱତୋ ଏତେହି ଅଧିଗତପଟିସମ୍ଭିଦା ପଟୁତରଲଦ୍ଧପ୍ପଭେଦାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ୱିସୁଦ୍ଧଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ୱିଜ୍ଜାତି ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା, ଅଟ୍ଠ ୱିଜ୍ଜା ୱା। ତତ୍ଥ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଞାଣଂ ଆସୱକ୍ଖୟଞାଣଞ୍ଚାତି ଇମା ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା। ଅଟ୍ଠ ୱିଜ୍ଜା ପନ –

“ୱିପସ୍ସନାଞାଣମନୋମୟିଦ୍ଧି ,

ଇଦ୍ଧିପ୍ପଭେଦୋପି ଚ ଦିବ୍ବସୋତଂ;

ପରସ୍ସ ଚେତୋପରିୟାୟଞାଣଂ,

ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁଗତଞ୍ଚ ଞାଣଂ;

ଦିବ୍ବଞ୍ଚ ଚକ୍ଖାସୱସଙ୍ଖୟୋ ଚ,

ଏତାନି ଞାଣାନି ଇଧଟ୍ଠ ୱିଜ୍ଜା”ତି। –

ଏୱଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣମନୋମୟିଦ୍ଧୀହି ସଦ୍ଧିଂ ପରିଗ୍ଗହିତା ଛ ଅଭିଞ୍ଞାୟେୱ। ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତୋ ହେତୁଫଲେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ହେତୁମ୍ହି ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ହେତୁହେତୁଫଲାନୁରୂପଂ ୱୋହାରେସୁ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା, ଇଦଂ ଞାଣଂ ଇମମତ୍ଥଂ ଜୋତୟତୀତି ଇମିନା ଆକାରେନ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁ ଞାଣେସୁ ପୱତ୍ତଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା। ଏତାସଂ ପନ ୱିତ୍ଥାରକଥା ଅତିପପଞ୍ଚଭାୱତୋ ଇଧ ନ ୱୁଚ୍ଚତି। ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତାନଂ ସଦ୍ଧମ୍ମେସୁ ଛେକଭାୱତୋ ଆହ “ସଦ୍ଧମ୍ମସଂୱଣ୍ଣନକୋୱିଦେହୀ”ତି। “ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତାନମ୍ପି ଧମ୍ମେସୁ ଅଭିୟୋଗୱସେନ ୱିସେସୋ ହୋତୀତି ଲଦ୍ଧପଟିସମ୍ଭିଦାସୁ ସାତିସୟତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଆହା”ତିପି ୱଦନ୍ତି। ସଦ୍ଧମ୍ମସଂୱଣ୍ଣନକୋୱିଦେହୀତି ପିଟକତ୍ତୟସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ସଂୱଣ୍ଣନେ ସବ୍ବସୋ ଅତ୍ଥପ୍ପକାସନେ କୋୱିଦେହି ଛେକେହି, କୁସଲେହୀତି ଅତ୍ଥୋ।

କିଲେସଜାଲଂ ପରିକ୍ଖାରବାହୁଲ୍ଲଂ ୱା ସଂଲିଖତି ତନୁଂ କରୋତୀତି ସଲ୍ଲେଖୋ। ଇଧ ପନ ଖୀଣାସୱାଧିକାରତ୍ତା ପରିକ୍ଖାରବାହୁଲ୍ଲସ୍ସ ସଲ୍ଲିଖନୱସେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ, ତତୋୟେୱ ଚ ଗଣ୍ଠିପଦେ “ସଲ୍ଲେଖିୟେ ପରିମିତପରିକ୍ଖାରୱୁତ୍ତିୟା”ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସଲ୍ଲେଖସ୍ସ ଭାୱୋ ସଲ୍ଲେଖିୟଂ, ତସ୍ମିଂ ସଲ୍ଲେଖିୟେ, ସଲ୍ଲେଖପଟିପତ୍ତିୟନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନୋସୁଲଭୂପମେହୀତି ଅସୁଲଭୂପମେହି ସଲ୍ଲେଖପଟିପତ୍ତିୟା ଅସୁକସଦିସାତି ତେସଂ ଉପମାୟ ଅନୁଚ୍ଛୱିକପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଦୁଲ୍ଲଭତ୍ତା ନତ୍ଥି ସୁଲଭା ଉପମା ଏତେସନ୍ତି ନୋସୁଲଭୂପମା। ମହାୱିହାରସ୍ସାତି ଚିତ୍ତଲପବ୍ବତଅଭୟଗିରିସେସନିକାୟଦ୍ୱୟଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଧଜୂପମେହୀତି ରଥସ୍ସ ସଞ୍ଜାନନହେତୁକଂ ରଥେ ବଦ୍ଧଧଜଂ ୱିୟ ଅଜାନନ୍ତାନଂ “ଅସୁକେହି ଚ ଅସୁକେହି ଚ ଥେରେହି ନିୱାସିତୋ ମହାୱିହାରୋ ନାମା”ତି ଏୱଂ ମହାୱିହାରସ୍ସ ସଞ୍ଜାନନହେତୁତ୍ତା ମହାୱିହାରସ୍ସ ଧଜୂପମେହି। ସଂୱଣ୍ଣିତୋତି ସମ୍ମା ଅନୂନଂ କତ୍ୱା ୱଣ୍ଣିତୋ। ସଂୱଣ୍ଣିତୋ ଅୟଂ ୱିନୟୋତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ କାତବ୍ବୋ। ଚିତ୍ତେହି ନୟେହୀତି ଅନେକପ୍ପଭେଦନୟତ୍ତା ୱିଚିତ୍ତେହି ନୟେହି। ସମ୍ବୁଦ୍ଧୱରନ୍ୱୟେହୀତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧୱରଂ ଅନୁଗତେହି, ଭଗୱତୋ ଅଧିପ୍ପାୟାନୁଗତେହି ନୟେହୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ବୁଦ୍ଧୱରଂ ଅନୁଗତେହି ପୁବ୍ବାଚରିୟାସଭେହୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାତବ୍ବୋ।

ଏୱଂ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାୟ ଅନୂନଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅତ୍ତନୋ ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ପୟୋଜନୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ “ସଂୱଣ୍ଣନା”ତିଆଦିମାହ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – କିଞ୍ଚାପି ପୁବ୍ବାଚରିୟାସଭେହି ୟଥାୱୁତ୍ତଗୁଣୱିସିଟ୍ଠେହି ଅୟଂ ୱିନୟୋ ସବ୍ବସୋ ୱଣ୍ଣିତୋ, ତଥାପି ତେସଂ ଏସା ସଂୱଣ୍ଣନା ସୀହଳଦୀପୱାସୀନଂ ଭାସାୟ ସଙ୍ଖତତ୍ତା ରଚିତତ୍ତା ଦୀପନ୍ତରେ ଭିକ୍ଖୁଜନସ୍ସ ସୀହଳଦୀପତୋ ଅଞ୍ଞଦୀପୱାସିନୋ ଭିକ୍ଖୁଗଣସ୍ସ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ଥଂ ପୟୋଜନଂ ୟସ୍ମା ନାଭିସମ୍ଭୁଣାତି ନ ସମ୍ପାଦେତି ନ ସାଧେତି, ତସ୍ମା ଇମଂ ସଂୱଣ୍ଣନଂ ପାଳିନୟାନୁରୂପଂ କତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧସିରିହ୍ୱୟେନ ଅଜ୍ଝିଟ୍ଠୋ ଇଦାନି

ସମାରଭିସ୍ସନ୍ତି। ତତ୍ଥ ସଂୱଣ୍ଣିୟତି ଅତ୍ଥୋ ଏତାୟାତି ସଂୱଣ୍ଣନା, ଅଟ୍ଠକଥା। ସା ପନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକତ୍ଥେରେହି ପଠମଂ ତୀଣି ପିଟକାନି ସଙ୍ଗାୟିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାନୁରୂପେନେୱ ୱାଚନାମଗ୍ଗଂ ଆରୋପିତତ୍ତା ତିସ୍ସୋ ସଙ୍ଗୀତିୟୋ ଆରୁଳ୍ହୋୟେୱ ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାଭୂତୋ କଥାମଗ୍ଗୋ। ସୋୟେୱ ଚ ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପଂ ଆଭତୋ, ପଚ୍ଛା ତମ୍ବପଣ୍ଣିୟେହି ମହାଥେରେହି ନିକାୟନ୍ତରଲଦ୍ଧୀହି ସଙ୍କରପରିହରଣତ୍ଥଂ ସୀହଳଭାସାୟ ଠପିତୋ। ତେନାହ ‘‘ସୀହଳଅଦୀପକେନା’’ତିଆଦି। ସୀହସ୍ସ ଲାନତୋ ଗହଣତୋ ସୀହଳୋ, ସୀହକୁମାରୋ। ତଂୱଂସଜାତତାୟ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ଖତ୍ତିୟାନଂ ତେସଂ ନିୱାସତାୟ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପସ୍ସପି ସୀହଳଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ତସ୍ମିଂ ସୀହଳଅଦୀପେ ଭୂତତ୍ତା ସୀହଳଅଦୀପକେନ ୱାକ୍ୟେନ ୱଚନେନ, ସୀହଳଭାସାୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ପାଳିନୟାନୁରୂପନ୍ତି ପାଳିନୟସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ କତ୍ୱା, ମାଗଧଭାସାୟ ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି । ଅଜ୍ଝେସନନ୍ତି ଗରୁଟ୍ଠାନିୟଂ ପୟିରୁପାସିତ୍ୱା ଗରୁତରଂ ପୟୋଜନଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଅଭିପତ୍ଥନା ଅଜ୍ଝେସନା, ତଂ ଅଜ୍ଝେସନଂ, ଆୟାଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ‘‘ସମନୁସ୍ସରନ୍ତୋ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କସ୍ସ ଅଜ୍ଝେସନନ୍ତି ଆହ ‘‘ବୁଦ୍ଧସିରିୱ୍ହୟସ୍ସ ଥେରସ୍ସା’’ତି। ବୁଦ୍ଧସିରୀତି ଅୱ୍ହୟୋ ନାମଂ ୟସ୍ସ ସୋୟଂ ବୁଦ୍ଧସିରିୱ୍ହୟୋ, ତସ୍ସ, ଇତ୍ଥନ୍ନାମସ୍ସ ଥେରସ୍ସ ଅଜ୍ଝେସନଂ ସମ୍ମା ଆଦରେନ ସମନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ହଦୟେ ଠପେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ଅତ୍ତନୋ ସଂୱଣ୍ଣନାୟ କରଣପ୍ପକାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଂୱଣ୍ଣନଂ ତଞ୍ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତଞ୍ଚ ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ସଂୱଣ୍ଣନଂ ସମାରଭନ୍ତୋ ସକଲାୟପି ମହାଅଟ୍ଠକଥାୟ ଇଧ ଗହେତବ୍ବତୋ ମହାଅଟ୍ଠକଥଂ ତସ୍ସା ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନାୟ ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ସରୀରଂ କତ୍ୱା ମହାପଚ୍ଚରିୟଂ ୟୋ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଥେୱ କୁରୁନ୍ଦୀନାମାଦୀସୁ ୱିସ୍ସୁତାସୁ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୟୋ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତତୋପି ୱିନିଚ୍ଛୟତୋ ୟୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଅପରିଚ୍ଚଜନ୍ତୋ ଅନ୍ତୋଗଧଥେରୱାଦଂ କତ୍ୱା ସଂୱଣ୍ଣନଂ ସମାରଭିସ୍ସନ୍ତି ପଦତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅତ୍ଥୋ କଥିୟତି ଏତାୟାତି ଅତ୍ଥକଥା, ସାୟେୱ ଅଟ୍ଠକଥା ତ୍ଥକାରସ୍ସ ଟ୍ଠକାରଂ କତ୍ୱା ‘‘ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୧।୧୭; ୨।୮) ୱିୟ। ମହାପଚ୍ଚରିୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଚରୀତି ଉଳୁମ୍ପଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମିଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା କତତ୍ତା ତମେୱ ନାମଂ ଜାତଂ। କୁରୁନ୍ଦିୱଲ୍ଲିୱିହାରୋ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତତ୍ଥ କତତ୍ତା କୁରୁନ୍ଦୀତି ନାମଂ ଜାତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଅନ୍ଧକଟ୍ଠକଥଂ ସଙ୍ଖେପଟ୍ଠକଥଞ୍ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ୱିସ୍ସୁତାସୂତି ସବ୍ବତ୍ଥ ପତ୍ଥଟାସୁ, ପାକଟାସୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ୟୁତ୍ତମତ୍ଥନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତାୱ ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ଚୂଳଗଣ୍ଠିପଦେ ଚ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୟୁତ୍ତମତ୍ଥନ୍ତି ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଟ୍ଠାନସ୍ସ ୟୁତ୍ତମତ୍ଥଂ, ନ ପନ ତତ୍ଥ ଅୟୁତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି। ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ପନେତ୍ଥ ନ କିଞ୍ଚି ୱୁତ୍ତଂ। କେନଚି ପନ ‘‘ମହାଅଟ୍ଠକଥାନୟେନ ୱିନୟୟୁତ୍ତିୟା ୱା ୟୁତ୍ତମତ୍ଥ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ୟୁତ୍ତଂ ୱିୟ ଦିସ୍ସତି ମହାପଚ୍ଚରିଆଦୀସୁପି କତ୍ଥଚି ଅୟୁତ୍ତସ୍ସାପି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଉପରି ୱିଭାୱନତୋ। ‘‘ଅଟ୍ଠକଥଂୟେୱ ଗହେତ୍ୱା ସଂୱଣ୍ଣନଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଥେରୱାଦାନଂ ବାହିରଭାୱୋ ସିୟାତି ତେପି ଅନ୍ତୋକତ୍ତୁକାମୋ ‘‘ଅନ୍ତୋଗଧଥେରୱାଦ’’ନ୍ତି ଆହ, ଥେରୱାଦେପି ଅନ୍ତୋକତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସଂୱଣ୍ଣନନ୍ତି ଅପରକାଲକିରିୟାୟ କମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋ। ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ ତୁ ‘‘ସଂୱଣ୍ଣନ’’ନ୍ତି ୱଚନଂ ତତ୍ଥେୱ ‘‘ସମାରଭନ୍ତୋ’’ତି ପୁବ୍ବକାଲକିରିୟାୟ କମ୍ମଭାୱେନ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ସମ୍ମାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ ରସ୍ସଭାୱୋ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏୱଂ କରଣପ୍ପକାରଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସୋତୂହି ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବୱିଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଂ ମେ’’ତିଆଦିମାହ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ତଂ ମମ ସଂୱଣ୍ଣନଂ ଧମ୍ମପଦୀପସ୍ସ ତଥାଗତସ୍ସ ଧମ୍ମଂ ସାସନଧମ୍ମଂ ପାଳିଧମ୍ମଂ ୱା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ପଟିମାନୟନ୍ତା ପୂଜେନ୍ତା ଥିରେହି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଥେରା, ଅଚିରପବ୍ବଜିତତ୍ତା ନୱା, ତେସଂ ମଜ୍ଝେ ଭୱତ୍ତା ମଜ୍ଝିମା ଚ ଭିକ୍ଖୂ ପସନ୍ନଚିତ୍ତା ୟଥାୱୁତ୍ତନୟେନ ସପ୍ପୟୋଜନତ୍ତା ଉପରି ୱକ୍ଖମାନୱିଧିନା ପମାଣତ୍ତା ଚ ସଦ୍ଦହିତ୍ୱା ପୀତିସୋମନସ୍ସୟୁତ୍ତଚିତ୍ତା ଇସ୍ସାପକତା ଅହୁତ୍ୱା ନିସାମେନ୍ତୁ ସୁଣନ୍ତୂତି। ତତ୍ଥ ଧମ୍ମପ୍ପଦୀପସ୍ସାତି ଧମ୍ମୋୟେୱ ସତ୍ତସନ୍ତାନେସୁ ମୋହନ୍ଧକାରୱିଧମନତୋ ପଦୀପସଦିସତ୍ତା ପଦୀପୋ ଅସ୍ସାତି ଧମ୍ମପଦୀପୋ, ଭଗୱା। ତସ୍ସ ଧମ୍ମପଦୀପସ୍ସ।

ଇଦାନି ଅତ୍ତନୋ ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ଆଗମୱିସୁଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପମାଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ବୁଦ୍ଧେନା’’ତିଆଦିମାହ। ୟଥେୱ ବୁଦ୍ଧେନ ୟୋ ଧମ୍ମୋ ଚ ୱିନୟୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ତସ୍ସ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ୟେହି ପୁତ୍ତେହି ଧମ୍ମସେନାପତିଆଦୀହି ତଥେୱ ଞାତୋ, ତେସଂ ବୁଦ୍ଧପୁତ୍ତାନଂ ମତିମଚ୍ଚଜନ୍ତା ସୀହଳଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟା ୟସ୍ମା ପୁରେ ଅଟ୍ଠକଥା ଅକଂସୂତି ଅୟମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ଧମ୍ମୋତି ସୁତ୍ତାଭିଧମ୍ମେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ୱିନୟୋତି ସକଲଂ ୱିନୟପିଟକଂ। ଏତ୍ତାୱତା ଚ ସବ୍ବମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ହୋତି। ସକଲମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଧମ୍ମୱିନୟୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତୋତି ପାଳିତୋ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ବୁଦ୍ଧେନ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତୋ। ନ ହି ଭଗୱତା ଅବ୍ୟାକତଂ ନାମ ତନ୍ତିପଦଂ ଅତ୍ଥି, ସବ୍ବେସଂୟେୱ ଅତ୍ଥୋ କଥିତୋ, ତସ୍ମା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନେୱ ତିଣ୍ଣଂ ପିଟକାନଂ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାକ୍କମୋପି ଭାସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଭଗୱତା ପୱତ୍ତିତା ପକିଣ୍ଣକଦେସନାୟେୱ ହି ଅଟ୍ଠକଥା। ତଥେୱ ଞାତୋତି ୟଥେୱ ବୁଦ୍ଧେନ ୱୁତ୍ତୋ, ତଥେୱ ଏକପଦମ୍ପି ଏକକ୍ଖରମ୍ପି ଅୱିନାସେତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପାୟଞ୍ଚ ଅୱିକୋପେତ୍ୱା ଞାତୋ ୱିଦିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସଂ ମତିମଚ୍ଚଜନ୍ତାତି ତେସଂ ବୁଦ୍ଧପୁତ୍ତାନଂ ଅଧିପ୍ପାୟଂ ଅପରିଚ୍ଚଜନ୍ତା। ଅଟ୍ଠକଥା ଅକଂସୂତି ଅଟ୍ଠକଥାୟୋ ଅକଂସୁ। କତ୍ଥଚି ‘‘ଅଟ୍ଠକଥାମକଂସୂ’’ତି ପାଠୋ

ଦିସ୍ସତି, ତଥାପି ସୋୟେୱତ୍ଥୋ, ମ-କାରୋ ପନ ପଦସନ୍ଧିୱସେନ ଆଗତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ଅଟ୍ଠକଥା’’ତି ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସେନ ମହାପଚ୍ଚରିୟାଦିକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ତେସଂ ବୁଦ୍ଧପୁତ୍ତାନଂ ଅଧିପ୍ପାୟଂ ଅୱିକୋପେତ୍ୱା ପୁରେ ଅଟ୍ଠକଥା ଅକଂସୁ, ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ହୀତି ନିପାତମତ୍ତଂ ହେତୁଅତ୍ଥସ୍ସ ‘‘ତସ୍ମା’’ତି ଇମିନାୟେୱ ପକାସିତତ୍ତା। ୟଦି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ପମାଣଂ, ଏୱଂ ସତି ତତ୍ଥ ପମାଦଲେଖାପି ପମାଣଂ ସିୟାତି ଆହ ‘‘ୱଜ୍ଜୟିତ୍ୱାନ ପମାଦଲେଖ’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପମାଦଲେଖନ୍ତି ଅପରଭାଗେ ପୋତ୍ଥକାରୁଳ୍ହକାଲେ ପମଜ୍ଜିତ୍ୱା ଲିଖନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ପମାଦପାଠଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ପମାଦେନ ସତିଂ ଅପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଅଦିନ୍ନାଦାନସ୍ସ ପୁବ୍ବପୟୋଗେ ‘‘ସଚେପି ଅଲିକେପି ଦୁକ୍କଟ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୱଚନସଦିସଂ ୟଂ ଲିଖିତଂ, ତଂ ୱଜ୍ଜୟିତ୍ୱା ଅପନେତ୍ୱା ସବ୍ବଂ ପମାଣନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ –

‘‘ମହାଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ସଚେପି ଅଲିକେପି ଦୁକ୍କଟମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପମାଦଲିଖିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି ଅଦିନ୍ନାଦାନସ୍ସ ପୁବ୍ବପୟୋଗେ ପାଚିତ୍ତିୟଟ୍ଠାନେ ଦୁକ୍କଟଂ ନାମ ଅତ୍ଥୀ’’ତି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୯୪)।

କେସଂ ପମାଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ସିକ୍ଖାସୁ ସଗାରୱାନଂ ଇଧ ପଣ୍ଡିତାନ’’ନ୍ତି। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ। ପୁନ ‘‘ୟସ୍ମା’’ତି ୱଚନସ୍ସ କୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଚେ? ଏତ୍ଥ ତାୱ ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ଗଣ୍ଠିପଦେ ଚ ନ କିଞ୍ଚି ୱୁତ୍ତଂ, ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ଚୂଳଗଣ୍ଠିପଦେ ଚ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୟସ୍ମା ପମାଣଂ, ତସ୍ମା ନିସାମେନ୍ତୁ ପସନ୍ନଚିତ୍ତା’’ତି। ଏୱମସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ୟସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ପମାଣଂ, ତସ୍ମା ଇଧ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ପମାଣମେୱାତି ପାଠସେସଂ କତ୍ୱା ୱଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରୋ ୱଦତି। ତତ୍ଥ ଇଧାତି ଇମିସ୍ସା ସମନ୍ତପାସାଦିକାୟାତି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ତତ୍ଥ ‘‘ୟସ୍ମା’’ତି ୱଚନସ୍ସ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ପମାଣନ୍ତି ସାଧିତତ୍ତା ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନାପି ସଂୱଣ୍ଣନା କେୱଲଂ ୱଚନମତ୍ତେନେୱ ଭିନ୍ନା, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାୟେୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତୋ ଚ ଭାସନ୍ତରମେୱା’’ତିଆଦିମାହ। ପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ପନ ଇଧ ୱୁତ୍ତମ୍ପି କସ୍ମା ପମାଣନ୍ତି ଚେ? ୟସ୍ମା ୱଚନମତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଏସାପି ଅଟ୍ଠକଥାୟେୱ, ତସ୍ମା ପମାଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତୋ ଚ ଭାସନ୍ତରମେୱା’’ତିଆଦିମାହ। ଏୱମାକୁଲଂ ଦୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟସଭାୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଅନାକୁଲୱଚନୋ ଚ ଭଦନ୍ତବୁଦ୍ଧଘୋସାଚରିୟୋ। ନ ହି ସୋ ଏୱମାକୁଲଂ କତ୍ୱା ୱତ୍ତୁମରହତି, ତସ୍ମା ୟଥାଧିପ୍ପେତମତ୍ଥମନାକୁଲଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୟଥାଠିତସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୱସେନେୱ ଦସ୍ସୟିସ୍ସାମ। କଥଂ? ୟସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ପମାଣଂ, ତସ୍ମା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି ଏୱମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ୟଦି ନାମ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ପମାଣଂ, ଅୟଂ ପନ ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନା କସ୍ମା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି ଆହ ‘‘ତତୋ ଚ ଭାସନ୍ତରମେୱ ହିତ୍ୱା’’ତିଆଦି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ୟସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ପମାଣଂ, ୟସ୍ମା ଚ ଅୟଂ ସଂୱଣ୍ଣନାପି ଭାସନ୍ତରପରିଚ୍ଚାଗାଦିମତ୍ତୱିସିଟ୍ଠା, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଅଭିନ୍ନାୱ, ତତୋୟେୱ ଚ ପମାଣଭୂତା ହେସ୍ସତି, ତସ୍ମା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଆଦରଂ କତ୍ୱା ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି। ତଥା ହି ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାନଂ ପମାଣଭାୱୋ, ଇମିସ୍ସା ଚ ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ଭାସନ୍ତରପରିଚ୍ଚାଗାଦିମତ୍ତୱିସିଟ୍ଠାୟ ଅତ୍ଥତୋ ତତୋ ଅଭିନ୍ନଭାୱୋତି ଉଭୟମ୍ପେତଂ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବଭାୱହେତୂତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି କେୱଲଂ ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାନଂ ସତିପି ପମାଣଭାୱେ ଅୟଂ ସଂୱଣ୍ଣନା ତତୋ ଭିନ୍ନା ଅତ୍ଥତୋ ଅଞ୍ଞାୟେୱ ଚ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି ୱତ୍ତୁମରହତି, ନାପି ଇମିସ୍ସା ସଂୱଣ୍ଣନାୟ ତତୋଅଭିନ୍ନଭାୱେପି ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାନଂ ଅସତି ପମାଣଭାୱେ ଅୟଂ ସଂୱଣ୍ଣନା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି ୱତ୍ତୁଂ ୟୁତ୍ତରୂପା ହୋତି, ତସ୍ମା ୟଥାୱୁତ୍ତନୟେନ ଉଭୟମ୍ପେତଂ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବଭାୱହେତୂତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତତୋତି ଅଟ୍ଠକଥାତୋ। ଭାସନ୍ତରମେୱ ହିତ୍ୱାତି କଞ୍ଚୁକସଦିସଂ ସୀହଳଭାସଂ ଅପନେତ୍ୱା। ୱିତ୍ଥାରମଗ୍ଗଞ୍ଚ ସମାସୟିତ୍ୱାତି ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାସୁ ଉପରି ୱୁଚ୍ଚମାନମ୍ପି ଆନେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପପଞ୍ଚିତଂ ‘‘ଞତ୍ତିଚତୁତ୍ଥେନ କମ୍ମେନ ଅକୁପ୍ପେନ ଠାନାରହେନ ଉପସମ୍ପନ୍ନୋତି ଭିକ୍ଖୂ’’ତି (ପାରା। ୪୫) ଏତ୍ଥ ଅପଲୋକନାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି କମ୍ମାନଂ ୱିତ୍ଥାରକଥା ୱିୟ ତାଦିସଂ ୱିତ୍ଥାରମଗ୍ଗଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱଣ୍ଣୟିସ୍ସାମାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଏତ୍ଥ ଚ ଞତ୍ତିଚତୁତ୍ଥକମ୍ମଂ ଏକମେୱ ଆଗତଂ, ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଠାନେ ଠତ୍ୱା ଚତ୍ତାରି ସଙ୍ଘକମ୍ମାନି ନୀହରିତ୍ୱା ୱିତ୍ଥାରତୋ କଥେତବ୍ବାନୀତି ସବ୍ବଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ, ତାନି ଚ ‘ଅପଲୋକନକମ୍ମଂ ଞତ୍ତିକମ୍ମଂ ଞତ୍ତିଦୁତିୟକମ୍ମଂ ଞତ୍ତିଚତୁତ୍ଥକମ୍ମ’ନ୍ତି ପଟିପାଟିୟା ଠପେତ୍ୱା ୱିତ୍ଥାରେନ ଖନ୍ଧକତୋ ପରିୱାରାୱସାନେ କମ୍ମୱିଭଙ୍ଗତୋ ଚ ପାଳିଂ ଆହରିତ୍ୱା କଥିତାନି। ତାନି ମୟଂ ପରିୱାରାୱସାନେ କମ୍ମୱିଭଙ୍ଗେୟେୱ ୱଣ୍ଣୟିସ୍ସାମ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ପଠମପାରାଜିକୱଣ୍ଣନା ଚ ନ ଭାରିୟା ଭୱିସ୍ସତି, ୟଥାଠିତାୟ ଚ ପାଳିୟା ୱଣ୍ଣନା ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟା ଭୱିସ୍ସତି, ତାନି ଚ ଠାନାନି ଅସୁଞ୍ଞାନି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅନୁପଦୱଣ୍ଣନମେୱ କରୋମା’’ତି (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୪୫ ଭିକ୍ଖୁପଦଭାଜନୀୟୱଣ୍ଣନା)।

ୱିନିଚ୍ଛୟଂସବ୍ବମସେସୟିତ୍ୱାତି ତଂତଂଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ୱିନିଚ୍ଛୟଂ ଅସେସୟିତ୍ୱା ସେସଂ ଅକତ୍ୱା, କିଞ୍ଚିମତ୍ତମ୍ପି ଅପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ୱଣ୍ଣିତୁଂ ଯୁତ୍ତରୂପଂ ହୁତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନ ଆଗତଂ ପାଳିଂ ଅପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା ସଂୱଣ୍ଣନତୋ ସୀହଳଅଟ୍ଠକଥାସୁ ଅଯୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ୱଣ୍ଣିତଂ ଯଥାଠାନେୟେୱ ସଂୱଣ୍ଣନତୋ ଚ ୱୁତ୍ତଂ ''ତନ୍ତିକ୍କମଂ କିଞ୍ଚି ଅୱୋକ୍କମିତ୍ୱା''ତି, କିଞ୍ଚି ପାଳିକ୍କମଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନେୱ ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସାମାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସୁତ୍ତନ୍ତିକାନଂ ୱଚନାନମତ୍ଥନ୍ତି ସୁତ୍ତନ୍ତପାଳିଯଂ ଆଗତାନମ୍ପି ୱଚନାନମତ୍ଥଂ। ସୀହଳଅଟ୍ଠକଥାସୁ ''ସୁତ୍ତନ୍ତିକାନଂ ଭାରୋ''ତି ୱତ୍ୱା ଅୱୁତ୍ତାନମ୍ପି ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡାଦୀସୁ ଝାନକଥାଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିଆଦୀନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତୱଚନାନମତ୍ଥଂ ତଂତଂସୁତ୍ତାନୁରୂପଂ ସବ୍ବସୋ ପରିଦୀପଯିସ୍ସାମୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ହେସ୍ସତୀତି ଭୱିସ୍ସତି, କରିଯିସ୍ସତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଭାସନ୍ତରପରିଚ୍ଚାଗାଦିକଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ କିଚ୍ଚଂ ନିପ୍ଫାଦେତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତିକାନଂ ୱଚନାନମତ୍ଥଂ ପରିଦୀପଯନ୍ତୀ ଅଯଂ ୱଣ୍ଣନା ଭୱିସ୍ସତୀତି ୱଣ୍ଣନାଯ ୱସେନ ସମାନକତ୍ତୁକତା ୱେଦିତବ୍ବା। ପଚ୍ଛିମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ପନ ହେଟ୍ଠାୱୁତ୍ତଭାସନ୍ତରପରିଚ୍ଚାଗାଦିଂ କତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତିକାନଂ ୱଚନାନମତ୍ଥଂ ପରିଦୀପଯନ୍ତୀ ଅଯଂ ୱଣ୍ଣନା ଅମ୍ହେହି କରିଯିସ୍ସତୀତି ଏୱଂ ଆଚରିଯୱସେନ ସମାନକତ୍ତୁକତା ୱେଦିତବ୍ବା। ୱଣ୍ଣନାପୀତି ଏତ୍ଥ ଅପିସଦ୍ଦଂ ଗହେତ୍ୱା ''ତସ୍ମାପି ସବ୍ବଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି ଯୋଜେତବ୍ବ''ନ୍ତି ଚୂଳଅଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତପ୍ପଯୋଜନୱିସେସଂ ପମାଣଭାୱଞ୍ଚ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ''ତସ୍ମା ସବ୍ବଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାପୀ''ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ନ କେୱଲଂ ଅଯଂ ୱଣ୍ଣନା ହେସ୍ସତି, ଅଥ ଖୋ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାପୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତ୍ଥାପି ଯଥାଠିତୱସେନେୱ ଅପିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ଅମ୍ହାକଂ ଖନ୍ତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ୱୁତ୍ତଂ ପମାଣଂ, ଯସ୍ମା ଚ ଅଯଂ ୱଣ୍ଣନାପି ତତୋ ଅଭିନ୍ନତ୍ତା ପମାଣଭୂତାୟେୱ ହେସ୍ସତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବଂ ଅନୁସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବାହିରନିଦାନକଥା

ଇଦାନି ''ତଂ ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସଂ ୱିନଯ''ନ୍ତି ପଟିଞ୍ଞାତତ୍ତା ଯଥାପଟିଞ୍ଞାତୱିନଯସଂୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ତୁକାମୋ ସଂୱରୱିନଯପହାନୱିନଯାଦିୱସେନ ୱିନଯସ୍ସ ବହୁୱିଧତ୍ତା ଇଧ ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଭାୱେନ ଅଧିପ୍ପେତୋ ତାୱ ୱିନଯୋ ୱୱତ୍ଥପେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତାସୁ ଗାଥାସୁ। ତାୱ-ସଦ୍ଦୋ ପଠମନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନ ପଠମଂ ୱିନଯଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ତସ୍ସ ୱଣ୍ଣନଂ କରିସ୍ସାମୀତି ଦୀପେତି। ୱୱତ୍ଥପେତବ୍ବୋତି ନିଯମେତବ୍ବୋ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଯସ୍ମା ୱୱତ୍ଥପେତବ୍ବୋ, ତେନ ହେତୁନା ଏତଂ ''ୱିନଯୋ ନାମା''ତିଆଦିକଂ ନିଯାମକୱଚନଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସ୍ସାତି ୱିନଯସ୍ସ। ମାତିକାତି ଉଦ୍ଦେସୋ। ସୋ ହି ନିଦ୍ଦେସପଦାନଂ ଜନନୀଠାନେ ଠିତତ୍ତା ମାତା ୱିଯାତି ମାତିକାତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଇଦାନି ୱଣ୍ଣେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ମାତିକଂ ଠପେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱୁତ୍ତଂ ଯେନା''ତିଆଦି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଏତଂ ''ତେନ ସମଯେନ ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା ୱେରଞ୍ଜାଯଂ ୱିହରତୀ''ତିଆଦିନିଦାନୱଚନପଟିମଣ୍ଡିତଂ ୱିନଯପିଟକଂ ଯେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ୱୁତ୍ତଂ, ଯସ୍ମା କାରଣା ୱୁତ୍ତଂ, ଯେନ ଧାରିତଂ, ଯେନ ଚ ଆଭତଂ, ଯେସୁ ପତିଟ୍ଠିତଂ, ଏତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଧାନଂ ୱତ୍ୱା ତତୋ ''ତେନ ସମଯେନା''ତିଆଦିପାଠସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଅନେକପ୍ପକାରତୋ ଦସ୍ସଯନ୍ତୋ ୱିନଯସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନଂ କରିସ୍ସାମୀତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ୱୁତ୍ତଂ ଯେନ ଯଦା ଯସ୍ମା''ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ ''ତେନ ସମଯେନ ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା''ତିଆଦିନିଦାନୱଚନମତ୍ତଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱତ୍ତୁକାମୋପି ୱିସୁଂ ଅୱତ୍ୱା ''ନିଦାନେନ ଆଦିକଲ୍ୟାଣଂ, 'ଇଦମୱୋଚା'ତି ନିଗମନେନ ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣ''ନ୍ତି ଚ ୱଚନତୋ ନିଦାନନିଗମନାନିପି ସତ୍ଥୁଦେସନାଯ ଅନୁୱିଧାନତ୍ତା ତଦନ୍ତୋଗଧାନେୱାତି ନିଦାନସ୍ସପି ୱିନଯପାଳିଯଂୟେୱ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ''ୱୁତ୍ତଂ ଯେନ ଯଦା ଯସ୍ମା''ତି ଇଦମ୍ପି ୱିନଯପିଟକସମ୍ବନ୍ଧଂୟେୱ କତ୍ୱା ମାତିକଂ ଠପେସି। ମାତିକାଯ ହି ''ଏତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ୱିନଯପିଟକଂୟେୱ ସାମଞ୍ଞତୋ ସବ୍ବତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧମୁପଗଚ୍ଛତି।

ଇଦାନି ପନ ତଂ ୱିସୁଂ ନୀହରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଯେନା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ମାତିକାପଦେସୁ। ଅଥ କସ୍ମା ଇଦମେୱ ୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଇଦଞ୍ହୀ''ତିଆଦି। ଇଦନ୍ତି ''ତେନ ସମଯେନ ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା''ତିଆଦିୱଚନଂ । ହି-ସଦ୍ଦୋ ଯସ୍ମାତି ଅତ୍ଥେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଯସ୍ମା ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖୱଚନଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖୱଚନଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ନ ହୋତି, ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ନ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖୱଚନଂ ନ ହୋତୀତି ଆହଚ୍ଚ ଭାସିତଂ ନ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି କେନଚି ୱୁତ୍ତଂ। ଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ''ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖୱଚନଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ତନୋ ଧରମାନକାଲେ ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ନ ହୋତୀ''ତି ଲିଖିତଂ। ତଦୁଭଯମ୍ପି ଅତ୍ଥତୋ ସମାନମେୱ। ଇଦାନି ପଞ୍ହକରଣଂ ୱତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନ ଯଥାୱୁତ୍ତପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କରୋନ୍ତୋ ''ଆଯସ୍ମତା''ତିଆଦିମାହ। ଇମିନା ପୁଗ୍ଗଲଂ ନିଯମେତି, ''ତଞ୍ଚା''ତିଆଦିନା କାଲଂ ନିଯମେତି। ତଞ୍ହି ଉପାଲିତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତୱଚନଂ କାଲତୋ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

ଇଦାନି ତଂ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ତସ୍ସା ତନ୍ତିଆରୁଳ୍ହାୟ ଇଧ ୱଚନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ନାମ ଚେସା… ପେ… ୱେଦିତବ୍ବା''ତି ଆହ। ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ନାମ ଚେସାତି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଇଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ୱତ୍ତବ୍ବସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ, ତଞ୍ଚ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ୱୁତ୍ତଂ, ଏସା ଚ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉପଞ୍ଞାସତ୍ଥୋ ୱା ଚ-ସଦ୍ଦୋ। ଉପଞ୍ଞାସୋତି ଚ ୱାକ୍ୟାରମ୍ଭୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏସା ହି ଗନ୍ଥକାରାନଂ ପକତି, ଯଦିଦଂ କିଞ୍ଚି ୱତ୍ୱା ପୁନ ପରଂ ୱତ୍ତୁମାରଭନ୍ତାନଂ ଚସଦ୍ଦପ୍ପୟୋଗୋ। ଯଂ ପନ କେନଚି ୱୁତ୍ତଂ ''ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ନାମ ଚାତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅତିରେକତ୍ଥୋ, ତେନ ଅଞ୍ଞାପି ଅତ୍ଥୀତି ଦୀପେତୀ''ତି। ତଦେୱ ତସ୍ସ ଗନ୍ଥକ୍କମେ ଅକୋୱିଦତଂ ଦସ୍ସେତି। ନ ହେତ୍ଥ ଚସଦ୍ଦେନ ଅତିରେକତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାୟତି। ଯଦି ଚେତ୍ଥ ଏତଦତ୍ଥୋୟେୱ ଚ-କାରୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ ସିୟା, ଏୱଂ ସତି ନ କତ୍ତବ୍ବୋୟେୱ ପଠମସଦ୍ଦେନେୱ ଅଞ୍ଞାସଂ ଦୁତିୟାଦିସଙ୍ଗୀତୀନମ୍ପି ଅତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ ଦୀପିତତ୍ତା। ଦୁତିୟାଦିଂ ଉପାଦାୟ ହି ପଠମସଦ୍ଦପ୍ପୟୋଗୋ ଦୀଘାଦିଂ ଉପାଦାୟ ରସ୍ସାଦିସଦ୍ଦପ୍ପୟୋଗୋ ୱିୟ। ଯଥାପଚ୍ଚୟଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦେସିତତ୍ତା ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା ଚ ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣାନଂ ଧମ୍ମୱିନୟାନଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଗାୟନଂ କଥନଂ ସଙ୍ଗୀତି। ଏତେନ ତଂତଂସିକ୍ଖାପଦାନଂ ସୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ଆଦିପରିୟୋସାନେସୁ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଚ ସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ଠପିତଂ ସଙ୍ଗୀତିକାରୱଚନଂ ସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି। ମହାୱିସୟତ୍ତା ପୂଜନୀୟତ୍ତା ଚ ମହତୀ ସଙ୍ଗୀତି ମହାସଙ୍ଗୀତି, ପଠମା ମହାସଙ୍ଗୀତି ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି। ନିଦାନକୋସଲ୍ଲତ୍ଥନ୍ତି ନିଦଦାତି ଦେସନଂ ଦେସକାଲାଦିୱସେନ ଅୱିଦିତଂ ୱିଦିତଂ କତ୍ୱା ନିଦସ୍ସେତୀତି ନିଦାନଂ, ତତ୍ଥ କୋସଲ୍ଲଂ ନିଦାନକୋସଲ୍ଲଂ, ତଦତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସନାନୁତ୍ତରିୟସରଣାଦିପଟିଲାଭହେତୁଭୂତାସୁ ୱିଜ୍ଜମାନାସୁପି ଅଞ୍ଞାସୁ ଭଗୱତୋ କିରିୟାସୁ ''ବୁଦ୍ଧୋ ବୋଧେୟ୍ୟ''ନ୍ତି ପଟିଞ୍ଞାୟ ଅନୁଲୋମନତୋ ୱେନେୟ୍ୟାନଂ ମଗ୍ଗଫଲୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭୂତା କିରିୟା ନିପ୍ପରିୟାୟେନ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚନ୍ତି ଆହ ''ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନଞ୍ହି ଆଦିଂ କତ୍ୱା''ତି। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଧମ୍ମୋୟେୱ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଚକ୍କନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଅଥ ୱା ଚକ୍କନ୍ତି ଆଣା, ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତତ୍ତା ଧମ୍ମଞ୍ଚ ତଂ ଚକ୍କଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଧମ୍ମେନ ଞାୟେନ ଚକ୍କନ୍ତିପି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଯଥାହ –

''ଧମ୍ମଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି ଚକ୍କଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଚକ୍କଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି ଧମ୍ମଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଧମ୍ମେନ ପୱତ୍ତେତୀତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଧମ୍ମଚରିୟାୟ ପୱତ୍ତେତୀତି ଧମ୍ମଚକ୍କ''ନ୍ତିଆଦି (ପଟି। ମ। ୨।୪୦)।

କତବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚେତି କତଂ ପରିନିଟ୍ଠାପିତଂ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚଂ ଯେନ, ତସ୍ମିଂ କତବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚେ ଭଗୱତି ଲୋକନାଥେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏତେନ ବୁଦ୍ଧକତ୍ତବ୍ବସ୍ସ କସ୍ସଚିପି ଅସେସିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ତତୋୟେୱ ହି ସୋ ଭଗୱା ପରିନିବ୍ବୁତୋତି। ନନୁ ଚ ସାୱକେହି ୱିନୀତାପି ୱିନେୟ୍ୟା ଭଗୱତାୟେୱ ୱିନୀତା ହୋନ୍ତି, ତଥା ହି ସାୱକଭାସିତଂ ସୁତ୍ତଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସାୱକୱିନେୟ୍ୟା ଚ ନ ତାୱ ୱିନୀତାତି? ନାୟଂ ଦୋସୋ ତେସଂ ୱିନୟନୂପାୟସ୍ସ ସାୱକେସୁ ଠପିତତ୍ତା। ତେନେୱାହ –

''ନ ତାୱାହଂ ପାପିମ ପରିନିବ୍ବାୟିସ୍ସାମି, ଯାୱ ନ ଭିକ୍ଖୂ ୱିୟତ୍ତା ୱିନୀତା ୱିସାରଦା ବହୁସ୍ସୁତା ଆଗତାଗମା ଧମ୍ମଧରା ୱିନୟଧରା ମାତିକାଧରା ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପରପ୍ପୱାଦଂ ସହଧମ୍ମେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ସପ୍ପାଟିହାରିୟଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସନ୍ତୀ''ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୬୮)।

''କୁସିନାରାୟ''ନ୍ତିଆଦିନା ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବୁତଦେସକାଲୱିସେସଦସ୍ସନଂ, ''ଅପରିନିବ୍ବୁତୋ ଭଗୱା''ତି ଗାହସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଲୋକେ ଜାତସଂୱେଗଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ। ତଥା ହି ମନୁସ୍ସଭାୱସ୍ସ ସୁପାକଟକରଣତ୍ଥଂ ମହାବୋଧିସତ୍ତା ଚରିମଭୱେ ଦାରପରିଗ୍ଗହାଦୀନିପି କରୋନ୍ତୀତି। କୁସିନାରାୟନ୍ତି ଏୱଂନାମକେ ନଗରେ। ସମୀପତ୍ଥେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ଉପୱତ୍ତନେ ମଲ୍ଲାନଂ ସାଲୱନେତି ତସ୍ସ ନଗରସ୍ସ ଉପୱତ୍ତନଭୂତଂ ମଲ୍ଲରାଜୂନଂ ସାଲୱନୁୟ୍ୟାନଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ନଗରଂ ପୱିସିତୁକାମା ଉୟ୍ୟାନତୋ ଉପେଚ୍ଚ ୱତ୍ତନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଏତେନାତି ଉପୱତ୍ତନନ୍ତି ସାଲୱନଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥା ହି ଅନୁରାଧପୁରସ୍ସ ଥୂପାରାମୋ ଦକ୍ଖିଣପଚ୍ଛିମଦିସାୟଂ, ଏୱଂ ତଂ ଉୟ୍ୟାନଂ କୁସିନାରାୟ ଦକ୍ଖିଣପଚ୍ଛିମଦିସାୟ ହୋତି। ଯଥା ଚ ଥୂପାରାମତୋ ଦକ୍ଖିଣଦ୍ୱାରେନ ନଗରଂ ପୱିସନମଗ୍ଗୋ ପାଚୀନମୁଖୋ ଗନ୍ତ୍ୱା ଉତ୍ତରେନ ନିୱତ୍ତତି, ଏୱଂ ଉୟ୍ୟାନତୋ ସାଲପନ୍ତି ପାଚୀନମୁଖା ଗନ୍ତ୍ୱା ଉତ୍ତରେନ ନିୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ତଂ ''ଉପୱତ୍ତନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯମକସାଲାନମନ୍ତରେତି ଯମକସାଲାନଂ ୱେମଜ୍ଝେ। ତତ୍ଥ କିର ଭଗୱତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନମଞ୍ଚସ୍ସ ଏକା ସାଲପନ୍ତି ସୀସଭାଗେ ହୋତି, ଏକା ପାଦଭାଗେ, ତତ୍ରାପି ଏକୋ ତରୁଣସାଲୋ ସୀସଭାଗସ୍ସ ଆସନ୍ନୋ ହୋତି, ଏକୋ ପାଦଭାଗସ୍ସ, ତସ୍ମା ''ଯମକସାଲାନମନ୍ତରେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପି ଚ ''ଯମକସାଲା ନାମ ମୂଲକ୍ଖନ୍ଧୱିଟପପତ୍ତେହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଂସିବ୍ବେତ୍ୱା ଠିତସାଲା''ତିପି ମହାଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅନୁପାଦିସେସାୟ ନିବ୍ବାନଧାତୁୟାତି ଉପାଦୀୟତେ କମ୍ମକିଲେସେହୀତି ଉପାଦି, ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧା କଟତ୍ତା ଚ ରୂପଂ। ସୋ ପନ ଉପାଦି କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରମାରନିମ୍ମଥନେନ ନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତିୟଂ ଅନୋସ୍ସଟ୍ଠୋ, ଇଧ ଖନ୍ଧମଚ୍ଚୁମାରନିମ୍ମଥନେନ ଓସ୍ସଟ୍ଠୋ ନିସେସିତୋତି ଅୟଂ ଅନୁପାଦିସେସା

ନିବ୍ବାନଧାତୁ ନତ୍ଥି ଏତିସ୍ସା ଉପାଦିସେସୋତି କତ୍ୱା। ନିବ୍ବାନଧାତୂତି ଚେତ୍ଥ ନିବ୍ବୁତିମତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ ଚାଯଂ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ। ପରିନିବ୍ବାନେତି ପରିନିବ୍ବାନଟ୍ଠାନେ, ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ୱା ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ପରିନିବ୍ବାନହେତୁ ସନ୍ନିପତିତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଘସ୍ସ ଥେରୋ ସଙ୍ଘତ୍ଥେରୋ। ସୋ ପନ ସଙ୍ଘୋ କିଂପରିମାଣୋତି ଆହ ''ସତ୍ତନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁସତସହସ୍ସାନ''ନ୍ତି। ନିଚ୍ଚସାପେକ୍ଖତ୍ତା ହି ଈଦିସେସୁ ସମାସୋ ହୋତିଯେୱ ଯଥା ''ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ଗରୁକୁଲ''ନ୍ତି। ସତ୍ତନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁସତସହସ୍ସାନନ୍ତି ଚ ସଙ୍ଘତ୍ଥେରାନଂଯେୱ ସତ୍ତନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁସତସହସ୍ସାନଂ। ତଦା ହି ''ସନ୍ନିପତିତା ଭିକ୍ଖୂ ଏତ୍ତକା''ତି ପମାଣରହିତା। ତଥା ହି ୱେଳୁୱଗାମେ ୱେଦନାୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ''ନ ଚିରେନ ଭଗୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସତୀ''ତି ସୁତ୍ୱା ତତୋ ତତୋ ଆଗତେସୁ ଭିକ୍ଖୂସୁ ଏକଭିକ୍ଖୁପି ପକ୍କନ୍ତୋ ନାମ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଗଣନଂ ୱୀତିୱତ୍ତୋ ସଙ୍ଘୋ ଅହୋସି। ଆଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନତ୍ଥଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତତ୍ଥ ମହାକସ୍ସପୋତି ମହନ୍ତେହି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ମହନ୍ତୋ କସ୍ସପୋତି ମହାକସ୍ସପୋ, ଅପିଚ କୁମାରକସ୍ସପତ୍ଥେରଂ ଉପାଦାଯ ଅଯଂ ମହାଥେରୋ ''ମହାକସ୍ସପୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଥ କିମତ୍ଥଂ ଆଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନତ୍ଥଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀତି ଆହ ''ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତେ''ତିଆଦି। ସତ୍ତ ଅହାନି ସମାହଟାନି ସତ୍ତାହଂ, ସତ୍ତାହଂ ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସ ଅସ୍ସାତି ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଭଗୱା, ତସ୍ମିଂ ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତି, ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବାନଦିୱସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସତ୍ତାହେ ୱୀତିୱତ୍ତେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୁଭଦ୍ଦେନ ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତେନ ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ସମନୁସ୍ସରନ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ସୁଭଦ୍ଦୋତି ତସ୍ସ ନାମଂ, ୱୁଡ୍ଢକାଲେ ପନ ପବ୍ବଜିତତ୍ତା ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ''ଅଲଂ ଆୱୁସୋ''ତିଆଦିନା ତେନ ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ନିଦସ୍ସେତି। ସୋ ହି ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତି ଆଯସ୍ମତା ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନ ସଦ୍ଧିଂ ପାୱାଯ କୁସିନାରଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନେସୁ ପଞ୍ଚମତ୍ତେସୁ ଭିକ୍ଖୁସତେସୁ ଅୱୀତରାଗେ ଭିକ୍ଖୂ ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେ ଦିଟ୍ଠଆଜୀୱକସ୍ସ ସନ୍ତିକା ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବାନଂ ସୁତ୍ୱା ପତ୍ତଚୀୱରାନି ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ବାହା ପଗ୍ଗଯ୍ହ ନାନପ୍ପକାରଂ ପରିଦେୱନ୍ତେ ଦିସ୍ୱା ଏୱମାହ।

କସ୍ମା ପନ ସୋ ଏୱମାହ? ଭଗୱତି ଆଘାତେନ। ଅଯଂ କିର ସୋ ଖନ୍ଧକେ (ମହାୱ। ୩୦୩) ଆଗତେ ଆତୁମାୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ନହାପିତପୁବ୍ବକୋ ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତୋ ଭଗୱତି କୁସିନାରତୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଅଡ୍ଢତେଳସେହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଆତୁମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ ''ଭଗୱା ଆଗଚ୍ଛତୀ''ତି ସୁତ୍ୱା ଆଗତକାଲେ ''ଯାଗୁଦାନଂ କରିସ୍ସାମୀ''ତି ସାମଣେରଭୂମିଯଂ ଠିତେ ଦ୍ୱେ ପୁତ୍ତେ ଏତଦୱୋଚ ''ଭଗୱା କିର ତାତା ଆତୁମଂ ଆଗଚ୍ଛତି ମହତା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଡ୍ଢତେଳସେହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି, ଗଚ୍ଛଥ ତୁମ୍ହେ ତାତା ଖୁରଭଣ୍ଡଂ ଆଦାଯ ନାଳିଯାୱାପକେନ ଅନୁଘରକଂ ଅନୁଘରକଂ ଆହିଣ୍ଡଥ, ଲୋଣମ୍ପି ତେଲମ୍ପି ତଣ୍ଡୁଲମ୍ପି ଖାଦନୀଯମ୍ପି ସଂହରଥ, ଭଗୱତୋ ଆଗତସ୍ସ ଯାଗୁଦାନଂ କରିସ୍ସାମୀ''ତି। ତେ ତଥା ଅକଂସୁ। ଅଥ ଭଗୱତି ଆତୁମଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଭୁସାଗାରକଂ ପୱିଟ୍ଠେ ସୁଭଦ୍ଦୋ ସାଯନ୍ହସମଯଂ ଗାମଦ୍ୱାରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ମନୁସ୍ସେ ଆମନ୍ତେତ୍ୱା ''ହତ୍ଥକମ୍ମମତ୍ତଂ ମେ ଦେଥା''ତି ହତ୍ଥକମ୍ମଂ ଯାଚିତ୍ୱା ''କିଂ ଭନ୍ତେ କରୋମା''ତି ୱୁତ୍ତେ ''ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଗଣ୍ହଥା''ତି ସବ୍ବୂପକରଣାନି ଗାହାପେତ୍ୱା ୱିହାରେ ଉଦ୍ଧନାନି କାରେତ୍ୱା ଏକଂ କାଳକଂ କାସାୱଂ ନିୱାସେତ୍ୱା ତାଦିସମେୱ ପାରୁପିତ୍ୱା ''ଇଦଂ କରୋଥ, ଇଦଂ କରୋଥା''ତି ସବ୍ବରତ୍ତିଂ ୱିଚାରେନ୍ତୋ ସତସହସ୍ସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଭୋଜ୍ଜଯାଗୁଞ୍ଚ ମଧୁଗୋଳକଞ୍ଚ ପଟିଯାଦାପେସି। ଭୋଜ୍ଜଯାଗୁ ନାମ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ପାତବ୍ବଯାଗୁ, ତତ୍ଥ ସପ୍ପିମଧୁଫାଣିତମଚ୍ଛମଂସପୁପ୍ଫଫଲରସାଦି ଯଂ କିଞ୍ଚି ଖାଦନୀଯଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତଂ ସବ୍ବଂ ପୱିସତି, କୀଳିତୁକାମାନଂ ସୀସମକ୍ଖନଯୋଗ୍ଗା ହୋତି ସୁଗନ୍ଧଗନ୍ଧା।

ଅଥ ଭଗୱା କାଲସ୍ସେୱ ସରୀରପଟିଜଗ୍ଗନଂ କତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘପରିୱୁତୋ ପିଣ୍ଡାଯ ଚରିତୁଂ ଆତୁମାଭିମୁଖୋ ପାଯାସି। ମନୁସ୍ସା ତସ୍ସ ଆରୋଚେସୁଂ ''ଭଗୱା ପିଣ୍ଡାଯ ଗାମଂ ପୱିସତି, ତଯା କସ୍ସ ଯାଗୁ ପଟିଯାଦିତା''ତି। ସୋ ଯଥାନିୱତ୍ଥପାରୁତେହେୱ ତେହି କାଳକକାସାୱେହି ଏକେନ ହତ୍ଥେନ ଦବ୍ବିଞ୍ଚ କଟଚ୍ଛୁଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମା ୱିଯ ଦକ୍ଖିଣଜାଣୁମଣ୍ଡଲଂ ଭୂମିଯଂ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ''ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତୁ ମେ ଭନ୍ତେ ଭଗୱା ଯାଗୁ''ନ୍ତି ଆହ। ତତୋ ''ଜାନନ୍ତାପି ତଥାଗତା ପୁଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତି ଖନ୍ଧକେ (ମହାୱ। ୩୦୩) ଆଗତନଯେନ ଭଗୱା ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଚ ସୁତ୍ୱା ଚ ତଂ ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତଂ ୱିଗରହିତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅକପ୍ପିଯସମାଦାପନସିକ୍ଖାପଦଂ ଖୁରଭଣ୍ଡପରିହରଣସିକ୍ଖାପଦଞ୍ଚାତି ଦ୍ୱେ ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞପେତ୍ୱା ''ଭିକ୍ଖୱେ ଅନେକକପ୍ପକୋଟିଯୋ ଭୋଜନଂ ପରିଯେସନ୍ତେହେୱ ୱୀତିନାମିତା, ଇଦଂ ପନ ତୁମ୍ହାକଂ ଅକପ୍ପିଯଂ, ଅଧମ୍ମେନ ଉପ୍ପନ୍ନଭୋଜନଂ ଇମଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ଅନେକାନି ଅତ୍ତଭାୱସହସ୍ସାନି ଅପାଯେସ୍ୱେୱ ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସନ୍ତି, ଅପେଥ ମା ଗଣ୍ହଥା''ତି ଭିକ୍ଖାଚାରାଭିମୁଖୋ ଅଗମାସି, ଏକଭିକ୍ଖୁନାପି ନ କିଞ୍ଚି ଗହିତଂ।

ସୁଭଦ୍ଦୋ ଅନତ୍ତମନୋ ହୁତ୍ୱା ''ଅଯଂ 'ସବ୍ବଂ ଜାନାମୀ'ତି ଆହିଣ୍ଡତି, ସଚେ ନ ଗହେତୁକାମୋ ପେସେତ୍ୱା ଆରୋଚେତବ୍ବଂ ଅସ୍ସ, ପକ୍କାହାରୋ ନାମ ସବ୍ବଚିରଂ ତିଟ୍ଠନ୍ତୋ ସତ୍ତାହମତ୍ତଂ ତିଟ୍ଠେଯ୍ୟ, ଇଦଞ୍ଚ ମମ ଯାୱଜୀୱଂ ପରିଯତ୍ତଂ ଅସ୍ସ, ସବ୍ବଂ ତେନ ନାସିତଂ, ଅହିତକାମୋ ଅଯଂ ମଯ୍ହ''ନ୍ତି ଭଗୱତି ଆଘାତଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ଦସବଲେ ଧରମାନେ କିଞ୍ଚି ୱତ୍ତୁଂ ନାସକ୍ଖି। ଏୱଂ କିରସ୍ସ ଅହୋସି ''ଅଯଂ ଉଚ୍ଚକୁଲା ପବ୍ବଜିତୋ ମହାପୁରିସୋ, ସଚେ କିଞ୍ଚି ୱକ୍ଖାମି, ମମଂଯେୱ ସନ୍ତଜ୍ଜେସ୍ସତୀ''ତି। ସ୍ୱାଯଂ ଅଜ୍ଜ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ''ପରିନିବ୍ବୁତୋ ଭଗୱା''ତି ସୁତ୍ୱା ଲଦ୍ଧସ୍ସାସୋ ୱିଯ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠୋ ଏୱମାହ। ଥେରୋ ପନ ତଂ ସୁତ୍ୱା ହଦଯେ ପହାରଂ ୱିଯ ମତ୍ଥକେ ପତିତସୁକ୍ଖାସନିଂ ୱିଯ ମଞ୍ଞିତ୍ୱା, ଧମ୍ମସଂୱେଗୋ ଚସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜି

‘‘ସତ୍ତାହମତ୍ତପରିନିବ୍ବୁତୋ ଭଗଵା, ଅଜ୍ଜାପିସ୍ସ ସୁଵଣ୍ଣଵଣ୍ଣଂ ସରୀରଂ ଧରତିୟେଵ, ଦୁକ୍ଖେନ ଭଗଵତା ଆରାଧିତସାସନେ ନାମ ଏଵଂ ଲହୁଂ ମହନ୍ତଂ ପାପକସଟଂ କଣ୍ଟକୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ଅଲଂ ଖୋ ପନେସ ପାପୋ ଵଡ୍ଢମାନୋ ଅଞ୍ଞେପି ଏଵରୂପେ ସହାୟେ ଲଭିତ୍ଵା ସାସନଂ ଓସକ୍କାପେତୁ’’ନ୍ତି।

ତତୋ ଥେରୋ ଚିନ୍ତେସି ‘‘ସଚେ ଖୋ ପନାହଂ ଇମଂ ମହଲ୍ଲକଂ ଇଧେଵ ପିଲୋତିକଂ ନିଵାସେତ୍ଵା ଛାରିକାୟ ଓକିରାପେତ୍ଵା ନୀହରାପେସ୍ସାମି, ମନୁସ୍ସା ‘ସମଣସ୍ସ ଗୋତମସ୍ସ ସରୀରେ ଧରମାନେୟେଵ ସାଵକା ଵିଵଦନ୍ତୀ’ତି ଅମ୍ହାକଂ ଦୋସଂ ଦସ୍ସେସ୍ସନ୍ତି, ଅଧିଵାସେମି ତାଵ। ଭଗଵତା ହି ଦେସିତଧମ୍ମୋ ଅସଙ୍ଗହିତପୁପ୍ଫରାସିସଦିସୋ, ତତ୍ଥ ୟଥା ଵାତେନ ପହଟପୁପ୍ଫାନି ୟତୋ ଵା ତତୋ ଵା ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏଵମେଵ ଏଵରୂପାନଂ ଵସେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ କାଲେ ଵିନୟେ ଏକଂ ଦ୍ଵେ ସିକ୍ଖାପଦାନି ନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି ଵିନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ସୁତ୍ତେ ଏକୋ ଦ୍ଵେ ପଞ୍ହଵାରା ନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ଅଭିଧମ୍ମେ ଏକଂ ଦ୍ଵେ ଭୂମନ୍ତରାନି ନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ଏଵଂ ଅନୁକ୍କମେନ ମୂଲେ ନଟ୍ଠେ ପିସାଚସଦିସା ଭଵିସ୍ସାମ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମଵିନୟସଙ୍ଗହଂ କରିସ୍ସାମି, ଏଵଂ ସତି ଦଳ୍ହସୁତ୍ତେନ ସଙ୍ଗହିତପୁପ୍ଫାନି ଵିୟ ଅୟଂ ଧମ୍ମଵିନୟୋ ନିଚ୍ଚଲୋ ଭଵିସ୍ସତି। ଏତଦତ୍ଥଞ୍ହି ଭଗଵା ମୟ୍ହଂ ତୀଣି ଗାଵୁତାନି ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନଂ ଅକାସି, ତୀହି ଓଵାଦେହି ଉପସମ୍ପଦଂ ଅକାସି, କାୟତୋ ଚୀଵରପରିଵତ୍ତନଂ ଅକାସି, ଆକାସେ ପାଣିଂ ଚାଲେତ୍ଵା ଚନ୍ଦୋପମପଟିପଦଂ କଥେନ୍ତୋ ମଞ୍ଞେଵ ସକ୍ଖିଂ କତ୍ଵା କଥେସି, ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ସକଲସାସନରତନଂ ପଟିଚ୍ଛାପେସି, ମାଦିସେ ଭିକ୍ଖୁମ୍ହି ତିଟ୍ଠମାନେ ଅୟଂ ପାପୋ ସାସନେ ଵୁଡ୍ଢିଂ ମା ଅଲତ୍ଥ, ୟାଵ ଅଧମ୍ମୋ ନ ଦିପ୍ପତି, ଧମ୍ମୋ ନ ପଟିବାହୀୟତି, ଅଵିନୟୋ ନ ଦିପ୍ପତି, ଵିନୟୋ ନ ପଟିବାହୀୟତି, ଅଧମ୍ମଵାଦିନୋ ନ ବଲଵନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଧମ୍ମଵାଦିନୋ ନ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତି, ଅଵିନୟଵାଦିନୋ ନ ବଲଵନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଵିନୟଵାଦିନୋ ନ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତି, ତାଵ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ଵିନୟଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାୟିସ୍ସାମି, ତତୋ ଭିକ୍ଖୂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପହୋନକଂ ଗହେତ୍ଵା କପ୍ପିୟାକପ୍ପିୟେ କଥେସ୍ସନ୍ତି, ଅଥାୟଂ ପାପୋ ସୟମେଵ ନିଗ୍ଗହଂ ପାପୁଣିସ୍ସତି, ପୁନ ସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତୁଂ ନ ସକ୍ଖିସ୍ସତି, ସାସନଂ ଇଦ୍ଧଞ୍ଚେଵ ଫୀତଞ୍ଚ ଭଵିସ୍ସତୀ’’ତି। ଚିନ୍ତେତ୍ଵା ସୋ ‘‘ଏଵଂ ନାମ ମୟ୍ହଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନ’’ନ୍ତି କସ୍ସଚି ଅନାରୋଚେତ୍ଵା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ସମସ୍ସାସେତ୍ଵା ଅଥ ପଚ୍ଛା ଧାତୁଭାଜନଦିଵସେ ଧମ୍ମଵିନୟସଙ୍ଗାୟନତ୍ଥଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସି। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଆୟସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତେ… ପେ… ଧମ୍ମଵିନୟସଙ୍ଗାୟନତ୍ଥଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀ’’ତି।

ତତ୍ଥ ଅଲନ୍ତି ପଟିକ୍ଖେପଵଚନଂ। ଆଵୁସୋତି ପରିଦେଵନ୍ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଆଲପତି। ମା ସୋଚିତ୍ଥାତି ଚିତ୍ତେ ଉପ୍ପନ୍ନବଲଵସୋକେନ ମା ସୋଚିତ୍ଥ। ମା ପରିଦେଵିତ୍ଥାତି ଵାଚାୟ ମା ପରିଦେଵିତ୍ଥ ‘‘ପରିଦେଵନଂ ଵିଲାପୋ’’ତି ଵଚନତୋ। ଇଦାନି ଅସୋଚନାଦୀସୁ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୁମୁତ୍ତା ମୟ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତେନ ମହାସମଣେନାତି ନିସ୍ସକ୍କେ କରଣଵଚନଂ, ତତୋ ମହାସମଣତୋ ସୁଟ୍ଠୁ ମୁତ୍ତା ମୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଉପଦ୍ଦୁତା ଚ ହୋମ ତଦାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ହୋମାତି ଵା ଅତୀତତ୍ଥେ ଵତ୍ତମାନଵଚନଂ, ଅହୁମ୍ହାତି ଅତ୍ଥୋ, ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ଧମ୍ମସଂଵେଗଵସେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଧମ୍ମସଭାଵଚିନ୍ତାଵସେନ ପଵତ୍ତଂ ସହୋତ୍ତପ୍ପଞ୍ଞାଣଂ ଧମ୍ମସଂଵେଗୋ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ସବ୍ବସଙ୍ଖତଧମ୍ମେସୁ, ଓତ୍ତପ୍ପାକାରସଣ୍ଠିତଂ;

ଞାଣମୋହିତଭାରାନଂ, ଧମ୍ମସଂଵେଗସଞ୍ଞିତ’’ନ୍ତି।

ଠାନଂ ଖୋ ପନେତଂ ଵିଜ୍ଜତୀତି ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥ ଫଲଂ ତଦାୟତ୍ତଵୁତ୍ତିତାୟାତି ଠାନଂ, ହେତୁ। ଖୋତି ଅଵଧାରଣେ, ଏତଂ କାରଣଂ ଵିଜ୍ଜତେଵ, ନୋ ନ ଵିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କିଂ ତଂ କାରଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ୟଂ ପାପଭିକ୍ଖୂ’’ତିଆଦି। ଏତ୍ଥ ୟନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ, କାରଣନିଦ୍ଦେସୋ ଵା, ୟେନ କାରଣେନ ଅନ୍ତରଧାପେୟ୍ୟୁଂ, ତଦେତଂ କାରଣଂ ଵିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପାପଭିକ୍ଖୂତି ପାପିକାୟ ଲାମିକାୟ ଇଚ୍ଛାୟ ସମନ୍ନାଗତା ଭିକ୍ଖୂ। ଅତୀତୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋ ସତ୍ଥା ଏତ୍ଥ, ଏତସ୍ସାତି ଵା ଅତୀତସତ୍ଥୁକଂ, ପାଵଚନଂ। ପଧାନଂ ଵଚନଂ ପାଵଚନଂ, ଧମ୍ମଵିନୟନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପକ୍ଖଂ ଲଭିତ୍ଵାତି ଅଲଜ୍ଜୀପକ୍ଖଂ ଲଭିତ୍ଵା। ନ ଚିରସ୍ସେଵାତି ନ ଚିରେନେଵ। ୟାଵ ଚ ଧମ୍ମଵିନୟୋ ତିଟ୍ଠତୀତି ୟତ୍ତକଂ କାଲଂ ଧମ୍ମୋ ଚ ଵିନୟୋ ଚ ଲଜ୍ଜୀପୁଗ୍ଗଲେସୁ ତିଟ୍ଠତି।

ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗଵତାତି ପରିନିବ୍ବାନମଞ୍ଚକେ ନିପନ୍ନେନ ଭଗଵତା ଭିକ୍ଖୂ ଓଵଦନ୍ତେନ ଏତଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦେସିତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୋତି ଧମ୍ମୋପି ଦେସିତୋ ଚେଵ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ ଚ। ସୁତ୍ତାଭିଧମ୍ମସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ହି ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭିସଜ୍ଜନଂ ପବୋଧନଂ ଦେସନା, ତସ୍ସେଵ ପକାରତୋ ଞାପନଂ ଵିନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେ ଠପନଂ ପଞ୍ଞାପନଂ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମୋପି ଦେସିତୋ ଚେଵ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ ଚାତି ଵୁତ୍ତୋ। ପଞ୍ଞତ୍ତୋତି ଚ ଠପିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଵିନୟୋପି ଦେସିତୋ ଚେଵ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ ଚ। ଵିନୟତନ୍ତିସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ହି ଅତ୍ଥସ୍ସ କାୟଵାଚାନଂ ଵିନୟନତୋ ଵିନୟୋତି ଲଦ୍ଧାଧିଵଚନସ୍ସ ଅତିସଜ୍ଜନଂ ପବୋଧନଂ ଦେସନା, ତସ୍ସେଵ ପକାରତୋ ଞାପନଂ ଅସଙ୍କରତୋ ଠପନଂ ପଞ୍ଞାପନଂ, ତସ୍ମା ଵିନୟୋପି ଦେସିତୋ ଚେଵ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ ଚାତି ଵୁଚ୍ଚତି।

ସୋ ଵୋ ମମଚ୍ଚୟେନାତି ସୋ ଧମ୍ମଵିନୟୋ ତୁମ୍ହାକଂ ମମଚ୍ଚୟେନ ସତ୍ଥା। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ମୟା ଵୋ ଠିତେନେଵ ‘‘ଇଦଂ ଲହୁକଂ, ଇଦଂ ଗରୁକଂ, ଇଦଂ ସତେକିଚ୍ଛଂ, ଇଦଂ ଅତେକିଚ୍ଛଂ, ଇଦଂ ଲୋକଵଜ୍ଜଂ, ଇଦଂ ପଣ୍ଣତ୍ତିଵଜ୍ଜଂ। ଅୟଂ ଆପତ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ଵୁଟ୍ଠାତି, ଅୟଂ ଗଣସ୍ସ, ଅୟଂ

ସଙ୍ଘସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ୱୁଟ୍ଠାତୀ’’ତି ସତ୍ତନ୍ନଂ ଆପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅୱୀତିକ୍କମନୀୟତାୱସେନ ଓତିଣ୍ଣୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ସଖନ୍ଧକପରିୱାରୋ ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗୋ ମହାୱିନୟୋ ନାମ ଦେସିତୋ, ତଂ ସକଲମ୍ପି ୱିନୟପିଟକଂ ମୟି ପରିନିବ୍ବୁତେ ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚଂ ସାଧେସ୍ସତି ‘‘ଇଦଂ ୱୋ କପ୍ପତି, ଇଦଂ ୱୋ ନ କପ୍ପତୀ’’ତି କପ୍ପିୟାକପ୍ପିୟସ୍ସ ୱିଭାଗେନ ଅନୁସାସନତୋ। ଠିତେନେୱ ଚ ମୟା ‘‘ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା, ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନି, ପଞ୍ଚ ବଲାନି, ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନି, ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ’’ତି ତେନ ତେନ ୱିନେୟ୍ୟାନଂ ଅଜ୍ଝାସୟାନୁରୂପେନ ପକାରେନ ଇମେ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମେ ୱିଭଜିତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ ଦେସିତଂ, ତଂ ସକଲମ୍ପି ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ ମୟି ପରିନିବ୍ବୁତେ ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚଂ ସାଧେସ୍ସତି ତଂତଂଚରିୟାନୁରୂପଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିୟା ଅନୁସାସନତୋ। ଠିତେନେୱ ଚ ମୟା ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ଦ୍ୱାଦସାୟତନାନି, ଅଟ୍ଠାରସ ଧାତୁୟୋ, ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି, ବାୱୀସତିନ୍ଦ୍ରିୟାନି, ନୱ ହେତୂ, ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା, ସତ୍ତ ଫସ୍ସା, ସତ୍ତ ୱେଦନା, ସତ୍ତ ସଞ୍ଞା, ସତ୍ତ ଚେତନା, ସତ୍ତ ଚିତ୍ତାନି, ତତ୍ରାପି ଏତ୍ତକା ଧମ୍ମା କାମାୱଚରା, ଏତ୍ତକା ରୂପାୱଚରା, ଏତ୍ତକା ଅରୂପାୱଚରା, ଏତ୍ତକା ପରିୟାପନ୍ନା, ଏତ୍ତକା ଅପରିୟାପନ୍ନା, ଏତ୍ତକା ଲୋକିୟା, ଏତ୍ତକା ଲୋକୁତ୍ତରା’’ତି ଇମେ ଧମ୍ମେ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ ଦେସିତଂ, ତଂ ସକଲମ୍ପି ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ ମୟି ପରିନିବ୍ବୁତେ ତୁମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥୁକିଚ୍ଚଂ ସାଧେସ୍ସତି, ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗେନ ଞାୟମାନଂ ଚତୁସଚ୍ଚସମ୍ବୋଧାୱହତ୍ତା ସତ୍ଥାରା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚଂ ନିପ୍ଫାଦେସ୍ସତି। ଇତି ସବ୍ବମ୍ପେତଂ ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋ ୟାୱ ପରିନିବ୍ବାନା ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସ ୱସ୍ସାନି ଭାସିତଂ ଲପିତଂ, ତୀଣି ପିଟକାନି, ପଞ୍ଚ ନିକାୟା, ନୱଙ୍ଗାନି, ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀତି ଏୱଂ ମହପ୍ପଭେଦଂ ହୋତି। ଇତି ଇମାନି ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନି ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ଅହଂ ଏକୋୱ ପରିନିବ୍ବାୟାମି, ଅହଞ୍ଚ ପନିଦାନି ଏକୋୱ ଓୱଦାମି ଅନୁସାସାମି, ମୟି ପରିନିବ୍ବୁତେ ଇମାନି ଚତୁରାସୀତି ବୁଦ୍ଧସହସ୍ସାନି ତୁମ୍ହେ ଓୱଦିସ୍ସନ୍ତି ଅନୁସାସିସ୍ସନ୍ତି ଓୱାଦାନୁସାସନୀକିଚ୍ଚସ୍ସ ନିପ୍ଫାଦନତୋତି।

ସାସନନ୍ତି ପରିୟତ୍ତିପଟିପତ୍ତିପଟିୱେଧୱସେନ ତିୱିଧଂ ସାସନଂ, ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ପନ ସତ୍ତତିଂସ ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମା। ଅଦ୍ଧନିୟନ୍ତି ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗଗାମୀତି ଅଦ୍ଧନିୟଂ, ଅଦ୍ଧାନକ୍ଖମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚିରଟ୍ଠିତିକନ୍ତି ଚିରଂ ଠିତି ଏତସ୍ସାତି ଚିରଟ୍ଠିତିକଂ, ସାସନଂ, ଅସ୍ସ ଭୱେୟ୍ୟାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ୟଥା ୟେନ ପକାରେନ ଇଦଂ ସାସନଂ ଦୀଘମଦ୍ଧାନଂ ପୱତ୍ତିତୁଂ ସମତ୍ଥଂ, ତତୋୟେୱ ଚିରଟ୍ଠିତିକଂ ଅସ୍ସ, ତଥା ତେନ ପକାରେନ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନୟଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାୟେୟ୍ୟନ୍ତି।

ଇଦାନି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଅତ୍ତନୋ କତଂ ଅନୁଗ୍ଗହୱିସେସଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୟଞ୍ଚାହଂ ଭଗୱତା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ‘‘ୟଞ୍ଚାହ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ‘‘ଅନୁଗ୍ଗହିତୋ’’ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ୟନ୍ତି ୟସ୍ମା, ୟେନ କାରଣେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କିରିୟାପରାମସନଂ ୱା ଏତଂ, ତେନ ‘‘ଅନୁଗ୍ଗହିତୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ପରାମସତି। ଧାରେସ୍ସସୀତିଆଦିକଂ ପନ ଭଗୱା ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖମୂଲେ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନ ପଞ୍ଞତ୍ତସଙ୍ଘାଟିୟଂ ନିସିନ୍ନୋ ତଂ ଚୀୱରଂ ୱିକସିତପଦୁମପୁପ୍ଫୱଣ୍ଣେନ ପାଣିନା ଅନ୍ତରେ ପରାମସନ୍ତୋ ଆହ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ କସ୍ସପସଂୟୁତ୍ତେ (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪) ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରେନେୱ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ଆମନ୍ତେତ୍ୱା କଥେନ୍ତେନ –

‘‘ଅଥ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ଭଗୱା ମଗ୍ଗା ଓକ୍କମ୍ମ ୟେନ ଅଞ୍ଞତରଂ ରୁକ୍ଖମୂଲଂ ତେନୁପସଙ୍କମି, ଅଥ ଖ୍ୱାହଂ, ଆୱୁସୋ, ପଟପିଲୋତିକାନଂ ସଙ୍ଘାଟିଂ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ପଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ଭଗୱନ୍ତଂ ଏତଦୱୋଚଂ ‘ଇଧ, ଭନ୍ତେ, ଭଗୱା ନିସୀଦତୁ, ୟଂ ମମସ୍ସ ଦୀଘରତ୍ତଂ ହିତାୟ ସୁଖାୟା’ତି। ନିସୀଦି ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ଭଗୱା ପଞ୍ଞତ୍ତେ ଆସନେ, ନିସଜ୍ଜ ଖୋ ମଂ, ଆୱୁସୋ, ଭଗୱା ଏତଦୱୋଚ ‘ମୁଦୁକା ଖୋ ତ୍ୟାୟଂ କସ୍ସପ ପଟପିଲୋତିକାନଂ ସଙ୍ଘାଟୀ’ତି। ‘ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତୁ ମେ, ଭନ୍ତେ, ଭଗୱା ପଟପିଲୋତିକାନଂ ସଙ୍ଘାଟିଂ ଅନୁକମ୍ପଂ ଉପାଦାୟା’ତି। ‘ଧାରେସ୍ସସି ପନ ମେ ତ୍ୱଂ କସ୍ସପ ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନି ନିବ୍ବସନାନୀ’ତି। ‘ଧାରେସ୍ସାମହଂ, ଭନ୍ତେ, ଭଗୱତୋ ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନି ନିବ୍ବସନାନୀ’ତି। ସୋ ଖ୍ୱାହଂ, ଆୱୁସୋ, ପଟପିଲୋତିକାନଂ ସଙ୍ଘାଟିଂ ଭଗୱତୋ ପାଦାସିଂ, ଅହଂ ପନ ଭଗୱତୋ ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନି ନିବ୍ବସନାନି ପଟିପଜ୍ଜି’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪)।

ତତ୍ଥ (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨।୧୫୪) ମୁଦୁକା ଖୋ ତ୍ୟାୟନ୍ତି ମୁଦୁକା ଖୋ ତେ ଅୟଂ। କସ୍ମା ଭଗୱା ଏୱମାହାତି? ଥେରେନ ସହ ଚୀୱରଂ ପରିୱତ୍ତେତୁକାମତାୟ। କସ୍ମା ପରିୱତ୍ତେତୁକାମୋ ଜାତୋତି? ଥେରଂ ଅତ୍ତନୋ ଠାନେ ଠପେତୁକାମତାୟ। କିଂ ସାରିପୁତ୍ତମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନା ନତ୍ଥୀତି? ଅତ୍ଥି, ଏୱଂ ପନସ୍ସ ଅହୋସି ‘‘ଇମେ ନ ଚିରଂ ଠସ୍ସନ୍ତି, କସ୍ସପୋ ପନ ୱୀସୱସ୍ସସତାୟୁକୋ, ‘ସୋ ମୟି ପରିନିବ୍ବୁତେ ସତ୍ତପଣ୍ଣିଗୁହାୟଂ ୱସିତ୍ୱା ଧମ୍ମୱିନୟସଙ୍ଗହଂ କତ୍ୱା ମମ ସାସନଂ ପଞ୍ଚୱସ୍ସସହସ୍ସପରିମାଣଂ କାଲଂ ପୱତ୍ତନକଂ କରିସ୍ସତୀ’ତି ଅତ୍ତନୋ ନଂ ଠାନେ ଠପେମି, ଏୱଂ ଭିକ୍ଖୂ କସ୍ସପସ୍ସ ସୁସ୍ସୂସିତବ୍ବଂ ମଞ୍ଞିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି, ତସ୍ମା ଏୱମାହ। ଥେରୋ ପନ ୟସ୍ମା ଚୀୱରସ୍ସ ୱା ପତ୍ତସ୍ସ ୱା ୱଣ୍ଣେ କଥିତେ ‘‘ଇମଂ ତୁମ୍ହାକଂ ଗଣ୍ହଥା’’ତି ଚାରିତ୍ତମେୱ, ତସ୍ମା ‘‘ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତୁ ମେ ଭନ୍ତେ ଭଗୱା’’ତି ଆହ। ଧାରେସ୍ସସି ପନ ମେ ତ୍ୱଂ କସ୍ସପାତି କସ୍ସପ ତ୍ୱଂ ଇମାନି ପରିଭୋଗଜିଣ୍ଣାନି ପଂସୁକୂଲାନି ପାରୁପିତୁଂ ସକ୍ଖିସ୍ସସୀତି ୱଦତି। ତଞ୍ଚ ଖୋ ନ କାୟବଲଂ ସନ୍ଧାୟ, ପଟିପତ୍ତିପୂରଣଂ ପନ ସନ୍ଧାୟ ଏୱମାହ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ଅହଂ ଇମଂ ଚୀୱରଂ ପୁଣ୍ଣଂ ନାମ ଦାସିଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ଆମକସୁସାନେ ଛଡ୍ଡିତଂ ତୁମ୍ବମତ୍ତେହି ପାଣକେହି ସମ୍ପରିକିଣ୍ଣଂ ତେ ପାଣକେ ୱିଧୁନିତ୍ୱା ମହାଅରିୟୱଂସେ ଠତ୍ୱା ଅଗ୍ଗହେସିଂ, ତସ୍ସ ମେ ଇମଂ ଚୀୱରଂ ଗହିତଦିୱସେ ଦସସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳେ ମହାପଥୱୀ ମହାରୱଂ ୱିରୱମାନା କମ୍ପିତ୍ଥ,

ଆକାସଂ ତଟତଟାଯି, ଚଙ୍କୱାଠଅଦେୱତା ସାଧୁକାରଂ ଅଦଂସୁ ‘‘ଇମଂ ଚୀୱରଂ ଗଣ୍ହନ୍ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ଜାତିପଂସୁକୂଲିକେନ ଜାତିଆରଞ୍ଞିକେନ ଜାତିଏକାସନିକେନ ଜାତିସପଦାନଚାରିକେନ ଭୱିତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ତ୍ୱଂ ଇମସ୍ସ ଚୀୱରସ୍ସ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ କାତୁଂ ସକ୍ଖିସ୍ସସୀ’’ତି। ଥେରୋପି ଅତ୍ତନା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ହତ୍ଥୀନଂ ବଲଂ ଧାରେତି। ସୋ ତଂ ଅତକ୍କଯିତ୍ୱା ‘‘ଅହମେତଂ ପଟିପତ୍ତିଂ ପୂରେସ୍ସାମୀ’’ତି ଉସ୍ସାହେନ ସୁଗତଚୀୱରସ୍ସ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ କାତୁକାମୋ ‘‘ଧାରେସ୍ସାମହଂ ଭନ୍ତେ’’ତି ଆହ। ପଟିପଜ୍ଜିନ୍ତି ପଟିପନ୍ନୋସିଂ। ଏୱଂ ପନ ଚୀୱରପରିୱତ୍ତନଂ କତ୍ୱା ଥେରେନ ପାରୁତଚୀୱରଂ ଭଗୱା ପାରୁପି, ସତ୍ଥୁ ଚୀୱରଂ ଥେରୋ। ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ମହାପଥୱୀ ଉଦକପରିଯନ୍ତଂ କତ୍ୱା ଉନ୍ନଦନ୍ତୀ କମ୍ପିତ୍ଥ।

ସାଣାନିପଂସୁକୂଲାନୀତି ମତକଳେୱରଂ ପରିୱେଠେତ୍ୱା ଛଡ୍ଡିତାନି ତୁମ୍ବମତ୍ତେ କିମୀ ପପ୍ଫୋଟେତ୍ୱା ଗହିତାନି ସାଣୱାକମଯାନି ପଂସୁକୂଲଚୀୱରାନି। ରଥିକସୁସାନସଙ୍କାରକୂଟାଦୀନଂ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ପଂସୂନଂ ଉପରି ଠିତତ୍ତା ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତଟ୍ଠେନ ତେସୁ ପଂସୁକୂଲମିୱାତି ପଂସୁକୂଲଂ। ଅଥ ୱା ପଂସୁ ୱିଯ କୁଚ୍ଛିତଭାୱଂ ଉଲତି ଗଚ୍ଛତୀତି ପଂସୁକୂଲନ୍ତି ପଂସୁକୂଲସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନିବ୍ବସନାନୀତି ନିଟ୍ଠିତୱସନକିଚ୍ଚାନି, ପରିଭୋଗଜିଣ୍ଣାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ‘‘କିଞ୍ଚାପି ଏକମେୱ ତଂ ଚୀୱରଂ, ଅନେକାୱଯୱତ୍ତା ପନ ବହୁୱଚନଂ କତ’’ନ୍ତି ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ। ଚୀୱରେ ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନାତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ତନା ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନାତି ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତା ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ଥସ୍ସ ଚ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗେ କାମାଚାରତ୍ତା ‘‘ଅତ୍ତନା’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଧାରେସ୍ସସି ପନ ମେ ତ୍ୱଂ, କସ୍ସପ, ସାଣାନି ପଂସୁକୂଲାନୀ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅତ୍ତନାୱ ସାଧାରଣପରିଭୋଗୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ନାଞ୍ଞେନ। ନ ହି କେୱଲଂ ସଦ୍ଦତୋଯେୱ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅତ୍ଥନିଚ୍ଛଯୋ ଭୱିସ୍ସତି ଅତ୍ଥପକରଣାଦିନାପି ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିଯମେତବ୍ବତ୍ତା। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ପନେତ୍ଥ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚୀୱରେ ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନାତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନେନାତି ଇଧ ଅତ୍ତନାସଦ୍ଦଂ ଆନେତ୍ୱା ଚୀୱରେ ଅତ୍ତନା ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନା’’ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

‘‘ଯସ୍ସ ଯେନ ହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଦୂରଟ୍ଠମ୍ପି ଚ ତସ୍ସ ତଂ;

ଅତ୍ଥତୋ ହ୍ୟସମାନାନଂ, ଆସନ୍ନତ୍ତମକାରଣ’’ନ୍ତି।

ଅଥ ୱା ଭଗୱତା ଚୀୱରେ ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନ ଭଗୱତା ଅନୁଗ୍ଗହିତୋତି ଯୋଜନୀଯଂ ଏକସ୍ସପି କରଣନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ସହଯୋଗକତ୍ତୁତ୍ଥଜୋତକତ୍ତସମ୍ଭୱତୋତି। ସବ୍ବତ୍ଥ ‘‘ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ସୁତ୍ତନ୍ତଟୀକାକାରେନାତି ଗହେତବ୍ବଂ। ସମାନଂ ଧାରଣମେତସ୍ସାତି ସାଧାରଣୋ, ପରିଭୋଗୋ। ସାଧାରଣପରିଭୋଗେନ ଚେୱ ସମସମଟ୍ଠପନେନ ଚ ଅନୁଗ୍ଗହିତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଇଦାନି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୨) –

‘‘ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାରଂ ୱିୱେକଜଂ ପୀତିସୁଖଂ ପଠମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାରଂ ୱିୱେକଜଂ ପୀତିସୁଖଂ ପଠମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

‘‘ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସମ୍ପସାଦନଂ ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱଂ ଅୱିତକ୍କଂ ଅୱିଚାରଂ ସମାଧିଜଂ ପୀତିସୁଖଂ ଦୁତିଯଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା…ପେ… ଦୁତିଯଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

‘‘ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ପୀତିଯା ଚ ୱିରାଗା ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରାମି, ସତୋ ଚ ସମ୍ପଜାନୋ ସୁଖଞ୍ଚ କାଯେନ ପଟିସଂୱେଦେମି, ଯଂ ତଂ ଅରିଯା ଆଚିକ୍ଖନ୍ତି ‘ଉପେକ୍ଖକୋ ସତିମା ସୁଖୱିହାରୀ’ତି, ତତିଯଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ପୀତିଯା ଚ ୱିରାଗା ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରତି…ପେ… ତତିଯଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

‘‘ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ପହାନା ପୁବ୍ବେୱ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ପହାନା ପୁବ୍ବେୱ…ପେ… ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

‘‘ଅହଂ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ସବ୍ବସୋ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା ପଟିଘସଞ୍ଞାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାନଂ ଅମନସିକାରା ‘ଅନନ୍ତୋ

ଆକାସୋ'ତି ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ସବ୍ବସୋ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା…ପେ… ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

''ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ସବ୍ବସୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ 'ଅନନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣ'ନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ସବ୍ବସୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

''ଅହଂ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ସବ୍ବସୋ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ 'ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚୀ'ତି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି…ପେ… ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

''ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ସବ୍ବସୋ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି…ପେ… ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

''ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ସବ୍ବସୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ସଞ୍ଞାୱେଦୟିତନିରୋଧଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି…ପେ… ସଞ୍ଞାୱେଦୟିତନିରୋଧଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି।

''ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ଅନେକୱିହିତଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋମି, ଏକୋପି ହୁତ୍ୱା ବହୁଧା ହୋମି, ବହୁଧାପି ହୁତ୍ୱା ଏକୋ ହୋମି, ଆୱିଭାୱଂ ତିରୋଭାୱଂ ତିରୋକୁଟ୍ଟଂ ତିରୋପାକାରଂ ତିରୋପବ୍ବତଂ ଅସଜ୍ଜମାନୋ ଗଚ୍ଛାମି ସେୟ୍ୟଥାପି ଆକାସେ, ପଥୱିୟାପି ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନିମୁଜ୍ଜଂ କରୋମି ସେୟ୍ୟଥାପି ଉଦକେ, ଉଦକେପି ଅଭିଜ୍ଜମାନେ ଗଚ୍ଛାମି ସେୟ୍ୟଥାପି ପଥୱିୟଂ, ଆକାସେପି ପଲ୍ଲଙ୍କେନ କମାମି ସେୟ୍ୟଥାପି ପକ୍ଖୀ ସକୁଣୋ, ଇମେପି ଚନ୍ଦିମସୂରିୟେ ଏୱଂମହିଦ୍ଧିକେ ଏୱଂମହାନୁଭାୱେ ପାଣିନା ପରିମସାମି ପରିମଜ୍ଜାମି, ଯାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକାପି କାୟେନ ୱସଂ ୱତ୍ତେମି। କସ୍ସପୋପି ଭିକ୍ଖୱେ ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ଅନେକୱିହିତଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋତି…ପେ… ଯାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକାପି କାୟେନ ୱସଂ ୱତ୍ତେତି।

''ଅହଂ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ଦିବ୍ବାୟ ସୋତଧାତୁୟା ୱିସୁଦ୍ଧାୟ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସିକାୟ ଉଭୋ ସଦ୍ଦେ ସୁଣାମି ଦିବ୍ବେ ଚ ମାନୁସେ ଚ ଯେ ଦୂରେ ସନ୍ତିକେ ଚ। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ଦିବ୍ବାୟ ସୋତଧାତୁୟା…ପେ… ଯେ ଦୂରେ ସନ୍ତିକେ ଚ।

''ଅହଂ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ପରସତ୍ତାନଂ ପରପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଚେତସା ଚେତୋ ପରିଚ୍ଚ ପଜାନାମି, ସରାଗଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ 'ସରାଗଂ ଚିତ୍ତ'ନ୍ତି ପଜାନାମି, ୱୀତରାଗଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ 'ୱୀତରାଗଂ ଚିତ୍ତ'ନ୍ତି ପଜାନାମି, ସଦୋସଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ୱୀତଦୋସଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ସମୋହଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ୱୀତମୋହଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ସଂଖିତ୍ତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ୱିକ୍ଖିତ୍ତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ମହଗ୍ଗତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ଅମହଗ୍ଗତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ସଉତ୍ତରଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ଅନୁତ୍ତରଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ସମାହିତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ଅସମାହିତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ୱିମୁତ୍ତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ…ପେ… ଅୱିମୁତ୍ତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ 'ଅୱିମୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତ'ନ୍ତି ପଜାନାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ପରସତ୍ତାନଂ ପରପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଚେତସା ଚେତୋ ପରିଚ୍ଚ ପଜାନାତି, ସରାଗଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ 'ସରାଗଂ ଚିତ୍ତ'ନ୍ତି ପଜାନାତି…ପେ… ଅୱିମୁତ୍ତଂ ୱା ଚିତ୍ତଂ 'ଅୱିମୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତ'ନ୍ତି ପଜାନାତି।

''ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ଅନେକୱିହିତଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରାମି। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ଏକମ୍ପି ଜାତିଂ ଦ୍ୱେପି ଜାତିୟୋ ତିସ୍ସୋପି ଜାତିୟୋ ଚତସ୍ସୋପି ଜାତିୟୋ ପଞ୍ଚପି ଜାତିୟୋ ଦସପି ଜାତିୟୋ ୱୀସମ୍ପି ଜାତିୟୋ ତିଂସମ୍ପି ଜାତିୟୋ ଚତ୍ତାଲୀସମ୍ପି ଜାତିୟୋ ପଞ୍ଞାସମ୍ପି ଜାତିୟୋ ଜାତିସତମ୍ପି ଜାତିସହସ୍ସମ୍ପି ଜାତିସତସହସ୍ସମ୍ପି ଅନେକେପି ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅନେକେପି ୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅନେକେପି ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପେ 'ଅମୁତ୍ରାସିଂ ଏୱଂନାମୋ ଏୱଂଗୋତ୍ତୋ ଏୱଂୱଣ୍ଣୋ ଏୱମାହାରୋ ଏୱଂସୁଖଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିସଂୱେଦୀ ଏୱମାୟୁପରିୟନ୍ତୋ, ସୋ ତତୋ ଚୁତୋ ଅମୁତ୍ର ଉଦପାଦିଂ, ତତ୍ରାପାସିଂ ଏୱଂନାମୋ ଏୱଂଗୋତ୍ତୋ ଏୱଂୱଣ୍ଣୋ ଏୱମାହାରୋ ଏୱଂସୁଖଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିସଂୱେଦୀ ଏୱମାୟୁପରିୟନ୍ତୋ, ସୋ ତତୋ ଚୁତୋ ଇଧୂପପନ୍ନୋ'ତି। ଇତି ସାକାରଂ ସଉଦ୍ଦେସଂ ଅନେକୱିହିତଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ଅନେକୱିହିତଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରତି। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ଏକମ୍ପି ଜାତିଂ…ପେ… ଇତି ସାକାରଂ ସଉଦ୍ଦେସଂ ଅନେକୱିହିତଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରତି।

''ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମି ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକେନ ସତ୍ତେ ପସ୍ସାମି ଚୱମାନେ ଉପପଜ୍ଜମାନେ ହୀନେ ପଣୀତେ ସୁୱଣ୍ଣେ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣେ ସୁଗତେ ଦୁଗ୍ଗତେ, ଯଥାକମ୍ମୂପଗେ ସତ୍ତେ ପଜାନାମି 'ଇମେ ୱତ ଭୋନ୍ତୋ ସତ୍ତା କାୟଦୁଚ୍ଚରିତେନ ସମନ୍ନାଗତା ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତେନ ସମନ୍ନାଗତା ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତେନ ସମନ୍ନାଗତା ଅରିୟାନଂ ଉପୱାଦକା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନା, ତେ କାୟସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା

ଅପାଯଂ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ୱିନିପାତଂ ନିରଯଂ ଉପପନ୍ନା। ଇମେ ୱା ପନ ଭୋନ୍ତୋ ସତ୍ତା କାଯସୁଚରିତେନ ସମନ୍ନାଗତା ୱଚୀସୁଚରିତେନ ସମନ୍ନାଗତା ମନୋସୁଚରିତେନ ସମନ୍ନାଗତା ଅରିଯାନଂ ଅନୁପୱାଦକା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନା, ତେ କାଯସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା ସୁଗତିଂ ସଗ୍ଗଂ ଲୋକଂ ଉପପନ୍ନା'ତି। ଇତି ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକେନ ସତ୍ତେ ପସ୍ସାମି ଚୱମାନେ ଉପପଜ୍ଜମାନେ ହୀନେ ପଣୀତେ ସୁୱଣ୍ଣେ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣେ ସୁଗତେ ଦୁଗ୍ଗତେ, ଯଥାକମ୍ମୂପଗେ ସତ୍ତେ ପଜାନାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖତି ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକେନ ସତ୍ତେ ପସ୍ସତି ଚୱମାନେ ଉପପଜ୍ଜମାନେ ହୀନେ ପଣୀତେ ସୁୱଣ୍ଣେ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣେ ସୁଗତେ ଦୁଗ୍ଗତେ, ଯଥାକମ୍ମୂପଗେ ସତ୍ତେ ପଜାନାତି।

''ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆସୱାନଂ ଖଯା ଅନାସୱଂ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିଂ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରାମି। କସ୍ସପୋପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆସୱାନଂ ଖଯା ଅନାସୱଂ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିଂ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୨) –

ଏୱଂ ନୱାନୁପୁବ୍ବୱିହାରଛଳଭିଞ୍ଞାପ୍ପଭେଦେ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମେ ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନତ୍ଥାଯ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ କସ୍ସପସଂଯୁତ୍ତେ ଆଗତଂ ପାଳିମିମଂ ପେଯ୍ୟାଲମୁଖେନ ଆଦିଗ୍ଗହଣେନ ଚ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଅହଂ ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମୀତି ଯାୱଦେୱ ଇଚ୍ଛାମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋଯେୱ ହି ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ଚୂଳଗଣ୍ଠିପଦେ ଚ ''ଯାୱଦେତି ଯାୱଦେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି ଲିଖିତଂ। ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି ''ଯାୱଦେ ଆକଙ୍ଖାମୀତି ଯାୱଦେୱ ଇଚ୍ଛାମୀ''ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତଥା ହି ତତ୍ଥ ଲୀନତ୍ଥପକାସନିଯଂ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯାୱଦେୱାତି ଇମିନା ସମାନତ୍ଥଂ ଯାୱଦେତି ଇଦଂ ପଦ''ନ୍ତି। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ କତ୍ଥଚି ''ଯାୱଦେୱା''ତି ଅଯମେୱ ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି। ଯାନି ପନ ଇତୋ ପରଂ ''ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଚତ୍ତାରି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି, ''ସବ୍ବସୋ ରୂପସଞ୍ଞାନଂ ସମତିକ୍କମା''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଚତସ୍ସୋ ଅରୂପସମାପତ୍ତିଯୋ, ''ସବ୍ବସୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ସମତିକ୍କମ୍ମ ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧ''ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ନିରୋଧସମାପତ୍ତି, ''ଅନେକୱିହିତଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧ''ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ଅଭିଞ୍ଞା ଚ ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ତଂ ଅନୁପଦୱଣ୍ଣନାଯ ଚେୱ ଭାୱନାୱିଧାନେନ ଚ ସବ୍ବଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୬୯-୭୦) ସବ୍ବସୋ ୱିତ୍ଥାରିତଂ। ଇଧାପି ଚ ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡେ ଚତ୍ତାରି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି ତିସ୍ସୋ ଚ ୱିଜ୍ଜା ଆୱି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ତତ୍ଥେୱ ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସାମ।

ନୱାନୁପୁବ୍ବୱିହାରଛଳଭିଞ୍ଞାପ୍ପଭେଦେତି ଏତ୍ଥ ନୱାନୁପୁବ୍ବୱିହାରା ନାମ ଅନୁପଟିପାଟିଯା ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଭାୱତୋ ଏୱଂସଞ୍ଞିତା ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯା ସହ ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଯୋ। ଛଳଭିଞ୍ଞା ନାମ ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ପଞ୍ଚାଭିଞ୍ଞାଯୋତି ଏୱଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଭେଦା ସବ୍ବା ଅଭିଞ୍ଞାଯୋ। ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମେତି ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସାନଂ ଝାଯୀନଞ୍ଚେୱ ଅରିଯାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମୋ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ। ଅଥ ୱା ଉତ୍ତରି ମନୁସ୍ସଧମ୍ମାତି ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ, ମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ ନାମ ଦସକୁସଲକମ୍ମପଥଧମ୍ମୋ। ସୋ ହି ୱିନା ଭାୱନାମନସିକାରେନ ପକତିଯାୱ ମନୁସ୍ସେହି ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବତୋ ମନୁସ୍ସତ୍ତଭାୱାୱହତୋ ୱା ''ମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତତୋ ଉତ୍ତରି ପନ ଝାନାଦୀନି ''ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୋ''ତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନେନାତି ଅହଂ ଯତ୍ତକଂ କାଲଂ ଯତ୍ତକେ ୱା ସମାପତ୍ତିୱିହାରେ ଅଭିଞ୍ଞାଯୋ ଚ ୱଳଞ୍ଜେମି, ତଥା କସ୍ସପୋପୀତି ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତୌତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମେ ଅତ୍ତନା ସମସମଂ କତ୍ୱା ଠପନେନ। ଇଦଞ୍ଚ ନୱାନୁପୁବ୍ବୱିହାରଛଳଭିଞ୍ଞାଦିଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ପସଂସାମତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ଆଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଭଗୱା ୱିଯ ଦେୱସିକଂ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖା ସମାପତ୍ତିଯୋ ସମାପଜ୍ଜତି, ଯମକପାଟିହାରିଯାଦିୱସେନ ୱା ଅଭିଞ୍ଞାଯୋ ୱଳଞ୍ଜେତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମେ ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନେନା''ତି ଇଦଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି –

''ୱଦ କସ୍ସପ ଭିକ୍ଖୂ, କରୋହି କସ୍ସପ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଧମ୍ମିଂ କଥଂ, ଅହଂ ୱା କସ୍ସପ ଭିକ୍ଖୂ ଓୱଦେଯ୍ୟଂ ତ୍ୱଂ ୱା, ଅହଂ ୱା କସ୍ସପ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଧମ୍ମିଂ କଥଂ କରେଯ୍ୟଂ ତ୍ୱଂ ୱା''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୪୯)।

ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠାନେ ଠପେତିଯେୱ, ତସ୍ସ କିମଞ୍ଞଂ ଆଣଣ୍ୟଂ ଭୱିସ୍ସତି ଅଞ୍ଞତ୍ର ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତତ୍ଥ ''ତସ୍ସାତି ତସ୍ସ ଅନୁଗ୍ଗହସ୍ସା''ତି ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ମେତି ୱା ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ପୋତ୍ଥକେସୁ ହି କତ୍ଥଚି ''ତସ୍ସ ମେ''ତି ପାଠୋଯେୱ ଦିସ୍ସତି, ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନଂ ଠପେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ କିଂ ନାମ ତସ୍ସ ମେ ଆଣଣ୍ୟଂ ଅଣଣଭାୱୋ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ନନୁ ମଂ ଭଗୱା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଉପମାୱସେନ ୱିଭାୱେତି। ସକକୱଚେସ୍ସରିଯାନୁପ୍ପଦାନେନାତି ଏତ୍ଥ ଚୀୱରସ୍ସ ନିଦସ୍ସନୱସେନ କୱଚସ୍ସ ଗହଣଂ କତଂ, ସମାପତ୍ତିଯା ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଇସ୍ସରିଯଂ ଗହିତଂ। କୁଲୱଂସପ୍ପତିଟ୍ଠାପକନ୍ତି କୁଲୱଂସସ୍ସ କୁଲପ୍ପୱେଣିଯା ପତିଟ୍ଠାପକଂ। ''ମେ ସଦ୍ଧମ୍ମୱଂସପ୍ପତିଟ୍ଠାପକୋ''ତି

ନିଚ୍ଚସାପେକ୍ଖତ୍ତା ସମାସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ମେ ସଦ୍ଧମ୍ମଓ୍ୱଂସସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାପକୋ ପଓ୍ୱତ୍ତକୋତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଓ୍ୱୁତ୍ତଓ୍ୱଚନମନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ଅନୁଗ୍ଗହେସୀତି ଚିନ୍ତଯନ୍ତୋ ଧମ୍ମଓ୍ୱିନଯସଙ୍ଗାଯନତ୍ଥଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଧାତୁଭାଜନଦିଓ୍ୱସେ ତତ୍ଥ ସନ୍ନିପତିତାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେସୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାଠଇଯା ଓ୍ୱିଭାଓ୍ୱେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯଥାହା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଏକମିଦାହନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇଦନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଏକଂ ସମଯନ୍ତି ଚ ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଉପଯୋଗଓ୍ୱଚନଂ, ଏକସ୍ମିଂ ସମଯେତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପାଓ୍ୱାଯାତି ପାଓ୍ୱାନଗରତୋ, ତତ୍ଥ ପିଣ୍ଡାଯ ଚରିତ୍ୱା କୁସିନାରଂ ଗମିସ୍ସାମୀତି ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନୋତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗୋତି ଚ ଦୀଘମଗ୍ଗୋ ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତି। ଦୀଘପରିଯାଯୋ ହେତ୍ଥ ଅଦ୍ଧାନସଦ୍ଦୋ। ମହତା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଗୁଣମହତ୍ତେନପି ସଙ୍ଖ୍ୟାମହତ୍ତେନପି ମହତା। ଭିକ୍ଖୂନଂ ସଙ୍ଘେନ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନ, ସମଣଗଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ଏକତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ''ପଞ୍ଚମତ୍ତେହୀ''ତିଆଦିନା ସଙ୍ଖ୍ୟାମହତ୍ତଂ ଓ୍ୱିଭାଓ୍ୱେତି। ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ପମାଣଓ୍ୱଚନୋ ''ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା''ତିଆଦୀସୁ ଓ୍ୱିଯ। ସବ୍ବଂ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡଂ ଓ୍ୱିତ୍ଥାରତୋ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ସବ୍ବଂ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡଂ ଇଧ ଆନେତ୍ୱା ଓ୍ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

''ତତୋ ପରନ୍ତି ତତୋ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉସ୍ସାହଜନନତୋ ପର''ନ୍ତି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ''ତତୋ ପରନ୍ତି ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡତୋ ପର''ନ୍ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦମେଓ୍ୱେତ୍ଥ ସାରତୋ ପଚ୍ଚେତବ୍ବନ୍ତି ନୋ ତକ୍କୋ। ଅଯମେଓ୍ୱ ହି ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପକାରୋ, ଯଦିଦଂ ''ହନ୍ଦ ମଯଂ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ଧମ୍ମଞ୍ଚ ଓ୍ୱିନଯଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାଯେଯ୍ୟାମ, ପୁରେ ଅଧମ୍ମୋ ଦିପ୍ପତୀ''ତିଆଦି, ତସ୍ମା ଉସ୍ସାହଜନନତୋ ପରନ୍ତି ନ ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପକାରସ୍ସ ପାଠଇଯଂ ଅଓ୍ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ପାଠଇକ୍କମୋ –

''ଅଥ ଖୋ ଆଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସି, ଏକମିଦାହଂ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ସମଯଂ ପାଓ୍ୱାଯ କୁସିନାରଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନୋ ମହତା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିଂ ପଞ୍ଚମତ୍ତେହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି। ଅଥ ଖ୍ୱାହଂ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ମଗ୍ଗା ଓକ୍କମ୍ମ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖମୂଲେ ନିସୀଦିଂ।

''ତେନ ଖୋ ପନ ସମଯେନ ଅଞ୍ଞତରୋ ଆଜୀଓ୍ୱକୋ କୁସିନାରାଯ ମନ୍ଦାରଓ୍ୱପୁପ୍ଫଂ ଗହେତ୍ୱା ପାଓ୍ୱଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି। ଅଦ୍ଦସଂ ଖୋ ଅହଂ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ତଂ ଆଜୀଓ୍ୱକଂ ଦୂରତୋଓ୍ୱ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତଂ, ଦିସ୍ୱାନ ତଂ ଆଜୀଓ୍ୱକଂ ଏତଦଓ୍ୱୋଚଂ 'ଅପାଓ୍ୱୁସୋ, ଅମ୍ହାକଂ ସତ୍ଥାରଂ ଜାନାସୀ'ତି ? 'ଆମ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ଜାନାମି। ଅଜ୍ଜ ସତ୍ତାହପରିନିବ୍ବୁତୋ ସମଣୋ ଗୋତମୋ, ତତୋ ମେ ଇଦଂ ମନ୍ଦାରଓ୍ୱପୁପ୍ଫଂ ଗହିତନ୍ତି। ତତ୍ରାଓ୍ୱୁସୋ, ଯେ ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଅଓ୍ୱୀତରାଗା, ଅପ୍ପେକଚ୍ଚେ ବାହା ପଗ୍ଗଯ୍ହ କନ୍ଦନ୍ତି, ଛିନ୍ନପାତଂ ପପତନ୍ତି ଆଓ୍ୱଟ୍ଟନ୍ତି ଓ୍ୱିଓ୍ୱଟ୍ଟନ୍ତି, 'ଅତିଖିପ୍ପଂ ଭଗଓ୍ୱା ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଅତିଖିପ୍ପଂ ସୁଗତୋ ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଅତିଖିପ୍ପଂ ଚକ୍ଖୁଂ ଲୋକେ ଅନ୍ତରହିତ'ନ୍ତି। ଯେ ପନ ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଓ୍ୱୀତରାଗା, ତେ ସତା ସମ୍ପଜାନା ଅଧିଓ୍ୱାସେନ୍ତି 'ଅନିଚ୍ଚା ସଙ୍ଖାରା, ତଂ କୁତେତ୍ଥ ଲବ୍ଭା'''ତି।

''ଅଥ ଖ୍ୱାହଂ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଏତଦଓ୍ୱୋଚଂ – 'ଅଲଂ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ମା ସୋଚିତ୍ଥ ମା ପରିଦେଓ୍ୱିତ୍ଥ, ନନ୍ୱେତଂ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ଭଗଓ୍ୱତା ପଟିକଚ୍ଚେଓ୍ୱ ଅକ୍ଖାତଂ 'ସବ୍ବେହେଓ୍ୱ ପିଯେହି ମନାପେହି ନାନାଭାଓ୍ୱୋ ଓ୍ୱିନାଭାଓ୍ୱୋ ଅଞ୍ଞଥାଭାଓ୍ୱୋ। ତଂ କୁତେତ୍ଥ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ଲବ୍ଭା, ଯଂ ତଂ ଜାତଂ ଭୂତଂ ସଙ୍ଖତଂ ପଲୋକଧମ୍ମଂ, ତଂ ଓ୍ୱତ ମା ପଲୁଜ୍ଜୀ'ତି ନେତଂ ଠାନଂ ଓ୍ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି।

''ତେନ ଖୋ ପନ ସମଯେନ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ସୁଭଦ୍ଦୋ ନାମ ଓ୍ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତୋ ତସ୍ସଂ ପରିସାଯଂ ନିସିନ୍ନୋ ହୋତି। ଅଥ ଖୋ ଆଓ୍ୱୁସୋ ସୁଭଦ୍ଦୋ ଓ୍ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତୋ ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଏତଦଓ୍ୱୋଚ 'ଅଲଂ, ଆଓ୍ୱୁସୋ, ମା ସୋଚିତ୍ଥ ମା ପରିଦେଓ୍ୱିତ୍ଥ, ସୁମୁତ୍ତା ମଯଂ ତେନ ମହାସମଣେନ, ଉପଦ୍ଦୁତା ଚ ମଯଂ ହୋମ' 'ଇଦଂ ଓ୍ୱୋ କପ୍ପତି, ଇଦଂ ଓ୍ୱୋ ନ କପ୍ପତୀ'ତି, 'ଇଦାନି ପନ ମଯଂ ଯଂ ଇଚ୍ଛିସ୍ସାମ, ତଂ କରିସ୍ସାମ, ଯଂ ନ ଇଚ୍ଛିସ୍ସାମ, ନ ତଂ କରିସ୍ସାମା'ତି। ହନ୍ଦ ମଯଂ ଆଓ୍ୱୁସୋ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ଓ୍ୱିନଯଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାଯେଯ୍ୟାମ, ପୁରେ ଅଧମ୍ମୋ ଦିପ୍ପତି, ଧମ୍ମୋ ପଟିବାହୀଯତି, ଅଓ୍ୱିନଯୋ ପୁରେ ଦିପ୍ପତି, ଓ୍ୱିନଯୋ ପଟିବାହୀଯତି, ପୁରେ ଅଧମ୍ମଓ୍ୱାଦିନୋ ବଲଓ୍ୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଧମ୍ମଓ୍ୱାଦିନୋ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତି, ପୁରେ ଅଓ୍ୱିନଯଓ୍ୱାଦିନୋ ବଲଓ୍ୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଓ୍ୱିନଯଓ୍ୱାଦିନୋ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତୀ''ତି।

'''ତେନ ହି, ଭନ୍ତେ, ଥେରୋ ଭିକ୍ଖୂ ଉଚ୍ଚିନତୂ'ତି। ଅଥ ଖୋ ଆଯସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଏକେନୂନପଞ୍ଚଅରହନ୍ତସତାନି ଉଚ୍ଚିନି। ଭିକ୍ଖୂ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ମହାକସ୍ସପଂ ଏତଦଓ୍ୱୋଚୁଂ 'ଅଯଂ, ଭନ୍ତେ, ଆଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ କିଞ୍ଚାପି ସେକ୍ଖୋ, ଅଭବ୍ବୋ ଛନ୍ଦା ଦୋସା ମୋହା ଭଯା ଅଗତିଂ ଗନ୍ତୁଂ, ବହୁ ଚାନେନ ଭଗଓ୍ୱତୋ ସନ୍ତିକେ ଧମ୍ମୋ ଚ ଓ୍ୱିନଯୋ ଚ ପରିଯତ୍ତୋ। ତେନ ହି, ଭନ୍ତେ, ଥେରୋ ଆଯସ୍ମନ୍ତମ୍ପି ଆନନ୍ଦଂ ଉଚ୍ଚିନତୂ'''ତିଆଦି (ଚୂଳଓ୍ୱ। ୪୩୭)।

ତସ୍ମା ତତୋ ପରନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡତୋ ପରନ୍ତି ଏଓ୍ୱମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ''ସବ୍ବଂ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡଂ ଓ୍ୱିତ୍ଥାରତୋ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି ହି ଇମିନା ''ଯଂ ନ ଇଚ୍ଛିସ୍ସାମ,

ନ ତଂ କରିସ୍ସାମା’’ତି ଏତଂ ପରିଯନ୍ତଂ ସୁଭଦ୍ଦକଣ୍ଡପାଠଇଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅଓସେସଂ ଉସ୍ସାହଜନନପ୍ପକାରତ୍ତଓତ୍ତଂ ପାଠଇମେଓ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ହନ୍ଦ ମଯଂ ଆଓ୍ୱସୋ’’ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ପୁରେ ଅଧମ୍ମୋ ଦିପ୍ପତୀତି ଏତ୍ଥ ଅଧମ୍ମୋ ନାମ ଦସକୁସଲକମ୍ମପଥଧମ୍ମପଟିପକ୍ଖଭୂତୋ ଅଧମ୍ମୋ। ପୁରେ ଦିପ୍ପତୀତି ଅପି ନାମ ଦିପ୍ପତି। ଅଥ ଓ୍ୱା ଯାଓ ଅଧମ୍ମୋ ଧମ୍ମଂ ପଟିବାହିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ହୋତି, ତତୋ ପୁରେତରମେଓାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆସନ୍ନେ ହି ଅନାଗତେ ଅଯଂ ପୁରେସଦ୍ଦୋ। ଦିପ୍ପତୀତି ଦିପ୍ପିସ୍ସତି। ପୁରେ-ସଦ୍ଦଯୋଗେନ ହି ଅନାଗତତ୍ଥେ ଅଯଂ ଓତ୍ତମାନପଯୋଗୋ ଯଥା ‘‘ପୁରା ଓସ୍ସତି ଦେଓ୍ୱୋ’’ତି। କେଚି ପନେତ୍ଥ ଏଓଂ ଓଣ୍ଣଯନ୍ତି ‘‘ପୁରେତି ପଚ୍ଛା ଅନାଗତେ ଯଥା ଅଦ୍ଧାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ଗନ୍ତବ୍ବମଗ୍ଗୋ ‘ପୁରେ’ତି ଓ୍ୱଚ୍ଚତି, ତଥା ଇଧ ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଅଓିନଯୋତି ପହାନଓିନଯସଂଓରଓିନଯାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତୋ ଅଓିନଯୋ। ‘‘ଓିନଯଓାଦିନୋ ଦୁବ୍ବଲା ହୋନ୍ତୀ’’ତି ଏଓଂ ଇତି-ସଦ୍ଦୋପି ଏତ୍ଥ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ‘‘ତତୋ ପରଂ ଆହା’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ କତ୍ଥଚି ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ନ ଦିସ୍ସତି, ପାଠଇଯଂ ପନ ଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥେଓ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ।

ତେନ ହୀତି ଉଯ୍ୟୋଜନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଉଚ୍ଚିନନେ ଉଯ୍ୟୋଜେନ୍ତୋ ହି ତଂ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରଂ ଏଓମାହଂସୁ। ଭିକ୍ଖୂ ଉଚ୍ଚିନତୂତି ସଙ୍ଗୀତିଯା ଅନୁରୂପେ ଭିକ୍ଖୂ ଉଚ୍ଚିନିତ୍ୱା ଗଣ୍ହାତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ସକଲନଓଙ୍ଗ…ପେ… ପରିଗ୍ଗହେସୀ’’ତି ଏତେନ ସୁକ୍ଖଓିପସ୍ସକଖୀଣାସଓପରିଯନ୍ତାନଂ ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲାନଂ ସତିପି ଆଗମାଧିଗମସବ୍ଭାଓେ ସହ ପଟିସମ୍ଭିଦାହି ତେଓିଜ୍ଜାଦିଗୁଣଯୁତ୍ତାନଂ ଆଗମାଧିଗମସମ୍ପତ୍ତିଯା ଉକ୍କଂସଗତତ୍ତା ସଙ୍ଗୀତିଯା ବହୂପକାରତଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ସକଲନଓଙ୍ଗସତ୍ଥୁସାସନପରିଯତ୍ତିଧରେତି ସକଲଂ ସୁତ୍ତଗେଯ୍ୟାଦି ନଓଙ୍ଗଂ ଏତ୍ଥ, ଏତସ୍ସ ଓା ଅତ୍ଥୀତି ସକଲନଓଙ୍ଗଂ, ସତ୍ଥୁସାସନଂ। ଅତ୍ଥକାମେନ ପରିଯାପୁଣିତବ୍ବତୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିପୁରିସତ୍ଥପରିଯତ୍ତଭାଓତୋ ଚ ପରିଯତ୍ତୀତି ତୀଣି ପିଟକାନି ଓ୍ୱଚ୍ଚନ୍ତି, ତଂ ସକଲନଓଙ୍ଗସତ୍ଥୁସାସନସଙ୍ଖାତଂ ପରିଯତ୍ତିଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ସକଲନଓଙ୍ଗସତ୍ଥୁସାସନପରିଯତ୍ତିଧରା, ତାଦିସେତି ଅତ୍ଥୋ। ବହୂନଂ ନାନପ୍ପକାରାନଂ କିଲେସାନଂ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯା ଚ ଅଓିହତତ୍ତା ତା ଜନେନ୍ତି, ତାହି ଓା ଜନିତାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା। ଦୁଓିଧା ପୁଥୁଜ୍ଜନା ଅନ୍ଧପୁଥୁଜ୍ଜନା କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନାତି। ତତ୍ଥ ଯେସଂ ଖନ୍ଧଧାତୁଆଯତନାଦୀସୁ ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାସଓନଧାରଣପଚ୍ଚଓେକ୍ଖଣାନି ନତ୍ଥି, ତେ ଅନ୍ଧପୁଥୁଜ୍ଜନା। ଯେସଂ ତାନି ଅତ୍ଥି, ତେ କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନା। ତେ ଇଧ ‘‘ପୁଥୁଜ୍ଜନା’’ତି ଅଧିପ୍ପେତା। ସମଥଭାଓନାସିନେହାଭାଓେନ ସୁକ୍ଖା ଲୂଖା ଅସିନିଦ୍ଧା ଓିପସ୍ସନା ଏତେସନ୍ତି ସୁକ୍ଖଓିପସ୍ସକା।

ତିପିଟକସବ୍ବପରିଯତ୍ତିପ୍ପଭେଦଧରେତି ତିଣ୍ଣଂ ପିଟକାନଂ ସମାହାରୋ ତିପିଟକଂ, ତିପିଟକସଙ୍ଖାତଂ ନଓଙ୍ଗାଦିଓସେନ ଅନେକଧା ଭିନ୍ନଂ ସବ୍ବପରିଯତ୍ତିପ୍ପଭେଦଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ତିପିଟକସବ୍ବପରିଯତ୍ତିପ୍ପଭେଦଧରା, ତାଦିସେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁ ଅନୁ ତଂସମଙ୍ଗୀନଂ ଭାଓେତି ଓଡ୍ଢେତୀତି ଅନୁଭାଓୋ, ଅନୁଭାଓୋ ଏଓ ଆନୁଭାଓୋ, ପଭାଓୋ। ମହନ୍ତୋ ଆନୁଭାଓୋ ଯେସଂ ତେ ମହାନୁଭାଓା। ତେଓିଜ୍ଜାଦିଭେଦେତି ତିସ୍ସୋ ଓିଜ୍ଜାଯେଓ ତେଓିଜ୍ଜା, ତା ଆଦି ଯେସଂ ଛଳଭିଞ୍ଞାଦୀନଂ ତେ ତେଓିଜ୍ଜାଦଯୋ, ତେ ଭେଦା ଅନେକପ୍ପକାରା ଭିନ୍ନା ଏତେସନ୍ତି ତେଓିଜ୍ଜାଦିଭେଦା, ଖୀଣାସଓା, ତାଦିସେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଓା ତିସ୍ସୋ ଓିଜ୍ଜା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ତେଓିଜ୍ଜୋ, ସୋ ଆଦି ଯେସଂ ଛଳଭିଞ୍ଞାଦୀନଂ ତେ ତେଓିଜ୍ଜାଦଯୋ, ତେ ଭେଦା ଯେସଂ ଖୀଣାସଓାନଂ ତେ ତେଓିଜ୍ଜାଦିଭେଦା, ତାଦିସେତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେ ସନ୍ଧାଯ ଇଦଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯେ ଭିକ୍ଖୂ ସନ୍ଧାଯ ଇଦଂ ‘‘ଅଥ ଖୋ ଆଯସ୍ମା’’ତିଆଦିଓଚନଂ ସଙ୍ଗୀତିକ୍ଖନ୍ଧକେ (ଚୂଳଓ। ୪୩୭) ଓ୍ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

କିସ୍ସ ପନାତି କସ୍ମା ପନ। ସିକ୍ଖତୀତି ସେକ୍ଖୋ, ଅଥ ଓା ସିକ୍ଖନଂ ସିକ୍ଖା, ସାଯେଓ ତସ୍ସ ସୀଲନ୍ତି ସେକ୍ଖୋ। ସୋ ହି ଅପରିଯୋସିତସିକ୍ଖତ୍ତା ଚ ତଦଧିମୁତ୍ତତ୍ତା ଚ ଏକନ୍ତେନ ସିକ୍ଖନସୀଲୋ ନ ଅସେକ୍ଖୋ ଓିଯ ପରିନିଟ୍ଠିତସିକ୍ଖୋ ତତ୍ଥ ପଟିପସ୍ସଦ୍ଧୁସ୍ସାହୋ, ନାପି ଓିସ୍ସଟ୍ଠସିକ୍ଖୋ ପଚୁରଜନୋ ଓିଯ ତତ୍ଥ ଅନଧିମୁତ୍ତୋ। ଅଥ ଓା ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ତୀସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ଜାତୋ, ତତ୍ଥ ଓା ଭଓୋତି ସେକ୍ଖୋ। ଅଥ ଓା ଇକ୍ଖତି ଏତାଯାତି ଇକ୍ଖା, ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ସହ ଇକ୍ଖାଯାତି ସେକ୍ଖୋ। ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତଯକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅପରିଯୋସିତତ୍ତା ସହ କରଣୀଯେନାତି ସକରଣୀଯୋ। ଅସ୍ସାତି ଅନେନ। ଅସମ୍ମୁଖା ପଟିଗ୍ଗହିତଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ନନୁ ଚ –

‘‘ଦ୍ୱାସୀତି ବୁଦ୍ଧତୋ ଗଣ୍ହିଂ, ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ;

ଚତୁରାସୀତି ସହସ୍ସାନି, ଯେ ମେ ଧମ୍ମା ପଓତ୍ତିନୋ’’ତି। (ଥେରଗା। ୧୦୨୭) –

ଓ୍ୱୁତ୍ତତ୍ତା କଥମେତଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି? ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋତି ଓ୍ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଭଗଓତୋ ସନ୍ତିକେ ପଟିଗ୍ଗହିତମେଓାତି କତ୍ୱା ଓ୍ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନାଯଂ ଓିରୋଧୋ। ବହୁକାରତ୍ତାତି ବହୁଉପକାରତ୍ତା। ଉପକାରଓଚନୋ ହେତ୍ଥ କାରସଦ୍ଦୋ। ଅସ୍ସାତି ଭଓେଯ୍ୟ।

ଅତିଓିଯ ଓିସ୍ସତ୍ଥୋତି ଅତିଓିଯ ଓିସ୍ସାସିକୋ। ନନ୍ତି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ, ‘‘ଓଓଦତୀ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନଓକାଯ ପରିସାଯ

ୱିବ୍ଭମନେନ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ଏୱମାହ ‘‘ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ’’ତି। ତଥା ହି ପରିନିକ୍ଖୁତେ ସତ୍ଥରି ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ସତ୍ଥୁପରିନିବ୍ବାନେ ସନ୍ନିପତିତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଧମ୍ମୱିନଯସଙ୍ଗାଯନତ୍ଥଂ ପଞ୍ଚସତେ ଭିକ୍ଖୂ ଉଚ୍ଚିନିତ୍ୱା ‘‘ଆୱୁସୋ, ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସନ୍ତା ଧମ୍ମୱିନଯଂ ସଙ୍ଗାଯେଯ୍ୟାମ, ତୁମ୍ହେ ପୁରେ ୱସ୍ସୂପନାଯିକାଯ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପଲିବୋଧଂ ପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ରାଜଗହେ ସନ୍ନିପତଥା’’ତି ୱତ୍ୱା ଅତ୍ତନା ରାଜଗହଂ ଗତୋ। ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋପି ଭଗୱତୋ ପତ୍ତଚୀୱରମାଦାଯ ମହାଜନଂ ସଞ୍ଞାପେନ୍ତୋ ସାୱତ୍ଥିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତତୋ ନିକ୍ଖମ୍ମ ରାଜଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଦକ୍ଖିଣଗିରିସ୍ମିଂ ଚାରିକଂ ଚରି। ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ତିଂସମତ୍ତା ସଦ୍ଧିୱିହାରିକା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ କୁମାରଭୂତା ଏକୱସ୍ସିକଦୁୱସ୍ସିକଭିକ୍ଖୂ ଚେୱ ଅନୁପସମ୍ପନ୍ନା ଚ ୱିବ୍ଭମିଂସୁ। କସ୍ମା ପନେତେ ପବ୍ବଜିତା, କସ୍ମା ୱିବ୍ଭମିଂସୂତି? ତେସଂ କିର ମାତାପିତରୋ ଚିନ୍ତେସୁଂ ‘‘ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ସତ୍ଥୁୱିସ୍ସାସିକୋ ଅଟ୍ଠ ୱରେ ଯାଚିତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହତି, ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନଂ ସତ୍ଥାରଂ ଗହେତ୍ୱା ଗନ୍ତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଅମ୍ହାକଂ ଦାରକେ ଏତସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବାଜେସ୍ସାମ, ସୋ ସତ୍ଥାରଂ ଗହେତ୍ୱା ଆଗମିସ୍ସତି, ତସ୍ମିଂ ଆଗତେ ମଯଂ ମହାସକ୍କାରଂ କାତୁଂ ଲଭିସ୍ସାମା’’ତି ଇମିନା ତାୱ କାରଣେନ ନେସଂ ଞାତକା ତେ ପବ୍ବାଜେସୁଂ। ସତ୍ଥରି ପନ ପରିନିକ୍ଖୁତେ ତେସଂ ସା ପତ୍ଥନା ଉପଚ୍ଛିନ୍ନା, ଅଥ ନେ ଏକଦିୱସେନେୱ ଉପ୍ପବ୍ବାଜେସୁଂ।

ଅଥ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ଦକ୍ଖିଣଗିରିସ୍ମିଂ ଚାରିକଂ ଚରିତ୍ୱା ରାଜଗହମାଗତଂ ଦିସ୍ୱା ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ଏୱମାହ ‘‘ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ’’ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ କସ୍ସପସଂଯୁତ୍ତେ –

‘‘ଅଥ କିଞ୍ଚରହି ତ୍ୱଂ, ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, ଇମେହି ନୱେହି ଭିକ୍ଖୂହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରେହି ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂହି ଜାଗରିଯଂ ଅନନୁଯୁତ୍ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଚାରିକଂ ଚରସି, ସସ୍ସଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସି, କୁଲୂପଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସି, ଓଲୁଜ୍ଜତି ଖୋ ତେ, ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, ପରିସା, ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି ଖୋ ତେ ଆୱୁସୋ ନୱପ୍ପାଯା, ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀତି।

‘‘ଅପି ମେ ଭନ୍ତେ କସ୍ସପ ସିରସ୍ମିଂ ପଲିତାନି ଜାତାନି, ଅଥ ଚ ପନ ମଯଂ ଅଜ୍ଜାପି ଆଯସ୍ମତୋ ମହାକସ୍ସପସ୍ସ କୁମାରକୱାଦା ନ ମୁଚ୍ଚାମାତି। ତଥା ହି ପନ ତ୍ୱଂ, ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, ଇମେହି ନୱେହି ଭିକ୍ଖୂହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରେହି ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂହି ଜାଗରିଯଂ ଅନନୁଯୁତ୍ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଚାରିକଂ ଚରସି, ସସ୍ସଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସି, କୁଲୂପଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସି, ଓଲୁଜ୍ଜତି ଖୋ ତେ, ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, ପରିସା, ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି ଖୋ ତେ ଆୱୁସୋ ନୱପ୍ପାଯା, ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪)।

ତତ୍ଥ (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨।୧୫୪) ସସ୍ସଘାତଂ ମଞ୍ଞେଚରସୀତି ସସ୍ସଂ ଘାତେନ୍ତୋ ୱିଯ ଆହିଣ୍ଡସି। କୁଲୂପଘାତଂ ମଞ୍ଞେ ଚରସୀତି କୁଲାନି ଉପଘାତେନ୍ତୋ ୱିଯ ହନନ୍ତୋ ୱିଯ ଆହନନ୍ତୋ ୱିଯ ଆହିଣ୍ଡସି। ଓଲୁଜ୍ଜତୀତି ପଲୁଜ୍ଜତି ଭିଜ୍ଜତି। ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି ଖୋ ତେ ଆୱୁସୋ ନୱପ୍ପାଯାତି, ଆୱୁସୋ, ଏୱଂ ଏତେ ତୁଯ୍ହଂ ପାଯେନ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନୱକା ଏକୱସ୍ସିକଦୁୱସ୍ସିକଦହରା ଚେୱ ସାମଣେରା ଚ ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି। ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀତି ଅଯଂ କୁମାରକୋ ଅତ୍ତନୋ ପମାଣଂ ନ ୱତ ଜାନାତୀତି ଥେରଂ ତଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଆହ। କୁମାରକୱାଦା ନ ମୁଚ୍ଚାମାତି କୁମାରକୱାଦତୋ ନ ମୁଚ୍ଚାମ। ତଥା ହି ପନ ତ୍ୱନ୍ତି ଇଦମସ୍ସ ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବତାଯ କାରଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଯସ୍ମା ତ୍ୱଂ ଇମେହି ନୱକେହି ଭିକ୍ଖୂହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରରହିତେହି ସଦ୍ଧିଂ ୱିଚରସି, ତସ୍ମା କୁମାରକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଚରନ୍ତୋ ‘‘କୁମାରକୋ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହସୀତି।

‘‘ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ପଦପୂରଣୋ। ୱା-ସଦ୍ଦୋ ହି ଉପମାନସମୁଚ୍ଚଯସଂସଯୱୱସ୍ସଗ୍ଗପଦପୂରଣୱିକପ୍ପାଦୀସୁ ବହୂସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହେସ ‘‘ପଣ୍ଡିତୋ ୱାପି ତେନ ସୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୬୩) ଉପମାନେ ଦିସ୍ସତି, ସଦିସଭାୱେତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ତଂ ୱାପି ଧୀରା ମୁନି ୱେଦଯନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୨୧୩) ସମୁଚ୍ଚଯେ। ‘‘କେ ୱା ଇମେ କସ୍ସ ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୯୬) ସଂସଯେ। ‘‘ଅଯଂ ୱା ଇମେସଂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ସବ୍ବବାଲୋ ସବ୍ବମୂଳ୍ହୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୮୧) ୱୱସ୍ସଗ୍ଗେ। ‘‘ଯେ ହି କେଚି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଣା ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣା ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୭୦; ସଂ। ନି। ୨।୧୩) ୱିକପ୍ପେତି। ଇଧ ପନ ପଦପୂରଣେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନେୱ ଚ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱାସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଂ କରୋନ୍ତେନ ‘ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀ’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪) ପଦପୂରଣେ’’ତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨।୧୫୪) ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ୱାଯଂ କୁମାରକୋ ମତ୍ତମଞ୍ଞାସୀତି ଅଯଂ କୁମାରକୋ ଅତ୍ତନୋ ପମାଣଂ ନ ୱତ ଜାନାତୀତି ଥେରଂ ତଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଆହା’’ତି। ଏତ୍ଥାପି ୱତାତି ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ କେନଚି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ୱାଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱାତି ୱିଭାସା, ଅଞ୍ଞାସିପି ନ ଅଞ୍ଞାସିପୀତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି । ତଂ ତସ୍ସ ମତିମତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହେତ୍ଥ ଅଯମତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ପମାଣଂ ନାଞ୍ଞାସୀତି ଏୱମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ରାତି ଏୱଂ ସତି। ଛନ୍ଦାଗମନଂ ୱିଯାତି ଏତ୍ଥ ଛନ୍ଦା ଆଗମନଂ ୱିଯାତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ କାତବ୍ବୋ, ଛନ୍ଦେନ ଆଗମନଂ ପୱତ୍ତନଂ ୱିଯାତି ଅତ୍ଥୋ, ଛନ୍ଦେନ ଅକତ୍ତବ୍ବକରଣଂ ୱିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଛନ୍ଦଂ ୱା ଆଗଚ୍ଛତି ସମ୍ପଯୋଗୱସେନାତି ଛନ୍ଦାଗମନଂ, ତଥା ପୱତ୍ତୋ ଅପାଯଗମନୀଯୋ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ। ଅଥ ୱା ଅନନୁରୂପଂ ଗମନଂ ଅଗମନଂ, ଛନ୍ଦେନ ଅଗମନଂ ଛନ୍ଦାଗମନଂ, ଛନ୍ଦେନ ସିନେହେନ ଅନନୁରୂପଂ ଗମନଂ ପୱତ୍ତନଂ

ଅକଉଜ୍ଜକରଣଂ ୱିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅସେକ୍ଖପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତୋତି ଅସେକ୍ଖଭୂତା ପଟିସମ୍ଭିଦା ଅସେକ୍ଖପଟିସମ୍ଭିଦା, ତଂ ପତ୍ତୋ, ପଟିଲଦ୍ଧଅସେକ୍ଖପଟିସମ୍ଭିଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁମତିୟାତି ଅନୁଞ୍ଞାୟ, ୟାଚନାୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

''କିଞ୍ଚାପି ସେକ୍ଖୋ''ତି ଇଦଂ ନ ସେକ୍ଖାନଂ ଅଗତିଗମନସବ୍ଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅସେକ୍ଖାନଂୟେୱ ପନ ଉଚ୍ଚିନିତତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ହି ଚତ୍ତାରି ଅଗତିଗମନାନି ପହୀୟନ୍ତି, ତସ୍ମା କିଞ୍ଚାପି ସେକ୍ଖୋ, ତଥାପି ଥେରୋ ଆୟସ୍ମନ୍ତମ୍ପି ଆନନ୍ଦଂ ଉଚ୍ଚିନତୂତି ଏୱମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନ ପନ କିଞ୍ଚାପି ସେକ୍ଖୋ, ତଥାପି ଅଭବ୍ବୋ ଅଗତିଂ ଗନ୍ତୁନ୍ତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ''ଅଭବ୍ବୋ''ତିଆଦିନା ପନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗୀତିୟା ତସ୍ସ ଅରହଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତା ୱିଜ୍ଜମାନେ ଗୁଣେ କଥେନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଛନ୍ଦାତି ଛନ୍ଦେନ, ସିନେହେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଗତିଂ ଗନ୍ତୁନ୍ତି ଅଗନ୍ତବ୍ବଂ ଗନ୍ତୁଂ, ଅକତ୍ତବ୍ବଂ କାତୁନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇମାନି ପନ ଚତ୍ତାରି ଅଗତିଗମନାନି ଭଣ୍ଡଭାଜନୀୟେ ଚ ୱିନିଚ୍ଛୟଟ୍ଠାନେ ଚ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଭଣ୍ଡଭାଜନୀୟେ ତାୱ ଅତ୍ତନୋ ଭାରଭୂତାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଅମନାପେ ଭଣ୍ଡେ ସମ୍ପତ୍ତେ ତଂ ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ମନାପଂ ଦେନ୍ତୋ ଛନ୍ଦାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ଅତ୍ତନୋ ପନ ଅଭାରଭୂତାନଂ ମନାପେ ଭଣ୍ଡେ ସମ୍ପତ୍ତେ ତଂ ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଅମନାପଂ ଦେନ୍ତୋ ଦୋସାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ଭଣ୍ଡେସୁ ଭାଜନୀୟୱତ୍ଥୁଞ୍ଚ ଠିତିକଞ୍ଚ ଅଜାନନ୍ତୋ ମୋହାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ମୁଖରାନଂ ୱା ରାଜାଦିନିସ୍ସିତାନଂ ୱା ''ଇମେ ମେ ଅମନାପେ ଭଣ୍ଡେ ଦିନ୍ନେ ଅନତ୍ଥଂ କରେୟ୍ୟୁ''ନ୍ତି ଭୟେନ ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ମନାପଂ ଦେନ୍ତୋ ଭୟାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ୟୋ ପନ ଏୱଂ ନ ଗଚ୍ଛତି, ସବ୍ବେସଂ ତୁଲାଭୂତୋ ପମାଣଭୂତୋ ମଜ୍ଝତ୍ତୋୱ ହୁତ୍ୱା ୟଂ ୟସ୍ସ ପାପୁଣାତି, ତଦେୱ ତସ୍ସ ଦେତି, ଅୟଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଅଗତିଂ ନ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ୱିନିଚ୍ଛୟଟ୍ଠାନେ ପନ ଅତ୍ତନୋ ଭାରଭୂତସ୍ସ ଗରୁକାପତ୍ତିଂ ଲହୁକାପତ୍ତିଂ କତ୍ୱା କଥେନ୍ତୋ ଛନ୍ଦାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ଇତରସ୍ସ ଲହୁକାପତ୍ତିଂ ଗରୁକାପତ୍ତିଂ କତ୍ୱା କଥେନ୍ତୋ ଦୋସାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ଆପତ୍ତିୱୁଟ୍ଠାନଂ ପନ ସମୁଚ୍ଚୟକ୍ଖନ୍ଧକଞ୍ଚ ଅଜାନନ୍ତୋ ମୋହାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ମୁଖରସ୍ସ ୱା ରାଜପୂଜିତସ୍ସ ୱା ''ଅୟଂ ମେ ଗରୁକଂ କତ୍ୱା ଆପତ୍ତିଂ କଥେନ୍ତସ୍ସ ଅନତ୍ଥମ୍ପି କରେୟ୍ୟା''ତି ଗରୁକମେୱ ଲହୁକାପତ୍ତିଂ କଥେନ୍ତୋ ଭୟାଗତିଂ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ୟୋ ପନ ସବ୍ବେସଂ ୟଥାଭୂତମେୱ କଥେସି, ଅୟଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଅଗତିଗମନଂ ନ ଗଚ୍ଛତି ନାମ। ଥେରୋପି ତାଦିସୋ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଅଗତିଗମନାନଂ ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ପହୀନତ୍ତା, ତସ୍ମା ସଙ୍ଗାୟନୱସେନ ଧମ୍ମୱିନୟୱିନିଚ୍ଛୟେ ସମ୍ପତ୍ତେ ଛନ୍ଦାଦିୱସେନ ଅଞ୍ଞଥା ଅକଥେତ୍ୱା ୟଥାଭୂତମେୱ କଥେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଭବ୍ବୋ…ପେ… ଅଗତିଂ ଗନ୍ତୁ''ନ୍ତି। ପରିୟତ୍ତୋତି ଅଧୀତୋ, ଉଗ୍ଗହିତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉଚ୍ଚିନିତେନାତି ଉଚ୍ଚିନିତ୍ୱା ଗହିତେନ। ଏତଦହୋସୀତି ଏତଂ ପରିୱିତକ୍କନଂ ଅହୋସି। ରାଜଗହଂ ଖୋ ମହାଗୋଚରନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ରାଜଗହନ୍ତି ରାଜଗହସାମନ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଚୂଳଅଗଣ୍ଠିପଦେ ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଗାୱୋ ଚରନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଗୋଚରୋ, ଗୋଚରୋ ୱିୟ ଗୋଚରୋ, ଭିକ୍ଖାଚରଣଟ୍ଠାନଂ। ସୋ ମହନ୍ତୋ ଅସ୍ସ, ଏତ୍ଥାତି ୱା ମହାଗୋଚରଂ, ରାଜଗହଂ। ଥାୱରକମ୍ମନ୍ତି ଚିରଟ୍ଠାୟିକମ୍ମଂ। ୱିସଭାଗପୁଗ୍ଗଲୋ ସୁଭଦ୍ଦସଦିସୋ। ଉକ୍କୋଟେୟ୍ୟାତି ନିୱାରେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଞତ୍ତିଦୁତିୟେନ କମ୍ମେନ ସାୱେସୀତି –

''ସୁଣାତୁ ମେ, ଆୱୁସୋ, ସଙ୍ଘୋ, ୟଦି ସଙ୍ଘସ୍ସ ପତ୍ତକଲ୍ଲଂ, ସଙ୍ଘୋ ଇମାନି ପଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୁସତାନି ସମ୍ମନ୍ନେୟ୍ୟ 'ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସନ୍ତାନି ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନୟଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାୟିତୁଂ, ନ ଅଞ୍ଞେହି ଭିକ୍ଖୂହି ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସିତବ୍ବ'ନ୍ତି, ଏସା ଞତ୍ତି।

''ସୁଣାତୁ ମେ, ଆୱୁସୋ, ସଙ୍ଘୋ, ସଙ୍ଘୋ ଇମାନି ପଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୁସତାନି ସମ୍ମନତି 'ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସନ୍ତାନି ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନୟଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାୟିତୁଂ, ନ ଅଞ୍ଞେହି ଭିକ୍ଖୂହି ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସିତବ୍ବ'ନ୍ତି, ୟସ୍ସାୟସ୍ମତୋ ଖମତି ଇମେସଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁସତାନଂ ସମ୍ମୁତି 'ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସନ୍ତାନଂ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନୟଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାୟିତୁଂ, ନ ଅଞ୍ଞେହି ଭିକ୍ଖୂହି ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସିତବ୍ବ'ନ୍ତି, ସୋ ତୁଣ୍ହସ୍ସ। ୟସ୍ସ ନକ୍ଖମତି, ସୋ ଭାସେୟ୍ୟ।

''ସମ୍ମତାନି ସଙ୍ଘେନ ଇମାନି ପଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୁସତାନି 'ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସନ୍ତାନି ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନୟଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାୟିତୁଂ, ନ ଅଞ୍ଞେହି ଭିକ୍ଖୂହି ରାଜଗହେ ୱସ୍ସଂ ୱସିତବ୍ବ'ନ୍ତି, ଖମତି ସଙ୍ଘସ୍ସ, ତସ୍ମା ତୁଣ୍ହୀ, ଏୱମେତଂ ଧାରୟାମୀ''ତି (ଚୂଳୱ। ୪୩୭) –

ଏୱଂ ଞତ୍ତିଦୁତିୟେନ କମ୍ମେନ ସାୱେସି। ଇଦଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ''ତଂ ସଙ୍ଗୀତିକ୍ଖନ୍ଧକେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଞାତବ୍ବ''ନ୍ତି।

ଅୟଂ ପନ କମ୍ମୱାଚା ତଥାଗତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ଏକୱୀସତିମେ ଦିୱସେ କତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଦୀଘନିକାୟଟ୍ଠକଥାୟଂ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧। ପଠମସଙ୍ଗୀତିକଥା) ''ଅୟଂ ପନ କମ୍ମୱାଚା ତଥାଗତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ଏକୱୀସତିମେ ଦିୱସେ କତା। ଭଗୱା ହି ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାୟଂ ପଚ୍ଚୂସସମୟେ ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଅଥସ୍ସ ସତ୍ତାହଂ ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣଂ ସରୀରଂ ଗନ୍ଧମାଲାଦୀହି ପୂଜୟିଂସୁ। ଏୱଂ ସତ୍ତାହଂ ସାଧୁକୀଳନଦିୱସା ନାମ ଅହେସୁଂ। ତତୋ ସତ୍ତାହଂ ଚିତକାୟ ଅଗ୍ଗିନା ଝାୟି, ସତ୍ତାହଂ ସତ୍ତିପଞ୍ଜରଂ କତ୍ୱା ସନ୍ଥାଗାରସାଲାୟଂ ଧାତୁପୂଜଂ କରିଂସୂତି ଏକୱୀସତି ଦିୱସା ଗତା। ଜେଟ୍ଠମୂଲସୁକ୍କପକ୍ଖପଞ୍ଚମିୟଂ ପନ ଧାତୁୟୋ ଭାଜୟିଂସୁ। ଏତସ୍ମିଂ ଧାତୁଭାଜନଦିୱସେ ସନ୍ନିପତିତସ୍ସ ମହାଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ସୁଭଦ୍ଦେନ ୱୁଡ୍ଢପବ୍ବଜିତେନ କତଂ ଅନାଚାରଂ ଆରୋଚେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଭିକ୍ଖୂ ଉଚ୍ଚିନିତ୍ୱା ଅୟଂ କମ୍ମୱାଚା କତା। ଇମଞ୍ଚ ପନ କମ୍ମୱାଚଂ କତ୍ୱା ଥେରୋ ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସି

‘ଆୱୁସୋ ଇଦାନି ତୁମ୍ହାକଂ ଚତ୍ତାଲୀସଦିୱସା ଓକାସୋ, ତତୋ ପରଂ ଅଯଂ ନାମ ନୋ ପଲିବୋଧୋ ଅତ୍ଥୀତି ୱତ୍ତୁଂ ନ ଲବ୍ଭା, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ଯସ୍ସ ରୋଗପଲିବୋଧୋ ୱା ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯପଲିବୋଧୋ ୱା ମାତାପିତୁପଲିବୋଧୋ ୱା ଅତ୍ଥି, ପତ୍ତଂ ୱା ପନ ପଚିତବ୍ବଂ ଚୀୱରଂ ୱା କାତବ୍ବଂ, ସୋ ତଂ ପଲିବୋଧଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା କରଣୀଯଂ କରୋତୂ’ତି। ଏୱଞ୍ଚ ପନ ୱତ୍ୱା ଥେରୋ ଅତ୍ତନୋ ପଞ୍ଚସତାଯ ପରିସାଯ ପରିୱୁତୋ ରାଜଗହଂ ଗତୋ, ଅଞ୍ଞେପି ମହାଥେରା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ପରିୱାରଂ ଗହେତ୍ୱା ସୋକସଲ୍ଲସମପ୍ପିତଂ ମହାଜନଂ ଅସ୍ସାସେତୁକାମା ତଂ ତଂ ଦିସଂ ପକ୍କନ୍ତା। ପୁଣ୍ଣତ୍ଥେରୋ ପନ ସତ୍ତସତଭିକ୍ଖୁପରିୱାରୋ ‘ତଥାଗତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନଟ୍ଠାନଂ ଆଗତାଗତଂ ମହାଜନଂ ଅସ୍ସାସେସ୍ସାମୀ’ତି କୁସିନାରାଯମେୱ ଅଟ୍ଠାସି। ଆଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ଯଥା ପୁବ୍ବେ ଅପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସ, ଏୱଂ ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସପି ଭଗୱତୋ ସଯମେୱ ପତ୍ତଚୀୱରମାଦାଯ ପଞ୍ଚହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଯେନ ସାୱତ୍ଥି ତେନ ଚାରିକଂ ପକ୍କାମି। ଗଚ୍ଛତୋ ପନସ୍ସ ପରିୱାରା ଭିକ୍ଖୂ ଗଣନପଥଂ ୱୀତିୱତ୍ତା’’ତି। ତସ୍ମା ତଥାଗତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ତୀସୁ ସତ୍ତାହେସୁ ଅତିକ୍କନ୍ତେସୁ ଏକୱୀସତିମେ ଦିୱସେ ଇମଂ କମ୍ମୱାଚଂ ସାୱେତ୍ୱା ଥେରୋ ରାଜଗହଂ ପକ୍କନ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ପନ ଇଧ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ (ଖୁ॰ ପା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୫।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା) ‘‘ସତ୍ତସୁ ସାଧୁକୀଳନଦିୱସେସୁ ସତ୍ତସୁ ଚ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସେସୂ ୱୀତିୱତ୍ତେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ? ସତ୍ତସୁ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସେସୁ ଗହିତେସୁ ତଦୱିନାଭାୱତୋ ମଜ୍ଝେ ଚିତକାଯ ଝାପନସତ୍ତାହମ୍ପି ଗହିତମେୱାତି କତ୍ୱା ୱିସୁଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି। ଯଦି ଏୱଂ ଅଥ କସ୍ମା ‘‘ଅଡ୍ଢମାସୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋ, ଦିଯଡ୍ଢମାସୋ ସେସୋ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ନାଯଂ ଦୋସୋ। ଅପ୍ପକଞ୍ହି ଊନମଧିକଂ ୱା ଗଣନୂପଗଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ସମୁଦାଯୋ ଅପ୍ପକେନ ଅଧିକୋପି ଅନଧିକୋ ୱିଯ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ଅଡ୍ଢମାସତୋ ଅଧିକେପି ପଞ୍ଚ ଦିୱସେ ‘‘ଅଡ୍ଢମାସୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦ୍ୱାସୀତିଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନଂ କତ୍ଥଚି ଅସୀତିଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନୀ’’ତି ୱଚନଂ ୱିଯ। ତଥା ଅପ୍ପକେନ ଊନୋପି ଚ ସମୁଦାଯୋ ଅନୂନୋ ୱିଯ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ‘‘ଦିଯଡ୍ଢମାସତୋ ଊନେପି ପଞ୍ଚ ଦିୱସେ ଦିଯଡ୍ଢମାସୋ ସେସୋ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ସତିପଟ୍ଠାନୱିଭଙ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ହି (ୱିଭ॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୩୫୬) ଛମାସତୋ ଊନେପି ଅଡ୍ଢମାସେ ‘‘ଛ ମାସେ ସଜ୍ଝାଯୋ କାତବ୍ବୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ୱିଯ। ତତ୍ଥ ହି ତଚପଞ୍ଚକାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ପଞ୍ଚକେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଚ ଛକ୍କେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ଅନୁଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହଂ, ପଟିଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହଂ, ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହଂ, ତଥା ପୁରିମପୁରିମେହି ପଞ୍ଚକଛକ୍କେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅନୁଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହଂ, ପଟିଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହଂ, ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ପଞ୍ଚାହନ୍ତି ଏୱଂ ୱିସୁଂ ତିପଞ୍ଚାହଂ ଏକତୋ ତିପଞ୍ଚାହଞ୍ଚ ସଜ୍ଝାଯଂ କତ୍ୱା ଛମାସଂ ସଜ୍ଝାଯୋ କାତବ୍ବୋତି ୱଚନଂ ୱିଯ। ତତ୍ଥ ହି ୱକ୍କପଞ୍ଚକାଦୀସୁ ତୀସୁ ପଞ୍ଚକେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଚ ଛକ୍କେସୁ ୱିସୁଂ ହେଟ୍ଠିମେହି ଏକତୋ ଚ ସଜ୍ଝାଯେ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପଞ୍ଚକାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚମାସପରିପୁଣ୍ଣା ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତଚପଞ୍ଚକେ ପନ ୱିସୁଂ ତିପଞ୍ଚାହମେୱାତି ଅଡ୍ଢମାସୋଯେୱେକୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଅଡ୍ଢମାସାଧିକପଞ୍ଚମାସା ଲବ୍ଭନ୍ତି।

ଏୱଂ ସତି ଯଥା ତତ୍ଥ ଅଡ୍ଢମାସେ ଊନେପି ମାସପରିଚ୍ଛେଦେନ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନେ ସଜ୍ଝାଯେ ଛ ମାସା ପରିଚ୍ଛେଦକା ହୋନ୍ତୀତି ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ସଜ୍ଝାଯସ୍ସ ସତ୍ତମାସାଦିମାସନ୍ତରଗମନନିୱାରଣତ୍ଥଂ ଛମାସଗ୍ଗହଣଂ କତଂ, ନ ସକଲଛମାସେ ସଜ୍ଝାଯପ୍ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଏୱମିଧାପି ମାସୱସେନ କାଲେ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନେ ଊନେପି ପଞ୍ଚଦିୱସେ ଦିଯଡ୍ଢମାସୋ ପରିଚ୍ଛେଦକୋ ହୋତୀତି ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନସ୍ସ କାଲସ୍ସ ଦ୍ୱିମାସାଦିମାସନ୍ତରଗମନନିୱାରଣତ୍ଥଂ ‘‘ଦିଯଡ୍ଢମାସୋ ସେସୋ’’ତି ଦିଯଡ୍ଢମାସଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ଅଞ୍ଞଥା ଚ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୋଧୋ ଆପଜ୍ଜତି। ଏକାହମେୱ ୱା ଭଗୱତୋ ସରୀରଂ ଚିତକାଯ ଝାଯୀତି ଖୁଦ୍ଦକଭାଣକାନଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ପରିନିବ୍ବାନତୋ ସତ୍ତସୁ ସାଧୁକୀଳନଦିୱସେସୁ ୱୀତିୱତ୍ତେସୁ ଅଟ୍ଠମିଯଂ ଚିତକାଯ ଭଗୱତୋ ସରୀରଂ ଝାପେତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ସତ୍ତସୁ ଦିୱସେସୁ ଧାତୁପୂଜଂ ଅକଂସୂତି ଅଡ୍ଢମାସୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋ, ଗିମ୍ହାନଂ ଦିଯଡ୍ଢୋ ଚ ମାସୋ ସେସୋ ହୋତି। ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇଯମ୍ପି ହି ଚିତକାଯ ଝାପନସତ୍ତାହଂ ନ ଆଗତଂ, ଦ୍ୱେଯେୱ ସତ୍ତାହାନି ଆଗତାନି, ଉପପରିକ୍ଖିତ୍ୱା ପନ ଯଂ ରୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଗହେତବ୍ବଂ। ଇତୋ ଅଞ୍ଞେନ ୱା ପକାରେନ ଯଥା ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ତଥା କାରଣଂ ପରିଯେସିତବ୍ବଂ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ କେନଚି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଡ୍ଢମାସୋ ଅତିକ୍କନ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଏକୋ ଦିୱସୋ ନଟ୍ଠୋ। ସୋ ପାଟିପଦଦିୱସୋ କୋଲାହଲଦିୱସୋ ନାମ, ତସ୍ମା ଇଧ ନ ଗହିତୋ’’ତି। ତଂ ନ ସୁନ୍ଦରଂ ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇଯଂ ପାଟିପଦଦିୱସତୋଯେୱ ପଟ୍ଠାଯ ସତ୍ତାହସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ପରିନିବ୍ବାନଦିୱସେନପି ସଦ୍ଧିଂ ତିଣ୍ଣଂ ସତ୍ତାହାନଂ ଗହିତତ୍ତା। ତଥା ହି ପରିନିବ୍ବାନଦିୱସେନ ସଦ୍ଧିଂ ତିଣ୍ଣଂ ସତ୍ତାହାନଂ ଗହିତତ୍ତା ଜେଟ୍ଠମୂଲସୁକ୍କପଞ୍ଚମୀ ଏକୱୀସତିମୋ ଦିୱସୋ ହୋତି।

ସତ୍ତସୁ ସାଧୁକୀଳନଦିୱସେସୂତି ଏତ୍ଥ ସାଧୁକୀଳନଂ ନାମ ସଂୱେଗୱତ୍ଥୁଂ କିତ୍ତେତ୍ୱା କିତ୍ତେତ୍ୱା ଅନିଚ୍ଚତାପଟିସଂଯୁତ୍ତାନି ଗୀତାନି ଗାଯିତ୍ୱା ପୂଜାୱସେନ କୀଳନତୋ ସୁନ୍ଦରଂ କୀଳନନ୍ତି ସାଧୁକୀଳନଂ। ଅଥ ୱା ସପରହିତସାଧନଟ୍ଠେନ ସାଧୂ, ତେସଂ ସଂୱେଗୱତ୍ଥୁଂ କିତ୍ତେତ୍ୱା କିତ୍ତେତ୍ୱା କୀଳନଂ ସାଧୁକୀଳନଂ, ଉଳାରପୁଞ୍ଞପସୱନତୋ ସମ୍ପରାଯିକତ୍ଥାୱିରୋଧିକୀଳାୱିହାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପୁରିମସ୍ମିଂ ସତ୍ତାହେ ସାଧୁକୀଳାଯ ଏକଦେସେନ କତତ୍ତା ସାଧୁକୀଳନଦିୱସା ନାମ ତେ ଜାତା। ୱିସେସତୋ ପନ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସେସୁଯେୱ ସାଧୁକୀଳନଂ ଅକଂସୁ। ତତୋଯେୱ ଚ ମହାପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତପାଠଇଯଂ –

‘‘ଅଥ ଖୋ କୋସିନାରକା ମଲ୍ଲା ଭଗୱତୋ ସରୀରାନି ସତ୍ତାହଂ ସନ୍ଥାଗାରେ ସତ୍ତିପଞ୍ଜରଂ କରିତ୍ୱା ଧନୁପାକାରଂ ପରିକ୍ଖିପାପେତ୍ୱା ନଚ୍ଚେହି ଗୀତେହି ୱାଦିତେହି ମାଲେହି ଗନ୍ଧେହି ସକ୍କରିଂସୁ ଗରୁଂ କରିଂସୁ ମାନେସୁଂ ପୂଜେସୁ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୨୩୫)।

ଏତସ୍ସ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨୩୫) ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘କସ୍ମା ପନେତେ ଏୱମକଂସୂତି? ଇତୋ ପୁରିମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ସତ୍ତାହେସୁ ତେ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ଠାନନିସଜ୍ଜୋକାସଂ କରୋନ୍ତା ଖାଦନୀଯଭୋଜନୀଯାଦୀନି ସଂୱିଦହନ୍ତା ସାଧୁକୀଳିକାଯ ଓକାସଂ ନ ଲଭିଂସୁ। ତତୋ ନେସଂ ଅହୋସି ‘ଇମଂ ସତ୍ତାହଂ ସାଧୁକୀଳିତଂ କୀଳିସ୍ସାମ, ଠାନଂ ଖୋ ପନେତଂ ୱିଜ୍ଜତି, ଯଂ ଅମ୍ହାକଂ ପମତ୍ତଭାୱଂ ଞତ୍ୱା କୋଚିଦେୱ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଧାତୁଯୋ ଗଣ୍ହେଯ୍ଯ, ତସ୍ମା ଆରକ୍ଖଂ ଠପେତ୍ୱା କୀଳିସ୍ସାମା’ତି, ତେନ ତେ ଏୱମକଂସୂ’’ତି।

ତସ୍ମା ୱିସେସତୋ ସାଧୁକୀଳିକା ଧାତୁପୂଜାଦିୱସେସୁଯେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେ ପନ ଧାତୁପୂଜାଯ କତତ୍ତା ‘‘ଧାତୁପୂଜାଦିୱସା’’ତି ପାକଟା ଜାତାତି ଆହ ‘‘ସତ୍ତସୁ ଚ ଧାତୁପୂଜାଦିୱସେସୂ’’ତି। ଉପକଟ୍ଠାତି ଆସନ୍ନା। ୱସ୍ସଂ ଉପନେନ୍ତି ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ୱସ୍ସୂପନାଯିକା। ଏକଂ ମଗ୍ଗଂ ଗତୋତି ଚାରିକଂ ଚରିତ୍ୱା ମହାଜନଂ ଅସ୍ସାସେତୁଂ ଏକେନ ମଗ୍ଗେନ ଗତୋ। ଏୱଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧତ୍ଥେରାଦଯୋପି ତେସୁ ତେସୁ ଜନପଦେସୁ ଚାରିକଂ ଚରିତ୍ୱା ମହାଜନଂ ଅସ୍ସାସେନ୍ତା ଗତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯେନ ସାୱତ୍ଥି, ତେନ ଚାରିକଂ ପକ୍କାମୀତି ଯତ୍ଥ ସାୱତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ଚାରିକଂ ପକ୍କାମି, ଯେନ ୱା ଦିସାଭାଗେନ ସାୱତ୍ଥି ପକ୍କମିତବ୍ବା ହୋତି, ତେନ ଦିସାଭାଗେନ ଚାରିକଂ ପକ୍କାମୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତ୍ରାତି ତସ୍ସଂ ସାୱତ୍ଥିଯଂ। ସୁଦନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଅନିଚ୍ଚତାଦିପଟିସଂଯୁତ୍ତାଯାତି ‘‘ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚା’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତାଯ। ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତଣ୍ହାନୁସଯତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାଭିସଙ୍ଖତେନ କମ୍ମୁନା ଭୱଯୋନିଗତିଠିତିସତ୍ତାୱାସେସୁ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ତଭାୱଂ ଜନେତି ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ଜନୋ, କିଲେସେ ଜନେତି, ଅଜନି, ଜନିସ୍ସତୀତି ୱା ଜନୋ, ମହନ୍ତୋ ଜନୋତି ମହାଜନୋ, ତଂ ମହାଜନଂ, ବହୁଜନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଞ୍ଞାପେତ୍ୱାତି ସମସ୍ସାସେତ୍ୱା। ଗନ୍ଧକୁଟିଯା ଦ୍ୱାରଂ ୱିୱରିତ୍ୱାତି ପରିଭୋଗଚେତିଯଭାୱତୋ ଗନ୍ଧକୁଟିଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ଗନ୍ଧକୁଟିଯା ଦ୍ୱାରଂ ୱିୱରୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନେୱ ଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା) ‘‘ଗନ୍ଧକୁଟିଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ମିଲାତଂ ମାଲାକଚୱରଂ ମିଲାତମାଲାକଚୱରଂ। ଯଥାଠାନେ ଠପେତ୍ୱାତି ପଠମଠିତଟ୍ଠାନଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଯଥାଠିତଟ୍ଠାନେଯେୱ ଠପେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଗୱତୋ ଠିତକାଲେ କରଣୀଯଂ ୱତ୍ତଂ ସବ୍ବମକାସୀତି ସେନାସନେ କତ୍ତବ୍ବୱତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। କରୋନ୍ତୋ ଚ ନ୍ହାନକୋଟ୍ଠକେ ସମ୍ମଜ୍ଜନୌଦକୁପଟ୍ଠାନାଦିକାଲେସୁ ଗନ୍ଧକୁଟିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ନନୁ ଭଗୱା ଅଯଂ ତୁମ୍ହାକଂ ନ୍ହାନକାଲୋ, ଅଯଂ ଧମ୍ମଦେସନାକାଲୋ, ଅଯଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଓୱାଦଦାନକାଲୋ, ଅଯଂ ସୀହସେଯ୍ଯଂ କପ୍ପନକାଲୋ, ଅଯଂ ମୁଖଧୋୱନକାଲୋ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ପରିଦେୱମାନୋୱ ଅକାସି। ତମେନଂ ଅଞ୍ଞତରା ଦେୱତା ‘‘ଭନ୍ତେ ଆନନ୍ଦ, ତୁମ୍ହେ ଏୱଂ ପରିଦେୱମାନା କଥଂ ଅଞ୍ଞେ ଅସ୍ସାସଯିସ୍ସଥା’’ତି ସଂୱେଜେସି। ସୋ ତସ୍ସା ୱଚନେନ ସଂୱିଗ୍ଗହଦଯୋ ସନ୍ଥମ୍ଭିତ୍ୱା ତଥାଗତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ପଭୁତି ଠାନନିସଜ୍ଜବହୁଲତାଯ ଉସ୍ସନ୍ନଧାତୁକଂ କାଯଂ ସମସ୍ସାସେତୁଂ ଖୀରୱିରେଚନଂ ପିୱି। ଇଦାନି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଥ ଥେରୋ’’ତିଆଦିମାହ।

ଉସ୍ସନ୍ନଧାତୁକନ୍ତି ଉପଚିତସେମ୍ହାଦିଧାତୁକଂ କାଯଂ। ସମସ୍ସାସେତୁନ୍ତି ସନ୍ତପ୍ପେତୁଂ। ଦୁତିଯଦିୱସେତି ଦେୱତାଯ ସଂୱେଜିତଦିୱସତୋ। ‘‘ଜେତୱନୱିହାରଂ ପୱିଟ୍ଠଦିୱସତୋ ୱା ଦୁତିଯଦିୱସେ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ୱିରିଚ୍ଚତି ଏତେନାତି ୱିରେଚନଂ, ଓସଧପରିଭାୱିତଂ ଖୀରମେୱ ୱିରେଚନନ୍ତି ଖୀରୱିରେଚନଂ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଯଂ ଭେସଜ୍ଜପାନଂ ସନ୍ଧାଯ। ଅଙ୍ଗସୁଭତାଯ ସୁଭୋତି ଏୱଂ ଲଦ୍ଧନାମତ୍ତା ସୁଭେନ ମାଣୱେନ। ପହିତଂ ମାଣୱକନ୍ତି ‘‘ସତ୍ଥା ପରିନିବ୍ବୁତୋ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ କିରସ୍ସ ପତ୍ତଚୀୱରଂ ଗହେତ୍ୱା ଆଗତୋ, ମହାଜନୋ ଚ ତଂ ଦସ୍ସନାଯ ଉପସଙ୍କମତୀ’’ତି ସୁତ୍ୱା ‘‘ୱିହାରଂ ଖୋ ପନ ଗନ୍ତ୍ୱା ମହାଜନମଜ୍ଝେ ନ ସକ୍କା ସୁଖେନ ପଟିସନ୍ଥାରଂ ୱା କାତୁଂ ଧମ୍ମକଥଂ ୱା ସୋତୁଂ, ଗେହଂ ଆଗତଂଯେୱ ନଂ ଦିସ୍ୱା ସୁଖେନ ପଟିସନ୍ଥାରଂ କରିସ୍ସାମି, ଏକା ଚ ମେ କଙ୍ଖା ଅତ୍ଥି, ତମ୍ପି ନଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମୀ’’ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ସୁଭେନ ମାଣୱେନ ପେସିତଂ ମାଣୱକଂ। ଏତଦୱୋଚାତି ଏତଂ ‘‘ଅକାଲୋ ଖୋ’’ତିଆଦିକଂ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ଅୱୋଚ। ଅକାଲୋ ଖୋତି ଅଜ୍ଜ ଗନ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତକାଲୋ ନ ହୋତି। କସ୍ମାତି ଚେ ଆହ ‘‘ଅତ୍ଥି ମେ ଅଜ୍ଜା’’ତିଆଦି। ଭେସଜ୍ଜମତ୍ତାତି ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଭେସଜ୍ଜଂ। ଅପ୍ପତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ମତ୍ତାସଦ୍ଦୋ ‘‘ମତ୍ତା ସୁଖପରିଚ୍ଚାଗା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ।

ଦୁତିଯଦିୱସେତି ଖୀରୱିରେଚନଂ ପୀତଦିୱସତୋ ଦୁତିଯଦିୱସେ। ଚେତକତ୍ଥେରେନାତି ଚେତିଯରଟ୍ଠେ ଜାତତ୍ତା ‘‘ଚେତକୋ’’ତି ଏୱଂଲଦ୍ଧନାମେନ। ସୁଭେନ ମାଣୱେନ ପୁଟ୍ଠୋତି ‘‘ଯେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଭୱଂ ଗୋତମୋ ଇମଂ ଲୋକଂ ପତିଟ୍ଠାପେସି, ତେ ତସ୍ସ ଅଚ୍ଚଯେନ ନଟ୍ଠା ନୁ ଖୋ, ଧରନ୍ତି, ସଚେ ଧରନ୍ତି, ଆନନ୍ଦୋ ଜାନିସ୍ସତି, ହନ୍ଦ ନଂ ପୁଚ୍ଛାମୀ’’ତି ଏୱଂ ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ‘‘ଯେସଂ ସୋ ଭୱଂ ଗୋତମୋ ଧମ୍ମାନଂ ୱଣ୍ଣୱାଦୀ ଅହୋସି, ଯତ୍ଥ ଚ ଇମଂ ଜନତଂ ସମାଦପେସି ନିୱେସେସି ପତିଟ୍ଠାପେସି, କତମେସାନଂ ଖୋ ଭୋ ଆନନ୍ଦ ଧମ୍ମାନଂ ସୋ ଭୱଂ ଗୋତମୋ ୱଣ୍ଣୱାଦୀ ଅହୋସୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୪୪୮) ସୁଭେନ ମାଣୱେନ ପୁଟ୍ଠୋ। ଅଥସ୍ସ ଥେରୋ ତୀଣି ପିଟକାନି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତିଣ୍ଣଂ

ଖୋ, ମାଣୱ, ଖନ୍ଧାନଂ ସୋ ଭଗୱା ୱଣ୍ଣୱାଦୀ’’ତିଆଦିନା ସୁଭସୁତ୍ତମଭାସି। ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦୀଘନିକାଯେ ସୁଭସୁତ୍ତଂ ନାମ ଦସମଂ ସୁତ୍ତମଭାସୀ’’ତି।

ଖଣ୍ଡଫୁଲ୍ଲପଟିସଙ୍ଖରଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଖଣ୍ଡନ୍ତି ଛିନ୍ନଂ। ଫୁଲ୍ଲନ୍ତି ଭିନ୍ନଂ। ତେସଂ ପଟିସଙ୍ଖରଣଂ ପୁନ ସମ୍ମା ପାକତିକକରଣଂ, ଅଭିନୱକରଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ରାଜଗହନ୍ତି ଏୱଂନାମକଂ ନଗରଂ। ତଞ୍ହି ମନ୍ଧାତୁମହାଗୋୱିନ୍ଦାଦୀହି ପରିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ‘‘ରାଜଗହ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଛଡ୍ଡିତପତିତଉକ୍କାପାତି ଛଡ୍ଡିତା ଚ ପତିତା ଚ ଉକ୍କାପା ଚ ଅହେସୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଭଗୱତୋ ପରିନିବ୍ବାନଟ୍ଠାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତେହି ଭିକ୍ଖୂହି ଛଡ୍ଡିତା ୱିସ୍ସଟ୍ଠା, ତତୋଯେୱ ଚ ଉପଚିକାଦୀହି ଖାଦିତତ୍ତା ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ପତିତା, ସମ୍ମଜ୍ଜନାଭାୱେନ ଆକିଣ୍ଣକଚୱରତ୍ତା ଉକ୍କାପା ଚ ଅହେସୁନ୍ତି। ଇମମେୱତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଭଗୱତୋ ହୀ’’ତିଆଦି। ପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱେଣିଯତି ଦିସ୍ସତୀତି ପରିୱେଣଂ। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ୱିହାରେସୁ। ଖଣ୍ଡଫୁଲ୍ଲପଟିସଙ୍ଖରଣନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପଠମଂ ମାସନ୍ତି ୱସ୍ସାନସ୍ସ ପଠମଂ ମାସଂ, ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ଚେତଂ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ସେନାସନୱତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା ସେନାସନକ୍ଖନ୍ଧକେ ଚ ସେନାସନପଟିବଦ୍ଧାନଂ ବହୂନଂ ୱଚନତୋ ‘‘ଭଗୱତା…ପେ… ୱଣ୍ଣିତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଦୁତିଯଦିୱସେତି ‘‘ଖଣ୍ଡଫୁଲ୍ଲପଟିସଙ୍ଖରଣଂ କରୋମା’’ତି ଚିନ୍ତିତଦିୱସତୋ ଦୁତିଯଦିୱସେ। ସୋ ଚ ୱସ୍ସୂପନାଯିକଦିୱସତୋ ଦୁତିଯଦିୱସୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେ ହି ଥେରା ଆସାଳ୍ହୀପୁଣ୍ଣମାଯ ଉପୋସଥଂ କତ୍ୱା ପାଟିପଦେ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ୱସ୍ସଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଏୱଂ ଚିନ୍ତେସୁଂ। ଅଜାତସତ୍ତୁ ରାଜାତି ଅଜାତୋ ହୁତ୍ୱା ପିତୁନୋ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକୋ ଜାତୋତି ‘‘ଅଜାତସତ୍ତୂ’’ତି ଲଦ୍ଧୱୋହାରୋ ରାଜା। ତସ୍ମିଂ କିର କୁଚ୍ଛିଗତେ ଦେୱିଯା ଏୱରୂପୋ ଦୋହଳୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜି ‘‘ଅହୋ ୱତାହଂ ରଞ୍ଞୋ ଦକ୍ଖିଣବାହୁତୋ ଲୋହିତଂ ପିୱେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି । ଅଥ ତସ୍ସା କଥେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତିଯା କିସଭାୱଂ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣଭାୱଞ୍ଚ ଦିସ୍ୱା ରାଜା ସଯମେୱ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଞତ୍ୱା ଚ ୱେଜ୍ଜେ ପକ୍କୋସାପେତ୍ୱା ସୁୱଣ୍ଣସତ୍ଥକେନ ବାହୁଂ ଫାଲେତ୍ୱା ସୁୱଣ୍ଣସରକେନ ଲୋହିତଂ ଗହେତ୍ୱା ଉଦକେନ ସମ୍ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ପାଯେସି। ନେମିତ୍ତକା ତଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ଏସ ଗବ୍ଭୋ ରଞ୍ଞୋ ସତ୍ତୁ ଭୱିସ୍ସତି, ଇମିନା ରାଜା ହଞ୍ଞିସ୍ସତୀ’’ତି ବ୍ୟାକରିଂସୁ, ତସ୍ମା ‘‘ଅଜାତୋଯେୱ ରଞ୍ଞୋ ସତ୍ତୁ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ନେମିତ୍ତକେହି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଅଜାତସତ୍ତୁ ନାମ ଜାତୋ। କିନ୍ତି କାରଣପୁଚ୍ଛନତ୍ଥେ ନିପାତୋ, କସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିୱେଦେସୁନ୍ତି ନିୱେଦେସୁଂ, ଜାନାପେସୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିସ୍ସତ୍ଥାତି ନିରାସଙ୍କଚିତ୍ତା। ଆଣାଚକ୍କନ୍ତି ଆଣାଯେୱ ଅପ୍ପଟିହତୱୁତ୍ତିଯା ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଚକ୍କନ୍ତି ଆଣାଚକ୍କଂ। ସନ୍ନିସଜ୍ଜଟ୍ଠାନନ୍ତି ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ନିସୀଦନଟ୍ଠାନଂ।

ରାଜଭୱନୱିଭୂତିନ୍ତି ରାଜଭୱନସମ୍ପତ୍ତିଂ। ଅୱହସନ୍ତମିୱାତି ଅୱହାସଂ କୁରୁମାନଂ ୱିଯ। ସିରିଯା ନିକେତମିୱାତି ସିରିଯା ୱସନଟ୍ଠାନମିୱ। ଏକନିପାତତିତ୍ଥମିୱ ଚ ଦେୱମନୁସ୍ସନଯନୱିହଙ୍ଗାନନ୍ତି ଏକସ୍ମିଂ ପାନୀଯତିତ୍ଥେ ସନ୍ନିପତନ୍ତା ପକ୍ଖିନୋ ୱିଯ ସବ୍ବେସଂ ଜନାନଂ ଚକ୍ଖୂନି ମଣ୍ଡପେଯେୱ ନିପତନ୍ତୀତି ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ନଯନସଙ୍ଖାତୱିହଙ୍ଗାନଂ ଏକନିପାତତିତ୍ଥମିୱ ଚ। ଲୋକରାମଣେଯ୍ୟକମିୱ ସମ୍ପିଣ୍ଡିତନ୍ତି ଏକତ୍ଥ ସମ୍ପିଣ୍ଡିତଂ ରାସିକତଂ ଲୋକେ ରମଣୀଯଭାୱଂ ୱିଯ। ଯଦି ଲୋକେ ୱିଜ୍ଜମାନଂ ରମଣୀଯତ୍ତଂ ସବ୍ବମେୱ ଆନେତ୍ୱା ଏକତ୍ଥ ସମ୍ପିଣ୍ଡିତଂ ସିଯା, ତଂ ୱିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ଦଟ୍ଠବ୍ବସାରମଣ୍ଡନ୍ତି ଫେଗ୍ଗୁରହିତସାରଂ ୱିଯ କସଟୱିନିମୁତ୍ତଂ ପସନ୍ନଭୂତଂ ୱିଯ ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବେସୁ ଦଟ୍ଠୁଂ ଅରହରୂପେସୁ ସାରଭୂତଂ ପସନ୍ନଭୂତଞ୍ଚା’’ତି ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ଦସ୍ସନୀଯୋ ସାରଭୂତୋ ୱିସିଟ୍ଠତରୋ ମଣ୍ଡୋ ମଣ୍ଡନଂ ଅଲଙ୍କାରୋ ଏତସ୍ସାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବସାରମଣ୍ଡୋ, ମଣ୍ଡପୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ଅମ୍ହାକଂ ଖନ୍ତି, ଉପପରିକ୍ଖିତ୍ୱା ଯୁତ୍ତତରଂ ଗହେତବ୍ବଂ। ମଣ୍ଡଂ ସୂରିଯରସ୍ମିଂ ପାତି ନିୱାରେତୀତି ମଣ୍ଡପୋ। ୱିୱିଧ… ପେ… ଚାରୁୱିତାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ କୁସୁମଦାମାନି ଚ ତାନି ଓଲମ୍ବକାନି ଚାତି କୁସୁମଦାମଓଲମ୍ବକାନି। ଏତ୍ଥ ଚ ୱିସେସନସ୍ସ ପରନିପାତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଓଲମ୍ବକକୁସୁମଦାମାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତାନି ୱିୱିଧାନି ଅନେକପ୍ପକାରାନି ୱିନିଗ୍ଗଲନ୍ତଂ ୱମେନ୍ତଂ ନିକ୍ଖାମେନ୍ତମିୱ ଚାରୁ ସୋଭନଂ ୱିତାନଂ ଏତ୍ଥାତି ୱିୱିଧକୁସୁମଦାମଓଲମ୍ବକୱିନିଗ୍ଗଲନ୍ତଚାରୁୱିତାନୋ, ମଣ୍ଡପୋ, ତଂ ଅଲଙ୍କରିତ୍ୱାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ରତନୱିଚିତ୍ରମଣିକୋଟ୍ଟିମତଲମିୱାତି ନାନାପୁପ୍ଫୂପହାରୱିଚିତ୍ତସୁପରିନିଟ୍ଠିତଭୂମିକମ୍ମତ୍ତାଯେୱ ନାନାରତନେହି ୱିଚିତ୍ତଭୂତମଣିକୋଟ୍ଟିମତଲମିୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ରତନୱିଚିତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ନାନାପୁପ୍ଫୂପହାରୱିଚିତ୍ତତାଯ ନିଦସ୍ସନଂ, ମଣିକୋଟ୍ଟିମତଲଗ୍ଗହଣଂ ସୁପରିନିଟ୍ଠିତଭୂମିପରିକମ୍ମତାଯାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମଣିଯୋ କୋଟ୍ଟେତ୍ୱା କତତଲତ୍ତା ମଣିକୋଟ୍ଟନେନ ନିବ୍ବତ୍ତତଲନ୍ତି ମଣିକୋଟ୍ଟିମତଲଂ। ନନ୍ତି ମଣ୍ଡପଂ। ପୁପ୍ଫୂପହାରୋ ପୁପ୍ଫପୂଜା। ଉତ୍ତରାଭିମୁଖନ୍ତି ଉତ୍ତରଦିସାଭିମୁଖଂ। ଆସନାରହନ୍ତି ନିସୀଦନାରହଂ। ଦନ୍ତଖଚିତନ୍ତି ଦନ୍ତେହି ରଚିତଂ, ଦନ୍ତେହି କତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ଥାତି ଆସନେ। ନିଟ୍ଠିତଂ ଭନ୍ତେ ମମ କିଚ୍ଚନ୍ତି ମଯା କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚଂ ନିଟ୍ଠିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ତସ୍ମିଂ ପନ ଦିୱସେ ଏକଚ୍ଚେ ଭିକ୍ଖୂ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦଂ ସନ୍ଧାଯ ଏୱମାହଂସୁ ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେ ଏକୋ ଭିକ୍ଖୁ ୱିସ୍ସଗନ୍ଧଂ ୱାଯନ୍ତୋ ୱିଚରତୀ’’ତି। ଥେରୋ ତଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେ ଅଞ୍ଞୋ ୱିସ୍ସଗନ୍ଧଂ ୱାଯନ୍ତୋ ୱିଚରଣକଭିକ୍ଖୁ ନାମ ନତ୍ଥି, ଅଦ୍ଧା ଏତେ ମଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦନ୍ତୀ’’ତି ସଂୱେଗଂ ଆପଜ୍ଜି। ଏକଚ୍ଚେ ନଂ ଆହଂସୁଯେୱ ‘‘ସ୍ୱେ, ଆୱୁସୋ, ସନ୍ନିପାତୋ’’ତିଆଦି। ଇଦାନି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଭିକ୍ଖୂ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦଂ ଆହଂସୂ’’ତିଆଦି। ତେନାତି ତସ୍ମା। ଆୱଜ୍ଜେସୀତି ଉପନାମେସି। ଅନୁପାଦାଯାତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ଅଗହେତ୍ୱା, ଯେହି ୱା କିଲେସେହି

ସଙ୍କେହି ୱିମୁଚ୍ଚତି, ତେସଂ ଲେସମତ୍ତମ୍ପି ଅଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆସୱେହୀତି ଭୱତୋ ଆଭୱଗ୍ଗଂ ଧମ୍ମତୋ ୱା ଆଗୋତ୍ରଭୁଂ ସୱନତୋ ପୱତ୍ତନତୋ ଆସୱସଞ୍ଞିତେହି କିଲେସେହି। ଲକ୍ଖଣୱଚନଞ୍ହେତଂ ଆସୱେହୀତି, ତଦେକଟ୍ଠତାଯ ପନ ସଙ୍କେହିପି କିଲେସେହି, ସଙ୍କେହିପି ପାପଧମ୍ମେହି ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚତିଯେୱ। ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚୀତି ଚିତ୍ତଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଆସୱେହି ୱିମୁଚ୍ଚମାନଂ କତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ୱିମୁଚ୍ଚୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଚଙ୍କମେନାତି ଚଙ୍କମନକିରିଯାଯ। ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସଯଭୂତଂ କତଂ ଉପଚିତଂ ପୁଞ୍ଞଂ ଏତେନାତି କତପୁଞ୍ଞୋ, ଅରହତ୍ତାଧିଗମାଯ କତାଧିକାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଧାନମନୁଯୁଞ୍ଜାତି ୱୀରିଯଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜ, ଅରହତ୍ତାଧିଗମାଯ ଅନୁଯୋଗଂ କରୋହୀତି ଅତ୍ଥୋ। କଥାଦୋସୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି କଥାଯ ଅପରଦ୍ଧଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧଂ ୱୀରିଯନ୍ତି ଅତିୱିଯ ଆରଦ୍ଧଂ ୱୀରିଯଂ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାଯାତି ଉଦ୍ଧତଭାୱାଯ। ୱୀରିଯସମତଂ ଯୋଜେମୀତି ଚଙ୍କମନୱୀରିଯସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତ୍ତା ତସ୍ସ ପହାନୱସେନ ସମାଧିନା ସମରସତାପାଦନେନ ୱୀରିଯସମତଂ ଯୋଜେମି।

ଦୁତିଯଦିୱସେତି ଥେରେନ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତଦିୱସତୋ ଦୁତିଯଦିୱସେ। ଧମ୍ମସଭାଯଂ ସନ୍ନିପତିତାତି ପକ୍ଖସ୍ସ ପଞ୍ଚମିଯଂ ସନ୍ନିପତିଂସୁ। ଅତ୍ତନୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଂ ଞାପେତୁକାମୋତି ''ସେକ୍ଖଭୂତାଯ ଧମ୍ମସଙ୍ଗୀତିଯା ଗନ୍ତୁଂ ଅଯୁତ୍ତମ୍ପି ବହୁସ୍ସୁତତ୍ତା ଗଣ୍ହିସ୍ସାମା''ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ନିସିନ୍ନାନଂ ଥେରାନଂ ''ଇଦାନି ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତୋ''ତି ସୋମନସ୍ସୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ''ଅପ୍ପମତ୍ତୋ ହୋହୀ''ତି ଦିନ୍ନୱୋୱାଦସ୍ସ ସଫଲତାଦୀପନତ୍ଥଂ ଅତ୍ତୁପନାଯିକଂ ଅକତ୍ୱା ଅଞ୍ଞବ୍ଯାକରଣସ୍ସ ଭଗୱତା ସଂୱଣ୍ଣିତତ୍ତା ଚ ଥେରୋ ଅତ୍ତନୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଂ ଞାପେତୁକାମୋ ଅହୋସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଥାୱୁଡ୍ଢନ୍ତି ୱୁଡ୍ଢପଟିପାଟିଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା। ଏକେତି ମଜ୍ଝିମଭାଣକାନଂଯେୱ ଏକେ। ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ହି ସବ୍ବଂ ମଜ୍ଝିମଭାଣକା ୱଦନ୍ତିଯେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦୀଘଭାଣକା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥା) ପନେତ୍ଥ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି –

''ଅଥ ଖୋ ଆଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ଅରହା ସମାନୋ ସନ୍ନିପାତଂ ଅଗମାସି। କଥଂ ଅଗମାସି? 'ଇଦାନିମ୍ହି ସନ୍ନିପାତମଜ୍ଝଂ ପୱିସନାରହୋ'ତି ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠଚିତ୍ତୋ ଏକଂସଂ ଚୀୱରଂ କତ୍ୱା ବନ୍ଧନା ମୁତ୍ତତାଲପକ୍କଂ ୱିଯ ପଣ୍ଡୁକମ୍ବଲେ ନିକ୍ଖିତ୍ତଜାତିମଣି ୱିଯ ୱିଗତୱଲାହକେ ନଭେ ସମୁଗ୍ଗତପୁଣ୍ଣଚନ୍ଦୋ ୱିଯ ବାଲାତପସମ୍ଫସ୍ସୱିକସିତରେଣୁପିଞ୍ଜରଗବ୍ଭଂ ପଦୁମଂ ୱିଯ ଚ ପରିସୁଦ୍ଧେନ ପରିଯୋଦାତେନ ସପ୍ପଭେନ ସସ୍ସିରିକେନ ମୁଖୱରେନ ଅତ୍ତନୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଂ ଆରୋଚଯମାନୋ ୱିଯ ଚ ଅଗମାସି। ଅଥ ନଂ ଦିସ୍ୱା ଆଯସ୍ମତୋ ମହାକସ୍ସପସ୍ସ ଏତଦହୋସି 'ସୋଭତି ୱତ ଭୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତୋ ଆନନ୍ଦୋ, ସଚେ ସତ୍ଥା ଧରେଯ୍ଯ, ଅଦ୍ଧା ଅଜ୍ଜ ଆନନ୍ଦସ୍ସ ସାଧୁକାରଂ ଦଦେଯ୍ଯ, ହନ୍ଦ ଇମସ୍ସାହଂ ଇଦାନି ସତ୍ଥାରା ଦାତବ୍ବଂ ସାଧୁକାରଂ ଦଦାମୀ'ତି ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ସାଧୁକାରମଦାସୀ''ତି।

ଆକାସେନ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ନିସୀଦୀତିପି ଏକେତି ଏତ୍ଥ ପନ ତେସଂ ତେସଂ ତଥା ତଥା ଗହେତ୍ୱା ଆଗତମତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ୱଚନେ ଅଞ୍ଞଂ ୱିସେସକାରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ୱଦନ୍ତି। ଉପତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ ପନାହ ''ସତ୍ତମାସଂ କତାଯ ଧମ୍ମସଙ୍ଗୀତିଯା କଦାଚି ପଥୱିଯଂ ନିମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା ଆଗତତ୍ତା ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଏକେ ୱଦନ୍ତି। କଦାଚି ଆକାସେନ ଆଗତତ୍ତା ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଏକେ ୱଦନ୍ତୀ''ତି।

ଭିକ୍ଖୂଆମନ୍ତେସୀତି ଭିକ୍ଖୂ ଆଲପି ଅଭାସି ସମ୍ବୋଧେସୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ର ପନ ଞାପନେପି ହୋତି। ଯଥାହ – ''ଆମନ୍ତଯାମି ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, (ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୮) ପଟିୱେଦଯାମି ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ''ତି (ଅ। ନି। ୭।୭୨)। ପକ୍କୋସନେପି ଦିସ୍ସତି। ଯଥାହ ''ଏହି ତ୍ୱଂ, ଭିକ୍ଖୁ, ମମ ୱଚନେନ ସାରିପୁତ୍ତଂ ଆମନ୍ତେହୀ''ତି (ଅ। ନି। ୯।୧୧)। ଆୱୁସୋତି ଆମନ୍ତନାକାରଦୀପନଂ। କଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱାତି କଂ ଜେଟ୍ଠକଂ କତ୍ୱା। କିଂ ଆନନ୍ଦୋ ନପ୍ପହୋତୀତି ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯେହି ଠପିତପୁଚ୍ଛା। ନପ୍ପହୋତୀତି ନ ସକ୍କୋତି। ଏତଦଗ୍ଗନ୍ତି ଏସୋ ଅଗ୍ଗୋ। ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସେନ ହି ଅଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ। ଯଦିଦନ୍ତି ଚ ଯୋ ଅଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଯଦିଦଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକନ୍ତି ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସମ୍ମନ୍ନୀତି ସମ୍ମତଂ ଅକାସି। ଉପାଲିଂ ୱିନଯଂ ପୁଚ୍ଛେଯ୍ଯନ୍ତି ପୁଚ୍ଛଧାତୁସ୍ସ ଦ୍ୱିକମ୍ମକତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ବୀଜନିଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ବୀଜନୀଗହଣଂ ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ଧମ୍ମତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଭଗୱାପି ହି ଧମ୍ମକଥିକାନଂ ଧମ୍ମତାଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ୱିଚିତ୍ତବୀଜନିଂ ଗଣ୍ହାତି। ନ ହି ଅଞ୍ଞଥା ସବ୍ବସ୍ସପି ଲୋକସ୍ସ ଅଲଙ୍କାରଭୂତଂ ପରମୁକ୍କଂସଗତସିକ୍ଖାସଂଯମାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ମୁଖଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତବ୍ବଂ ହୋତି। ''ପଠମଂ, ଆୱୁସୋ ଉପାଲି, ପାରାଜିକଂ କତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତ''ନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗୀତିଯା ପୁରିମକାଲେ ପଠମଭାୱୋ ନ ଯୁତ୍ତୋତି? ନୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ ଭଗୱତା ପଞ୍ଞତ୍ତାନୁକ୍କମେନ ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସାନୁକ୍କମେନ ଚ ପଠମଭାୱସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ଯେଭୁଯ୍ଯେନ ହି ତୀଣି ପିଟକାନି ଭଗୱତୋ ଧରମାନକାଲେ ଠିତାନୁକ୍କମେନେୱ ସଙ୍ଗୀତାନି, ୱିସେସତୋ ୱିନଯାଭିଧମ୍ମପିଟକାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କିସ୍ମିଂ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ମେଥୁନଧମ୍ମେତି ଚ ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ।

ୱତ୍ଥୁମ୍ପି ପୁଚ୍ଛୀତିଆଦି ''କତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତ''ନ୍ତିଆଦିନା ଦସ୍ସିତେନ ସହ ତତୋ ଅୱସିଟ୍ଠମ୍ପି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। କିଂ ପନେତ୍ଥ ପଠମପାରାଜିକପାଠଇଯଂ କିଞ୍ଚି ଅପନେତବ୍ବଂ ୱା ପକ୍ଖିପିତବ୍ବଂ ୱା ଆସି ନାସୀତି? ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଭାସିତେ ଅପନେତବ୍ବଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ନ ହି ତଥାଗତା ଏକବ୍ଯଞ୍ଜନମ୍ପି ନିରତ୍ଥକଂ ୱଦନ୍ତି, ସାୱକାନଂ ପନ ଦେୱତାନଂ ୱା ଭାସିତେ ଅପନେତବ୍ବମ୍ପି ହୋତି, ତଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକତ୍ଥେରା ଅପନଯିଂସୁ,

ପକ୍ଖିପିତଙ୍ଗଂ ପନ ସଙ୍ଖ୍ୟାପି ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଯଂ ଯତ୍ଥ ପକ୍ଖିପିତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ, ତଂ ତତ୍ଥ ପକ୍ଖିପିଂସୁୟେଓ। କିଂ ପନ ତନ୍ତି ଚେ? ''ତେନ ସମୟେନା''ତି ୱା ''ତେନ ଖୋ ପନ ସମୟେନା''ତି ୱା ''ଅଥ ଖୋ''ଇତି ୱା ''ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେ''ତି ୱା ''ଏତଦୱୋଚା''ତି ୱା ଏୱମାଦିକଂ ସମ୍ବନ୍ଧୱଚନମତ୍ତଂ। ଏୱଂ ପକ୍ଖିପିତବ୍ବଯୁତ୍ତଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପନ ଇଦଂ ପଠମପାରାଜିକନ୍ତି ଠପେସୁଂ । ପଠମପାରାଜିକେ ସଙ୍ଗହମାରୁଳ୍ହେ ପଞ୍ଚ ଅରହନ୍ତସତାନି ସଙ୍ଗହଂ ଆରୋପିତନୟେନେୱ ଗଣସଜ୍ଝାୟମକଂସୁ। ''ତେନ ସମୟେନ ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା ୱେରଞ୍ଜାୟଂ ୱିହରତୀ''ତି ଚ ନେସଂ ସଜ୍ଝାୟାରମ୍ଭକାଲେୟେୱ ସାଧୁକାରଂ ଦଦମାନା ୱିୟ ମହାପଥୱୀ ଉଦକପରିୟନ୍ତଂ କତ୍ୱା କମ୍ପିତ୍ଥ। ତେ ଏତେନେୱ ନୟେନ ସେସପାରାଜିକାନିପି ସଙ୍ଗହଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ''ଇଦଂ ପାରାଜିକକଣ୍ଡ''ନ୍ତି ଠପେସୁଂ। ଏୱଂ ତେରସ ସଙ୍ଘାଦିସେସାନି ''ତେରସକ''ନ୍ତିଆଦୀନି ୱତ୍ୱା ୱୀସାଧିକାନି ଦ୍ୱେ ସିକ୍ଖାପଦସତାନି ''ମହାୱିଭଙ୍ଗୋ''ତି କିତ୍ତେତ୍ୱା ଠପେସୁଂ। ମହାୱିଭଙ୍ଗାୱସାନେପି ପୁରିମନୟେନେୱ ମହାପଥୱୀ ଅକମ୍ପିତ୍ଥ। ତତୋ ଭିକ୍ଖୁନିୱିଭଙ୍ଗେ ଅଟ୍ଠ ସିକ୍ଖାପଦାନି ''ପାରାଜିକକଣ୍ଡଂ ନାମା''ତିଆଦୀନି ୱତ୍ୱା ତୀଣି ସିକ୍ଖାପଦସତାନି ଚତ୍ତାରି ଚ ସିକ୍ଖାପଦାନି ''ଭିକ୍ଖୁନିୱିଭଙ୍ଗୋ''ତି କିତ୍ତେତ୍ୱା ''ଅୟଂ ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗୋ ନାମ ଚତୁସଟ୍ଠିଭାଣୱାରୋ''ତି ଠପେସୁଂ। ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗାୱସାନେପି ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ପଥୱୀ ଅକମ୍ପିତ୍ଥ। ଏତେନେୱୁପାୟେନ ଅସୀତିଭାଣୱାରପରିମାଣଂ ଖନ୍ଧକଂ ପଞ୍ଚୱୀସତିଭାଣୱାରପରିମାଣଂ ପରିୱାରଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ''ଇଦଂ ୱିନୟପିଟକଂ ନାମା''ତି ଠପେସୁଂ। ୱିନୟପିଟକାୱସାନେପି ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ପଥୱୀକମ୍ପୋ ଅହୋସି। ତଂ ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ଉପାଲିତ୍ଥେରଂ ପଟିଚ୍ଛାପେସୁଂ ''ଆୱୁସୋ, ଇଦଂ ତୁୟ୍ହଂ ନିସ୍ସିତକେ ୱାଚେହୀ''ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅୱୁତ୍ତୋପି ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏୱଂ ୱିନୟପିଟକଂ ସଙ୍ଗହମାରୋପେତ୍ୱା ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ ସଙ୍ଗାୟିଂସୁ। ଇଦାନି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱିନୟଂ ସଙ୍ଗାୟିତ୍ୱା''ତିଆଦି। ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ଧମ୍ମଂ ପୁଚ୍ଛୀତି ଏତ୍ଥ ଅୟମନୁକ୍କମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ – ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେ ଦନ୍ତଖଚିତଂ ବୀଜନିଂ ଗହେତ୍ୱା ଧମ୍ମାସନେ ନିସିନ୍ନେ ଆୟସ୍ମା ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ଭିକ୍ଖୂ ପୁଚ୍ଛି ''କତରଂ, ଆୱୁସୋ, ପିଟକଂ ପଠମଂ ସଙ୍ଗାୟାମା''ତି? ''ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ, ଭନ୍ତେତି। ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ ଚତସ୍ସୋ ସଙ୍ଗୀତିୟୋ, ତାସୁ ପଠମଂ କତରଂ ସଙ୍ଗୀତିନ୍ତି? ଦୀଘସଙ୍ଗୀତିଂ, ଭନ୍ତେତି। ଦୀଘସଙ୍ଗୀତିୟଂ ଚତୁତ୍ତିଂସ ସୁତ୍ତାନି, ତୟୋ ଚ ୱଗ୍ଗା, ତେସୁ ପଠମଂ କତରଂ ୱଗ୍ଗନ୍ତି। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗଂ, ଭନ୍ତେତି। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗେ ତେରସ ସୁତ୍ତନ୍ତା, ତେସୁ ପଠମଂ କତରଂ ସୁତ୍ତନ୍ତି? ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତଂ ନାମ ଭନ୍ତେ ତିୱିଧସୀଲାଲଙ୍କତଂ ନାନାୱିଧମିଚ୍ଛାଜୀୱକୁହନଲପନାଦିୱିଦ୍ଧଂସନଂ ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଜାଲୱିନିୱେଠନଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁପକମ୍ପନଂ, ତଂ ପଠମଂ ସଙ୍ଗାୟାମା''ତି। ଅଥ ଖୋ ଆୟସ୍ମା ମହାକସ୍ସପୋ ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦଂ ଏତଦୱୋଚ ''ବ୍ରହ୍ମଜାଲଂ, ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, କତ୍ଥ ଭାସିତ''ନ୍ତି?

ଅନ୍ତରାଚ ଭନ୍ତେ ରାଜଗହଂ ଅନ୍ତରା ଚ ନାଳନ୍ଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତରା-ସଦ୍ଦୋ କାରଣଖଣଚିତ୍ତୱେମଜ୍ଝୱିୱରାଦୀସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହି ''ତଦନ୍ତରଂ କୋ ଜାନେୟ୍ୟ ଅଞ୍ଞତ୍ର ତଥାଗତା''ତି (ଅ॰ ନି॰ ୬।୪୪; ୧୦।୭୫) ଚ, ''ଜନା ସଙ୍ଗମ୍ମ ମନ୍ତେନ୍ତି, ମଞ୍ଚ ତଞ୍ଚ କିମନ୍ତର''ନ୍ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୧।୨୨୮) ଚ ଆଦୀସୁ କାରଣେ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତତି। ''ଅଦ୍ଦସ ମଂ ଭନ୍ତେ ଅଞ୍ଞତରା ଇତ୍ଥୀ ୱିଜ୍ଜନ୍ତରିକାୟ ଭାଜନଂ ଧୋୱନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୨।୧୪୯) ଖଣେ। ''ୟସ୍ସନ୍ତରତୋ ନ ସନ୍ତି କୋପା''ତିଆଦୀସୁ (ଉଦା॰ ୨୦) ଚିତ୍ତେ। ''ଅନ୍ତରା ୱୋସାନମାପାଦୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱେମଜ୍ଝେ। ''ଅପି ଚାୟଂ ତପୋଦା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ମହାନିରୟାନଂ ଅନ୍ତରିକାୟ ଆଗଚ୍ଛତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ପାରା॰ ୨୩୧) ୱିୱରେ। ସ୍ୱାୟମିଧ ୱିୱରେ ୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ରାଜଗହସ୍ସ ଚ ନାଳନ୍ଦାୟ ଚ ୱିୱରେତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦେନ ପନ ୟୁତ୍ତତ୍ତା ଉପୟୋଗୱଚନଂ କତଂ। ଈଦିସେସୁ ଚ ଠାନେସୁ ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ''ଅନ୍ତରା ଗାମଞ୍ଚ ନଦିଞ୍ଚ ୟାତୀ''ତି ଏୱଂ ଏକମେୱ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦଂ ପୟୁଜ୍ଜନ୍ତି, ସୋ ଦୁତିୟପଦେନପି ୟୋଜେତବ୍ବୋ ହୋତି। ଅୟୋଜିୟମାନେ ଉପୟୋଗୱଚନଂ ନ ପାପୁଣାତି ସାମିୱଚନପ୍ପସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦୟୋଗେନ ଉପୟୋଗୱଚନସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ଇଧ ପନ ୟୋଜେତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତୋ। ରାଜାଗାରକେତି ତତ୍ଥ ରଞ୍ଞୋ କୀଳନତ୍ଥଂ ପଟିଭାନଚିତ୍ତୱିଚିତ୍ରଂ ଅଗାରଂ ଅକଂସୁ, ତଂ ରାଜାଗାରକନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମିଂ। ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାତି ରଞ୍ଞୋ ଉୟ୍ୟାନଂ। ତସ୍ସ କିର ଦ୍ୱାରସମୀପେ ତରୁଣୋ ଅମ୍ବରୁକ୍ଖୋ ଅତ୍ଥି, ତଂ ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାତି ୱଦନ୍ତି। ତସ୍ସ ଅୱିଦୂରଭୱତ୍ତା ଉୟ୍ୟାନମ୍ପି ଅମ୍ବଲଟ୍ଠିକାତ୍ୱେୱ ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତଂ ''ୱରୁଣାନଗର''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ।

ସୁପ୍ପିୟଞ୍ଚ ପରିବ୍ବାଜକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୁପ୍ପିୟୋତି ତସ୍ସ ନାମଂ, ପରିବ୍ବାଜକୋତି ସଞ୍ଜୟସ୍ସ ଅନ୍ତେୱାସୀ ଛନ୍ନପରିବ୍ବାଜକୋ। ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଞ୍ଚ ମାଣୱକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତୋତି ତସ୍ସ ନାମଂ। ମାଣୱୋତି ସତ୍ତୋପି ଚୋରୋପି ତରୁଣୋପି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଥା ହି –

''ଚୋଦିତା ଦେୱଦୂତେହି, ୟେ ପମଜ୍ଜନ୍ତି ମାଣୱା;

ତେ ଦୀଘରତ୍ତଂ ସୋଚନ୍ତି, ହୀନକାୟୂପଗା ନରା''ତି। (ମ॰ ନି॰ ୩।୨୭୧; ଅ॰ ନି॰ ୩।୩୬) –

ଆଦୀସୁ ସତ୍ତୋ ମାଣୱୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ''ମାଣୱେହିପି ସମାଗଚ୍ଛନ୍ତି କତକମ୍ମେହିପି ଅକତକମ୍ମେହିପୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୨।୧୪୯) ଚୋରୋ। ''ଅମ୍ବଟ୍ଠମାଣୱୋ ଅଙ୍ଗକୋ ମାଣୱୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ॰ ନି॰ ୧।୨୫୮-୨୬୧, ୩୧୬) ତରୁଣୋ ମାଣୱୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଇଧାପି ଅୟମେୱ

ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ‘‘ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଂ ନାମ ତରୁଣପୁରିସଂ ଆରବ୍ଭ’’ତି। ଜୀୱକମ୍ବୱନେତି ଜୀୱକସ୍ସ କୋମାରଭଚ୍ଚସ୍ସ ଅମ୍ବୱନେ। ଅଥ ‘‘କଂ ଆରବ୍ଭା’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘କେନସଦ୍ଧି’’ନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ? ନ ଏତଂ ସୁତ୍ତଂ ଭଗୱତା ଏୱ ୱୁତ୍ତଂ, ରଞ୍ଞାପି ‘‘ଯଥା ନୁ ଖୋ ଇମାନି ପୁଥୁସିପ୍ପାଯତନାନୀ’’ତିଆଦିନା କିଞ୍ଚି କିଞ୍ଚି ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱେଦେହିପୁତ୍ତେନାତି ଅଯଂ କୋସଲରଞ୍ଞୋ ଧୀତାଯ ପୁତ୍ତୋ, ନ ୱିଦେହରଞ୍ଞୋ, ‘‘ୱେଦେହୀ’’ତି ପନ ପଣ୍ଡିତାଧିୱଚନମେତଂ। ୱଦନ୍ତି ଏତେନାତି ୱେଦୋ, ଞାଣସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ୱେଦେନ ଈହତି ଘଟତି ୱାଯମତୀତି ୱେଦେହୀ, ୱେଦେହିଯା ପୁତ୍ତୋ ୱେଦେହିପୁତ୍ତୋ, ତେନ।

ଏତେନେୱୁପାଯେନ ପଞ୍ଚ ନିକାଯେ ପୁଚ୍ଛୀତି ଏତ୍ଥ ଅଯମନୁକ୍କମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତନଯେନ ବ୍ରହ୍ମଜାଲସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାୱିସଜ୍ଜନାୱସାନେ ପଞ୍ଚ ଅରହନ୍ତସତାନି ସଜ୍ଝାଯମକଂସୁ। ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଚ ପଥୱୀକମ୍ପୋ ଅହୋସି। ଏୱଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ‘‘ସାମଞ୍ଞଫଲଂ ପନାୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, କତ୍ଥ ଭାସିତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପୁଚ୍ଛାୱିସଜ୍ଜନାନୁକ୍କମେନ ସଦ୍ଧିଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲେନ ତେରସସୁତ୍ତନ୍ତଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ‘‘ଅଯଂ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗୋ ନାମା’’ତି କିତ୍ତେତ୍ୱା ଠପେସୁଂ। ତଦନନ୍ତରଂ ମହାୱଗ୍ଗଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ପାଥିକୱଗ୍ଗନ୍ତି ଏୱଂ ତିୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହଂ ଚତୁତ୍ତିଂସସୁତ୍ତନ୍ତପଟିମଣ୍ଡିତଂ ଚତୁସଟ୍ଠିଭାଣୱାରପରିମାଣଂ ତନ୍ତିଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ‘‘ଅଯଂ ଦୀଘନିକାଯୋ ନାମା’’ତି ୱତ୍ୱା ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ପଟିଚ୍ଛାପେସୁଂ ‘‘ଆୱୁସୋ, ଇମଂ ତୁଯ୍ହଂ ନିସ୍ସିତକେ ୱାଚେହୀ’’ତି। ତତୋ ଅନନ୍ତରଂ ଅସୀତିଭାଣୱାରପରିମାଣଂ ମଜ୍ଝିମନିକାଯଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ଧମ୍ମସେନାପତିସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରସ୍ସ ନିସ୍ସିତକେ ପଟିଚ୍ଛାପେସୁଂ ‘‘ଇମଂ ତୁମ୍ହେ ପରିହରଥା’’ତି। ତଦନନ୍ତରଂ ଭାଣୱାରସତପରିମାଣଂ ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରଂ ପଟିଚ୍ଛାପେସୁଂ ‘‘ଭନ୍ତେ, ଇମଂ ତୁମ୍ହାକଂ ନିସ୍ସିତକେ ୱାଚେଥା’’ତି। ତଦନନ୍ତରଂ ୱୀସତିଭାଣୱାରସତପଅମାଣଂ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାଯଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ଅନୁରୁଦ୍ଧତ୍ଥେରଂ ପଟିଚ୍ଛାପେସୁଂ ‘‘ଇମଂ ତୁମ୍ହାକଂ ନିସ୍ସିତକେ ୱାଚେଥା’’ତି।

ତଦନନ୍ତରଂ –

‘‘ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଂ ୱିଭଙ୍ଗଞ୍ଚ, କଥାୱତ୍ଥୁଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲଂ;

ଧାତୁଯମକଂ ପଟ୍ଠାନଂ, ଅଭିଧମ୍ମୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। –

ଏୱଂ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ ସୁଖୁମଞାଣଗୋଚରଂ ତନ୍ତିଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ‘‘ଇଦଂ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକଂ ନାମା’’ତି ୱତ୍ୱା ପଞ୍ଚ ଅରହନ୍ତସତାନି ସଜ୍ଝାଯମକଂସୁ। ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ପଥୱୀକମ୍ପୋ ଅହୋସି। ତତୋ ପରଂ ଜାତକଂ ମହାନିଦ୍ଦେସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗୋ ଅପଦାନଂ ସୁତ୍ତନିପାତୋ ଖୁଦ୍ଦକପାଠୋ ଧମ୍ମପଦଂ ଉଦାନଂ ଇତିୱୁତ୍ତକଂ ୱିମାନୱତ୍ଥୁ ପେତୱତ୍ଥୁ ଥେରଗାଥା ଥେରୀଗାଥାତି ଇମଂ ତନ୍ତିଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ୱା ‘‘ଖୁଦ୍ଦକଗନ୍ଥୋ ନାମ ଅଯ’’ନ୍ତି ଚ ୱତ୍ୱା ଅଭିଧମ୍ମପିଟକସ୍ମିଂଯେୱ ସଙ୍ଗହଂ ଆରୋପଯିଂସୂତି ଦୀଘଭାଣକା ୱଦନ୍ତି। ମଜ୍ଝିମଭାଣକା ପନ ‘‘ଚରିଯାପିଟକବୁଦ୍ଧୱଂସେହି ସଦ୍ଧିଂ ସବ୍ବମ୍ପି ତଂ ଖୁଦ୍ଦକଗନ୍ଥଂ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ ପରିଯାପନ୍ନ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଜାତକାଦିକେ ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯପରିଯାପନ୍ନେ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଚ ଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସଭୂତେ ତାଦିସେ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଦୀଘନିକାଯାଦିପ୍ପକାରେ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ, ନାପି ପଞ୍ଞତ୍ତିନିଦ୍ଦେସଭୂତେ ୱିନଯପିଟକେତି। ଦୀଘଭାଣକା ‘‘ଜାତକାଦୀନଂ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ ସଙ୍ଗହୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଚରିଯାପିଟକବୁଦ୍ଧୱଂସାନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଗ୍ଗହଣଂ ଜାତକଗତିକତ୍ତା। ମଜ୍ଝିମଭାଣକା ପନ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଦେସିତାନଂ ଜାତକାଦୀନଂ ଯଥାନୁଲୋମଦେସନାଭାୱତୋ ତାଦିସେ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ ସଙ୍ଗହୋ ଯୁତ୍ତୋ, ନ ପନ ସଭାୱଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସଭୂତେ ଯଥାଧମ୍ମସାସନେ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେତି ଜାତକାଦୀନଂ ସୁତ୍ତପରିଯାପନ୍ନତଂ ୱଦନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯୁତ୍ତଂ ୱିଚାରେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବଂ। ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯସ୍ସ ସେସନିକାଯାନଂ ୱିଯ ଅପାକଟତ୍ତା ସେସେ ଠପେତ୍ୱା ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତତ୍ଥ ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯୋ ନାମା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ନିକାଯେସୁ। ତତ୍ଥାତି ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯେ।

ଏୱଂ ନିମିତ୍ତପଯୋଜନକାଲଦେସକାରକକରଣପ୍ପକାରେହି ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତତ୍ଥ ୱୱତ୍ଥାପିତେସୁ ଧମ୍ମୱିନଯେସୁ ନାନପ୍ପକାରକୋସଲ୍ଲତ୍ଥଂ ଏକୱିଧାଦିଭେଦେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଦେତଂ ସବ୍ବମ୍ପୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅନାୱରଣଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ମଗ୍ଗଞାଣଂ ମଗ୍ଗଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅନାୱରଣଞାଣଂ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତେନ ୱାତି ଉଦାନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଧମ୍ମଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ୱିମୁତ୍ତିରସନ୍ତି ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସାଦଂ ୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିକଂ ୱା ଅଗ୍ଗଫଲନିପ୍ଫାଦନତୋ, ୱିମୁତ୍ତିକିଚ୍ଚଂ ୱା କିଲେସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପାଦନତୋ।

କିଞ୍ଚାପି ଅୱିସେସେନ ସବ୍ବମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ କିଲେସୱିନଯନେନ ୱିନଯୋ, ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଅପାଯପତନାଦିତୋ ଧାରଣେନ ଧମ୍ମୋ ଚ ହୋତି , ଇଧାଧିପ୍ପେତେ ପନ ଧମ୍ମୱିନଯେ ନିଦ୍ଧାରେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ ୱିନଯପିଟକ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ସଭାୱଧମ୍ମଦେସନାବାହୁଲ୍ଲତୋ ଆହ

''ଅୱସେସଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଧମ୍ମୋ''ତି। ଅଥ ୱା ଯଦିପି ଧମ୍ମୋଯେୱ ୱିନଯୋ ପରିଯତ୍ତିଆଦିଭାୱତୋ, ତଥାପି ୱିନଯସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନୋ ଅଭିନ୍ନାଧିକରଣଭାୱେନ ପଯୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ ୱିନଯତନ୍ତିୱିପରୀତଂ ତନ୍ତିଂ ଦୀପେତି ଯଥା ''ପୁଞ୍ଞଞାଣସମ୍ଭାରୋ, ଗୋବଲୀବଦ୍ଦ''ନ୍ତିଆଦି।

ଅନେକଜାତିସଂସାରନ୍ତି ଅଯଂ ଗାଥା ଭଗୱତା ଅତ୍ତନୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ଅରହତ୍ତପତ୍ତିଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତେନ ଏକୂନୱୀସତିମସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଭାସିତା। ତେନାହ ''ଇଦଂ ପଠମବୁଦ୍ଧୱଚନ''ନ୍ତି। ଇଦଂ କିର ସବ୍ବବୁଦ୍ଧେହି ଅୱିଜହିତୌଦାନଂ। ଅଯମସ୍ସ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୫୪) – ଅହଂ ଇମସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱଗେହସ୍ସ କାରକଂ ତଣ୍ହାୱଡ୍ଢକିଂ ଗୱେସନ୍ତୋ ଯେନ ଞାଣେନ ତଂ ଦଟ୍ଠୁଂ ସକ୍କା, ତସ୍ସ ବୋଧିଞାଣସ୍ସତ୍ଥାଯ ଦୀପଙ୍କରପାଦମୂଲେ କତାଭିନୀହାରୋ ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ ଅନେକଜାତିସଂସାରଂ ଅନେକଜାତିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖ୍ୟଂ ସଂସାରୱଟ୍ଟଂ ଅନିବ୍ବିସଂ ଅନିବ୍ବିସନ୍ତୋ ତଂ ଞାଣଂ ଅୱିନ୍ଦନ୍ତୋ ଅଲଭନ୍ତୋଯେୱ ସନ୍ଧାୱିସ୍ସଂ ସଂସରିଂ। ଯସ୍ମା ଜରାବ୍ୟାଧିମରଣମିସ୍ସତାଯ ଜାତି ନାମେସା ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପଗନ୍ତୁଂ ଦୁକ୍ଖା, ନ ଚ ସା ତସ୍ମିଂ ଅଦିଟ୍ଠେ ନିୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ତଂ ଗୱେସନ୍ତୋ ସନ୍ଧାୱିସ୍ସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦିଟ୍ଠୋସୀତି ଇଦାନି ମଯା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତେନ ଦିଟ୍ଠୋ ଅସି। ପୁନ ଗେହନ୍ତି ପୁନ ଇମଂ ଅତ୍ତଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ମମ ଗେହଂ ନ କାହସି ନ କରିସ୍ସସି। ତୱ ସବ୍ବା ଅନୱସେସା କିଲେସଫାସୁକା ମଯା ଭଗ୍ଗା। ଇମସ୍ସ ତଯା କତସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱଗେହସ୍ସ କୂଟଂ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାତଂ କଣ୍ଣିକମଣ୍ଡଲଂ ୱିସଙ୍ଖତଂ ୱିଦ୍ଧଂସିତଂ। ୱିସଙ୍ଖାରଂ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଗତଂ ଅନୁପୱିଟ୍ଠଂ ଇଦାନି ମମ ଚିତ୍ତଂ, ଅହଞ୍ଚ ତଣ୍ହାନଂ ଖଯସଙ୍ଖାତଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଂ ଅରହତ୍ତଫଲଂ ୱା ଅଜ୍ଝଗା ଅଧିଗତୋ ପତ୍ତୋସ୍ମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ପନ ''ୱିସଙ୍ଖାରଗତନ୍ତି ଚିତ୍ତମେୱ ତଣ୍ହାନଂ ଖଯସଙ୍ଖାତଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଂ ଅରହତ୍ତଫଲଂ ୱା ଅଜ୍ଝଗା ଅଧିଗତୋ ପତ୍ତୋ''ତି ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଯଂ ମନସା ପୱତ୍ତିତଧମ୍ମାନଂ ଆଦି। ''ଯଦା ହୱେ ପାତୁଭୱନ୍ତି ଧମ୍ମାତି ଅଯଂ ପନ ୱାଚାଯ ପୱତ୍ତିତଧମ୍ମାନଂ ଆଦୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅନ୍ତୋଜପ୍ପନୱସେନ କିର ଭଗୱା ''ଅନେକଜାତିସଂସାର''ନ୍ତିଆଦିମାହ।

କେଚୀତି ଖନ୍ଧକଭାଣକା। ପଠମଂ ୱୁତ୍ତୋ ପନ ଧମ୍ମପଦଭାଣକାନଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଖନ୍ଧକଭାଣକା ୱଦନ୍ତି ''ଧମ୍ମପଦଭାଣକାନଂ ଗାଥା ମନସା ଦେସିତତ୍ତା ତଦା ମହତୋ ଜନସ୍ସ ଉପକାରାଯ ନ ହୋତି, ଅମ୍ହାକଂ ପନ ଗାଥା ୱଚୀଭେଦଂ କତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ତଦା ସୁଣନ୍ତାନଂ ଦେୱବ୍ରହ୍ମାନଂ ଉପକାରାଯ ଅହୋସି, ତସ୍ମା ଇଦମେୱ ପଠମବୁଦ୍ଧୱଚନ''ନ୍ତି। ଧମ୍ମପଦଭାଣକା ପନ ''ଦେସନାଯ ଜନସ୍ସ ଉପକାରାନୁପକାରଭାୱୋ ଲକ୍ଖଣଂ ନ ହୋତି, ଭଗୱତା ମନସା ଦେସିତତ୍ତାଯେୱ ଇଦଂ ପଠମବୁଦ୍ଧୱଚନ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତସ୍ମା ଉଭଯମ୍ପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିରୁଦ୍ଧଂ ନ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନନୁ ଚ ଯଦି ''ଅନେକଜାତିସଂସାର''ନ୍ତି ମନସା ଦେସିତଂ, ଅଥ କସ୍ମା ଧମ୍ମପଦଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୫୩-୧୫୪) ''ଅନେକଜାତିସଂସାରନ୍ତି ଇମଂ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସତ୍ଥା ବୋଧିରୁକ୍ଖମୂଲେ ନିସିନ୍ନୋ ଉଦାନୱସେନ ଉଦାନେତ୍ୱା ଅପରଭାଗେ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ପୁଟ୍ଠୋ କଥେସୀ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ତତ୍ଥାପି ମନସା ଉଦାନେତ୍ୱାତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ମନସାୱ ଦେସିତନ୍ତି ଏୱଂ ଗହଣେ କିଂ କାରଣନ୍ତି ଚେ? ଯଦି ୱଚୀଭେଦଂ କତ୍ୱା ଦେସିତଂ ସିଯା, ଉଦାନପାଠଇଯଂ ଆରୁଳ୍ହଂ ଭୱେଯ୍ୟ, ତସ୍ମା ଉଦାନପାଠଇଯଂ ଅନାରୁଳ୍ହଭାୱୋଯେୱ ୱଚୀଭେଦଂ ଅକତ୍ୱା ମନସା ଦେସିତଭାୱେ କାରଣନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ଯଦା ହୱେ ପାତୁଭୱନ୍ତି ଧମ୍ମାତି ଏତ୍ଥ ଇତିସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ। ତେନ ''ଆତାପିନୋ ଝାଯତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ, ଅଥସ୍ସ କଙ୍ଖା ୱପଯନ୍ତି ସବ୍ବା। ଯତୋ ପଜାନାତି ସହେତୁଧମ୍ମ''ନ୍ତି ଆଦିଗାଥାତ୍ତଯଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଉଦାନଗାଥନ୍ତି ପନ ଜାତିଯା ଏକୱଚନଂ, ତତ୍ଥାପି ପଠମଗାଥଂଯେୱ ୱା ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ପନ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଖନ୍ଧକେ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ପାଟିପଦଦିୱସେତି ଇଦଂ ''ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱପ୍ପତ୍ତସ୍ସା''ତି ନ ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ''ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନା''ତି ଏତେନ ପନ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାଯମେୱ ହି ଭଗୱା ପଚ୍ଚୂସସମଯେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତୋତି। ସୋମନସ୍ସମଯଞାଣେନାତି ସୋମନସ୍ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଞାଣେନ। ଆମନ୍ତଯାମୀତି ନିୱେଦଯାମି, ବୋଧେମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱଯଧମ୍ମାତି ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣମୁଖେନ ଦୁକ୍ଖାନତ୍ତଲକ୍ଖଣମ୍ପି ସଙ୍ଖାରାନଂ ୱିଭାୱେତି ''ଯଦନିଚ୍ଚଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ତଦନତ୍ତା''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫) ୱଚନତୋ। ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯୱିଭାୱନନଯେନେୱ ତଦାରମ୍ମଣଂ ୱିପସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସବ୍ବତିତ୍ଥିଯାନଂ ଅୱିସଯଭୂତଂ ବୁଦ୍ଧାୱେଣିକଂ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନାଧିଟ୍ଠାନଂ ଅୱିପରୀତଂ ନିବ୍ବାନଗାମିନିଂ ପଟିପଦଂ ପକାସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ । ଇଦାନି ତତ୍ଥ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯଂ ନିଯୋଜେତି ''ଅପ୍ପମାଦେନ ସମ୍ପାଦେଥା''ତି। ଅଥ ୱା ''ୱଯଧମ୍ମା ସଙ୍ଖାରା''ତି ଏତେନ ସଙ୍ଖେପେନ ସଂୱେଜେତ୍ୱା ''ଅପ୍ପମାଦେନ ସମ୍ପାଦେଥା''ତି ସଙ୍ଖେପେନେୱ ନିରୱସେସଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ଅପ୍ପମାଦପଦଞ୍ହି ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହିତଂ କେୱଲପରିପୁଣ୍ଣଂ ସାସନଂ ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୀତି। ଅନ୍ତରେତି ଅନ୍ତରାଳ୍ହେ, ୱେମଜ୍ଝେତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଥା କମ୍ମମେୱ କମ୍ମନ୍ତଂ, ଏୱଂ ସୁତ୍ତମେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅସଙ୍ଗୀତନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତିକ୍ଖନ୍ଧକକଥାୱତ୍ଥୁପ୍ପକରଣାଦି। କେଚି ପନ ''ସୁଭସୁତ୍ତମ୍ପି ପଠମସଙ୍ଗୀତିଯଂ ଅସଙ୍ଗୀତ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ''ପଠମସଙ୍ଗୀତିତୋ ପୁରେତରମେୱ ହି ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ଜେତୱନେ ୱିହରନ୍ତେନ ସୁଭସ୍ସ ମାଣୱସ୍ସ ଦେସିତ''ନ୍ତି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଭସୁତ୍ତଂ ପନ ''ଏୱଂ ମେ ସୁତଂ – ଏକଂ ସମଯଂ

ଆୟସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ସାୱତ୍ଥିୟଂ ୱିହରତି ଜେତୱନେ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେ ଅଚିରପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୪୪୪) ଆଗତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନଂ ପଠମସଙ୍ଗୀତିୟଂ ଆୟସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନେୱ ୱତ୍ତୁଂ ୟୁତ୍ତରୂପଂ ନ ହୋତି। ନ ହି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ସୟମେୱ ସୁଭସୁତ୍ତଂ ଦେସେତ୍ୱା ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦୀନି ୱଦତି। ଏୱଂ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା ‘‘ଏକମିଦାହଂ, ଭନ୍ତେ, ସମୟଂ ସାୱତ୍ଥିୟଂ ୱିହରାମି ଜେତୱନେ ଅନାଥପିଣ୍ଡିକସ୍ସ ଆରାମେ’’ତି, ତସ୍ମା ଦୁତିୟତତିୟସଙ୍ଗୀତିକାରକେହି ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ସୁଭସୁତ୍ତଂ ସଙ୍ଗୀତିମାରୋପିତଂ ୱିୟ ଦିସ୍ସତି। ଅଥ ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରସ୍ସ ଏୱମଧିପ୍ପାୟୋ ସିୟା ‘‘ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନେୱ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ସୁଭସୁତ୍ତଂ ପଠମସଙ୍ଗୀତିଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ତନ୍ତିଂ ଠପେନ୍ତେହି ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରାଦୀହି ଅଞ୍ଞେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଆଗତନୟେନେୱ ‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’ନ୍ତିଆଦିନା ତନ୍ତି ଠପିତା’’ତି, ଏୱଂ ସତି ୟୁଜ୍ଜେୟ୍ୟ। ଅଥ ୱା ଆୟସ୍ମା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ସୁଭସୁତ୍ତଂ ସୟଂ ଦେସେନ୍ତୋପି ସାମଞ୍ଞଫଲାଦୀସୁ ଭଗୱତା ଦେସିତନୟେନେୱ ଦେସେସୀତି ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ଲଦ୍ଧନୟେ ଠତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ଭଗୱତା ଦେସିତଂ ଧମ୍ମଂ ଅତ୍ତନି ଅଦହନ୍ତୋ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହାତି ଏୱମଧିପ୍ପାୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଉଭୟାନି ପାତିମୋକ୍ଖାନୀତି ଭିକ୍ଖୁଭିକ୍ଖୁନୀପାତିମୋକ୍ଖୱସେନ। ଦ୍ୱେ ୱିଭଙ୍ଗାନୀତି ଭିକ୍ଖୁଭିକ୍ଖୁନୀୱିଭଙ୍ଗୱସେନେୱ ଦ୍ୱେ ୱିଭଙ୍ଗାନି। ଦ୍ୱାୱୀସତି ଖନ୍ଧକାନୀତି ମହାୱଗ୍ଗଚୂଳୱଗ୍ଗେସୁ ଆଗତାନି ଦ୍ୱାୱୀସତି ଖନ୍ଧକାନି। ସୋଳସପରିୱାରାତି ସୋଳସହି ପରିୱାରେହି ଉପଲକ୍ଖିତତ୍ତା ସୋଳସପରିୱାରାତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ପରିୱାରପାଳିୟଂ ‘‘ୟଂ ତେନ ଭଗୱତା ଜାନତା ପସ୍ସତା ଅରହତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ପଠମଂ ପାରାଜିକଂ କତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ପରି। ୧) ପଞ୍ଞତ୍ତିୱାରୋ, ତତୋ ପରଂ ‘‘ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନ୍ତୋ କତି ଆପତ୍ତିୟୋ ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦିନା (ପରି। ୧୫୭) କତାପତ୍ତିୱାରୋ, ‘‘ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନ୍ତସ୍ସ ଆପତ୍ତିୟୋ ଚତୁନ୍ନଂ ୱିପତ୍ତୀନଂ କତି ୱିପତ୍ତିୟୋ ଭଜନ୍ତୀ’’ତିଆଦିପ୍ପଭେଦୋ (ପରି। ୧୮୨) ୱିପତ୍ତିୱାରୋ, ‘‘ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନ୍ତସ୍ସ ଆପତ୍ତିୟୋ ସତ୍ତନ୍ନଂ ଆପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧାନଂ କତିହି ଆପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତା’’ତିଆଦିପ୍ପଭେଦୋ (ପରି। ୧୮୩) ସଙ୍ଗହୱାରୋ, ‘‘ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନ୍ତସ୍ସ ଆପତ୍ତିୟୋ ଛନ୍ନଂ ଆପତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାନାନଂ କତିହି ସମୁଟ୍ଠାନେହି ସମୁଟ୍ଠନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା (ପରି। ୧୮୪) ସମୁଟ୍ଠାନୱାରୋ, ‘‘ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନ୍ତସ୍ସ ଆପତ୍ତିୟୋ ଚତୁନ୍ନଂ ଅଧିକରଣାନଂ କତମଂ ଅଧିକରଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ପରି। ୧୮୫) ଅଧିକରଣୱାରୋ, ‘‘ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନ୍ତସ୍ସ ଆପତ୍ତିୟୋ ସତ୍ତନ୍ନଂ ସମଥାନଂ କତିହି ସମଥେହି ସମ୍ମନ୍ତୀ’’ତିଆଦିପ୍ପଭେଦୋ (ପରି। ୧୮୬) ସମଥୱାରୋ, ତଦନନ୍ତରଂ ସମୁଚ୍ଚୟୱାରୋ ଚାତି ଅଟ୍ଠ ୱାରା ୱୁତ୍ତା। ତତୋ ପରଂ ‘‘ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନପଚ୍ଚୟା ପାରାଜିକଂ କତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ପରି। ୧୮୮) ନୟେନ ପୁନ ପଚ୍ଚୟୱସେନ ଏକୋ ପଞ୍ଞତ୍ତିୱାରୋ, ତସ୍ସ ୱସେନ ପୁରିମସଦିସା ଏୱ କତାପତ୍ତିୱାରାଦୟୋ ସତ୍ତ ୱାରାତି ଏୱଂ ଅପରେପି ଅଟ୍ଠ ୱାରା ୱୁତ୍ତା। ଇତି ଇମାନି ଅଟ୍ଠ, ପୁରିମାନିପି ଅଟ୍ଠାତି ମହାୱିଭଙ୍ଗେ ସୋଳସ ୱାରା ଦସ୍ସିତା। ତତୋ ପରଂ ତେନେୱ ନୟେନ ଭିକ୍ଖୁନିୱିଭଙ୍ଗେପି ସୋଳସ ୱାରା ଆଗତାତି ଇମେହି ସୋଳସହି ୱାରେହି ଉପଲକ୍ଖିତତ୍ତା ସୋଳସପରିୱାରାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ କତ୍ଥଚି ‘‘ପରିୱାରୋ’’ତି ଏତ୍ତକମେୱ ଦିସ୍ସତି, ବହୂସୁ ପନ ପୋତ୍ଥକେସୁ ଦୀଘନିକାୟଟ୍ଠକଥାୟଂ ଅଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥାୟଞ୍ଚ ‘‘ସୋଳସପରିୱାରା’’ତି ଏୱମେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅୟମ୍ପି ପାଠୋ ନ ସକ୍କା ପଟିବାହିତୁନ୍ତି ତସ୍ସେୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ବ୍ରହ୍ମଜାଲାଦିଚତୁତ୍ତିଂସସୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋତି ବ୍ରହ୍ମଜାଲସୁତ୍ତାଦୀନି ଚତୁତ୍ତିଂସ ସୁତ୍ତାନି ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଏତେନାତି ୱା ବ୍ରହ୍ମଜାଲାଦିଚତୁତ୍ତିଂସସୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋ। ୱୁତ୍ତପ୍ପମାଣାନଂ ୱା ସୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଏତସ୍ସାତି ବ୍ରହ୍ମଜାଲାଦିଚତୁତ୍ତିଂସସୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋତି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ୱିୱିଧୱିସେସନୟତ୍ତାତି ଇମିସ୍ସା ଗାଥାୟ ଅତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୱିୱିଧା ହୀ’’ତିଆଦି। ଦଳ୍ହୀକମ୍ମସିଥିଲକରଣପ୍ପୟୋଜନାତି ୟଥାକ୍କମଂ ଲୋକୱଜ୍ଜେସୁ ସିକ୍ଖାପଦେସୁ ଦଳ୍ହୀକମ୍ମପ୍ପୟୋଜନା, ପଣ୍ଣତ୍ତିୱଜ୍ଜେସୁ ସିଥିଲକରଣପ୍ପୟୋଜନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଜ୍ଝାଚାରନିସେଧନତୋତି ସଞ୍ଞମୱେଲଂ ଅତିଭୱିତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଆଚାରୋ ଅଜ୍ଝାଚାରୋ, ୱୀତିକ୍କମୋ, ତସ୍ସ ନିସେଧନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାତି ୱିୱିଧନୟତ୍ତାଦିହେତୁନା। ଏତନ୍ତି ‘‘ୱିୱିଧୱିସେସନୟତ୍ତା’’ତିଆଦିଗାଥାୱଚନଂ। ଏତସ୍ସାତି ୱିନୟସ୍ସ। ଇତରଂ ପନାତି ସୁତ୍ତଂ।

ଇଦାନି ଅତ୍ଥାନଂ ସୂଚନତୋତିଆଦିଗାଥାୟ ଅତ୍ଥଂ ପକାସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତଞ୍ହୀ’’ତିଆଦି। ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥାଦିଭେଦେତି ୟୋ ତଂ ସୁତ୍ତଂ ସଜ୍ଝାୟତି ସୁଣାତି ୱାଚେତି ଚିନ୍ତେତି ଦେସେତି ଚ, ସୁତ୍ତେନ ସଙ୍ଗହିତୋ ସୀଲାଦିଅତ୍ଥୋ ତସ୍ସପି ହୋତି, ତେନ ପରସ୍ସ ସାଧେତବ୍ବତୋ ପରସ୍ସପି ହୋତୀତି ତଦୁଭୟଂ ତଂ ସୁତ୍ତଂ ସୂଚେତି ଦୀପେତି। ତଥା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାୟିକତ୍ଥେ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରତ୍ଥେ ଚାତି ଏୱମାଦିଭେଦେ ଅତ୍ଥେ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅତ୍ଥସଦ୍ଦୋ ଚାୟଂ ହିତପରିୟାୟୱଚନୋ, ନ ଭାସିତତ୍ଥୱଚନୋ। ୟଦି ସିୟା, ସୁତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋପି ଭାସିତତ୍ଥଂ ସୂଚେତି ପରସ୍ସପୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ସିୟା, ସୁତ୍ତେନ ଚ ୟୋ ଅତ୍ଥୋ ପକାସିତୋ, ସୋ ତସ୍ସେୱ ହୋତି, ନ ତେନ ପରତ୍ଥୋ ସୂଚିତୋ ହୋତୀତି। ତେନ ସୂଚେତବ୍ବସ୍ସ ପରତ୍ଥସ୍ସ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା ଅତ୍ତଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ନ କତ୍ତବ୍ବଂ। ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଭାସିତତ୍ଥସ୍ସ ଅଭାୱା ଆଦିଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ନ କତ୍ତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ୟଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ହିତପରିୟାୟସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସୁତ୍ତେ ଅସମ୍ଭୱତୋ ସୁତ୍ତାଧାରସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱସେନ ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥା ୱୁତ୍ତା।

ଅଥ ୱା ସୁତ୍ତଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଯେ ଅତ୍ତତ୍ଥାଦଯୋ ଅତ୍ଥପ୍ପଭେଦା ‘‘ନ ହଞ୍ଞଦତ୍ଥଦ୍ଧି ପସଂସଲାଭା’’ତି ଏତସ୍ସ ପଦସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସେ (ମହାନି। ୬୩) ୱୁତ୍ତା ଅତ୍ତତ୍ଥୋ, ପରତ୍ଥୋ, ଉଭଯତ୍ଥୋ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋ ଅତ୍ଥୋ, ସମ୍ପରାଯିକୋ ଅତ୍ଥୋ, ଉତ୍ତାନୋ ଅତ୍ଥୋ, ଗମ୍ଭୀରୋ ଅତ୍ଥୋ, ଗୂଳ୍ହୋ ଅତ୍ଥୋ, ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ ଅତ୍ଥୋ, ନେଯ୍ୟୋ ଅତ୍ଥୋ, ନୀତୋ ଅତ୍ଥୋ, ଅନୱଜ୍ଜୋ ଅତ୍ଥୋ, ନିକ୍କିଲେସୋ ଅତ୍ଥୋ, ୱୋଦାନୋ ଅତ୍ଥୋ, ପରମତ୍ଥୋତି, ତେ ଅତ୍ଥେ ସୁତ୍ତଂ ସୂଚେତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ତଥା ହି କିଞ୍ଚାପି ସୁତ୍ତନିରପେକ୍ଖଂ ଅତ୍ତତ୍ଥାଦଯୋ ୱୁତ୍ତା ସୁତ୍ତତ୍ଥଭାୱେନ ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ତେସୁ ପନ ଏକୋପି ଅତ୍ଥପ୍ପଭେଦୋ ସୁତ୍ତେନ ଦୀପେତବ୍ବତଂ ନାତିକ୍କମତି, ତସ୍ମା ତେ ଅତ୍ଥେ ସୁତ୍ତଂ ସୂଚେତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦୋଯଂ ଭାସିତତ୍ଥପରିଯାଯୋପି ହୋତି। ଏତ୍ଥ ହି ପୁରିମକା ପଞ୍ଚ ଅତ୍ଥପ୍ପଭେଦା ହିତପରିଯାଯା, ତତୋ ପରେ ଛ ଭାସିତତ୍ଥଭେଦା, ପଚ୍ଛିମକା ପନ ଉଭଯସଭାୱା। ତତ୍ଥ ଦୁରଧିଗମତାଯ ୱିଭାୱନେ ଅଗାଧଭାୱୋ ଗମ୍ଭୀରୋ, ନ ୱିୱଟୋ ଗୂଳ୍ହୋ, ମୂଲୁଦକାଦଯୋ ୱିଯ ପଂସୁନା ଅକ୍ଖରସନ୍ନିୱେସାଦିନା ତିରୋହିତୋ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋ। ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଞାପେତବ୍ବୋ ନେଯ୍ୟୋ, ଯଥାରୁତୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ ନୀତୋ। ଅନୱଜ୍ଜନିକ୍କିଲେସୱୋଦାନା ପରିଯାଯୱସେନ ୱୁତ୍ତା, କୁସଲୱିପାକକିରିଯଧମ୍ମୱସେନ ୱା। ପରମତ୍ଥୋ ନିବ୍ବାନଂ, ଧମ୍ମାନଂ ଅୱିପରୀତସଭାୱୋ ଏୱ ୱା।

ଅଥ ୱା ଅତ୍ତନା ଚ ଅପ୍ପିଚ୍ଛୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ତତ୍ଥଂ, ଅପ୍ପିଚ୍ଛାକଥଞ୍ଚ ପରେସଂ କତ୍ତା ହୋତୀତି ପରତ୍ଥଂ ସୂଚେତି। ଏୱଂ ‘‘ଅତ୍ତନା ଚ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ ହୋତୀ’’ତିଆଦୀନି (ଅ। ନି। ୪।୯୯) ସୁତ୍ତାନି ଯୋଜେତବ୍ବାନି। ୱିନଯାଭିଧମ୍ମେହି ଚ ୱିସେସେତ୍ୱା ସୁତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୱସପ୍ପୱତ୍ତାଯ ଦେସନାଯ ଅତ୍ତହିତପରହିତାଦୀନି ସାତିସଯଂ ପକାସିତାନି ହୋନ୍ତି ତପ୍ପଧାନଭାୱତୋ, ନ ଆଣାଧମ୍ମସଭାୱୱସପ୍ପୱତ୍ତାଯାତି ଇଦମେୱ ଅତ୍ଥାନଂ ସୂଚନତୋ ସୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ‘‘ଏତ୍ତକଂ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସୁତ୍ତାଗତଂ ସୁତ୍ତପରିଯାପନ୍ନ’’ନ୍ତି (ପାଚି। ୬୫୫) ଚ ‘‘ସକୱାଦେ ପଞ୍ଚ ସୁତ୍ତସତାନୀ’’ତି (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନକଥା) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ସୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଉପଚରିତୋତି ଗହେତବ୍ବୋ।

ସୁତ୍ତେସୁ ଆଣାଧମ୍ମସଭାୱା ଚ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯଂ ଅନୁୱତ୍ତନ୍ତି, ନ ୱିନଯାଭିଧମ୍ମେସୁ ୱିଯ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୋ ଆଣାଧମ୍ମସଭାୱେ, ତସ୍ମା ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ଏକନ୍ତହିତପଟିଲାଭସଂୱତ୍ତନିକା ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା ହୋତୀତି ‘‘ସୁୱୁତ୍ତା ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଏକନ୍ତହିତପଟିଲାଭସଂୱତ୍ତନିକା ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନା’’ତି ଇଦମ୍ପି ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ହିତସମ୍ପାପନେ ସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ତପ୍ପରଭାୱଂଯେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତପ୍ପରଭାୱୋ ଚ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯାନୁଲୋମତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯାନୁଲୋମେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା’’ତି । ୱିନଯଦେସନଂ ୱିଯ ଇସ୍ସରଭାୱତୋ ଆଣାପତିଟ୍ଠାପନୱସେନ ଅଦେସେତ୍ୱା ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁଲୋମେନ ଚରିଯାନୁରୂପଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଦେସିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନୁପୁବ୍ବସିକ୍ଖାଦିୱସେନ କାଲନ୍ତରେ ଅଭିନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସସ୍ସମିୱ ଫଲ’’ନ୍ତି। ପସୱତୀତି ଫଲତି, ନିପ୍ଫାଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପାଯସମଙ୍ଗୀନଂଯେୱ ନିପ୍ଫଜ୍ଜନଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଧେନୁ ୱିଯ ଖୀର’’ନ୍ତି ଆହ। ଧେନୁତୋପି ହି ଉପାଯୱନ୍ତାନଂଯେୱ ଖୀରପଟିଲାଭୋ ହୋତି। ଅନୁପାଯେନ ହି ଅକାଲେ ଅଜାତୱଚ୍ଛଂ ଧେନୁଂ ଦୋହନ୍ତୋ କାଲେପି ୱା ୱିସାଣଂ ଗହେତ୍ୱା ଦୋହନ୍ତୋ ନେୱ ଖୀରଂ ପଟିଲଭତି। ‘‘ସୁତ୍ତାଣା’’ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ ‘‘ସୁଟ୍ଠୁ ଚ ନେ ତାଯତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୁତ୍ତସଭାଗନ୍ତି ସୁତ୍ତସଦିସଂ। ସୁତ୍ତସଭାଗତଂଯେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦି। ତଚ୍ଛକାନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତି ୱଡ୍ଢକୀନଂ କାଳସୁତ୍ତଂ। ପମାଣଂ ହୋତୀତି ତଦନୁସାରେନ ତଚ୍ଛନତୋ। ଏୱମେତମ୍ପି ୱିଞ୍ଞୂନନ୍ତି ଯଥା କାଳସୁତ୍ତଂ ପସାରେତ୍ୱା ସଞ୍ଞାଣେ କତେ ଗହେତବ୍ବଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାଯତି, ଏୱଂ ୱିୱାଦେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ସୁତ୍ତେ ଆନୀତମତ୍ତେ ‘‘ଇଦଂ ଗହେତବ୍ବଂ, ଇଦଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱିଞ୍ଞୂନଂ ପାକଟତ୍ତା ୱିୱାଦୋ ୱୂପସମ୍ମତୀତି ଏତମ୍ପି ସୁତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞୂନଂ ପମାଣଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ଅଞ୍ଞଥାପି ସୁତ୍ତସଭାଗତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଯଥା ଚା’’ତିଆଦି। ସୁତ୍ତଂ ୱିଯ ପମାଣତ୍ତା ସଙ୍ଗାହକତ୍ତା ଚ ସୁତ୍ତମିୱ ସୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଅତ୍ଥାଦିୱିଧାନେ ସୁତ୍ତସ୍ସ ପମାଣଭାୱୋ ଅତ୍ଥାଦୀନଂଯେୱ ଚ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ ତଦତ୍ଥପ୍ପକାସନପଧାନତ୍ତା ସୁତ୍ତସ୍ସ। ୱିନଯାଭିଧମ୍ମେହି ୱିସେସତ୍ତଞ୍ଚ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏତନ୍ତି ‘‘ଅତ୍ଥାନଂ ସୂଚନତୋ’’ତିଆଦିକଂ ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ଏତସ୍ସାତି ସୁତ୍ତସ୍ସ।

ଯନ୍ତି ଯସ୍ମା। ଏତ୍ଥାତି ଅଭିଧମ୍ମେ। ଅଭିକ୍କମନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ କମନକିରିଯାଯ ୱୁଦ୍ଧିଭାୱଂ ଅତିରେକତଂ ଦୀପେତୀତି ଆହ ‘‘ଅଭିକ୍କମନ୍ତୀତିଆଦୀସୁ ୱୁଦ୍ଧିଯଂ ଆଗତୋ’’ତି। ଅଭିଞ୍ଞାତାତି ଅଦ୍ଧଚନ୍ଦାଦିନା କେନଚି ସଞ୍ଞାଣେନ ଞାତା ପଞ୍ଞାତା ପାକଟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଦ୍ଧଚନ୍ଦାଦିଭାୱୋ ହି ରତ୍ତିଯା ଉପଲକ୍ଖଣୱସେନ ସଞ୍ଞାଣଂ ହୋତି, ଯସ୍ମା ଅଡ୍ଢୋ ଚନ୍ଦୋ, ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠମୀ, ଯସ୍ମା ଊନୋ, ତସ୍ମା ଚାତୁଦ୍ଦସୀ, ଯସ୍ମା ପୁଣ୍ଣୋ, ତସ୍ମା ପନ୍ନରସୀତି। ଅଭିଲକ୍ଖିତାତି ଏତ୍ଥାପି ଅଯମେୱତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଭିଲକ୍ଖିତସଦ୍ଦପରିଯାଯୋ ଅଭିଞ୍ଞାତସଦ୍ଦୋତି ଆହ ‘‘ଅଭିଞ୍ଞାତା ଅଭିଲକ୍ଖିତାତିଆଦୀସୁ ଲକ୍ଖଣେ’’ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ୱାଚକସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନେନ ନିପାତାନଂ ତଦତ୍ଥଜୋତକମତ୍ତତ୍ତା ଲକ୍ଖିତସଦ୍ଦତ୍ଥଜୋତକୋ ଅଭିସଦ୍ଦୋ

ଲକ୍ଖଣେ ୱତ୍ତତୀତି ୱୁତ୍ତୋ। ରାଜାଭିରାଜାତି ରାଜୂହି ପୂଜେତୁଂ ଅରହୋ ରାଜା। ପୂଜିତେତି ପୂଜାରହେ।

ଅଭିଧମ୍ମେତି ‘‘ସୁପିନନ୍ତେନ ସୁକ୍କୱିସ୍ସଟ୍ଠିଯା ଅନାପତ୍ତିଭାୱେପି ଅକୁସଲଚେତନା ଉପଲବ୍ଭତୀ’’ତିଆଦିନା ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ସଙ୍କରୱିରହିତେ ଧମ୍ମେ। ‘‘ପୁବ୍ବାପରୱିରୋଧାଭାୱତୋ ଧମ୍ମାନଂଯେୱ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରୱିରହିତେ ଧମ୍ମେ’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ‘‘ପାଣାତିପାତୋ ଅକୁସଲ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦୀସୁ ଚ ମରଣାଧିପ୍ପାଯସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦକପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ଅକୁସଲଂ, ନ ପାଣସଙ୍ଖାତଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଉପଚ୍ଛେଦସଙ୍ଖାତୋ ଅତିପାତୋ, ତଥା ଅଦିନ୍ନସ୍ସ ପରସନ୍ତକସ୍ସ ଆଦାନସଙ୍ଖାତା ୱିଞ୍ଞତ୍ତି ଅବ୍ଯାକତୋ ଧମ୍ମୋ, ତଂୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପିକା ଥେଯ୍ଯଚେତନା ଅକୁସଲୋ ଧମ୍ମୋତି ଏୱମାଦିନାପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରୱିରହିତେ ଧମ୍ମେତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଭିୱିନଯେତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଜାତରୂପରଜତଂ ନ ପଟିଗ୍ଗହେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ୱିନଯେ ୱିନେତି ନାମ। ଏତ୍ଥ ‘‘ଏୱଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ପାଚିତ୍ତିଯଂ, ଏୱଂ ଦୁକ୍କଟନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ଚ ଅଭିୱିନଯେ ୱିନେତି ନାମା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତସ୍ମା ଜାତରୂପରଜତଂ ଥେଯ୍ଯଚିତ୍ତେନ ପରସନ୍ତକଂ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଯଥାୱତ୍ଥୁ ପାରାଜିକଥୁଲ୍ଲଚ୍ଚଯଦୁକ୍କଟେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ, ଭଣ୍ଡାଗାରିକସୀସେନ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ପାଚିତ୍ତିଯଂ, ଅତ୍ତତ୍ଥାଯ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଂ ପାଚିତ୍ତିଯଂ। କେୱଲଂ ଲୋଲତାଯ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଅନାମାସଦୁକ୍କଟଂ, ରୂପିଯଛଡ୍ଡକସ୍ସ ସମ୍ମତସ୍ସ ଅନାପତ୍ତୀତି ଏୱଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରୱିରହିତେ ୱିନଯେ ପଟିବଲୋ ୱିନେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଭିକ୍କନ୍ତେନାତି ଏତ୍ଥ କନ୍ତିଯା ଅଧିକତ୍ତଂ ଅଭିସଦ୍ଦୋ ଦୀପେତୀତି ଆହ ‘‘ଅଧିକେ’’ତି।

ନନୁ ଚ ‘‘ଅଭିକ୍କମନ୍ତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଅଭିସଦ୍ଦୋ କମନକିରିଯାଯ ୱୁଦ୍ଧିଭାୱଂ ଅତିରେକତଂ ଦୀପେତି, ‘‘ଅଭିଞ୍ଞାତା ଅଭିଲକ୍ଖିତା’’ତି ଏତ୍ଥ ଞାଣଲକ୍ଖଣକିରିଯାନଂ ସୁପାକଟତ୍ତା ୱିସେସଂ, ‘‘ଅଭିକ୍କନ୍ତେନା’’ତି ଏତ୍ଥ କନ୍ତିଯା ଅଧିକତ୍ତଂ ୱିସିଟ୍ଠତଂ ଦୀପେତୀତି ଇଦଂ ତାୱ ଯୁତ୍ତଂ କିରିଯାୱିସେସକତ୍ତା ଉପସଗ୍ଗସ୍ସ, ‘‘ଅଭିରାଜା ଅଭିୱିନଯୋ’’ତି ପନ ପୂଜିତପରିଚ୍ଛିନ୍ନେସୁ ରାଜୱିନଯେସୁ ଅଭିସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତତୀତି କଥମେତଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି ଚେ? ଇଧାପି ନତ୍ଥି ଦୋସୋ ପୂଜନପରିଚ୍ଛେଦନକିରିଯାଦୀପନତୋ, ତାହି ଚ କିରିଯାହି ରାଜୱିନଯାନଂ ଯୁତ୍ତତ୍ତା, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ଅତିମାଲାଦୀସୁ ଅତିସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ଅଭିସଦ୍ଦୋ ସହ ସାଧନେନ କିରିଯଂ ୱଦତୀତି ଅଭିରାଜଅଭିୱିନଯସଦ୍ଦା ସିଦ୍ଧା, ଏୱଂ ଅଭିଧମ୍ମସଦ୍ଦେ ଅଭିସଦ୍ଦୋ ସହ ସାଧନେନ ୱୁଦ୍ଧିଯାଦିକିରିଯଂ ଦୀପେତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଏତ୍ଥଚାତି ଅଭିଧମ୍ମେ। ଭାୱେତୀତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱଡ୍ଢନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଫରିତ୍ୱାତି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ୱଡ୍ଢନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁଦ୍ଧିମନ୍ତୋତି ଭାୱନାଫରଣୱୁଦ୍ଧୀହି ୱୁଦ୍ଧିମନ୍ତୋପି ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆରମ୍ମଣାଦୀହୀତି ଆରମ୍ମଣସମ୍ପଯୁତ୍ତକମ୍ମଦ୍ୱାରପଟିପଦାଦୀହି। ଲକ୍ଖଣୀଯତ୍ତାତି ସଞ୍ଜାନିତବ୍ବତ୍ତା। ଏକନ୍ତତୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାନଂଯେୱ ପୂଜାରହତ୍ତା ‘‘ସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦିନା ଲୋକୁତ୍ତରାଯେୱ ପୂଜିତାତି ଦସ୍ସିତା। ସଭାୱପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତାତି ଫୁସନାଦିସଭାୱେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ଅଧିକାପି ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ କାମାୱଚରେହି ମହନ୍ତଭାୱତୋ ମହଗ୍ଗତା ଧମ୍ମାପି ଅଧିକା ନାମ ହୋନ୍ତୀତି ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଧିକା ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା।

ଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅୱିସିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିନଯାଦୀସୁ ତୀସୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସିଟ୍ଠେସୁ ଯଂ ଅୱିସିଟ୍ଠଂ ସମାନଂ, ତଂ ପିଟକସଦ୍ଦନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିନଯାଦଯୋ ହି ତଯୋ ସଦ୍ଦା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସାଧାରଣତ୍ତା ୱିସିଟ୍ଠା ନାମ, ପିଟକସଦ୍ଦୋ ପନ ତେହି ତୀହିପି ସାଧାରଣତ୍ତା ଅୱିସିଟ୍ଠୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ମା ପିଟକସମ୍ପଦାନେନାତି ପାଳିସମ୍ପଦାନୱସେନ ମା ଗଣ୍ହଥାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କୁଦାଲଞ୍ଚ ପିଟକଞ୍ଚ କୁଦାଲପିଟକଂ। ତତ୍ଥ କୁ ୱୁଚ୍ଚତି ପଥୱୀ, ତସ୍ସା ଦାଲନତୋ ୱିଦାଲନତୋ ଅଯୋମଯୋ ଉପକରଣୱିସେସୋ କୁଦାଲଂ ନାମ, ତାଲପଣ୍ଣୱେତ୍ତଲତାଦୀହି କତୋ ଭାଜନୱିସେସୋ ପିଟକଂ ନାମ, ତଂ ଆଦାଯ ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାୱୁତ୍ତେନାତି ‘‘ଏୱଂ ଦୁୱିଧତ୍ଥେନା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ।

ଦେସନାସାସନକଥାଭେଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ କଥେତବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଦେସକାଯତ୍ତେନ ଆଣାଦିୱିଧିନା ଅଭିସଜ୍ଜନଂ ପବୋଧନଂ ଦେସନା। ସାସିତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲଗତେନ ଯଥାପରାଧାଦିନା ସାସିତବ୍ବଭାୱେନ ଅନୁସାସନଂ ୱିନଯନଂ ସାସନଂ। କଥେତବ୍ବସ୍ସ ସଂୱରାସଂୱରାଦିନୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ କଥନଂ ୱଚନପଟିବଦ୍ଧତାକରଣଂ କଥାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମା ଦେସିତାରଂ ଭଗୱନ୍ତମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଦେସନା, ସାସିତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ସାସନଂ, କଥେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱସେନ କଥାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଦେସନାଦୀନଂ ନାନାକରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଚ କିଞ୍ଚାପି ଦେସନାଦଯୋ ଦେସେତବ୍ବାଦିନିରପେକ୍ଖା ନ ହୋନ୍ତି, ଆଣାଦଯୋ ପନ ୱିସେସତୋ ଦେସକାଦିଅଧୀନାତି ତଂତଂୱିସେସଯୋଗୱସେନ ଦେସନାଦୀନଂ ଭେଦୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତଥା ହି ଆଣାୱିଧାନଂ ୱିସେସତୋ ଆଣାରହାଧୀନଂ ତତ୍ଥ କୋସଲ୍ଲଯୋଗତୋ। ଏୱଂ ୱୋହାରପରମତ୍ଥୱିଧାନାନି ଚ ୱିଧାଯକାଧୀନାନୀତି ଆଣାଦିୱିଧିନୋ ଦେସକାଯତ୍ତତା ୱୁତ୍ତା। ଅପରାଧଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ୱିଯ ଧମ୍ମାନୁରୂପମ୍ପି ସାସନଂ ୱିସେସତୋ, ତଥା ୱିନେତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲାପେକ୍ଖନ୍ତି ସାସିତବ୍ବପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ସାସନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସଂୱରାସଂୱରନାମରୂପାନଂ ୱିଯ ୱିନିୱେଠେତବ୍ବାଯ ଦିଟ୍ଠିଯାପି କଥନଂ ସତି ୱାଚାୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ନାସତୀତି ୱିସେସତୋ ତଦଧୀନନ୍ତି କଥେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱସେନ କଥା ୱୁତ୍ତା। ଭେଦସଦ୍ଦୋ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ ‘‘ଦେସନାଭେଦଂ ସାସନଭେଦଂ କଥାଭେଦଞ୍ଚ ଯଥାରହଂ ପରିଦୀପଯେ’’ତି। ଭେଦନ୍ତି ଚ ନାନତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସୁ ପିଟକେସୁ ସିକ୍ଖା ଚ ପହାନାନି ଚ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୋ ଚ ସିକ୍ଖାପହାନଗମ୍ଭୀରଭାୱଂ, ତଞ୍ଚ

ଯଥାରହଂ ପରିଦୀପଯେତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିଯତ୍ତିଭେଦଞ୍ଚ ୱିଭାୱଯେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ପରିଯତ୍ତିଭେଦନ୍ତି ଚ ପରିଯାପୁଣନଭେଦନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯହିନ୍ତି ଯସ୍ମିଂ ୱିନଯାଦିକେ ପିଟକେ। ଯଂ ସମ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ୱିପତ୍ତିଞ୍ଚ ଯଥା ପାପୁଣାତି, ତମ୍ପି ସବ୍ବଂ ୱିଭାୱଯେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଥ ୱା ଯଂ ପରିଯତ୍ତିଭେଦଂ ସମ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ୱିପତ୍ତିଞ୍ଚାପି ଯହିଂ ଯଥା ପାପୁଣାତି, ତମ୍ପି ସବ୍ବଂ ୱିଭାୱଯେତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଯଥାତି ଯେହି ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁପରିଯାପୁଣନାଦିପ୍ପକାରେହି ଉପାରମ୍ଭନିସ୍ସରଣଧମ୍ମକୋସକରକ୍ଖଣହେତୁପରିଯାପୁଣନଂ ସୁପ୍ପଟିପତ୍ତି ଦୁପ୍ପଟିପତ୍ତୀତି ଏତେହି ପକାରେହୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ପରିଦୀପନା ୱିଭାୱନା ଚାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୁରୂପତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଏକମେୱ। ଆଣାରହେନାତି ଆଣଂ ଠପେତୁଂ ଅରହତୀତି ଆଣାରହୋ, ଭଗୱା। ସୋ ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତାଯ ମହାକାରୁଣିକତାଯ ଚ ଅୱିପରୀତହିତୋପଦେସକଭାୱେନ ପମାଣୱଚନତ୍ତା ଆଣଂ ପଣେତୁଂ ଅରହତି, ୱୋହାରପରମତ୍ଥାନମ୍ପି ସମ୍ଭୱତୋ ଆହ ''ଆଣାବାହୁଲ୍ଲତୋ''ତି। ଇତୋ ପରେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ପଠମନ୍ତି ୱିନଯପିଟକଂ। ପଚୁରାପରାଧା ସେଯ୍ୟସକତ୍ଥେରାଦଯୋ। ତେ ହି ଦୋସବାହୁଲ୍ଲତୋ ''ପଚୁରାପରାଧା''ତି ୱୁତ୍ତା। ପଚୁରୋ ବହୁକୋ ବହୁଲୋ ଅପରାଧୋ ଦୋସୋ ୱୀତିକ୍କମୋ ଯେସଂ ତେ ପଚୁରାପରାଧା। ଅନେକଜ୍ଝାସଯାତିଆଦୀସୁ ଆସଯୋୱ ଅଜ୍ଝାସଯୋ। ସୋ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଦିଟ୍ଠି ଞାଣଞ୍ଚ, ପଭେଦତୋ ପନ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ହୋତି। ତଥା ହି ପୁବ୍ବଚରିଯୱସେନ ଆଯତିଂ ସତି ପଚ୍ଚଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାରହା ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦସଙ୍ଖାତା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ସଚ୍ଚାନୁଲୋମିକଞାଣକମ୍ମସ୍ସକତଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଚ ''ଆସଯୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି ଚ, ଖନ୍ତି ଚେୱାନୁଲୋମିକା;

ଯଥାଭୂତଞ୍ଚ ଯଂ ଞାଣଂ, ଏତଂ ଆସଯସଞ୍ଞିତ''ନ୍ତି।

ଇଦଞ୍ଚ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଆସଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସତ୍ତା ନିୱସନ୍ତୀତି ଆସଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅନୁସଯା କାମରାଗଭୱରାଗଦିଟ୍ଠିପଟିଘୱିଚିକିଚ୍ଛାମାନାୱିଜ୍ଜାୱସେନ ସତ୍ତ। ମୂସିକୱିସଂ ୱିଯ କାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହା ଅନାଗତା କିଲେସା, ଅତୀତା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ଚ ତଥେୱ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ନ ହି କାଲଭେଦେନ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱଭେଦୋ ଅତ୍ଥୀତି। ଚରିଯାତି ରାଗଚରିଯାଦିକା ଛ ମୂଲଚରିଯା, ଅନ୍ତରଭେଦେନ ଅନେକୱିଧା, ସଂସଗ୍ଗୱସେନ ପନ ତେସଟ୍ଠି ହୋନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଚରିଯାତି ଚରିତଂ, ତଂ ସୁଚରିତଦୁଚ୍ଚରିତୱସେନ ଦୁୱିଧଂ। ''ଅଧିମୁତ୍ତି ନାମ 'ଅଜ୍ଜେୱ ପବ୍ବଜିସ୍ସାମି, ଅଜ୍ଜେୱ ଅରହତ୍ତଂ ଗଣ୍ହିସ୍ସାମୀ'ତିଆଦିନା ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ପନ ''ସତ୍ତାନଂ ପୁବ୍ବଚରିଯୱସେନ ଅଭିରୁଚୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସା ଦୁୱିଧା ହୀନପଣୀତଭେଦେନ। ଯଥାନୁଲୋମନ୍ତି ଅଜ୍ଝାସଯାଦୀନଂ ଅନୁରୂପଂ। ଅହଂ ମମାତି ସଞ୍ଞିନୋତି ଦିଟ୍ଠିମାନତଣ୍ହାୱସେନ ଅହଂ ମମାତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ଯଥାଧମ୍ମନ୍ତି ନତ୍ଥେତ୍ଥ ଅତ୍ତା ଅତ୍ତନିଯଂ ୱା, କେୱଲଂ ଧମ୍ମମତ୍ତମେତନ୍ତି ଏୱଂ ଧମ୍ମସଭାୱାନୁରୂପନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଂୱରାସଂୱରୋତି ଏତ୍ଥ ସଂୱରଣଂ ସଂୱରୋ, କାଯୱାଚାହି ଅୱୀତିକ୍କମୋ। ମହନ୍ତୋ ସଂୱରୋ ଅସଂୱରୋ। ୱୁଦ୍ଧିଅତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ଅ-କାରୋ ଯଥା ''ଅସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା''ତି, ତସ୍ମା ଖୁଦ୍ଦକୋ ମହନ୍ତୋ ଚ ସଂୱରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦିଟ୍ଠିୱିନିୱେଠନାତି ଦିଟ୍ଠିଯା ୱିମୋଚନଂ। ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦୀନଂ ୱିଭାଗୋ ପରତୋ ପଠମପାରାଜିକସଂୱଣ୍ଣନାଯ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇଯଂ ''ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ''ତିଆଦିନା ସମାଧିଦେସନାବାହୁଲ୍ଲତୋ ''ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ ଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱୀତିକ୍କମପ୍ପହାନଂ କିଲେସାନନ୍ତି ସଂକିଲେସଧମ୍ମାନଂ କମ୍ମକିଲେସାନଂ ୱା ଯୋ କାଯୱଚୀଦ୍ୱାରେହି ୱୀତିକ୍କମୋ, ତସ୍ସ ପହାନଂ। ଅନୁସଯୱସେନ ସନ୍ତାନେ ଅନୁୱତ୍ତନ୍ତା କିଲେସା କାରଣଲାଭେ ପରିଯୁଟ୍ଠିତାପି ସୀଲଭେଦୱସେନ ୱୀତିକ୍କମିତୁଂ ନ ଲଭନ୍ତୀତି ଆହ ''ୱୀତିକ୍କମପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ସୀଲସ୍ସା''ତି। ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପହାନନ୍ତି ଓକାସଦାନୱସେନ କିଲେସାନଂ ଚିତ୍ତେ କୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିଂ ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା ଉଟ୍ଠାନଂ ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ, ତସ୍ସ ପହାନଂ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେସୁ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ କିଲେସାନଂ ପରିଯୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ପହାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନୁସଯପ୍ପହାନନ୍ତି ଅପ୍ପହୀନଭାୱେନ ସନ୍ତାନେ ଅନୁ ଅନୁ ସଯନକା କାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହା ଅନୁସଯା। ତେ ପନ ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଦ୍ଧା ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହା ଥାମଗତା କାମରାଗାଦଯୋ ସତ୍ତ କିଲେସା, ତେସଂ ପହାନଂ ଅନୁସଯପ୍ପହାନଂ। ତେ ଚ ସବ୍ବସୋ ଅରିଯମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ପହୀଯନ୍ତୀତି ଆହ ''ଅନୁସଯପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ପଞ୍ଞାଯା''ତି।

ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନନ୍ତି ଦୀପାଲୋକେନେୱ ତମସ୍ସ ଦାନାଦିପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁଗତେନ ତେନ ତେନ କୁସଲଙ୍ଗେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅକୁସଲଙ୍ଗସ୍ସ ପହାନଂ ''ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଧ ପନ ତେନ ତେନ ସୁସୀଲ୍ୟଙ୍ଗେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଙ୍ଗସ୍ସ ପହାନଂ ''ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନ''ନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୌଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନାନୀତି ଏତ୍ଥ ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦେନ ସମାଧିନା ପୱତ୍ତିନିୱାରଣେନ ଘଟପ୍ପହାରେନେୱ ଜଲତଲେ ସେୱାଲସ୍ସ ତେସଂ

ତେସଂ ନୀୱରଣାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ପହାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ। ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା ତଂତଂମଗ୍ଗୱତୋ ସନ୍ତାନେ ସମୁଦଯପକ୍ଖିକସ୍ସ କିଲେସଗଣସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପହାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ। ଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସସ୍ସ ପହାନନ୍ତି କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦି ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ, କିଲେସେହି ୱା ଦୂସିତଂ ଚରିତନ୍ତି ଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ତଦେୱ ଯତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ତଂ ସନ୍ତାନଂ ସମ୍ମା କିଲେସେତି ବାଧଯତି ଉପତାପେତି ଚାତି ସଂକିଲେସୋ, ତସ୍ସ ପହାନଂ, କାଯୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତୱସେନ ପୱତ୍ତସଂକିଲେସସ୍ସ ତଦଙ୍ଗୱସେନ ପହାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସମାଧିସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକେ ତଣ୍ହାସଂକିଲେସସ୍ସ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ତାଦିୱିନିମୁତ୍ତସଭାୱଧମ୍ମପ୍ପକାସନତୋ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ ଦିଟ୍ଠିସଂକିଲେସସ୍ସ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଏକମେକସ୍ମିଞ୍ଚେତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ତୀସୁ ପିଟକେସୁ ଏକମେକସ୍ମିଂ ପିଟକେତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଧମ୍ମୋତି ପାଳୀତି ଏତ୍ଥ ପକଟ୍ଠାନଂ ଉକ୍କଟ୍ଠାନଂ ସୀଲାଦିଅତ୍ଥାନଂ ବୋଧନତୋ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଭାୱତୋ ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ଭାସିତତ୍ତା ଚ ପକଟ୍ଠାନଂ ୱଚନପ୍ପବନ୍ଧାନଂ ଆଳୀତି ପାଳି, ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମୋ। ''ଧମ୍ମୋତି ପାଳୀତି ଏତ୍ଥ ଭଗୱତା ୱୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱୋହାରସ୍ସ ଚ ଦୀପନୋ ସଦ୍ଦୋଯେୱ ପାଳି ନାମା''ତି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥାଯ ଲିଖିତେ ସୀହଳଅଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ – ସଭାୱତ୍ଥସ୍ସ ସଭାୱୱୋହାରସ୍ସ ଚ ଅନୁରୂପୱସେନ ଭଗୱତା ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତା ପଣ୍ଣତ୍ତି ପାଳୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଦି ସଦ୍ଦୋଯେୱ ପାଳି ସିଯା, ପାଳିଯା ଦେସନାଯ ଚ ନାନତ୍ତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାଯ ଚ ପାଳିଯା ୱଚୀଭେଦକରଣମତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଦେସନାଯ ନାନତ୍ତଂ ନତ୍ଥି। ତଥା ହି ଦେସନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାଯ ପାଳିଯା ଦେସନାତି ୱଚୀଭେଦକରଣମତ୍ତଂ ୱିନା ପାଳିଯା ସହ ଦେସନାଯ ଅନଞ୍ଞଥା ୱୁତ୍ତା। ତଥା ଚ ଉପରି ''ଦେସନାତି ପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଦେସନାଯ ଅନଞ୍ଞଭାୱେନ ପାଳିଯା ପଣ୍ଣତ୍ତିଭାୱୋ କଥିତୋ ହୋତି। ଅପିଚ ଯଦି ପାଳିଯା ଅଞ୍ଞାଯେୱ ଦେସନା ସିଯା, ''ପାଳିଯା ଚ ପାଳିଅତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଦେସନାଯ ଚ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ଏୱଂ ପନ ଅୱତ୍ୱା ''ପାଳିଯା ଚ ପାଳିଅତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପାଳିଯା ଦେସନାଯ ଚ ଅନଞ୍ଞଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଉପରି ''ଦେସନା ନାମ ପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଦେସନାଯ ଅନଞ୍ଞଭାୱତୋ ପାଳିଯା ପଣ୍ଣତ୍ତିଭାୱୋ କଥିତୋୱ ହୋତୀତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ''ସଦ୍ଦୋଯେୱ ପାଳି ନାମା''ତି ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଧମ୍ମସ୍ସପି ସଦ୍ଦସଭାୱତ୍ତା ଧମ୍ମଦେସନାନଂ କୋ ୱିସେସୋତି ଚେ? ତେସଂ ତେସଂ ଅତ୍ଥାନଂ ବୋଧକଭାୱେନ ଞାତୋ ଉଗ୍ଗହଣାଦିୱସେନ ଚ ପୁବ୍ବେ ୱୱତ୍ଥାପିତୋ ସଦ୍ଦପ୍ପବନ୍ଧୋ ଧମ୍ମୋ, ପଚ୍ଛା ପରେସଂ ଅୱବୋଧନତ୍ଥଂ ପୱତ୍ତିତୋ ତଦତ୍ଥପ୍ପକାସକୋ ସଦ୍ଦୋ ଦେସନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତସଦ୍ଦସମୁଟ୍ଠାପକୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଦେସନା ''ଦେସୀଯତି ସମୁଟ୍ଠାପୀଯତି ସଦ୍ଦୋ ଏତେନା''ତି କତ୍ୱା ମୁସାୱାଦାଦଯୋ ୱିଯ। ତତ୍ଥାପି ହି ମୁସାୱାଦାଦିସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ମୁସାୱାଦାଦିସଦ୍ଦେନ ୱୋହରୀଯତି।

ତୀସୁପି ଚେତେସୁ ଏତେ ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାପଟିୱେଧାତି ଏତ୍ଥ ପାଳିଅତ୍ଥୋ ପାଳିଦେସନା ପାଳିଅତ୍ଥପଟିୱେଧୋ ଚାତି ଇମେ ତଯୋ ପାଳିୱିସଯା ହୋନ୍ତୀତି ୱିନଯପିଟକାଦୀନଂ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦେସନାଯ ପଟିୱେଧସ୍ସ ଚ ଆଧାରଭାୱୋ ଯୁତ୍ତୋ, ପିଟକାନି ପନ ପାଳିଯୋଯେୱାତି ତେସଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆଧାରଭାୱୋ କଥଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ଚେ? ପାଳିସମୁଦାଯସ୍ସ ଅୱଯୱପାଳିଯା ଆଧାରଭାୱତୋ। ଅୱଯୱସ୍ସ ହି ସମୁଦାଯୋ ଆଧାରଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚତି ଯଥା ''ରୁକ୍ଖେ ସାଖା''ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଧମ୍ମାଦୀନଂ ଦୁକ୍ଖୋଗାହଭାୱତୋ ତେହି ଧମ୍ମାଦୀହି ୱିନଯାଦଯୋ ଗମ୍ଭୀରାତି ୱିନଯାଦୀନମ୍ପି ଚତୁବ୍ବିଧୋ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମାଦଯୋ ଏୱ ଦୁକ୍ଖୋଗାହତ୍ତା ଗମ୍ଭୀରା, ନ ୱିନଯାଦଯୋତି ନ ଚୋଦେତବ୍ବମେତଂ ସମ୍ମୁଖେନ ୱିସଯୱିସଯୀମୁଖେନ ଚ ୱିନଯାଦୀନଂଯେୱ ଗମ୍ଭୀରଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଧମ୍ମୋ ହି ୱିନଯାଦଯୋ, ତେସଂ ୱିସଯୋ ଅତ୍ଥୋ, ଧମ୍ମତ୍ଥୱିସଯା ଚ ଦେସନାପଟିୱେଧାତି। ତତ୍ଥ ପଟିୱେଧସ୍ସ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ, ଦେସନାଞାଣସ୍ସ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ଦେସନାଯ ଚ ଦୁକ୍ଖୋଗାହଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଟିୱେଧସ୍ସ ପନ ଉପ୍ପାଦେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ତଂୱିସଯଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖୋଗାହତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଦୁକ୍ଖେନ ଓଗାଯ୍ହନ୍ତୀତି ଦୁକ୍ଖୋଗାହା। ଏକଦେସେନ ଓଗାହନ୍ତେହିପି ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧୀହି ପତିଟ୍ଠା ଲଦ୍ଧୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଆହ ''ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପତିଟ୍ଠା ଚା''ତି। ଏକମେକସ୍ମିନ୍ତି ଏକେକସ୍ମିଂ ପିଟକେ। ଏତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ପିଟକେସୁ। ନିଦ୍ଧାରଣେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ।

ଇଦାନି ହେତୁହେତୁଫଲାଦୀନଂ ୱସେନପି ଗମ୍ଭୀରଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଅପରୋ ନଯୋ''ତିଆଦି। ହେତୂତି ପଚ୍ଚଯୋ। ସୋ ହି ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଦହତି ୱିଦହତୀତି ଧମ୍ମୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଧମ୍ମସଦ୍ଦସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ହେତୁପରିଯାଯତା କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ''ନ୍ତିଆଦି। ନନୁ ଚ ''ହେତୁମ୍ହି ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଏତେନ ୱଚନେନ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଚେ? ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଏତସ୍ସ ସମାସପଦସ୍ସ ଅୱଯୱପଦତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ''ହେତୁମ୍ହି ଞାଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ''ଧମ୍ମେ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଏତ୍ଥ ହି ''ଧମ୍ମେ''ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ''ହେତୁମ୍ହୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ''ପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ''ଞାଣ''ନ୍ତି, ତସ୍ମା ହେତୁଧମ୍ମସଦ୍ଦା ଏକତ୍ଥା ଞାଣପଟିସମ୍ଭିଦାସଦ୍ଦା ଚାତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତେନ ସାଧିତୋ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ। ହେତୁଫଲେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଏତେନ ୱଚନେନ ସାଧିତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ହେତୁଫଲଭାୱୋପି ଏୱମେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ହେତୁନୋ ଫଲଂ ହେତୁଫଲଂ। ତଞ୍ଚ ଯସ୍ମା ହେତୁଅନୁସାରେନ ଅରୀଯତି ଅଧିଗମୀଯତି ସମ୍ପାପୁଣୀଯତି, ତସ୍ମା ଅତ୍ଥୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଯଥାଧମ୍ମନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ ହେତୁଂ ହେତୁଫଲଞ୍ଚ ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସଭାୱୱାଚକୋ ହେସ ଧମ୍ମସଦ୍ଦୋ, ନ ପରିଯତ୍ତିହେତୁଭାୱୱାଚକୋ, ତସ୍ମା ଯଥାଧମ୍ମନ୍ତି ଯୋ ଯୋ ଅୱିଜ୍ଜାଦିସଙ୍ଖାରାଦିଧମ୍ମୋ, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ୱା ଯଥାଧମ୍ମଂ। ଦେସନାପି ହି ପଟିୱେଧୋ ୱିଯ ଅୱିପରୀତୱିସଯୱିଭାୱନତୋ ଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ପୱତ୍ତତି, ତତୋଯେୱ ଚ ଅୱିପରୀତାଭିଲାପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ଅତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନକୋ ଅୱିପରୀତାଭିଲାପୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଭିଲପ୍ପତୀତି ଅଭିଲାପୋତି ସଦ୍ଦୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏତେନ ‘‘ତତ୍ର ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି (ୱିଭ। ୭୧୮) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି ସଦ୍ଦସଭାୱତ୍ତା ଦେସନାଯ। ତଥା ହି ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ପରିତ୍ତାରମ୍ମଣାଦିଭାୱୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାୱିଭଙ୍ଗପାଠଇଯଂ (ୱିଭ। ୭୧୮ ଆଦଯୋ) ୱୁତ୍ତୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୭୧୮) ‘‘ତଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଂ ସଦ୍ଦଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା’’ତିଆଦିନା ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣତା ଦସ୍ସିତା। ତଥା ହି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଯଂ ସଦ୍ଦୋ ୱାଚକୋତି ୱଚନୱଚନତ୍ଥେ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ତଂତଂୱଚନତ୍ଥୱିଭାୱନୱସେନ ପୱତ୍ତିତୋ ସଦ୍ଦୋ ଦେସନାତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଏତେନ ‘‘ଦେସନାତି ପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଏତଂ ୱଚନଂ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତତୋ ୱିନିମୁତ୍ତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଦସ୍ସେତି। ଦେସୀଯତି ଅତ୍ଥୋ ଏତେନାତି ହି ଦେସନା, ପକାରେନ ଞାପୀଯତି ଏତେନ, ପକାରତୋ ଞାପେତୀତି ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ‘‘ଦେସନା ନାମ ସଦ୍ଦୋ’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଅଯମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ‘‘ଦେସନାତି ପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତିୱାଦିନୋ ପନ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି – କିଞ୍ଚାପି ‘‘ଧମ୍ମାଭିଲାପୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ଅଭିଲପ୍ପତୀତି ଅଭିଲାପୋତି ସଦ୍ଦୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ପଣ୍ଣତ୍ତି, ତଥାପି ସଦ୍ଦେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ତଦନୁରୂପଂ ୱୋହାରଂ ଗହେତ୍ୱା ତେନ ୱୋହାରେନ ଦୀପିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଜାନନତୋ ସଦ୍ଦେ କଥିତେ ତଦନୁରୂପା ପଣ୍ଣତ୍ତିପି କାରଣୂପଚାରେନ କଥିତାଯେୱ ହୋତି। ଅଥ ୱା ‘‘ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଧମ୍ମାଭିଲାପୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଦେସନା ନାମ ସଦ୍ଦୋ ନ ହୋତୀତି ଦୀପିତମେୱାତି।

ଇଦାନି ପଟିୱେଧଂ ନିଦ୍ଦିସନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପଟିୱେଧୋତି ଅଭିସମଯୋ’’ତି। ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ଞାଣଂ ପଟିୱେଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତି ଏତେନାତି ୱା ପଟିୱେଧୋ , ଅଭିସମେତୀତି ଅଭିସମଯୋ, ଅଭିସମେନ୍ତି ଏତେନାତି ୱା ଅଭିସମଯୋ। ଇଦାନି ଅଭିସମଯପ୍ପଭେଦତୋ ଅଭିସମଯପ୍ପକାରତୋ ଆରମ୍ମଣତୋ ସଭାୱତୋ ଚ ପାକଟଂ କାତୁଂ ‘‘ସୋ ଚ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୋ’’ତିଆଦିମାହ। ୱିସଯତୋ ଅସମ୍ମୋହତୋ ଚ ଅୱବୋଧୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ୱିସଯତୋ ଅତ୍ଥାଦିଅନୁରୂପଂ ଧମ୍ମାଦୀସୁ ଅୱବୋଧୋ ନାମ ଅୱିଜ୍ଜାଦିଧମ୍ମାରମ୍ମଣୋ ସଙ୍ଖାରାଦିଅତ୍ଥାରମ୍ମଣୋ ତଦୁଭଯପଞ୍ଞାପନାରମ୍ମଣୋ ଲୋକିଯୋ ଅୱବୋଧୋ। ଅସମ୍ମୋହତୋ ଅତ୍ଥାଦିଅନୁରୂପଂ ଧମ୍ମାଦୀସୁ ଅୱବୋଧୋ ପନ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣୋ ମଗ୍ଗଯୁତ୍ତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମତ୍ଥପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ ସମ୍ମୋହୱିଦ୍ଧଂସନୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋ ଅଭିସମଯୋ। ତଥା ହି ‘‘ଅଯଂ ହେତୁ, ଇଦମସ୍ସ ଫଲଂ, ଅଯଂ ତଦୁଭଯାନୁରୂପୋ ୱୋହାରୋ’’ତି ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଲୋକିଯଞାଣଂ ୱିସଯତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ଲୋକୁତ୍ତରଞାଣଂ ପନ ହେତୁହେତୁଫଲାଦୀସୁ ସମ୍ମୋହସ୍ସ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ଅସମ୍ମୋହତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ଅତ୍ଥାନୁରୂପଂ ଧମ୍ମେସୂତି ଅୱିଜ୍ଜା ହେତୁ, ସଙ୍ଖାରା ହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନା, ସଙ୍ଖାରେ ଉପ୍ପାଦେତି ଅୱିଜ୍ଜାତି ଏୱଂ କାରିଯାନୁରୂପଂ କାରଣେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରେସୁ ତୀସୁ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରସ୍ସ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଅୱିଜ୍ଜା ପଚ୍ଚଯୋ, ଇତରେସଂ ଯଥାନୁରୂପନ୍ତିଆଦିନା କାରିଯାନୁରୂପଂ କାରଣେସୁ ପଟିୱେଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ଅତ୍ଥେସୂତି ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା’’ତିଆଦିନା କାରଣାନୁରୂପଂ କାରିଯେସୁ ଅୱବୋଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଞତ୍ତିପଥାନୁରୂପଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀସୂତି ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ୱୁଚ୍ଚମାନଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ପଣ୍ଣତ୍ତୀସୁ ଅୱବୋଧୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଧମ୍ମାଦୀହି ପିଟକାନଂ ଗମ୍ଭୀରଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଇଦାନି ଯସ୍ମା ଏତେସୁ ପିଟକେସୂ’’ତିଆଦିମାହ। ଧମ୍ମଜାତନ୍ତି କାରଣପ୍ପଭେଦୋ କାରଣମେୱ ୱା। ଅତ୍ଥଜାତନ୍ତି କାରିଯପ୍ପଭେଦୋ କାରିଯମେୱ ୱା। ଯା ଚାଯଂ ଦେସନାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯୋ ଚେତ୍ଥାତି ଏତାସୁ ତଂତଂପିଟକଗତାସୁ ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାସୁ ଯୋ ପଟିୱେଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖୋଗାହନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଧମ୍ମତ୍ଥାନଂ ଦୁପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝତାଯ ଦୁକ୍ଖୋଗାହତା। ତେସଂ ପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ଦେସନାଯ ପଟିୱେଧନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପଟିୱେଧସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପାଦନୱିସଯୀକରଣାନଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ ଦୁକ୍ଖୋଗାହତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱମ୍ପୀତି ପିସଦ୍ଦୋ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରନ୍ତରଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ଏତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ତୀସୁ ପିଟକେସୁ। ୱୁତ୍ତତ୍ଥାତି ୱୁତ୍ତୋ ସଂୱଣ୍ଣିତୋ ଅତ୍ଥୋ ଅସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତତ୍ଥା।

ତୀସୁପିଟକେସୂତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଏକେକସ୍ମି’’ନ୍ତି ଅଧିକାରତୋ ପକରଣତୋ ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପରିଯତ୍ତିଭେଦୋତି ପରିଯାପୁଣନଂ ପରିଯତ୍ତି। ପରିଯାପୁଣନୱାଚକୋ ହେତ୍ଥ ପରିଯତ୍ତିସଦ୍ଦୋ, ନ ପାଠଇପରିଯାଯୋ, ତସ୍ମା ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ‘‘ତୀସୁ ପିଟକେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ପରିଯାପୁଣନପ୍ପକାରୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ଞାତବ୍ବୋ’’ତି। ତତୋଯେୱ ଚ ‘‘ପରିଯତ୍ତିଯୋ ପରିଯାପୁଣନପ୍ପକାରା’’ତି ତୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ତୀହି ପକାରେହି ପରିଯାପୁଣିତବ୍ବା ପାଠଇଯୋ ଏୱ ପରିଯତ୍ତୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତତୋଯେୱ ଚ ‘‘ପରିଯତ୍ତିଯୋ ପାଠଇକ୍କମା’’ତି ଅଭିଧମ୍ମଟ୍ଠକଥାଯ

ଲିଖିତେ ସୀହଳଗଣ୍ଠିପଦେ ଵୁତ୍ତଂ। ଏଵମ୍ପି ହି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାପରିୟାପୁଣନୟୋଗତୋ ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା ପରିୟତ୍ତୀତି ପାଳିପି ସକ୍କା ଵତ୍ତୁଂ, ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ଵା "ଦୁଗ୍ଗହିତା ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁ ପରିୟାପୁଟା ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା"ତି ପରତୋ ନିଦ୍ଦେସଵଚନମ୍ପି ଉପପନ୍ନଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ହି ପାଳିୟେଵ ଦୁଗ୍ଗହିତା ପରିୟାପୁଟାତି ଵତ୍ତୁଂ ଵଟ୍ଟତି। ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାତି ଅଲଗଦ୍ଦୋ ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ ଉପମା ଏତିସ୍ସାତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା। ଅଲଗଦ୍ଦସ୍ସ ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଲଗଦ୍ଦସଦ୍ଦେନ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। "ଆପୂପିକୋ"ତି ଏତ୍ଥ ଅପୂପସଦ୍ଦେନ ଅପୂପଖାଦନଂ ଵିୟ ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତପରିୟତ୍ତି ଉପମୀୟତି, ନ ପନ ଅଲଗଦ୍ଦେନ। "ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣୂପମା"ତି ଵା ଵତ୍ତବ୍ବେ ମଜ୍ଝେପଦଲୋପଂ କତ୍ଵା "ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା"ତି ଵୁତ୍ତଂ "ଓଟ୍ଠମୁଖୋ"ତିଆଦୀସୁ ଵିୟ। ଅଲଗଦ୍ଦୋତି ଚେତ୍ଥ ଆସୀଵିସୋ ଵୁଚ୍ଚତି। ଗଦୋତି ହି ଵିସସ୍ସ ନାମଂ। ତଞ୍ଚ ତସ୍ସ ଅଲଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଅଲଂ ପରିୟତ୍ତୋ ପରିପୁଣ୍ଣୋ ଗଦୋ ଅସ୍ସାତି ଅନୁନାସିକଲୋପଂ ଦକାରାଗମଞ୍ଚ କତ୍ଵା "ଅଲଗଦ୍ଦୋ"ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଅଥ ଵା ଅଲଂ ଜୀଵିତହରଣେ ସମତ୍ଥୋ ଗଦୋ ଅସ୍ସାତି ଅଲଗଦ୍ଦୋ। ନିସ୍ସରଣତ୍ଥାତି ଵଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ନିସ୍ସରଣଂ ଅତ୍ଥୋ ପୟୋଜନଂ ଏତିସ୍ସାତି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥା। ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିୟତ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଭଣ୍ଡାଗାରେ ନିୟୁତ୍ତୋ ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ, ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ ଵିୟ ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ, ଧମ୍ମରତନାନୁପାଲକୋ। ଅଞ୍ଞଂ ଅତ୍ଥଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ଵା ଭଣ୍ଡାଗାରିକସ୍ସେଵ ସତୋ ପରିୟତ୍ତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିୟତ୍ତି।

ଦୁଗ୍ଗହିତାତି ଦୁଟ୍ଠୁ ଗହିତା। ଦୁଗ୍ଗହିତଭାଵମେଵ ଵିଭାଵେନ୍ତୋ ଆହ "ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁ ପରିୟାପୁଟା"ତି, ଉପାରମ୍ଭା ଇତିଵାଦପ୍ପମୋକ୍ଖାଦିହେତୁ ଉଗ୍ଗହିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲାଭସକ୍କାରାଦିହେତୁ ପରିୟାପୁଣନମ୍ପି ଏତ୍ଥେଵ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଅଲଗଦ୍ଦସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାୟଂ (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧। ୨୩୯) –

"ଯୋ ହି ବୁଦ୍ଧଵଚନଂ 'ଏଵଂ ଚୀଵରାଦୀନି ଵା ଲଭିସ୍ସାମି, ଚତୁପରିସମଜ୍ଝେ ଵା ମଂ ଜାନିସ୍ସନ୍ତୀ'ତି ଲାଭସକ୍କାରାଦିହେତୁ ପରିୟାପୁଣାତି, ତସ୍ସ ସା ପରିୟତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦପରିୟତ୍ତି ନାମ। ଏଵଂ ପରିୟାପୁଣନତୋ ହି ବୁଦ୍ଧଵଚନଂ ଅପରିୟାପୁଣିତ୍ଵା ନିଦ୍ଦୋକ୍କମନଂ ଵରତର"ନ୍ତି।

ନନୁ ଚ ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣୂପମା ପରିୟତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାତି ଵୁଚ୍ଚତି, ଏଵଞ୍ଚ ସତି ସୁଗ୍ଗହିତାପି ପରିୟତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାତି ଵତ୍ତୁଂ ଵଟ୍ଟତି ତତ୍ଥାପି ଅଲଗଦ୍ଦଗ୍ଗହଣସ୍ସ ଉପମାଭାଵେନ ପାଳିୟଂ ଵୁତ୍ତତ୍ତା। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

"ସେୟ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖଵେ, ପୁରିସୋ ଅଲଗଦ୍ଦତ୍ଥିକୋ ଅଲଗଦ୍ଦଗଵେସୀ ଅଲଗଦ୍ଦପରିୟେସନଂ ଚରମାନୋ, ସୋ ପସ୍ସେୟ୍ୟ ମହନ୍ତଂ ଅଲଗଦ୍ଦଂ, ତମେନଂ ଅଜପଦେନ ଦଣ୍ଡେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗଣ୍ହେୟ୍ୟ, ଅଜପଦେନ ଦଣ୍ଡେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗହେତ୍ଵା ଗୀଵାୟ ସୁଗ୍ଗହିତଂ ଗଣ୍ହେୟ୍ୟ। କିଞ୍ଚାପି ସୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅଲଗଦ୍ଦୋ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ହତ୍ଥଂ ଵା ବାହଂ ଵା ଅଞ୍ଞତରଂ ଵା ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗଂ ଭୋଗେହି ପଲିଵେଠେୟ୍ୟ, ଅଥ ଖୋ ସୋ ନେଵ ତତୋନିଦାନଂ ମରଣଂ ଵା ନିଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ ମରଣମତ୍ତଂ ଵା ଦୁକ୍ଖଂ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ, ସୁଗ୍ଗହିତତ୍ତା, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅଲଗଦ୍ଦସ୍ସ, ଏଵମେଵ ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଇଧେକଚ୍ଚେ କୁଲପୁତ୍ତା ଧମ୍ମଂ ପରିୟାପୁଣନ୍ତି ସୁତ୍ତଂ ଗେୟ୍ୟ"ନ୍ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୨୩୯)।

ତସ୍ମା ଇଧ ଦୁଗ୍ଗହିତା ଏଵ ପରିୟତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାତି ଅୟଂ ଵିସେସୋ କୁତୋ ଵିଞ୍ଞାୟତି, ୟେନ ଦୁଗ୍ଗହିତା ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁ ପରିୟାପୁଟା ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାତି ଵୁଚ୍ଚତୀତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଇଦଂ ପନ ପାରିସେସଞାୟେନ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ହି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିୟତ୍ତୀନଂ ଵିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ପାରିସେସତୋ ଅଲଗଦ୍ଦସ୍ସ ଦୁଗ୍ଗହଣୂପମା ପରିୟତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମାତି ଵିଞ୍ଞାୟତି। ସୁଗ୍ଗହଣୂପମା ହି ପରିୟତ୍ତି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥା ଵା ହୋତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିୟତ୍ତି ଵା, ତସ୍ମା ସୁଵୁତ୍ତମେତଂ "ଦୁଗ୍ଗହିତା ଉପାରମ୍ଭାଦିହେତୁ ପରିୟାପୁଟା ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା"ତି। ୟଂ ସନ୍ଧାୟାତି ୟଂ ପରିୟତ୍ତିଦୁଗ୍ଗହଣଂ ସନ୍ଧାୟ। ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦସୁତ୍ତେ ଵୁତ୍ତଂ।

ଅଲଗଦ୍ଦତ୍ଥିକୋତି ଆସୀଵିସତ୍ଥିକୋ। ଅଲଗଦ୍ଦଂ ଗଵେସତି ପରିୟେସତି ସୀଲେନାତି ଅଲଗଦ୍ଦଗଵେସୀ। ଅଲଗଦ୍ଦପରିୟେସନଂ ଚରମାନୋତି ଅଲଗଦ୍ଦପରିୟେସନତ୍ଥଂ ଚରମାନୋ। ଭୋଗେତି ସରୀରେ। ହତ୍ଥେ ଵା ବାହାୟଵାତି ଏତ୍ଥ ମଣିବନ୍ଧତୋ ୟାଵ ଅଗ୍ଗନଖା "ହତ୍ଥୋ"ତି ଵେଦିତବ୍ବୋ, ସଦ୍ଧିଂ ଅଗ୍ଗବାହାୟ ଅଵସେସା "ବାହା"ତି। କତ୍ଥଚି ପନ "କପ୍ପରତୋ ପଟ୍ଠାୟପି ୟାଵ ଅଗ୍ଗନଖା ହତ୍ଥୋ"ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ଵା ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗେତି ଵୁତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ହତ୍ଥଞ୍ଚ ବାହଞ୍ଚ ଠପେତ୍ଵା ଅଵସେସଂ ସରୀରଂ "ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗ"ନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ତତୋନିଦାନନ୍ତି ତଂନିଦାନଂ, ତଂକାରଣାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପୁରିମପଦେ ହି ଵିଭତ୍ତିଅଲୋପଂ କତ୍ଵା ନିଦ୍ଦେସୋ। ତଂ ହତ୍ଥାଦୀସୁ ଡଂସନଂ ନିଦାନଂ କାରଣଂ ଏତସ୍ସାତି ତଂନିଦାନନ୍ତି ହି ଵତ୍ତବ୍ବେ "ତତୋନିଦାନ"ନ୍ତି ପୁରିମପଦେ ପଚ୍ଚତ୍ତେ ନିସ୍ସକ୍କଵଚନଂ କତ୍ଵା ତସ୍ସ ଚ ଲୋପଂ ଅକତ୍ଵା ନିଦ୍ଦେସୋ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୂତି ୟଂ ଵୁତ୍ତଂ ହତ୍ଥାଦୀସୁ ଡଂସନଂ ତଂନିଦାନଞ୍ଚ ମରଣାଦିଉପଗମନଂ, ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ କେନ କାରଣେନାତି ଚେ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ। ଏକଚ୍ଚେ ମୋଘପୁରିସାତି ଏକଚ୍ଚେ ତୁଚ୍ଛପୁରିସା। ଧମ୍ମନ୍ତି ପାଳିଧମ୍ମଂ। ପରିୟାପୁଣନ୍ତୀତି ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ସଜ୍ଝାୟନ୍ତି ଚେଵ ଵାଚୁଗ୍ଗତା କରୋନ୍ତା ଧାରେନ୍ତି ଚାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅତ୍ଥନ୍ତି ୟଥାଭୂତଂ ଭାସିତତ୍ଥଂ ପୟୋଜନତ୍ଥଞ୍ଚ। ନ ଉପପରିକ୍ଖନ୍ତୀତି ନ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ନ ଵିଚାରେନ୍ତି। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – "ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ସୀଲଂ କଥିତଂ, ଇଧ ସମାଧି, ଇଧ

ପଞ୍ଞା କଥିତା, ମୟଞ୍ଚ ତଂ ପୂରେସ୍ସାମା’’ତି ଏୱଂ ଭାସିତତ୍ଥଂ ପୟୋଜନତ୍ଥଞ୍ଚ ‘‘ସୀଲଂ ସମାଧିସ୍ସ କାରଣଂ, ସମାଧି ୱିପସ୍ସନାୟା’’ତିଆଦିନା ନ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି। ଅନୁପପରିକ୍ଖତନ୍ତି ଅନୁପପରିକ୍ଖନ୍ତାନଂ। ନ ନିଜ୍ଝାନଂ ଖମନ୍ତୀତି ନିଜ୍ଝାନପଞ୍ଞଂ ନକ୍ଖମନ୍ତି, ନିଜ୍ଝାୟିତ୍ୱା ପଞ୍ଞାୟ ଦିସ୍ୱା ରୋଚେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି ‘‘ତେସଂ ପଞ୍ଞାୟ ଅତ୍ଥଂ ଅନୁପପରିକ୍ଖନ୍ତାନଂ ତେ ଧମ୍ମା ନ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି, ‘ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ସୀଲଂ, ସମାଧି, ୱିପସ୍ସନା, ମଗ୍ଗୋ, ଫଲଂ, ୱଟ୍ଟଂ, ୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତ’ନ୍ତି ଏୱଂ ଜାନିତୁଂ ନ ସକ୍କା ହୋନ୍ତୀ’’ତି।

ତେ ଉପାରମ୍ଭାନିସଂସା ଚେୱାତି ତେ ପରେସଂ ୱାଦେ ଦୋସାରୋପନାନିସଂସା ହୁତ୍ୱା ପରିୟାପୁଣନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତିୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖାନିସଂସା ଚାତି ଇତି ଏୱଂ ଏତାୟ ପରିୟତ୍ତିୟା ୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖାନିସଂସା, ଅତ୍ତନୋ ଉପରି ପରେହି ଆରୋପିତୱାଦସ୍ସ ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ପମୋକ୍ଖପ୍ପୟୋଜନା ହୁତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ପରିୟାପୁଣନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ପରେହି ସକୱାଦେ ଦୋସେ ଆରୋପିତେ ତଂ ଦୋସଂ ଏୱଞ୍ଚ ଏୱଞ୍ଚ ମୋଚେସ୍ସାମାତି ଇମିନା ଚ କାରଣେନ ପରିୟାପୁଣନ୍ତୀତି। ଅଥ ୱା ସୋ ସୋ ୱାଦୋ ଇତିୱାଦୋ, ଇତିୱାଦସ୍ସ ପମୋକ୍ଖୋ ଇତିୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖୋ, ଇତିୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖୋ ଆନିସଂସୋ ଏତେସନ୍ତି ଇତିୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖାନିସଂସା, ତଂତଂୱାଦପ୍ପମୋଚନାନିସଂସା ଚାତି ଅତ୍ଥୋ । ୟସ୍ସ ଚତ୍ଥାୟ ଧମ୍ମଂ ପରିୟାପୁଣନ୍ତୀତି ୟସ୍ସ ଚ ସୀଲାଦିପୂରଣସ୍ସ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥାୟ ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ କୁଲପୁତ୍ତା ଧମ୍ମଂ ପରିୟାପୁଣନ୍ତି। ତଞ୍ଚସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ନାନୁଭୋନ୍ତୀତି ତଞ୍ଚ ଅସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସୀଲାଦିପରିପୂରଣସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥଂ ଏତେ ଦୁଗ୍ଗହିତଗାହିନୋ ନାନୁଭୋନ୍ତି ନ ୱିନ୍ଦନ୍ତି।

ଅଥ ୱା ୟସ୍ସ ଉପାରମ୍ଭସ୍ସ ଇତିୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥାୟ ୟେ ମୋଘପୁରିସା ଧମ୍ମଂ ପରିୟାପୁଣନ୍ତି, ତେ ପରେହି ‘‘ଅୟମତ୍ଥୋ ନ ହୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ଦୁଗ୍ଗହିତତ୍ତାୟେୱ ସୋୟେୱତ୍ଥୋତି ପଟିପାଦନକ୍ଖମା ନ ହୋନ୍ତୀତି ପରସ୍ସ ୱାଦେ ଉପାରମ୍ଭଂ ଆରୋପେତୁଂ ଅତ୍ତନୋ ୱାଦା ତଂ ମୋଚେତୁଞ୍ଚ ଅସକ୍କୋନ୍ତାପି ତଂ ଅତ୍ଥଂ ନାନୁଭୋନ୍ତିୟେୱାତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦୀଘରତ୍ତଂ ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ତେସଂ ତେ ଧମ୍ମା ଦୁଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଉପାରମ୍ଭମାନଦପ୍ପମକ୍ଖପଲାସାଦିହେତୁଭାୱେନ ଦୀଘରତ୍ତଂ ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ହି କାରଣେ ଫଲୱୋହାରେନ ‘‘ତେ ଧମ୍ମା ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି କିଞ୍ଚାପି ନ ତେ ଧମ୍ମା ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି, ତଥାପି ୱୁତ୍ତନୟେନ ପରିୟାପୁଣନ୍ତାନଂ ସଜ୍ଝାୟକାଲେ ୱିୱାଦସମୟେ ଚ ତଂମୂଲକାନଂ ଉପାରମ୍ଭାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ଅକୁସଲାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ‘‘ତେ ଧମ୍ମା ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତି କାରଣେ ଫଲୱୋହାରେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୂତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତି ୟଥାୱୁତ୍ତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଅନଭିସମ୍ଭୁଣନଂ ତେସଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ସଂୱତ୍ତନଂ ପରାମସତି।

ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦିପାରିପୂରିଂୟେୱାତି ଏତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସମାଧିୱିପସ୍ସନାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୟୋ ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ସୀଲସ୍ସ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ସୀଲଂ ପୂରେତ୍ୱା ସମାଧିନୋ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ସମାଧିଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହାପେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାୟ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ମଗ୍ଗଫଲାନଂ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେସ୍ସାମି, ଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରିସ୍ସାମୀତି ଉଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ତସ୍ସେୱ ସା ପରିୟତ୍ତି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥା ନାମ ହୋତି। ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୟଂ ପରିୟତ୍ତିସୁଗ୍ଗହଣଂ ସନ୍ଧାୟ ଅଲଗଦ୍ଦସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୀଘରତ୍ତଂ ହିତାୟ ସୁଖାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସୀଲାଦୀନଂ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ସୀଲାଦୀନି ପୂରେନ୍ତାନମ୍ପି ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ପରିସମଜ୍ଝେ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତ୍ୱା ଧମ୍ମଦେସନାୟ ପସନ୍ନେହି ଉପନୀତେ ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚୟେ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତାନମ୍ପି ପରେସଂ ୱାଦେ ସହଧମ୍ମେନ ଉପାରମ୍ଭଂ ଆରୋପେନ୍ତାନମ୍ପି ସକୱାଦତୋ ଦୋସଂ ହରନ୍ତାନମ୍ପି ଦୀଘରତ୍ତଂ ହିତାୟ ସୁଖାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି। ତଥା ହି ନ କେୱଲଂ ସୁଗ୍ଗହିତପରିୟତ୍ତିଂ ନିସ୍ସାୟ ମଗ୍ଗଭାୱନାଫଲସଚ୍ଛିକିରିୟାଦୀନେୱ, ପରୱାଦନିଗ୍ଗହସକୱାଦପତିଟ୍ଠାପନାନିପି ଇଜ୍ଝନ୍ତି। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପରପ୍ପୱାଦଂ ସହଧମ୍ମେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗହେତ୍ୱା’’ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୬୮)।

ପରିଞ୍ଞାତକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଦୁକ୍ଖପରିଜାନନେନ ପରିଞ୍ଞାତକ୍ଖନ୍ଧୋ। ପହୀନକିଲେସୋତି ସମୁଦୟପ୍ପହାନେନ ପହୀନକିଲେସୋ। ପଟିୱିଦ୍ଧାକୁପ୍ପୋତି ପଟିୱିଦ୍ଧଅରହତ୍ତଫଲୋ। ନ କୁପ୍ପତୀତି ଅକୁପ୍ପନ୍ତି ହି ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ସତିପି ହି ଚତୁନ୍ନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ଚତୁନ୍ନଞ୍ଚ ଫଲାନଂ ଅକୁପ୍ପସଭାୱେ ସତ୍ତନ୍ନଂ ସେକ୍ଖାନଂ ସକସକନାମପରିଚ୍ଚାଗେନ ଉପରୂପରି ନାମନ୍ତରପ୍ପତ୍ତିତୋ ତେସଂ ମଗ୍ଗଫଲାନି ‘‘ଅକୁପ୍ପାନୀ’’ତି ନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଅରହା ପନ ସବ୍ବଦାପି ଅରହାୟେୱ ନାମାତି ତସ୍ସେୱ ଫଲଂ ‘‘ଅକୁପ୍ପ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମିନା ଚ ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଖୀଣାସୱସ୍ସେୱ ପରିୟତ୍ତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିୟତ୍ତି ନାମା’’ତି। ତସ୍ସ ହି ଅପରିଞ୍ଞାତଂ ଅପ୍ପହୀନଂ ଅଭାୱିତଂ ଅସଚ୍ଛିକତଂ ୱା ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ପରିୟାପୁଣନ୍ତୋ ତନ୍ତିଧାରକୋ ପୱେଣୀପାଲକୋ ୱଂସାନୁରକ୍ଖକୋ ଚ ହୁତ୍ୱା ଉଗ୍ଗଣ୍ହାତି। ତେନେୱାହ ‘‘ପୱେଣୀପାଲନତ୍ଥାୟା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପୱେଣୀତି ଧମ୍ମସନ୍ତତି, ଧମ୍ମସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛେଦେନ ପୱତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱଂସାନୁରକ୍ଖଣତ୍ଥାୟାତି ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱଂସାନୁରକ୍ଖଣତ୍ଥଂ। ତସ୍ସ ୱଂସୋପି ଅତ୍ଥତୋ ପୱେଣୀୟେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ନନୁ ଚ ୟଦି ପୱେଣୀପାଲନତ୍ଥାୟ ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ପରିୟାପୁଣନଂ ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିୟତ୍ତି, କସ୍ମା ‘‘ଖୀଣାସୱୋ’’ତି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସପି ହି ଅୟଂ ନୟୋ ଲବ୍ଭତି। ତଥା ହି ଏକଚ୍ଚୋ ଭିକ୍ଖୁ ଛାତକଭୟାଦୀସୁ ଗନ୍ଥଧରେସୁ ଏକସ୍ମିଂ ଠାନେ ୱସିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତେସୁ ସୟଂ

ଭିକ୍ଖାଚାରେନ ଅକିଲମମାନୋ ଅତିମଧୁରଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ମା ନସ୍ସତୁ, ତନ୍ତିଂ ଧାରେସ୍ସାମି, ୱଂସଂ ଠପେସ୍ସାମି, ପୱେଣିଂ ପାଲେସ୍ସାମୀତି ପରିଯାପୁଣାତି, ତସ୍ମା ତସ୍ସପି ପରିଯତ୍ତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତି ନାମ କସ୍ମା ନ ହୋତୀତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ପରିଯତ୍ତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତି ନାମ ନ ହୋତି। କିଞ୍ଚାପି ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ''ପୱେଣିଂ ପାଲେସ୍ସାମୀ''ତି ଅଜ୍ଝାସଯେନ ପରିଯାପୁଣାତି, ଅତ୍ତନୋ ପନ ଭୱକନ୍ତାରତୋ ଅନିତ୍ଥିଣ୍ଣତ୍ତା ତସ୍ସ ପରିଯତ୍ତି ନିସ୍ସରଣପରିଯତ୍ତି ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ପରିଯତ୍ତି ଅଲଗଦ୍ଦୂପମା ୱା ହୋତି ନିସ୍ସରଣତ୍ଥା ୱା, ସତ୍ତନ୍ନଂ ସେକ୍ଖାନଂ ନିସ୍ସରଣତ୍ଥାୱ, ଖୀଣାସୱାନଂ ଭଣ୍ଡାଗାରିକପରିଯତ୍ତିଯେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଖୀଣାସୱୋ ଚ ଭଣ୍ଡାଗାରିକସଦିସତ୍ତା ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥା ହି ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ ଅଲଙ୍କାରଭଣ୍ଡଂ ପଟିସାମେତ୍ୱା ପସାଧନକାଲେ ତଦୁପିଯଂ ଅଲଙ୍କାରଭଣ୍ଡଂ ରଞ୍ଞୋ ଉପନାମେତ୍ୱା ଅଲଙ୍କରୋତି, ଏୱଂ ଖୀଣାସୱୋପି ଧମ୍ମରତନଭଣ୍ଡଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ୱା ମୋକ୍ଖାଧିଗମସ୍ସ ଭବ୍ବରୂପେ ସହେତୁକେ ସତ୍ତେ ପସ୍ସିତ୍ୱା ତଦନୁରୂପଂ ଧମ୍ମଦେସନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ମଗ୍ଗଙ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦିସଙ୍ଖାତେନ ଲୋକୁତ୍ତରେନ ଅଲଙ୍କାରେନ ଅଲଙ୍କରୋତୀତି ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଏୱଂ ତିସ୍ସୋ ପରିଯତ୍ତିଯୋ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଇଦାନି ତୀସୁପି ପିଟକେସୁ ଯଥାରହଂ ସମ୍ପତ୍ତିୱିପତ୍ତିଯୋ ୱିଭାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱିନଯେ ପନା''ତିଆଦି। ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଂ ନିସ୍ସାଯ ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ପାପୁଣାତୀତିଆଦୀସୁ ଯସ୍ମା ସୀଲଂ ୱିସୁଜ୍ଝମାନଂ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞବଲେନ କମ୍ମସ୍ସକତଞ୍ଞାଣବଲେନ ଚ ସଂକିଲେସମଲତୋ ୱିସୁଜ୍ଝତି, ପାରିପୂରିଞ୍ଚ ଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ମା ସୀଲସମ୍ପଦା ସିଜ୍ଝମାନା ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିଭାୱେନ ସତିବଲଂ ଞାଣବଲଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତୀତି ତସ୍ସା ୱିଜ୍ଜତ୍ତଯୂପନିସ୍ସଯତା ୱେଦିତବ୍ବା ସଭାଗହେତୁସମ୍ପଦାନତୋ। ସତିବଲେନ ହି ପୁବ୍ବେନିୱାସୱିଜ୍ଜାସିଦ୍ଧି, ସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସବ୍ବକିଚ୍ଚେସୁ ସୁଦିଟ୍ଠକାରିତାପରିଚଯେନ ଚୁତୂପପାତଞାଣାନୁବଦ୍ଧାଯ ଦୁତିଯୱିଜ୍ଜାଯ ସିଦ୍ଧି, ୱୀତିକ୍କମାଭାୱେନ ସଂକିଲେସପ୍ପହାନସବ୍ଭାୱତୋ ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସଯତାୱସେନ ଅଜ୍ଝାସଯସୁଦ୍ଧିଯା ତତିଯୱିଜ୍ଜାସିଦ୍ଧି। ପୁରେତରସିଦ୍ଧାନଂ ସମାଧିପଞ୍ଞାନଂ ପାରିପୂରିଂ ୱିନା ସୀଲସ୍ସ ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣୂପନିସ୍ସଯତା ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକଖୀଣାସୱେହି ଦୀପେତବ୍ବା। ''ସମାହିତୋ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୪।୯୯; ୩।୫; ନେତ୍ତି। ୪୦; ମି। ପ। ୨।୧।୧୪) ୱଚନତୋ ସମାଧିସମ୍ପଦା ଛଳଭିଞ୍ଞତାଯ ଉପନିସ୍ସଯୋ। ''ଯୋଗା ୱେ ଜାଯତି ଭୂରୀ''ତି (ଧ। ପ। ୨୮୨) ୱଚନତୋ ପୁବ୍ବଯୋଗେନ ଗରୁୱାସଦେସଭାସାକୋସଲ୍ଲୋଗ୍ଗହଣପରିପୁଚ୍ଛାଦୀହି ଚ ପରିଭାୱିତା ପଞ୍ଞାସମ୍ପତ୍ତି ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପଭେଦସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଂ ନିସ୍ସାଯା''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଯସ୍ସ ସମାଧିୱିଜମ୍ଭନଭୂତା ଅନୱସେସା ଛ ଅଭିଞ୍ଞା ନ ଇଜ୍ଝନ୍ତି, ତସ୍ସ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ନ ସମାଧିସମ୍ପଦା ଅତ୍ଥୀତି ସତିପି ୱିଜ୍ଜାନଂ ଅଭିଞ୍ଞେକଦେସଭାୱେ ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିସମୁଦାଗତା ଏୱ ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ଗହିତା। ଯଥା ହି ପଞ୍ଞାସମ୍ପତ୍ତିସମୁଦାଗତା ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମଗ୍ଗେନେୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏୱ ତାସଂ ପଟିଲଭିତବ୍ବତୋ। ଏୱଂ ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିସମୁଦାଗତା ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ସମାଧିସମ୍ପତ୍ତିସମୁଦାଗତା ଚ ଛ ଅଭିଞ୍ଞା ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମଗ୍ଗେନେୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତୀତି ମଗ୍ଗାଧିଗମେନେୱ ତାସଂ ଅଧିଗମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚେକବୋଧିସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଧମ୍ମସମଧିଗମସଦିସା ହି ଇମେସଂ ଅରିଯାନଂ ଇମେ ୱିସେସାଧିଗମାତି।

ତାସଂଯେୱ ଚ ତତ୍ଥ ପଭେଦୱଚନତୋତି ଏତ୍ଥ ତାସଂଯେୱାତି ଅୱଧାରଣଂ ପାପୁଣିତବ୍ବାନଂ ଛଳଭିଞ୍ଞାଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ୱିନଯେ ପଭେଦୱଚନାଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡେ ହି ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜାୱ ୱିଭତ୍ତାତି। ଦୁତିଯେ ତାସଂଯେୱାତି ଅୱଧାରଣଂ ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା କତଂ, ନ ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା। ତା ହି ଛସୁ ଅଭିଞ୍ଞାସୁ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ସୁତ୍ତେ ୱିଭତ୍ତାଯେୱାତି। ତାସଞ୍ଚାତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦେନ ସେସାନମ୍ପି ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ଦୀପେତି। ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ ହି ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ଛ ଅଭିଞ୍ଞା ଚତସ୍ସୋ ଚ ପଟିସମ୍ଭିଦା ୱୁତ୍ତାଯେୱ। ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ପନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପଭେଦୱଚନାଭାୱଂ ତତ୍ଥେୱ ଚ ସମ୍ମା ୱିଭତ୍ତଭାୱଂ ଦୀପେତୁକାମୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅୱଧାରଣଂ ଅକତ୍ୱା ''ତତ୍ଥେୱା''ତି ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଅୱଧାରଣଂ ଠପେସି।

ଇଦାନି ''ୱିନଯେ ଦୁପ୍ପଟିପନ୍ନୋ 'ମୁଦୁକାନଂ ଅତ୍ଥରଣାଦୀନଂ ସମ୍ଫସ୍ସୋ ୱିଯ ଇତ୍ଥିସମ୍ଫସ୍ସୋପି ୱଟ୍ଟତୀ'ତି ମେଥୁନୱୀତିକ୍କମେ ଦୋସଂ ଅଦିସ୍ୱା ସୀଲୱିପତ୍ତିଂ ପାପୁଣାତୀ''ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱିନଯେ ପନ ଦୁପ୍ପଟିପନ୍ନୋ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସୁଖୋ ସମ୍ଫସ୍ସୋ ଏତେସନ୍ତି ସୁଖସମ୍ଫସ୍ସାନି, ଅତ୍ଥରଣପାୱୁରଣାଦୀନି। ଉପାଦିନ୍ନଫସ୍ସୋ ଇତ୍ଥିଫସ୍ସୋ, ମେଥୁନଧମ୍ମୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ହେତନ୍ତି ଅରିଟ୍ଠେନ ଭିକ୍ଖୁନା ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ ହି ବହୁସ୍ସୁତୋ ଧମ୍ମକଥିକୋ କମ୍ମକିଲେସୱିପାକୌପୱାଦଆଣାୱୀତିକ୍କମୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧେସୁ ଅନ୍ତରାଯିକେସୁ ସେସନ୍ତରାଯିକେ ଜାନାତି, ୱିନଯେ ପନ ଅକୋୱିଦତ୍ତା ପଣ୍ଣତ୍ତିୱୀତିକ୍କମନ୍ତରାଯିକେ ନ ଜାନାତି, ତସ୍ମା ରହୋଗତୋ ଏୱଂ ଚିନ୍ତେସି ''ଇମେ ଅଗାରିକା ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣେ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତା ସୋତାପନ୍ନାପି ସକଦାଗାମିନୋପି ଅନାଗାମିନୋପି ହୋନ୍ତି। ଭିକ୍ଖୂପି ମନାପିକାନି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାନି ରୂପାନି ପସ୍ସନ୍ତି…ପେ… କାଯୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟେ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେ ଫୁସନ୍ତି, ମୁଦୁକାନି ଅତ୍ଥରଣପାୱୁରଣାଦୀନି ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତି, ଏତଂ ସବ୍ବଂ ୱଟ୍ଟତି, କସ୍ମା ଇତ୍ଥୀନଂଯେୱ ରୂପସଦ୍ଦଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବା ନ ୱଟ୍ଟନ୍ତି, ଏତେପି ୱଟ୍ଟନ୍ତୀ''ତି ଅନୱଜ୍ଜେନ ପଚ୍ଚଯପରିଭୁଞ୍ଜନରସେନ ସାୱଜ୍ଜକାମଗୁଣପରିଭୋଗରସଂ ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱା ସଚ୍ଛନ୍ଦରାଗପରିଭୋଗଞ୍ଚ ନିଚ୍ଛନ୍ଦରାଗପରିଭୋଗଞ୍ଚ ଏକଂ କତ୍ୱା ଥୂଲୱାକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅତିସୁଖୁମସୁତ୍ତଂ ଘଟେନ୍ତୋ ୱିଯ ସାସପେନ ସଦ୍ଧିଂ ସିନେରୁନୋ ସଦିସତଂ ଉପସଂହରନ୍ତୋ

ୱିଯ ପାପକଂ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ‘‘କିଂ ଭଗୱତା ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ବନ୍ଧନ୍ତେନ ୱିଯ ମହତା ଉସ୍ସାହେନ ପଠମପାରାଜିକଂ ପଞ୍ଞତ୍ତଂ, ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ଦୋସୋ’’ତି ସଵଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ପଟିୱିରୁଜ୍ଝନ୍ତୋ ୱେସାରଜ୍ଜଞାଣଂ ପଟିବାହନ୍ତୋ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ଖାଣୁକଣ୍ଟକାଦୀନି ପକ୍ଖିପନ୍ତୋ ‘‘ମେଥୁନଧମ୍ମେ ଦୋସୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଜିନସ୍ସ ଆଣାଚକ୍କେ ପହାରମଦାସି। ତେନାହ ‘‘ତଥାହଂ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଂ ଦେସିତଂ ଆଜାନାମୀ’’ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ଅନ୍ତରାଯିକାତି ତଂତଂସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱିବନ୍ଧନୱସେନ ସତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ଅନ୍ତରେ ୱେମଜ୍ଝେ ଏତି ଆଗଚ୍ଛତୀତି ଅନ୍ତରାଯୋ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିଅନତ୍ଥୋ। ଅନତିକ୍କମନଟ୍ଠେନ ତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରାଯେ ନିଯୁତ୍ତା, ଅନ୍ତରାଯଂ ୱା ଫଲଂ ଅରହନ୍ତି, ଅନ୍ତରାଯସ୍ସ ୱା କରଣସୀଲାତି ଅନ୍ତରାଯିକା, ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖାନଂ ଅନ୍ତରାଯକରାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେ ଚ କମ୍ମକିଲେସୱିପାକୋପୱାଦଆଣାୱୀତିକ୍କମୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧା। ତେସଂ ୱିତ୍ଥାରକଥା ପରତୋ ଅରିଟ୍ଠସିକ୍ଖାପଦେ (ପାଚି। ୪୧୭) ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ପଦତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧୋ – ଯେ ଇମେ ଧମ୍ମା ଅନ୍ତରାଯିକା ଅନ୍ତରାଯକରାତି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତା ଦେସିତା ଚେୱ ପଞ୍ଞତ୍ତା ଚ, ତେ ଧମ୍ମେ ପଟିସେୱତୋ ପଟିସେୱନ୍ତସ୍ସ ଯଥା ଯେନ ପକାରେନ ତେ ଧମ୍ମା ଅନ୍ତରାଯାଯ ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖାନଂ ଅନ୍ତରାଯକରଣତ୍ଥଂ ନାଲଂ ସମତ୍ଥା ନ ହୋନ୍ତି, ତଥା ତେନ ପକାରେନାହଂ ଭଗୱତା ଦେସିତଂ ଧମ୍ମଂ ଆଜାନାମୀତି। ତତୋ ଦୁସ୍ସୀଲଭାୱଂ ପାପୁଣାତୀତି ତତୋ ଅନୱଜ୍ଜସଞ୍ଞୀଭାୱହେତୁତୋ ୱୀତିକ୍କମିତ୍ୱା ଦୁସ୍ସୀଲଭାୱଂ ପାପୁଣାତି।

ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦିନା –

‘‘ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଗ୍ଗଲା ସନ୍ତୋ ସଂୱିଜ୍ଜମାନା ଲୋକସ୍ମିଂ। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ, ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି, ନୋ ପରହିତାଯ, ପରହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି, ନୋ ଅତ୍ତହିତାଯ, ନେୱ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି ନୋ ପରହିତାଯ, ଅତ୍ତହିତାଯ ଚେୱ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି ପରହିତାଯ ଚା’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୯୬; ପୁ। ପ। ମାତିକା, ଚତୁକ୍କୋଦ୍ଦେସ ୨୪) –

ଆଦିନା ପୁଗ୍ଗଲଦେସନାପଟିସଂଯୁତ୍ତସୁତ୍ତନ୍ତପାଠଇଂ ନିଦସ୍ସେତି। ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଅଜାନନ୍ତୋତି ‘‘ଅଯଂ ପୁଗ୍ଗଲଦେସନା ୱୋହାରୱସେନ, ନ ପରମତ୍ଥତୋ’’ତି ଏୱଂ ଭଗୱତୋ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଅଜାନନ୍ତୋ। ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ହି ଭଗୱତୋ ଦୁୱିଧା ଦେସନା ସମ୍ମୁତିଦେସନା ପରମତ୍ଥଦେସନା ଚାତି। ତତ୍ଥ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ସତ୍ତୋ ଇତ୍ଥୀ ପୁରିସୋ ଖତ୍ତିଯୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଦେୱୋ ମାରୋ’’ତି ଏୱରୂପା ସମ୍ମୁତିଦେସନା। ‘‘ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନତ୍ତା ଖନ୍ଧା ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନି ସତିପଟ୍ଠାନା’’ତି ଏୱରୂପା ପରମତ୍ଥଦେସନା। ତତ୍ଥ ଭଗୱା ଯେ ସମ୍ମୁତିୱସେନ ଦେସନଂ ସୁତ୍ୱା ଅତ୍ଥଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ମୋହଂ ପହାଯ ୱିସେସମଧିଗନ୍ତୁଂ ସମତ୍ଥା, ତେସଂ ସମ୍ମୁତିଦେସନଂ ଦେସେତି। ଯେ ପନ ପରମତ୍ଥୱସେନ ଦେସନଂ ସୁତ୍ୱା ଅତ୍ଥଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ମୋହଂ ପହାଯ ୱିସେସମଧିଗନ୍ତୁଂ ସମତ୍ଥା, ତେସଂ ପରମତ୍ଥଦେସନଂ ଦେସେତି।

ତତ୍ରାଯଂ ଉପମା – ଯଥା ହି ଦେସଭାସାକୁସଲୋ ତିଣ୍ଣଂ ୱେଦାନଂ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣକୋ ଆଚରିଯୋ ଯେ ଦମିଳଭାସାଯ ୱୁତ୍ତେ ଅତ୍ଥଂ ଜାନନ୍ତି, ତେସଂ ଦମିଳଭାସାଯ ଆଚିକ୍ଖତି, ଯେ ଅନ୍ଧକଭାସାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରାଯ, ତେସଂ ତାଯ ଭାସାଯ, ଏୱଂ ତେ ମାଣୱା ଛେକଂ ବ୍ୟତ୍ତଂ ଆଚରିଯମାଗମ୍ମ ଖିପ୍ପମେୱ ସିପ୍ପଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଆଚରିଯୋ ୱିଯ ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା, ତଯୋ ୱେଦା ୱିଯ କଥେତବ୍ବଭାୱେ ଠିତାନି ତୀଣି ପିଟକାନି, ଦେସଭାସାଯ କୋସଲ୍ଲମିୱ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥକୋସଲ୍ଲଂ, ନାନାଦେସଭାସାମାଣୱକା ୱିଯ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥୱସେନ ପଟିୱିଜ୍ଝନସମତ୍ଥା ୱେନେଯ୍ୟସତ୍ତା, ଆଚରିଯସ୍ସ ଦମିଳଭାସାଦିଆଚିକ୍ଖନଂ ୱିଯ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥୱସେନପି ଦେସନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଆହ ଚେତ୍ଥ –

‘‘ଦୁୱେ ସଚ୍ଚାନି ଅକ୍ଖାସି, ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱଦତଂ ୱରୋ;

ସମ୍ମୁତିଂ ପରମତ୍ଥଞ୍ଚ, ତତିଯଂ ନୂପଲବ୍ଭତି।

‘‘ସଙ୍କେତୱଚନଂ ସଚ୍ଚଂ, ଲୋକସମ୍ମୁତିକାରଣା;

ପରମତ୍ଥୱଚନଂ ସଚ୍ଚଂ, ଧମ୍ମାନଂ ଭୂତକାରଣା।

‘‘ତସ୍ମା ୱୋହାରକୁସଲସ୍ସ, ଲୋକନାଥସ୍ସ ସତ୍ଥୁନୋ;

ସମ୍ମୁତିଂ ୱୋହରନ୍ତସ୍ସ, ମୁସାୱାଦୋ ନ ଜାଯତୀ’’ତି। (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୭; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୧୭୦);

ଅପିଚ ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗଵା ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି – ହିରୋତ୍ତପ୍ପଦୀପନତ୍ଥଂ କମ୍ମସ୍ସକତାଦୀପନତ୍ଥଂ ପଚ୍ଚତ୍ତପୁରିସକାରଦୀପନତ୍ଥଂ ଆନନ୍ତରିୟଦୀପନତ୍ଥଂ ବ୍ରହ୍ମଵିହାରଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁବ୍ବେନିଵାସଦୀପନତ୍ଥଂ ଦକ୍ଖିଣାଵିସୁଦ୍ଧିଦୀପନତ୍ଥଂ ଲୋକସମ୍ମୁତିଯା ଅପ୍ପହାନତ୍ଥଞ୍ଚାତି। ''ଖନ୍ଧା ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନି ହିରିଯନ୍ତି ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତୀ''ତି ଵୁତ୍ତେ ମହାଜନୋ ନ ଜାନାତି, ସମ୍ମୋହମାପଜ୍ଜତି, ପଟିସତ୍ତୁ ହୋତି ''କିମିଦଂ ଖନ୍ଧା ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନି ହିରିଯନ୍ତି ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ନାମା''ତି। ''ଇତ୍ଥୀ ହିରିଯତି ଓତ୍ତପ୍ପତି, ପୁରିସୋ ଖତ୍ତିଯୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଦେଵୋ ମାରୋ''ତି ଵୁତ୍ତେ ମହାଜନୋ ଜାନାତି, ନ ସମ୍ମୋହମାପଜ୍ଜତି, ନ ପଟିସତ୍ତୁ ହୋତି, ତସ୍ମା ଭଗଵା ହିରୋତ୍ତପ୍ପଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ''ଖନ୍ଧା କମ୍ମସ୍ସକା ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନୀ''ତି ଵୁତ୍ତେପି ଏସେଵ ନଯୋ। ତସ୍ମା ଭଗଵା କମ୍ମସ୍ସକତାଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ''ଵେଳୁଵନାଦଯୋ ମହାଵିହାରା ଖନ୍ଧେହି କାରାପିତା, ଧାତୂହି ଆଯତନେହୀ''ତି ଵୁତ୍ତେପି ଏସେଵ ନଯୋ। ତସ୍ମା ଭଗଵା ପଚ୍ଚତ୍ତପୁରିସକାରଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ''ଖନ୍ଧା ମାତରଂ ଜୀଵିତା ଵୋରୋପେନ୍ତି, ପିତରଂ ଅରହନ୍ତଂ, ରୁହିରୁପ୍ପାଦକମ୍ମଂ ସଙ୍ଘଭେଦଂ କରୋନ୍ତି, ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନୀ''ତି ଵୁତ୍ତେପି ଏସେଵ ନଯୋ। ତସ୍ମା ଭଗଵା ଆନନ୍ତରିୟଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି।

''ଖନ୍ଧା ମେତ୍ତାଯନ୍ତି, ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନୀ''ତି ଵୁତ୍ତେପି ଏସେଵ ନଯୋ। ତସ୍ମା ଭଗଵା ବ୍ରହ୍ମଵିହାରଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ''ଖନ୍ଧା ପୁବ୍ବେନିଵାସଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି, ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନୀ''ତି ଵୁତ୍ତେପି ଏସେଵ ନଯୋ। ତସ୍ମା ଭଗଵା ପୁବ୍ବେନିଵାସଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ''ଖନ୍ଧା ଦାନଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି, ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନୀ''ତି ଵୁତ୍ତେପି ମହାଜନୋ ନ ଜାନାତି, ସମ୍ମୋହମାପଜ୍ଜତି, ପଟିସତ୍ତୁ ହୋତି ''କିମିଦଂ ଖନ୍ଧା ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନି ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ନାମା''ତି। ''ପୁଗ୍ଗଲା ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ସୀଲଵନ୍ତୋ କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମା''ତି ଵୁତ୍ତେ ପନ ଜାନାତି, ନ ସମ୍ମୋହମାପଜ୍ଜତି, ନ ପଟିସତ୍ତୁ ହୋତି। ତସ୍ମା ଭଗଵା ଦକ୍ଖିଣାଵିସୁଦ୍ଧିଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ଲୋକସମ୍ମୁତିଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧା ଭଗଵନ୍ତୋ ନ ଵିଜହନ୍ତି, ଲୋକସମଞ୍ଞାଯ ଲୋକନିରୁତ୍ତିଯା ଲୋକାଭିଲାପେ ଠିତାଯେଵ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି। ତସ୍ମା ଭଗଵା ଲୋକସମ୍ମୁତିଯା ଅପ୍ପହାନତ୍ଥମ୍ପି ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି , ତସ୍ମା ଇମିନା ଚ ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଭଗଵତୋ ପୁଗ୍ଗଲଦେସନା, ନ ପରମତ୍ଥଦେସନାତି ଏଵଂ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଅଜାନନ୍ତୋତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଦୁଗ୍ଗହିତଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ''ତଥାହଂ ଭଗଵତା ଧମ୍ମଂ ଦେସିତଂ ଆଜାନାମି, ଯଥା ତଦେଵିଦଂ ଵିଞ୍ଞାଣଂ ସନ୍ଧାଵତି ସଂସରତି, ଅନଞ୍ଞ''ନ୍ତିଆଦିନା ଦୁଗ୍ଗହିତଂ କତ୍ଵା ଗଣ୍ହାତି, ଵିପରୀତଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦୁଗ୍ଗହିତନ୍ତି ହି ଭାଵନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଯଂ ଦୁଗ୍ଗହିତଗାହଂ ସନ୍ଧାଯ। ଅତ୍ତନା ଦୁଗ୍ଗହିତେନ ଧମ୍ମେନାତି ପାଠସେସୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଅଥ ଵା ଦୁଗ୍ଗହଣଂ ଦୁଗ୍ଗହିତଂ। ଅତ୍ତନାତି ଚ ସାମିଅତ୍ଥେ କରଣଵଚନଂ, ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ଦୁଗ୍ଗହଣେନ ଵିପରୀତଗାହେନାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅମ୍ହେ ଚେଵ ଅବ୍ଭାଚିକ୍ଖତୀତି ଅମ୍ହାକଞ୍ଚ ଅବ୍ଭାଚିକ୍ଖନଂ କରୋତି। ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଖନତୀତି ଅତ୍ତନୋ କୁସଲମୂଲାନି ଖନନ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଂ ଖନତି ନାମ।

ଧମ୍ମଚିନ୍ତନ୍ତି ଧମ୍ମସଭାଵଵିଜାନନଂ। ଅତିଧାଵନ୍ତୋତି ଠାତବ୍ବମରିଯାଦାଯଂ ଅଟ୍ଠତ୍ଵା ''ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମତ୍ତେନ ଦାନଂ ହୋତି, ସଯମେଵ ଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ସବ୍ବଂ ଚିତ୍ତଂ ଅସଭାଵଧମ୍ମାରମ୍ମଣ''ନ୍ତି ଏଵମାଦିନା ଅତିଧାଵନ୍ତୋ ଅତିକ୍କମିତ୍ଵା ପଵତ୍ତମାନୋ। ଚତ୍ତାରୀତି ବୁଦ୍ଧଵିସଯଝାନଵିସଯକମ୍ମଵିପାକଲୋକଵିସଯସଙ୍ଖାତାନି ଚତ୍ତାରି। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଚତ୍ତାରିମାନି, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନି ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି, ଯାନି ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ଵିଘାତସ୍ସ ଭାଗୀ ଅସ୍ସ। କତମାନି ଚତ୍ତାରି? ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭିକ୍ଖଵେ ବୁଦ୍ଧଵିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବୋ, ଯଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ଵିଘାତସ୍ସ ଭାଗୀ ଅସ୍ସ। ଝାଯିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଝାନଵିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବୋ…ପେ… କମ୍ମଵିପାକୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବୋ…ପେ… ଲୋକଚିନ୍ତା ଭିକ୍ଖଵେ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟା ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବା…ପେ… ଇମାନି, ଭିକ୍ଖଵେ, ଚତ୍ତାରି ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନି ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି, ଯାନି ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ଵିଘାତସ୍ସ ଭାଗୀ ଅସ୍ସା''ତି (ଅ। ନି। ୪।୭୭)।

ତତ୍ଥ ''ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୀ''ତି ତେସଂ ସଭାଵନିଦସ୍ସନଂ। ''ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନୀ''ତି ତତ୍ଥ କତ୍ତବ୍ବତାନିଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୀତି ଚିନ୍ତେତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟାନି, ଚିନ୍ତେତୁଂ ଅରହରୂପାନି ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟତ୍ତା ଏଵ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି, କାମଂ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନିପି ଛ ଅସାଧାରଣାଦୀନି ଅନୁସ୍ସରନ୍ତସ୍ସ କୁସଲୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭାଵତୋ ତାନି ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନି, ଇମାନି ପନ ଏଵଂ ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅଫଲଭାଵତୋ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନେଵାହ ''ଯାନି ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ଵିଘାତସ୍ସ ଭାଗୀ ଅସ୍ସା''ତି। ତେସନ୍ତି ତେସଂ ପିଟକାନଂ।

ଏତନ୍ତି ଏତଂ ବୁଦ୍ଧଵଚନଂ। ତିଵଗ୍ଗସଙ୍ଗହାନୀତି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧଵଗ୍ଗମହାଵଗ୍ଗପାଥିକଵଗ୍ଗସଙ୍ଖାତେହି ତୀହି ଵଗ୍ଗେହି ସଙ୍ଗହୋ ଏତେସନ୍ତି ତିଵଗ୍ଗସଙ୍ଗହାନି। ଚତୁତିଂସେଵ ସୁତ୍ତନ୍ତାତି ଗାଥାଯ ଏଵମତ୍ଥଯୋଜନା ଵେଦିତବ୍ବା – ଯସ୍ସ ନିକାଯସ୍ସ ସୁତ୍ତଗଣନାତୋ ଚତୁତିଂସେଵ ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତା ଵଗ୍ଗସଙ୍ଗହଵସେନ ତଯୋ ଵଗ୍ଗା ଅସ୍ସ ସଙ୍ଗହସ୍ସାତି ତିଵଗ୍ଗୋ ସଙ୍ଗହୋ। ଏସ ପଠମୋ ନିକାଯୋ ଦୀଘନିକାଯୋତି ଅନୁଲୋମିକୋ ଅପଚ୍ଚନୀକୋ, ଅତ୍ଥାନୁଲୋମନତୋ ଅନ୍ଵତ୍ଥନାମୋତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅତ୍ଥାନୁଲୋମନତୋ ଅନୁଲୋମିକୋ, ଅନୁଲୋମିକତ୍ତଂଯେଵ ୱିଭାୱେତୁଂ ''କସ୍ମା ପନା''ତିଆଦିମାହ। ଏକନିକାଯମ୍ପୀତି ଏକସମୂହମ୍ପି। ଏୱଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଏୱଂ ୱିଚିତ୍ତଂ। ଯଥଯିଦନ୍ତି ଯଥା ଇମେ। ପୋଣିକା ଚିକ୍ଖଲ୍ଲିକା ଚ ଖତ୍ତିଯା, ତେସଂ ନିୱାସୋ ପୋଣିକନିକାଯୋ ଚିକ୍ଖଲ୍ଲିକନିକାଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱମାଦୀନି ଚେତ୍ଥ ସାଧକାନି ସାସନତୋ ଚ ଲୋକତୋ ଚାତି ଏୱମାଦୀନି ଉଦାହରଣାନି ଏତ୍ଥ ନିକାଯସଦ୍ଦସ୍ସ ସମୂହନିୱାସାନଂ ୱାଚକଭାୱେ ସାସନତୋ ଚ ୱୋହାରତୋ ଚ ସାଧକାନି ପମାଣାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ପଠମମୁଦାହରଣଂ ସାସନତୋ ସାଧକୱଚନଂ, ଦୁତିଯଂ ଲୋକତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ପଞ୍ଚଦସୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହାନୀତି ମୂଲପରିଯାଯୱଗ୍ଗାଦୀହି ପଞ୍ଚଦସହି ୱଗ୍ଗେହି ସଙ୍ଗହୋ ଏତେସନ୍ତି ପଞ୍ଚଦସୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହାନି। ଦିଯଡ୍ଢସତଂ ଦ୍ୱେ ଚ ସୁତ୍ତାନୀତି ଅଡ୍ଢେନ ଦୁତିଯଂ ଦିଯଡ୍ଢଂ, ଏକଂ ସତଂ ଦ୍ୱେ ପଞ୍ଞାସସୁତ୍ତାନି ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ ନିକାଯେ। ପଞ୍ଚଦସୱଗ୍ଗପରିଗ୍ଗହୋତି ପଞ୍ଚଦସହି ୱଗ୍ଗେହି ପରିଗ୍ଗହିତୋ ସଙ୍ଗହିତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୁତ୍ତନ୍ତାନଂ ସହସ୍ସାନି ସତ୍ତସୁତ୍ତସତାନି ଚାତି ପାଠେ ସୁତ୍ତନ୍ତାନଂ ସତ୍ତ ସହସ୍ସାନି ସତ୍ତ ସତାନି ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। କତ୍ଥଚି ପନ ''ସତ୍ତ ସୁତ୍ତସହସ୍ସାନି ସତ୍ତ ସୁତ୍ତସତାନି ଚା''ତିପି ପାଠୋ। ସଂଯୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋତି ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ।

ପୁବ୍ବେ ନିଦସ୍ସିତାତି ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକନିଦ୍ଦେସେ ନିଦସ୍ସିତା। ୱୁତ୍ତମେୱ ପକାରନ୍ତରେନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଠପେତ୍ୱା ଚତ୍ତାରୋ ନିକାଯେ ଅୱସେସଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସକଲଂ ୱିନଯପିଟକନ୍ତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠମେୱ ହି ଇମିନା ପକାରନ୍ତରେନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତେନେୱାହ ''ଠପେତ୍ୱା ଚତୁରୋପେତେ''ତିଆଦି। ତଦଞ୍ଞନ୍ତି ତେହି ଚତୂହି ନିକାଯେହି ଅଞ୍ଞଂ ଅୱସେସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସବ୍ବମେୱ ୨ ହିଦନ୍ତି ସବ୍ବମେୱ ଇଦଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ। ନୱପ୍ପଭେଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ କଥଂ ପନେତଂ ନୱପ୍ପଭେଦଂ ହୋତି। ତଥା ହି ନୱହି ଅଙ୍ଗେହି ୱୱତ୍ଥିତେହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରରହିତେହି ଭୱିତବ୍ବଂ, ତଥା ଚ ସତି ଅସୁତ୍ତସଭାୱାନେୱ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦୀନି ସିଯୁଂ, ଅଥ ସୁତ୍ତସଭାୱାନେୱ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦୀନି, ଏୱଂ ସତି ସୁତ୍ତନ୍ତି ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗମେୱ ନ ସିଯା, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗଂ ସାସନନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତି। ଅପିଚ ''ସଗାଥକଂ ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ୟଂ, ନିଗ୍ଗାଥକଂ ସୁତ୍ତଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣ''ନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସୁତ୍ତଞ୍ଚ ନାମ ସଗାଥକଂ ୱା ସିଯା ନିଗ୍ଗାଥକଂ ୱାତି ଅଙ୍ଗଦ୍ୱଯେନେୱ ତଦୁଭଯଂ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ତଦୁଭଯୱିନିମୁତ୍ତଞ୍ଚ ସୁତ୍ତଂ ଉଦାନାଦିୱିସେସସଞ୍ଞାରହିତଂ ନତ୍ଥି, ଯଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗଂ ସିଯା, ଅଥାପି କଥଞ୍ଚି ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗଂ ସିଯା, ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ୱା ନ ସିଯା ଗାଥାଭାୱତୋ ଧମ୍ମପଦାଦୀନଂ ୱିଯ, ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ୱା ସିଯା ସଗାଥକତ୍ତା ସଗାଥକୱଗ୍ଗସ୍ସ ୱିଯ, ତଥା ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ସଗାଥକପ୍ପଦେସାନନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ –

ସୁତ୍ତନ୍ତି ସାମଞ୍ଞୱିଧି, ୱିସେସୱିଧଯୋ ପରେ;

ସନିମିତ୍ତା ନିରୁଠ୍ହତ୍ତା, ସହତାଞ୍ଞେନ ନାଞ୍ଞତୋ।

ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଦୋସସ୍ସ, ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥାୱଗାହଣଂ;

ତସ୍ମା ଅସଙ୍କରଂଯେୱ, ନୱଙ୍ଗଂ ସତ୍ଥୁସାସନଂ।

ସବ୍ବସ୍ସପି ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନସ୍ସ ସୁତ୍ତନ୍ତି ଅଯଂ ସାମଞ୍ଞୱିଧି। ତଥା ହି ''ଏତ୍ତକଂ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସୁତ୍ତାଗତଂ ସୁତ୍ତପରିଯାପନ୍ନଂ, ସାୱତ୍ଥିଯା ସୁତ୍ତୱିଭଙ୍ଗେ, ସକୱାଦେ ପଞ୍ଚ ସୁତ୍ତସତାନୀ''ତିଆଦିୱଚନତୋ ୱିନଯାଭିଧମ୍ମପରିଯତ୍ତିୱିସେସେସୁପି ସୁତ୍ତୱୋହାରୋ ଦିସ୍ସତି। ତେନେୱ ଚ ଆଯସ୍ମା ମହାକଚ୍ଚାନୋ ନେତ୍ତିଯଂ (ନେତ୍ତି। ସଙ୍ଗହୱାର) ଆହ – ''ନୱୱିଧସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯେଟ୍ଠୀ''ତି। ତତ୍ଥ ହି ସୁତ୍ତାଦିୱସେନ ନୱଙ୍ଗସ୍ସ ସାସନସ୍ସ ପରିଯେଟ୍ଠି ପରିଯେସନା ଅତ୍ଥୱିଚାରଣା ''ନୱୱିଧସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯେଟ୍ଠୀ''ତି ୱୁତ୍ତା। ତଦେକଦେସେସୁ ପନ ଗେଯ୍ୟାଦଯୋ ୱିସେସୱିଧଯୋ ତେନ ତେନ ନିମିତ୍ତେନ ପତିଟ୍ଠିତା। ତଥା ହି ଗେଯ୍ୟସ୍ସ ସଗାଥକତ୍ତଂ ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତଂ। ଲୋକେପି ହି ସସିଲୋକଂ ସଗାଥକଂ ୱା ଚୁଣ୍ଣିଯଗନ୍ଥଂ ''ଗେଯ୍ୟ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଗାଥାୱିରହେ ପନ ସତି ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ୱିସଜ୍ଜନଭାୱୋ ୱେଯ୍ୟାକରଣସ୍ସ ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତଂ। ପୁଚ୍ଛାୱିସଜ୍ଜନଞ୍ହି ''ବ୍ୟାକରଣ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ବ୍ୟାକରଣମେୱ ୱେଯ୍ୟାକରଣଂ। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ସଗାଥକାଦୀନମ୍ପି ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ୱିସଜ୍ଜନୱସେନ ପୱତ୍ତାନଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି। ଗେଯ୍ୟାଦିସଞ୍ଞାନଂ ଅନୋକାସଭାୱତୋ ସଓକାସତୋ ଅନୋକାସୱିଧି ବଲୱାତି ''ଗାଥାୱିରହେ ସତୀ''ତି ୱିସେସିତତ୍ତା ଚ। ତଥା ହି ଧମ୍ମପଦାଦୀସୁ କେୱଲଂ ଗାଥାବନ୍ଧେସୁ ସଗାଥକତ୍ତେପି ସୋମନସ୍ସଞାଣମଯିକଗାଥାଯୁତ୍ତେସୁ ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ''ନ୍ତିଆଦିୱଚନସମ୍ବନ୍ଧେସୁ ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମପଟିସଂଯୁତ୍ତେସୁ ଚ ସୁତ୍ତୱିସେସେସୁ ଯଥାକ୍କମଂ

ଗାଥାଉଦାନୈତିୱୁତ୍ତକଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା। ଏତ୍ଥ ହି ସତିପି ସଞ୍ଞନ୍ତରନିମିତ୍ତଯୋଗେ ଅନୋକାସସଞ୍ଞାନଂ ବଲୱଭାୱେନେୱ ଗାଥାଦିସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା, ତଥା ସତିପି ଗାଥାବନ୍ଧଭାୱେ ଭଗୱତୋ ଅତୀତାସୁ ଜାତୀସୁ ଚରିଯାନୁଭାୱପ୍ପକାସକେସୁ ଜାତକସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା, ସତିପି ପଞ୍ହୱିସଜ୍ଜନଭାୱେ ସଗାଥକତ୍ତେ ଚ କେସୁଚି ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ ୱେଦସ୍ସ ଲଭାପନତୋ ୱେଦଲ୍ଲସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତାତି ଏୱଂ ତେନ ତେନ ସଗାଥକତ୍ତାଦିନା ନିମିତ୍ତେନ ତେସୁ ତେସୁ ସୁତ୍ତୱିସେସେସୁ ଗେଯ୍ୟାଦିସଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତାତି ୱିସେସୱିଧଯୋ ସୁତ୍ତଙ୍ଗତୋ ପରେ ଗେଯ୍ୟାଦଯୋ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗାଦିନିମିତ୍ତରହିତଂ, ତଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗଂ ୱିସେସସଞ୍ଞାପରିହାରେନ ସାମଞ୍ଞସଞ୍ଞାଯ ପୱତ୍ତନତୋ।

ନନୁ ଚ ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ସଗାଥକଂ ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ୟଂ, ନିଗ୍ଗାଥକଂ ସୁତ୍ତଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣନ୍ତି ସୁତ୍ତଙ୍ଗଂ ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ଚୋଦନା ତଦୱତ୍ଥା ଏୱାତି? ନ ତଦୱତ୍ଥା। ସୋଧିତତ୍ତା। ସୋଧିତଞ୍ହି ପୁବ୍ବେ ଗାଥାୱିରହେ ସତି ପୁଚ୍ଛାୱିସଜ୍ଜନଭାୱୋ ୱେଯ୍ୟାକରଣସ୍ସ ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତନ୍ତି। ଯଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଗାଥାଭାୱତୋ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ନ ସିଯା’’ତି, ତଂ ନ, ନିରୁଳ୍ହତ୍ତାତି। ନିରୁଳ୍ହୋ ହି ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନଂ ସୁତ୍ତଭାୱୋ। ନ ହି ତାନି ଧମ୍ମପଦବୁଦ୍ଧୱଂସାଦଯୋ ୱିଯ ଗାଥାଭାୱେନ ପଞ୍ଞାତାନି, ଅଥ ଖୋ ସୁତ୍ତଭାୱେନେୱ। ତେନେୱ ହି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ସୁତ୍ତନାମକନ୍ତି ନାମଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଗାଥକତ୍ତା ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ସିଯା’’ତି, ତମ୍ପି ନତ୍ଥି। ଯସ୍ମା ସହତାଞ୍ଞେନ। ସହଭାୱୋ ହି ନାମ ଅତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞେନ ହୋତି, ସହ ଗାଥାହୀତି ଚ ସଗାଥକଂ। ନ ଚ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀସୁ ଗାଥାୱିନିମୁତ୍ତୋ କୋଚି ସୁତ୍ତପ୍ପଦେସୋ ଅତ୍ଥି, ଯୋ ‘‘ସହ ଗାଥାହୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ। ନନୁ ଚ ଗାଥାସମୁଦାଯୋ ଗାଥାହି ଅଞ୍ଞୋ ହୋତି, ତଥା ଚ ତସ୍ସ ୱସେନ ସହ ଗାଥାହୀତି ସଗାଥକନ୍ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି? ତଂ ନ। ନ ହି ଅୱଯୱୱିନିମୁତ୍ତୋ ସମୁଦାଯୋ ନାମ କୋଚି ଅତ୍ଥି। ଯମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ସଗାଥକପ୍ପଦେସାନଂ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ସିଯା’’ତି, ତମ୍ପି ନ ଅଞ୍ଞତୋ। ଅଞ୍ଞାଯେୱ ହି ତା ଗାଥା ଜାତକାଦିପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା। ଅଥୋ ନ ତାହି ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗାଦୀନଂ ଗେଯ୍ୟଙ୍ଗଭାୱୋତି ଏୱଂ ସୁତ୍ତାଦୀନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଙ୍କରାଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଇଦାନି ସୁତ୍ତାଦୀନି ନୱଙ୍ଗାନି ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତତ୍ଥ ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସଖନ୍ଧକପରିୱାରା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ନିଦ୍ଦେସୋ ନାମ ସୁତ୍ତନିପାତେ –

‘‘କାମଂ କାମଯମାନସ୍ସ, ତସ୍ସ ଚେତଂ ସମିଜ୍ଝତି;

ଅଦ୍ଧା ପୀତିମନୋ ହୋତି, ଲଦ୍ଧା ମଚ୍ଚୋ ଯଦିଚ୍ଛତୀ’’ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୭୭୨) –

ଆଦିନା ଆଗତସ୍ସ ଅଟ୍ଠକୱଗ୍ଗସ୍ସ,

‘‘କେନସ୍ସୁ ନିୱୁତୋ ଲୋକୋ, (ଇଚ୍ଚାଯସ୍ମା ଅଜିତୋ;)

କେନସ୍ସୁ ନପ୍ପକାସତି;

କିସ୍ସାଭିଲେପନଂ ବ୍ରୂସି,

କିଂସୁ ତସ୍ସ ମହବ୍ଭଯ’’ନ୍ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୧୦୩୮) –

ଆଦିନା ଆଗତସ୍ସ ପାରାଯନୱଗ୍ଗସ୍ସ,

‘‘ସବ୍ବେସୁ ଭୂତେସୁ ନିଧାଯ ଦଣ୍ଡଂ,

ଅୱିହେଠଯଂ ଅଞ୍ଞତରମ୍ପି ତେସଂ;

ନ ପୁତ୍ତମିଚ୍ଛେଯ୍ୟ କୁତୋ ସହାଯଂ,

ଏକୋ ଚରେ ଖଗ୍ଗୱିସାଣକପ୍ପୋ’’ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୩୫) –

ଆଦିନା ଆଗତସ୍ସ ଖଗ୍ଗୱିସାଣସୁତ୍ତସ୍ସ ଚ ତଦତ୍ଥୱିଭାଗୱସେନ ସତ୍ଥୁକପ୍ପେନ ଆଯସ୍ମତା ଧମ୍ମସେନାପତିସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ କତୋ ନିଦ୍ଦେସୋ

ମହାନିଦ୍ଦେସୋ ଚୂଳଅନିଦ୍ଦେସୋତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱମିଧ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ଭଦନ୍ତବୁଦ୍ଧଘୋସାଚରିଯେନ ଦସ୍ସିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଚ ଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ ସବ୍ବତ୍ଥ ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସଖନ୍ଧକପରିୱାରାତି ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ଏୱ ଦସ୍ସିତୋ। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନପି ନେତ୍ତିପକରଣଟ୍ଠକଥାଯଂ ଏୱମେତସ୍ସ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋୱ କଥିତୋ। କେଚି ପନ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ଗାଥାୱେଯ୍ୟାକରଣଙ୍ଗେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ସଙ୍ଗହଂ ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ନିଦ୍ଦେସଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଉପସେନତ୍ଥେରେନ –

''ତଦେତଂ ୱିନଯପିଟକଂ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକନ୍ତି ତୀସୁ ପିଟକେସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକପରିଯାପନ୍ନଂ, ଦୀଘନିକାଯୋ ମଜ୍ଝିମନିକାଯୋ ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯୋ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାଯୋ ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯୋତି ପଞ୍ଚସୁ ମହାନିକାଯେସୁ ଖୁଦ୍ଦକମହାନିକାଯେ ପରିଯାପନ୍ନଂ, ସୁତ୍ତଂ ଗେଯ୍ୟଂ ୱେଯ୍ୟାକରଣଂ ଗାଥା ଉଦାନଂ ଇତିୱୁତ୍ତକଂ ଜାତକଂ ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମଂ ୱେଦଲ୍ଲନ୍ତି ନୱସୁ ସତ୍ଥୁସାସନଙ୍ଗେସୁ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଗାଥାୱେଯ୍ୟାକରଣଙ୍ଗଦ୍ୱଯସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି (ମହାନି। ଅଟ୍ଠ। ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା)।

ଏତ୍ଥ ତାୱ କତ୍ଥଚି ପୁଚ୍ଛାୱିସଜ୍ଜନସଭାୱତୋ ନିଦ୍ଦେସେକଦେସସ୍ସ ୱେଯ୍ୟାକରଣଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ଯୁଜ୍ଜତୁ ନାମ , ଗାଥଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ପନ କଥଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ଇଦମେତ୍ଥ ୱୀମଂସିତବ୍ବଂ। ଧମ୍ମପଦାଦୀନଂ ୱିଯ ହି କେୱଲଂ ଗାଥାବନ୍ଧଭାୱୋ ଗାଥଙ୍ଗସ୍ସ ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତଂ। ଧମ୍ମପଦାଦୀସୁ ହି କେୱଲଂ ଗାଥାବନ୍ଧେସୁ ଗାଥାସମଞ୍ଞା ପତିଟ୍ଠିତା, ନିଦ୍ଦେସେ ଚ ନ କୋଚି କେୱଲୋ ଗାଥାବନ୍ଧପ୍ପଦେସୋ ଉପଲବ୍ଭତି। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଭାସିତାନଂଯେୱ ହି ଅଟ୍ଠକୱଗ୍ଗାଦିସଙ୍ଗହିତାନଂ ଗାଥାନଂ ନିଦ୍ଦେସମତ୍ତଂ ଧମ୍ମସେନାପତିନା କତଂ। ଅତ୍ଥୱିଭଜନତ୍ଥଂ ଆନୀତାପି ହି ତା ଅଟ୍ଠକୱଗ୍ଗାଦିସଙ୍ଗହିତା ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବା ମୂଲଗାଥାଯୋ ସୁତ୍ତନିପାତପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା ଅଞ୍ଞାଯେୱାତି ନ ନିଦ୍ଦେସସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଉଭତୋୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ଆଗତଭାୱେପି ତଂ ୱୋହାରଂ ଅଲଭମାନା ଜାତକାଦିଗାଥାପରିଯାପନ୍ନା ଗାଥାଯୋ ୱିଯ, ତସ୍ମା କାରଣନ୍ତରମେତ୍ଥ ଗୱେସିତବ୍ବଂ, ଯୁତ୍ତତରଂ ୱା ଗହେତବ୍ବଂ।

ନାଲକସୁତ୍ତତୁୱଟ୍ଟକସୁତ୍ତାନୀତି ଏତ୍ଥ ନାଲକସୁତ୍ତଂ ନାମ ପଦୁମୁତ୍ତରସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସାୱକଂ ମୋନେଯ୍ୟପଟିପଦଂ ପଟିପନ୍ନଂ ଦିସ୍ୱା ତଦତ୍ଥଂ ଅଭିକଙ୍ଖମାନେନ ତତୋ ପଭୁତି କପ୍ପସତସହସ୍ସଂ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ଆଗତେନ ଅସିତସ୍ସ ଇସିନୋ ଭାଗିନେଯ୍ୟେନ ନାଲକତ୍ଥେରେନ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତିତଦିୱସତୋ ସତ୍ତମେ ଦିୱସେ ''ଅଞ୍ଞାତମେତ''ନ୍ତିଆଦୀହି ଦ୍ୱୀହି ଗାଥାହି ମୋନେଯ୍ୟପଟିପଦଂ ପୁଟ୍ଠେନ ଭଗୱତା ''ମୋନେଯ୍ୟଂ ତେ ଉପଞ୍ଞିସ୍ସ''ନ୍ତିଆଦିନା (ସୁ। ନି। ୭୦୬) ନାଲକତ୍ଥେରସ୍ସ ଭାସିତଂ ମୋନେଯ୍ୟପଟିପଦାପରିଦୀପକଂ ସୁତ୍ତଂ। ତୁୱଟ୍ଟକସୁତ୍ତଂ ପନ ମହାସମଯସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ସନ୍ନିପତିତେସୁ ଦେୱେସୁ ''କା ନୁ ଖୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା ପଟିପତ୍ତୀ''ତି ଉପ୍ପନ୍ନଚିତ୍ତାନଂ ଏକଚ୍ଚାନଂ ଦେୱତାନଂ ତମତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ ''ପୁଚ୍ଛାମି ତଂ ଆଦିଚ୍ଚବନ୍ଧୂ''ତିଆଦିନା (ସୁ। ନି। ୯୨୧; ମହାନି। ୧୫୦) ନିମ୍ମିତବୁଦ୍ଧେନ ଅତ୍ତାନଂ ପୁଚ୍ଛାପେତ୍ୱା ''ମୂଲଂ ପପଞ୍ଚସଙ୍ଖାଯା''ତିଆଦିନା (ସୁ। ନି। ୯୨୨) ଭାସିତଂ ସୁତ୍ତଂ। ଏୱମିଧସୁତ୍ତନିପାତେ ଆଗତାନଂ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦୀନଂ ସୁତ୍ତଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ଦସ୍ସିତୋ, ତତ୍ଥେୱ ଆଗତାନଂ ଅସୁତ୍ତନାମିକାନଂ ସୁଦ୍ଧିକଗାଥାନଂ ଗାଥଙ୍ଗସଙ୍ଗହଞ୍ଚ ଦସ୍ସଯିସ୍ସତି, ଏୱଂ ସତି ସୁତ୍ତନିପାତଟ୍ଠକଥାରମ୍ଭେ –

''ଗାଥାସତସମାକିଣ୍ଣୋ , ଗେଯ୍ୟବ୍ୟାକରଣଙ୍କିତୋ;

କସ୍ମା ସୁତ୍ତନିପାତୋତି, ସଙ୍ଖମେସ ଗତୋତି ଚେ''ତି। (ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) –

ସକଲସ୍ସପି ସୁତ୍ତନିପାତସ୍ସ ଗେଯ୍ୟୱେଯ୍ୟାକରଣଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ କସ୍ମା ଚୋଦିତୋତି? ନାଯଂ ୱିରୋଧୋ। କେୱଲଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଚୋଦକେନ ସଗାଥକତ୍ତଂ କତ୍ଥଚି ପୁଚ୍ଛାୱିସଜ୍ଜନମତ୍ତଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ଚୋଦନାମତ୍ତଂ କତନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞଥା ସୁତ୍ତନିପାତେ ନିଗ୍ଗାଥକସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ ୱେଯ୍ୟାକରଣଙ୍ଗସଙ୍ଗହୋ ନ ଚୋଦେତବ୍ବୋ ସିଯାତି। ସଗାଥାୱଗ୍ଗୋ ଗେଯ୍ୟନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ''ଅଟ୍ଠହି ଅଙ୍ଗେହି ଅସଙ୍ଗହିତଂ ନାମ ପଟିସମ୍ଭିଦାଦୀ''ତି ତୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗସ୍ସ ଗେଯ୍ୟୱେଯ୍ୟାକରଣଙ୍ଗଦ୍ୱଯସଙ୍ଗହଂ ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯଂ (ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୧।ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) ''ନୱସୁ ସତ୍ଥୁସାସନଙ୍ଗେସୁ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଗେଯ୍ୟୱେଯ୍ୟାକରଣଙ୍ଗଦ୍ୱଯସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି।

ନୋସୁତ୍ତନାମିକାତି ଅସୁତ୍ତନାମିକା। ''ସୁଦ୍ଧିକଗାଥା ନାମ ୱତ୍ଥୁଗାଥା''ତି ତୀସୁ ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁଗାଥାତି –

''କୋସଲାନଂ ପୁରା ରମ୍ମା, ଅଗମା ଦକ୍ଖିଣାପଥଂ;

ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞଂ ପତ୍ଥଯାନୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ମନ୍ତପାରଗୂ''ତି। (ସୁ। ନି। ୯୮୨) –

ଆଦିନା ପାରାଯନୱଗ୍ଗସ୍ସ ନିଦାନଂ ଆରୋପେନ୍ତେନ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ୱୁତ୍ତା ଛପ୍ପଞ୍ଞାସ ଚ ଗାଥାଯୋ, ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନେୱ

ସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ନାଲକସୁତ୍ତସ୍ସ ନିଦାନଂ ଆରୋପେନ୍ତେନ ୱୁତ୍ତା –

‘‘ଆନନ୍ଦଜାତେ ତିଦସଗଣେ ପତୀତେ,

ସକ୍କଞ୍ଚ ଇନ୍ଦଂ ସୁଚିୱସନେ ଚ ଦେୱେ;

ଦୁସ୍ସଂ ଗହେତ୍ୱା ଅତିରିୱ ଥୋମୟନ୍ତେ,

ଅସିତୋ ଇସି ଅଦ୍ଦସ ଦିୱାୱିହାରେ’’ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୬୮୪) –

ଆଦିକା ୱୀସତିମତ୍ତା ଗାଥାୟୋ ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତତ୍ଥ ‘‘ନାଲକସୁତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଗାଥାୟୋ ନାଲକସୁତ୍ତସଙ୍ଖ୍ୟଂୟେୱ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ସୁତ୍ତନିପାତଟ୍ଠକଥାୟଂ (ସୁ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୬୮୫) –

‘‘ପରିନିବ୍ବୁତେ ପନ ଭଗୱତି ସଙ୍ଗୀତିଂ କରୋନ୍ତେନ ଆୟସ୍ମତା ମହାକସ୍ସପେନ ଆୟସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ତମେୱ ମୋନେୟ୍ୟପଟିପଦଂ ପୁଟ୍ଠୋ ୟେନ ୟଦା ଚ ସମାଦପିତୋ ନାଲକୋ ଭଗୱନ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛି, ତଂ ସବ୍ବଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ‘ଆନନ୍ଦଜାତେ’ତିଆଦିକା ୱୀସତି ୱତ୍ଥୁଗାଥାୟୋ ୱତ୍ୱା ଅଭାସି। ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ନାଲକସୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି।

ତସ୍ମା ନାଲକସୁତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଗାଥାୟୋ ନାଲକସୁତ୍ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ସଙ୍ଗହିତାତି ପାରାୟନିକୱଗ୍ଗସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଗାଥାୟୋ ଇଧ ସୁଦ୍ଧିକଗାଥାତି ଗହେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥେୱ ପନସ୍ସ ପାରାୟନିୟୱଗ୍ଗେ ଅଜିତମାଣୱକାଦୀନଂ ସୋଳସନ୍ନଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ପୁଚ୍ଛାଗାଥା ଭଗୱତୋ ୱିସଜ୍ଜନଗାଥା ଚ ଇଧ ସୁଦ୍ଧିକଗାଥାତି ଏୱମ୍ପି ୱତ୍ତୁଂ ୟୁଜ୍ଜତି। ତାପି ହି ପାଳିୟଂ ସୁତ୍ତନାମେନ ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଅଜିତମାଣୱକପୁଚ୍ଛା ତିସ୍ସମେତ୍ତେୟ୍ୟମାଣୱକପୁଚ୍ଛା’’ତିଆଦିନା (ସୁ॰ ନି॰ ୧୦୩୮-୧୦୪୮) ଆଗତତ୍ତା ଚୁଣ୍ଣିୟଗନ୍ଥେହି ଅମିସ୍ସତ୍ତା ଚ ନୋସୁତ୍ତନାମିକା ସୁଦ୍ଧିକଗାଥା ନାମାତି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି।

ଇଦାନି ଉଦାନଂ ସରୂପତୋ ୱୱତ୍ଥପେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସୋମନସ୍ସଞ୍ଞାଣମୟିକଗାଥାପଟିସଂୟୁତ୍ତା’’ତିଆଦି। କେନଟ୍ଠେନ (ଉଦା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) ପନେତଂ ‘‘ଉଦାନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି? ଉଦାନନଟ୍ଠେନ। କିମିଦଂ ଉଦାନଂ ନାମ? ପୀତିୱେଗସମୁଟ୍ଠାପିତୋ ଉଦାହାରୋ। ୟଥା ହି ୟଂ ତେଲାଦି ମିନିତବ୍ବୱତ୍ଥୁ ମାନଂ ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ୱିସ୍ସନ୍ଦିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛତି, ତଂ ‘‘ଅୱସେକୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ୟଞ୍ଚ ଜଲଂ ତଳାକଂ ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛତି, ତଂ ‘‘ମହୋଘୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱମେୱ ୟଂ ପୀତିୱେଗସମୁଟ୍ଠାପିତଂ ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରଂ ହଦୟଂ ସନ୍ଧାରେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ସୋ ଅଧିକୋ ହୁତ୍ୱା ଅନ୍ତୋ ଅସଣ୍ଠହିତ୍ୱା ବହି ୱଚୀଦ୍ୱାରେନ ନିକ୍ଖନ୍ତୋ ପଟିଗ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖୋ ଉଦାହାରୱିସେସୋ ‘‘ଉଦାନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଧମ୍ମସଂୱେଗୱସେନପି ଅୟମାକାରୋ ଲବ୍ଭତେୱ। ତୟିଦଂ କତ୍ଥଚି ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ କତ୍ଥଚି ୱାକ୍ୟୱସେନ ପୱତ୍ତଂ। ତଥା ହି –

‘‘ତେନ ଖୋ ପନ ସମୟେନ ଭଗୱା ଭିକ୍ଖୂ ନିବ୍ବାନପଟିସଂୟୁତ୍ତାୟ ଧମ୍ମିୟା କଥାୟ ସନ୍ଦସ୍ସେତି ସମାଦପେତି ସମୁତ୍ତେଜେତି ସମ୍ପହଂସେତି। ତେଧ ଭିକ୍ଖୂ ଅଟ୍ଠିଂ କତ୍ୱା ମନସି କତ୍ୱା ସବ୍ବଂ ଚେତସା ସମନ୍ନାହରିତ୍ୱା ଓହିତସୋତା ଧମ୍ମଂ ସୁଣନ୍ତି। ଅଥ ଖୋ ଭଗୱା ଏତମତ୍ଥଂ ୱିଦିତ୍ୱା ତାୟଂ ୱେଲାୟଂ ଇମଂ ଉଦାନଂ ଉଦାନେସି ‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଦାୟତନଂ, ୟତ୍ଥ ନେୱ ପଥୱୀ ନ ଆପୋ’’’ତି (ଉଦା॰ ୭୧-୭୨) –

ଆଦୀସୁ ସୋମନସ୍ସଞ୍ଞାଣସମୁଟ୍ଠିତୱାକ୍ୟୱସେନ ପୱତ୍ତଂ।

ନନୁ ଚ ଉଦାନଂ ନାମ ପୀତିସୋମନସ୍ସସମୁଟ୍ଠାପିତୋ ଧମ୍ମସଂୱେଗସମୁଟ୍ଠାପିତୋ ୱା ଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖୋ ଉଦାହାରୋ ତଥା ଚେୱ ସବ୍ବତ୍ଥ ଆଗତଂ, ଇଧ କସ୍ମା ଭଗୱା ଉଦାନେନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସୀତି? ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ। ନିବ୍ବାନପଟିସଂୟୁତ୍ତଞ୍ହି ଭଗୱା ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତ୍ୱା ନିବ୍ବାନଗୁଣାନୁସ୍ସରଣେନ ଉପ୍ପନ୍ନପୀତିସୋମନସ୍ସେନ ଉଦାନଂ ଉଦାନେନ୍ତୋ ‘‘ଇଧ ନିବ୍ବାନୱଜ୍ଜୋ ସବ୍ବୋ ସଭାୱଧମ୍ମୋ ପଚ୍ଚୟାୟତ୍ତୱୁତ୍ତିକୋୱ ଉପଲବ୍ଭତି, ନ ପଚ୍ଚୟନିରପେକ୍ଖୋ, ଅୟଂ ପନ ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ କଥମପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ଉପଲବ୍ଭତୀ’’ତି ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଚେତୋପରିୱିତକ୍କମଞ୍ଞାୟ ତେସଂ ଞାପେତୁକାମୋ ‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଦାୟତନ’’ନ୍ତି (ଉଦା॰ ୭୧)-ଆଦିମାହ। ନ ଏକନ୍ତତୋ ତେ ପଟିଗ୍ଗାହକେ କତ୍ୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

‘‘ସଚେ ଭାୟଥ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ, ସଚେ ୱୋ ଦୁକ୍ଖମପ୍ପିୟଂ;

ମାକତ୍ଥ ପାପକଂ କମ୍ମଂ, ଆୱି ୱା ଯଦି ୱା ରହୋ’’ତି। (ଉଦା। ୪୪) –

ଏୱମାଦିକଂ ପନ ଧମ୍ମସଂୱେଗୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ଉଦାନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

‘‘ସୁଖକାମାନି ଭୂତାନି, ଯୋ ଦଣ୍ଡେନ ୱିହିଂସତି;

ଅତ୍ତନୋ ସୁଖମେସାନୋ, ପେଚ୍ଚ ସୋ ନ ଲଭତେ ସୁଖ’’ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୧୩୧; ଉଦା। ୧୩) –

ଇଦମ୍ପି ଧମ୍ମସଂୱେଗୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ଉଦାନନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ତଥା ହି ଏକସ୍ମିଂ ସମଯେ ସମ୍ବହୁଲା ଗୋପାଲକା ଅନ୍ତରା ଚ ସାୱତ୍ଥିଂ ଅନ୍ତରା ଚ ଜେତୱନଂ ଅହିଂ ଦଣ୍ଡେହି ହନନ୍ତି। ତେନ ଚ ସମଯେନ ଭଗୱା ସାୱତ୍ଥିଂ ପିଣ୍ଡାଯ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେ ତେ ଦାରକେ ଅହିଂ ଦଣ୍ଡେନ ହନନ୍ତେ ଦିସ୍ୱା ‘‘କସ୍ମା କୁମାରକା ଇମଂ ଅହିଂ ଦଣ୍ଡେନ ହନଥା’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ଡଂସନଭଯେନ ଭନ୍ତେ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଇମେ ‘ଅତ୍ତନୋ ସୁଖଂ କରିସ୍ସାମା’ତି ଇମଂ ପହରନ୍ତା ନିବ୍ବତ୍ତଟ୍ଠାନେ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନୁଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ଅହୋ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନିକତିକୋସଲ୍ଲ’’ନ୍ତି ଧମ୍ମସଂୱେଗଂ ଉପ୍ପାଦେସି। ତେନେୱ ଚ ଧମ୍ମସଂୱେଗେନ ଇମଂ ଉଦାନଂ ଉଦାନେସି। ଏୱମେତଂ କତ୍ଥଚି ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ କତ୍ଥଚି ୱାକ୍ୟୱସେନ କତ୍ଥଚି ସୋମନସ୍ସୱସେନ କତ୍ଥଚି ଧମ୍ମସଂୱେଗୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ସୋମନସ୍ସଞ୍ଞାଣମଯିକଗାଥାପଟିସଂଯୁତ୍ତା’’ତି ଯଂ ଉଦାନଲକ୍ଖଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଯେଭୁଯ୍ୟୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ହି ଉଦାନଂ ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ ଭାସିତଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସସମୁଟ୍ଠାପିତଞ୍ଚ।

ତଯିଦଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧଭାସିତଂ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଭାସିତଂ ସାୱକଭାସିତନ୍ତି ତିୱିଧଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଭାସିତଂ –

‘‘ସବ୍ବେସୁ ଭୂତେସୁ ନିଧାଯ ଦଣ୍ଡଂ,

ଅୱିହେଠଯଂ ଅଞ୍ଞତରମ୍ପି ତେସ’’ନ୍ତି। –

ଆଦିନା ଖଗ୍ଗୱିସାଣସୁତ୍ତେ (ସୁ। ନି। ୩୫) ଆଗତମେୱ। ସାୱକଭାସିତାନିପି –

‘‘ସବ୍ବୋ ରାଗୋ ପହୀନୋ ମେ, ସବ୍ବୋ ଦୋସୋ ସମୂହତୋ;

ସବ୍ବୋ ମେ ୱିହତୋ ମୋହୋ, ସୀତିଭୂତୋସ୍ମି ନିବ୍ବୁତୋ’’ତି। –

ଆଦିନା ଥେରଗାଥାସୁ (ଥେରଗା। ୭୯),

‘‘କାଯେନ ସଂୱୁତା ଆସିଂ, ୱାଚାଯ ଉଦ ଚେତସା;

ସମୂଲଂ ତଣ୍ହମବ୍ବୁଯ୍ହ, ସୀତିଭୂତାମ୍ହି ନିବ୍ବୁତା’’ତି। –

ଥେରିଗାଥାସୁ (ଥେରୀଗା। ୧୫) ଚ ଆଗତାନି। ଅଞ୍ଞାନିପି ସକ୍କାଦୀହି ଦେୱେହି ଭାସିତାନି ‘‘ଅହୋ ଦାନଂ ପରମଦାନଂ କସ୍ସପେ ସୁପତିଟ୍ଠିତ’’ନ୍ତିଆଦୀନି (ଉଦା। ୨୭), ସୋଣଦଣ୍ଡବ୍ରାହ୍ମଣାଦୀହି ମନୁସ୍ସେହି ଚ ଭାସିତାନି ‘‘ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ’’ତିଆଦୀନି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୧; ମ। ନି। ୧।୨୯୦) ତିସ୍ସୋ ସଙ୍ଗୀତିଯୋ ଆରୁଳ୍ହାନି ଉଦାନାନି ସନ୍ତି ଏୱ, ନ ତାନି ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତାନି। ଯାନି ପନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ସାମଂ ଆହଚ୍ଚଭାସିତାନି ଜିନୱଚନଭୂତାନି, ତାନେୱ ଚ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ‘‘ଉଦାନ’’ନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତଂ। ଏତାନିଯେୱ ଚ ସନ୍ଧାଯ ଭଗୱତୋ ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମଂ ନୱୱିଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ଉଦ୍ଦିସନ୍ତେନ ଉଦାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଯା ପନ ‘‘ଅନେକଜାତିସଂସାର’’ନ୍ତିଆଦିଗାଥା ଭଗୱତା ବୋଧିଯା ମୂଲେ ଉଦାନୱସେନ ପୱତ୍ତିତା ଅନେକସତସହସ୍ସାନଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ଉଦାନଭୂତା ଚ, ତା ଅପରଭାଗେ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକସ୍ସ ଭଗୱତା ଦେସିତତ୍ତା ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ଉଦାନପାଠଇଯଂ ସଙ୍ଗହଂ ଅନାରୋପେତ୍ୱା ଧମ୍ମପଦେ ସଙ୍ଗହିତା। ଯଞ୍ଚ ‘‘ଅଞ୍ଞାସି ୱତ ଭୋ କୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋ’’ତି ଉଦାନୱଚନଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଯା ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ପୱେଦନସମତ୍ଥନିଗ୍ଘୋସୱିପ୍ଫାରଂ ଭଗୱତା ଭାସିତଂ, ତଦପି ପଠମବୋଧିଯଂ ସବ୍ବେସଂ ଏୱ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣହେତୁକଂ ‘‘ଆରାଧଯିଂସୁ ୱତ ମଂ ଭିକ୍ଖୂ ଏକଂ

ସମଯ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନଂ (ମ॰ ନି॰ ୧।୨୨୫) ୱିଯ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସୁତ୍ତଦେସନାପରିଯୋସାନେ ଅତ୍ତନା ଅଧିଗତଧମ୍ମେକଦେସସ୍ସ ଯଥାଦେସିତସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ସାୱକେସୁ ସବ୍ବପଠମଂ ଥେରେନ ଅଧିଗତତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ପରିସ୍ସମସ୍ସ ସଫଲଭାୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣହେତୁକଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସଜନିତଂ ଉଦାହାରମତ୍ତଂ, ନ ‘‘ଯଦା ହୱେ ପାତୁଭୱନ୍ତି ଧମ୍ମା’’ତିଆଦିୱଚନଂ (ମହାୱ॰ ୧-୩; ଉଦା॰ ୧-୩) ୱିଯ ପୱତ୍ତିଯା ନିୱତ୍ତିଯା ୱା ପକାସନନ୍ତି ନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ଉଦାନପାଠଇଯଂ ସଙ୍ଗୀତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଉଦାନପାଠଇଯଞ୍ଚ ବୋଧିୱଗ୍ଗାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠସୁ ୱଗ୍ଗେସୁ ଦସ ଦସ କତ୍ୱା ଅସୀତିଯେୱ ସୁତ୍ତନ୍ତା ସଙ୍ଗୀତା , ତତୋଯେୱ ଚ ଉଦାନଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଉଦା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅସୀତି ଏୱ ସୁତ୍ତନ୍ତା, ୱଗ୍ଗା ଅଟ୍ଠ ସମାସତୋ;

ଗାଥା ଚ ପଞ୍ଚନୱୁତି, ଉଦାନସ୍ସ ପକାସିତା।

‘‘ଅଡ୍ଢୂନନୱମତ୍ତା ଚ, ଭାଣୱାରା ପମାଣତୋ;

ଏକାଧିକା ତଥାସୀତି, ଉଦାନସ୍ସାନୁସନ୍ଧଯୋ।

‘‘ଏକୱୀସସହସ୍ସାନି, ସତମେୱ ୱିଚକ୍ଖଣୋ;

ପଦାନେତାନୁଦାନସ୍ସ, ଗଣିତାନି ୱିନିଦ୍ଦିସେ। –

ଗାଥାପାଦତୋ ପନ –

‘‘ଅଟ୍ଠସହସ୍ସମତ୍ତାନି, ଚତ୍ତାରେୱ ସତାନି ଚ;

ପଦାନେତାନୁଦାନସ୍ସ, ତେୱୀସତି ଚ ନିଦ୍ଦିସେ।

‘‘ଅକ୍ଖରାନଂ ସହସ୍ସାନି, ସଟ୍ଠି ସତ୍ତ ସତାନି ଚ;

ତୀଣି ଦ୍ୱାସୀତି ଚ ତଥା, ଉଦାନସ୍ସ ପୱେଦିତା’’ତି।

ଇଧ ପନ ‘‘ଦ୍ୱାସୀତି ସୁତ୍ତନ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ନ ସମେତି, ତସ୍ମା ‘‘ଅସୀତି ସୁତ୍ତନ୍ତୋ’’ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ।

ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା – ‘‘ୱୁତ୍ତମରହତାତି ମେ ସୁତଂ। ଏକଧମ୍ମଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଜହଥ, ଅହଂ ୱୋ ପାଟିଭୋଗୋ ଅନାଗାମିତାଯ। କତମଂ ଏକଧମ୍ମଂ? ଲୋଭଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଧମ୍ମଂ ପଜହଥ, ଅହଂ ୱୋ ପାଟିଭୋଗୋ ଅନାଗାମିତାଯା’’ତି ଏୱମାଦିନା ଏକକଦୁକତିକଚତୁକ୍କୱସେନ ଇତିୱୁତ୍ତକପାଠଇଯଂ (ଇତିୱୁ॰ ୧) ସଙ୍ଗହମାରୋପିତାନି ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତାନି ଇତିୱୁତ୍ତକଂ ନାମାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ’’ନ୍ତିଆଦି। ଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତାତି ଏତ୍ଥାପି ‘‘ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତା’’ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି ଏକକନିପାତେ ତାୱ ସତ୍ତୱୀସତି ସୁତ୍ତାନି, ଦୁକନିପାତେ ଦ୍ୱାୱୀସତି, ତିକନିପାତେ ପଞ୍ଞାସ, ଚତୁକ୍କନିପାତେ ତେରସାତି ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତାନେୱ ଇତିୱୁତ୍ତକପାଠଇଯଂ ଆଗତାନି। ତତୋଯେୱ ଚ ପାଠଇଯଂ –

‘‘ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ଚ ମୋହୋ ଚ,

କୋଧୋ ମକ୍ଖେନ ପଞ୍ଚମଂ;

ମାନୋ ସବ୍ବଂ ପୁନ ମାନୋ,

ଲୋଭୋ ଦୋସେନ ତେରସ।

‘‘ମୋହୋ କୋଧୋ ପୁନ ମକ୍ଖୋ,

ନୀୱରଣା ତଣ୍ହାଯ ପଞ୍ଚମଂ;

ଦ୍ୱେ ସେକ୍ଖଭେଦା ସାମଗ୍ଗୀ,

ପଦୁଟ୍ଠନିରଯେନ ତେରସ।

‘‘ପସନ୍ନା ଏକମାଭାଯି, ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅତୀତେନ ପଞ୍ଚମଂ;

ଏୱଞ୍ଚେ ଓପଧିକଂ ପୁଞ୍ଞଂ, ସତ୍ତୱୀସ ପକାସିତା’’ତି। –

ଏୱମାଦିନା ଉଦ୍ଦାନଗାଥାହି ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତାନି ଗଣେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାନି। ତେନେୱ ଚ ଅଟ୍ଠକଥାଯମ୍ପି (ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା) –

‘‘ସୁତ୍ତତୋ ଏକକନିପାତେ ତାୱ ସତ୍ତୱୀସତି ସୁତ୍ତାନି, ଦୁକନିପାତେ ଦ୍ୱାୱୀସତି, ତିକନିପାତେ ପଞ୍ଞାସ, ଚତୁକ୍କନିପାତେ ତେରସାତି ଦ୍ୱାଦସାଧିକସତସୁତ୍ତସଙ୍ଗହ’’ନ୍ତି –

ୱୁତ୍ତଂ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅପ୍ପକଂ ଊନମଧିକଂ ୱା ଗଣନୂପଗଂ ନ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ‘‘ଦ୍ୱାସୀତି ଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଅସୀତି ଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ୱିଯ ‘‘ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତଥାପି ଈଦିସେ ଠାନେ ପମାଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଯାଥାୱତୋୱ ନିଯମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତା’’ ଇଚ୍ଚେୱ ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ।

ଜାତଂ ଭୂତଂ ପୁରାୱୁତ୍ଥଂ ଭଗୱତୋ ପୁବ୍ବଚରିତଂ କାଯତି କଥେତି ପକାସେତୀତି ଜାତକଂ।

‘‘ଚତ୍ତାରୋମେ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଚ୍ଛରିଯା ଅବ୍ଭୁତା ଧମ୍ମା ଆନନ୍ଦେ। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ସଚେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁପରିସା ଆନନ୍ଦଂ ଦସ୍ସନାଯ ଉପସଙ୍କମତି, ଦସ୍ସନେନପି ସା ଅତ୍ତମନା ହୋତି। ତତ୍ଥ ଚେ ଆନନ୍ଦୋ ଧମ୍ମଂ ଭାସତି, ଭାସିତେନପି ସା ଅତ୍ତମନା ହୋତି, ଅତିତ୍ତାୱ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁପରିସା ହୋତି, ଅଥ ଆନନ୍ଦୋ ତୁଣ୍ହୀ ଭୱତି। ସଚେ ଭିକ୍ଖୁନୀପରିସା…ପେ… ଉପାସକପରିସା…ପେ… ଉପାସିକା ପରିସା ଆନନ୍ଦଂ ଦସ୍ସନାଯ ଉପସଙ୍କମତି, ଦସ୍ସନେନପି ସା ଅତ୍ତମନା ହୋତି। ତତ୍ଥ ଚେ ଆନନ୍ଦୋ ଧମ୍ମଂ ଭାସତି, ଭାସିତେନପି ସା ଅତ୍ତମନା ହୋତି, ଅତିତ୍ତାୱ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଉପାସିକାପରିସା ହୋତି, ଅଥ ଆନନ୍ଦୋ ତୁଣ୍ହୀ ଭୱତି। ଇମେ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚତ୍ତାରୋ ଅଚ୍ଛରିଯା ଅବ୍ଭୁତା ଧମ୍ମା ଆନନ୍ଦେ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୧୨୯) ଏୱମାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତା ସବ୍ବେପି ଅଚ୍ଛରିଯଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମପଟିସଂଯୁତ୍ତା ସୁତ୍ତନ୍ତା ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମଂ ନାମାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦି।

ଚୂଳୱେଦଲ୍ଲାଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୪୬୦ ଆଦଯୋ) ୱିସାଖେନ ନାମ ଉପାସକେନ ପୁଟ୍ଠାଯ ଧମ୍ମଦିନ୍ନାଯ ନାମ ଭିକ୍ଖୁନିଯା ଭାସିତଂ ସୁତ୍ତଂ ଚୂଳୱେଦଲ୍ଲନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମହାୱେଦଲ୍ଲଂ (ମ। ନି। ୧।୪୪୯ ଆଦଯୋ) ପନ ମହାକୋଟ୍ଠିକତ୍ଥେରେନ ପୁଚ୍ଛିତେନ ଆଯସ୍ମତା ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ଭାସିତଂ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସୁତ୍ତମ୍ପି (ମ। ନି। ୧।୮୯ ଆଦଯୋ) ଭିକ୍ଖୂହି ପୁଟ୍ଠେନ ତେନେୱାଯସ୍ମତା ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରେନ ଭାସିତଂ। ଏତାନି ମଜ୍ଝିମନିକାଯପରିଯାପନ୍ନାନି। ସକ୍କପଞ୍ହଂ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୪୪ ଆଦଯୋ) ପନ ସକ୍କେନ ପୁଟ୍ଠୋ ଭଗୱା ଅଭାସି, ତଞ୍ଚ ଦୀଘନିକାଯପରିଯାପନ୍ନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମହାପୁଣ୍ଣମସୁତ୍ତମ୍ପି (ମ। ନି। ୩।୮୫ ଆଦଯୋ) ତଦହୁପୋସଥେ ପନ୍ନରସେ ପୁଣ୍ଣମାଯ ରତ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞତରେନ ଭିକ୍ଖୁନା ପୁଟ୍ଠେନ ଭଗୱତା ଭାସିତଂ, ତଂ ପନ ମଜ୍ଝିମନିକାଯପରିଯାପନ୍ନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱେଦନ୍ତି ଞାଣଂ। ତୁଟ୍ଠିନ୍ତି ଯଥାଭାସିତଧମ୍ମଦେସନଂ ୱିଦିତ୍ୱା ‘‘ସାଧୁ ଅଯ୍ୟେ, ସାଧାୱୁସୋ’’ତିଆଦିନା ଅବ୍ଭନୁମୋଦନୱସପ୍ପୱତ୍ତଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସଂ। ଲଦ୍ଧା ଲଦ୍ଧାତି ଲଭିତ୍ୱା ଲଭିତ୍ୱା, ପୁନପ୍ପୁନଂ ଲଭିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଏୱଂ ଅଙ୍ଗୱସେନ ସକଲମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଇଦାନି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱସେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା କଥେତୁକାମୋ ଆହ ‘‘କଥଂ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱସେନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱସେନାତି ଧମ୍ମରାସିୱସେନ। ଦ୍ୱାସୀତି ସହସ୍ସାନି ବୁଦ୍ଧତୋ ଗଣ୍ହିଂ, ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ ଗଣ୍ହିନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧତୋ ଗଣ୍ହିନ୍ତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତୋ ଉଗ୍ଗଣ୍ହିଂ, ଦ୍ୱେସହସ୍ସାଧିକାନି ଅସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନି ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକା ଅଧିଗଣ୍ହିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋତି ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ ଉଗ୍ଗଣ୍ହିଂ, ଧମ୍ମସେନାପତିଆଦୀନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସନ୍ତିକା ଅଧିଗଣ୍ହିଂ। ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରାଦୀହି ଭାସିତାନଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସୁତ୍ତନ୍ତାଦୀନଂ

ଓସେନ ହି ‘‘ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚତୁରାସୀତି ସହସ୍ସାନୀତି ତଦୁଭଯଂ ସମୋଧାନେତ୍ୱା ଚତୁସହସ୍ସାଧିକାନି ଅସୀତି ସହସ୍ସାନି। ଯେ ମେ ଧମ୍ମା ପୱତ୍ତିନୋତି ଯେ ଧମ୍ମା ମମ ପୱତ୍ତିନୋ ପୱତ୍ତମାନା ପଗୁଣା ୱାଚୁଗ୍ଗତା ଜିୱ୍ହଗ୍ଗେ ପରିୱତ୍ତନ୍ତି, ତେ ଧମ୍ମା ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କେଚି ପନ ‘‘ଯେ ଇମେ’’ତି ପଦଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ‘‘ଯେ ଇମେ ଧମ୍ମା ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଭିକ୍ଖୂନଞ୍ଚ ପୱତ୍ତିନୋ, ତେହି ପୱତ୍ତିତା, ତେସ୍ୱାହଂ ଦ୍ୱାସୀତି ସହସ୍ସାନି ବୁଦ୍ଧତୋ ଗଣ୍ହିଂ, ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋତି ଏୱଂ ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀ’’ତି ଏୱମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱଦନ୍ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ସୁଭସୁତ୍ତଂ (ଦୀ। ନି। ୧।୪୪୪ ଆଦଯୋ) ଗୋପକମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସୁତ୍ତଞ୍ଚ (ମ। ନି। ୩।୭୯ ଆଦଯୋ) ପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଚତୁରାସୀତିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧଂ ହୋତି, ନ ହୋତୀତି? ତତ୍ଥ ପଟିସମ୍ଭିଦାଗଣ୍ଠିପଦେ ତାୱ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଯଂ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଭିକ୍ଖୁତୋ ଗହିତେସ୍ୱେୱ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଏୱମାହାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଭଗୱତା ପନ ଦିନ୍ନନଯେ ଠତ୍ୱା ଭାସିତତ୍ତା ସଯଂ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧାନମ୍ପି ‘‘ବୁଦ୍ଧତୋ ଗଣ୍ହି’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗହଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତତରଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି। ଭଗୱତାଯେୱ ହି ଦିନ୍ନନଯେ ଠତ୍ୱା ସାୱକା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି। ତେନେୱ ହି ତତିଯସଙ୍ଗୀତିଯଞ୍ଚ ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରେନ ଭାସିତମ୍ପି କଥାୱତ୍ଥୁପ୍ପକରଣଂ ବୁଦ୍ଧଭାସିତଂ ନାମ ଜାତଂ, ତତୋଯେୱ ଚ ଅତ୍ତନା ଭାସିତମ୍ପି ସୁଭସୁତ୍ତାଦି ସଙ୍ଗୀତିଂ ଆରୋପେନ୍ତେନ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏୱଂ ପରିଦୀପିତଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱସେନାତି ଗୋପକମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନେନ ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ‘‘ତ୍ୱଂ ବହୁସ୍ସୁତୋତି ବୁଦ୍ଧସାସନେ ପାକଟୋ, କିତ୍ତକା ଧମ୍ମା ତେ ସତ୍ଥାରା ଭାସିତା, ତଯା ଧାରିତା’’ତି ପୁଚ୍ଛିତେ ତସ୍ସ ପଟିୱଚନଂ ଦେନ୍ତେନ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ଏୱଂ ‘‘ଦ୍ୱାସୀତି ବୁଦ୍ଧତୋ ଗଣ୍ହି’’ନ୍ତିଆଦିନା ପରିଦୀପିତଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ୱସେନ। ଏକାନୁସନ୍ଧିକଂ ସୁତ୍ତଂ ସତିପଟ୍ଠାନାଦି। ସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଏକାଯନୋ ଅଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମଗ୍ଗୋ ସତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଯା’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୩) ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନେ ଆରଭିତ୍ୱା ତେସଂଯେୱ ୱିଭାଗଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଏକାନୁସନ୍ଧିକ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅନେକାନୁସନ୍ଧିକନ୍ତି ନାନାନୁସନ୍ଧିକଂ ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତାଦି। ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତଞ୍ହି ନାନାଠାନେସୁ ନାନାଧମ୍ମଦେସନାନଂ ୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଅନେକାନୁସନ୍ଧିକ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଗାଥାବନ୍ଧେସୁ ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛନନ୍ତି –

‘‘କତି ଛିନ୍ଦେ କତି ଜହେ, କତି ଚୁତ୍ତରି ଭାୱଯେ;

କତି ସଙ୍ଗାତିଗୋ ଭିକ୍ଖୁ, ‘ଓଘତିଣ୍ଣୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୫) –

ଏୱମାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତଂ ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛନଂ ଏକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘ପଞ୍ଚ ଛିନ୍ଦେ ପଞ୍ଚ ଜହେ, ପଞ୍ଚ ଚୁତ୍ତରି ଭାୱଯେ;

ପଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାତିଗୋ ଭିକ୍ଖୁ, ‘ଓଘତିଣ୍ଣୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୫) –

ଏୱମାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତଂ ୱିସଜ୍ଜନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତିକଦୁକଭାଜନଂ ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡଅଟ୍ଠକଥାକଣ୍ଡୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତସ୍ମା ‘‘କୁସଲା ଧମ୍ମା, ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା, ଅବ୍ୟାକତା ଧମ୍ମା, ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା, ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା’’ତି ଏୱମାଦୀସୁ ତିକେସୁ କୁସଲତ୍ତିକସ୍ସ ୱିଭଜନୱସେନ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡେ (ଧ। ସ। ୯୮୫-୯୮୭) –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ତୀଣି କୁସଲମୂଲାନି ଅଲୋଭୋ ଅଦୋସୋ ଅମୋହୋ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ, ତଂସମୁଟ୍ଠାନଂ କାଯକମ୍ମଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ ମନୋକମ୍ମଂ। ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା।

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା? ତୀଣି ଅକୁସଲମୂଲାନି ଲୋଭୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ, ତଦେକଟ୍ଠା ଚ କିଲେସା, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ମନୋକମ୍ମଂ। ଇମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା।

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ଅବ୍ୟାକତା? କୁସଲାକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱିପାକା କାମାୱଚରା ରୂପାୱଚରା ଅରୂପାୱଚରା ଅପରିଯାପନ୍ନା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ …ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ, ଯେ ଚ ଧମ୍ମା କିରିଯା ନେୱ କୁସଲା ନାକୁସଲା ନ ଚ କମ୍ମୱିପାକା ସବ୍ବଞ୍ଚ ରୂପଂ ଅସଙ୍ଖତା ଚ ଧାତୁ। ଇମେ ଧମ୍ମା ଅବ୍ୟାକତା’’ତି –

ଅଯମେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଏୱଂ ସେସତ୍ତିକାନମ୍ପି ଏକେକସ୍ସ ତିକସ୍ସ ୱିଭଜନଂ ଏକେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତଥା ‘‘ହେତୂ ଧମ୍ମା’’ତି ଏୱମାଦିକେସୁ ଦୁକେସୁ ଏକେକସ୍ସ ଦୁକସ୍ସ ୱିଭଜନୱସେନ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ହେତୂ? ତଯୋ କୁସଲା ହେତୂ, ତଯୋ ଅକୁସଲା ହେତୂ, ତଯୋ ଅବ୍ୟାକତା ହେତୂ’’ତି (ଧ। ସ। ୧୦୫୯) –

ଆଦି, ତଞ୍ଚାପି ଏକେକସ୍ସ ଦୁକସ୍ସ ୱିଭଜନଂ ଏକେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ। ପୁନ ଅଟ୍ଠକଥାକଣ୍ଡେ (ଧ। ସ। ୧୩୮୪-୧୩୮୬) –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ଚତୂସୁ ଭୂମୀସୁ କୁସଲଂ। ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା। କତମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା? ଦ୍ୱାଦସ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା। ଇମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା। କତମେ ଧମ୍ମା ଅବ୍ୟାକତା? ଚତୂସୁ ଭୂମୀସୁ ୱିପାକୋ ତୀସୁ ଭୂମୀସୁ କିରିଯାବ୍ୟାକତଂ ରୂପଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ। ଇମେ ଧମ୍ମା ଅବ୍ୟାକତା’’ତି –

ଏୱମାଦିନା କୁସଲତ୍ତିକାଦିୱିଭଜନୱସେନ ପୱତ୍ତେସୁ ତିକଭାଜନେସୁ ଏକେକସ୍ସ ତିକସ୍ସ ଭାଜନଂ ଏକେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ। ତଥା –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ହେତୂ? ତଯୋ କୁସଲା ହେତୂ, ତଯୋ ଅକୁସଲା ହେତୂ, ତଯୋ ଅବ୍ୟାକତା ହେତୂ’’ତି (ଧ। ସ। ୧୪୪୧) –

ଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତେସୁ ଦୁକଭାଜନେସୁ ଏକମେକଂ ଦୁକଭାଜନଂ ଏକେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ତିକଦୁକଭାଜନୱସେନ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୱିଭାଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏକମେକଞ୍ଚ ଚିତ୍ତୱାରଭାଜନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ –

‘‘ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ୱା…ପେ… ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଫସ୍ସୋ ହୋତି…ପେ… ଅୱିକ୍ଖେପୋ ହୋତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୧) –

ଏୱମାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେ ଏକମେକଂ ଚିତ୍ତୱାରଭାଜନଂ ଏକେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଏକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଏକେକତିକଦୁକଭାଜନଂ ଏକମେକଂ ଚିତ୍ତୱାରଭାଜନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଏକେକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ‘‘ଏକେକୋ’’ତି ଅୱୁତ୍ତେପି ହି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥତୋ ୱିଞ୍ଞାଯମାନୋୱ ହୋତୀତି ‘‘ଏକୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥି ୱତ୍ଥୂତିଆଦୀସୁ ୱତ୍ଥୁ ନାମ ସୁଦିନ୍ନକଣ୍ଡାଦି । ମାତିକାତି ‘‘ଯୋ ପନ ଭିକ୍ଖୁ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସିକ୍ଖାସାଜୀୱସମାପନ୍ନୋ’’ତିଆଦିନା (ପାରା। ୪୪) ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅଜ୍ଝାଚାରେ ପଞ୍ଞତ୍ତସିକ୍ଖାପଦଂ। ପଦଭାଜନୀଯନ୍ତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ‘‘ଯୋ ପନାତି ଯୋ ଯାଦିସୋ’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତଂ (ପାରା। ୪୫) ୱିଭଜନଂ। ଅନ୍ତରାପତ୍ତୀତି ‘‘ପଟିଲାତଂ ଉକ୍ଖିପତି, ଆପତ୍ତି ଦୁକ୍କଟସ୍ସା’’ତି (ପାଚି। ୩୫୫) ଏୱମାଦିନା ସିକ୍ଖାପଦନ୍ତରେସୁ ପଞ୍ଞତ୍ତା ଆପତ୍ତି। ଅନାପତ୍ତୀତି ‘‘ଅନାପତ୍ତି ଅଜାନନ୍ତସ୍ସ ଅସାଦିଯନ୍ତସ୍ସ ଉମ୍ମତ୍ତକସ୍ସ ଖିତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ୱେଦନାଟ୍ଟସ୍ସ ଆଦିକମ୍ମିକସ୍ସା’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତୋ କଚ୍ଛେଦୋତି ‘‘ଦସାହାତିକ୍କନ୍ତେ ଅତିକ୍କନ୍ତସଞ୍ଞୀ ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଂ ପାଚିତ୍ତିଯଂ, ଦସାହାତିକ୍କନ୍ତେ ୱେମତିକୋ ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଂ ପାଚିତ୍ତିଯଂ, ଦସାହାତିକ୍କନ୍ତେ ଅନତିକ୍କନ୍ତସଞ୍ଞୀ ନିସ୍ସଗ୍ଗିଯଂ ପାଚିତ୍ତିଯ’’ନ୍ତି (ପାରା। ୪୬୮) ଏୱମାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତୋ ତିକପାଚିତ୍ତିଯତିକଦୁକ୍କଟାଦିଭେଦୋ ତିକପରିଚ୍ଛେଦୋ।

ଇଦାନି ଏୱମେତଂ ଅଭେଦତୋ ରସୱସେନ ଏକୱିଧନ୍ତିଆଦିନା ‘‘ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ, ଅଯଂ ୱିନଯୋ…ପେ… ଇମାନି ଚତୁରାସୀତି ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସାନୀ’’ତି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଧମ୍ମୱିନଯାଦିଭେଦେନ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ସଙ୍ଗାଯନ୍ତେନ ମହାକସ୍ସପପମୁଖେନ ୱସୀଗଣେନ ଅନେକଚ୍ଛରିଯପାତୁଭାୱପଟିମଣ୍ଡିତାଯ ସଙ୍ଗୀତିଯା ଇମସ୍ସ ପିଟକସ୍ସ ୱିନଯଭାୱୋ ମଜ୍ଝିମବୁଦ୍ଧୱଚନାଦିଭାୱୋ ଚ ୱୱତ୍ଥାପିତୋତି ଦସ୍ସେତି। ନ କେୱଲଂ ଇମମେୱିମସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ସଙ୍ଗୀତଂ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞମ୍ପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଇମମେୱା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଦାନସଙ୍ଗହୋ ପଠମପାରାଜିକାଦୀସୁ ଆଗତାନଂ ୱିନୀତୱତ୍ଥୁଆଦୀନଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ସଙ୍ଗହଦସ୍ସନୱସେନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି କଥିତା –

‘‘ମକ୍କଟୀ ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତା ଚ, ଗିହୀ ନଗ୍ଗୋ ଚ ତିତ୍ଥିଯା;

ଦାରିକୁପ୍ପଲୱଣ୍ଣା ଚ, ବ୍ୟଞ୍ଜନେହିପରେ ଦୁୱେ’’ତି। (ପାରା। ୬୬) –

ଆଦିକା ଗାଥାଯୋ। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗମୂଲପରିଯାଯୱଗ୍ଗାଦିୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହୋ। ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମପେଯ୍ୟାଲନୀଲଚକ୍କପେଯ୍ୟାଲାଦିୱୱତ୍ଥାପନୱସେନ ପେଯ୍ୟାଲସଙ୍ଗହୋ। ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାଯାଦୀସୁ ଏକକନିପାତାଦିସଙ୍ଗହୋ। ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯେ ଦେୱତାସଂଯୁତ୍ତାଦିୱସେନ ସଂଯୁତ୍ତସଙ୍ଗହୋ। ମଜ୍ଝିମନିକାଯାଦୀସୁ ମୂଲପଣ୍ଣାସକାଦିୱସେନ ପଣ୍ଣାସକସଙ୍ଗହୋ।

ଅସ୍ସ ବୁଦ୍ଧଵଚନସ୍ସ ସଙ୍ଗୀତିପରିଯୋସାନେ ସାଧୁକାରଂ ଦଦମାନା ଵିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସଙ୍କମ୍ପୀତି ଉଦ୍ଧଂ ଉଦ୍ଧଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ସୁଟ୍ଠୁ କମ୍ପି। ସମ୍ପକମ୍ପୀତି ଉଦ୍ଧଂ ଅଧୋ ଚ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ସମ୍ପକମ୍ପି। ସମ୍ପଵେଧୀତି ଚତୂସୁ ଦିସାସୁ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ ସୁଟ୍ଠୁ ପଵେଧି। ଅଚ୍ଛରଂ ପହରିତୁଂ ଯୁତ୍ତାନି ଅଚ୍ଛରିଯାନି, ପୁପ୍ଫଵସ୍ସଚେଲୁକ୍ଖେପାଦୀନି । ଯା ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ମହାକସ୍ସପାଦୀହି ପଞ୍ଚହି ସତେହି ଯେନ କତା ସଙ୍ଗୀତା, ତେନ ପଞ୍ଚସତାନି ଏତିସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ''ପଞ୍ଚସତା''ତି ଚ, ଥେରେହେଵ କତତ୍ତା ଥେରା ମହାକସ୍ସପାଦଯୋ ଏତିସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ''ଥେରିକା''ତି ଚ ଲୋକେ ଵୁଚ୍ଚତି, ଅଯଂ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ନାମାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଏଵଂ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ଯଦତ୍ଥଂ ସା ଇଧ ନିଦସ୍ସିତା, ତଂ ନିଗମନଵସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଇମିସ୍ସା''ତିଆଦିମାହ। ଆଯସ୍ମତା ଉପାଲିତ୍ଥେରେନ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ''ତେନ ସମଯେନା''ତିଆଦି ଵକ୍ଖମାନଂ ସବ୍ବଂ ନିଦାନଵଚନଂ ଵୁତ୍ତଂ। କିମତ୍ଥଂ ପନେତ୍ଥ ଧମ୍ମଵିନଯସଙ୍ଗହେ କଯିରମାନେ ନିଦାନଵଚନଂ ଵୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଚ ଭଗଵତା ଭାସିତଵଚନସ୍ସେଵ ସଙ୍ଗହୋ କାତବ୍ବୋତି? ଵୁଚ୍ଚତେ – ଦେସନାଯ ଠିତିଅସମ୍ମୋସସଦ୍ଧେଯ୍ଯଭାଵସମ୍ପାଦନତ୍ଥଂ। କାଲଦେସଦେସକପରିସାପଦେସେହି ଉପନିବନ୍ଧିତ୍ଵା ଠପିତା ହି ଦେସନା ଚିରଟ୍ଠିତିକା ହୋତି ଅସମ୍ମୋସଧମ୍ମା ସଦ୍ଧେଯ୍ଯା ଚ, ଦେସକାଲକତ୍ତୁହେତୁନିମିତ୍ତେହି ଉପନିବଦ୍ଧୋ ଵିଯ ଵୋହାରଵିନିଚ୍ଛଯୋ। ତେନେଵ ଚ ଆଯସ୍ମତା ମହାକସ୍ସପେନ ''ପଠମପାରାଜିକଂ ଆଵୁସୋ, ଉପାଲି, କତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତ''ନ୍ତିଆଦିନା ଦେସାଦିପୁଚ୍ଛାସୁ କତାସୁ ତାସଂ ଵିସଜ୍ଜନଂ କରୋନ୍ତେନ ଆଯସ୍ମତା ଉପାଲିତ୍ଥେରେନ ''ତେନ ସମଯେନା''ତିଆଦିନା ପଠମପାରାଜିକସ୍ସ ନିଦାନଂ ଭାସିତଂ।

ଅପିଚ ସାସନସମ୍ପତ୍ତିପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନଵଚନଂ। ଞାଣକରୁଣାପରିଗ୍ଗହିତସବ୍ବକିରିଯସ୍ସ ହି ଭଗଵତୋ ନତ୍ଥି ନିରତ୍ଥକା ପଟିପତ୍ତି ଅତ୍ତହିତତ୍ଥା ଵା, ତସ୍ମା ପରେସଂଯେଵତ୍ଥାଯ ପଵତ୍ତସବ୍ବକିରିଯସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସକଲମ୍ପି କାଯଵଚୀମନୋକମ୍ମଂ ଯଥାପଵତ୍ତଂ ଵୁଚ୍ଚମାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହି ଯଥାରହଂ ସତ୍ତାନଂ ଅନୁସାସନଟ୍ଠେନ ସାସନଂ, ନ କବ୍ବରଚନା। ତଯିଦଂ ସତ୍ଥୁଚରିତଂ କାଲଦେସଦେସକପରିସାପଦେସେହି ସଦ୍ଧିଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିଦାନଵଚନେହି ଯଥାରହଂ ପକାସୀଯତି।

ଅପିଚ ସତ୍ଥୁନୋ ପମାଣଭାଵପ୍ପକାସନେନ ସାସନସ୍ସ ପମାଣଭାଵଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ନିଦାନଵଚନଂ, ତଞ୍ଚସ୍ସ ପମାଣଭାଵଦସ୍ସନଂ ''ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗଵା''ତି ଇମିନା ପଦଦ୍ଵଯେନ ଵିଭାଵିତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ବୁଦ୍ଧୋତି ହି ଇମିନା ତଥାଗତସ୍ସ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣସୁପରିସୁଦ୍ଧଞାଣାଦିଗୁଣଵିସେସଯୋଗପରିଦୀପନେନ, ଭଗଵାତି ଚ ଇମିନା ରାଗଦୋସମୋହାଦିସବ୍ବକିଲେସମଲଦୁଚ୍ଚରିତାଦିଦୋସପ୍ପହାନଦୀପନେନ, ତତୋ ଏଵ ଚ ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମଭାଵଦୀପନେନ ଅଯମତ୍ଥୋ ସବ୍ବଥା ପକାସିତୋ ହୋତୀତି ଇଦମେତ୍ଥ ନିଦାନଵଚନପ୍ପଯୋଜନସ୍ସ ମୁଖମତ୍ତନିଦସ୍ସନଂ।

ତତ୍ରାଯଂ ଆଚରିଯପରମ୍ପରାତି ତସ୍ମିଂ ଜମ୍ବୁଦୀପେ ଅଯଂ ଆଚରିଯାନଂ ପରମ୍ପରା ପଵେଣୀ ପଟିପାଟି। ଉପାଲି ଦାସକୋତିଆଦୀସୁ ଉପାଲିତ୍ଥେରୋ ପାକଟୋଯେଵ, ଦାସକତ୍ଥେରାଦଯୋ ପନ ଏଵଂ ଵେଦିତବ୍ବା । ଵେସାଲିଯଂ କିର ଏକୋ ଦାସକୋ ନାମ ବ୍ରାହ୍ମଣମାଣଵୋ ତିଣ୍ଣଂ ଅନ୍ତେଵାସିକସତାନଂ ଜେଟ୍ଠନ୍ତେଵାସିକୋ ହୁତ୍ଵା ଆଚରିଯସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ସିପ୍ପଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଦ୍ଵାଦସଵସ୍ସିକୋଯେଵ ତିଣ୍ଣଂ ଵେଦାନଂ ପାରଗୂ ଅହୋସି। ସୋ ଏକଦିଵସଂ ଅନ୍ତେଵାସିକପରିଵୁତୋ ଧମ୍ମଵିନଯଂ ସଙ୍ଗାଯିତ୍ଵା ଵାଲିକାରାମେ ନିଵସନ୍ତଂ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଉପାଲିତ୍ଥେରଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ଵା ଅତ୍ତନୋ ଵେଦେସୁ ସବ୍ବାନି ଗଣ୍ଠିଟ୍ଠାନାନି ଥେରଂ ପୁଚ୍ଛି। ଥେରୋପି ସବ୍ବଂ ବ୍ୟାକରିତ୍ଵା ସଯମ୍ପି ଏକଂ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ନାମଂ ସନ୍ଧାଯ ଇମଂ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛି ''ଏକଧମ୍ମୋ ଖୋ, ମାଣଵ, ସବ୍ବେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅନୁପତତି, ସବ୍ବେପି, ମାଣଵ, ଧମ୍ମା ଏକଧମ୍ମସ୍ମିଂ ଓସରନ୍ତି, କତମୋ ନୁ ଖୋ ସୋ, ମାଣଵକ, ଧମ୍ମୋ''ତି। ସୋପି ଖୋ ମାଣଵୋ ପଞ୍ହସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଅଜାନନ୍ତୋ ''କିମିଦଂ ଭୋ ପବ୍ବଜିତା''ତି ଆହ। ବୁଦ୍ଧମନ୍ତୋଯଂ ମାଣଵାତି। ସକ୍କା ପନାଯଂ ଭୋ ମଯ୍ହମ୍ପି ଦାତୁନ୍ତି। ସକ୍କା, ମାଣଵ, ଅମ୍ହେହି ଗହିତପବ୍ବଜ୍ଜଂ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଦାତୁନ୍ତି। ''ସାଧୁ ଖୋ ଭୋ ପବ୍ବଜିତା''ତି ମାଣଵୋ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ଵା ଅତ୍ତନୋ ମାତରଂ ପିତରଂ ଆଚରିଯଞ୍ଚ ଅନୁଜାନାପେତ୍ଵା ତୀହି ଅନ୍ତେଵାସିକସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଥେରସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜିତ୍ଵା ପରିପୁଣ୍ଣଵୀସତିଵସ୍ସୋ ଉପସମ୍ପଦଂ ଲଭିତ୍ଵା ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣି। ଥେରୋ ତଂ ଧୁରଂ କତ୍ଵା ଖୀଣାସଵସହସ୍ସସ୍ସ ପିଟକତ୍ତଯଂ ଵାଚେସି।

ସୋଣକୋ ପନ ଦାସକତ୍ଥେରସ୍ସ ସଦ୍ଧିଵିହାରିକୋ। ସୋ କିର କାସୀସୁ ଏକସ୍ସ ଵାଣିଜକସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ହୁତ୍ଵା ପଞ୍ଚଦସଵସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକୋ ଏକଂ ସମଯଂ ମାତାପିତୂହି ସଦ୍ଧିଂ ଵାଣିଜ୍ଜାଯ ଗିରିବ୍ବଜଂ ଗତୋ। ତତୋ ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସଦାରକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଵେଳୁଵନଂ ଗନ୍ତ୍ଵା ତତ୍ଥ ଦାସକତ୍ଥେରଂ ସପରିସଂ ଦିସ୍ଵା ଅତିଵିଯ ପସନ୍ନୋ ପବ୍ବଜ୍ଜଂ ଯାଚିତ୍ଵା ଥେରେନ ମାତାପିତରୋ ଅନୁଜାନାପେତ୍ଵା ''ପବ୍ବଜାହୀ''ତି ଵୁତ୍ତୋ ମାତାପିତୁସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ଵା ତମତ୍ଥଂ ଆରୋଚେତ୍ଵା ତେସୁ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତେସୁ ଛିନ୍ନଭତ୍ତୋ ହୁତ୍ଵା ମାତାପିତରୋ ଅନୁଜାନାପେତ୍ଵା ପଞ୍ଚପଞ୍ଞାସାଯ ଦାରକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଥେରସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜିତ୍ଵା ଲଦ୍ଧୂପସମ୍ପଦୋ ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣି। ତଂ ଥେରୋ ସକଲଂ ବୁଦ୍ଧଵଚନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେସି। ସୋପି ଗଣପାମୋକ୍ଖୋ ହୁତ୍ଵା ବହୂନଂ ଧମ୍ମଵିନଯଂ ଵାଚେସି।

ସିଗ୍ଗଵତ୍ଥେରୋ ପନ ସୋଣକତ୍ଥେରସ୍ସ ସଦ୍ଧିଵିହାରିକୋ ଅହୋସି। ସୋ କିର ପାଟଲିପୁତ୍ତେ ସିଗ୍ଗଵୋ ନାମ ଅମଚ୍ଚପୁତ୍ତୋ ହୁତ୍ଵା ତିଣ୍ଣଂ ଉତୂନଂ ଅନୁଚ୍ଛଵିକେସୁ ତୀସୁ ପାସାଦେସୁ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭଵମାନୋ ଏକଦିଵସଂ ଅତ୍ତନୋ ସହାୟେନ ଚଣ୍ଡଵଜ୍ଜିନା ସେଟ୍ଠିପୁତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ସପରିଵାରୋ କୁକ୍କୁଟାରାମଂ ଗନ୍ତ୍ଵା ତତ୍ଥ ସୋଣକତ୍ଥେରଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ଵା ନିସିନ୍ନଂ ଦିସ୍ଵା ଵନ୍ଦିତ୍ଵା ଅତ୍ତନା ସଦ୍ଧିଂ ଅନାଲପନ୍ତଂ ଞତ୍ଵା ଗନ୍ତ୍ଵା ତଂ କାରଣଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ଵା ଭିକ୍ଖୂହି ‘‘ସମାପତ୍ତିଂ ସମାପନ୍ନା ନାଲପନ୍ତୀ’’ତି ଵୁତ୍ତୋ ‘‘କଥଂ, ଭନ୍ତେ, ସମାପତ୍ତିତୋ ଵୁଟ୍ଠହନ୍ତୀ’’ତି ପୁନ ପୁଚ୍ଛିତ୍ଵା ତେହି ଚ ଭିକ୍ଖୂହି ‘‘ସତ୍ଥୁନୋ ଚେଵ ସଙ୍ଘସ୍ସ ଚ ପକ୍କୋସନାୟ ଯଥାପରିଚ୍ଛିନ୍ନକାଲତୋ ଆୟୁସଙ୍ଖୟା ଚ ଵୁଟ୍ଠହନ୍ତୀ’’ତି ଵତ୍ଵା ତସ୍ସ ସପରିଵାରସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟଂ ଦିସ୍ଵା ସଙ୍ଘସ୍ସ ଵଚନେନ ନିରୋଧା ଵୁଟ୍ଠାପିତଂ ସୋଣକତ୍ଥେରଂ ଦିସ୍ଵା ‘‘କସ୍ମା, ଭନ୍ତେ, ମୟା ସଦ୍ଧିଂ ନାଲପିତ୍ଥା’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ଵା ଥେରେନ ‘‘ଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବକଂ କୁମାର ଭୁଞ୍ଜିମ୍ହା’’ତି ଵୁତ୍ତେ ‘‘ସକ୍କା ନୁ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ଅମ୍ହେହିପି ତଂ ଭୋଜେତୁ’’ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ଵା ‘‘ସକ୍କା, କୁମାର, ଅମ୍ହାଦିସେ କତ୍ଵା ଭୋଜେତୁ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତେ ତମତ୍ଥଂ ମାତାପିତୂନଂ ଆରୋଚେତ୍ଵା ତେହି ଅନୁଞ୍ଞାତୋ ଅତ୍ତନୋ ସହାୟେନ ଚଣ୍ଡଵଜ୍ଜିନା ତେହି ଚ ପଞ୍ଚହି ପୁରିସସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ସୋଣକତ୍ଥେରସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜିତ୍ଵା ଉପସମ୍ପନ୍ନୋ ଅହୋସି। ତତ୍ଥ ସିଗ୍ଗଵୋ ଚ ଚଣ୍ଡଵଜ୍ଜୀ ଚ ଦ୍ଵେ ଉପଜ୍ଝାୟସ୍ସେଵ ସନ୍ତିକେ ଧମ୍ମଵିନୟଂ ପରିୟାପୁଣିତ୍ଵା ଅପରଭାଗେ ଛଳଭିଞ୍ଞା ଅହେସୁଂ।

ତିସ୍ସସ୍ସ ପନ ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୁପୁବ୍ବକଥା ପରତୋ ଆଵି ଭଵିସ୍ସତି। ଵିଜିତାଵିନୋତି ଵିଜିତସବ୍ବକିଲେସପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ଵିଜିତଵନ୍ତୋ। ପରମ୍ପରାୟାତି ପଟିପାଟିୟା, ଅନୁକ୍କମେନାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଜମ୍ବୁସିରିଵ୍ହୟେତି ଜମ୍ବୁସଦିସନାମେ, ଜମ୍ବୁନାମକେତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମହନ୍ତେନ ହି ଜମ୍ବୁରୁକ୍ଖେନ ଅଭିଲକ୍ଖିତତ୍ତା ଦୀପୋପି ‘‘ଜମ୍ବୂ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଅଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନଂ ଅଵିନସ୍ସମାନଂ କତ୍ଵା।

ଵିନୟଵଂସନ୍ତିଆଦୀହି ତୀହି ଵିନୟପାଠଇଯେଵ କଥିତା ପରିୟାୟଵଚନତ୍ତା। ପକତଞ୍ଞୁତନ୍ତି ଵେସାରଜ୍ଜଂ, ପଟୁଭାଵନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧୁରଗ୍ଗାହୋ ଅହୋସୀତି ପଧାନଗ୍ଗାହୀ ଅହୋସି, ସବ୍ବେସଂ ପାମୋକ୍ଖୋ ହୁତ୍ଵା ଗଣ୍ହୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଭିକ୍ଖୂନଂ ସମୁଦାୟୋ ସମୂହୋ ଭିକ୍ଖୁସମୁଦାୟୋ, ସମଣଗଣୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇତି ସମନ୍ତପାସାଦିକାୟ ଵିନୟଟ୍ଠକଥାୟ ସାରତ୍ଥଦୀପନିୟଂ

ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକଥାଵଣ୍ଣନା ସମତ୍ତା।

ଦୁତିୟସଙ୍ଗୀତିକଥାଵଣ୍ଣନା

‘‘ୟଦା ନିବ୍ବାୟିଂସୂ’’ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଜୋତୟିତ୍ଵା ଚ ସବ୍ବଧୀତି ତମେଵ ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ପକାସୟିତ୍ଵା। ‘‘ଜୁତିମନ୍ତୋ’’ତି ଵତ୍ତବ୍ବେ ଗାଥାବନ୍ଧଵସେନ ‘‘ଜୁତୀମନ୍ତୋ’’ତି ଵୁତ୍ତଂ, ପଞ୍ଞାଜୋତିସମ୍ପନ୍ନାତି ଅତ୍ଥୋ, ତେଜଵନ୍ତୋତି ଵା, ମହାନୁଭାଵାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନିବ୍ବାୟିଂସୂତି ଅନୁପାଦିସେସାୟ ନିବ୍ବାନଧାତୁୟା ପରିନିବ୍ବାୟିଂସୁ। ପହୀନସବ୍ବକିଲେସତ୍ତା ନତ୍ଥି ଏତେସଂ କତ୍ଥଚି ଆଲୟୋ ତଣ୍ହାତି ଅନାଲୟା, ଵୀତରାଗାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଵସ୍ସସତପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗଵତୀତି ଵସ୍ସସତଂ ପରିନିବ୍ବୁତସ୍ସ ଅସ୍ସାତି ଵସ୍ସସତପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଭଗଵା, ତସ୍ମିଂ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ଵସ୍ସସତେ ଅତିକ୍କନ୍ତେତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଵେସାଲିକାତି ଵେସାଲୀନିଵାସିନୋ। ଵଜ୍ଜିପୁତ୍ତକାତି ଵଜ୍ଜିରଟ୍ଠେ ଵେସାଲିୟଂ କୁଲାନଂ ପୁତ୍ତା। କପ୍ପତି ସିଙ୍ଗୀଲୋଣକପ୍ପୋତି ସିଙ୍ଗେନ ଲୋଣଂ ପରିହରିତ୍ଵା ପରିହରିତ୍ଵା ଅଲୋଣକପିଣ୍ଡପାତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଭୁଞ୍ଜିତୁଂ କପ୍ପତି, ନ ସନ୍ନିଧିଂ କରୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କପ୍ପତି ଦ୍ଵଙ୍ଗୁଲକପ୍ପୋତି ଦ୍ଵଙ୍ଗୁଲଂ ଅତିକ୍କନ୍ତାୟ ଛାୟାୟ ଵିକାଲେ ଭୋଜନଂ ଭୁଞ୍ଜିତୁଂ କପ୍ପତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କପ୍ପତି ଗାମନ୍ତରକପ୍ପୋତି ‘‘ଗାମନ୍ତରଂ ଗମିସ୍ସାମୀ’’ତି ପଵାରିତେନ ଅନତିରିତ୍ତଭୋଜନଂ ଭୁଞ୍ଜିତୁଂ କପ୍ପତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କପ୍ପତି ଆଵାସକପ୍ପୋତି ଏକସୀମାୟଂ ନାନାସେନାସନେସୁ ଵିସୁଂ ଵିସୁଂ ଉପୋସଥାଦୀନି ସଙ୍ଘକମ୍ମାନି କାତୁଂ ଵଟ୍ଟତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କପ୍ପତି ଅନୁମତିକପ୍ପୋତି ‘‘ଅନାଗତାନଂ ଆଗତକାଲେ ଅନୁମତିଂ ଗହେସ୍ସାମୀ’’ତି ତେସୁ ଅନାଗତେସୁୟେଵ ଵଗ୍ଗେନ ସଙ୍ଘେନ କମ୍ମଂ କତ୍ଵା ପଚ୍ଛା ଅନୁମତିଂ ଗହେତୁଂ କପ୍ପତି, ଵଗ୍ଗକମ୍ମଂ ନ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କପ୍ପତି ଆଚିଣ୍ଣକପ୍ପୋତି ଆଚରିୟୁପଜ୍ଝାୟେହି ଆଚିଣ୍ଣୋ କପ୍ପତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପନ ଏକଚ୍ଚୋ କପ୍ପତି ଧମ୍ମିକୋ, ଏକଚ୍ଚୋ ନ କପ୍ପତି ଅଧମ୍ମିକୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। କପ୍ପତି ଅମଥିତକପ୍ପୋତି ୟଂ ଖୀରଂ ଖୀରଭାଵଂ ଵିଜହିତଂ ଦଧିଭାଵଂ ଅସମ୍ପତ୍ତଂ, ତଂ ଭୁତ୍ତାଵିନା ପଵାରିତେନ ଅନତିରିତ୍ତଂ ଭୁଞ୍ଜିତୁଂ କପ୍ପତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କପ୍ପତି ଜଲୋଗିଂ ପାତୁନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଜଲୋଗୀତି ତରୁଣସୁରା। ୟଂ ମଜ୍ଜସମ୍ଭାରଂ ଏକତୋ କତଂ ମଜ୍ଜଭାଵମସମ୍ପତ୍ତଂ, ତଂ ପାତୁଂ ଵଟ୍ଟତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଜାତରୂପରଜତନ୍ତି ସରସତୋ ଵିକାରଂ ଅନାପଜ୍ଜିତ୍ଵା ସବ୍ବଦା ଜାତଂ ରୂପମେଵ ହୋତୀତି ଜାତଂ ରୂପମେତସ୍ସାତି ଜାତରୂପଂ, ସୁଵଣ୍ଣଂ। ଧଵଲସଭାଵତାୟ ରାଜତୀତି ରଜତଂ, ରୂପିୟଂ। ସୁସୁନାଗପୁତ୍ତୋତି ସୁସୁନାଗସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ।

କାକଣ୍ଡକପୁତ୍ତୋତି କାକଣ୍ଡକବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ। ୱଜ୍ଜୀସୂତି ଜନପଦୱଚନତ୍ତା ବହୁୱଚନଂ କତଂ। ଏକୋପି ହି ଜନପଦୋ ରୁଳ୍ହୀସଦ୍ଦତ୍ତା ବହୁୱଚନେନ ୱୁଚ୍ଚତି। ଯେନ ୱେସାଲୀ, ତଦୱସରୀତି ଯେନ ଦିସାଭାଗେନ ୱେସାଲୀ ଅୱସରିତବ୍ବା, ଯସ୍ମିଂ ୱା ପଦେସେ ୱେସାଲୀ, ତଦୱସରି, ତଂ ପତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମହାୱନେ କୂଟାଗାରସାଲାଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ମହାୱନଂ ନାମ ସଯଂଜାତମରୋପିମଂ ସପରିଚ୍ଛେଦଂ ମହନ୍ତଂ ୱନଂ। କପିଲୱତ୍ଥୁସାମନ୍ତା ପନ ମହାୱନଂ ହିମୱନ୍ତେନ ସହ ଏକାବଦ୍ଧଂ ଅପରିଚ୍ଛେଦଂ ହୁତ୍ୱା ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ଆହଚ୍ଚ ଠିତଂ, ଇଦଂ ତାଦିସଂ ନ ହୋତୀତି ସପରିଚ୍ଛେଦଂ ମହନ୍ତଂ ୱନନ୍ତି ମହାୱନଂ। କୂଟାଗାରସାଲା ପନ ମହାୱନଂ ନିସ୍ସାଯ କତେ ଆରାମେ କୂଟାଗାରଂ ଅନ୍ତୋ କତ୍ୱା ହଂସୱଟ୍ଟକଚ୍ଛନ୍ନେନ ହଂସମଣ୍ଡଲାକାରେନ କତା।

ତଦହୁପୋସଥେତି ଏତ୍ଥ ତଦହୂତି ତସ୍ମିଂ ଅହନି, ତସ୍ମିଂ ଦିୱସେତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପୱସନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଉପୋସଥୋ, ଉପୱସିତବ୍ବଦିୱସୋ। ଉପୱସନ୍ତୀତି ଚ ସୀଲେନ ୱା ସବ୍ବସୋ ଆହାରସ୍ସ ଚ ଅଭୁଞ୍ଜନସଙ୍ଖାତେନ ଅନସନେନ ୱା ଖୀରପାନମଧୁପାନାଦିମତ୍ତେନ ୱା ଉପେତା ହୁତ୍ୱା ୱସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପନେସ ଦିୱସୋ ଅଟ୍ଠମୀଚାତୁଦ୍ଦସୀପନ୍ନରସୀଭେଦେନ ତିୱିଧୋ। କତ୍ଥଚି ପନ ପାତିମୋକ୍ଖେପି ସୀଲେପି ଉପୱାସେପି ପଞ୍ଞତ୍ତିଯମ୍ପି ଉପୋସଥସଦ୍ଦୋ ଆଗତୋ। ତଥା ହେସ ''ଆଯାମାୱୁସୋ କପ୍ପିନ, ଉପୋସଥଂ ଗମିସ୍ସାମା''ତିଆଦୀସୁ ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସେ ଆଗତୋ। ''ଏୱଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତୋ ଖୋ ୱିସାଖେ ଉପୋସଥୋ ଉପୱୁତ୍ଥୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଅ॰ ନି॰ ୮।୪୩) ସୀଲେ। ''ସୁଦ୍ଧସ୍ସ ୱେ ସଦା ଫଗ୍ଗୁ, ସୁଦ୍ଧସ୍ସୁପୋସଥୋ ସଦା''ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧।୭୯) ଉପୱାସେ। ''ଉପୋସଥୋ ନାମ ନାଗରାଜା''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୨୪୬; ମ॰ ନି॰ ୩।୨୫୮) ପଞ୍ଞତ୍ତିଯଞ୍ଚ ଆଗତୋ। ତତ୍ଥ ଉପେଚ୍ଚ ୱସିତବ୍ବତୋ ଉପୋସଥୋ ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସୋ। ଉପେତେନ ସମନ୍ନାଗତେନ ହୁତ୍ୱା ୱସିତବ୍ବତୋ ସନ୍ତାନେ ୱାସେତବ୍ବତୋ ଉପୋସଥୋ ସୀଲଂ। ଅସନାଦିସଂଯମାଦିଂ ୱା ଉପେଚ୍ଚ ୱସନ୍ତୀତି ଉପୋସଥୋ ଉପୱାସୋ। ତଥାରୂପେ ହତ୍ଥିଅସ୍ସୱିସେସେ ଉପୋସଥୋତି ସମଞ୍ଞାମତ୍ତତୋ ଉପୋସଥୋ ପଞ୍ଞତ୍ତି। ଇଧ ପନ ''ନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଦହୁପୋସଥେ ସଭିକ୍ଖୁକା ଆୱାସା''ତିଆଦୀସୁ (ମହାୱ॰ ୧୮୧) ୱିଯ ଉପୋସଥଦିୱସୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତସ୍ମା ତଦହୁପୋସଥେତି ତସ୍ମିଂ ଉପୋସଥଦିୱସେତି ଅତ୍ଥୋ। କଂସପାତିନ୍ତି ସୁୱଣ୍ଣପାତିଂ। କହାପଣମ୍ପୀତିଆଦୀସୁ କହାପଣସ୍ସ ସମଭାଗୋ ଅଡ୍ଢୋ। ପାଦୋ ଚତୁତ୍ଥଭାଗୋ। ମାସକୋଯେୱ ମାସକରୂପଂ। ସବ୍ବଂ ତାୱ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଇମିନା ସତ୍ତସତିକକ୍ଖନ୍ଧକେ (ଚୂଳୱ॰ ୪୪୬ ଆଦଯୋ) ଆଗତା ସବ୍ବାପି ପାଳି ଇଧ ଆନେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତି। ସା କୁତୋ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଆହ ''ଯାୱ ଇମାଯ ପନ ୱିନଯସଙ୍ଗୀତିଯା''ତିଆଦି। ସଙ୍ଗାଯିତସଦିସମେୱ ସଙ୍ଗାଯିଂସୂତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ପୁବ୍ବେ କତଂ ଉପାଦାଯାତି ପୁବ୍ବେ କତଂ ପଠମସଙ୍ଗୀତିମୁପାଦାଯ। ସା ପନାଯଂ ସଙ୍ଗୀତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତେସୂତି ତେସୁ ସଙ୍ଗୀତିକାରକେସୁ ଥେରେସୁ। ୱିସ୍ସୁତାତି ଗଣପାମୋକ୍ଖତାଯ ୱିସ୍ସୁତା ସବ୍ବତ୍ଥ ପାକଟା। ତସ୍ମିଞ୍ହି ସନ୍ନିପାତେ ଅଟ୍ଠେୱ ଗଣପାମୋକ୍ଖା ମହାଥେରା ଅହେସୁଂ, ତେସୁ ଚ ୱାସଭଗାମୀ ସୁମନୋତି ଦ୍ୱେ ଥେରା ଅନୁରୁଦ୍ଧତ୍ଥେରସ୍ସ ସଦ୍ଧିୱିହାରିକା, ଅୱସେସା ଛ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ। ଏତେ ପନ ସବ୍ବେପି ଅଟ୍ଠ ମହାଥେରା ଭଗୱନ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବା। ଇଦାନି ତେ ଥେରେ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସବ୍ବକାମୀ ଚା''ତିଆଦି। ସାଣସମ୍ଭୂତୋତି ସାଣଦେସୱାସୀ ସମ୍ଭୂତତ୍ଥେରୋ । ଦୁତିଯୋ ସଙ୍ଗହୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପନ୍ନଭାରାତି ପତିତକ୍ଖନ୍ଧଭାରା। ''ଭାରା ହୱେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା''ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୩।୨୨) ହି ୱୁତ୍ତଂ। କତକିଚ୍ଚାତି ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ଚତୂହି ମଗ୍ଗେହି କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ପରିଞ୍ଞାପହାନସଚ୍ଛିକିରିଯାଭାୱନାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସୋଳସୱିଧସ୍ସପି କିଚ୍ଚସ୍ସ ପରିନିଟ୍ଠିତତ୍ତା କତକିଚ୍ଚା।

ଅବ୍ଭୁଦନ୍ତି ଉପଦ୍ଦୱଂ ୱଦନ୍ତି ଚୋରକମ୍ମମ୍ପି ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ଥେନେତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱଚନସ୍ସ ଦୀପନତୋ । ଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ''ଅବ୍ଭୁଦଂ ଗଣ୍ଡୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମନ୍ତି ୱକ୍ଖମାନନିଦସ୍ସନଂ। ସନ୍ଦିସ୍ସମାନା ମୁଖା ସମ୍ମୁଖା। ଉପରିବ୍ରହ୍ମଲୋକୂପପତ୍ତିଯା ଭାୱିତମଗ୍ଗନ୍ତି ଉପରିବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଉପପତ୍ତିଯା ଉପ୍ପାଦିତଜ୍ଝାନଂ। ଝାନଞ୍ହି ତତ୍ରୂପପତ୍ତିଯା ଉପାଯଭାୱତୋ ଇଧ ''ମଗ୍ଗୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପାଯୋ ହି ''ମଗ୍ଗୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱଚନତ୍ଥୋ ପନେତ୍ଥ – ତଂ ତଂ ଉପପତ୍ତିଂ ମଗ୍ଗତି ଗୱେସତି ଜନେତି ନିପ୍ଫାଦେତୀତି ମଗ୍ଗୋତି ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅତ୍ଥତୋ ଚାଯଂ ମଗ୍ଗୋ ନାମ ଚେତନାପି ହୋତି ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାପି ତଦୁଭଯମ୍ପି। ''ନିରଯଞ୍ଚାହଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ଜାନାମି ନିରଯଗାମିଞ୍ଚ ମଗ୍ଗ''ନ୍ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୧୫୩) ହି ଏତ୍ଥ ଚେତନା ମଗ୍ଗୋ ନାମ।

''ସଦ୍ଧା ହିରିଯଂ କୁସଲଞ୍ଚ ଦାନଂ,

ଧମ୍ମା ଏତେ ସପ୍ପୁରିସାନୁଯାତା;

ଏତଞ୍ହି ମଗ୍ଗଂ ଦିୱିଯଂ ୱଦନ୍ତି,

ଏତେନ ହି ଗଚ୍ଛତି ଦେୱଲୋକ''ନ୍ତି। (ଅ॰ ନି॰ ୮।୩୨; କଥା॰ ୪୭୯) –

ଏତ୍ଥ ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ମଗ୍ଗୋ ନାମ। ''ଅଯଂ ଭିକ୍ଖୱେ ମଗ୍ଗୋ ଅଯଂ ପଟିପଦା''ତି ସଙ୍ଖାରୂପପତ୍ତିସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୩।୧୬୧) ଚେତନାପି

ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାପି ମଗ୍ଗୋ ନାମ। ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ଝାନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଗହେତବ୍ବା।

ମୋଗ୍ଗଲିବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସାତି ଲୋକସମ୍ମତସ୍ସ ଅପୁତ୍ତକସ୍ସ ମୋଗ୍ଗଲିନାମବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ। ନନୁ ଚ କଥମେତଂ ନାମ ୱୁତ୍ତଂ ''ମୋଗ୍ଗଲିବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଗେହେ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗହେସ୍ସତୀ''ତି। କିଂ ଉପରୂପପତ୍ତିୟା ପଟିଲଦ୍ଧସମାପତ୍ତୀନମ୍ପି କାମାୱଚରେ ଉପ୍ପତ୍ତି ହୋତୀତି? ହୋତି। ସା ଚ କତାଧିକାରାନଂ ମହାପୁଞ୍ଞାନଂ ଚେତୋପଣିଧିୱସେନ ହୋତି, ନ ସବ୍ବେସନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ମହଗ୍ଗତସ୍ସ ଗରୁକକମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା ପରିତ୍ତକମ୍ମଂ କଥମତ୍ତନୋ ୱିପାକସ୍ସ ଓକାସଂ କରୋତୀତି? ଏତ୍ଥ ଚ ତାୱ ତୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ନିକନ୍ତିବଲେନେୱ ଝାନା ପରିହାୟତି, ତତୋ ପରିହୀନଜ୍ଝାନା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀ''ତି। କେଚି ପନ ''ଅନୀୱରଣାୱତ୍ଥାୟ ନିକନ୍ତିୟା ଝାନସ୍ସ ପରିହାନି ୱୀମଂସିତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବା''ତି ୱତ୍ୱା ଏୱମେତ୍ଥ କାରଣଂ ୱଦନ୍ତି ''ସତିପି ମହଗ୍ଗତକମ୍ମୁନୋ ୱିପାକପଟିବାହନସମତ୍ଥସ୍ସ ପରିତ୍ତକମ୍ମସ୍ସପି ଅଭାୱେ 'ଇଜ୍ଝତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୀଲୱତୋ ଚେତୋପଣିଧି ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା'ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୩୭; ଅ। ନି। ୮। ୩୫; ସଂ। ନି। ୪।୩୫୨) ୱଚନତୋ କାମଭୱେ ଚେତୋପଣିଧି ମହଗ୍ଗତକମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା ପରିତ୍ତକମ୍ମୁନୋ ୱିପାକସ୍ସ ଓକାସଂ କରୋତୀ''ତି।

ସାଧୁସପ୍ପୁରିସାତି ଏତ୍ଥ ସାଧୂତି ଆୟାଚନତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ତଂ ୟାଚାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ହଟ୍ଠପହଟ୍ଠୋତି ଚିତ୍ତପୀଣନୱସେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ। ଉଦଗ୍ଗୁଦଗ୍ଗୋତି ସରୀରୱିକାରୁପ୍ପାଦନପୀତିୱସେନ ଉଦଗ୍ଗୁଦଗ୍ଗୋ। ପୀତିମା ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ କାୟଚିତ୍ତାନଂ ଉଗ୍ଗତତ୍ତା ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତତ୍ତା ''ଉଦଗ୍ଗୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସାଧୂତି ପଟିସ୍ସୁଣିତ୍ୱାତି ''ସାଧୂ''ତି ପଟିୱଚନଂ ଦତ୍ୱା। ତୀରେତ୍ୱାତି ନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା। ପୁନ ପଚ୍ଚାଗମିଂସୂତି ପୁନ ଆଗମିଂସୁ। ତେନ ଖୋ ପନ ସମୟେନାତି ୟସ୍ମିଂ ସମୟେ ଦୁତିୟସଙ୍ଗୀତିଂ ଅକଂସୁ, ତସ୍ମିଂ ସମୟେତି ଅତ୍ଥୋ। ନୱକାତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ''ଦହରଭିକ୍ଖୂ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଅଧିକରଣଂ ନ ସମ୍ପାପୁଣିଂସୂତି ତଂ ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକେହି ଉପ୍ପାଦିତଂ ଅଧିକରଣଂ ୱିନିଚ୍ଛିନିତୁଂ ନ ସମ୍ପାପୁଣିଂସୁ ନାଗମିଂସୁ। ନୋ ଅହୁୱତ୍ଥାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦଂ ଦଣ୍ଡକମ୍ମନ୍ତି ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ୟାୱତାୟୁକଂ ଠତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବୁତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ୟାୱ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଆୟୁପରିମାଣଂ, ତାୱ ଠତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବୁତାତି ଅତ୍ଥୋ।

କିଂ ପନ କତ୍ୱା ତେ ଥେରା ପରିନିବ୍ବୁତାତି ଆହ ''ଦୁତିୟଂ ସଙ୍ଗହଂ କତ୍ୱା''ତିଆଦି। ଅନାଗତେପି ସଦ୍ଧମ୍ମୱୁଦ୍ଧିୟା ହେତୁଂ କତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବୁତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦାନି ''ତେପି ନାମ ଏୱଂ ମହାନୁଭାୱା ଥେରା ଅନିଚ୍ଚତାୟ ୱସଂ ଗତା, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ଅଞ୍ଞେ''ତି ସଂୱେଜେତ୍ୱା ଓୱଦନ୍ତୋ ଆହ ''ଖୀଣାସୱା''ତିଆଦି। ଅନିଚ୍ଚତାୱସନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚତାୱସତ୍ତଂ, ଅନିଚ୍ଚତାୟତ୍ତଭାୱଂ ଅନିଚ୍ଚତାଧୀନଭାୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଜମ୍ମିଂ ଲାମକଂ ଦୁରଭିସମ୍ଭୱଂ ଅନଭିଭୱନୀୟଂ ଅତିକ୍କମିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟଂ ଅନିଚ୍ଚତଂ ଏୱଂ ଞତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କେଚି ପନ ''ଦୁରଭିସମ୍ଭୱ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ପାପୁଣିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟ''ନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା ''ୟଂ ଦୁରଭିସମ୍ଭୱଂ ନିଚ୍ଚଂ ଅମତଂ ପଦଂ, ତଂ ପତ୍ତୁଂ ୱାୟମେ ଧୀରୋ''ତି ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱଦନ୍ତି। ସବ୍ବାକାରେନାତି ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ କିଞ୍ଚିପି ଅସେସେତ୍ୱା ଦୁତିୟସଙ୍ଗୀତି ସଂୱଣ୍ଣିତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଇତି ସମନ୍ତପାସାଦିକାୟ ୱିନୟଟ୍ଠକଥାୟ ସାରତ୍ଥଦୀପନିୟଂ

ଦୁତିୟସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ସମତ୍ତା।

ତତିୟସଙ୍ଗୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

ଇମିସ୍ସା ପନ ସଙ୍ଗୀତିୟା ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକତ୍ଥେରେହି ନିଗ୍ଗହିତା ତେ ଦସସହସ୍ସା ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକା ଭିକ୍ଖୂ ପକ୍ଖଂ ପରିୟେସମାନା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପଂ ଦୁବ୍ବଲପକ୍ଖଂ ଲଭିତ୍ୱା ୱିସୁଂ ମହାସଙ୍ଘିକଂ ଆଚରିୟକୁଲଂ ନାମ ଅକଂସୁ, ତତୋ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅପରାନି ଦ୍ୱେ ଆଚରିୟକୁଲାନି ଜାତାନି ଗୋକୁଲିକା ଚ ଏକବ୍ୟୋହାରିକା ଚ। ଗୋକୁଲିକନିକାୟତୋ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅପରାନି ଦ୍ୱେ ଆଚରିୟକୁଲାନି ଜାତାନି ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାଦା ଚ ବାହୁଲିୟା ଚ। ବହୁସ୍ସୁତିକାତିପି ତେସଂୟେୱ ନାମଂ, ତେସଂୟେୱ ଅନ୍ତରା ଚେତିୟୱାଦା ନାମ ଅପରେ ଆଚରିୟୱାଦା ଉପ୍ପନ୍ନା। ଏୱଂ ମହାସଙ୍ଘିକାଚରିୟକୁଲତୋ ଦୁତିୟେ ୱସ୍ସସତେ ପଞ୍ଚାଚରିୟକୁଲାନି ଉପ୍ପନ୍ନାନି, ତାନି ମହାସଙ୍ଘିକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଛ ହୋନ୍ତି।

ତସ୍ମିଂୟେୱ ଦୁତିୟେ ୱସ୍ସସତେ ଥେରୱାଦତୋ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଦ୍ୱେ ଆଚରିୟୱାଦା ଉପ୍ପନ୍ନା ମହିସାସକା ଚ ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକା ଚ। ତତ୍ଥ ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକୱାଦତୋ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅପରେ ଚତ୍ତାରୋ ଆଚରିୟୱାଦା ଉପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମୁତ୍ତରିକା ଭଦ୍ଦୟାନିକା ଛନ୍ନାଗାରିକା ସମିତିକାତି। ପୁନ ତସ୍ମିଂୟେୱ ଦୁତିୟେ ୱସ୍ସସତେ ମହିସାସକୱାଦତୋ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦା ଧମ୍ମଗୁତ୍ତିକାତି ଦ୍ୱେ ଆଚରିୟୱାଦା ଉପ୍ପନ୍ନା। ପୁନ ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦକୁଲତୋ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା କସ୍ସପିକା ନାମ ଜାତା, କସ୍ସପିକେସୁପି ଭିନ୍ନେସୁ ଅପରେ ସଙ୍କନ୍ତିକା ନାମ ଜାତା, ସଙ୍କନ୍ତିକେସୁ ଭିନ୍ନେସୁ ସୁତ୍ତୱାଦା ନାମ ଜାତାତି ଥେରୱାଦତୋ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଇମେ ଏକାଦସ

ଆଚରିଯୱାଦା ଉପ୍ପନ୍ନା, ତେ ଥେରୱାଦେନ ସଦ୍ଧିଂ ଦ୍ୱାଦସ ହୋନ୍ତି। ଇତି ଇମେ ଚ ଦ୍ୱାଦସ ମହାସଙ୍ଘିକାନଞ୍ଚ ଛ ଆଚରିଯୱାଦାତି ସଦ୍ଧେ ଅଟ୍ଠାରସ ଆଚରିଯୱାଦା ଦୁତିଯେ ୱସ୍ସସତେ ଉପ୍ପନ୍ନା। ଅଟ୍ଠାରସ ନିକାଯାତିପି ଅଟ୍ଠାରସାଚରିଯକୁଲାନୀତିପି ଏତେସଂଯେୱ ନାମଂ। ଏତେସୁ ପନ ସତ୍ତରସ ୱାଦା ଭିନ୍ନକା, ଥେରୱାଦୋୱେକୋ ଅସମ୍ଭିନ୍ନକୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ଦୀପୱଂସେ –

''ନିକ୍କଡ୍ଢିତା ପାପଭିକ୍ଖୂ, ଥେରେହି ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକା;

ଅଞ୍ଞଂ ପକ୍ଖଂ ଲଭିତ୍ୱାନ, ଅଧମ୍ମୱାଦୀ ବହୂ ଜନା।

''ଦସସହସ୍ସା ସମାଗନ୍ତ୍ୱା, ଅକଂସୁ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହଂ;

ତସ୍ମାଯଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଗୀତି, ମହାସଙ୍ଗୀତି ୱୁଚ୍ଚତି।

''ମହାସଙ୍ଗୀତିକା ଭିକ୍ଖୂ, ୱିଲୋମଂ ଅକଂସୁ ସାସନେ;

ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ମୂଲସଙ୍ଗହଂ, ଅଞ୍ଞଂ ଅକଂସୁ ସଙ୍ଗହଂ।

''ଅଞ୍ଞତ୍ର ସଙ୍ଗହିତଂ ସୁତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅକରିଂସୁ ତେ;

ଅତ୍ଥଂ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ଭିନ୍ଦିଂସୁ, ୱିନଯେ ନିକାଯେସୁ ଚ ପଞ୍ଚସୁ।

''ପରିଯାଯଦେସିତଞ୍ଚାପି , ଅଥୋ ନିପ୍ପରିଯାଯଦେସିତଂ;

ନୀତତ୍ଥଞ୍ଚେୱ ନେଯ୍ୟତ୍ଥଂ, ଅଜାନିତ୍ୱାନ ଭିକ୍ଖୱୋ।

''ଅଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାଯ ଭଣିତଂ, ଅଞ୍ଞଂ ଅତ୍ଥଂ ଠପଯିଂସୁ ତେ;

ବ୍ୟଞ୍ଜନଚ୍ଛାଯାଯ ତେ ଭିକ୍ଖୂ, ବହୁଂ ଅତ୍ଥଂ ୱିନାସଯୁଂ।

''ଛଡ୍ଡେତ୍ୱାନ ଏକଦେସଂ, ସୁତ୍ତଂ ୱିନଯଗମ୍ଭିରଂ;

ପତିରୂପଂ ସୁତ୍ତଂ ୱିନଯଂ, ତଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞଂ କରିଂସୁ ତେ।

''ପରିୱାରଂ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଂ, ଅଭିଧମ୍ମଂ ଛପ୍ପକରଣଂ;

ପଟିସମ୍ଭିଦଞ୍ଚ ନିଦ୍ଦେସଂ, ଏକଦେସଞ୍ଚ ଜାତକଂ;

ଏତ୍ତକଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱାନ, ଅଞ୍ଞାନି ଅକରିଂସୁ ତେ।

''ନାମଂ ଲିଙ୍ଗଂ ପରିକ୍ଖାରଂ, ଆକପ୍ପକରଣାନି ଚ;

ପକତିଭାୱଂ ୱିଜହିତ୍ୱା, ତଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞଂ ଅକଂସୁ ତେ।

''ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଭିନ୍ନୱାଦା, ମହାସଙ୍ଗୀତିକାରକା;

ତେସଞ୍ଚ ଅନୁକାରେନ, ଭିନ୍ନୱାଦା ବହୂ ଅହୁ।

''ତତୋ ଅପରକାଲମ୍ହି, ତସ୍ମିଂ ଭେଦୋ ଅଜାଯଥ;

ଗୋକୁଲିକା ଏକବ୍ବୋହାରି, ଦ୍ୱିଧା ଭିଜ୍ଜିଂସୁ ଭିକ୍ଖୱୋ।

‘‘ଗୋକୁଲିକାନଂ ଦ୍ୱେ ଭେଦା, ଅପରକାଲମ୍ହି ଜାଯଥ;

ବହୁସ୍ସୁତିକା ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତି, ଦ୍ୱିଧା ଭିଜ୍ଜିଂସୁ ଭିକ୍ଖୱୋ।

‘‘ଚେତିଯା ଚ ପୁନୱାଦୀ, ମହାସଙ୍ଗୀତିଭେଦକା;

ପଞ୍ଚ ୱାଦା ଇମେ ସବ୍ବେ, ମହାସଙ୍ଗୀତିମୂଲକା।

‘‘ଅତ୍ଥଂ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ଭିନ୍ଦିଂସୁ, ଏକଦେସଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହଂ;

ଗନ୍ଥଞ୍ଚ ଏକଦେସମ୍ହି, ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ ଅକଂସୁ ତେ।

‘‘ନାମଂ ଲିଙ୍ଗଂ ପରିକ୍ଖାରଂ, ଆକପ୍ପକରଣାନି ଚ;

ପକତିଭାୱଂ ୱିଜହିତ୍ୱା, ତଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞଂ ଅକଂସୁ ତେ।

‘‘ୱିସୁଦ୍ଧଥେରୱାଦମ୍ହି, ପୁନ ଭେଦୋ ଅଜାଯଥ;

ମହିସାସକା ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକା, ଦ୍ୱିଧା ଭିଜ୍ଜିଂସୁ ଭିକ୍ଖୱୋ।

‘‘ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକୱାଦମ୍ହି, ଚତୁଧା ଭେଦୋ ଅଜାଯଥ;

ଧମ୍ମୁତ୍ତରିକା ଭଦ୍ଦଯାନିକା, ଛନ୍ନାଗାରିକା ଚ ସମିତି।

‘‘ମହିସାସକାନଂ ଦ୍ୱେ ଭେଦା, ଅପରକାଲମ୍ହି ଅଜାଯଥ;

ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦା ଧମ୍ମଗୁତ୍ତା, ଦ୍ୱିଧା ଭିଜ୍ଜିଂସୁ ଭିକ୍ଖୱୋ।

‘‘ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦାନଂ କସ୍ସପିକା, ସଙ୍କନ୍ତି କସ୍ସପିକେନ ଚ;

ସଙ୍କନ୍ତିକାନଂ ସୁତ୍ତୱାଦୀ, ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଭିଜ୍ଜଥ।

‘‘ଇମେ ଏକାଦସ ୱାଦା, ପଭିନ୍ନା ଥେରୱାଦତୋ;

ଅତ୍ଥଂ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ଭିନ୍ଦିଂସୁ, ଏକଦେସଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହଂ;

ଗନ୍ଥଞ୍ଚ ଏକଦେସମ୍ହି, ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ ଅକଂସୁ ତେ।

‘‘ନାମଂ ଲିଙ୍ଗଂ ପରିକ୍ଖାରଂ, ଆକପ୍ପକରଣାନି ଚ;

ପକତିଭାୱଂ ୱିଜହିତ୍ୱା, ତଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞଂ ଅକଂସୁ ତେ।

‘‘ସତ୍ତରସ ଭିନ୍ନୱାଦା, ଏକୱାଦୋ ଅଭିନ୍ନକୋ;

ସଙ୍ଘେୱଟ୍ଠାରସ ହୋନ୍ତି, ଭିନ୍ନୱାଦେନ ତେ ସହ;

ନିଗ୍ରୋଧୋୱ ମହାରୁକ୍ଖୋ, ଥେରୱାଦାନମୁତ୍ତମୋ।

''ଅନୂନଂ ଅନଧିକଞ୍ଚ, କେୱଲଂ ଜିନସାସନଂ;

କଣ୍ଟକା ୱିଯ ରୁକ୍ଖମ୍ହି, ନିବ୍ବତ୍ତା ୱାଦସେସକା।

''ପଠମେ ୱସ୍ସସତେ ନତ୍ଥି, ଦୁତିଯେ ୱସ୍ସସତନ୍ତରେ;

ଭିନ୍ନା ସତ୍ତରସ ୱାଦା, ଉପ୍ପନ୍ନା ଜିନସାସନେ''ତି।

ଅପରାପରଂ ପନ ହେମୱତା ରାଜଗିରିକା ସିଦ୍ଧତ୍ଥିକା ପୁବ୍ବସେଲିଯା ଅପରସେଲିଯା ୱାଜିରିଯାତି ଅଞ୍ଞେପି ଛ ଆଚରିଯୱାଦା ଉପ୍ପନ୍ନା। ପୁରିମକାନଂ ପନ ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ଆଚରିଯୱାଦାନଂ ୱସେନ ପୱତ୍ତମାନେ ସାସନେ ଅସୋକୋ ଧମ୍ମରାଜା ପଟିଲଦ୍ଧସଦ୍ଧୋ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ବୁଦ୍ଧପୂଜାଯ ସତସହସ୍ସଂ, ଧମ୍ମପୂଜାଯ ସତସହସ୍ସଂ, ସଙ୍ଘପୂଜାଯ ସତସହସ୍ସଂ, ଅତ୍ତନୋ ଆଚରିଯସ୍ସ ନିଗ୍ରୋଧତ୍ଥେରସ୍ସ ସତସହସ୍ସଂ, ଚତୂସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଭେସଜ୍ଜତ୍ଥାଯ ସତସହସ୍ସନ୍ତି ପଞ୍ଚ ସତସହସ୍ସାନି ପରିଚ୍ଚଜନ୍ତୋ ସାସନେ ଉଳାରଂ ଲାଭସକ୍କାରଂ ପୱତ୍ତେସି। ତଦା ହତଲାଭସକ୍କାରେହି ତିତ୍ଥିଯେହି ଉପ୍ପାଦିତଂ ଅନେକପ୍ପକାରଂ ସାସନମଲଂ ୱିସୋଧେତ୍ୱା ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ ତିପିଟକପରିଯତ୍ତିଧରାନଂ ପଭିନ୍ନପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସହସ୍ସମେକଂ ଗହେତ୍ୱା ଯଥା ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରୋ ଚ ଯସତ୍ଥେରୋ ଚ ଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିନଯଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାଯିଂସୁ, ଏୱମେୱ ସଙ୍ଗାଯନ୍ତୋ ତତିଯସଙ୍ଗୀତିଂ ଅକାସି। ଇଦାନି ତଂ ତତିଯସଙ୍ଗୀତିଂ ମୂଲତୋ ପଭୁତି ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ତିସ୍ସୋପି ଖୋ ମହାବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରହ୍ମଲୋକତୋ ଚୱିତ୍ୱା ମୋଗ୍ଗଲିବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଗେହେ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଅଗ୍ଗହେସୀ''ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ଗେହେ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଅଗ୍ଗହେସୀତି ମୋଗ୍ଗଲିବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଗେହେ ବ୍ରାହ୍ମଣିଯା କୁଚ୍ଛିମ୍ହି ପଟିସନ୍ଧିଂ ଅଗ୍ଗହେସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଗେହସ୍ସ ପନ ତନ୍ନିସ୍ସଯତ୍ତା ନିସ୍ସିତେ ନିସ୍ସଯୱୋହାରୱସେନ ''ଗେହେ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଅଗ୍ଗହେସୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ''ମଞ୍ଚା ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଂ କରୋନ୍ତି, ସବ୍ବୋ ଗାମୋ ଆଗତୋ''ତି। ସତ୍ତୱସ୍ସାନୀତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ଅତିଚ୍ଛଥାତି ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଇଚ୍ଛଥ, ଇଧ ଭିକ୍ଖା ନ ଲବ୍ଭତି, ଇତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ଭିକ୍ଖଂ ପରିଯେସଥାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ଭୋ ପବ୍ବଜିତା''ତିଆଦି ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଅତ୍ତନୋ ଗେହେ ଭିକ୍ଖାଲାଭଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତୋ ଆହ। ପଟିଯାଦିତଭତ୍ତତୋତି ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଠପିତଭତ୍ତତୋ। ତଦୁପିଯନ୍ତି ତଦନୁରୂପଂ। ଉପସମଂ ଦିସ୍ୱାତି ଥେରସ୍ସ କାଯଚିତ୍ତୂପସମଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଦିସ୍ୱା, ଞତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇରିଯାପଥୂପସମସନ୍ଦସ୍ସନେନ ହି ତନ୍ନିବନ୍ଧିନୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଯୋନିସୋ ପୱତ୍ତିଉପସମୋପି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଭିଯ୍ୟୋସୋ ମତ୍ତାଯ ପସୀଦିତ୍ୱାତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱିସେସତୋ ଅଧିକତରଂ ପସୀଦିତ୍ୱା। ଭତ୍ତୱିସ୍ସଗ୍ଗକରଣତ୍ଥାଯାତି ଭତ୍ତକିଚ୍ଚକରଣତ୍ଥାଯ। ଅଧିୱାସେତ୍ୱାତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ୱା।

ସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକୋତି ସୋଳସୱସ୍ସୋତି ଉଦ୍ଦିସିତବ୍ବୋ ୱୋହରିତବ୍ବୋତି ସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସୋ, ସୋଯେୱ ସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକୋ। ସୋଳସୱସ୍ସୋତି ୱା ଉଦ୍ଦିସିତବ୍ବତଂ ଅରହତୀତି ସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକୋ, ସୋଳସୱସ୍ସାନି ୱା ଉଦ୍ଦିସିତବ୍ବାନି ଅସ୍ସାତି ସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକୋ, ସୋଳସୱସ୍ସୋତି ଉଦ୍ଦେସୋ ୱା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକୋ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ସୋଳସୱସ୍ସିକୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତିଣ୍ଣଂ ୱେଦାନଂ ପାରଗୂତି ଇରୁୱେଦଯଜୁୱେଦସାମୱେଦସଙ୍ଖାତାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱେଦାନଂ ପଗୁଣକରଣୱସେନ ପାରଂ ଗତୋତି ପାରଗୂ। ପାରଗୂତି ଚେତ୍ଥ ନିଚ୍ଚସାପେକ୍ଖତାଯ ସମାସାଦିକଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଲଗ୍ଗେତ୍ୱାତି ଓଲମ୍ବେତ୍ୱା। ନ ଚ କାଚୀତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅୱଧାରଣେ, କାଚି କଥା ନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଲ୍ଲଙ୍କନ୍ତି ନିସୀଦିତବ୍ବାସନଂ। ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ଏତ୍ଥାପି ''କଥା''ତି ଇଦଂ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। କୁପିତୋ ଅନତ୍ତମନୋତି କୋପେନ କୁପିତୋ, ଅନତ୍ତମନୋ ଦୋମନସ୍ସେନ। ଦୋମନସ୍ସସମଙ୍ଗୀ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ପୀତିସୁଖେହି ନ ଅତ୍ତମନୋ ନ ଅତ୍ତଚିତ୍ତୋତି ଅନତ୍ତମନୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନ ସକମନୋତି ୱା ଅନତ୍ତମନୋ ଅତ୍ତନୋ ୱସେ ଅଟ୍ଠିତଚିତ୍ତତ୍ତା।

ଚଣ୍ଡିକ୍କଭାୱେତି ଚଣ୍ଡିକୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଚଣ୍ଡୋ ଥଦ୍ଧପୁଗ୍ଗଲୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଚଣ୍ଡିକ୍କଂ, ଥଦ୍ଧଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧ ପନ ''ଚଣ୍ଡିକ୍କଭାୱେ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଚଣ୍ଡିକୋଯେୱ ଚଣ୍ଡିକ୍କନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ, ତେନ ''ଚଣ୍ଡିକ୍କଭାୱେ''ତି ଏତ୍ଥ ଥଦ୍ଧଭାୱେତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କିଞ୍ଚି ମନ୍ତନ୍ତି କିଞ୍ଚି ୱେଦଂ। ଅଞ୍ଞେ କେ ଜାନିସ୍ସନ୍ତୀତି ନ କେଚି ଜାନିସ୍ସନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ସକ୍କା ଜାନିତୁନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ପଦେସଞ୍ଞାଣେ ଠିତତ୍ତା ଥେରୋ ଏୱମାହ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧା ଏୱ ହି ''ପୁଚ୍ଛ, ମାଣୱ, ଯଦାକଙ୍ଖସୀ''ତିଆଦିନା ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାଦୀହି ଅସାଧାରଣଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁପୱାରଣଂ ପୱାରେନ୍ତି। ସାୱକା ପନ ପଦେସଞ୍ଞାଣେ ଠିତତ୍ତା ''ସୁତ୍ୱା ୱେଦିସ୍ସାମା''ତି ୱା ''ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ସକ୍କା ଜାନିତୁ''ନ୍ତି ୱା ୱଦନ୍ତି।

ତୀସୁ ୱେଦେସୂତିଆଦୀସୁ ତଯୋ ୱେଦା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯା ଏୱ। ନିଘଣ୍ଡୂତି ନାମନିଘଣ୍ଡୁରୁକ୍ଖାଦୀନଂ ୱେୱଚନପ୍ପକାସକଂ ସତ୍ଥଂ, ୱେୱଚନପ୍ପକାସକନ୍ତି ଚ ପରିଯାଯସଦ୍ଦଦୀପକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଏକେକସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅନେକପରିଯାଯୱଚନୱିଭାୱକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଞ୍ଚେତଂ ଅନେକେସଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଏକସଦ୍ଦସ୍ସ ୱଚନୀଯତାୱିଭାୱନୱସେନପି ତସ୍ସ ଗନ୍ଥସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ୱଚନୀଯୱାଚକଭାୱେନ ଅତ୍ଥଂ ସଦ୍ଦଞ୍ଚ ନିଖଣ୍ଡେତି ଭିନ୍ଦତି ୱିଭଜ୍ଜ ଦସ୍ସେତୀତି ନିଖଣ୍ଡୁ, ସୋ ଏୱ ଇଧ ଖ-କାରସ୍ସ ଘ-କାରଂ କତ୍ୱା ନିଘଣ୍ଡୂତି ୱୁତ୍ତୋ। କେଟୁଭନ୍ତି କିରିଯାକପ୍ପୱିକପ୍ପୋ କୱୀନଂ ଉପକାରସତ୍ଥଂ। ଏତ୍ଥ ଚ କିରିଯାକପ୍ପୱିକପ୍ପୋତି ୱଚୀଭେଦାଦିଲକ୍ଖଣା କିରିଯା କପ୍ପୀଯତି ୱିକପ୍ପୀଯତି ଏତେନାତି କିରିଯାକପ୍ପୋ, ସୋ ପନ ୱଣ୍ଣପଦବନ୍ଧପଦତ୍ଥାଦିୱିଭାଗତୋ ବହୁୱିକପ୍ପୋତି କିରିଯାକପ୍ପୱିକପ୍ପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଦଞ୍ଚ ମୂଲକିରିଯାକପ୍ପଗନ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ ହି ସତସହସ୍ସପରିମାଣୋ ନଯାଦିଚରିଯାଦିକଂ ପକରଣଂ। ୱଚନତ୍ଥତୋ ପନ କିଟତି ଗମେତି କିରିଯାଦିୱିଭାଗଂ, ତଂ ୱା ଅନୱସେସପରିଯାଦାନତୋ ଗମେନ୍ତୋ ପୂରେତୀତି କେଟୁଭନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସହ ନିଘଣ୍ଡୁନା କେଟୁଭେନ ଚ ସନିଘଣ୍ଡୁକେଟୁଭା, ତଯୋ ୱେଦା। ତେସୁ ସନିଘଣ୍ଡୁକେଟୁଭେସୁ। ଠାନକରଣାଦିୱିଭାଗତୋ ନିବ୍ବଚନୱିଭାଗତୋ ଚ ଅକ୍ଖରା ପଭେଦୀଯନ୍ତି ଏତେନାତି ଅକ୍ଖରପ୍ପଭେଦୋ, ସିକ୍ଖା ଚ ନିରୁତ୍ତି ଚ। ସହ ଅକ୍ଖରପ୍ପଭେଦେନାତି ସାକ୍ଖରପ୍ପଭେଦା, ତେସୁ ସାକ୍ଖରପ୍ପଭେଦେସୁ। ଇତିହାସପଞ୍ଚମେସୂତି ଅଥବ୍ବନୱେଦଂ ଚତୁତ୍ଥଂ କତ୍ୱା ‘‘ଇତିହ ଆସ ଇତିହ ଆସା’’ତି ଈଦିସୱଚନପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ପୁରାଣକଥାସଙ୍ଖାତୋ ଇତିହାସୋ ପଞ୍ଚମୋ ଏତେସନ୍ତି ଇତିହାସପଞ୍ଚମା, ତଯୋ ୱେଦା। ତେସୁ ଇତିହାସପଞ୍ଚମେସୁ। ନେୱ ଅତ୍ତନା ପସ୍ସତୀତି ନେୱ ସଯଂ ପସ୍ସତି, ନେୱ ଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଚ୍ଛ, ବ୍ଯାକରିସ୍ସାମୀତି ‘‘ସବ୍ବାପି ପୁଚ୍ଛା ୱେଦେସୁଯେୱ ଅନ୍ତୋଗଧା’’ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋ ଏୱମାହ।

ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତନ୍ତିଆଦିପଞ୍ହଦ୍ୱଯଂ ଚୁତିଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପଠମପଞ୍ହେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିତାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ନ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ନିରୋଧକ୍ଖଣଂ ଅପ୍ପତ୍ତତାଯ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି। ତସ୍ସ ଚିତ୍ତନ୍ତି ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ପୁଚ୍ଛତି। ଯସ୍ସ ୱା ପନାତିଆଦିକେ ପନ ଦୁତିଯପଞ୍ହେ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଂ ପତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି। ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ଭଙ୍ଗତୋ ପରଭାଗେ ସଯଂ ୱା ଅଞ୍ଞଂ ୱା ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ପୁଚ୍ଛତି। ଇମେସଂ ପନ ପଞ୍ହାନଂ ପଠମୋ ପଞ୍ହୋ ୱିଭଜ୍ଜବ୍ଯାକରଣୀଯୋ, ତସ୍ମା ‘‘ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି (ଯମ। ୨ ।ଚିତ୍ତଯମକ।୬୩) ଏୱଂ ପୁଟ୍ଠେନ ସତା ଏୱମଯଂ ପଞ୍ହୋ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବୋ ‘‘ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତି ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ଇତରେସଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ଚେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ଚା’’ତି (ଯମ। ୨ ।ଚିତ୍ତଯମକ।୬୩)। ଯେସଞ୍ହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖାନଂ ଖୀଣାସୱାନଂ ସବ୍ବପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ୱତ୍ତତି, ତେସଂ ତଦେୱ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି। ଉପ୍ପାଦପ୍ପତ୍ତତାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ଭଙ୍ଗଂ ଅପ୍ପତ୍ତତାଯ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି। ଭଙ୍ଗଂ ପନ ପତ୍ୱା ତଂ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ତତୋ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକତ୍ତା ଅଞ୍ଞଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି। ଠପେତ୍ୱା ପନ ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିଖୀଣାସୱଂ ଇତରେସଂ ସେକ୍ଖାସେକ୍ଖପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦପ୍ପତ୍ତତାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ଭଙ୍ଗଂ ଅପ୍ପତ୍ତତାଯ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି। ଭଙ୍ଗଂ ପନ ପତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତେୱ, ଅଞ୍ଞଂ ପନ ତସ୍ମିଂ ୱା ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ୱା ଅତ୍ତଭାୱେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ଚେୱ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ଚ। ଦୁତିଯୋ ପନ ପଞ୍ହୋ ଅରହତୋ ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ନିଯମିତତ୍ତା ଏକଂସବ୍ଯାକରଣୀଯୋ, ତସ୍ମା ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି ପୁଟ୍ଠେନ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଖୀଣାସୱସ୍ସ ହି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିଚୁତିଚିତ୍ତଂ ଭଙ୍ଗଂ ପତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନାମ, ତତୋ ପରଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିତାଯ ପନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେୱ ଭଙ୍ଗଂ ଅପ୍ପତ୍ତତାଯ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି ଚାତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଅଯଂ ପନ ମାଣୱୋ ଏୱମିମେ ପଞ୍ହେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତୁମସକ୍କୋନ୍ତୋ ୱିଘାତଂ ପାପୁଣି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମାଣୱୋ ଉଦ୍ଧଂ ୱା ଅଧୋ ୱା ହରିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଧଂ ୱା ଅଧୋ ୱା ହରିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋତି ଉପରିମପଦେ ୱା ହେଟ୍ଠିମପଦଂ, ହେଟ୍ଠିମପଦେ ୱା ଉପରିମପଦଂ ଅତ୍ଥତୋ ସମନ୍ନାହରିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ପୁବ୍ବେନାପରଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ପଞ୍ହସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ତାୱ ଆଚିକ୍ଖୀତି ‘‘ଅତ୍ଥି ଇମସ୍ମିଂ କାଯେ’’ତିଆଦିକଂ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ‘‘ମନ୍ତସ୍ସ ଉପଚାରୋ ଅଯ’’ନ୍ତି ପଠମଂ ଆଚିକ୍ଖି। ସୋତାପନ୍ନାନଂ ସୀଲେସୁ ପରିପୂରକାରିତାଯ ସମାଦିନ୍ନସୀଲତୋ ନତ୍ଥି ପରିହାନୀତି ଆହ ‘‘ଅଭବ୍ବୋ ଦାନି ସାସନତୋ ନିୱତ୍ତିତୁ’’ନ୍ତି। ୱଡ୍ଢେତ୍ୱାତି ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ଥାଯ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା। ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କୋ ଭୱେଯ୍ଯ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଗହେତୁନ୍ତି ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା କତକିଚ୍ଚଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱୋହାରୱିଧିମ୍ହି ଛେକଭାୱତ୍ଥଂ ‘‘ଉପଜ୍ଝାଯୋ ମଂ ଭନ୍ତେ ତୁମ୍ହାକଂ ସନ୍ତିକଂ ପହିଣୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଉଦକଦନ୍ତପୋନଂ ଉପଟ୍ଠାପେସୀତି ପରିଭୋଗତ୍ଥାଯ ଉଦକଞ୍ଚ ଦନ୍ତକଟ୍ଠଞ୍ଚ ପଟିଯାଦେତ୍ୱା ଠପେସି। ଦନ୍ତେ ପୁନନ୍ତି ୱିସୋଧେନ୍ତି ଏତେନାତି ଦନ୍ତପୋନଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଦନ୍ତକଟ୍ଠଂ। ଗୁଣୱନ୍ତାନଂ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବଭାୱତୋ ଥେରୋ ସାମଣେରସ୍ସ ଚ ଖନ୍ତିୱୀରିଯୌପଟ୍ଠାନାଦିଗୁଣେ ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣତ୍ଥଂ ୱିନାୱ ଅଭିଞ୍ଞାଯ ପକତିଯା ୱୀମଂସମାନୋ ପୁନ ସମ୍ମଜ୍ଜନାଦିଂ ଅକାସି। ‘‘ସାମଣେରସ୍ସ ଚିତ୍ତଦମନତ୍ଥଂ ଅକାସୀ’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ପଟ୍ଠପେସୀତି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେତୁଂ ଆରଭି। ଠପେତ୍ୱା ୱିନଯପିଟକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ସାମଣେରାନଂ ୱିନଯପରିଯାପୁଣନଂ ଚାରିତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ଠପେତ୍ୱା

ୱିନଯପିଟକଂ ଅୱସେସଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେସୀ’’ତି ତୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱସ୍ସିକୋୱ ସମାନୋତି ଉପସମ୍ପଦତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଅପରିପୁଣ୍ଣଏକୱସ୍ସୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରସ୍ସ ହତ୍ଥେ ପତିଟ୍ଠାପିତମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ୱୋହାରୱସେନ ତସ୍ସ ହତ୍ଥେ ପତିଟ୍ଠାପିତଂ ନାମ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ହତ୍ଥେ ସକଲଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା’’ତି। ଯାୱତାଯୁକଂ ଠତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିଂସୂତି ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରସ୍ସ ହତ୍ଥେ ସକଲସାସନପତିଟ୍ଠାପନେନ ଦୁତିଯସଙ୍ଗୀତିକାରକାରୋପିତଦଣ୍ଡକମ୍ମତୋ ମୁତ୍ତା ହୁତ୍ୱା ଯାୱତାଯୁକଂ ଠତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିଂସୁ।

ବିନ୍ଦୁସାରସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ଏକସତପୁତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ବିନ୍ଦୁସାରୋ ନାମ ସକ୍ଯକୁଲପ୍ପସୁତୋ ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତସ୍ସ ନାମ ରଞ୍ଞୋ ପୁତ୍ତୋ। ତଥା ହି ୱିଟଟୂଭସଙ୍ଗାମେ କପିଲୱତ୍ଥୁତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତସକ୍ଯପୁତ୍ତେହି ମାପିତେ ମୋରିଯନଗରେ ଖତ୍ତିଯକୁଲସମ୍ଭୱୋ ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତକୁମାରୋ ପାଟଲିପୁତ୍ତେ ରାଜା ଅହୋସି। ତସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ବିନ୍ଦୁସାରୋ ନାମ ରାଜକୁମାରୋ ପିତୁ ଅଚ୍ଚଯେନ ରାଜା ହୁତ୍ୱା ଏକସତପୁତ୍ତକାନଂ ଜନକୋ ଅହୋସି। ଏକସତନ୍ତି ଏକଞ୍ଚ ସତଞ୍ଚ ଏକସତଂ, ଏକେନାଧିକଂ ସତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକାୱ ମାତା ଅସ୍ସାତି ଏକମାତିକଂ, ଅତ୍ତନା ସହୋଦରନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନ ତାୱ ଏକରଜ୍ଜଂ କତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅନଭିସିତ୍ତୋୱ ରଜ୍ଜଂ କାରେତ୍ୱା’’ତି। ଏକରଜ୍ଜାଭିସେକନ୍ତି ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପେ ଏକାଧିପଚ୍ଚୱସେନ କରିଯମାନଂ ଅଭିସେକଂ। ପୁଞ୍ଞପ୍ପଭାୱେନ ପାପୁଣିତବ୍ବାପି ରାଜିଦ୍ଧିଯୋ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଆଗତା ପଟିସମ୍ଭିଦାଦଯୋ ଅୱସେସୱିସେସା ୱିଯ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଭୂତା ଅଭିସେକାନୁଭାୱେନେୱ ଆଗତାତି ଆହ ‘‘ଅଭିସେକାନୁଭାୱେନ ଚସ୍ସ ଇମା ରାଜିଦ୍ଧିଯୋ ଆଗତା’’ତି।

ତତ୍ଥ ରାଜିଦ୍ଧିଯୋତି ରାଜଭାୱାନୁଗତପ୍ପଭାୱା। ଯତୋତି ଯତୋ ସୋଠଅସଘଟତୋ। ସାସନେ ଉପ୍ପନ୍ନସଦ୍ଧୋତି ବୁଦ୍ଧସାସନେ ପଟିଲଦ୍ଧସଦ୍ଧୋ। ଅସନ୍ଧିମିତ୍ତାତି ତସ୍ସାୱ ନାମଂ। ତସ୍ସା କିର ସରୀରେ ସନ୍ଧଯୋ ନ ପଞ୍ଞାଯନ୍ତି, ତସ୍ମା ଏୱଂନାମିକା ଜାତାତିପି ୱଦନ୍ତି। ଦେୱତା ଏୱ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ଆହରନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଦେୱସିକନ୍ତି ଦିୱସେ ଦିୱସେ। ଅଗଦାମଲକନ୍ତି ଅପ୍ପକେନେୱ ସରୀରସୋଧନାଦିସମତ୍ଥଂ ସବ୍ବଦୋସହରଣଂ ଓସଧାମଲକଂ। ଅଗଦହରୀତକମ୍ପି ତାଦିସମେୱ ହରୀତକଂ। ତେସୁ କିର ଦ୍ୱୀସୁ ଯଥାକାମମେକଂ ପରିଭୁଞ୍ଜତି। ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହତୋତି ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହସମୀପେ ଠିତଦେୱୱିମାନତୋ କପ୍ପରୁକ୍ଖତୋ ୱା। ‘‘ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହେ ତାଦିସା ରୁକ୍ଖୱିସେସା ସନ୍ତି, ତତୋ ଆହରନ୍ତୀ’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଦିବ୍ବଞ୍ଚ ପାନକନ୍ତି ଦିବ୍ବଫଲରସପାନକଞ୍ଚ। ଅସୁତ୍ତମଯିକନ୍ତି କପ୍ପରୁକ୍ଖତୋ ନିବ୍ବତ୍ତଦିବ୍ବଦୁସ୍ସତ୍ତା ସୁତ୍ତେହି ନ କତନ୍ତି ଅସୁତ୍ତମଯିକଂ। ସୁମନପୁପ୍ଫପଟନ୍ତି ସବ୍ବତ୍ଥ ସୁଖୁମଂ ହୁତ୍ୱା ଉଗ୍ଗତପୁପ୍ଫାନଂ ଅତ୍ଥିତାଯ ସୁମନପୁପ୍ଫପଟଂ ନାମ ଜାତଂ। ଉଟ୍ଠିତସ୍ସ ସାଲିନୋତି ସଯଂଜାତସାଲିନୋ। ସମୁଦାଯାପେକ୍ଖଞ୍ଚେତ୍ଥ ଏକୱଚନଂ, ସାଲୀନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନୱ ୱାହସହସ୍ସାନୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଚତସ୍ସୋ ମୁଟ୍ଠିଯୋ ଏକୋ କୁଡୁୱୋ, ଚତ୍ତାରୋ କୁଡୁୱା ଏକୋ ପତ୍ଥୋ, ଚତ୍ତାରୋ ପତ୍ଥା ଏକୋ ଆଳ୍ହକୋ, ଚତ୍ତାରୋ ଆଳ୍ହକା ଏକଂ ଦୋଣଂ, ଚତ୍ତାରୋ ଦୋଣା ଏକମାନିକା, ଚତସ୍ସୋ ମାନିକା ଏକଖାରୀ, ୱୀସତି ଖାରିଯୋ ଏକୋ ୱାହୋ, ତଦେୱ ଏକଂ ସକଟ’’ନ୍ତି ସୁତ୍ତନିପାତଟ୍ଠକଥାଦୀସୁ (ସୁ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।କୋକାଲିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା; ସଂ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।୧।୧୮୧; ଅ॰ ନି॰ ୩।୧୦; ୮୯) ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ପନ ‘‘ଦ୍ୱେ ସକଟାନି ଏକୋ ୱାହୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ନିତ୍ଥୁସକଣେ କରୋନ୍ତୀତି ଥୁସକୁଣ୍ଡକରହିତେ କରୋନ୍ତି। ମଧୁଂ କରୋନ୍ତୀତି ଆଗନ୍ତ୍ୱା ସମୀପଟ୍ଠାନେ ମଧୁଂ କରୋନ୍ତି। ବଲିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୀତି ସବ୍ବତ୍ଥ ବଲିକମ୍ମକାରକା ରଟ୍ଠୱାସିନୋ ୱିଯ ମଧୁରସରଂ ୱିକୂଜନ୍ତା ବଲିଂ କରୋନ୍ତି। ‘‘ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଆକାସେଯେୱ ସଦ୍ଦଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ତାନଂ ଅଜାନାପେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି।

ସୁୱଣ୍ଣସଙ୍ଖଲିକାଯେୱ ବନ୍ଧନଂ ସୁୱଣ୍ଣସଙ୍ଖଲିକବନ୍ଧନଂ। ଚତୁନ୍ନଂ ବୁଦ୍ଧାନନ୍ତି କକୁସନ୍ଧାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ। ଅଧିଗତରୂପଦସ୍ସନନ୍ତି ପଟିଲଦ୍ଧରୂପଦସ୍ସନଂ। ଅଯଂ କିର କପ୍ପାଯୁକତ୍ତା ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ବୁଦ୍ଧାନଂ ରୂପସମ୍ପତ୍ତିଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଅଦ୍ଦକ୍ଖି। କାଳଂ ନାମନାଗରାଜାନଂ ଆନଯିତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ସୋ ପନ ନାଗରାଜା ଗଙ୍ଗାଯଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତସୁୱଣ୍ଣସଙ୍ଖଲିକାଯ ଗନ୍ତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ପାଦେସୁ ପତିତସଞ୍ଞାଯ ଆଗତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନନୁ ଚ ଅସୋକସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ଆଣା ହେଟ୍ଠା ଯୋଜନତୋ ଉପରି ପୱତ୍ତତି, ଇମସ୍ସ ଚ ୱିମାନଂ ଯୋଜନପରିଚ୍ଛେଦତୋ ହେଟ୍ଠା ପତିଟ୍ଠିତଂ, ତସ୍ମା କଥଂ ଅଯଂ ନାଗରାଜା ରଞ୍ଞୋ ଆଣାଯ ଆଗତୋତି? କିଞ୍ଚାପି ଅତ୍ତନୋ ୱିମାନଂ ଯୋଜନପରିଚ୍ଛେଦତୋ ହେଟ୍ଠା ପତିଟ୍ଠିତଂ, ତଥାପି ରଞ୍ଞୋ ଆଣାପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନେନ ସହ ଏକାବଦ୍ଧତାଯ ତସ୍ସ ଆଣଂ ଅକାସି। ଯଥା ହି ରଜ୍ଜସୀମନ୍ତରୱାସିନୋ ମନୁସ୍ସା ତେହି ତେହି ରାଜୂହି ନିପ୍ପୀଳିଯମାନା ତେସଂ ତେସଂ ଆଣାଯ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ଆପାଥଂ କରୋହୀତି ସମ୍ମୁଖଂ କରୋହି, ଗୋଚରଂ କରୋହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ନିମ୍ମିତଂ ବୁଦ୍ଧରୂପଂ ପସ୍ସନ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କୀଦିସଂ ତଂ ବୁଦ୍ଧରୂପନ୍ତି ଆହ ‘‘ସକଲସରୀରୱିପ୍ପକିଣ୍ଣା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପୁଞ୍ଞପ୍ପଭାୱନିବ୍ବତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ତେନ ନିମ୍ମିତାନମ୍ପି ଅସୀତିଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନପଟିମଣ୍ଡିତାନଂ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସମହାପୁରିସଲକ୍ଖଣାନଂ ଭଗୱତୋ ପୁଞ୍ଞପ୍ପଭାୱନିବ୍ବତ୍ତଅସୀତିଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନାଦୀହି ସଦିସତ୍ତା କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ତେନ ତଦା ନିମ୍ମିତଂ ଅନେକାକାରପରିପୁଣ୍ଣଂ ବୁଦ୍ଧରୂପଂ ଭଗୱତୋ ପୁଞ୍ଞପ୍ପଭାୱେନ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଅସୀତିଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ତମ୍ବନଖତୁଙ୍ଗନାସାଦି। ଦ୍ୱତ୍ତିଂସମହାପୁରିସଲକ୍ଖଣଂ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତପାଦତାଦି। ୱିକସିତ...ପେ... ସଲିଲତଲନ୍ତି ସୂରିଯରସ୍ମିସମ୍ଫସ୍ସେନ ୱିକସିତେହି ୱିକାସମୁପଗତେହି କଂ ଅଲଙ୍କରୋତୀତି ‘‘କମଲ’’ନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମେହି ରତ୍ତପଦୁମେହି ନୀଲୁପ୍ପଲାଦିଭେଦେହି ଉପ୍ପଲେହି ଚେୱ ସେତପଦୁମସଙ୍ଖାତେହି ପୁଣ୍ଡରୀକେହି ଚ

ପଟିମଣ୍ଡିତଂ ସମନ୍ତତୋ ସଜ୍ଜିତଂ ଜଲତଲମିୱ। ତାରାଗଣ…ପେ… ଗଗନତଲନ୍ତି ସଵ୍ଵତ୍ଥ ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣତାରକଗଣସ୍ସ ରସ୍ମିଜାଲୱିସଦେହି ୱିପ୍ଫୁରିତାୟ ଭାସମାନାୟ ସୋଭାୟ କନ୍ତିୟା ସମୁଜ୍ଜଲଂ ସମ୍ମା ଭାସମାନଂ ଗଗନତଲମିୱ ଆକାସତଲମିୱ। ସଞ୍ଝାପ୍ପଭା…ପେ… କନକଗିରିସିଖରନ୍ତି ସଞ୍ଝାକାଲସଞ୍ଜାତପ୍ପଭାନୁରାଗେହି ଇନ୍ଦଚାପେହି ୱିଜ୍ଜୁଲତାହି ଚ ପରିକ୍ଖିତ୍ତଂ ସମନ୍ତତୋ ପରିୱାରିତଂ କନକଗିରିସିଖରମିୱ ସୁୱଣ୍ଣପଵ୍ଵତକୂଟମିୱ। ୱିମଲକେତୁମାଲାତି ଏତ୍ଥ “କେତୁମାଲା ନାମ ସୀସତୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଉପରି ମୁଦ୍ଧନି ପୁଞ୍ଜୋ ହୁତ୍ୱା ଦିସ୍ସମାନରସ୍ମିରାସୀ”ତି ୱଦନ୍ତି। “ମୁଦ୍ଧନି ମଜ୍ଝେ ପଞ୍ଞାୟମାନୋ ଉନ୍ନତପ୍ପଦେସୋତିପି ୱଦନ୍ତୀ”ତି ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ୟସ୍ମା ପନ ଅସୋକୋ ଧମ୍ମରାଜା ସଞ୍ଜାତପୀତିସୋମନସ୍ସୋ ସତ୍ତାହଂ ନିରାହାରୋ ହୁତ୍ୱା ୟଥାଠିତୋୱ ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତୋ ପସାଦସୋମ୍ମେହି ଚକ୍ଖୂହି ନିରନ୍ତରଂ ବୁଦ୍ଧରୂପମେୱ ଓଲୋକେସି, ତସ୍ମା ଅକ୍ଖୀହି ପୂଜା କତା ନାମ ହୋତୀତି ଆହ “ଅକ୍ଖିପୂଜଂ ନାମ ଅକାସୀ”ତି। ଅଥ ୱା ଚକ୍ଖୂନଂ ତାଦିସସ୍ସ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାପନେନ ଅକ୍ଖୀନଂ ପୂଜା କତା ନାମ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ “ଅକ୍ଖିପୂଜଂ ନାମ ଅକାସୀ”ତି।

ଇଦ୍ଧିୱିଭାୱନାଧିକାରପ୍ପସଙ୍ଗେନ ଚେତଂ ୱତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ନାନୁକ୍କମେନ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ଅନୁକ୍କମୋ – ଅସୋକୋ କିର ମହାରାଜା ଉପରି ୱକ୍ଖମାନାନୁକ୍କମେନ ସୀହପଞ୍ଜରେନ ଓଲୋକେନ୍ତୋ ନିଗ୍ରୋଧସାମଣେରଂ ଇରିୟାପଥସମ୍ପନ୍ନଂ ନାଗରଜନନୟନାନି ଆକଡ୍ଢନ୍ତଂ ୟୁଗମତ୍ତଂ ପେକ୍ଖମାନଂ ଦିସ୍ୱା ପସୀଦିତ୍ୱା ସଞ୍ଜାତପେମୋ ସବହୁମାନୋ ଆମନ୍ତାପେତ୍ୱା ସେତଚ୍ଛତ୍ତସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ସୀହାସନେ ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଭୋଜେତ୍ୱା ସାମଣେରସ୍ସ ୱଚନାଦାସେ ଦିସ୍ସମାନଂ ଦସବଲସ୍ସ ଧମ୍ମକାୟଂ ଦିସ୍ୱା ରତନତ୍ତୟେ ପସୀଦିତ୍ୱା ସପରିସୋ ସରଣସୀଲେସୁ ପତିଟ୍ଠାୟ ତତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଅଭିୱଡ୍ଢମାନସଦ୍ଧୋ ପୁଵ୍ଵେ ଭୋଜିୟମାନାନି ତିତ୍ଥିୟସଟ୍ଠିସହସ୍ସାନି ନୀହରିତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୂନଂ ସଟ୍ଠିସହସ୍ସାନଂ ସୁୱକାହତସାଲିସମ୍ପାଦିତଭତ୍ତଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଦେୱତୋପନୀତଂ ଅନୋତତ୍ତସଲିଲଂ ନାଗଲତାଦନ୍ତକଟ୍ଠଞ୍ଚ ଉପନାମେତ୍ୱା ନିଚ୍ଚସଙ୍ଘୁପଟ୍ଠାନଂ କରୋନ୍ତୋ ଏକଦିୱସଂ ସୁୱଣ୍ଣସଙ୍ଖଲିକବନ୍ଧନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା କାଳଂ ନାଗରାଜାନଂ ଆନୟିତ୍ୱା ତେନ ନିମ୍ମିତଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ସିରୀସୋଭଗ୍ଗସମ୍ପନ୍ନଂ ବୁଦ୍ଧରୂପଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଦୀଘପୁଥୁଲନିଚ୍ଚଲନୟନପ୍ପଭାହି ସତ୍ତାହଂ ଅକ୍ଖିପୂଜମକାସି।

ଇଦାନି ପନ ୟଥାନୁସନ୍ଧିଂ ଘଟେତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନ ତସ୍ସ ସାସନାୱତାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ “ରାଜା କିର ଅଭିସେକଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା”ତିଆଦି। ବାହିରକପାସଣ୍ଡନ୍ତି ବାହିରକପ୍ପୱେଦିତଂ ସମୟୱାଦଂ। ବାହିରକପ୍ପୱେଦିତା ହି ସମୟୱାଦା ସତ୍ତାନଂ ତଣ୍ହାପାସଂ ଦିଟ୍ଠିପାସଞ୍ଚ ଡେନ୍ତି ଓଡ୍ଡେନ୍ତୀତି “ପାସଣ୍ଡା”ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ପରିଗ୍ଗଣ୍ହୀତି ୱୀମଂସମାନୋ ପରିଗ୍ଗହେସି। ବିନ୍ଦୁସାରୋ ବ୍ରାହ୍ମଣଭତ୍ତୋ ଅହୋସୀତି ଅତ୍ତନୋ ପିତୁ ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତସ୍ସ କାଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣେସୁ ସମ୍ଭତ୍ତୋ ଅହୋସି। ଚନ୍ଦକେନ ନାମ କିର ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ସମୁସ୍ସାହିତୋ ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତକୁମାରୋ ତେନ ଦିନ୍ନନୟେ ଠତ୍ୱା ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପେ ଏକରଜ୍ଜମକାସି, ତସ୍ମା ତସ୍ମିଂ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ସଞ୍ଜାତବହୁମାନୱସେନ ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତକାଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ସଟ୍ଠିସହସ୍ସମତ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିକା ତସ୍ମିଂ ରାଜକୁଲେ ନିଚ୍ଚଭତ୍ତିକା ଅହେସୁଂ। ବ୍ରାହ୍ମଣାନନ୍ତି ପଣ୍ଡରଙ୍ଗପରିଵ୍ଵାଜକାଦିଭାୱମନୁପଗତେ ଦସ୍ସେତି। ପଣ୍ଡରଙ୍ଗପରିଵ୍ଵାଜକାଦୟୋ ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିୟେୱାତି ଆହ “ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିୟପାସଣ୍ଡାନ”ନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ପନ ଦିଟ୍ଠିପାସାଦୀନଂ ଓଡ୍ଡନତୋ ପଣ୍ଡରଙ୍ଗାଦୟୋୱ “ପାସଣ୍ଡା”ତି ୱୁତ୍ତା। ସୀହପଞ୍ଜରେତି ମହାୱାତପାନେ। ଉପସମପରିବାହିରେନାତି ଉପସମତୋ ପରିବାହିରେନ, ଉପସମରହିତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନ୍ତେପୁରଂ ଅତିହରଥାତି ଅନ୍ତେପୁରଂ ପୱେସେଥ, ଆନେଥାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅମ୍ହା ସହ ଭୱନ୍ତି କିଚ୍ଚେସୂତି ଅମଚ୍ଚା, ରଜ୍ଜକିଚ୍ଚୱୋସାପନକା। ଦେୱାତି ରାଜାନଂ ଆଲପନ୍ତି। ରାଜାନୋ ହି ଦିଵ୍ଵନ୍ତି କାମଗୁଣେହି କୀଳନ୍ତି, ତେସୁ ୱା ୱିହରନ୍ତି ୱିଜୟସମତ୍ଥତାୟୋଗେନ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକେ ୱିଜେତୁଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଇସ୍ସରିୟଠାନାଦିସକ୍କାରଦାନଗହଣଂ ତଂ ତଂ ଅତ୍ଥାନୁସାସନଂ ୱା କରୋନ୍ତି ୱୋହରନ୍ତି, ପୁଞ୍ଞାନୁଭାୱପ୍ପତ୍ତାୟ ଜୁତିୟା ଜୋତନ୍ତୀତି ୱା “ଦେୱା”ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି । ତଥା ହି ତେ ଚତୂହି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂହି ଜନଂ ରଞ୍ଜେନ୍ତା ସୟଂ ୟଥାୱୁତ୍ତେହି ୱିସେସେହି ରାଜନ୍ତି ଦିପ୍ପନ୍ତି ସୋଭନ୍ତୀତି “ରାଜାନୋ”ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ନିଗଣ୍ଠାଦୟୋତି ଏତ୍ଥ ନିଗଣ୍ଠୋ ନାମ “ଅମ୍ହାକଂ ଗଣ୍ଠନକିଲେସୋ ସଂସାରେ ପଲିବୁଦ୍ଧନକିଞ୍ଚୋ ରାଗାଦିକିଲେସୋ ଖେତ୍ତୱତ୍ଥୁପୁତ୍ତଦାରାଦିୱିସୟୋ ନତ୍ଥି, କିଲେସଗଣ୍ଠିରହିତା ମୟ”ନ୍ତି ଏୱଂ ୱାଦିତାୟ “ନିଗଣ୍ଠା”ତି ଲଦ୍ଧନାମା ତିତ୍ଥିୟା।

ଉଚ୍ଚାୱଚାନୀତି ଉଚ୍ଚାନି ଚ ଅୱଚାନି ଚ, ମହନ୍ତାନି ଚେୱ ଖୁଦ୍ଦକାନି ଚ, ଅଥ ୱା ୱିସିଟ୍ଠାନି ଚେୱ ଲାମକାନି ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଦ୍ଦପୀଠକେସୂତି ୱେତ୍ତମୟପୀଠେସୁ। ସାରୋତି ସୀଲାଦିଗୁଣସାରୋ। ରାଜଙ୍ଗଣେନାତି ରାଜନିୱେସନଦ୍ୱାରେ ୱିୱଟେନ ଭୂମିପ୍ପଦେସେନ। ଅଙ୍ଗଣନ୍ତି ହି କତ୍ଥଚି କିଲେସା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି “ରାଗୋ ଅଙ୍ଗଣ”ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୯୨୪)। ରାଗାଦୟୋ ହି ଅଙ୍ଗନ୍ତି ଏତେହି ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲା ନିହୀନଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅଙ୍ଗଣାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। କତ୍ଥଚି ମଲଂ ୱା ପଙ୍କୋ ୱା “ତସ୍ସେୱ ରଜସ୍ସ ୱା ଅଙ୍ଗଣସ୍ସ ୱା ପହାନାୟ ୱାୟମତୀ”ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୮୪)। ଅଞ୍ଜତି ସମ୍ମକ୍ଖେତୀତି ହି ଅଙ୍ଗଣଂ, ମଲାଦି। କତ୍ଥଚି ତଥାରୂପୋ ୱିୱଟପ୍ପଦେସୋ “ଚେତିୟଙ୍ଗଣଂ ବୋଧିୟଙ୍ଗଣ”ନ୍ତିଆଦୀସୁ। ଅଞ୍ଜତି ତତ୍ଥ ଠିତଂ ଅତିସୁନ୍ଦରତାୟ ଅଭିଵ୍ୟଞ୍ଜେତୀତି ହି ଅଙ୍ଗଣଂ, ୱିୱଟୋ ଭୂମିପ୍ପଦେସୋ। ଇଧାପି ସୋୟେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଦନ୍ତନ୍ତିଆଦୀସୁ

କିଲେସୱିପ୍ଫନ୍ଦରହିତଚିତ୍ତତାଯ ଦନ୍ତଂ, ନିଚ୍ଚଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତସତାରକ୍ଖତାଯ ଗୁତ୍ତଂ, ଚକ୍ଖାଦିଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସନ୍ତତାଯ ସନ୍ତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ପାସାଦିକେନ ଇରିଯାପଥେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ସମ୍ପନ୍ନିରିଯାପଥଂ। ଇଦାନି ନିଗ୍ରୋଧସାମଣେରଂ ସରୂପତୋ ୱିଭାୱେତୁକାମୋ ଆହ ‘‘କୋ ପନାଯଂ ନିଗ୍ରୋଧୋ ନାମା’’ତିଆଦି।

ତତ୍ରାଯଂ ଅନୁପୁବ୍ବିକଥାତି ଏତ୍ଥ ବିନ୍ଦୁସାରସ୍ସ କିର ଏକସତପୁତ୍ତେସୁ ମୋରିଯୱଂସଜାଯ ଧମ୍ମଦେୱିଯା ଅସୋକତିସ୍ସନାମାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁତ୍ତାନଂ ମଜ୍ଝେ ଜେଟ୍ଠୋ ଅସୋକକୁମାରୋ ଅୱନ୍ତିରଟ୍ଠଂ ଭୁଞ୍ଜତି। ପିତରା ପେସିତୋ ପାଟଲିପୁତ୍ତତୋ ପଞ୍ଚଞ୍ଞାସଯୋଜନମତ୍ଥକେ ୱିଟଟୂଭଭଯାଗତାନଂ ସାକିଯାନମାୱାସଂ ୱେଟିସଂ ନାମ ନଗରଂ ପତ୍ୱା ତତ୍ଥ ୱେଟିସଂ ନାମ ସେଟ୍ଠିଧୀତରଂ ଆଦାଯ ଉଜ୍ଜେନୀରାଜଧାନିଯଂ ରଜ୍ଜଂ କରୋନ୍ତୋ ମହିନ୍ଦଂ ନାମ କୁମାରଂ ସଙ୍ଘମିତ୍ତଞ୍ଚ କୁମାରିକଂ ଲଭିତ୍ୱା ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ରଜ୍ଜସୁଖମନୁଭୱନ୍ତୋ ପିତୁନୋ ଗିଲାନଭାୱଂ ସୁତ୍ୱା ଉଜ୍ଜେନିଂ ପହାଯ ସୀଘଂ ପାଟଲିପୁତ୍ତଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ପିତୁ ଉପଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅଚ୍ଚଯେନ ରଜ୍ଜଂ ଅଗ୍ଗହେସି। ତଂ ସୁତ୍ୱା ଯୁୱରାଜା ସୁମନାଭିଧାନୋ କୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ‘‘ଅଜ୍ଜ ମେ ମରଣଂ ୱା ହୋତୁ ରଜ୍ଜଂ ୱା’’ତି ଅଟ୍ଠନୱୁତିଭାତିକପରିୱୁତୋ ସଂୱଟ୍ଟସାଗରେ ଜଲତରଙ୍ଗସଙ୍ଘାତୋ ୱିଯ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରନ୍ତୋ ଉପଗଚ୍ଛତି। ତତୋ ଅସୋକୋ ଉଜ୍ଜେନୀରାଜା ସଙ୍ଗାମଂ ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ସତ୍ତୁମଦ୍ଦନଂ କରୋନ୍ତୋ ସୁମନଂ ନାମ ରାଜକୁମାରଂ ଗହେତ୍ୱା ଘାତେସି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ବିନ୍ଦୁସାରରଞ୍ଞୋ କିର ଦୁବ୍ବଲକାଲେଯେୱ ଅସୋକକୁମାରୋ ଅତ୍ତନା ଲଦ୍ଧଂ ଉଜ୍ଜେନୀରଜ୍ଜଂ ପହାଯ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ସବ୍ବନଗରଂ ଅତ୍ତନୋ ହତ୍ଥଗତଂ କତ୍ୱା ସୁମନଂ ନାମ ରାଜକୁମାରଂ ଅଗ୍ଗହେସୀ’’ତି।

ପରିପୁଣ୍ଣଗବ୍ଭୋତି ପରିପକ୍କଗବ୍ଭୋ। ଏକଂ ସାଲନ୍ତି ସବ୍ବପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ ଏକଂ ପାସାଦଂ। ‘‘ଦେୱତାଯ ପନ ଆନୁଭାୱେନ ତସ୍ମିଂ ପାସାଦେ ମହାଜନେନ ଅଦିସ୍ସମାନା ହୁତ୍ୱା ୱାସଂ କପ୍ପେସୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ନିବଦ୍ଧୱତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଏକସ୍ସ ଦିୱସସ୍ସ ଏତ୍ତକ’’ନ୍ତି ନିଯାମେତ୍ୱା ଠପିତୱତ୍ତଂ। ହେତୁସମ୍ପଦନ୍ତି ଅରହତ୍ତୂପନିସ୍ସଯପୁଞ୍ଞସମ୍ପଦଂ। ଖୁରଗ୍ଗେଯେୱାତି ଖୁରକମ୍ମପରିଯୋସାନେଯେୱ, ତଚପଞ୍ଚକକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱା ତଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଅନ୍ତିମାଯ କେସୱଟ୍ଟିଯା ୱୋରୋପନାଯ ସମକାଲମେୱ ଚ ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସରୀରଂ ଜଗ୍ଗିତ୍ୱାତି ଦନ୍ତକଟ୍ଠଖାଦନମୁଖଧୋୱନାଦୀହି ସରୀରପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା।

ସୀହପଞ୍ଜରେ ଚଙ୍କମତୀତି ସୀହପଞ୍ଜରସମୀପେ ଅପରାପରଂ ଚଙ୍କମତି। ତଙ୍ଖଣଞ୍ଞେୱାତି ତସ୍ମିଂ ଖଣେଯେୱ। ଅଯଂ ଜନୋତି ରାଜଙ୍ଗଣେ ଚରମାନଂ ଜନଂ ଦିସ୍ୱା ୱଦତି। ଭନ୍ତମିଗପ୍ପଟିଭାଗୋତି ଅନୱଟ୍ଠିତତ୍ତା କାଯଚାପଲ୍ଲେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଭନ୍ତମିଗସଦିସୋ। ଅତିୱିଯ ସୋଭତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଆଲୋକିତୱିଲୋକିତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆଲୋକିତଂ ନାମ ପୁରତୋପେକ୍ଖନଂ। ଅଭିମୁଖୋଲୋକନଞ୍ହି ‘‘ଆଲୋକିତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିଲୋକିତନ୍ତି ଅନୁଦିସାପେକ୍ଖନଂ, ଯଂ ଦିସାଭିମୁଖଂ ଓଲୋକେତି, ତଦନୁଗତଦିସାପେକ୍ଖନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମିଞ୍ଜନଂ ପବ୍ବସଙ୍କୋଚନଂ। ପସାରଣଞ୍ଚ ତେସଂଯେୱ ପସାରଣଂ। ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋତି ସେସଜନେସୁ ଅୱିଜ୍ଜମାନୋ ୱିସିଟ୍ଠଧମ୍ମୋ। ପେମଂ ସଣ୍ଠହୀତି ପେମଂ ପତିଟ୍ଠାସି, ଉପ୍ପଜ୍ଜୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱାଣିଜକୋ ଅହୋସୀତି ମଧୁୱାଣିଜକୋ ଅହୋସି।

ଅତୀତେ କିର ତଯୋ ଭାତରୋ ମଧୁୱାଣିଜକା ଅହେସୁଂ। ତେସୁ କନିଟ୍ଠୋ ମଧୁଂ ୱିକ୍କିଣାତି, ଇତରେ ଅରଞ୍ଞତୋ ଆହରନ୍ତି। ତଦା ଏକୋ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ ପଣ୍ଡୁକରୋଗାତୁରୋ ଅହୋସି। ଅପରୋ ପନ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ ତଦତ୍ଥଂ ମଧୁଭିକ୍ଖାଯ ଚରମାନୋ ନଗରଂ ପାୱିସି। ପୱିଟ୍ଠଞ୍ଚ ତଂ ଏକା କୁମ୍ଭଦାସୀ ଉଦକହରଣତ୍ଥଂ ତିତ୍ଥଂ ଗଚ୍ଛମାନା ଅଦ୍ଦସ। ଦିସ୍ୱା ଚ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଆଗତକାରଣଞ୍ଚ ଞତ୍ୱା ‘‘ଏତ୍ଥ, ଭନ୍ତେ, ମଧୁୱାଣିଜକା ୱସନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଗଚ୍ଛଥା’’ତି ହତ୍ଥଂ ପସାରେତ୍ୱା ମଧୁଆପଣଂ ଦସ୍ସେସି। ସୋ ଚ ତତ୍ଥ ଅଗମାସି। ତଂ ଦିସ୍ୱା କନିଟ୍ଠୋ ମଧୁୱାଣିଜୋ ସଞ୍ଜାତପୀତିସୋମନସ୍ସୋ ‘‘କେନାଗତାତ୍ଥ, ଭନ୍ତେ’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ୱିଦିତ୍ୱା ପତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ମଧୁନୋ ପୂରେତ୍ୱା ଦଦମାନୋ ପତ୍ତପୁଣ୍ଣଂ ମଧୁଂ ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ମୁଖତୋ ୱିସ୍ସନ୍ଦିତ୍ୱା ଭୂମିଯଂ ପତମାନଂ ଦିସ୍ୱା ପସନ୍ନମାନସୋ ‘‘ଇମିନାହଂ, ଭନ୍ତେ, ପୁଞ୍ଞକମ୍ମେନ ଜମ୍ବୁଦୀପେ ଏକରଜ୍ଜଂ କରେଯ୍ୟଂ, ଆଣା ଚ ମେ ଆକାସେ ପଥୱିଯଞ୍ଚ ଯୋଜନପ୍ପମାଣେ ଠାନେ ଫରତୂ’’ତି ପତ୍ଥନମକାସି। ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ ଚ ‘‘ଏୱଂ ହୋତୁ ଉପାସକା’’ତି ୱତ୍ୱା ଗନ୍ଧମାଦନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭେସଜ୍ଜମକାସି।

କନିଟ୍ଠୋ ପନ ମଧୁୱାଣିଜୋ ମଧୁଂ ଦତ୍ୱା ଗେହେ ନିସିନ୍ନୋ ଇତରେ ଅରଞ୍ଞତୋ ଆଗତେ ଦିସ୍ୱା ଏୱମାହ ‘‘ତୁମ୍ହାକଂ ଭାତରୋ ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେଥ, ମମଞ୍ଚ ତୁମ୍ହାକଞ୍ଚ ମଧୁଂ ଗହେତ୍ୱା ଇଦିସସ୍ସ ନାମ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସ୍ସ ପତ୍ତଂ ପୂରେତ୍ୱା ଅଦାସି’’ନ୍ତି। ତେସୁ ଜେଟ୍ଠୋ କୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ଏୱମାହ ‘‘ଚଣ୍ଡାଲାପି କାସାୱନିୱାସିନୋ ହୋନ୍ତି, ନନୁ ତୱ ହତ୍ଥତୋ ମଧୁଂ ପଟିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଗତୋ ଚଣ୍ଡାଲୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି। ମଜ୍ଝିମୋ ପନ କୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ‘‘ତୱ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଂ ଗହେତ୍ୱା ପରସମୁଦ୍ଦେ ନିକ୍ଖିପାହୀ’’ତି ଆହ। ପଚ୍ଛା ପନ ତେପି ଦ୍ୱେ ଭାତରୋ କନିଟ୍ଠେନ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଦାନାନିସଂସପଟିସଂଯୁତ୍ତକଥଂ ସୁତ୍ୱା ଅନୁମୋଦିଂସୁଯେୱ। ସାପି ଚ କୁମ୍ଭଦାସୀ ‘‘ତସ୍ସ ମଧୁଦାଯକସ୍ସ ଅଗ୍ଗମହେସୀ ଭୱେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି ପତ୍ଥନମକାସି। ତେସୁ କନିଟ୍ଠୋ ଅସୋକୋ ଧମ୍ମରାଜା ଅହୋସି, ସା ଚ କୁମ୍ଭଦାସୀ ଅତିୱିଯ ରୂପସୋଭଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତା ଅସନ୍ଧିମିତ୍ତା ନାମ ତସ୍ସ ଅଗ୍ଗମହେସୀ ଅହୋସି। ପରସମୁଦ୍ଦୱାଦୀ ପନ ମଜ୍ଝିମୋ ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ଦେୱାନଂପିଯତିସ୍ସୋ ନାମ ମହାନୁଭାୱୋ ରାଜା ଅହୋସି। ଜେଟ୍ଠୋ ପନ ଚଣ୍ଡାଲୱାଦିତାଯ ଚଣ୍ଡାଲଗାମେ ଜାତୋ

ନିଗ୍ରୋଧୋ ନାମ ସାମଣେରୋ ଅହୋସି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁବ୍ବେ ହି କିର ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜକରଣକାଲେ ଏସ ରଞ୍ଞୋ ଜେଟ୍ଠଭାତା ୱାଣିଜକୋ ଅହୋସୀ’’ତି।

ପୁବ୍ବେ ୱ ସନ୍ନିୱାସେନାତି ଏତ୍ଥ (ଜା। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨।୧୭୪) ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ ୱା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ପୁବ୍ବେ ସନ୍ନିୱାସେନ ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବେତି ଅତୀତଜାତିଯଂ। ସନ୍ନିୱାସେନାତି ସହୱାସେନ। ସହସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ସଂସଦ୍ଦୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନହିତେନ ୱାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ୱତ୍ତମାନଭୱେ ହିତଚରଣେନ ୱା। ଏୱଂ ଇମେହି ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି ସିନେହସଙ୍ଖାତଂ ପେମଂ ଜାଯତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ପେମଂ ନାମେତଂ ଦ୍ୱୀହିପି କାରଣେହି ଜାଯତି, ପୁରିମଭୱେ ମାତା ୱା ପିତା ୱା ଧୀତା ୱା ପୁତ୍ତୋ ୱା ଭାତା ୱା ଭଗିନୀ ୱା ପତି ୱା ଭରିଯା ୱା ସହାଯୋ ୱା ମିତ୍ତୋ ୱା ହୁତ୍ୱା ଯୋ ଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ଏକଟ୍ଠାନେ ନିୱୁତ୍ଥପୁବ୍ବୋ, ତସ୍ସ ଇମିନା ପୁବ୍ବେ ୱା ସନ୍ନିୱାସେନ ଭୱନ୍ତରେପି ଅନୁବନ୍ଧନ୍ତୋ ସୋ ସିନେହୋ ନ ୱିଜହତି, ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ କତେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେନ ହିତେନ ୱାତି ଏୱଂ ଇମେହି ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି ତଂ ପେମଂ ନାମ ଜାଯତୀତି। କିଂ ୱିଯାତି ଆହ ‘‘ଉପ୍ପଲଂ ୱ ଯଥୋଦକେ’’ତି। ଏତ୍ଥାପି ୱା-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ରସ୍ସତ୍ତଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅୱୁତ୍ତସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ ଚେତ୍ଥ ୱାସଦ୍ଦୋ। ତେନ ପଦୁମାଦଯୋ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଯଥା-ସଦ୍ଦୋ ଉପମାଯଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ଉପ୍ପଲଞ୍ଚ ସେସଞ୍ଚ ପଦୁମାଦି ଉଦକେ ଜାଯମାନଂ ଦ୍ୱେ କାରଣାନି ନିସ୍ସାଯ ଜାଯତି ଉଦକଞ୍ଚେୱ କଲଲଞ୍ଚ, ତଥା ଏତେହି ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି ପେମଂ ଜାଯତୀତି।

ରଞ୍ଞୋ ହତ୍ଥେତି ସନ୍ତିକଂ ଉପଗତସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ହତ୍ଥେ। ରଞ୍ଞୋ ଅନୁରୂପନ୍ତି ଏକୂନସତଭାତୁକାନଂ ଘାତିତତ୍ତା ଚଣ୍ଡପକତିତାଯ ରଜ୍ଜେ ଠିତତ୍ତା ଚ ‘‘ପମାଦୱିହାରୀ ଅଯ’’ନ୍ତି ମଞ୍ଞମାନୋ ତଦନୁରୂପଂ ଧମ୍ମପଦେ ଅପ୍ପମାଦୱଗ୍ଗଂ ଦେସେତୁଂ ଆରଭି। ତତ୍ଥ (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୩) ଅପ୍ପମାଦୋତି ସତିଯା ଅୱିପ୍ପୱାସୋ, ନିଚ୍ଚଂ ଉପଟ୍ଠିତାଯ ସତିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଅମତପଦନ୍ତି ଅମତଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନିବ୍ବାନଂ। ତଞ୍ହି ଅଜାତତ୍ତା ନ ଜୀଯତି ନ ମୀଯତି, ତସ୍ମା ‘‘ଅମତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅମତସ୍ସ ପଦଂ ଅମତପଦଂ, ଅମତସ୍ସ ଅଧିଗମୁପାଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପମାଦୋତି ପମଜ୍ଜନଭାୱୋ, ମୁଟ୍ଠସ୍ସଚ୍ଚସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସତିଯା ୱୋସ୍ସଗ୍ଗସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ମଚ୍ଚୁନୋତି ମରଣସ୍ସ। ପଦନ୍ତି ଉପାଯୋ ମଗ୍ଗୋ। ପମତ୍ତୋ ହି ଜାତିଂ ନାତିୱତ୍ତତି, ଜାତୋ ପନ ଜୀଯତି ଚେୱ ମୀଯତି ଚାତି ପମାଦୋ ମଚ୍ଚୁନୋ ପଦଂ ନାମ ହୋତି, ମରଣଂ ଉପନେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅଞ୍ଞାତଂ ତାତ, ପରିଯୋସାପେହୀତି ଇମିନା ‘‘ସଦା ଅପ୍ପମାଦେନ ହୁତ୍ୱା ୱିହାତବ୍ବନ୍ତି ଏତ୍ତକେନେୱ ମଯା ଞାତଂ, ତୁମ୍ହେ ଧମ୍ମଦେସନଂ ନିଟ୍ଠପେଥା’’ତି ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ଅତ୍ତନୋ ପଟିପଜ୍ଜିତୁକାମତଂ ଦୀପେନ୍ତୋ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ପରିଯୋସାନଂ ପାପେତ୍ୱା କଥନେ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେତି। କେଚି ପନ ‘‘ଅଭାସୀତି ଏତ୍ଥ ‘ଭାସିସ୍ସାମି ୱିତକ୍କେମୀ’ତି ଅତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା ‘ସକଲଂ ଅପ୍ପମାଦୱଗ୍ଗଂ ଭାସିସ୍ସାମୀ’ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖିତତ୍ତା ଅଭାସୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ରଞ୍ଞା ପନ ଅତ୍ଥଗାଥଂ ସୁତ୍ୱାୱ ‘ଅଞ୍ଞାତଂ ତାତ, ପରିଯୋସାପେହୀ’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘ଉପରି ନ କଥେସୀ’’’ତି ୱଦନ୍ତି। ‘‘ତଂ ପନ ଯୁତ୍ତଂ ନ ହୋତୀ’’ତି ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ଧୁୱଭତ୍ତାନୀତି ନିଚ୍ଚଭତ୍ତାନି। ୱଜ୍ଜାୱଜ୍ଜଂ ଉପନିଜ୍ଝାଯତୀତି ଉପଜ୍ଝାଯୋତି ଆହ ‘‘ୱଜ୍ଜାୱଜ୍ଜଂ ଦିସ୍ୱା ଚୋଦେତା ସାରେତା ଚା’’ତି। ତତ୍ଥ ୱଜ୍ଜାୱଜ୍ଜନ୍ତି ଖୁଦ୍ଦକଂ ମହନ୍ତଞ୍ଚ ୱଜ୍ଜଂ। ଚୋଦେତାତି ‘‘ଇଦଂ ତଯା ଦୁକ୍କଟଂ, ଇଦଂ ଦୁବ୍ଭାସିତ’’ନ୍ତିଆଦୀନି ୱତ୍ୱା ଚୋଦେତା। ସାରେତାତି ଅତ୍ତନୋ ୱଜ୍ଜଂ ଅସ୍ସରନ୍ତସ୍ସ ସତିଂ ଉପ୍ପାଦେତା, ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯଂ ୱା ସାରେତା, ପୱତ୍ତେତାତି ଅତ୍ଥୋ।

‘‘ଏୱଂ ତଯା ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ସଜ୍ଝାଯିତବ୍ବଂ, ଏୱଂ ଅଭିକ୍କମିତବ୍ବଂ, ଏୱଂ ପଟିକ୍କମିତବ୍ବ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଆଚାରସ୍ସ ସିକ୍ଖାପନତୋ ଆଚରିଯୋ ନାମାତି ଆହ ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ସିକ୍ଖିତବ୍ବକଧମ୍ମେସୁ ପତିଟ୍ଠାପେତା’’ତି। ତତ୍ଥ ସିକ୍ଖିତବ୍ବକଧମ୍ମୋ ନାମ ସକଲଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ସୀଲାଦଯୋ ଚ ଧମ୍ମା। ‘‘ପବ୍ବଜ୍ଜା ଚ ଉପସମ୍ପଦା ଚା’’ତି ଇଦଂ ଲଦ୍ଧୁମାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ । ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯାନନ୍ତି ଇମିନା ପବ୍ବଜ୍ଜା ଉପସମ୍ପଦା ଚ ଯୋଜେତବ୍ବା, ମମ ଚାତି ଇମିନା ପନ ପବ୍ବଜ୍ଜାୱ। ତଦା ସାମଣେରଭୂମିଯଂ ଠିତତ୍ତା ନିଗ୍ରୋଧସ୍ସ ଭାୱିନିଂ ୱା ଉପସମ୍ପଦଂ ସନ୍ଧାଯ ଉଭଯମ୍ପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସରଣଗମନୱସେନ ପବ୍ବଜ୍ଜାସିଦ୍ଧିତୋ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସପି ପବ୍ବଜ୍ଜାଯ ନିସ୍ସଯଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଭଣ୍ଡୁକମ୍ମୱସେନପି ନିସ୍ସଯଭାୱୋ ଲବ୍ଭତେୱାତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଦିୱସେ ଦିୱସେ ୱଡ୍ଢାପେନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ତତୋ ତତୋ ଦିଗୁଣଂ କତ୍ୱା ୱଡ୍ଢାପେନ୍ତୋ। ପୋଥୁଜ୍ଜନିକେନାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନଭାୱାନୁରୂପେନ। ନିଗ୍ରୋଧତ୍ଥେରସ୍ସ ଆନୁଭାୱକିତ୍ତନାଧିକାରତ୍ତା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ପଚ୍ଛା ୱତ୍ତବ୍ବମ୍ପି ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ପୁନ ରାଜା ଅସୋକାରାମଂ ନାମ ମହାୱିହାରଂ କାରେତ୍ୱା’’ତିଆଦି । ଚେତିଯପଟିମଣ୍ଡିତାନୀତି ଏତ୍ଥ ଚଯିତବ୍ବଂ ପୂଜେତବ୍ବନ୍ତି ଚେତିଯଂ, ଇଟ୍ଠକାଦୀହି ଚିତତ୍ତା ୱା ଚେତିଯଂ, ଚେତିଯେହି ପଟିମଣ୍ଡିତାନି ୱିଭୂସିତାନୀତି ଚେତିଯପଟିମଣ୍ଡିତାନି। ଧମ୍ମେନାତି ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତେନ।

ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏକଦିୱସଂ କିରା’’ତିଆଦି। ଅସୋକାରାମେ ମହାଦାନଂ ଦତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ କତେ ଆରାମେ ପଚ୍ଛା କାରାପକସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ନାମୱସେନ ନିରୁଳ୍ହଂ ନାମପଣ୍ଣତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅସୋକାରାମେ’’ତି। କେଚି ପନ ‘‘ତସ୍ମିଂ ଦିୱସେ ରାଜା ଅତ୍ତନୋ ଘରେଯେୱ ସବ୍ବଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଭୋଜେତ୍ୱା ଇମଂ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ମହାଦାନଂ ଦତ୍ୱାତି ଭୋଜେତ୍ୱା ସବ୍ବପରିକ୍ଖାରଦାନୱସେନ ମହାଦାନଂ ଦତ୍ୱା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଦୀପୱଂସେ –

‘‘ନିୱେସନଂ ପୱେସେତ୍ୱା, ନିସୀଦାପେତ୍ୱାନ ଆସନେ;

ଯାଗୁଂ ନାନାୱିଧଂ ଖଜ୍ଜଂ, ଭୋଜନଞ୍ଚ ମହାରହଂ;

ଅଦାସି ପୟତପାଣି, ଯାୱଦତ୍ଥଂ ଯଦିଚ୍ଛକଂ।

‘‘ଭୁତ୍ତାୱିଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ, ଓନୀତପତ୍ତପାଣିନୋ;

ଏକମେକସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ, ଅଦାସି ଯୁଗସାଟକଂ।

‘‘ପାଦଅବ୍ଭଞ୍ଜନଂ ତେଲଂ, ଛତ୍ତଞ୍ଚାପି ଉପାହନଂ;

ସବ୍ବଂ ସମଣପରିକ୍ଖାରଂ, ଅଦାସି ଫାଣିତଂ ମଧୁଂ।

‘‘ଅଭିୱାଦେତ୍ୱା ନିସୀଦି, ଅସୋକଧମ୍ମୋ ମହୀପତି;

ନିସଜ୍ଜ ରାଜା ପୱାରେସି, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଂ।

‘‘ଯାୱତା ଭିକ୍ଖୂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତାୱ ଦେମି ଯଦିଚ୍ଛକଂ;

ସନ୍ତପ୍ପେତ୍ୱା ପରିକ୍ଖାରେନ, ପୱାରେତ୍ୱାନ ପଚ୍ଚଯେ;

ତତୋ ଅପୁଚ୍ଛି ଗମ୍ଭୀରଂ, ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧଂ ସୁଦେସିତ’’ନ୍ତି।

ଅଙ୍ଗତୋ, ମହାରାଜ, ନୱ ଅଙ୍ଗାନୀତିଆଦି ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ନୱକମ୍ମାଧିଟ୍ଠାଯକଂ ଅଦାସୀତି ଚତୁରାସୀତିୱିହାରସହସ୍ସେସୁ କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ନୱକମ୍ମସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାଯକଂ ୱିଧାଯକଂ କତ୍ୱା ଅଦାସି। ଏକଦିୱସମେୱ ସବ୍ବନଗରେହି ପଣ୍ଣାନି ଆଗମିଂସୂତି ସବ୍ବୱିହାରେସୁ କିର ରାହୁନା ଚନ୍ଦସ୍ସ ଗହଣଦିୱସେ ନୱକମ୍ମଂ ଆରଭିତ୍ୱା ପୁନ ରାହୁନା ଚନ୍ଦସ୍ସ ଗହଣଦିୱସେଯେୱ ନିଟ୍ଠାପେସୁଂ, ତସ୍ମା ଏକଦିୱସମେୱ ପଣ୍ଣାନି ଆଗମିଂସୂତି ୱଦନ୍ତି। ଅଟ୍ଠ ସୀଲଙ୍ଗାନୀତି ଅଟ୍ଠ ଉପୋସଥଙ୍ଗସୀଲାନି। ‘‘ସବ୍ବାଲଙ୍କାରୱିଭୂସିତାଯା’’ତି ଇଦଂ ଅସମାଦିନ୍ନୁପୋସଥଙ୍ଗାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅମରୱତିଯା ରାଜଧାନିଯାତି ତାୱତିଂସଦେୱନଗରେ। ଅଲଙ୍କତପଟିଯତ୍ତନ୍ତି ଅଲଙ୍କତକରଣୱସେନ ସବ୍ବସଜ୍ଜିତଂ।

ଅଧିକଂ କାରଂ ଅଧିକାରଂ, ଅଧିକଂ କିରିଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଲୋକୱିୱରଣଂ ନାମ ପାଟିହାରିଯଂ ଅକଂସୂତି ଏତ୍ଥ ଅନେକସହସ୍ସସଙ୍ଖସ୍ସ ଓକାସଲୋକସ୍ସ ତନ୍ନିୱାସୀସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଚ ୱିୱଟଭାୱକରଣପାଟିହାରିଯଂ ଲୋକୱିୱରଣଂ ନାମ। ତଂ ପନ କରୋନ୍ତୋ ଇଦ୍ଧିମା ଅନ୍ଧକାରଂ ୱା ଆଲୋକଂ କରୋତି, ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ୱା ୱିୱଟଂ, ଅନାପାଥଂ ୱା ଆପାଥଂ କରୋତି। କଥଂ? ଅଯଞ୍ହି ଯଥା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନୋପି ଦୂରେ ଠିତୋପି ଅତ୍ତା ୱା ପରୋ ୱା ଦିସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅତ୍ତାନଂ ୱା ପରଂ ୱା ପାକଟଂ କାତୁକାମୋ ପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ‘‘ଇଦଂ ଅନ୍ଧକାରଟ୍ଠାନଂ ଆଲୋକଜାତଂ ହୋତୂ’’ତି ୱା ‘‘ଇଦଂ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ୱିୱଟଂ ହୋତୂ’’ତି ୱା ‘‘ଇଦଂ ଅନାପାଥଂ ଆପାଥଂ ହୋତୂ’’ତି ୱା ଆୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ପୁନ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ଅଧିଟ୍ଠାତି। ସହ ଅଧିଟ୍ଠାନେନ ଯଥାଧିଟ୍ଠିତମେୱ ହୋତି। ଅପରେ ଦୂରେ ଠିତାପି ପସ୍ସନ୍ତି, ସଯମ୍ପି ପସ୍ସିତୁକାମୋ ପସ୍ସତି ଭଗୱା ୱିଯ ଦେୱୋରୋହଣେ। ଭଗୱା ହି ଦେୱଲୋକେ ଅଭିଧମ୍ମଦେସନଂ ନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ସଙ୍କସ୍ସନଗରଂ ଓତରନ୍ତୋ ସିନେରୁମୁଦ୍ଧନି ଠତ୍ୱା ପୁରତ୍ଥିମଂ ଲୋକଧାତୁଂ ଓଲୋକେସି, ଅନେକାନି ଚକ୍କୱାଳସହସ୍ସାନି ୱିୱଟାନି ୱିଯ ହୁତ୍ୱା ଏକଙ୍ଗଣଂ ୱିଯ ହୁତ୍ୱା ପକାସିଂସୁ। ଯଥା ଚ ପୁରତ୍ଥିମେନ, ଏୱଂ ପଚ୍ଛିମେନପି ଉତ୍ତରେନପି ଦକ୍ଖିଣେନପି ସବ୍ବଂ ୱିୱଟମଦ୍ଦସ। ହେଟ୍ଠାପି ଯାୱ ଅୱୀଚି ଉପରି ଚ ଯାୱ ଅକନିଟ୍ଠଭୱନଂ, ତାୱ ଅଦ୍ଦସ। ମନୁସ୍ସାପି ଦେୱେ ପସ୍ସନ୍ତି, ଦେୱାପି ମନୁସ୍ସେ। ତତ୍ଥ ନେୱ ମନୁସ୍ସା ଉଦ୍ଧଂ ଉଲ୍ଲୋକେନ୍ତି, ନ ଦେୱା ଅଧୋ ଓଲୋକେନ୍ତି, ସବ୍ବେ ସମ୍ମୁଖସମ୍ମୁଖାୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପସ୍ସନ୍ତି, ତଂ ଦିୱସଂ ଲୋକୱିୱରଣଂ ନାମ ଅହୋସି।

ଅପିଚ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ତଳଙ୍ଗରୱାସୀ ଧମ୍ମଦିନ୍ନତ୍ଥେରୋପି ଇମଂ ପାଟିହାରିଯଂ ଅକାସି। ସୋ କିର ଏକଦିୱସଂ ତିସ୍ସମହାୱିହାରେ ଚେତିଯଙ୍ଗଣମ୍ହି ନିସୀଦିତ୍ୱା ‘‘ତୀହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅପଣ୍ଣକପଟିପଦଂ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତୀ’’ତି ଅପଣ୍ଣକସୁତ୍ତଂ (ଅ। ନି। ୩।୧୬) କଥେନ୍ତୋ ହେଟ୍ଠାମୁଖଂ ବୀଜନିଂ ଅକାସି, ଯାୱ ଅୱୀଚିତୋ ଏକଙ୍ଗଣଂ ଅହୋସି, ତତୋ ଉପରିମୁଖଂ ଅକାସି, ଯାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକା ଏକଙ୍ଗଣଂ ଅହୋସି। ଥେରୋ

ନିରଯଭଯେନ ତଜ୍ଜେତ୍ୱା ସଗ୍ଗସୁଖେନ ଚ ପଲୋଭେତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। କେଚି ସୋତାପନ୍ନା ଅହେସୁଂ, କେଚି ସକଦାଗାମୀ ଅନାଗାମୀ ଅରହନ୍ତୋତି ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ ଦିୱସେପି ଲୋକୱିୱରଣଂ ନାମ ଅହୋସି। ଇମେ ପନ ଭିକ୍ଖୂ ଯଥା ଅସୋକୋ ଧମ୍ମରାଜା ଅସୋକାରାମେ ଠିତୋ ଚତୁଦ୍ଦିସା ଅନୁୱିଲୋକେନ୍ତୋ ସମନ୍ତତୋ ସମୁଦ୍ଦପରିଯନ୍ତଂ ଜମ୍ବୁଦୀପଂ ପସ୍ସତି, ଚତୁରାସୀତି ଚ ୱିହାରସହସ୍ସାନି ଉଳାରାଯ ୱିହାରମହପୂଜାଯ ୱିରୋଚମାନାନି, ଏୱଂ ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଲୋକୱିୱରଣଂ ନାମ ପାଟିହାରିଯଂ ଅକଂସୁ।

ୱିହାରମହପୂଜାଯାତି ୱିହାରମହସଙ୍ଖାତାଯ ପୂଜାଯ। ୱିଭୂତିନ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତିଂ। ଏୱରୂପଂ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜନ୍ତି ଇଦିସଂ ପରିଚ୍ଚାଗମୂଲକଂ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜଂ। ମୋଗ୍ଗଲିପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରସ୍ସ ଭାରମକାସୀତି ଥେରସ୍ସ ମହାନୁଭାୱତ୍ତା ''ଉତ୍ତରିପି ଚେ କଥେତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥି, ତମ୍ପି ସୋଯେୱ କଥେସ୍ସତୀ''ତି ମଞ୍ଞମାନୋ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ ରଞ୍ଞା ପୁଚ୍ଛିତପଞ୍ହସ୍ସ ୱିସଜ୍ଜନଂ ଥେରସ୍ସ ଭାରମକାସି। ସାସନସ୍ସ ଦାଯାଦୋ ହୋମି, ନ ହୋମୀତି ସାସନସ୍ସ ଞାତକୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରୋ ହୋମି, ନ ହୋମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେସଂ ସାସନେ ପବ୍ବଜିତା ପୁତ୍ତଧୀତରୋ ନ ସନ୍ତି, ନ ତେ ସାସନେ କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ତନୋ ଭାରଂ କତ୍ୱା ୱହନ୍ତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ଥେରୋ ଏୱମାହ ''ନ ଖୋ, ମହାରାଜ, ଏତ୍ତାୱତା ସାସନସ୍ସ ଦାଯାଦୋ ହୋତୀ''ତି। କଥଞ୍ଚରହି, ଭନ୍ତେ, ସାସନସ୍ସ ଦାଯାଦୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ଚରହୀତି ନିପାତୋ ଅକ୍ଖନ୍ତିଂ ଦୀପେତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଦି ଏୱରୂପଂ ପରିଚ୍ଚାଗଂ କତ୍ୱାପି ସାସନସ୍ସ ଦାଯାଦୋ ନ ହୋତି, ଅଞ୍ଞଂ କିଂ ନାମ କତ୍ୱା ହୋତୀତି।

ତିସ୍ସକୁମାରସ୍ସ ପବ୍ବଜିତକାଲତୋ ପଭୁତୀତି ଯଦା ଚ ତିସ୍ସକୁମାରୋ ପବ୍ବଜିତୋ, ଯେନ ଚ କାରଣେନ ପବ୍ବଜିତୋ, ତଂ ସବ୍ବଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଉତ୍ତରି ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ସକ୍ଖସୀତି ସକ୍ଖିସ୍ସସି। ପାମୋଜ୍ଜଜାତୋତି ସଞ୍ଜାତପାମୋଜ୍ଜୋ। ପୁତ୍ତାନଂ ମନଂ ଲଭିତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ପୁତ୍ତୀପି ସାମଞ୍ଞତୋ ପୁତ୍ତସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ପୁତ୍ତୋ ଚ ଧୀତା ଚ ପୁତ୍ତାତି ଏୱଂ ଏକସେସନଯେନ ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଧୀତୁସଦ୍ଦେନ ସହ ପଯୁଜ୍ଜମାନୋ ହି ପୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଏକୋୱ ଅୱସିସ୍ସତି, ଧୀତୁସଦ୍ଦୋ ନିୱତ୍ତତୀତି ସଦ୍ଦସତ୍ଥୱିଦୂ ୱଦନ୍ତି। ସିକ୍ଖାଯ ପତିଟ୍ଠାପେସୁନ୍ତି ତସ୍ମିଂଯେୱ ସୀମମଣ୍ଡଲେ ସିକ୍ଖାସମ୍ମୁତିଂ ଦତ୍ୱା ପାଣାତିପାତାୱେରମଣିଆଦୀସୁ ୱିକାଲଭୋଜନାୱେରମଣିପରିଯୋସାନାସୁ ଛସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ସମାଦପନୱସେନ ସିକ୍ଖାଯ ପତିଟ୍ଠାପେସୁଂ। ସଟ୍ଠିୱସ୍ସାଯପି ହି ସାମଣେରିଯା ''ପାଣାତିପାତାୱେରମଣିଂ ଦ୍ୱେ ୱସ୍ସାନି ଅୱୀତିକ୍କମ୍ମ ସମାଦାନଂ ସମାଦିଯାମୀ''ତିଆଦିନା (ପାଚି। ୧୦୭୮-୧୦୭୯) ଛ ସିକ୍ଖାଯୋ ସମାଦିଯିତ୍ୱା ସିକ୍ଖିତବ୍ବାଯେୱ। ନ ହି ଏତାସୁ ଛସୁ ସିକ୍ଖାପଦେସୁ ଦ୍ୱେ ୱସ୍ସାନି ଅସିକ୍ଖିତସିକ୍ଖଂ ସାମଣେରିଂ ଉପସମ୍ପାଦେତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ଛ ୱସ୍ସାନି ଅଭିସେକସ୍ସ ଅସ୍ସାତି ଛବ୍ବସ୍ସାଭିସେକୋ, ଅଭିସେକତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଅତିକ୍କନ୍ତଛୱସ୍ସୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସବ୍ବଂ ଥେରୱାଦନ୍ତି ଦ୍ୱେ ସଙ୍ଗୀତିଯୋ ଆରୁଳ୍ହା ପାଳିଯେୱେତ୍ଥ ''ଥେରୱାଦୋ''ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ସା ହି ମହାକସ୍ସପପଭୁତୀନଂ ମହାଥେରାନଂ ୱାଦତ୍ତା ''ଥେରୱାଦୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। କୋନ୍ତପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରୋତି ଏତ୍ଥ କୋନ୍ତସକୁଣିଯୋ ନାମ କିନ୍ନରଜାତିଯୋ। ''ତାସୁ ଏକିସ୍ସା କୁଚ୍ଛିଯଂ ସଯିତୋ ମନୁସ୍ସଜାତିକୋ ରଞ୍ଞା ପୋସିତୋ କୋନ୍ତପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ ନାମା''ତି ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ମହାୱଂସେପି ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ –

''ପୁରେ ପାଟଲିପୁତ୍ତମ୍ହା, ୱନେ ୱନଚରୋ ଚରଂ;

କୋନ୍ତକିନ୍ନରିଯା ସଦ୍ଧିଂ, ସଂୱାସଂ କିର କପ୍ପଯି।

''ତେନ ସଂୱାସମନ୍ୱାଯ, ସା ପୁତ୍ତେ ଜନଯୀ ଦୁୱେ;

ତିସ୍ସୋ ଜେଟ୍ଠୋ କନିଟ୍ଠୋ ତୁ, ସୁମିତ୍ତୋ ନାମ ନାମତୋ।

''ମହାୱରୁଣତ୍ଥେରସ୍ସ , କାଲେ ପବ୍ବଜି ସନ୍ତିକେ;

ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିଂସୁ, ଛଳଭିଞ୍ଞାଗୁଣଂ ଉଭୋ''ତି।

କେଚି ପନ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି ''କୋନ୍ତା ନାମ କଟ୍ଠୱାହନରଞ୍ଞୋ ୱଂସେ ଜାତା ଏକା ରାଜଧୀତା। ତଂ ଗରୁଳଅଯନ୍ତେନ ଅରଞ୍ଞଗତଂ ଏକୋ ୱନଚରକୋ ଆନେତ୍ୱା ତାଯ ସଦ୍ଧିଂ ସଂୱାସଂ କପ୍ପେସି। ସା ତସ୍ସ ଉଭୋ ପୁତ୍ତେ ୱିଜାଯି। ତତ୍ରାଯଂ ଜେଟ୍ଠକୋ ମାତୁନାମେନ କୋନ୍ତପୁତ୍ତୋ ନାମ ଜାତୋ''ତି। କଟ୍ଠୱାହନରଞ୍ଞୋ କିର ନଗରେ ସବ୍ବେପି ୱିଭୱସମ୍ପନ୍ନା ନଦୀପବ୍ବତକୀଳାଆଦୀସୁ ଗରୁଳଅସକୁଣସଦିସଂ ଯନ୍ତଂ କାରେତ୍ୱା କଟ୍ଠୱାହନରାଜା ୱିଯ ଗରୁଳଅୱାହନେନ ୱିଚରନ୍ତି।

ବ୍ୟାଧିପଟିକମ୍ମଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖାଚାରୱତ୍ତେନ ଆହିଣ୍ଡନ୍ତୋ ପସତମତ୍ତଂ ସପ୍ପିଂ ଅଲଭିତ୍ୱାତି ତଦା କିର ଜେଟ୍ଠସ୍ସ କୋନ୍ତପୁତ୍ତତିସ୍ସତ୍ଥେରସ୍ସ କୁଚ୍ଛିୱାତୋ ସମୁଟ୍ଠାସି। ତଂ ବାଠହାଯ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ପୀଳିଯମାନଂ କନିଟ୍ଠୋ ସୁମିତ୍ତୋ ନାମ ଥେରୋ ଦିସ୍ୱା ''କିମେତ୍ଥ, ଭନ୍ତେ, ଲଦ୍ଧୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ''ତି ପୁଚ୍ଛି। ତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ, ''ଆୱୁସୋ, ପସତମତ୍ତଂ ସପ୍ପିଂ ଲଦ୍ଧୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ''ତି ୱତ୍ୱା ରଞ୍ଞୋ ନିୱେଦନଂ ତସ୍ସ ଗିଲାନପଚ୍ଚଯଂ ପଚ୍ଛାଭତ୍ତଂ ସପ୍ପିଅତ୍ଥାଯ ଚରଣଞ୍ଚ ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ''ଭିକ୍ଖାଚାରୱେଲାଯମେୱ ପିଣ୍ଡାଯ ଚରନ୍ତେନ ତଯା ଯଦି ସକ୍କା ଲଦ୍ଧୁଂ, ଏୱଂ ୱିଚରିତ୍ୱା ଯଂ ଲଦ୍ଧଂ, ତଂ ଆହରା''ତି ଆହ। କନିଟ୍ଠୋପି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଭିକ୍ଖାଚାରୱତ୍ତେନ ଚରନ୍ତୋ ପସତମତ୍ତମ୍ପି ସପ୍ପିଂ ନାଲତ୍ଥ। ସୋ ପନ କୁଚ୍ଛିୱାତୋ ବଲୱତରୋ ସପ୍ପିଘଟସତେନପି ୱୂପସମେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟୋ ଅହୋସି। ଥେରୋ ତେନେୱ ବ୍ୟାଧିବଲେନ କାଲମକାସି। କେଚି ପନ ''ୱିଚ୍ଛିକନାମକେନ କୀଟୱିସେନ ଡଟ୍ଠୋ ଥେରୋ ତସ୍ସ ୱିସୱେଗେନ ଅଧିମତ୍ତାଯ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ ତଂ ୱୂପସମେତୁଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ପସତମତ୍ତଂ ସପ୍ପିଂ ଅଲଭିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବୁତୋ''ତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ମହାୱଂସେ –

''ପାଦେ କୀଟୱିସେନାସି, ଡଟ୍ଠୋ ଜେଟ୍ଠୋ ସୱେଦନୋ;

ଆହ ପୁଟ୍ଠୋ କନିଟ୍ଠେନ, ଭେସଜ୍ଜଂ ପସତଂ ଘତଂ।

''ରଞ୍ଞୋ ନିୱେଦନଂ ଥେରୋ, ଗିଲାନପଚ୍ଚଯେପି ଚ;

ସପ୍ପିଅତ୍ଥଞ୍ଚ ଚରଣଂ, ପଚ୍ଛାଭତ୍ତଂ ପଟିକ୍ଖିପି।

''ପିଣ୍ଡାଯ ଚେ ଚରଂ ସପ୍ପିଂ, ଲଭସେ ତ୍ୱଂ ତମାହର;

ଇଚ୍ଚାହ ତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ ସୋ, ସୁମିତ୍ତଂ ଥେରମୁତ୍ତମଂ।

''ପିଣ୍ଡାଯ ଚରତା ତେନ, ନ ଲଦ୍ଧଂ ପସତଂ ଘତଂ;

ସପ୍ପିକୁମ୍ଭସତେନାପି, ବ୍ୟାଧି ଜାତୋ ଅସାଧିଯୋ।

''ତେନେୱ ବ୍ୟାଧିନା ଥେରୋ, ପତ୍ତୋ ଆଯୁକ୍ଖଯନ୍ତିକଂ;

ଓୱଦିତ୍ୱପ୍ପମାଦେନ, ନିବ୍ବାତୁଂ ମାନସଂ ଅକା।

''ଆକାସମ୍ହି ନିସୀଦିତ୍ୱା, ତେଜୋଧାତୁୱସେନ ସୋ;

ଯଥାରୁଚି ଅଧିଟ୍ଠାଯ, ସରୀରଂ ପରିନିବ୍ବୁତୋ।

''ଜାଲା ସରୀରା ନିକ୍ଖମ୍ମ, ନିମଂସଛାରିକଂ ଡହି;

ଥେରସ୍ସ ସକଲଂ କାଯଂ, ଅଟ୍ଠିକାନି ତୁ ନୋ ଡହୀ''ତି।

ଅପ୍ପମାଦେନ ଓୱଦିତ୍ୱାତି ''ଅମ୍ହାଦିସାନମ୍ପି ଏୱଂ ପଚ୍ଚଯା ଦୁଲ୍ଲଭା, ତୁମ୍ହେ ଲଭମାନେସୁ ପଚ୍ଚଯେସୁ ଅପ୍ପମଜ୍ଜିତ୍ୱା ସମଣଧମ୍ମଂ କରୋଥା''ତି ଏୱଂ ଅପ୍ପମାଦେନ ଓୱଦିତ୍ୱା। ପଲ୍ଲଙ୍କେନାତି ସମନ୍ତତୋ ଊରୁବଦ୍ଧାସନେନ। ଇଦଞ୍ଚ ମୂତଲକ୍ଖଣେ ଚେତଂ କରଣୱଚନଂ। ତେଜୋଧାତୁଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱାତି ତେଜୋଧାତୁକସିଣାରମ୍ମଣଂ ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା। ଥେରସ୍ସ ସକ୍କାରଂ କତ୍ୱାତି ଥେରସ୍ସ ଧାତୁସକ୍କାରଂ କତ୍ୱା। ଚତୂସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ପୋକ୍ଖରଣିଯୋ କାରାପେତ୍ୱା ଭେସଜ୍ଜସ୍ସ ପୂରାପେତ୍ୱାତି ଏକସ୍ମିଂ ଦ୍ୱାରେ ଚତସ୍ସୋ ପୋକ୍ଖରଣିଯୋ କାରାପେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଏକଂ ପୋକ୍ଖରଣିଂ ସପ୍ପିସ୍ସ ପୂରାପେତ୍ୱା ଏକଂ ମଧୁନୋ, ଏକଂ ଫାଣିତସ୍ସ, ଏକଂ ସକ୍କରାଯ ପୂରାପେସି। ସେସଦ୍ୱାରେସୁପି ଏୱମେୱ କାରାପେସୀତି ୱଦନ୍ତି।

ସଭାଯଂ ସତସହସ୍ସନ୍ତି ନଗରମଜ୍ଝେ ୱିନିଚ୍ଛଯସାଲାଯଂ ସତସହସ୍ସଂ। ଇମିନା ସକଲନଗରତୋ ସମୁଟ୍ଠିତଂ ଆଯଂ ନିଦସ୍ସେତି। ପଞ୍ଚସତସହସ୍ସାନି ରଞ୍ଞୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଚ ରଟ୍ଠତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଂ ଆଯଂ ଠପେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତତୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତପଞ୍ଚସତସହସ୍ସତୋ। ନିଗ୍ରୋଧତ୍ଥେରସ୍ସ ଦେୱସିକଂ

ସତସହସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେସୀତି କଥଂ ପନ ଥେରସ୍ସ ସତସହସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେସି? ରାଜା କିର ଦିୱସସ୍ସ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ସାଟକେ ପରିୱତ୍ତେନ୍ତୋ ‘‘ଥେରସ୍ସ ଚୀୱରଂ ନୀତ’’ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ଆମ ନୀତ’’ନ୍ତି ସୁତ୍ୱାୱ ପରିୱତ୍ତେତି। ଥେରୋପି ଦିୱସସ୍ସ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ତିଚୀୱରଂ ପରିୱତ୍ତେତି। ତସ୍ସ ହି ତିଚୀୱରଂ ହତ୍ଥିକ୍ଖନ୍ଧେ ଠପେତ୍ୱା ପଞ୍ଚହି ଚ ଗନ୍ଧସମୁଗ୍ଗସତେହି ପଞ୍ଚହି ଚ ମାଲାସମୁଗ୍ଗସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ପାତୋୱ ଆହରୀୟନ୍ତି, ତଥା ଦିୱା ଚେୱ ସାୟଞ୍ଚ। ଥେରୋପି ନ ଭଣ୍ଡିକଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ଠପେସି, ସମ୍ପତ୍ତସବ୍ରହ୍ମଚାରୀନଂ ଅଦାସି। ତଦା କିର ଜମ୍ବୁଦୀପେ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ନିଗ୍ରୋଧତ୍ଥେରସ୍ସେୱ ସନ୍ତକଂ ଚୀୱରଂ ଅହୋସି। ଏୱଂ ଥେରସ୍ସ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ସତସହସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେସି। ଉଳାରୋ ଲାଭସକ୍କାରୋତି ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭତି ପାପୁଣୀୟତୀତି ଲାଭୋ, ଚତୁନ୍ନଂ ପଚ୍ଚୟାନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସକ୍କଚ୍ଚଂ କାତବ୍ବୋ ଦାତବ୍ବୋତି ସକ୍କାରୋ, ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚୟାୟେୱ। ପଚ୍ଚୟା ଏୱ ହି ପଣୀତପଣୀତା ସୁନ୍ଦରସୁନ୍ଦରା ଅଭିସଙ୍ଖରିତ୍ୱା କତା ‘‘ସକ୍କାରୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅଥ ୱା ପରେହି କାତବ୍ବଗାରୱକିରିୟା ପୁପ୍ଫାଦୀହି ପୂଜା ୱା ସକ୍କାରୋ।

ଦିଟ୍ଠିଗତାନୀତି ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିୟେୱ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ‘‘ଗୂଥଗତଂ ମୁତ୍ତଗତଂ (ମ। ନି। ୨।୧୧୯), ସଙ୍ଖାରଗତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମହାନି। ୪୧) ୱିୟ। ଗନ୍ତବ୍ବାଭାୱତୋ ୱା ଦିଟ୍ଠିୟା ଗତମତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ, ଦିଟ୍ଠିୟା ଗହଣମତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦିଟ୍ଠିପ୍ପକାରୋ ୱା ଦିଟ୍ଠିଗତଂ, ଦିଟ୍ଠିଭେଦୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଲୋକିୟା ହି ୱିଧୟୁତ୍ତଗତପ୍ପକାରସଦ୍ଦେ ସମାନତ୍ଥେ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ନ ଖୋ ପନେତଂ ସକ୍କା ଇମେସଂ ମଜ୍ଝେ ୱସନ୍ତେନ ୱୂପସମେତୁନ୍ତି ତେସଞ୍ହି ମଜ୍ଝେ ୱସନ୍ତୋ ତେସୁୟେୱ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଆଦେୟ୍ୟୱଚନୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଏୱଂ ଚିନ୍ତେସି। ତଦା ତସ୍ମିଂ ଠାନେ ୱସନ୍ତସ୍ସ ସୁଖୱିହାରାଭାୱତୋ ତଂ ପହାୟ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବସୁଖୱିହାରମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ତନା ଫାସୁକୱିହାରେନ ୱିହରିତୁକାମୋ’’ତି। ଅହୋଗଙ୍ଗପବ୍ବତନ୍ତି ଏୱଂନାମକଂ ପବ୍ବତଂ। ଧମ୍ମେନ ୱିନୟେନ ସତ୍ଥୁସାସନେନାତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମୋତି ଭୂତଂ ୱତ୍ଥୁ। ୱିନୟୋତି ଚୋଦନା ସାରଣା ଚ। ସତ୍ଥୁସାସନନ୍ତି ଞତ୍ତିସମ୍ପଦା ଅନୁସାୱନସମ୍ପଦା ଚ, ତସ୍ମା ଭୂତେନ ୱତ୍ଥୁନା ଚୋଦେତ୍ୱା ସାରେତ୍ୱା ଞତ୍ତିସମ୍ପଦାୟ ଅନୁସାୱନସମ୍ପଦାୟ ଚ ଉକ୍ଖେପନୀୟାଦିକମ୍ମୱସେନ ନିଗ୍ଗୟ୍ହମାନାପୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅବ୍ବୁଦଂ ଥେନନଟ୍ଠେନ, ମଲଂ କିଲିଟ୍ଠଭାୱକରଣଟ୍ଠେନ, କଣ୍ଟକଂ ୱିଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ। ଅଗ୍ଗିଂ ପରିଚରନ୍ତୀତି ଅଗ୍ଗିହୁତ୍ତକା ୱିୟ ଅଗ୍ଗିଂ ପୂଜେନ୍ତି । ପଞ୍ଚାତପେ ତପନ୍ତୀତି ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ ଅଗ୍ଗିଂ କତ୍ୱା ମଜ୍ଝେ ଠତ୍ୱା ସୂରିୟାତପେନ ତପନ୍ତି। ଆଦିଚ୍ଚଂ ଅନୁପରିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଉଦୟକାଲତୋ ପଭୁତି ସୂରିୟଂ ଓଲୋକୟମାନା ୟାୱତ୍ଥଙ୍ଗମନା ସୂରିୟାଭିମୁଖାୱ ପରିୱତ୍ତନ୍ତି। ୱୋଭିନ୍ଦିସ୍ସାମାତି ପଗ୍ଗଣ୍ହିଂସୂତି ୱିନାସେସ୍ସାମାତି ଉସ୍ସାହମକଂସୁ। ଅୱିସହନ୍ତୋତି ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ।

ସତ୍ତଦିୱସେନରଜ୍ଜଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛାତି ସତ୍ତଦିୱସେ ରଜ୍ଜସୁଖଂ ତାୱ ଅନୁଭୱ। ତମହଂ ସଞ୍ଞାପେସୀତି କୁକ୍କୁଚ୍ଚାୟିତମହଂ ବୋଧେସି। କଥଂ ସଞ୍ଞାପେସୀତି ଆହ ‘‘ସୋ କିରା’’ତିଆଦି। ଚିତ୍ତରୂପନ୍ତି ଚିତ୍ତାନୁରୂପଂ, ୟଥାକାମନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କିସ୍ସାତି କେନ କାରଣେନ। ଅରେ ତ୍ୱଂ ନାମ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନମରଣନ୍ତି ସତ୍ତହି ଦିୱସେହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନମରଣଂ। ୱିସ୍ସତ୍ଥୋତି ନିରାସଙ୍କଚିତ୍ତୋ, ମରଣସଙ୍କାରହିତୋ ନିବ୍ଭୟୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିବଦ୍ଧଂ ମରଣଂ ପେକ୍ଖମାନାତି ‘‘ଅହୋ ୱତାହଂ ତଦନ୍ତରଂ ଜୀୱେୟ୍ୟଂ, ୟଦନ୍ତରଂ ଅସ୍ସସିତ୍ୱା ପସ୍ସସାମି ପସ୍ସସିତ୍ୱା ୱା ଅସ୍ସସାମି, ଭଗୱତୋ ସାସନଂ ମନସି କରେୟ୍ୟଂ, ବହୁ ୱତ ମେ କତଂ ଅସ୍ସା’’ତି ଏୱଂ ମରଣସ୍ସତିୟା ଅନୁୟୁଞ୍ଜନତୋ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସପ୍ପୱତ୍ତିକାଲପଟିବଦ୍ଧଂ ମରଣଂ ପେକ୍ଖମାନା। ତତ୍ଥ ଅସ୍ସାସୋତି ବହିନିକ୍ଖମନନାସୱାତୋ। ପସ୍ସାସୋତି ଅନ୍ତୋପୱିସନୱାତୋ। ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନପି ୱଦନ୍ତି।

ମିଗୱଂ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱାତି ମିଗମାରଣତ୍ଥାୟ ‘‘ଅରଞ୍ଞେ ମିଗପରିୟେସନଂ ଚରିସ୍ସାମୀ’’ତି ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା। ତତ୍ଥ ମିଗୱନ୍ତି ମିଗାନଂ ୱାନନତୋ ହେସନତୋ ବାଧନତୋ ‘‘ମିଗୱ’’ନ୍ତି ଲଦ୍ଧସମଞ୍ଞଂ ମିଗୱଂ। ୟୋନକମହାଧମ୍ମରକ୍ଖିତତ୍ଥେରନ୍ତି ୟୋନକୱିସୟେ ଜାତଂ ଇଧାଗନ୍ତ୍ୱା ପବ୍ବଜିତଂ ଧମ୍ମରକ୍ଖିତନାମଧେୟ୍ୟଂ ମହାଥେରଂ। ହତ୍ଥିନାଗେନାତି ମହାହତ୍ଥିନା। ମହନ୍ତପରିୟାୟୋପି ହି ନାଗସଦ୍ଦୋତି ୱଦନ୍ତି। ଅହିନାଗାଦିତୋ ୱା ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘ହତ୍ଥିନାଗେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସାସୟଂ ତସ୍ସ ଅଜ୍ଝାସୟଂ। ତସ୍ସ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସେୱାତି ଅନାଦରେ ସାମିୱଚନଂ, ତସ୍ମିଂ ପସ୍ସନ୍ତେୟେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆକାସେ ଉପ୍ପତିତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ଅୟଂ ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧି ନ ହୋତୀତି ଗିହିସ୍ସପି ଇମଂ ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିୟଂ ଦସ୍ସେସି। ସା ହି ‘‘ପକତିୱଣ୍ଣଂ ୱିଜହିତ୍ୱା କୁମାରକୱଣ୍ଣଂ ୱା ଦସ୍ସେତି ନାଗୱଣ୍ଣଂ ୱା, ୱିୱିଧମ୍ପି ସେନାବ୍ୟୂହଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ଏୱଂ ଆଗତା ଇଦ୍ଧି ପକତିୱଣ୍ଣୱିଜହନୱିକାରୱସେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧି ନାମ। ଅଧିଟ୍ଠାନିଦ୍ଧିୟା ପନ ପଟିକ୍ଖେପୋ ନତ୍ଥି। ତଥା ଚ ୱକ୍ଖତି ଖୁଦ୍ଦକୱତ୍ଥୁକ୍ଖନ୍ଧକୱଣ୍ଣନାୟଂ (ଚୂଳୱ। ଅଟ୍ଠ। ୨୫୨) ‘‘ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିପାଟିହାରିୟଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ଅଧିଟ୍ଠାନିଦ୍ଧି ପନ ଅପ୍ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି। ଲଙ୍ଘେତ୍ୱାତି ଆକାସେ କାୟବନ୍ଧନଂ ପସାରେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଚୀୱରଂ ଲଙ୍ଘେତ୍ୱା।

ଛଣୱେସନ୍ତି ତୁଟ୍ଠିଜନନୱେସଂ, ଉସ୍ସୱୱେସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିୟାଦେସୁନ୍ତି ‘‘ଆଗତକାଲେ ଚୀୱରାଦୀନଂ ପରିୟେସନଂ ଭାରିୟ’’ନ୍ତି ପଠମମେୱ ପତ୍ତଚୀୱରାନି ସମ୍ପାଦେସୁଂ। ପଧାନଘରନ୍ତି ଭାୱନାନୁୟୋଗୱସେନ ୱୀରିୟାରମ୍ଭସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ ୱିୱିତ୍ତସେନାସନଂ। ସୋପୀତି ରଞ୍ଞୋ ଭାଗିନେୟ୍ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଅନୁପବ୍ବଜିତୋତି ଉଳାରୱିଭୱେନ ଖତ୍ତିୟଜନେନ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ପବ୍ବଜିତୋ। ଗନ୍ତ୍ୱାତି ଇଦ୍ଧିୟା ଗନ୍ତ୍ୱା। କୁସଲାଧିପ୍ପାୟୋତି ମନାପଜ୍ଝାସୟୋ। ଦ୍ୱେଳ୍ହକଜାତୋତି ‘‘ଇମେ ଭିକ୍ଖୂ ନ ଏକମଗ୍ଗେନ କଥେନ୍ତୀ’’ତି ସଂସୟମାପନ୍ନୋ। ଏକେକଂ ଭିକ୍ଖୁସହସ୍ସପରିୱାରନ୍ତି ଏକେକସ୍ସ ଏକେକସହସ୍ସପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ ଭିକ୍ଖୁପରିୱାରଞ୍ଚ। ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଆଗଚ୍ଛଥାତି ୱୁତ୍ତେପି ‘‘ସାସନଂ ପଗ୍ଗଣ୍ହିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଥେରା ଭିକ୍ଖୂ ‘‘ଧମ୍ମକମ୍ମ’’ନ୍ତି

ମଞ୍ଜୂଞ୍ଜମାନା ଗତା। ଇଦିସେସୁ ହି ଠାନେସୁ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ନ କାତବ୍ବଂ। କପ୍ପିୟସାସନଞ୍ଚେତଂ ନ ଗିହିକମ୍ମପଟିସଂଯୁତ୍ତଂ। ଥେରୋ ନାଗଚ୍ଛୀତି କିଞ୍ଚାପି ''ରାଜା ପକ୍କୋସତୀ''ତି ୱୁତ୍ତେପି ଧମ୍ମକମ୍ମତ୍ଥାୟ ଆଗନ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପନ ପେସିତେପି ନ ଆଗତୋ କିର। ଥେରୋ ହି ସଙ୍ଘସ୍ସ ୱିଷ୍ଟାତଓସେନ ସମ୍ମାଓନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ସମ୍ମାଓିତସ୍ସ ଚ ଉଦ୍ଧଂ କଉଦ୍ଧକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିତୋ ଅସାରୁପ୍ପୱଚନଲେସେନ ନ ଆଗଚ୍ଛୀତି। ମହଲ୍ଲକୋ ନୁ ଖୋ ଭନ୍ତେ ଥେରୋତି କିଞ୍ଚାପି ରାଜା ଥେରଂ ଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବୋ, ନାମଂ ପନ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛୀତି ୱଦନ୍ତି। ୱୟ୍ହନ୍ତି ଉପରି ମଣ୍ଡପସଦିସଂ ପଦରଚ୍ଛନ୍ନଂ, ସବ୍ବପଲିଗୁଣ୍ଠିମଂ ୱା ଛାଦେତ୍ୱା କତଂ ସକଟୱିସେସଂ ୱୟ୍ହନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ନାୱାସଙ୍ଘାଟଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ନାୱାତି ପୋତୋ। ସୋ ହି ଓରତୋ ପାରଂ ପତତି ଗଚ୍ଛତୀତି ପୋତୋ, ସୱେ ନେତୀତି ନାୱାତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏକତୋ ସଙ୍ଘଟିତା ନାୱା ନାୱାସଙ୍ଘାଟଂ, ତଥା ତଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସାସନପଚ୍ଚତ୍ଥିକାନଂ ବହୁଭାୱତୋ ଆହ ''ଆରକ୍ଖଂ ସଂୱିଧାୟା''ତି। ଯନ୍ତି ଯସ୍ମା, ଯେନ କାରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଆଗୁଂ ନ କରୋତୀତି ନାଗୋ''ତି (ଚୂଳଅଁୱ। ମେତ୍ତଗୂମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୨୭) ୱଚନତୋ ପାପକରଣାଭାୱତୋ ସମଣୋ ଇଧ ନାଗୋ ନାମାତି ମଞ୍ଜୂଞ୍ଜମାନା ''ଏକୋ ତଂ ମହାରାଜ ସମଣନାଗୋ ଦକ୍ଖିଣହତ୍ଥେ ଗଣ୍ହିସ୍ସତୀ''ତି ବ୍ୟାକରିଂସୁ। ଅବ୍ୟାହିଂସୂତି ଆକଡ୍ଢିଂସୁ। ''ରଜ୍ଜୁଞ୍ଚ ହତ୍ଥଗ୍ଗହଣଂ ଲୀଳଆୱସେନ କତଂ ୱିୟ ହୋତୀତି କପ୍ପାତିଆଦିଚୋଦନଂ କତ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ବାହିରତୋତି ଉୟ୍ୟାନସ୍ସ ବାହିରତୋ। ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଅତିଦୁକ୍କରଂ ହୁତ୍ୱା ପଞ୍ଞାୟତୀତି ଆହ ''ପଦେସପଥୱୀକମ୍ପନଂ ଦୁକ୍କର''ନ୍ତି। ଅଧିଟ୍ଠାନେ ପନେତ୍ଥ ୱିସୁଂ ଦୁକ୍କରତା ନାମ ନତ୍ଥି। ସୀମଂ ଅକ୍କମିତ୍ୱାତି ଅନ୍ତୋସୀମଂ ସୀମାୟ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ଅକ୍କମିତ୍ୱା। ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକନ୍ତି ଅଭିଞ୍ଞାୟ ପତିଟ୍ଠାଭୂତଂ। ୱିକୁବ୍ବନିଦ୍ଧିୟା ଏୱ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା ପଥୱୀଚଲନଂ ଅଧିଟ୍ଠହି। ରଥସ୍ସ ଅନ୍ତୋସୀମାୟ ଠିତୋ ପାଦୋୱ ଚଲୀତି ଏତ୍ଥ ପାଦୋତି ରଥଚକ୍କଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ରଥସ୍ସ ଗମନକିଚ୍ଚସାଧନତୋ ପାଦସଦିସତ୍ତା ଇଧ ''ପାଦୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସକ୍ଖତୀତି ସକ୍ଖିସ୍ସତି। ଏତମତ୍ଥନ୍ତି ୱିନା ଚେତନାୟ ପାପସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥଂ। ଚେତନାହନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ଚେତନଂ ଅହ''ନ୍ତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ କାତବ୍ବୋ। ଚେତୟିତ୍ୱାତି ଚେତନଂ ପୱତ୍ତୟିତ୍ୱା। ଦୀପକତିତ୍ତିରୋତି ଅତ୍ତନୋ ନିସିନ୍ନଭାୱସ୍ସ ଦୀପନତୋ ଏୱଂଲଦ୍ଧନାମୋ ତିତ୍ତିରୋ। ଯଂ ଅରଞ୍ଞଂ ନେତ୍ୱା ସାକୁଣିକୋ ତସ୍ସ ସଦ୍ଦେନ ଆଗତାଗତେ ତିତ୍ତିରେ ଗଣ୍ହାତି।

ତାପସଂ ପୁଚ୍ଛୀତି ଅତୀତେ କିର ଏକସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚନ୍ତଗାମେ ଏକୋ ସାକୁଣିକୋ ଏକଂ ଦୀପକତିତ୍ତିରଂ ଗହେତ୍ୱା ସୁଟ୍ଠୁ ସିକ୍ଖାପେତ୍ୱା ପଞ୍ଜରେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପଟିଜଗ୍ଗତି। ସୋ ତଂ ଅରଞ୍ଞଂ ନେତ୍ୱା ତସ୍ସ ସଦ୍ଦେନ ଆଗତାଗତେ ତିତ୍ତିରେ ଗଣ୍ହାତି। ତିତ୍ତିରୋ ''ମଂ ନିସ୍ସାୟ ବହୂ ମମ ଞାତକା ନସ୍ସନ୍ତି, ମୟ୍ହେତଂ ପାପ''ନ୍ତି ନିସ୍ସଦ୍ଦୋ ଅହୋସି। ସୋ ତସ୍ସ ନିସ୍ସଦ୍ଦଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ୱେଳୁପେସିକାୟ ତଂ ସୀସେ ପହରତି। ତିତ୍ତିରୋ ଦୁକ୍ଖାତୁରତାୟ ସଦ୍ଦଂ କରୋତି। ଏୱଂ ସୋ ସାକୁଣିକୋ ତଂ ନିସ୍ସାୟ ତିତ୍ତିରେ ଗହେତ୍ୱା ଜୀୱିକଂ କପ୍ପେସି। ଅଥ ସୋ ତିତ୍ତିରୋ ଚିନ୍ତେସି ''ଇମେ ମରନ୍ତୂତି ମୟ୍ହଂ ଚେତନା ନତ୍ଥି, ପଟିଚ୍ଚ କମ୍ମଂ ପନ ମଂ ଫୁସତି। ମୟି ସଦ୍ଦଂ ଅକରୋନ୍ତେ ହି ଏତେ ନାଗଚ୍ଛନ୍ତି, କରୋନ୍ତେଯେୱାଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଆଗତାଗତେ ଅୟଂ ଗହେତ୍ୱା ଜୀୱିତକ୍ଖୟଂ ପାପେତି, ଅତ୍ଥି ନୁ ଖୋ ଏତ୍ଥ ମୟ୍ହଂ ପାପଂ, ନତ୍ଥୀ''ତି। ସୋ ତତୋ ପଟ୍ଠାୟ ''କୋ ନୁ ଖୋ ମେ ଇମଂ କଙ୍ଖଂ ଛିନ୍ଦେୟ୍ୟା''ତି ତଥାରୂପଂ ପଣ୍ଡିତଂ ଉପଧାରେନ୍ତୋ ଚରତି। ଅଥେକଦିୱସଂ ସୋ ସାକୁଣିକୋ ବହୁକେ ତିତ୍ତିରେ ଗହେତ୍ୱା ପଚ୍ଛିଂ ପୂରେତ୍ୱା ''ପାନୀୟଂ ପିୱିସ୍ସାମୀ''ତି ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ତାପସପବ୍ବଜ୍ଜାୟ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ଝାନାଭିଞ୍ଞାୟୋ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ଅରଞ୍ଞେ ୱସନ୍ତସ୍ସ ଅସ୍ସମଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତଂ ପଞ୍ଜରଂ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ଠପେତ୍ୱା ପାନୀୟଂ ପିୱିତ୍ୱା ୱାଲିକାତଲେ ନିପନ୍ନୋ ନିଦ୍ଦଂ ଓକ୍କମି। ତିତ୍ତିରୋ ତସ୍ସ ନିଦ୍ଦମୋକ୍କନ୍ତଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ''ମମ କଙ୍ଖଂ ଇମଂ ତାପସଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମି, ଜାନନ୍ତୋ ମେ କଥେସ୍ସତୀ''ତି ପଞ୍ଜରେ ନିସିନ୍ନୋୟେୱ –

''ଞାତକୋ ନୋ ନିସିନ୍ନୋତି, ବହୁ ଆଗଚ୍ଛତେ ଜନୋ;

ପଟିଚ୍ଚ କମ୍ମଂ ଫୁସତି, ତସ୍ମିଂ ମେ ସଙ୍କତେ ମନୋ''ତି। (ଜା। ୧।୪।୭୫) –

ତାପସଂ ପୁଚ୍ଛି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ (ଜା। ଅଟ୍ଠ। ୩।୭୫) – ଭନ୍ତେ, ସଚାହଂ ସଦ୍ଦଂ ନ କରେୟ୍ୟଂ, ଅୟଂ ତିତ୍ତିରଜନୋ ନ ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ, ମୟି ପନ ସଦ୍ଦଂ କରୋନ୍ତେ ''ଞାତକୋ ନୋ ନିସିନ୍ନୋ''ତି ଅୟଂ ବହୁଜନୋ ଆଗଚ୍ଛତି, ତଂ ଆଗତାଗତଂ ଲୁଦ୍ଦୋ ଗହେତ୍ୱା ଜୀୱିତକ୍ଖୟଂ ପାପେନ୍ତୋ ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ମଂ ନିସ୍ସାୟ ଏତଂ ପାଣାତିପାତକମ୍ମଂ ଫୁସତି ପଟିଲଭତି ୱିନ୍ଦତି, ତସ୍ମିଂ ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କତେ ପାପେ ''ମମ ନୁ ଖୋ ଏତଂ ପାପ''ନ୍ତି ଏୱଂ ମେ ମନୋ ସଙ୍କତି ପରିସଙ୍କତି କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି।

ନ ପଟିଚ୍ଚ କମ୍ମଂ ଫୁସତୀତିଆଦିକାୟ ପନ ତାପସେନ ୱୁତ୍ତଗାଥାୟ ଅୟମତ୍ଥୋ – ଯଦି ତୱ ପାପକିରିୟାୟ ମନୋ ନ ପଦୁସ୍ସତି, ତନ୍ନିନ୍ନୋ ତପ୍ପୋଣୋ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଲୁଦ୍ଦେନ ତଂ ପଟିଚ୍ଚ କତମ୍ପି ପାପକମ୍ମଂ ତଂ ନ ଫୁସତି ନ ଅଲ୍ଲୀୟତି। ପାପକିରିୟାୟ ହି ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କସ୍ସ ନିରାଲୟସ୍ସ ଭଦ୍ରସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧସ୍ସ ସତୋ ତୱ ପାଣାତିପାତଚେତନାୟ ଅଭାୱା ତଂ ପାପଂ ନ ଉପଲିମ୍ପତି, ତୱ ଚିତ୍ତଂ ନ ଅଲ୍ଲୀୟତୀତି।

ସମୟଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେସୀତି ଅତ୍ତନୋ ସଦ୍ଧାସମୁଦ୍ଦସ୍ସ ଲଦ୍ଧିଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେସି। ସାଣିପାକାରଂ ପରିକ୍ଖିପାପେତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ସାଣିପାକାରନ୍ତି କରଣତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ, ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଥେରଞ୍ଚ ଯଥା ତେ ଭିକ୍ଖୂ ନ ପସ୍ସନ୍ତି, ଏୱଂ ସାଣିପାକାରେନ ସମନ୍ତତୋ ପରିକ୍ଖିପାପେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ସାଣିପାକାରଂ ୱା ସମନ୍ତତୋ ପରିକ୍ଖିପାପେତ୍ୱାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ସାଣିପାକାରନ୍ତରେତି ସାଣିପାକାରସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ। ଏକଲଦ୍ଧିକେତି ସମାନଲଦ୍ଧିକେ। କିଂ ୱଦତି ସୀଲେନାତି କିଂୱାଦୀ। ଅଥ ୱା କୋ କତମୋ ୱାଦୋ କିଂୱାଦୋ, ସୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି କିଂୱାଦୀ। ସସ୍ସତଂ ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଲୋକଞ୍ଚ ୱଦନ୍ତି ପଞ୍ଞପେନ୍ତି ସୀଲେନାତି ସସ୍ସତୱାଦିନୋ। ଅଥ ୱା ୱଦନ୍ତି ଏତେନାତି ୱାଦୋ, ଦିଟ୍ଠିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସସ୍ସତୋ ୱାଦୋ ସସ୍ସତୱାଦୋ, ସୋ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ସସ୍ସତୱାଦିନୋ, ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ସସ୍ସତୋ ୱାଦୋ ଏତେସମତ୍ଥୀତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ତେସଞ୍ହି ଅତ୍ତା ଲୋକୋ ଚ ସସ୍ସତୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ୱାଦୋତି? ସଚ୍ଚମେତଂ। ସସ୍ସତସହଚରିତତାଯ ପନ ୱାଦୋପି ସସ୍ସତୋତି ୱୁତ୍ତୋ ଯଥା ‘‘କୁନ୍ତା ପଚରନ୍ତୀ’’ତି। ସସ୍ସତୋତି ୱାଦୋ ଏତେସନ୍ତି ୱା ଇତିସଦ୍ଦଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯେ ରୂପାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଅତ୍ତାତି ଚ ଲୋକୋତି ଚ ଗହେତ୍ୱା ତଂ ସସ୍ସତଂ ଅମତଂ ନିଚ୍ଚଂ ଧୁୱଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି, ତେ ସସ୍ସତୱାଦିନୋତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ନିଦ୍ଦେସେ ପଟିସମ୍ଭିଦାଯଞ୍ଚ –

‘‘ରୂପଂ ଅତ୍ତା ଚେୱ ଲୋକୋ ଚ ସସ୍ସତୋ ଚାତି ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଲୋକଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି। ୱେଦନଂ… ସଞ୍ଞଂ… ସଙ୍ଖାରେ… ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ତା ଚେୱ ଲୋକୋ ଚ ସସ୍ସତୋ ଚାତି ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଲୋକଞ୍ଚ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ’’ତି।

ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ‘‘ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତି, ୱେଦନଂ… ସଞ୍ଞଂ… ସଙ୍ଖାରେ… ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ’’ତି ଇମିସ୍ସା ପଞ୍ଚୱିଧାଯ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯା ୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ। ‘‘ରୂପୱନ୍ତଂ ଅତ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦିକାଯ ପନ ପଞ୍ଚଦସୱିଧାଯ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଯା ୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧେ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞୋ ଲୋକୋତି ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀତି ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି। ତଥା ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ତନୋ ଉପଭୋଗଭୂତୋ ଲୋକୋତି, ସସନ୍ତତିପତିତେ ୱା ଖନ୍ଧେ ‘‘ଅତ୍ତା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞୋ ଲୋକୋତି ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସତ୍ତେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ୱା ଏକଚ୍ଚଂ ସସ୍ସତଂ ଏତସ୍ସାତି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୋ, ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦୋ। ସୋ ଏତେସମତ୍ଥୀତି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା, ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦିନୋ। ତେ ଦୁୱିଧା ହୋନ୍ତି ସତ୍ତେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା ସଙ୍ଖାରେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକାତି । ତତ୍ଥ ‘‘ଇସ୍ସରୋ ନିଚ୍ଚୋ, ଅଞ୍ଞେ ସତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୱାଦା ସତ୍ତେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା ସେଯ୍ୟଥାପି ଇସ୍ସରୱାଦା। ‘‘ନିଚ୍ଚୋ ବ୍ରହ୍ମା, ଅଞ୍ଞେ ସତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୱାଦାପି ସତ୍ତେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ‘‘ପରମାଣୱୋ ନିଚ୍ଚା, ଦ୍ୱିଅଣୁକାଦଯୋ ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୱାଦା ସଙ୍ଖାରେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକା ସେଯ୍ୟଥାପି କଣାଦୱାଦାଦଯୋ। ‘‘ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଅନିଚ୍ଚା, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଏୱଂୱାଦିନୋପି ସଙ୍ଖାରେକଚ୍ଚସସ୍ସତିକାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ନନୁ ‘‘ଏକଚ୍ଚେ ଧମ୍ମା ସସ୍ସତା, ଏକଚ୍ଚେ ଅସସ୍ସତା’’ତି ଏତସ୍ମିଂ ୱାଦେ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅସସ୍ସତଭାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ଯଥାସଭାୱାୱବୋଧୋ ଏୱ, ତଯିଦଂ କଥଂ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନନ୍ତି? କୋ ୱା ଏୱମାହ – ‘‘ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅସସ୍ସତଭାୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି, ଅସସ୍ସତେସୁଯେୱ ପନ କେସଞ୍ଚି ଧମ୍ମାନଂ ସସ୍ସତଭାୱାଭିନିୱେସୋ ଇଧ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ। ତେନ ପନ ଏକୱାରେ ପୱତ୍ତମାନେନ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅସସ୍ସତଭାୱାୱବୋଧୋ ୱିଦୂସିତୋ ସଂସଟ୍ଠଭାୱତୋ, ୱିସସଂସଟ୍ଠୋ ୱିଯ ସପ୍ପି ମଣ୍ଡୋ ସକିଚ୍ଚକରଣାସମତ୍ଥତାଯ ସମ୍ମାଦସ୍ସନପକ୍ଖେ ଠପେତବ୍ବତଂ ନାରହତୀତି। ଅସସ୍ସତଭାୱେନ ନିଚ୍ଛିତାପି ୱା ଚକ୍ଖୁଆଦଯୋ ସମାରୋପିତଜୀୱସଭାୱା ଏୱ ଦିଟ୍ଠିଗତିକେହି ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ତଦୱବୋଧସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଭାୱୋ ନ ସକ୍କା ନିୱାରେତୁଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅସଙ୍ଖତାଯ ଚ ସଙ୍ଖତାଯ ଚ ଧାତୁଯା ୱସେନ ଯଥାକ୍କମଂ ଏକଚ୍ଚେ ଧମ୍ମା ସସ୍ସତା, ଏକଚ୍ଚେ ଅସସ୍ସତାତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୋ ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୋପି ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଏୱଂପକାରା ଚୋଦନା ଅନୱକାସା ହୋତି ଅୱିପରୀତଧମ୍ମସଭାୱସମ୍ପଟିପତ୍ତିଭାୱତୋ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ପୁରିମସସ୍ସତୱାଦେପି ଅସସ୍ସତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସସ୍ସତାତି ଗହଣଂ ୱିସେସତୋ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ, ସସ୍ସତାନଂ ପନ ସସ୍ସତାତି ଗାହୋ ନ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ ଯଥାସଭାୱଗ୍ଗହଣଭାୱତୋ। ଅସସ୍ସତେସୁଯେୱ ପନ କେଚିଦେୱ ଧମ୍ମା ସସ୍ସତାତି ଗହେତବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ୱିଭାଗପୱତ୍ତିଯା ଇମସ୍ସ ୱାଦସ୍ସ ୱାଦନ୍ତରତା ୱୁତ୍ତା। ନ ଚେତ୍ଥ ସମୁଦାଯନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଏକଦେସସ୍ସ ସପ୍ପଦେସସସ୍ସତଗ୍ଗାହୋ ନିପ୍ପଦେସସସ୍ସତଗ୍ଗାହେ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ୱାଦିତବ୍ବିସଯୱିସେସୱସେନ ୱାଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞେ ଏୱ ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ‘‘ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ସସ୍ସତା’’ତି ଅଭିନିୱିଟ୍ଠା, ଅଞ୍ଞେ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତାତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନଂ ଏକଦେସପରିଗ୍ଗହୋ ଚ ୱାଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ପରିବ୍ୟତ୍ତୋଯେୱାତି।

ଅନ୍ତାନନ୍ତିକାତି ଏତ୍ଥ ଅମତି ଗଚ୍ଛତି ଏତ୍ଥ ସଭାୱୋ ଓସାନନ୍ତି ଅନ୍ତୋ, ମରିଯାଦା। ତପ୍ପଟିସେଧେନ ଅନନ୍ତୋ। କସ୍ସ ପନାଯଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତୋତି? ଲୋକୀଯତି ସଂସାରନିସ୍ସରଣତ୍ଥିକେହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକେହି, ଲୋକୀଯତି ୱା ଏତ୍ଥ ତେହି ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞଂ ତବ୍ବିପାକୋ ଚାତି ଲୋକୋତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତସ୍ସ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତାଦିସଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ। ଅନ୍ତୋ ଚ ଅନନ୍ତୋ ଚ ଅନ୍ତାନନ୍ତୋ ଚ ନେୱନ୍ତନାନନ୍ତୋ ଚାତି ଅନ୍ତାନନ୍ତୋ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସେନ ୱା ‘‘ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଅନ୍ତାନନ୍ତସହଚରିତୋ ୱାଦୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତୋ ଯଥା ‘‘କୁନ୍ତା ପଚରନ୍ତୀ’’ତି। ଅନ୍ତାନନ୍ତସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ୱା ଯଥା ‘‘ମଞ୍ଚା ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଂ କରୋନ୍ତୀ’’ତି। ସୋ ଏତେସମତ୍ଥୀତି ଅନ୍ତାନନ୍ତିକା, ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦିନୋ। ‘‘ଅନ୍ତୱା ଅଯଂ ଲୋକୋ,

ଅନନ୍ତୋ ଅୟଂ ଲୋକୋ, ଅନ୍ତୱା ଚ ଅୟଂ ଲୋକୋ ଅନନ୍ତୋ ଚ, ନେୱାୟଂ ଲୋକୋ ଅନ୍ତୱା ନ ପନାନନ୍ତୋ’’ତି ଏୱଂ ଅନ୍ତଂ ୱା ଅନନ୍ତଂ ୱା ଅନ୍ତାନନ୍ତଂ ୱା ନେୱନ୍ତନାନନ୍ତଂ ୱା ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତୱାଦାତି ଅନ୍ତୋ। ଚତୁବ୍ବିଧା ହି ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦିନୋ ଅନ୍ତୱାଦୀ ଅନନ୍ତୱାଦୀ ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦୀ ନେୱନ୍ତନାନନ୍ତୱାଦୀତି। ତଥା ହି କୋଚି ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତଂ ଚକ୍କୱାଳପରିୟନ୍ତଂ ଅୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ତଂ ‘‘ଲୋକୋ’’ତି ଗହେତ୍ୱା ଅନ୍ତସଞ୍ଞୀ ଲୋକସ୍ମିଂ ହୋତି। ଚକ୍କୱାଳପରିୟନ୍ତଂ କତ୍ୱା ୱଡ୍ଢିତକସିଣେ ପନ ଅନନ୍ତସଞ୍ଞୀ ହୋତି। ଉଦ୍ଧମଧୋ ଅୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ପନ ତିରିୟଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଉଦ୍ଧମଧୋ ଅନ୍ତସଞ୍ଞୀ ତିରିୟଂ ଅନନ୍ତସଞ୍ଞୀ ହୋତି। କୋଚି ପନ ଯସ୍ମା ଲୋକସଞ୍ଞିତୋ ଅତ୍ତା ଅଧିଗତୱିସେସେହି ମହେସୀହି କଦାଚି ଅନନ୍ତୋ ସକ୍ଖିଦିଟ୍ଠୋ ଅନୁସୁୟ୍ୟତି, ତସ୍ମା ନେୱନ୍ତୱା। ଯସ୍ମା ପନ ତେହିୟେୱ କଦାଚି ଅନ୍ତୱା ସକ୍ଖିଦିଟ୍ଠୋ ଅନୁସୁୟ୍ୟତି, ତସ୍ମା ନ ପନ ଅନନ୍ତୋତି ଏୱଂ ନେୱନ୍ତନାନନ୍ତସଞ୍ଞୀ ଲୋକସ୍ମିଂ ହୋତି। କେଚି ପନ ଯଦି ପନାୟଂ ଅତ୍ତା ଅନ୍ତୱାସିୟା, ଦୂରଦେସେ ଉପପଜ୍ଜମାନାନୁସ୍ସରଣାଦିକିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତି ନ ସିୟା। ଅଥ ଅନନ୍ତୋ ଇଧ ଠିତସ୍ସ ଦେୱଲୋକନିରୟାଦୀସୁ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନମ୍ପି ସିୟା। ସଚେ ପନ ଅନ୍ତୱା ଚ ଅନନ୍ତୋ ଚ, ତଦୁଭୟପଟିସେଧଦୋସସମାୟୋଗୋ, ତସ୍ମା ଅନ୍ତୱା ଅନନ୍ତୋତି ଚ ଅବ୍ୟାକରଣୀୟୋ ଅତ୍ତାତି ଏୱଂ ତକ୍କନୱସେନ ନେୱନ୍ତନାନନ୍ତସଞ୍ଞୀ ହୋତୀତି ୱଣ୍ଣୟନ୍ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯୁତ୍ତଂ ତାୱ ପୁରିମାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱାଦୀନଂ ଅନ୍ତଞ୍ଚ ଅନନ୍ତଞ୍ଚ ଅନ୍ତାନନ୍ତଞ୍ଚ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତୱାଦତ୍ତା ଅନ୍ତାନନ୍ତିକତ୍ତଂ, ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପନ ତଦୁଭୟପଟିସେଧନୱସେନ ପୱତ୍ତୱାଦତ୍ତା କଥଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକତ୍ତନ୍ତି? ତଦୁଭୟପଟିସେଧନୱସେନ ପୱତ୍ତୱାଦତ୍ତା ଏୱ। ଯସ୍ମା ଅନ୍ତାନନ୍ତପଅସେଧୱାଦୋପି ଅନ୍ତାନନ୍ତୱିସୟୋ ଏୱ ତଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତ୍ତା। ଏତଦତ୍ଥମେୱ ହି ଆରବ୍ଭ ‘‘ପୱତ୍ତୱାଦା’’ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଯୁତ୍ତଂ ତାୱ ପଚ୍ଛିମୱାଦଦ୍ୱୟସ୍ସ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକତ୍ତଂ, ଅନ୍ତାନନ୍ତାନଂ ୱସେନ ଉଭୟୱିସୟତ୍ତା ଏତେସଂ ୱାଦସ୍ସ, ପୁରିମୱାଦଦ୍ୱୟସ୍ସ ପନ କଥଂ ୱିସୁଂ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକତ୍ତନ୍ତି? ଉପଚାରୱୁତ୍ତିୟା। ସମୁଦିତେସୁ ହି ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦେସୁ ପୱତ୍ତମାନୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକସଦ୍ଦୋ ତତ୍ଥ ନିରୁଳ୍ହତାୟ ପଚ୍ଚେକମ୍ପି ଅନ୍ତାନନ୍ତୱାଦୀସୁ ପୱତ୍ତତି ଯଥା ଅରୂପଜ୍ଝାନେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖପରିୟାୟୋ, ଯଥା ଚ ଲୋକେ ସତ୍ତିସୟୋତି।

ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକାତି ଏତ୍ଥ ନ ମରତି ନ ଉପଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀତି ଅମରା। କା ସା? ‘‘ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ, ତଥାତିପି ମେ ନୋ, ଅଞ୍ଞଥାତିପି ମେ ନୋ, ନୋତିପି ମେ ନୋ, ନୋ ନୋତିପି ମେ ନୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୬୨) ଏୱଂ ପୱତ୍ତୱାଦୱସେନ ପରିୟନ୍ତରହିତା ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ଚେୱ ୱାଚା ଚ। ‘‘ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ’’ତିଆଦିନା ୱିୱିଧୋ ନାନପ୍ପକାରୋ ଖେପୋ ପରୱାଦୀନଂ ଖିପନଂ ୱିକ୍ଖେପୋ, ଅମରାୟ ଦିଟ୍ଠିୟା ୱାଚାୟ ୱା ୱିକ୍ଖେପୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପୋ, ସୋ ଏତେସମତ୍ଥୀତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା। ଅଥ ୱା ଅମରାୟ ଦିଟ୍ଠିୟା ୱାଚାୟ ୱିକ୍ଖିପନ୍ତୀତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିନୋ, ଅମରାୱିକ୍ଖେପିନୋ ଏୱ ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା। ଅଥ ୱା ଅମରା ନାମ ମଚ୍ଛଜାତି, ସା ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନନିମୁଜ୍ଜନାଦିୱସେନ ଉଦକେ ସନ୍ଧାୱମାନା ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଏୱମେୱ ଅୟମ୍ପି ୱାଦୋ ଏକସ୍ମିଂ ସଭାୱେ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସନ୍ଧାୱତି, ଗାହଂ ନ ଉପଗଚ୍ଛତୀତି ଅମରାୟ ୱିକ୍ଖେପୋ ୱିୟାତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅୟଞ୍ହି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକୋ ‘‘ଇଦଂ କୁସଲ’’ନ୍ତି ୱା ‘‘ଅକୁସଲ’’ନ୍ତି ୱା ପୁଟ୍ଠୋ ନ କିଞ୍ଚି ବ୍ୟାକରୋତି। ‘‘ଇଦଂ କୁସଲ’’ନ୍ତି ୱା ପୁଟ୍ଠୋ ‘‘ଏୱମ୍ପି ମେ ନୋ’’ତି ୱଦତି। ତତୋ ‘‘କିଂ ଅକୁସଲ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ତଥାତିପି ମେ ନୋ’’ତି ୱଦତି। ‘‘କିଂ ଉଭୟତୋ ଅଞ୍ଞଥା’’ତିପି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଅଞ୍ଞଥାତିପି ମେ ନୋ’’ତି ୱଦତି। ତତୋ ‘‘ତିୱିଧେନପି ନ ହୋତି, କିଂ ତେ ଲଦ୍ଧୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ନୋତିପି ମେ ନୋ’’ତି ୱଦତି। ତତୋ ‘‘କିଂ ନୋ ନୋ ତେ ଲଦ୍ଧୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ନୋ ନୋତିପି ମେ ନୋ’’ତି ୱଦତି। ଏୱଂ ୱିକ୍ଖେପମେୱ ଆପଜ୍ଜତି, ଏକମେକସ୍ମିମ୍ପି ପକ୍ଖେ ନ ତିଟ୍ଠତି। ତତୋ ‘‘ଅତ୍ଥି ପରୋ ଲୋକୋ’’ତିଆଦିନା ପୁଟ୍ଠୋପି ଏୱମେୱ ୱିକ୍ଖିପତି, ନ ଏକସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ତିଟ୍ଠତି। ସୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପୋ ଏତେସମତ୍ଥୀତି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା।

ନନୁ ଚାୟଂ ସବ୍ବୋପି ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକୋ କୁସଲାଦୟୋ ଧମ୍ମେ ପରଲୋକତ୍ଥିକାଦୀନି ଚ ଯଥାଭୂତଂ ଅନୱବୁଜ୍ଝମାନୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଞ୍ହଂ ପୁଟ୍ଠୋ ପୁଚ୍ଛାୟ ୱିକ୍ଖେପନମତ୍ତଂ ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ କଥଂ ଦିଟ୍ଠିଗତିକଭାୱୋ। ନ ହି ଅୱତ୍ତୁକାମସ୍ସ ୱିୟ ପୁଚ୍ଛିତଂ ଅଜାନନ୍ତସ୍ସ ୱିକ୍ଖେପକରଣମତ୍ତେନ ଦିଟ୍ଠିଗତିକତା ଯୁତ୍ତାତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ନ ହେୱ ଖୋ ପୁଚ୍ଛାୟ ୱିକ୍ଖେପକରଣମତ୍ତେନ ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଗତିକତା, ଅଥ ଖୋ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସୱସେନ ସସ୍ସତାଭିନିୱେସତୋ। ମିଚ୍ଛାଭିନିୱିଟ୍ଠୋୟେୱ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧିତାୟ କୁସଲାଦିଧମ୍ମେ ପରଲୋକତ୍ଥିକାଦୀନି ଚ ଯାଥାୱତୋ ଅସମ୍ପଟିପଜ୍ଜମାନୋ ଅତ୍ତନା ଅୱିଞ୍ଞାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପରଂ ୱିଞ୍ଞାପେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତାୟ ମୁସାୱାଦାଦିଭୟେନ ଚ ୱିକ୍ଖେପଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସତ୍ତେୱ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିୟୋ, ସେସା ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିୟୋ’’ତି। ଅଥ ୱା ପୁଞ୍ଞପାପାନଂ ତବ୍ବିପାକାନଞ୍ଚ ଅନୱବୋଧେନ ଅସଦ୍ଦହନେନ ଚ ତବ୍ବିସୟାୟ ପୁଚ୍ଛାୟ ୱିକ୍ଖେପକରଣଂୟେୱ ସୁନ୍ଦରନ୍ତି ଖନ୍ତିଂ ରୁଚିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅଭିନିୱିସନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନା ୱିସୁଂୟେୱ ଚେସା ଏକା ଦିଟ୍ଠି ସତ୍ତଭଙ୍ଗଦିଟ୍ଠି ୱିୟାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତୋୟେୱ ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପରିୟନ୍ତରହିତା ଦିଟ୍ଠିଗତିକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ଚେୱ ୱାଚା ଚା’’ତି।

ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକାତି ଏତ୍ଥ ଅଧିଚ୍ଚ ଯଦିଚ୍ଛକଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ ୱିନା ସମୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚାତି ଦସ୍ସନଂ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଂ। ଅତ୍ତଲୋକସଞ୍ଞିତାନଞ୍ହି ଖନ୍ଧାନଂ ଅଧିଚ୍ଚୁପ୍ପତ୍ତିଆକାରାରମ୍ମଣଂ ଦସ୍ସନଂ ତଦାକାରସନ୍ନିସ୍ସୟୱସେନ ପୱତ୍ତିତୋ ତଦାକାରସହଚରିତତାୟ ଚ

ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଯଥା ‘‘ମଞ୍ଚା ଘୋସନ୍ତି, କୁନ୍ତା ପଚରନ୍ତୀ’’ତି ଚ। ତଂ ଏତେସମତ୍ଥୀତି ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକା।

ସଞ୍ଞୀୱାଦାତି ସଞ୍ଞୀ ୱାଦୋ ଏତେସମତ୍ଥୀତି ସଞ୍ଞୀୱାଦା ‘‘ବୁଦ୍ଧଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି ଯଥା। ଅଥ ୱା ସଞ୍ଞୀତି ପୱତ୍ତୋ ୱାଦୋ ସଞ୍ଞୀସହଚରଣନଯେନ। ସଞ୍ଞୀ ୱାଦୋ ଯେସଂ ତେ ସଞ୍ଞୀୱାଦା। ‘‘ରୂପୀ ଅତ୍ତା ହୋତି ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା, ସଞ୍ଞୀତି ନଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି, ଅରୂପୀ ଅତ୍ତା ହୋତି, ରୂପୀ ଚ ଅରୂପୀ ଚ ଅତ୍ତା ହୋତି, ନେୱ ରୂପୀ ନାରୂପୀ ଚ ଅତ୍ତା ହୋତି। ଅନ୍ତୱା ଅତ୍ତା ହୋତି, ଅନନ୍ତୱା ଅତ୍ତା ହୋତି, ଅନ୍ତୱା ଚ ଅନନ୍ତୱା ଚ ଅତ୍ତା ହୋତି, ନେୱନ୍ତୱା ନାନନ୍ତୱା ଅତ୍ତା ହୋତି। ଏକତ୍ତସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତା ହୋତି, ନାନତ୍ତସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତା ହୋତି। ପରିତ୍ତସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତା ହୋତି, ଅପ୍ପମାଣସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତା ହୋତି। ଏକନ୍ତସୁଖୀ ଅତ୍ତା ହୋତି, ଏକନ୍ତଦୁକ୍ଖୀ ଅତ୍ତା ହୋତି। ସୁଖଦୁକ୍ଖୀ ଅତ୍ତା ହୋତି, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖୀ ଅତ୍ତା ହୋତି ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା, ସଞ୍ଞୀତି ନଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୭୬) ଏୱଂ ସୋଳସୱିଧେନ ୱିଭତ୍ତୱାଦାନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ।

ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦା ଚ ସଞ୍ଞୀୱାଦେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। କେୱଲଞ୍ହି ‘‘ସଞ୍ଞୀ ଅତ୍ତା’’ତି ଗଣ୍ହନ୍ତାନଂ ୱସେନ ସଞ୍ଞୀୱାଦା ୱୁତ୍ତା, ‘‘ଅସଞ୍ଞୀ’’ତି ଚ ‘‘ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀ’’ତି ଚ ଗଣ୍ହନ୍ତାନଂ ୱସେନ ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା ଚ ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦା ଚ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା ‘‘ରୂପୀ ଅତ୍ତା ହୋତି ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା, ଅସଞ୍ଞୀତି ନଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି, ଅରୂପୀ ଅତ୍ତା ହୋତି, ରୂପୀ ଚ ଅରୂପୀ ଚ ଅତ୍ତା ହୋତି, ନେୱ ରୂପୀ ନାରୂପୀ ଅତ୍ତା ହୋତି। ଅନ୍ତୱା ଅତ୍ତା ହୋତି, ଅନନ୍ତୱା ଅତ୍ତା ହୋତି, ଅନ୍ତୱା ଚ ଅନନ୍ତୱା ଚ ଅତ୍ତା ହୋତି, ନେୱନ୍ତୱା ନାନନ୍ତୱା ଅତ୍ତା ହୋତି ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା, ଅସଞ୍ଞୀତି ନଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ’’ତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠୱିଧେନ ୱିଭତ୍ତା। ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦାପି ଏୱମେୱ ‘‘ରୂପୀ ଅତ୍ତା ହୋତି ଅରୋଗୋ ପରଂ ମରଣା, ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀତି ନଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୮୨) ଅଟ୍ଠୱିଧେନ ୱିଭତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଉଚ୍ଛେଦୱାଦାତି ‘‘ଅଯଂ ଅତ୍ତା ରୂପୀ ଚାତୁମହାଭୂତିକୋ ମାତାପେତ୍ତିକସମ୍ଭୱୋ କାଯସ୍ସ ଭେଦା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ୱିନସ୍ସତି, ନ ହୋତି ପରଂ ମରଣା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୮୫) ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ପୱତ୍ତଂ ଉଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନଂ ଉଚ୍ଛେଦୋ ସହଚରଣନଯେନ। ଉଚ୍ଛେଦୋ ୱାଦୋ ଯେସଂ ତେ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା, ଉଚ୍ଛେଦୱାଦୋ ୱା ଏତେସମତ୍ଥୀତି ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା, ଉଚ୍ଛେଦଂ ୱଦନ୍ତୀତି ୱା ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା।

ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦାତି ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୋ ନାମ ଦସ୍ସନଭୂତେନ ଞାଣେନ ଉପଲଦ୍ଧଧମ୍ମୋ, ପଚ୍ଚକ୍ଖଧମ୍ମୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତଭାୱସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମେ ନିବ୍ବାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନଂ, ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ ଦୁକ୍ଖୂପସମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ୱଦନ୍ତୀତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦା। ତେ ପନ ‘‘ଯତୋ ଖୋ ଭୋ ଅଯଂ ଅତ୍ତା ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ସମପ୍ପିତୋ ସମଙ୍ଗୀଭୂତୋ ପରିଚାରେତି, ଏତ୍ତାୱତା ଖୋ ଭୋ ଅଯଂ ଅତ୍ତା ପରମଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୯୪) ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ନିବ୍ବାନଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି। ତେ ହି ମନ୍ଧାତୁକାମଗୁଣସଦିସେ ମାନୁସକେ କାମଗୁଣେ, ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତିଦେୱରାଜସ୍ସ କାମଗୁଣସଦିସେ ଦିବ୍ବେ ଚ କାମଗୁଣେ ଉପଗତାନଂ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତିଂ ୱଦନ୍ତି।

ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀତି ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡେ ଆଗତନଯେନେୱ ୱେନଯିକାଦିଭାୱଂ ୱିଭଜ୍ଜ ୱଦତୀତି ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀ।

ତତ୍ଥ ହି ଭଗୱତା ‘‘ଅହଞ୍ହି, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ୱିନଯାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେମି ରାଗସ୍ସା’’ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ‘‘ନୋ ଚ ଖୋ ଯଂ ତ୍ୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦେସୀ’’ତିଆଦିନା ୱେରଞ୍ଜବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ୱେନଯିକାଦିଭାୱୋ ୱିଭଜ୍ଜ ୱୁତ୍ତୋତି। ଅପିଚ ସୋମନସ୍ସାଦୀନଂ ଚୀୱରାଦୀନଞ୍ଚ ସେୱିତବ୍ବାସେୱିତବ୍ବଭାୱଂ ୱିଭଜ୍ଜ ୱଦତୀତି ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀ, ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦୱାଦେ ୱା ୱିଭଜ୍ଜ ୱଦତୀତି ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀ, ‘‘ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା’’ତିଆଦୀନଂ ଠପନୀଯାନଂ ପଞ୍ହାନଂ ଠପନତୋ ରାଗାଦିଖଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସସ୍ସତସ୍ସ ରାଗାଦିକାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିଉଚ୍ଛେଦସ୍ସ ୱଚନତୋ ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀ, ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଭୂତେ ଉଭୋ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗମ୍ମ ମଜ୍ଝିମପଟିପଦାଭୂତସ୍ସ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଦେସନତୋ ୱିଭଜ୍ଜୱାଦୀ, ଭଗୱା। ପରପ୍ପୱାଦଂ ମଦ୍ଦନ୍ତୋତି ତସ୍ମିଂ ତତିଯସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ୱାଦଂ, ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ସଦ୍ଧମ୍ମନ୍ତରଧାନା ଆଯତିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକୱାଦଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମିଞ୍ହି ସମାଗମେ ଅଯଂ ଥେରୋ ଯାନି ଚ ତଦା ଉପ୍ପନ୍ନାନି ୱତ୍ଥୂନି, ଯାନି ଚ ଆଯତିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତି, ସବ୍ବେସମ୍ପି ତେସଂ ପଟିବାହନତ୍ଥଂ ସତ୍ଥାରା ଦିନ୍ନନଯୱସେନେୱ ତଥାଗତେନ ଠପିତମାତିକଂ ୱିଭଜନ୍ତୋ ସକୱାଦେ ପଞ୍ଚ ସୁତ୍ତସତାନି, ପରୱାଦେ ପଞ୍ଚାତି ସୁତ୍ତସହସ୍ସଂ ଆହରିତ୍ୱା ତଦା ଉପ୍ପନ୍ନୱାଦସ୍ସ ମଦ୍ଦନତୋ ପରପ୍ପୱାଦମଦ୍ଦନଂ ଆଯତିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକୱାଦାନଂ ପଟିସେଧନଲକ୍ଖଣଭାୱତୋ ଆଯତିଂ ପଟିସେଧଲକ୍ଖଣଂ କଥାୱତ୍ଥୁପ୍ପକରଣଂ ଅକାସି।

ଇତି ସମନ୍ତପାସାଦିକାଯ ୱିନଯଟ୍ଠକଥାଯ ସାରତ୍ଥଦୀପନିଯଂ

ତତିୟସଙ୍ଗୀତିକଥାଵଣ୍ଣନା ସମତ୍ତା।

ଆଚରିୟପରମ୍ପରକଥାଵଣ୍ଣନା

‘‘କେନାଭତ’’ନ୍ତି ଇମଂ ପଞ୍ହଂ ଵିସଜ୍ଜେନ୍ତେନ ଜମ୍ବୁଦୀପେ ତାଵ ଆଚରିୟପରମ୍ପରା ୟାଵ ତତିୟସଙ୍ଗୀତି, ତାଵ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ଇଦାନି ସୀହଳଦୀପେ ଆଚରିୟପରମ୍ପରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତିୟସଙ୍ଗହତୋ ପନ ଉଦ୍ଧ’’ନ୍ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଇମଂ ଦୀପନ୍ତି ଇମଂ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପଂ। କଞ୍ଚି କାଲନ୍ତି କିସ୍ମିଞ୍ଚି କାଲେ। ପୋରାଣାତି ଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟା। ଭଦ୍ଦନାମୋତି ଭଦ୍ଦସାଲତ୍ଥେରୋ। ନାମସ୍ସ ଏକଦେସେନପି ହି ଵୋହାରୋ ଦିସ୍ସତି ‘‘ଦେଵଦତ୍ତୋ ଦତ୍ତୋ’’ତି ୟଥା। ଆଗୁଂ ନ କରୋନ୍ତୀତି ନାଗା। ଵିନୟପିଟକଂ ଵାଚୟିଂସୂତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତମ୍ବପଣ୍ଣିୟାତି ଭୁମ୍ମଵଚନଂ। ନିକାୟେ ପଞ୍ଚ ଵାଚେସୁନ୍ତି ଵିନୟାଭିଧମ୍ମଵଜ୍ଜେ ଦୀଘନିକାୟାଦିକେ ପଞ୍ଚ ନିକାୟେ ଚ ଵାଚେସୁଂ। ସତ୍ତ ଚେଵ ପକରଣେତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀଵିଭଙ୍ଗାଦିକେ ସତ୍ତ ଅଭିଧମ୍ମପ୍ପକରଣେ ଚ ଵାଚେସୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସନି ଵିୟ ସିଲୁଚ୍ଚୟେ କିଲେସେ ମେଧତି ହିଂସତୀତି ମେଧା, ଖିପ୍ପଂ ଗହଣଧାରଣଟ୍ଠେନ ଵା ମେଧା, ପଞ୍ଞା, ସା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ମେଧାଵୀ। ତିପେଟକୋତି ତୀଣି ପିଟକାନି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ତିପେଟକୋ, ତେପିଟକୋତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତିପିଟକପରିୟତ୍ତିଧରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତାରକାନଂ ରାଜାତି ତାରକରାଜା, ଚନ୍ଦିମା। ଅତିରୋଚଥାତି ଅତିଵିୟ ଵିରୋଚିତ୍ଥ। ପୁପ୍ଫନାମୋତି ମହାପଦୁମତ୍ଥେରୋ। ସଦ୍ଧମ୍ମଵଂସକୋଵିଦୋତି ସଦ୍ଧମ୍ମତନ୍ତିୟା କୋଵିଦୋ। ପୁପ୍ଫନାମୋତି ସୁମନତ୍ଥେରୋ। ଜମ୍ବୁଦୀପେ ପତିଟ୍ଠିତୋତି ସୁମନତ୍ଥେରୋ କିର ଏକସ୍ମିଂ ସମୟେ ସୀହଳଦୀପମ୍ହି ସାସନେ ଓସକ୍କମାନେ ଜମ୍ବୁଦୀପଂ ଗନ୍ତ୍ଵା ଉଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ଵା ସାସନଂ ଅନୁରକ୍ଖନ୍ତୋ ତତ୍ଥେଵ ପତିଟ୍ଠାସି। ମଗ୍ଗକୋଵିଦାତି ସଗ୍ଗମଗ୍ଗମୋକ୍ଖମଗ୍ଗେସୁ କୋଵିଦା।

ଭାରଂକତ୍ଵାତି ତେସଂ ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସାସନଂ ଭାରଂ କତ୍ଵା, ପଟିବଦ୍ଧଂ କତ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ତେ ତେ ଭିକ୍ଖୂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପେସେସୀ’’ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ଵୁତ୍ତମେଵତ୍ଥଂ ଵିତ୍ଥାରେତ୍ଵା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ମଜ୍ଝନ୍ତିକତ୍ଥେରଂ କସ୍ମୀରଗନ୍ଧାରରଟ୍ଠଂ ପେସେସୀ’’ତିଆଦି। ମହିଂସକମଣ୍ଡଲନ୍ତି ଅନ୍ଧକରଟ୍ଠଂ ଵଦନ୍ତି। ଵନଵାସିନ୍ତି ଵନଵାସିରଟ୍ଠଂ। ଅତ୍ତା ପଞ୍ଚମୋ ଏତେସନ୍ତି ଅତ୍ତପଞ୍ଚମା, ତଂ ତଂ ଦିସାଭାଗଂ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚେଵ ଭିକ୍ଖୂ ଅଗମଂସୂତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଇଦାନି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଗତାନଂ ଥେରାନଂ କିଚ୍ଚାନୁଭାଵଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ମଜ୍ଝନ୍ତିକତ୍ଥେରସ୍ସ ଗତଟ୍ଠାନେ କିଚ୍ଚଂ ତାଵ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତେନ ଖୋ ପନ ସମୟେନ କସ୍ମୀରଗନ୍ଧାରରଟ୍ଠେ’’ତିଆଦିମାହ। କରକଵସ୍ସନ୍ତି ହିମପାତନକଵସ୍ସଂ। ହରାପେତ୍ଵାତି ଉଦକୋଘେନ ହରାପେତ୍ଵା। ଅରଵାଳଦହପିଟ୍ଠିୟନ୍ତି ଅରଵାଳଦହସ୍ସ ଉଦକପିଟ୍ଠିୟଂ। ଛିନ୍ନଭିନ୍ନପଟଧରୋତି ସତ୍ଥକେନ ଛିନ୍ନଂ ରଙ୍ଗେନ ଭିନ୍ନଂ ଵଣ୍ଣଵିକାରମାପନ୍ନଂ ପଟଂ ଧାରେତୀତି ଛିନ୍ନଭିନ୍ନପଟଧରୋ। ଅଥ ଵା ସତ୍ଥକେନ ଛିନ୍ନାନଂ ଗିହିଵତ୍ଥଵିସଭାଗାନଂ କାସାଵାନଂ ଧାରଣତୋ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନପଟଧରୋ। ଭଣ୍ଡୂତି ମୁଣ୍ଡକୋ। କାସାଵଵସନୋତି କାସାଵଵତ୍ଥନିଵତ୍ଥୋ। ମକ୍ଖଂ ଅସହମାନୋତି ଥେରଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପରେସଂ ଗୁଣମକ୍ଖନଲକ୍ଖଣଂ ମକ୍ଖଂ ଅସହମାନୋ ସନ୍ଧାରେତୁଂ ଅଧିଵାସେତୁଂ ଵୂପସମେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ। ଭିଂସନକାନୀତି ଭେରଵାରମ୍ମଣାନି। ତାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତୋ ତତୋ ଭୁସା ଵାତା ଵାୟନ୍ତୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଭୁସା ଵାତାତି ରୁକ୍ଖଭେଦନପବ୍ବତକୂଟନିପାତନସମତ୍ଥା ବଲଵଵାତା। ଅସନିୟୋ ଫଲନ୍ତୀତି ଅସନିୟୋ ଭିଜ୍ଜନ୍ତି, ପତନ୍ତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପହରଣଵୁଟ୍ଠିୟୋତି ଅନେକପ୍ପକାରା ଆଵୁଧଵୁଟ୍ଠିୟୋ। ନିଦ୍ଧମଥାତି ଗହେତ୍ଵା ଅପନେଥ। ଭିଂସନକନ୍ତି ନାଗରାଜସ୍ସ କାୟିକଵାଚସିକପୟୋଗଜନିତଭୟନିମିତ୍ତଂ ଵିପ୍ପକାରଂ।

ମେ ଭୟଭେରଵଂ ଜନେତୁଂ ପଟିବଲୋ ନ ଅସ୍ସ ନ ଭଵେୟ୍ୟାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ଭୟଭେରଵଂ ନାମ ଖୁଦ୍ଦାନୁଖୁଦ୍ଦକଂ ଭୟଂ। ଅଥ ଵା ଭୟନ୍ତି ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସଭୟଂ, ପଟିଘଭୟସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଭେରଵନ୍ତି ଭୟଜନକମାରମ୍ମଣଂ। ସଚେପି ତ୍ଵଂ ମହିଂ ସବ୍ବନ୍ତି ସଚେପି ତ୍ଵଂ ମହାନାଗ ସବ୍ବଂ ମହିଂ ସମୁଦ୍ଦେନ ସହ ସସମୁଦ୍ଦଂ ପବ୍ବତେନ ସହ ସପବ୍ବତଂ ଉକ୍ଖିପିତ୍ଵା ମମୂପରି ମୟ୍ହଂ ସୀସୋପରି ଖିପେୟ୍ୟାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମେ ଭୟଭେରଵଂ ଜନେତୁଂ ନେଵ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟାସୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୂତି ଏକଂସେନ। ତଵେଵସ୍ସ ଵିଘାତୋ ଉରଗାଧିପାତି ଉରଗାନଂ ନାଗାନଂ ଅଧିପତି ରାଜ ତଵ ଏଵ ଵିଘାତୋ ଦୁକ୍ଖଂ ଵିହିଂସା ଅସ୍ସ ଭଵେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଧମ୍ମିୟା କଥାୟ ସନ୍ଦସ୍ସେତ୍ଵାତିଆଦୀସୁ ତଙ୍ଖଣାନୁରୂପାୟ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସମ୍ପରାୟିକଂ ଅତ୍ଥଂ ସନ୍ଦସ୍ସେତ୍ଵା କୁସଲେ ଧମ୍ମେ ସମାଦପେତ୍ଵା ଗଣ୍ହାପେତ୍ଵା ତତ୍ଥ ଚ ନଂ ସମୁତ୍ତେଜେତ୍ଵା ସଉସ୍ସାହଂ କତ୍ଵା ତାୟ ଚ ସଉସ୍ସାହତାୟ ଅଞ୍ଞେହି ଚ ଵିଜ୍ଜମାନଗୁଣେହି ସମ୍ପହଂସେତ୍ଵା ତୋସେତ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ଥେରେନ କତଂ ନାଗାନୁସାସନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଥାୟସ୍ମା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଇତୋ ଉଦ୍ଧଂ ୟଥା ପୁରେତି ୟଥା ତୁମ୍ହେ ଇତୋ ପୁରେ ସଦ୍ଧମ୍ମସଵନୁପ୍ପତ୍ତିଵିରହିତକାଲେ ପରସ୍ସ କୋଧଂ ଉପ୍ପାଦୟିତ୍ଥ, ଇଦାନି ଇତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଉଦ୍ଧଂ ଅନାଗତେ କୋଧଞ୍ଚ ମା ଜନୟିତ୍ଥ, ଵିଜାତମାତୁୟାପି ପୁତ୍ତେ ସିନେହଚ୍ଛେଦନଂ ସବ୍ବଵିନାସମୂଲକଂ ସସ୍ସଘାତକଞ୍ଚ ମା କରିତ୍ଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଖକାମା ହି ପାଣିନୋତି ଏତ୍ଥ ହି-ସଦ୍ଦୋ କାରଣୋପଦେସେ, ୟସ୍ମା ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ସୁଖକାମା, ତସ୍ମା ହିତସୁଖୋପଚ୍ଛେଦକରଂ ସସ୍ସଘାତଞ୍ଚ ମା କରୋଥାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଯଥାନୁସିଟ୍ଠନ୍ତି ଯଂ ଯଂ ଅନୁସିଟ୍ଠଂ ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ, ଅନୁସିଟ୍ଠଂ ଅନତିକ୍କମ୍ମ ୱା ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ, ଥେରେନ ଦିନ୍ନୋୱାଦଂ ଅନତିକ୍କମ୍ମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧମ୍ମାଭିସମଯୋ ଅହୋସୀତି ପଠମମଗ୍ଗଫଲାଧିଗମୋ ଅହୋସୀତି ୱଦନ୍ତି। କୁଲସତସହସ୍ସନ୍ତି ଇମିନା ପୁରିସାନଂ ସତସହସ୍ସଂ ଦସ୍ସେତି। କସ୍ସୀରଗନ୍ଧାରାତି କସ୍ମୀରଗନ୍ଧାରରଟ୍ଠୱାସିନୋ। କାସାୱପଜ୍ଜୋତାତି ଭିକ୍ଖୂନଂ ନିୱତ୍ଥପାରୁତକାସାୱୱତ୍ଥେହି ଓଭାସିତା। ଇସିୱାତପଟିୱାତାତି ଭିକ୍ଖୂନଂ ନିୱାସନପାରୁପନୱାତେନ ଚେୱ ହତ୍ଥପାଦାନଂ ସମିଞ୍ଜନପସାରଣାଦିୱାତେନ ଚ ସମନ୍ତତୋ ବୀଜିଯମାନା ଅହେସୁଂ। ଦୁଟ୍ଠନ୍ତି କୁପିତଂ। ବନ୍ଧନାତି ସଂସାରବନ୍ଧନତୋ।

ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁନ୍ତି ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗତ୍ତଯେ ଞାଣଂ। କେଚି ପନେତ୍ଥ ‘‘ପଠମମଗ୍ଗଞାଣମେୱ ତେ ପଟିଲଭିଂସୂ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଚୋଦେତ୍ୱା ଦେୱଦୂତେହୀତି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୨୬୩ ଆଦଯୋ) ଦେୱଦୂତସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାୱସେନ (ମ। ନି। ୩।୨୬୧ ଆଦଯୋ) ଦହରକୁମାରୋ ଜରାଜିଣ୍ଣସତ୍ତୋ ଗିଲାନସତ୍ତୋ କମ୍ମକାରଣା କମ୍ମକାରଣିକା ୱା ମତସତ୍ତୋତି ଇମେହି ପଞ୍ଚହି ଦେୱଦୂତେହି ଚୋଦେତ୍ୱା ଓୱଦିତ୍ୱା, ସଂୱେଗଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଦହରକୁମାରାଦଯୋ ହି ତତ୍ଥ ‘‘ଦେୱଦୂତା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତଥା ହି ଦହରକୁମାରୋ ଅତ୍ଥତୋ ଏୱଂ ୱଦତି ନାମ ‘‘ପସ୍ସଥ ଭୋ ମଯ୍ହମ୍ପି ତୁମ୍ହାକଂ ୱିଯ ହତ୍ଥପାଦା ଅତ୍ଥି, ସକେ ପନମ୍ହି ମୁତ୍ତକରୀସେ ପଲିପନ୍ନୋ, ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାଯ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ନହାଯିତୁଂ ନ ସକ୍କୋମି, ‘ଅହଂ କିଲିଟ୍ଠୋ, ନହାପେଥ ମ’ନ୍ତି ୱତ୍ତୁମ୍ପି ନ ସକ୍କୋମି, ଜାତିତୋମ୍ହି ଅପରିମୁତ୍ତତାଯ ଏଦିସୋ ଜାତୋ, ନ ଖୋ ପନାହମେୱ, ତୁମ୍ହେପି ଜାତିତୋ ଅପରିମୁତ୍ତାୱ। ଯଥେୱ ହି ମଯ୍ହଂ, ଏୱଂ ତୁମ୍ହାକମ୍ପି ଜାତି ଆଗମିସ୍ସତି, ଇତି ତସ୍ସା ପୁରେ ଆଗମନାୱ କଲ୍ୟାଣଂ କରୋଥା’’ତି। ତେନେସ ଦେୱଦୂତୋ ନାମ ଜାତୋ।

ଜରାଜିଣ୍ଣସତ୍ତୋପି ଅତ୍ଥତୋ ଏୱଂ ୱଦତି ନାମ ‘‘ପସ୍ସଥ ଭୋ ଅହମ୍ପି ତୁମ୍ହେ ୱିଯ ତରୁଣୋ ଅହୋସିଂ ଊରୁବଲବାହୁବଲଜୱସମ୍ପନ୍ନୋ, ତସ୍ସ ମେ ତା ବଲଜୱସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ଅନ୍ତରହିତା, ହତ୍ଥପାଦା ହତ୍ଥପାଦକିଚ୍ଚଂ ନ କରୋନ୍ତି, ଜରାଯମ୍ହି ଅପରିମୁତ୍ତତାଯ ଏଦିସୋ ଜାତୋ, ନ ଖୋ ପନାହମେୱ, ତୁମ୍ହେପି ଜରାଯ ଅପରିମୁତ୍ତାୱ। ଯଥେୱ ହି ମଯ୍ହଂ, ଏୱଂ ତୁମ୍ହାକମ୍ପି ଜରା ଆଗମିସ୍ସତି, ଇତି ତସ୍ସା ପୁରେ ଆଗମନାୱ କଲ୍ୟାଣଂ କରୋଥା’’ତି। ତେନେସ ଦେୱଦୂତୋ ନାମ ଜାତୋ।

ଗିଲାନସତ୍ତୋପି ଅତ୍ଥତୋ ଏୱଂ ୱଦତି ନାମ ‘‘ପସ୍ସଥ ଭୋ ଅହମ୍ପି ତୁମ୍ହେ ୱିଯ ନିରୋଗୋ ଅହୋସିଂ, ସୋମ୍ହି ଏତରହି ବ୍ୟାଧିନା ଅଭିହତୋ ସକେ ମୁତ୍ତକରୀସେ ପଲିପନ୍ନୋ, ଉଟ୍ଠାତୁମ୍ପି ନ ସକ୍କୋମି, ୱିଜ୍ଜମାନାପି ମେ ହତ୍ଥପାଦା ହତ୍ଥପାଦକିଚ୍ଚଂ ନ କରୋନ୍ତି, ବ୍ୟାଧିତୋମ୍ହି ଅପରିମୁତ୍ତତାଯ ଏଦିସୋ ଜାତୋ, ନ ଖୋ ପନାହମେୱ, ତୁମ୍ହେପି ବ୍ୟାଧିତୋ ଅପରିମୁତ୍ତାୱ। ଯଥେୱ ହି ମଯ୍ହଂ, ଏୱଂ ତୁମ୍ହାକମ୍ପି ବ୍ୟାଧି ଆଗମିସ୍ସତି, ଇତି ତସ୍ସ ପୁରେ ଆଗମନାୱ କଲ୍ୟାଣଂ କରୋଥା’’ତି। ତେନେସ ଦେୱଦୂତୋ ନାମ ଜାତୋ।

କମ୍ମକାରଣା କମ୍ମକାରଣିକା ୱା ଚତୁତ୍ଥୋ ଦେୱଦୂତୋତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ କମ୍ମକାରଣପକ୍ଖେ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ ତାୱ କମ୍ମକାରଣା ଅତ୍ଥତୋ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି ନାମ ‘‘ମଯଂ ନିବ୍ବତ୍ତମାନା ନ ରୁକ୍ଖେ ୱା ପାସାଣେ ୱା ନିବ୍ବତ୍ତାମ, ତୁମ୍ହାଦିସାନଂ ସରୀରେ ନିବ୍ବତ୍ତାମ, ଇତି ଅମ୍ହାକଂ ପୁରେ ନିବ୍ବତ୍ତିତୋୱ କଲ୍ୟାଣଂ କରୋଥା’’ତି। ତେନେତା ଦେୱଦୂତା ନାମ ଜାତା। କମ୍ମକାରଣିକାପି ଅତ୍ଥତୋ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି ନାମ ‘‘ମଯଂ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ କମ୍ମକାରଣା କରୋନ୍ତା ନ ରୁକ୍ଖାଦୀସୁ କରୋମ, ତୁମ୍ହାଦିସେସୁ ସତ୍ତେସୁଯେୱ କରୋମ, ଇତି ଅମ୍ହାକଂ ତୁମ୍ହେସୁ ପୁରେ କମ୍ମକାରଣାକାରଣତୋୱ କଲ୍ୟାଣଂ କରୋଥା’’ତି। ତେନେତେପି ଦେୱଦୂତା ନାମ ଜାତା।

ମତକସତ୍ତୋପି ଅତ୍ଥତୋ ଏୱଂ ୱଦତି ନାମ ‘‘ପସ୍ସଥ ଭୋ ମଂ ଆମକସୁସାନେ ଛଡ୍ଡିତଂ ଉଦ୍ଧୁମାତକାଦିଭାୱଂ ପତ୍ତଂ, ମରଣତୋମ୍ହି ଅପରିମୁତ୍ତତାଯ ଏଦିସୋ ଜାତୋ, ନ ଖୋ ପନାହମେୱ, ତୁମ୍ହେପି ମରଣତୋ ଅପରିମୁତ୍ତାୱ। ଯଥେୱ ହି ମଯ୍ହଂ, ଏୱଂ ତୁମ୍ହାକମ୍ପି ମରଣଂ ଆଗମିସ୍ସତି, ଇତି ତସ୍ସ ପୁରେ ଆଗମନାୱ କଲ୍ୟାଣଂ କରୋଥା’’ତି। ତେନେସ ଦେୱଦୂତୋ ନାମ ଜାତୋ। ତସ୍ମା ଦହରକୁମାରାଦଯୋ ଏତ୍ଥ ‘‘ଦେୱଦୂତା’’ତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅନମତଗ୍ଗିଯନ୍ତି ଅନମତଗ୍ଗସଂଯୁତ୍ତଂ (ସଂ। ନି। ୨।୧୨୪)। ଧମ୍ମାମତଂ ପାଯେସୀତି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାମତଂ ପାନଂ ପଟିଲାଭକରଣୱସେନ ପାଯେସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସମଧିକାନୀତି ସହାଧିକାନି। ସହତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ସଂସଦ୍ଦୋ। ଇସୀତି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧେ ଏସି ଗୱେସି ପରିଯେସୀତି ଇସୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଞ୍ଚ ରଟ୍ଠାନୀତି ପଞ୍ଚୱିଧଚୀନରଟ୍ଠାନି। ହିମୱନ୍ତଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନଂ ପକାସେନ୍ତୋ ଯକ୍ଖସେନଂ ପସାଦଯୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ତେନ ଚ ସମଯେନାତି ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ତେସଂ ଗମନତୋ ପୁବ୍ବଭାଗକାଲେ। ଲଦ୍ଧଂ ଭୱିସ୍ସତୀତି ୱେସ୍ସୱଣସନ୍ତିକା ଲଦ୍ଧଂ ଭୱିସ୍ସତି। ୱେଗସାତି ୱେଗେନ। ସମନ୍ତତୋ ଆରକ୍ଖଂ ଠପେସୀତି ‘‘ଇତୋ ପଟ୍ଠାଯ ମା ପୱିସନ୍ତୂ’’ତି ଅଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ସମନ୍ତା ଆରକ୍ଖଂ ଠପେସି। ଅଡ୍ଢୁଡ୍ଢାନି ସହସ୍ସାନୀତି ଅଡ୍ଢେନ ଚତୁତ୍ଥାନି ଅଡ୍ଢୁଡ୍ଢାନି, ଅତିରେକପଞ୍ଚସତାନି ତୀଣି ସହସ୍ସାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦିଯଡ୍ଢସହସ୍ସନ୍ତି ଅଡ୍ଢେନ ଦୁତିଯଂ ଦିଯଡ୍ଢଂ, ଅତିରେକପଞ୍ଚସତଂ ଏକଂ ସହସ୍ସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋଣୁତ୍ତରାତି ସୋଣୋ ଚ ଉତ୍ତରୋ ଚ ସୋଣୁତ୍ତରା। ନିବ୍ବମେତ୍ୱାନାତି ପଲାପେତ୍ୱାନ। ଅଦେସିସୁନ୍ତି ଅଦେସଯୁଂ।

ଅଚ୍ଛିଟ୍ଠୋତି ଆଣତ୍ତୋ। ପୁନ ଦାନୀତି ଏତ୍ଥ ଦାନୀତି ନିପାତମତ୍ତଂ, ପୁନ ଆଗଚ୍ଛେଯ୍ୟାମ ୱା ନ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ରାଜଗହନଗରପରିୱତ୍ତକେନାତି ରାଜଗହନଗରଂ ପରିୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ତତୋ ବହି ତଂ ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ଗତମଗ୍ଗେନ ଗମନେନ ୱା। ଇଦାନି ଥେରମାତୁଯା ୱେଟିସନଗରେ ନିୱାସକାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ତସ୍ସ ନଗରସ୍ସ ତସ୍ସା ଜାତିଭୂମିଭାୱଂ ଥେରସ୍ସ ଚ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅସୋକୋ କିର କୁମାରକାଲେ''ତିଆଦିମାହ।

ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅନୁପୁବ୍ବିକଥା – ପୁବ୍ବେ କିର ମୋରିଯୱଂସେ ଜାତସ୍ସ ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତସ୍ସ ନାମ ରଞ୍ଞୋ ପୁତ୍ତୋ ବିନ୍ଦୁସାରୋ ନାମ କୁମାରୋ ପିତୁ ଅଚ୍ଚଯେନ ପାଟଲିପୁତ୍ତମ୍ହି ନଗରେ ରାଜା ଅହୋସି। ତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ପୁତ୍ତା ସୋଦରିଯା ଅହେସୁଂ, ତେସଂ ଏକୂନସତମତ୍ତା ୱେମାତିକଭାତରୋ ଅହେସୁଂ। ରାଜା ପନ ତେସଂ ସବ୍ବଜେଟ୍ଠକସ୍ସ ଅସୋକକୁମାରସ୍ସ ଉପରଜ୍ଜଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅୱନ୍ତିରଟ୍ଠଞ୍ଚ ଦତ୍ୱା ଅଥେକଦିୱସଂ ଅତ୍ତନୋ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଆଗତଂ ଦିସ୍ୱା ''ତାତ, ଉପରାଜ, ତୱ ରଟ୍ଠଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଉଜ୍ଜେନୀନଗରେ ୱସାହୀ''ତି ଆଣାପେସି। ସୋ ପିତୁ ୱଚନେନ ତଂ ଉଜ୍ଜେନିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେ ୱେଟିସଗିରିନଗରେ ୱେଟିସନାମକସ୍ସ ସେଟ୍ଠିସ୍ସ ଘରେ ନିୱାସଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ତସ୍ସ ସେଟ୍ଠିସ୍ସ ଧୀତରଂ ଲକ୍ଖଣସମ୍ପନ୍ନଂ ଯୋବ୍ବନପ୍ପତ୍ତଂ ୱେଟିସଗିରିଂ ନାମ କୁମାରିଂ ଦିସ୍ୱା ତାଯ ପଟିବଦ୍ଧଚିତ୍ତୋ ମାତାପିତୂନଂ କଥାପେତ୍ୱା ତଂ ତେହି ଦିନ୍ନଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ତାଯ ସଦ୍ଧିଂ ସଂୱାସଂ କପ୍ପେସି। ସା ତେନ ସଂୱାସେନ ସଞ୍ଜାତଗବ୍ଭା ହୁତ୍ୱା ତତୋ ଉଜ୍ଜେନିଂ ନୀତା ମହିନ୍ଦକୁମାରଂ ଜନଯି। ତତୋ ୱସ୍ସଦ୍ୱଯେ ଅତିକ୍କନ୍ତେ ସଙ୍ଘମିତ୍ତଞ୍ଚ ଧୀତରଂ ଉପଲଭିତ୍ୱା ଉପରାଜେନ ସଦ୍ଧିଂ ତତ୍ଥ ୱସତି। ଉପରାଜସ୍ସ ପନ ପିତା ବିନ୍ଦୁସାରୋ ମରଣମଞ୍ଚେ ନିପନ୍ନୋ ପୁତ୍ତଂ ଅସୋକକୁମାରଂ ସରିତ୍ୱା ତଂ ପକ୍କୋସାପେତୁଂ ଉଜ୍ଜେନିଂ ମନୁସ୍ସେ ପେସେସି। ତେ ତତୋ ଉଜ୍ଜେନିଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଅସୋକସ୍ସ ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଆରୋଚେସୁଂ। ତେସଂ ୱଚନେନ ସୋ ପିତୁ ସନ୍ତିକଂ ତୁରିତଗମନେନାଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେ ୱେଟିସଗିରିନଗରମ୍ହି ପୁତ୍ତଦାରେ ଠପେତ୍ୱା ପିତୁ ସନ୍ତକଂ ପାଟଲିପୁତ୍ତନଗରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଗତସମନନ୍ତରମେୱ କାଲକତସ୍ସ ପିତୁନୋ ସରୀରକିଚ୍ଚଂ କାରାପେତ୍ୱା ତତୋ ଏକୂନସତମତ୍ତେ ୱେମାତିକଭାତରୋ ଚ ଘାତାପେତ୍ୱା ୱିହତକଣ୍ଟକୋ ହୁତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଛତ୍ତଂ ଉସ୍ସାପେତ୍ୱା ଅଭିସେକଂ ଗଣ୍ହି। ତଦାପି ଥେରମାତା ଦାରକେ ରଞ୍ଞୋ ସନ୍ତିକଂ ପେସେତ୍ୱା ସଯଂ ତତ୍ଥେୱ ୱେଟିସଗିରିନଗରେ ୱସି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସା ତସ୍ସ ମାତା ତେନ ସମଯେନ ଞାତିଘରେ ୱସୀ''ତି।

ଆରୋପେସୀତି ପଟିପାଦେସି। ଅମ୍ହାକଂ ଇଧ କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚଂ ନିଟ୍ଠିତନ୍ତି ମାତୁ ଦସ୍ସନସ୍ସ କତଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ଅନୁଭୱତୁ ତାୱ ମେ ପିତରା ପେସିତଂ ଅଭିସେକନ୍ତିଆଦୀସୁ ଅଭିସେକପେସନାଦିକଥା ୱିତ୍ଥାରେନ ଉତ୍ତରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଛଣତ୍ଥନ୍ତି ଛଣନିମିତ୍ତଂ, ଛଣହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ, ସଯଂ ଛଣକୀଳଂ ଅକାତୁକାମୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଦା କିର ଦେୱାନଂପିଯତିସ୍ସୋ ଜେଟ୍ଠମୂଲମାସପୁଣ୍ଣମିଯଂ ନକ୍ଖତ୍ତଂ ଘୋସାପେତ୍ୱା ''ସଲିଲକୀଳାଛଣଂ କରୋଥା''ତି ଅମଚ୍ଚେ ଆଣାପେତ୍ୱା ସଯଂ ମିଗୱଂ କୀଳିତୁକାମୋ ମିସ୍ସକପବ୍ବତଂ ଅଗମାସି। ମିସ୍ସକପବ୍ବତନ୍ତି ପଂସୁପାସାଣମିସ୍ସକତ୍ତା ଏୱଂଲଦ୍ଧନାମଂ ପବ୍ବତଂ। ଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚୋତି ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପଟିୱିଦ୍ଧସଚ୍ଚୋ, ଅନାଗାମିଫଲଂ ପତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୋ କିର ଥେରେନ ଅତ୍ତନୋ ମାତୁଦେୱିଯା ଦେସିତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ଅନାଗାମିଫଲଂ ସଚ୍ଛାକାସି, ସୋ ଚ ଥେରସ୍ସ ଭାଗିନେଯ୍ୟୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଥା ହି ଥେରସ୍ସ ମାତୁଦେୱିଯା ଭଗିନୀ ତସ୍ସା ଧୀତା, ତସ୍ସା ଅଯଂ ପୁତ୍ତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ମହାୱଂସେ –

''ଦେୱିଯା ଭଗିନୀ ଧୀତୁ, ପୁତ୍ତୋ ଭଣ୍ଡୁକନାମକୋ;

ଥେରେନ ଦେୱିଯା ଧମ୍ମଂ, ସୁତ୍ୱା ଦେସିତମେୱ ତୁ;

ଅନାଗାମିଫଲଂ ପତ୍ୱା, ୱସି ଥେରସ୍ସ ସନ୍ତିକେ''ତି।

ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଚ ତୁମ୍ହେ ବ୍ୟାକତାତି ବୋଧିମୂଲେ ଏୱ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଲୋକଂ ୱୋଲୋକେନ୍ତେନ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପଂ ଦିସ୍ୱା ଅନାଗତେ ତସ୍ସ ଦୀପସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ଦିଟ୍ଠେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ''ଅନାଗତେ ମହିନ୍ଦୋ ନାମ ଭିକ୍ଖୁ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପଂ ପସାଦେସ୍ସତୀ''ତି ତୁମ୍ହେ ବ୍ୟାକତା। ତତ୍ଥ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପନ୍ତି ଦୀପୱାସିନୋ ୱୁତ୍ତା। ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞାଣଂ ଆସଯାନୁସଯଞାଣଞ୍ଚ ''ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୂ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରାଦିଂ ୱିନା ଅଞ୍ଞଂ ନ ସକ୍କା ଦଟ୍ଠୁନ୍ତି ''ୱୋଲୋକେନ୍ତୋ''ତି ଅୱତ୍ୱା ''ୱୋଲୋକେନ୍ତେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତମତ୍ଥନ୍ତି ''ଅନାଗତେ ମହିନ୍ଦୋ ନାମ ଭିକ୍ଖୁ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପଂ ପସାଦେସ୍ସତୀ''ତି ଇମମତ୍ଥଂ।

ୱେଟିସଗିରିମ୍ହି ରାଜଗହେତି ଦେୱିଯା କତୱିହାରେ। କାଲୋୱ ଗମନସ୍ସ, ଗଚ୍ଛାମ ଦୀପମୁତ୍ତମନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଇଦଞ୍ଚ ତେସଂ ପରିୱିତକ୍କନିଦସ୍ସନଂ। ପଠଇନାତି ଆକାସଂ ପକ୍ଖନ୍ଦିଂସୁ। ଅମ୍ବରେତି ଆକାସେ। ଏୱମାକାସଂ ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା କିଂ ତେ ଅକଂସୂତି ଚେତିଯପବ୍ବତେ ନିପତିଂସୂତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଏୱମୁପ୍ପତିତା ଥେରା, ନିପତିଂସୁ ନଗୁତ୍ତମେ''ତି। ଇଦାନି ତସ୍ସ ପବ୍ବତସ୍ସ ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନଂ ଥେରାନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ନିପତିତଟ୍ଠାନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପୁରତୋ

ପୁରସେଟ୍ଠସ୍ସା’’ତିଆଦିଗାଥମାହ। ପୁରତୋତି ପାଚୀନଦିସାଭାଗେ। ପୁରସେଟ୍ଠସ୍ସାତି ଅନୁରାଧପୁରସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପୁରୱରସ୍ସ। ମେଘସନ୍ନିଭେତି ସମନ୍ତତୋ ନୀଲୱଣ୍ଣତ୍ତା ନୀଲମହାମେଘସଦିସେ। ସୀଲକୂଟମ୍ହୀତି ଏୱଂନାମକେ ପବ୍ବତକୂଟେ। ହଂସାୱ ନଗମୁଦ୍ଧନୀତି ପବ୍ବତମୁଦ୍ଧନି ହଂସା ୱିଯ।

ତତ୍ଥ ପନ ପତିଟ୍ଠହନ୍ତୋ କଦା ପତିଟ୍ଠହୀତି ଆହ ‘‘ଏୱଂ ଇଚ୍ଚିଯାଦୀହି ସଦ୍ଧି’’ନ୍ତିଆଦି। ପରିନିବ୍ବାନତୋତି ପରିନିବ୍ବାନୱସ୍ସତୋ ତଂ ଅୱଧିଭୂତଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱସ୍ସସତାନଂ ଉପରି ଛତ୍ତିଂସତିମେ ୱସ୍ସେତି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। କଥଂ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ଅଜାତସତ୍ତୁସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦି। ତସ୍ମିଂଯେୱ ୱସ୍ସେତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମିଂ ସଂୱଚ୍ଛରେ ଯସ୍ମିଞ୍ଚ ଦିୱସେ ଭଗୱା ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ତସ୍ମିଂ ସଂୱଚ୍ଛରେ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଚ ଦିୱସେ ୱିଜଯକୁମାରୋ ଇମଂ ଦୀପମାଗତୋତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଲଙ୍କାଯଂ ୱିଜଯସନାମକୋ କୁମାରୋ,

ଓତିଣ୍ଣୋ ଥିରମତି ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ;

ସାଲାନଂ ଯମକଗୁଣାନମନ୍ତରସ୍ମିଂ,

ନିବ୍ବାତୁଂ ସଯିତଦିନେ ତଥାଗତସ୍ସା’’ତି।

ସୀହକୁମାରସ୍ସ ପୁତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ କାଲିଙ୍ଗରାଜଧୀତୁ କୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ସୀହସ୍ସ ଜାତୋ କୁମାରୋ ସୀହକୁମାରୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ, ପୁବ୍ବେ ଅମନୁସ୍ସାୱାସତ୍ତା ଆହ ‘‘ମନୁସ୍ସାୱାସଂ ଅକାସୀ’’ତି। ଚୁଦ୍ଦସମେ ୱସ୍ସେତି ଚୁଦ୍ଦସମେ ୱସ୍ସେ ସମ୍ପତ୍ତେ। ଇଧ ୱିଜଯୋ କାଲମକାସୀତି ଇମସ୍ମିଂ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ୱିଜଯରାଜକୁମାରୋ ଅଟ୍ଠତିଂସ ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜଂ କାରେତ୍ୱା କାଲମକାସି। ତଥା ହି ଅଜାତସତ୍ତୁ ରାଜା ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜଂ କାରେସି, ଉଦଯଭଦ୍ଦୋ ସୋଳସ ୱସ୍ସାନି, ତସ୍ମା ଅଜାତସତ୍ତୁସ୍ସ ଅଟ୍ଠମୱସ୍ସଂ ଇଧ ୱିଜଯସ୍ସ ପଠମୱସ୍ସନ୍ତି କତ୍ୱା ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଅଜାତସତ୍ତୁସ୍ସ ଚତୁୱୀସତି ୱସ୍ସାନି ଉଦଯଭଦ୍ଦସ୍ସ ଚୁଦ୍ଦସ ୱସ୍ସାନୀତି ୱିଜଯସ୍ସ ଅଟ୍ଠତିଂସ ୱସ୍ସାନି ପରିପୂରିଂସୁ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ୱିଜଯୋ ଲଙ୍କମାଗମ୍ମ, ସତ୍ଥୁ ନିବ୍ବାନୱାସରେ;

ଅଟ୍ଠତିଂସ ସମାକାସି, ରଜ୍ଜଂ ଯକ୍ଖୱିମଦ୍ଦକୋ’’ତି।

‘‘ଉଦଯଭଦ୍ଦସ୍ସ ପଞ୍ଚଦସମେ ୱସ୍ସେ ପଣ୍ଡୁୱାସୁଦେୱୋ ନାମ ଇମସ୍ମିଂ ଦୀପେ ରଜ୍ଜଂ ପାପୁଣୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଉଦଯଭଦ୍ଦସ୍ସ ଚୁଦ୍ଦସମୱସ୍ସସଙ୍ଖାତଂ ଏକଂ ୱସ୍ସଂ ଇମସ୍ମିଂ ଦୀପେ ୱିଜଯସ୍ସ ପଣ୍ଡୁୱାସୁଦେୱସ୍ସ ଚ ଅନ୍ତରେ ସୀହଳଅଂ ଅରାଜିକଂ ହୁତ୍ୱା ଠିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତସ୍ମିଞ୍ହି ୱସ୍ସେ ୱିଜଯରାଜସ୍ସ ଅମଚ୍ଚା ଉପତିସ୍ସଂ ନାମ ଅମଚ୍ଚଂ ଜେଟ୍ଠକଂ କତ୍ୱା ତସ୍ସ ନାମେନ କତେ ଉପତିସ୍ସଗାମେ ୱସନ୍ତା ଅରାଜିକଂ ରଜ୍ଜମନୁସାସିଂସୁ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ତସ୍ମିଂ ମତେ ଅମଚ୍ଚା ତେ, ପେକ୍ଖନ୍ତା ଖତ୍ତିଯାଗମଂ;

ଉପତିସ୍ସଗାମେ ଠତ୍ୱାନ, ରଟ୍ଠଂ ସମନୁସାସିସୁଂ।

‘‘ମତେ ୱିଜଯରାଜମ୍ହି, ଖତ୍ତିଯାଗମନା ପୁରା;

ଏକଂ ୱସ୍ସଂ ଅଯଂ ଲଙ୍କା-ଦୀପୋ ଆସି ଅରାଜିକୋ’’ତି।

ତତ୍ଥାତି ଜମ୍ବୁଦୀପେ। ଇଧ ପଣ୍ଡୁୱାସୁଦେୱୋ କାଲମକାସୀତି ଇମସ୍ମିଂ ସୀହଳଅଦୀପେ ପଣ୍ଡୁୱାସୁଦେୱୋ ତିଂସ ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜମନୁସାସିତ୍ୱା କାଲମକାସି। ତଥା ହି ଉଦଯଭଦ୍ଦସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧୋ ଚ ମୁଣ୍ଡୋ ଚ ଅଟ୍ଠ ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜମନୁସାସିଂସୁ, ତଦନନ୍ତରଂ ନାଗଦାସକୋ ଚତୁୱୀସତି ୱସ୍ସାନି, ତସ୍ମା ଉଦଯଭଦ୍ଦସ୍ସ ପଞ୍ଚଦସମସୋଳସମୱସ୍ସେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧସ୍ସ ଚ ମୁଣ୍ଡସ୍ସ ଚ ଅଟ୍ଠ ୱସ୍ସାନି, ନାଗଦାସକସ୍ସ ଚ ଚତୁୱୀସତିୱସ୍ସେସୁ ୱୀସତି ୱସ୍ସାନୀତି ପଣ୍ଡୁୱାସୁଦେୱସ୍ସ ରଜ୍ଜେ ତିଂସ ୱସ୍ସାନି ପରିପୂରିଂସୁ। ତେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ତତୋ ପଣ୍ଡୁୱାସୁଦେୱୋ, ରଜ୍ଜଂ ତିଂସ ସମା ଅକା’’ତି;

ତସ୍ମାତି ଜମ୍ବୁଦୀପେ। ସତ୍ତରସମେ ୱସ୍ସେତି ସତ୍ତରସମେ ୱସ୍ସେ ସମ୍ପତ୍ତେ। ତଥା ହି ନାଗଦାସକସ୍ସ ଅନନ୍ତରା ସୁସୁନାଗୋ ଅଟ୍ଠାରସ ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜଂ କାରେସି, ତସ୍ମା ନାଗଦାସକସ୍ସ ଚତୁୱୀସତିୱସ୍ସେସୁ ୱୀସତି ୱସ୍ସାନି ଠପେତ୍ୱା ସେସେହି ଚତୂହି ୱସ୍ସେହି ସଦ୍ଧିଂ ସୁସୁନାଗସ୍ସ ଅଟ୍ଠରସସୁ ୱସ୍ସେସୁ ସୋଳସ ୱସ୍ସାନୀତି ଇଧ ଅଭୟରଞ୍ଞୋ ୱୀସତି ୱସ୍ସାନି ପରିପୂରିଂସୁ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଅଭୟୋ ୱୀସତି ୱସ୍ସାନି, ଲଙ୍କାରଜ୍ଜମକାରୟୀ''ତି;

ଦାମରିକୋତି ଯୁଦ୍ଧକାରକୋ ଚୋରୋ। ପଣ୍ଡୁକାଭୟୋ ପନ ଅଭୟସ୍ସ ଭାଗିନେୟ୍ୟୋ ରାଜାୟେୱ, ନ ଚୋରୋ, ବଲକ୍କାରେନ ପନ ରଜ୍ଜସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ''ଦାମରିକୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ରଜ୍ଜଂ ଅଗ୍ଗହେସୀତି ଏକଦେସସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭୟସ୍ସ ହି ୱୀସତିମେ ୱସ୍ସେ ନ ତାୱ ସବ୍ବଂ ରଜ୍ଜମଗ୍ଗହେସୀତି। ତଥା ହି ୱୀସତିମୱସ୍ସତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଅଭୟସ୍ସ ନୱ ଭାତିକେ ଅତ୍ତନୋ ମାତୁଲେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଯୁଦ୍ଧଂ କତ୍ୱା ଘାତେନ୍ତସ୍ସ ଅନଭିସିତ୍ତସ୍ସେୱ ସତ୍ତରସ ୱସ୍ସାନି ଅତିକ୍କମିଂସୁ, ତତୋୟେୱ ଚ ତାନି ରାଜସୁଞ୍ଞାନି ନାମ ଅହେସୁଂ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ –

''ପଣ୍ଡୁକାଭୟରଞ୍ଞୋ ଚ, ଅଭୟସ୍ସ ଚ ଅନ୍ତରେ;

ରାଜସୁଞ୍ଞାନି ୱସ୍ସାନି, ଅହେସୁଂ ଦସ ସତ୍ତ ଚା''ତି।

ତସ୍ମାତି ଜମ୍ବୁଦୀପେ। ପଣ୍ଡୁକସ୍ସାତି ପଣ୍ଡୁକାଭୟସ୍ସ। ଭୱତି ହି ଏକଦେସେନପି ୱୋହାରୋ ''ଦେୱଦତ୍ତୋ ଦତ୍ତୋ''ତି ଯଥା। ସତ୍ତରସ ୱସ୍ସାନି ପରିପୂରିଂସୂତି ଅନଭିସିତ୍ତସ୍ସେୱ ପରିପୂରିଂସୁ। ଏତ୍ଥ ଚ କାଳାସୋକସ୍ସ ସୋଳସମୱସ୍ସଂ ଠପେତ୍ୱା ପନ୍ନରସ ୱସ୍ସାନି ହେଟ୍ଠା ସୁସୁନାଗସ୍ସ ସତ୍ତରସମଅଟ୍ଠାରସମୱସ୍ସାନି ଚ ଦ୍ୱେ ଗହେତ୍ୱା ସତ୍ତରସ ୱସ୍ସାନି ଗଣିତବ୍ବାନି। ତାନି ହେଟ୍ଠା ଏକେନ ୱସ୍ସେନ ସହ ଅଟ୍ଠାରସ ହୋନ୍ତୀତି ତାନି ରାଜସୁଞ୍ଞାନି ସତ୍ତରସ ୱସ୍ସାନି ହେଟ୍ଠା ୱିଜୟପଣ୍ଡୁୱାସୁଦେୱରାଜୂନମନ୍ତରେ ଅରାଜିକେନ ଏକେନ ୱସ୍ସେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଟ୍ଠାରସ ରାଜସୁଞ୍ଞୱସ୍ସାନି ନାମ ହୋନ୍ତି।

ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତସ୍ସଚୁଦ୍ଦସମେ ୱସ୍ସେ ଇଧ ପଣ୍ଡୁକାଭୟୋ କାଲମକାସୀତି ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତସ୍ସ ଚୁଦ୍ଦସମେ ୱସ୍ସେ ଇମସ୍ମିଂ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ପଣ୍ଡୁକାଭୟୋ ନାମ ରାଜା ସତ୍ତତି ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜମନୁସାସିତ୍ୱା କାଲମକାସି। ତଥା ହି ସୁସୁନାଗସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ କାଳାସୋକୋ ଅଟ୍ଠୱୀସତି ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜଂ କାରେସି। ତତୋ ତସ୍ସ ପୁତ୍ତା ଦସ ଭାତୁକା ଦ୍ୱେୱୀସତି ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜଂ କାରେସୁଂ, ତେସଂ ପଚ୍ଛା ନୱ ନନ୍ଦା ଦ୍ୱେୱୀସତି, ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତୋ ଚତୁୱୀସତି ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜଂ କାରେସି। ତତ୍ଥ କାଳାସୋକସ୍ସ ଅଟ୍ଠୱୀସତିୱସ୍ସେସୁ ପନ୍ନରସ ୱସ୍ସାନି ହେଟ୍ଠା ଗହିତାନୀତି ତାନି ଠପେତ୍ୱା ସେସାନି ତେରସ ୱସ୍ସାନି, ଦସଭାତୁକାନଂ ଦ୍ୱେୱୀସତି, ତଥା ନୱନନ୍ଦାନଂ ଦ୍ୱେୱୀସତି, ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତସ୍ସ ଚୁଦ୍ଦସମୱସ୍ସଂ ଠପେତ୍ୱା ତେରସ ୱସ୍ସାନୀତି ପଣ୍ଡୁକାଭୟସ୍ସ ସତ୍ତତି ୱସ୍ସାନି ପରିପୂରିଂସୁ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ –

''ପଣ୍ଡୁକାଭୟନାମସ୍ସ, ରଞ୍ଞୋ ୱସ୍ସାନି ସତ୍ତତୀ''ତି;

ତତ୍ଥ ଅସୋକଧମ୍ମରାଜସ୍ସ ସତ୍ତରସମେ ୱସ୍ସେ ଇଧ ମୁଟସିୱରାଜା କାଲମକାସୀତି ତସ୍ମିଂ ଜମ୍ବୁଦୀପେ ଅସୋକଧମ୍ମରାଜସ୍ସ ସତ୍ତରସମେ ୱସ୍ସେ ଇଧ ମୁଟସିୱୋ ନାମ ରାଜା ସଟ୍ଠି ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜମନୁସାସିତ୍ୱା କାଲମକାସି । ତଥା ହି ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ବିନ୍ଦୁସାରୋ ଅଟ୍ଠୱୀସତି ୱସ୍ସାନି ରଜ୍ଜଂ କାରେସି, ତତୋ ତସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ଅସୋକଧମ୍ମରାଜା ରଜ୍ଜଂ ପାପୁଣି, ତସ୍ମା ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତେସୁ ଚତୁୱୀସତିୱସ୍ସେସୁ ତେରସ ୱସ୍ସାନି ଗହିତାନୀତି ତାନି ଠପେତ୍ୱା ସେସାନି ଏକାଦସ ୱସ୍ସାନି, ବିନ୍ଦୁସାରସ୍ସ ଅଟ୍ଠୱୀସତି ୱସ୍ସାନି, ଅସୋକସ୍ସ ଅନଭିସିତ୍ତସ୍ସ ଚତ୍ତାରି ୱସ୍ସାନି, ଅଭିସିତ୍ତସ୍ସ ସତ୍ତରସ ୱସ୍ସାନୀତି ଏୱଂ ସଟ୍ଠି ୱସ୍ସାନି ଇଧ ମୁଟସିୱସ୍ସ ପରିପୂରିଂସୁ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ –

''ମୁଟସିୱୋ ସଟ୍ଠି ୱସ୍ସାନି, ଲଙ୍କାରଜ୍ଜମକାରୟୀ''ତି;

ଦେୱାନଂପିୟତିସ୍ସୋ ରଜ୍ଜଂ ପାପୁଣୀତି ଅସୋକଧମ୍ମରାଜସ୍ସ ଅଟ୍ଠାରସମେ ୱସ୍ସେ ପାପୁଣି। ଇଦାନି ପରିନିବ୍ବୁତେ ଭଗୱତି ଅଜାତସତ୍ତୁଆଦୀନଂ ୱସ୍ସଗଣନାୱସେନ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱସ୍ସସତାନଂ ଉପରି ଛତ୍ତିଂସେତି ୱସ୍ସାନି ଏକତୋ ଗଣେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ପରିନିବ୍ବୁତେ ଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅଜାତସତ୍ତୁସ୍ସ ଚତୁୱୀସତୀତି ପରିନିବ୍ବାନୱସ୍ସସଙ୍ଖାତଂ ଅଟ୍ଠମୱସ୍ସଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅସୋକସ୍ସ ପୁତ୍ତକା ଦସ ଭାତୁକରାଜାନୋତି କାଳାସୋକସ୍ସ ପୁତ୍ତା ଭଦ୍ଦସେନୋ କୋରଣ୍ଡୱଣ୍ଣୋ ମଙ୍କୁରୋ ସବ୍ବଞ୍ଜହୋ ଜାଲିକୋ ଉଭକୋ ସଞ୍ଚୟୋ କୋରବ୍ୟୋ ନନ୍ଦିୱଦ୍ଧନୋ ପଞ୍ଚମକୋତି ଇମେ ଦସ ଭାତୁକରାଜାନୋତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଉଗ୍ଗସେନନନ୍ଦୋ ପଣ୍ଡୁକନନ୍ଦୋ ପଣ୍ଡୁଗତିନନ୍ଦୋ ଭୂତପାଲନନ୍ଦୋ ରଟ୍ଠପାଲନନ୍ଦୋ ଗୋୱିସାଣକନନ୍ଦୋ ଦସସିଦ୍ଧକନନ୍ଦୋ କେୱଟ୍ଟକନନ୍ଦୋ ଧନନନ୍ଦୋତି ଇମେ ନୱ ନନ୍ଦାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏତେନ ରାଜୱଂସାନୁସାରେନାତି ଏତେନ

ଜମ୍ବୁଦୀପୱାସିରାଜୂନଂ ୱଂସାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବମେତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପୱାସୀନମ୍ପି ପନ ରାଜୂନଂ ୱସେନ ଏୱଂ ଗଣନା ୱେଦିତବ୍ବା – ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନୱସ୍ସଂ ଇଧ ୱିଜୟସ୍ସ ପଠମଂ ୱସ୍ସନ୍ତି କତ୍ୱା ତଂ ଅପନେତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାନୱସ୍ସତୋ ଉଦ୍ଧଂ ୱିଜୟସ୍ସ ସତ୍ତତିଂସ ୱସ୍ସାନି, ତତୋ ଅରାଜିକମେକୱସ୍ସଂ, ପଣ୍ଡୁୱାସୁଦେୱସ୍ସ ତିଂସ ୱସ୍ସାନି, ଅଭୟସ୍ସ ୱୀସତି ୱସ୍ସାନି, ପଣ୍ଡୁକାଭୟସ୍ସ ଅଭିସେକତୋ ପୁବ୍ବେ ସତ୍ତରସ ୱସ୍ସାନି, ଅଭିସିତ୍ତସ୍ସ ସତ୍ତତି ୱସ୍ସାନି, ମୁଟସିୱସ୍ସ ସଟ୍ଠି ୱସ୍ସାନି, ଦେୱାନଂପିୟତିସ୍ସସ୍ସ ପଠମଂ ୱସ୍ସନ୍ତି ଏୱଂ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱସ୍ସସତାନଂ ଉପରି ଛତ୍ତିଂସ ୱସ୍ସାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ଜେଟ୍ଠମାସସ୍ସ ପୁଣ୍ଣମିୟଂ ଜେଟ୍ଠନକ୍ଖତ୍ତଂ ମୂଲନକ୍ଖତ୍ତଂ ୱା ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଜେଟ୍ଠମୂଲନକ୍ଖତ୍ତଂ ନାମ ହୋତୀ’’ତି। ତସ୍ମିଂ ପନ ନକ୍ଖତ୍ତେ କତ୍ତବ୍ବଛଣମ୍ପି ତନ୍ନିସ୍ସୟତ୍ତା ତମେୱ ନାମଂ ଲଭତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମିଗୱନ୍ତି ମିଗାନଂ ୱାନନତୋ ହେସନତୋ ବାଧନତୋ ମିଗୱନ୍ତି ଲଦ୍ଧସମଞ୍ଞଂ ମିଗୱଂ। ରୋହିତମିଗରୂପନ୍ତି ଗୋକଣ୍ଣମିଗୱେସଂ। ଜିୟନ୍ତି ଧନୁଜିୟଂ। ଅନୁବନ୍ଧନ୍ତୋତି ପଦସା ଅନୁଧାୱନ୍ତୋ। ମମଂଯେୱ ରାଜା ପସ୍ସତୂତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅମ୍ହେସୁ ବହୂସୁ ଦିଟ୍ଠେସୁ ରାଜା ଅତିୱିୟ ଭାୟିସ୍ସତୀ’’ତି ଇମିନା କାରଣେନ ଅତ୍ତାନମେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ମମଂଯେୱ ପସ୍ସତୂ’’ତି ଅଧିଟ୍ଠାସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ଚିନ୍ତେସୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ତସ୍ସ ଚିନ୍ତନାକାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ଦୀପେ ଜାତୋ’’ତିଆଦି। ଥେରୋ ତସ୍ସ ପରିୱିତକ୍କଂ ଜାନିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ କଥେତ୍ୱା ତଂ ଅସ୍ସାସେତୁକାମୋ ‘‘ସମଣା ମୟଂ ମହାରାଜା’’ତିଆଦିମାହ। ମହାରାଜ ମୟଂ ସମଣା ନାମ, ତ୍ୱଂ ପରିୱିତକ୍କଂ ମା ଅକାସୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତୱେୱ ଅନୁକମ୍ପାୟାତି ତୱ ଅନୁକମ୍ପତ୍ଥାୟ ଏୱ ଆଗତା, ନ ୱିମୁଖଭାୱତ୍ଥାୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ‘‘ଇମେ ସମଣା ନାମା’’ତି ଅଜାନନ୍ତସ୍ସ ‘‘ସମଣା ମୟଂ, ମହାରାଜା’’ତି କସ୍ମା ଥେରୋ ଆହାତି ଚେ? ଅସୋକଧମ୍ମରାଜେନ ପେସିତସାସନେନେୱ ପୁବ୍ବେ ଗହିତସମଣସଞ୍ଞଂ ସାରେତୁଂ ଏୱମାହାତି। ଇମମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ତେନ ଚ ସମୟେନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଦିଟ୍ଠା ହୁତ୍ୱା ସହାୟକାତି ଅଦିଟ୍ଠସହାୟକା, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅଦିସ୍ୱାୱ ସହାୟକଭାୱଂ ଉପଗତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଛାତପବ୍ବତପାଦେତି ଛାତୱାହସ୍ସ ନାମ ପବ୍ବତସ୍ସ ପାଦେ। ତଂ କିର ପବ୍ବତଂ ଅନୁରାଧପୁରା ପୁବ୍ବଦକ୍ଖିଣଦିସାଭାଗେ ଅତିରେକୟୋଜନଦ୍ୱୟମତ୍ଥକେ ତିଟ୍ଠତି। ତମ୍ହି ଠାନେ ପଚ୍ଛା ସଦ୍ଧାତିସ୍ସୋ ନାମ ମହାରାଜା ୱିହାରଂ କାରାପେସି, ତଂ ‘‘ଛାତୱିହାର’’ନ୍ତି ୱୋହରିଂସୁ। ‘‘ରଥୟଟ୍ଠିପ୍ପମାଣାତି ଆୟାମତୋ ଚ ଆୱଟ୍ଟତୋ ଚ ରଥପତୋଦେନ ସମପ୍ପମାଣା’’ତି ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ମହାୱଂସେପି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଛାତପବ୍ବତପାଦମ୍ହି, ତିସ୍ସୋ ଚ ୱେଳୁୟଟ୍ଠିୟୋ;

ଜାତା ରଥପତୋଦେନ, ସମାନା ପରିମାଣତୋ’’ତି।

ଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ‘‘ରଥୟଟ୍ଠିପ୍ପମାଣାତି ରଥସ୍ସ ଧଜୟଟ୍ଠିପ୍ପମାଣା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପ୍ପଜ୍ଜିଂସୂତି ତସ୍ସ ଅଭିସେକସମକାଲମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜିଂସୁ। ଏୱମୁତ୍ତରିପି ୱକ୍ଖମାନାନଂ ଅଚ୍ଛରିୟାନଂ ପାତୁଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ମହାୱଂସେ –

‘‘ଦେୱାନଂପିୟତିସ୍ସୋ ସୋ, ରାଜାସି ପିତୁଅଚ୍ଚୟେ;

ତସ୍ସାଭିସେକେନ ସମଂ, ବହୂନଚ୍ଛରିୟାନହୂ’’ତି।

ଏକା ଲତା ୟଟ୍ଠି ନାମାତି କଞ୍ଚନଲତାୟ ପଟିମଣ୍ଡିତତ୍ତା ଏୱଂଲଦ୍ଧନାମା ଏକା ୟଟ୍ଠି ଅହୋସି। ତଂ ଅଲଙ୍କରିତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନଲତାତି ତଂ ରଜତୱଣ୍ଣଂ ୟଟ୍ଠିଂ ଅଲଙ୍କରିତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ଚିତ୍ତକମ୍ମକତା ୱିୟ ଉପ୍ପନ୍ନଲତା। ଖାୟତୀତି ଦିସ୍ସତି। କିଞ୍ଜକ୍ଖାନୀତି କେସରାନି। ଏତାନି ଚ ପୁପ୍ଫୟଟ୍ଠିୟଂ ନୀଲପୁପ୍ଫାଦୀନି ସକୁଣୟଟ୍ଠିୟଞ୍ଚ ନାନପ୍ପକାରା ମିଗପକ୍ଖିନୋ ତତ୍ଥେୱ ଚିତ୍ତକମ୍ମକତା ୱିୟ ପଞ୍ଞାୟନ୍ତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସେତା ରଜତୟଟ୍ଠୀୱାତି ରଜତମୟୟଟ୍ଠି ୱିୟ ଏକା ୟଟ୍ଠି ସେତୱଣ୍ଣାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲତାତି ତତ୍ଥେୱ ଚିତ୍ତକମ୍ମକତା ୱିୟ ଦିସ୍ସମାନଲତା। ନୀଲାଦି ୟାଦିସଂ ପୁପ୍ଫନ୍ତି ୟାଦିସଂ ଲୋକେ ନୀଲାଦିପୁପ୍ଫଂ ଅତ୍ଥି, ତାଦିସଂ ପୁପ୍ଫୟଟ୍ଠିମ୍ହି ଖାୟତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନେକୱିହିତଂ ରତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜୀତି ଅନେକପ୍ପକାରଂ ରତନଂ ସମୁଦ୍ଦତୋ ସୟମେୱ ତୀରଂ ଆରୁହିତ୍ୱା ୱେଲନ୍ତେ ଊମିୱେଗାଭିଜାତମରିୟାଦୱଟ୍ଟି ୱିୟ ଉପ୍ପଜ୍ଜି, ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତମ୍ବପଣ୍ଣିୟଂ ପନ ଅଟ୍ଠ ମୁତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜିଂସୂତି ଏତ୍ଥାପି ତମ୍ବପଣ୍ଣିୟଂ ସମୁଦ୍ଦତୋ ସୟମେୱ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଜାତିତୋ ଅଟ୍ଠ ମୁତ୍ତା ସମୁଦ୍ଦତୀରେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଠିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ମହାୱଂସେ –

‘‘ଲଙ୍କାଦୀପମ୍ହି ସକଲେ, ନିଧୟୋ ରତନାନି ଚ;

ଅନ୍ତୋଠିତାନି ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା, ପଥଵୀତଲମାରୁହୁଂ।

‘‘ଲଙ୍କାଦୀପସମୀପମ୍ହି, ଭିନ୍ନନାଵାଗତାନି ଚ;

ତତ୍ର ଜାତାନି ଚ ଥଲଂ, ରତନାନି ସମାରୁହୁଂ।

‘‘ହୟଗଜା ରଥାମଲକା, ଵଲୟଙ୍ଗୁଲିଵେଠକା;

କକୁଧଫଲା ପାକତିକା, ଇଚ୍ଚେତା ଅଟ୍ଠ ଜାତିତୋ।

‘‘ମୁତ୍ତା ସମୁଦ୍ଦା ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା, ତୀରେ ଵଟ୍ଟି ଵିୟ ଠିତା;

ଦେଵାନଂପିୟତିସ୍ସସ୍ସ, ସବ୍ବପୁଞ୍ଞୁଦ୍ଧଵିଜମ୍ଭିତ’’ନ୍ତି।

ହୟମୁତ୍ତାତି ଅସ୍ସରୂପସଣ୍ଠାନମୁତ୍ତା। ଗଜମୁତ୍ତାତି ହତ୍ଥିରୂପସଣ୍ଠାନା। ଏଵଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ତଂତଂସଣ୍ଠାନଵସେନ ମୁତ୍ତାଭେଦୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଅଙ୍ଗୁଲିଵେଠକମୁତ୍ତାତି ଅଙ୍ଗୁଲୀୟକସଣ୍ଠାନା, ମୁଦ୍ଦିକାସଣ୍ଠାନାତି ଅତ୍ଥୋ। କକୁଧଫଲମୁତ୍ତାତି କକୁଧରୁକ୍ଖଫଲାକାରା ବହୂ ଅସାମୁଦ୍ଦିକା ମୁତ୍ତା। ରାଜକକୁଧଭଣ୍ଡାନୀତି ରାଜାରହୌତ୍ତମଭଣ୍ଡାନି। ତାନି ସରୂପେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଛତ୍ତଂ ଚାମର’’ନ୍ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ବହୁଵିଧଂ ପଣ୍ଣାକାରଂ ପହିଣୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସଙ୍ଖନ୍ତି ଅଭିସେକାସିଞ୍ଚନକଂ ସାମୁଦ୍ଦିକଂ ଦକ୍ଖିଣାଵଟ୍ଟଂ ସଙ୍ଖଂ। ଅନୋତତ୍ତୋଦକମେଵ ‘‘ଗଙ୍ଗୋଦକ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଵଡ୍ଢମାନନ୍ତି ଅଲଙ୍କାରଚୁଣ୍ଣଂ। ‘‘ନହାନଚୁଣ୍ଣ’’ନ୍ତି କେଚି। ଵଟଂସକନ୍ତି କଣ୍ଣପିଳନ୍ଧନଵଟଂସକନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ଵଟଂସକଂ କଣ୍ଣଚୂଳିକଟ୍ଠାନେ ଓଲମ୍ବକ’’ନ୍ତିପି ଵଦନ୍ତି। ଭିଙ୍ଗାରନ୍ତି ସୁଵଣ୍ଣମୟଂ ମହାଭିଙ୍ଗାରଂ। ‘‘ମକରମୁଖସଣ୍ଠାନା ବଲିକମ୍ମାଦିକରଣତ୍ଥଂ କତା ଭାଜନଵିକତୀ’’ତିପି ଵଦନ୍ତି। ନନ୍ଦିୟାଵଟ୍ଟନ୍ତି କାକପଦସଣ୍ଠାନା ମଙ୍ଗଲତ୍ଥଂ କତା ସୁଵଣ୍ଣଭାଜନଵିକତି। କଞ୍ଞନ୍ତି ଖତ୍ତିୟକୁମାରିଂ। ଅଧୋଵିମଂ ଦୁସ୍ସୟୁଗନ୍ତି କିଲିଟ୍ଠେ ଜାତେ ଅଗ୍ଗିମ୍ହି ପକ୍ଖିତ୍ତମତ୍ତେ ପରିସୁଦ୍ଧଭାଵମୁପଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ଅଧୋଵିମଂ ଦୁସ୍ସୟୁଗଂ। ହତ୍ଥପୁଞ୍ଛନନ୍ତି ପୀତଵଣ୍ଣଂ ମହଗ୍ଘଂ ହତ୍ଥପୁଞ୍ଛନପଟଂ। ହରିଚନ୍ଦନନ୍ତି ହରିଵଣ୍ଣଚନ୍ଦନଂ, ସୁଵଣ୍ଣଵଣ୍ଣଚନ୍ଦନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଲୋହିତଚନ୍ଦନଂ ଵା, ଗୋସିତଚନ୍ଦନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ କିର ଉଦକେ କୁଥିତତେଲମ୍ହି ପକ୍ଖିତ୍ତମତ୍ତଂ ସକଲମ୍ପି ତେଲଂ ଅଗ୍ଗିଞ୍ଚ ନିବ୍ବାପନସମତ୍ଥଂ ଚନ୍ଦନଂ। ତେନେଵ ‘‘ଗୋସିତଚନ୍ଦନ’’ନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଗୋସଦ୍ଦେନ ହି ଜଲଂ ଵୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଵିୟ ସିତଂ ଚନ୍ଦନଂ ଗୋସିତଚନ୍ଦନଂ। ନାଗଭଵନସମ୍ଭଵଂ ଅରୁଣଵଣ୍ଣମତ୍ତିକଂ। ହରୀତକଂ ଆମଲକନ୍ତି ଅଗଦହରୀତକଂ ଅଗଦାମଲକଂ। ତଂ ଖିପ୍ପମେଵ ସରୀରମଲସୋଧନାଦିକରଣସମତ୍ଥଂ ହୋତି।

ଉଣ୍ହୀସନ୍ତି ଉଣ୍ହୀସପଟ୍ଟଂ। ଵେଠନନ୍ତି ସୀସଵେଠନଂ। ସାରପାମଙ୍ଗନ୍ତି ଉତ୍ତମଂ ରତନପାମଙ୍ଗସୁତ୍ତଂ। ଵତ୍ଥକୋଟିକନ୍ତି ଵତ୍ଥୟୁଗମେଵ। ନାଗମାହଟନ୍ତି ନାଗେହି ଆହଟଂ। ମ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ। ଅମତୋସଧନ୍ତି ଏଵଂନାମିକା ଗୁଳିକଜାତି, ଅମତସଦିସକିଚ୍ଚତ୍ତା ଏଵଂ ଵୁଚ୍ଚତି। ତଂ କିର ପରିପଣ୍ଣଂ ଵିଧମେତ୍ୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ସାଧେନ୍ତେହି ଅଗଦୋସଧସମ୍ଭାରେହି ଯୋଜେତ୍ୱା ଵଟ୍ଟେତ୍ୱା କତଂ ଗୁଳିକଂ। ତଂ ପନ ରାଜୂନଂ ମୁଖସୋଧନନହାନପରିଯୋସାନେ ମହତା ପରିହାରେନ ଉପନେନ୍ତି। ତେନ ତେ ଅଙ୍ଗରାଗଂ ନାମ କରୋନ୍ତି, କରୋନ୍ତା ଚ ଯଥାରହଂ ଦ୍ୱୀହି ତୀହି ଅଗଦୋସଧରଙ୍ଗତିଲକାହି ନଲାଟକଅଂସକୂଟୌରମଜ୍ଝସଙ୍ଖାତଂ ଅଙ୍ଗଂ ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅଙ୍ଗରାଗଂ କରୋନ୍ତୀତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ସା ପନ ଗୁଳିକା ଅହିଵିଚ୍ଛିକାଦୀନମ୍ପି ଵିସଂ ହନତି, ତେନପି ତଂ ଵୁଚ୍ଚତି ‘‘ଅମତୋସଧ’’ନ୍ତି।

ଅହଂ ବୁଦ୍ଧଞ୍ଚାତିଆଦୀସୁ ସବ୍ବଧମ୍ମେ ଯାଥାଵତୋ ଅବୁଜ୍ଝି ପଟିବୁଜ୍ଝୀତି ବୁଦ୍ଧୋତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଞ୍ଚ, ଅଧିଗତମଗ୍ଗେ ସଚ୍ଛିକତନିରୋଧେ ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଚ ଅପାୟେସୁ ଅପତମାନେ ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତଂ ପରିୟତ୍ତିୟା ସଦ୍ଧିଂ ନଵ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଞ୍ଚ, ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତତ୍ତା ସଙ୍ଘୋତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତଂ ଅରିୟସାଵକସଙ୍ଘଞ୍ଚ ଅହଂ ସରଣଂ ଗତୋ ପରାୟଣନ୍ତି ଉପଗତୋ, ଭଜିଂ ସେଵିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଵା ହିଂସତି ତପ୍ପସାଦତଗ୍ଗରୁକତାହି ଵିହତକିଲେସେନ ତପ୍ପରାୟଣତାକାରପ୍ପଵତ୍ତେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ ସରଣଗତାନଂ ତେନେଵ ସରଣଗମନେନ ଭୟଂ ସନ୍ତାସଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ପରିକିଲେସଂ ହନତି ଵିନାସେତୀତି ସରଣଂ, ରତନତ୍ତୟସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଅପିଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ହିତେ ପଵତ୍ତନେନ ଅହିତା ଚ ନିଵତ୍ତନେନ ସତ୍ତାନଂ ଭୟଂ ହିଂସତୀତି ସରଣନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଧମ୍ମୋପି ଭଵକନ୍ତାରା ଉତ୍ତାରଣେନ ଅସ୍ସାସଦାନେନ ଚ ସତ୍ତାନଂ ଭୟଂ ହିଂସତୀତି ସରଣନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ସଙ୍ଘୋପି ଅପ୍ପକାନମ୍ପି କାରାନଂ ଵିପୁଲଫଲପଟିଲାଭକରଣେନ ସତ୍ତାନଂ ଭୟଂ ହିଂସତୀତି ସରଣନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଇମିନା ଅତ୍ଥେନ ସରଣଭୂତଂ ରତନତ୍ତୟଂ ତେନେଵ କାରଣେନ ସରଣନ୍ତି ଗତୋ ଅଵଗତୋ, ଜାନିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପାସକତ୍ତଂ ଦେସେସିନ୍ତି ରତନତ୍ତୟଂ ଉପାସତୀତି

ଉପାସକୋତି ଏୱଂ ଦସ୍ସିତଂ ଉପାସକଭାୱଂ ମଯି ଅଭିନିୱିଟ୍ଠଂ ୱାଚାଯ ପକାସେସିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ‘‘ଉପାସକୋହଂ ଅଜ୍ଜତଗ୍ଗେ ପାଣୁପେତଂ ସରଣଂ ଗତୋ’’ତି ଏୱଂ ଉପାସକତ୍ତଂ ପଟିୱେଦେସିନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସକ୍ୟପୁତ୍ତସ୍ସ ସାସନେତି ସକ୍ୟସ୍ସ ସୁଦ୍ଧୋଦନସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ସୋ ଭଗୱା ସକ୍ୟପୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ସକ୍ୟପୁତ୍ତସ୍ସ ସାସନେତି ଅତ୍ଥୋ। ସଦ୍ଧାତି ସଦ୍ଧାଯ, ‘‘ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ଯକାରଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଉପେହୀତି ଉପଗଚ୍ଛ।

ଅସୋକରଞ୍ଞା ପେସିତେନ ଅଭିସେକେନାତି ଅସୋକରଞ୍ଞା ପେସିତେନ ଅଭିସେକୂପକରଣେନ। ଯଦା ହି ଦେୱାନଂପିଯତିସ୍ସୋ ମହାରାଜା ଅତ୍ତନୋ ସହାଯସ୍ସ ଧମ୍ମାସୋକରଞ୍ଞୋ ଇତୋ ୱେଳୁରିଯଟ୍ଠିଯାଦଯୋ ମହାରହେ ପଣ୍ଣାକାରେ ପେସେସି। ତଦା ସୋପି ତେ ଦିସ୍ୱା ପସୀଦିତ୍ୱା ଅତିୱିଯ ତୁଟ୍ଠୋ ‘‘ଇମେହି ଅତିରେକତରଂ କିଂ ନାମ ମହଗ୍ଘଂ ପଟିପଣ୍ଣାକାରଂ ସହାଯସ୍ସ ମେ ପେସେସ୍ସାମୀ’’ତି ଅମଚ୍ଚେହି ସଦ୍ଧିଂ ମନ୍ତେତ୍ୱା ଲଙ୍କାଦୀପେ ଅଭିସେକପରିହାରଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ନ ତତ୍ଥ ଇଦିସୋ ଅଭିସେକପରିହାରୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ସୁତ୍ୱା ‘‘ସାଧୁ ୱତ ମେ ସହାଯସ୍ସ ଅଭିସେକପରିହାରଂ ପେସେସ୍ସାମୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ସାମୁଦ୍ଦିକସଙ୍ଖାଦୀନି ତୀଣି ସଙ୍ଖାନି ଚ ଗଙ୍ଗୋଦକଞ୍ଚ ଅରୁଣୱଣ୍ଣମତ୍ତିକଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠଟ୍ଠ ଖତ୍ତିଯବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିକଞ୍ଞାଯୋ ଚ ସୁୱଣ୍ଣରଜତଲୋହମତ୍ତିକାମଯଘଟେ ଚ ଅଟ୍ଠହି ସେଟ୍ଠିକୁଲେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଟ୍ଠ ଅମଚ୍ଚକୁଲାନି ଚାତି ଏୱଂ ସଦ୍ଧଟ୍ଠକଂ ନାମ ଇଧ ପେସେସି ‘‘ଇମେହି ମେ ସହାଯସ୍ସ ପୁନ ଅଭିସେକଂ କରୋଥା’’ତି, ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ଅଭିସେକତ୍ଥାଯ ବହୁଂ ପଣ୍ଣାକାରଂ ପେସେସି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅସୋକରଞ୍ଞା ପେସିତେନ ଅଭିସେକେନା’’ତି। ଏକୋ ମାସୋ ଅଭିସିତ୍ତସ୍ସ ଅସ୍ସାତି ଏକମାସାଭିସିତ୍ତୋ। କଥଂ ପନ ତସ୍ସ ତଦା ଏକମାସାଭିସିତ୍ତତା ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ‘‘ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାଯଂ ହିସ୍ସ ଅଭିସେକମକଂସୂ’’ତି, ପୁବ୍ବେ କତାଭିସେକସ୍ସପି ଅସୋକରଞ୍ଞା ପେସିତେନ ଅନଗ୍ଘେନ ପରିହାରେନ ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାଯଂ ପୁନ ଅଭିସେକମକଂସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ମହାୱଂସେ –

‘‘ତେ ମିଗସିରମାସସ୍ସ, ଆଦିଚନ୍ଦୋଦଯଂ ଦିନେ;

ଅଭିସିତ୍ତଞ୍ଚ ଲଙ୍କିନ୍ଦଂ, ଅମଚ୍ଚା ସାମିଭତ୍ତିନୋ।

‘‘ଧମ୍ମାସୋକସ୍ସ ୱଚନଂ, ସୁତ୍ୱା ସାମିହିତେ ରତା;

ପୁନାପି ଅଭିସେଚିଂସୁ, ଲଙ୍କାହିତସୁଖେ ରତ’’ନ୍ତି।

ଦୀପୱଂସେପି ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ୱିସାଖମାସେ ଦ୍ୱାଦସିଯଂ, ଜମ୍ବୁଦୀପା ଇଧାଗତା;

ଅଭିସେକଂ ସପରିୱାରଂ, ଅସୋକଧମ୍ମେନ ପେସିତଂ।

‘‘ଦୁତିଯଂ ଅଭିସିଞ୍ଚିତ୍ଥ, ରାଜାନଂ ଦେୱାନଂପିଯଂ;

ଅଭିସିତ୍ତୋ ଦୁତିଯାଭିସେକେନ, ୱିସାଖମାସେ ଉପୋସଥେ।

‘‘ତତୋ ମାସେ ଅତିକ୍କନ୍ତ, ଜେଟ୍ଠମାସେ ଉପୋସଥେ;

ମହିନ୍ଦୋ ସତ୍ତମୋ ହୁତ୍ୱା, ଜମ୍ବୁଦୀପା ଇଧାଗତୋ’’ତି।

ତଦା ପନ ତସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାଯ ଅଭିସେକସ୍ସ କତତ୍ତା ତତୋ ପଭୁତି ଯାୱଜ୍ଜତନା ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାଯମେୱ ଅଭିସେକକରଣମାଚିଣ୍ଣଂ। ଅଭିସେକୱିଧାନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ – ଅଭିସେକମଙ୍ଗଲତ୍ଥଂ ଅଲଙ୍କତପଟିଯତ୍ତସ୍ସ ମଣ୍ଡପସ୍ସ ଅନ୍ତୋ କତସ୍ସ ଉଦୁମ୍ବରସାଖମଣ୍ଡପସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତେ ଉଦୁମ୍ବରଭଦ୍ଦପୀଠମ୍ହି ଅଭିସେକାରହଂ ଅଭିଜଚ୍ଚଂ ଖତ୍ତିଯଂ ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ପଠମଂ ତାୱ ମଙ୍ଗଲାଭରଣଭୂସିତା ଜାତିସମ୍ପନ୍ନା ଖତ୍ତିଯକଞ୍ଞା ଗଙ୍ଗୋଦକପୁଣ୍ଣଂ ସାମୁଦ୍ଦିକଂ ଦକ୍ଖିଣାୱଟ୍ଟସଙ୍ଖଂ ଉଭୋହି ହତ୍ଥେହି ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଗହେତ୍ୱା ସୀସୋପରି ଉସ୍ସାପେତ୍ୱା ତେନ ତସ୍ସ ମୁଦ୍ଧନି ଅଭିସେକୋଦକଂ ଅଭିସିଞ୍ଚତି, ଏୱଞ୍ଚ ୱଦେତି ‘‘ଦେୱ, ତଂ ସବ୍ବେପି ଖତ୍ତିଯଗଣା ଅତ୍ତାନମାରକ୍ଖଣତ୍ଥଂ ଇମିନା ଅଭିସେକେନ ଅଭିସେକିକଂ ମହାରାଜଂ କରୋନ୍ତି, ତ୍ୱଂ ରାଜଧମ୍ମେସୁ ଠିତୋ ଧମ୍ମେନ ସମେନ ରଜ୍ଜଂ କାରେହି, ଏତେସୁ ଖତ୍ତିଯଗଣେସୁ ତ୍ୱଂ ପୁତ୍ତସିନେହାନୁକମ୍ପାଯ ସହିତଚିତ୍ତୋ ହିତସମମେତ୍ତଚିତ୍ତୋ ଚ ଭୱ, ରକ୍ଖାୱରଣଗୁତ୍ତିଯା ତେସଂ ରକ୍ଖିତୋ ଚ ଭୱାହୀ’’ତି।

ତତୋ ପୁନ ପୁରୋହିତୋପି ପୁରୋହିତଟ୍ଠାନାନୁରୂପାଲଙ୍କାରେହି ଅଲଙ୍କତପଟିଯତ୍ତୋ ଗଙ୍ଗୋଦକପୁଣ୍ଣଂ ରଜତମଯସଙ୍ଖଂ ଉଭୋହି ହତ୍ଥେହି ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ସୀସୋପରି ଉସ୍ସାପେତ୍ୱା ତେନ ତସ୍ସ ମୁଦ୍ଧନି ଅଭିସେକୋଦକଂ ଅଭିସିଞ୍ଚତି, ଏୱଞ୍ଚ ୱଦେତି ''ଦେୱ, ତଂ ସବ୍ବେପି ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣା ଅତ୍ତାନମାରକ୍ଖଣତ୍ଥଂ ଇମିନା ଅଭିସେକେନ ଅଭିସେକିକଂ ମହାରାଜଂ କରୋନ୍ତି, ତ୍ୱଂ ରାଜଧମ୍ମେସୁ ଠିତୋ ଧମ୍ମେନ ସମେନ ରଜ୍ଜଂ କାରେହି, ଏତେସୁ ବ୍ରାହ୍ମଣେସୁ ତ୍ୱଂ ପୁତ୍ତସିନେହାନୁକମ୍ପାଯ ସହିତଚିତ୍ତୋ ହିତସମମେତ୍ତଚିତ୍ତୋ ଚ ଭୱ, ରକ୍ଖାୱରଣଗୁତ୍ତିଯା ତେସଂ ରକ୍ଖିତୋ ଚ ଭୱାହୀ''ତି।

ତତୋ ପୁନ ସେଟ୍ଠିପି ସେଟ୍ଠିଟ୍ଠାନାନୁରୂପଭୂସନଭୂସିତୋ ଗଙ୍ଗୋଦକପୁଣ୍ଣଂ ରତନମଯସଙ୍ଖଂ ଉଭୋହି ହତ୍ଥେହି ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ସୀସୋପରି ଉସ୍ସାପେତ୍ୱା ତେନ ତସ୍ସ ମୁଦ୍ଧନି ଅଭିସେକୋଦକଂ ଅଭିସିଞ୍ଚତି, ଏୱଞ୍ଚ ୱଦେତି ''ଦେୱ ତଂ ସବ୍ବେପି ଗହପତିଗଣା ଅତ୍ତାନମାରକ୍ଖଣତ୍ଥଂ ଇମିନା ଅଭିସେକେନ ଅଭିସେକିକଂ ମହାରାଜଂ କରୋନ୍ତି, ତ୍ୱଂ ରାଜଧମ୍ମେସୁ ଠିତୋ ଧମ୍ମେନ ସମେନ ରଜ୍ଜଂ କାରେହି, ଏତେସୁ ଗହପତିଗଣେସୁ ତ୍ୱଂ ପୁତ୍ତସିନେହାନୁକମ୍ପାଯ ସହିତଚିତ୍ତୋ ହିତସମମେତ୍ତଚିତ୍ତୋ ଚ ଭୱ, ରକ୍ଖାୱରଣଗୁତ୍ତିଯା ତେସଂ ରକ୍ଖିତୋ ଚ ଭୱାହୀ''ତି।

ତେ ପନ ତସ୍ସ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତା ''ସଚେ ତ୍ୱଂ ଅମ୍ହାକଂ ୱଚନାନୁରୂପେନ ରଜ୍ଜଂ କାରେସ୍ସସି, ଇଚ୍ଚେତଂ କୁସଲଂ। ନୋ ଚେ କାରେସ୍ସସି, ତୱ ମୁଦ୍ଧା ସତ୍ତଧା ଫଲତୂ''ତି ଏୱଂ ରଞ୍ଞୋ ଅଭିସପନ୍ତି ୱିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଦୀପେ ଦେୱାନଂପିଯତିସ୍ସସ୍ସ ମୁଦ୍ଧନି ଧମ୍ମାସୋକେନେୱ ଇଧ ପେସିତା ଖତ୍ତିଯକଞ୍ଞାଯେୱ ଅନୋତତ୍ତୋଦକପୁଣ୍ଣେନ ସାମୁଦ୍ଦିକଦକ୍ଖିଣାୱଟ୍ଟସଙ୍ଖେନ ଅଭିସେକୋଦକଂ ଅଭିସିଞ୍ଚୀତି ୱଦନ୍ତି। ଇଦଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଅଭିସେକୱିଧାନଂ ମଜ୍ଝିମନିକାଯେ ଚୂଳସୀହନାଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ସୀହଳଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ''ପଠମଂ ତାୱ ଅଭିସେକଂ ଗଣ୍ହନ୍ତାନଂ ରାଜୂନଂ ସୁୱଣ୍ଣମଯାଦୀନି ତୀଣି ସଙ୍ଖାନି ଚ ଗଙ୍ଗୋଦକଞ୍ଚ ଖତ୍ତିଯକଞ୍ଞଞ୍ଚ ଲଦ୍ଧୁଂ ୱଟ୍ଟତୀ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ସମ୍ମୋଦନୀଯଂ କଥଂ କଥଯମାନୋତି ପୀତିପାମୋଜ୍ଜସଙ୍ଖାତସମ୍ମୋଦଜନନତୋ ସମ୍ମୋଦିତୁଂ ଯୁତ୍ତଭାୱତୋ ଚ ସମ୍ମୋଦନୀଯଂ ''କଚ୍ଚି ଭନ୍ତେ ଖମନୀଯଂ, କଚ୍ଚି ଯାପନୀଯଂ, କଚ୍ଚି ୱୋ ଅପ୍ପାବାଧଂ ଅପ୍ପାତଙ୍କଂ ଲହୁଟ୍ଠାନଂ ବଲଂ ଫାସୁୱିହାରୋ''ତି ଏୱମାଦିକଥଂ କଥଯମାନୋ। ଛ ଜନେ ଦସ୍ସେସୀତି ରଞ୍ଞା ସଦ୍ଧିଂ ଆଗତାନଂ ''ନ ଇମେ ଯକ୍ଖା, ମନୁସ୍ସା ଇମେ''ତି ସଞ୍ଜାନନତ୍ଥଂ ଭଣ୍ଡୁକସ୍ସ ଉପାସକସ୍ସ ଆନୀତତ୍ତା ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଛ ଜନେ ଦସ୍ସେସି। ତେୱିଜ୍ଜାତି ପୁବ୍ବେନିୱାସଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଆସୱକ୍ଖଯସଙ୍ଖାତାହି ତୀହି ୱିଜ୍ଜାହି ସମନ୍ନାଗତା। ଇଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତାତି ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣଂ ପତ୍ତା। ଚେତୋପରିଯକୋୱିଦାତି ପରେସଂ ଚିତ୍ତାଚାରେ କୁସଲା। ଏୱମେତ୍ଥ ପଞ୍ଚ ଅଭିଞ୍ଞା ସରୂପେନ ୱୁତ୍ତା, ଦିବ୍ବସୋତଂ ପନ ତାସଂ ୱସେନ ଆଗତମେୱ ହୋତି। ବହୂତି ଏୱରୂପା ଛଳଭିଞ୍ଞା ବୁଦ୍ଧସାୱକା ବହୂ ଗଣନପଥଂ ଅତିକ୍କନ୍ତା ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପଂ କାସାୱପଜ୍ଜୋତଂ କତ୍ୱା ୱିଚରନ୍ତୀତି। କେଚି ପନ ''ତେୱିଜ୍ଜା ଇଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତା ଚ ଖୀଣାସୱା ଚେତୋପରିଯକୋୱିଦା କେଚି ଖୀଣାସୱାତି ୱିସୁଂ ଯୋଜେତ୍ୱା 'ଅରହନ୍ତୋ'ତି ଇମିନା ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକା ୱୁତ୍ତା''ତି ୱଦନ୍ତି।

ପଞ୍ଞାୱେୟ୍ୟତ୍ତିଯନ୍ତି ପଞ୍ଞାପାଟୱଂ, ପଞ୍ଞାଯ ତିକ୍ଖୱିସଦଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଆସନନ୍ତି ଆସନ୍ନେ ଠିତଂ। ସାଧୁ ମହାରାଜ ପଣ୍ଡିତୋସୀତି ରାଜାନଂ ପସଂସତି। ପୁନ ୱୀମଂସନ୍ତୋ ''ଅତ୍ଥି ପନ ତେ ମହାରାଜା''ତିଆଦିମାହ। ଚୂଳହତ୍ଥିପଦୋପମସୁତ୍ତନ୍ତଂ କଥେସୀତି ''ଅଯଂ ରାଜା 'ଇମେ ସମଣା ନାମ ଇଦିସା, ସୀଲାଦିପଟିପତ୍ତି ଚ ତେସଂ ଇଦିସୀ'ତି ଚ ନ ଜାନାତି, ହନ୍ଦ ନଂ ଇମାଯ ଚୂଳହତ୍ଥିପଦୋପମସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ସମଣଭାୱୂପଗମନଂ ସମଣପଟିପତ୍ତିଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାପେସ୍ସାମୀ''ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ପଠମଂ ଚୂଳହତ୍ଥିପଦୋପମସୁତ୍ତନ୍ତଂ କଥେସି। ତତ୍ଥ ହି –

''ଏୱମେୱ ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଇଧ ତଥାଗତୋ ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋ…ପେ… ସାତ୍ଥଂ ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ କେୱଲପରିପୁଣ୍ଣଂ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ପକାସେତି, ତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁଣାତି ଗହପତି ୱା ଗହପତିପୁତ୍ତୋ ୱା ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ୱା କୁଲେ ପଚ୍ଚାଜାତୋ, ସୋ ତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ତଥାଗତେ ସଦ୍ଧଂ ପଟିଲଭତି, ସୋ ତେନ ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତି 'ସମ୍ବାଧୋ ଘରାୱାସୋ ରଜୋପଥୋ, ଅବ୍ଭୋକାସୋ ପବ୍ବଜ୍ଜା, ନଯିଦଂ ସୁକରଂ ଅଗାରଂ ଅଜ୍ଝାୱସତା ଏକନ୍ତପରିପୁଣ୍ଣଂ ଏକନ୍ତପରିସୁଦ୍ଧଂ ସଙ୍ଖଲିଖିତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଚରିତୁଂ, ଯନ୍ନୂନାହଂ କେସମସ୍ସୁଂ ଓହାରେତ୍ୱା କାସାଯାନି ୱତ୍ଥାନି ଅଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ଅଗାରସ୍ମା ଅନଗାରିଯଂ ପବ୍ବଜେଯ୍ୟ'ନ୍ତି। ସୋ ଅପରେନ ସମଯେନ ଅପ୍ପଂ ୱା ଭୋଗକ୍ଖନ୍ଧଂ ପହାଯ ମହନ୍ତଂ ୱା ଭୋଗକ୍ଖନ୍ଧଂ ପହାଯ ଅପ୍ପଂ ୱା ଞାତିପରିୱଟ୍ଟଂ ପହାଯ ମହନ୍ତଂ ୱା ଞାତିପରିୱଟ୍ଟଂ ପହାଯ କେସମସ୍ସୁଂ ଓହାରେତ୍ୱା କାସାଯାନି ୱତ୍ଥାନି ଅଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ଅଗାରସ୍ମା ଅନଗାରିଯଂ ପବ୍ବଜତି।

''ସୋ ଏୱଂ ପବ୍ବଜିତୋ ସମାନୋ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସିକ୍ଖାସାଜୀୱସମାପନ୍ନୋ ପାଣାତିପାତଂ ପହାଯ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ ହୋତି ନିହିତଦଣ୍ଡୋ ନିହିତସତ୍ଥୋ, ଲଜ୍ଜୀ ଦଯାପନ୍ନୋ ସବ୍ବପାଣଭୂତହିତାନୁକମ୍ପୀ ୱିହରତି।

‘‘ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ପହାଯ ଅଦିନ୍ନାଦାନା ପଟିୱିରତୋ ହୋତି ଦିନ୍ନାଦାଯୀ ଦିନ୍ନପାଟିକଙ୍ଖୀ, ଅଥେନେନ ସୁଚିଭୂତେନ ଅତ୍ତନା ୱିହରତୀ’’ତି (ମା। ନି। ୧। ୨୯୧-୨୯୨) –

ଏୱମାଦିନା ସାସନେ ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭଂ ପଟିଲଦ୍ଧସଦ୍ଧେହି ଚ ପବ୍ବଜ୍ଜୁପଗମନଂ ପବ୍ବଜିତେହି ଚ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଧମ୍ମା ପକାସିତା।

ରାଜା ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ସୁଣନ୍ତୋଯେୱ ଅଞ୍ଜ୍ଞାସୀତି ‘‘ସୋ ବୀଜଗାମଭୂତଗାମସମାରମ୍ଭା ପଟିୱିରତୋ ହୋତି, ଏକଭତ୍ତିକୋ ହୋତି ରତ୍ତୁପରତୋ ୱିରତୋ ୱିକାଲଭୋଜନା’’ତି ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତନ୍ତେ (ମା। ନି। ୧।୨୯୩) ଆଗତଟ୍ଠା ତଂ ସୁଣନ୍ତୋଯେୱ ଅଞ୍ଜ୍ଞାସି। ଇଧେୱ ୱସିସ୍ସାମାତି ନ ତାୱ ରତ୍ତିଯା ଉପଟ୍ଠିତତ୍ତା ଅନାଗତୱଚନମକାସି। ଆଗତଫଲୋତି ଅନାଗାମିଫଲଂ ସନ୍ଧାଯାହ, ସମ୍ପତ୍ତଅନାଗାମିଫଲୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋଯେୱ ଚ ୱିସେସତୋ ଅୱିପରୀତୱିଦିତସତ୍ଥୁସାସନତ୍ତା ୱିଞ୍ଞାତସାସନୋ। ଇଦାନି ପବ୍ବଜିସ୍ସତୀତି ଗିହିଲିଙ୍ଗେନ ଆନୀତକିଚ୍ଚସ୍ସ ନିଟ୍ଠିତତ୍ତା ଏୱମାହ। ଅଚିରପକ୍କନ୍ତସ୍ସ ରଞ୍ଜ୍ଞୋତି ରଞ୍ଜ୍ଞେ ଅଚିରପକ୍କନ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ଅନ୍ତୋତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ସମାଗତା ସୁଣନ୍ତୁତି ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା।

ଭୂମତ୍ଥରଣସଙ୍ଖେପେନାତି ଭୂମତ୍ଥରଣାକାରେନ। ଉପ୍ପାତପାଠକାତି ନିମିତ୍ତପାଠକା, ନେମିତ୍ତକାତି ଅତ୍ଥୋ। ଗହିତା ଦାନି ଇମେହି ପଥୱୀତି ଆସନାନଂ ପଥୱିଯଂ ଅତ୍ଥତତ୍ତା ଏୱମାହଂସୁ। ପତିଟ୍ଠହିସ୍ସତୀତି ଚିନ୍ତେନ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ତେନ କାରଣେନ ସାସନପତିଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅୱସ୍ସଂ ପତିଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ସାସନସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତମିଦନ୍ତି ଏୱଂ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଭାୱେନ ସଲ୍ଲକ୍ଖେସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଣୀତେନାତି ଉତ୍ତମେନ। ସହତ୍ଥାତି ସହତ୍ଥେନ ସନ୍ତପ୍ପେତ୍ୱାତି ସୁଟ୍ଠୁ ତପ୍ପେତ୍ୱା, ପରିପୁଣ୍ଣଂ ସୁହିତଂ ଯାୱଦତ୍ଥଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପେତୱତ୍ଥୁଂ ୱିମାନୱତ୍ଥୁଂ ସଚ୍ଚସଂଯୁତ୍ତଞ୍ଚ କଥେସୀତି ଦେସନାୱିଧିକୁସଲୋ ଥେରୋ ଜନସ୍ସ ସଂୱେଗଂ ଜନେତୁଂ ପଠମଂ ପେତୱତ୍ଥୁଂ କଥେତ୍ୱା ତଦନନ୍ତରଂ ସଂୱେଗଜାତଂ ଜନଂ ଅସ୍ସାସେତୁଂ ସଗ୍ଗକଥାୱସେନ ୱିମାନୱତ୍ଥୁଞ୍ଚ କଥେତ୍ୱା ତଦନନ୍ତରଂ ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସାସାନଂ ‘‘ମା ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସାଦଂ କରୋଥ ନିବ୍ବାନଂ ୱିନା ନ ଅଞ୍ଜ୍ଞଂ କିଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଧୁୱଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ପରମସ୍ସାସକଂ ନିବ୍ବାନମଧିଗନ୍ତୁଂ ୱାଯମଥା’’ତି ସଚ୍ଚପଟିୱେଧତ୍ଥାଯ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେନ୍ତୋ ଅନ୍ତେ ସଚ୍ଚସଂଯୁତ୍ତଂ କଥେସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତେସଂ ସୁତ୍ୱାତି ତେସଂ ସନ୍ତିକା ଥେରାନଂ ଗୁଣକଥଂ ସୁତ୍ୱା। ରଞ୍ଜ୍ଞୋ ସଂୱିଦିତଂ କତ୍ୱାତି ରଞ୍ଜ୍ଞୋ ନିୱେଦନଂ କତ୍ୱା, ରାଜାନଂ ପଟିୱେଦଯିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଲଂ ଗଚ୍ଛାମାତି ପୁରସ୍ସ ଅଚ୍ଚାସନ୍ନତ୍ତା ସାରୁପ୍ପଂ ନ ହୋତୀତି ପଟିପକ୍ଖିପନ୍ତୋ ଆହ। ମେଘୱନଂ ନାମ ଉଯ୍ୟାନନ୍ତି ମହାମେଘୱନୁଯ୍ୟାନଂ। ତସ୍ସ କିର ଉଯ୍ୟାନସ୍ସ ଭୂମିଗ୍ଗହଣଦିୱସେ ଅକାଲମହାମେଘୋ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ସବ୍ବତଠଆକପୋକ୍ଖରଣିଯୋ ପୂରେନ୍ତୋ ଗିମ୍ହାଭିହତରୁକ୍ଖଲତାଦୀନଂ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋୱ ପାୱସ୍ସି, ତେନ କାରଣେନ ତଂ ମହାମେଘୱନଂ ନାମ ଉଯ୍ୟାନଂ ଜାତଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ମହାୱଂସେ –

‘‘ଉଯ୍ୟାନଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣେ, ମହାମେଘୋ ଅକାଲଜୋ;

ପାୱସ୍ସି ତେନ ଉଯ୍ୟାନଂ, ମହାମେଘୱନଂ ଅହୂ’’ତି।

ସୁଖସଯିତଭାୱଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାତି ‘‘କଚ୍ଚି, ଭନ୍ତେ, ଇଧ ସୁଖଂ ସଯିତ୍ଥ, ତୁମ୍ହାକଂ ଇଧ ନିୱାସୋ ସୁଖୋ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ସୁଖସଯିତଭାୱଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ତତୋ ଥେରେନ ‘‘ସୁଖସଯିତମ୍ହ, ମହାରାଜ, ଭିକ୍ଖୂନଂ ଫାସୁକମିଦଂ ଉଯ୍ୟାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ଏୱଂ ସତି ଇଦଂ ନୋ ଉଯ୍ୟାନଂ ଦସ୍ସାମୀ’’ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ‘‘କପ୍ପତି, ଭନ୍ତେ, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ଆରାମୋ’’ତି ପୁଚ୍ଛି। ଇମଂ ସୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଳୁୱନାରାମପଟିଗ୍ଗହଣେ ୱୁତ୍ତମିମଂ ସୁତ୍ତଂ। ଉଦକନ୍ତି ଦକ୍ଖିଣୋଦକଂ। ମହାମେଘୱନୁଯ୍ୟାନଂ ଅଦାସୀତି ‘‘ଇମଂ ମହାମେଘୱନୁଯ୍ୟାନଂ ସଙ୍ଘସ୍ସ ଦମ୍ମୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ଜେଟ୍ଠମାସସ୍ସ କାଠଅପକ୍ଖେ ଦୁତିଯଦିୱସେ ଅଦାସି। ମହାୱିହାରସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣୋଦକପାତେନେୱ ସଦ୍ଧିଂ ପତିଟ୍ଠିତଭାୱେପି ନ ତାୱ ତତ୍ଥ ୱିହାରକମ୍ମଂ ନିଟ୍ଠିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଇଦଞ୍ଚ ପଠମଂ ୱିହାରଟ୍ଠାନଂ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି। ପୁନଦିୱସେପୀତି କାଠଅପକ୍ଖସ୍ସ ଦୁତିଯଦିୱସେଯେୱ। ଅଡ୍ଢନୱମାନଂ ପାଣସହସ୍ସାନନ୍ତି ଅଡ୍ଢେନ ନୱମାନଂ ପାଣସହସ୍ସାନଂ, ପଞ୍ଚସତାଧିକାନଂ ଅଟ୍ଠସହସ୍ସାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଜୋତିପାତୁଭାୱଟ୍ଠାନନ୍ତି ଞାଣାଲୋକସ୍ସ ପାତୁଭାୱଟ୍ଠାନଂ। ଅପ୍ପମାଦସୁତ୍ତନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାଯେ ମହାଅପ୍ପମାଦସୁତ୍ତଂ, ରାଜୋୱାଦସୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ମହଚ୍ଚନ୍ତି କରଣତ୍ଥେ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ, ମହତା ରାଜାନୁଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତୁମ୍ହେ ଜାନନତ୍ଥନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅରିଟ୍ଠୋ ନାମ ଅମଚ୍ଚୋତି ରଞ୍ଜ୍ଞୋ ଭାଗିନେଯ୍ୟୋ ଅରିଟ୍ଠୋ ନାମ ଅମଚ୍ଚୋ। ପଞ୍ଚପଣ୍ଣାସାଯାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଚତୁପଣ୍ଣାସାଯା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ଉପରି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ‘‘ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଅରହନ୍ତୋ’’ତି ୱଚନଂ ସମେତି। ତେନେୱ ଚ ସୀହଠଅଭାସାଯ ଲିଖିତେ ମହାୱଂସେ ‘‘ଚତୁପଣ୍ଣାସାଯ ସଦ୍ଧି’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦସଭାତିକସମାକୁଲଂ ରାଜକୁଲନ୍ତି ମୁଟସିୱସ୍ସ ପୁତ୍ତେହି ଅଭଯୋ ଦେୱାନଂପିଯତିସ୍ସୋ ମହାନାଗୋ ଉତ୍ତିଯୋ ମତ୍ତାଭଯୋ ସୂରତିସ୍ସୋତି ଏୱମାଦୀହି ଦସହି ଭାତିକେହି ସମାକିଣ୍ଣଂ ରାଜକୁଲଂ। ଚେତିଯଗିରିମ୍ହି ୱସ୍ସଂ ୱସିଂସୁତି ଆସାଠ୍ହୀପୁଣ୍ଣମଦିୱସେ ରଞ୍ଜ୍ଞା ଦିନ୍ନୱିହାରେଯେୱ ପଟିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପାଟିପଦଦିୱସେ ୱସ୍ସଂ

ୱସିଂସୁ। ପୱାରେତ୍ୱାତି ମହାପୱାରଣାଯ ପୱାରେତ୍ୱା। କତ୍ତିକପୁଣ୍ଣମାଯନ୍ତି ଅପରକତ୍ତିକପୁଣ୍ଣମାଯଂ। ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ହି ପୁରିମିକାଯଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ୱୁତ୍ଥୱସ୍ସୋ ମହାପୱାରଣାଯ ପୱାରେତ୍ୱା ତତୋ ଏକମାସଂ ଅତିକ୍କମ୍ମ ଚାତୁମାସିନିଯଂ ପୁଣ୍ଣମଦିୱସେ ଅରିଯଗଣପରିୱୁତୋ ରାଜକୁଲଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଭୋଜନାୱସାନେ ''ମହାରାଜ, ଅମ୍ହେହି ଚିରଦିଟ୍ଠୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତିଆଦିୱଚନମବ୍ରୱି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱକ୍ଖତି ''ପୁଣ୍ଣମାଯଂ ମହାୱୀରୋ, ଚାତୁମାସିନିଯା ଇଧା''ତି। ଯଂ ପନେତ୍ଥ କେନଚି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱୁତ୍ଥୱସ୍ସୋ ପୱାରେତ୍ୱାତି ଚାତୁମାସିନିଯା ପୱାରଣାଯାତି ଅତ୍ଥୋ, ପଠମପୱାରଣାଯ ୱା ପୱାରେତ୍ୱା ଏକମାସଂ ତତ୍ଥେୱ ୱସିତ୍ୱା କତ୍ତିକପୁଣ୍ଣମିଯଂ ଅୱୋଚ, ଅଞ୍ଞଥା 'ପୁଣ୍ଣମାଯଂ ମହାୱୀରୋ'ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ ସକ୍କା ଗହେତୁ''ନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଚାତୁମାସିନିଯା ପୱାରଣାଯାତି ଅଯମତ୍ଥୱିକପ୍ପୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ନ ହି ପୁରିମିକାଯ ୱସ୍ସୂପଗତା ଚାତୁମାସିନିଯଂ ପୱାରେନ୍ତି। ଚିରଦିଟ୍ଠୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ସତ୍ଥୁସ୍ସ ସରୀରାୱଯୱୋ ଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋଯେୱାତି କତ୍ୱା ଅୱଯୱେ ସମୁଦାଯୱୋହାରୱସେନ ଏୱମାହାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ଯଥା ''ସମୁଦ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠୋ''ତି।

ଥେରେନ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଗମନକାରଣଂ ଠପେତ୍ୱା ଇଧ ୱାସେ ପଯୋଜନମେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଗମନଂ ପଟିସେଧେତୁକାମୋ ଆହ ''ଅହଂ ଭନ୍ତେ ତୁମ୍ହେ''ତିଆଦି। ଅଭିୱାଦନାଦୀସୁ ଆଚରିଯଂ ଦିସ୍ୱା ଅଭିୱାଦନକରଣଂ ଅଭିୱାଦନଂ ନାମ। ଯସ୍ମିଂ ୱା ଦିସାଭାଗେ ଆଚରିଯୋ ୱସତି ଇରିଯାପଥେ କପ୍ପେନ୍ତୋ, ତତୋ ଅଭିମୁଖୋୱ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛତି, ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି, ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ନିସୀଦତି, ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ନିପଜ୍ଜତି, ଇଦଂ ଅଭିୱାଦନଂ ନାମ। ଆଚରିଯଂ ପନ ଦୂରତୋୱ ଦିସ୍ୱା ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାଯ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନକରଣଂ ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ। ଆଚରିଯଂ ପନ ଦିସ୍ୱା ଅଞ୍ଜଲିଂ ପଗ୍ଗଯ୍ହ ସୀସେ ଠପେତ୍ୱା ଆଚରିଯଂ ନମସ୍ସତି, ଯସ୍ମିଂ ଦିସାଭାଗେ ସୋ ୱସତି, ତଦଭିମୁଖୋପି ତଥେୱ ନମସ୍ସତି, ଗଚ୍ଛନ୍ତୋପି ଠିତୋପି ନିସିନ୍ନୋପି ଅଞ୍ଜଲିଂ ପଗ୍ଗଯ୍ହ ନମସ୍ସତିଯେୱାତି ଇଦଂ ଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମଂ ନାମ। ଅନୁଚ୍ଛୱିକକମ୍ମସ୍ସ ପନ କରଣଂ ସାମୀଚିକରଣଂ ନାମ। ଚୀୱରାଦୀସୁ ହି ଚୀୱରଂ ଦେନ୍ତୋ ନ ଯଂ ୱା ତଂ ୱା ଦେତି, ମହଗ୍ଘଂ ସତମୂଲଗ୍ଘମ୍ପି ପଞ୍ଚସତମୂଲଗ୍ଘମ୍ପି ସତସହସ୍ସମୂଲଗ୍ଘମ୍ପି ଦେତିଯେୱ। ପିଣ୍ଡପାତାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଇଦଂ ସାମୀଚିକରଣଂ ନାମ। ସରୀରଧାତୁଯୋତି ସରୀରାୱଯୱା। ଅଞ୍ଞାତନ୍ତି ଅଞ୍ଞାତଂ, ୱିଦିତଂ ମଯାତି ଅତ୍ଥୋ। କୁତୋ ଲଚ୍ଛାମାତି କୁତୋ ଲଭିସ୍ସାମ। ସୁମନେନ ସଦ୍ଧିଂ ମନ୍ତେହୀତି ପଠମମେୱ ସାମଣେରସ୍ସ କଥିତତ୍ତା ୱା ''ଜାନାତି ଏସ ଅମ୍ହାକମଧିପ୍ପାଯ''ନ୍ତି ଞତ୍ୱା ୱା ଏୱମାହାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କୋ ତ୍ୱଂ ମହାରାଜାତି ମହାରାଜ ତ୍ୱଂ ଧାତୂନଂ ପଟିଲାଭେ ମା ଉସ୍ସୁକ୍କଂ କରୋହି, ମା ତ୍ୱଂ ତତ୍ଥ ୱାୱଟୋ ଭୱ, ଅଞ୍ଞଂ ତଯା କତ୍ତବ୍ବଂ କରୋହୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇଦାନି ତଦେୱ ରଞ୍ଞା କତ୍ତବ୍ବକିଚ୍ଚଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ୱୀଥିଯୋ ସୋଧାପେତ୍ୱା''ତିଆଦିମାହ। ସବ୍ବତାଳାୱଚରେ ଉପଟ୍ଠାପେତ୍ୱାତି କଂସତାଳାଦିତାଳଂ ଅୱଚରତି ଏତ୍ଥାତି ତାଳାୱଚରଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଆତତୱିତତାଦି ସବ୍ବଂ ତୂରିଯଭଣ୍ଡଂ। ତେନେୱ ପରିନିବ୍ବାନସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ସବ୍ବଞ୍ଚ ତାଳାୱଚରଂ ସନ୍ନିପାତେଥାତି ଏତ୍ଥ ସବ୍ବଞ୍ଚ ତାଳାୱଚରନ୍ତି ସବ୍ବଂ ତୂରିଯଭଣ୍ଡ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ପନ ସହଚରଣନଯେନ ସବ୍ବତୂରିଯଭଣ୍ଡାନଂ ୱାଦକାପି ଗହେତୁଂ ୱଟ୍ଟନ୍ତୀତି ତେ ସବ୍ବେ ଉପଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ସନ୍ନିପାତେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଲଚ୍ଛସୀତି ଲଭିସ୍ସସି। ଥେରା ଚେତିଯଗିରିମେୱ ଅଗମଂସୂତି ରାଜନିୱେସନତୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ପୁନ ଚେତିଯଗିରିମେୱ ଅଗମଂସୁ।

ତାୱଦେୱାତି ତଂ ଖଣଂଯେୱ। ପାଟଲିପୁତ୍ତଦ୍ୱାରେତି ପାଟଲିପୁତ୍ତନଗରଦ୍ୱାରେ। କିଂ ଭନ୍ତେ ସୁମନ ଆହିଣ୍ଡସୀତି ସୁମନ ତ୍ୱଂ ସମଣଧମ୍ମଂ ଅକତ୍ୱା କସ୍ମା ୱିଚରସୀତି ପୁଚ୍ଛତି। ଚେତିଯଗିରିମ୍ହିଯେୱ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱାତି ପଚ୍ଛା ତତ୍ଥ ୱିହାରତ୍ଥାଯ ଆକଙ୍ଖିତବ୍ବଭାୱତୋ ଚେତିଯଗିରିମ୍ହିଯେୱ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା। ୱଡ୍ଢମାନକଚ୍ଛାଯାଯାତି ପଚ୍ଛାଭତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଛାଭତ୍ତମେୱ ହି ଛାଯା ୱଡ୍ଢତି। ଅଥସ୍ସ ଏତଦହୋସୀତି ଧାତୁଚଙ୍କୋଟକଂ ଦିସ୍ୱା ଏୱଂ ଚିନ୍ତେସି। ଛତ୍ତଂ ଅପନମତୂତି ଇଦଂ ସେତଚ୍ଛତ୍ତଂ ସଯମେୱ ମେ ସୀସୋପରିତୋ ଧାତୁଚଙ୍କୋଟକାଭିମୁଖଂ ହୁତ୍ୱା ନମତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ମଯ୍ହଂ ମତ୍ଥକେ ପତିଟ୍ଠାତୂତି ଇଦଂ ଧାତୁଚଙ୍କୋଟକଂ ଥେରସ୍ସ ହତ୍ଥତୋ ଧାତୁଯା ସହ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ସିରସ୍ମିଂ ମେ ପତିଟ୍ଠାତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ପୋକ୍ଖରୱସ୍ସଂ ନାମ ପୋକ୍ଖରପତ୍ତପ୍ପମାଣଂ ୱଲାହକମଜ୍ଝେ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା କମେନ ଫରିତ୍ୱା ତେମେତୁକାମେଯେୱ ତେମଯମାନଂ ମହନ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ୱସ୍ସତି। ମହାୱୀରୋତି ମହାପରକ୍କମୋ। ମହାୱୀରାୱଯୱତ୍ତା ଚେତ୍ଥ ସତ୍ଥୁୱୋହାରେନ ଧାତୁଯୋ ଏୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ଧାତୁସରୀରେନାଗମନଞ୍ହି ସନ୍ଧାଯ ଅଯଂ ଗାଥା ୱୁତ୍ତା।

ପଚ୍ଛିମଦିସାଭିମୁଖୋୱ ହୁତ୍ୱା ଅପସକ୍କନ୍ତୋତି ପିଟ୍ଠିତୋ ପିଟ୍ଠିତୋଯେୱ ପଚ୍ଛିମଦିସାଭିମୁଖୋ ହୁତ୍ୱା ଓସକ୍କନ୍ତୋ, ଗଚ୍ଛନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। କିଞ୍ଚାପି ଏସ ପଚ୍ଛିମଦିସଂ ନ ଓଲୋକେତି, ତଥାପି ପଚ୍ଛିମଦିସଂ ସନ୍ଧାଯ ଗଚ୍ଛତୀତି ''ପଚ୍ଛିମଦିସାଭିମୁଖୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରତ୍ଥିମେନ ଦ୍ୱାରେନ ନଗରଂ ପୱିସିତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ପିଟ୍ଠିତୋ ପିଟ୍ଠିତୋଯେୱ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଦ୍ୱାରେ ସମ୍ପତ୍ତେ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଉଜୁକେନେୱ ନଗରଂ ପାୱିସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମହେଜୱତ୍ଥୁ ନାମାତି ମହେଜନାମକେନ ଯକ୍ଖେନ ପରିଗ୍ଗହିତଂ ଏକଂ ଦେୱଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ । ପରିଭୋଗଚେତିଯଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପରିଭୁତ୍ତୂପକରଣାନି ନିଦହିତ୍ୱା କତଂ ଚେତିଯଂ ପରିଭୋଗଚେତିଯନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତିୱିଧଞ୍ହି ଚେତିଯଂ ୱଦନ୍ତି ପରିଭୋଗଚେତିଯଂ ଧାତୁଚେତିଯଂ ଧମ୍ମଚେତିଯନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପରିଭୋଗଚେତିଯଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଧାତୁଚେତିଯଂ ପନ ଧାତୁଯୋ ନିଦହିତ୍ୱା କତଂ। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିଲିଖିତପୋତ୍ଥକଂ ନିଦହିତ୍ୱା କତଂ ପନ ଧମ୍ମଚେତିଯଂ ନାମ। ସାରୀରିକଂ ପରିଭୋଗିକଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସକନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ତିପ୍ପଭେଦଂ ଚେତିଯଂ ୱଦନ୍ତି। ଅଯଂ ପନ ପଭେଦୋ ପଟିମାରୂପସ୍ସପି ଉଦ୍ଦିସ୍ସକଚେତିଯେନେୱ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ଯୁଜ୍ଜତି।

କଥଂ ପନ ଇଦଂ ଠାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ପରିଭୋଗଚେତିଯଟ୍ଠାନଂ ଅହୋସୀତି ଆହ ‘‘ଅତୀତେ କିରା’’ତିଆଦି। ପଜ୍ଜରକେନାତି ଏତ୍ଥ ପଜ୍ଜରକୋ ନାମ ରୋଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ଚ ଯକ୍ଖାନୁଭାୱେନ ସମୁପ୍ପନ୍ନୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଦା କିର ପୁଣ୍ଣକାଳଓ ନାମ ଯକ୍ଖୋ ଅତ୍ତନୋ ଆନୁଭାୱେନ ମନୁସ୍ସାନମ୍ପି ସରୀରେ ପଜ୍ଜରକଂ ନାମ ରୋଗଂ ସମୁଟ୍ଠାପେସି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ମହାୱଂସେ –

‘‘ରକ୍ଖସେହି ଜନସ୍ସେତ୍ଥ, ରୋଗୋ ପଜ୍ଜରକୋ ଅହୂ’’ତି;

ଦୀପୱଂସେପି ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ରକ୍ଖସା ଚ ବହୂ ତତ୍ଥ, ପଜ୍ଜରା ଚ ସମୁଟ୍ଠିତା;

ପଜ୍ଜରେନ ବହୂ ସତ୍ତା, ନସ୍ସନ୍ତି ଦୀପମୁତ୍ତମେ’’ତି।

ଅନଯବ୍ୟସନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅନଯୋତି ଅୱଡ୍ଢି। କାଯିକଂ ଚେତସିକଞ୍ଚ ସୁଖଂ ବ୍ୟସତି ୱିକ୍ଖିପତି ୱିନାସେତୀତି ବ୍ୟସନନ୍ତି ଦୁକ୍ଖଂ ୱୁଚ୍ଚତି। କିଞ୍ଚାପି ‘‘ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଲୋକଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ‘‘ତେ ସତ୍ତେ ଅନଯବ୍ୟସନମାପଜ୍ଜନ୍ତେ ଦିସ୍ୱା’’ତି ୱଚନତୋ ପଠମଂ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଲୋକଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ଲୋକଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ ତେ ସତ୍ତେ ଅନଯବ୍ୟସନମାପଜ୍ଜନ୍ତେ ଦିସ୍ୱାତି ଗହେତବ୍ବଂ। ନ ହି ଆସଯାନୁସଯାଦିବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁସ୍ସ ତେ ସତ୍ତା ଅନଯବ୍ୟସନଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତା ଦିସ୍ସନ୍ତି। ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠିକାତି ୱିସମୱସ୍ସାଦିୱସେନ ଦୁଟ୍ଠୁ ଅସୋଭନା ୱୁଟ୍ଠିଯେୱ ଦୁକ୍ଖଟ୍ଠିକା, ସସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭୂତା କାଯସୁଖୁପ୍ପତ୍ତିସପ୍ପାଯା ସତ୍ତୁପକାରା ସମ୍ମା ୱୁଟ୍ଠି ତତ୍ଥ ନ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତତୋଯେୱ ଚ ‘‘ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖଂ ଦୁସ୍ସସ୍ସ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭିକ୍ଖାଯ ଅଭାୱୋ , ଦୁଲ୍ଲଭଭାୱୋ ୱା ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖଂ, ସୁଲଭା ତତ୍ଥ ଭିକ୍ଖା ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସସ୍ସାନଂ ଅଭାୱୋ, ଅସମ୍ପନ୍ନତା ୱା ଦୁସ୍ସସ୍ସଂ। ଦେୱୋତି ମେଘସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ସମ୍ମାଧାରମନୁପୱେଚ୍ଛୀତି ଉଦକଧାରଂ ସମ୍ମା ୱିମୁଞ୍ଚି, ସମ୍ମା ଅନୁପୱସ୍ସୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ମହାୱିୱାଦୋ ହୋତୀତି ତସ୍ମିଂ କିର କାଲେ ଜଯନ୍ତମହାରାଜେନ ଚ ତସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ କନିଟ୍ଠଭାତୁକେନ ସମିଦ୍ଧକୁମାରନାମକେନ ଉପରାଜେନ ଚ ସଦ୍ଧିଂ ଇମସ୍ମିଂ ଦୀପେ ମହାଯୁଦ୍ଧଂ ଉପଟ୍ଠିତଂ। ତେନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତେନ ଖୋ ପନ ସମଯେନ ମଣ୍ଡଦୀପେ ମହାୱିୱାଦୋ ହୋତୀ’’ତି। ହୋତୀତି କିରିଯା କାଲମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱତ୍ତମାନପଯୋଗୋ, ୱିୱାଦସ୍ସ ପନ ଅତୀତକାଲିକତ୍ତଂ ‘‘ତେନ ଖୋ ପନ ସମଯେନା’’ତି ଇମିନାୱ ୱିଞ୍ଞାଯତି। ସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନେନ ହେତ୍ଥ ଅତୀତକାଲାୱଗମୋ ଯଥା ‘‘ଭାସତେ ୱଡ୍ଢତେ ତଦା’’ତି। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଈଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ୱତ୍ତମାନପଯୋଗୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କଲହୱିଗ୍ଗହଜାତାତି ଏତ୍ଥ କଲହୋ ନାମ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତୋ କାଯକଲହୋପି ୱାଚାକଲହୋପି। ତତ୍ଥ ହତ୍ଥପରାମାସାଦିୱସେନ କାଯେନ କାତବ୍ବୋ କଲହୋ କାଯକଲହୋ। ମମ୍ମଘଟ୍ଟନାଦିୱସେନ ୱାଚାଯ କାତବ୍ବୋ କଲହୋ ୱାଚାକଲହୋ। ୱିପଚ୍ଚନୀକଗହଣଂ ୱିଗ୍ଗହୋ। କଲହସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୁଦ୍ଧଗାହୋ। ଅଥ ୱା କଲହୋ ନାମ ୱାଚାକଲହୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ହତ୍ଥପରାମାସାଦିୱସେନ ୱିରୂପଂ ୱିରୁଦ୍ଧଂ ୱା ଗହଣଂ ୱିଗ୍ଗହୋ କାଯକଲହୋ। ଯଥାୱୁତ୍ତୋ କଲହୋ ଚ ୱିଗ୍ଗହୋ ଚ ଜାତୋ ସଞ୍ଜାତୋ ଏତେସନ୍ତି କଲହୱିଗ୍ଗହଜାତା, ସଞ୍ଜାତକଲହୱିଗ୍ଗହାତି ଅତ୍ଥୋ।

ତାନି ସାସନନ୍ତରଧାନେନ ନସ୍ସନ୍ତୀତି ପରିଯତ୍ତିପଟିୱେଧପଟିପତ୍ତିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ତିୱିଧସ୍ସପି ସାସନସ୍ସ ଅନ୍ତରଧାନେନ ଧାତୁପରିନିବ୍ବାନେ ସତି ତାନି ଚେତିଯାନି ୱିନସ୍ସନ୍ତି। ତୀଣି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୧୬୧; ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୦୯) ହି ପରିନିବ୍ବାନାନି କିଲେସପରିନିବ୍ବାନଂ ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନଂ ଧାତୁପରିନିବ୍ବାନନ୍ତି, ତାନି ପନ ଅମ୍ହାକଂ ଭଗୱତୋ ୱସେନ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତସ୍ସ ହି କିଲେସପରିନିବ୍ବାନଂ ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ ଅହୋସି, ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନଂ କୁସିନାରାଯଂ। ଧାତୁପରିନିବ୍ବାନଂ ଅନାଗତେ ଭୱିସ୍ସତି। ସାସନସ୍ସ କିର ଓସକ୍କନକାଲେ ଇମସ୍ମିଂ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ଧାତୁଯୋ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ମହାଚେତିଯଂ ଗମିସ୍ସନ୍ତି, ମହାଚେତିଯତୋ ନାଗଦୀପେ ରାଜାଯତନଚେତିଯଂ, ତତୋ ମହାବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କଂ ଗମିସ୍ସନ୍ତି, ନାଗଭୱନତୋପି ଦେୱଲୋକତୋପି ବ୍ରହ୍ମଲୋକତୋପି ଧାତୁଯୋ ମହାବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କମେୱ ଗମିସ୍ସନ୍ତି, ସାସପମତ୍ତାପି ଧାତୁ ନ ଅନ୍ତରା ନସ୍ସିସ୍ସତି। ସବ୍ବା ଧାତୁଯୋ ମହାବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେ ରାସିଭୂତା ସୁୱଣ୍ଣକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱିଯ ଏକଗ୍ଘନା ହୁତ୍ୱା ଛବ୍ବଣ୍ଣରସ୍ମିଯୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେସ୍ସନ୍ତି, ତା ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ଫରିସ୍ସନ୍ତି। ତତୋ ଦସସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳେ ଦେୱତା ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ‘‘ଅଜ୍ଜ ସତ୍ଥା ପରିନିବ୍ବାତି, ଅଜ୍ଜ ସାସନଂ ଓସକ୍କତି, ପଚ୍ଛିମଦସ୍ସନଂ ଦାନି ଇଦଂ ଅମ୍ହାକ’’ନ୍ତି ଦସବଲସ୍ସ ପରିନିବ୍ବୁତଦିୱସତୋ ମହନ୍ତତରଂ କାରୁଞ୍ଞଂ କରିସ୍ସନ୍ତି, ଠପେତ୍ୱା ଅନାଗାମିଖୀଣାସୱେ ଅୱସେସା ସକଭାୱେନ ସଣ୍ଠାତୁଂ ନ ସକ୍ଖିସ୍ସନ୍ତି। ଧାତୂସୁ ତେଜୋଧାତୁ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଯାୱ ବ୍ରହ୍ମଲୋକା ଉଗ୍ଗଚ୍ଛିସ୍ସତି, ସାସପମତ୍ତିଯାପି ଧାତୁଯା ସତି ଏକଜାଲାୱ ଭୱିସ୍ସତି, ଧାତୂସୁ ପରିଯାଦାନଂ ଗତାସୁ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜିସ୍ସତି। ଏୱଂ ମହନ୍ତଂ ଆନୁଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଧାତୂସୁ ଅନ୍ତରହିତାସୁ ସାସନଂ ଅନ୍ତରହିତଂ ନାମ ହୋତି।

ଦିଣ୍ଣା ବୋଧିରୁକ୍ଖଟ୍ଠାନେ ହତ୍ଥିସାଲାୟଂ ତିଟ୍ଠତୀତି ଦିଣ୍ଣା ୱଣ୍ଣୁଣ୍ଣିତିନନାୟ ଓକାସଂ କୁରୁମାନୋ ତତୋ ଧାତୁଂ ଗହେତ୍ୱା କୁମ୍ଭେ ଠପେତ୍ୱା ସଧାତୁକୋୱ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୀତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ମହାୱଂସେ –

''ରତ୍ତିଂ ନାଗୋନୁପରିୟାତି, ତଂ ଠାନଂ ସୋ ସଧାତୁକଂ;

ବୋଧିଟ୍ଠାନମ୍ହି ସାଲାୟଂ, ଦିଣ୍ଣା ଠାତି ସଧାତୁକୋ''ତି।

ଥୂପପତିଟ୍ଠାନଭୂମିଂ ପରିୟାୟତୀତି ମତ୍ଥକତୋ ଧାତୁଂ ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ସଧାତୁକଂ ଥୂପପତିଟ୍ଠାନଭୂମିଂ ରତ୍ତିଭାଗେ ପରିୟାୟତି, ସମନ୍ତତୋ ୱିଚରତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଜଙ୍ଘପ୍ପମାଣନ୍ତି ପୁପ୍ଫଟ୍ଠାନପ୍ପମାଣଂ। ଥୂପକୁଚ୍ଛିତୋ ହେଟ୍ଠାଭାଗଞ୍ହି ଥୂପସ୍ସ ଜଙ୍ଘାତି ୱଦନ୍ତି। ଧାତୁଓରୋପନତ୍ଥାୟାତି ହତ୍ଥିକୁମ୍ଭତୋ ଧାତୁକରଣ୍ଡକସ୍ସ ଓରୋପନତ୍ଥାୟ। ସକଲନଗରଞ୍ଚ ଜନପଦୋ ଚାତି ନଗରୱାସିନୋ ଜନପଦୱାସିନୋ ଚ ଅଭେଦତୋ ନଗରଜନପଦସଦ୍ଦେହି ୱୁତ୍ତା ''ସବ୍ବୋ ଗାମୋ ଆଗତୋ, ମଞ୍ଚା ଉକ୍କୁଟ୍ଠିଂ କରୋନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ମହାଜନକାୟେତି ମହାଜନସମୂହେ। ସମୂହପରିୟାୟୋ ହେତ୍ଥ କାୟସଦ୍ଦୋ। ଏକେକଧାତୁପ୍ପଦେସତୋ ତେଜୋଦକନିକ୍ଖମନାଦିୱସେନ ଯମକଯମକଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତଂ ପାଟିହାରିୟଂ ଯମକପାଟିହାରିୟଂ। ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନଂ ରସ୍ମିୟୋ ଚାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାତବ୍ବୋ। ଛନ୍ନଂ ୱଣ୍ଣାନଂ ଉଦକଧାରା ଚାତି ଏୱମ୍ପେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱଦନ୍ତି। ପରିନିବ୍ବୁତେପି ଭଗୱତି ତସ୍ସାନୁଭାୱେନ ଏୱରୂପଂ ପାଟିହାରିୟମହୋସିଯେୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏୱଂ ଅଚିନ୍ତିୟା''ତିଆଦିଗାଥମାହ। ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମାତି ଏତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା।

ଧରମାନକାଲେପି ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଆଗମାସୀତି ଭଗୱା କିର ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋ ନୱମେ ମାସେ ଫୁସ୍ସପୁଣ୍ଣମଦିୱସେ ଯକ୍ଖାଧିୱାସଂ ଲଙ୍କାଦୀପମୁପଗନ୍ତ୍ୱା ଲଙ୍କାମଜ୍ଝେ ତିୟୋଜନାୟତେ ୟୋଜନୱିତ୍ଥତେ ମହାନାଗୱନୁୟ୍ୟାନେ ମହାୟକ୍ଖସମାଗମେ ଉପରିଆକାସେ ଠତ୍ୱା କପ୍ପୁଟ୍ଠାନସମୟେ ସମୁଟ୍ଠିତୱୁଟ୍ଠିୱାତନିବ୍ବିସେସୱସ୍ସୱାୟୁନା ଚ ଲୋକନ୍ତରିକନିରୟନ୍ଧକାରସଦିସଘୋରନ୍ଧକାରନିକାୟେନ ଚ ସୀତନରକନିବ୍ବିସେସବହଲସୀତେନ ଚ ସଂୱଟ୍ଟକାଲସଞ୍ଜାତୱାତସଙ୍ଖୁଭିତେହି ମେଘନଭଗଜ୍ଜିତସଦିସେନ ଗଗନମେଦନୀନିନ୍ନାଦେନ ଚ ଯକ୍ଖାନଂ ଭୟଂ ସନ୍ତାସଂ ଜନେତ୍ୱା ତେହି ଯାଚିତାଭୟୋ ''ଦେଥ ମେ ସମଗ୍ଗା ନିସୀଦନଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ''ଦେମ ତେ ସକଲଦୀପଂ, ଦେହି ନୋ, ମାରିସ, ଅଭୟ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ସବ୍ବଂ ତଂ ଉପଦ୍ଦୱଂ ଅନ୍ତରଧାପେତ୍ୱା ଯକ୍ଖଦତ୍ତଭୂମିୟା ଚମ୍ମଖଣ୍ଡଂ ପତ୍ଥରିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ନିସିନ୍ନୋ ସମନ୍ତତୋ ଜଲମାନଂ ଚମ୍ମଖଣ୍ଡଂ ପସାରେତ୍ୱା କପ୍ପୁଟ୍ଠାନଗ୍ଗିସଦିସଦହନାଭିଭୂତାନଂ ଜଲଧିସଲିଲଭୀତାନଂ ସମନ୍ତା ୱେଲନ୍ତେ ଭମନ୍ତାନଂ ଯକ୍ଖାନଂ ଗିରିଦୀପଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତେସୁ ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠିତେସୁ ତଂ ଯଥାଠାନେ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ଚମ୍ମଖଣ୍ଡଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ନିସିନ୍ନୋ ତଦା ସମାଗତେ ଅନେକଦେୱତାସନ୍ନିପାତେ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତ୍ୱା ଅନେକପାଣକୋଟୀନଂ ଧମ୍ମାଭିସମୟଂ କତ୍ୱା ସୁମନକୂଟୱାସିନା ମହାସୁମନଦେୱରାଜେନ ସମଧିଗତସୋତାପତ୍ତିଫଲେନ ଯାଚିତପୂଜନୀୟୋ ସୀସଂ ପରାମସିତ୍ୱା ମୁଟ୍ଠିମତ୍ତା ନୀଲାମଲକେସଧାତୁୟୋ ତସ୍ସ ଦତ୍ୱା ଜମ୍ବୁଦୀପମଗମାସି।

ଦୁତିୟଂ ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋ ପଞ୍ଚମେ ସଂୱଚ୍ଛରେ ଚୂଳୋଦରମହୋଦରାନଂ ଜଲଥଲନିୱାସୀନଂ ମାତୁଲଭାଗିନେୟ୍ୟାନଂ ନାଗରାଜୂନଂ ମଣିପଲ୍ଲଙ୍କଂ ନିସ୍ସାୟ ଉପଟ୍ଠିତମହାସଙ୍ଗାମେ ନାଗାନଂ ମହାୱିନାସଂ ଦିସ୍ୱା ଚିତ୍ତମାସକାଳପକ୍ଖସ୍ସ ଉପୋସଥଦିୱସେ ପାତୋୱ ସମିଦ୍ଧସୁମନେନ ନାମ ରୁକ୍ଖଦେୱପୁତ୍ତେନ ଛତ୍ତଂ କତ୍ୱା ଧାରିତରାଜାୟତନୋ ନାଗଦୀପଂ ସମାଗନ୍ତ୍ୱା ସଙ୍ଗାମମଜ୍ଝେ ଆକାସେ ପଲ୍ଲଙ୍କେନ ନିସିନ୍ନୋ ଘୋରନ୍ଧକାରେନ ନାଗେ ସନ୍ତାସେତ୍ୱା ଅସ୍ସାସେନ୍ତୋ ଆଲୋକଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସଞ୍ଜାତପୀତିସୋମନସ୍ସାନଂ ଉପଗତନାଗାନଂ ସାମଗ୍ଗିକରଣୀୟଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତ୍ୱା ମାତୁଲଭାଗିନେୟ୍ୟେହି ଦ୍ୱୀହି ନାଗରାଜୂହି ପୂଜିତେ ପଥୱୀତଲଗତେ ମଣିପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନୋ ନାଗେହି ଦିବ୍ବନ୍ନପାନେହି ସନ୍ତପ୍ପିତୋ ଜଲଥଲନିୱାସିନୋ ଅସୀତିକୋଟିନାଗେ ସରଣେସୁ ଚ ସୀଲେସୁ ଚ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ତେହି ନମସ୍ସିତୁଂ ପଲ୍ଲଙ୍କଞ୍ଚ ରାଜାୟତନପାଦପଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ଜମ୍ବୁଦୀପମଗମାସି।

ତତିୟମ୍ପି ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋ ଅଟ୍ଠମେ ସଂୱଚ୍ଛରେ ମହୋଦରମାତୁଲେନ ମଣିଅକ୍ଖିକନାଗରାଜେନାଭିୟାଚିତୋ ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମଦିୱସେ ପଞ୍ଚଭିକ୍ଖୁସତପରିୱୁତୋ କଲ୍ୟାଣୀପଦେସେ ମଣିଅକ୍ଖିକସ୍ସ ଭୱନମୁପଗନ୍ତ୍ୱା ତତ୍ଥ ମାପିତରୁଚିରରତନମଣ୍ଡପେ ମନୋହରୱରପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନୋ ନାଗରାଜେନ ଦିବ୍ବନ୍ନପାନେହି ସନ୍ତପ୍ପେତ୍ୱା ନାଗମାଣୱିକଗଣପରିୱୁତେନ ଦିବ୍ବମାଲାଗନ୍ଧାଦୀହି ପୂଜିତୋ ତତ୍ଥ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟାସନା ସୁମନକୂଟେ ପଦଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପବ୍ବତପାଦେ ଦିୱାୱିହାରଂ କତ୍ୱା ଦୀଘୱାପିଚେତିୟଟ୍ଠାନେ ଚ ମୁତିୟଙ୍ଗଣଚେତିୟଟ୍ଠାନେ ଚ କଲ୍ୟାଣୀଚେତିୟଟ୍ଠାନେ ଚ ମହାବୋଧିଟ୍ଠାନେ ଚ ଥୂପାରାମଟ୍ଠାନେ ଚ ମହାଚେତିୟଟ୍ଠାନେ ଚ ସସାୱକୋ ନିସୀଦିତ୍ୱା ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ସିଲାଚେତିୟଟ୍ଠାନେୟେୱ ଠତ୍ୱା ଦେୱନାଗେ ସମନୁସାସିତ୍ୱା ଜମ୍ବୁଦୀପମଗମାସି। ଏୱଂ ଭଗୱା ଧରମାନକାଲେପି ଇମଂ ଦୀପଂ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଆଗମାସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇଦାନି ତଦେୱ ତିକ୍ଖତ୍ତୁମାଗମନଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ''ପଠମଂ ଯକ୍ଖଦମନତ୍ଥ''ନ୍ତିଆଦି। ରକ୍ଖଂ କରୋନ୍ତୋତି ଯକ୍ଖାନଂ ପୁନ

ଅପଓିସନତ୍ଥାଯ ରକ୍ଖଂ କରୋନ୍ତୋ। ଆଓିଜ୍ଜୀତି ସମନ୍ତତୋ ଓିଚରି। ମାତୁଲଭାଗିନେଯ୍ୟାନନ୍ତି ଚୂଳଓଦରମହୋଦରାନଂ। ଏତ୍ଥ ପନ କିଞ୍ଚାପି ଭଗଓା ସମିଦ୍ଧସୁମନେନ ନାମ ଦେଓପୁତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଆଗତୋ, ତଥାପି ପଚ୍ଛାସମଣେନ ଏକେନପି ଭିକ୍ଖୁନା ସଦ୍ଧିଂ ଅନାଗତତ୍ତା "ଏକକୋଓ ଆଗନ୍ତ୍ୱା"ତି ଓୁତ୍ତଂ। ତଦନୁରୂପସ୍ସ ପରିପଚ୍ଛସ୍ସ ଓିହତତ୍ତା "ପରିଚ୍ଛଆହଂ ଓୁପସମେତ୍ୱା"ତି ଓୁତ୍ତଂ। ରଞ୍ଞୋ ଭାତାତି ରଞ୍ଞୋ କନିଟ୍ଠଭାତା। ଅଭଯୋତି ମତ୍ତାଭଯୋ।

ଅନୁଳଆ ଦେଓୀତି ରଞ୍ଞୋ ଜେଟ୍ଠଭାତୁଜାଯା ଅନୁଳଆ ଦେଓୀ। ପୁରିମକାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ବୋଧି ପତିଟ୍ଠାସୀତି ଯଦା ହି ସୋ କକୁସନ୍ଧୋ ନାମ ଭଗଓା ଇମସ୍ମିଂ ଦୀପେ ମନୁସ୍ସେ ପଜ୍ଜରକାଭିଭୂତେ ଅନଯବ୍ୟସନମାପଜ୍ଜନ୍ତେ ଦିସ୍ୱା କରୁଣାଯ ସଞ୍ଚୋଦିତହଦଯୋ ଇମଂ ଦୀପମାଗତୋ, ତଦା ତଂ ରୋଗଭଯଂ ଓୁପସମେତ୍ୱା ସନ୍ନିପତିତାନଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଚତୁରାସୀତିଯା ପାଣସହସ୍ସାନଂ ଧମ୍ମାଭିସମଯଂ କତ୍ୱା ସାଯନ୍ହସମଯେ ବୋଧିପତିଟ୍ଠାନାରହଟ୍ଠାନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତତ୍ଥ ସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଓୁଟ୍ଠାଯ "ମମ ସିରୀସମହାବୋଧିତୋ ଦକ୍ଖିଣମହାସାଖମାଦାଯ ରୁଚନନ୍ଦା ଭିକ୍ଖୁନୀ ଇଧାଗଚ୍ଛତୂ"ତି ଅଧିଟ୍ଠାସି । ସା ସହ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପତ୍ୱା ତଙ୍ଖଣଞ୍ଞେଓ ଖେମଓତୀରାଜଧାନିଯା ଖେମରାଜାନମାଦାଯ ମହାବୋଧିମୁପଗନ୍ତ୍ୱା ଦକ୍ଖିଣମହାସାଖାଯ ମନୋସିଲାଲେଖଂ ଖେମରାଜେନ ଦାପେତ୍ୱା ତଂ ସଯଂ ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ସୁଓଣ୍ଣକଟାହେ ଠିତଂ ବୋଧିସାଖମାଦାଯ ପଞ୍ଚସତଭିକ୍ଖୁନୀହି ଚେଓ ଦେଓତାହି ଚ ପରିଓାରିତା ଇଦ୍ଧିଯା ଇଧାନେତ୍ୱା ତଥାଗତେନ ପସାରିତେ ଦକ୍ଖିଣହତ୍ଥେ ସସୁଓଣ୍ଣକଟାହଂ ମହାବୋଧିଂ ଠପେସି। ତଂ ତଥାଗତୋ ଅଭଯସ୍ସ ନାମ ରଞ୍ଞୋ ଦତ୍ୱା ତେନ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ "ମହାତିତ୍ଥଓନ"ନ୍ତି ପଞ୍ଞାତେ ମହାମେଘଓନୁଯ୍ୟାନେ ପତିଟ୍ଠାପେସି।

କୋଣାଗମନୋ ଚ ଭଗଓା ଦୁବ୍ବୁଟ୍ଠିପୀଳିତେ ଦୀପଓାସିନୋ ଦିସ୍ୱା ଇମଂ ଦୀପମାଗତୋ ତଂ ଭଯଂ ଓୁପସମେତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଚତୁରାସୀତି ପାଣସହସ୍ସାନି ମଗ୍ଗଫଲେସୁ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ପୁବ୍ବବୋଧିଟ୍ଠାନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ସମାପତ୍ତିପରିଯୋସାନେ "ମମ ଉଦୁମ୍ବରମହାବୋଧିତୋ ଦକ୍ଖିଣମହାସାଖମାଦାଯ କରକନତ୍ତା ଭିକ୍ଖୁନୀ ଇଧାଗଚ୍ଛତୂ"ତି ଚିନ୍ତେସି। ସା ଭଗଓତୋ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଓିଦିତ୍ୱା ତଙ୍ଖଣଞ୍ଞେଓ ସୋଭରାଜଧାନିଯା ସୋଭରାଜାନମାଦାଯ ମହାବୋଧିମୁପଗନ୍ତ୍ୱା ଦକ୍ଖିଣମହାସାଖାଯ ମନୋସିଲାଲେଖଂ ସୋଭରାଜେନ ଦାପେତ୍ୱା ତଂ ସଯଂ ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ହେମକଟାହେ ପତିଟ୍ଠିତଂ ବୋଧିସାଖମାଦାଯ ପଞ୍ଚସତଭିକ୍ଖୁନୀହି ସଦ୍ଧିଂ ସୁରଗଣପରିଓୁତା ଇଦ୍ଧିଯା ଇଧାହରିତ୍ୱା ସତ୍ଥାରା ପସାରିତଦକ୍ଖିଣପାଣିତଲେ ସହେମକଟାହଂ ମହାବୋଧିଂ ଠପେସି। ତଂ ତଥାଗତୋ ସମିଦ୍ଧସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ଦତ୍ୱା ତେନ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ "ମହାନାଗଓନ"ନ୍ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତେ ମହାମେଘଓନୁଯ୍ୟାନେ ମହାବୋଧିଂ ପତିଟ୍ଠାପେସି।

କସ୍ସପୋପି ଚ ଭଗଓା ଉପଟ୍ଠିତରାଜୂପରାଜଯୁଦ୍ଧେନ ପାଣିନୋ ଓିନାସଂ ଦିସ୍ୱା କରୁଣାଯ ଚୋଦିତୋ ଇମଂ ଦୀପମାଗନ୍ତ୍ୱା ତଂ କଲହଂ ଓୁପସମେତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଚତୁରାସୀତି ପାଣସହସ୍ସାନି ମଗ୍ଗଫଲଂ ପାପେତ୍ୱା ମହାବୋଧିଟ୍ଠାନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ତତ୍ଥ ସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଓୁଟ୍ଠାଯ "ମମ ନିଗ୍ରୋଧମହାବୋଧିତୋ ଦକ୍ଖିଣମହାସାଖମାଦାଯ ସୁଧମ୍ମା ଭିକ୍ଖୁନୀ ଇଧାଗଚ୍ଛତୂ"ତି ଅଧିଟ୍ଠାସି। ସା ଭଗଓତୋ ଚିତ୍ତଂ ଓିଦିତ୍ୱା ତଙ୍ଖଣଞ୍ଞେଓ ବାରାଣସୀରାଜଧାନିଯା ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତରାଜାନମାଦାଯ ମହାବୋଧିମୁପଗନ୍ତ୍ୱା ଦକ୍ଖିଣମହାସାଖାଯ ମନୋସିଲାଲେଖଂ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେନ ଦାପେତ୍ୱା ତଂ ସଯଂ ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା କନକକଟାହେ ଠିତଂ ବୋଧିସାଖମାଦାଯ ପଞ୍ଚସତଭିକ୍ଖୁନୀପରିଓାରା ଦେଓଗଣପରିଓୁତା ଇଦ୍ଧିଯା ଏତ୍ଥ ଆନେତ୍ୱା ମୁନିନ୍ଦେନ ପସାରିତେ ଦକ୍ଖିଣକରତଲେ ସସୁଓଣ୍ଣକଟାହଂ ମହାବୋଧିଂ ଠପେସି। ତଂ ଭଗଓା ଜଯନ୍ତରଞ୍ଞୋ ଦତ୍ୱା ତେନ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ "ମହାସାଲଓନ"ନ୍ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତେ ମହାମେଘଓନୁଯ୍ୟାନେ ମହାବୋଧିଂ ପତିଟ୍ଠାପେସି। ଏଓଂ ଇମସ୍ମିଂ ଦୀପେ ପୁରିମକାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ବୋଧିଂ ପତିଟ୍ଠାପେସି। ତଂ ସନ୍ଧାଯ ଏଓମାହ "ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ମହାରାଜ ଦୀପେ ପୁରିମକାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ବୋଧି ପତିଟ୍ଠାସୀ"ତି।

ସରସରଂସିଜାଲଓିସ୍ସଜ୍ଜନକେନାତି ସିନିଦ୍ଧତାଯ ରସଓନ୍ତଂ ଓଜଓନ୍ତଂ ଅଭିନଓରଂସିଜାଲଂ ଓିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତେନ। ଅଥ ଓା ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସଂସରଣତୋ ସରସଂ ସଜୀଓଂ ଜୀଓମାନଂ ଓିଯ ରଂସିଜାଲଂ ଓିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତେନ। ଅଥ ଓା ସରସକାଲେ ଧରମାନକାଲେ ବୁଦ୍ଧେନ ଓିଯ ରଂସିଜାଲଂ ମୁଞ୍ଚନ୍ତେନାତି ଏଓମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥଂ ଓଣ୍ଣଯନ୍ତି। ଏକଦିଓସେନେଓ ଅଗମାସୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପଞ୍ଚହି କଞ୍ଞାସତେହୀତି ଅତ୍ତନୋ ପରିଚାରିକେହି ପଞ୍ଚହି କଞ୍ଞାସତେହି। ଉପସ୍ସଯଂ କାରାପେତ୍ୱାତି ଭିକ୍ଖୁନୁପସ୍ସଯଂ କାରାପେତ୍ୱା। ଅପ୍ପେସୀତି ଲେଖସାସନଂ ପତିଟ୍ଠାପେସି। ଏଓଞ୍ଚ ଅଓୋଚାତି ରାଜସନ୍ଦେସଂ ଅପ୍ପେତ୍ୱା ଥେରସ୍ସ ମୁଖସାସନଂ ଓିଞ୍ଞାପେନ୍ତୋ ଏଓଂ ଅଓୋଚ। ଉଦିକ୍ଖତୀତି ଅପେକ୍ଖତି ପତ୍ଥେତି।

ଛିନ୍ନହତ୍ଥଂ ଓିଯାତି ଛିନ୍ନହତ୍ଥଓନ୍ତଂ ଓିଯ। ଛିନ୍ନା ହତ୍ଥା ଏତସ୍ସାତି ଛିନ୍ନହତ୍ଥୋତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚଜ୍ଜାପୁରେକ୍ଖାରାତି ପଚ୍ଚଜ୍ଜାଭିମୁଖା, ପଚ୍ଚଜ୍ଜାଯ ସଞ୍ଜାତାଭିଲାସା "କଦା ନୁ ଖୋ ପଚ୍ଚଜିସ୍ସାମୀ"ତି ତତ୍ଥ ଉସ୍ସୁକ୍କମାପନ୍ନାତି ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମଂ ପଟିମାନେତୀତି ମଂ ଉଦିକ୍ଖତି। ସତ୍ଥେନ ଘାତଂ ନ ଅରହତୀତି ଅସତ୍ଥଘାତାରହଂ। ହିମଓଲାହକଗବ୍ଭନ୍ତି ହିମପୁଣ୍ଣଓଲାହକଗବ୍ଭଂ। ପାଟିହାରିଯଓସେନ ଜାତଂ ହିମମେଓ "ଓଲାହକଗବ୍ଭ"ନ୍ତିପି ଓଦନ୍ତି। ଦୋଣମତ୍ତାତି ମଗଧନାଳିଇଯା ସୋଳସନାଳିଇପ୍ପମାଣା।

ମଗ୍ଗନ୍ତି ସତ୍ତଯୋଜନିକଂ ମଗ୍ଗଂ। ପଟିଜଗ୍ଗାପେତ୍ୱାତି ସୋଧାପେତ୍ୱା, ଖାଣୁକଣ୍ଟକାଦୀନି ହରାପେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ବହଲଓିପୁଲଓାଲୁକଂ ଓକିରାପେତ୍ୱାତି ଓୁତ୍ତଂ

ହୋତି। କମ୍ବାରଓଣ୍ଣନ୍ତି ରଞ୍ଜୋ ପକତିସୁଓଣ୍ଣକାରଓଣ୍ଣଂ। ନଓହତ୍ଥପରିକ୍ଖେପନ୍ତି ନଓହତ୍ଥପ୍ପମାଣୋ ପରିକ୍ଖେପୋ ଅସ୍ସାତି ନଓହତ୍ଥପରିକ୍ଖେପଂ, ପରିକ୍ଖେପତୋ ନଓହତ୍ଥପ୍ପମାଣନ୍ତି ଓ୍ଉତ୍ତଂ ହୋତି। ''ପଞ୍ଚହତ୍ଥୁବ୍ବେଧ''ନ୍ତିଆଦୀସୁପି ଇମିନାଓ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତିହତ୍ଥଓିକ୍ଖମ୍ଭନ୍ତି ତିହତ୍ଥପ୍ପମାଣଓିତ୍ଥାରଂ। ସମୁସ୍ସିତଧଜପଟାକନ୍ତି ଉସ୍ସାପିତନୀଲପୀତାଦିଓିଓିଧଧଜପଟାକଂ। ନାନାରତନଓିଚିତ୍ତନ୍ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ରଚିତନାନାରତନେହି ସୁଓିଚିତ୍ତଂ। ଅନେକାଲଙ୍କାରପଟିମଣ୍ଡିତନ୍ତି ପସନ୍ନଜନପୂଜିତେହି ହତ୍ଥୂପଗାଦୀହି ନାନାଲଙ୍କାରେହି ସଜ୍ଜିତଂ। ନାନାଓିଧକୁସୁମସମାକିଣ୍ଣନ୍ତି ଉପହାରଓସେନ ଉପନୀତେହି ନାନପ୍ପକାରେହି ଓଣ୍ଣଗନ୍ଧସମ୍ପନ୍ନେହି ଜଲଥଲପୁପ୍ଫେହି ଆକିଣ୍ଣଂ। ଅନେକତୂରିଯସଙ୍ଘୁଟ୍ଠନ୍ତି ଆତତଓିତତାଦିପଞ୍ଚଙ୍ଗିକତୂରିଯସଙ୍ଘୋସିତଂ। ଅଓସେସଂ ଅଦସ୍ସନଂ ଅଗମାସୀତି ଏତ୍ଥ ''ହନ୍ଦ, ମହାରାଜ, ତଯା ଗହେତବ୍ବା ଅଯଂ ସାଖା, ତସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତୋ ଅଯଂ ଖନ୍ଧୋ, ନ ମଯଂ ତଯା ଗହେତବ୍ବା''ତି ଓଦନ୍ତା ଓିଯ ଅଓସେସା ସାଖା ସହ ତେଜସା ଅଦସ୍ସନମଗମଂସୂତି ଓଦନ୍ତି। ଗଓକ୍ଖଜାଲସଦିସନ୍ତି ଭାଓନପୁଂସକଂ, ଜାଲକଓାଟସଦିସଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚେଲୁକ୍ଖେପସତସହସ୍ସାନି ପଓତ୍ତିଂସୂତି ତେସଂ ତେସଂ ଜନାନଂ ସୀସୋପରି ଭମନ୍ତାନଂ ଉତ୍ତରାସଙ୍ଗଚେଲାନଂ ଉକ୍ଖେପସତସହସ୍ସାନି ପଓତ୍ତିଂସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ମୂଲସତେନାତି ଦସସୁ ଲେଖାସୁ ଏକେକାଯ ଦସ ଦସ ହୁତ୍ୱା ନିକ୍ଖନ୍ତମୂଲସତେନ। ଦସ ମହାମୂଲାତି ପଠମଲେଖାଯ ନିକ୍ଖନ୍ତଦସମହାମୂଲାନି।

ଦେଓଦୁନ୍ଦୁଭିଯୋ ଫଲିଂସୂତି ଦେଓଦୁନ୍ଦୁଭିଯୋ ଥନିଂସୁ। ଦେଓଦୁନ୍ଦୁଭୀତି ଚ ନ ଏତ୍ଥ କାଚି ଭେରୀ ଅଧିପ୍ପେତା, ଅଥ ଖୋ ଉପ୍ପାତଭାଓେନ ଆକାସଗତୋ ନିଗ୍ଘୋସସଦ୍ଦୋ। ଦେଓୋତି ହି ମେଘୋ। ତସ୍ସ ହି ଅଚ୍ଛଭାଓେନ ଆକାସଓଣ୍ଣସ୍ସ ଦେଓସ୍ସାଭାଓେନ ସୁକ୍ଖଗଜ୍ଜିତସଞ୍ଞିତେ ସଦ୍ଦେ ନିଚ୍ଛରନ୍ତେ ଦେଓଦୁନ୍ଦୁଭୀତି ସମଞ୍ଞା, ତସ୍ମା ଦେଓଦୁନ୍ଦୁଭିଯୋ ଫଲିଂସୂତି ଦେଓୋ ସୁକ୍ଖଗଜ୍ଜିତଂ ଗଜ୍ଜୀତି ଓ୍ଉତ୍ତଂ ହୋତି। ପବ୍ବତାନଂ ନଚ୍ଚେହୀତି ପଥଓୀକମ୍ପେନ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ଭମନ୍ତାନଂ ପବ୍ବତାନଂ ନଚ୍ଚେହି। ଯକ୍ଖାନଂ ହିଙ୍କାରେହୀତି ଓିମ୍ହଯଜାତାନଂ ଯକ୍ଖାନଂ ଓିମ୍ହଯପ୍ପକାସନଓସେନ ପଓତ୍ତେହି ହିଙ୍କାରସଦ୍ଦେହି। ଯକ୍ଖା ହି ଓିମ୍ହଯଜାତା ''ହିଂ ହି''ନ୍ତି ସଦ୍ଦଂ ନିଚ୍ଛାରେନ୍ତି। ଥୁତିଜପ୍ପେହୀତି ପସଂସାଓଚନେହି। ବ୍ରହ୍ମାନଂ ଅପ୍ପୋଟନେହୀତି ପୀତିସୋମନସ୍ସଜାତାନଂ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ବାହାଯଂ ପହରଣସଙ୍ଖାତେହି ଅପ୍ପୋଟନେହି। ପୀତିସୋମନସ୍ସଜାତା ହି ବ୍ରହ୍ମାନୋ ଓାମହତ୍ଥଂ ସମିଞ୍ଜିତ୍ୱା ଦକ୍ଖିଣେନ ହତ୍ଥେନ ବାହାଯଂ ପହାରଂ ଦେନ୍ତି। ଏକକୋଲାହଲନ୍ତି ଏକତୋ ପଓତ୍ତକୋଲାହଲଂ । ଏକନିନ୍ନାଦନ୍ତି ଏକତୋ ପଓତ୍ତନିଗ୍ଘୋସଂ। ଫଲତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତା ଛବ୍ବଣ୍ଣରସ୍ମିଯୋ ଉକ୍କଂ ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ଓନମିତ୍ୱା ଚକ୍କଓାଳଅପବ୍ବତମୁଖଓଟ୍ଟିଂ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଆହ ''ସକଲଚକ୍କଓାଳଅଂ ରତନଗୋପାନସୀଓିନଦ୍ଧଂ ଓିଯ କୁରୁମାନା''ତି। ତଙ୍ଖଣତୋ ଚ ପନ ପଭୁତୀତି ଓ୍ଉତ୍ତନଯେନ ସୁଓଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠିତସ୍ସ ମହାବୋଧିସ୍ସ ଛବ୍ବଣ୍ଣରସ୍ମୀନଂ ଓିସ୍ସଜ୍ଜିତକାଲତୋ ପଭୁତି। ହିମଓଲାହକଗବ୍ଭଂ ପଓିସିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସୀତି ସୁଓଣ୍ଣକଟାହେନେଓ ସଦ୍ଧିଂ ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ହିମୋଦକପୁଣ୍ଣଂ ଓଲାହକଗବ୍ଭଂ ପଓିସିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସି। ପଠମଂ ସୁଓଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠିତୋଯେଓ ହି ବୋଧି ପଚ୍ଛା ଓ୍ଉତ୍ତପ୍ପକାରଅଚ୍ଛରିଯପଟିମଣ୍ଡିତୋ ହୁତ୍ୱା ହିମଓଲାହକଗବ୍ଭଂ ପଓିସିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସି। ତେନେଓ ଓକ୍ଖତି ''ପଠମଂ ସୁଓଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠହି, ତତୋ ହିମଗବ୍ଭସତ୍ତାହଂ ଅଭିସେକସତ୍ତାହଞ୍ଚ ଓୀତିନାମେତ୍ୱା''ତିଆଦି। ତତୋଯେଓ ଚ ମହାଓଂସେପି ଓ୍ଉତ୍ତଂ –

''ଏଓଂ ସତେନ ମୂଲାନଂ, ତତ୍ଥେସା ଗନ୍ଧକଦ୍ଦମେ;

ପତିଟ୍ଠାସି ମହାବୋଧି, ପସାଦେନ୍ତୀ ମହାଜନଂ।

''ତସ୍ସା ଖନ୍ଧୋ ଦସହତ୍ଥୋ, ପଞ୍ଚ ସାଖା ମନୋରମା;

ଚତୁହତ୍ଥା ଚତୁହତ୍ଥା, ଦସଦ୍ଦଫଲମଣ୍ଡିତା।

''ସହସ୍ସନ୍ତୁ ପସାଖାନଂ, ସାଖାନଂ ତାସମାସି ଚ;

ଏଓଂ ଆସି ମହାବୋଧି, ମନୋହରସିରିନ୍ଧରା।

''କଟାହମ୍ହି ମହାବୋଧି, ପତିଟ୍ଠିତକ୍ଖଣେ ମହୀ;

ଅକମ୍ପି ପାଟିହୀରାନି, ଅହେସୁଂ ଓିଓିଧାନି ଚ।

''ସଯଂ ନାଦେହି ତୂରିଯାନଂ, ଦେଓେସୁ ମାନୁସେସୁ ଚ;

ସାଧୁକାରନିନ୍ନାଦେହି, ଦେଓବ୍ରହ୍ମଗଣସ୍ସ ଚ।

‘‘ମେଘାନଂ ମିଗପକ୍ଖୀନଂ, ଯକ୍ଖାଦୀନଂ ରୱେହି ଚ;

ରୱେହି ଚ ମହୀକମ୍ପେ, ଏକକୋଲାହଲଂ ଅହୁ।

‘‘ବୋଧିଯା ଫଲପତ୍ତେହି, ଛବ୍ବଣ୍ଣରଂସିୟୋ ସୁଭା;

ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଚକ୍କୱାଳଅଂ, ସକଲଂ ସୋଭୟିଂସୁ ଚ।

‘‘ସକଟାହା ମହାବୋଧି, ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱାନ ତତୋ ନଭଂ;

ଅଟ୍ଠାସି ହିମଗବ୍ଭମ୍ହି, ସତ୍ତାହାନି ଅଦସ୍ସନା’’ତି।

ତସ୍ମା ସୁୱଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠିତୋଯେୱ ବୋଧି କଟାହେନେୱ ସଦ୍ଧିଂ ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ହିମୱଲାହକଗବ୍ଭଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ହେଟ୍ଠା ପନ ଭଗୱତୋ ଅଧିଟ୍ଠାନକ୍କମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଭଗୱା କିର ମହାପରିନିବ୍ବାନମଞ୍ଚେ ନିପନ୍ନୋ ଲଙ୍କାଦୀପେ ମହାବୋଧିପତିଟ୍ଠାପନତ୍ଥାଯ ଅସୋକମହାରାଜା ମହାବୋଧିଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଗମିସ୍ସତି, ତଦା ମହାବୋଧିସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣସାଖା ସଯମେୱ ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ସୁୱଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠାତୂତି ଅଧିଟ୍ଠାସି, ଇଦମେକମଧିଟ୍ଠାନଂ।

‘‘ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାନକାଲେ ଚ ‘ମହାବୋଧି ହିମୱଲାହକଗବ୍ଭଂ ପୱିସିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୂ’ତି ଅଧିଟ୍ଠାସି, ଇଦଂ ଦୁତିଯମଧିଟ୍ଠାନଂ।

‘‘ସତ୍ତମେ ଦିୱସେ ହିମୱଲାହକଗବ୍ଭତୋ ଓରୁଯ୍ହ ସୁୱଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠହନ୍ତୋ ପତ୍ତେହି ଚ ଫଲେହି ଚ ଛବ୍ବଣ୍ଣରସ୍ମିୟୋ ମୁଞ୍ଚତୂତି ଅଧିଟ୍ଠାସି, ଇଦଂ ତତିଯମଧିଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି।

ତଂ ଇମିନା ନ ସମେତି। ତତ୍ଥ ହି ପଠମଂ ହିମୱଲାହକଗବ୍ଭଂ ପୱିସିତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସତ୍ତମେ ଦିୱସେ ହିମୱଲାହକଗବ୍ଭତୋ ଓରୁଯ୍ହ ଛବ୍ବଣ୍ଣରଂସିୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସୁୱଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାଯ ପୁବ୍ବେନାପରଂ ନ ସମେତି। ମହାୱଂସେ ପନ ଅଧିଟ୍ଠାନେପି ପଠମଂ ସୁୱଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠହନଂ ପଚ୍ଛାଯେୱ ଛବ୍ବଣ୍ଣରଂସିୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ହିମୱଲାହକଗବ୍ଭପୱିସନଞ୍ଚ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ପରିନିବ୍ବାନମଞ୍ଚମ୍ହି, ନିପନ୍ନେନ ଜିନେନ ହି;

କତଂ ମହାଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ପଞ୍ଚକଂ ପଞ୍ଚଚକ୍ଖୁନା।

‘‘ଗୟ୍ହମାନା ମହାବୋଧି-ସାଖାସୋକେନ ଦକ୍ଖିଣା;

ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱାନ ସଯଂଯେୱ, ପତିଟ୍ଠାତୁ କଟାହକେ।

‘‘ପତିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ସା ସାଖା, ଛବ୍ବଣ୍ଣରସ୍ମିୟୋ ସୁଭା;

ରାଜଯନ୍ତୀ ଦିସା ସବ୍ବା, ଫଲପତ୍ତେହି ମୁଞ୍ଚତୁ।

‘‘ସସୁୱଣ୍ଣକଟାହା ସା, ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱାନ ମନୋରମା;

ଅଦିସ୍ସମାନା ସତ୍ତାହଂ, ହିମଗବ୍ଭମ୍ହି ତିଟ୍ଠତୂ’’ତି।

ବୋଧିୱଂସେପି ଚ ଅଯମେୱ ଅଧିଟ୍ଠାନକ୍କମୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତୋ ଅଧିଟ୍ଠାନକ୍କମୋ ଯଥା ପୁବ୍ବେନାପରଂ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ତଥା ୱୀମଂସିତ୍ୱା

ଗହେତବ୍ବୋ।

ହିମଞ୍ଚ ଛବ୍ବଣ୍ଣରଂସିୟୋ ଚ ଆୱତ୍ତିତ୍ୱା ମହାବୋଧିମେୱ ପୱିସିଂସୂତି ମହାବୋଧିଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ଠିତଂ ହିମଞ୍ଚ ବୋଧିତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତଛବ୍ବଣ୍ଣରସ୍ମିୟୋ ଚ ଆୱତ୍ତିତ୍ୱା ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ବୋଧିମେୱ ପୱିସିଂସୁ, ବୋଧିପୱିଟ୍ଠା ୱିୟ ହୁତ୍ୱା ଅନ୍ତରହିତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ପନ ‘‘ହିମଞ୍ଚ ରଂସିୟୋ ଚା’’ତି ଅୟମେୱ ପାଠୋ ସତସୋଧିତସମ୍ମତେ ପୋରାଣପୋତ୍ଥକେ ସେସେସୁ ଚ ସବ୍ବପୋତ୍ଥକେସୁ ଦିସ୍ସତି। ମହାୱଂସେପି ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅତୀତେ ତମ୍ହି ସତ୍ତାହେ, ସବ୍ବେ ହିମୱଲାହକା;

ପୱିସିଂସୁ ମହାବୋଧିଂ, ସବ୍ବା ତା ରଂସିୟୋପି ଚା’’ତି।

କେନଚି ପନ ‘‘ପଞ୍ଚ ରଂସିୟୋ’’ତି ପାଠଂ ପରିକପ୍ପେତ୍ୱା ୟଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସବ୍ବଦିସାହି ପଞ୍ଚ ରସ୍ମିୟୋ ଆୱତ୍ତିତ୍ୱାତି ପଞ୍ଚହି ଫଲେହି ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ପଞ୍ଚ, ତା ପନ ଛବ୍ବଣ୍ଣାୱା’’ତି, ତଂ ତସ୍ସ ସମ୍ମୋହୱିଜମ୍ଭିତମତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପରିପୁଣ୍ଣଖନ୍ଧସାଖାପସାଖପଞ୍ଚଫଲପଟିମଣ୍ଡିତୋତି ପରିପୁଣ୍ଣଖନ୍ଧସାଖାପସାଖାହି ଚେୱ ପଞ୍ଚହି ଚ ଫଲେହି ପଟିମଣ୍ଡିତୋ, ସମନ୍ତତୋ ୱିଭୂସିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିସେକଂ ଦତ୍ୱାତି ଅନୋତତ୍ତୋଦକେନ ଅଭିସେକଂ ଦତ୍ୱା। ମହାବୋଧିଟ୍ଠାନେୟେୱ ଅଟ୍ଠାସୀତି ବୋଧିସମୀପେୟେୱ ୱସି।

ପୁବ୍ବକତ୍ତିକପୱାରଣାଦିୱସେତି ଅସ୍ସୟୁଜମାସସ୍ସ ଜୁଣ୍ହପକ୍ଖପୁଣ୍ଣମିୟଂ। ଚାତୁଦ୍ଦସୀଉପୋସଥତ୍ତା ଦ୍ୱିସତ୍ତାହେ ଜାତେ ଉପୋସଥୋ ସମ୍ପତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘କାଳପକ୍ଖସ୍ସ ଉପୋସଥଦିୱସେ’’ତି, ଅସ୍ସୟୁଜମାସକାଳପକ୍ଖସ୍ସ ଚାତୁଦ୍ଦସୀଉପୋସଥେତି ଅତ୍ଥୋ। ପାଚୀନମହାସାଲମୂଲେ ଠପେସୀତି ନଗରସ୍ସ ପାଚୀନଦିସାଭାଗେ ଜାତସ୍ସ ମହାସାଲରୁକ୍ଖସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ମଣ୍ଡପଂ କାରେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଠପେସି। ସତ୍ତରସମେ ଦିୱସେତି ପାଟିପଦଦିୱସତୋ ଦୁତିୟଦିୱସେ। କତ୍ତିକଛଣପୂଜଂ ଅଦ୍ଦସାତି କତ୍ତିକଛଣୱସେନ ବୋଧିସ୍ସ କରିୟମାନଂ ପୂଜଂ ସୁମନସାମଣେରୋ ଅଦ୍ଦସ, ଦିସ୍ୱା ଚ ଆଗତୋ ସଙ୍ଘଂ ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଆରୋଚେସି। ତଂ ସନ୍ଧାୟେୱ ଚ ଥେରୋ ବୋଧିଆହରଣତ୍ଥଂ ପେସେସି।

ଅଟ୍ଠାରସ ଦେୱତାକୁଲାନୀତି ମହାବୋଧିଂ ପରିୱାରେତ୍ୱା ଠିତନାଗୟକ୍ଖାଦିଦେୱତାକୁଲାନି ଦତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅମଚ୍ଚକୁଲାନି ବୋଧିସ୍ସ କତ୍ତବ୍ବୱିଚାରଣତ୍ଥାୟ ଅଦାସି, ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଲାନି ଲୋକସମ୍ମତତ୍ତା ଉଦକାସିଞ୍ଚନତ୍ଥାୟ ଅଦାସି, କୁଟୁମ୍ବିୟକୁଲାନି ବୋଧିସ୍ସ କତ୍ତବ୍ବପୂଜୋପକରଣଗୋପନତ୍ଥାୟ ଅଦାସି। ‘‘ଗୋପକା ରାଜକମ୍ମିନୋ ତଥା ତରଚ୍ଛା’’ତି ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ। ଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ‘‘ଗୋପକକୁଲାନି ବୋଧିସିଞ୍ଚନତ୍ଥଂ ଖୀରଧେନୁପାଲନତ୍ଥାୟ ତରଚ୍ଛକୁଲାନି କାଲିଙ୍ଗକୁଲାନି ୱିସ୍ସାସିକାନି ପଧାନମନୁସ୍ସକୁଲାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କାଲିଙ୍ଗକୁଲାନୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଉଦକାଦିଗାହକା କାଲିଙ୍ଗା’’ତି ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘କଲିଙ୍ଗେସୁ ଜନପଦେ ଜାତିସମ୍ପନ୍ନକୁଲଂ କାଲିଙ୍ଗକୁଲ’’ନ୍ତି କେଚି। ଇମିନା ପରିୱାରେନାତି ସହତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ, ଇମିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରପରିୱାରେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଞ୍ଝାଟୱିଂ ସମତିକ୍କମ୍ମାତି ରାଜା ସୟମ୍ପି ମହାବୋଧିସ୍ସ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନଂ କରୋନ୍ତୋ ସେନଙ୍ଗପରିୱୁତୋ ଥଲପଥେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ୱିଞ୍ଝାଟୱିଂ ନାମ ଅଟୱିଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା। ତାମଲିତ୍ତିଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋତି ତାମଲିତ୍ତିଂ ନାମ ତିତ୍ଥଂ ସମ୍ପତ୍ତୋ। ଇଦମସ୍ସ ତତିୟନ୍ତି ସୁୱଣ୍ଣକଟାହେ ପତିଟ୍ଠିତମହାବୋଧିସ୍ସ ରଜ୍ଜସମ୍ପଦାନଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପନେସ ଏକୱାରଂ ସଦ୍ଧାୟ ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପରଜ୍ଜେନ ମହାବୋଧିଂ ପୂଜେସିୟେୱ, ତସ୍ମା ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଚତୁତ୍ଥମିଦଂ ରଜ୍ଜସମ୍ପଦାନଂ। ମହାବୋଧିଂ ପନ ୟସ୍ମିଂ ୟସ୍ମିଂ ଦିୱସେ ରଜ୍ଜେନ ପୂଜେସି, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଦିୱସେ ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପରଜ୍ଜତୋ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଆୟଂ ଗହେତ୍ୱା ମହାବୋଧିପୂଜଂ କାରେସି।

ମାଗସିରମାସସ୍ସାତି ମିଗସିରମାସସ୍ସ। ପଠମପାଟିପଦଦିୱସେତି ସୁକ୍କପକ୍ଖପାଟିପଦଦିୱସେ। ତଞ୍ହି କଣ୍ହପକ୍ଖପାଟିପଦଦିୱସଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ‘‘ପଠମପାଟିପଦଦିୱସ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଦଞ୍ଚ ଇମସ୍ମିଂ ଦୀପେ ପୱତ୍ତମାନୱୋହାରଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପନ ପୁଣ୍ଣମିତୋ ପଟ୍ଠାୟ ୟାୱ ଅପରା ପୁଣ୍ଣମୀ, ତାୱ ଏକୋ ମାସୋତି ୱୋହାରସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା ତେନ ୱୋହାରେନ ‘‘ଦୁତିୟପାଟିପଦଦିୱସେ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା। ତତ୍ଥ ହି କଣ୍ହପକ୍ଖପାଟିପଦଦିୱସଂ ‘‘ପଠମପାଟିପଦ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱାତି ମହାସାଲମୂଲେ ଦିନ୍ନେହି ସୋଳସହି ଜାତିସମ୍ପନ୍ନକୁଲେହି ସଦ୍ଧିଂ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱାତି ୱଦନ୍ତି। ଗଚ୍ଛତି ୱତରେତି ଏତ୍ଥ ଅରେତି ଖେଦେ। ତେନେୱାହ ‘‘କନ୍ଦିତ୍ୱା’’ତି, ବୋଧିୟା ଅଦସ୍ସନଂ ଅସହମାନୋ ରୋଦିତ୍ୱା ପରିଦେୱିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ସରସରଂସିଜାଲନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପନ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ମହାବୋଧିସମାରୁଳ୍ହାତି ମହାବୋଧିନା ସମାରୁଳ୍ହା। ପସ୍ସତୋ ପସ୍ସତୋତି ଅନାଦରେ ସାମିୱଚନଂ, ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସେୱାତି ଅତ୍ଥୋ । ମହାସମୁଦ୍ଦତଲଂ ପକ୍ଖନ୍ତାତି ମହାସମୁଦ୍ଦସ୍ସ ଉଦକତଲଂ ପକ୍ଖନ୍ଦି। ସମନ୍ତା ୟୋଜନନ୍ତି ସମନ୍ତତୋ ଏକେକେନ ପସ୍ସେନ ୟୋଜନପ୍ପମାଣେ ପଦେସେ। ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗେ ଚେତଂ ଉପୟୋଗୱଚନଂ। ୱୀଚିୟୋ ୱୂପସନ୍ତାତି ୱୀଚିୟୋ ନ ଉଟ୍ଠହିଂସୁ, ନାହେସୁନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପୱଜ୍ଜିଂସୂତି ୱିରୱିଂସୁ, ନାଦଂ ପୱତ୍ତୟିଂସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ରୁକ୍ଖାଦିସନ୍ନିସ୍ସିତାହୀତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପବ୍ବତାଦିସନ୍ନିସ୍ସିତା ଦେୱତା ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ସୁପଣ୍ଣରୂପେନାତି ସୁପଣ୍ଣସଦିସେନ ରୂପେନ। ନାଗକୁଲାନି ସନ୍ତାସେସୀତି ମହାବୋଧିଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଆଗତାନି ନାଗକୁଲାନି ସନ୍ତାସେସି, ତେସଂ ଭଯଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ପଲାପେସୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଦା ହି ସମୁଦ୍ଦୱାସିନୋ ନାଗା ମହାବୋଧିଂ ଗହେତୁଂ ୱାତୱସ୍ସନ୍ଧକାରାଦୀହି ମହନ୍ତଂ ୱିକୁବ୍ବନଂ ଅକଂସୁ। ତତୋ ସଙ୍ଘମିତ୍ତତ୍ଥେରୀ ଗରୁଳୱଣ୍ଣଂ ମାପେତ୍ୱା ତେନ ଗରୁଳରୂପେନ ଆକାସଂ ପୂରଯମାନା ସିଖାମରୀଚିଜାଲେନ ଗଗନଂ ଏକନ୍ଧକାରଂ କତ୍ୱା ପକ୍ଖପ୍ପହାରୱାତେନ ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ଆଲୋଳେତ୍ୱା ସଂୱଟ୍ଟଜଲଧିନାଦସଦିସେନ ରୱେନ ନାଗାନଂ ହଦଯାନି ଭିନ୍ଦନ୍ତୀ ୱିଯ ତାସେତ୍ୱା ନାଗେ ପଲାପେସି। ତେ ଚ ଉତ୍ରସ୍ତରୂପା ନାଗା ଆଗନ୍ତ୍ୱାତି ତେ ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଉତ୍ତାସିତା ନାଗା ପୁନ ଆଗନ୍ତ୍ୱା। ତଂ ୱିଭୂତିନ୍ତି ତଂ ଇଦ୍ଧିପାଟିହାରିଯସଙ୍ଖାତଂ ୱିଭୂତିଂ, ତଂ ଅଚ୍ଛରିଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଥେରୀ ଯାଚିତ୍ୱାତି “ଅଯ୍ୟେ, ଅମ୍ହାକଂ ଭଗୱା ମୁଚଲିନ୍ଦନାଗରାଜସ୍ସ ଭୋଗାୱଲିଂ ଅତ୍ତନୋ ଗନ୍ଧକୁଟିଂ କତ୍ୱା ସତ୍ତାହଂ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗହଂ ଅକାସି। ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝନଦିୱସେ ନେରଞ୍ଜରାନଦୀତୀରେ ଅତ୍ତନୋ ଉଚ୍ଛିଟ୍ଠପତ୍ତଂ ମହାକାଳନାଗସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେସି। ଉରୁୱେଲନାଗେନ ମାପିତଂ ୱିସଧୂମଦହନଂ ଅଗଣେତ୍ୱା ତସ୍ସ ସରଣସୀଲାଭରଣମଦାସି। ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥେରଂ ପେସେତ୍ୱା ନନ୍ଦୋପନନ୍ଦନାଗରାଜାନଂ ଦମେତ୍ୱା ନିବ୍ବିସଂ ଅକାସି। ଏୱଂ ସୋ ଲୋକନାଯକୋ ଅମ୍ହାକଂ ଉପକାରକୋ, ତ୍ୱମ୍ପି ନୋ ଦୋସମସ୍ସରିତ୍ୱା ମୁହୁତ୍ତଂ ମହାବୋଧିଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ନାଗଲୋକସ୍ସ ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖମଗ୍ଗଂ ସମ୍ପାଦେହୀ”ତି ଏୱଂ ଯାଚିତ୍ୱା। ମହାବୋଧିୱିଯୋଗଦୁକ୍ଖିତୋତି ମହାବୋଧିୱିଯୋଗେନ ଦୁକ୍ଖିତୋ ସଞ୍ଜାତମାନସିକଦୁକ୍ଖୋ। କନ୍ଦିତ୍ୱାତି ଇମସ୍ସ ପରିଯାଯୱଚନମତ୍ତଂ ରୋଦିତ୍ୱାତି, ଗୁଣକିତ୍ତନୱସେନ ୱା ପୁନପ୍ପୁନଂ ରୋଦିତ୍ୱା, ୱିଲାପଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉତ୍ତରଦ୍ୱାରତୋତି ଅନୁରାଧପୁରସ୍ସ ଉତ୍ତରଦ୍ୱାରତୋ। ମଗ୍ଗଂ ସୋଧାପେତ୍ୱାତି ଖାଣୁକଣ୍ଟକାଦୀନଂ ଉଦ୍ଧରାପନୱସେନ ମଗ୍ଗଂ ସୋଧାପେତ୍ୱା। ଅଲଙ୍କାରାପେତ୍ୱାତି ୱାଲୁକାଦୀନଂ ଓକିରାପନାଦିୱସେନ ସଜ୍ଜେତ୍ୱା। ସମୁଦ୍ଦସାଲୱତ୍ଥୁସ୍ମିନ୍ତି ସମୁଦ୍ଦାସନ୍ନସାଲାଯ ୱତ୍ଥୁଭୂତେ ପଦେସେ। ତସ୍ମିଂ କିର ପଦେସେ ଠିତେହି ସମୁଦ୍ଦସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ତଂ ଅଚ୍ଛରିଯଂ ପକାସେତୁଂ ତତ୍ଥ ଏକା ସାଲା କତା। ସା ନାମେନ “ସମୁଦ୍ଦାସନ୍ନସାଲା”ତି ପାକଟା ଜାତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

“ସମୁଦ୍ଦାସନ୍ନସାଲାଯ, ଠାନେ ଠତ୍ୱା ମହଣ୍ଣୱେ;

ଆଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ମହାବୋଧିଂ, ମହାଥେରିଦ୍ଧିଯାଦ୍ଦସ।

“ତସ୍ମିଂ ଠାନେ କତା ସାଲା, ପକାସେତୁଂ ତମବ୍ଭୁତଂ;

‘ସମୁଦ୍ଦାସନ୍ନସାଲା’ତି, ନାମେନାସିଧ ପାକଟା”ତି।

ତାଯ ୱିଭୂତିଯାତି ତାଯ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାଯ ପୂଜାସକ୍କାରାଦିସମ୍ପତ୍ତିଯା। ଥେରସ୍ସାତି ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ। ମଗ୍ଗସ୍ସ କିର ଉଭୋସୁ ପସ୍ସେସୁ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ପୁପ୍ଫେହି କୂଟାଗାରସଦିସସଣ୍ଠାନାନି ପୁପ୍ଫଚେତିଯାନି କାରାପେସି। ତଂ ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତଂ “ଅନ୍ତରନ୍ତରେ ପୁପ୍ଫଅଗ୍ଘିଯାନି ଠପେନ୍ତୋ”ତି। ଆଗତୋ ୱତରେତି ଏତ୍ଥ ଅରେତି ପସଂସାଯଂ, ସାଧୁ ୱତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋଳସହି ଜାତିସମ୍ପନ୍ନକୁଲେହୀତି ଅଟ୍ଠହି ଅମଚ୍ଚକୁଲେହି ଅଟ୍ଠହି ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଲେହୀତି ଏୱଂ ସୋଳସହି ଜାତିସମ୍ପନ୍ନକୁଲେହି। ସମୁଦ୍ଦତୀରେ ମହାବୋଧିଂ ଠପେତ୍ୱାତି ସମୁଦ୍ଦୱେଲାତଲେ ଅଲଙ୍କତପଟିଯତ୍ତେ ରମଣୀଯେ ମଣ୍ଡପେ ମହାବୋଧିଂ ଠପେତ୍ୱା। ଏୱଂ ପନ କତ୍ୱା ସକଲତମ୍ବପଣ୍ଣିରଜ୍ଜେନ ମହାବୋଧିଂ ପୂଜେତ୍ୱା ସୋଳସନ୍ନଂ କୁଲାନଂ ରଜ୍ଜଂ ନିଯ୍ୟାତେତ୍ୱା ସଯଂ ଦୋୱାରିକଟ୍ଠାନେ ଠତ୍ୱା ତଯୋ ଦିୱସେ ଅନେକପ୍ପକାରଂ ପୂଜଂ କାରାପେସି। ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ତୀଣି ଦିୱସାନୀ”ତିଆଦିମାହ। ରଜ୍ଜଂ ୱିଚାରେସୀତି ରଜ୍ଜଂ ୱିଚାରେତୁଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେସି, ସୋଳସହି ୱା ଜାତିସମ୍ପନ୍ନକୁଲେହି ରଜ୍ଜଂ ୱିଚାରାପେସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୁତ୍ଥେ ଦିୱସେତି ମିଗସିରମାସସ୍ସ ସୁକ୍କପକ୍ଖଦସମିଯଂ। ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଅନୁରାଧପୁରଂ ସମ୍ପତ୍ତୋତି ଦସମିଯଂ ଅଲଙ୍କତପଟିଯତ୍ତରଥେ ମହାବୋଧିଂ ଠପେତ୍ୱା ଉଳାରପୂଜଂ କୁରୁମାନୋ ପାଚୀନପସ୍ସୱିହାରସ୍ସ ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନମାନେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ସଙ୍ଘସ୍ସ ପାତରାସଂ ପୱତ୍ତେତ୍ୱା ମହିନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ଭାସିତଂ ନାଗଦୀପେ ଦସବଲେନ କତଂ ନାଗଦମନଂ ସୁତ୍ୱା “ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ନିସଜ୍ଜାଦିନା ପରିଭୁତ୍ତଟ୍ଠାନେସୁ ଥୂପାଦୀହି ସକ୍କାରଂ କରିସ୍ସାମୀ”ତି ସଞ୍ଞାଣଂ କାରେତ୍ୱା ତତୋ ଆହରିତ୍ୱା ତୱକ୍କବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଗାମଦ୍ୱାରେ ଠପେତ୍ୱା ପୂଜେତ୍ୱା ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଠାନେ ପୂଜଂ କତ୍ୱା ଇମିନା ଅନୁକ୍କମେନ ଅନୁରାଧପୁରଂ ସମ୍ପତ୍ତୋ। ଚାତୁଦ୍ଦସୀଦିୱସେତି ମିଗସିରମାସସ୍ସେୱ ସୁକ୍କପକ୍ଖଚାତୁଦ୍ଦସେ। ୱଡ୍ଢମାନକଚ୍ଛାଯାଯାତି ଛାଯାଯ ୱଡ୍ଢମାନସମଯେ, ସାଯନ୍ହସମଯେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସମାପତ୍ତିନ୍ତି ଫଲସମାପତ୍ତିଂ। ତିଲକଭୂତେତି ଅଲଙ୍କାରଭୂତେ। ରାଜୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକଟ୍ଠାନେତି ରାଜୁଯ୍ୟାନସ୍ସ ଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକଟ୍ଠାନେ। “ସକଲରଜ୍ଜଂ ମହାବୋଧିସ୍ସ ଦିନ୍ନପୁବ୍ବତ୍ତା ଉପଚାରତ୍ଥଂ ରାଜା ଦୋୱାରିକୱେସଂ ଗଣ୍ହୀ”ତି ୱଦନ୍ତି।

ଅନୁପୁବ୍ବଵିପସ୍ସନନ୍ତି ଉଦଯବ୍ବଯାଦିଅନୁପୁବ୍ବଵିପସ୍ସନଂ। ପଟ୍ଠପେତ୍ଵାତି ଆରଭିତ୍ଵା। ଅତ୍ଥଙ୍ଗମିତେତି ଅତ୍ଥଙ୍ଗତେ। “ସହ ବୋଧିପତିଟ୍ଠାନେନା”ତି ଵତ୍ତବ୍ବେ ଵିଭତ୍ତିଵିପରିଣାମଂ କତ୍ଵା “ସହ ବୋଧିପତିଟ୍ଠାନା”ତି ନିସ୍ସକ୍କଵଚନଂ କତଂ। ସତି ହି ସହଯୋଗେ କରଣଵଚନେନ ଭଵିତବ୍ବଂ। ମହାପଥଵୀ ଅକମ୍ପୀତି ଚ ଇଦଂ ମୁଖମତ୍ତନିଦସ୍ସନଂ, ଅଞ୍ଞାନିପି ଅନେକାନି ଅଚ୍ଛରିଯାନି ଅହେସୁଂଯେଵ। ତଥା ହି ସହ ବୋଧିପତିଟ୍ଠାନେନ ଉଦକପରିଯନ୍ତଂ କତ୍ଵା ମହାପଥଵୀ ଅକମ୍ପି, ତାନି ମୂଲାନି କଟାହମୁଖଵଟ୍ଟିତୋ ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ଵା ତଂ କଟାହଂ ଵିନନ୍ଧନ୍ତା ପଥଵୀତଲମୋତରିଂସୁ, ସମନ୍ତତୋ ଦିବ୍ବକୁସୁମାନି ଵସ୍ସିଂସୁ, ଆକାସେ ଦିବ୍ବତୂରିଯାନି ଵଜ୍ଜିଂସୁ, ମହାମେଘୋ ଉଟ୍ଠହିତ୍ଵା ଵୁଟ୍ଠିଧାରମକାସି, ଆକାସପଦେସା ଵିରଵିଂସୁ, ଵିଜ୍ଜୁଲତା ନିଚ୍ଛରିଂସୁ। ଦେଵତା ସାଧୁକାରମଦଂସୁ, ସମାଗତା ସକଲଦୀପଵାସିନୋ ଗନ୍ଧମାଲାଦୀହି ପୂଜଯିଂସୁ, ଗହିତମକରନ୍ଦା ମନ୍ଦମାରୁତା ଵାଯିଂସୁ, ସମନ୍ତତୋ ଘନସୀତଲହିମଵଲାହକା ମହାବୋଧିଂ ଛାଦଯିଂସୁ। ଏଵଂ ବୋଧି ପଥଵିଯଂ ପତିଟ୍ଠହିତ୍ଵା ହିମଗବ୍ଭେ ସନ୍ନିସୀଦିତ୍ଵା ସତ୍ତାହଂ ଲୋକସ୍ସ ଅଦସ୍ସନଂ ଅଗମାସି। ହିମଗବ୍ଭେ ସନ୍ନିସୀଦୀତି ହିମଗବ୍ଭସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ଅଟ୍ଠାସି। ଵିପ୍ଫୁରନ୍ତାତି ଵିପ୍ଫୁରନ୍ତା ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସଂସରନ୍ତା। ନିଚ୍ଛରିଂସୂତି ନିକ୍ଖମିଂସୁ। ଦସ୍ସିଂସୂତି ପଞ୍ଞାଯିଂସୁ। ସବ୍ବେ ଦୀପଵାସିନୋତି ସବ୍ବେ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପଵାସିନୋ। ଉତ୍ତରସାଖତୋ ଏକଂ ଫଲନ୍ତି ଉତ୍ତରସାଖାଯ ଠିତଂ ଏକଂ ଫଲଂ। “ପାଚୀନସାଖାଯ ଏକଂ ଫଲ”ନ୍ତିପି କେଚି। ମହାଆସନଟ୍ଠାନେତି ପୁବ୍ବପସ୍ସେ ମହାସିଲାସନେନ ପତିଟ୍ଠିତଟ୍ଠାନେ। ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନଵିହାରେତି ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନସଙ୍ଖାତେ କସ୍ସପଗିରିଵିହାରେ। “ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନଵିହାରେ”ତି ହି ପୁବ୍ବସଙ୍କେତଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ, ଇଦାନି ପନ ସୋ ଵିହାରୋ “କସ୍ସପଗିରୀ”ତି ପଞ୍ଞାତୋ। “ଇସ୍ସରସମଣାରାମେ”ତିପି କେଚି ପଠନ୍ତି। ତଥା ଚ ଵୁତ୍ତଂ –

“ତଵକ୍କବ୍ରାହ୍ମଣଗାମେ , ଥୂପାରାମେ ତଥେଵ ଚ;

ଇସ୍ସରସମଣାରାମେ, ପଠମେ ଚେତିଯଙ୍ଗଣେ”ତି।

ଯୋଜନିଯଆରାମେସୂତି ଅନୁରାଧପୁରସ୍ସ ସମନ୍ତା ଯୋଜନସ୍ସ ଅନ୍ତୋ କତଆରାମେସୁ। ସମନ୍ତା ପତିଟ୍ଠିତେ ମହାବୋଧିମ୍ହୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅନୁରାଧପୁରସ୍ସ ସମନ୍ତା ଏଵଂ ପୁତ୍ତନତ୍ତୁପରମ୍ପରାଯ ମହାବୋଧିମ୍ହି ପତିଟ୍ଠିତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଲୋହପାସାଦଟ୍ଠାନଂ ପୂଜେସୀତି ଲୋହପାସାଦସ୍ସ କତ୍ତବ୍ବଟ୍ଠାନଂ ପୂଜେସି। “କିଞ୍ଚାପି ଲୋହପାସାଦଂ ଦେଵାନଂପିଯତିସ୍ସୋଯେଵ ମହାରାଜା କାରେସ୍ସତି, ତଥାପି ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଅଭାଵତୋ ‘ଅନାଗତେ’ତି ଵୁତ୍ତ”ନ୍ତି ତୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ଵୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନ “ଦୁଟ୍ଠଗାମଣିଅଭଯେନେଵ କାରିତୋ ଲୋହପାସାଦୋ”ତି ଵଦନ୍ତି। ମୂଲାନି ପନସ୍ସ ନ ତାଵ ଓତରନ୍ତୀତି ଇମିନା, ମହାରାଜ, ଇମସ୍ମିଂ ଦୀପେ ସତ୍ଥୁସାସନଂ ପତିଟ୍ଠିତମତ୍ତମେଵ ଅହୋସି, ନ ତାଵ ସୁପତିଟ୍ଠିତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ଅସ୍ସ ସତ୍ଥୁସାସନସ୍ସ ମୂଲାନି ପନ ନ ତାଵ ଓତିଣ୍ଣାନୀତି ଏଵମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଓତରନ୍ତୀତି ହି ଅତୀତତ୍ଥେ ଵତ୍ତମାନଵଚନଂ। ତେନେଵାହ “କଦା ପନ ଭନ୍ତେ ମୂଲାନି ଓତିଣ୍ଣାନି ନାମ ଭଵିସ୍ସନ୍ତୀ”ତି। ଯୋ ଅମଚ୍ଚୋ ଚତୁପଣ୍ଣାସାଯ ଜେଟ୍ଠକକନିଟ୍ଠଭାତୁକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଚେତିଯଗିରିମ୍ହି ପବ୍ବଜିତୋ, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ “ମହାଅରିଟ୍ଠୋ ଭିକ୍ଖୂ”ତି। ମେଘଵଣ୍ଣାଭଯସ୍ସ ଅମଚ୍ଚସ୍ସ ପରିଵେଣଟ୍ଠାନେତି ମେଘଵଣ୍ଣାଭଯସ୍ସ ରଞ୍ଞୋ ଅମଚ୍ଚେନ କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ପରିଵେଣସ୍ସ ଵତ୍ଥୁଭୂତେ ଠାନେ। ମଣ୍ଡପପ୍ପକାରନ୍ତି ମଣ୍ଡପସଦିସଂ। ସଦିସତ୍ଥମ୍ପି ହି ପକାରସଦ୍ଦଂ ଵଣ୍ଣଯନ୍ତି। ସାସନସ୍ସ ମୂଲାନି ଓତରନ୍ତାନି ପସ୍ସିସ୍ସାମୀତି ଇମିନା ସାସନସ୍ସ ସୁଟ୍ଠୁ ପତିଟ୍ଠାନାକାରଂ ପସ୍ସିସ୍ସାମୀତି ଦୀପେତି।

ମେଘଵିରହିତସ୍ସ ନିମ୍ମଲସ୍ସେଵ ଆକାସସ୍ସ ଵିରଵିତତ୍ତା “ଆକାସଂ ମହାଵିରଵଂ ରଵୀ”ତି ଵୁତ୍ତଂ। ପଚ୍ଚେକଗଣୀହୀତି ଵିସୁଂ ଵିସୁଂ ଗଣାଚରିଯେହି। ପଚ୍ଚେକଂ ଗଣଂ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ପଚ୍ଚେକଗଣିନୋ। ଯଥା ଵେଜ୍ଜୋ ଗିଲାନେସୁ କରୁଣାଯ ତିକିଚ୍ଛନମେଵ ପୁରକ୍ଖତ୍ଵା ଵିଗତଚ୍ଛନ୍ଦଦୋସୋ ଜିଗୁଚ୍ଛନୀଯେସୁ ଵଣେସୁ ଗୁଯ୍ହଟ୍ଠାନେସୁ ଚ ଭେସଜ୍ଜଲେପନାଦିନା ତିକିଚ୍ଛନମେଵ କରୋତି, ଏଵଂ ଭଗଵାପି କିଲେସବ୍ବାଧିପୀଳିତେସୁ ସତ୍ତେସୁ କରୁଣାଯ ତେ ସତ୍ତେ କିଲେସବ୍ବାଧିଦୁକ୍ଖତୋ ମୋଚେତୁକାମୋ ଅଵତ୍ତବ୍ବାରହାନି ଗୁଯ୍ହଟ୍ଠାନନିସ୍ସିତାନିପି ଅସପ୍ପାଯାନି ଵଦନ୍ତୋ ଵିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ସତ୍ତାନଂ କିଲେସବ୍ବାଧିଂ ତିକିଚ୍ଛତି। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ “ସତ୍ଥୁ କରୁଣାଗୁଣପରିଦୀପକ”ନ୍ତି। ଅନୁସିଟ୍ଠିକରାନନ୍ତି ଅନୁସାସନୀକରାନଂ, ଯେ ଭଗଵତୋ ଅନୁସାସନିଂ ସମ୍ମା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ତେସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କାଯକମ୍ମଵଚୀକମ୍ମଵିପ୍ଫନ୍ଦିତଵିନଯନନ୍ତି କାଯଵଚୀଦ୍ଵାରେସୁ ଅଜ୍ଝାଚାରଵସେନ ପଵତ୍ତସ୍ସ କିଲେସଵିପ୍ଫନ୍ଦିତସ୍ସ ଵିନଯନକରଂ।

ରାଜିନୋତି ଉପଯୋଗତ୍ଥେ ସାମିଵଚନଂ, ରାଜାନମନୁସାସିଂସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଲୋକନ୍ତି ଞାଣାଲୋକଂ। ନିବ୍ବାଯିଂସୁ ମହେସଯୋତି ଏତ୍ଥ ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ଦ୍ଵାଦସଵସ୍ସିକୋ ହୁତ୍ଵା ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପଂ ସମ୍ପତ୍ତୋ, ତତ୍ଥ ଦ୍ଵେ ଵସ୍ସାନି ଵସିତ୍ଵା ଵିନଯଂ ପତିଟ୍ଠପେସି। ଦ୍ଵାସଟ୍ଠିଵସ୍ସିକୋ ହୁତ୍ଵା ପରିନିବ୍ବୁତୋତି ଵଦନ୍ତି।

ତେସଂଥେରାନଂ ଅନ୍ତେଵାସିକାତି ତେସଂ ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରପ୍ପମୁଖାନଂ ଥେରାନଂ ଅନ୍ତେଵାସିକା। ତିସ୍ସଦତ୍ତାଦଯୋ ପନ ମହାଅରିଟ୍ଠତ୍ଥେରସ୍ସ ଅନ୍ତେଵାସିକା, ତସ୍ମା ତିସ୍ସଦତ୍ତକାଳସୁମନଦୀଘସୁମନାଦଯୋ ମହାଅରିଟ୍ଠତ୍ଥେରସ୍ସ ଅନ୍ତେଵାସିକା ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅନ୍ତେଵାସିକାନଂ

ଅନ୍ତେୱାସିକାତି ଉଭଯଥା ୱୁତ୍ତଅନ୍ତେୱାସିକାନଂ ଅନ୍ତେୱାସିକା। ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାତି –

‘‘ତତୋ ମହିନ୍ଦୋ ଇଟ୍ଟିଯୋ, ଉତ୍ତିଯୋ ସମ୍ବଲୋ ତଥା;

ଭଦ୍ଦନାମୋ ଚ ପଣ୍ଡିତୋ।

‘‘ଏତେ ନାଗା ମହାପଞ୍ଞା, ଜମ୍ବୁଦୀପା ଇଧାଗତା;

ୱିନଯଂ ତେ ୱାଚଯିଂସୁ, ପିଟକଂ ତମ୍ବପଣ୍ଣିଯା।

‘‘ନିକାଯେ ପଞ୍ଚ ୱାଚେସୁଂ, ସତ୍ତ ଚେୱ ପକରଣେ;

ତତୋ ଅରିଟ୍ଠୋ ମେଧାୱୀ, ତିସ୍ସଦତ୍ତୋ ଚ ପଣ୍ଡିତୋ।

‘‘ୱିସାରଦୋ କାଳସୁମନୋ, ଥେରୋ ଚ ଦୀଘନାମକୋ’’ତି। –

ଏୱମାଦିନା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ଆଚରିଯପରମ୍ପରା।

ଆଚରିଯପରମ୍ପରକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱିନଯାନିସଂସକଥାୱଣ୍ଣନା

ଏତ୍ତାୱତା ଚ ‘‘କେନାଭତ’’ନ୍ତି ଇମଂ ପଞ୍ହଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଇଦାନି ‘‘କତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠିତ’’ନ୍ତି ଇମଂ ପଞ୍ହଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘କତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠିତ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତେଲମିୱାତି ସୀହତେଲମିୱ। ଅଧିମତ୍ତସତିଗତିଧୀତିମନ୍ତେସୂତି ଏତ୍ଥ ସତୀତି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଧାରଣକସତି। ଗତୀତି ଉଗ୍ଗଣ୍ହନକଗତି। ଧୀତୀତି ସନିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ଗଣ୍ହନକଞାଣଂ। ଗତୀତି ୱା ପଞ୍ଞାଗତି। ଧୀତୀତି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନୱୀରିଯଂ ସଜ୍ଝାଯନୱୀରିଯଂ ଧାରଣୱୀରିଯଞ୍ଚ। ଲଜ୍ଜୀସୂତି ପାପଜିଗୁଚ୍ଛନକଲକ୍ଖଣାଯ ଲଜ୍ଜାଯ ସମନ୍ନାଗତେସୁ। କୁକ୍କୁଚ୍ଚକେସୂତି ଅଣୁମତ୍ତେସୁପି ୱଜ୍ଜେସୁ ଦୋସଦସ୍ସାୱିତାଯ କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯଂ ନିସ୍ସାଯ କୁକ୍କୁଚ୍ଚକାରୀସୁ। ସିକ୍ଖାକାମେସୂତି ଅଧିସୀଲଅଧିଚିତ୍ତଅଧିପଞ୍ଞାୱସେନ ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖା କାମଯମାନେସୁ ସମ୍ପିଯାଯିତ୍ୱା ସିକ୍ଖନ୍ତେସୁ।

ଅକଉଦ୍ଧତୋ ନିୱାରେତ୍ୱା କଉଦ୍ଧେସୁ ପତିଟ୍ଠାପନତୋ ମାତାପିତୁଟ୍ଠାନିଯୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆଚାରଗୋଚରକୁସଲତାତି ୱେଳୁଦାନାଦିମିଚ୍ଛାଜୀୱସ୍ସ କାଯପାଗବ୍ଭିଯାଦୀନଞ୍ଚ ଅକରଣେନ ସଦ୍ଦସୋ ଅନାଚାରଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ‘‘କାଯିକୋ ଅୱୀତିକ୍କମୋ ୱାଚସିକୋ ଅୱୀତିକ୍କମୋ’’ତି (ୱିଭ। ୫୧୧) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଭିକ୍ଖୁସାରୁପ୍ପଆଚାରସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱେସିଯାଦିଅଗୋଚରଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ପିଣ୍ଡପାତାଦିଅତ୍ଥଂ ଉପସଙ୍କମିତୁଂ ଯୁତ୍ତଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତଗୋଚରେନ ଚ ସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା ସମଣାଚାରେସୁ ଚେୱ ସମଣଗୋଚରେସୁ ଚ କୁସଲତା। ଅପିଚ ଯୋ ଭିକ୍ଖୁ ସତ୍ଥରି ସଗାରୱୋ ସପ୍ପତିସ୍ସୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀସୁ ସଗାରୱୋ ସପ୍ପତିସ୍ସୋ ହିରୋତ୍ତପ୍ପସମ୍ପନ୍ନୋ ସୁନିୱତ୍ଥୋ ସୁପାରୁତୋ ପାସାଦିକେନ ଅଭିକ୍କନ୍ତେନ ପଟିକ୍କନ୍ତେନ ଆଲୋକିତେନ ୱିଲୋକିତେନ ସମିଞ୍ଜିତେନ ପସାରିତେନ ଓକ୍ଖିତ୍ତଚକ୍ଖୁ ଇରିଯାପଥସମ୍ପନ୍ନୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରୋ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୂ ଜାଗରିଯମନୁଯୁତ୍ତୋ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଅପ୍ପିଚ୍ଛୋ ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ ପୱିୱିତ୍ତୋ ଅସଂସଟ୍ଠୋ ଆଭିସମାଚାରିକେସୁ ସକ୍କଚ୍ଚକାରୀ ଗରୁଚିତ୍ତୀକାରବହୁଲୋ ୱିହରତି, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଆଚାରୋ।

ଗୋଚରୋ ପନ ଉପନିସ୍ସଯଗୋଚରୋ ଆରକ୍ଖଗୋଚରୋ ଉପନିବନ୍ଧଗୋଚରୋତି ତିୱିଧୋ। ତତ୍ଥ ଦସକଥାୱତ୍ଥୁଗୁଣସମନ୍ନାଗତୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ, ଯଂ ନିସ୍ସାଯ ଅସ୍ସୁତଂ ସୁଣାତି, ସୁତଂ ପରିଯୋଦାପେତି, କଙ୍ଖଂ ୱିତରତି , ଦିଟ୍ଠିଂ ଉଜୁଂ କରୋତି, ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେତି, ଯସ୍ସ ୱା ପନ ଅନୁସିକ୍ଖମାନୋ ସଦ୍ଧାଯ ୱଡ୍ଢତି, ସୀଲେନ, ସୁତେନ, ଚାଗେନ, ପଞ୍ଞାଯ ୱଡ୍ଢତି, ଅଯଂ ଉପନିସ୍ସଯଗୋଚରୋ। ଯୋ ପନ ଭିକ୍ଖୁ ଅନ୍ତରଘରଂ ପୱିଟ୍ଠୋ ୱୀଥିପଟିପନ୍ନୋ ଓକ୍ଖିତ୍ତଚକ୍ଖୁ ଯୁଗମତ୍ତଦସ୍ସାୱୀ ସଂୱୁତୋ ଗଚ୍ଛତି, ନ ହତ୍ଥିଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ, ନ ଅସ୍ସଂ, ନ ରଥଂ, ନ ପତ୍ତିଂ, ନ ଇତ୍ଥିଂ, ନ ପୁରିସଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ, ନ ଉଦ୍ଧଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ, ନ ଅଧୋ ଓଲୋକେନ୍ତୋ, ନ ଦିସାୱିଦିସଂ ପେକ୍ଖମାନୋ ଗଚ୍ଛତି, ଅଯଂ ଆରକ୍ଖଗୋଚରୋ। ଉପନିବନ୍ଧଗୋଚରୋ ପନ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଯତ୍ଥ ଭିକ୍ଖୁ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତଂ ଉପନିବନ୍ଧତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା – ‘‘କୋ ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ଗୋଚରୋ ସକୋ ପେତ୍ତିକୋ ୱିସଯୋ, ଯଦିଦଂ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା’’ତି। ଅଯଂ ଉପନିବନ୍ଧଗୋଚରୋ। ଇତି ଇମିନା ଚ ଆଚାରେନ ଇମିନା ଚ ଗୋଚରେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା

ଆଚାରଗୋଚରକୁସଲତା। ଏୱଂ ଅନାଚାରଂ ଅଗୋଚରଞ୍ଚ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସଦ୍ଧାପବ୍ବଜିତାନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଆଚାରଗୋଚରେସୁ କୁସଲଭାୱୋ ୱିନଯଧରାଯତ୍ତୋତି ଅଯମାନିସଂସୋ ୱିନଯପରିଯତ୍ତିଯା ଦସ୍ସିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱିନଯପରିଯତ୍ତିଂ ନିସ୍ସାଯାତି ୱିନଯପରିଯାପୁଣନଂ ନିସ୍ସାଯ। ଅତ୍ତନୋ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ସୁଗୁତ୍ତୋ ହୋତିସୁରକ୍ଖିତୋତି କଥମସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ସୁଗୁତ୍ତୋ ହୋତି ସୁରକ୍ଖିତୋ? ଆପତ୍ତିଞ୍ହି ଆପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଛହାକାରେହି ଆପଜ୍ଜତି ଅଲଜ୍ଜିତା, ଅଞ୍ଞାଣତା, କୁକ୍କୁଚ୍ଚପକତତା, ଅକପ୍ପିଯେ କପ୍ପିଯସଞ୍ଞିତା, କପ୍ପିଯେ ଅକପ୍ପିଯସଞ୍ଞିତା, ସତିସମ୍ମୋସାତି। ୱିନଯଧରୋ ପନ ଇମେହି ଛହାକାରେହି ଆପତ୍ତିଂ ନାପଜ୍ଜତି।

କଥଂ ଅଲଜ୍ଜିତାଯ ନାପଜ୍ଜତି? ସୋ ହି ''ପସ୍ସଥ ଭୋ, ଅଯଂ କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯଂ ଜାନନ୍ତୋଯେୱ ପଣ୍ଣତ୍ତିୱୀତିକ୍କମଂ କରୋତୀ''ତି ଇମଂ ପରୂପୱାଦଂ ରକ୍ଖନ୍ତୋପି ଅକପ୍ପିଯଭାୱଂ ଜାନନ୍ତୋଯେୱ ମଦ୍ଦିତ୍ୱା ୱୀତିକ୍କମଂ ନ କରୋତି। ଏୱଂ ଅଲଜ୍ଜିତାଯ ନାପଜ୍ଜତି। ସହସା ଆପନ୍ନମ୍ପି ଦେସନାଗାମିନିଂ ଦେସେତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିଯା ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ସୁଦ୍ଧନ୍ତେ ପତିଟ୍ଠାତି, ତତୋ –

''ସଞ୍ଚିଚ୍ଚ ଆପତ୍ତିଂ ନାପଜ୍ଜତି, ଆପତ୍ତିଂ ନ ପରିଗୂହତି;

ଅଗତିଗମନଞ୍ଚ ନ ଗଚ୍ଛତି, ଏଦିସୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଲଜ୍ଜିପୁଗ୍ଗଲୋ''ତି। (ପରି। ୩୫୯) –

ଇମସ୍ମିଂ ଲଜ୍ଜିଭାୱେ ପତିଟ୍ଠିତୋୱ ହୋତି।

କଥଂ ଅଞ୍ଞାଣତାଯ ନାପଜ୍ଜତି? ସୋ ହି କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯଂ ଜାନାତି, ତସ୍ମା କପ୍ପିଯଂଯେୱ କରୋତି, ଅକପ୍ପିଯଂ ନ କରୋତି। ଏୱଂ ଅଞ୍ଞାଣତାଯ ନାପଜ୍ଜତି।

କଥଂ କୁକ୍କୁଚ୍ଚପକତତାଯ ନାପଜ୍ଜତି? କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯଂ ନିସ୍ସାଯ କୁକ୍କୁଚ୍ଚେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ୱତ୍ଥୁଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ମାତିକଂ ପଦଭାଜନଂ ଅନ୍ତରାପତ୍ତିଂ ଅନାପତ୍ତିଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା କପ୍ପିଯଂ ଚେ ହୋତି, କରୋତି, ଅକପ୍ପିଯଂ ଚେ, ନ କରୋତି। ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପନ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ଅୱିନିଚ୍ଛିନିତ୍ୱାୱ ''ୱଟ୍ଟତୀ''ତି ମଦ୍ଦିତ୍ୱା ନ ୱୀତିକ୍କମତି। ଏୱଂ କୁକ୍କୁଚ୍ଚପକତତାଯ ନାପଜ୍ଜତି।

କଥଂ ଅକପ୍ପିଯେ କପ୍ପିଯସଞ୍ଞିତାଦୀହି ନାପଜ୍ଜତି? ସୋ ହି କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯଂ ଜାନାତି, ତସ୍ମା ଅକପ୍ପିଯେ କପ୍ପିଯସଞ୍ଞୀ ନ ହୋତି, କପ୍ପିଯେ ଅକପ୍ପିଯସଞ୍ଞୀ ନ ହୋତି, ସୁପତିଟ୍ଠିତା ଚସ୍ସ ସତି ହୋତି, ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ ଅଧିଟ୍ଠେତି, ୱିକପ୍ପେତବ୍ବଂ ୱିକପ୍ପେତି। ଇତି ଇମେହି ଛହାକାରେହି ଆପତ୍ତିଂ ନାପଜ୍ଜତି, ଆପତ୍ତିଂ ଅନାପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଅଖଣ୍ଡସୀଲୋ ହୋତି ପରିସୁଦ୍ଧସୀଲୋ। ଏୱମସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ସୁଗୁତ୍ତୋ ହୋତି ସୁରକ୍ଖିତୋ।

କୁକ୍କୁଚ୍ଚପକତାନନ୍ତି କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପନ୍ନେନ କୁକ୍କୁଚ୍ଚେନ ଅଭିଭୂତାନଂ। କଥଂ ପନ କୁକ୍କୁଚ୍ଚପକତାନଂ ପଟିସରଣଂ ହୋତି? ତିରୋରଟ୍ଠେସୁ ତିରୋଜନପଦେସୁ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନକୁକ୍କୁଚ୍ଚା ଭିକ୍ଖୂ ''ଅସୁକସ୍ମିଂ କିର ୱିହାରେ ୱିନଯଧରୋ ୱସତୀ''ତି ଦୂରତୋପି ତସ୍ସ ସନ୍ତିକଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି। ସୋ ତେହି କତକମ୍ମସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ଆପତ୍ତାନାପତ୍ତିଂ ଗରୁକଲହୁକାଦିଭେଦଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ଦେସନାଗାମିନିଂ ଦେସାପେତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିଯା ୱୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ସୁଦ୍ଧନ୍ତେ ପତିଟ୍ଠାପେତି। ଏୱଂ କୁକ୍କୁଚ୍ଚପକତାନଂ ପଟିସରଣଂ ହୋତି।

ୱିସାରଦୋ ସଙ୍ଘମଜ୍ଝେ ୱୋହରତୀତି ୱିଗତୋ ସାରଦୋ ଭଯଂ ଏତସ୍ସାତି ୱିସାରଦୋ, ଅଭୀତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିନଯଧରସ୍ସ ହି ସଙ୍ଘମଜ୍ଝେ କଥେନ୍ତସ୍ସ ଭଯଂ ସାରଜ୍ଜଂ ଓକ୍କମତି, ୱିନଯଧରସ୍ସ ତଂ ନ ହୋତି। କସ୍ମା? ''ଏୱଂ କଥେନ୍ତସ୍ସ ଦୋସୋ ହୋତି, ଏୱଂ ନ ଦୋସୋ''ତି ଞତ୍ୱା କଥନତୋ।

ପଚ୍ଚତ୍ଥିକେସହଧମ୍ମେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ଏତ୍ଥ ଦ୍ୱିଧା ପଚ୍ଚତ୍ଥିକା ନାମ ଅତ୍ତପଚ୍ଚତ୍ଥିକା ଚ ସାସନପଚ୍ଚତ୍ଥିକା ଚ। ତତ୍ଥ ମେତ୍ତିଯଭୁମ୍ମଜକା ଚ ଭିକ୍ଖୂ ୱଡ୍ଢୋ ଚ ଲିଚ୍ଛୱୀ ଅମୂଲକେନ ଅନ୍ତିମୱତ୍ଥୁନା ଚୋଦେସୁଂ, ଇମେ ଅତ୍ତପଚ୍ଚତ୍ଥିକା ନାମ। ଯେ ୱା ପନଞ୍ଞେପି ଦୁସ୍ସୀଲା ପାପଧମ୍ମା, ସବ୍ବେ ତେ ଅତ୍ତପଚ୍ଚତ୍ଥିକା। ୱିପରୀତଦସ୍ସନା ପନ ଅରିଟ୍ଠଭିକ୍ଖୁକଣ୍ଟକସାମଣେରୱେସାଲିକୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକା ମହାସଙ୍ଘିକାଦଯୋ ଚ ଅବୁଦ୍ଧସାସନଂ ''ବୁଦ୍ଧସାସନ''ନ୍ତି ୱତ୍ୱା କତପଗ୍ଗହା ସାସନପଚ୍ଚତ୍ଥିକା ନାମ। ତେ ସବ୍ବେପି ସହଧମ୍ମେନ ସହକାରଣେନ ୱଚନେନ ଯଥା ତଂ ଅସଦ୍ଧମ୍ମଂ ପତିଟ୍ଠାପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତି, ଏୱଂ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ କତ୍ୱା ନିଗ୍ଗଣ୍ହାତି।

ସଦ୍ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଯା ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ପନ ତିୱିଧୋ ସଦ୍ଧମ୍ମୋ ପରିଯତ୍ତିପଟିପତ୍ତିଅଧିଗମୱସେନ। ତତ୍ଥ ତିପିଟକଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ପରିଯତ୍ତିସଦ୍ଧମ୍ମୋ।

ନାମ। ତେରସ ଧୁତଙ୍ଗଗୁଣା ଚୁଦ୍ଦସ ଖନ୍ଧକଵତ୍ତାନି ଦ୍ୱେଅସୀତି ମହାଵତ୍ତାନୀତି ଅଯଂ ପଟିପତ୍ତିସଦ୍ଧମ୍ମୋ ନାମ। ଚତ୍ତାରୋ ମଗ୍ଗା ଚ ଚତ୍ତାରି ଫଲାନି ଚ, ଅଯଂ ଅଧିଗମସଦ୍ଧମ୍ମୋ ନାମ। ତତ୍ଥ କେଚି ଥେରା ''ଯୋ ଵୋ, ଆନନ୍ଦ, ମଯା ଧମ୍ମୋ ଚ ଵିନଯୋ ଚ ଦେସିତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ, ସୋ ଵୋ ମମଚ୍ଚଯେନ ସତ୍ଥା''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୬) ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ ''ସାସନସ୍ସ ପରିଯତ୍ତି ମୂଲ''ନ୍ତି ଵଦନ୍ତି। କେଚି ଥେରା ''ଇମେ ଚ, ସୁଭଦ୍ଦ, ଭିକ୍ଖୂ ସମ୍ମା ଵିହରେଯ୍ୟୁଂ, ଅସୁଞ୍ଞୋ ଲୋକୋ ଅରହନ୍ତେହି ଅସ୍ସା''ତି ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ (ଦୀ। ନି। ୨।୨୧୪) ''ସାସନସ୍ସ ପଟିପତ୍ତି ମୂଲ''ନ୍ତି ଵତ୍ୱା ''ଯାଵ ପଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୂ ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନା ସଂଵିଜ୍ଜନ୍ତି, ତାଵ ସାସନଂ ଠିତଂ ହୋତୀ''ତି ଆହଂସୁ। ଇତରେ ପନ ଥେରା ''ପରିଯତ୍ତିଯା ଅନ୍ତରହିତାଯ ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନସ୍ସପି ଧମ୍ମାଭିସମଯୋ ନତ୍ଥୀ''ତି ଵତ୍ୱା ଆହଂସୁ। ସଚେପି ପଞ୍ଚ ଭିକ୍ଖୂ ଚତ୍ତାରି ପାରାଜିକାନି ରକ୍ଖଣକା ହୋନ୍ତି, ତେ ସଦ୍ଧେ କୁଲପୁତ୍ତେ ପବ୍ବାଜେତ୍ୱା ପଚ୍ଚନ୍ତିମେ ଜନପଦେ ଉପସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଦସଵଗ୍ଗଗଣଂ ପୂରେତ୍ୱା ମଜ୍ଝିମଜନପଦେପି ଉପସମ୍ପଦଂ କରିସ୍ସନ୍ତି। ଏତେନୁପାଯେନ ଵୀସତିଵଗ୍ଗସଙ୍ଘଂ ପୂରେତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋପି ଅବ୍ଭାନକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ସାସନଂ ଵୁଡ୍ଢିଂ ଵିରୂଳ୍ହିଂ ଗମଯିସ୍ସନ୍ତି। ଏଵମଯଂ ଵିନଯଧରୋ ତିଵିଧସ୍ସପି ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଚିରଟ୍ଠିତିଯା ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତୀତି। ଏଵମଯଂ ଵିନଯଧରୋ ଇମେ ପଞ୍ଚାନିସଂସେ ପଟିଲଭତୀତି ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଵିନଯୋ ସଂଵରତ୍ଥାଯାତିଆଦୀସୁ (ପରି। ଅଟ୍ଠ। ୩୬୬) ଵିନଯୋତି ଵିନଯସ୍ସ ପରିଯାପୁଣନଂ, ଵିନଯୋତି ଵା ଵିନଯପଞ୍ଞତ୍ତି ଵୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ସକଲାପି ଵିନଯପଞ୍ଞତ୍ତି ଵିନଯପରିଯାପୁଣନଂ ଵା କାଯଵଚୀଦ୍ୱାରସଂଵରତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ, ଆଜୀଵପାରିସୁଦ୍ଧିପରିଯୋସାନସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଵିପ୍ପଟିସାରୋତି ପାପପୁଞ୍ଞାନଂ କତାକତାନୁସୋଚନଵସେନ ପଵତ୍ତଚିତ୍ତଵିପ୍ପଟିସାରାଭାଵୋ। ପାମୋଜ୍ଜନ୍ତି ଦୁବ୍ବଲା ତରୁଣପୀତି। ପୀତୀତି ବଲଵପୀତି। ପସ୍ସଦ୍ଧୀତି କାଯଚିତ୍ତଦରଥପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି। ସୁଖନ୍ତି କାଯିକଂ ଚେତସିକଞ୍ଚ ସୁଖଂ। ତଞ୍ହି ଦୁଵିଧମ୍ପି ସମାଧିସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ସମାଧୀତି ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା। ଯଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ସପ୍ପଚ୍ଚଯନାମରୂପପରିଗ୍ଗହୋ। ନିବ୍ବିଦାତି ଵିପସ୍ସନା। ଅଥ ଵା ଯଥାଭୂତଞାଣଦସ୍ସନଂ ତରୁଣଵିପସ୍ସନା, ଉଦଯବ୍ବଯଞାଣସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ହି ତରୁଣଵିପସ୍ସନାଯ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ନିବ୍ବିଦାତି ସିଖାପ୍ପତ୍ତା ଵୁଟ୍ଠାନଗାମିନିବଲଵଵିପସ୍ସନା। ଵିରାଗୋତି ଅରିଯମଗ୍ଗୋ। ଵିମୁତ୍ତୀତି ଅରହତ୍ତଫଲଂ। ଚତୁବ୍ବିଧୋପି ହି ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ଅରହତ୍ତସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଵିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖଣଞାଣଂ। ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯାତି କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଅନଵସେସେତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯ, ଅପ୍ପଚ୍ଚଯପରିନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପଚ୍ଚଯପରିନିବ୍ବାନସ୍ସ ହି ଵିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ତସ୍ମିଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତେ ଅଵସ୍ସଂ ପରିନିବ୍ବାଯିତବ୍ବତୋ, ନ ଚ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖଣଞାଣେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନେ ଅନ୍ତରା ପରିନିବ୍ବାନଂ ହୋତି।

ଏତଦତ୍ଥା କଥାତି ଅଯଂ ଵିନଯକଥା ନାମ ଏତଦତ୍ଥାଯ, ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏଵଂ ସବ୍ବତ୍ଥପି। ମନ୍ତନାପି ଵିନଯମନ୍ତନାଏଵ, ''ଏଵଂ କରିସ୍ସାମ, ନ କରିସ୍ସାମା''ତି ଵିନଯପଟିବଦ୍ଧସଂସନ୍ଦନା। ଏତଦତ୍ଥା ଉପନିସାତି ଉପନିସୀଦତି ଏତ୍ଥ ଫଲଂ ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଵୁତ୍ତିତାଯାତି ଉପନିସା ଵୁଚ୍ଚତି କାରଣଂ ପଚ୍ଚଯୋତି। ''ଵିନଯୋ ସଂଵରତ୍ଥାଯା''ତିଆଦିକା କାରଣପରମ୍ପରା ଏତଦତ୍ଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତଦତ୍ଥଂ ସୋତାଵଧାନନ୍ତି ଇମିସ୍ସା ପରମ୍ପରପଚ୍ଚଯକଥାଯ ସୋତାଵଧାନଂ ଇମଂ କଥଂ ସୁତ୍ୱା ଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଞାଣଂ, ତମ୍ପି ଏତଦତ୍ଥଂ। ଯଦିଦଂ ଅନୁପାଦାଚିତ୍ତସ୍ସ ଵିମୋକ୍ଖୋତି ଯଦିଦନ୍ତି ନିପାତୋ। ସବ୍ବଲିଙ୍ଗଵିଭତ୍ତିଵଚନେସୁ ତାଦିସୋଵ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥତୋ ପରିଣାମେତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ଏଵମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ – ଯୋ ଅଯଂ ଚତୂହି ଉପାଦାନେହି ଅନୁପାଦିଯିତ୍ୱା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅରହତ୍ତଫଲସଙ୍ଖାତୋ ଵିମୋକ୍ଖୋ, ସୋପି ଏତଦତ୍ଥାଯ ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯାତି ଏଵମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଯୋ ଅଯଂ ଅନୁପାଦାଚିତ୍ତସ୍ସ ଵିମୋକ୍ଖସଙ୍ଖାତୋ ମଗ୍ଗୋ, ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଏତଦତ୍ଥମେଵାତି। ଏଵଞ୍ଚ ସତି ଇମିନା ମହୁସ୍ସାହତୋ ସାଧିତବ୍ବଂ ନିଯତପ୍ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ହେଟ୍ଠା ''ଵିରାଗୋ…ପେ… ନିବ୍ବାନତ୍ଥାଯା''ତି ଇମିନା ପନ ଲଦ୍ଧମାନାନିସଂସଫଲଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ଆଯୋଗୋତି ଉଗ୍ଗହଣଚିନ୍ତନାଦିଵସେନ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଅଭିଯୋଗୋ।

ଵିନଯାନିସଂସକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ସମନ୍ତପାସାଦିକାଯ ଵିନଯଟ୍ଠକଥାଯ ସାରତ୍ଥଦୀପନିଯଂ

ବାହିରନିଦାନଵଣ୍ଣନା ସମତ୍ତା।

ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା

୧

।ସେୟ୍ୟଥିଦନ୍ତି ତଂ କତମଂ, ତଂ କଥନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଅନିୟମନିଦ୍ଦେସୱଚନନ୍ତି ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ନିୟମୋତି ଅନିୟମୋ, ନିଦ୍ଦିସୀୟତି ଅତ୍ଥୋ ଏତେନାତି ନିଦ୍ଦେସୋ, ୱୁଚ୍ଚତି ଏତେନାତି ୱଚନଂ, ନିଦ୍ଦେସୋୟେୱ ୱଚନଂ ନିଦ୍ଦେସୱଚନଂ, ଅନିୟମସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୱଚନଂ ଅନିୟମନିଦ୍ଦେସୱଚନଂ, ପଠମଂ ଅନିୟମିତସ୍ସ ସମୟସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ୟେନାତି ଅୱତ୍ୱା ତେନାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅନିୟମଂ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୱଚନଂ ଅନିୟମନିଦ୍ଦେସୱଚନ’’ନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ୟଂତଂସଦ୍ଦାନଂ ନିଚ୍ଚସମ୍ବନ୍ଧଭାୱତୋ ଆହ ‘‘ତସ୍ସ ସରୂପେନ ଅୱୁତ୍ତେନପୀ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତସ୍ସାତି ‘‘ତେନା’’ତି ଏତସ୍ସ। ସରୂପେନ ଅୱୁତ୍ତେନପୀତି ‘‘ୟେନା’’ତି ଏୱଂ ସରୂପତୋ ପାଠଇୟଂ ଅୱୁତ୍ତେନପି। ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନାତି ପରଭାଗେ ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକପରିୱିତକ୍କସଙ୍ଖାତଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନ। ପରିୱିତକ୍କେ ହି ସିଦ୍ଧେ ୟେନ ସମୟେନ ପରିୱିତକ୍କୋ ଉଦପାଦୀତି ଇଦଂ ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧମେୱ ହୋତି। ତେନେୱାହ ‘‘ଅପରଭାଗେ ହି ୱିନୟପଞ୍ଞତ୍ତିୟାଚନହେତୁଭୂତୋ ଆୟସ୍ମତୋ ସାରିପୁତ୍ତସ୍ସ ପରିୱିତକ୍କୋ ସିଦ୍ଧୋ’’ତିଆଦି। ‘‘ତେନା’’ତି ୱତ୍ୱା ତତୋ ତଦତ୍ଥମେୱ ‘‘ୟେନା’’ତି ଅତ୍ଥତୋ ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା ‘‘ୟେନା’’ତି ଅୟଂ ‘‘ତେନା’’ତି ଏତସ୍ସ ପଟିନିଦ୍ଦେସୋ ନାମ ଜାତୋ। ପଟିନିଦ୍ଦେସୋତି ଚ ୱିତ୍ଥାରନିଦ୍ଦେସୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅପରଭାଗେ ହୀତି ଏତ୍ଥ ହି-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି, ୟସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିନୟପଞ୍ଞତ୍ତିୟାଚନହେତୁଭୂତୋତି ‘‘ଏତସ୍ସ ଭଗୱା କାଲୋ, ଏତସ୍ସ ସୁଗତ କାଲୋ, ୟଂ ଭଗୱା ସାୱକାନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେୟ୍ୟ, ଉଦ୍ଦିସେୟ୍ୟ ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ୟଥୟିଦଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଅଦ୍ଧନିୟଂ ଅସ୍ସ ଚିରଟ୍ଠିତିକ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତସ୍ସ ୱିନୟପଞ୍ଞତ୍ତିୟାଚନସ୍ସ କାରଣଭୂତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିୱିତକ୍କୋତି ‘‘କତମେସାନଂ ଖୋ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ନ ଚିରଟ୍ଠିତିକଂ ଅହୋସି, କତମେସାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଚିରଟ୍ଠିତିକଂ ଅହୋସୀ’’ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୋ ପରିୱିତକ୍କୋ। ୟଂତଂସଦ୍ଦାନଂ ନିଚ୍ଚସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଆହ ‘‘ତସ୍ମା ୟେନ ସମୟେନା’’ତିଆଦି। ପୁବ୍ବେ ୱା ପଚ୍ଛା ୱା ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନାତି ପୁବ୍ବେ ୱା ପଚ୍ଛା ୱା ଉପ୍ପନ୍ନଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନ। ପଟିନିଦ୍ଦେସୋ କତ୍ତବ୍ବୋତି ଏତସ୍ସ ‘‘ୟଦିଦ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ପଟିନିଦ୍ଦେସୋ କତ୍ତବ୍ବୋ’’ତି ୟଦିଦଂ ୟଂ ଇଦଂ ୱିଧାନଂ, ଅୟଂ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିନୟେ ୟୁତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ପଟିନିଦ୍ଦେସୋ କତ୍ତବ୍ବୋ’’ତି ୟଦିଦଂ ୟା ଅୟଂ ୟୁତ୍ତି, ଅୟଂ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିନୟେ ୟୁତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତ୍ରିଦଂମୁଖମତ୍ତନିଦସ୍ସନନ୍ତି ତସ୍ସା ୟଥାୱୁତ୍ତୟୁତ୍ତିୟା ପରିଦୀପନେ ଇଦଂ ମୁଖମତ୍ତନିଦସ୍ସନଂ, ଉପାୟମତ୍ତନିଦସ୍ସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମୁଖଂ ଦ୍ୱାରଂ ଉପାୟୋତି ହି ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ। ‘‘ତେନ ହି ଭିକ୍ଖୱେ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେସ୍ସାମୀ’’ତି ପାଠଇଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ପଟିନିଦ୍ଦେସମାହ ‘‘ୟେନ ସୁଦିନ୍ନୋ’’ତିଆଦିନା। ତେନାତି ହେତୁଅତ୍ଥେ କରଣୱଚନତ୍ତା ତସ୍ସ ପଟିନିଦ୍ଦେସୋପି ତାଦିସୋୟେୱାତି ଆହ ‘‘ୟସ୍ମା ପଟିସେୱୀ’’ତି। ପୁବ୍ବେ ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନାତି ପୁବ୍ବେ ଉପ୍ପନ୍ନମେଥୁନଧମ୍ମପଟିସେୱନସଙ୍ଖାତଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନ। ପଚ୍ଛା ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନାତି ରଞ୍ଞା ଅଦିନ୍ନଂ ଦାରୂନଂ ଆଦିୟନସଙ୍ଖାତପଚ୍ଛାଉପ୍ପନ୍ନଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧେନ। ସମୟସଦ୍ଦୋତି ଏତସ୍ସ ‘‘ଦିସ୍ସତୀ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସମୱାୟେତି ପଚ୍ଚୟସାମଗ୍ଗିୟଂ, କାରଣସମୱାୟେତି ଅତ୍ଥୋ। ଖଣେତି ଓକାସେ। ଅସ୍ସାତି ଅସ୍ସ ସମୟସଦ୍ଦସ୍ସ ସମୱାୟୋ ଅତ୍ଥୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅପ୍ପେୱ ନାମ ସ୍ୱେପି ଉପସଙ୍କମେୟ୍ୟାମ କାଲଞ୍ଚ ସମୟଞ୍ଚ ଉପାଦାୟାତି ଏତ୍ଥ କାଲୋ ନାମ ଉପସଙ୍କମନସ୍ସ ୟୁତ୍ତପୟୁତ୍ତକାଲୋ। ସମୟୋ ନାମ ତସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚୟସାମଗ୍ଗୀ, ଅତ୍ଥତୋ ତଦନୁରୂପଂ ସରୀରବଲଞ୍ଚେୱ ତପ୍ପଚ୍ଚୟପରିସ୍ସୟାଭାୱୋ ଚ। ଉପାଦାନଂ ନାମ ଞାଣେନ ତେସଂ ଗହଣଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣଂ, ତସ୍ମା କାଲଞ୍ଚ ସମୟଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାୟ ଗହେତ୍ୱା ଉପଧାରେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ସଚେ ଅମ୍ହାକଂ ସ୍ୱେ ଗମନସ୍ସ ୟୁତ୍ତକାଲୋ ଭୱିସ୍ସତି, କାୟେ ବଲମତ୍ତା ଚେୱ ଫରିସ୍ସତି, ଗମନପଚ୍ଚୟା ଚ ଅଞ୍ଞୋ ଅଫାସୁୱିହାରୋ ନ ଭୱିସ୍ସତି, ଅଥେତଂ କାଲଞ୍ଚ ଗମନକାରଣସମୱାୟସଙ୍ଖାତଂ ସମୟଞ୍ଚ ଉପଧାରେତ୍ୱା ଅପି ଏୱ ନାମ ସ୍ୱେ ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାମାତି।

ଖଣୋତି ଓକାସୋ। ତଥାଗତୁପ୍ପାଦାଦିକୋ ହି ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ ଓକାସୋ ତପ୍ପଚ୍ଚୟପଟିଲାଭହେତୁତ୍ତା, ଖଣୋ ଏୱ ଚ ସମୟୋ। ୟୋ ଖଣୋତି ଚ ସମୟୋତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ଏକୋୱାତି ହି ଅତ୍ଥୋ। ମହାସମୟୋତି ମହାସମୂହୋ। ପୱୁଦ୍ଧଂ ୱନଂ ପୱନଂ, ତସ୍ମିଂ ପୱନସ୍ମିଂ, ୱନସଣ୍ଡେତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୟୋପି ଖୋ ତେ ଭଦ୍ଦାଲି ଅପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧୋ ଅହୋସୀତି ଏତ୍ଥ ସମୟୋତି ସିକ୍ଖାପଦପୂରଣସ୍ସ ହେତୁ। ଭଦ୍ଦାଲୀତି ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ନାମଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଭଦ୍ଦାଲି ତୟା ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୟୁତ୍ତକଂ ଏତଂ କାରଣଂ ଅତ୍ଥି, ତମ୍ପି ତେ ନ ପଟିୱିଦ୍ଧଂ ନ ସଲ୍ଲକ୍ଖିତନ୍ତି। କିଂ ତଂ କାରଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଭଗୱା ଖୋ’’ତିଆଦି।

ଉଗ୍ଗାହମାନୋ ତିଆଦୀସୁ ମାନୋତି ତସ୍ସ ପରିବ୍ବାଜକସ୍ସ ପକତିନାମଂ, କିଞ୍ଚି କିଞ୍ଚି ପନ ଉଗ୍ଗହେତୁଂ ସମତ୍ଥତାଯ ‘‘ଉଗ୍ଗାହମାନୋ’’ତି ନଂ ସଞ୍ଜାନନ୍ତି, ତସ୍ମା ‘‘ଉଗ୍ଗାହମାନୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି । ସମଣମୁଣ୍ଡିକାଯ ପୁତ୍ତୋ ସମଣମୁଣ୍ଡିକାପୁତ୍ତୋ। ସୋ କିର ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାକୋ। ସମଯଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ପୱଦନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ସମଯପ୍ପୱାଦକୋ, ତସ୍ମିଂ ସମଯପ୍ପୱାଦକେ, ଦିଟ୍ଠିପ୍ପୱାଦକେତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମିଂ କିର ଠାନେ ଚଙ୍କୀତାରୁକ୍ଖପୋକ୍ଖରସାତିପଭୁତଯୋ ବ୍ରାହ୍ମଣା ନିଗଣ୍ଠାଚେଲକପରିବ୍ବାଜକାଦଯୋ ଚ ପରିବ୍ବାଜକା ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ସମଯଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ପୱଦନ୍ତି କଥେନ୍ତି ଦୀପେନ୍ତି, ତସ୍ମା ସୋ ଆରାମୋ ‘‘ସମଯପ୍ପୱାଦକୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସ୍ୱେୱ ତିନ୍ଦୁକାଚୀରସଙ୍ଖାତାଯ ତିମ୍ବରୁରୁକ୍ଖପନ୍ତିଯା ପରିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା ‘‘ତିନ୍ଦୁକାଚୀର’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏକା ସାଲା ଏତ୍ଥାତି ଏକସାଲକୋ। ଯସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପଠମଂ ଏକା ସାଲା କତା ଅହୋସି, ପଚ୍ଛା ମହାପୁଞ୍ଞଂ ପୋଟ୍ଠପାଦପରିବ୍ବାଜକଂ ନିସ୍ସାଯ ବହୂ ସାଲା କତା, ତସ୍ମା ତମେୱ ଏକଂ ସାଲମୁପାଦାଯ ଲଦ୍ଧନାମୱସେନ ‘‘ଏକସାଲକୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ମଲ୍ଲିକାଯ ପନ ପସେନଦିରଞ୍ଞୋ ଦେୱିଯା ଉଯ୍ୟାନଭୂତୋ ସୋ ପୁପ୍ଫଫଲସଞ୍ଛନ୍ନୋ ଆରାମୋତି କତ୍ୱା ‘‘ମଲ୍ଲିକାଯ ଆରାମୋ’’ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତୋ। ତସ୍ମିଂ ସମଯପ୍ପୱାଦକେ ତିନ୍ଦୁକାଚୀରେ ଏକସାଲକେ ମଲ୍ଲିକାଯ ଆରାମେ। ପଟିୱସତୀତି ତସ୍ମିଂ ୱାସଫାସୁତାଯ ୱସତି।

ଦିଟ୍ଠେ ଧମ୍ମେତି ପଚ୍ଚକ୍ଖେ ଅତ୍ତଭାୱେ। ଅତ୍ଥୋତି ୱୁଡ୍ଢି। ସମ୍ପରାଯିକୋତି କମ୍ମକିଲେସୱସେନ ସମ୍ପରେତବ୍ବତୋ ସମ୍ପାପୁଣିତବ୍ବତୋ ସମ୍ପରାଯୋ, ପରଲୋକୋ। ତତ୍ଥ ନିଯୁତ୍ତୋ ସମ୍ପରାଯିକୋ, ପରଲୋକତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥାଭିସମଯାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୌଭଯତ୍ଥସଙ୍ଖାତହିତପଟିଲାଭା। ସମ୍ପରାଯିକୋପି ହି ଅତ୍ଥୋ କାରଣସ୍ସ ନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ପଟିଲଦ୍ଧୋ ନାମ ହୋତୀତି ତମତ୍ଥଦ୍ୱଯଂ ଏକତୋ କତ୍ୱା ‘‘ଅତ୍ଥାଭିସମଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧିଯା ପଞ୍ଞାଯ ରାତି ଗଣ୍ହାତୀତି ଧୀରୋ। ଅଥ ୱା ଧୀ ପଞ୍ଞା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଧୀରୋ।

ସମ୍ମା ମାନାଭିସମଯାତି ମାନସ୍ସ ସମ୍ମା ପହାନେନ। ସମ୍ମାତି ଇମିନା ମାନସ୍ସ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣେନ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠୋତିଆଦୀସୁ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ପୀଳନଂ ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ହିଂସନଂ ଅୱିପ୍ଫାରିକତାକରଣଂ, ପୀଳନମେୱ ଅତ୍ଥୋ ପୀଳନଟ୍ଠୋ, ଥକାରସ୍ସ ଟ୍ଠକାରଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ସମେଚ୍ଚ ପଚ୍ଚଯେହି କତଭାୱୋ ସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ। ସନ୍ତାପୋ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତାଦିୱସେନ ସନ୍ତାପନଂ ପରିଦହନଂ। ୱିପରିଣାମୋ ଜରାଯ ମରଣେନ ଚାତି ଦ୍ୱିଧା ୱିପରିଣାମେତବ୍ବତା। ଅଭିସମେତବ୍ବୋ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋତି ଅଭିସମଯୋ, ଅଭିସମଯୋୱ ଅତ୍ଥୋ ଅଭିସମଯଟ୍ଠୋ, ପୀଳନାଦୀନି। ତାନି ହି ଅଭିସମେତବ୍ବଭାୱେନ ଏକୀଭାୱଂ ଉପନେତ୍ୱା ‘‘ଅଭିସମଯଟ୍ଠୋ’’ତି ୱୁତ୍ତାନି, ଅଭିସମଯସ୍ସ ୱା ପଟିୱେଧସ୍ସ ୱିସଯଭୂତୋ ଅତ୍ଥୋ ଅଭିସମଯଟ୍ଠୋତି ତାନେୱ ପୀଳନାଦୀନି ଅଭିସମଯସ୍ସ ୱିସଯଭାୱୂପଗମନସାମଞ୍ଞତୋ ଏକତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତାନି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଉପସଗ୍ଗାନଂ ଜୋତକମତ୍ତତ୍ତା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକୋ ସମଯସଦ୍ଦୋ ଏୱାତି ସମଯସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରେପି ସୌପସଗ୍ଗୋ ଅଭିସମଯସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ ସହକାରୀକାରଣସନ୍ନିଜ୍ଝଂ ସମେତି ସମୱେତୀତି ସମଯୋ, ସମୱାଯୋ। ସମେତି ସମାଗଚ୍ଛତି ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଏତ୍ଥ ତଦାଧାରପୁଗ୍ଗଲେହୀତି ସମଯୋ, ଖଣୋ। ସମେନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଏତେନ ୱା ସଂଗଚ୍ଛନ୍ତି ଧମ୍ମା ସହଜାତଧମ୍ମେହି ଉପ୍ପାଦାଦୀହି ୱାତି ସମଯୋ, କାଲୋ। ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିମତ୍ତତାଯ ଅତ୍ଥତୋ ଅଭୂତୋପି ହି କାଲୋ ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଅଧିକରଣଂ କାରଣଂ ୱିଯ ଚ ପରିକପ୍ପନାମତ୍ତସିଦ୍ଧେନ ରୂପେନ ୱୋହରୀଯତି। ସମଂ, ସହ ୱା ଅୱଯୱାନଂ ଅଯନଂ ପୱତ୍ତି ଅୱଟ୍ଠାନନ୍ତି ସମଯୋ, ସମୂହୋ ଯଥା ‘‘ସମୁଦାଯୋ’’ତି। ଅୱଯୱେନ ସହାୱଟ୍ଠାନମେୱ ହି ସମୂହୋ। ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମାଗମେ ଏତି ଫଲଂ ଏତସ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ପୱତ୍ତତି ଚାତି ସମଯୋ, ହେତୁ ଯଥା ‘‘ସମୁଦଯୋ’’ତି। ସମେତି ସଂଯୋଜନଭାୱତୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଏତି ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯେ ପୱତ୍ତତି, ଦଳ୍ହଗ୍ଗହଣଭାୱତୋ ୱା ତଂସଂଯୁତ୍ତା ଅଯନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତି ସତ୍ତା ଯଥାଭିନିୱେସଂ ଏତେନାତି ସମଯୋ, ଦିଟ୍ଠି। ଦିଟ୍ଠିସଂଯୋଜନେନ ହି ସତ୍ତା ଅତିୱିଯ ବଜ୍ଝନ୍ତି। ସମିତି ସଙ୍ଗତି ସମୋଧାନନ୍ତି ସମଯୋ, ପଟିଲାଭୋ। ସମସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଯାନଂ, ସମ୍ମା ୱା ଯାନଂ ଅପଗମୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତୀତି ସମଯୋ, ପହାନଂ। ଞାଣେନ ଅଭିମୁଖଂ ସମ୍ମା ଏତବ୍ବୋ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବୋତି ଅଭିସମଯୋ, ଧମ୍ମାନଂ ଅୱିପରୀତୋ ସଭାୱୋ। ଅଭିମୁଖଭାୱେନ ସମ୍ମା ଏତି ଗଚ୍ଛତି ବୁଜ୍ଝତୀତି ଅଭିସମଯୋ, ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାଭୂତସଭାୱାୱବୋଧୋ। ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ସମଯସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ନନୁ ଚ ଅତ୍ଥମତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚ ସଦ୍ଦା ଅଭିନିୱିସନ୍ତି, ନ ଏକେନ ସଦ୍ଦେନ ଅନେକେ ଅତ୍ଥା ଅଭିଧୀଯନ୍ତୀତି? ସଚ୍ଚମେତଂ ସଦ୍ଦୱିସେସେ ଅପେକ୍ଖିତେ। ସଦ୍ଦୱିସେସେ ହି ଅପେକ୍ଖିଯମାନେ ଏକେନ ସଦ୍ଦେନ ଅନେକତ୍ଥାଭିଧାନଂ ନ ସମ୍ଭୱତି। ନ ହି ଯୋ କାଲତ୍ଥୋ ସମଯସଦ୍ଦୋ, ସୋଯେୱ ସମୂହାଦିଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ଏତ୍ଥ ପନ ତେସଂ ତେସଂ ଅତ୍ଥାନଂ ସମଯସଦ୍ଦୱଚନୀଯତାସାମଞ୍ଞମୁପାଦାଯ ଅନେକତ୍ଥତା ସମଯସଦ୍ଦସ୍ସ ୱୁତ୍ତା। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରେ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇଧ ପନସ୍ସ କାଲୋ ଅତ୍ଥୋତି ଅସ୍ସ ସମଯସଦ୍ଦସ୍ସ ଇଧ କାଲୋ ଅତ୍ଥୋ ସମୱାଯାଦୀନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଇଧ ଅସମ୍ଭୱତୋ ଦେସଦେସକାଦୀନଂ ୱିଯ ନିଦାନଭାୱେନ କାଲସ୍ସ ଅପଦିସିତବ୍ବତୋ ଚ।

ଉପଯୋଗୱଚନେନ ଭୁମ୍ମୱଚନେନ ଚ ନିଦ୍ଦେସମକତ୍ୱା ଇଧ କରଣୱଚନେନ ନିଦ୍ଦେସେ ପଯୋଜନଂ ନିଦ୍ଧାରେତୁକାମୋ ପରମ୍ମୁଖେନ ଚୋଦନଂ

ସମୁଟ୍ଠାପେତି ‘‘ଏତ୍ଥାହା’’ତିଆଦି। ଏତ୍ଥ ‘‘ତେନ ସମଯେନା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ଵିତଣ୍ଡଵାଦୀ ଆହାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥାତି ଚୋଦନାଯ କତ୍ତୁକାମତଂ ଦୀପେତି, ନନୂତି ଇମିନା ସମାନତ୍ଥୋ। କସ୍ମା କରଣଵଚନେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଭୁମ୍ମଵଚନେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥାପି ‘‘ଯଥା’’ତି ଇଦଂ ଆନେତ୍ଵା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ସୁତ୍ତାଭିଧମ୍ମେସୁ। ତଥାତି ଉପଯୋଗଭୁମ୍ମଵଚନେହି। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଵିନଯେ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି କରଣଵଚନେନ। ଅଚ୍ଚନ୍ତମେଵାତି ଆରମ୍ଭତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାଵ ଦେସନାନିଟ୍ଠାନଂ, ତାଵ ଅଚ୍ଚନ୍ତମେଵ, ନିରନ୍ତରମେଵାତି ଅତ୍ଥୋ। କରୁଣାଵିହାରେନାତି ପରହିତପଟିପତ୍ତିସଙ୍ଖାତେନ କରୁଣାଵିହାରେନ। ତଥା ହି କରୁଣାନିଦାନତ୍ତା ଦେସନାଯ ଇଧ ପରହିତପଟିପତ୍ତି ‘‘କରୁଣାଵିହାରୋ’’ତି ଵୁତ୍ତା, ନ ପନ କରୁଣାସମଆପତ୍ତିଵିହାରୋ। ନ ହି ଦେସନାକାଲେ ଦେସେତବ୍ବଧମ୍ମଵିସଯସ୍ସ ଦେସନାଞ୍ଞାଣସ୍ସ ସତ୍ତଵିସଯାଯ ମହାକରୁଣାଯ ସହୁପ୍ପତ୍ତି ସମ୍ଭଵତି ଭିନ୍ନଵିସଯତ୍ତା, ତସ୍ମା କରୁଣାଵସେନ ପଵତ୍ତୋ ପରହିତପଅପତ୍ତିସଙ୍ଖାତୋ ଵିହାରୋ ଇଧ କରୁଣାଵିହାରୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତଦତ୍ଥଜୋତନତ୍ଥନ୍ତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗତ୍ଥଦୀପନତ୍ଥଂ ଉପଯୋଗନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ ଯଥା ‘‘ମାସଂ ଅଜ୍ଝେତୀ’’ତି।

ଅଧିକରଣତ୍ଥୋତି ଆଧାରତ୍ଥୋ। ଭାଵୋ ନାମ କିରିଯା, କିରିଯାଯ କିରିଯନ୍ତରଲକ୍ଖଣଂ ଭାଵେନଭାଵଲକ୍ଖଣଂ, ସୋଯେଵତ୍ଥୋ ଭାଵେନଭାଵଲକ୍ଖଣତ୍ଥୋ। କଥଂ ପନ ଅଭିଧମ୍ମେ ଯଥାଵୁତ୍ତଅତ୍ଥଦ୍ଵଯସମ୍ଭଵୋତି ଆହ ‘‘ଅଧିକରଣଞ୍ହି’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ କାଲସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ କାଲତ୍ଥୋ, ସମୂହସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ ସମୂହତ୍ଥୋ। ଅଥ ଵା କାଲସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ କାଲତ୍ଥୋ, ସମୂହସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ସମୂହତ୍ଥୋ। କୋ ସୋ? ସମଯୋ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – କାଲତ୍ଥୋ ସମୂହତ୍ଥୋ ଚ ସମଯୋ ତତ୍ଥ ଅଭିଧମ୍ମେ ଵୁତ୍ତାନଂ ଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମାନଂ ଅଧିକରଣଂ ଆଧାରୋତି ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ଧମ୍ମପୁଞ୍ଜେ ଵା କାମାଵଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି, ତସ୍ମିଂଯେଵ କାଲେ ପୁଞ୍ଜେ ଚ ଫସ୍ସାଦଯୋପି ହୋନ୍ତୀତି ଅଯଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ।

ନନୁ ଚାଯଂ ଉପାଦାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ କାଲୋ ସମୂହୋ ଚ ଵୋହାରମତ୍ତକୋ, ସୋ କଥଂ ଆଧାରୋ ତତ୍ଥ ଵୁତ୍ତଧମ୍ମାନନ୍ତି? ନାଯଂ ଦୋସୋ। ଯଥା ହି କାଲୋ ସଭାଵଧମ୍ମପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ସଯଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅଵିଜ୍ଜମାନୋପି ଆଧାରଭାଵେନ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ ତଙ୍ଖଣପ୍ପଵତ୍ତାନଂ ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପରତୋ ଚ ଅଭାଵତୋ ‘‘ପୁବ୍ବଣ୍ହେ ଜାତୋ ସାଯନ୍ହେ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତିଆଦୀସୁ, ସମୂହୋ ଚ ଅଵଯଵଵିନିମୁତ୍ତୋ ଅଵିଜ୍ଜମାନୋପି କପ୍ପନାମତ୍ତସିଦ୍ଧୋ ଅଵଯଵାନଂ ଆଧାରଭାଵେନ ପଞ୍ଞପୀଯତି ‘‘ରୁକ୍ଖେ ସାଖା, ଯଵରାସିମ୍ହି ସମ୍ଭୂତୋ’’ତିଆଦୀସୁ, ଏଵମିଧାପୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅଭିଧମ୍ମେ ଆଧାରତ୍ଥସମ୍ଭଵଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ଇଦାନି ଭାଵେନଭାଵଲକ୍ଖଣତ୍ଥସମ୍ଭଵଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଖଣସମଵାଯହେତୁସଙ୍ଖାତସ୍ସା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଖଣୋ ନାମ ଅଟ୍ଠକ୍ଖଣଵିନିମୁତ୍ତୋ ନଵମୋ ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦସଙ୍ଖାତୋ ଖଣୋ, ଯାନି ଵା ପନେତାନି ‘‘ଚତ୍ତାରିମାନି, ଭିକ୍ଖଵେ, ଚକ୍କାନି ଯେହି ସମନ୍ନାଗତାନଂ ଦେଵମନୁସ୍ସାନଂ ଚତୁଚକ୍କଂ ପଵତ୍ତତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୧) ଏତ୍ଥ ପତିରୂପଦେସଵାସୋ, ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯୋ, ଅତ୍ତସମ୍ମାପଣିଧି, ପୁବ୍ବେ ଚ କତପୁଞ୍ଞତାତି ଚତ୍ତାରି ଚକ୍କାନି ଵୁତ୍ତାନି, ତାନି ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ଵା ଓକାସଟ୍ଠେନ ଖଣୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତାନି ହି କୁସଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଓକାସଭୂତାନି। ସମଵାଯୋ ନାମ ‘‘ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ରୂପେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୨୦୪; ୩।୪୨୧; ସଂ। ନି। ୪।୬୦) ଏଵମାଦିନା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣାଦିସଙ୍ଖାତସାଧାରଣଫଲନିପ୍ଫାଦକତ୍ତେନ ସଣ୍ଠିତା ଚକ୍ଖୁରୂପାଦିପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗୀ। ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀନଞ୍ହି ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣାଦିସାଧାରଣଫଲଂ। ହେତୂତି ଜନକହେତୁ। ଯଥାଵୁତ୍ତଖଣସଙ୍ଖଆତସ୍ସ ସମଵାଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ ହେତୁସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଚ ସମଯସ୍ସ ଭାଵେନ ସତ୍ତାଯ ତେସଂ ଫସ୍ସାଦିଧମ୍ମାନଂ ଭାଵୋ ସତ୍ତା ଲକ୍ଖୀଯତି ଵିଞ୍ଞାଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ‘‘ଗାଵୀସୁ ଦୁଯ୍ହମାନାସୁ ଗତୋ, ଦୁଦ୍ଧାସୁ ଆଗତୋ’’ତି ଦୋହନକିରିଯାଯ ଗମନକିରିଯା ଲକ୍ଖୀଯତି, ଏଵମିଧାପି ‘‘ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ, ତସ୍ମିଂ ସମଯେ’’ତି ଚ ଵୁତ୍ତେ ‘‘ସତୀ’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଵିଞ୍ଞାଯମାନୋ ଏଵ ହୋତି ଅଞ୍ଞକିରିଯାଯ ସମ୍ବନ୍ଧାଭାଵେ ପଦତ୍ଥସ୍ସ ସତ୍ତାଵିରହାଭାଵତୋତି ସମଯସ୍ସ ସତ୍ତାକିରିଯାଯ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକିରିଯା ଫସ୍ସାଦିଭଵନକିରିଯା ଚ ଲକ୍ଖୀଯତୀତି। ଅଯଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ମିଂ ଯଥାଵୁତ୍ତେ ଖଣେ ପଚ୍ଚଯସମଵାଯେ ହେତୁମ୍ହି ଚ ସତି କାମାଵଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି, ତସ୍ମିଂଯେଵ ଖଣେ ପଚ୍ଚଯସମଵାଯେ ହେତୁମ୍ହି ଚ ସତି ଫସ୍ସାଦଯୋପି ହୋନ୍ତୀତି । ତଦତ୍ଥଜୋତନତ୍ଥନ୍ତି ଅଧିକରଣତ୍ଥସ୍ସ ଭାଵେନଭାଵଲକ୍ଖଣତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଦୀପନତ୍ଥଂ।

ଇଧ ପନାତି ଇମସ୍ମିଂ ଵିନଯେ। ହେତୁଅତ୍ଥୋ କରଣତ୍ଥୋ ଚ ସମ୍ଭଵତୀତି ‘‘ଅନ୍ନେନ ଵସତି, ଵିଜ୍ଜାଯ ଵସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଵିଯ ହେତୁଅତ୍ଥୋ ‘‘ଫରସୁନା ଛିନ୍ଦତି, କୁଦାଲେନ ଖଣତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଵିଯ କରଣତ୍ଥୋ ଚ ସମ୍ଭଵତି। କଥଂ ସମ୍ଭଵତୀତି ଆହ ‘‘ଯୋ ହି ସୋ’’ତିଆଦି। ତେନ ସମଯେନ ହେତୁଭୂତେନ କରଣଭୂତେନାତି ଏତ୍ଥ ପନ ତଂତଂଵତ୍ଥୁଵୀତିକ୍କମୋଵ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ହେତୁ ଚେଵ କରଣଞ୍ଚ। ତଥା ହି ଯଦା ଭଗଵା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଠମମେଵ ତେସଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତଂତଂସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଭୂତଂ ଵୀତିକ୍କମଂ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ଵିହରତି, ତଦା ତଂ ତଂ ଵୀତିକ୍କମଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ଵା ତଦତ୍ଥଂ ଵସତୀତି ସିଦ୍ଧୋ ଵତ୍ଥୁଵୀତିକ୍କମସ୍ସ ହେତୁଭାଵୋ ‘‘ଅନ୍ନେନ ଵସତି, ଅନ୍ନଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ଵା ତଦତ୍ଥାଯ ଵସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଵିଯ। ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିକାଲେ ପନ ତେନେଵ ପୁବ୍ବସିଦ୍ଧେନ ଵୀତିକ୍କମେନ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେତୀତି ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ସାଧକତମତ୍ତା କରଣଭାଵୋପି ଵୀତିକ୍କମସ୍ସେଵ ସିଦ୍ଧୋ ‘‘ଅସିନା ଛିନ୍ଦତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଵିଯ। ଵୀତିକ୍କମଂ ପନ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ତେନେଵ ସଦ୍ଧିଂ ତନ୍ନିସ୍ସଯକାଲମ୍ପି

ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱିହରତୀତି କାଲସ୍ସପି ଇଧ ହେତୁଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୋ ଚ ତଂ ତଂ ୱୀତିକ୍କମକାଲଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ତେନେୱ କାଲେନ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେତୀତି ୱୀତିକ୍କମନିସ୍ସୟସ୍ସ କାଲସ୍ସପି କରଣଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଇମିନା ପରିୟାୟେନ କାଲସ୍ସପି ହେତୁଭାୱୋ କରଣଭାୱୋ ଚ ଲବ୍ଭତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତେନ ସମୟେନ ହେତୁଭୂତେନ କରଣଭୂତେନା''ତି। ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ପନ ୱୀତିକ୍କମୋୟେୱ ହେତୁଭୂତୋ କରଣଭୂତୋ ଚ। ସୋ ହି ୱୀତିକ୍କମକ୍ଖଣେ ହେତୁ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞାପନେ କରଣମ୍ପି ହୋତୀତି।

ସିକ୍ଖାପଦାନିପଞ୍ଞାପୟନ୍ତୋତି ୱୀତିକ୍କମଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ସନ୍ନିପାତାପେତ୍ୱା ଓତିଣ୍ଣୱତ୍ଥୁକଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ପଟିପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିଗରହିତ୍ୱା ଚ ତଂ ତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଓତିଣ୍ଣକାଲଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ତେନେୱ କାଲେନ କରଣଭୂତେନ ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞାପୟନ୍ତୋ। ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖମାନୋତି ତତିୟପାରାଜିକାଦୀସୁ ୱିୟ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ହେତୁଭୂତଂ ତଂ ତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ୱୀତିକ୍କମସମୟଂ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ତେନ ସମୟେନ ହେତୁଭୂତେନ ଭଗୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିହାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞାପୟନ୍ତୋ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖମାନୋ''ତି ୱଚନତୋ ''ତେନ ସମୟେନ କରଣଭୂତେନ ହେତୁଭୂତେନା''ତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେପି ପଠମଂ ''ହେତୁଭୂତେନା''ତି ୱଚନଂ ଇଧ ହେତୁଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଭଗୱା ହି ୱେରଞ୍ଜାୟଂ ୱିହରନ୍ତୋ ଥେରସ୍ସ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିୟାଚନହେତୁଭୂତଂ ପରିୱିତକ୍କସମୟଂ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ତେନ ସମୟେନ ହେତୁଭୂତେନ ୱିହାସୀତି ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। କିଂ ପନେତ୍ଥ ୟୁତ୍ତିଚିନ୍ତାୟ, ଆଚରିୟସ୍ସ ଇଧ କମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛା ନତ୍ଥୀତି ଏୱମେତଂ ଗହେତବ୍ବଂ। ତେନେୱ ଦୀଘନିକାୟଟ୍ଠକଥାୟମ୍ପି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।ପରିବ୍ବାଜକକଥାୱଣ୍ଣନା) ''ତେନ ସମୟେନ ହେତୁଭୂତେନ କରଣଭୂତେନା''ତିଆଦିନା ଅୟମେୱ ଅନୁକ୍କମୋ ୱୁତ୍ତୋ। ନ ହି ତତ୍ଥ ପଠମଂ ''ହେତୁଭୂତେନା''ତି ୱଚନଂ ଇଧ ''ତେନ ସମୟେନ ୱେରଞ୍ଜାୟଂ ୱିହରତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ହେତୁଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ''ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞାପୟନ୍ତୋ ହେତୁଭୂତେନ କରଣଭୂତେନ ସମୟେନ ୱିହାସି, ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିହେତୁଞ୍ଚ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ହେତୁଭୂତେନ ସମୟେନ ୱିହାସୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାତବ୍ବୋ''ତିପି ୱଦନ୍ତି। ତଦତ୍ଥଜୋତନତ୍ଥନ୍ତି ହେତୁଅତ୍ଥସ୍ସ କରଣତ୍ଥସ୍ସ ୱା ଦୀପନତ୍ଥଂ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ୱିନୟେ। ହୋତି ଚେତ୍ଥାତି ଏତ୍ଥ ଇମସ୍ମିଂ ପଦେସେ ୟଥାୱୁତ୍ତତ୍ଥସଙ୍ଗହୱସେନ ଅୟଂ ଗାଥା ହୋତି। ଅଞ୍ଞତ୍ରାତି ସୁତ୍ତାଭିଧମ୍ମେସୁ।

ପୋରାଣାତି ଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟା। ଅଭିଲାପମତ୍ତଭେଦୋତି ୱଚନମତ୍ତେନ ୱିସେସୋ। ତେନ ସୁତ୍ତୱିନୟେସୁ ୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମୋ କତୋତି ଦସ୍ସେତି। ପରତୋ ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣୟିସ୍ସାମାତି ପରତୋ ''ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା''ତିଆଦିନା ଆଗତଟ୍ଠାନେ ୱଣ୍ଣୟିସ୍ସାମ। ୱେରଞ୍ଜାୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ବଲିକରଗ୍ଗହଣେନ ଜନସ୍ସ ପୀଠଆଭାୱତୋ ନିଦ୍ଦୋସତ୍ତା ୱିଗତୋ ରଜୋ ଅସ୍ସାତି ୱେରଞ୍ଜା, ସେରିୱାଣିଜଜାତକେ ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ୱେରୁପ୍ପନ୍ନପଦେସେ କତତ୍ତା ୱେରଂ ଏତ୍ଥ ଜାତନ୍ତି ୱେରଞ୍ଜା, ପୱିଟ୍ଠପୱିଟ୍ଠେ ନଟସମଜ୍ଜାଦୀହି ଖାଦନୀୟଭୋଜନୀୟାଲଙ୍କାରାଦୀହି ଚ ୱିୱିଧେହି ଉପକରଣେହି ରଞ୍ଜନତୋ ୱିୱିଧେହି ରଞ୍ଜୀୟତୀତି ୱେରଞ୍ଜା, ପଟିପକ୍ଖେ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା କତଭାୱତୋ ୱେରଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଜାତାତି ୱେରଞ୍ଜା, ୱେରଞ୍ଜସ୍ସ ନାମ ଇସିନୋ ଅସ୍ସମଟ୍ଠାନେ କତତ୍ତା ୱେରଞ୍ଜା''ତି ଏୱମାଦିନା କେଚି ୱଣ୍ଣୟନ୍ତି। କିଂ ଇମିନା, ନାମମତ୍ତମେତଂ ତସ୍ସ ନଗରସ୍ସାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱେରଞ୍ଜାତି ଅଞ୍ଞତରସ୍ସ ନଗରସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି। ସମୀପତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନନ୍ତି ''ଗଙ୍ଗାୟଂ ଗାୱୋ ଚରନ୍ତି, କୂପେ ଗଗ୍ଗକୁଲ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ଅୱିସେସେନାତି ''ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସଂୱୁତୋ ୱିହରତି। ପଠମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି। ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା ଏକଂ ଦିସଂ ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତି। ସବ୍ବନିମିତ୍ତାନଂ ଅମନସିକାରା ଅନିମିତ୍ତଂ ଚେତୋସମାଧିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱିହରତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ସଦ୍ଦନ୍ତରସନ୍ନିଧାନସିଦ୍ଧେନ ୱିସେସପରାମସନେନ ୱିନା। ଅଥ ୱା ଅୱିସେସେନାତି ନ ୱିସେସେନ, ୱିହାରଭାୱସାମଞ୍ଞେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇରିୟାପଥ...ପେ... ୱିହାରେସୂତି ଇରିୟାପଥୱିହାରୋ ଦିବ୍ବୱିହାରୋ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୋ ଅରିୟୱିହାରୋତି ଏତେସୁ ଚତୂସୁ ୱିହାରେସୁ। ତତ୍ଥ ଇରିୟନଂ ପୱତ୍ତନଂ ଇରିୟା, କାୟପ୍ପୟୋଗୋ କାୟିକକିରିୟା। ତସ୍ସା ପୱତ୍ତନୁପାୟଭାୱତୋ ଇରିୟାୟ ପଥୋତି ଇରିୟାପଥୋ, ଠାନନିସଜ୍ଜାଦି। ନ ହି ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀହି ଅୱତ୍ଥାହି ୱିନା କଞ୍ଚି କାୟିକକିରିୟଂ ପୱତ୍ତେତୁଂ ସକ୍କା। ଠାନସମଙ୍ଗୀ ୱା ହି କାୟେନ କିଞ୍ଚି କରେୟ୍ୟ ଗମନାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରସମଙ୍ଗୀ ୱାତି। ୱିହରଣଂ, ୱିହରତି ଏତେନାତି ୱା ୱିହାରୋ, ଇରିୟାପଥୋୱ ୱିହାରୋ ଇରିୟାପଥୱିହାରୋ, ସୋ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଠାନନିସଜ୍ଜାଦିଆକାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ଚତୁସନ୍ତତିରୂପପ୍ପବନ୍ଧୋୱ। ଦିୱି ଭୱୋ ଦିବ୍ବୋ, ତତ୍ଥ ବହୁଲପ୍ପୱତ୍ତିୟା ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜାଦିଦେୱଲୋକଭୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ୟୋ ଦିବ୍ବାନୁଭାୱୋ ତଦତ୍ଥାୟ ସଂୱତ୍ତତୀତି ୱା ଦିବ୍ବୋ, ଅଭିଞ୍ଞାଭିନୀହାରୱସେନ ମହାଗତିକତ୍ତା ୱା ଦିବ୍ବୋ, ଦିବ୍ବୋ ଚ ସୋ ୱିହାରୋ ଚାତି ଦିବ୍ବୱିହାରୋ, ଦିବ୍ବଭାୱାୱହୋ ୱା ୱିହାରୋ ଦିବ୍ବୱିହାରୋ, ମହଗ୍ଗତଜ୍ଝାନାନି। ଆରୁପ୍ପସମାପତ୍ତିୟୋପି ହି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ନେତ୍ତିୟଂ ପନ ''ଚତସ୍ସୋ ଆରୁପ୍ପସମାପତ୍ତିୟୋ ଆନେଞ୍ଜୱିହାରୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ମେତ୍ତାଝାନାଦୀନଂ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରତା ୱିୟ ତାସଂ ଭାୱନାୱିସେସଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ପନ ଦିବ୍ବଭାୱାୱହସାମଞ୍ଞତୋ ତାପି ''ଦିବ୍ବୱିହାରା''ତ୍ୱେୱ ୱୁତ୍ତା। ବ୍ରହ୍ମାନଂ ୱିହାରା ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା, ବ୍ରହ୍ମାନୋ ୱା ୱିହାରା ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା, ହିତୂପସଂହରାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତିୟା ବ୍ରହ୍ମଭୂତା ସେଟ୍ଠଭୂତା ୱିହାରାତି ଅତ୍ଥୋ, ମେତ୍ତାଝାନାଦିକା ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୟୋ। ଅରିୟା ଉତ୍ତମା ୱିହାରାତି ଅରିୟୱିହାରା, ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତ୍ତା ଅରିୟାନଂ ୱା ୱିହାରା ଅରିୟୱିହାରା, ଚତସ୍ସୋ ଫଲସମାପତ୍ତିୟୋ। ୱିସେସତୋ ପନ ରୂପାୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ

ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୟୋ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନିକଫଲସମାପତ୍ତି ଚ ଭଗଵତୋ ଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମଅରିୟଵିହାରା।

ଅଞ୍ଞତରଵିହାରସମଙ୍ଗୀପରିଦୀପନନ୍ତି ୟଥାଵୁତ୍ତଵିହାରେସୁ ଅଞ୍ଞତରଵିହାରସମଙ୍ଗୀଭାଵପରିଦୀପନଂ। ଭଗଵା ହି ଲୋଭଦୋସମୋହୁସ୍ସନ୍ନକାଲେ ଲୋକେ ତସ୍ସ ସକାୟ ପଟିପତ୍ତିୟା ଵିନୟନତ୍ଥଂ ଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମଅରିୟଵିହାରେ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ଵିହରତି। ତଥା ହି ୟଦା ସତ୍ତା କାମେସୁ ଵିପ୍ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଦା କିର ଭଗଵା ଦିବ୍ବେନ ଵିହାରେନ ଵିହରତି ତେସଂ ଅଲୋଭକୁସଲମୂଲୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ‘‘ଅପ୍ପେଵ ନାମ ଇମଂ ପଟିପତ୍ତିଂ ଦିସ୍ୱା ଏତ୍ଥ ରୁଚିଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତା କାମେସୁ ଵିରଜ୍ଜେୟ୍ୟୁ’’ନ୍ତି। ୟଦା ପନ ଇସ୍ସରିୟତ୍ଥଂ ସତ୍ତେସୁ ଵିପ୍ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଦା ପନ ବ୍ରହ୍ମଵିହାରେନ ଵିହରତି ତେସଂ ଅଦୋସକୁସଲମୂଲୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ‘‘ଅପ୍ପେଵ ନାମ ଇମଂ ପଟିପତ୍ତିଂ ଦିସ୍ୱା ଏତ୍ଥ ରୁଚିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅଦୋସେନ ଦୋସଂ ଵୂପସମେୟ୍ୟୁ’’ନ୍ତି। ୟଦା ପନ ପବ୍ବଜିତା ଧମ୍ମାଧିକରଣଂ ଵିଵଦନ୍ତି, ତଦା ଅରିୟଵିହାରେନ ଵିହରତି ତେସଂ ଅମୋହକୁସଲମୂଲୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ‘‘ଅପ୍ପେଵ ନାମ ଇମଂ ପଟିପତ୍ତିଂ ଦିସ୍ୱା ତତ୍ଥ ରୁଚିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅମୋହେନ ମୋହଂ ଵୂପସମେୟ୍ୟୁ’’ନ୍ତି। ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଇମେହି ଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମଅରିୟଵିହାରେହି ସତ୍ତାନଂ ଵିଵିଧଂ ହିତସୁଖଂ ହରତି ଉପହରତି ଉପନେତି ଜନେତି ଉପ୍ପାଦେତୀତି ‘‘ଵିହରତୀ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି।

ଇରିୟାପଥଵିହାରେନ ପନ ନ କଦାଚି ନ ଵିହରତି ତଂ ଵିନା ଅତ୍ତଭାଵପରିହରଣାଭାଵତୋ, ତତୋୟେଵ ଚ ଦିବ୍ବଵିହାରାଦୀନମ୍ପି ସାଧାରଣୋ ଇରିୟାପଥଵିହାରୋତି ଆହ ‘‘ଇଧ ପନା’’ତିଆଦି। ଇରିୟାପଥସମାୟୋଗପରିଦୀପନନ୍ତି ଇତରଵିହାରସମାୟୋଗପରିଦୀପନସ୍ସ ଵିସେସଵଚନସ୍ସ ଅଭାଵତୋ ଇରିୟାପଥସମାୟୋଗପରିଦୀପନସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧତ୍ତା ଵୁତ୍ତଂ। ଅସ୍ମିଂ ପନ ପକ୍ଖେ ଵିହରତୀତି ଏତ୍ଥ ଵି-ସଦ୍ଦୋ ଵିଚ୍ଛେଦତ୍ଥଜୋତନୋ, ହରତୀତି ନେତି ପଵତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଵିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ହରତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ କସ୍ସ କେନ ଵିଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ, କଥଂ କସ୍ସ ପଵତ୍ତନନ୍ତି ଅନ୍ତୋଲୀନଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ସୋ ହୀ’’ତିଆଦି। ସୋତି ଭଗଵା। ୟଦିପି ଭଗଵା ଏକେନପି ଇରିୟାପଥେନ ଚିରତରଂ କାଲଂ ଅତ୍ତଭାଵଂ ପଵତ୍ତେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ତଥାପି ଉପାଦିନ୍ନକସରୀରସ୍ସ ନାମ ଅୟଂ ସଭାଵୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏକଂ ଇରିୟାପଥବାଧନ’’ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଅପରିପତନ୍ତନ୍ତି ଅପତନ୍ତଂ। ୟସ୍ମା ପନ ଭଗଵା ୟତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଵସନ୍ତୋ ଵିନେୟ୍ୟାନଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ନାନାସମାପତ୍ତୀହି ଚ କାଲଂ ଵୀତିନାମେନ୍ତୋ ଵସତୀତି ସତ୍ତାନଂ ଅତ୍ତନୋ ଚ ଵିଵିଧଂ ହିତସୁଖଂ ହରତି ଉପନେତି, ତସ୍ମା ଵିଵିଧଂ ହରତୀତି ଵିହରତୀତି ଏଵମ୍ପେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ନଢଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲେତି ଏତ୍ଥ ଵଣ୍ଣୟନ୍ତି – ନଢଏରୂତି ତସ୍ମିଂ ରୁକ୍ଖେ ଅଧିଵତ୍ଥୟକ୍ଖସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନଂ, ତସ୍ମା ତେନ ଅଧିଵତ୍ଥୋ ପୁଚିମନ୍ଦୋ ‘‘ନଢଏରୁସ୍ସ ପୁଚିମନ୍ଦୋ ନଢଏରୁପୁଚିମନ୍ଦୋ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଅଥ ଵା ନଢଏ ରୁହତ୍ତା ଜାତତ୍ତା ନଢଏରୁ। ସୁସିରମେତ୍ଥ ନଢଅସଦ୍ଦେନ ଵୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ରୁକ୍ଖସୁସିରେ ଜାତତ୍ତା ନଢଏରୁ ଚ ସୋ ପୁଚିମନ୍ଦୋ ଚାତି ନଢଏରୁପୁଚିମନ୍ଦୋତି ଵୁଚ୍ଚତି। ନଢଅଵନେ ରୁହତ୍ତା ଜାତତ୍ତା ଵା ନଢଏରୁ। ନଢଅଵନେ କିର ସୋ ପୁଚିମନ୍ଦରୁକ୍ଖୋ ଜାତୋ। ଉରୁନଢଓ ପୁଚିମନ୍ଦୋ ନଢଏରୁପୁଚିମନ୍ଦୋ। ଉରୁସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ମହନ୍ତପରିୟାୟୋ, ନଢଅସଦ୍ଦୋ ସୁସିରପରିୟାୟୋ, ତସ୍ମା ମହନ୍ତେନ ସୁସିରେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଚିମନ୍ଦୋ ନଢଏରୁପୁଚିମନ୍ଦୋତି ଵୁଚ୍ଚତୀତି। ଆଚରିୟୋ ପନ କିମେତ୍ଥ ବହୁଭାସିତେନାତି ଏକମେଵତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନଢଏରୁ ନାମ ୟକ୍ଖୋ’’ତିଆଦିମାହ।

ମୂଲ-ସଦ୍ଦୋ ଏତ୍ଥ ସମୀପଵଚନୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ମୂଲମୂଲାଦୀସୁ ଵତ୍ତମାନୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ମୂଲନ୍ତି ସମୀପ’’ନ୍ତିଆଦି। ନିପ୍ପରିୟାୟେନ ସାଖାଦିମତୋ ସଙ୍ଘାତସ୍ସ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାଵସାଧନେ ଅଵୟଵଵିସେସେ ପଵତ୍ତମାନୋ ମୂଲସଦ୍ଦୋ ୟସ୍ମା ତଂସଦିସେସୁ ତନ୍ନିସ୍ସୟେ ପଦେସେ ଚ ରୁଢହୀଵସେନ ପରିୟାୟତୋ ପଵତ୍ତତି, ତସ୍ମା ‘‘ମୂଲାନି ଉଦ୍ଧରେୟ୍ୟା’’ତି ଏତ୍ଥ ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ମୂଲଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଏକେନ ମୂଲସଦ୍ଦେନ ଵିସେସେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ମୂଲମୂଲେ ଦିସ୍ସତୀ’’ତି ୟଥା ‘‘ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଂ, ରୂପରୂପ’’ନ୍ତି ଚ। ଅସାଧାରଣହେତୁମ୍ହୀତି ଅସାଧାରଣକାରଣେ। ଲୋଭୋ ହି ଲୋଭସହଗତଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସେଵ ହେତୁତ୍ତା ଅସାଧାରଣୋ, ତସ୍ମା ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନମେଵ ଆଵେଣିକେ ନେସଂ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାଵସାଧନତୋ ମୂଲଟ୍ଠେନ ଉପକାରକେ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମଵିସେସେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଵା ୟଥା ଅଲୋଭାଦୟୋ କୁସଲାବ୍ୟାକତସାଧାରଣା, ଲୋଭାଦୟୋ ପନ ତଥା ନ ହୋନ୍ତି ଅକୁସଲସ୍ସେଵ ସାଧାରଣତ୍ତାତି ଅସାଧାରଣକାରଣଂ। ଅଥ ଵା ଆଦୀସୂତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅଲୋଭାଦୀନମ୍ପି କୁସଲାବ୍ୟାକତମୂଲାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେସୁପି ହି ଅଲୋଭାଦିକୁସଲମୂଲଂ ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତେହି ଅସାଧାରଣତ୍ତା ଅସାଧାରଣକାରଣଂ, ତଥା ଅଲୋଭାଦିଅବ୍ୟାକତମୂଲମ୍ପି ଇତରଦ୍ୱୟେହି ଅସାଧାରଣତ୍ତାତି। ନିଵାତେତି ଵାତରହିତେ ପଦେସେ, ଵାତସ୍ସ ଅଭାଵେ ଵା। ପତନ୍ତୀତି ନିପତନ୍ତି, ଅୟମେଵ ଵା ପାଠୋ। ରମଣୀୟୋତି ମନୁଞ୍ଞୋ। ପାସାଦିକୋତି ପସାଦାଵହୋ, ପସାଦଜନକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଧିପଚ୍ଚଂ କୁରୁମାନୋ ଵିୟାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତତ୍ଥାତି ‘‘ତେନ ସମୟେନ ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗଵା ଵେରଞ୍ଜାୟଂ ଵିହରତି ନଢଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲେ’’ତି ୟଂ ଵୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ। ସିୟାତି କସ୍ସଚି ଏଵଂ ପରିଵିତକ୍କୋ ସିୟା, ଵକ୍ଖମାନାକାରେନ କଦାଚି ଚୋଦେୟ୍ୟ ଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ୟଦି ତାଵ ଭଗଵାତିଆଦୀସୁ ଚୋଦକସ୍ସାୟମଧିପ୍ପାୟୋ – ‘‘ପାଟଲିପୁତ୍ତେ ପାସାଦେ

ୱସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ଅଧିକରଣାଧିକରଣଂ ଯଦି ଭୱେଯ୍ଯ, ତଦା ‘‘ୱେରଞ୍ଜାଯଂ ୱିହରତି ନଠଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲେ’’ତି ଅଧିକରଣଦ୍ୱଯନିଦ୍ଦେସୋ ଯୁତ୍ତୋ ସିଯା, ଇମେସଂ ପନ ଭିନ୍ନଦେସତ୍ତା ନ ଯୁତ୍ତୋ ଉଭଯନିଦ୍ଦେସୋତି। ଅଥ ତତ୍ଥ ୱିହରତୀତି ଯଦି ନଠଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲେ ୱିହରତି। ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ନାନାଠାନଭୂତତ୍ତା ୱେରଞ୍ଜାନଠଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲାନଂ ‘‘ତେନ ସମଯେନା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇଦାନି ଚୋଦକୋ ତମେୱ ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ‘‘ନ ହି ସକ୍କା’’ତିଆଦିନା ୱିୱରତି। ୱେରଞ୍ଜାନଠଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲାନଂ ଭୂମିଭାଗୱସେନ ଭିନ୍ନତ୍ତାଯେୱ ହି ନ ସକ୍କା ଉଭଯତ୍ଥ ତେନେୱ ସମଯେନ ୱିହରିତୁଂ, ‘‘ଉଭଯତ୍ଥ ତେନେୱ ସମଯେନା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତା ନାନାସମଯେ ୱିହାରୋ ଅୱାରିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଇତରୋ ସବ୍ବମେତଂ ଅୱିପରୀତମତ୍ଥଂ ଅଜାନନ୍ତେନ ତଯା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ଖୋ ପନେତଂ ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏତନ୍ତି ‘‘ୱେରଞ୍ଜାଯଂ ୱିହରତି ନଠଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲେ’’ତି ଏତଂ ୱଚନଂ। ଏୱନ୍ତି ‘‘ଯଦି ତାୱ ଭଗୱା’’ତିଆଦିନା ଯଂ ତଂ ଭୱତା ଚୋଦିତଂ, ତଂ ଅତ୍ଥତୋ ଏୱଂ ନ ଖୋ ପନ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ଉଭଯତ୍ଥ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ୱିହାରଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ଅତ୍ତନା ଯଥାଧିପ୍ପେତଂ ଅୱିପରୀତମତ୍ଥଂ ତସ୍ସ ଚ ପଟିକଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଭାୱଂ ତେନ ଚ ଅପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧତଂ ପକାସେନ୍ତୋ ‘‘ନନୁ ଅୱୋଚୁମ୍ହ ସମୀପତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମୱଚନ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଗୋଯୂଥାନୀତି ଗୋମଣ୍ଡଲାନି। ଏୱମ୍ପି ନଠଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲେ ୱିହରତିଚ୍ଚେୱ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ନ ୱେରଞ୍ଜାଯନ୍ତି, ତସ୍ମା ସମୀପାଧିକରଣତ୍ଥୱସେନ ଉଭଯଥା ନିଦାନକିତ୍ତନେ କିଂ ପଯୋଜନନ୍ତି ଚୋଦନଂ ମନସି ନିଧାଯାହ ‘‘ଗୋଚରଗାମନିଦସ୍ସନତ୍ଥ’’ନ୍ତିଆଦି। ଅସ୍ସାତି ଭଗୱତୋ।

ଅୱସ୍ସଞ୍ଚେତ୍ଥ ଗୋଚରଗାମକିତ୍ତନଂ କତ୍ତବ୍ବଂ। ଯଥା ହି ନଠଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲକିତ୍ତନଂ ପବ୍ବଜିତାନୁଗ୍ଗହକରଣାଦିଅନେକପ୍ପଯୋଜନଂ, ଏୱଂ ଗୋଚରଗାମକିତ୍ତନମ୍ପି ଗହଟ୍ଠାନୁଗ୍ଗହକରଣାଦିୱିୱିଧପ୍ପଯୋଜନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୱେରଞ୍ଜାକିତ୍ତନେନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଗହଟ୍ଠାନୁଗ୍ଗହକରଣନ୍ତି ତେସଂ ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣେନ ଉପସଙ୍କମନପଯିରୁପାସନାଦୀନଂ ଓକାସଦାନେନ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ସରଣେସୁ ସୀଲେସୁ ଚ ପତିଟ୍ଠାପନେନ ଯଥୂପନିସ୍ସଯଂ ଉପରିୱିସେସାଧିଗମାୱହନେନ ଚ ଗହଟ୍ଠାନଂ ଅନୁଗ୍ଗହକରଣଂ। ପବ୍ବଜିତାନୁଗ୍ଗହକରଣନ୍ତି ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାନଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନାନୁଯୋଗସ୍ସ ଚ ଅନୁରୂପୱସନଟ୍ଠାନପରିଗ୍ଗହେନେତ୍ଥ ପବ୍ବଜିତାନଂ ଅନୁଗ୍ଗହକରଣଂ।

ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣେନେୱ ପଚ୍ଚଯପରିଭୋଗସିଦ୍ଧିତୋ ଆହ ‘‘ତଥା ପୁରିମେନ…ପେ… ୱିୱଜ୍ଜନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପୁରିମେନାତି ୱେରଞ୍ଜାୱଚନେନ। ଆହିତୋ ଅହଂମାନୋ ଏତ୍ଥାତି ଅତ୍ତା, ଅତ୍ତଭାୱୋ। ତସ୍ସ କିଲମଥୋ କିଲନ୍ତଭାୱୋ ଅତ୍ତକିଲମଥୋ, ଅତ୍ତପୀଠଆ ଅତ୍ତଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତସ୍ସ ଅନୁଯୋଗୋ କରଣଂ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗୋ, ଉପୱାସକଣ୍ଟକାପସ୍ସଯସେଯ୍ଯାଦିନା ଅତ୍ତନୋ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପାଦନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତସ୍ସ ୱିୱଜ୍ଜନଂ ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗୱିୱଜ୍ଜନଂ। ଅନ୍ତୋଗାମେ ୱସନ୍ତାନଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତାନମ୍ପି ୱିସଭାଗରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଦସ୍ସନାଦିସମ୍ଭୱତୋ ବହିଗାମେ ପତିରୂପଟ୍ଠାନେ ୱସନ୍ତାନଂ ତଦଭାୱତୋ ଆହ ‘‘ପଚ୍ଛିମେନ ୱତ୍ଥୁକାମପ୍ପହାନତୋ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମେନାତି ନଠଏରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲୱଚନେନ। କିଲେସକାମସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭୂତତ୍ତା ରୂପାଦଯୋ ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣା ୱତ୍ଥୁକାମୋ, ତସ୍ସ ପହାନଂ ୱତ୍ଥୁକାମପ୍ପହାନଂ। କାମସୁଖଲ୍ଲିକାନୁଯୋଗୱିୱଜ୍ଜନୁପାଯଦସ୍ସନନ୍ତି ୱତ୍ଥୁକାମେସୁ କିଲେସକାମସଂଯୁତ୍ତସ୍ସ ସୁଖସ୍ସ ଯୋଗୋ ଅନୁଯୋଗୋ ଅନୁଭୱୋ, ତସ୍ସ ପରିୱଜ୍ଜନେ ଉପାଯଦସ୍ସନଂ।

ସଯମେୱ ଗୋଚରଗାମଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମସ୍ସୱନାନୁରୂପଭବ୍ବପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଦସ୍ସନତୋ ଧମ୍ମଦେସନାଯ କାଲୋ ସମ୍ପତ୍ତୋ ନାମ ହୋତୀତି ଧମ୍ମଦେସନାଯ ଅଭିଯୋଗୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ‘‘ପୁରିମେନ ଚ ଧମ୍ମଦେସନାଭିଯୋଗ’’ନ୍ତି। ଧମ୍ମଦେସନାଯ ସୌସ୍ସାହଭାୱୋ ଧମ୍ମଦେସନାଭିଯୋଗୋ। ବହିଗାମେ ୱିୱିତ୍ତୋକାସେ ୱସନ୍ତସ୍ସ ଆକିଣ୍ଣୱିହାରାଭାୱତୋ କାଯୱିୱେକାଦୀସୁ ଅଧିମୁତ୍ତି ତପ୍ପୋଣତା ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ‘‘ପଚ୍ଛିମେନ ୱିୱେକାଧିମୁତ୍ତି’’ନ୍ତି।

ଧମ୍ମଦେସନାଭିଯୋଗୱିୱେକାଧିମୁତ୍ତୀନଂ ହେତୁଭୂତା ଏୱ କରୁଣାପଞ୍ଞା ଧମ୍ମଦେସନାଯ ଉପଗମନସ୍ସ ତତୋ ଅପଗମନସ୍ସ କାରଣଭୂତା ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ପୁରିମେନ କରୁଣାଯ ଉପଗମନ’’ନ୍ତିଆଦି। କରୁଣାପଞ୍ଞାଯେୱ ହି ଅନନ୍ତରଦୁକସ୍ସ ହେତୂ ହୋନ୍ତି। ଏତେନ ଚ କରୁଣାଯ ଉପଗମନଂ ନ ଲାଭାଦିନିମିତ୍ତଂ , ପଞ୍ଞାଯ ଅପଗମନଂ ନ ୱିରୋଧାଦିନିମିତ୍ତନ୍ତି ଉପଗମନାପଗମନାନଂ ନିରୁପକ୍କିଲେସତଂ ୱିଭାୱିଭନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଧିମୁତ୍ତତନ୍ତି ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱଂ। ନିରୁପଲେପନନ୍ତି ଅନୁପଲେପନଂ ଅନଲ୍ଲୀଯନଂ।

ଧମ୍ମିକସୁଖାପରିଚ୍ଚାଗନିମିତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମିକସୁଖଂ ନାମ ଅନୱଜ୍ଜସୁଖଂ। ତଞ୍ହି ଧମ୍ମିକଂ ଲାଭଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ‘‘ଧମ୍ମିକସୁଖ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମାଭିଯୋଗନିମିତ୍ତଂ ଫାସୁୱିହାରନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମନୁସ୍ସାନଂ ଉପକାରବହୁଲତନ୍ତି ପଚ୍ଚଯପଟିଗ୍ଗହଣଧମ୍ମଦେସନାଦିୱସେନ ଉପକାରବହୁଲତଂ। ଦେୱତାନଂ ଉପକାରବହୁଲତଂ ଜନୱିୱିତ୍ତତାଯ। ପଚୁରଜନୱିୱିତ୍ତଞ୍ହି ଠାନଂ ଦେୱା ଉପସଙ୍କମିତବ୍ବଂ ମଞ୍ଞନ୍ତି। ଲୋକେ ସଂୱଡ୍ଢଭାୱନ୍ତି ଆମିସୋପଭୋଗେନ ସଂୱଡ୍ଢିତଭାୱଂ।

ଏକପୁଗ୍ଗଲୋତି ଏତ୍ଥ (ଅ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।୧।୧୭୦) ଏକୋତି ଦୁତିଯାଦିପଟିକ୍ଖେପଟ୍ଠୋ ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ। ପୁଗ୍ଗଲୋତି ସମ୍ମୁତିକଥା, ନ ପରମତ୍ଥକଥା। ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ହି ଭଗଵତୋ ଦୁଵିଧା ଦେସନା ସମ୍ମୁତିଦେସନା ପରମତ୍ଥଦେସନା ଚାତି। ଅଯମତ୍ଥୋ ପନ ହେଟ୍ଠା ଵିତ୍ଥାରିତୋଵାତି ଇଧ ନ ଵୁଚ୍ଚତି। ଏକୋ ଚ ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଚାତି ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ। କେନଟ୍ଠେନ ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ? ଅସଦିସଟ୍ଠେନ ଗୁଣଵିସିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ଅସମସମଟ୍ଠେନ। ସୋ ହି ଦସନ୍ନଂ ପାରମୀନଂ ପଟିପାଟିଯା ଆଵଜ୍ଜନଂ ଆଦିଂ କତ୍ଵା ବୋଧିସମ୍ଭାରଗୁଣେହି ଚେଵ ବୁଦ୍ଧଗୁଣେହି ଚ ସେସମହାଜନେନ ଅସଦିସୋତି ଅସଦିସଟ୍ଠେନପି ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ। ଯେ ଚସ୍ସ ତେ ଗୁଣା, ତେପି ଅଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଗୁଣେହି ଵିସିଟ୍ଠାତି ଗୁଣଵିସିଟ୍ଠଟ୍ଠେନପି ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ। ପୁରିମକା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା ସବ୍ବସତ୍ତେହି ଅସମା, ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଯମେଵ ଏକୋ ରୂପକାଯଗୁଣେହି ଚେଵ ନାମକାଯଗୁଣେହି ଚ ସମୋତି ଅସମସମଟ୍ଠେନପି ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ। ଲୋକେତି ସତ୍ତଲୋକେ।

ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଇଦଂ ପନ ଉଭଯମ୍ପି ଵିପ୍ପକତଵଚନମେଵ। ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୋ ବହୁଜନହିତତ୍ଥାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ଅଞ୍ଞେନ କାରଣେନାତି ଏଵଂ ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଏଵରୂପଞ୍ଚେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣଂ ନ ସକ୍କା ଏତଂ ଅଞ୍ଞେନ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣେନ ପଟିବାହିତୁଂ। ଅପିଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ, ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଭେଦୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଏସ ହି ଦୀପଙ୍କରପାଦମୂଲତୋ ଲଦ୍ଧବ୍ୟାକରଣୋ ବୁଦ୍ଧକାରକଧମ୍ମେ ପରିଯେସନ୍ତୋ ଦସ ପାରମିଯୋ ଦିସ୍ଵା "ଇମେ ଧମ୍ମା ମଯା ପୂରେତବ୍ବା"ତି କତସନ୍ନିଟ୍ଠାନୋ ଦାନପାରମିଂ ପୂରେନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ସୀଲପାରମିଂ…ପେ… ଉପେକ୍ଖାପାରମିନ୍ତି ଇମା ଦସ ପାରମିଯୋ ପୂରେନ୍ତୋପି, ଦସ ଉପପାରମିଯୋ ପୂରେନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ଦସ ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋ ପୂରେନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗେ ପରିଚ୍ଚଜନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ଞାତତ୍ଥଚରିଯଂ ଲୋକତ୍ଥଚରିଯଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ଥଚରିଯଂ ପୂରଯମାନୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। କପ୍ପସତସହସ୍ସାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନି ବୁଦ୍ଧକାରକେ ଧମ୍ମେ ମତ୍ଥକଂ ପାପେନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ଵେସ୍ସନ୍ତରତ୍ତଭାଵଂ ପହାଯ ତୁସିତପୁରେ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗହେତ୍ଵା ସଟ୍ଠିଵସ୍ସସତସହସ୍ସାଧିକା ସତ୍ତପଣ୍ଣାସ ଵସ୍ସକୋଟିଯୋ ତିଟ୍ଠନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ଦେଵତାହି ଯାଚିତୋ ପଞ୍ଚ ମହାଵିଲୋକନାନି ଵିଲୋକେତ୍ଵା ମାଯାଦେଵିଯା କୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋପି, ଅନୂନାଧିକେ ଦସ ମାସେ ଗବ୍ଭଵାସଂ ଵସନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ଏକୂନତିଂସ ଵସ୍ସାନି ଅଗାରମଜ୍ଝେ ତିଟ୍ଠନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। କାମେସୁ ଆଦୀନଵଂ ନେକ୍ଖମ୍ମେ ଚ ଆନିସଂସଂ ଦିସ୍ଵା ରାହୁଲଭଦ୍ଦସ୍ସ ଜାତଦିଵସେ ଛନ୍ନସହାଯୋ କଣ୍ଡକଂ ଅସ୍ସଵରମାରୁଯ୍ହ ନିକ୍ଖମନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ତୀଣି ରଜ୍ଜାନି ଅତିକ୍କମନ୍ତୋ ଅନୋମନଦୀତୀରେ ପବ୍ବଜନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ଛବ୍ବସ୍ସାନି ମହାପଧାନଂ କରୋନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ପରିପାକଗତେ ଞାଣେ ଓଳାରିକଂ ଆହାରଂ ଆହରନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ସାଯନ୍ହସମଯେ ଵିସାଖପୁଣ୍ଣମାଯଂ ମହାବୋଧିମଣ୍ଡଂ ଆରୁଯ୍ହ ମାରବଲଂ ଵିଧମେତ୍ଵା ପଠମଯାମେ ପୁବ୍ବେନିଵାସଂ ଅନୁସ୍ସରିତ୍ଵା ମଜ୍ଝିମଯାମେ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଂ ପରିସୋଧେତ୍ଵା ପଚ୍ଛିମଯାମସମନନ୍ତରେ ଦ୍ଵାଦସଙ୍ଗଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଂ ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ସମ୍ମସିତ୍ଵା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପଟିଵିଜ୍ଝନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ସୋତାପତ୍ତିଫଲକ୍ଖଣେପି ସକଦାଗାମିଫଲକ୍ଖଣେପି ଅନାଗାମିଫଲକ୍ଖଣେପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ। ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ। ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହି ସାଵକାନଂ ଵିଯ ନ ପଟିପାଟିଯା ଇଦ୍ଧିଵିଧଞାଣାଦୀନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ସହେଵ ପନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସକଲୋପି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦି ଗୁଣରାସି ଆଗତୋଵ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ନିବ୍ବତ୍ତସବ୍ବକିଚ୍ଚତ୍ତା ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ ହୋତି। ଇମସ୍ମିମ୍ପି ସୁତ୍ତେ ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣଂଯେଵ ସନ୍ଧାଯ "ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ"ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଉପ୍ପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ।

ବହୁଜନହିତାଯାତି ମହାଜନସ୍ସ ହିତତ୍ଥାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ବହୁଜନସୁଖାଯାତି ମହାଜନସ୍ସ ସୁଖତ୍ଥାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଲୋକାନୁକମ୍ପାଯାତି ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। କତରସତ୍ତଲୋକସ୍ସାତି? ଯୋ ତଥାଗତସ୍ସ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସୁତ୍ଵା ଅମତପାନଂ ପିଵି, ଧମ୍ମଂ ପଟିଵିଜ୍ଝି, ତସ୍ସ। ଭଗଵତା ହି ମହାବୋଧିମଣ୍ଡେ ସତ୍ତସତ୍ତାହଂ ଵୀତିନାମେତ୍ଵା ବୋଧିମଣ୍ଡା ଇସିପତନଂ ଆଗମ୍ମ "ଦ୍ଵେମେ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅନ୍ତା ପବ୍ବଜିତେନ ନ ସେଵିତବ୍ବା"ତି ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପଵତ୍ତନସୁତ୍ତନ୍ତେ (ସଂ॰ ନି॰ ୩।୫; ମହାଵ॰ ୧୩) ଦେସିତେ ଆଯସ୍ମତା ଅଞ୍ଞାସିକୋଣ୍ଡଞ୍ଞତ୍ଥେରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଟ୍ଠାରସକୋଟିସଙ୍ଖା ବ୍ରହ୍ମାନୋ ଅମତପାନଂ ପିଵିଂସୁ, ଏତସ୍ସ ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋ। ପଞ୍ଚମଦିଵସେ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯୋସାନେ ପଞ୍ଚଵଗ୍ଗିଯତ୍ଥେରା ଅରହତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠହିଂସୁ, ଏତସ୍ସପି ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋ। ତତୋ ଯସଦାରକପ୍ପମୁଖେ ପଞ୍ଚପଣ୍ଣାସ ପୁରିସେ ଅରହତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠାପେସି, ତତୋ କପ୍ପାସିକଵନସଣ୍ଡେ ତିଂସ ଭଦ୍ଦଵଗ୍ଗିଯେ ତଯୋ ମଗ୍ଗେ ଚ ଫଲାନି ଚ ସମ୍ପାପେସି, ଏତସ୍ସପି ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋ। ଗଯାସୀସେ ଆଦିତ୍ତପରିଯାଯପରିଯୋସାନେ (ସଂ॰ ନି॰ ୪।୨୮; ମହାଵ॰ ୫୪) ଜଟିଲସହସ୍ସଂ ଅରହତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠାପେସି, ତତୋ ଲଟ୍ଠିଵନେ ବିମ୍ବିସାରପ୍ପମୁଖା ଏକାଦସ ନହୁତା ବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିକା ସତ୍ଥୁ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସୁତ୍ଵା ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ପତିଟ୍ଠହିଂସୁ, ଏକଂ ନହୁତଂ ସରଣେସୁ ପତିଟ୍ଠିତଂ। ତିରୋକୁଟ୍ଟଅନୁମୋଦନାଵସାନେ (ଖୁ॰ ପା॰ ୭। ୧ ଆଦଯୋ) ଚତୁରାସୀତିଯା ପାଣସହସ୍ସେହି ଅମତପାନଂ ପୀତଂ। ସୁମନମାଲାକାରସମାଗମେ ଚତୁରାସୀତିଯା, ଧନପାଲସମାଗମେ ଦସହି ପାଣସହସ୍ସେହି, ଖଦିରଙ୍ଗାରଜାତକସମାଗମେ ଚତୁରାସୀତିଯା ପାଣସହସ୍ସେହି, ଜମ୍ବୁକଆଜୀଵକସମାଗମେ ଚତୁରାସୀତିଯାଵ, ଆନନ୍ଦସେଟ୍ଠିସମାଗମେ ଚତୁରାସୀତିଯାଵ ପାଣସହସ୍ସେହି ଅମତପାନଂ ପୀତଂ। ପାସାଣକଚେତିଯେ

ପାରାଯନସୁତ୍ତକଥାଦିୱସେ (ସୁ। ନି। ୯୮୨ ଆଦଯୋ) ଚୁଦ୍ଦସ କୋଟିଯୋ ଅମତପାନଂ ପିୱିଂସୁ। ଯମକପାଟିହାରିଯଦିୱସେ ୱୀସତି ପାଣକୋଟିଯୋ, ତାୱତିଂସଭୱନେ ପଣ୍ଡୁକମ୍ବଲସିଲାଯଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା ମାତରଂ କାଯସକ୍ଖିଂ କତ୍ୱା ସତ୍ତପ୍ପକରଣଂ ଅଭିଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତସ୍ସ ଅସୀତି ପାଣକୋଟିଯୋ, ଦେୱୋରୋହଣେ ତିଂସ ପାଣକୋଟିଯୋ, ସକ୍କପଞ୍ହସୁତ୍ତନ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୪୪ ଆଦଯୋ) ଅସୀତି ଦେୱସହସ୍ସାନି ଅମତପାନଂ ପିୱିଂସୁ। ମହାସମଯସୁତ୍ତନ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୧ ଆଦଯୋ) ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତେ (ଖୁ। ପା। ୫।୧ ଆଦଯୋ; ସୁ। ନି। ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତ) ଚୂଳରାହୁଲୋୱାଦେ (ମ। ନି। ୩।୪୧୬ ଆଦଯୋ) ସମଚିତ୍ତପଟିପଦାଯାତି (ଅ। ନି। ୨।୩୩) ଇମେସୁ ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ ଅଭିସମଯପ୍ପତ୍ତସତ୍ତାନଂ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ନତ୍ଥି, ଏତସ୍ସପି ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋତି। ଯାୱଜ୍ଜଦିୱସା ଇତୋ ପରମ୍ପି ଅନାଗତେ ଇମଂ ସାସନଂ ନିସ୍ସାଯ ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖମଗ୍ଗେ ପତିଟ୍ଠହନ୍ତାନଂ ୱସେନପି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଦେୱମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ନ କେୱଲଂ ଦେୱମନୁସ୍ସାନଂଯେୱ, ଅୱସେସାନଂ ନାଗସୁପଣ୍ଣାଦୀନମ୍ପି ଅତ୍ଥାଯ ହିତାଯ ସୁଖାଯେୱ ଉପ୍ପନ୍ନୋ। ସହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକେ ପନ ମଗ୍ଗଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ଭବ୍ବେ ପୁଗ୍ଗଲେ ଦସ୍ସେତୁଂ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଏତେସମ୍ପି ଅତ୍ଥତ୍ଥାଯ ହିତତ୍ଥାଯ ସୁଖତ୍ଥାଯେୱ ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କତମୋ ଏକପୁଗ୍ଗଲୋତି କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା। ଇଦାନି ତାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ପୁଟ୍ଠଂ ଏକପୁଗ୍ଗଲଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ''ତଥାଗତୋ ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତି ଆହ। ତଦତ୍ଥପରିନିପ୍ଫାଦନନ୍ତି ଲୋକତ୍ଥନିପ୍ଫାଦନଂ, ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚସମ୍ପାଦନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଠମଂ ଲୁମ୍ବିନୀୱନେ ଦୁତିଯଂ ବୋଧିମଣ୍ଡେତି ଲୁମ୍ବିନୀୱନେ ରୂପକାଯେନ ଜାତୋ, ବୋଧିମଣ୍ଡେ ଧମ୍ମକାଯେନ। ଏୱମାଦିନାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ୱେରଞ୍ଜାକିତ୍ତନତୋ ରୂପକାଯସ୍ସ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଦସ୍ସେତି, ନଳେରୁପୁଚିମନ୍ଦମୂଲକିତ୍ତନତୋ ଧମ୍ମକାଯସ୍ସ। ତଥା ପୁରିମେନ ପରାଧୀନକିରିଯାକରଣଂ, ଦୁତିଯେନ ଅତ୍ତାଧୀନକିରିଯାକରଣଂ। ପୁରିମେନ ୱା କରୁଣାକିଚ୍ଚଂ, ଇତରେନ ପଞ୍ଞାକିଚ୍ଚଂ , ପୁରିମେନ ଚସ୍ସ ପରମାଯ ଅନୁକମ୍ପାଯ ସମନ୍ନାଗମଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ପରମାଯ ଉପେକ୍ଖାଯ ସମନ୍ନାଗମନ୍ତି ଏୱମାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ପଚ୍ଛିମକୋତି ଗୁଣେନ ପଚ୍ଛିମକୋ। ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖ୍ୟାଯପୀତି ଗଣନତୋପି। ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତତ୍ତା ସଙ୍ଘୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ''ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞସଙ୍ଘାତସଙ୍ଘାତେନ ସମଣଗଣେନା''ତି। ଏତ୍ଥ ପନ ''ଯାଯଂ ଦିଟ୍ଠି ଅରିଯା ନିଯ୍ୟାନିକା ନିଯ୍ୟାତି ତକ୍କରସ୍ସ ସମ୍ମା ଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯାଯ, ତଥାରୂପାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠିସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୪, ୩୫୬, ମ। ନି। ୧।୪୯୨; ୩।୫୪) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା, ''ଯାନି ତାନି ସୀଲାନି ଅଖଣ୍ଡାନି ଅଚ୍ଛିଦ୍ଦାନି ଅସବଲାନି ଅକମ୍ମାସାନି ଭୁଜିସ୍ସାନି ୱିଞ୍ଞୁପ୍ପସତ୍ଥାନି ଅପରାମଟ୍ଠାନି ସମାଧିସଂୱତ୍ତନିକାନି, ତଥାରୂପେସୁ ସୀଲେସୁ ସୀଲସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୪; ୩୫୬; ମ। ନି। ୧।୪୯୨; ୩।୫୪) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ସୀଲାନଂ ସାମଞ୍ଞସଙ୍ଘାତେନ ସଙ୍ଘତୋ ସଙ୍ଘଟିତୋ ସମେତୋତି ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞସଙ୍ଘାତସଙ୍ଘାତୋ, ସମଣଗଣୋ। ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଥା ହି ''ଅଟ୍ଠାନମେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୱକାସୋ, ଯଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସଞ୍ଚିଚ୍ଚ ପାଣଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେଯ୍ୟ, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି ଆଦିୱଚନତୋ ଦିଟ୍ଠିସୀଲାନଂ ନିଯତସଭାୱତ୍ତା ସୋତାପନ୍ନାପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତା, ପଗେୱ ସକଦାଗାମିଆଦଯୋ। ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲା ହି ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଦୂରେ ଠିତାପି ଅତ୍ତନୋ ଗୁଣସାମଗ୍ଗିଯା ସଂହତାଯେୱ। ''ତଥାରୂପାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠିସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୪, ୩୫୬; ମ। ନି। ୧।୪୯୨; ୩।୫୪), ତଥାରୂପେସୁ ସୀଲେସୁ ସୀଲସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୪, ୩୫୬; ମ। ନି। ୧।୪୯୨; ୩।୫୪) ୱଚନତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନମ୍ପି ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତଭାୱୋ ଲବ୍ଭତିଯେୱ, ଇଧ ପନ ଅରିଯସଙ୍ଘୋଯେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ ''ଯୋ ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମକୋ, ସୋ ସୋତାପନ୍ନୋ''ତି ୱଚନତୋ। ଏତେନାତି ''ପଞ୍ଚମତ୍ତେହି ଭିକ୍ଖୁସତେହୀ''ତି ଏତେନ ୱଚନେନ। ଅସ୍ସାତି ପଞ୍ଚମତ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସତସ୍ସ। ନିରବ୍ବୁଦୋତିଆଦୀନଂ ୱଚନତ୍ଥୋ ପରତୋ ଏୱ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି।

ଅସ୍ସୋସୀତି ଏତ୍ଥ ସୱନମୁପଲଦ୍ଧୋତି ଆହ ''ଅସ୍ସୋସୀତି ସୁଣି ଉପଲଭୀ''ତି, ଅଞ୍ଞାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ଚାଯମୁପଲଦ୍ଧୋ ସୱନୱସେନେୱାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସୋତଦ୍ୱାରସମ୍ପତ୍ତୱଚନନିଗ୍ଘୋସାନୁସାରେନ ଅଞ୍ଞାସୀ''ତି। ଅୱଧାରଣଫଲତ୍ତା ସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗସ୍ସ ସବ୍ବମ୍ପି ୱାକ୍ୟଂ ଅନ୍ତୋଗଧାୱଧାରଣନ୍ତି ଆହ ''ଖୋତି ପଦପୂରଣମତ୍ତେ ନିପାତୋ''ତି। ଅୱଧାରଣତ୍ଥେତି ପନ ଇମିନା ଅନ୍ତୋଗଧାୱଧାରଣେପି ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱାକ୍ୟେ ଇଟ୍ଠତୋୱଧାରଣତ୍ଥଂ ଖୋସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ତମେୱ ଇଟ୍ଠତୋୱଧାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ତତ୍ଥ ଅୱଧାରଣତ୍ଥେନା''ତିଆଦି। ଅଥ ପଦପୂରଣତ୍ଥେନ ଖୋସଦ୍ଦେନ କିଂପଯୋଜନନ୍ତି ଆହ ''ପଦପୂରଣେନ ପନ ବ୍ୟଞ୍ଜନସିଲିଟ୍ଠତାମତ୍ତମେୱା''ତି। ''ଅସ୍ସୋସୀ''ତି ହି ପଦଂ ଖୋସଦ୍ଦେ ଗହିତେ ତେନ ଫୁଲ୍ଲିତମଣ୍ଡିତୱିଭୂସିତଂ ୱିଯ ହୋନ୍ତଂ ପୂରିତଂ ନାମ ହୋତି, ତେନ ଚ ପୁରିମପଚ୍ଛିମପଦାନି ସିଲିଟ୍ଠାନି ହୋନ୍ତି, ନ ତସ୍ମିଂ ଅଗ୍ଗହିତେ, ତସ୍ମା ପଦପୂରଣେନ ବ୍ୟଞ୍ଜନସିଲିଟ୍ଠତାମତ୍ତମେୱ ପଯୋଜନଂ। ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ୱିସେସନିୱତ୍ତିଅତ୍ଥୋ, ତେନସ୍ସ ଅନତ୍ଥନ୍ତରଦୀପନତଂ ଦସ୍ସେତି,

ଏୱ-ସଦ୍ଦେନ ପନ ବ୍ଯଞ୍ଜନସିଲିଟ୍ଠତାଯ ଏକନ୍ତିକତଂ।

ୱେରଞ୍ଜୋତି ଏତ୍ଥ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣାନୁସାରେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱେରଞ୍ଜାଯଂ ଜାତୋ''ତିଆଦି। ବ୍ରହ୍ମଂ ଅଣତୀତି ଏତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମନ୍ତି ୱେଦୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ପନ ମନ୍ତବ୍ରହ୍ମକପ୍ପୱସେନ ତିୱିଧୋ। ତତ୍ଥ ମନ୍ତା ପଧାନମୂଲଭାୱତୋଯେୱ ଅଟ୍ଠକାଦୀହି ପୱୁତ୍ତା, ଇତରେ ପନ ତନ୍ନିସ୍ସଯେନ ଜାତା, ତେନ ପଧାନସ୍ସେୱ ଗହଣଂ। ମନ୍ତେ ସଜ୍ଝାଯତୀତି ଇରୁୱେଦାଦିକେ ମନ୍ତସଦ୍ଦେ ସଜ୍ଝାଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇରୁୱେଦାଦଯୋ ହି ଗୁତ୍ତଭାସିତବ୍ବତାଯ ''ମନ୍ତା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଇଦମେୱ ହୀତି ଅୱଧାରଣେନ ବ୍ରହ୍ମତୋ ଜାତୋତିଆଦିକଂ ନିରୁତ୍ତିଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଜାତିବ୍ରାହ୍ମଣାନନ୍ତି ଇମିନା ଅଞ୍ଞେପି ବ୍ରାହ୍ମଣା ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି। ଦୁୱିଧା ହି ବ୍ରାହ୍ମଣା ଜାତିବ୍ରାହ୍ମଣା ୱିସୁଦ୍ଧିବ୍ରାହ୍ମଣା ଚାତି। ଇଦାନି ତତ୍ଥ ୱିସୁଦ୍ଧିବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ନିରୁତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଅରିଯା ପନା''ତିଆଦି।

ସମିତପାପତ୍ତାତି ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅନୱସେସତୋ ସୱାସନଂ ସମିତପାପତ୍ତା। ଏୱଞ୍ହି ବାହିରକଅୱୀତରାଗସେକ୍ଖାସେକ୍ଖପାପସମଣତୋ ଭଗୱତୋ ପାପସମଣଂ ୱିସେସିତଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଉଦାହରଣେନ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ''ନ୍ତିଆଦି। ଏତ୍ଥ ପନ ''ବାହିତପାପୋତି ବ୍ରାହ୍ମଣୋ, ସମିତପାପତ୍ତା ସମଣୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଇଦଂ ଭିନ୍ନଗାଥାସନ୍ନିସ୍ସିତପଦଦ୍ୱଯଂ ଏକତୋ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ''ସମିତତ୍ତା ହି ପାପାନଂ, ସମଣୋତି ପୱୁଚ୍ଚତୀତି ଇଦଂ ୱଚନଂ ଗହେତ୍ୱା 'ସମିତତ୍ତା ସମଣୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ'ତି ୱୁତ୍ତଂ। ବାହିତପାପୋତି ବ୍ରାହ୍ମଣୋତି ଇଦଂ ପନ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ଗାଥାବନ୍ଧେ ୱୁତ୍ତୱଚନ''ନ୍ତି। ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ନିପାତାନଂ ଇଧ ଅନୁସ୍ସୱନତ୍ଥେ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ''ଖଲୂତି ଅନୁସ୍ସୱନତ୍ଥେ ନିପାତୋ''ତି। ଜାତିସମୁଦାଗତନ୍ତି ଜାତିଯା ଆଗତଂ, ଜାତିସିଦ୍ଧନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆଲପନମତ୍ତନ୍ତି ପିଯାଲାପୱଚନମତ୍ତଂ। ପିଯସମୁଦାହାରା ହେତେ ଭୋତି ୱା ଆୱୁସୋତି ୱା ଦେୱାନମ୍ପିଯାତି ୱା। ଭୋୱାଦୀ ନାମ ସୋ ହୋତୀତି ଯୋ ଆମନ୍ତନାଦୀସୁ ''ଭୋ ଭୋ''ତି ୱଦନ୍ତୋ ୱିଚରତି, ସୋ ଭୋୱାଦୀ ନାମ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସକିଞ୍ଚନୋତି ରାଗାଦୀହି କିଞ୍ଚନେହି ସକିଞ୍ଚନୋ। ରାଗାଦଯୋ ହି ସତ୍ତେ କିଞ୍ଚେନ୍ତି ମଦ୍ଦନ୍ତି ପଲିବୁନ୍ଧନ୍ତୀତି ''କିଞ୍ଚନାନୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ମନୁସ୍ସା କିର ଗୋଣେହି ଖଲଂ ମଦ୍ଦାପେନ୍ତା ''କିଞ୍ଚେହି କପିଲ, କିଞ୍ଚେହି କାଳକା''ତି ୱଦନ୍ତି, ତସ୍ମା ମଦ୍ଦନଟ୍ଠୋ କିଞ୍ଚନଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଗୋତ୍ତୱସେନାତି ଏତ୍ଥ ଗଂ ତାଯତୀତି ଗୋତ୍ତଂ। ଗୋସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଅଭିଧାନଂ ବୁଦ୍ଧି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଗୋତମୋତି ପୱତ୍ତମାନଂ ଅଭିଧାନଂ ବୁଦ୍ଧିଞ୍ଚ ଏକଂସିକୱିସଯତାଯ ତାଯତି ରକ୍ଖତୀତି ଗୋତ୍ତଂ। ଯଥା ହି ବୁଦ୍ଧି ଆରମ୍ମଣଭୂତେନ ଅତ୍ଥେନ ୱିନା ନ ୱତ୍ତତି, ଏୱଂ ଅଭିଧାନଂ ଅଭିଧେଯ୍ଯଭୂତେନ, ତସ୍ମା ସୋ ଗୋତ୍ତସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ ତାନି ବୁଦ୍ଧିଅଭିଧାନାନି ତାଯତି ରକ୍ଖତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ପନ ଅଞ୍ଞକୁଲପରମ୍ପରାଯ ଅସାଧାରଣଂ ତସ୍ସ କୁଲସ୍ସ ଆଦିପୁରିସସମୁଦାଗତଂ ତଂକୁଲପରିଯାପନ୍ନସାଧାରଣଂ ସାମଞ୍ଞରୂପନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ସମଣୋତି ଇମିନା ସରିକ୍ଖକଜନେହି ଭଗୱତୋ ବହୁମତଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ସମିତପାପତାକିତ୍ତନତୋ, ଗୋତମୋତି ଇମିନା ଲୋକିଯଜନେହି ଉଳାରକୁଲସମ୍ଭୂତତାଦୀପନତୋ। ସକ୍ୟସ୍ସ ସୁଦ୍ଧୋଦନମହାରାଜସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ସକ୍ୟପୁତ୍ତୋ। ଇମିନା ଚ ଉଦିତୋଦିତୱିପୁଲଖତ୍ତିଯକୁଲୱିଭାୱନତୋ ୱୁତ୍ତଂ ''ଇଦଂ ପନ ଭଗୱତୋ ଉଚ୍ଚାକୁଲପଅଦୀପନ''ନ୍ତି। ସବ୍ବଖତ୍ତିଯାନଞ୍ହି ଆଦିଭୂତମହାସମ୍ମତମହାରାଜତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଅସମ୍ଭିନ୍ନଂ ଉଳାରତମଂ ସକ୍ୟରାଜକୁଲଂ। କେନଚି ପାରିଜୁଞ୍ଞେନ ଅନଭିଭୂତୋତି ଞାତିପାରିଜୁଞ୍ଞଭୋଗପାରିଜୁଞ୍ଞାଦିନା କେନଚି ପାରିଜୁଞ୍ଞେନ ପରିହାନିଯା ଅନଭିଭୂତୋ ଅନଜ୍ଝୋତ୍ଥଟୋ। ତଥା ହି ଲୋକନାଥସ୍ସ ଅଭିଜାତିଯଂ ତସ୍ସ କୁଲସ୍ସ ନ କିଞ୍ଚି ପାରିଜୁଞ୍ଞଂ, ଅଥ ଖୋ ୱଡ୍ଢିଯେୱ। ଅଭିନିକ୍ଖମନେ ଚ ତତୋ ସମିଦ୍ଧତମଭାୱୋ ଲୋକେ ପାକଟୋ ପଞ୍ଞାତୋ। ତେନ ''ସକ୍ୟକୁଲା ପବ୍ବଜିତୋ''ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ ଭଗୱତୋ ସଦ୍ଧାପବ୍ବଜିତଭାୱପରିଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ ମହନ୍ତଂ ଞାତିପରିୱଟ୍ଟଂ ମହନ୍ତଞ୍ଚ ଭୋଗକ୍ଖନ୍ଧଂ ପହାଯ ପବ୍ବଜିତଭାୱସିଦ୍ଧିତୋ। ତତୋ ପରନ୍ତି ''ୱେରଞ୍ଜାଯଂ ୱିହରତୀ''ତିଆଦି।

ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନନ୍ତି ଇତ୍ଥଂ ଇମଂ ପକାରଂ ଭୂତୋ ଆପନ୍ନୋତି ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତୋ, ତସ୍ସ ଆଖ୍ଯାନଂ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନଂ, ସୋଯେୱ ଅତ୍ଥୋ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଇତ୍ଥଂ ଏୱଂ ପକାରୋ ଭୂତୋ ଜାତୋତି ଏୱଂ କଥନତ୍ଥୋ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନତ୍ଥୋ, ତସ୍ମିଂ ଉପଯୋଗୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତୋତି ଏତ୍ଥ ଅଭି-ସଦ୍ଦୋ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନତ୍ଥଜୋତକୋ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଉଗ୍ଗମନପ୍ପକାରସ୍ସ ଦୀପନତୋ। ତେନ ଯୋଗତୋ ''ତଂ ଖୋ ପନ ଭୱନ୍ତଂ ଗୋତମ''ନ୍ତି ଇଦଂ ଉପଯୋଗୱଚନଂ ସାମିଅତ୍ଥେପି ସମାନଂ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନଦୀପନତୋ ''ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନତ୍ଥେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନେୱାହ ''ତସ୍ସ ଖୋ ପନ ଭୋତୋ ଗୋତମସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ''ସାଧୁ ଦେୱଦତ୍ତୋ ମାତରମଭୀ''ତି ଏତ୍ଥ ଅଭିସଦ୍ଦଯୋଗତୋ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ କତଂ, ଏୱମିଧାପି ତଂ ଖୋ ପନ ଭୱନ୍ତଂ ଗୋତମଂ ଅଭି ଏୱଂ କଲ୍ଯାଣୋ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଉଗ୍ଗତୋତି ଅଭିସଦ୍ଦଯୋଗତୋ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନେ ଉପଯୋଗୱଚନନ୍ତି। ''ସାଧୁ ଦେୱଦତ୍ତୋ ମାତରମଭୀ''ତି ଏତ୍ଥ ହି ''ଦେୱଦତ୍ତୋ ମାତରମଭି ମାତରି ୱିସଯେ ମାତୁୟା ୱା ସାଧୂ''ତି ଏୱଂ ଅଧିକରଣତ୍ଥେ ସାମିଅତ୍ଥେ ୱା ଭୁମ୍ମୱଚନସ୍ସ ୱା ସାମିୱଚନସ୍ସ ୱା ପସଙ୍ଗେ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଖ୍ଯାନତ୍ଥଜୋତକେନ ଅଭିସଦ୍ଦେନ ଯୋଗେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ କତଂ। ଯଥା ଚେତ୍ଥ ''ଦେୱଦତ୍ତୋ ମାତୁ ୱିସଯେ ମାତୁସମ୍ବନ୍ଧୀ ୱା ସାଧୁତ୍ତପ୍ପକାରପ୍ପତ୍ତୋ''ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି ,

ଏୱମିଧାପି ‘‘ଭୋତୋ ଗୋତମସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୀ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତୋ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଉଗ୍ଗମନପ୍ପକାରପ୍ପତ୍ତୋ’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି। ତତ୍ଥ ହି ଦେୱଦତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ୱିଯ ଇଧ କିତ୍ତିସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ, ତଥା ତତ୍ଥ ‘‘ମାତର’’ନ୍ତି ୱଚନଂ ୱିଯ ଇଧ ‘‘ତଂ ଖୋ ପନ ଭୱନ୍ତଂ ଗୋତମ’’ନ୍ତି ୱଚନଂ, ତତ୍ଥ ସାଧୁସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ ୱିଯ ଇଧ ଉଗ୍ଗତସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କଲ୍ୟାଣୋତି ଭଦ୍ଦକୋ। କଲ୍ୟାଣଭାୱୋ ଚସ୍ସ କଲ୍ୟାଣଗୁଣୱିସଯତାଯାତି ଆହ ‘‘କଲ୍ୟାଣଗୁଣସମନ୍ନାଗତୋ’’ତି, କଲ୍ୟାଣେହି ଗୁଣେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ତଂୱିସଯତାଯ ଯୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂୱିସଯତା ହେତ୍ଥ ସମନ୍ନାଗମୋ କଲ୍ୟାଣଗୁଣୱିସଯତାଯ ତନ୍ନିସ୍ସିତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସେଟ୍ଠୋତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ସେଟ୍ଠଗୁଣୱିସଯତାଯ ଏୱ ହି କିତ୍ତିସଦ୍ଦସ୍ସ ସେଟ୍ଠତା ‘‘ଭଗୱାତି ୱଚନଂ ସେଟ୍ଠ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ‘‘ଭଗୱା ଅରହ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଗୁଣାନଂ ସଂକିତ୍ତନତୋ ସଦ୍ଦନୀଯତୋ ଚ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ୱଣ୍ଣୋତି ଆହ ‘‘କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋତି କିତ୍ତି ଏୱା’’ତି। ୱଣ୍ଣୋଯେୱ ହି କିତ୍ତେତବ୍ବତୋ କିତ୍ତିସଦ୍ଦନୀଯତୋ ସଦ୍ଦୋତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। କିତ୍ତିପରିଯାଯୋ ହି ସଦ୍ଦସଦ୍ଦୋ ଯଥା ‘‘ଉଳାରସଦ୍ଦା ଇସଯୋ, ଗୁଣୱନ୍ତୋ ତପସ୍ସିନୋ’’ତି। ଅଭିତ୍ଥୱନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ସଦ୍ଦୋ ଥୁତିଘୋସୋ, ଅଭିତ୍ଥୱୁଦାହାରୋ।

‘‘ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତୋ’’ତି ପନ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ନ ଦସ୍ସିତୋ, ତସ୍ମା ତସ୍ସତ୍ଥୋ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ – ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତୋତି ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଉଗ୍ଗତୋ, ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଗୁଣେ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତ୍ତା ସଦେୱକଂ ଲୋକଂ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରିତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କିନ୍ତି ସଦ୍ଦୋ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତୋତି ଆହ ‘‘ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା’’ତିଆଦି। ଇତୋ ପରଂ ପନ ଇଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ପାଠଇପାଠସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସିଯା, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ‘‘ପାଠଇଯଂ ପନା’’ତି ୱତ୍ୱା ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସଯିସ୍ସାମ, ଇଦାନି ତତ୍ଥ ପଦଯୋଜନାପୁବ୍ବକଂ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଇତିପି ସୋ ଭଗୱାତିଆଦୀସୁ ପନଅଯଂ ତାୱ ଯୋଜନା’’ତିଆଦି। ସୋ ଭଗୱାତି ଯୋ ସୋ ସମତିଂସ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ସବ୍ବକିଲେସେ ଭଞ୍ଜିତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଦେୱାନଂ ଅତିଦେୱୋ ସକ୍କାନଂ ଅତିସକ୍କୋ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ଅତିବ୍ରହ୍ମା ଲୋକନାଥୋ ଭାଗ୍ୟୱନ୍ତତାଦୀହି କାରଣେହି ଭଗୱାତି ଲଦ୍ଧନାମୋ, ସୋ ଭଗୱା। ଭଗୱାତି ହି ଇଦଂ ସତ୍ଥୁ ନାମକିତ୍ତନଂ। ତେନାହ ଆଯସ୍ମା ଧମ୍ମସେନାପତି ‘‘ଭଗୱାତି ନେତଂ ନାମଂ ମାତରା କତ’’ନ୍ତିଆଦି (ମହାନି। ୮୪)। ପରତୋ ପନ ଭଗୱାତି ଗୁଣକିତ୍ତନମେୱ। ଯଥା କମ୍ମଟ୍ଠାନିକେନ ‘‘ଅରହ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ନୱସୁ ଠାନେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ଇତିପିସଦ୍ଦଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଅନୁସ୍ସରୀଯନ୍ତି, ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧଗୁଣସଂକିତ୍ତକେନପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇତିପି ଅରହଂ ଇତିପି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ…ପେ… ଇତିପି ଭଗୱା’’ତି ଆହ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ‘‘ଅରହ’’ନ୍ତିଆଦୀହି ନୱହି ପଦେହି ଯେ ସଦେୱକେ ଲୋକେ ଅତିୱିଯ ପାକଟା ପଞ୍ଞାତା ବୁଦ୍ଧଗୁଣା, ତେ ନାନପ୍ପକାରତୋ ୱିଭାୱିତା ହୋନ୍ତି। ‘‘ଇତିପେତଂ ଭୂତଂ, ଇତିପେତଂ ତଚ୍ଛ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୬) ୱିଯ ହି ଇଧ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆସନ୍ନପଚ୍ଚକ୍ଖକାରଣତ୍ଥୋ , ପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ, ତେନ ଚ ତେସଂ ଗୁଣାନଂ ବହୁଭାୱୋ ଦୀପିତୋ, ତାନି ଚ ଗୁଣସଲ୍ଲକ୍ଖଣକାରଣାନି ସଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନାନଂ ୱିଞ୍ଞୁଜାତିକାନଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖାନି ହୋନ୍ତୀତି ତାନି ସଂକିତ୍ତେନ୍ତେନ ୱିଞ୍ଞୁନା ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମୁଖୀଭୂତାନେୱ କତ୍ୱା ସଂକିତ୍ତେତବ୍ବାନୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇମିନା ଚ ଇମିନା ଚ କାରଣେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି ଆହ।

‘‘ସୁତ୍ତନ୍ତିକାନଂ ୱଚନାନମତ୍ଥଂ, ସୁତ୍ତାନୁରୂପଂ ପରିଦୀପଯନ୍ତୀ’’ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୨୫-୧୨୮) ସବ୍ବାକାରତୋ ସଂୱଣ୍ଣିତମ୍ପି ଅତ୍ଥଂ ଇଧାପି ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ତତ୍ଥ ପଯୋଜନମାହ ‘‘ଇଦାନି ୱିନଯଧରାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତସମ୍ପହଂସନତ୍ଥନ୍ତି ଚିତ୍ତସନ୍ତୋସନତ୍ଥଂ, ଚିତ୍ତପ୍ପସାଦଜନନତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ଆରକତ୍ତା’’ତିଆଦୀସୁ ଆରକତ୍ତାତି ସୁୱିଦୂରତ୍ତା। ଅରୀନନ୍ତି କିଲେସାରୀନଂ। ଅରାନନ୍ତି ସଂସାରଚକ୍କସ୍ସ ଅରାନଂ। ହତତ୍ତାତି ୱିଦ୍ଧଂସିତତ୍ତା। ପଚ୍ଚଯାଦୀନନ୍ତି ଚୀୱରାଦିପଚ୍ଚଯାନଞ୍ଚେୱ ପୂଜାୱିସେସାନଞ୍ଚ।

ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଆରକା ହି ସୋ’’ତିଆଦି। ଦୂରତା ନାମ ଆସନ୍ନତା ୱିଯ ଉପାଦାଯୁପାଦାଯ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ପରମୁକ୍କଂସଗତଂ ଦୂରଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୁୱିଦୂରୱିଦୂରେ ଠିତୋ’’ତି ଆହ, ସୁଟ୍ଠୁ ୱିଦୂରଭାୱେନେୱ ୱିଦୂରେ ଠିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପନସ୍ସ କିଲେସେହି ଦୂରେ ଠିତଭାୱୋ, ନ ପଦେସୱସେନ, ଅଥ ଖୋ ତେସଂ ସବ୍ବସୋ ପହୀନତ୍ତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ମଗ୍ଗେନ କିଲେସାନଂ ୱିଦ୍ଧଂସିତତ୍ତା’’ତି। ନନୁ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ଖୀଣାସୱାନଂ ତେ ପହୀନା ଏୱାତି ଅନୁଯୋଗଂ ମନସି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୱାସନାନ’’ନ୍ତି। ନ ହି ଠପେତ୍ୱା ଭଗୱନ୍ତଂ ଅଞ୍ଞେ ସହ ୱାସନାଯ କିଲେସେ ପହାତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତି। ଏତେନ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣଂ ଭଗୱତୋ ଅରହତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। କା ପନାଯଂ ୱାସନା ନାମ? ପହୀନକିଲେସସ୍ସପି ଅପ୍ପହୀନକିଲେସସ୍ସ ପଯୋଗସଦିସପଯୋଗହେତୁଭୂତୋ କିଲେସନିସ୍ସିତୋ ସାମତ୍ଥିଯୱିସେସୋ ଆଯସ୍ମତୋ ପିଲିନ୍ଦୱଚ୍ଛସ୍ସ ୱସଲସମୁଦାଚାରନିମିତ୍ତଂ ୱିଯ। କଥଂ ପନ ‘‘ଆରକା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘କିଲେସେହୀ’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି ସାମଞ୍ଞଚୋଦନାଯ ୱିସେସେ ଅୱଟ୍ଠାନତୋ ୱିସେସତ୍ଥିନା ଚ ୱିସେସସ୍ସ ଅନୁପଯୁଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ ‘‘ଆରକାସ୍ସ ହୋନ୍ତି ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀନି (ମ। ନି। ୧। ୪୩୪) ସୁତ୍ତପଦାନେତ୍ଥ ଉଦାହରିତବ୍ବାନି। ଆରକାତି ଚେତ୍ଥ ଆ-କାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ, କ-କାରସ୍ସ ଚ ହକାରଂ ସାନୁସାରଂ କତ୍ୱା ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ‘‘ଅରହ’’ନ୍ତି ପଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଇଦମେତ୍ଥ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ସୋ ତତୋ ଆରକା ନାମ, ଯସ୍ମ ଯେନାସମଙ୍ଗିତା;

ଅସମଙ୍ଗୀ ଚ ଦୋସେହି, ନାଥୋ ତେନାରହଂ ମତୋ’’ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୨୫);

ଅନଞ୍ଚରଣେନ କିଲେସା ଏୱ ଅରଯୋତି କିଲେସାରଯୋ। ଅରୀନଂ ହତତ୍ତା ଅରିହାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ‘‘ଅରହ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥାପି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଇଦଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ –

‘‘ଯସ୍ମା ରାଗାଦିସଙ୍ଖାତା, ସବ୍ବେପି ଅରଯୋ ହତା;

ପଞ୍ଞାସତ୍ଥେନ ନାଥେନ, ତସ୍ମାପି ଅରହଂ ମତୋ’’ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୨୬);

ଯଞ୍ଚେତଂ ସଂସାରଚକ୍କନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ରଥଚକ୍କସ୍ସ ନାଭି ୱିଯ ମୂଲାୱଯୱଭୂତଂ ଅନ୍ତୋ ବହି ଚ ସମୱଟ୍ଟିତଂ ଅୱିଜ୍ଜାଭୱତଣ୍ହାଦ୍ୱଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାଭୱତଣ୍ହାମଯନାଭୀ’’ତି। ନାଭିଯା ନେମିଯା ଚ ସମ୍ବନ୍ଧଅରସଦିସା ପଚ୍ଚଯଫଲଭୂତେହି ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାଜରାମରଣେହି ସମ୍ବନ୍ଧା ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁଞ୍ଞାଦିଅଭିସଙ୍ଖାରାର’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଭୱେ ପରିଯନ୍ତଭାୱେନ ପାକଟଂ ଜରାମରଣନ୍ତି ତଂ ନେମିଟ୍ଠାନିଯଂ କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଜରାମରଣନେମୀ’’ତି। ଯଥା ରଥଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତିଯା ପଧାନକାରଣଂ ଅକ୍ଖୋ, ଏୱଂ ସଂସାରଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଆସୱସମୁଦଯୋତି ଆହ ‘‘ଆସୱସମୁଦଯମଯେନ ଅକ୍ଖେନ ୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା’’ତି। ଆସୱା ଏୱ ଅୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ କାରଣତ୍ତା ଆସୱସମୁଦଯୋ। ଯଥାହ ‘‘ଆସୱସମୁଦଯା ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦଯୋ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୧୦୩)। ୱିପାକକଟତ୍ତାରୂପପ୍ପଭେଦୋ କାମଭୱାଦିକୋ ତିଭୱୋ ଏୱ ରଥୋ, ତସ୍ମିଂ ତିଭୱରଥେ। ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ସମଂ, ସବ୍ବସୋ ୱା ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯୋଜିତନ୍ତି ସମାଯୋଜିତଂ। ଆଦିରହିତଂ କାଲଂ ପୱତ୍ତତୀତି କତ୍ୱା ଅନାଦିକାଲପ୍ପୱତ୍ତଂ।

‘‘ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ପଟିପାଟି, ଧାତୁଆଯତନାନ ଚ;

ଅବ୍ବୋଚ୍ଛିନ୍ନଂ ୱତ୍ତମାନା, ସଂସାରୋତି ପୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୧୯; ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୯୫ ଅପସାଦନାୱଣ୍ଣନା; ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୨।୬୦; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୪।୧୯୯) –

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତସଂସାରୋୱ ସଂସାରଚକ୍କଂ। ଅନେନାତି ଭଗୱତା। ବୋଧିମଣ୍ଡେତି ବୋଧିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ମଣ୍ଡଭାୱପ୍ପତ୍ତେ ଠାନେ କାଲେ ୱା। ବୋଧୀତି ପଞ୍ଞା, ସା ଏତ୍ଥ ମଣ୍ଡା ପସନ୍ନା ଜାତାତି ବୋଧିମଣ୍ଡୋ। ୱୀରିଯପାଦେହୀତି ସଂକିଲେସୱୋଦାନପକ୍ଖିଯେସୁ ସନ୍ନିରୁମ୍ଭନସନ୍ନିକ୍ଖିପନକିଚ୍ଚତାଯ ଦ୍ୱିଧା ପୱତ୍ତେତି ଅତ୍ତନୋ ୱୀରିଯସଙ୍ଖାତେହି ପାଦେହି। ସୀଲପଥୱିଯନ୍ତି ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ସୀଲମେୱ ପଥୱୀ, ତସ୍ସଂ। ପତିଟ୍ଠାଯାତି ସମ୍ପାଦନୱସେନ ପତିଟ୍ଠହିତ୍ୱା। ସଦ୍ଧାହତ୍ଥେନାତି ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମାଦାନସାଧନତୋ ସଦ୍ଧାୱ ହତ୍ଥୋ, ତେନ। କମ୍ମକ୍ଖଯକରନ୍ତି କାଯକମ୍ମାଦିଭେଦସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସପି କମ୍ମସ୍ସ ଖଯକରଣତୋ କମ୍ମକ୍ଖଯକରଂ। ଞାଣଫରସୁନ୍ତି ସମାଧିସିଲାଯଂ ସୁନିସିତଂ ମଗ୍ଗଞାଣଫରସୁଂ ଗହେତ୍ୱା।

ଏୱଂ ‘‘ଅରାନଂ ହତତ୍ତା’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଅରସଙ୍ଖାତଂ ସଂସାରଂ ଚକ୍କଂ ୱିଯ ଚକ୍କନ୍ତି ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ଥଯୋଜନଂ କତ୍ୱା ଇଦାନି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଦେସନାକ୍କମେନପି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅନମତଗ୍ଗସଂସାରୱଟ୍ଟନ୍ତି ଅନୁ ଅନୁ ଅମତଗ୍ଗଂ ଅୱିଞ୍ଞାତପୁବ୍ବକୋଟିକଂ ସଂସାରମଣ୍ଡଲଂ। ସେସା ଦସ ଧମ୍ମାତି ସଙ୍ଖାରାଦଯୋ ଜାତିପରିଯୋସାନା ଦସ ଧମ୍ମା। କଥଂ ତେସଂ ସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଅରଭାୱୋତି ଆହ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକତ୍ତା ଜରାମରଣପରିଯନ୍ତତ୍ତା ଚା’’ତି। ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜା ମୂଲଂ ପଧାନକାରଣଂ ଯେସଂ ସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ତେ ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକା, ତେସଂ ଭାୱୋ ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକତ୍ତଂ। ଜରାମରଣଂ ପରିଯନ୍ତଂ ପରିଯୋସାନଭୂତଂ ଏତେସନ୍ତି ଜରାମରଣପରିଯନ୍ତା, ସଙ୍ଖାରାଦଯୋ ଦସ ଧମ୍ମା। ତେସଂ ଭାୱୋ ଜରାମରଣପରିଯନ୍ତତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖାରାଦିଜାତିପରିଯୋସାନାନଂ ଦସଧମ୍ମାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲକତ୍ତା ଜରାମରଣପରିଯୋସାନତ୍ତା ଚାତି ଅତ୍ଥୋ, ନାଭିଭୂତାଯ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ମୂଲତୋ ନେମିଭୂତେନ ଜରାମରଣେନ ଅନ୍ତତୋ ସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ସମ୍ବନ୍ଧତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଦୁକ୍ଖାଦୀସୂତି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯନିରୋଧମଗ୍ଗେସୁ। ଅଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଞାଣପ୍ପଟିପକ୍ଖତ୍ତା ମୋହୋ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ନ ପନ ଞାଣତୋ ଅଞ୍ଞଂ, ନପି ଞାଣସ୍ସ ଅଭାୱମତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞାଣଂ ଯଥାସଭାୱପ୍ପଟିୱେଧୋପ୍ପଦାନତୋ ତପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦନୱସେନେୱ। ଏତ୍ଥ ହି କିଞ୍ଚାପି ଠପେତ୍ୱା ଲୋକୁତ୍ତରସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ ସେସଟ୍ଠାନେସୁ ଆରମ୍ମଣୱସେନପି ଅୱିଜ୍ଜା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ପଟିଚ୍ଛାଦନୱସେନେୱ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତା। ସା ହି ଉପ୍ପନ୍ନା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା

ତିଟ୍ଠତି, ଯାଥାଓସରସଲକ୍ଖଣଂ ପଟିଓ୍ଞିଚ୍ଛିତୁଂ ନ ଦେତି, ତଥା ସମୁଦଯଂ ନିରୋଧଂ ମଗ୍ଗନ୍ତି।

ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଚେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ତଂ କାମଭଓ୍ୱାଦିଓ୍ୱସେନ ତିଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ତଥା ତପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦିକଞ୍ଚ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜଂ ତିଧା କତ୍ୱା ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାଦିପଚ୍ଚଯେ ତୀସୁ ଭଓ୍ୱେସୁ ସଙ୍ଖାରାଦିକେ ପଟିପାଟିଯା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କାମଭଓ୍ୱେ ଚ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ କାମଭଓ୍ୱେ ଚ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାତି କାମଭଓ୍ୱେ ଆଦୀନଓ୍ୱପଟିଚ୍ଛାଦିକା ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜା। ରୂପଭଓ୍ୱେ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜା ଅରୂପଭଓ୍ୱେ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଓ୍ୱ ନଯୋ। କାମଭଓ୍ୱେ ସଙ୍ଖାରାନନ୍ତି କାମଭୂମିପରିଯାପନ୍ନାନଂ ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞସଙ୍ଖାରାନଂ, କାମଭଓ୍ୱେ ଓ୍ୱା ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବା ଯେ ପୁଞ୍ଞାପୁଞ୍ଞସଙ୍ଖାରା, ତେସଂ କାମଭଓ୍ୱୂପପତ୍ତିନିବ୍ବତ୍ତକସଙ୍ଖାରାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଖାରାତି ଚେତ୍ଥ ଲୋକିଯକୁସଲାକୁସଲଚେତନା ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବା। ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରାନଂ ତାଓ୍ୱ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ଚେଓ୍ୱ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ଚାତି ଦ୍ୱିଧା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରେସୁ ସହଜାତସ୍ସ ସହଜାତାଦିଓ୍ୱସେନ, ଅସହଜାତସ୍ସ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରାଦିଓ୍ୱସେନ, ଅନାନନ୍ତରସ୍ସ ପନ ଆରମ୍ମଣଓ୍ୱସେନ ଚେଓ୍ୱ ଉପନିସ୍ସଯଓ୍ୱସେନ ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଅରୂପଭଓ୍ୱେ ସଙ୍ଖାରାନନ୍ତି ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରାନଂ। ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଓ୍ୱସେନେଓ୍ୱ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ପନତ୍ଥେ ଏତ୍ଥ ଓ୍ୱିତ୍ଥାରିଯମାନେ ଅତିପ୍ପପଞ୍ଚୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ତଂ ନଯିଧ ଓ୍ୱିତ୍ଥାରଯିସ୍ସାମ। ଇତରେସୁପି ରୂପାରୂପଭଓ୍ୱେସୁ।

ତିଣ୍ଣଂଆଯତନାନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସୋତମନାଯତନାନଂ ଘାନାଦିଓ୍ୱଯସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅସମ୍ଭଓ୍ୱତୋ। ଏକସ୍ସାତି ମନାଯତନସ୍ସ ଇତରେସଂ ତତ୍ଥ ଅସମ୍ଭଓ୍ୱତୋ। ଇମିନା ନଯେନ ତିଣ୍ଣଂ ଫସ୍ସାନନ୍ତିଆଦୀସୁପି ଅତ୍ଥୋ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଛବ୍ବିଧସ୍ସ ଫସ୍ସସ୍ସାତି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସସୋତସମ୍ଫସ୍ସଘାନସମ୍ଫସ୍ସଜିଓ୍ୱ୍ହାସମ୍ଫସ୍ସକାଯସମ୍ଫସ୍ସମନୋସମ୍ଫସ୍ସାନଂ ଓ୍ୱସେନ ଛବ୍ବିଧସ୍ସ ଫସ୍ସସ୍ସ। ଛନ୍ନଂ ଓ୍ୱେଦନାନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜା ଓ୍ୱେଦନା, ତଥା ସୋତସମ୍ଫସ୍ସଜା ଘାନସମ୍ଫସ୍ସଜା ଜିଓ୍ୱ୍ହାସମ୍ଫସ୍ସଜା କାଯସମ୍ଫସ୍ସଜା ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜା ଓ୍ୱେଦନାତି ଇମାସଂ ଛନ୍ନଂ ଓ୍ୱେଦନାନଂ। ଛନ୍ନଂ ତଣ୍ହାକାଯାନନ୍ତି ରୂପତଣ୍ହା ସଦ୍ଦତଣ୍ହା ଗନ୍ଧତଣ୍ହା ରସତଣ୍ହା ଫୋଟ୍ଠବ୍ବତଣ୍ହା ଧମ୍ମତଣ୍ହାତି ଇମେସଂ ଛନ୍ନଂ ତଣ୍ହାକାଯାନଂ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସା ସା ତଣ୍ହାତି ରୂପତଣ୍ହାଦିଭେଦା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ କାମଭଓ୍ୱାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକତଣ୍ହା।

ସା ତଣ୍ହାଦିମୂଲିକା କଥା ଅତିସଂଖିତ୍ତାତି ତଂ ଉପାଦାନଭଓ୍ୱେ ଚ ଓ୍ୱିଭଜିତ୍ୱା ଓ୍ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''କଥ''ନ୍ତିଆଦି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ କାମେ ପରିଭୁଞ୍ଜିସ୍ସାମୀତି ଇମିନା କାମତଣ୍ହାପଓ୍ୱତ୍ତିମାହ, ତଥା ସଗ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭଓ୍ୱିସ୍ସାମୀତିଆଦୀହି। ସା ପନ ତଣ୍ହା ଯସ୍ମା ଭୁସମାଦାନଓ୍ୱସେନ ପଓ୍ୱତ୍ତମାନା କାମୁପାଦାନଂ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ''କାମୁପାଦାନପଚ୍ଚଯା''ତି। ତଥେଓ୍ୱାତି କାମୁପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଏଓ୍ୱ। ବ୍ରହ୍ମଲୋକସମ୍ପତ୍ତିନ୍ତି ରୂପୀବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସମ୍ପତ୍ତିଂ। ''ସବ୍ବେପି ତେଭୂମକା ଧମ୍ମା କାମନୀଯଟ୍ଠେନ କାମା''ତି ଓ୍ୱଚନତୋ ଭଓ୍ୱରାଗୋପି କାମୁପାଦାନମେଓ୍ୱାତି କତ୍ୱା ''କାମୁପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଏଓ୍ୱ ମେତ୍ତଂ ଭାଓ୍ୱେତୀ''ତିଆଦି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ମେତ୍ତଂ ଭାଓ୍ୱେତୀତି ମିଜ୍ଜତି ସିନିଯ୍ହତୀତି ମେତ୍ତା, ତଂ ଭାଓ୍ୱେତି ଓ୍ୱଡ୍ଢେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଓ୍ୱା ମେତ୍ତା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ମେତ୍ତଂ, ଚିତ୍ତଂ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଝାନଂ ଓ୍ୱା, ତଂ ଭାଓ୍ୱେତି ଓ୍ୱଡ୍ଢେତି ଉପ୍ପାଦେତି ଓ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। କରୁଣଂ ଭାଓ୍ୱେତୀତିଆଦୀସୁପି ଇମିନାଓ୍ୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସେସୁପାଦାନମୂଲିକାସୁପୀତି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନଅତ୍ତଓ୍ୱାଦୁପାଦାନମୂଲିକାସୁପି ଯୋଜନାସୁ ଏସେଓ୍ୱ ନଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ରାଯଂ ଯୋଜନା – ଇଧେକଚ୍ଚୋ ''ନତ୍ଥି ପରଲୋକୋ''ତି ନତ୍ଥିକଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି, ସୋ ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନପଚ୍ଚଯା କାଯେନ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରତୀତିଆଦି ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅପରୋ ''ଅସୁକସ୍ମିଂ ସମ୍ପତ୍ତିଭଓ୍ୱେ ଅତ୍ତା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ''ତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି, ସୋ ତତ୍ରୂପପତ୍ତିଯା କାଯେନ ସୁଚରିତଂ ଚରତୀତିଆଦି ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନେଓ୍ୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅପରୋ ''ରୂପୀ ମନୋମଯୋ ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ତା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ''ତି ରୂପୂପପତ୍ତିଯା ମଗ୍ଗଂ ଭାଓ୍ୱେତି ଭାଓ୍ୱନାପାରିପୂରିଯାତି ସବ୍ବଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନେଓ୍ୱ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅପରୋପି ''ଅରୂପଭଓ୍ୱେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅତ୍ତା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ''ତି ଅରୂପୂପପତ୍ତିଯା ମଗ୍ଗଂ ଭାଓ୍ୱେତି ଭାଓ୍ୱନାପାରିପୂରିଯାତି ସବ୍ବଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନେଓ୍ୱ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତାହିଯେଓ୍ୱ ଅତ୍ତଓ୍ୱାଦୁପାଦାନମୂଲିକାପି ଯୋଜନା ସଂଓ୍ୱଣ୍ଣିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏଓ୍ୱଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନଓ୍ୱାଦଓ୍ୱସେନପି ଯୋଜନା ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବା। ଅପରୋ ''ସୀଲେନ ସୁଦ୍ଧି, ଓ୍ୱତେନ ସୁଦ୍ଧୀ''ତି ଅସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗଂ ''ସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ''ତି ପରାମସନ୍ତୋ ସୀଲବ୍ବତୁପାଦାନପଚ୍ଚଯା କାଯେନ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରତୀତିଆଦି ସବ୍ବଂ ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନେଓ୍ୱ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଇଦାନି ସ୍ୱାଯଂ ସଂସାରଚକ୍କଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ''କାମଭଓ୍ୱେ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜା କାମଭଓ୍ୱେ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ''ତିଆଦିନା ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱୋ ସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାଓ୍ୱୋ ଚ ଦସ୍ସିତୋ, ତମେଓ୍ୱ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପାଠଇଂ ଆନେତ୍ୱା ନିଗମନଓ୍ୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏଓ୍ୱମଯ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯଥା ସଙ୍ଖାରା ହେତୁନିବ୍ବତ୍ତା, ଏଓ୍ୱଂ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାପି କାମାସଓ୍ୱାଦିନା ସହେତୁକା ଏଓ୍ୱାତି ଆହ ''ଉଭୋପେତେ ହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନା''ତି। ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେତି ନାମରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚଯାନଂ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଗହଣେ। ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବେ ଭୁମ୍ମଂ। ପଞ୍ଞାତି କଙ୍ଖାଓ୍ୱିତରଣଓ୍ୱିସୁଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତା ପକାରତୋ ଜାନନା। ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଫଲଧମ୍ମା ତଦାଯତ୍ତଓ୍ୱୁତ୍ତିତାଯାତି ଠିତି, କାରଣଂ, ଧମ୍ମାନଂ ଠିତି ଧମ୍ମଟ୍ଠିତି, ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଯା ଞାଣଂ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞ୍ଞାଣଂ,

ପଚ୍ଚଯଞ୍ଚାଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାୱବୋଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହେ ପଞ୍ଞାଯେୱ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞ୍ଞାଣଂ, ସଙ୍ଖାରେସୁ ପନ ଅବିଦ୍ଦେସୁ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନ ସକ୍କା ଦଟ୍ଠୁନ୍ତି ''ସଙ୍ଖାରା ହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନା''ତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନମ୍ପି ଗହଣଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉଭୋପେତେ ହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନାତି ଇଦଂ ପନ ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁକାମତାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦଞ୍ଚ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଞ୍ଞାଣଂ ଯସ୍ମା ଅଦ୍ଧତ୍ତଯେ କଙ୍ଖାମଲୱିତରଣୱସେନ ପୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ''ଅତୀତମ୍ପି ଅଦ୍ଧାନ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନ ନଯେନ ସବ୍ବପଦାନି ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବାନୀତି ଏତେନ ନଯେନ ''ଅୱିଜ୍ଜା ହେତୂ''ତିଆଦିନା ଅୱିଜ୍ଜାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ''ସଙ୍ଖାରା ହେତୁ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ହେତୁସମୁପ୍ପନ୍ନ''ନ୍ତିଆଦିନା ସବ୍ବପଦାନି ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବାନି।

ସଂଖିତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ୱିଞ୍ଞାଣାଦଯୋ ଚାତି ସଙ୍ଖେପୋ, ହେତୁ ୱିପାକୋ ଚ। ଅଥ ୱା ହେତୁୱିପାକୋତି ସଂଖିତ୍ତତୀତି ସଙ୍ଖେପୋ, ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ୱିଞ୍ଞାଣାଦଯୋ ଚ। ସଙ୍ଖେପଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ପନ ଏକୱଚନଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ । ତେ ପନ ସଙ୍ଖେପା ଅତୀତେ ହେତୁ, ଏତରହି ୱିପାକୋ, ଏତରହି ହେତୁ, ଆଯତିଂ ୱିପାକୋତି ଏୱଂ କାଲୱିଭାଗେନ ଚତ୍ତାରୋ ଜାତା, ତେନାହ ''ପୁରିମସଙ୍ଖେପୋ ଚେତ୍ଥ ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା''ତିଆଦି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅଦ୍ଧାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱା ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଗହଣେନ କିଲେସଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ ତଣ୍ହୁପାଦାନା ଗହିତା, ସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେନ କମ୍ମଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ ଭୱୋ ଗହିତୋ, ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାନଂ ତେହି ୱିନା ସକିଚ୍ଚାକରଣତୋ ଚ ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱା ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଅୱିଦ୍ୱା ପରିତସ୍ସତି, ପରିତସିତୋ ଉପାଦିଯତି, ତସ୍ସୁପାଦାନପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ, ତସ୍ମା ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱାପି ଗହିତା ହୋନ୍ତି। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ –

''ପୁରିମକମ୍ମଭୱସ୍ମିଂ ମୋହୋ ଅୱିଜ୍ଜା, ଆଯୂହନା ସଙ୍ଖାରା। ନିକନ୍ତି ତଣ୍ହା, ଉପଗମନଂ ଉପାଦାନଂ, ଚେତନା ଭୱୋ, ଇତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ପୁରିମକମ୍ମଭୱସ୍ମିଂ ଇଧ ପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚଯା''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୪୭)।

ତତ୍ଥ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୨୪୨; ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୪୭) ପୁରିମକମ୍ମଭୱସ୍ମିନ୍ତି ପୁରିମେ କମ୍ମଭୱେ, ଅତୀତଜାତିଯଂ କମ୍ମଭୱେ କରିଯମାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ମୋହୋ ଅୱିଜ୍ଜାତି ଯୋ ତଦା ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ମୋହୋ ଯେନ ମୂଳ୍ହୋ କମ୍ମଂ କରୋତି, ସା ଅୱିଜ୍ଜା। ଆଯୂହନା ସଙ୍ଖାରାତି ତଂ କମ୍ମଂ କରୋତୋ ଯା ପୁରିମଚେତନାଯୋ, ଯଥା ''ଦାନଂ ଦସ୍ସାମୀ''ତି ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ମାସମ୍ପି ସଂୱଚ୍ଛରମ୍ପି ଦାନୂପକରଣାନି ସଜ୍ଜେନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନା ପୁରିମଚେତନାଯୋ, ପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ପନ ହତ୍ଥେ ଦକ୍ଖିଣଂ ପତିଟ୍ଠାପଯତୋ ଚେତନା ଭୱୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏକାୱଜ୍ଜନେସୁ ୱା ଛସୁ ଜୱନେସୁ ଚେତନା ଆଯୂହନସଙ୍ଖାରା ନାମ, ସତ୍ତମା ଭୱୋ। ଯା କାଚି ୱା ପନ ଚେତନା ଭୱୋ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଆଯୂହନସଙ୍ଖାରା ନାମ। ନିକନ୍ତି ତଣ୍ହାତି ଯା କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଫଲେ ଉପପତ୍ତିଭୱେ ନିକାମନା ପତ୍ଥନା, ସା ତଣ୍ହା ନାମ। ଉପଗମନଂ ଉପାଦାନନ୍ତି ଯଂ କମ୍ମଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ''ଇଦଂ କତ୍ୱା ଅସୁକସ୍ମିଂ ନାମ ଠାନେ କାମେ ସେୱିସ୍ସାମି ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜିସ୍ସାମୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ପୱତ୍ତଂ ଉପଗମନଂ ଗହଣଂ ପରାମସନଂ, ଇଦଂ ଉପାଦାନଂ ନାମ। ଚେତନା ଭୱୋତି ''ତଂ କମ୍ମଂ କରୋତୋ ଯା ପୁରିମା ଚେତନାଯୋ''ତିଆଦିନା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେସୁ ଯା ଚେତନା ଭୱୋତି ୱୁତ୍ତା, ସା ଚେତନା ଭୱୋତି ଏୱମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଇଦାନି ସବ୍ବେପେତେ ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ଧମ୍ମେ ଦ୍ୱୀହି ୱଚେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଆହ ''ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଅତୀତେ କମ୍ମୱଟ୍ଟ''ନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ସଙ୍ଖାରା ଭୱୋ ଚ କମ୍ମଂ, ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ପନ କମ୍ମସହାଯତାଯ କମ୍ମସରିକ୍ଖକା ତଦୁପକାରକା ଚାତି କମ୍ମନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ହି ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମତାଯ କମ୍ମସରିକ୍ଖକା ସହଜାତକୋଟିଯା ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯା ଚ କମ୍ମସ୍ସ ଚ ଉପକାରକା। କମ୍ମମେୱ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧଂ ହୁତ୍ୱା ପୁନପ୍ପୁନଂ ପରିୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ କମ୍ମୱଟ୍ଟଂ। ୱିଞ୍ଞାଣାଦଯୋ ପଞ୍ଚାତି ୱିଞ୍ଞାଣାଦଯୋ ୱେଦନାପରିଯନ୍ତା ପଞ୍ଚ ଏତରହି ଇଦାନି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରା ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥାପି ପୁବ୍ବେ ୱିଯ କିଲେସକମ୍ମଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ ତଣ୍ହୁପାଦାନଗ୍ଗହଣେନ ଅୱିଜ୍ଜା ଗହିତା, ଭୱଗ୍ଗହଣେନ ସଙ୍ଖାରା ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଭୱେ ଗହିତେ ତସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱା ସଙ୍ଖାରା ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତି , ତଣ୍ହୁପାଦାନଗ୍ଗହଣେନ ଚ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଯାଯ ୱା ମୂଳ୍ହୋ କମ୍ମଂ କରୋତି, ସା ଅୱିଜ୍ଜାୱ ହୋତୀତି ତଣ୍ହୁପାଦାନଭୱଗ୍ଗହଣେନ ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରା ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତି। ତେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ –

''ଇଧ ପରିପକ୍କତ୍ତା ଆଯତନାନଂ ମୋହୋ ଅୱିଜ୍ଜା, ଆଯୂହନା ସଙ୍ଖାରା, ନିକନ୍ତି ତଣ୍ହା, ଉପଗମନଂ ଉପାଦାନଂ, ଚେତନା ଭୱୋ, ଇତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଇଧ କମ୍ମଭୱସ୍ମିଂ ଆଯତିଂ ପଟିସନ୍ଧିଯା ପଚ୍ଚଯା''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୪୭)।

ତତ୍ଥ ଇଧ ପରିପକ୍କତ୍ତା ଆଯତନାନନ୍ତି ପରିପକ୍କାଯତନସ୍ସ କମ୍ମକରଣକାଲେ ସମ୍ମୋହୋ ଦସ୍ସିତୋ। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ୱିଞ୍ଞାଣନାମରୂପସଳାଯତନଫସ୍ସୱେଦନାନଂ ଜାତିଜରାଭଙ୍ଗାୱତ୍ଥା ଜାତିଜରାମରଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି ଅୱତ୍ଥାନଂ ଗହଣେନ ଅୱତ୍ଥାୱନ୍ତା ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତି

ତଦୱିନାଭାୱତୋତି ଆହ ‘‘ଜାତିଜରାମରଣାପଦେସେନ ୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା’’ତି। ଅପଦେସେନାତି ଜାତିଜରାମରଣାନଂ କଥନେନ। ଇମେତି ୱିଞ୍ଞାଣାଦୟୋ। ଆଯତିଂ ୱିପାକୱଟ୍ଟନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନହେତୁତୋ ଭାୱୀନଂ ଅନାଗତାନଂ ଗହିତତ୍ତା। ତେତି ଅୱିଜ୍ଜାଦୟୋ। ଆକାରତୋତି ସରୂପତୋ ଅୱୁତ୍ତାପି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସଙ୍ଗହେ ଆକିରୀଯନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦିଗ୍ଗହଣେହି ପକାସୀଯନ୍ତୀତି ଆକାରା, ଅତୀତହେତୁଆଦୀନଂ ୱା ପକାରା ଆକାରା । ତତୋ ଆକାରତୋ। ୱୀସତିୱିଧା ହୋନ୍ତୀତି ଅତୀତେ ହେତୁପଞ୍ଚକାଦିଭେଦତୋ ୱୀସତିୱିଧା ହୋନ୍ତି।

ସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣାନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅନ୍ତରା ଏକୋ ସନ୍ଧୀତି ହେତୁତୋ ଫଲସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛେଦପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱତୋ ହେତୁଫଲସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧଭୂତୋ ଏକୋ ସନ୍ଧି, ତଥା ଭୱଜାତୀନମନ୍ତରା। ୱେଦନାତଣ୍ହାନମନ୍ତରା ପନ ଫଲତୋ ହେତୁନୋ ଅୱିଚ୍ଛେଦପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱତୋ ଫଲହେତୁସମ୍ବନ୍ଧଭୂତୋ ଏକୋ ସନ୍ଧି। ଫଲଭୂତୋପି ହି ଧମ୍ମୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ହେତୁସଭାୱସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି।

ଇତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରପରାମସନଂ। ତେନାହ ‘‘ଚତୁସଙ୍ଖେପ’’ନ୍ତିଆଦି। ସବ୍ବାକାରତୋତି ଇଧ ୱୁତ୍ତେହି ଚ ଅୱୁତ୍ତେହି ଚ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗେ ଅନନ୍ତନଯସମନ୍ତପଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ଚ ଆଗତେହି ସବ୍ବେହି ଆକାରେହି। ଜାନାତୀତି ଅୱବୁଜ୍ଝତି। ପସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସନଭୂତେନ ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ପସ୍ସତି। ଅଞ୍ଞାତି ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ତେସଂଯେୱ ୱେୱଚନଂ। ତନ୍ତି ତଂ ଜାନନଂ। ଞାତଟ୍ଠେନାତି ଯଥାସଭାୱତୋ ଜାନନଟ୍ଠେନ। ପଜାନନଟ୍ଠେନାତି ଅନିଚ୍ଚାଦୀହି ପକାରେହି ପଟିୱିଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ।

ଇଦାନି ଯଦତ୍ଥମିଦଂ ଭୱଚକ୍କଂ ଇଧାନୀତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଇମିନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତେ ଧମ୍ମେତି ତେ ଅୱିଜ୍ଜାଦିକେ ଧମ୍ମେ। ଯଥାଭୂତଂ ଞତ୍ୱାତି ମହାୱଜିରଞାଣେନ ଯାଥାୱତୋ ଜାନିତ୍ୱା। ନିବ୍ବିନ୍ଦନ୍ତୋତି ବଲୱୱିପସ୍ସନାଯ ନିବ୍ବିନ୍ଦନ୍ତୋ। ୱିରଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋତି ଅରିଯମଗ୍ଗେହି ୱିରଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋ। ଅରେ ହନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥ ଯଦା ଭଗୱା ୱିରଜ୍ଜତି ୱିମୁଚ୍ଚତି, ତଦା ଅରେ ହନତି ନାମ। ତତୋ ପରଂ ପନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧକ୍ଖଣଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ହନି ୱିହନି ୱିଦ୍ଧଂସେସୀ’’ତି। ଏୱମ୍ପି ଅରାନଂ ହତତ୍ତା ଅରହନ୍ତି ଏୱଂ ଇମିନାପି ପକାରେନ ଯଥାୱୁତ୍ତସଂସାରଚକ୍କସ୍ସ ସଙ୍ଖାରାଦିଅରାନଂ ହତତ୍ତା ଅରହଂ। ଏତ୍ଥେଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଅରା ସଂସାରଚକ୍କସ୍ସ, ହତା ଞାଣାସିନା ଯତୋ;

ଲୋକନାଥେନ ତେନେସ, ଅରହନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୨୮);

ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟତ୍ତାତି ଉତ୍ତମଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟଭାୱତୋ। ଚକ୍କୱତ୍ତିନୋ ଅଚେତନେ ଚକ୍କରତନେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ତତ୍ଥେୱ ଲୋକୋ ପୂଜଂ କରୋତି, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପୂଜାୱିସେସା ପଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତି, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ ଉପ୍ପନ୍ନେତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନେତଥାଗତେ’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ଏକେକଂ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧଂ ଏକେକୱିହାରେନ ପୂଜେସ୍ସାମୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ସତ୍ଥାରଂଯେୱ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ କତତ୍ତା ‘‘ଭଗୱନ୍ତଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। କୋ ପନ ୱାଦୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ପୂଜାୱିସେସାନନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅମହେସକ୍ଖେହି ଦେୱମନୁସ୍ସେହି କରିଯମାନାନଂ ନାତିଉଳାରାନଂ ପୂଜାୱିସେସାନଂ ଅରହଭାୱେ କା ନାମ କଥା। ପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ ଅରହତ୍ତାପି ଅରହନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଚୀୱରାଦିପଚ୍ଚଯାନଂ ପୂଜାୱିସେସସ୍ସ ଚ ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟଭାୱେନ ଅନୁଚ୍ଛୱିକତ୍ତାପି ଅରହଂ। ଇମସ୍ସପି ଅତ୍ଥସ୍ସ ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଇଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ପୂଜାୱିସେସଂ ସହ ପଚ୍ଚଯେହି,

ଯସ୍ମା ଅଯଂ ଅରହତି ଲୋକନାଥୋ;

ଅତ୍ଥାନୁରୂପଂ ଅରହନ୍ତି ଲୋକେ,

ତସ୍ମା ଜିନୋ ଅରହତି ନାମମେତ’’ନ୍ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୨୯);

ଅସିଲୋକଭଯେନାତି ଅକିତ୍ତିଭଯେନ, ଅଯସଭଯେନ ଗରହାଭଯେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ରହୋ ପାପଂ କରୋନ୍ତୀତି ‘‘ମା ନଂ କୋଚି ଜଞ୍ଞା’’ତି ରହସି ପାପଂ କରୋନ୍ତି। ଏୱମେସ ନ କଦାଚି କରୋତୀତି ଏସ ଭଗୱା ପାପହେତୂନଂ ବୋଧିମଣ୍ଡେଯେୱ ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତା କଦାଚିପି ଏୱଂ ନ କରୋତି। ହୋତି ଚେତ୍ଥ –

‘‘ଯସ୍ମା ନତ୍ଥି ରହୋ ନାମ, ପାପକମ୍ମେସୁ ତାଦିନୋ;

ରହାଭାୱେନ ତେନେସ, ଅରହଂ ଇତି ୱିସ୍ସୁତୋ’’ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୩୦);

ଇଦାନି ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସଙ୍ଖିପ୍ପ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ହୋତି ଚେତ୍ଥା’’ତିଆଦି। କିଲେସାରୀନ ସୋ ମୁନୀତି ଏତ୍ଥ ଗାଥାବନ୍ଧସୁଖତ୍ଥଂ ନିଗ୍ଗହୀତଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, କିଲେସାରୀନଂ ହତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚୟାଦୀନ ଚାରହୋତି ଏତ୍ଥାପି ନିଗ୍ଗହୀତଲୋପୋ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅରହନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅଯମପରୋପି ନଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ – ଆରକାତି ଅରହଂ, ସୁୱିଦୂରଭାୱତୋ ଇଚ୍ଚେୱ ଅତ୍ଥୋ। କୁତୋ ପନ ସୁୱିଦୂରଭାୱତୋତି? ଯେ ଅଭାୱିତକାୟା ଅଭାୱିତସୀଲା ଅଭାୱିତଚିତ୍ତା ଅଭାୱିତପଞ୍ଞା, ତତୋ ଏୱ ଅପ୍ପହୀନରାଗଦୋସମୋହା ଅରିଯଧମ୍ମସ୍ସ ଅକୋୱିଦା ଅରିଯଧମ୍ମେ ଅୱିନୀତା ଅରିଯଧମ୍ମସ୍ସ ଅଦସ୍ସାୱିନୋ ଅପ୍ପଟିପନ୍ନା ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନା ଚ, ତତୋ ସୁୱିଦୂରଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ସଙ୍ଘାଟିକଣ୍ଣେ ଚେପି ମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଗହେତ୍ୱା ପିଟ୍ଠିତୋ ପିଟ୍ଠିତୋ ଅନୁବନ୍ଧୋ ଅସ୍ସ ପାଦେ ପାଦଂ ନିକ୍ଖିପନ୍ତୋ, ସୋ ଚ ହୋତି ଅଭିଜ୍ଝାଲୁ କାମେସୁ ତିବ୍ବସାରାଗୋ ବ୍ୟାପନ୍ନଚିତ୍ତୋ ପଦୁଟ୍ଠମନସଙ୍କପ୍ପୋ ମୁଟ୍ଠସ୍ସତି ଅସମ୍ପଜାନୋ ଅସମାହିତୋ ୱିବ୍ଭନ୍ତଚିତ୍ତୋ ପାକତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ, ଅଥ ଖୋ ସୋ ଆରକାୱ ମୟ୍ହଂ, ଅହଞ୍ଚ ତସ୍ସ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ଧମ୍ମଞ୍ହି ସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ନ ପସ୍ସତି, ଧମ୍ମଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ନ ମଂ ପସ୍ସତୀ’’ତି (ଇତିୱୁ। ୯୨)।

ଯଥାୱୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲା ହି ସଚେପି ସାଯଂପାତଂ ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକାୱଚରାୱ ସିଯୁଂ, ନ ତେ ତାୱତା ‘‘ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବା, ତଥା ସତ୍ଥାପି ନେସଂ। ଇତି ଅସପ୍ପୁରିସାନଂ ଆରକା ଦୂରେତି ଅରହଂ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ସମ୍ମା ନ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ଯେ ନିହୀନାସଯା ନରା;

ଆରକା ତେହି ଭଗୱା, ଦୂରେ ତେନାରହଂ ମତୋ’’ତି।

ତଥା ଆରକାତି ଅରହଂ, ଆସନ୍ନଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। କୁତୋ ପନ ଆସନ୍ନଭାୱତୋତି? ଯେ ଭାୱିତକାୟା ଭାୱିତସୀଲା ଭାୱିତଚିତ୍ତା ଭାୱିତପଞ୍ଞା, ତତୋ ଏୱ ପହୀନରାଗଦୋସମୋହା ଅରିଯଧମ୍ମସ୍ସ କୋୱିଦା ଅରିଯଧମ୍ମେ ସୁୱିନୀତା ଅରିଯଧମ୍ମସ୍ସ ଦସ୍ସାୱିନୋ ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନା, ତତୋ ଆସନ୍ନଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ଯୋଜନସତେ ଚେପି ମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ୱିହରେଯ୍ୟ, ସୋ ଚ ହୋତି ଅନଭିଜ୍ଝାଲୁ କାମେସୁ ନ ତିବ୍ବସାରାଗୋ ଅବ୍ୟାପନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଅପଦୁଟ୍ଠମନସଙ୍କପ୍ପୋ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତି ସମ୍ପଜାନୋ ସମାହିତୋ ଏକଗ୍ଗଚିତ୍ତୋ ସଂୱୁତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ, ଅଥ ଖୋ ସୋ ସନ୍ତିକେୱ ମୟ୍ହଂ, ଅହଞ୍ଚ ତସ୍ସ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ଧମ୍ମଞ୍ହି ସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ପସ୍ସତି, ଧମ୍ମଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ମଂ ପସ୍ସତୀ’’ତି (ଇତିୱୁ। ୯୨)।

ତଥାରୂପା ହି ପୁଗ୍ଗଲା ସତ୍ଥୁ ଯୋଜନସତନ୍ତରିକାପି ହୋନ୍ତି, ନ ତାୱତା ତେ ‘‘ସତ୍ଥୁ ଦୂରଚାରିନୋ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବା, ତଥା ସତ୍ଥାପି ନେସଂ। ଇତି ସପ୍ପୁରିସାନଂ ଆରକା ଆସନ୍ନେତି ଅରହଂ। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଯେ ସମ୍ମା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ସୁପ୍ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିକା;

ଆରକା ତେହି ଆସନ୍ନେ, ତେନାପି ଅରହଂ ଜିନୋ’’ତି।

ଯେ ଇମେ ରାଗାଦଯୋ ପାପଧମ୍ମା ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକମ୍ପି ସମ୍ପରାଯିକମ୍ପି ଅନତ୍ଥଂ ଆୱହନ୍ତି, ନିବ୍ବାନଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଏକଂସେନେୱ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭୂତା ଚ, ତେ ଅତ୍ତହିତଂ ପରହିତଞ୍ଚ ପରିପୂରେତୁଂ ସମ୍ମା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତେହି ସାଧୂହି ଦୂରତୋ ରହିତବ୍ବା ପରିଚ୍ଚଜିତବ୍ବା ପହାତବ୍ବାତି ରହା ନାମ, ତେ ଚ ଯସ୍ମା ଭଗୱତୋ ବୋଧିମୂଲେଯେୱ ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ସବ୍ବସୋ ପହୀନା ସୁସମୁଚ୍ଛିନ୍ନା। ଯଥାହ –

‘‘ତଥାଗତସ୍ସ ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାଗୋ ପହୀନୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ, ସବ୍ବେପି ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ପହୀନା ଉଚ୍ଛିନ୍ନମୂଲା ତାଲାୱତ୍ଥୁକତା ଅନଭାୱଂକତା ଆଯତିଂ ଅନୁପ୍ପାଦଧମ୍ମା’’ତି (ପାରା। ୯)।

ତସ୍ମା ସବ୍ବସୋ ନ ସନ୍ତି ଏତସ୍ସ ରହାତି ଅରହୋତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଓକାରସ୍ସ ସାନୁସାରଂ ଅକାରାଦେସଂ କତ୍ୱା ‘‘ଅରହ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନେଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ପାପଧମ୍ମା ରହା ନାମ, ସାଧୂହି ରହିତବ୍ବତୋ;

ତେସଂ ସୁଟ୍ଠୁ ପହୀନତ୍ତା, ଭଗୱା ଅରହଂ ମତୋ’’ତି।

ଯେ ତେ ସବ୍ବସୋ ପରିଞ୍ଞାତକ୍ଖନ୍ଧା ପହୀନକିଲେସା ଭାୱିତମଗ୍ଗା ସଚ୍ଛିକତନିରୋଧା ଅରହନ୍ତୋ ଖୀଣାସୱା, ଯେ ଚ ସେଖା ଅପ୍ପତ୍ତମାନସା ଅନୁତ୍ତରଂ ଯୋଗକ୍ଖେମଂ ପତ୍ଥଯମାନା ୱିହରନ୍ତି, ଯେ ଚ ପରିସୁଦ୍ଧପ୍ପଯୋଗା କଲ୍ୟାଣଜ୍ଝାସଯା ସଦ୍ଧାସୀଲସୁତାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ପୁଗ୍ଗଲା, ତେହି ନ ରହିତବ୍ବୋ ନ ପରିଚ୍ଚଜିତବ୍ବୋ, ତେ ଚ ଭଗୱତାତି ଅରହଂ। ତଥା ହି ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲା ସତ୍ଥାରା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖକରଣତୋ ସତ୍ଥୁ ଧମ୍ମସରୀରେନ ଅୱିରହିତାୱ ହୋନ୍ତି। ଯଥାହ ଆଯସ୍ମା ପିଙ୍ଗିଯୋ –

‘‘ପସ୍ସାମି ନଂ ମନସା ଚକ୍ଖୁନାୱ,

ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅପ୍ପମତ୍ତୋ;

ନମସ୍ସମାନୋ ୱିୱସେମି ରତ୍ତିଂ,

ତେନେୱ ମଞ୍ଞାମି ଅୱିପ୍ପୱାସଂ।

‘‘ସଦ୍ଧା ଚ ପୀତି ଚ ମନୋ ସତି ଚ,

ନାପେନ୍ତିମେ ଗୋତମସାସନମ୍ହା;

ଯଂ ଯଂ ଦିସଂ ୱଜତି ଭୂରିପଞ୍ଞୋ,

ସ ତେନ ତେନେୱ ନତୋହମସ୍ମୀ’’ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୧୧୪୮-୧୧୪୯);

ତେନେୱ ଚ ତେ ଅଞ୍ଞଂ ସତ୍ଥାରଂ ନ ଉଦ୍ଦିସନ୍ତି। ଯଥାହ –

‘‘ଅଟ୍ଠାନମେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୱକାସୋ, ଯଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅଞ୍ଞଂ ସତ୍ଥାରଂ ଉଦ୍ଦିସେଯ୍ଯ, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୩।୧୨୮; ଅ॰ ନି॰ ୧।୨୭୬)।

କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନାପି ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସତ୍ଥରି ନିଚ୍ଚଲସଦ୍ଧା ଏୱ ହୋନ୍ତି। ଇତି ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନେହି ପୁରିସୱିସେସେହି ଅୱିରହିତବ୍ବତୋ ତେସଞ୍ଚ ଅୱିରହନତୋ ନ ସନ୍ତି ଏତସ୍ସ ରହା ପରିଚ୍ଚଜନକା, ନତ୍ଥି ୱା ଏତସ୍ସ ରହା ସାଧୂହି ପରିଚ୍ଚଜିତବ୍ବତାତି ଅରହଂ। ତେନେଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଯେ ସଚ୍ଛିକତସଦ୍ଧମ୍ମା, ଅରିଯା ସୁଦ୍ଧଗୋଚରା;

ନ ତେହି ରହିତୋ ହୋତି, ନାଥୋ ତେନାରହଂ ମତୋ’’ତି।

ରହୋତି ଚ ଗମନଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭଗୱତୋ ଚ ନାନାଗତୀସୁ ପରିବ୍ଭମନସଙ୍ଖାତଂ ସଂସାରେ ଗମନଂ ନତ୍ଥି କମ୍ମକ୍ଖଯକରେନ ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ବୋଧିମୂଲେଯେୱ ସବ୍ବସୋ ସସମ୍ଭାରସ୍ସ କମ୍ମୱଟ୍ଟସ୍ସ ୱିଦ୍ଧଂସିତତ୍ତା। ଯଥାହ –

‘‘ଯେନ ଦେୱୂପପତ୍ୟସ୍ସ, ଗନ୍ଧବ୍ବୋ ୱା ୱିହଙ୍ଗମୋ;

ଯକ୍ଖତ୍ତଂ ଯେନ ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟଂ, ମନୁସ୍ସତ୍ତଞ୍ଚ ଅବ୍ବଜେ;

ତେ ମଯ୍ହଂ ଆସୱା ଖୀଣା, ୱିଦ୍ଧସ୍ତା ୱିନଠଈକତା’’ତି। (ଅ। ନି। ୪।୩୬);

ଏୱଂ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ରହୋ ଗମନଂ ଗତୀସୁ ପଚ୍ଚାଜାତୀତିପି ଅରହଂ। ତେନେଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ରହୋ ୱା ଗମନଂ ଯସ୍ସ, ସଂସାରେ ନତ୍ଥି ସବ୍ବସୋ;

ପହୀନଜାତିମରଣୋ, ଅରହଂ ସୁଗତୋ ମତୋ’’ତି।

ପାସଂସତ୍ତା ୱା ଭଗୱା ଅରହଂ। ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ହି ପସଂସାଯଂ ଅରହସଦ୍ଦଂ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି। ପାସଂସଭାୱୋ ଚ ଭଗୱତୋ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତୋ ଯଥାଭୁଚ୍ଚଗୁଣାଧିଗତୋ ସଦେୱକେ ଲୋକେ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତୋ। ତଥା ହେସ ଅନୁତ୍ତରେନ ସୀଲେନ ଅନୁତ୍ତରେନ ସମାଧିନା ଅନୁତ୍ତରାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଅନୁତ୍ତରାଯ ୱିମୁତ୍ତିଯା ଅସମୋ ଅସମସମୋ ଅପ୍ପଟିମୋ ଅପ୍ପଟିଭାଗୋ ଅପ୍ପଟିପୁଗ୍ଗଲୋତି ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଗୁଣେ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚମାନେ ପଣ୍ଡିତପୁରିସେହି ଦେୱେହି ବ୍ରହ୍ମେହି ଭଗୱତା ୱା ପନ ପରିଯୋସାପେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟରୂପୋ। ଇତି ପାସଂସତ୍ତାପି ଭଗୱା ଅରହଂ। ତେନେଦଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ଗୁଣେହି ସଦିସୋ ନତ୍ଥି, ଯସ୍ମା ଲୋକେ ସଦେୱକେ;

ତସ୍ମା ପାସଂସିଯତ୍ତାପି, ଅରହଂ ଦ୍ୱିପଦୁତ୍ତମୋ’’ତି।

ସବ୍ବସଙ୍ଗହୱସେନ ପନ –

ଆରକା ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧୀନଂ, ଆରକା ଚ ୱିଜାନତଂ;

ରହାନଂ ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତା, ୱିଦୂନମରହେଯ୍ୟତୋ;

ଭୱେସୁ ଚ ରହାଭାୱା, ପାସଂସା ଅରହଂ ଜିନୋତି।

ଏତ୍ତାୱତା ଚ ‘‘ଅରହ’’ନ୍ତି ପଦସ୍ସ ସବ୍ବସୋ ଅତ୍ଥୋ ୱିଭତ୍ତୋ ହୋତି।

ଇଦାନି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସମ୍ମାତି ଅୱିପରୀତଂ। ସାମନ୍ତି ସଯମେୱ, ଅପରନେଯ୍ୟୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ହି ଏତ୍ଥ ସଂ-ସଦ୍ଦୋ ସଯନ୍ତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ବୋଧକୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସବ୍ବଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅନୱସେସାନଂ ନେଯ୍ୟଧମ୍ମାନଂ। କଥଂ ପନେତ୍ଥ ସବ୍ବଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତୀତି? ଏକଦେସସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ। ପଦେସଗ୍ଗହଣେ ହି ଅସତି ଗହେତବ୍ବସ୍ସ ନିପ୍ପଦେସତାୱ ୱିଞ୍ଞାଯତି ଯଥା ‘‘ଦିକ୍ଖିତୋ ନ ଦଦାତୀ’’ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅତ୍ଥୱିସେସନପେକ୍ଖା କତ୍ତରି ଏୱ ବୁଦ୍ଧସଦ୍ଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା କମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛାଯ ଅଭାୱତୋ। ‘‘ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି ଏତ୍ତକମେୱ ହି ଇଧ ସଦ୍ଦତୋ ଲବ୍ଭତି, ‘‘ସବ୍ବଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ଅତ୍ଥତୋ ଲବ୍ଭମାନଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ବୁଜ୍ଝନକିରିଯା ଅୱିସଯା ଯୁଜ୍ଜତି।

ଇଦାନି ତସ୍ସା ୱିସଯଂ ‘‘ସବ୍ବଧମ୍ମେ’’ତି ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟେ ଧମ୍ମେ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟେତି ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଲକ୍ଖଣରସାଦିତୋ ଚ ଅୱିପରୀତତୋ ଞାଣେନ ଜାନିତବ୍ବେ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମେ। ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟତୋ ବୁଦ୍ଧୋତି ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱତୋ ବୁଜ୍ଝି, ପୁବ୍ବଭାଗେ ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାଦୀହି ଅଧିଗମକ୍ଖଣେ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ଅପରଭାଗେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦୀହି ଅଞ୍ଞାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତୋ ପରେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ । ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟେ ଧମ୍ମେତି ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ପରିଜାନିତବ୍ବଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚମାହ। ପହାତବ୍ବେତି ସମୁଦଯପକ୍ଖିଯେ। ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବେତି ନିବ୍ବାନଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ ପନେତ୍ଥ ସୋପାଦିସେସାଦିକଂ ପରିଯାଯସିଦ୍ଧଂ ଭେଦମପେକ୍ଖିତ୍ୱା କତୋ, ଉଦ୍ଦେସୋ ୱା ଅଯଂ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମାନମ୍ପି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ଚକ୍ଖୁ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚ’’ନ୍ତିଆଦି। ଉଦ୍ଦେସୋ ଚ ଅୱିନିଚ୍ଛିତତ୍ଥପରିଚ୍ଛେଦସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ କରୀଯତି। ଉଦ୍ଦେସେନ ହି ଉଦ୍ଦିସିଯମାନାନଂ ଅତ୍ଥିତାମତ୍ତଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ପରିଚ୍ଛେଦୋତି ଅପରିଚ୍ଛେଦେନ ବହୁୱଚନେନ ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ‘‘ଅପ୍ପଚ୍ଚଯା ଧମ୍ମା, ଅସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମା’’ତି। ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବେତି ୱା ଫଲୱିମୁତ୍ତୀନମ୍ପି ଗହଣଂ, ନ ନିବ୍ବାନସ୍ସେୱାତି ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ଏୱଞ୍ଚ ଭାୱେତବ୍ବେତି ଏତ୍ଥ ଝାନାନମ୍ପି ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତେନେୱ ଚାହାତି ସେଲବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ବୁଦ୍ଧଭାୱଂ ସାଧେନ୍ତୋ ଏୱମାହ।

କିଂ ପନ ଭଗୱା ସଯମେୱ ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱଂ ସାଧେତୀତି? ସାଧେତି ମହାକରୁଣାଯ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅୱିସଯତୋ। ତତ୍ଥ ''ଏକୋମ୍ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ସବ୍ବାଭିଭୂ ସବ୍ବୱିଦୂହମସ୍ମୀ''ତିଆଦୀନି (ମ। ନି। ୨।୩୪୧; ମହାୱ। ୧୧) ସୁତ୍ତପଦାନି, ଇଦମେୱ ଚ ''ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦି ସୁତ୍ତପଦଂ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସାଧକଂ। ତତ୍ଥ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ଇମିନା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚମାହ, ଭାୱେତବ୍ବନ୍ତି ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ପନେତ୍ଥ ଅୱୁତ୍ତସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ, ତେନ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବସ୍ସ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ଇମିନାୱ ପାରିସେସଞ୍ଞାଯେନ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମେ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଧମ୍ମେ ଚ ଦସ୍ସେତି। ତସ୍ମା ବୁଦ୍ଧୋସ୍ମୀତି ଯସ୍ମା ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ମଯା ବୁଦ୍ଧାନି, ସଚ୍ଚୱିନିମୁତ୍ତଞ୍ଚ କିଞ୍ଚି ଞେଯ୍ୟଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ସବ୍ବମ୍ପି ଞେଯ୍ୟଂ ବୁଦ୍ଧୋସ୍ମି, ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସେଲସୁତ୍ତଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ –

''ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ୱିଜ୍ଜା ଚ ୱିମୁତ୍ତି ଚ। ଭାୱେତବ୍ବଂ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ପହାତବ୍ବଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ। ହେତୁୱଚନେନ ପନ ଫଲସିଦ୍ଧିତୋ ତେସଂ ଫଲାନି ନିରୋଧସଚ୍ଚଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାନିପି ୱୁତ୍ତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ଏୱଂ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ସଚ୍ଛିକତଂ, ପରିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ ପରିଞ୍ଞାତନ୍ତି ଇଦମ୍ପେତ୍ଥ ସଙ୍ଗହିତମେୱାତି ଚତୁସଚ୍ଚଭାୱନଂ ଚତୁସଚ୍ଚଭାୱନାଫଲଞ୍ଚ ୱିମୁତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ 'ବୁଜ୍ଝିତବ୍ବଂ ବୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧୋ ଜାତୋସ୍ମୀ'ତି ଯୁତ୍ତହେତୁନା ବୁଦ୍ଧଭାୱଂ ସାଧେତୀ''ତି (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୯୯)।

ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜାତି ମଗ୍ଗୱିଜ୍ଜା ୱୁତ୍ତା ଉକ୍କଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସେନ। ୱିମୁତ୍ତୀତି ଫଲୱିମୁତ୍ତି। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ମଗ୍ଗୱିଜ୍ଜାପି ଭାୱେତବ୍ବଭାୱେନ ଗହିତା, ସବ୍ବେପି ପନ ସଭାୱଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ୱିଜ୍ଜାଯ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଇମିନାୱ ନଯେନ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଫଲେନ ୱିନା ହେତୁଭାୱସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ ହେତୁୱଚନେନ ଫଲସିଦ୍ଧି ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନିରୋଧସ୍ସ ହି ସମ୍ପାପନେନ ମଗ୍ଗସ୍ସ ହେତୁଭାୱୋ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନେନ ତଣ୍ହାଯ ସମୁଦଯଭାୱୋତି।

ଏୱଂ ସଚ୍ଚୱସେନ ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣେହି ସଦ୍ଧିଂ ଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତଧମ୍ମେହି ଚେୱ ଖନ୍ଧାଦୀହି ଚ ସଚ୍ଚୱସେନେୱ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅପିଚା''ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ମୂଲକାରଣଭାୱେନାତି ସନ୍ତେସୁପି ଅୱିଜ୍ଜାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞେସୁ କାରଣେସୁ ତେସମ୍ପି ମୂଲଭୂତକାରଣଭାୱେନ। ତଣ୍ହା ହି କମ୍ମସ୍ସ ୱିଚିତ୍ତଭାୱହେତୁତୋ ସହାଯଭାୱୂପଗମନତୋ ଚ ଦୁକ୍ଖୱିଚିତ୍ତତାଯ ପଧାନକାରଣଂ। ସମୁଟ୍ଠାପିକାତି ଉପ୍ପାଦିକା। ପୁରିମତଣ୍ହାତି ପୁରିମଭୱସିଦ୍ଧା ତଣ୍ହା। ଉଭିନ୍ନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ତଂସମୁଦଯସ୍ସ ଚ। ଅପ୍ପୱତ୍ତୀତି ଅପ୍ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ। ନିରୋଧପ୍ପଜାନନାତି ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମଯୱସେନ ନିରୋଧସ୍ସ ପଟିୱିଜ୍ଝନା। ଏକେକପଦୁଦ୍ଧାରେନାତି ''ଚକ୍ଖୁଂ ଚକ୍ଖୁସମୁଦଯୋ ଚକ୍ଖୁନିରୋଧୋ''ତିଆଦିନା ଏକେକକୋଟ୍ଠାସନିଦ୍ଧାରଣେନ। ତଣ୍ହାଯପି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱସବ୍ଭାୱତୋ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧୋଗଧତ୍ତା ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭାୱତୋ ଚ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ରୂପତଣ୍ହାଦଯୋ ଛ ତଣ୍ହାକାଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ୱତ୍ତମାନଭୱେ ତଣ୍ହା ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଭାୱତୋ ଚ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ। ଯସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ତଭାୱେ ସା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ମୂଲକାରଣଭାୱେନ ସମୁଟ୍ଠାପିକା ପୁରିମଭୱସିଦ୍ଧା ତଣ୍ହା ସମୁଦଯସଚ୍ଚନ୍ତି ଗହେତବ୍ବା।

କସିଣାନୀତି କସିଣାରମ୍ମଣିକଜ୍ଝାନାନି। ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରାତି ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ କୋଟ୍ଠାସା ତଦାରମ୍ମଣଜ୍ଝାନାନି ଚ। ନୱ ଭୱାତି କାମଭୱୋ ରୂପଭୱୋ ଅରୂପଭୱୋ ସଞ୍ଞୀଭୱୋ ଅସଞ୍ଞୀଭୱୋ ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀଭୱୋ ଏକୱୋକାରଭୱୋ ଚତୁୱୋକାରଭୱୋ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱୋତି ନୱ ଭୱା। ତତ୍ଥ ଭୱତୀତି ଭୱୋ, କାମରାଗସଙ୍ଖାତେନ କାମେନ ଯୁତ୍ତୋ ଭୱୋ, କାମସଙ୍ଖାତୋ ୱା ଭୱୋ କାମଭୱୋ, ଏକାଦସ କାମାୱଚରଭୂମିଯୋ। କାମେ ପହାଯ ରୂପରାଗସଙ୍ଖାତେନ ରୂପେନ ଯୁତ୍ତୋ ଭୱୋ, ରୂପସଙ୍ଖାତୋ ୱା ଭୱୋ ରୂପଭୱୋ, ସୋଳସ ରୂପାୱଚରଭୂମିଯୋ। କାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ ପହାଯ ଅରୂପରାଗସଙ୍ଖାତେନ ଅରୂପେନ ଯୁତ୍ତୋ ଭୱୋ, ଅରୂପସଙ୍ଖାତୋ ୱା ଭୱୋ ଅରୂପଭୱୋ, ଚତସ୍ସୋ ଆରୁପ୍ପଭୂମିଯୋ। ସଞ୍ଞାୱତଂ ଭୱୋ ସଞ୍ଞୀଭୱୋ, ସଞ୍ଞା ୱା ଏତ୍ଥ ଭୱେ ଅତ୍ଥୀତି ସଞ୍ଞୀଭୱୋ, ସୋ କାମଭୱୋ ଚ ଅସଞ୍ଞୀଭୱମୁତ୍ତୋ ରୂପଭୱୋ ଚ ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀଭୱମୁତ୍ତୋ ଅରୂପଭୱୋ ଚ ହୋତି। ନ ସଞ୍ଞୀଭୱୋ ଅସଞ୍ଞୀଭୱୋ, ସୋ ରୂପଭୱେକଦେସୋ। ଓଳାରିକତ୍ତାଭାୱତୋ ନେୱସଞ୍ଞା, ସୁଖୁମତ୍ତସ୍ସ ସବ୍ଭାୱତୋ ନାସଞ୍ଞାତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞା, ତାଯ ଯୁତ୍ତୋ ଭୱୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଭୱୋ। ଅଥ ୱା ଓଳାରିକାଯ ସଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱା ସୁଖୁମାଯ ଚ ଭାୱା ନେୱସଞ୍ଞା ନାସଞ୍ଞା ଅସ୍ମିଂ ଭୱେତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଭୱୋ, ସୋ ଅରୂପଭୱେକଦେସୋ। ଏକେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୱୋକିଣ୍ଣୋ ଭୱୋ, ଏକେନ ୱା ୱୋକାରୋ ଅସ୍ସ ଭୱସ୍ସାତି ଏକୱୋକାରଭୱୋ, ସୋ ଅସଞ୍ଞୀଭୱୋ। ଚତୂହି ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧେହି ୱୋକିଣ୍ଣୋ ଭୱୋ, ଚତୂହି ୱା ୱୋକାରୋ ଅସ୍ସ ଭୱସ୍ସାତି ଚତୁୱୋକାରଭୱୋ, ସୋ ଅରୂପଭୱୋ ଏୱ। ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ୱୋକିଣ୍ଣୋ ଭୱୋ, ପଞ୍ଚହି ୱା ୱୋକାରୋ ଅସ୍ସ ଭୱସ୍ସାତି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱୋ, ସୋ କାମଭୱୋ ଚ ରୂପଭୱେକଦେସୋ ଚ ହୋତି। ୱୋକାରୋତି ୱା ଖନ୍ଧାନମେତମଧିୱଚନଂ, ତସ୍ମା ଏକୋ ୱୋକାରୋ ଅସ୍ସ ଭୱସ୍ସାତି ଏକୱୋକାରଭୱୋତି ଏୱମାଦିନାପେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଚତ୍ତାରି ଝାନାନୀତି

ଅଗ୍ଗହିତାରମ୍ମଣୱିସେସାନି ଚତ୍ତାରି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି। ୱିପାକଜ୍ଝାନାନଂ ୱା ଏତଂ ଗହଣଂ। ଏତ୍ଥ ଚ କୁସଲଧମ୍ମାନଂ ଉପନିସ୍ସୟଭୂତା ତଣ୍ହାସମୁଟ୍ଠାପିକା ପୁରିମତଣ୍ହାତି ୱେଦିତବ୍ବା। କିରିୟଧମ୍ମାନଂ ପନ ଯତ୍ଥ ତେ କିରିୟଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ କାରଣଭୂତା ତଣ୍ହା। ଅନୁଲୋମତୋତି ଏତ୍ଥ "ସଙ୍ଖାରା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ଅୱିଜ୍ଜା ସମୁଦୟସଚ୍ଚ"ନ୍ତି ଇମିନା ଅନୁକ୍କମେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଅନୁବୁଦ୍ଧୋତି ବୁଜ୍ଝିତବ୍ବଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁରୂପତୋ ବୁଦ୍ଧୋ। ତେନାତି ଯସ୍ମା ସାମଞ୍ଞତୋ ୱିସେସତୋ ଚ ଏକେକପଦୁଦ୍ଧାରେନ ସବ୍ବଧମ୍ମେ ବୁଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ। କିଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ "ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା"ତି, ସବ୍ବସ୍ସପି ଞେୟ୍ୟସ୍ସ ସବ୍ବାକାରତୋ ଅୱିପରୀତଂ ସୟମେୱ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମିନାସ୍ସ ପରୋପଦେସରହିତସ୍ସ ସବ୍ବାକାରେନ ସବ୍ବଧମ୍ମାୱବୋଧନସମତ୍ଥସ୍ସ ଆକଙ୍ଖପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିନୋ ଅନାୱରଣଞାଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅଧିଗମୋ ଦସ୍ସିତୋ।

ନନୁ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଅନାୱରଣଞାଣଂ, ଅଞ୍ଞଥା "ଛ ଅସାଧାରଣଞାଣାନି ବୁଦ୍ଧଞାଣାନୀ"ତି ୱଚନଂ ୱିରୁଜ୍ଝେୟ୍ୟାତି? ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି ୱିସୟପ୍ପୱତ୍ତିଭେଦୱସେନ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଏକସ୍ସେୱ ଞାଣସ୍ସ ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଏକମେୱ ହି ତଂ ଞାଣଂ ଅନୱସେସସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମୱିସୟତାୟ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ, ତତ୍ଥ ଚ ଆୱରଣାଭାୱତୋ ନିସ୍ସଙ୍ଗଚାରମୁପାଦାୟ ଅନାୱରଣଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥାହ ପଟିସମ୍ଭିଦାୟଂ (ପଟି॰ ମ॰ ୧।୧୧୯) "ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଖତମସଙ୍ଖତଂ ଅନୱସେସଂ ଜାନାତୀତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ, ତତ୍ଥ ଆୱରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ଅନାୱରଣଞାଣ"ନ୍ତିଆଦି। ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ନେସଂ ଅତ୍ଥତୋ ଭେଦୋ, ଏକନ୍ତେନ ଚେତଂ ଏୱମିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞଥା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାନାୱରଣଞାଣାନଂ ସାଧାରଣତା ଅସବ୍ବଧମ୍ମାରମ୍ମଣତା ଚ ଆପଜ୍ଜେୟ୍ୟ। ନ ହି ଭଗୱତୋ ଞାଣସ୍ସ ଅଣୁମତ୍ତମ୍ପି ଆୱରଣଂ ଅତ୍ଥି, ଅନାୱରଣଞାଣସ୍ସ ଅସବ୍ବଧମ୍ମାରମ୍ମଣଭାୱେ ଯତ୍ଥ ତଂ ନ ପୱତ୍ତତି, ତତ୍ଥାୱରଣସବ୍ଭାୱତୋ ଅନାୱରଣଭାୱୋୟେୱ ନ ସିୟା। ଅଥ ୱା ପନ ହୋତୁ ଅଞ୍ଞମେୱ ଅନାୱରଣଞାଣଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣତୋ, ଇଧ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତୱୁତ୍ତିତାୟ ଅନାୱରଣଞାଣନ୍ତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ସ ଚାଧିଗମନେନ ଭଗୱା ସବ୍ବଞ୍ଞୂ ସବ୍ବୱିଦୂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି ନ ସକିଂୟେୱ ସବ୍ବଧମ୍ମାୱବୋଧନତୋ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାୟଂ (ପଟି॰ ମ॰ ୧।୧୬୨) "ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକମେତଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ବୋଧିୟା ମୂଲେ ସହ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିଲାଭା ସଚ୍ଛିକା ପଞ୍ଞତ୍ତି ଯଦିଦଂ ବୁଦ୍ଧୋ"ତି। ସବ୍ବଧମ୍ମାୱବୋଧନସମତ୍ଥଞାଣସମଧିଗମେନ ହି ଭଗୱତୋ ସନ୍ତାନେ ଅନୱସେସଧମ୍ମେ ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁଂ ସମତ୍ଥତା ଅହୋସୀତି।

ଏତ୍ଥାହ – କିଂ ପନିଦଂ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତମାନଂ ସକିଂୟେୱ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିସୟେ ପୱତ୍ତତି, ଉଦାହୁ କମେନାତି। କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ଯଦି ତାୱ ସକିଂୟେୱ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିସୟେ ପୱତ୍ତତି, ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଦିଭେଦଭିନ୍ନାନଂ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ଅସଙ୍ଖତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଏକଜ୍ଝଂ ଉପଟ୍ଠାନେ ଦୂରତୋ ଚିତ୍ତପଟଂ ପେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ୱିୟ ପଟିୱିଭାଗେନାୱବୋଧୋ ନ ସିୟା, ତଥା ସତି "ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା"ତି ୱିପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଅନତ୍ତାକାରେନ ୱିୟ ସବ୍ବଧମ୍ମା ଅନିରୂପିତରୂପେନ ଭଗୱତୋ ଞାଣସ୍ସ ୱିସୟା ହୋନ୍ତୀତି ଆପଜ୍ଜତି। ଯେପି "ସବ୍ବଞେୟ୍ୟଧମ୍ମାନଂ ଠିତଲକ୍ଖଣୱିସୟଂ ୱିକପ୍ପରହିତଂ ସବ୍ବକାଲଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି, ତେନ ତେ ସବ୍ବୱିଦୂତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା 'ଚରଂ ସମାହିତୋ ନାଗୋ, ତିଟ୍ଠନ୍ତୋପି ସମାହିତୋ'ତି ଇଦମ୍ପି ୱଚନଂ ସୁୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ"ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ୱୁତ୍ତଦୋସା ନାତିୱତ୍ତି, ଠିତଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣତାୟ ଚ ଅତୀତାନାଗତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମାନଂ ତଦଭାୱତୋ ଏକଦେସୱିସୟମେୱ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ସିୟା, ତସ୍ମା ସକିଂୟେୱ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି ନ ଯୁଜ୍ଜତି।

ଅଥ କମେନ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିସୟେ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି। ଏୱମ୍ପି ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ନ ହି ଜାତିଭୂମିସଭାୱାଦିୱସେନ ଦିସାଦେସକାଲାଦିୱସେନ ଚ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନେ ଞେୟ୍ୟେ କମେନ ଗୟ୍ହମାନେ ତସ୍ସ ଅନୱସେସପ୍ପଟିୱେଧୋ ସମ୍ଭୱତି ଅପରିୟନ୍ତଭାୱତୋ ଞେୟ୍ୟସ୍ସ। ଯେ ପନ "ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିସଂୱାଦନତୋ ଞେୟ୍ୟସ୍ସ ଏକଦେସଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ସେସେପି ଏୱନ୍ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥାପନେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୂ ଭଗୱା, ତଞ୍ଚ ଞାଣଂ ନ ଅନୁମାନଞାଣଂ ସଂସୟାଭାୱତୋ। ସଂସୟାନୁବଦ୍ଧଞ୍ହି ଲୋକେ ଅନୁମାନଞାଣ"ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ତଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବସ୍ସ ହି ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖଭାୱେ ଅତ୍ଥାୱିସଂୱାଦନେନ ଞେୟ୍ୟସ୍ସ ଏକଦେସଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ସେସେପି ଏୱନ୍ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥାପନସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ଯଞ୍ହି ତଂ ସେସଂ, ତଂ ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖନ୍ତି।

ଅଥ ତମ୍ପି ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ତସ୍ସ ସେସଭାୱୋ ଏୱ ନ ସିୟାତି? ସବ୍ବମେତଂ ଅକାରଣଂ। କସ୍ମା? ଅୱିସୟୱିଚାରଣଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା – "ବୁଦ୍ଧୱିସୟୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଚିନ୍ତେୟ୍ୟୋ ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବୋ, ଯୋ ଚିନ୍ତେୟ୍ୟ, ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ୱିଘାତସ୍ସ ଭାଗୀ ଅସ୍ସା"ତି (ଅ॰ ନି॰ ୪।୭୭)। ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ – ଯଂ କିଞ୍ଚି ଭଗୱତା ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତଂ ସକଲଂ ଏକଦେସୋ ୱା, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତୱୁତ୍ତିତାୟ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି ନିଚ୍ଚସମାଧାନଞ୍ଚ ୱିକ୍ଖେପାଭାୱତୋ। ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତସ୍ସ ଚ ସକଲସ୍ସ ଅୱିସୟଭାୱେ ତସ୍ସ ଆକଙ୍ଖପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତା ନ ସିୟା, ଏକନ୍ତେନେୱସ୍ସା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା "ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଆୱଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧା ଆକଙ୍ଖପଟିବଦ୍ଧା ମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପଟିବଦ୍ଧା"ତି (ମହାନି॰ ୬୯; ପଟି॰ ମ॰ ୩।୫) ୱଚନତୋ। ଅତୀତାନାଗତୱିସୟମ୍ପି ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ଅନୁମାନାଗମତକ୍କଗହଣୱିରହିତତ୍ତା ପଚ୍ଚକ୍ଖମେୱ।

ନନୁ ଚ ଏତସ୍ମିମ୍ପି ପକ୍ଖେ ଯଦା ସକଲଂ ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତଂ, ତଦା ସକିଂଯେୱ ସକଲୱିସଯତାଯ ଅନିରୂପିତରୂପେନ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତେଯ୍ୟାତି ୱୁତ୍ତଦୋସା ନାତିୱତ୍ତିଯେୱାତି? ନ, ତସ୍ସ ୱିସୋଧିତତ୍ତା। ୱିସୋଧିତୋ ହି ସୋ ବୁଦ୍ଧୱିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋତି। ଅଞ୍ଞଥା ପଚୁରଜନଞାଣସମାନୱୁତ୍ତିତାଯ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ଞାଣସ୍ସ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟତା ନ ସିଯା, ତସ୍ମା ସକଲଧମ୍ମାରମ୍ମଣମ୍ପି ତଂ ଏକଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ୱିଯ ସୁୱୱତ୍ଥାପିତେଯେୱ ତେ ଧମ୍ମେ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଇଦମେତ୍ଥ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟଂ, ‘‘ଯାୱତକଂ ଞେଯ୍ୟଂ, ତାୱତକଂ ଞାଣଂ। ଯାୱତକଂ ଞାଣଂ, ତାୱତକଂ ଞେଯ୍ୟଂ। ଞେଯ୍ୟପରିଯନ୍ତିକଂ ଞାଣଂ, ଞାଣପରିଯନ୍ତିକଂ ଞେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୩।୫) ଏୱମେକଜ୍ଝଂ ୱିସୁଂ ସକିଂ କମେନ ୱା ଇଚ୍ଛାନୁରୂପଂ ସମ୍ମା ସାମଂ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ।

ୱିଜ୍ଜାହୀତି ଏତ୍ଥ ୱିନ୍ଦିଯଂ ୱିନ୍ଦତୀତି ୱିଜ୍ଜା, ଯାଥାୱତୋ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତନୋ ୱା ପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ୱିଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜା, ତମୋକ୍ଖନ୍ଧାଦିକସ୍ସ ପଦାଲନଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋ ଏୱ ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯସ୍ସ ୱିଦିତକରଣଟ୍ଠେନପି ୱିଜ୍ଜା। ସମ୍ପନ୍ନତ୍ତାତି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ପରିପୁଣ୍ଣତ୍ତା ୱା, ଅୱିକଲତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ରାତି ଅମ୍ବଟ୍ଠସୁତ୍ତେ। ମନୋମଯିଦ୍ଧିଯାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଇମମ୍ହା କାଯା ଅଞ୍ଞଂ କାଯଂ ଅଭିନିମ୍ମିନାତି ରୂପିଂ ମନୋମଯଂ ସବ୍ବଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗଂ ଅହୀନିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୬) ଇମିନା ନଯେନ ଆଗତା ଇଦ୍ଧି ସରୀରବ୍ଭନ୍ତରେ ଅଞ୍ଞସ୍ସେୱ ଝାନମନେନ ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ମନୋମଯସ୍ସ ସରୀରସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିୱସେନ ପୱତ୍ତା ମନୋମଯିଦ୍ଧି ନାମ। ଛ ଅଭିଞ୍ଞାତି ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧାଦିକା ପଞ୍ଚାଭିଞ୍ଞାଯୋ। ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଞ୍ଚ ୱିଜ୍ଜାନଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତେ ଗହଣଂ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୱସେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସତ୍ତ ସଦ୍ଧମ୍ମା ନାମ ସଦ୍ଧା ହିରୀ ଓତ୍ତପ୍ପଂ ବାହୁସଚ୍ଚଂ ୱୀରିଯଂ ସତି ପଞ୍ଞା ଚ। ଯେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ସଦ୍ଧୋ ହୋତି, ହିରିମା, ଓତ୍ତପ୍ପୀ, ବହୁସ୍ସୁତୋ, ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ, ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତି, ପଞ୍ଞୱା ହୋତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩। ୩୩୦)। ଚତ୍ତାରି ଝାନାନୀତି ଯାନି କାନିଚି ଚତ୍ତାରି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନି।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ସୀଲାଦଯୋଯେୱ ପନ୍ନରସ ‘‘ଚରଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଇମେଯେୱ ହୀ’’ତିଆଦି। ତେନ ତେସଂ ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହତୋ ନିବ୍ବାନୁପଗମନେ ଏକଂସତୋ ସାଧନଭାୱମାହ। ଇଦାନି ତଦତ୍ଥସାଧନାଯ ଆଗମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଥାହା’’ତିଆଦିମାହ। ଭଗୱାତିଆଦି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ନିଗମନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନନୁ ଚାଯଂ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପଦା ସାୱକେସୁପି ଲବ୍ଭତୀତି? କିଞ୍ଚାପି ଲବ୍ଭତି, ନ ପନ ତଥା, ଯଥା ଭଗୱତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପଦା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଆସୱକ୍ଖଯୱିଜ୍ଜାଯ ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱସିଦ୍ଧିତୋ ଆହ ‘‘ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପଦା ଭଗୱତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପୂରେତ୍ୱା ଠିତା’’ତି। ଚତୂସୁ ଝାନେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧଭାୱେନ ଚରଣଧମ୍ମପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା କରୁଣାବ୍ରହ୍ମୱିହାରସ୍ସ ଯଥାରହଂ ତସ୍ସ ଚ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିୱସେନ ଅସାଧାରଣସଭାୱସ୍ସ ଭଗୱତି ଉପଲବ୍ଭନତୋ ଆହ ‘‘ଚରଣସମ୍ପଦା ମହାକାରୁଣିକତଂ ପୂରେତ୍ୱା ଠିତା’’ତି। ଯଥା ସତ୍ତାନଂ ଅନତ୍ଥଂ ପରିୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥେ ନିଯୋଜନଂ ପଞ୍ଞାଯ ୱିନା ନ ହୋତି, ଏୱଂ ନେସଂ ଅତ୍ଥାନତ୍ଥଜାନନଂ ସତ୍ଥୁ କରୁଣାଯ ୱିନା ନ ହୋତୀତି ଉଭଯମ୍ପି ଉଭଯତ୍ଥ ସକିଚ୍ଚକମେୱ ସିଯା। ଯତ୍ଥ ପନ ଯସ୍ସା ପଧାନଭାୱୋ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ତଂ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ, ଯଥା ଅଞ୍ଞୋପି ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋ ନିଯୋଜେତି, ତଥା ଅଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନସ୍ସେୱାଯଂ ଆୱେଣିକା ପଟିପତ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ସା ପନାଯଂ ସତ୍ଥୁ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପଦା ସାସନସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନିକତାଯ ସାୱକାନଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ଏକନ୍ତକାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତେନସ୍ସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅତ୍ତନ୍ତପାଦଯୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପରନ୍ତପୌଭଯନ୍ତପା ଗହିତା। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଏତ୍ଥ ଚ ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପଦାଯ ସତ୍ଥୁ ପଞ୍ଞାମହତ୍ତଂ ପକାସିତଂ ହୋତି, ଚରଣସମ୍ପଦାଯ କରୁଣାମହତ୍ତଂ। ତେସୁ ପଞ୍ଞାଯ ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମରଜ୍ଜପତ୍ତି, କରୁଣାଯ ଧମ୍ମସଂୱିଭାଗୋ। ପଞ୍ଞାଯ ସଂସାରଦୁକ୍ଖନିବ୍ବିଦା, କରୁଣାଯ ସଂସାରଦୁକ୍ଖସହନଂ। ପଞ୍ଞାଯ ପରଦୁକ୍ଖପରିଜାନନଂ, କରୁଣାଯ ପରଦୁକ୍ଖପତିକାରାରମ୍ଭୋ। ପଞ୍ଞାଯ ପରିନିବ୍ବାନାଭିମୁଖଭାୱୋ, କରୁଣାଯ ତଦଧିଗମୋ। ପଞ୍ଞାଯ ସଯଂ ତରଣଂ, କରୁଣାଯ ପରେସଂ ତାରଣଂ। ପଞ୍ଞାଯ ବୁଦ୍ଧଭାୱସିଦ୍ଧି, କରୁଣାଯ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧି। କରୁଣାଯ ୱା ବୋଧିସତ୍ତଭୂମିଯଂ ସଂସାରାଭିମୁଖଭାୱୋ, ପଞ୍ଞାଯ ତତ୍ଥ ଅନଭିରତି, ତଥା କରୁଣାଯ ପରେସଂ ଅଭିଂସାପନଂ, ପଞ୍ଞାଯ ସଯଂ ପରେହି ଅଭାଯନଂ। କରୁଣାଯ ପରଂ ରକ୍ଖନ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଂ ରକ୍ଖତି, ପଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ତାନଂ ରକ୍ଖନ୍ତୋ ପରଂ ରକ୍ଖତି। ତଥା କରୁଣାଯ ଅପରନ୍ତପୋ, ପଞ୍ଞାଯ ଅନତ୍ତନ୍ତପୋ, ତେନ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ ଚତୁତ୍ଥପୁଗ୍ଗଲଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି। ତଥା କରୁଣାଯ ଲୋକନାଥତା, ପଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ତନାଥତା। କରୁଣାଯ ଚସ୍ସ ନିନ୍ନତାଭାୱୋ, ପଞ୍ଞାଯ ଉନ୍ନମାଭାୱୋ। ତଥା କରୁଣାଯ ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ଜନିତାନୁଗ୍ଗହୋ, ପଞ୍ଞାନୁଗତତ୍ତା ନ ଚ ନ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱିରତ୍ତଚିତ୍ତୋ, ପଞ୍ଞାଯ ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ୱିରତ୍ତଚିତ୍ତୋ, କରୁଣାନୁଗତତ୍ତା ନ ଚ ନ ସବ୍ବସତ୍ତାନୁଗ୍ଗହାଯ ପୱତ୍ତୋ। ଯଥା ହି କରୁଣା ଭଗୱତୋ ସିନେହସୋକୱିରହିତା, ଏୱଂ ପଞ୍ଞା ଅହଂକାରମମଂକାରୱିନିମୁତ୍ତାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସୋଧିତା ପରମୱିସୁଦ୍ଧା ଗୁଣୱିସେସା ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପଦାହି ପକାସିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଇଦାନି ସୁଗତୋତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସୋଭନଗମନତ୍ତା’’ତିଆଦି। ‘‘ଗତେ ଠିତେ’’ତିଆଦୀସୁ ଗମନମ୍ପି ଗତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ‘‘ଗମନମ୍ପି ହି ଗତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। ସୋଭନନ୍ତି ସୁଭଂ, ସୁଭଭାୱୋ ୱିସୁଦ୍ଧତାଯ, ୱିସୁଦ୍ଧତା ଦୋସୱିଗମେନାତି ଆହ ‘‘ପରିସୁଦ୍ଧମନୱଜ୍ଜ’’ନ୍ତି। ଗମନଞ୍ଚ

ନାମ ବହୁୱିଧନ୍ତି ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ ଗମନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅରିଯମଗ୍ଗୋ’’ତି ଆହ। ସୋ ହି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଗତି ଅଧିଗମୋତି ଚ କତ୍ୱା ଗତଂ ଗମନନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଦାନି ତସ୍ସେୱ ଗମନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତେନ ହେସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଖେମଂ ଦିସନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ। ଅସଜ୍ଜମାନୋତି ପରିପନ୍ଥାଭାୱେନ ସୁଗତିଗମନେପି ଅସଜ୍ଜନ୍ତୋ ସଙ୍ଗଂ ଅକରୋନ୍ତୋ, ପଗେୱ ଇତରତ୍ଥ। ଅଥ ୱା ଏକାସନେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞାୱସେନେୱ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ମଗ୍ଗାନଂ ପଟିଲଦ୍ଧଭାୱତୋ ଅସଜ୍ଜମାନୋ ଅବଜ୍ଝନ୍ତୋ ଗତୋ। ଯଂ ଗମନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ସବ୍ବଗମନତ୍ଥଂ ଆୱହତି, ସବ୍ବଞ୍ଚ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ଆୱହତି, ତଦେୱ ସୋଭନଂ ନାମ, ତେନ ଚ ଭଗୱା ଗତୋତି ଆହ ‘‘ଇତି ସୋଭନଗମନତ୍ତା ସୁଗତୋ’’ତି ସୋଭନତ୍ଥୋ ସୁସଦ୍ଦୋତି କତ୍ୱା।

ଅସୁନ୍ଦରାନଂ ଦୁକ୍ଖାନଂ ସଙ୍ଖାରପ୍ପୱତ୍ତୀନଂ ଅଭାୱତୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖତ୍ତା ଏକନ୍ତତୋ ସୁନ୍ଦରଂ ନାମ ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୂତି ଆହ ‘‘ସୁନ୍ଦରଞ୍ଚେସ ଠାନଂ ଗତୋ ଅମତଂ ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି। ତେନାହ ଭଗୱା ‘‘ନିବ୍ବାନଂ ପରମଂ ସୁଖ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨।୨୧୫; ଧ। ପ। ୨୦୩-୨୦୪)। ସମ୍ମାତି ସୁଟ୍ଠୁ ସୁଟ୍ଠୁ ଗମନଞ୍ଚ ନାମ ପଟିପକ୍ଖେନ ଅନଭିଭୂତସ୍ସ ଗମନନ୍ତି ଆହ ‘‘ପହୀନେ କିଲେସେ ପୁନ ଅପଚ୍ଚାଗଚ୍ଛନ୍ତୋ’’ତି, ପହୀନାନଂ ପୁନ ଅସମୁଦାଚାରୱସେନ ଅପଚ୍ଚାଗଚ୍ଛନ୍ତୋ। ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଆଗମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ଚେତ’’ନ୍ତିଆଦି। ଏତନ୍ତି ତେନ ତେନ ମଗ୍ଗେନ ପହୀନକିଲେସାନଂ ପୁନ ଅପଚ୍ଚାଗମନଂ, ଇଦଞ୍ଚ ସିଖାପ୍ପତ୍ତଂ ସମ୍ମାଗମନଂ, ଯାଯ ଆଗମନୀଯପଟିପଦାଯ ସିଦ୍ଧଂ, ସାପି ସମ୍ମାଗମନମେୱାତି ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ସୁଗତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସମ୍ମା ୱା ଆଗତୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯାତି ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା ସମ୍ପାପନେ ଅୱିପରୀତପଟିପତ୍ତିଯା। ସବ୍ବଲୋକସ୍ସ ହିତସୁଖମେୱ କରୋନ୍ତୋତି ଏତେନ ମହାବୋଧିଯା ପଟିପଦା ଅୱିଭାଗେନ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ସବ୍ବଦା ହିତସୁଖାୱହଭାୱେନେୱ ପୱତ୍ତତୀତି ଦସ୍ସେତି। ସସ୍ସତଂ ଉଚ୍ଛେଦନ୍ତି ଇମେ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଗତୋତି ଏତେନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଗତିଂ ଦସ୍ସେତି। କାମସୁଖଂ ଅତ୍ତକିଲମଥନ୍ତି ଇମେ ଅନୁପଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଗତୋତି ଏତେନ ଅରିଯମଗ୍ଗଗତିଂ ଦସ୍ସେତି।

ତତ୍ରାତି ଯୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ଯୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଭାସନେ। ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବେ ସାଧେତବ୍ବେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ। ଅଭୂତନ୍ତି ଅଭୂତତ୍ଥଂ। ଅତ୍ଥମୁଖେନ ହି ୱାଚାଯ ଅଭୂତତା ଭୂତତା ୱା। ଅତଚ୍ଛନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ଅନତ୍ଥସଂହିତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକେନ ସମ୍ପରାଯିକେନ ୱା ଅନତ୍ଥେନ ସଂହିତଂ ଅନତ୍ଥସଂହିତଂ, ଅନତ୍ଥାୱହଂ। ନ ଅତ୍ଥୋତି ଅନତ୍ଥୋ, ଅତ୍ଥସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୋ ଅଭାୱୋ ଚ, ତେନ ସଂହିତଂ, ପିସୁଣୱାଚଂ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱମେତ୍ଥ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସପି ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମା ୱାଚା ସୀଲୱନ୍ତଂ ‘‘ଦୁସ୍ସୀଲୋ’’ତି, ଅଚଣ୍ଡାଲାଦିଂ ‘‘ଚଣ୍ଡାଲୋ’’ତିଆଦିନା ଭାସମାନସ୍ସ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଦୁତିଯା ଦୁସ୍ସୀଲଂ ‘‘ଦୁସ୍ସୀଲୋ’’ତି, ଚଣ୍ଡାଲାଦିମେୱ ‘‘ଚଣ୍ଡାଲୋ’’ତିଆଦିନା ଅୱିନଯେନ ଭାସମାନସ୍ସ। ତତିଯା ନେରଯିକାଦିକସ୍ସ ନେରଯିକାଦିଭାୱୱିଭାୱନୀକଥା ଯଥା ‘‘ଆପାଯିକୋ ଦେୱଦତ୍ତୋ ନେରଯିକୋ’’ତିଆଦିକା। ଚତୁତ୍ଥୀ ‘‘ୱେଦୱିହିତେନ ଯଞ୍ଞୱିଧିନା ପାଣାତିପାତାଦିକତଂ ସୁଗତିଂ ଆୱହତୀ’’ତି ଲୋକସ୍ସ ବ୍ୟାମୋହନକଥା। ପଞ୍ଚମୀ ଭୂତେନ ପେସୁଞ୍ଞୁପସଂହାରା କଥା। ଛଟ୍ଠା ଯୁତ୍ତପତ୍ତଟ୍ଠାନେ ପୱତ୍ତିତା ଦାନସୀଲାଦିକଥା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଂ ସମ୍ମା ଗଦତ୍ତାତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଅଭୂତାଦିଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଭୂତଂ ତଚ୍ଛଂ ଅତ୍ଥସଂହିତଂ ପିଯଂ ମନାପଂ ତତୋ ଏୱ ସମ୍ମା ସୁଟ୍ଠୁ ଗଦନତୋ ସୁଗତୋ। ଆପାଥଗମନମତ୍ତେନ କସ୍ସଚି ଅପ୍ପିଯମ୍ପି ହି ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ପିଯଂ ମନାପମେୱ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧିଯା ଲୋକସ୍ସ ହିତସୁଖାୱହତ୍ତା। ଏତ୍ଥ ପନ ଦ-କାରସ୍ସ ତ-କାରଂ କତ୍ୱା ‘‘ସୁଗତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅପରୋ ନଯୋ – ସୋଭନଂ ଗତଂ ଗମନଂ ଏତସ୍ସାତି ସୁଗତୋ। ଭଗୱତୋ ହି ୱେନେଯ୍ୟଜନୁପସଙ୍କମନଂ ଏକନ୍ତେନ ତେସଂ ହିତସୁଖନିପ୍ଫାଦନତୋ ସୋଭନଂ ଭଦ୍ଦକଂ। ତଥା ଲକ୍ଖଣାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନପ୍ପଟିମଣ୍ଡିତରୂପକାଯତାଯ ଦୁତୱିଲମ୍ବିତଖଲିତାନୁକଡ୍ଢନନିପ୍ପୀଳନୁକ୍କୁଟିକକୁଟିଲାକୁଲତାଦିଦୋସୱିରହିତଂ ୱିଲାସିତରାଜହଂସୱସଭୱାରଣମିଗରାଜଗମନଂ କାଯଗମନଂ ଞାଣଗମନଞ୍ଚ ୱିପୁଲନିମ୍ମଲକରୁଣାସତିୱୀରିଯାଦିଗୁଣୱିସେସହିତମଭିନୀହାରତୋ ଯାୱ ମହାବୋଧି ଅନୱଜ୍ଜତାଯ ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖାୱହତାଯ ଚ ସୋଭନମେୱ। ଅଥ ୱା ସଯମ୍ଭୂଞାଣେନ ସକଲମ୍ପି ଲୋକଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯୱସେନ ପରିଜାନନ୍ତୋ ସମ୍ମା ଗତୋ ଅୱଗତୋତି ସୁଗତୋ। ତଥା ଲୋକସମୁଦଯଂ ପହାନାଭିସମଯୱସେନ ପଜହନ୍ତୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତଂ ଆପାଦେନ୍ତୋ ସମ୍ମା ଗତୋ ଅତୀତୋତି ସୁଗତୋ। ଲୋକନିରୋଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମଯୱସେନ ସମ୍ମା ଗତୋ ଅଧିଗତୋତି ସୁଗତୋ। ଲୋକନିରୋଧଗାମିନିଂ ପଟିପଦଂ ଭାୱନାଭିସମଯୱସେନ ସମ୍ମା ଗତୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ସୁଗତୋ। ତଥା ଯଂ ଇମସ୍ସ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ପତ୍ତଂ ପରିଯେସିତଂ ଞାତଂ ଅନୁୱିଚରିତଂ ମନସା, ସବ୍ବଂ ତଂ ହତ୍ଥତଲେ ଆମଲକଂ ୱିଯ ସମ୍ମା ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଗତୋ ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସୀତି ସୁଗତୋ।

ଇଦାନି ଲୋକୱିଦୂତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ପକାସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସବ୍ବଥା ୱିଦିତଲୋକତ୍ତା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସବ୍ବଥାତି ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ, ଯୋ ଯୋ ଲୋକୋ ଯେନ ଯେନ ପକାରେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ତେନ ତେନ ପକାରେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେ ପନ ପକାରେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଭାୱତୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସଭାୱତୋତି ଦୁକ୍ଖସଭାୱତୋ। ସବ୍ବୋ ହି ଲୋକୋ ଦୁକ୍ଖସଭାୱୋ। ଯଥାହ ‘‘ସଂଖିତ୍ତେନ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖା’’ତି। ସମୁଦଯତୋତି ଯତୋ ସମୁଦେତି, ତତୋ ତଣ୍ହାଦିତୋ। ନିରୋଧତୋତି ଯତ୍ଥ ସୋ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତତୋ ୱିସଙ୍ଖାରତୋ। ନିରୋଧୂପାଯତୋତି ଯେନ ୱିଧିନା ସୋ ନିରୋଧୋ ପତ୍ତବ୍ବୋ, ତତୋ ଅରିଯମଗ୍ଗତୋ ଇତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ପକାରସ୍ସ ଅଭାୱା। ଇତି ‘‘ସବ୍ବଥା ଲୋକଂ ଅୱେଦୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ତଦତ୍ଥସାଧକଂ ସୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ

‘‘ଯତ୍ଥ ଖୋ, ଆୱୁସୋ’’ତିଆଦିମାହ। ଇଦଞ୍ଚ ସୁତ୍ତଂ ‘‘ଯତ୍ଥ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ନ ଜାଯତି…ପେ… ନ ଉପପଜ୍ଜତି, ସକ୍କା ନୁ ଖୋ ସୋ, ଭନ୍ତେ, ଗମନେନ ଲୋକସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ଞାତୁଂ ୱା ଦଟ୍ଠୁଂ ୱା ପାପୁଣିତୁଂ ୱା’’ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୦୭; ଅ। ନି। ୪।୪୫) ଓକାସଲୋକସ୍ସ ଗତିଂ ସନ୍ଧାଯ ରୋହିତଦେୱପୁତ୍ତେନ ପୁଟ୍ଠୋ ଭଗୱା ଅଭାସି। ତତ୍ଥ ନ ଜାଯତୀତିଆଦିନା ଉଜୁକଂ ଜାତିଆଦୀନି ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ନ ଚୱତି ନ ଉପପଜ୍ଜତୀତି ପଦଦ୍ୱଯେନ ଅପରାପରଂ ଚୱନୁପପତନାନି ପଟିକ୍ଖିପତି। କେଚି ପନ ‘‘ନ ଜାଯତୀତିଆଦି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଇତରଂ ଓପପାତିକୱସେନା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତନ୍ତି ଜାତିଆଦିରହିତଂ। ଗମନେନାତି ପଦସା ଗମନେନ। ଲୋକସ୍ସନ୍ତନ୍ତି ସଙ୍ଖାରଲୋକସ୍ସ ଅନ୍ତଭୂତଂ ନିବ୍ବାନଂ। ଞାତେଯ୍ୟନ୍ତି ଜାନିତବ୍ବଂ। ଦଟ୍ଠେଯ୍ୟନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପତ୍ତେଯ୍ୟନ୍ତି ପତ୍ତବ୍ବଂ। ‘‘ଞାତାଯଂ ଦିଟ୍ଠାଯଂ ପତ୍ତାଯ’’ନ୍ତି ୱା ପାଠୋ, ତତ୍ଥ ଗମନେନ ଲୋକସ୍ସନ୍ତଂ ଞାତା ଅଯଂ ଦିଟ୍ଠା ଅଯଂ ପତ୍ତା ଅଯନ୍ତି ନ ୱଦାମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଯନ୍ତି ନିବ୍ବାନତ୍ଥିକୋ।

କାମଂ ପଦସା ଗମନେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ଲୋକସ୍ସନ୍ତଂ ଞାତୁଂ ଦଟ୍ଠୁଂ ପତ୍ତୁଂ ୱା ନ ସକ୍କା, ଅପି ଚ ପରିମିତପରିଚ୍ଛିନ୍ନଟ୍ଠାନେ ତଂ ପଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ଦସ୍ସେମୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅପି ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ବ୍ୟାମମତ୍ତେ କଳେୱରେତି ବ୍ୟାମପ୍ପମାଣେ ଅତ୍ତଭାୱେ। ଇମିନା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତି। ସସଞ୍ଞିମ୍ହୀତି ସଞ୍ଞାଯ ସହିତେ। ଇମିନା ସଞ୍ଞାସୀସେନ ୱେଦନାଦଯୋ ତଯୋ ଖନ୍ଧେ ଦସ୍ସେତି ସଞ୍ଞାସହିତତ୍ତା ଏୱ। ସମନକେତି ସୱିଞ୍ଞାଣକେତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମିନା ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତି, ଅୱିଞ୍ଞାଣକେ ପନ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନରୂପସମୁଦାଯମତ୍ତେ ପଞ୍ଞାପେତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଲୋକନ୍ତି ଖନ୍ଧାଦିଲୋକଂ। ଲୋକନିରୋଧନ୍ତି ତସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ନିରୁଜ୍ଝନଂ ନିବ୍ବାନମେୱ ୱା। ନିବ୍ବାନମ୍ପି ହି ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ପଞ୍ଞାପନତୋ ସରୀରସ୍ମିଂଯେୱ ପଞ୍ଞାପେତି। ଅଦେସମ୍ପି ହି ତଂ ଯେସଂ ନିରୋଧୋ, ତେସଂ ୱସେନ ଦେସତୋପି ଉପଚାରୱସେନ ନିଦ୍ଦିସୀଯତି ଯଥା ‘‘ଚକ୍ଖୁଂ ଲୋକେ ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପଂ, ଏତ୍ଥେସା ତଣ୍ହା ପହୀଯମାନା ପହୀଯତି, ଏତ୍ଥ ନିରୁଜ୍ଝମାନା ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୪୦୧; ମ। ନି। ୧।୧୩୪; ୱିଭ। ୨୦୪)।

ଗମନେନାତି ପାକତିକଗମନେନ। ଲୋକସ୍ସନ୍ତୋତି ସଙ୍ଖାରଲୋକସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ଅନ୍ତକିରିଯାଯ ହେତୁଭୂତଂ ନିବ୍ବାନଂ। କୁଦାଚନନ୍ତି କଦାଚିପି। ଅପ୍ପତ୍ୱାତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ଅନଧିଗନ୍ତ୍ୱା। ପମୋଚନନ୍ତି ପମୁତ୍ତି ନିସ୍ସରଣଂ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଲୋକନ୍ତଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ମୁତ୍ତି ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା। ହୱେତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଲୋକୱିଦୂତି ସଭାୱାଦିତୋ ସବ୍ବଂ ଲୋକଂ ୱିଜାନନ୍ତୋ। ସୁମେଧୋତି ସୁନ୍ଦରପଞ୍ଞୋ। ଲୋକନ୍ତଗୂତି ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯେନ ଲୋକଂ ୱିଦିତ୍ୱା ପହାନାଭିସମଯେନ ଲୋକନ୍ତଗୂ। ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସ ପରିନିଟ୍ଠିତତ୍ତା ୱୁସିତବ୍ରହ୍ମଚରିଯୋ। ସବ୍ବେସଂ କିଲେସାନଂ ସମିତତ୍ତା ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମାନଂ ୱା ଅଭିସମିତତ୍ତା ସମିତାୱୀ। ନାସୀସତୀତି ନ ପତ୍ଥେତି, ଯଥା ଇମଂ ଲୋକଂ, ଏୱଂ ପରଞ୍ଚ ଲୋକଂ ନାସୀସତି ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକତ୍ତା।

ଏୱଂ ଯଦିପି ଲୋକୱିଦୂତା ଅନୱସେସତୋ ଦସ୍ସିତା ସଭାୱାଦିତୋ ଦସ୍ସିତତ୍ତା, ଲୋକୋ ପନ ଏକଦେସେନେୱ ୱୁତ୍ତୋତି ତଂ ଅନୱସେସତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପି ଚ ତଯୋ ଲୋକା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ସମୂହୋ ସନ୍ତାନୋ ଚ ସତ୍ତଲୋକୋ। ରୂପାଦୀସୁ ସତ୍ତୱିସତ୍ତତାଯ ସତ୍ତୋ, ଲୋକୀଯତି ଏତ୍ଥ କୁସଲାକୁସଲଂ ତବ୍ବିପାକୋ ଚାତି ଲୋକୋ। ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧାନଂ ରୂପାଦୀନଂ ସମୂହୋ ସନ୍ତାନୋ ଚ ଓକାସଲୋକୋ ଲୋକୀଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଜଙ୍ଗମା ଥାୱରା ଚ ତେସଞ୍ଚ ଓକାସଭୂତୋତି କତ୍ୱା। ତଦାଧାରତାଯ ହେସ ‘‘ଭାଜନଲୋକୋ’’ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ଉଭଯେପି ଖନ୍ଧା ସଙ୍ଖାରଲୋକୋ ପଚ୍ଚଯେହି ସଙ୍ଖରୀଯନ୍ତି ଲୁଜ୍ଜନ୍ତି ପଲୁଜ୍ଜନ୍ତି ଚାତି। ଆହାରଟ୍ଠିତିକାତି ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତିକା, ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିକାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ଆହାରସଦ୍ଦୋ ‘‘ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାଯା’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨) ୱିଯ। ଏୱଞ୍ହି ‘‘ସବ୍ବେ ସତ୍ତା’’ତି ଇମିନା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାପି ପରିଗ୍ଗହିତା ହୋନ୍ତି। ସା ପନାଯଂ ଆହାରଟ୍ଠିତିକତା ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ସଙ୍ଖାରଧମ୍ମୋ, ନ ସତ୍ତଧମ୍ମୋତି ଆହ ‘‘ଆହାରଟ୍ଠିତିକାତି ଆଗତଟ୍ଠାନେ ସଙ୍ଖାରଲୋକୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି।

ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ସବ୍ବେ ସତ୍ତା’’ତି ଇଦଂ କଥନ୍ତି? ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନଦେସନାତି ନାଯଂ ଦୋସୋ। କସ୍ମା ପନ ଭଗୱା କତ୍ଥଚି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, କତ୍ଥଚି ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀତି? ଦେସନାୱିଲାସତୋ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯତୋ ଚ। ଦେସନାୱିଲାସପ୍ପତ୍ତା ହି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ, ତେ ଯଥାରୁଚି କତ୍ଥଚି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା କତ୍ଥଚି ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି। ଯେ ୱା ପନ ୱେନେଯ୍ୟା ସାସନକ୍କମଂ ଅନୋତିଣ୍ଣା, ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନଂ ଦେସନଂ ଦେସେନ୍ତି। ଯେ ଚ ଓତିଣ୍ଣା, ତେସଂ ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନଂ। ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚୱିସଯା ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଦେସନା, ଇତରା ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚୱିସଯା। ପୁରିମା କରୁଣାନୁକୂଲା, ଇତରା ପଞ୍ଞାନୁକୂଲା। ସଦ୍ଧାନୁସାରୀଗୋତ୍ତାନଂ ୱା ପୁରିମା। ତେ ହି ପୁଗ୍ଗଲପ୍ପମାଣିକା, ପଚ୍ଛିମା ଧମ୍ମାନୁସାରୀଗୋତ୍ତାନଂ। ସଦ୍ଧାଚରିତତାଯ ୱା ଲୋକାଧିପତୀନଂ ୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା, ପଞ୍ଞାଚରିତତାଯ ଧମ୍ମାଧିପତୀନଂ ୱସେନ ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନା। ପୁରିମା ଚ ନେଯ୍ୟତ୍ଥା, ପଚ୍ଛିମା ନୀତତ୍ଥା। ଇତି ଭଗୱା ତଂ ତଂ ୱିସେସଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦୁୱିଧଂ ଦେସନଂ ଦେସେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ସସ୍ସତାଦିୱସେନ ‘‘ଅତ୍ତା ଲୋକୋ’’ତି ପରିକପ୍ପନା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସତ୍ତୱିସଯା, ନ ସଙ୍ଖାରୱିସଯାତି ଆହ ‘‘ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋତି ୱା ଅସସ୍ସତୋ ଲୋକୋତି ୱାତି ଆଗତଟ୍ଠାନେ ସତ୍ତଲୋକୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି। ଯାୱତା ଚନ୍ଦିମସୂରିଯା ପରିହରନ୍ତୀତି ଯତ୍ତକେ ଠାନେ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯା

ପରିୱତ୍ତନ୍ତି ପରିବ୍ଭମନ୍ତି। ଦିସା ଭନ୍ତି ୱିରୋଚମାନାତି ତେସଂ ପରିବ୍ଭମନେନେୱ ତା ତା ଦିସା ପଭସ୍ସରା ହୁତ୍ୱା ୱିରୋଚନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଦିସାତି ଉପଯୋଗବହୁୱଚନଂ, ତସ୍ମା ସଯଂ ୱିରୋଚମାନା ଚନ୍ଦିମସୂରିଯା ଯତ୍ତକା ଦିସା ଭନ୍ତି ସୋଭେନ୍ତି ଓଭାସଯନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତାୱ ସହସ୍ସଧା ଲୋକୋତି ତତ୍ତକେନ ପମାଣେନ ସହସ୍ସପ୍ପକାରୋ ଓକାସଲୋକୋ, ସହସ୍ସଲୋକଧାତୁଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ''ତାୱସହସ୍ସୱା''ତି ୱା ପାଠୋ, ତାୱ ତତ୍ତକଂ ସହସ୍ସଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ତାୱସହସ୍ସୱା। ଏତ୍ଥାତି ସହସ୍ସଲୋକଧାତୁସଙ୍ଖାତେ ଲୋକେ।

ତମ୍ପୀତି ତିୱିଧମ୍ପି ଲୋକଂ। ସବ୍ବଥା ଅୱେଦୀତି ସବ୍ବପ୍ପକାରତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝି। କଥଂ ପଟିୱିଜ୍ଝୀତି ଆହ ''ତଥା ହୀ''ତିଆଦି। ତଥା ହିସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ''ସବ୍ବଥା ୱିଦିତୋ''ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅସ୍ସାତି ଅନେନ ଭଗୱତା। ଏକୋ ଲୋକୋ ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ଆହାରଟ୍ଠିତିକାତି ଯାଯ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାଯ କଥାଯ ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତା ୱୁତ୍ତା, ତାଯ ସବ୍ବୋ ସଙ୍ଖାରଲୋକୋ ଏକୱିଧୋ ପକାରନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଦ୍ୱେ ଲୋକାତିଆଦୀସୁପି ଇମିନାୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନାମଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣଂ ତସ୍ସ ଅଲୋକସଭାୱତ୍ତା। ନନୁ ଚ ''ଆହାରଟ୍ଠିତିକା''ତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯ ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମାନମ୍ପି ଲୋକତା ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟାନଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଧମ୍ମାନଂ ଇଧ ଲୋକୋତି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଅଥ ୱା ନ ଲୁଜ୍ଜତି ନ ପଲୁଜ୍ଜତୀତି ଯୋ ଗହିତୋ ତଥା ନ ହୋତି, ସୋ ଲୋକୋତି ତଂଗହଣରହିତାନଂ ଲୋକୁତ୍ତରାନଂ ନତ୍ଥି ଲୋକତା।

ତିସ୍ସୋ ୱେଦନାତି ସୁଖଦୁକ୍ଖୋପେକ୍ଖାୱସେନ। ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରାତି କବଳୀକାରାହାରୋ ଫସ୍ସାହାରୋ ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରୋ ୱିଞ୍ଞାଣାହାରୋତି ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା। ତତ୍ଥ କବଳୀକାରାହାରୋ ଓଜଟ୍ଠମକଂ ରୂପଂ ଆହରତୀତି ଆହାରୋ। ଫସ୍ସୋ ତିସ୍ସୋ ୱେଦନା ଆହରତୀତି ଆହାରୋ। ମନୋସଞ୍ଚେତନା ତୀସୁ ଭୱେସୁ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଆହରତୀତି ଆହାରୋ। ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ନାମରୂପଂ ଆହରତୀତି ଆହାରୋ। ଉପାଦାନାନଂ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ଖନ୍ଧା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା। ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ଆଯତନାନୀତି ଚକ୍ଖାଯତନାଦିମନାଯତନପରିଯନ୍ତାନି। ସତ୍ତ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋତି ନାନତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ନାନତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ଏକତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ଏକତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ହେଟ୍ଠିମା ଚ ତଯୋ ଆରୁପ୍ପାତି ଇମା ସତ୍ତ ''ୱିଞ୍ଞାଣଂ ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥାତି ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତତ୍ଥ ନାନତ୍ତଂ କାଯୋ ଏତେସଂ, ନାନତ୍ତୋ ୱା କାଯୋ ଏତେସନ୍ତି ନାନତ୍ତକାଯା, ନାନତ୍ତସଞ୍ଞା ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ଇମିନା ନଯେନ ସେସପଦେସୁପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସବ୍ବେ ମନୁସ୍ସା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୨୭; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୭।୪୪-୪୫) ଛକାମାୱଚରା ଚ ଦେୱା ଏକଚ୍ଚେ ଚ ୱିନିପାତିକା ''ନାନତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅପରିମାଣେସୁ ହି ଚକ୍କୱାଳେସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ୱଣ୍ଣସଣ୍ଠାନାଦିୱସେନ ଦ୍ୱେପି ଏକସଦିସା ନତ୍ଥି। ଯେପି କତ୍ଥଚି ଯମକଭାତରୋ ୱଣ୍ଣେନ ୱା ସଣ୍ଠାନେନ ୱା ଏକସଦିସା ହୋନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ଆଲୋକିତୱିଲୋକିତକଥିତହସିତଗମନଠାନାଦୀହି ୱିସେସୋ ହୋତିଯେୱ, ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞା ଚ ନେସଂ ତିହେତୁକାପି ଦୁହେତୁକାପି ଅହେତୁକାପି ହୋତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବେପି ମନୁସ୍ସା ନାନତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ଛକାମାୱଚରଦେୱେସୁ ଚ କେସଞ୍ଚି କାଯୋ ନୀଲୋ ହୋତି, କେସଞ୍ଚି ପୀତାଦିୱଣ୍ଣୋ, ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞା ଚ ନେସଂ ଦୁହେତୁକାପି ତିହେତୁକାପି ହୋତି, ତସ୍ମା ତେପି ନାନତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ଏକଚ୍ଚେ ୱିନିପାତିକା ପନ ଚତୁଅପାଯୱିନିମୁତ୍ତକା ଉତ୍ତରମାତା ଯକ୍ଖିନୀ, ପିଯଙ୍କରମାତା, ଧମ୍ମଗୁତ୍ତାତି ଏୱମାଦଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଏତେସଞ୍ହି ଓଦାତକାଳଅମଙ୍ଗୁରଚ୍ଛୱିସାମୱଣ୍ଣାଦିୱସେନ ଚେୱ କିସଥୂଲରସ୍ସଦୀଘାଦିୱସେନ ଚ କାଯୋ ନାନା ହୋତି, ମନୁସ୍ସାନଂ ୱିଯ ତିହେତୁକଦୁହେତୁକାହେତୁକୱସେନ ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞାପି, ତେ ପନ ଦେୱା ୱିଯ ନ ମହେସକ୍ଖା , କପଣମନୁସ୍ସା ୱିଯ ଅପ୍ପେସକ୍ଖା ଦୁଲ୍ଲଭଘାସଚ୍ଛାଦନା ଦୁକ୍ଖପୀଳିତା ୱିହରନ୍ତି, ଏକଚ୍ଚେ କାଳପକ୍ଖେ ଦୁକ୍ଖିତା ଜୁଣ୍ହପକ୍ଖେ ସୁଖିତା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ସୁଖସମୁସ୍ସଯତୋ ୱିନିପତିତତ୍ତା ସୁଖସମୁସ୍ସଯତୋ ୱିନିପାତୋ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱିନିପାତିକାତି ୱୁତ୍ତା ସତିପି ଦେୱଭାୱେ ଦିବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ। ଯେ ପନେତ୍ଥ ତିହେତୁକା, ତେସଂ ଧମ୍ମାଭିସମଯୋପି ହୋତି। ପିଯଙ୍କରମାତା ହି ଯକ୍ଖିନୀ ପଚ୍ଚୂସସମଯେ ଅନୁରୁଦ୍ଧତ୍ଥେରସ୍ସ ଧମ୍ମଂ ସଜ୍ଝାଯତୋ ସୁତ୍ୱା –

''ମା ସଦ୍ଦଂ କରି ପିଯଙ୍କର, ଭିକ୍ଖୁ ଧମ୍ମପଦାନି ଭାସତି;

ଅପିଚ ଧମ୍ମପଦଂ ୱିଜାନିଯ, ପଟିପଜ୍ଜେମ ହିତାଯ ନୋ ସିଯା।

''ପାଣେସୁ ଚ ସଂଯମାମସେ, ସମ୍ପଜାନମୁସା ନ ଭଣାମସେ;

ସିକ୍ଖେମ ସୁସୀଲ୍ୟମତ୍ତନୋ, ଅପି ମୁଚ୍ଚେମ ପିସାଚଯୋନିଯା''ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୦) –

ଏୱଂ ପୁତ୍ତକଂ ସଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ତଂ ଦିୱସଂ ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ ପତ୍ତା। ଉତ୍ତରମାତା ପନ ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱାୱ ସୋତାପନ୍ନା ଜାତା। ଏୱମିମେପି କାଯସ୍ସ ଚେୱ ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞାଯ ଚ ନାନତ୍ତା ''ନାନତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ''ତ୍ୱେୱ ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତମହାବ୍ରହ୍ମସଙ୍ଖାତା ପନ ହୀନମଜ୍ଝିମପଣୀତଭେଦଭିନ୍ନେନ ପଠମଜ୍ଝାନେନ ନିବ୍ବତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମକାଯିକା ଚେୱ ଚତୂସୁ ଅପାଯେସୁ ସତ୍ତା ଚ ''ନାନତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଏତେସୁ ହି ବ୍ରହ୍ମକାଯିକେସୁ ବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତାନଂ କାଯୋ ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜେହି ପମାଣତୋ ୱିପୁଲତରୋ ହୋତି, ମହାବ୍ରହ୍ମାନଂ କାଯୋ ପନ ବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତେହିପି ପମାଣତୋ ୱିପୁଲତରୋ ହୋତି। କାମଞ୍ଚ ନେସଂ ପଭାୱସେନପି କାଯୋ ହେଟ୍ଠିମହେଟ୍ଠିମେହି ଉଳାରତରୋ ହୋତି, ତଂ ପନ ଇଧ ଅପ୍ପମାଣଂ। ତଥା ହି ପରିତ୍ତାଭାଦୀନଂ ପରିତ୍ତସୁଭାଦୀନଞ୍ଚ କାଯେ ସତିପି ପଭାୱେମତ୍ତେ ଏକତ୍ତୱସେନେୱ ୱୱତ୍ଥପୀଯତୀତି ''ଏକତ୍ତକାଯା''ତ୍ୱେୱ ତେ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଏୱମିମେ ବ୍ରହ୍ମକାଯିକା କାଯସ୍ସ ନାନତ୍ତା ପଠମଜ୍ଝାନୱିପାକୱସେନ ପନ ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞାଯ ଚ ଏକତ୍ତା ନାନତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ଯଥା ଚ ତେ, ଏୱଂ ଚତୂସୁ ଅପାଯେସୁ ସତ୍ତା। ନିରଯେସୁ ହି କେସଞ୍ଚି ଗାୱୁତଂ, କେସଞ୍ଚି ଅଡ୍ଢଯୋଜନଂ, କେସଞ୍ଚି ଯୋଜନଂ ଅତ୍ତଭାୱୋ ହୋତି, ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ପନ ଯୋଜନସତିକୋ ଜାତୋ। ତିରଚ୍ଛାନେସୁପି କେଚି ଖୁଦ୍ଦକା, କେଚି ମହନ୍ତା, ପେତ୍ତିୱିସଯେପି କେଚି ସଟ୍ଠିହତ୍ଥା, କେଚି ଅସୀତିହତ୍ଥା ହୋନ୍ତି, କେଚି ସୁୱଣ୍ଣା, କେଚି ଦୁବ୍ବଣ୍ଣା, ତଥା କାଲକଞ୍ଚିକା ଅସୁରା। ଅପି ଚେତ୍ଥ ଦୀଘପିଟ୍ଠିକପେତା ନାମ ସଟ୍ଠିଯୋଜନିକାପି ହୋନ୍ତି, ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞା ପନ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଅକୁସଲୱିପାକାହେତୁକାୱ ହୋତି। ଇତି ଆପାଯିକାପି ''ନାନତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ''ତ୍ୱେୱ ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି।

ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଭୂମିକା ପନ ପରିତ୍ତାଭା ଅପ୍ପମାଣାଭା ଆଭସ୍ସରା ''ଏକତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ନେସଞ୍ହି ସବ୍ବେସଂ କାଯୋ ଏକପ୍ପମାଣୋୱ ହୋତି, ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞା ପନ ଦୁତିଯତତିଯଜ୍ଝାନୱିପାକୱସେନ ନାନା ହୋତି।

ପରିତ୍ତସୁଭା ଅପ୍ପମାଣସୁଭା ସୁଭକିଣ୍ହା ପନ ତତିଯଜ୍ଝାନଭୂମିକା ଏକତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ। ତେସଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ କାଯସ୍ସ ଚେୱ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱିପାକୱସେନ ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞାଯ ଚ ଏକତ୍ତା। ''ୱେହପ୍ଫଲାପି ଇମଂଯେୱ ଚତୁତ୍ଥୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଂ ଭଜନ୍ତି କାଯସ୍ସ ଚେୱ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନୱିପାକୱସେନ ପଟିସନ୍ଧିସଞ୍ଞାଯ ଚ ଏକରୂପତ୍ତା। ସୁଦ୍ଧାୱାସା ପନ ଅପୁନରାୱତ୍ତନତୋ ୱିୱଟ୍ଟପକ୍ଖେ ଠିତା, ନ ସବ୍ବକାଲିକା। କପ୍ପସତସହସ୍ସମ୍ପି ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟମ୍ପି ବୁଦ୍ଧସୁଞ୍ଞେ ଲୋକେ ନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ସୋଳସକପ୍ପସହସ୍ସବ୍ଭନ୍ତରେ ବୁଦ୍ଧେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତେସ୍ୱେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତିସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଖନ୍ଧାୱାରଟ୍ଠାନସଦିସା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ନେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଂ, ନ ସତ୍ତାୱାସଂ ଭଜନ୍ତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ମହାସୀୱତ୍ଥେରୋ ପନ ''ନ ଖୋ ପନ ସୋ ସାରିପୁତ୍ତ ଆୱାସୋ ସୁଲଭରୂପୋ, ଯୋ ମଯା ଅନାୱୁଟ୍ଠପୁବ୍ବୋ ଇମିନା ଦୀଘେନ ଅଦ୍ଧୁନା ଅଞ୍ଞତ୍ର ସୁଦ୍ଧାୱାସେହି ଦେୱେହୀ''ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୧୬୦) ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ ''ସୁଦ୍ଧାୱାସାପି ଚତୁତ୍ଥୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଂ ଚତୁତ୍ଥସତ୍ତାୱାସଂ ଭଜନ୍ତୀ''ତି ୱଦତି, ତଂ ଅପ୍ପଟିବାହିଯତ୍ତା ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ। ତସ୍ମା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତଂ ଅପନେତ୍ୱା ପରିତ୍ତସୁଭାଦୀସୁ ଅକନିଟ୍ଠପରିଯୋସାନାସୁ ନୱସୁ ଭୂମୀସୁ ସତ୍ତା ''ଏକତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ''ତି ଗହେତବ୍ବା।

ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା ପନ ୱିଞ୍ଞାଣାଭାୱା ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗହଂ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତଥା ହି ଅନୁପ୍ପନ୍ନେ ବୁଦ୍ଧେ ତିତ୍ଥାଯତନେ ପବ୍ବଜିତା ୱାଯୋକସିଣେ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ''ଧୀ ଚିତ୍ତଂ, ଧୀ ଚିତ୍ତଂ, ଚିତ୍ତସ୍ସ ନାମ ଅଭାୱୋଯେୱ ସାଧୁ। ଚିତ୍ତଞ୍ହି ନିସ୍ସାଯ ୱଧବନ୍ଧାଦିପଚ୍ଚଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଚିତ୍ତେ ଅସତି ନତ୍ଥେତ''ନ୍ତି ଖନ୍ତିଂ ରୁଚିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅପରିହୀନଜ୍ଝାନା କାଲଂ କତ୍ୱା ରୂପପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଅସଞ୍ଞଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଯୋ ଯସ୍ସ ଇରିଯାପଥୋ ମନୁସ୍ସଲୋକେ ପଣିହିତୋ ଅହୋସି, ସୋ ତେନ ଇରିଯାପଥେନ ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ପଞ୍ଚ କପ୍ପସତାନି ଠିତୋ ୱା ନିସିନ୍ନୋ ୱା ନିପନ୍ନୋ ୱା ହୋତି। ଏୱଂ ଚିତ୍ତୱିରାଗଭାୱନାୱସେନ ତେସଂ ତତ୍ଥ ୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପୱତ୍ତି ନ ହୋତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣାଭାୱତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଂ ତେ ନ ଭଜନ୍ତି। ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ପନ ଯଥେୱ ସଞ୍ଞାଯ, ଏୱଂ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସପି ସୁଖୁମତ୍ତା ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁ ସଙ୍ଗହଂ ନ ଗଚ୍ଛତି। ତଞ୍ହି ସଞ୍ଞାଯ ୱିଯ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସପି ସଙ୍ଖାରାୱସେସସୁଖୁମଭାୱପ୍ପତ୍ତତ୍ତା ପରିବ୍ଯତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚାଭାୱତୋ ନେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଂ , ନ ଚ ସବ୍ବସୋ ଅୱିଞ୍ଞାଣଂ ହୋତୀତି ନେୱୱିଞ୍ଞାଣା ନାୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତସ୍ମା ପରିପ୍ଫୁଟୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚୱନ୍ତୀସୁ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତୀସୁ ସଙ୍ଗହଂ ନ ଗଚ୍ଛତି। ତସ୍ମା ୱିନିପାତିକେହି ସଦ୍ଧିଂ ଛକାମାୱଚରଦେୱା ମନୁସ୍ସା ଚ ନାନତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିକା ଅପାଯସତ୍ତା ଚ ନାନତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଭୂମିକା ଏକତ୍ତକାଯା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞିନୋ, ତତିଯଜ୍ଝାନଭୂମିକା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସେସା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଭୂମିକା ଚ ଏକତ୍ତକାଯା ଏକତ୍ତସଞ୍ଞିନୋତି ଇମା ଚତସ୍ସୋ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନାଦିହେଟ୍ଠିମାରୁପ୍ପତ୍ତଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ''ସତ୍ତ ୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋ''ତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅଟ୍ଠ ଲୋକଧମ୍ମାତି ଲାଭୋ ଅଲାଭୋ ଯସୋ ଅଯସୋ ନିନ୍ଦା ପସଂସା ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଇମେ ଅଟ୍ଠ ଲୋକସ୍ସ ଧମ୍ମତ୍ତା ଲୋକଧମ୍ମା। ଇମେ ହି ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଅୱସ୍ସଂଭାୱିନୋ ଧମ୍ମା, ତସ୍ମା ଏତେହି ୱିନିମୁତ୍ତୋ ନାମ କୋଚି ସତ୍ତୋ ନତ୍ଥି। ତେ ହି ଅପରାପରଂ କଦାଚି ଲୋକଂ ଅନୁପତନ୍ତି, କଦାଚି ତେ ଲୋକୋ ଚ ଅନୁପତତି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ଅଟ୍ଠିମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକଧମ୍ମା ଲୋକଂ ଅନୁପରିୱତ୍ତନ୍ତି, ଲୋକୋ ଚ ଅଟ୍ଠ ଲୋକଧମ୍ମେ ଅନୁପରିୱତ୍ତତୀ''ତି (ଅ॰ ନି॰ ୮।୬)। ଘାସଚ୍ଛାଦନାଦୀନଂ ଲଦ୍ଧି, ତାନି ଏୱ ୱା ଲଦ୍ଧବ୍ବତୋ ଲାଭୋ। ତଦଭାୱୋ ଅଲାଭୋ। ଲାଭଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ

ତବ୍ବିସଯୋ ଅନୁରୋଧୋ ଗହିତୋ, ଅଲାଭଗ୍ଗହଣେନ ୱିରୋଧୋ। ଏୱଂ ଯସାଦୀସୁପି ତବ୍ବିସଯଅନୁରୋଧୱିରୋଧାନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଲାଭେ ପନ ଆଗତେ ଅଲାଭୋ ଆଗତୋୟେୱ ହୋତୀତି ଲାଭୋ ଚ ଅଲାଭୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋ। ଯସାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତଥା ଚ ଲୋହିତେ ସତି ତଦୁପଘାତୱସେନ ପୁବ୍ବୋ ୱିଯ ଲାଭାଦୀସୁ ଅନୁରୋଧେ ସତି ଅଲାଭାଦୀସୁ ୱିରୋଧୋ ଲଦ୍ଧାୱସରୋ ଏୱ ହୋତି।

ନୱ ସତ୍ତାୱାସାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯୋ ଏୱ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପେହି ସଦ୍ଧିଂ "ନୱ ସତ୍ତାୱାସା"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ସତ୍ତା ଆୱସନ୍ତି ଏତେସୂତି ସତ୍ତାୱାସା, ନାନତ୍ତକାଯନାନତ୍ତସଞ୍ଞୀଆଦିଭେଦା ସତ୍ତନିକାଯା। ତେ ହି ସତ୍ତନିକାଯା ତପ୍ପରିଯାପନ୍ନାନଂ ସତ୍ତାନଂ ତାଯ ଏୱ ତପ୍ପରିଯାପନ୍ନତାଯ ଆଧାରୋ ୱିଯ ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହନ୍ତି ସମୁଦାଯାଧାରତାଯ ଅୱଯୱସ୍ସ ଯଥା "ରୁକ୍ଖେ ସାଖା"ତି। ସୁଦ୍ଧାୱାସାନମ୍ପି ସତ୍ତାୱାସଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ।

ଦସାଯତନାନୀତି ଅରୂପସଭାୱଂ ମନାଯତନଂ ରୂପାରୂପାଦିମିସ୍ସକଂ ଧମ୍ମାଯତନଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା କେୱଲଂ ରୂପଧମ୍ମାନଂୟେୱ ୱସେନ ଚକ୍ଖାଯତନାଦଯୋ ପଞ୍ଚ, ରୂପାଯତନାଦଯୋ ପଞ୍ଚାତି ଦସାଯତନାନି ୱୁତ୍ତାନି, ମନାଯତନଧମ୍ମାଯତନେହି ପନ ସଦ୍ଧିଂ ତାନିୟେୱ "ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନୀ"ତି ୱୁତ୍ତାନି।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଚକ୍ଖାଦଯୋ "ଆଯତନାନୀ"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି? ଆଯତନତୋ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୧୫୪) ଆଯାନଂ ୱା ତନନତୋ ଆଯତସ୍ସ ଚ ନଯନତୋ ଆଯତନାନି। ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀସୁ ହି ତଂତଂଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ସେନ ସେନ ଅନୁଭୱନାଦିନା କିଚ୍ଚେନ ଆଯତନ୍ତି ଉଟ୍ଠହନ୍ତି ଘଟନ୍ତି ୱାଯମନ୍ତି, ତେ ଚ ପନ ଆଯଭୂତେ ଧମ୍ମେ ଏତାନି ତନୋନ୍ତି ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତି, ଇଦଞ୍ଚ ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ପୱତ୍ତଂ ଅତିୱିଯ ଆଯତଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ଯାୱ ନ ନିୱତ୍ତତି, ତାୱ ନଯନ୍ତି ପୱତ୍ତଯନ୍ତି, ତସ୍ମା "ଆଯତନାନୀ"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅପି ଚ ନିୱାସଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଆକରଟ୍ଠେନ ସମୋସରଣଟ୍ଠେନ ସଞ୍ଜାତିଦେସଟ୍ଠେନ କାରଣଟ୍ଠେନ ଚ ଆଯତନାନି। ତଥା ହି ଲୋକେ "ଇସ୍ସରାଯତନଂ ୱାସୁଦେୱାଯତନ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ନିୱାସଟ୍ଠାନଂ ଆଯତନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। "ସୁୱଣ୍ଣାଯତନଂ ରଜତାଯତନ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଆକରୋ। ସାସନେ ପନ "ମନୋରମେ ଆଯତନେ, ସେୱନ୍ତି ନଂ ୱିହଙ୍ଗମା"ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୫।୩୮) ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଂ। "ଦକ୍ଖିଣାପଥୋ ଗୁନ୍ନଂ ଆଯତନ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ସଞ୍ଜାତିଦେସୋ। "ତତ୍ର ତତ୍ରେୱ ସକ୍ଖିଭବ୍ବତଂ ପାପୁଣାତି ସତି ସତିଆଯତନେ"ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୧୫୮; ଅ। ନି। ୩।୧୦୨; ୫।୨୩) କାରଣଂ ଆଯତନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଚକ୍ଖୁଆଦୀସୁ ଚ ତେ ତେ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ନିୱସନ୍ତି ତଦାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯାତି ଚକ୍ଖାଦଯୋ ତେସଂ ନିୱାସଟ୍ଠାନଂ। ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଚ ତେ ଆକିଣ୍ଣା ତନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତା ତଦାରମ୍ମଣତ୍ତା ଚାତି ଚକ୍ଖାଦଯୋୱ ନେସଂ ଆକରୋ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣୱସେନ ସମୋସରଣତୋ ଚକ୍ଖାଦଯୋୱ ନେସଂ ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଂ। ତନ୍ନିସ୍ସଯାରମ୍ମଣଭାୱେନ ତତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ଚକ୍ଖାଦଯୋୱ ନେସଂ ସଞ୍ଜାତିଦେସୋ। ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅଭାୱେ ଅଭାୱତୋ ଚକ୍ଖାଦଯୋୱ ନେସଂ କାରଣନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନଟ୍ଠେନ ଚକ୍ଖୁ ଚ ତଂ ଆଯତନଞ୍ଚାତି ଚକ୍ଖାଯତନଂ। ଏୱଂ ସେସାନିପି।

ଇମାନେୱ ପନ ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦିଛୱିଞ୍ଞାଣେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଟ୍ଠାରସ ୱିଦହନାଦିତୋ "ଧାତୁଯୋ"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତଥା ହି ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଏକେକୋ ଧମ୍ମୋ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ୱିଦହତି, ଧୀଯତେ, ୱିଧାନଂ, ୱିଧୀଯତେ ଏତାଯ, ଏତ୍ଥ ୱା ଧୀଯତୀତି ଧାତୂତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଲୋକିଯା ହି ଧାତୁଯୋ କାରଣଭାୱେନ ୱୱତ୍ଥିତାୱ ହୁତ୍ୱା ସୁୱଣ୍ଣରଜତାଦିଧାତୁଯୋ ୱିଯ ସୁୱଣ୍ଣରଜତାଦିଂ, ଅନେକପ୍ପକାରଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ୱିଦହନ୍ତି, ଭାରହାରେହି ଚ ଭାରୋ ୱିଯ ସତ୍ତେହି ଧୀଯନ୍ତି ଧାରୀଯନ୍ତି, ଦୁକ୍ଖୱିଧାନମତ୍ତମେୱ ଚେତା ଅୱସୱତ୍ତନତୋ। ଏତାହି ଚ କାରଣଭୂତାହି ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ସତ୍ତେହି ଅନୁୱିଧୀଯତି, ତଥାୱିହିତଞ୍ଚ ତଂ ଏତାସ୍ୱେୱ ଧୀଯତି ଠପୀଯତି, ତସ୍ମା "ଧାତୁଯୋ"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅପି ଚ ଯଥା ତିତ୍ଥିଯାନଂ ଅତ୍ତା ନାମ ସଭାୱତୋ ନତ୍ଥି, ନ ଏୱମେତା, ଏତା ପନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ଧାତୁଯୋ। ଯଥା ଚ ଲୋକେ ୱିଚିତ୍ତା ହରିତାଲମନୋସିଲାଦଯୋ ସେଲାୱଯୱା "ଧାତୁଯୋ"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱମେତାପି ଧାତୁଯୋ ୱିଯ ଧାତୁଯୋ। ୱିଚିତ୍ତା ହେତା ଞାଣଞ୍ଞେଯ୍ୟାୱଯୱାତି। ଯଥା ୱା ସରୀରସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଅୱଯୱଭୂତେସୁ ରସସୋଣିତାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସଭାଗଲକ୍ଖଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନେସୁ ଧାତୁସମଞ୍ଞା, ଏୱମେତେସୁପି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଅୱଯୱେସୁ ଧାତୁସମଞ୍ଞା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସଭାଗଲକ୍ଖଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନା ହେତେ ଚକ୍ଖାଦଯୋତି। ଅପି ଚ ଧାତୂତି ନିଜ୍ଜୀୱମତ୍ତସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତଥା ହି ଭଗୱା "ଛଧାତୁରୋ ଅଯଂ ଭିକ୍ଖୁ ପୁରିସୋ"ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୩୪୩) ଜୀୱସଞ୍ଞାସମୂହନନତ୍ଥଂ ଧାତୁଦେସନମକାସି। ତସ୍ମା ନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନପି ଧାତୁଯୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ "ଆହାରଟ୍ଠିତିକା"ତି ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାୱଚନେନ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନିଚ୍ଚତା, ତାଯ ଚ "ଯଦନିଚ୍ଚଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ତଦନତ୍ତା"ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫) ୱଚନତୋ ଦୁକ୍ଖାନତ୍ତତା ଚ ପକାସିତା ହୋନ୍ତୀତି ତୀଣିପି ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣାନି ଗହିତାନି। ନାମନ୍ତି ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା, ତେ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଫସ୍ସାଦଯୋ। ରୂପନ୍ତି ଭୂତୁପାଦାଯରୂପାନି, ତାନି ଚ ଅତ୍ଥତୋ ପଥୱୀଆଦଯୋତି ଅୱିସେସେନେୱ ସଲକ୍ଖଣତୋ ସଙ୍ଖାରା ଗହିତା। ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଯେ ତେ ସୱିସେସା କୁସଲାଦଯୋ ହେତୁଆଦଯୋ ଚ, ତେପି ଗହିତା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି ଆହ "ଇତି ଅଯଂ ସଙ୍ଖାରଲୋକୋପି ସବ୍ବଥା

ୱିଦିତୋ’’ତି।

ଏୱଂ ସଙ୍ଖାରଲୋକସ୍ସ ସବ୍ବଥା ୱିଦିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସତ୍ତଲୋକସ୍ସପି ସବ୍ବଥା ୱିଦିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯସ୍ମା ପନେସା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଆସଯଂ ଜାନାତୀତି ଆଗମ୍ମ ଚିତ୍ତଂ ସେତି ଏତ୍ଥାତି ଆସଯୋ ମିଗାସଯୋ ୱିଯ। ଯଥା ମିଗୋ ଗୋଚରାଯ ଗନ୍ତ୍ୱା ପଚ୍ଚାଗନ୍ତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ୱନଗହନେ ସଯତୀତି ସୋ ତସ୍ସ ଆସଯୋ, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞଥା ପୱତ୍ତିତ୍ୱାପି ଚିତ୍ତଂ ଆଗମ୍ମ ଯତ୍ଥ ସେତି, ସୋ ତସ୍ସ ଆସଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ପନ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଆଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ –

‘‘ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀ ଚ, ଖନ୍ତି ଚେୱାନୁଲୋମିକା;

ଯଥାଭୂତଞ୍ଚ ଯଂ ଞାଣଂ, ଏତଂ ଆସଯସଦ୍ଦିତ’’ନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ସବ୍ବଦିଟ୍ଠୀନଂ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀହି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ସବ୍ବେପି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ସତ୍ତା ଇମା ଏୱ ଦ୍ୱେ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ସନ୍ନିସ୍ସିତା। ଯଥାହ ‘‘ଦ୍ୱଯନିସ୍ସିତୋ ଖ୍ୱାଯଂ କଚ୍ଚାନ ଲୋକୋ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଅତ୍ଥିତଞ୍ଚେୱ ନତ୍ଥିତଞ୍ଚା’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୧୫)। ଅତ୍ଥିତାତି ହି ସସ୍ସତଗ୍ଗାହୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନତ୍ଥିତାତି ଉଚ୍ଛେଦଗ୍ଗାହୋ। ଅଯଂ ତାୱ ୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଆସଯୋ, ୱିୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତାନଂ ପନ ସୁଦ୍ଧସତ୍ତାନଂ ଅନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତି ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଦୁୱିଧୋ ଆସଯୋ। ତତ୍ଥ ‘‘ଅନୁଲୋମିକା ଖନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ, ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣଂ ପନ ମଗ୍ଗଞାଣ’’ନ୍ତି ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିଯା ୱିଭଙ୍ଗଟ୍ଠକଥାଯଂ (ୱିଭ॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୮୧୫) ୱୁତ୍ତଂ । ତଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ସତ୍ତାନଂ ଆସଯଂ ଜାନାତି, ଜାନନ୍ତୋ ଚ ତେସଂ ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ତେସଞ୍ଚ ଞାଣାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେପି ଜାନାତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘କାମଂ ସେୱନ୍ତଞ୍ଞେୱ ଜାନାତି ‘ଅଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ କାମଗରୁକୋ କାମାସଯୋ କାମାଧିମୁତ୍ତୋ’ତି, କାମଂ ସେୱନ୍ତଞ୍ଞେୱ ଜାନାତି ‘ଅଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନେକ୍ଖମ୍ମଗରୁକୋ ନେକ୍ଖମ୍ମାସଯୋ ନେକ୍ଖମ୍ମାଧିମୁତ୍ତୋ’’’ତିଆଦି (ପଟି॰ ମ॰ ୧।୧୧୩)।

ଅନୁସଯଂ ଜାନାତୀତି ଅନୁ ଅନୁ ସଯନ୍ତୀତି ଅନୁସଯା, ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ନେସଂ କାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅପ୍ପହୀନା ହି କିଲେସା କାରଣଲାଭେ ସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। କେ ପନ ତେ? କାମରାଗାଦଯୋ ସତ୍ତ ଅନାଗତା କିଲେସା, ଅତୀତା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ଚ ତଂସଭାୱତ୍ତା ତଥା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ନ ହି ଧମ୍ମାନଂ କାଲଭେଦେନ ସଭାୱଭେଦୋ ଅତ୍ଥି, ତଂ ସତ୍ତୱିଧଂ ଅନୁସଯଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ସନ୍ତାନେ ପରୋପରଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ଜାନାତି।

ଚରିତଂ ଜାନାତୀତି ଏତ୍ଥ ଚରିତନ୍ତି ସୁଚରିତଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ତଞ୍ହି ୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ॰ ୮୧୪ ଆଦଯୋ) ଚରିତନିଦ୍ଦେସେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ଅଥ ୱା ଚରିତନ୍ତି ଚରିଯା ୱେଦିତବ୍ବା। ତା ପନ ରାଗଦୋସମୋହସଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧିୱିତକ୍କୱସେନ ଛ ମୂଲଚରିଯା, ତାସଂ ଅପରିଯନ୍ତୋ ଅନ୍ତରଭେଦୋ, ସଂସଗ୍ଗଭେଦୋ ପନ ତେସଟ୍ଠିୱିଧୋ। ତଂ ଚରିତଂ ସଭାୱତୋ ସଂକିଲେସତୋ ୱୋଦାନତୋ ସମୁଟ୍ଠାନତୋ ଫଲତୋ ନିସ୍ସନ୍ଦତୋତି ଏୱମାଦିନା ପକାରେନ ଜାନାତି।

ଅଧିମୁତ୍ତିଂ ଜାନାତୀତି ଏତ୍ଥ ଅଧିମୁତ୍ତୀତି ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁ। ସା ଦୁୱିଧା ହୀନାଧିମୁତ୍ତି ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତୀତି। ଯାଯ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକା ସତ୍ତା ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକେଯେୱ ସେୱନ୍ତି, ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିକା ଚ ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିକେ ଏୱ। ସଚେ ହି ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ନ ସୀଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ସଦ୍ଧିୱିହାରିକା ସୀଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ତେ ଅତ୍ତନୋ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେପି ନ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନା ସଦିସେ ସାରୁପ୍ପଭିକ୍ଖୂଯେୱ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ସଚେ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ସାରୁପ୍ପଭିକ୍ଖୂ, ଇତରେ ଅସାରୁପ୍ପା, ତେପି ନ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନା ସଦିସେ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକେ ଏୱ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ତିପିଟକଚୂଳଆଭଯତ୍ଥେରୋ କିର ନାଗଦୀପେ ଚେତିଯୱନ୍ଦନାଯ ପଞ୍ଚହି ଭିକ୍ଖୁସତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଏକସ୍ମିଂ ଗାମେ ମନୁସ୍ସେହି ନିମନ୍ତିତୋ ଥେରେନ ଚ ସଦ୍ଧିଂ ଏକୋ ଅସାରୁପ୍ପଭିକ୍ଖୁ ଅତ୍ଥି, ଧୁରୱିହାରେପି ଏକୋ ଅସାରୁପ୍ପଭିକ୍ଖୁ ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘେସୁ ଗାମଂ ଓସରନ୍ତେସୁ ତେ ଉଭୋ ଜନା କିଞ୍ଚାପି ଆଗନ୍ତୁକେନ ନେୱାସିକୋ, ନେୱାସିକେନ ୱା ଆଗନ୍ତୁକୋ ନ ଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବୋ, ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା ହସିତ୍ୱା ହସିତ୍ୱା କଥଯମାନା ଅଟ୍ଠଂସୁ। ଥେରୋ ଦିସ୍ୱା ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଜାନିତ୍ୱା ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତଂ (ସଂ॰ ନି॰ ୨।୮୫ ଆଦଯୋ) କଥିତ’’ନ୍ତି ଆହ। ଏୱମଯଂ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୋପସେୱନାଦିନିଯାମିକା ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁ ଅଜ୍ଝାସଯଭାୱୋ ଅଧିମୁତ୍ତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଅଧିମୁତ୍ତିଂ ଜାନାତି। ‘‘ଇମସ୍ସ ଅଧିମୁତ୍ତି ହୀନା, ଇମସ୍ସ ପଣୀତା। ତତ୍ଥାପି ଇମସ୍ସ ମୁଦୁ, ଇମସ୍ସ ମୁଦୁତରା, ଇମସ୍ସ ମୁଦୁତମା’’ତିଆଦିନା ପଟିୱିଜ୍ଝତି। ଅଧିମୁତ୍ତିଯା ପନ ତିକ୍ଖମୁଦୁଭାୱାଦିକୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତିକ୍ଖମୁଦୁଭାୱାଦିନା ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅପ୍ପରଜକ୍ଖେତି ପଞ୍ଞାମଯେ ଅକ୍ଖିମ୍ହି ଅପ୍ପଂ ପରିତ୍ତଂ ରାଗଦୋସମୋହରଜଂ ଏତେସନ୍ତି ଅପ୍ପରଜକ୍ଖା, ଅପ୍ପଂ ୱା ରାଗାଦିରଜଂ ଏତେସନ୍ତି ଅପ୍ପରଜକ୍ଖା, ଅନୁସ୍ସଦରାଗାଦିରଜା ସତ୍ତା। ତେ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖେ। ମହାରଜକ୍ଖେତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ, ଉସ୍ସଦରାଗାଦିରଜା ମହାରଜକ୍ଖା। ଜାନାତୀତି ‘‘ଇମସ୍ସ

ରାଗରଜୋ ଅଷ୍ଟୋ, ଇମସ୍ସ ଦୋସରଜୋ ଅଷ୍ଟୋ’’ତିଆଦିନା ଅପ୍ପରଜକ୍ଖାଦିକେ ଜାନାତି।

ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯେତି ତିଖିଣେହି ସଦ୍ଧାଦୀହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମନ୍ନାଗତେ। ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯେତି ମୁଦୁକେହି ସଦ୍ଧାଦୀହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମନ୍ନାଗତେ। ଉଭଯତ୍ଥାପି ଉପନିସ୍ସଯଭୂତିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଅଧିପ୍ପେତାନି। ସ୍ୱାକାରେତି ସୁନ୍ଦରାକାରେ, କଲ୍ୟାଣପକତିକେ ୱିୱଟ୍ଟଜ୍ଝାସଯେତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେସଂ ୱା ଆସଯାଦଯୋ ଆକାରା କୋଟ୍ଠାସା ସୁନ୍ଦରା, ତେ ସ୍ୱାକାରା। ୱିପରୀତା ଦ୍ୱାକାରା। ସୁୱିଞ୍ଞାପଯେତି ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମଂ ୱିଞ୍ଞାପେତୁଂ ସୁକରେ ସଦ୍ଧେ ପଞ୍ଞୱନ୍ତେ ଚ, ଯେ ୱା କଥିତଂ କାରଣଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତି, ସୁଖେନ ସକ୍କା ହୋନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାପେତୁଂ, ତେ ସୁୱିଞ୍ଞାପଯା। ୱିପରୀତା ଦୁୱିଞ୍ଞାପଯା। ଭବ୍ବେ ଅଭବ୍ବେତି ଏତ୍ଥ ଯେ ଅରିଯମଗ୍ଗପ୍ପଟିୱେଧସ୍ସ ଅନୁଚ୍ଛୱିକା ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପନ୍ନା କମ୍ମାୱରଣକିଲେସାୱରଣୱିପାକାୱରଣରହିତା, ତେ ଭବ୍ବା। ୱିପରୀତା ଅଭବ୍ବା। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଭଗୱା ଅପରିମାଣେ ସତ୍ତେ ଆସଯାଦିତୋ ଅନୱସେସେତ୍ୱା ଜାନାତି, ତସ୍ମା ଅସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସତ୍ତଲୋକୋପି ସବ୍ବଥା ୱିଦିତୋ।

ନନୁ ଚ ସତ୍ତେସୁ ପମାଣାଦିପି ଜାନିତବ୍ବୋ ଅତ୍ଥୀତି? ଅତ୍ଥି, ତସ୍ସ ପନ ଜାନନଂ ନ ନିବ୍ବିଦାଯ ୱିରାଗାଯ ନିରୋଧାଯାତି ଇଧ ନ ଗହିତଂ, ଭଗୱତୋ ପନ ତମ୍ପି ସୁୱିଦିତଂ ସୁୱୱତ୍ଥାପିତମେୱ, ପଯୋଜନାଭାୱା ଦେସନଂ ନାରୁଳ୍ହଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅଥ ଖୋ ଭଗୱା ପରିତ୍ତଂ ନଖସିଖାଯଂ ପଂସୁଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସି – ‘ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥ, ଭିକ୍ଖୱେ, କତମଂ ନୁ ଖୋ ବହୁତରଂ ଯୋ ୱାଯଂ ମଯା ପରିତ୍ତୋ ନଖସିଖାଯଂ ପଂସୁ ଆରୋପିତୋ, ଅଯଂ ୱା ମହାପଥୱୀ’’’ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୫।୧୧୨୧)।

ଏୱଂ ସତ୍ତଲୋକସ୍ସପି ସବ୍ବଥା ୱିଦିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଓକାସଲୋକସ୍ସପି ତଥେୱ ୱିଦିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଯଥା ଚସତ୍ତଲୋକୋ’’ତିଆଦି । ଓକାସଲୋକୋପି ସବ୍ବଥା ୱିଦିତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଚକ୍କୱାଳଅନ୍ତି ଲୋକଧାତୁ। ସା ହି ନେମିମଣ୍ଡଲସଦିସେନ ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତେନ ସମନ୍ତତୋ ପରିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଚକ୍କୱାଳ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଡ୍ଢୁଡ୍ଢାନୀତି ଉପଡ୍ଢଚତୁତ୍ଥାନି, ତୀଣି ସତାନି ପଞ୍ଞାସଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ନହୁତାନୀତି ଦସସହସ୍ସାନି। ସଙ୍ଖାତାତି କଥିତା। ଯସ୍ମା ପଥୱୀ ନାମାଯଂ ତିରିଯଂ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନା, ତସ୍ମା ‘‘ଏତ୍ତକଂ ବହଲତ୍ତେନ, ସଙ୍ଖାତାଯଂ ୱସୁନ୍ଧରା’’ତି ବହଲତୋଯେୱ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ୱୁତ୍ତୋ। ନନୁ ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତେହି ତଂତଂଚକ୍କୱାଳପଥୱୀ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାତି? ନ ତଦଞ୍ଞଚକ୍କୱାଳପଥୱିଯା ଏକାବଦ୍ଧଭାୱତୋ। ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଞ୍ହି ପତ୍ତାନଂ ଅନ୍ତରାଳସଦିସେ ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ଲୋକଧାତୂନଂ ଅନ୍ତରେଯେୱ ପଥୱୀ ନତ୍ଥି ଲୋକନ୍ତରନିରଯଭାୱତୋ, ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତାନଂ ପନ ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତନ୍ତରେହି ସମ୍ବଦ୍ଧଟ୍ଠାନେ ପଥୱୀ ଏକାବଦ୍ଧାୱ, ୱିୱଟ୍ଟକାଲେ ସଣ୍ଠହମାନାପି ପଥୱୀ ଯଥାସଣ୍ଠିତପଥୱିଯା ଏକାବଦ୍ଧାୱ ସଣ୍ଠହତି।

ସଣ୍ଠିତୀତି ହେଟ୍ଠା ଉପରିତୋ ଚାତି ସବ୍ବସୋ ଠିତି। ଏୱଂ ସଣ୍ଠିତେତି ଏୱଂ ଅୱଟ୍ଠିତେ। ଏତ୍ଥାତି ଚକ୍କୱାଳେ। ଅଜ୍ଝୋଗାଳ୍ହୋତି ଓଗାହିତ୍ୱା ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ଠିତୋ। ଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗତୋ ତାୱଦେୱାତି ତତ୍ତକମେୱ ଚତୁରାସୀତି ଯୋଜନସତସହସ୍ସାନିଯେୱ ଉଗ୍ଗତୋ। ନ କେୱଲଞ୍ଚେତ୍ଥ ଉବ୍ବେଧୋୱ, ଅଥ ଖୋ ଆଯାମୱିତ୍ଥାରାପିସ୍ସ ତତ୍ତକାଯେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ସିନେରୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପବ୍ବତରାଜା ଚତୁରାସୀତି ଯୋଜନସହସ୍ସାନି ଆଯାମେନ, ଚତୁରାସୀତି ଯୋଜନସହସ୍ସାନି ୱିତ୍ଥାରେନା’’ତି (ଅ। ନି। ୭।୬୬)।

ସିନେରୁପବ୍ବତୁତ୍ତମୋତି ପବ୍ବତେସୁ ଉତ୍ତମୋ, ପବ୍ବତୋଯେୱ ୱା ଉତ୍ତମୋ ପବ୍ବତୁତ୍ତମୋ, ସିନେରୁସଙ୍ଖାତୋ ପବ୍ବତୁତ୍ତମୋ ସିନେରୁପବ୍ବତୁତ୍ତମୋ, ସିନେରୁପବ୍ବତରାଜାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତସ୍ସ ଚ ପାଚୀନପସ୍ସଂ ରଜତମଯଂ, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ପଭାଯ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରନ୍ତିଯା ପାଚୀନଦିସାଯ ସମୁଦ୍ଦୋଦକଂ ଖୀରଂ ୱିଯ ପଞ୍ଞାଯତି। ଦକ୍ଖିଣପସ୍ସଂ ପନ ଇନ୍ଦନୀଲମଣିମଯଂ, ତସ୍ମା ଦକ୍ଖିଣଦିସାଯ ସମୁଦ୍ଦୋଦକଂ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନୀଲୱଣ୍ଣଂ ହୁତ୍ୱା ପଞ୍ଞାଯତି, ତଥା ଆକାସଂ। ପଚ୍ଛିମପସ୍ସଂ ଫଳିକମଯଂ। ଉତ୍ତରପସ୍ସଂ ସୁୱଣ୍ଣମଯଂ। ଚତ୍ତାରୋ ସମୁଦ୍ଦାପି ସିନେରୁରସ୍ମୀହି ଏୱ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା। ତଥା ହି ପୁବ୍ବଦକ୍ଖିଣପସ୍ସେହି ନିକ୍ଖନ୍ତା ରଜତମଣିରସ୍ମିଯୋ ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା ମହାସମୁଦ୍ଦପିଟ୍ଠେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତଂ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ଦକ୍ଖିଣପଚ୍ଛିମପସ୍ସେହି ନିକ୍ଖନ୍ତା ମଣିଫଳିକରସ୍ମିଯୋ, ପଚ୍ଛିମୁତ୍ତରପସ୍ସେହି ନିକ୍ଖନ୍ତା ଫଳିକସୁୱଣ୍ଣରସ୍ମିଯୋ, ଉତ୍ତରପାଚୀନପସ୍ସେହି ନିକ୍ଖନ୍ତା ସୁୱଣ୍ଣରଜତରସ୍ମିଯୋ ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା ମହାସମୁଦ୍ଦପିଟ୍ଠେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତଂ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ତାସଂ ରସ୍ମୀନଂ ଅନ୍ତରେସୁ ଚତ୍ତାରୋ ମହାସମୁଦ୍ଦା ହୋନ୍ତି।

ତତୋତି ସିନେରୁସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ଉପରି ଚ ୱୁତ୍ତପ୍ପମାଣତୋ। ଉପଡ୍ଢୁପଡ୍ଢେନାତି ଉପଡ୍ଢେନ ଉପଡ୍ଢେନ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଦ୍ୱାଚତ୍ତାଲୀସ ଯୋଜନସହସ୍ସାନି ସମୁଦ୍ଦେ ଅଜ୍ଝୋଗାଳ୍ହୋ ତତ୍ତକମେୱ ଉପରି ଉଗ୍ଗତୋ ଯୁଗନ୍ଧରପବ୍ବତୋ, ଏକୱୀସତି ଯୋଜନସହସ୍ସାନି ମହାସମୁଦ୍ଦେ ଅଜ୍ଝୋଗାଳ୍ହୋ ତତ୍ତକମେୱ ଚ ଉପରି ଉଗ୍ଗତୋ ଈସଧରୋ ପବ୍ବତୋତି ଇମିନା ନଯେନ ସେସେସୁପି ଉପଡ୍ଢୁପଡ୍ଢପ୍ପମାଣତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଥା ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ଯାୱ ଚକ୍କୱାଳପାଦମୂଲା ଅନୁପୁବ୍ବନିନ୍ନୋ, ଏୱଂ ଯାୱ ସିନେରୁପାଦମୂଲାତି ହେଟ୍ଠା ସିନେରୁପ୍ପମାଣତୋ ଉପଡ୍ଢପ୍ପମାଣୋପି

ଯୁଗନ୍ଧରପବ୍ବତୋ ପଠଵିଯଂ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତୋ, ଏଵଂ ଈସଧରାଦଯୋପୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ମହାସମୁଦ୍ଦୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଅନୁପୁବ୍ବନିନ୍ନୋ ଅନୁପୁବ୍ବପୋଣୋ ଅନୁପୁବ୍ବପବ୍ଭାରୋ’’ତି (ଚୂଳଵ। ୧୮୪; ଉଦା। ୪୫)। ସିନେରୁଯୁଗନ୍ଧରାଦୀନଂ ଅନ୍ତରେ ସୀଦନ୍ତରସମୁଦ୍ଦା ନାମ ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ କିର ଉଦକଂ ସୁଖୁମଂ ମୋରପତ୍ତମତ୍ତମ୍ପି ପକ୍ଖିତ୍ତଂ ପତିଟ୍ଠାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ସୀଦତେଵ, ତସ୍ମା ତେ ସୀଦସମୁଦ୍ଦା ନାମ ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତେ ପନ ଵିତ୍ଥାରତୋ ଯଥାକ୍କମଂ ସିନେରୁଆଦୀନଂ ଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗମସମାନପମାଣାତି ଵଦନ୍ତି। ଅଜ୍ଝୋଗାଳ୍ହୁଗ୍ଗତାତି ଅଜ୍ଝୋଗାଳ୍ହା ଚ ଉଗ୍ଗତା ଚ। ବ୍ରହାତି ମହନ୍ତା।

ସିନେରୁସ୍ସ ସମନ୍ତତୋତି ପରିକ୍ଖିପନଵସେନ ସିନେରୁସ୍ସ ସମନ୍ତତୋ ଠିତା। ସିନେରୁଂ ତାଵ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ଵା ଠିତୋ ଯୁଗନ୍ଧରୋ, ତଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ଵା ଈସଧରୋ। ଏଵଂ ତଂ ତଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ଵା ଠିତା ‘‘ସିନେରୁସ୍ସ ସମନ୍ତତୋ’’ତି ଵୁତ୍ତା। କତ୍ଥଚି ପନ ‘‘ସିନେରୁଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ଵା ଅସ୍ସକଣ୍ଣୋ ନାମ ପବ୍ବତୋ ପତିଟ୍ଠିତୋ, ତଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ଵା ଵିନତକୋ ନାମ ପବ୍ବତୋ’’ତି ଏଵଂ ଅଞ୍ଞଥାପେତ୍ଵା ଅନୁକ୍କମୋ ଆଗତୋ। ତଥା ହି ନିମିଜାତକେ –

‘‘ସହସ୍ସଯୁତ୍ତଂ ହଯଵାହିଂ, ଦିବ୍ବଯାନମଧିଟ୍ଠିତୋ;

ଯାଯମାନୋ ମହାରାଜା, ଅଦ୍ଦା ସୀଦନ୍ତରେ ନଗେ;

ଦିସ୍ଵାନାମନ୍ତଯୀ ସୂତଂ, ଇମେ କେ ନାମ ପବ୍ବତା’’ତି। (ଜା। ୨।୨୨।୫୬୬)

ଏଵଂ ନିମିମହାରାଜେନ ପୁଟ୍ଠେନ ମାତଲିଦେଵପୁତ୍ତେନ –

‘‘ସୁଦସ୍ସନୋ କରଵୀକୋ, ଈସଧରୋ ଯୁଗନ୍ଧରୋ;

ନେମିନ୍ଧରୋ ଵିନତକୋ, ଅସ୍ସକଣ୍ଣୋ ଗିରୀ ବ୍ରହା।

‘‘ଏତେ ସୀଦନ୍ତରେ ନଗା, ଅନୁପୁବ୍ବସମୁଗ୍ଗତା;

ମହାରାଜାନମାଵାସା, ଯାନି ତ୍ଵଂ ରାଜ ପସ୍ସସୀ’’ତି। (ଜା। ୨।୨୨।୫୬୮-୫୬୯)

ଵୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅଯଂ, ମହାରାଜ, ଏତେସଂ ସବ୍ବବାହିରୋ ସୁଦସ୍ସନୋ ପବ୍ବତୋ ନାମ, ତଦନନ୍ତରେ କରଵୀକୋ ନାମ, ସୋ ସୁଦସ୍ସନତୋ ଉଚ୍ଚତରୋ। ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ପନ ତେସଂ ଅନ୍ତରେ ଏକୋପି ସୀଦନ୍ତରମହାସମୁଦ୍ଦୋ। କରଵୀକସ୍ସ ଅନନ୍ତରେ ଈସଧରୋ ନାମ, ସୋ କରଵୀକତୋ ଉଚ୍ଚତରୋ। ତେସମ୍ପି ଅନ୍ତରେ ଏକୋ ସୀଦନ୍ତରମହାସମୁଦ୍ଦୋ। ଈସଧରସ୍ସ ଅନନ୍ତରେ ଯୁଗନ୍ଧରୋ ନାମ, ସୋ ଈସଧରତୋ ଉଚ୍ଚତରୋ। ତେସମ୍ପି ଅନ୍ତରେ ଏକୋ ସୀଦନ୍ତରମହାସମୁଦ୍ଦୋ। ଯୁଗନ୍ଧରସ୍ସ ଅନନ୍ତରେ ନେମିନ୍ଧରୋ ନାମ, ସୋ ଯୁଗନ୍ଧରତୋ ଉଚ୍ଚତରୋ। ତେସମ୍ପି ଅନ୍ତରେ ଏକୋ ସୀଦନ୍ତରମହାସମୁଦ୍ଦୋ। ନେମିନ୍ଧରସ୍ସ ଅନନ୍ତରେ ଵିନତକୋ ନାମ, ସୋ ନେମିନ୍ଧରତୋ ଉଚ୍ଚତରୋ। ତେସମ୍ପି ଅନ୍ତରେ ଏକୋ ସୀଦନ୍ତରମହାସମୁଦ୍ଦୋ। ଵିନତକସ୍ସ ଅନନ୍ତରେ ଅସ୍ସକଣ୍ଣୋ ନାମ, ସୋ ଵିନତକତୋ ଉଚ୍ଚତରୋ। ତେସମ୍ପି ଅନ୍ତରେ ଏକୋ ସୀଦନ୍ତରମହାସମୁଦ୍ଦୋ। ଏତେ ସୀଦନ୍ତରମହାସମୁଦ୍ଦେ ସତ୍ତ ପବ୍ବତା ଅନୁପଟିପାଟିଯା ସମୁଗ୍ଗତା ସୋପାନସଦିସା ହୁତ୍ଵା ଠିତା’’ତି (ଜା। ଅଟ୍ଠ। ୬।୨୨।୫୬୯)।

ଯୋଜନାନଂ ସତାନୁଚ୍ଚୋ, ହିମଵା ପଞ୍ଚ ପବ୍ବତୋତି ହିମଵା ପବ୍ବତୋ ପଞ୍ଚ ଯୋଜନସତାନି ଉଚ୍ଚୋ, ଉବ୍ବେଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ହିମଵାତି ହିମପାତସମଯେ ହିମଯୁତ୍ତତାଯ ହିମଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ହିମଵା, ଗିମ୍ହକାଲେ ହିମଂ ଵମତୀତି ହିମଵା। ପବ୍ବତୋତି ସେଲୋ। ସେଲୋ ହି ସନ୍ଧିସଙ୍ଖାତେହି ପବ୍ବେହି ସହିତତ୍ତା ‘‘ପବ୍ବତୋ’’ତି ଵୁଚ୍ଚତି, ପସଵନାଦିଵସେନ ଜଲସ୍ସ ସାରଭୂତାନଂ ଭେସଜ୍ଜାଦୀନଂ ଵତ୍ଥୂନଞ୍ଚ ଗିରଣତୋ ‘‘ଗିରୀ’’ତି ଚ ଵୁଚ୍ଚତି। ଯୋଜନାନଂ ସହସ୍ସାନି, ତୀଣି ଆଯତଵିତ୍ଥତୋତି ଯୋଜନାନଂ ତୀଣି ସହସ୍ସାନି ଆଯାମତୋ ଚ ଵିତ୍ଥାରତୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ, ଆଯାମତୋ ଚ ଵିତ୍ଥାରତୋ ଚ ତୀଣି ଯୋଜନସହସ୍ସାନୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଚତୁରାସୀତିସହସ୍ସେହି, କୂଟେହି ପଟିମଣ୍ଡିତୋତି ସୁଦସ୍ସନକୂଟଚିତ୍ରକୂଟାଦୀହି ଚତୁରାସୀତିକୂଟସହସ୍ସେହି ପଟିମଣ୍ଡିତୋ, ସୋଭିତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅପିଚେତ୍ଥ ଅଖ୍ଖୁତୋପି ଅଯଂ ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୧; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୮।୧୯; ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ସେଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା) – ଅଯଂ ହିମୱା ନାମ ପବ୍ବତୋ ସମନ୍ତତୋ ସନ୍ଦମାନପଞ୍ଚସତନଦୀୱିଚିତ୍ତୋ, ଯତ୍ଥ ଆଯାମୱିତ୍ଥାରେନ ଚେୱ ଗମ୍ଭୀରତାଯ ଚ ପଣ୍ଣାସ ପଣ୍ଣାସ ଯୋଜନା ଦିଯଡ୍ଢଯୋଜନସତପରିମଣ୍ଡଲା ଅନୋତତ୍ତଦହୋ କଣ୍ଣମୁଣ୍ଡଦହୋ ରଥକାରଦହୋ ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହୋ କୁଣାଲଦହୋ ମନ୍ଦାକିନୀଦହୋ ସୀହପ୍ପପାତଦହୋତି ସତ୍ତ ମହାସରା ପତିଟ୍ଠିତା। ତେସୁ ଅନୋତତ୍ତୋ ସୁଦସ୍ସନକୂଟଂ ଚିତ୍ରକୂଟଂ କାଳକୂଟଂ ଗନ୍ଧମାଦନକୂଟଂ କେଲାସକୂଟନ୍ତି ଇମେହି ପଞ୍ଚହି ପବ୍ବତେହି ପରିକ୍ଖିତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ ସୁଦସ୍ସନକୂଟଂ ସୋୱଣ୍ଣମଯଂ ଦ୍ୱିଯୋଜନସତୁବ୍ବେଧଂ ଅନ୍ତୋୱଙ୍କଂ କାକମୁଖସଣ୍ଠାନଂ ତମେୱ ସରଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ଠିତଂ। ଚିତ୍ରକୂଟଂ ସବ୍ବରତନମଯଂ। କାଳକୂଟଂ ଅଞ୍ଜନମଯଂ। ଗନ୍ଧମାଦନକୂଟଂ ସାନୁମଯଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ମୁଗ୍ଗୱଣ୍ଣଂ କାଳାନୁସାରିଯାଦିମୂଲଗନ୍ଧୋ ଚନ୍ଦନାଦିସାରଗନ୍ଧୋ ସରଲାଦିଫେଗ୍ଗୁଗନ୍ଧୋ ଲୱଙ୍ଗାଦିତଚଗନ୍ଧୋ କପିଟ୍ଠାଦିପପଟିକଗନ୍ଧୋ ସଜ୍ଜାଦିରସଗନ୍ଧୋ ତମାଲାଦିପତ୍ତଗନ୍ଧୋ ନାଗକୁଙ୍କୁମାଦିପୁପ୍ଫଗନ୍ଧୋ ଜାତିଫଲାଦିଫଲଗନ୍ଧୋ ସବ୍ବଥା ଗନ୍ଧଭାୱତୋ ଗନ୍ଧଗନ୍ଧୋତି ଇମେହି ଦସହି ଗନ୍ଧେହି ଉସ୍ସନ୍ନଂ ନାନପ୍ପକାରଓସଧସଞ୍ଛନ୍ନଂ କାଳପକ୍ଖୁପୋସଥଦିୱସେ ଆଦିତ୍ତମିୱ ଅଙ୍ଗାରଂ ଜଲନ୍ତଂ ତିଟ୍ଠତି।

ତତ୍ଥେୱ ନନ୍ଦମୂଲକଂ (ସୁ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୩୫) ନାମ ପବ୍ଭାରଂ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ ୱସନୋକାସୋ। ତିସ୍ସୋ ଗୁହାଯୋ ସୁୱଣ୍ଣଗୁହା ମଣିଗୁହା ରଜତଗୁହାତି। ତତ୍ଥ ମଣିଗୁହାଦ୍ୱାରେ ମଞ୍ଜୂସକୋ ନାମ ରୁକ୍ଖୋ ଯୋଜନଂ ଉବ୍ବେଧେନ, ଯୋଜନଂ ୱିତ୍ଥାରେନ, ସୋ ଯତ୍ତକାନି ଉଦକେ ୱା ଥଲେ ୱା ପୁପ୍ଫାନି, ସବ୍ବାନି ପୁପ୍ଫତି ୱିସେସେନ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାଗମନଦିୱସେ, ତସ୍ସୂପରିତୋ ସବ୍ବରତନମାଳଓ ହୋତି। ତତ୍ଥ ସମ୍ମଜ୍ଜନକୱାତୋ କଚୱରଂ ଛଡ୍ଡେତି, ସମକରଣୱାତୋ ସବ୍ବରତନମଯଂ ୱାଲିକଂ ସମଂ କରୋତି, ସିଞ୍ଚନକୱାତୋ ଅନୋତତ୍ତଦହତୋ ଆନେତ୍ୱା ଉଦକଂ ସିଞ୍ଚତି, ସୁଗନ୍ଧକରଣୱାତୋ ସବ୍ବେସଂ ଗନ୍ଧରୁକ୍ଖାନଂ ଗନ୍ଧେ ଆନେତି, ଓଚିନକୱାତୋ ପୁପ୍ଫାନି ଓଚିନିତ୍ୱା ପାତେତି, ସନ୍ଥରଣକୱାତୋ ସବ୍ବତ୍ଥ ସନ୍ଥରତି, ସଦା ପଞ୍ଞତ୍ତାନେୱ ଚେତ୍ଥ ଆସନାନି ହୋନ୍ତି। ଯେସୁ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦଦିୱସେ ଉପୋସଥଦିୱସେ ଚ ସବ୍ବପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ନିସୀଦନ୍ତି, ଅଯଂ ତତ୍ଥ ପକତି। ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତାସନେ ନିସୀଦତି। ତତୋ ସଚେ ତସ୍ମିଂ କାଲେ ଅଞ୍ଞେପି ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତେପି ତଙ୍ଖଣଂ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତାସନେସୁ ନିସୀଦନ୍ତି, ନିସୀଦିତ୍ୱା କିଞ୍ଚିଦେୱ ସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତି। ତତୋ ସଙ୍ଘତ୍ଥେରୋ ଅଧୁନାଗତଂ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଂ ସବ୍ବେସଂ ଅନୁମୋଦନତ୍ଥାଯ ''କଥମଧିଗତ''ନ୍ତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପୁଚ୍ଛତି, ତଦା ସୋ ଅତ୍ତନୋ ଉଦାନବ୍ୟାକରଣଗାଥଂ ଭାସତି। ଏୱମିଦଂ ଗନ୍ଧମାଦନକୂଟଂ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ ଆୱାସଟ୍ଠାନଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କେଲାସକୂଟଂ ପନ ରଜତମଯଂ। ସବ୍ବାନି ଚେତାନି ଚିତ୍ରକୂଟାଦୀନି ସୁଦସ୍ସନେନ ସମାନୁବ୍ବେଧସଣ୍ଠାନାନି ତମେୱ ସରଂ ପଟିଚ୍ଛାଦେତ୍ୱା ଠିତାନି। ସବ୍ବାନି ପନ ପୁଥୁଲତୋ ପଞ୍ଞାସଯୋଜନାନି, ଆଯାମତୋ ପନ ଉବ୍ବେଧତୋ ୱିଯ ଦ୍ୱିଯୋଜନସତାନେୱାତି ୱଦନ୍ତି। ତାନି ସବ୍ବାନି ଦେୱାନୁଭାୱେନ ନାଗାନୁଭାୱେନ ଚ ୱସ୍ସନ୍ତି, ନଦିଯୋ ଚ ତେସୁ ସନ୍ଦନ୍ତି, ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଉଦକଂ ଅନୋତତ୍ତମେୱ ପୱିସତି, ଚନ୍ଦିମସୂରିଯା ଦକ୍ଖିଣେନ ୱା ଉତ୍ତରେନ ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତା ପବ୍ବତନ୍ତରେନ ତତ୍ଥ ଓଭାସଂ କରୋନ୍ତି, ଉଜୁଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତା ନ କରୋନ୍ତି, ତେନେୱସ୍ସ ''ଅନୋତତ୍ତ''ନ୍ତି ସଙ୍ଖା ଉଦପାଦି। ତତ୍ଥ ରତନମଯମନୁଞ୍ଞସୋପାନସିଲାତଲାନି ନିମ୍ମଚ୍ଛକଚ୍ଛପାନି ଫଲିକସଦିସନିମ୍ମଲୂଦକାନି ନ୍ହାନତିତ୍ଥାନି ତଦୁପଭୋଗୀସତ୍ତାନଂ ସାଧାରଣକମ୍ମୁନାୱେ ସୁପ୍ପଟିଯତ୍ତାନି ସୁସଣ୍ଠିତାନି ହୋନ୍ତି, ଯେସୁ ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଖୀଣାସୱା ଚ ଇଦ୍ଧିମନ୍ତୋ ଚ ଇସଯୋ ନ୍ହାଯନ୍ତି, ଦେୱଯକ୍ଖାଦଯୋ ଉଯ୍ୟାନକୀଳଂ କୀଳନ୍ତି।

ତସ୍ସ ଚତୂସୁ ପସ୍ସେସୁ ସୀହମୁଖଂ ହତ୍ଥିମୁଖଂ ଅସ୍ସମୁଖଂ ଉସଭମୁଖନ୍ତି ଚତ୍ତାରି ମୁଖାନି ହୋନ୍ତି, ଯେହି ଚତସ୍ସୋ ନଦିଯୋ ସନ୍ଦନ୍ତି। ସୀହମୁଖେନ ନିକ୍ଖନ୍ତନଦୀତୀରେ ସୀହା ବହୁତରା ହୋନ୍ତି, ହତ୍ଥିମୁଖାଦୀହି ହତ୍ଥିଅସ୍ସୋସଭା। ପୁରତ୍ଥିମଦିସତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତନଦୀ ଅନୋତତ୍ତଂ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ଇତରା ତିସ୍ସୋ ନଦିଯୋ ଅନୁପଗମ୍ମ ପାଚୀନହିମୱନ୍ତେନେୱ ଅମନୁସ୍ସପଥଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ପୱିସତି। ପଚ୍ଛିମଦିସତୋ ଚ ଉତ୍ତରଦିସତୋ ଚ ନିକ୍ଖନ୍ତନଦିଯୋପି ତଥେୱ ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମହିମୱନ୍ତେନେୱ ଉତ୍ତରହିମୱନ୍ତେନେୱ ଚ ଅମନୁସ୍ସପଥଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ପୱିସନ୍ତି। ଦକ୍ଖିଣଦିସତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତନଦୀ ପନ ତଂ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ଦକ୍ଖିଣେନ ଉଜୁକଂ ପାସାଣପିଟ୍ଠେନେୱ ସଟ୍ଠି ଯୋଜନାନି ଗନ୍ତ୍ୱା ପବ୍ବତଂ ପହରିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ପରିକ୍ଖେପେନ ତିଗାୱୁତପ୍ପମାଣା ଉଦକଧାରା ହୁତ୍ୱା ଆକାସେନ ସଟ୍ଠି ଯୋଜନାନି ଗନ୍ତ୍ୱା ତିଯଗ୍ଗଳେ ନାମ ପାସାଣେ ପତିତା, ପାସାଣୋ ଉଦକଧାରାୱେଗେନ ଭିନ୍ନୋ। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞାସଯୋଜନପ୍ପମାଣା ତିଯଗ୍ଗଳା ନାମ ମହାପୋକ୍ଖରଣୀ ଜାତା, ମହାପୋକ୍ଖରଣିଯା କୂଲଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ପାସାଣଂ ପୱିସିତ୍ୱା ସଟ୍ଠି ଯୋଜନାନି ଗତା, ତତୋ ଘନପଥୱିଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଉମଙ୍ଗେନ ସଟ୍ଠି ଯୋଜନାନି ଗନ୍ତ୍ୱା ୱିଞ୍ଝଂ ନାମ ତିରଚ୍ଛାନପବ୍ବତଂ ପହରିତ୍ୱା ହତ୍ଥତଲେ ପଞ୍ଚଙ୍ଗୁଲିସଦିସା ପଞ୍ଚଧାରା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି। ସା ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଅନୋତତ୍ତଂ ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ଗତଟ୍ଠାନେ ''ଆୱଟ୍ଟଗଙ୍ଗା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଉଜୁକଂ ପାସାଣପିଟ୍ଠେନ ସଟ୍ଠି ଯୋଜନାନି ଗତଟ୍ଠାନେ ''କଣ୍ହଗଙ୍ଗା''ତି, ଆକାସେନ ସଟ୍ଠି ଯୋଜନାନି ଗତଟ୍ଠାନେ ''ଆକାସଗଙ୍ଗା''ତି, ତିଯଗ୍ଗଳପାସାଣେ ପଞ୍ଞାସଯୋଜନୋକାସେ ଠିତା ''ତିଯଗ୍ଗଳପୋକ୍ଖରଣୀ''ତି, କୂଲଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ପାସାଣଂ ପୱିସିତ୍ୱା ସଟ୍ଠି ଯୋଜନାନି ଗତଟ୍ଠାନେ ''ବହଲଗଙ୍ଗା''ତି, ଉମଙ୍ଗେନ ସଟ୍ଠି ଯୋଜନାନି ଗତଟ୍ଠାନେ ''ଉମଙ୍ଗଗଙ୍ଗା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିଞ୍ଝଂ ନାମ ତିରଚ୍ଛାନପବ୍ବତଂ ପହରିତ୍ୱା ପଞ୍ଚଧାରା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତଟ୍ଠାନେ ପନ ଗଙ୍ଗା

ଯମୁନା ଅଚିରଵତୀ ସରଭୂ ମହୀତି ପଞ୍ଚଧା ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତା। ଏଵମେତା ପଞ୍ଚ ମହାନଦିଯୋ ହିମଵନ୍ତତୋ ପଭଵନ୍ତି।

ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହସ୍ସ ପନ (ଜା॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୫.୧୬ଛଦ୍ଦନ୍ତଜାତକଵଣ୍ଣନା) ମଜ୍ଝେ ଦ୍ୱାଦସଯୋଜନପ୍ପମାଣେ ଠାନେ ସେଵାଲୋ ଵା ପଣକଂ ଵା ନତ୍ଥି, ମଣିକ୍ଖନ୍ଧଵଣ୍ଣଂ ଉଦକମେଵ ସନ୍ତିଟ୍ଠତି, ତଦନନ୍ତରଂ ଯୋଜନଵିତ୍ଥତଂ ସୁଦ୍ଧକଲ୍ହାରଵନଂ ତଂ ଉଦକଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଠିତଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ଯୋଜନଵିତ୍ଥତମେଵ ସୁଦ୍ଧନୀଲୁପ୍ପଲଵନଂ ତଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଠିତଂ, ଯୋଜନଯୋଜନଵିତ୍ଥତାନେଵ ରତ୍ତୁପ୍ପଲସେତୁପ୍ପଲରତ୍ତପଦୁମସେତପଦୁମକୁମୁଦଵନାନି ପୁରିମଂ ପୁରିମଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଠିତାନି, ଇମେସଂ ପନ ସତ୍ତନ୍ନଂ ଵନାନଂ ଅନନ୍ତରଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି କଲ୍ହାରାଦୀନଂ ଵସେନ ଵୋମିସ୍ସକଵନଂ ଯୋଜନଵିତ୍ଥତମେଵ ତାନି ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଠିତଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ନାଗାନଂ କଟିପ୍ପମାଣେ ଉଦକେ ଯୋଜନଵିତ୍ଥତମେଵ ରତ୍ତସାଲିଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ଉଦକପରିଯନ୍ତେ ନୀଲପୀତଲୋହିତୋଦାତସୁରଭିସୁଖୁମକୁସୁମସମାକିଣ୍ଣଂ ଖୁଦ୍ଦକଗଚ୍ଛଵନନ୍ତି ଇମାନି ଦସ ଵନାନି ଯୋଜନଯୋଜନଵିତ୍ଥତାନେଵ। ତତୋ ଖୁଦ୍ଦକରାଜମାସମହାରାଜମାସମୁଗ୍ଗଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ତିପୁସଏଳାଲୁକଅଲାବୁକୁମ୍ଭଣ୍ଡଵଲ୍ଲିଵନାନି, ତତୋ ପୂଗରୁକ୍ଖପ୍ପମାଣଂ ଉଚ୍ଛୁଵନଂ, ତତୋ ହତ୍ଥିଦନ୍ତପ୍ପମାଣଫଲଂ କଦଲିଵନଂ, ତତୋ ସାଲଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ଚାଟିପ୍ପମାଣଫଲଂ ପନସଵନଂ, ତତୋ ମଧୁରଫଲଂ ଅମ୍ବଵନଂ, ତତୋ ଚିଞ୍ଚଵନଂ, ତତୋ କପିଟ୍ଠଵନଂ, ତତୋ ଵୋମିସ୍ସକୋ ମହାଵନସଣ୍ଡୋ, ତତୋ ଵେଣୁଵନଂ, ଵେଣୁଵନଂ ପନ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ସତ୍ତ ପବ୍ବତା ଠିତା, ତେସଂ ବାହିରନ୍ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପଠମୋ ଚୂଳକାଳପବ୍ବତୋ ନାମ, ଦୁତିଯୋ ମହାକାଳପବ୍ବତୋ ନାମ, ତତୋ ଉଦକପସ୍ସପବ୍ବତୋ ନାମ, ତତୋ ଚନ୍ଦପସ୍ସପବ୍ବତୋ ନାମ, ତତୋ ସୂରିଯପସ୍ସପବ୍ବତୋ ନାମ, ତତୋ ମଣିପସ୍ସପବ୍ବତୋ ନାମ, ସତ୍ତମୋ ସୁଵଣ୍ଣପସ୍ସପବ୍ବତୋ ନାମ। ସୋ ଉବ୍ବେଧତୋ ସତ୍ତଯୋଜନିକୋ ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପତ୍ତସ୍ସ ମୁଖଵଟ୍ଟି ଵିଯ ଠିତୋ। ତସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରିମପସ୍ସଂ ସୁଵଣ୍ଣଵଣ୍ଣଂ, ତତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତେନ ଓଭାସେନ ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହୋ ସମୁଗ୍ଗତବାଲସୂରିଯୋ ଵିଯ ହୋତି। ବାହିରିମପବ୍ବତେସୁ ପନ ଏକୋ ଉବ୍ବେଧତୋ ଛ ଯୋଜନାନି, ଏକୋ ପଞ୍ଚ, ଏକୋ ଚତ୍ତାରି, ଏକୋ ତୀଣି, ଏକୋ ଦ୍ୱେ, ଏକୋ ଯୋଜନଂ।

ଏଵଂ ସତ୍ତପବ୍ବତପରିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ପନ ତସ୍ସ ଦହସ୍ସ ପୁବ୍ବୁତ୍ତରକଣ୍ଣେ ଉଦକଵାତପ୍ପହରଣୋକାସେ ମହାନିଗ୍ରୋଧରୁକ୍ଖୋ, ତସ୍ସ ଖନ୍ଧୋ ପରିକ୍ଖେପତୋ ପଞ୍ଚଯୋଜନିକୋ, ଉବ୍ବେଧତୋ ସତ୍ତଯୋଜନିକୋ। ଚତୂସୁ ଦିସାସୁ ଚତସ୍ସୋ ସାଖାଯୋ ଛଛଯୋଜନିକା, ଉଦ୍ଧଂ ଉଗ୍ଗତସାଖାପି ଛଯୋଜନିକାଵ। ଇତି ସୋ ମୂଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଉବ୍ବେଧେନ ତେରସଯୋଜନିକୋ ସାଖାନଂ ଓରିମନ୍ତତୋ ଯାଵ ପାରିମନ୍ତା ଦ୍ୱାଦସଯୋଜନିକୋ ଅଟ୍ଠହି ପାରୋହସହସ୍ସେହି ପଟିମଣ୍ଡିତୋ ମୁଣ୍ଡମଣିପବ୍ବତୋ ଵିଯ ଵିଲାସମାନୋ ତିଟ୍ଠତି। ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହସ୍ସ ପନ ପଚ୍ଛିମଦିସାଭାଗେ ସୁଵଣ୍ଣପବ୍ବତେ ଦ୍ୱାଦସଯୋଜନିକା କଞ୍ଚନଗୁହା। ଛଦ୍ଦନ୍ତୋ ନାଗରାଜା ଵସ୍ସାରତ୍ତେ ଅଟ୍ଠସହସ୍ସନାଗପରିଵୁତୋ କଞ୍ଚନଗୁହାଯଂ ଵସତି, ଗିମ୍ହକାଲେ ଉଦକଵାତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛମାନୋ ମହାନିଗ୍ରୋଧମୂଲେ ପାରୋହନ୍ତରେ ତିଟ୍ଠତି।

ମନ୍ଦାକିନିଯା ପନ ମଜ୍ଝେ ପଞ୍ଚଵୀସତିଯୋଜନମତ୍ତେ ଠାନେ ସେଵାଲୋ ଵା ପଣକଂ ଵା ନତ୍ଥି, ଫଲିକଵଣ୍ଣଂ ଉଦକମେଵ ହୋତି, ତତୋ ପରଂ ପନ ନାଗାନଂ କଟିପ୍ପମାଣେ ଉଦକେ ଅଡ୍ଢଯୋଜନଵିତ୍ଥତଂ ସେତପଦୁମଵନଂ ତଂ ଉଦକଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଠିତଂ। ତତ୍ଥ ମୂଳାଲଂ ନଙ୍ଗଲସୀସମତ୍ତଂ ହୋତି, ଭିସଂ ମହାଭେରିପୋକ୍ଖରପ୍ପମାଣଂ ହୋତି। ତସ୍ସ ଏକେକସ୍ମିଂ ପବ୍ବନ୍ତରେ ଆଳ୍ହକପ୍ପମାଣଂ ଖୀରଂ ହୋତି। ପଦୁମାନଂ ପୁପ୍ଫସମଯେ ଵାତୋ ରେଣୁଵଟ୍ଟିଂ ଉଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ପଦୁମିନୀପତ୍ତେସୁ ଠପେତି, ତତ୍ଥ ଉଦକଫୁସିତାନି ପତନ୍ତି, ତତୋ ଆଦିଚ୍ଚପାକେନ ପଚ୍ଚିତ୍ୱା ପକ୍କଅଯୋଘଟିକା ଵିଯ ପୋକ୍ଖରମଧୁ ତିଟ୍ଠତି, ତଦନନ୍ତରଂ ତାଵମହନ୍ତମେଵ ରତ୍ତପଦୁମଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ରତ୍ତକୁମୁଦଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ସେତକୁମୁଦଵନଂ , ତଦନନ୍ତରଂ ନୀଲୁପ୍ପଲଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ରତ୍ତୁପ୍ପଲଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ସୁଗନ୍ଧସାଲିଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ଏଳାଲୁକଅଲାବୁକୁମ୍ଭଣ୍ଡାଦୀନି ମଧୁରରସାନି ଵଲ୍ଲିଫଲାନି, ତଦନନ୍ତରଂ ଅଡ୍ଢଯୋଜନଵିତ୍ଥତମେଵ ଉଚ୍ଛୁଵନଂ, ତତ୍ଥ ପୂଗରୁକ୍ଖକ୍ଖନ୍ଧପ୍ପମାଣା ଉଚ୍ଛୁ। ତଦନନ୍ତରଂ କଦଲିଵନଂ, ଯତୋ ଦୁଵେ ପକ୍କାନି ଖାଦନ୍ତା କିଲମନ୍ତି। ତଦନନ୍ତରଂ ଚାଟିପ୍ପମାଣଫଲଂ ପନସଵନଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ଅମ୍ବଵନଂ, ଜମ୍ବୁଵନଂ, କପିଟ୍ଠଵନନ୍ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ତସ୍ମିଂ ଦହେ ଖାଦିତବ୍ବଯୁତ୍ତକଂ ଫଲଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ନ ଵତ୍ତବ୍ବଂ। ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ହିମଵତି ଵିଜ୍ଜମାନକସତ୍ତମହାସରପ୍ପଭୁତୀନଂ ପମାଣସଣ୍ଠାନାଦିଭେଦଂ ସବ୍ବମେଵ ଵିସେସଂ ଭଗଵା ସବ୍ବଥା ଅଵେଦି ଅଞ୍ଞାସି ପଟିଵିଜ୍ଝିଯେଵାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତିପଞ୍ଚଯୋଜନକ୍ଖନ୍ଧପରିକ୍ଖେପାତି ପନ୍ନରସଯୋଜନପ୍ପମାଣକ୍ଖନ୍ଧପରିକ୍ଖେପା, ଖନ୍ଧସ୍ସ ପରିଣାହୋ ପନ୍ନରସଯୋଜନପ୍ପମାଣୋତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନଗଵ୍ହଯାତି ନଗସଦ୍ଦେନ ଅଵ୍ହାତବ୍ବା, ରୁକ୍ଖାଭିଧାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ରୁକ୍ଖୋ ହି ନ ଗଚ୍ଛତୀତି ନଗୋତି ଵୁଚ୍ଚତି। ନଗଵ୍ହଯା ଜମ୍ବୂତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପଞ୍ଞାସଯୋଜନକ୍ଖନ୍ଧସାଖାଯାମାତି ଉବ୍ବେଧତୋ ପଞ୍ଞାସଯୋଜନପ୍ପମାଣକ୍ଖନ୍ଧାଯାମା ଉବ୍ବେଧତୋ ସମନ୍ତତୋ ଚ ପଞ୍ଞାସଯୋଜନସାଖାଯାମା ଚ। ତତୋ ଏଵ ସତଯୋଜନଵିତ୍ଥିଣ୍ଣା, ତାଵଦେଵ ଚ ଉଗ୍ଗତା। ଜମ୍ବୁରୁକ୍ଖସ୍ସ ହି ମୂଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାଵ ସାଖାଵିଟପା, ତାଵ ପଣ୍ଣାସ ଯୋଜନାନି, ତତୋ ପରମ୍ପି ଉଜୁକଂ ଉଗ୍ଗତସାଖା ପଣ୍ଣାସ ଯୋଜନାନି, ସମନ୍ତତୋ ଚ ଏକେକା ସାଖା ପଣ୍ଣାସ ପଣ୍ଣାସ ଯୋଜନାନି ଵଡ୍ଢିତାନି। ତାସୁ ପନ ମହନ୍ତା ମହନ୍ତା ନଦିଯୋ ସନ୍ଦନ୍ତି, ତାସଂ ନଦୀନଂ ଉଭଯତୀରେ ଜମ୍ବୁପକ୍କାନଂ ପତିତଟ୍ଠାନେ ସୁଵଣ୍ଣଙ୍କୁରା ଉଟ୍ଠହନ୍ତି, ତେ ନଦୀଜଲେନ ଵୁଯ୍ହମାନା ଅନୁପୁବ୍ବେନ

ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ପୱିସନ୍ତି, ତତୋୟେୱ ଜମ୍ବୁନଦିୟଂ ନିବ୍ବତ୍ତା "ଜମ୍ବୁନଦ"ନ୍ତି ତଂ ସୁୱଣ୍ଣଂ ୱୁଚ୍ଚତି।

ୟସ୍ସାନୁଭାୱେନାତି ୟସ୍ସା ମହନ୍ତତା କପ୍ପଟ୍ଠାୟିକାଦିପ୍ପକାରେନ ପଭାୱେନ। ୟଞ୍ଚେତଂ ଜମ୍ବୁୟା ପମାଣଂ, ଏତଦେୱ ଅସୁରାନଂ ଚିତ୍ତପାଟଲିୟା, ଗରୁଳାନଂ ସିମ୍ବଲିରୁକ୍ଖସ୍ସ, ଅପରଗୋୟାନେ କଦମ୍ବସ୍ସ, ଉତ୍ତରକୁରୂସୁ କପ୍ପରୁକ୍ଖସ୍ସ, ପୁବ୍ବୱିଦେହେ ସିରୀସସ୍ସ, ତାୱତିଂସେସୁ ପାରିଛତ୍ତକସ୍ସାତି। ତେନାହୁ ପୋରାଣା –

"ପାଟଲୀ ସିମ୍ବଲୀ ଜମ୍ବୂ, ଦେୱାନଂ ପାରିଛତ୍ତକୋ;

କଦମ୍ବୋ କପ୍ପରୁକ୍ଖୋ ଚ, ସିରୀସେନ ଭୱତି ସତ୍ତମ"ନ୍ତି। (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୩୭; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୩୨୨);

ଏତ୍ଥ ସିରୀସେନ ଭୱତି ସତ୍ତମନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସିରୀସେନାତି ପଚ୍ଚତ୍ତେ କରଣୱଚନଂ। ସତ୍ତମନ୍ତି ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ସିରୀସୋ ଭୱତି ସତ୍ତମୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚକ୍କୱାଳସିଲୁଚ୍ଚୟୋତି ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତୋ। ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ତଂ ସବ୍ବଂ, ଲୋକଧାତୁମୟଂ ଠିତୋତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ତଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଚକ୍କୱାଳସିଲୁଚ୍ଚୟୋ ପତିଟ୍ଠିତୋ, ଅୟଂ ଏକା ଲୋକଧାତୁ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ମ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିୱସେନ ଆଗତୋ। "ତଂ ସବ୍ବଂ ଲୋକଧାତୁଂ ପରିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅୟଂ ଚକ୍କୱାଳସିଲୁଚ୍ଚୟୋ ଠିତୋ"ତି ଏୱମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱଦନ୍ତି, ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେପି ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତୋପି ଲୋକଧାତୁୟେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥାତି ତିସ୍ସଂ ଲୋକଧାତୁୟଂ। ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ଏକୂନପଞ୍ଞାସୟୋଜନନ୍ତି ଉଜୁକଂ ଆୟାମତୋ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଉବ୍ବେଧତୋ ଚ ଏକୂନପଞ୍ଞାସୟୋଜନଂ, ପରିମଣ୍ଡଲତୋ ପନ ତୀହି ୟୋଜନେହି ଊନଦିୟଡ୍ଢସତୟୋଜନଂ। ସୂରିୟମଣ୍ଡଲଂ ପଞ୍ଞାସୟୋଜନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଉଜୁକଂ ପଞ୍ଞାସୟୋଜନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ପରିମଣ୍ଡଲତୋ ପନ ଦିୟଡ୍ଢସତୟୋଜନଂ।

ତେସୁ ପନ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୩।୧୨୧) ହେଟ୍ଠା, ସୂରିୟମଣ୍ଡଲଂ ଉପରି, ଅନ୍ତରା ନେସଂ ୟୋଜନଂ ହୋତି। ଚନ୍ଦସ୍ସ ହେଟ୍ଠିମନ୍ତତୋ ସୂରିୟସ୍ସ ଉପରିମନ୍ତଂ ୟୋଜନସତଂ ହୋତି, ଚନ୍ଦୱିମାନଂ ଅନ୍ତୋ ମଣିମୟଂ, ବହି ରଜତେନ ପରିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ଅନ୍ତୋ ଚ ବହି ଚ ସୀତଲମେୱ ହୋତି। ସୂରିୟୱିମାନଂ ଅନ୍ତୋ କନକମୟଂ, ବାହିରଂ ଫଲିକପରିକ୍ଖିତ୍ତଂ ହୋତି, ଅନ୍ତୋ ଚ ବହି ଚ ଉଣ୍ହମେୱ। ଚନ୍ଦୋ ଉଜୁକଂ ସଣିକଂ ଗଚ୍ଛତି। ସୋ ହି ଅମାୱାସିୟଂ ସୂରିୟେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ଥୋକଂ ଥୋକଂ ଓହୀୟନ୍ତୋ ପୁଣ୍ଣମାସିୟଂ ଉପଡ୍ଢମଗ୍ଗତୋ ଓହୀୟତି, ତିରିୟଂ ପନ ସୀଘଂ ଗଚ୍ଛତି। ତଥା ହେସ ଏକସ୍ମିଂ ମାସେ କଦାଚି ଦକ୍ଖିଣତୋ, କଦାଚି ଉତ୍ତରତୋ ଦିସ୍ସତି, ଚନ୍ଦସ୍ସ ଉଭୋସୁ ପସ୍ସେସୁ ନକ୍ଖତ୍ତତାରକା ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଚନ୍ଦୋ ଧେନୁ ୱିୟ ୱଚ୍ଛଂ ତଂ ତଂ ନକ୍ଖତ୍ତଂ ଉପସଙ୍କମତି, ନକ୍ଖତ୍ତାନି ପନ ଅତ୍ତନୋ ଗମନଟ୍ଠାନଂ ନ ୱିଜହନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ୱୀଥିୟାୱ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ସୂରିୟସ୍ସ ପନ ଉଜୁକଂ ଗମନଂ ସୀଘଂ, ତିରିୟଂ ଗମନଂ ଦନ୍ଧଂ। ତିରିୟଂ ଗମନଂ ନାମ ଦକ୍ଖିଣଦିସତୋ ଉତ୍ତରଦିସାୟ, ଉତ୍ତରଦିସତୋ ଦକ୍ଖିଣଦିସାୟ ଗମନଂ, ତଂ ଦନ୍ଧଂ ଛହି ଛହି ମାସେହି ଇଜ୍ଝନତୋ।

ସୂରିୟୋ କାଳପକ୍ଖୁପୋସଥେ ଚନ୍ଦେନ ସହେୱ ଗନ୍ତ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ପାଟିପଦଦିୱସେ ୟୋଜନାନଂ ସତସହସ୍ସଂ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ଓହାୟ ଗଚ୍ଛତି ଅତ୍ତନୋ ସୀଘଗାମିତାୟ ତସ୍ସ ଚ ଦନ୍ଧଗାମିତାୟ, ଅଥ ଚନ୍ଦୋ ଲେଖା ୱିୟ ପଞ୍ଞାୟତି। ତତୋ ପରମ୍ପି ପକ୍ଖସ୍ସ ଦୁତିୟାୟ ୟୋଜନାନଂ ସତସହସ୍ସଂ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ଓହାୟ ଗଚ୍ଛତି। ଏୱଂ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ୟାୱ ସୁକ୍କପକ୍ଖୁପୋସଥଦିୱସା ସତସହସ୍ସଂ ସତସହସ୍ସଂ ଓହାୟ ଗଚ୍ଛତି, ଅଥ ଚନ୍ଦୋ ଅନୁକ୍କମେନ ୱଡ୍ଢିତ୍ୱା ଉପୋସଥଦିୱସେ ପରିପୁଣ୍ଣୋ ହୋତି। ଅନୁକ୍କମେନ ୱଡ୍ଢନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଉପରିଭାଗତୋ ପତିତସୂରିୟାଲୋକତାୟ ହେଟ୍ଠତୋ ପୱତ୍ତାୟ ସୂରିୟସ୍ସ ଦୂରଭାୱେନ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ଅନୁକ୍କମେନ ପରିହାୟମାନାୟ ଅତ୍ତନୋ ଛାୟାୟ ୱସେନ ଅନୁକ୍କମେନ ଚଣ୍ଡମଣ୍ଡଲପ୍ପଦେସସ୍ସ ୱଡ୍ଢମାନସ୍ସ ୱିୟ ଦିସ୍ସମାନତାୟାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ଅନୁକ୍କମେନ ୱଡ୍ଢିତ୍ୱା ୱିୟ ଉପୋସଥଦିୱସେ ପୁଣ୍ଣମାୟଂ ପରିପୁଣ୍ଣମଣ୍ଡଲୋ ହୁତ୍ୱା ଦିସ୍ସତି। ଅଥ ସୂରିୟୋ ପାଟିପଦଦିୱସେ ୟୋଜନାନଂ ସତସହସ୍ସଂ ଧାୱିତ୍ୱା ପୁନ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ଗଣ୍ହାତି ଚନ୍ଦସ୍ସ ଦନ୍ଧଗତିତାୟ ଅତ୍ତନୋ ଚ ସୀଘଗତିତାୟ, ତଥା ଦୁତିୟାୟ ସତସହସ୍ସନ୍ତି ଏୱଂ ୟାୱ ଉପୋସଥଦିୱସା ସତସହସ୍ସଂ ସତସହସ୍ସଂ ଧାୱିତ୍ୱା ଗଣ୍ହାତି। ଅଥ ଚନ୍ଦୋ ଅନୁକ୍କମେନ ହାୟିତ୍ୱା କାଳପକ୍ଖୁପୋସଥଦିୱସେ ସବ୍ବସୋ ନ ପଞ୍ଞାୟତି, ଅନୁକ୍କମେନ ହାୟମାନତା ଚେତ୍ଥ ଅନୁକ୍କମେନ ୱଡ୍ଢମାନତାୟ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ପନ ଛାୟାୟ ହାୟମାନତାୟ ମଣ୍ଡଲଂ ୱଡ୍ଢମାନଂ ୱିୟ ଦିସ୍ସତି, ଇଧ ଚ ଛାୟାୟ ୱଡ୍ଢମାନତାୟ ମଣ୍ଡଲଂ ହାୟମାନଂ ୱିୟ ଦିସ୍ସତି, ତସ୍ମା ଅନୁକ୍କମେନ ହାୟିତ୍ୱା ୱିୟ ଉପୋସଥଦିୱସେ ସବ୍ବସୋ ନ ପଞ୍ଞାୟତି। ଚନ୍ଦଂ ହେଟ୍ଠା କତ୍ୱା ସୂରିୟୋ ଉପରି ହୋତି, ମହତିୟା ପାତିୟା ଖୁଦ୍ଦକଭାଜନଂ ୱିୟ

ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ପିଧୀୟତି, ମଜ୍ଝନ୍ହିକେ ଗେହଚ୍ଛାୟା ୱିୟ ଚନ୍ଦସ୍ସ ଛାୟା ନ ପଞ୍ଞାୟତି। ସୋ ଛାୟାୟ ଅପଞ୍ଞାୟମାନାୟ ଦୂରେ ଠିତାନଂ ଦିୱା ପଦୀପୋ ୱିୟ ସୟମ୍ପି ନ ପଞ୍ଞାୟତି।

ଇମେସଂ ପନ ଅଜୱୀଥି ନାଗୱୀଥି ଗୋୱୀଥୀତି ତିସ୍ସୋ ଗମନୱୀଥିୟୋ ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅଜାନଂ ଉଦକଂ ପଟିକୂଲଂ ହୋତି, ହତ୍ଥିନାଗାନଂ ମନାପଂ, ଗୁନ୍ନଂ ସୀତୁଣ୍ହସମତାୟ ଫାସୁ ହୋତି। ତଥା ଚ ୟାୟ ୱୀଥିୟା ସୂରିୟେ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ ୱସ୍ସୱଲାହକଦେୱପୁତ୍ତା ସୂରିୟାଭିତାପସନ୍ତତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ୱିମାନତୋ ନ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, କୀଳାପସୁତା ହୁତ୍ୱା ନ ୱିଚରନ୍ତି, ତଦା କିର ସୂରିୟୱିମାନଂ ପକତିମଗ୍ଗତୋ ଅଧୋ ଓତରିତ୍ୱା ୱିଚରତି, ତସ୍ସ ଓରୁୟ୍ହ ଚରଣେନେୱ ଚନ୍ଦୱିମାନମ୍ପି ଅଧୋ ଓରୁୟ୍ହ ଚରତି ତଗ୍ଗତିକତ୍ତା, ତସ୍ମା ସା ୱୀଥି ଉଦକାଭାୱେନ ଅଜାନୁରୂପତାୟ ''ଅଜୱୀଥୀ''ତି ସମଞ୍ଞା ଗତା। ୟାୟ ପନ ୱୀଥିୟା ସୂରିୟେ ଗଚ୍ଛନ୍ତେ ୱସ୍ସୱଲାହକଦେୱପୁତ୍ତା ସୂରିୟାଭିତାପାଭାୱତୋ ଅଭିଣ୍ହଂ ଅତ୍ତନୋ ୱିମାନତୋ ବହି ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା କୀଳାପସୁତା ହୁତ୍ୱା ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ୱିଚରନ୍ତି, ତଦା କିର ସୂରିୟୱିମାନଂ ପକତିମଗ୍ଗତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଆରୁହିତ୍ୱା ୱିଚରତି, ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧଂ ଆରୁୟ୍ହ ଚରଣେନେୱ ଚନ୍ଦୱିମାନମ୍ପି ଉଦ୍ଧଂ ଆରୁୟ୍ହ ଚରତି ତଗ୍ଗତିକତ୍ତା, ତଗ୍ଗତିକତା ଚ ସମାନଗତି ନାମ ୱାତମଣ୍ଡଲେନ ୱିମାନସ୍ସ ଫେଲ୍ଲିତତ୍ତା, ତସ୍ମା ସା ୱୀଥି ଉଦକବହୁଭାୱେନ ନାଗାନୁରୂପତାୟ ''ନାଗୱୀଥୀ''ତି ସମଞ୍ଞା ଗତା। ୟଦା ସୂରିୟୋ ଉଦ୍ଧଂ ଅନାରୋହନ୍ତୋ ଅଧୋ ଚ ଅନୋତରନ୍ତୋ ପକତିମଗ୍ଗେନେୱ ଗଚ୍ଛତି, ତଦା ୱସ୍ସୱଲାହକା ୟଥାକାଲଂ ୟଥାରୁଚିଞ୍ଚ ୱିମାନତୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ସୁଖେନ ୱିଚରନ୍ତି, ତେନ କାଲେନ କାଲଂ ୱସ୍ସନତୋ ଲୋକେ ଉତୁସମତା ହୋତି, ତାୟ ଉତୁସମତାୟ ହେତୁଭୂତାୟ ସା ଚନ୍ଦିମସୂରିୟାନଂ ଗତି ଗୱାନୁରୂପତାୟ ''ଗୋୱୀଥୀ''ତି ସମଞ୍ଞା ଗତା। ତସ୍ମା ୟଂ କାଲଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ଅଜୱୀଥିଂ ଆରୁହନ୍ତି, ତଦା ଦେୱୋ ଏକବିନ୍ଦୁମ୍ପି ନ ୱସ୍ସତି। ୟଦା ନାଗୱୀଥିଂ ଆରୋହନ୍ତି, ତଦା ଭିନ୍ନଂ ୱିୟ ନଭଂ ପଗ୍ଘରତି। ୟଦା ଗୋୱୀଥିଂ ଆରୋହନ୍ତି, ତଦା ଉତୁସମତା ସମ୍ପଜ୍ଜତି।

ୟଦା ପନ ରାଜାନୋ ଅଧମ୍ମିକା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ଅଧମ୍ମିକତାୟ ଉପରାଜସେନାପତିପ୍ପଭୁତୟୋ ସବ୍ବେ ଦେୱା ବ୍ରହ୍ମାନୋ ଚ ଅଧମ୍ମିକା ହୋନ୍ତି, ତଦା ତେସଂ ଅଧମ୍ମିକତାୟ ୱିସମଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ପରିୱତ୍ତନ୍ତି। ତଦା ହି ବଦ୍ଧାବାଧତାଦିଅନିଟ୍ଠଫଲୂପନିସ୍ସୟଭୂତସ୍ସ ୟଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅଧମ୍ମିକତାସଞ୍ଞିତସ୍ସ ସାଧାରଣସ୍ସ ପାପକମ୍ମସ୍ସ ବଲେନ ୱିସମଂ ୱାୟନ୍ତେନ ୱାୟୁନା ଫେଲ୍ଲିୟମାନା ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ସିନେରୁଂ ପରିକ୍ଖିପନ୍ତା ୱିସମଂ ପରିୱତ୍ତନ୍ତି, ୟଥାମଗ୍ଗେନ ନ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ୱାତୋ ୟଥାମଗ୍ଗେନ ନ ୱାୟତି, ଅୟଥାମଗ୍ଗେନ ୱାୟତି, ଅୟଥାମଗ୍ଗେନ ୱାୟନ୍ତୋ ଆକାସଟ୍ଠୱିମାନାନି ଖୋଭେତି, ୱିମାନେସୁ ଖୋଭିତେସୁ ଦେୱତାନଂ କୀଳନତ୍ଥାୟ ଚିତ୍ତାନି ନ ନମନ୍ତି, ଚିତ୍ତେସୁ ଅନମନ୍ତେସୁ ସୀତୁଣ୍ହଭେଦୋ ଉତୁ ୟଥାକାଲେନ ନ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମିଂ ଅସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତେ ନ ସମ୍ମା ଦେୱୋ ୱସ୍ସତି, କଦାଚି ୱସ୍ସତି, କଦାଚି ନ ୱସ୍ସତି, କତ୍ଥଚି ୱସ୍ସତି, କତ୍ଥଚି ନ ୱସ୍ସତି। ୱସ୍ସନ୍ତୋପି ୱପ୍ପକାଲେ ଅଙ୍କୁରକାଲେ ନାଳକାଲେ ପୁପ୍ଫକାଲେ ଖୀରଗ୍ଗହଣାଦିକାଲେସୁ ୟଥା ୟଥା ସସ୍ସାନଂ ଉପକାରୋ ନ ହୋତି, ତଥା ତଥା ୱସ୍ସତି ଚ ୱିଗଚ୍ଛତି ଚ। ତେନ ସସ୍ସାନି ୱିସମପାକାନି ହୋନ୍ତି ୱିଗତଗନ୍ଧରସାଦିସମ୍ପଦାନି, ଏକଭାଜନେ ପକ୍ଖିତ୍ତତଣ୍ଡୁଲେସୁପି ଏକସ୍ମିଂ ପଦେସେ ଭତ୍ତଂ ଉତ୍ତଣ୍ଡୁଲଂ ହୋତି, ଏକସ୍ମିଂ ଅତିକିଲିନ୍ନଂ, ଏକସ୍ମିଂ ସମପାକଂ। ତଂ ପରିଭୁତ୍ତଂ କୁଚ୍ଛିୟମ୍ପି ସବ୍ବସୋ ଅପରିଣତଂ, ଏକଦେସେନ ପରିଣତଂ, ସୁପରିଣତନ୍ତି ଏୱଂ ତୀହିୟେୱ ପକାରେହି ପଚ୍ଚତି, ପକ୍କାସୟଂ ନ ସମ୍ମା ଉପଗଚ୍ଛତି। ତେନ ସତ୍ତା ବହ୍ୱାବାଧା ଚେୱ ହୋନ୍ତି ଅପ୍ପାୟୁକା ଚ।

ଧମ୍ମିକାନଂ ପନ ରାଜୂନଂ କାଲେ ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ସମଂ ପରିୱତ୍ତନ୍ତି, ୟଥାମଗ୍ଗେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଉତୁସମତା ଚ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ଛ ମାସେ ସିନେରୁତୋ ବହି ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଛ ମାସେ ଅନ୍ତୋ ୱିଚରନ୍ତି। ତଥା ହି ସିନେରୁସମୀପେନ ତଂ ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତା ଛ ମାସେ ତତୋ ଗମନୱୀଥିତୋ ବହି ଅତ୍ତନୋ ତିରିୟଂ ଗମନେନ ଚକ୍କୱାଳଅଭିମୁଖା ନିକ୍ଖମନ୍ତି । ଏୱଂ ଛ ମାସେ ଖଣେ ଖଣେ ସିନେରୁତୋ ଅପସକ୍କନୱସେନ ତତୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଚକ୍କୱାଳସମୀପଂ ପତ୍ତା। ତତୋପି ଛ ମାସେ ଖଣେ ଖଣେ ଅପସକ୍କନୱସେନ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ସିନେରୁସମୀପଂ ପାପୁଣନ୍ତା ଅନ୍ତୋ ୱିଚରନ୍ତି। ତେ ହି ଆସାଳ୍ହୀମାସେ ସିନେରୁସମୀପେନ ଚରନ୍ତି, ତତୋ ଦ୍ୱେ ମାସେ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ବହି ଚରନ୍ତି। ପଠମକତ୍ତିକମାସେ ମଜ୍ଝେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତତୋ ଚକ୍କୱାଳଅଭିମୁଖା ଗନ୍ତ୍ୱା ତୟୋ ମାସେ ଚକ୍କୱାଳସମୀପେନ ୱିଚରିତ୍ୱା ପୁନ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଚିତ୍ରମାସେ ମଜ୍ଝେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ତତୋ ପରେ ଦ୍ୱେ ମାସେ ସିନେରୁଅଭିମୁଖା ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ପୁନ ଆସାଳ୍ହେ ସିନେରୁସମୀପେନ ଚରନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ସିନେରୁସ୍ସ ଚକ୍କୱାଳସ୍ସ ଚ ୟଂ ଠାନଂ ୱେମଜ୍ଝଂ, ତସ୍ସ ସିନେରୁସ୍ସ ଚ ୟଂ ଠାନଂ ୱେମଜ୍ଝଂ, ତେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତା ସିନେରୁସମୀପେନ ଚରନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ସିନେରୁସ୍ସ ଅଗ୍ଗାଲିନ୍ଦଂ ଅଲ୍ଲୀନା, ଚକ୍କୱାଳସମୀପେନ ଚରଣମ୍ପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୟଦା ପନ ସିନେରୁସ୍ସ ଚକ୍କୱାଳସ୍ସ ଉଜୁକଂ ୱେମଜ୍ଝେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତଦା ୱେମଜ୍ଝେନ ୱିଚରନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଏୱଂ ୱିଚରନ୍ତା ଚ ଏକପ୍ପହାରେନ ତୀସୁପି ଦୀପେସୁ ଆଲୋକଂ କରୋନ୍ତି। ଏକେକାୟ ଦିସାୟ ନୱ ନୱ ୟୋଜନସତସହସ୍ସାନି ଅନ୍ଧକାରଂ ୱିଧମିତ୍ୱା ଆଲୋକଂ ଦସ୍ସେନ୍ତି। କଥଂ? ଇମସ୍ମିଞ୍ହି ଦୀପେ ସୂରିୟୁଗ୍ଗମନକାଲୋ ପୁବ୍ବୱିଦେହେ ମଜ୍ଝନ୍ହିକୋ ହୋତି, ଉତ୍ତରକୁରୂସୁ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନକାଲୋ, ଅପରଗୋୟାନେ ମଜ୍ଝିମୟାମୋ, ପୁବ୍ବୱିଦେହମ୍ହି ଉଗ୍ଗମନକାଲୋ ଉତ୍ତରକୁରୂସୁ ମଜ୍ଝନ୍ହିକୋ, ଅପରଗୋୟାନେ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନକାଲୋ, ଇଧ ମଜ୍ଝିମୟାମୋ, ଉତ୍ତରକୁରୂସୁ ଉଗ୍ଗମନକାଲୋ ଅପରଗୋୟାନେ ମଜ୍ଝନ୍ହିକୋ, ଇଧ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନକାଲୋ, ପୁବ୍ବୱିଦେହେ ମଜ୍ଝିମୟାମୋ,

ଅପରଗୋଯାନଦୀପେ ଉଗ୍ଗମନକାଲୋ ଇଧ ମଜ୍ଝନ୍ହିକୋ, ପୁବ୍ବୱିଦେହଦୀପେ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନକାଲୋ, ଉତ୍ତରକୁରୂସୁ ମଜ୍ଝିମଯାମୋ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚି ଦୀପେ ଠିତମଜ୍ଝନ୍ହିକୱେଲାଯଂ ପୁବ୍ବୱିଦେହୱାସୀନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନୱସେନ ଉପଡ୍ଢଂ ସୂରିଯମଣ୍ଡଲଂ ପଞ୍ଞାଯତି, ଅପରଗୋଯାନୱାସୀନଂ ଉଗ୍ଗମନୱସେନ ଉପଡ୍ଢଂ ପଞ୍ଞାଯତି। ଏୱଂ ସେସଦୀପେସୁପି। ଇତି ଇମିନାୱ ପକାରେନ ତୀସୁ ଦୀପେସୁ ଏକପ୍ପହାରେନେୱ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯା ଆଲୋକଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇତୋ ଅଞ୍ଞଥା ପନ ଦ୍ୱୀସୁ ଏୱ ଦୀପେସୁ ଏକପ୍ପହାରେନେୱ ଆଲୋକଂ ଦସ୍ସେନ୍ତି। ଯସ୍ମିଞ୍ଚି ଦୀପେ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନୱସେନ ଉପଡ୍ଢଂ ସୂରିଯମଣ୍ଡଲଂ ପଞ୍ଞାଯତି, ଅତ୍ଥଙ୍ଗମିତେ ତତ୍ଥ ନ ପଞ୍ଞାଯତି, ଆଲୋକଂ ନ ଦସ୍ସେତି, ଦ୍ୱୀସୁ ଏୱ ଦୀପେସୁ ଏକପ୍ପହାରେନ ଉଭଯଂ। ଏକେକାଯ ଦିସାଯ ନୱ ନୱ ଯୋଜନସତସହସ୍ସାନି ଅନ୍ଧକାରୱିଧମନମ୍ପି ଇମିନାୱ ନଯେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚି ଦୀପେ ଠିତମଜ୍ଝନ୍ହିକୱେଲାଯଂ ପୁବ୍ବୱିଦେହୱାସୀନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମନୱସେନ ଉପଡ୍ଢଂ ସୂରିଯମଣ୍ଡଲଂ ପଞ୍ଞାଯତୀତି ପୁବ୍ବୱିଦେହେ ନୱଯୋଜନସତସହସ୍ସପ୍ପମାଣେ ଠାନେ ଅନ୍ଧକାରଂ ୱିଧମିତ୍ୱା ଆଲୋକଂ ଦସ୍ସେତି, ତଥା ଅପରଗୋଯାନେ ଉଗ୍ଗମନୱସେନ ତତ୍ଥାପି ଉପଡ୍ଢସ୍ସେୱ ପଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତା। ପୁବ୍ବୱିଦେହାନଂ ପନ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମିତେ ନ ପଞ୍ଞାଯତୀତି ଦ୍ୱୀସୁ ଦୀପେସୁ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅନ୍ଧକାରଂ ୱିଧମିତ୍ୱା ଆଲୋକଂ ଦସ୍ସେତି ଅପରଗୋଯାନେପି ଉଗ୍ଗତେ ସୂରିଯେ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅନ୍ଧକାରୱିଧମନତୋ।

ପାତୁଭୱନ୍ତା ଚ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯା ଏକତୋୱ ଲୋକେ ପାତୁଭୱନ୍ତି, ତେସୁ ସୂରିଯୋ ପଠମତରଂ ପଞ୍ଞାଯତି। ପଠମକପ୍ପିକାନଞ୍ହି ସତ୍ତାନଂ ସଯଂପଭାଯ ଅନ୍ତରହିତାଯ ଅନ୍ଧକାରୋ ଅହୋସି। ତେ ଭୀତତସିତା ''ଭଦ୍ଦକଂ ୱତସ୍ସ, ସଚେ ଅଞ୍ଞୋ ଆଲୋକୋ ଭୱେୟ୍ୟା''ତି ଚିନ୍ତଯିଂସୁ। ତତୋ ମହାଜନସ୍ସ ସୂରଭାୱଂ ଜନଯମାନଂ ସୂରିଯମଣ୍ଡଲଂ ଉଟ୍ଠହି, ତେନେୱସ୍ସ ''ସୂରିଯୋ''ତି ନାମଂ ଅହୋସି। ତସ୍ମିଂ ଦିୱସଂ ଆଲୋକଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ଥଙ୍ଗମିତେ ପୁନ ଅନ୍ଧକାରୋ ଅହୋସି। ତେ ଭୀତତସିତା ''ଭଦ୍ଦକଂ ୱତସ୍ସ, ସଚେ ଅଞ୍ଞୋ ଆଲୋକୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟା''ତି ଚିନ୍ତଯିଂସୁ। ଅଥ ନେସଂ ଛନ୍ଦଂ ଞତ୍ୱା ୱିଯ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ଉଟ୍ଠହି, ତେନେୱସ୍ସ ''ଚନ୍ଦୋ''ତି ନାମଂ ଅହୋସି। ଏୱଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯେସୁ ପାତୁଭୂତେସୁ ନକ୍ଖତ୍ତାନି ତାରକରୂପାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି , ତତୋ ପଭୁତି ରତ୍ତିନ୍ଦିୱା ପଞ୍ଞାଯନ୍ତି। ଅନୁକ୍କମେନ ଚ ମାସଡ୍ଢମାସୋତୁସଂୱଚ୍ଛରା ଜାଯନ୍ତି। ଚନ୍ଦିମସୂରିଯାନଂ ପନ ପାତୁଭୂତଦିୱସେଯେୱ ସିନେରୁଚକ୍କୱାଳଅହିମୱନ୍ତପବ୍ବତା ଚତ୍ତାରୋ ଚ ଦୀପା ପାତୁଭୱନ୍ତି, ତେ ଚ ଖୋ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଫଗ୍ଗୁଣପୁଣ୍ଣମଦିୱସେଯେୱ ପାତୁଭୱନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ମା ଚେତ୍ଥ ''ଏକଂ ଚକ୍କୱାଳଂ ଆଯାମତୋ ଚ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ଯୋଜନାନଂ ଦ୍ୱାଦସ ସତସହସ୍ସାନି ତୀଣି ସହସ୍ସାନି ଚତ୍ତାରି ସତାନି ପଞ୍ଞାସଞ୍ଚ ଯୋଜନାନୀ''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧ ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା) ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତପ୍ପମାଣତୋ ଇମସ୍ସ ଚକ୍କୱାଳଅସ୍ସ ସିନେରୁପତିଟ୍ଠିତୋକାସେ ଚତୁରାସୀତି ଯୋଜନସହସ୍ସାନି ପରତୋ ଯାୱ ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତା ଉତ୍ତରଦିସାଭାଗପ୍ପମାଣଞ୍ଚ ପହାଯ ଇମିସ୍ସା ଦକ୍ଖିଣଦିସାଯ –

ସିନେରୁଚକ୍କୱାଳଆନଂ, ଅନ୍ତରଂ ପରିମାଣତୋ;

ପଞ୍ଚ ସତସହସ୍ସାନି, ସହସ୍ସାନୂନସଟ୍ଠି ଚ।

ସତାନି ସତ୍ତ ଞେୟ୍ୟାନି, ପଞ୍ଚୱୀସୁତ୍ତରାନି ଚ;

ମଜ୍ଝୱୀଥିଗତୋ ନାମ, ତତ୍ଥ ୱେମଜ୍ଝଗୋ ରୱି।

ମଜ୍ଝତୋ ଯାୱ ମେରୁମ୍ହା, ଚକ୍କୱାଳଆନମନ୍ତରେ;

ୱେମଜ୍ଝଗୋ ଯଦା ହୋତି, ଉଭଯନ୍ତଗତୋ ତଦା।

ମଜ୍ଝତୋ ଯାୱ ମେରୁମ୍ହା, ଚକ୍କୱାଳଆ ଚ ପବ୍ବତା;

ଦୁୱେ ସତସହସ୍ସାନି, ସହସ୍ସାନୂନସୀତି ଚ।

ଅଟ୍ଠସତଂ ଦୁୱେ ସଟ୍ଠି, ଯୋଜନାନି ଦ୍ୱିଗାୱୁତଂ;

ଉଭତୋ ଅନ୍ତତୋ ମେରୁ-ଚକ୍କୱାଠଆନମନ୍ତରେ।

ଏକଂ ସତସହସ୍ସଞ୍ଚ, ସହସ୍ସାନୂନତାଲୀସଂ;

ନୱସତାନେକତିଂସ, ଯୋଜନାନି ଚ ଗାୱୁତଂ।

ପମାଣତୋ ସମନ୍ତା ଚ, ମଣ୍ଡଲଂ ମଜ୍ଝୱୀଥିଯା;

ସତସହସ୍ସାନୂନୱୀସ, ସହସ୍ସାନେକତିଂସ ଚ।

ସତମେକଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଛେୟଂ, ପଞ୍ଚସତ୍ତତି ଉତ୍ତରଂ;

ଦକ୍ଖିଣଂ ଉତ୍ତରଞ୍ଚାପି, ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ପନ ଭାଣୁମା।

ମଜ୍ଝୱୀଥିପ୍ପମାଣେନ , ମଣ୍ଡଲେନେୱ ଗଚ୍ଛତି;

ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଚ ପନେୱଂ ସୋ, ଓରୁୟ୍ହୋରୁୟ୍ହ ହେଟ୍ଠତୋ।

ଆରୁୟ୍ହାରୁୟ୍ହ ଉଦ୍ଧଞ୍ଚ, ଯତୋ ଗଚ୍ଛତି ସବ୍ବଦା;

ତତୋ ଗତିୱସେନସ୍ସ, ଦୂରମଦ୍ଧାନମାସି ତଂ।

ତିଂସ ସତସହସ୍ସାନି, ଯୋଜନାନି ପମାଣତୋ;

ତସ୍ମା ସୋ ପରିତୋ ଯାତି, ତତ୍ତକଂୱ ଦିନେ ଦିନେ।

ସହସ୍ସମେକଂ ପଞ୍ଚସତଂ, ଚତୁପଞ୍ଞାସଯୋଜନଂ;

ତିଗାୱୁତଂ ତେରସୂସଭଂ, ତେତ୍ତିଂସ ରତନାନି ଚ।

ଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁଲାନି ଚ ତିରିଯଂ, ଗଚ୍ଛତେକଦିନେ ରୱି;

ଛତାଲୀସସହସ୍ସାନି, ଛ ସତାନି ତିଗାୱୁତଂ।

ଯୋଜନାନଂ ତିତାଲୀସଂ, ମାସେନେକେନ ଗଚ୍ଛତି;

ତେନୱୁତିସହସ୍ସାନି, ଦ୍ୱିସତଂ ସତ୍ତସୀତି ଚ।

ଗାୱୁତାନି ଦୁୱେ ଚାପି, ଦ୍ୱୀହି ମାସେହି ଗଚ୍ଛତି;

ଇମାଯ ଗତିଯା ଅନ୍ତ-ୱୀଥିତୋ ୱୀଥିଅନ୍ତିମଂ।

ଗଚ୍ଛତି ଛହି ମାସେହି, ତିମାସେହି ଚ ମଜ୍ଝିମଂ;

ସିନେରୁସନ୍ତିକେ ଅନ୍ତ-ୱୀଥିତୋ ପନ ଭାଣୁମା;

ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଦ୍ୱିମାସେହି, ଅସ୍ସ ଦୀପସ୍ସ ମଜ୍ଝଗୋ।

ତସ୍ମା ସୀହଳଅଦୀପସ୍ସ, ମଜ୍ଝତୋ ମେରୁଅନ୍ତରଂ;

ଦ୍ୱେ ସତସହସ୍ସାନି, ଦ୍ୱିସତେନାଧିକାନି ତୁ।

ତେତ୍ତିଂସଞ୍ଚ ସହସ୍ସାନି, ଅଟ୍ଠାରସ ତିଗାୱୁତଂ;

ଚକ୍କୱାଳଅନ୍ତରଞ୍ଚସ୍ସ, ଦୀପସ୍ସେୱ ଚ ମଜ୍ଝତୋ।

ତୀଣି ସତସହସ୍ସାନି, ସହସ୍ସାନି ଛୱୀସତି;

ଛ ଉତ୍ତରାନି ପଞ୍ଚେୱ, ସତାନେକଞ୍ଚ ଗାୱୁତନ୍ତି।

ଏୱମେତ୍ଥ ଅଯମ୍ପି ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତାୱତିଂସଭୱନଂ ଦସସହସ୍ସଯୋଜନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତେତ୍ତିଂସ ସହପୁଞ୍ଞକାରିନୋ ଏତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତାତି ତଂସହଚରିତଟ୍ଠାନଂ ତେତ୍ତିଂସଂ, ତଦେୱ ତାୱତିଂସଂ , ତଂ ନିୱାସୋ ଏତେସନ୍ତି ତାୱତିଂସା, ଦେୱା, ତେସଂ ଭୱନଂ ତାୱତିଂସଭୱନଂ। ତଥା ହି ମଘେନ ମାଣୱେନ ସଦ୍ଧିଂ ମଚଲଗାମକେ କାଲଂ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନେ ତେତ୍ତିଂସ ଦେୱପୁତ୍ତେ ଉପାଦାଯ ଅସ୍ସ ଦେୱଲୋକସ୍ସ ଅଯଂ ପଣ୍ଣତ୍ତି ଜାତାତି ୱଦନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଯସ୍ମା ସେସଚକ୍କୱାଳେସୁପି ଛ କାମାୱଚରଦେୱଲୋକା ଅତ୍ଥି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ସହସ୍ସଂ ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ସହସ୍ସଂ ତାୱତିଂସାନ''ନ୍ତି। ତସ୍ମା ନାମପଣ୍ଣତ୍ତିଯେୱେସା ତସ୍ସ ଦେୱଲୋକସ୍ସାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଦସସହସ୍ସଯୋଜନନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ସକ୍କପୁରଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି ତାୱତିଂସକାଯିକା ଦେୱା ଅତ୍ଥି ପବ୍ବତଟ୍ଠକା, ଅତ୍ଥି ଆକାସଟ୍ଠକା, ତେସଂ ପରମ୍ପରା ଚକ୍କୱାଳଅପବ୍ବତଂ ପତ୍ତା, ତଥା ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ଯାମାଦୀନଞ୍ଚ। ଏକଦେୱଲୋକେପି ହି ଦେୱାନଂ ପରମ୍ପରା ଚକ୍କୱାଳଅପବ୍ବତଂ ଅପ୍ପତ୍ତା ନାମ ନତ୍ଥି। ଇଦଂ ପନ ତାୱତିଂସଭୱନଂ ସିନେରୁସ୍ସ ଉପରିମତଲେ ଦସସହସ୍ସଯୋଜନିକେ ଠାନେ ପତିଟ୍ଠିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତସ୍ସ ପାଚୀନପଚ୍ଛିମଦ୍ୱାରାନଂ ଅନ୍ତରା ଦସଯୋଜନସହସ୍ସଂ ହୋତି, ତଥା ଦକ୍ଖିଣୁତ୍ତରଦ୍ୱାରାନଂ। ତଂ ଖୋ ପନ ନଗରଂ ଦ୍ୱାରସହସ୍ସଯୁତ୍ତଂ ଅହୋସି ଆରାମପୋକ୍ଖରଣୀପଟିମଣ୍ଡିତଂ।

ତସ୍ସ ମଜ୍ଝେ (ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୯ ମଘୱତ୍ଥୁ) ତିଯୋଜନସତୁବ୍ବେଧେହି, ଧଜେହି ପଟିମଣ୍ଡିତୋ ସତ୍ତରତନମଯୋ ସତ୍ତଯୋଜନସତୁବ୍ବେଧୋ ସକ୍କସ୍ସ ୱେଜଯନ୍ତୋ ନାମ ପାସାଦୋ। ତତ୍ଥ ସୁୱଣ୍ଣଯଟ୍ଠୀସୁ ମଣିଧଜା ଅହେସୁଂ, ମଣିଯଟ୍ଠୀସୁ ସୁୱଣ୍ଣଧଜା, ପୱାଳଯଟ୍ଠୀସୁ ମୁତ୍ତଧଜା, ମୁତ୍ତଯଟ୍ଠୀସୁ ପୱାଳଧଜା, ସତ୍ତରତନମଯାସୁ ଯଟ୍ଠୀସୁ ସତ୍ତରତନମଯା ଧଜା।

ଦିଯଡ୍ଢଯୋଜନସତାଯାମୋ ୱେଜଯନ୍ତରଥୋ (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୨୪୯ ଆଦଯୋ)। ତସ୍ସ ହି ପଚ୍ଛିମନ୍ତୋ ପଣ୍ଣାସଯୋଜନୋ, ମଜ୍ଝେ ରଥପଞ୍ଜରୋ ପଣ୍ଣାସଯୋଜନୋ, ରଥସନ୍ଧିତୋ ଯାୱ ରଥସୀସା ପଣ୍ଣାସେୱ ଯୋଜନାନି। ତଦେୱ ପମାଣଂ ଦିଗୁଣଂ କତ୍ୱା ''ତିଯୋଜନସତାଯାମୋ''ତିପି ୱଦନ୍ତିଯେୱ। ତସ୍ମିଂ ଯୋଜନିକପଲ୍ଲଙ୍କୋ ଅତ୍ଥତୋ ତିଟ୍ଠତି। ତତ୍ଥ ତିଯୋଜନିକଂ ସେତଚ୍ଛତ୍ତଂ, ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଯୁଗେ ସହସ୍ସଆଜଞ୍ଞଯୁତ୍ତଂ। ସେସାଲଙ୍କାରସ୍ସ ପମାଣଂ ନତ୍ଥି। ଧଜୋ ପନସ୍ସ ଅଡ୍ଢତିଯାନି ଯୋଜନସତାନି ଉଗ୍ଗତୋ, ଯସ୍ସ ୱାତାହତସ୍ସ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକତୂରିଯସ୍ସେୱ ସଦ୍ଦୋ ନିଚ୍ଛରତି।

ସକ୍କସ୍ସ ପନ ଏରାୱଣୋ ନାମ ହତ୍ଥୀ ଦିଯଡ୍ଢଯୋଜନସତିକୋ, ସୋପି ଦେୱପୁତ୍ତୋଯେୱ। ନ ହି ଦେୱଲୋକସ୍ମିଂ ତିରଚ୍ଛାନଗତା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ସୋ ଉଯ୍ୟାନକୀଳାଯ ନିକ୍ଖମନକାଲେ ଅତ୍ତଭାୱଂ ୱିଜହିତ୍ୱା ଦିଯଡ୍ଢଯୋଜନସତିକୋ ଏରାୱଣୋ ନାମ ହତ୍ଥୀ ହୋତି। ସୋ ତେତ୍ତିଂସକୁମ୍ଭେ ମାପେତି ଆୱଟ୍ଟେନ ଗାୱୁତଅଡ୍ଢଯୋଜନପ୍ପମାଣେ, ସବ୍ବେସଂ ମଜ୍ଝେ ସକ୍କସ୍ସ ଅତ୍ଥାଯ ସୁଦସ୍ସନଂ ନାମ ତିଂସଯୋଜନିକଂ କୁମ୍ଭଂ ମାପେତି। ତସ୍ସ ଉପରି ଦ୍ୱାଦସଯୋଜନିକୋ ରତନମଣ୍ଡପୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ସତ୍ତରତନମଯା ଯୋଜନୁବ୍ବେଧା ଧଜା ଉଟ୍ଠହନ୍ତି। ପରିଯନ୍ତେ କିଙ୍କିଣିକଜାଲା ଓଲମ୍ବନ୍ତି, ଯସ୍ସ ମନ୍ଦୱାତେରିତସ୍ସ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକତୂରିଯସଦ୍ଦସଦିସୋ ଦିବ୍ବଗୀତସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ରୱୋ ନିଚ୍ଛରତି। ମଣ୍ଡପମଜ୍ଝେ ସକ୍କସ୍ସ ଯୋଜନିକୋ ମଣିପଲ୍ଲଙ୍କୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ ହୋତି, ତତ୍ଥ ସକ୍କୋ ନିସୀଦତି। ତେତ୍ତିଂସାଯ କୁମ୍ଭାନଂ ଏକେକସ୍ମିଂ କୁମ୍ଭେ ସତ୍ତ ସତ୍ତ ଦନ୍ତେ ମାପେତି, ତେସୁ ଏକେକୋ ପଣ୍ଣାସଯୋଜନାଯାମୋ। ଏକେକସ୍ମିଞ୍ଚେତ୍ଥ ଦନ୍ତେ ସତ୍ତ ସତ୍ତ ପୋକ୍ଖରଣିଯୋ ହୋନ୍ତି, ଏକେକାଯ ପୋକ୍ଖରଣିଯା ସତ୍ତ ସତ୍ତ ପଦୁମିନୀଗଚ୍ଛା, ଏକେକସ୍ମିଂ ଗଚ୍ଛେ ସତ୍ତ ସତ୍ତ ପୁପ୍ଫାନି ହୋନ୍ତି, ଏକେକସ୍ସ ପୁପ୍ଫସ୍ସ ସତ୍ତ ସତ୍ତ ପତ୍ତାନି, ଏକେକସ୍ମିଂ ପତ୍ତେ ସତ୍ତ ସତ୍ତ ଦେୱଧୀତରୋ ନଚ୍ଚନ୍ତି। ଏୱଂ

ସମନ୍ତା ପଣ୍ଣାସଯୋଜନଟ୍ଠାନେ ହତ୍ଥିଦନ୍ତେସୁୟେୱ ନଚ୍ଚନଟସମଜ୍ଜୋ ହୋତି।

ନନ୍ଦା ନାମ ପନ ପୋକ୍ଖରଣୀ ପଞ୍ଞାସଯୋଜନା। ''ପଞ୍ଚସତଯୋଜନିକା''ତିପି ୱଦନ୍ତି।

ଚିତ୍ତଲତାୱନଂ ପନ ସଟ୍ଠିଯୋଜନିକଂ। ''ପଞ୍ଚଯୋଜନସତିକ''ନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ତଂ ପନ ଦିବ୍ବରୁକ୍ଖସହସ୍ସପଟିମଣ୍ଡିତଂ, ତଥା ନନ୍ଦନୱନଂ ଫାରୁସକୱନଞ୍ଚ। ସକ୍କୋ ପନେତ୍ଥ ଅଚ୍ଛରାସଙ୍ଘପରିୱୁତୋ ସଟ୍ଠିଯୋଜନିକଂ ସୁୱଣ୍ଣମହାୱୀଥିଂ ଓତରିତ୍ୱା ନକ୍ଖତ୍ତଂ କୀଳନ୍ତୋ ନନ୍ଦନୱନାଦୀସୁ ୱିଚରତି।

ପାରିଚ୍ଛତ୍ତକୋ ପନ କୋୱିଳାରୋ ସମନ୍ତା ତିଯୋଜନସତପରିମଣ୍ଡଲୋ ପଞ୍ଚଦସଯୋଜନପରିଣାହକ୍ଖନ୍ଧୋ ଯୋଜନସତୁବ୍ବେଧୋ। ତସ୍ସ ମୂଲେ ସଟ୍ଠିଯୋଜନାଯାମା ପଞ୍ଞାସଯୋଜନୱିତ୍ଥାରା ପଞ୍ଚଦସଯୋଜନୁବ୍ବେଧା ଜଯସୁମନପୁପ୍ଫକୱଣ୍ଣା ପଣ୍ଡୁକମ୍ବଲସିଲା, ଯସ୍ସା ମୁଦୁତାଯ ସକ୍କସ୍ସ ନିସୀଦତୋ ଉପଡ୍ଢକାଯୋ ଅନୁପୱିସତି, ଉଟ୍ଠିତକାଲେ ଊନଂ ପରିପୂରତି।

ସୁଧମ୍ମା ନାମ ଦେୱସଭା ଆଯାମତୋ ଚ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ତିଯୋଜନସତିକା, ପରିକ୍ଖେପତୋ ନୱଯୋଜନସତିକା, ଉବ୍ବେଧତୋ ପଞ୍ଚଯୋଜନସତିକା, ତସ୍ସା ଫଲିକମଯା ଭୂମି, ଥମ୍ଭତୁଲାସଙ୍ଘାଟାଦୀସୁ ୱାଳରୂପାଦିସଙ୍ଘଟ୍ଟନକଆଣିଯୋ ମଣିମଯା, ସୁୱଣ୍ଣମଯା ଥମ୍ଭା, ରଜତମଯା ଥମ୍ଭଘଟକା ଚ ସଙ୍ଘାଟଞ୍ଚ, ପୱାଳମଯାନି ୱାଳରୂପାନି, ସତ୍ତରତନମଯା ଗୋପାନସିଯୋ ଚ ପକ୍ଖପାସା ଚ ମୁଖୱଟ୍ଟି ଚ, ଇନ୍ଦନୀଲିଟ୍ଠକାହି ଛଦନଂ, ସୋୱଣ୍ଣମଯଂ ଛଦନୱିଧଂ, ରଜତମଯା ଥୂପିକା।

ଆସାୱତୀ ନାମ ଏକା ଲତା ଅତ୍ଥି, ''ସା ପୁପ୍ଫିସ୍ସତୀ''ତି ଦେୱା ୱସ୍ସସହସ୍ସଂ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ପାରିଚ୍ଛତ୍ତକେ ପୁପ୍ଫମାନେ ଏକଂ ୱସ୍ସଂ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତେ ତସ୍ସ ପଣ୍ଡୁପଲାସାଦିଭାୱତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଅତ୍ତମନା ହୋନ୍ତି। ଯଥାହ –

''ଯସ୍ମିଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଯେ ଦେୱାନଂ ତାୱତିଂସାନଂ ପାରିଚ୍ଛତ୍ତକୋ କୋୱିଳାରୋ ପଣ୍ଡୁପଲାସୋ ହୋତି, ଅତ୍ତମନା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେୱା ତାୱତିଂସା ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ହୋନ୍ତି 'ପଣ୍ଡୁପଲାସୋ ଦାନି ପାରିଚ୍ଛତ୍ତକୋ କୋୱିଳାରୋ, ନ ଚିରସ୍ସେୱ ଦାନି ପନ୍ନପଲାସୋ ଭୱିସ୍ସତୀ'''ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୭। ୬୯)।

ସବ୍ବପାଲିଫୁଲ୍ଲସ୍ସ ପନ ପାରିଚ୍ଛତ୍ତକସ୍ସ କୋୱିଳାରସ୍ସ ସମନ୍ତା ପଞ୍ଚ ଯୋଜନସତାନି ଆଭା ଫରତି, ଅନୁୱାତଂ ଯୋଜନସତଂ ଗନ୍ଧୋ ଗଚ୍ଛତି। ପୁପ୍ଫିତେ ପାରିଚ୍ଛତ୍ତକେ ଆରୋହଣକିଚ୍ଚଂ ୱା ଅଙ୍କୁସଂ ଗହେତ୍ୱା ନାମନକିଚ୍ଚଂ ୱା ପୁପ୍ଫାହରଣତ୍ଥଂ ଚଙ୍କୋଟକକିଚ୍ଚଂ ୱା ନତ୍ଥି। କନ୍ତନକୱାତୋ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ପୁପ୍ଫାନି ୱଣ୍ଟତୋ କନ୍ତତି, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନକୱାତୋ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛତି, ପୱେସନକୱାତୋ ସୁଧମ୍ମଦେୱସଭଂ ପୱେସେତି, ସମ୍ମଜ୍ଜନକୱାତୋ ପୁରାଣପୁପ୍ଫାନି ନୀହରତି, ସନ୍ଥରଣକୱାତୋ ପତ୍ତକଣ୍ଣିକକେସରାନି ରଚେନ୍ତୋ ସନ୍ଥରତି, ମଜ୍ଝଟ୍ଠାନେ ଧମ୍ମାସନଂ ହୋତି ଯୋଜନପ୍ପମାଣୋ ରତନପଲ୍ଲଙ୍କୋ, ତସ୍ସ ଉପରି ଧାରିଯମାନଂ ତିଯୋଜନିକଂ ସେତଚ୍ଛତ୍ତଂ, ତଦନନ୍ତରଂ ସକ୍କସ୍ସ ଦେୱରଞ୍ଞୋ ଆସନଂ ଅତ୍ଥରୀଯତି, ତତୋ ବାତ୍ତିଂସାଯ ଦେୱପୁତ୍ତାନଂ, ତତୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ମହେସକ୍ଖଦେୱତାନଂ। ଅଞ୍ଞେସଂ ଦେୱତାନଂ ପନ ପୁପ୍ଫକଣ୍ଣିକାୱ ଆସନଂ ହୋତି। ଦେୱା ଦେୱସଭଂ ପୱିସିତ୍ୱା ନିସୀଦନ୍ତି। ତତୋ ପୁପ୍ଫେହି ରେଣୁୱଟ୍ଟି ଉଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ଉପରି କଣ୍ଣିକଂ ଆହଚ୍ଚ ନିପତମାନା ଦେୱତାନଂ ତିଗାୱୁତପ୍ପମାଣଂ ଅତ୍ତଭାୱଂ ଲାଖାପରିକମ୍ମସଜ୍ଜିତଂ ୱିଯ କରୋତି, ତେସଂ ସା କୀଳା ଚତୂହି ମାସେହି ପରିଯୋସାନଂ ଗଚ୍ଛତି। ଇତି ଇମାହି ସମ୍ପତ୍ତୀହି ସମନ୍ନାଗତଂ ତାୱତିଂସଭୱନଂ ଭଗୱା ସବ୍ବଥା ଅୱେଦୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତଥା ଅସୁରଭୱନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦେୱା ୱିଯ ନ ସୁରନ୍ତି ନ ଇସରନ୍ତି ନ ୱିରୋଚନ୍ତୀତି ଅସୁରା। ସୁରା ନାମ ଦେୱା, ତେସଂ ପଟିପକ୍ଖାତି ୱା ଅସୁରା। ସକ୍କୋ କିର ମଚଲଗାମକେ ମଘୋ ନାମ ମାଣୱୋ ହୁତ୍ୱା ତେତ୍ତିଂସ ପୁରିସେ ଗହେତ୍ୱା କଲ୍ଲାଣକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ ସତ୍ତ ୱତପଦାନି ପୂରେତ୍ୱା ତତ୍ଥ କାଲକତୋ ଦେୱଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତି ସଦ୍ଧିଂ ପରିସାଯ। ତତୋ ପୁବ୍ବଦେୱା ''ଆଗନ୍ତୁକଦେୱପୁତ୍ତା ଆଗତା, ସକ୍କାରଂ ନେସଂ କରୋମା''ତି ୱତ୍ୱା ଦିବ୍ବପଦୁମାନି ଉପନାମେସୁଂ, ଉପଡ୍ଢରଜ୍ଜେନ ଚ ନିମନ୍ତେସୁଂ। ସକ୍କୋ ଉପଡ୍ଢରଜ୍ଜେନ ଅସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ଅହୋସି, ଅଥ ନେୱାସିକା ''ଆଗନ୍ତୁକଦେୱପୁତ୍ତାନଂ ସକ୍କାରଂ କରୋମା''ତି ଗନ୍ଧପାନଂ ସଜ୍ଜଯିଂସୁ। ସକ୍କୋ ସକପରିସାଯ ସଞ୍ଞଂ ଅଦାସି ''ମାରିସା ମା ଗନ୍ଧପାନଂ ପିୱିତ୍ଥ, ପିୱମାନାକାରମତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସେଥା''ତି। ତେ ତଥା ଅକଂସୁ। ନେୱାସିକଦେୱତା ସୁୱଣ୍ଣସରକେହି ଉପନୀତଂ ଗନ୍ଧପାନଂ ଯାୱଦତ୍ଥଂ ପିୱିତ୍ୱା ମତ୍ତା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସୁୱଣ୍ଣପଥୱିଯଂ ପତିତ୍ୱା ସଯିଂସୁ। ସକ୍କୋ ''ଗଣ୍ହଥ ଧୁତ୍ତେ, ହରଥ ଧୁତ୍ତେ''ତି ତେ ପାଦେସୁ ଗାହାପେତ୍ୱା ସିନେରୁପାଦେ ଖିପାପେସି। ସକ୍କସ୍ସ ପୁଞ୍ଞତେଜେନ ତଦନୁୱତ୍ତକାପି ସବ୍ବେ ତତ୍ଥେୱ ପତିଂସୁ। ଅଥ ନେସଂ କମ୍ମପଚ୍ଚଯଉତୁସମୁଟ୍ଠାନଂ ସିନେରୁସ୍ସ ହେଟ୍ଠିମତଲେ ଦସଯୋଜନସହସ୍ସଂ ଅସୁରଭୱନଂ ନିବ୍ବତ୍ତି ପାରିଚ୍ଛତ୍ତକପଟିଚ୍ଛନ୍ନଭୂତାଯ ଚିତ୍ରପାଟଲିଯା ଉପସୋଭିତଂ। ସକ୍କୋ ତେସଂ ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଅନାଗମନତ୍ଥାଯ ଆରକ୍ଖଂ ଠପେସି। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅନ୍ତରା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅଯୁଜ୍ଝପୁରାନଂ, ପଞ୍ଚୱିଧା ଠପିତା ଅଭିରକ୍ଖା;

ଉରଗକରୋଟିପଯସ୍ସ ଚ ହାରୀ, ମଦନଯୁତା ଚତୁରୋ ଚ ମହତ୍ତା’’ତି। (ସଂ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୨୪୭; ଜା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୩୧);

ତତ୍ଥ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅଯୁଜ୍ଝପୁରାନନ୍ତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦେୱାସୁରନଗରାନଂ ଅନ୍ତରାତି ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱେ କିର ନଗରାନି ଯୁଦ୍ଧେନ ଗହେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତାଯ ଅଯୁଜ୍ଝପୁରାନି ନାମ ଜାତାନି। ଯଦା ହି ଅସୁରା ବଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଅଥ ଦେୱେହି ପଲାଯିତ୍ୱା ଦେୱନଗରଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଦ୍ୱାରେ ପିହିତେ ଅସୁରାନଂ ସତସହସ୍ସମ୍ପି କିଞ୍ଚି କାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ଯଦା ଦେୱା ବଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଅଥ ଅସୁରେହି ପଲାଯିତ୍ୱା ଅସୁରନଗରଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଦ୍ୱାରେ ପିହିତେ ସକ୍କାନଂ ସତସହସ୍ସମ୍ପି କିଞ୍ଚି କାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ଇତି ଇମାନି ଦ୍ୱେ ନଗରାନି ଅଯୁଜ୍ଝପୁରାନି ନାମ। ତେସଂ ଅନ୍ତରା ଏତେସୁ ଉରଗାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ଠାନେସୁ ସକ୍କେନ ଆରକ୍ଖା ଠପିତା। ତତ୍ଥ ଉରଗସଦ୍ଦେନ ନାଗା ଗହିତା। ତେ ଉଦକେ ମହବ୍ବଲା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ସିନେରୁସ୍ସ ପଠମାଲିନ୍ଦେ ଏତେସଂ ଆରକ୍ଖା। ସିନେରୁସ୍ସ କିର ସମନ୍ତତୋ ବହଲତୋ ପୁଥୁଲତୋ ଚ ପଞ୍ଚଯୋଜନସହସ୍ସପରିମାଣାନି ଚତ୍ତାରି ପରିଭଣ୍ଡାନି ତାୱତିଂସଭୱନସ୍ସ ଆରକ୍ଖାଯ ନାଗେହି ଗରୁଳେହି କୁମ୍ଭଣ୍ଡେହି ଯକ୍ଖେହି ଚ ଅଧିଟ୍ଠିତାନି। ତେହି କିର ସିନେରୁସ୍ସ ଉପଡ୍ଢଂ ପରିଯାଦିନ୍ନଂ, ଏତାନିଯେୱ ଚ ସିନେରୁସ୍ସ ଆଲିନ୍ଦାନି ମେଖଲାନି ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। କରୋଟିସଦ୍ଦେନ ସୁପଣ୍ଣା ଗହିତା। ତେସଂ କିର କରୋଟି ନାମ ପାନଭୋଜନଂ, ତେନ ନାମଂ ଲଭିଂସୁ, ଦୁତିଯାଲିନ୍ଦେ ତେସଂ ଆରକ୍ଖା। ପଯସ୍ସହାରୀସଦ୍ଦେନ କୁମ୍ଭଣ୍ଡା ଗହିତା। ଦାନୱରକ୍ଖସା କିର ତେ, ତତିଯାଲିନ୍ଦେ ତେସଂ ଆରକ୍ଖା। ମଦନଯୁତସଦ୍ଦେନ ଯକ୍ଖା ଗହିତା। ୱିସମଚାରିନୋ କିର ତେ ଯୁଦ୍ଧସୋଣ୍ଡା, ଚତୁତ୍ଥାଲିନ୍ଦେ ତେସଂ ଆରକ୍ଖା। ଚତୁରୋ ଚ ମହତ୍ତାତି ଚତ୍ତାରୋ ମହାରାଜାନୋ ୱୁତ୍ତା। ତେ ହି ସିନେରୁସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପସ୍ସେ ଯୁଗନ୍ଧରାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସତପରିତ୍ତଦୀପପରିୱାରେ ମହାଦୀପେ ଚ ସାସିତବ୍ବସ୍ସ ମହତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱସେନ ‘‘ମହତ୍ତା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ପଞ୍ଚମାଲିନ୍ଦେ ତେସଂ ଆରକ୍ଖା।

ତେ ପନ ଅସୁରା ଆଯୁୱଣ୍ଣଯସୈସ୍ସରିଯସମ୍ପତ୍ତୀହି ତାୱତିଂସସଦିସାୱ। ତସ୍ମା ଅନ୍ତରା ଅତ୍ତାନଂ ଅଜାନିତ୍ୱା ପାଟଲିଯା ପୁପ୍ଫିତାଯ ‘‘ନଯିଦଂ ଦେୱନଗରଂ, ତତ୍ଥ ପାରିଚ୍ଛତ୍ତକୋ ପୁପ୍ଫତି, ଇଧ ପନ ଚିତ୍ତପାଟଲୀ, ଜରସକ୍କେନ ମଯଂ ସୁରଂ ପାଯେତ୍ୱା ୱଞ୍ଚିତା, ଦେୱନଗରଞ୍ଚ ନୋ ଗହିତଂ, ଗଚ୍ଛାମ ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଯୁଜ୍ଝିସ୍ସାମା’’ତି ହତ୍ଥିଅସ୍ସରଥେ ଆରୁଯ୍ହ ସୁୱଣ୍ଣରଜତମଣିଫଲକାନି ଗହେତ୍ୱା ଯୁଦ୍ଧସଜ୍ଜା ହୁତ୍ୱା ଅସୁରଭେରିଯୋ ୱାଦେନ୍ତା ମହାସମୁଦ୍ଦେ ଉଦକଂ ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଉଟ୍ଠହନ୍ତି। ତେ ଦେୱେ ୱୁଟ୍ଠେ ୱମ୍ମିକମକ୍ଖିକା ୱମ୍ମିକଂ ୱିଯ ସିନେରୁଂ ଅଭିରୁହିତୁଂ ଆରଭନ୍ତି। ଅଥ ନେସଂ ପଠମଂ ନାଗେହି ସଦ୍ଧିଂ ଯୁଦ୍ଧଂ ହୋତି। ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ଯୁଦ୍ଧେ ନ କସ୍ସଚି ଛୱି ୱା ଚମ୍ମଂ ୱା ଛିଜ୍ଜତି, ନ ଲୋହିତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, କେୱଲଂ କୁମାରକାନଂ ଦାରୁମେଣ୍ଡକଯୁଦ୍ଧଂ ୱିଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସନ୍ତାସନମତ୍ତମେୱ ହୋତି। କୋଟିସତାପି କୋଟିସହସ୍ସାପି ନାଗା ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଯୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ଅସୁରପୁରଂଯେୱ ପୱେସେତ୍ୱା ନିୱତ୍ତନ୍ତି। ସଚେ ପନ ଅସୁରା ବଲୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଅଥ ନାଗା ଓସକ୍କିତ୍ୱା ଦୁତିଯେ ଆଲିନ୍ଦେ ସୁପଣ୍ଣେହି ସଦ୍ଧିଂ ଏକତୋ ହୁତ୍ୱା ଯୁଜ୍ଝନ୍ତି। ଏସ ନଯୋ ସୁପଣ୍ଣାଦୀସୁପି। ଯଦା ପନ ତାନି ପଞ୍ଚପି ଠାନାନି ଅସୁରା ମଦ୍ଦନ୍ତି, ତଦା ଏକତୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡିତାନିପି ତାନି ପଞ୍ଚ ବଲାନି ଓସକ୍କନ୍ତି । ଅଥ ଚତ୍ତାରୋ ମହାରାଜାନୋ ଗନ୍ତ୍ୱା ସକ୍କସ୍ସ ପୱତ୍ତିଂ ଆରୋଚେନ୍ତି। ସକ୍କୋ ତେସଂ ୱଚନଂ ସୁତ୍ୱା ଦିଯଡ୍ଢଯୋଜନସତିକଂ ୱେଜଯନ୍ତରଥଂ ଆରୁଯ୍ହ ସଯଂ ୱା ନିକ୍ଖମତି, ଏକଂ ୱା ପୁତ୍ତଂ ପେସେତି। ଏକସ୍ମିଂ ପନ ଦିୱସେ ଏୱଂ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଅସୁରେ ଯୁଦ୍ଧେନ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗନ୍ତ୍ୱା ସମୁଦ୍ଦେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଚତୂସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଅତ୍ତନା ସଦିସା ପଟିମା ମାପେତ୍ୱା ଠପେତି, ତସ୍ମା ଅସୁରା ନାଗାଦଯୋ ଜିନିତ୍ୱା ଆଗତାପି ଇନ୍ଦପଟିମା ଦିସ୍ୱା ‘‘ସକ୍କୋ ନିକ୍ଖନ୍ତୋ’’ତି ପଲାଯନ୍ତି। ଇତି ସୁରାନଂ ପଟିପକ୍ଖାତି ଅସୁରା, ୱେପଚିତ୍ତିପହାରାଦାଦଯୋ, ତେସଂ ଭୱନଂ ଅସୁରଭୱନଂ। ତଂ ପନ ଆଯାମତୋ ଚ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ଦସସହସ୍ସଯୋଜନନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଥା ଅସୁରଭୱନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅୱୀଚିମହାନିରଯୋ ଜମ୍ବୁଦୀପୋ ଚାତି ଏତ୍ଥାପି ତଥା-ସଦ୍ଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ, ଅୱୀଚିମହାନିରଯୋ ଜମ୍ବୁଦୀପୋ ଚ ତଥା ଦସସହସ୍ସଯୋଜନମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅୱୀଚିମହାନିରଯସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ଆଯାମେନ ଚ ୱିତ୍ଥାରେନ ଚ ଯୋଜନସତଂ ହୋତି, ଲୋହପଥୱୀ ଲୋହଛଦନଂ ଏକେକା ଚ ଭିତ୍ତି ନୱନୱଯୋଜନିକା ହୋତି। ପୁରତ୍ଥିମାଯ ଭିତ୍ତିଯା ଅଚ୍ଚି ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମଂ ଭିତ୍ତିଂ ଗହେତ୍ୱା ତଂ ୱିନିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ପରତୋ ଯୋଜନସତଂ ଗଚ୍ଛତି। ସେସଦିସାସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଇତି ଜାଲପରିଯନ୍ତୱସେନ ଆଯାମୱିତ୍ଥାରତୋ ଅଟ୍ଠାରସଯୋଜନାଧିକାନି ତୀଣି ଯୋଜନସତାନି ହୋନ୍ତି, ପରିକ୍ଖେପେନ ନୱ ଯୋଜନସତାନି ଚତୁପଣ୍ଣାସଞ୍ଚ ଯୋଜନାନି। ସମନ୍ତା ପନ ଉସ୍ସଦେହି ସଦ୍ଧିଂ ଦସଯୋଜନସହସ୍ସଂ ହୋତି। କସ୍ମା ପନେସ ନରକୋ ‘‘ଅୱୀଚୀ’’ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତୋତି? ୱୀଚି ନାମ ଅନ୍ତରଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ତତ୍ଥ ଚ ଅଗ୍ଗିଜାଲାନଂ ୱା ସତ୍ତାନଂ ୱା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱା ଅନ୍ତରଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ସୋ ‘‘ଅୱୀଚୀ’’ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତୋ। ତସ୍ସ ହି ପୁରତ୍ଥିମଭିତ୍ତିତୋ ଜାଲା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ସଂସିବ୍ବମାନଯୋଜନସତଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଭିତ୍ତିଂ ୱିନିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ପରତୋ ଯୋଜନସତଂ ଗଚ୍ଛତି। ସେସଦିସାସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏୱଂ ଜାଲାନଂ ନିରନ୍ତରତାଯ ଅୱୀଚି। ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ପନସ୍ସ ଯୋଜନସତିକେ ଠାନେ ନାଳିଯଂ କୋଟ୍ଟେତ୍ୱା ପୂରିତପିଟ୍ଠଂ ୱିଯ ସତ୍ତା ନିରନ୍ତରା, ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ସତ୍ତୋ ଅତ୍ଥି, ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ନତ୍ଥୀ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ଗଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ଠିତାନଂ ନିସିନ୍ନାନଂ ନିପନ୍ନାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚମାନାନଂ ଅନ୍ତୋ ନତ୍ଥି, ଗଚ୍ଛନ୍ତା ଠିତେ ୱା ନିସିନ୍ନେ ୱା ନିପନ୍ନେ ୱା ନ ବାଧେନ୍ତି। ଏୱଂ ସତ୍ତାନଂ ନିରନ୍ତରତାଯ ଅୱୀଚି। କାଯଦ୍ୱାରେ

ପନ ଛ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନି ଚିତ୍ତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଏକଂ ଦୁକ୍ଖସହଗତଂ। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଯଥା ଜିୱ୍ହଗ୍ଗେ ଛ ମଧୁବିନ୍ଦୂନି ଠପେତ୍ୱା ଏକସ୍ମିଂ ତମ୍ବଲୋହବିନ୍ଦୁମ୍ହି ଠପିତେ ଅନୁଦହନବଲୱତାଯ ତଦେୱ ପଞ୍ଞାଯତି, ଇତରାନି ଅବୋହାରିକାନି ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ଅନୁଦହନବଲୱତାଯ ଦୁକ୍ଖମେୱେତ୍ଥ ନିରନ୍ତରଂ, ଇତରାନି ଅବୋହାରିକାନୀତି ଏୱଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ନିରନ୍ତରତାଯ ଅୱୀଚୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ''ଅଯଞ୍ଚ ଅୱୀଚିମହାନିରଯୋ ଜମ୍ବୁଦୀପସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ପତିଟ୍ଠିତୋ''ତି ୱଦନ୍ତି।

ଜମ୍ବୁଦୀପୋ ପନ ଆଯାମତୋ ଚ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ଦସସହସ୍ସଯୋଜନପରିମାଣୋ। ତତ୍ଥ ଚ ଚତୁସହସ୍ସଯୋଜନପ୍ପମାଣୋ ପଦେସୋ ତଦୁପଭୋଗୀସତ୍ତାନଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖଯା ଉଦକେନ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟୋ ''ସମୁଦ୍ଦୋ''ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତୋ। ତିସହସ୍ସଯୋଜନପ୍ପମାଣେ ମନୁସ୍ସା ୱସନ୍ତି, ତିସହସ୍ସଯୋଜନପ୍ପମାଣେ ହିମୱା ପତିଟ୍ଠିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅପରଗୋଯାନଂ ସତ୍ତସହସ୍ସଯୋଜନନ୍ତିଆଦୀସୁ ଆଯାମତୋ ଚ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ପମାଣଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଜମ୍ବୁଦୀପୋ ସକଟସଣ୍ଠାନୋ, ଛନ୍ନୱୁତିଯା ପଟ୍ଟନକୋଟିସତସହସ୍ସେହି ଛପଣ୍ଣାସରତନାଗାରେହି ନୱନୱୁତିଯା ଦୋଣମୁଖସତସହସ୍ସେହି ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ତେସଟ୍ଠିଯା ନଗରସହସ୍ସେହି ଚ ସମନ୍ନାଗତୋ। ଜମ୍ବୁଦୀପେ କିର ଆଦିତୋ ତେସଟ୍ଠିମତ୍ତାନି ନଗରସହସ୍ସାନି ଉପ୍ପନ୍ନାନି, ତଥା ଦୁତିଯଂ, ତଥା ତତିଯଂ। ତାନି ପନ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ସତସହସ୍ସଂ, ତତୋ ପରଂ ଅସୀତି ସହସ୍ସାନି ଚ ନୱ ସହସ୍ସାନି ଚ ହୋନ୍ତି। ଦୋଣମୁଖନ୍ତି ଚ ମହାନଗରସ୍ସ ଆଯୁପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଭୂତଂ ପଧାନଘରଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ଅପରଗୋଯାନୋ ଆଦାସସଣ୍ଠାନୋ, ପୁବ୍ବୱିଦେହୋ ଅଦ୍ଧଚନ୍ଦସଣ୍ଠାନୋ, ଉତ୍ତରକୁରୁ ପୀଠସଣ୍ଠାନୋ। ''ତଂତଂନିୱାସୀନଂ ତଂତଂପରିୱାରଦୀପୱାସୀନଞ୍ଚ ମନୁସ୍ସାନଂ ମୁଖମ୍ପି ତଂତଂସଣ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ଅପି ଚେତ୍ଥ ଉତ୍ତରକୁରୁକାନଂ ପୁଞ୍ଞାନୁଭାୱସିଦ୍ଧୋ ଅଯମ୍ପି ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ କିର ତେସୁ ତେସୁ ପଦେସେସୁ ଘନନିଚିତପତ୍ତସଞ୍ଛନ୍ନସାଖାପସାଖା କୂଟାଗାରୂପମା ମନୋରମା ରୁକ୍ଖା ତେସଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ନିୱେସନକିଚ୍ଚଂ ସାଧେନ୍ତି। ଯତ୍ଥ ସୁଖଂ ନିୱସନ୍ତି, ଅଞ୍ଞେପି ତତ୍ଥ ରୁକ୍ଖା ସୁଜାତା ସବ୍ବଦାପି ପୁପ୍ଫିତଗ୍ଗା ତିଟ୍ଠନ୍ତି। ଜଲାସଯାପି ୱିକସିତପଦୁମପୁଣ୍ଡରୀକସୋଗନ୍ଧିକାଦିପୁପ୍ଫସଞ୍ଛନ୍ନା ସବ୍ବକାଲଂ ପରମସୁଗନ୍ଧା ସମନ୍ତତୋ ପୱାଯନ୍ତା ତିଟ୍ଠନ୍ତି।

ସରୀରମ୍ପି ତେସଂ ଅତିଦୀଘତାଦିଦୋସରହିତଂ ଆରୋହପରିଣାହସମ୍ପନ୍ନଂ ଜରାଯ ଅନଭିଭୂତତ୍ତା ୱଲିତପଲିତାଦିଦୋସୱିରହିତଂ ଯାୱତାଯୁକଂ ଅପରିକ୍ଖୀଣଜୱବଲପରକ୍କମସୋଭମେୱ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ଅନୁଟ୍ଠାନଫଲୂପଜୀୱିତାଯ ନ ଚ ତେସଂ କସିୱଣିଜ୍ଜାଦିୱସେନ ଆହାରପରିଯେଟ୍ଠିୱସେନ ଦୁକ୍ଖଂ ଅତ୍ଥି, ତତୋ ଏୱ ନ ଦାସଦାସୀକମ୍ମକରାଦିପରିଗ୍ଗହୋ ଅତ୍ଥି। ନ ଚ ତତ୍ଥ ସୀତୁଣ୍ହଡଂସମକସୱାତାତପସରୀସପୱାଳଆଦିପରିସ୍ସଯୋ ଅତ୍ଥି। ଯଥା ନାମେତ୍ଥ ଗିମ୍ହାନଂ ପଚ୍ଛିମେ ମାସେ ପଚ୍ଚୂସୱେଲାଯଂ ସମସୀତୁଣ୍ହୋ ଉତୁ ହୋତି, ଏୱମେୱ ସବ୍ବକାଲଂ ତତ୍ଥ ସମସୀତୁଣ୍ହୋୱ ଉତୁ ହୋତି, ନ ଚ ନେସଂ କୋଚି ଉପଘାତୋ ୱିହେସା ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

ଅକଟ୍ଠପାକିମମେୱ ସାଲିଂ ଅକଣଂ ଅଥୁସଂ ସୁଦ୍ଧଂ ସୁଗନ୍ଧଂ ତଣ୍ଡୁଲଫଲଂ ନିବ୍ଭୂମଙ୍ଗାରେନ ଅଗ୍ଗିନା ପଚିତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତି। ତତ୍ଥ କିର ଜୋତିକପାସାଣା ନାମ ହୋନ୍ତି, ଅଥ ତେ ତଯୋ ପାସାଣେ ଠପେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଉକ୍ଖଲିଂ ଆରୋପେନ୍ତି, ପାସାଣେହି ତେଜୋ ସମୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ତଂ ପାଚେତି, ଅଞ୍ଞୋ ସୂପୋ ୱା ବ୍ୟଞ୍ଜନୋ ୱା ନ ହୋତି, ଭୁଞ୍ଜନ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତାନୁକୂଲୋଯେୱସ୍ସ ରସୋ ହୋତି। ତଂ ପନ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତାନଂ ନେସଂ କୁଟ୍ଠଂ ଗଣ୍ଡୋ କିଲାସୋ ସୋସୋ କାସୋ ଅପମାରୋ ଜରୋତି ଏୱମାଦିକୋ ନ କୋଚି ରୋଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତେ ତଂ ଠାନଂ ସମ୍ପତ୍ତାନଂ ଦେନ୍ତିଯେୱ, ମଚ୍ଛରିଯଚିତ୍ତଂ ନାମ ନେୱ ହୋତି, ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାଦଯୋପି ମହିଦ୍ଧିକା ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ପିଣ୍ଡପାତଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି। ନ ଚ ତେ ଖୁଜ୍ଜା ୱା ୱାମନା ୱା କାଣା ୱା କୁଣୀ ୱା ଖଞ୍ଜା ୱା ପକ୍ଖହତା ୱା ୱିକଲଙ୍ଗା ୱା ୱିକଲିନ୍ଦ୍ରିଯା ୱା ହୋନ୍ତି।

ଇତ୍ଥିଯୋପି ତତ୍ଥ ନାତିଦୀଘା ନାତିରସ୍ସା ନାତିକିସା ନାତିଥୂଲା ନାତିକାଳିକା ନାଚ୍ଚୋଦାତା ସୋଭଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତରୂପା ହୋନ୍ତି। ତଥା ହି ଦୀଘଙ୍ଗୁଲୀ ତମ୍ବନଖା ଅଲମ୍ବଥନା ତନୁମଜ୍ଝା ପୁଣ୍ଣଚନ୍ଦମୁଖୀ ୱିସାଲକ୍ଖୀ ମୁଦୁଗତ୍ତା ସହିତୋରୂ ଓଦାତଦନ୍ତା ଗମ୍ଭୀରନାଭୀ ତନୁଜଙ୍ଘା ଦୀଘନୀଲୱେଲ୍ଲିତକେସୀ ପୁଥୁଲସୁସ୍ସୋଣୀ ନାତିଲୋମା ନାଲୋମା ସୁଭଗା ଉତୁସୁଖସମ୍ଫସ୍ସା ସଣ୍ହା ସଖିଲସମ୍ଭାସା ନାନାଭରଣୱିଭୂସିତା ୱିଚରନ୍ତି, ସବ୍ବଦାପି ସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକା ୱିଯ ହୋନ୍ତି।

ପୁରିସାପି ପଞ୍ଚୱୀସତିୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକା ୱିଯ, ନ ପୁତ୍ତା ମାତାଦୀସୁ ରଜ୍ଜନ୍ତି, ଅଯଂ ତତ୍ଥ ଧମ୍ମତା। ସତ୍ତାହିକମେୱ ଚ ତତ୍ଥ ଇତ୍ଥିପୁରିସା କାମରତିଯା ୱିହରନ୍ତି , ତତୋ ୱୀତରାଗା ୱିଯ ଯଥାସୁଖଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ନ ତତ୍ଥ ଇଧ ୱିଯ ଗବ୍ଭୋକ୍କନ୍ତିମୂଲକଂ ଗବ୍ଭପରିହରଣମୂଲକଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ୱିଜାଯନମୂଲକଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ହୋତି, ରତ୍ତକଞ୍ଚୁକତୋ କଞ୍ଚନପଟିମା ୱିଯ ଦାରକା ମାତୁକୁଚ୍ଛିତୋ ଅମକ୍ଖିତା ଏୱ ସେମ୍ହାଦିନା ସୁଖେନେୱ ନିକ୍ଖମନ୍ତି, ଅଯଂ ତତ୍ଥ ଧମ୍ମତା। ମାତା ପନ ପୁତ୍ତଂ

ୱା ଧୀତରଂ ୱା ୱିଜାୟିତ୍ୱା ତେସଂ ୱିଚରଣକପ୍ପଦେସେ ଠପେତ୍ୱା ଅନପେକ୍ଖା ୟଥାରୁଚି ଗଚ୍ଛତି। ତେସଂ ତତ୍ଥ ସୟିତାନଂ ୟେ ପସ୍ସନ୍ତି ପୁରିସା ୱା ଇତ୍ଥିୟୋ ୱା, ତେ ଅତ୍ତନୋ ଅଙ୍ଗୁଲିୟୋ ଉପନାମେନ୍ତି, ତେସଂ କମ୍ମବଲେନ ତତୋ ଖୀରଂ ପୱତ୍ତତି, ତେନ ତେ ଦାରକା ୟାପେନ୍ତି। ଏୱଂ ପନ ୱଡ୍ଢନ୍ତା କତିପୟଦିୱସେୟେୱ ଲଦ୍ଧବଲା ହୁତ୍ୱା ଦାରିକା ଇତ୍ଥିୟୋ ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଦାରକା ପୁରିସେ।

କପ୍ପରୁକ୍ଖତୋ ଏୱ ଚ ତେସଂ ତତ୍ଥ ୱତ୍ଥାଭରଣାନି ନିପ୍ଫଜ୍ଜନ୍ତି। ନାନାୱିରାଗୱଣ୍ଣୱିଚିତ୍ତାନି ହି ୱତ୍ଥାନି ସୁଖୁମାନି ମୁଦୁସୁଖସମ୍ଫସ୍ସାନି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ କପ୍ପରୁକ୍ଖେସୁ ଓଲମ୍ବନ୍ତାନି ତିଟ୍ଠନ୍ତି। ନାନାୱିଧରଂସିଜାଲସମୁଜ୍ଜଲୱିୱିଧୱଣ୍ଣରତନୱିନଦ୍ଧାନି ଅନେକୱିଧମାଲାକମ୍ମଲତାକମ୍ମଭିତ୍ତିକମ୍ମୱିଚିତ୍ତାନି ସୀସୂପଗଗୀୱୂପଗକଟୂପଗହତ୍ଥୂପଗପାଦୂପଗାନି ସୋୱଣ୍ଣମୟାନି ଆଭରଣାନି ଚ କପ୍ପରୁକ୍ଖତୋ ଓଲମ୍ବନ୍ତି। ତଥା ୱୀଣାମୁଦିଙ୍ଗପଣୱସମ୍ମତାଳସଙ୍ଖୱଂସୱେତାଳପରିୱାରାଦୀନି ୱଲ୍ଲକୀପଭୌତିକାନି ତୂରିୟଭଣ୍ଡାନିପି ତତୋ ଓଲମ୍ବନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଚ ବହୂ ଫଲରୁକ୍ଖା କୁମ୍ଭମତ୍ତାନି ଫଲାନି ଫଲନ୍ତି, ମଧୁରରସାନି ୟାନି ପରିଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ତେ ସତ୍ତାହମ୍ପି ଖୁପ୍ପିପାସାହି ନ ବାଧୀୟନ୍ତି।

ନଜ୍ଜୋପି ତତ୍ଥ ସୁୱିସୁଦ୍ଧଜଲା ସୁପତିତ୍ଥା ରମଣୀୟା ଅକଦ୍ଦମା ୱାଲୁକତଲା ନାତିସୀତା ନାତିଉଣ୍ହା ସୁରଭିଗନ୍ଧୀହି ଜଲଜପୁପ୍ଫେହି ସଞ୍ଛନ୍ନା ସବ୍ବକାଲଂ ସୁରଭୀ ୱାୟନ୍ତିୟୋ ସନ୍ଦନ୍ତି, ନ ତତ୍ଥ କଣ୍ଟକିନା କକ୍ଖଳଗଚ୍ଛଲତା ହୋନ୍ତି, ଅକଣ୍ଟକା ପୁପ୍ଫଫଲସଞ୍ଛନ୍ନା ଏୱ ହୋନ୍ତି, ଚନ୍ଦନନାଗରୁକ୍ଖା ସୟମେୱ ରସଂ ପଗ୍ଘରନ୍ତି। ନହାୟିତୁକାମା ଚ ନଦୀତିତ୍ଥେ ଏକଜ୍ଝଂ ୱତ୍ଥାଭରଣାନି ଠପେତ୍ୱା ନଦିଂ ଓତରିତ୍ୱା ନହାୟିତ୍ୱା ଉତ୍ତିଣ୍ଣା ଉତ୍ତିଣ୍ଣା ଉପରିଟ୍ଠିମଂ ଉପରିଟ୍ଠିମଂ ୱତ୍ଥାଭରଣଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ନ ତେସଂ ଏୱଂ ହୋତି ''ଇଦଂ ମମ, ଇଦଂ ପରସ୍ସା''ତି। ତତୋ ଏୱ ନ ତେସଂ କୋଚି ୱିଗ୍ଗହୋ ୱା ୱିୱାଦୋ ୱା, ସତ୍ତାହିକା ଏୱ ଚ ନେସଂ କାମରତିକୀଳା ହୋତି, ତତୋ ୱୀତରାଗା ୱିୟ ୱିଚରନ୍ତି। ୟତ୍ଥ ଚ ରୁକ୍ଖେ ସୟିତୁକାମା ହୋନ୍ତି, ତତ୍ଥେୱ ସୟନଂ ଉପଲବ୍ଭତି।

ମତେ ଚ ସତ୍ତେ ନ ରୋଦନ୍ତି ନ ସୋଚନ୍ତି, ତଞ୍ଚ ମଣ୍ଡୟିତ୍ୱା ନିକ୍ଖିପନ୍ତି। ତାୱଦେୱ ଚ ତଥାରୂପା ସକୁଣା ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ମତଂ ଦୀପନ୍ତରଂ ନେନ୍ତି, ତସ୍ମା ସୁସାନଂ ୱା ଅସୁଚିଟ୍ଠାନଂ ୱା ତତ୍ଥ ନତ୍ଥି, ନ ଚ ତତୋ ମତା ନିରୟଂ ୱା ତିରଚ୍ଛାନୟୋନିଂ ୱା ପେତ୍ତିୱିସୟଂ ୱା ଉପପଜ୍ଜନ୍ତି। ''ଧମ୍ମତାସିଦ୍ଧସ୍ସ ପଞ୍ଚସୀଲସ୍ସ ଆନୁଭାୱେନ ତେ ଦେୱଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ୱସ୍ସସହସ୍ସମେୱ ଚ ନେସଂ ସବ୍ବକାଲଂ ଆୟୁପ୍ପମାଣଂ, ସବ୍ବମେତଂ ନେସଂ ପଞ୍ଚସୀଲଂ ୱିୟ ଧମ୍ମତାସିଦ୍ଧମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତଦନ୍ତରେସୂତି ତେସଂ ଚକ୍କୱାଳାନଂ ଅନ୍ତରେସୁ। ଲୋକନ୍ତରିକନିରୟାତି ଲୋକାନଂ ଲୋକଧାତୂନଂ ଅନ୍ତରୋ ୱିୱରୋ ଲୋକନ୍ତରୋ, ତତ୍ଥ ଭୱା ଲୋକନ୍ତରିକା, ନିରୟା। ତିଣ୍ଣଞ୍ହି ସକଟଚକ୍କାନଂ ପତ୍ତାନଂ ୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଆସନ୍ନଭାୱେନ ଠପିତାନଂ ଅନ୍ତରସଦିସେସୁ ତିଣ୍ଣଂ ତିଣ୍ଣଂ ଚକ୍କୱାଳାନଂ ଅନ୍ତରେସୁ ଏକେକୋ ଲୋକନ୍ତରିକନିରୟୋ। ସୋ ପନ ପରିମାଣତୋ ଅଟ୍ଠୟୋଜନସହସ୍ସପ୍ପମାଣୋ ହୋତି ନିଚ୍ଚୱିୱଟୋ ହେଟ୍ଠା ଉପରି ଚ କେନଚି ନ ପିହିତୋ। ୟଥା ହି ହେଟ୍ଠା ଉଦକସ୍ସ ପିଧାୟିକା ପଥୱୀ ନତ୍ଥୀତି ଅସଂୱୁତା ଲୋକନ୍ତରିକନିରୟା, ଏୱଂ ଉପରିପି ଚକ୍କୱାଳେସୁ ୱିୟ ଦେୱୱିମାନାନଂ ଅଭାୱତୋ ଅସଂୱୁତା ଅପିହିତା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିନିୱାରଣସମତ୍ଥେନ ଚ ଅନ୍ଧକାରେନ ସମନ୍ନାଗତା। ତତ୍ଥ କିର ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ନ ଜାୟତି ଆଲୋକସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତୀସୁ ଦୀପେସୁ ଏକପ୍ପହାରେନ ଆଲୋକକରଣସମତ୍ଥାପି ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା ତତ୍ଥ ଆଲୋକଂ ନ ଦସ୍ସେନ୍ତି। ତେ ହି ୟୁଗନ୍ଧରସମପ୍ପମାଣେ ଆକାସପ୍ପଦେସେ ୱିଚରଣତୋ ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତସ୍ସ ୱେମଜ୍ଝେନ ୱିଚରନ୍ତି, ଚକ୍କୱାଳପବ୍ବତଞ୍ଚ ଅତିକ୍କମ୍ମ ଲୋକନ୍ତରିକନିରୟା, ତସ୍ମା ତେ ତତ୍ଥ ଆଲୋକଂ ନ ଦସ୍ସେନ୍ତୀତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ୟଦା ପନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣାଦୀସୁ ଓଭାସୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଦା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ''ଅଞ୍ଞେପି କିର ଭୋ ସନ୍ତି ସତ୍ତା ଇଧୂପପନ୍ନା''ତି ତଂ ଦିୱସଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପସ୍ସନ୍ତି। ଅୟଂ ପନ ଓଭାସୋ ଏକଂ ୟାଗୁପାନମତ୍ତମ୍ପି ନ ତିଟ୍ଠତି, ଅଚ୍ଛରାସଙ୍ଘାଟମତ୍ତମେୱ ୱିଜ୍ଜୋଭାସୋ ୱିୟ ନିଚ୍ଛରିତ୍ୱା ''କିଂ ଇଦ''ନ୍ତି ଭଣନ୍ତାନଂୟେୱ ଅନ୍ତରଧାୟତି।

କିଂ ପନ କମ୍ମଂ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ସତ୍ତା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀତି? ଭାରିୟଂ ଦାରୁଣଂ ଗରୁକଂ ମାତାପିତୂନଂ ଧମ୍ମିକସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଞ୍ଚ ଉପରି ଅପରାଧଂ ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ପାଣୱଧାଦିଂ ସାହସିକକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ତମ୍ବପଣ୍ଣିଦୀପେ ଅଭୟଚୋରନାଗଚୋରାଦୟୋ ୱିୟ। ତେସଂ ଅତ୍ତଭାୱୋ ତିଗାୱୁତିକୋ ହୋତି, ୱଗ୍ଗୁଲୀନଂ ୱିୟ ଦୀଘନଖା ହୋନ୍ତି। ତେ ରୁକ୍ଖେ ୱଗ୍ଗୁଲିୟୋ ୱିୟ ନଖେହି ଚକ୍କୱାଳପାଦେ ଲଗ୍ଗନ୍ତି, ୟଦା ସଂସପ୍ପନ୍ତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ହତ୍ଥପାସଗତା ହୋନ୍ତି, ଅଥ ''ଭକ୍ଖୋ ନୋ ଲଦ୍ଧୋ''ତି ମଞ୍ଞମାନା ଖାଦନତ୍ଥଂ ଗଣ୍ହିତୁଂ ଉପକ୍କମନ୍ତା ୱିପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଲୋକସନ୍ଧାରକେ ଉଦକେ ପତନ୍ତି, ୱାତେ ପହରନ୍ତେପି ମଧୁକଫଲାନି ୱିୟ ଛିଜ୍ଜିତ୍ୱା ଉଦକେ ପତନ୍ତି, ପତିତମତ୍ତାୱ ଅଚ୍ଚନ୍ତଖାରେ ଉଦକେ ପିଟ୍ଠପିଣ୍ଡଂ ୱିୟ ୱିଲୀୟନ୍ତି ଅତିସୀତଲଭାୱତୋ ଆତପସନ୍ତାପାଭାୱେନ। ଅତିସୀତଲଭାୱମେୱ ହି ସନ୍ଧାୟ ଅଚ୍ଚନ୍ତଖାରତା ୱୁତ୍ତା। ନ ହି ତଂ କପ୍ପସଣ୍ଠହନୌଦକଂ ସମ୍ପତ୍ତିକରମହାମେଘୱୁଟ୍ଠଂ ପଥୱୀସନ୍ଧାରକଂ କପ୍ପୱିନାସକୌଦକଂ ୱିୟ ଖାରଂ ଭୱିତୁଂ ଅରହତି। ତଥା ହି ସତି ପଥୱୀପି ୱିଲୀୟେୟ୍ୟ, ତେସଂ ୱା ପାପକମ୍ମବଲେନ ପେତାନଂ ପକତିଉଦକସ୍ସ ପୁବ୍ବଖେଳଭାୱାପତ୍ତି ୱିୟ ତସ୍ସ ଉଦକସ୍ସ ତଦା ଖାରଭାୱପ୍ପତ୍ତି ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଚ୍ଚନ୍ତଖାରେ ଉଦକେ ପିଟ୍ଠପିଣ୍ଡଂ ୱିୟ ୱିଲୀୟନ୍ତୀ''ତି।

ଅନନ୍ତାନୀତି ଅପରିମାଣାନି, ‘‘ଏତ୍ତକାନୀ’’ତି ଅଞ୍ଞେହି ମିନିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟାନି। ତାନି ଚ ଭଗଵା ଅନନ୍ତେନ ବୁଦ୍ଧଞାଣେନ ଅଵେଦି ‘‘ଅନନ୍ତୋ ଆକାସୋ, ଅନନ୍ତୋ ସତ୍ତନିକାଯୋ, ଅନନ୍ତାନି ଚକ୍କଵାଳାନୀ’’ତି। ତିଵିଧମ୍ପି ହି ଅନନ୍ତଂ ବୁଦ୍ଧଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦତି ସଯମ୍ପି ଅନନ୍ତତ୍ତା। ଯାଵତକଞ୍ହି ଞେଯ୍ୟଂ, ତାଵତକଂ ଞାଣଂ। ଯାଵତକଂ ଞାଣଂ, ତାଵତକମେଵ ଞେଯ୍ୟଂ। ଞେଯ୍ୟପରିଯନ୍ତିକଂ ଞାଣଂ, ଞାଣପରିଯନ୍ତିକଂ ଞେଯ୍ୟନ୍ତି। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନନ୍ତେନ ବୁଦ୍ଧଞାଣେନ ଅଵେଦୀ’’ତିଆଦି। ଅନନ୍ତତା ଚସ୍ସ ଅନନ୍ତଞେଯ୍ୟପଟିଵିଜ୍ଝନେନେଵ ଵେଦିତବ୍ବା ତତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତଚାରତ୍ତା। ଇଦାନି ଯଥାଵୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ନିଗମେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏଵମସ୍ସ ଓକାସଲୋକୋପି ସବ୍ବଥା ଵିଦିତୋ’’ତି।

ଅପି ଚେତ୍ଥ ଵିଵଟ୍ଟାଦୀନମ୍ପି ଵିଦିତତା ଵତ୍ତବ୍ବା, ତସ୍ମା ଵିଵଟ୍ଟାଦଯୋପି ଆଦିତୋ ପଭୁତି ଏଵଂ ଵେଦିତବ୍ବା – ସଂଵଟ୍ଟୋ ସଂଵଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀ ଵିଵଟ୍ଟୋ ଵିଵଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀତି କପ୍ପସ୍ସ ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନି। ତତ୍ଥ ସଂଵଟ୍ଟନଂ ଵିନସ୍ସନଂ ସଂଵଟ୍ଟୋ, ଵିନସ୍ସମାନୋ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟକପ୍ପୋ। ସୋ ପନ ଅତ୍ଥତୋ କାଲୋଯେଵ, ତଦା ପଵତ୍ତମାନସଙ୍ଖାରଵସେନସ୍ସ ଵିନାସୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ସଂଵଟ୍ଟତୋ ଉଦ୍ଧଂ ତଥାଠାଯୀକାଲୋ ସଂଵଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀ। ଵିଵଟ୍ଟନଂ ନିବ୍ବତ୍ତନଂ ଵଡ୍ଢନଂ ଵା ଵିଵଟ୍ଟୋ, ଵଡ୍ଢମାନୋ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟକପ୍ପୋ। ସୋପି ଅତ୍ଥତୋ କାଲୋଯେଵ, ତଦା ପଵତ୍ତମାନସଙ୍ଖାରଵସେନସ୍ସ ଵଡ୍ଢି ଵେଦିତବ୍ବା। ଵିଵଟ୍ଟତୋ ଉଦ୍ଧଂ ତଥାଠାଯୀକାଲୋ ଵିଵଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀ। ତତ୍ଥ ତଯୋ ସଂଵଟ୍ଟା ତେଜୋସଂଵଟ୍ଟୋ ଆପୋସଂଵଟ୍ଟୋ ଵାଯୋସଂଵଟ୍ଟୋତି। ତିସ୍ସୋ ସଂଵଟ୍ଟସୀମା ଆଭସ୍ସରା ସୁଭକିଣ୍ହା ଵେହପ୍ଫଲାତି। ଯଦା କପ୍ପୋ ତେଜେନ ସଂଵଟ୍ଟତି, ତଦା ଆଭସ୍ସରତୋ ହେଟ୍ଠା ଅଗ୍ଗିନା ଡଯ୍ହତି। ଯଦା ଆପେନ ସଂଵଟ୍ଟତି, ତଦା ସୁଭକିଣ୍ହତୋ ହେଟ୍ଠା ଉଦକେନ ଵିଲୀଯତି। ଯଦା ଵାଯୁନା ସଂଵଟ୍ଟତି, ତଦା ଵେହପ୍ଫଲତୋ ହେଟ୍ଠା ଵାତେନ ଵିଦ୍ଧଂସତି।

ଵିତ୍ଥାରତୋ ପନ ତୀସୁପି ସଂଵଟ୍ଟକାଲେସୁ ଏକଂ ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତଂ ଵିନସ୍ସତି। ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତଂ ନାମ ତିଵିଧଂ ହୋତି ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଂ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତଂ ଵିସଯକ୍ଖେତ୍ତଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଂ ଦସସହସ୍ସଚକ୍କଵାଳପରିଯନ୍ତଂ ହୋତି, ଯଂ ତଥାଗତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣାଦୀସୁ କମ୍ପତି। ଯତ୍ତକେ ହି ଠାନେ ତଥାଗତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଞାଣାଦିଞାଣାନୁଭାଵୋ ପୁଞ୍ଞଫଲସମୁତ୍ତେଜିତୋ ସରସେନେଵ ପଟିଵିଜମ୍ଭତି, ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁରସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନକ୍ଖେତ୍ତଂ ନାମାତି ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତଂ ପନ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କଵାଳପରିଯନ୍ତଂ, ଯତ୍ଥ ରତନସୁତ୍ତଂ (ଖୁ। ପା। ୬।୧ ଆଦଯୋ; ସୁ। ନି। ୨୨୪ ଆଦଯୋ) ଖନ୍ଧପରିତ୍ତଂ (ଅ। ନି। ୪।୬୭; ଜା। ୧।୨।୧୦୫-୧୦୬; ଚୂଳଵ। ୨୫୧ ଆଦଯୋ) ଧଜଗ୍ଗପରିତ୍ତଂ (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୯) ଆଟାନାଟିଯପରିତ୍ତଂ (ଦୀ। ନି। ୩।୨୭୫ ଆଦଯୋ) ମୋରପରିତ୍ତନ୍ତି (ଜା। ୧।୨।୧୭-୧୮) ଇମେସଂ ପରିତ୍ତାନଂ ଆନୁଭାଵୋ ଵତ୍ତତି। ଇଦ୍ଧିମା ହି ଚେତୋଵସିପ୍ପତ୍ତୋ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତପରିଯାପନ୍ନେ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଚକ୍କଵାଳେ ଠତ୍ଵା ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାଯ ପରିତ୍ତଂ କତ୍ଵା ତତ୍ଥେଵ ଅଞ୍ଞଂ ଚକ୍କଵାଳଂ ଗତୋପି କତପରିତ୍ତୋ ଏଵ ହୋତି। ଏକଚକ୍କଵାଳେ ଠତ୍ଵା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଅଜ୍ଝାଯ ପରିତ୍ତେ କତେ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତେ ସବ୍ବସତ୍ତାନମ୍ପି ଅଭିସମ୍ଭୁଣାତେଵ ପରିତ୍ତାନୁଭାଵୋ ତତ୍ଥ ଦେଵତାହି ପରିତ୍ତାନଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବତୋ, ତସ୍ମା ତଂ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଵିସଯକ୍ଖେତ୍ତଂ ପନ ଅନନ୍ତଂ ଅପରିମାଣଂ। ଅନନ୍ତାପରିମାଣେସୁ ହି ଚକ୍କଵାଳେସୁ ଯଂ ଯଂ ତଥାଗତୋ ଆକଙ୍ଖତି, ତଂ ତଂ ଜାନାତି ଆକଙ୍ଖପ୍ପଟିବଦ୍ଧଵୁତ୍ତିତାଯ ବୁଦ୍ଧଞାଣସ୍ସ। ଏଵମେତେସୁ ତୀସୁ ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତେସୁ ଏକଂ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତଂ ଵିନସ୍ସତି, ତସ୍ମିଂ ପନ ଵିନସ୍ସନ୍ତେ ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଂ ଵିନଟ୍ଠମେଵ ହୋତି। ଵିନସ୍ସନ୍ତମ୍ପି ଏକତୋଵ ଵିନସ୍ସତି, ସଣ୍ଠହନ୍ତମ୍ପି ଏକତୋଵ ସଣ୍ଠହତି, ତସ୍ସେଵଂ ଵିନାସୋ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ କପ୍ପୋ ଅଗ୍ଗିନା ନସ୍ସତି, ଆଦିତୋଵ କପ୍ପଵିନାସକମହାମେଘୋ ଉଟ୍ଠହିତ୍ଵା କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କଵାଳେ ଏକଂ ମହାଵସ୍ସଂ ଵସ୍ସତି , ମନୁସ୍ସା ତୁଟ୍ଠା ସବ୍ବବୀଜାନି ନୀହରିତ୍ଵା ଵପନ୍ତି, ସସ୍ସେସୁ ପନ ଗୋଖାଯିତମତ୍ତେସୁ ଜାତେସୁ ଗଦ୍ରଭରଵଂ ରଵନ୍ତୋ ଏକବିନ୍ଦୁମ୍ପି ନ ଵସ୍ସତି, ତଦା ପଚ୍ଛିନ୍ନପଚ୍ଛିନ୍ନମେଵ ହୋତି ଵସ୍ସଂ। ଇଦଂ ସନ୍ଧାଯ ହି ଭଗଵତା ‘‘ହୋତି ସୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ସମଯୋ ଯଂ ବହୂନି ଵସ୍ସାନି ବହୂନି ଵସ୍ସସତାନି ବହୂନି ଵସ୍ସସହସ୍ସାନି ବହୂନି ଵସ୍ସସତସହସ୍ସାନି ଦେଵୋ ନ ଵସ୍ସତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୭।୬୬) ଵୁତ୍ତଂ। ଵସ୍ସୂପଜୀଵିନୋପି ସତ୍ତା କାଲଂ କତ୍ଵା ପରିତ୍ତାଭାଦିବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ପୁପ୍ଫଫଲୂପଜୀଵିନିଯୋ ଚ ଦେଵତା। ଏଵଂ ଦୀଘେ ଅଦ୍ଧାନେ ଵୀତିଵତ୍ତେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଉଦକଂ ପରିକ୍ଖଯଂ ଗଚ୍ଛତି, ଅଥାନୁପୁବ୍ବେନ ମଚ୍ଛକଚ୍ଛପାପି କାଲଂ କତ୍ଵା ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ନେରଯିକସତ୍ତାପି। ତତ୍ଥ ନେରଯିକା ସତ୍ତମସୂରିଯପାତୁଭାଵେ ଵିନସ୍ସନ୍ତୀତି ଏକେ।

ଝାନଂ ପନ ଵିନା ନତ୍ଥି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତି, ଏତେସଞ୍ଚ କେଚି ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖପୀଳିତା, କେଚି ଅଭବ୍ବା ଝାନାଧିଗମାଯ, ତେ କଥଂ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୀତି? ଦେଵଲୋକେ ପଟିଲଦ୍ଧଝାନଵସେନ। ତଦା ହି ‘‘ଵସ୍ସସତସହସ୍ସସ୍ସ ଅଚ୍ଚଯେନ କପ୍ପଵୁଟ୍ଠାନଂ ଭଵିସ୍ସତୀ’’ତି ଲୋକବ୍ଯୂହା ନାମ କାମାଵଚରଦେଵା ମୁତ୍ତସିରା ଵିକିଣ୍ଣକେସା ରୁଦମ୍ମୁଖା ଅସ୍ସୂନି ହତ୍ଥେହି ପୁଞ୍ଛମାନା ରତ୍ତଵତ୍ଥନିଵତ୍ଥା ଅତିଵିଯ ଵିରୂପଵେସଧାରିନୋ ହୁତ୍ଵା ମନୁସ୍ସପଥେ ଵିଚରନ୍ତା ଏଵଂ ଆରୋଚେନ୍ତି ‘‘ମାରିସା ମାରିସା ଇତୋ ଵସ୍ସସତସହସ୍ସସ୍ସ ଅଚ୍ଚଯେନ କପ୍ପଵୁଟ୍ଠାନଂ ଭଵିସ୍ସତି, ଅଯଂ ଲୋକୋ ଵିନସ୍ସିସ୍ସତି, ମହାସମୁଦ୍ଦୋପି ଉସ୍ସୁସ୍ସିସ୍ସତି, ଅଯଞ୍ଚ ମହାପଥଵୀ ସିନେରୁ ଚ ପବ୍ବତରାଜା ଉଡ୍ଡଯ୍ହିସ୍ସନ୍ତି ଵିନସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ଯାଵ ବ୍ରହ୍ମଲୋକା ଲୋକଵିନାସୋ ଭଵିସ୍ସତି, ମେତ୍ତଂ ମାରିସା ଭାଵେଥ, କରୁଣଂ, ମୁଦିତଂ, ଉପେକ୍ଖଂ ମାରିସା ଭାଵେଥ, ମାତରଂ ଉପଟ୍ଠହଥ, ପିତରଂ ଉପଟ୍ଠହଥ, କୁଲେ ଜେଟ୍ଠାପଚାଯିନୋ ହୋଥା’’ତି। ତେ ପନ ଦେଵା ଲୋକଂ ବ୍ଯୂହେନ୍ତି ସମ୍ପିଣ୍ଡେନ୍ତୀତି ‘‘ଲୋକବ୍ଯୂହା’’ତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତେ କିର ଦିସ୍ଵା ମନୁସ୍ସା ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଠିତାପି ନିସିନ୍ନାପି ସଂଵେଗଜାତା ସମ୍ଭମପ୍ପତ୍ତାଵ

ହୁତ୍ୱା ତେସଂ ଆସନ୍ନେ ଠାନେ ସନ୍ନିପତନ୍ତି।

କଥଂ ପନେତେ କପ୍ପଓ୍ୱୁଟ୍ଠାନଂ ଜାନନ୍ତୀତି? ''ଧମ୍ମତାଯ ସଞ୍ଚୋଦିତା''ତି ଆଚରିଯା। ''ତାଦିସନିମିତ୍ତଦସ୍ସନେନା''ତି ଏକେ। ''ବ୍ରହ୍ମଦେଓ୍ୱତାହି ଉଯ୍ୟୋଜିତା''ତି ଅପରେ। ତେସଂ ପନ ୱଚନଂ ସୁତ୍ୱା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ମନୁସ୍ସା ଚ ଭୁମ୍ମଦେଓ୍ୱତା ଚ ସଂୱେଗଜାତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ମୁଦୁଚିତ୍ତା ହୁତ୍ୱା ମେତ୍ତାଦୀନି ପୁଞ୍ଞାନି କରିତ୍ୱା ଦେଓ୍ୱଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଦିବ୍ବସୁଧାଭୋଜନଂ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ୱାଯୋକସିଣେ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଝାନଂ ପଟିଲଭନ୍ତି। ଦେଓ୍ୱାନଂ କିର ସୁଖସମ୍ଫସ୍ସୱାତଗ୍ଗହଣପଅଚଯେନ ୱାଯୋକସିଣେ ଝାନାନି ସୁଖେନେଓ୍ୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତି। ତଦଞ୍ଞେ ପନ ଆପାଯିକା ସତ୍ତା ଅପରାପରିଯୱେଦନୀଯେନ କମ୍ମେନ ଦେଓ୍ୱଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଅପରାପରିଯୱେଦନୀଯକମ୍ମରହିତୋ ହି ସଂସାରେ ସଂସରନ୍ତୋ ନାମ ସତ୍ତୋ ନତ୍ଥି। ତେପି ତତ୍ଥ ତଥେଓ୍ୱ ଝାନଂ ପଟିଲଭନ୍ତି। ଏଓ୍ୱଂ ଦେଓ୍ୱଲୋକେ ପଟିଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନୱସେନ ସବ୍ବେପି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଇଦଞ୍ଚ ଯେଭୁଯ୍ୟୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ।

କେଚି ପନ ''ଅପାଯସତ୍ତା ସଂୱଟ୍ଟମାନଲୋକଧାତୂହି ଅଞ୍ଞେସୁ ଲୋକଧାତୂସୁପି ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ନ ହି ସବ୍ବେ ଅପାଯସତ୍ତା ତଦା ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ ଅପାଯେସୁ ଦୀଘାଯୁକାନଂ ଦେଓ୍ୱଲୋକୂପପତ୍ତିଯା ଅସମ୍ଭୱତୋ। ନିଯତମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକୋ ପନ ୱିନସ୍ସମାନେପି କପ୍ପେ ନିରଯତୋ ନ ମୁଚ୍ଚତିଯେଓ୍ୱ, ତସ୍ମା ସୋ ତତ୍ଥ ଅନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ପିଟ୍ଠିଚକ୍କୱାଳେ ନିବ୍ବତ୍ତତି। ନିଯତମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା ହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ଭୱତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ତାଯ ହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ନେଓ୍ୱ ସଗ୍ଗୋ ଅତ୍ଥି, ନ ମଗ୍ଗୋ, ତସ୍ମା ସୋ ସଂୱଟ୍ଟମାନଚକ୍କୱାଳଅତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନିରଯେ ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ପଚ୍ଚତି। କିଂ ପନ ପିଟ୍ଠିଚକ୍କୱାଳଅଂ ନ ଝାଯତୀତି? ଝାଯତି। ତସ୍ମିଂ ଝାଯମାନେପି ଏସ ଆକାସେ ଏକସ୍ମିଂ ପଦେସେ ପଚ୍ଚତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି।

ୱସ୍ସୂପଚ୍ଛେଦତୋ ପନ ଉଦ୍ଧଂ ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ଦୁତିଯୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ପାତୁଭୂତେ ପନ ତସ୍ମିଂ ନେଓ୍ୱ ରତ୍ତିପରିଚ୍ଛେଦୋ, ନ ଦିୱାପରିଚ୍ଛେଦୋ ପଞ୍ଞାଯତି। ଏକୋ ସୂରିଯୋ ଉଟ୍ଠେତି, ଏକୋ ଅତ୍ଥଂ ଗଚ୍ଛତି, ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନସୂରିଯସନ୍ତାପୋଓ୍ୱ ଲୋକୋ ହୋତି। ଯଥା ଚ କପ୍ପଓ୍ୱୁଟ୍ଠାନକାଲତୋ ପୁବ୍ବେ ଉପ୍ପନ୍ନସୂରିଯୱିମାନେ ସୂରିଯଦେଓ୍ୱପୁତ୍ତୋ ହୋତି, ଏଓ୍ୱଂ କପ୍ପୱିନାସକସୂରିଯେ ନତ୍ଥି। କପ୍ପଓ୍ୱୁଟ୍ଠାନକାଲେ ପନ ଯଥା ଅଞ୍ଞେ କାମାୱଚରଦେୱା, ଏଓ୍ୱଂ ସୂରିଯଦେଓ୍ୱପୁତ୍ତୋପି ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଉପପଜ୍ଜତି। ସୂରିଯମଣ୍ଡଲଂ ପନ ପଭସ୍ସରତରଞ୍ଚେଓ୍ୱ ତେଜୱନ୍ତତରଞ୍ଚ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି। ତଂ ଅନ୍ତରଧାଯିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞମେଓ୍ୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅପରେ। ତତ୍ଥ ପକତିସୂରିଯେ ୱତ୍ତମାନେ ଆକାସେ ୱଲାହକାପି ଧୂମସିଖାପି ୱତ୍ତନ୍ତି, କପ୍ପୱିନାସକସୂରିଯେ ୱତ୍ତମାନେ ୱିଗତଧୂମୱଲାହକଂ ଆଦାସମଣ୍ଡଲଂ ୱିଯ ନିମ୍ମଲଂ ନଭଂ ହୋତି। ଠପେତ୍ୱା ପଞ୍ଚ ମହାନଦିଯୋ ସେସକୁନ୍ନଦିଆଦୀସୁ ଉଦକଂ ସୁସ୍ସତି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ତତିଯୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ମହାନଦିଯୋପି ସୁସ୍ସନ୍ତି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ଚତୁତ୍ଥୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ହିମୱତି ମହାନଦୀନଂ ପଭୱା ସୀହପ୍ପପାତଦହୋ ମନ୍ଦାକିନୀଦହୋ କଣ୍ଣମୁଣ୍ଡଦହୋ ରଥକାରଦହୋ ଅନୋତତ୍ତଦହୋ ଛଦ୍ଦନ୍ତଦହୋ କୁଣାଲଦହୋତି ଇମେ ସତ୍ତ ମହାସରା ସୁସ୍ସନ୍ତି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ପଞ୍ଚମୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ଅନୁପୁବ୍ବେନ ମହାସମୁଦ୍ଦେ ଅଙ୍ଗୁଲିପବ୍ବତେମନମତ୍ତମ୍ପି ଉଦକଂ ନ ସଣ୍ଠାତି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ଛଟ୍ଠୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ସକଲଚକ୍କୱାଳଅଂ ଏକଧୂମଂ ହୋତି ପରିଯାଦିନ୍ନସିନେହଂ ଧୂମେନ। ଯାଯ ହି ଆପୋଧାତୁଯା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଥୱୀଧାତୁ ଆବନ୍ଧତ୍ତା ସମ୍ପିଣ୍ଡିତା ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି, ସା ଛଟ୍ଠସୂରିଯପାତୁଭାୱେନ ପରିକ୍ଖଯଂ ଗଚ୍ଛତି। ଯଥା ଚିଦଂ, ଏଓ୍ୱଂ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳଆନିପି।

ତତୋପି ଦୀଘସ୍ସ ଅଦ୍ଧୁନୋ ଅଚ୍ଚଯେନ ସତ୍ତମୋ ସୂରିଯୋ ପାତୁଭୱତି, ଯସ୍ସ ପାତୁଭାୱା ସକଲଚକ୍କୱାଳଅଂ ଏକଜାଲଂ ହୋତି ସଦ୍ଧିଂ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳେହି, ଯୋଜନସତିକାଦିଭେଦାନି ସିନେରୁକୂଟାନି ପଲୁଜ୍ଜିତ୍ୱା ଆକାସେଯେଓ୍ୱ ଅନ୍ତରଧାଯନ୍ତି। ସା ଅଗ୍ଗିଜାଲା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଚାତୁମହାରାଜିକେ ଗଣ୍ହାତି। ତତ୍ଥ କନକୱିମାନରତନୱିମାନମଣିୱିମାନାନି ଝାପେତ୍ୱା ତାୱତିଂସଭୱନଂ ଗଣ୍ହାତି। ଏତେନେଓ୍ୱୂପାଯେନ ଯାଓ୍ୱ ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିଂ ଗଣ୍ହାତି, ତତ୍ଥ ତଯୋପି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଝାପେତ୍ୱା ଆଭସ୍ସରେ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତି। ସା ଯାଓ୍ୱ ଅଣୁମତ୍ତମ୍ପି ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଅତ୍ଥି, ତାଓ୍ୱ ନ ନିବ୍ବାଯତି। ସବ୍ବସଙ୍ଖାରପରିକ୍ଖଯା ପନ ସପ୍ପିତେଲଜ୍ଝାପନଗ୍ଗିସିଖା ୱିଯ ଛାରିକମ୍ପି ଅନୱସେସେତ୍ୱା ନିବ୍ବାଯତି। ହେଟ୍ଠାଆକାସେନ ସହ ଉପରିଆକାସୋ ଏକୋ ହୋତି ମହନ୍ଧକାରୋ।

ଏଓ୍ୱଂ ଏକମସଙ୍ଖେଯ୍ୟଂ ଏକଙ୍ଗଣଂ ହୁତ୍ୱା ଠିତେ ଲୋକସନ୍ନିୱାସେ ଲୋକସ୍ସ ସଣ୍ଠାନତ୍ଥାଯ ଦେୱୋ ୱସ୍ସିତୁଂ ଆରଭତି, ଆଦିତୋଓ୍ୱ ଅନ୍ତରଟ୍ଠକେ

ହିମପାତୋ ୱିଯ ହୋତି। ତତୋ କଣମତ୍ତା ତଣ୍ଡୁଲମତ୍ତା ମୁଗ୍ଗମାସବଦରଆମଲକଏଳାଲୁକକୁମ୍ଭଣ୍ଡଅଲାବୁମତ୍ତା ଉଦକଧାରା ହୁତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନ ଉସଭଦ୍ୱେଉସଭଅଡ୍ଢଗାୱୁତଗାୱୁତଅଡ୍ଢଯୋଜନଯୋଜନଦ୍ୱିଯୋଜନ...ପେ... ଯୋଜନସତଯୋଜନସହସ୍ସମତ୍ତା ହୁତ୍ୱା କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳଅଗବ୍ଭନ୍ତରଂ ଯାୱ ଅୱିନଟ୍ଠବ୍ରହ୍ମଲୋକା ପୂରେତ୍ୱା ଅନ୍ତରଧାଯତି। ତଂ ଉଦକଂ ହେଟ୍ଠା ଚ ତିରିଯଞ୍ଚ ୱାତୋ ସମୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଘନଂ କରୋତି ପରିୱଟ୍ଟମଂ ପଦୁମିନୀପତ୍ତେ ଉଦକବିନ୍ଦୁସଦିସଂ।

କଥଂ ତାୱମହନ୍ତଂ ଉଦକରାସିଂ ଘନଂ କରୋତୀତି ଚେ? ୱିୱରସମ୍ପଦାନତୋ ୱାତସ୍ସାତି। ତଞ୍ହିସ୍ସ ତହିଂ ତହିଂ ୱିୱରଂ ଦେତି। ତଂ ଏୱଂ ୱାତେନ ସମ୍ପିଣ୍ଡିଯମାନଂ ଘନଂ କରିଯମାନଂ ପରିକ୍ଖଯମାନଂ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ହେଟ୍ଠା ଓତରତି। ଓତିଣ୍ଣେ ଓତିଣ୍ଣେ ଉଦକେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଟ୍ଠାନେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୋ, ଉପରିଚତୁକାମାୱଚରଦେୱଲୋକଟ୍ଠାନେ ଚ ଦେୱଲୋକା ପାତୁଭୱନ୍ତି। ଚାତୁମହାରାଜିକତାୱତିଂସଭୱନାନି ପନ ପଥୱୀସମ୍ବନ୍ଧତାଯ ନ ତାୱ ପାତୁଭୱନ୍ତି। ପୁରିମପଥୱିଟ୍ଠାନଂ ଓତିଣ୍ଣେ ପନ ବଲୱୱାତା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତେ ତଂ ପିହିତଦ୍ୱାରେ ଧମ୍ମକରଣେ ଠିତୋଦକମିୱ ନିରୁସ୍ସାସଂ କତ୍ୱା ରୁମ୍ଭନ୍ତି । ମଧୁରୋଦକଂ ପରିକ୍ଖଯଂ ଗଚ୍ଛମାନଂ ଉପରି ରସପଥୱିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି, ଉଦକପିଟ୍ଠେ ଉପ୍ପଲିନୀପତ୍ତଂ ୱିଯ ପଥୱୀ ସଣ୍ଠାତି। ସା ୱଣ୍ଣସମ୍ପନ୍ନା ଚେୱ ହୋତି ଗନ୍ଧରସସମ୍ପନ୍ନା ଚ ନିରୁଦକପାଯାସସ୍ସ ଉପରି ପଟଲଂ ୱିଯ। ଏତ୍ଥ ପନ ମହାବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କଟ୍ଠାନଂ ୱିନସ୍ସମାନେ ଲୋକେ ପଚ୍ଛା ୱିନସ୍ସତି, ସଣ୍ଠହମାନେ ପଠମଂ ସଣ୍ଠହତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତଦା ଚ ଆଭସ୍ସରବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ପଠମତରାଭିନିବ୍ବତ୍ତା ସତ୍ତା ଆଯୁକ୍ଖଯା ୱା ପୁଞ୍ଞକ୍ଖଯା ୱା ତତୋ ଚୱିତ୍ୱା ଓପପାତିକା ହୁତ୍ୱା ଇଧୂପପଜ୍ଜନ୍ତି, ତେ ହୋନ୍ତି ସଯଂପଭା ଅନ୍ତଲିକ୍ଖଚରା, ତେ ତଂ ରସପଥୱିଂ ସାଯିତ୍ୱା ତଣ୍ହାଭିଭୂତା ଆଲୁପ୍ପକାରକଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ଉପକ୍କମନ୍ତି। ଅଥ ତେସଂ ସଯଂପଭା ଅନ୍ତରଧାଯତି, ଅନ୍ଧକାରୋ ହୋତି। ତେ ଅନ୍ଧକାରଂ ଦିସ୍ୱା ଭାଯନ୍ତି। ତତୋ ତେସଂ ଭଯଂ ନାସେତ୍ୱା ସୂରଭାୱଂ ଜନଯନ୍ତଂ ପରିପୁଣ୍ଣପଞ୍ଞାସଯୋଜନଂ ସୂରିଯମଣ୍ଡଲଂ ପାତୁଭୱତି। ତେ ତଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ଆଲୋକଂ ପଟିଲଭିମ୍ହା’’ତି ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠା ହୁତ୍ୱା ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ଭୀତାନଂ ଭଯଂ ନାସେତ୍ୱା ସୂରଭାୱଂ ଜନଯନ୍ତୋ ଉଟ୍ଠିତୋ, ତସ୍ମା ସୂରିଯୋ ହୋତୂ’’ତି ସୂରିଯୋତ୍ୱେୱସ୍ସ ନାମଂ କରୋନ୍ତି।

ଅଥ ସୂରିଯେ ଦିୱସଂ ଆଲୋକଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ଥଙ୍ଗତେ ‘‘ଯମ୍ପି ଆଲୋକଂ ଲଭିମ୍ହ, ସୋପି ନୋ ନଟ୍ଠୋ’’ତି ପୁନ ଭୀତା ହୋନ୍ତି। ତେସଂ ଏୱଂ ହୋତି ‘‘ସାଧୁ ୱତସ୍ସ, ସଚେ ଅଞ୍ଞଂ ଆଲୋକଂ ଲଭେଯ୍ୟାମା’’ତି। ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଞତ୍ୱା ୱିଯ ଏକୂନପଞ୍ଞାସଯୋଜନଂ ଚନ୍ଦମଣ୍ଡଲଂ ପାତୁଭୱତି। ତେ ତଂ ଦିସ୍ୱା ଭିଯ୍ୟୋସୋ ମତ୍ତାଯ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠା ହୁତ୍ୱା ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ଛନ୍ଦଂ ଞତ୍ୱା ୱିଯ ଉଟ୍ଠିତୋ, ତସ୍ମା ଚନ୍ଦୋ ହୋତୂ’’ତି ଚନ୍ଦୋତ୍ୱେୱସ୍ସ ନାମଂ କରୋନ୍ତି।

ଏୱଂ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯେସୁ ପାତୁଭୂତେସୁ ନକ୍ଖତ୍ତାନି ତାରକରୂପାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି, ତତୋ ପଭୁତି ରତ୍ତିନ୍ଦିୱା ପଞ୍ଞାଯନ୍ତି, ଅନୁକ୍କମେନ ଚ ମାସଡ୍ଢମାସୋତୁସଂୱଚ୍ଛରା, ଚନ୍ଦିମସୂରିଯାନଂ ପାତୁଭୂତଦିୱସେଯେୱ ସିନେରୁଚକ୍କୱାଳଅହିମୱନ୍ତପବ୍ବତା ଦୀପସମୁଦ୍ଦା ଚ ପାତୁଭୱନ୍ତି। ତେ ଚ ଖୋ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଫଗ୍ଗୁଣପୁଣ୍ଣମଦିୱସେଯେୱ ପାତୁଭୱନ୍ତି। କଥଂ? ଯଥା ନାମ କଙ୍ଗୁଭତ୍ତେ ପଚ୍ଚମାନେ ଏକପ୍ପହାରେନେୱ ପୁବ୍ବୁଳକା ଉଟ୍ଠହନ୍ତି, ଏକେ ପଦେସା ଥୂପଥୂପା ହୋନ୍ତି, ଏକେ ନିନ୍ନନିନ୍ନା, ଏକେ ସମସମା, ଏୱମେୱ ଥୂପଥୂପଟ୍ଠାନେ ପବ୍ବତା ହୋନ୍ତି, ନିନ୍ନନିନ୍ନଟ୍ଠାନେ ସମୁଦ୍ଦା, ସମସମଟ୍ଠାନେ ଦୀପାତି।

ଅଥ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ରସପଥୱିଂ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତାନଂ କମ୍ମେନ ଏକଚ୍ଚେ ୱଣ୍ଣୱନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ଏକଚ୍ଚେ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣା ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ ୱଣ୍ଣୱନ୍ତୋ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣେ ଅତିମଞ୍ଞନ୍ତି, ତେସଂ ଅତିମାନପଚ୍ଚଯା ସାପି ରସପଥୱୀ ଅନ୍ତରଧାଯତି, ଭୂମିପପ୍ପଟକୋ ପାତୁଭୱତି। ଅଥ ନେସଂ ତେନେୱ ନଯେନ ସୋପି ଅନ୍ତରଧାଯତି, ଅଥ ପଦାଲତା ପାତୁଭୱତି। ତେନେୱ ନଯେନ ସାପି ଅନ୍ତରଧାଯତି, ଅକଟ୍ଠପାକୋ ସାଲି ପାତୁଭୱତି ଅକଣୋ ଅଥୁସୋ ସୁଗନ୍ଧୋ ତଣ୍ଡୁଲଫଲୋ। ତତୋ ନେସଂ ଭାଜନାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେ ସାଲିଂ ଭାଜନେ ଠପେତ୍ୱା ପାସାଣପିଟ୍ଠିଯଂ ଠପେନ୍ତି, ସଯମେୱ ଜାଲସିଖା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ତଂ ପଚତି। ସୋ ହୋତି ଓଦନୋ ସୁମନଜାତିପୁପ୍ଫସଦିସୋ, ନ ତସ୍ସ ସୂପେନ ୱା ବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ୱା କରଣୀଯଂ ଅତ୍ଥି, ଯଂ ଯଂ ରସଂ ଭୁଞ୍ଜିତୁକାମା ହୋନ୍ତି, ତଂତଂରସୋୱ ହୋତି। ତେସଂ ତଂ ଓଳାରିକଂ ଆହାରଂ ଆହରଯତଂ ତତୋ ପଭୁତି ମୁତ୍ତକରୀସଂ ସଞ୍ଜାଯତି। ତଥା ହି ରସପଥୱୀ ଭୂମିପପ୍ପଟକୋ ପଦାଲତାତି ଇମେ ତାୱ ପରିଭୁତ୍ତା ସୁଧାହାରୋ ୱିଯ ଖୁଦଂ ୱିନୋଦେତ୍ୱା ରସହରଣୀହି ରସମେୱ ପରିବ୍ରୂହେନ୍ତା ତିଟ୍ଠନ୍ତି ୱତ୍ଥୁନୋ ସୁଖୁମଭାୱେନ, ନ ନିସ୍ସନ୍ଦା, ସୁଖୁମଭାୱେନେୱ ଗହଣିନ୍ଧନମେୱ ଚ ହୋତି। ଓଦନୋ ପନ ପରିଭୁତ୍ତୋ ରସଂ ୱଡ୍ଢେନ୍ତୋପି ୱତ୍ଥୁନୋ ଓଳାରିକଭାୱେନେୱ ନିସ୍ସନ୍ଦଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତୋ ପସ୍ସାୱଂ କରୀସଞ୍ଚ ଉପ୍ପାଦେତି।

ଅଥ ତେସଂ ନିକ୍ଖମନତ୍ଥାଯ ୱଣମୁଖାନି ପଭିଜ୍ଜନ୍ତି। ପୁରିସସ୍ସ ପୁରିସଭାୱୋ, ଇତ୍ଥିଯା ଇତ୍ଥିଭାୱୋ ପାତୁଭୱତି। ପୁରିମତ୍ତଭାୱେସୁ ହି ପୱତ୍ତୌପଚାରଜ୍ଝାନାନୁଭାୱେନ ଯାୱ ସତ୍ତସନ୍ତାନେସୁ କାମରାଗୋ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱେଗେନ ସମିତୋ , ନ ତାୱ ବହଲକାମରାଗୂପନିସ୍ସଯାନି ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପାତୁରହେସୁଂ। ଯଦା ପନସ୍ସ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନତାଯ ବହଲକାମରାଗୋ ଲଦ୍ଧାୱସରୋ ଅହୋସି, ତଦା ତଦୁପନିସ୍ସଯାନି ତାନି ସତ୍ତାନଂ

ଅତ୍ତଭାୱେସୁ ସଞ୍ଜାଯିଂସୁ, ତଦା ଇତ୍ଥୀ ପୁରିସଂ, ପୁରିସୋ ଚ ଇତ୍ଥିଂ ଅତିୱେଲଂ ଉପନିଜ୍ଝାଯତି। ତେସଂ ଅତିୱେଲଂ ଉପନିଜ୍ଝାଯନପଚ୍ଚଯା କାମପରିଢଆହୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତୋ ମେଥୁନଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିସେୱନ୍ତି। ତେ ଅସଦ୍ଧମ୍ମପଟିସେୱନପଚ୍ଚଯା ୱିଞ୍ଞୂହି ଗରହିଯମାନା ୱିହେଠିଯମାନା ତସ୍ସ ଅସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ପଟିଚ୍ଛାଦନହେତୁ ଅଗାରାନି କରୋନ୍ତି। ତେ ଅଗାରଂ ଅଜ୍ଝାୱସମାନା ଅନୁକ୍କମେନ ଅଞ୍ଞତରସ୍ସ ଅଲସଜାତିକସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତା ସନ୍ନିଧିଂ କରୋନ୍ତି। ତତୋ ପଭୁତି କଣୋପି ଥୁସୋପି ତଣ୍ଡୁଲଂ ପରିଯୋନନ୍ଧନ୍ତି, ଲାଯିତଟ୍ଠାନମ୍ପି ନ ପଟିୱିରୁହତି।

ତେ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ଅନୁତ୍ଥୁନନ୍ତି ''ପାପକା ୱତ ଭୋ ଧମ୍ମା ସତ୍ତେସୁ ପାତୁଭୂତା, ମଯଞ୍ହି ପୁବ୍ବେ ମନୋମଯା ଅହୁମ୍ହା''ତି, ଅଗ୍ଗଞ୍ଞସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୩। ୧୨୮) ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ। ତତୋ ମରିଯାଦଂ ଠପେନ୍ତି, ଅଥଞ୍ଞତରୋ ସତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଭାଗଂ ଅଦିନ୍ନଂ ଆଦିଯତି, ତଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପରିଭାସେତ୍ୱା ତତିଯୱାରେ ପାଣିଲେଡ୍ଡୁଦଣ୍ଡେହି ପହରନ୍ତି। ତେ ଏୱଂ ଅଦିନ୍ନାଦାନେ କଲହମୁସାୱାଦଦଣ୍ଡାଦାନେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ଚ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ଚିନ୍ତଯନ୍ତି ''ଯନ୍ନୂନ ମଯଂ ଏକଂ ସତ୍ତଂ ସମ୍ମନ୍ନେଯ୍ୟାମ, ଯୋ ନୋ ସମ୍ମା ଖୀଯିତବ୍ବଂ ଖୀଯେଯ୍ୟ, ଗରହିତବ୍ବଂ ଗରହେଯ୍ୟ, ପବ୍ବାଜେତବ୍ବଂ ପବ୍ବାଜେଯ୍ୟ, ମଯଂ ପନସ୍ସ ସାଲୀନଂ ଭାଗମନୁପ୍ପଦସ୍ସାମା''ତି। ଏୱଂ କତସନ୍ନିଟ୍ଠାନେସୁ ପନ ସତ୍ତେସୁ ଇମସ୍ମିଂ ତାୱ କପ୍ପେ ଅଯମେୱ ଭଗୱା ବୋଧିସତ୍ତଭୂତୋ ତେନ ସମଯେନ ତେସୁ ସତ୍ତେସୁ ଅଭିରୂପତରୋ ଚ ଦସ୍ସନୀଯତରୋ ଚ ମହେସକ୍ଖତରୋ ଚ ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନୋ ପଟିବଲୋ ନିଗ୍ଗହପଗ୍ଗହଂ କାତୁଂ। ତେ ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଯାଚିତ୍ୱା ସମ୍ମନ୍ନିଂସୁ। ସୋ ତେନ ମହାଜନେନ ସମ୍ମତୋତି ମହାସମ୍ମତୋ, ଖେତ୍ତାନଂ ଅଧିପତୀତି ଖତ୍ତିଯୋ, ଧମ୍ମେନ ସମେନ ପରେସଂ ରଞ୍ଜେତୀତି ରାଜାତି ତୀହି ନାମେହି ପଞ୍ଞାଯିତ୍ଥ। ଯଞ୍ହି ଲୋକେ ଅଚ୍ଛରିଯଟ୍ଠାନଂ, ବୋଧିସତ୍ତୋୱ ତତ୍ଥ ଆଦିପୁରିସୋତି ଏୱଂ ବୋଧିସତ୍ତଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଖତ୍ତିଯମଣ୍ଡଲେ ସଣ୍ଠିତେ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦଯୋପି ୱଣ୍ଣା ସଣ୍ଠହିଂସୁ।

ତତ୍ଥ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘତୋ ଯାୱ ଜାଲୋପଚ୍ଛେଦୋ, ଇଦମେକମସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ ସଂୱଟ୍ଟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। କପ୍ପୱିନାସକଜାଲୋପଚ୍ଛେଦତୋ ଯାୱ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳଅପରିପୂରକୋ ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘୋ, ଇଦଂ ଦୁତିଯମସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ ସଂୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘତୋ ଯାୱ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯପାତୁଭାୱୋ, ଇଦଂ ତତିଯମସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ ୱିୱଟ୍ଟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଚନ୍ଦିମସୂରିଯପାତୁଭାୱତୋ ଯାୱ ପୁନ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘୋ, ଇଦଂ ଚତୁତ୍ଥମସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ ୱିୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ ଚତୁସଟ୍ଠିଅନ୍ତରକପ୍ପସଙ୍ଗହଂ। ''ୱୀସତିଅନ୍ତରକପ୍ପସଙ୍ଗହ''ନ୍ତି କେଚି। ସେସାସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନି କାଲତୋ ତେନ ସମପ୍ପମାଣାନେୱ। ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନି ଏକୋ ମହାକପ୍ପୋ ହୋତି। ଏୱଂ ତାୱ ଅଗ୍ଗିନା ୱିନାସୋ ଚ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ମିଂ ପନ ସମଯେ କପ୍ପୋ ଉଦକେନ ନସ୍ସତି, ଆଦିତୋୱ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘୋ ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଯଥା ତତ୍ଥ ଦୁତିଯସୂରିଯୋ, ଏୱମିଧ କପ୍ପୱିନାସକୋ ଖାରୁଦକମହାମେଘୋ ୱୁଟ୍ଠାତି। ସୋ ଆଦିତୋ ସୁଖୁମଂ ସୁଖୁମଂ ୱସ୍ସନ୍ତୋ ଅନୁକ୍କମେନ ମହାଧାରାହି କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳଆନଂ ପୂରେନ୍ତୋ ୱସ୍ସତି। ଖାରୁଦକେନ ଫୁଟ୍ଠଫୁଟ୍ଠା ପଥୱୀପବ୍ବତାଦଯୋ ୱିଲୀଯନ୍ତି, ଉଦକଂ ସମନ୍ତତୋ ୱାତେହି ଧାରୀଯତି। ପଥୱିଯା ହେଟ୍ଠିମନ୍ତତୋ ପଭୁତି ଯାୱ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଭୂମିଂ ଉଦକଂ ଗଣ୍ହାତି। ତେନ ହି ଖାରୁଦକେନ ଫୁଟ୍ଠଫୁଟ୍ଠା ପଥୱୀପବ୍ବତାଦଯୋ ଉଦକେ ପକ୍ଖିତ୍ତଲୋଣସକ୍ଖରା ୱିଯ ୱିଲୀଯନ୍ତେୱ, ତସ୍ମା ପଥୱୀସନ୍ଧାରକୋଦକେନ ସଦ୍ଧିଂ ଏକୂଦକମେୱ ତଂ ହୋତୀତି କେଚି। ଅପରେ ପନ ''ପଥୱୀସନ୍ଧାରକୋଦକଂ ତଂ ସନ୍ଧାରକୱାଯୁକ୍ଖନ୍ଧଞ୍ଚ ଅନୱସେସତୋ ୱିନାସେତ୍ୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ସଯମେୱ ଏକୋ ଘନଭୂତୋ ତିଟ୍ଠତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ଯୁତ୍ତଂ। ଉପରି ପନ ଛପି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ୱିଲୀଯାପେତ୍ୱା ସୁଭକିଣ୍ହେ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତି, ତଂ ଯାୱ ଅଣୁମତ୍ତମ୍ପି ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଅତ୍ଥି, ତାୱ ନ ୱୂପସମ୍ମତି, ଉଦକାନୁଗତଂ ପନ ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ସହସା ୱୂପସମ୍ମତି, ଅନ୍ତରଧାନଂ ଗଚ୍ଛତି। ହେଟ୍ଠାଆକାସେନ ସହ ଉପରିଆକାସୋ ଏକୋ ହୋତି ମହନ୍ଧକାରୋତି ସବ୍ବଂ ୱୁତ୍ତସଦିସଂ। କେୱଲଂ ପନିଧ ଆଭସ୍ସରବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଲୋକୋ ପାତୁଭୱତି। ସୁଭକିଣ୍ହତୋ ଚୱିତ୍ୱା ଆଭସ୍ସରଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ସତ୍ତା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ଥ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘତୋ ଯାୱ କପ୍ପୱିନାସକଖାରୁଦକୋପଚ୍ଛେଦୋ, ଇଦମେକମସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ । ଉଦକୁପଚ୍ଛେଦତୋ ଯାୱ ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘୋ, ଇଦଂ ଦୁତିଯମସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ। ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘତୋ ଯାୱ ଚନ୍ଦିମସୂରିଯପାତୁଭାୱୋ, ଇଦଂ ତତିଯମସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ। ଚନ୍ଦିମସୂରିଯପାତୁଭାୱତୋ ଯାୱ କପ୍ପୱିନାସକମହଆମେଘୋ, ଇଦଂ ଚତୁତ୍ଥମସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ। ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନି ଏକୋ ମହାକପ୍ପୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଉଦକେନ ୱିନାସୋ ଚ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ କପ୍ପୋ ୱାତେନ ନସ୍ସତି, ଆଦିତୋୱ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘୋ ୱୁଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଯଥା ତତ୍ଥ ଦୁତିଯସୂରିଯୋ, ଏୱମିଧ କପ୍ପୱିନାସନତ୍ଥଂ ୱାତୋ ସମୁଟ୍ଠାତି। ସୋ ପଠମଂ ଥୂଲରଜଂ ଉଟ୍ଠାପେତି, ତତୋ ସଣ୍ହରଜଂ ସୁଖୁମୱାଲିକଂ ଥୂଲୱାଲିକଂ ସକ୍ଖରପାସାଣାଦଯୋତି ଯାୱକୂଟାଗାରମତ୍ତେ ପାସାଣେ ୱିସମଟ୍ଠାନେ ଠିତମହାରୁକ୍ଖେ ଚ ଉଟ୍ଠାପେତି। ତେ ପଥୱିତୋ ନଭମୁଗ୍ଗତା ନ ପୁନ ପତନ୍ତି, ତତ୍ଥେୱ ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଅଥାନୁକ୍କମେନ ହେଟ୍ଠା ମହାପଥୱିଯା ୱାତୋ ସମୁଟ୍ଠହିତ୍ୱା ପଥୱିଂ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଂ ମୂଲଂ କତ୍ୱା ଆକାସେ ଖିପତି। ଯୋଜନସତପ୍ପମାଣାପି ପଥୱିପ୍ପଦେସା

ଦ୍ୱିଯୋଜନତିଯୋଜନଚତୁଯୋଜନପଞ୍ଚଯୋଜନଛଯୋଜନସତ୍ତଯୋଜନପ୍ପମାଣାପି ପଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱାତୱେଗୁକ୍ଖିତ୍ତା ଆକାସେୟେୱ ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଚକ୍କୱାଳଅପଦ୍ଧତମ୍ପି ସିନେରୁପଦ୍ଧତମ୍ପି ୱାତୋ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଆକାସେ ଖିପତି। ତେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅଭିହନ୍ତ୍ୱା ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ହୁତ୍ୱା ୱିନସ୍ସନ୍ତି। ଏତେନେୱୁପାୟେନ ଭୂମଟ୍ଠକୱିମାନାନି ଚ ଆକାସଟ୍ଠକୱିମାନାନି ଚ ୱିନାସେନ୍ତୋ ଛକାମାୱଚରଦେୱଲୋକେ ୱିନାସେତ୍ୱା କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳଆନି ୱିନାସେତି। ତତ୍ଥ ଚକ୍କୱାଳଆ ଚକ୍କୱାଳଏହି, ହିମୱନ୍ତା ହିମୱନ୍ତେହି, ସିନେରୂ ସିନେରୂହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମାଗନ୍ତ୍ୱା ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣା ହୁତ୍ୱା ୱିନସ୍ସନ୍ତି। ପଥୱିତୋ ଯାୱ ତତିଯଜ୍ଝାନଭୂମି ୱାତୋ ଗଣ୍ହାତି, ନୱପି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ୱିନାସେତ୍ୱା ୱେହପ୍ଫଲେ ଆହଚ୍ଚ ତିଟ୍ଠତି। ଏୱଂ ପଥୱୀସନ୍ଧାରକୌଦକେନ ତଂସନ୍ଧାରକୱାତେନ ଚ ସଦ୍ଧିଂ ସଙ୍ଖାରଗତଂ ୱିନାସେତ୍ୱା ସୟମ୍ପି ୱିନସ୍ସତି ଅୱଟ୍ଠାନସ୍ସ କାରଣାଭାୱତୋ। ହେଟ୍ଠାଆକାସେନ ସହ ଉପରିଆକାସୋ ଏକୋ ହୋତି ମହନ୍ଧକାରୋତି ସଦ୍ଧଂ ୱୁତ୍ତସଦିସଂ। ଇଧ ପନ ସୁଭକିଣ୍ହବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଲୋକୋ ପାତୁଭୱତି। ୱେହପ୍ଫଲତୋ ଚୱିତ୍ୱା ସୁଭକିଣ୍ହଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ସତ୍ତା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ଥ କପ୍ପୱିନାସକମହାମେଘତୋ ଯାୱ କପ୍ପୱିନାସକୱାତୁପଚ୍ଛେଦୋ, ଇଦମେକମସଙ୍ଖେୟ୍ୟଂ। ୱାତୁପଚ୍ଛେଦତୋ ଯାୱ ସମ୍ପତ୍ତିମହାମେଘୋ, ଇଦଂ ଦୁତିଯମସଙ୍ଖେୟ୍ୟନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଏୱଂ ୱାତେନ ୱିନାସୋ ଚ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅଥ କିଂକାରଣା ଏୱଂ ଲୋକୋ ୱିନସ୍ସତି। ଯଦିପି ହି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅହେତୁକୋ ସରସନିରୋଧୋ ୱିନାସକାଭାୱତୋ, ସନ୍ତାନନିରୋଧୋ ପନ ହେତୁୱିରହିତୋ ନତ୍ଥି। ଯଥା ତଂ ସତ୍ତନିକାୟେସୂତି ଭାଜନଲୋକସ୍ସପି ସହେତୁକେନ ୱିନାସେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା କିମେୱଂ ଲୋକୱିନାସେ କାରଣନ୍ତି? ଅକୁସଲମୂଲଂ କାରଣଂ। ଯଥା ହି ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତନକସତ୍ତାନଂ ପୁଞ୍ଞବଲେନ ପଠମଂ ଲୋକୋ ୱିୱଟ୍ଟତି, ଏୱଂ ତେସଂ ପାପକମ୍ମବଲେନ ସଂୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ଅକୁସଲମୂଲେସୁ ଉସ୍ସନ୍ନେସୁ ଏୱଂ ଲୋକୋ ୱିନସ୍ସତି। ଯଥା ହି ରାଗଦୋସମୋହାନଂ ଅଧିକଭାୱେନ ଯଥାକ୍କମଂ ରୋଗନ୍ତରକପ୍ପୋ ସତ୍ଥନ୍ତରକପ୍ପୋ ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖନ୍ତରକପ୍ପୋତି ଇମେ ତିୱିଧା ଅନ୍ତରକପ୍ପା ୱିୱଟ୍ଟଟ୍ଠାୟିମ୍ହି ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟକପ୍ପେ ଜାୟନ୍ତି। ଏୱମେତେ ଯଥାୱୁତ୍ତା ତୟୋ ସଂୱଟ୍ଟା ରାଗାଦୀନଂ ଅଧିକଭାୱେନେୱ ହୋନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ରାଗେ ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ଅଗ୍ଗିନା ୱିନସ୍ସତି, ଦୋସେ ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ଉଦକେନ ୱିନସ୍ସତି। ଦୋସେ ହି ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ଅଧିକତରେନ ଦୋସେନ ୱିଯ ତିକ୍ଖତରେନ ଖାରୁଦକେନ ୱିନାସୋ ଯୁତ୍ତୋତି। କେଚି ପନ ''ଦୋସେ ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ଅଗ୍ଗିନା, ରାଗେ ଉଦକେନା''ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ କିର ଅଯମଧିପ୍ପାୟୋ – ପାକଟସତ୍ତୁସଦିସସ୍ସ ଦୋସସ୍ସ ଅଗ୍ଗିସଦିସତା, ଅପାକଟସତ୍ତୁସଦିସସ୍ସ ରାଗସ୍ସ ଖାରୁଦକସଦିସତା ଚ ଯୁତ୍ତାତି। ମୋହେ ପନ ଉସ୍ସନ୍ନତରେ ୱାତେନ ୱିନସ୍ସତି। ଏୱଂ ୱିନସ୍ସନ୍ତୋପି ଚ ନିରନ୍ତରମେୱ ସତ୍ତ ୱାରେ ଅଗ୍ଗିନା ନସ୍ସତି, ଅଟ୍ଠମେ ୱାରେ ଉଦକେନ, ପୁନ ସତ୍ତ ୱାରେ ଅଗ୍ଗିନା, ଅଟ୍ଠମେ ଉଦକେନାତି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠମେ ଅଟ୍ଠମେ ୱାରେ ୱିନସ୍ସନ୍ତୋ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉଦକେନ ୱିନସ୍ସିତ୍ୱା ପୁନ ସତ୍ତ ୱାରେ ଅଗ୍ଗିନା ନସ୍ସତି। ଏତ୍ତାୱତା ତେସଟ୍ଠି କପ୍ପା ଅତୀତା ହୋନ୍ତି। ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ଉଦକେନ ନସ୍ସନୱାରଂ ସମ୍ପତ୍ତମ୍ପି ପଟିବାହିତ୍ୱା ଲଦ୍ଧୋକାସୋ ୱାତୋ ପରିପୁଣ୍ଣଚତୁସଟ୍ଠିକପ୍ପାୟୁକେ ସୁଭକିଣ୍ହେ ୱିଦ୍ଧଂସେନ୍ତୋ ଲୋକଂ ୱିନାସେତି। ଏତ୍ଥ ପନ ରାଗୋ ସତ୍ତାନଂ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତତୀତି ଅଗ୍ଗିୱସେନ ବହୁସୋ ଲୋକୱିନାସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇତି ଏୱଂ ଇମେହି କାରଣେହି ୱିନସ୍ସିତ୍ୱା ସଣ୍ଠହନ୍ତଂ ସଣ୍ଠହିତ୍ୱା ଠିତଞ୍ଚ ଓକାସଲୋକଂ ଭଗୱା ଯାଥାୱତୋ ଅୱେଦୀତି ଏୱମ୍ପିସ୍ସ ସବ୍ବଥା ଓକାସଲୋକୋ ୱିଦିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଯଂ ପନ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ''ସବ୍ବଥା ୱିଦିତଲୋକତ୍ତା ଲୋକୱିଦୂ''ତି, ଇଦାନି ତଂ ନିଗମେନ୍ତୋ ଆହ ''ଏୱଂ ସବ୍ବଥା ୱିଦିତଲୋକତ୍ତା ଲୋକୱିଦୂ''ତି। ତତ୍ଥ ସବ୍ବଥାତି ଲକ୍ଖଣାଦିପ୍ପଭେଦତୋ ସଙ୍ଖାରଲୋକସ୍ସ, ଆସଯାଦିପ୍ପଭେଦତୋ ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ, ପରିମାଣସଣ୍ଠାନାଦିପ୍ପଭେଦତୋ ଓକାସଲୋକସ୍ସାତି ଏୱଂ ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ ୱିଦିତଲୋକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ଅନୁତ୍ତରୋତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ସଂୱଣ୍ଣେନ୍ତୋ ଆହ ''ଅତ୍ତନୋ ପନ ଗୁଣେହୀ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ତନୋତି ନିସ୍ସକ୍କେ ସାମିୱଚନମେତଂ, ଅତ୍ତତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଗୁଣେହି ଅତ୍ତନୋ ୱିସିଟ୍ଠତରସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତରଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ''ଅନୁତ୍ତରୋ''ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥନିଦ୍ଦେସତାଯ କତଂ, ନ ୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅତ୍ଥିତାଯ। ସଦେୱକେ ହି ଲୋକେ ସଦିସକପ୍ପୋପି ନାମ କୋଚି ତଥାଗତସ୍ସ ନତ୍ଥି, କୁତୋ ସଦିସୋ, ୱିସିଟ୍ଠେ ପନ କା କଥା। କସ୍ସଚୀତି କସ୍ସଚିପି। ଅଭିଭୱତୀତି ସୀଲସମ୍ପଦାଯ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତାନଂ ହିରୋତ୍ତପ୍ପମେତ୍ତାକରୁଣାନଂ ୱିସେସପଚ୍ଚଯାନଂ ସବ୍ବାସତିୱୀରିଯପଞ୍ଞାନଞ୍ଚ ଉକ୍କଂସପ୍ପତ୍ତିଯା ସମୁଦାଗମତୋ ପଟ୍ଠାଯ ନ ଅଞ୍ଞସାଧାରଣୋ ସୱାସନପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ପହୀନତ୍ତା ଉକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତୋ ସବ୍ବୁ ସୀଲଗୁଣୋ, ତେନ ଭଗୱା ସଦେୱକଂ ଲୋକଂ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଅଭିଭୁୟ୍ୟ ପୱତ୍ତତି, ନ ସଯଂ କେନଚି ଅଭିଭୁୟ୍ୟତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏୱଂ ସମାଧିଗୁଣାଦୀସୁପି ଯଥାରହଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ସୀଲାଦୟୋ ଚେତେ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକା ୱେଦିତବ୍ବା, ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନଂ ପନ ଲୋକିୟଂ କାମାୱଚରମେୱ।

ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ତେନ ସଦେୱକଂ ଲୋକଂ ଅଭିଭୱତୀତି? ତସ୍ସପି ଆନୁଭାୱତୋ ଅସଦିସତ୍ତା। ତମ୍ପି ହି ୱିସଯତୋ ପୱତ୍ତିତୋ ପୱତ୍ତିଆକାରତୋ ଚ

ଉତ୍ତରିତରମେୱ। ତଞ୍ହି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ସବ୍ବୁ ୱିମୁତ୍ତିଗୁଣଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତି, ପୱତ୍ତମାନଞ୍ଚ ଅତକ୍କାୱଚରଂ ପରମଗମ୍ଭୀରଂ ସଣ୍ହଂ ସୁଖୁମଂ ସାତିସଯଂ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତା ସୁଟ୍ଠୁ ପାକଟଂ ୱିଭୂତତରଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି, ସମ୍ମଦେୱ ଚ ୱସୀଭାୱସ୍ସ ପାପକତ୍ତା ଭୱଙ୍ଗପରିୱାସସ୍ସ ଚ ଅତିପରିତ୍ତକତ୍ତା ଲହୁ ଲହୁ ପୱତ୍ତତୀତି।

ଏୱଂ ସୀଲାଦିଗୁଣେହି ଭଗୱତୋ ଉତ୍ତରିତରସ୍ସ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସଦିସସ୍ସପି ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସୀଲଗୁଣେନପି ଅସମୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅସମୋତି ଏକସ୍ମିଂ କାଲେ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ସୀଲାଦିଗୁଣେନ ସମୋ ସଦିସୋତି ଅସମୋ। ତଥା ଅସମେହି ସମୋ ଅସମସମୋ। ଅସମା ୱା ସମା ଏତସ୍ସାତି ଅସମସମୋ। ସୀଲାଦିଗୁଣେନ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ପଟିମାତି ଅପ୍ପଟିମୋ। ସେସପଦଦ୍ୱଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତତ୍ଥ ଉପମାମତ୍ତଂ ପଟିମା, ସଦିସୂପମା ପଟିଭାଗୋ, ଯୁଗଗ୍ଗାହୱସେନ ଠିତୋ ପଟିପୁଗ୍ଗଲୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ନ ଖୋ ପନାହଂ ଭିକ୍ଖୱେ ସମନୁପସ୍ସାମୀତିଆଦୀସୁ ମମ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁନା ହତ୍ଥତଲେ ଆମଲକଂ ୱିଯ ସବ୍ବଂ ଲୋକଂ ପସ୍ସନ୍ତୋପି ତତ୍ଥ ସଦେୱକେ… ପେ… ପଜାଯ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତତୋ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନତରଂ ସମ୍ପନ୍ନତରସୀଲଂ କଞ୍ଚିପି ପୁଗ୍ଗଲଂ ନ ଖୋ ପନ ପସ୍ସାମି ତାଦିସସ୍ସ ଅଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦସୁତ୍ତାଦୀନୀତି ଏତ୍ଥ –

''ଯାୱତା, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ଅପଦା ୱା ଦ୍ୱିପଦା ୱା ଚତୁପ୍ପଦା ୱା ବହୁପ୍ପଦା ୱା ରୂପିନୋ ୱା ଅରୂପିନୋ ୱା ସଞ୍ଞିନୋ ୱା ଅସଞ୍ଞିନୋ ୱା ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞିନୋ ୱା, ତଥାଗତୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତି ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ଯେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ବୁଦ୍ଧେ ପସନ୍ନା, ଅଗ୍ଗେ ତେ ପସନ୍ନା। ଅଗ୍ଗେ ଖୋ ପନ ପସନ୍ନାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ୱିପାକୋ ହୋତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୪; ଇତିୱୁ। ୯୦) –

ଇଦଂ ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦସୁତ୍ତଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ –

''ସଦେୱକେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ…ପେ… ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ତଥାଗତୋ ଅଭିଭୂ ଅନଭିଭୂତୋ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଦସୋ ୱସୱତ୍ତୀ, ତସ୍ମା ତଥାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୩; ଦୀ। ନି। ୩।୧୮୮) –

ଏୱମାଦୀନି ସୁତ୍ତପଦାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଆଦିକା ଗାଥାଯୋତି –

''ଅହଞ୍ହି ଅରହା ଲୋକେ, ଅହଂ ସତ୍ଥା ଅନୁତ୍ତରୋ;

ଏକୋମ୍ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ସୀତିଭୂତୋସ୍ମି ନିବ୍ବୁତୋ। (ମହାୱ। ୧୧; ମ। ନି। ୧।୨୮୫; ୨।୩୪୧);

''ଦନ୍ତୋ ଦମଯତଂ ସେଟ୍ଠୋ, ସନ୍ତୋ ସମଯତଂ ଇସି;

ମୁତ୍ତୋ ମୋଚଯତଂ ଅଗ୍ଗୋ, ତିଣ୍ଣୋ ତାରଯତଂ ୱରୋ। (ଇତିୱୁ। ୧୧୨)

''ନଯିମସ୍ମିଂ ଲୋକେ ପରସ୍ମିଂ ୱା ପନ,

ବୁଦ୍ଧେନ ସେଟ୍ଠୋ ସଦିସୋ ଚ ୱିଜ୍ଜତି;

ଆହୁନେଯ୍ୟାନଂ ପରମାହୁତିଂ ଗତୋ,

ପୁଞ୍ଞତ୍ଥିକାନଂ ୱିପୁଲପ୍ଫଲେସିନ''ନ୍ତି। (ୱି। ୱ। ୧୦୪୭; କଥା। ୭୯୯) –

ଏୱମାଦିକା ଗାଥା ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବା।

ପୁରିସଦମ୍ମସାରଥୀତିଆଦୀସୁ ଦମିତବ୍ବାତି ଦମ୍ମା, ଦମିତୁଂ ଅରହରୂପା। ପୁରିସା ଚ ତେ ଦମ୍ମା ଚାତି ପୁରିସଦମ୍ମା। ୱିସେସନସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ପରନିପାତଂ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସୋ, ଦମ୍ମପୁରିସାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସତିପି ମାତୁଗାମସ୍ସପି ଦମ୍ମଭାୱେ ପୁରିସଗ୍ଗହଣଂ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୱସେନା''ତି ୱଦନ୍ତି। ସାରେତୀତି ଇମସ୍ସ

ଅଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଦମେତୀ"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଦମେତୀତି ସମେତି, କାଯସମାଦୀହି ଯୋଜେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ପନ କାଯସମାଦୀହି ଯୋଜନଂ ଯଥାରହଂ ତଦଙ୍ଗୱିନଯାଦୀସୁ ପତିଟ୍ଠାପନଂ ହୋତୀତି ଆହ "ୱିନେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ"ତି। ଅଦନ୍ତାତି ଇଦଂ ସଦ୍ଧେନ ସଦ୍ଧଂ ଦମଂତଂ ଅନୁପଗତା ପୁରିସଦମ୍ମାତି ୱୁତ୍ତାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଯେ ପନ ୱିପ୍ପକତଦମ୍ମଭାୱା ସବ୍ବଥା ଦମେତବ୍ବତଂ ନାତିୱତ୍ତା, ତେପି ପୁରିସଦମ୍ମା ଏୱ, ଯତୋ ତେ ସତ୍ଥା ଦମେତି। ଭଗୱା ହି ୱିସୁଦ୍ଧସୀଲସ୍ସ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଆଚିକ୍ଖତି, ପଠମଜ୍ଝାନଲାଭିନୋ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନନ୍ତିଆଦିନା ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଉପରୂପରି ୱିସେସଂ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତୋ ଏକଦେସେନ ଦନ୍ତେପି ସମେତି। ତେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୩୯) "ଅପି ଚ ସୋ ଭଗୱା ୱିସୁଦ୍ଧସୀଲାଦୀନଂ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନି ସୋତାପନ୍ନାଦୀନଞ୍ଚ ଉତ୍ତରିମଗ୍ଗପ୍ପଟିପଦଂ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତୋ ଦନ୍ତେପି ଦମେତିଯେୱା"ତି। ଅଥ ୱା ସଦ୍ଧେନ ସଦ୍ଧଂ ଅଦନ୍ତା ଏକଦେସେନ ଦନ୍ତା ଚ ଇଧ ଅଦନ୍ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ସଙ୍ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦମେତୁଂ ଯୁତ୍ତାତି ଦମନାରହା।

ତିରଚ୍ଛାନପୁରିସାତିଆଦୀସୁ ଉଦ୍ଧଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ତିରିଯଂ ଅଞ୍ଚିତା ଗତା ୱଡ୍ଢିତାତି ତିରଚ୍ଛାନା, ଦେୱମନୁସ୍ସାଦଯୋ ୱିଯ ଉଦ୍ଧଂ ଦୀଘଂ ଅହୁତ୍ୱା ତିରିଯଂ ଦୀଘାତି ଅତ୍ଥୋ। ତିରଚ୍ଛାନାୟେୱ ପୁରିସା ତିରଚ୍ଛାନପୁରିସା। ମନସ୍ସ ଉସ୍ସନ୍ନତାଯ ମନୁସ୍ସା। ସତିସୂରଭାୱବ୍ରହ୍ମଚରିଯଯୋଗ୍ଗତାଦିଗୁଣୱସେନ ଉପଚିତମାନସା ଉକ୍କଟ୍ଠଗୁଣଚିତ୍ତା। କେ ପନ ତେ? ଜମ୍ବୁଦୀପୱାସିନୋ ସତ୍ତୱିସେସା। ତେନାହ ଭଗୱା –

"ତୀହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଠାନେହି ଜମ୍ବୁଦୀପକା ମନୁସ୍ସା ଉତ୍ତରକୁରୁକେ ଚ ମନୁସ୍ସେ ଅଧିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ଦେୱେ ଚ ତାୱତିଂସେ। କତମେହି ତୀହି? ସୂରା ସତିମନ୍ତୋ ଇଧ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସୋ"ତି (ଅ। ନି। ୯।୨୧)।

ତଥା ହି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ଅଗ୍ଗସାୱକା ମହାସାୱକା ଚକ୍କୱତ୍ତିନୋ ଅଞ୍ଞେ ଚ ମହାନୁଭାୱା ସତ୍ତା ତତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେହି ସମାନରୂପାଦିତାଯ ପନ ସଦ୍ଧିଂ ପରିତ୍ତଦୀପୱାସୀହି ଇତରମହାଦୀପୱାସିନୋପି ମନୁସ୍ସାତ୍ୱେୱ ପଞ୍ଞାଯିଂସୂତି ଏକେ। ଅପରେ ପନ ଭଣନ୍ତି – ଲୋଭାଦୀହି ଚ ଅଲୋଭାଦୀହି ଚ ସହିତସ୍ସ ମନସ୍ସ ଉସ୍ସନ୍ନତାଯ ମନୁସ୍ସା। ଯେ ହି ସତ୍ତା ମନୁସ୍ସଜାତିକା, ତେସୁ ୱିସେସତୋ ଲୋଭାଦଯୋ ଅଲୋଭାଦଯୋ ଚ ଉସ୍ସନ୍ନା, ତେ ଲୋଭାଦିଉସ୍ସନ୍ନତାଯ ଅପାଯମଗ୍ଗଂ, ଅଲୋଭାଦିଉସ୍ସନ୍ନତାଯ ସୁଗତିମଗ୍ଗଂ ନିବ୍ବାନଗାମିମଗ୍ଗଞ୍ଚ ପୂରେନ୍ତି, ତସ୍ମା ଲୋଭାଦୀହି ଅଲୋଭାଦୀହି ଚ ସହିତସ୍ସ ମନସ୍ସ ଉସ୍ସନ୍ନତାଯ ପରିତ୍ତଦୀପୱାସୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଚତୁମହାଦୀପୱାସିନୋ ସତ୍ତୱିସେସା ମନୁସ୍ସାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଲୋକିଯା ପନ "ମନୁନୋ ଅପଚ୍ଚଭାୱେନ ମନୁସ୍ସା"ତି ୱଦନ୍ତି। ମନୁ ନାମ ପଠମକପ୍ପିକୋ ଲୋକମରିଯାଦାଯ ଆଦିଭୂତୋ ହିତାହିତୱିଧାଯକୋ ସତ୍ତାନଂ ପିତୁଟ୍ଠାନିଯୋ, ଯୋ ସାସନେ ମହାସମ୍ମତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ପରମ୍ପରାଯ ଚ ତସ୍ସ ଓୱାଦାନୁସାସନିଯଂ ଠିତା ତସ୍ସ ପୁତ୍ତସଦିସତାଯ ମନୁସ୍ସା ମାନୁସାତି ଚ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତତୋ ଏୱ ହି ତେ ମାଣୱା "ମନୁଜା"ତି ଚ ୱୋହରୀଯନ୍ତି, ମନୁସ୍ସା ଚ ତେ ପୁରିସା ଚାତି ମନୁସ୍ସପୁରିସା।

ଅମନୁସ୍ସପୁରିସାତି ଏତ୍ଥ ନ ମନୁସ୍ସାତି ଅମନୁସ୍ସା। ତଂସଦିସତା ଏତ୍ଥ ଜୋତୀଯତି। ତେନ ମନୁସ୍ସତ୍ତମତ୍ତଂ ନତ୍ଥି, ଅଞ୍ଞଂ ସମାନନ୍ତି ଯକ୍ଖାଦଯୋ ଅମନୁସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପେତା। ନ ଯେ କେଚି ମନୁସ୍ସେହି ଅଞ୍ଞେ, ତଥା ତିରଚ୍ଛାନପୁରିସାନଂ ୱିସୁଂ ଗହଣଂ କତଂ। ଯକ୍ଖାଦଯୋ ଏୱ ଚ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ଅପଲାଲୋ ହିମୱନ୍ତୱାସୀ, ଚୂଳୋଦରମହୋଦରା ନାଗଦୀପୱାସିନୋ, ଅଗ୍ଗିସିଖଧୂମସିଖା ସୀହଳଦୀପୱାସିନୋ ନିବ୍ବିସା କତା ଦୋସୱିସସ୍ସ ୱିନୋଦନେନ। ତେନାହ "ସରଣେସୁ ଚ ସୀଲେସୁ ଚ ପତିଟ୍ଠାପିତା"ତି। କୂଟଦନ୍ତାଦଯୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଘୋରମୁଖୌପାଲିଗହପତିଆଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସଚ୍ଚକାଦଯୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅଜକଲାପଯକ୍ଖବକବ୍ରହ୍ମାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏତେସଂ ପନ ଦମନଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି ଅତିପ୍ପପଞ୍ଚଭାୱତୋ ଇଧ ନ ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଦଞ୍ଚେତ୍ଥ ସୁତ୍ତଂ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବନ୍ତି ଇଦଂ କେସୀସୁତ୍ତଂ "ୱିନୀତା ୱିଚିତ୍ରେହି ୱିନଯନୂପାଯେହୀ"ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ ଯଥାରହଂ ସଣ୍ହାଦୀହି ଉପାଯେହି ୱିନଯନସ୍ସ ଦୀପନତୋ।

ଅତ୍ଥପଦନ୍ତି ଅତ୍ଥାଭିବ୍ୟଞ୍ଜନକଂ ପଦଂ, ୱାକ୍ୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱାକ୍ୟେନ ହି ଅତ୍ଥାଭିବ୍ୟତ୍ତି, ନ ନାମାଦିପଦମତ୍ତେନ, ଏକପଦଭାୱେନ ଚ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣୋ ସତ୍ଥୁ ପୁରିସଦମ୍ମସାରଥିଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ତେନାହ "ଭଗୱା ହୀ"ତିଆଦି। ଅଟ୍ଠ ଦିସାତି ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଯୋ। ତା ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମ୍ବନ୍ଧାପି ଅସଂକିଣ୍ଣଭାୱେନ ଦିସ୍ସନ୍ତି ଅପଦିସ୍ସନ୍ତି, ଦିସା ୱିଯାତି ୱା ଦିସା। ଅସଜ୍ଜମାନାତି ନ ସଜ୍ଜମାନା ୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ନିସ୍ସଙ୍ଗଚାରା। ଧାୱନ୍ତୀତି ଜୱନୱୁତ୍ତିଯୋଗତୋ ଧାୱନ୍ତି। ଏକଂୟେୱ ଦିସଂ ଧାୱତୀତି ଅତ୍ତନୋ କାଯଂ ଅପରିୱତ୍ତେନ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ସତ୍ଥାରା ପନ ଦମିତା ପୁରିସଦମ୍ମା ଏକିରିଯାପଥେନେୱ ଅଟ୍ଠ ଦିସା ଧାୱନ୍ତି। ତେନାହ "ଏକପଲ୍ଲଙ୍କେନେୱ ନିସିନ୍ନା"ତି। ଅଟ୍ଠ ଦିସାତି ଚ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ ଲୋକିଯେହି ଅଗତପୁବ୍ବଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଦିସଂ ଅମତଦିସଞ୍ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦନତୋ।

ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହୀତିଆଦୀସୁ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୋ ୱୁଚ୍ଚତି ପଚ୍ଚକ୍ଖୋ ଅତ୍ତଭାୱୋ, ତତ୍ଥ ନିଯୁତ୍ତୋତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋ, ଇଧଲୋକତ୍ଥୋ। କମ୍ମକିଲେସୱସେନ ସମ୍ପରେତବ୍ବତୋ ସମ୍ମା ଗନ୍ତବ୍ବତୋ ସମ୍ପରାଯୋ, ପରଲୋକୋ। ତତ୍ଥ ନିଯୁତ୍ତୋତି ସମ୍ପରାଯିକୋ, ପରଲୋକତ୍ଥୋ। ପରମୋ ଉତ୍ତମୋ ଅତ୍ଥୋ ପରମତ୍ଥୋ, ନିବ୍ବାନଂ। ତେହି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହି। ଯଥାରହନ୍ତି ଯଥାନୁରୂପଂ, ତେସୁ ତେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଯୋ ଯୋ

ପୁଗ୍ଗଲୋ ଯଂ ଯଂ ଅରହତି, ତଦନୁରୂପଂ। ଅନୁସାସତୀତି ୱିନେତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ପତିଟ୍ଠାପେତି। ସହ ଅତ୍ଥେନ ୱତ୍ତତୀତି ସତ୍ଥୋ, ଭଣ୍ଡମୂଲେନ ୱଣିଜ୍ଜାଯ ଦେସନ୍ତରଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଜନସମୂହୋ। ହିତୁପଦେସାଦିୱସେନ ପରିପାଲେତବ୍ବୋ ସାସିତବ୍ବୋ ସୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସତ୍ଥା ସତ୍ଥୱାହୋ ନିରୁତ୍ତିନଯେନ। ସୋ ୱିଯ ଭଗୱାତି ଆହ ''ସତ୍ଥା ୱିଯାତି ସତ୍ଥା, ଭଗୱା ସତ୍ଥୱାହୋ''ତି।

ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ନିଦ୍ଦେସପାଳିନଯେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥା ସତ୍ଥୱାହୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସତ୍ଥେତି ସତ୍ଥିକେ ଜନେ। କଂ ଉଦକଂ ତାରେନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି କନ୍ତାରୋ, ନିରୁଦକୋ ଅରଞ୍ଞପ୍ପଦେସୋ। ରୁଳ୍ହୀୱସେନ ପନ ଇତରୋପି ଅରଞ୍ଞପ୍ପଦେସୋ ତଥା ୱୁଚ୍ଚତି। ଚୋରକନ୍ତାରନ୍ତି ଚୋରେହି ଅଧିଟ୍ଠିତକନ୍ତାରଂ, ତଥା ୱାଳକନ୍ତାରଂ। ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖକନ୍ତାରନ୍ତି ଦୁଲ୍ଲଭଭିକ୍ଖଂ କନ୍ତାରଂ। ତାରେତୀତି ଅଖେମନ୍ତଟ୍ଠାନଂ ଅତିକ୍କାମେତି। ଉତ୍ତାରେତୀତିଆଦି ଉପସଗ୍ଗେନ ପଦଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ଉତ୍ତାରେତୀତି ଖେମନ୍ତଭୂମିଂ ଉପନେନ୍ତୋ ତାରେତି। ନିତ୍ତାରେତୀତି ଅଖେମନ୍ତଟ୍ଠାନତୋ ନିକ୍ଖାମେନ୍ତୋ ତାରେତି। ପତାରେତୀତି ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତାରେତି, ହତ୍ଥେନ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତାରେତି ୱିଯ ତାରେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବମେତଂ ତାରଣୁତ୍ତାରଣାଦି ଖେମଟ୍ଠାନେ ଠପନମେୱାତି ଆହ ''ଖେମନ୍ତଭୂମିଂ ସମ୍ପାପେତୀ''ତି। ସତ୍ତେତି ୱେନେଯ୍ୟସତ୍ତେ। ମହାଗହନତାଯ ମହାନତ୍ଥତାଯ ଦୁନ୍ନିତ୍ଥରତାଯ ଚ ଜାତିଯେୱ କନ୍ତାରୋ ଜାତିକନ୍ତାରୋ, ତଂ ଜାତିକନ୍ତାରଂ।

ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୱସେନାତି ଉକ୍କଟ୍ଠସତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ। ଦେୱମନୁସ୍ସା ଏୱ ହି ଉକ୍କଟ୍ଠସତ୍ତା, ନ ତିରଚ୍ଛାନାଦଯୋ। ଏତନ୍ତି ''ଦେୱମନୁସ୍ସାନ''ନ୍ତି ଏତଂ ୱଚନଂ। ଭବ୍ବପୁଗ୍ଗଲପରିଚ୍ଛେଦୱସେନାତି ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମୋକ୍କମନସ୍ସ ଯୋଗ୍ଯପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନୱସେନ। ଭଗୱତୋତି ନିସ୍ସକ୍କେ ସାମିୱଚନଂ ଯଥା ''ଉପଜ୍ଝାଯତୋ ଅଜ୍ଝେତୀ''ତି। ଭଗୱତୋ ସନ୍ତିକେ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିନ୍ତି ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଆଦିକଂ ମଗ୍ଗଫଲାଧିଗମସ୍ସ ବଲୱକାରଣଂ। ଗଗ୍ଗରାଯାତି ଗଗ୍ଗରାଯ ନାମ ରଞ୍ଞୋ ଦେୱିଯା, ତାଯ ୱା କାରିତତ୍ତା ''ଗଗ୍ଗରା''ତି ଲଦ୍ଧନାମାଯ। ସରେ ନିମିତ୍ତଂ ଅଗ୍ଗହେସୀତି ''ଧମ୍ମୋ ଏସୋ ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି ଧମ୍ମସଞ୍ଞାଯ ସରେ ନିମିତ୍ତଂ ଗଣ୍ହି, ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଚ ପସନ୍ନଚିତ୍ତୋ ପରିସପରିଯନ୍ତେ ନିପଜ୍ଜି। ସନ୍ନିରୁମ୍ଭିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସୀତି ତସ୍ସ ସୀସେ ଦଣ୍ଡସ୍ସ ଠପିତଭାୱଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଦଣ୍ଡଂ ଉପ୍ପୀଳେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସି। ମଣ୍ଡୂକୋପି ଦଣ୍ଡେ ଠପିତେପି ଉପ୍ପୀଳିତେପି ଧମ୍ମଗତେନ ପସାଦେନ ୱିସ୍ସରମକରୋନ୍ତୋୱ କାଲମକାସି। ଦେୱଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତାନଂ ଅଯଂ ଧମ୍ମତା, ଯା ''କୁତୋହଂ ଇଧ ନିବ୍ବତ୍ତୋ, ତତ୍ଥ କିନ୍ନୁ ଖୋ କମ୍ମମକାସି''ନ୍ତି ଆୱଜ୍ଜନା। ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ପୁରିମଭୱସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଆହ ''ଅରେ ଅହମ୍ପି ନାମ ଇଧ ନିବ୍ବତ୍ତୋ''ତି। ଭଗୱତୋ ପାଦେ ସିରସା ୱନ୍ଦୀତି କତଞ୍ଞୁତାସଂୱଡ୍ଢିତେନ ପେମଗାରୱବହୁମାନେନ ୱନ୍ଦି।

ଜାନନ୍ତୋୱପୁଚ୍ଛୀତି ମହାଜନସ୍ସ କମ୍ମଫଲଂ ବୁଦ୍ଧାନୁଭାୱଞ୍ଚ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କାତୁକାମୋ ଭଗୱା ''କୋ ମେ ୱନ୍ଦତୀ''ତି ଗାଥାଯ ପୁଚ୍ଛି। ତତ୍ଥ (ୱି। ୱ। ଅଟ୍ଠ। ୮୫୭) କୋତି ଦେୱନାଗଯକ୍ଖଗନ୍ଧବ୍ବାଦୀସୁ କୋ, କତମୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମେତି ମମ। ପାଦାନୀତି ପାଦେ। ଇଦ୍ଧିଯାତି ଇମାଯ ଏୱରୂପାଯ ଦେୱିଦ୍ଧିଯା। ଯସସାତି ଇମିନା ଏଦିସେନ ଯସେନ ଚ ପରିୱାରେନ ଚ। ଜଲନ୍ତି ୱିଜ୍ଜୋତମାନୋ। ଅଭିକ୍କନ୍ତେନାତି ଅତିୱିଯ କନ୍ତେନ କାମନୀଯେନ ସୁନ୍ଦରେନ। ୱଣ୍ଣେନାତି ଛୱିୱଣ୍ଣେନ ସରୀରୱଣ୍ଣନିଭାଯ। ସବ୍ବା ଓଭାସଯଂ ଦିସାତି ସବ୍ବା ଦସପି ଦିସା ପଭାସେନ୍ତୋ, ଚନ୍ଦୋ ୱିଯ ସୂରିଯୋ ୱିଯ ଚ ଏକୋଭାସଂ ଏକାଲୋକଂ କରୋନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏୱଂ ପନ ଭଗୱତା ପୁଚ୍ଛିତୋ ଦେୱପୁତ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଂ ପୱେଦେନ୍ତୋ ''ମଣ୍ଡୂକୋହଂ ପୁରେ ଆସି''ନ୍ତି ଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ପୁରେତି ପୁରିମଜାତିଯଂ। ଉଦକେତି ଇଦଂ ତଦା ଅତ୍ତନୋ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଦସ୍ସନଂ। ଉଦକେ ମଣ୍ଡୂକୋତି ତେନ ଉଦ୍ଧୁମାଯିକାଦିକସ୍ସ ଥଲେ ମଣ୍ଡୂକସ୍ସ ନିୱତ୍ତନଂ କତଂ ହୋତି। ଗାୱୋ ଚରନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଗୋଚରୋ, ଗୁନ୍ନଂ ଘାସେସନଟ୍ଠାନଂ। ଇଧ ପନ ଗୋଚରୋ ୱିଯାତି ଗୋଚରୋ, ୱାରି ଉଦକଂ ଗୋଚରୋ ଏତସ୍ସାତି ୱାରିଗୋଚରୋ। ଉଦକଚାରୀପି ହି କୋଚି କଚ୍ଛପାଦି ଅୱାରିଗୋଚରୋପି ହୋତୀତି ''ୱାରିଗୋଚରୋ''ତି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତୱ ଧମ୍ମଂ ସୁଣନ୍ତସ୍ସାତି ବ୍ରହ୍ମସ୍ସରେନ କରୱୀକରୁତମଞ୍ଜୁନା ଦେସେନ୍ତସ୍ସ ତୱ ଧମ୍ମଂ ''ଧମ୍ମୋ ଏସୋ ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି ସରେ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୱସେନ ସୁଣନ୍ତସ୍ସ। ଅନାଦରେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ। ଅୱଧୀ ୱଚ୍ଛପାଲକୋତି ୱଚ୍ଛେ ରକ୍ଖନ୍ତୋ ଗୋପାଲକଦାରକୋ ମମ ସମୀପଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଦଣ୍ଡମୋଲୁବ୍ଭ ତିଟ୍ଠନ୍ତୋ ମମ ସୀସେ ଦଣ୍ଡଂ ସନ୍ନିରୁମ୍ଭିତ୍ୱା ମଂ ମାରେସୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ସିତଂ କତ୍ୱାତି ''ତଥା ପରିତ୍ତତରେନପି ପୁଞ୍ଞାନୁଭାୱେନ ଏୱଂ ଅତିୱିଯ ଉଳାରା ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ''ତି ପୀତିସୋମନସ୍ସଜାତୋ ଭାସୁରତରଧୱଳୱିପ୍ଫୁରନ୍ତଦସନଖକିରଣାୱଳୀହି ଭିଯ୍ୟୋସୋ ମତ୍ତାଯ ତଂ ପଦେସଂ ଓଭାସେନ୍ତୋ ସିତଂ କତ୍ୱା। ପୀତିସୋମନସ୍ସୱସେନ ହି ସୋ –

''ମୁହୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତପସାଦସ୍ସ, ଇଦ୍ଧିଂ ପସ୍ସ ଯସଞ୍ଚ ମେ;

ଆନୁଭାୱଞ୍ଚ ମେ ପସ୍ସ, ୱଣ୍ଣଂ ପସ୍ସ ଜୁତିଞ୍ଚ ମେ।

‘‘ଯେ ଚ ତେ ଦୀଘମଦ୍ଧାନଂ, ଧମ୍ମଂ ଅସ୍ସୋସୁଂ ଗୋତମ;

ପତ୍ତା ତେ ଅଚଲଟ୍ଠାନଂ, ଯତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ନ ସୋଚରେ’’ତି। (ୱି। ୱ। ୮୫୯-୮୬୦) –

ଇମା ଦ୍ୱେ ଗାଥା ୱତ୍ୱା ପକ୍କାମି।

ଯଂ ପନ କିଞ୍ଚୀତି ଏତ୍ଥ ଯନ୍ତି ଅନିଯମିତୱଚନଂ, ତଥା କିଞ୍ଚୀତି। ପନାତି ୱଚନାଲଙ୍କାରମତ୍ତଂ। ତସ୍ମା ଯଂ କିଞ୍ଚୀତି ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନଂ କତଂ ହୋତି। ପନାତି ୱା ୱିସେସତ୍ଥଦୀପକୋ ନିପାତୋ। ତେନ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି ଇମିନା ସଙ୍ଖେପତୋ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ସବ୍ବ ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋ। ବୁଦ୍ଧୋତି ପନ ଇମିନା ତଦଞ୍ଞସ୍ସପି ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଅୱବୋଧୋ। ପୁରିମେନ ୱା ସବ୍ବ ପଟିୱେଧଞାଣାନୁଭାୱୋ, ପଚ୍ଛିମେନ ଦେସନାଞାଣାନୁଭାୱୋ। ପୀ-ତି ଉପରି ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ୱିସେସୋ ଜୋତୀଯତି। ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକଞାଣୱସେନାତି ଏତ୍ଥ ସବ୍ବସୋ ପଟିପକ୍ଖେହି ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ୱିମୋକ୍ଖୋ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗୋ, ତସ୍ସ ଅନ୍ତୋ, ଅଗ୍ଗଫଲଂ, ତସ୍ମିଂ ଲଦ୍ଧେ ଲଦ୍ଧବ୍ବତୋ ତତ୍ଥ ଭୱଂ ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକଂ, ଞାଣଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ସବ୍ବମ୍ପି ବୁଦ୍ଧଞାଣଂ।

ଏୱଂ ପୱତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ –

‘‘ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯ ବୁଦ୍ଧୋ, ସବ୍ବଦସ୍ସାୱିତାଯ ବୁଦ୍ଧୋ, ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ୟତାଯ ବୁଦ୍ଧୋ, ୱିସୱିତାଯ ବୁଦ୍ଧୋ, ଖୀଣାସୱସଙ୍ଖାତେନ ବୁଦ୍ଧୋ, ନିରୁପଲେପସଙ୍ଖାତେନ ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକନ୍ତୱୀତରାଗୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକନ୍ତୱୀତଦୋସୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକନ୍ତୱୀତମୋହୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକନ୍ତନିକ୍କିଲେସୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକାଯନମଗ୍ଗଂ ଗତୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଅବୁଦ୍ଧିୱିହତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧିପଟିଲାଭା ବୁଦ୍ଧୋ। ବୁଦ୍ଧୋତି ନେତଂ ନାମଂ ମାତରା କତଂ, ନ ପିତରା କତଂ, ନ ଭାତରା କତଂ, ନ ଭଗିନିଯା କତଂ, ନ ମିତ୍ତାମଚ୍ଚେହି କତଂ, ନ ଞାତିସାଲୋହିତେହି କତଂ, ନ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣେହି କତଂ, ନ ଦେୱତାହି କତଂ, ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକମେତଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ବୋଧିଯା ମୂଲେ ସହ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିଲାଭା ସଚ୍ଛିକା ପଞ୍ଞତ୍ତି ଯଦିଦଂ ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି (ମହାନି। ୧୯୨) –

ଅଯଂ ନିଦ୍ଦେସପାଠଇନଯୋ। ଯସ୍ମା ଚେତ୍ଥ ତସ୍ସା ପଟିସମ୍ଭିଦାପାଠଇଯା (ପଟି। ମ। ୧।୧୬୨) ଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଦ୍ୱୀସୁ ଏକେନପି ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ପଟିସମ୍ଭିଦାନଯୋ ୱା’’ତି ଅନିଯମତ୍ଥୋ ୱାସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ତତ୍ଥ (ପଟି। ମ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧।୧୬୨; ମହାନି। ଅଟ୍ଠ। ୧୯୨) ଯଥା ଲୋକେ ଅୱଗନ୍ତା ‘‘ଅୱଗତୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ବୁଜ୍ଝିତା ସଚ୍ଚାନୀତି ବୁଦ୍ଧୋ ସୁଦ୍ଧକତ୍ତୁୱସେନ। ଯଥା ପଣ୍ଣସୋସା ୱାତା ‘‘ପଣ୍ଣସୁସା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱଂ ବୋଧେତା ପଜାଯାତି ବୁଦ୍ଧୋ ହେତୁକତ୍ତୁୱସେନ। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ଚେତ୍ଥ ଅନ୍ତୋନୀତୋ । ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯ ବୁଦ୍ଧୋତି ସବ୍ବଧମ୍ମବୁଜ୍ଝନସମତ୍ଥାଯ ବୁଦ୍ଧିଯା ବୁଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବଦସ୍ସାୱିତାଯ ବୁଦ୍ଧୋତି ସବ୍ବଧମ୍ମବୋଧନସମତ୍ଥାଯ ବୁଦ୍ଧିଯା ବୁଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ୟତାଯ ବୁଦ୍ଧୋତି ଅଞ୍ଞେନ ଅବୋଧିତୋ ସଯମେୱ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିସୱିତାଯ ବୁଦ୍ଧୋତି ନାନାଗୁଣୱିସୱନତୋ ପଦୁମମିୱ ୱିକସନଟ୍ଠେନ ବୁଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଖୀଣାସୱସଙ୍ଖାତେନ ବୁଦ୍ଧୋତି ଏୱମାଦୀହି ଛହି ପଦେହି ଚିତ୍ତସଙ୍କୋଚକରଧମ୍ମପ୍ପହାନେନ ନିଦ୍ଦାକ୍ଖଯୱିବୁଦ୍ଧୋ ପୁରିସୋ ୱିଯ ସବ୍ବକିଲେସନିଦ୍ଦାକ୍ଖଯୱିବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖା ସଙ୍ଖାତନ୍ତି ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତା ସଙ୍ଖାତେନାତି ୱଚନସ୍ସ କୋଟ୍ଠାସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଣ୍ହାଲେପଦିଟ୍ଠିଲେପାଭାୱେନ ନିରୁପଲେପସଙ୍ଖାତେନ। ସୱାସନାନଂ ସବ୍ବକିଲେସାନଂ ପହୀନତ୍ତା ଏକନ୍ତୱଚନେନେୱ ୱିସେସେତ୍ୱା ‘‘ଏକନ୍ତୱୀତରାଗୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏକନ୍ତନିକ୍କିଲେସୋତି ରାଗଦୋସମୋହାୱସେସେହି ସବ୍ବକିଲେସେହି ନିକ୍କିଲେସୋ। ଏକାଯନମଗ୍ଗଂ ଗତୋତି ବୁଦ୍ଧୋତି ଗମନତ୍ଥାନଂ ବୁଦ୍ଧିଅତ୍ଥତା ୱିଯ ବୁଦ୍ଧିଅତ୍ଥାନମ୍ପି ଗମନତ୍ଥତା ଲବ୍ଭତୀତି ଏକାଯନମଗ୍ଗଂ ଗତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ବୁଦ୍ଧୋତି ନ ପରେହି ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋ, ଅଥ ଖୋ ସଯମେୱ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅବୁଦ୍ଧିୱିହତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧିପଟିଲାଭା ବୁଦ୍ଧୋତି ବୁଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧଂ ବୋଧୋତି ଅନତ୍ଥନ୍ତରଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ରତ୍ତଗୁଣଯୋଗତୋ ରତ୍ତୋ ପଟୋ, ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧଗୁଣଯୋଗତୋ ବୁଦ୍ଧୋତି ଞାପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତୋ ପରଂ ବୁଦ୍ଧୋତି ନେତଂ ନାମନ୍ତିଆଦି ଅତ୍ଥାନୁଗତାଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ବୋଧନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଇମିନାପି କାରଣେନ ଭଗୱା ବୁଦ୍ଧୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଇଦାନି ଭଗୱାତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଭଗୱାତି ଇଦଂ ପନସ୍ସା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅସ୍ସାତି ଭଗୱତୋ। ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠସତ୍ତୁତ୍ତମଗରୁଗାରୱାଧିୱଚନନ୍ତି ସବ୍ବେହି ସୀଲାଦିଗୁଣେହି ୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ତତୋ ଏୱ ସବ୍ବସତ୍ତେହି ଉତ୍ତମସ୍ସ ଗରୁନୋ ଗାରୱୱସେନ

ଵୁଚ୍ଚମାନଵଚନମେତଂ ଭଗଵାତି। ତଥା ହି ଲୋକନାଥୋ ଅପରିମିତନିରୁପମପ୍ପଭାଵସୀଲାଦିଗୁଣଵିସେସସମଙ୍ଗିତାଯ ସବ୍ବାନତ୍ଥପରିହାରପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ନିରଵସେସହିତସୁଖଵିଧାନତପ୍ପରାଯ ନିରତିସଯାଯ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଦେଵମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତୁପକାରିତାଯ ଚ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଉତ୍ତମଂ ଗାରଵଟ୍ଠାନନ୍ତି।

ଭଗଵାତି ଵଚନଂ ସେଟ୍ଠନ୍ତି ସେଟ୍ଠଵାଚକଂ ଵଚନଂ ସେଟ୍ଠଗୁଣସହଚରଣତୋ ''ସେଟ୍ଠ''ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅଥ ଵା ଵୁଚ୍ଚତୀତି ଵଚନଂ, ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ଯୋ ''ଭଗଵା''ତି ଵଚନେନ ଵଚନୀଯୋ ଅତ୍ଥୋ, ସୋ ସେଟ୍ଠୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଗଵାତି ଵଚନମୁତ୍ତମନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଵ ନଯୋ। ଗାରଵଯୁତ୍ତୋତି ଗରୁଭାଵଯୁତ୍ତୋ ଗରୁଗୁଣଯୋଗତୋ। ଗରୁକରଣଂ ଵା ସାତିସଯଂ ଅରହତୀତି ଗାରଵଯୁତ୍ତୋ, ଗାରଵାରହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସିପ୍ପାଦିସିକ୍ଖାପକା ଗରୂ ହୋନ୍ତି, ନ ଚ ଗାରଵଯୁତ୍ତା, ଅଯଂ ପନ ତାଦିସୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା 'ଗରୂ'ତି ଵତ୍ଵା 'ଗାରଵଯୁତ୍ତୋ'ତି ଵୁତ୍ତ''ନ୍ତି କେଚି।

ଗୁଣଵିସେସହେତୁକଂ ''ଭଗଵା''ତି ଇଦଂ ଭଗଵତୋ ନାମନ୍ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ଵୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଵିତ୍ଥାରତୋ ଵିଭଜିତୁକାମୋ ନାମଂଯେଵ ତାଵ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଵସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଚତୁବ୍ବିଧଞ୍ହି ନାମ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଆଵତ୍ଥିକନ୍ତି ଅଵତ୍ଥାଯ ଵିଦିତଂ ତଂ ତଂ ଅଵତ୍ଥଂ ଉପାଦାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତଂ ଵୋହରିତଂ। ତଥା ଲିଙ୍ଗିକଂ ତେନ ତେନ ଲିଙ୍ଗେନ ଵୋହରିତଂ। ନେମିତ୍ତିକନ୍ତି ନିମିତ୍ତତୋ ଆଗତଂ। ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଯଦିଚ୍ଛାଯ ପଵତ୍ତଂ, ଯଦିଚ୍ଛାଯ ଆଗତଂ ଯଦିଚ୍ଛକଂ। ଇଦାନି ଆଵତ୍ଥିକାଦୀନି ନାମାନି ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ତତ୍ଥ ଵଚ୍ଛୋ ଦମ୍ମୋ ବଲିବଦ୍ଦୋ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପଠମେନ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ବାଲୋ ଯୁଵା ଵୁଦ୍ଧୋତି ଏଵମାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ଦୁତିଯେନ ମୁଣ୍ଡୀ ଜଟୀତି ଏଵମାଦିଂ, ତତିଯେନ ବହୁସ୍ସୁତୋ ଧମ୍ମକଥିକୋ ଝାଯୀତି ଏଵମାଦିଂ, ଚତୁତ୍ଥେନ ଅଘପଦୀପନଂ ପାଵଚନନ୍ତି ଏଵମାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ନେମିତ୍ତିକନ୍ତି ଵୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ବ୍ୟତିରେକଵସେନ ପତିଟ୍ଠାପେତୁଂ ''ନ ମହାମାଯାଯା''ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଵିମୋକ୍ଖନ୍ତିକନ୍ତି ଇମିନା ପନ ଇଦଂ ନାମଂ ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଜାତକ୍ଖଣେଯେଵ ଜାତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଯଦି ଵିମୋକ୍ଖନ୍ତିକଂ, ଅଥ କସ୍ମା ଅଞ୍ଞେହି ଖୀଣାସଵେହି ଅସାଧାରଣନ୍ତି ଆହ ''ସହ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିଲାଭା''ତି। ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହି ଅରହତ୍ତଫଲଂ ନିପ୍ଫଜ୍ଜମାନଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦୀହି ସବ୍ବେହି ବୁଦ୍ଧଗୁଣେହି ସଦ୍ଧିଂଯେଵ ନିପ୍ଫଜ୍ଜତି। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ''ଵିମୋକ୍ଖନ୍ତିକ''ନ୍ତି। ସଚ୍ଛିକା ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ନିମିତ୍ତା ପଞ୍ଞତ୍ତି। ଅଥ ଵା ସଚ୍ଛିକା ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ପଚ୍ଚକ୍ଖସିଦ୍ଧା ପଞ୍ଞତ୍ତି। ଯଂଗୁଣନିମିତ୍ତା ହି ସା, ତେ ସତ୍ଥୁ ପଚ୍ଚକ୍ଖଭୂତା, ତଂଗୁଣା ଵିଯ ସାପି ସଚ୍ଛିକତା ଏଵ ନାମ ହୋତି, ନ ପରେସଂ ଵୋହାରମତ୍ତେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଵଦନ୍ତୀତି ମହାଥେରସ୍ସ ଗରୁଭାଵତୋ ବହୁଵଚନେନାହ, ସଙ୍ଗୀତିକାରେହି ଵା କତମନୁଵାଦଂ ସନ୍ଧାଯ। ଇସ୍ସରିଯାଦିଭେଦୋ ଭଗୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଭଗୀ। ମଗ୍ଗଫଲାଦିଅରିଯଧମ୍ମରତନଂ ଅରଞ୍ଞଵନପତ୍ଥାନି ପନ୍ତାନି ସେନାସନାନି ଅପ୍ପସଦ୍ଦାଦିଗୁଣଯୁତ୍ତାନି ଭଜି ସେଵି ସୀଲେନାତି ଭଜୀ, ଭଜନସୀଲୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାଗୀତି ଚୀଵରପିଣ୍ଡପାତାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯାନଞ୍ଚେଵ ଅତ୍ଥଧମ୍ମଵିମୁତ୍ତିରସସ୍ସ ଚ ଅଧିସୀଲାଦୀନଞ୍ଚ ଭାଗୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଵିଭଜି ପଵିଭଜି ଧମ୍ମରତନନ୍ତି ଵିଭତ୍ତଵା। ଅକାସି ଭଗ୍ଗନ୍ତି ରାଗାଦିପାପଧମ୍ମଂ ଭଗ୍ଗଂ ଅକାସୀତି ଭଗଵାତି ଅତ୍ଥୋ। ଗରୁପି ଲୋକେ ଭଗଵାତି ଵୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''ଗରୂ''ତି। ଯସ୍ମା ଗରୁ, ତସ୍ମାପି ଭଗଵାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ହି ଇତି-ସଦ୍ଦୋ। ସୋ ଚ ଯତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ନତ୍ଥି ଭଗୀତିଆଦୀସୁ, ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଭାଗ୍ୟମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଭାଗ୍ୟଵା। ବହୂହି ଞାଯେହୀତି କାଯଭାଵନାଦିକେହି ଅନେକେହି ଭାଵନାକ୍କମେହି। ସୁଭାଵିତତ୍ତନୋତି ସମ୍ପଦେଵ ଭାଵିତସଭାଵସ୍ସ। ପଚ୍ଚତ୍ତେ ଚେତଂ ସାମିଵଚନଂ, ତେନ ସୁଭାଵିତତ୍ତାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି, ସୁଭାଵିତସଭାଵୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ପନ ''ସୁଭାଵିତତ୍ତନୋ ସୁଭାଵିତକାଯୋ''ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଭଵାନଂ ଅନ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଗତୋତି ଭଵନ୍ତଗୋ।

ନିଦ୍ଦେସେଵୁତ୍ତନଯେନାତି ଏତ୍ଥାଯଂ ନିଦ୍ଦେସନଯୋ –

''ଭଗଵାତି ଗାରଵାଧିଵଚନମେତଂ। ଅପିଚ ଭଗ୍ଗରାଗୋତି ଭଗଵା, ଭଗ୍ଗଦୋସୋତି ଭଗଵା, ଭଗ୍ଗମୋହୋତି ଭଗଵା, ଭଗ୍ଗମାନୋତି ଭଗଵା, ଭଗ୍ଗଦିଟ୍ଠୀତି ଭଗଵା, ଭଗ୍ଗତଣ୍ହୋତି ଭଗଵା, ଭଗ୍ଗକିଲେସୋତି ଭଗଵା, ଭଜି ଵିଭଜି ପଵିଭଜି ଧମ୍ମରତନନ୍ତି ଭଗଵା, ଭଵାନଂ ଅନ୍ତକରୋତି ଭଗଵା, ଭାଵିତକାଯୋ ଭାଵିତସୀଲୋ ଭାଵିତଚିତ୍ତୋ ଭାଵିତପଞ୍ଞୋତି ଭଗଵା, ଭଜି ଵା ଭଗଵା ଅରଞ୍ଞଵନପତ୍ଥାନି ପନ୍ତାନି ସେନାସନାନି ଅପ୍ପସଦ୍ଦାନି ଅପ୍ପନିଗ୍ଘୋସାନି ଵିଜନଵାତାନି ମନୁସ୍ସରାହସ୍ସେଯ୍ୟକାନି ପଟିସଲ୍ଲାନସାରୁପ୍ପାନୀତି ଭଗଵା। ଭାଗୀ ଵା ଭଗଵା ଚୀଵରପିଣ୍ଡପାତସେନାସନଗିଲାନପଚ୍ଚଯଭେସଜ୍ଜପରିକ୍ଖାରାନନ୍ତି ଭଗଵା। ଭାଗୀ ଵା ଭଗଵା ଅତ୍ଥରସସ୍ସ ଧମ୍ମରସସ୍ସ ଵିମୁତ୍ତିରସସ୍ସ ଅଧିସୀଲସ୍ସ ଅଧିଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଧିପଞ୍ଞାଯାତି ଭଗଵା। ଭାଗୀ ଵା ଭଗଵା ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରୂପସମାପତ୍ତୀନନ୍ତି ଭଗଵା। ଭାଗୀ ଵା ଭଗଵା ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଵିମୋକ୍ଖାନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଅଭିଭାଯତନାନଂ ନଵନ୍ନଂ ଅନୁପୁବ୍ବଵିହାରସମାପତ୍ତୀନନ୍ତି ଭଗଵା। ଭାଗୀ ଵା ଭଗଵା ଦସନ୍ନଂ ସଞ୍ଞାଭାଵନାନଂ ଦସନ୍ନଂ କସିଣସମାପତ୍ତୀନଂ ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିସ୍ସ ଅସୁଭସମାପତ୍ତିଯାତି ଭଗଵା। ଭାଗୀ ଵା ଭଗଵା ଚତୁନ୍ନଂ ସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ବଲାନଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ଅରିଯସ୍ସ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସାତି ଭଗଵା। ଭାଗୀ ଵା

ଭଗୱା ଦସନ୍ନଂ ତଥାଗତବଲାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱେସାରଜ୍ଜାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ଛନ୍ନଂ ଅଭିଞ୍ଞାନଂ ଛନ୍ନଂ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମାନନ୍ତି ଭଗୱା। ଭଗୱାତି ନେତଂ ନାମଂ...ପେ... ସଚ୍ଛିକା ପଞ୍ଞତ୍ତି ଯଦିଦଂ ଭଗୱା''ତି (ମହାନି। ୮୪)।

ଏତ୍ଥ ଚ ''ଗାରୱାଧିୱଚନ''ନ୍ତିଆଦୀନି ଯଦିପି ଗାଥାଯଂ ଆଗତପଦାନୁକ୍କମେନ ନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି, ଯଥାରହଂ ପନ ତେସଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ନିଦ୍ଦେସଭାୱେନ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତତ୍ଥ ଗାରୱାଧିୱଚନନ୍ତି ଗରୂନଂ ଗରୁଭାୱୱାଚକଂ ୱଚନଂ। ଭଜୀତି ଭାଗସୋ କଥେସି। ତେନାହ ''ୱିଭଜି ପୱିଭଜି ଧମ୍ମରତନ''ନ୍ତି। ମଗ୍ଗଫଲାଦି ଅରିଯଧମ୍ମୋଯେୱ ଧମ୍ମରତନଂ। ପୁନ ଭଜୀତି ଇମସ୍ସ ସେୱୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାଗୀତି ଭାଗାଭିଧେଯ୍ୟୱା। ପୁନ ଭାଗୀତି ଏତ୍ଥ ଭଜନସୀଲୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥରସସ୍ସାତି ଅତ୍ଥସନ୍ନିସ୍ସଯସ୍ସ ରସସ୍ସ। ୱିମୁତ୍ତାଯତନସୀସେ ହି ଠତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ କଥେନ୍ତସ୍ସ ସୁଣନ୍ତସ୍ସ ଚ ତଦତ୍ଥଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକପୀତିସୋମନସ୍ସଂ ଅତ୍ଥରସୋ। ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭ ଧମ୍ମରସୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ଲଭତି ଅତ୍ଥୱେଦଂ, ଲଭତି ଧମ୍ମୱେଦ''ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୬। ୧୦)। ୱିମୁତ୍ତିରସସ୍ସାତି ୱିମୁତ୍ତିଭୂତସ୍ସ ୱିମୁତ୍ତିସନ୍ନିସ୍ସଯସ୍ସ ୱା ରସସ୍ସ। ସଞ୍ଞାଭାୱନାନନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞାଦୀନଂ ଦସନ୍ନଂ ସଞ୍ଞାଭାୱନାନଂ । ଛନ୍ନଂ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମାନନ୍ତି ଛ ଅସାଧାରଣଞ୍ଞାଣାନି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଭଗୱାତିସଦ୍ଦସିଦ୍ଧି ନିରୁତ୍ତିନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯଦିପି ''ଭାଗ୍ୟୱା''ତିଆଦୀହି ପଦେହି ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଅତ୍ଥୋ ''ଭଗୀ ଭଜୀ''ତି (ମହାନି। ୮୪) ନିଦ୍ଦେସଗାଥାଯ ସଙ୍ଗହିତୋ ଏୱ, ତଥାପି ପଦସିଦ୍ଧିଅତ୍ଥୱିଭାଗଅତ୍ଥଯୋଜନାଦିସହିତୋ ସଂୱଣ୍ଣନାନଯୋ ତତୋ ଅଞ୍ଞାକାରୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଯଂ ପନ ଅପରୋ ନଯୋ''ତି। ୱଣ୍ଣୱିପରିଯାଯୋତି ଏତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇତିସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ତେନ ୱଣ୍ଣୱିକାରୋ ୱଣ୍ଣଲୋପୋ ଧାତୁଅତ୍ଥେନ ନିଯୋଜନଞ୍ଚାତି ଇମଂ ତିୱିଧଂ ଲକ୍ଖଣଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସଦ୍ଦନଯେନାତି ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣନଯେନ। ପିସୋଦରାଦୀନଂ ସଦ୍ଦାନଂ ଆକତିଗଣଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ ''ପିସୋଦରାଦିପକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣଂ ଗହେତ୍ୱା''ତି। ପକ୍ଖିପନମେୱ ଲକ୍ଖଣଂ। ତପ୍ପରିଯାପନ୍ନତାକରଣଞ୍ହି ପକ୍ଖିପନଂ। ପାରପ୍ପତ୍ତନ୍ତି ପରମୁକ୍କଂସଗତଂ ପାରମୀଭାୱପ୍ପତ୍ତଂ। ଭାଗ୍ୟନ୍ତି କୁସଲଂ। ତତ୍ଥ ମଗ୍ଗକୁସଲଂ ଲୋକୁତ୍ତରସୁଖନିବ୍ବତ୍ତକଂ, ଇତରଂ ଲୋକିଯସୁଖନିବ୍ବତ୍ତକଂ, ଇତରମ୍ପି ୱା ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସଯଂ ପରିଯାଯତୋ ଲୋକୁତ୍ତରସୁଖନିବ୍ବତ୍ତକଂ ସିଯା।

ଇଦାନି ଭଗୱାତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯସ୍ମା ପନା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଲୋଭାଦଯୋ ଏକକୱସେନ ଗହିତା, ତଥା ୱିପରୀତମନସିକାରୋ ୱିପଲ୍ଲାସଭାୱସାମଞ୍ଞେନ, ଅହିରିକାଦଯୋ ଦୁକୱସେନ। ତତ୍ଥ କୁଜ୍ଝନଲକ୍ଖଣୋ କୋଧୋ, ସୋ ନୱୱିଧଆଘାତୱତ୍ଥୁସମ୍ଭୱୋ। ''ଅକ୍କୋଛି ମଂ ଅୱଧି ମ''ନ୍ତିଆଦିନା (ଧ। ପ। ୩-୪) ପୁନପ୍ପୁନଂ କୁଜ୍ଝନୱସେନ ଚିତ୍ତପରିଯୋନନ୍ଧନୋ ଉପନାହୋ। ଉଭଯମ୍ପି ପଟିଘୋଯେୱ, ସୋ ପୱତ୍ତିନାନତ୍ତତୋ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ। ସକିଂ ଉପ୍ପନ୍ନୋ କୋଧୋ କୋଧୋଯେୱ, ତଦୁତ୍ତରି ଉପନାହୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚେତଂ ''ପୁବ୍ବକାଲେ କୋଧୋ, ଅପରକାଲେ ଉପନାହୋ''ତି (ୱିଭ। ୮୯୧)। ଅଗାରିଯସ୍ସ (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୭୧) ଅନଗାରିଯସ୍ସ ୱା ସୁକତକରଣୱିନାସନୋ ମକ୍ଖୋ। ଅଗାରିଯୋପି ହି କେନଚି ଅନୁକମ୍ପକେନ ଦଲିଦ୍ଦୋ ସମାନୋ ଉଚ୍ଚେ ଠାନେ ଠପିତୋ ଅପରେନ ସମଯେନ ''କିଂ ତଯା ମଯ୍ହଂ କତ''ନ୍ତି ତସ୍ସ ସୁକତକରଣଂ ୱିନାସେତି। ଅନଗାରିଯୋପି ସାମଣେରକାଲତୋ ପଭୁତି ଆଚରିଯେନ ୱା ଉପଜ୍ଝାଯେନ ୱା ଚତୂହି ପଚ୍ଚଯେହି ଉଦ୍ଦେସପରିପୁଚ୍ଛାଦୀହି ଚ ଅନୁଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଧମ୍ମକଥାନଯପ୍ପକରଣକୋସଲ୍ଲାଦୀନି ସିକ୍ଖାପିତୋ ଅପରେନ ସମଯେନ ରାଜରାଜମହାମତ୍ତାଦୀହି ସକ୍କତୋ ଗରୁକତୋ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେସୁ ଅଚିତ୍ତୀକତୋ ଚରମାନୋ ''ଅଯଂ ଅମ୍ହେହି ଦହରକାଲେ ଏୱଂ ଅନୁଗ୍ଗହିତୋ ସଂୱଡ୍ଢିତୋ ଚ, ଅଥ ଚ ପନିଦାନି ନିସ୍ସିନେହୋ ଜାତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ''କିଂ ମଯ୍ହଂ ତୁମ୍ହେହି କତ''ନ୍ତି ତେସଂ ସୁକତକରଣଂ ୱିନାସେତି, ତସ୍ସେସୋ ପୁବ୍ବକାରିତାଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଗୁଣସ୍ସ ୱିନାସନୋ ଉଦକପୁଞ୍ଛନିଯା ୱିଯ ସରୀରାନୁଗତଂ ଉଦକଂ ନିପୁଞ୍ଛନ୍ତୋ ମକ୍ଖୋ। ତଥା ହି ସୋ ପରେସଂ ଗୁଣାନଂ ମକ୍ଖନଟ୍ଠେନ ''ମକ୍ଖୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଳାସତୀତି ପଳାସୋ, ପରସ୍ସ ଗୁଣେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଗୁଣେହି ସମେ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ପନ ବହୁସ୍ସୁତେପି ପୁଗ୍ଗଲେ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରିତ୍ୱା ''ଈଦିସସ୍ସ ଚ ବହୁସ୍ସୁତସ୍ସ ଅନିଯତା ଗତି, ତୱ ୱା ମମ ୱା କୋ ୱିସେସୋ''ତି, ରତ୍ତଞ୍ଞୂ ଚିରପବ୍ବଜିତେ ପୁଗ୍ଗଲେ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରିତ୍ୱା ''ତ୍ୱମ୍ପି ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ପବ୍ବଜିତୋ, ଅହମ୍ପି ପବ୍ବଜିତୋ, ତ୍ୱମ୍ପି ସୀଲମତ୍ତେ ଠିତୋ, ଅହମ୍ପୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଯୁଗଗ୍ଗାହୋ। ଯୁଗଗ୍ଗାହଲକ୍ଖଣୋ ହି ପଳାସୋ।

ପରେସଂ ସକ୍କାରାଦୀନି ଖୀଯମାନା ଉସୂଯମାନା ଇସ୍ସା। ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ପତ୍ତିଯା ନିଗୂହନଂ ପରେହି ସାଧାରଣଭାୱଂ ଅସହମାନଂ ମଚ୍ଛରିଯଂ। ୱଞ୍ଚନିକଚରିଯଭୂତା ମାଯା, ସା ସକଦୋସପଟିଚ୍ଛାଦନଲକ୍ଖଣା। ତଥା ହି ସା ଅତ୍ତନୋ ୱିଜ୍ଜମାନଦୋସପଟିଚ୍ଛାଦନତୋ ଚକ୍ଖୁମୋହନମାଯା ୱିଯାତି ''ମାଯା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅତ୍ତନୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନଗୁଣପ୍ପକାସନଲକ୍ଖଣଂ କେରାଟିକଭାୱେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ସାଠେଯ୍ୟଂ। ଅସନ୍ତଗୁଣଦୀପନଞ୍ହି ''କେରାଟିଯ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। କେରାଟିକୋ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ଆଯନମଚ୍ଛୋ ୱିଯ ହୋତି। ଆଯନମଚ୍ଛୋ ନାମ ସପ୍ପମୁଖମଚ୍ଛୱାଲା ଏକା ମଚ୍ଛଜାତି। ସୋ କିର ମଚ୍ଛାନଂ ନଙ୍ଗୁଟ୍ଠଂ ଦସ୍ସେତି, ସପ୍ପାନଂ ସୀସଂ ''ତୁମ୍ହାକଂ ସଦିସୋ ଅହ''ନ୍ତି ଜାନାପେତୁଂ, ଏୱମେୱ କେରାଟିକୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଯଂ ଯଂ ସୁତ୍ତନ୍ତିକଂ ୱା ଆଭିଧମ୍ମିକଂ ୱା ଉପସଙ୍କମତି, ତଂ ତଂ ଏୱଂ ୱଦତି ''ଅହଂ ତୁମ୍ହାକଂ ଅନ୍ତେୱାସୀ, ତୁମ୍ହେ ମଯ୍ହଂ ଅନୁକମ୍ପକା, ନାହଂ ତୁମ୍ହେ ମୁଞ୍ଚାମୀ''ତି। ଏୱମେତେ ''ସଗାରୱୋ ଅଯଂ ଅମ୍ହେସୁ ସପ୍ପତିସ୍ସୋ''ତି ମଞ୍ଞିସ୍ସନ୍ତି, ତସ୍ସେୱଂ କେରାଟିକଭାୱେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ସାଠେଯ୍ୟଂ।

ସଙ୍କସୋ ମଦ୍ଦୱାଭାୱେନ ୱାତଭରିତଭସ୍ତସଦିସସ୍ସ ଥଦ୍ଧଭାୱସ୍ସ ଅନୋନମିତଦଣ୍ଡସଦିସତାଯ ପଗ୍ଗହିତସିରଅନିୱାତୱୁତ୍ତିକାଯସ୍ସ ଚ କାରକୋ ଥମ୍ଭୋ। ତଦୁତ୍ତରିକରଣୋ ସାରମ୍ଭୋ। ସୋ ଦୁୱିଧେନ ଲବ୍ଭତି ଅକୁସଲୱସେନ ଚେୱ କୁସଲୱସେନ ଚ। ତତ୍ଥ ଅଗାରିଯସ୍ସ ପରେନ କତଂ ଅଲଙ୍କାରାଦିଂ ଦିସ୍ୱା ତଦ୍ଦିଗୁଣତଦ୍ଦିଗୁଣକରଣେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ, ଅନଗାରିଯସ୍ସ ଚ ଯତ୍ତକଂ ଯତ୍ତକଂ ପରୋ ପରିଯାପୁଣାତି ୱା କଥେତି ୱା, ମାନୱସେନ ତଦ୍ଦିଗୁଣତଦ୍ଦିଗୁଣକରଣେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଅକୁସଲୋ। ତେନ ହି ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ତଦ୍ଦିଗୁଣଂ ତଦ୍ଦିଗୁଣଂ କରୋତି। ଅଗାରିଯୋ ସମାନୋ ଏକେନେକସ୍ମିଂ ଘରୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ସଜ୍ଜିତେ ଅପରୋ ଦ୍ୱେ ୱତ୍ଥୂନି ସଜ୍ଜେତି, ଅପରୋ ଚତ୍ତାରୋ, ଅପରୋ ଅଟ୍ଠ, ଅପରୋ ସୋଳସ। ଅନଗାରିଯୋ ସମାନୋ ଏକେନେକସ୍ମିଂ ନିକାଯେ ଗହିତେ ‘‘ନାହଂ ଏତସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ଭୱିସ୍ସାମୀ’’ତି ଅପରୋ ଦ୍ୱେ ଗଣ୍ହାତି, ଅପରୋ ତଯୋ, ଅପରୋ ଚତ୍ତାରୋ, ଅପରୋ ପଞ୍ଚ। ସାରମ୍ଭୱସେନ ହି ଗଣ୍ହିତୁଂ ନ ୱଟ୍ଟତି। ଅକୁସଲପକ୍ଖୋ ହେସ ନିରଯଗାମିମଗ୍ଗୋ। ଅଗାରିଯସ୍ସ ପନ ପରଂ ଏକଂ ସଲାକଭତ୍ତଂ ଦେନ୍ତଂ ଦିସ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଦ୍ୱେ ୱା ତୀଣି ୱା ଦାତୁକାମତାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ, ଅନଗାରିଯସ୍ସ ଚ ପରେନ ଏକନିକାଯେ ଗହିତେ ମାନଂ ଅନିସ୍ସାଯ କେୱଲଂ ତଂ ଦିସ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଆଲସିଯଂ ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଦ୍ୱେ ନିକାଯେ ଗହେତୁକାମତାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ କୁସଲୋ। କୁସଲପକ୍ଖୱସେନ ହି ଏକସ୍ମିଂ ଏକଂ ସଲାକଭତ୍ତଂ ଦେନ୍ତେ ଦ୍ୱେ, ଦ୍ୱେ ଦେନ୍ତେ ଚତ୍ତାରି ଦାତୁଂ ୱଟ୍ଟତି। ଭିକ୍ଖୁନାପି ପରେନ ଏକସ୍ମିଂ ନିକାଯେ ଗହିତେ ‘‘ଦ୍ୱେ ନିକାଯେ ଗହେତ୍ୱା ସଜ୍ଝାଯନ୍ତସ୍ସ ମେ ଫାସୁ ହୋତୀ’’ତି ୱିୱଟ୍ଟପକ୍ଖେ ଠତ୍ୱା ତଦୁତ୍ତରି ଗଣ୍ହିତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ଇଧ ପନ ଅକୁସଲପକ୍ଖିଯୋ ତଦୁତ୍ତରିକରଣୋ ‘‘ସାରମ୍ଭୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ।

ଜାତିଆଦୀନି ନିସ୍ସାଯ ସେଯ୍ୟସ୍ସ ‘‘ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ’’ତିଆଦିନା ଉନ୍ନତିୱସେନ ପଗ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ମାନୋ। ଅବ୍ଭୁନ୍ନତିୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ଅତିମାନୋ। ପୁବ୍ବେ କେନଚି ଅତ୍ତାନଂ ସଦିସଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ତତୋ ଅଧିକତୋ ଦହତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନକୋ ଅତିମାନୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଜାତିଆଦିଂ ପଟିଚ୍ଚ ମଜ୍ଜନାକାରୋ ମଦୋ, ସୋପି ଅତ୍ଥତୋ ମାନୋ ଏୱ। ସୋ ପନ ଜାତିମଦୋ ଗୋତ୍ତମଦୋ ଆରୋଗ୍ୟମଦୋ ଯୋବ୍ବନମଦୋ ଜୀୱିତମଦୋ ଲାଭମଦୋ ସକ୍କାରମଦୋ ଗରୁକାରମଦୋ ପୁରେକ୍ଖାରମଦୋ ପରିୱାରମଦୋ ଭୋଗମଦୋ ୱଣ୍ଣମଦୋ ସୁତମଦୋ ପଟିଭାନମଦୋ ରତ୍ତଞ୍ଞୁମଦୋ ପିଣ୍ଡପାତିକମଦୋ ଅନୱଞ୍ଞତ୍ତିମଦୋ ଇରିଯାପଥମଦୋ ଇଦ୍ଧିମଦୋ ଯସମଦୋ ସୀଲମଦୋ ଝାନମଦୋ ସିପ୍ପମଦୋ ଆରୋହମଦୋ ପରିଣାହମଦୋ ସଣ୍ଠାନମଦୋ ପାରିପୂରିମଦୋତି ଅନେକୱିଧୋ।

ତତ୍ଥ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୪୩-୮୪୪) ଜାତିଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମଜ୍ଜନାକାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ମାନୋ ଜାତିମଦୋ, ସୋ ଖତ୍ତିଯାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ୱଣ୍ଣାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଜାତିସମ୍ପନ୍ନୋ ହି ଖତ୍ତିଯୋ ‘‘ମାଦିସୋ ଅଞ୍ଞୋ ନତ୍ଥି, ଅୱସେସା ଅନ୍ତରା ଉଟ୍ଠାଯ ଖତ୍ତିଯା ଜାତା, ଅହଂ ପନ ୱଂସାଗତଖତ୍ତିଯୋ’’ତି ମାନଂ କରୋତି। ବ୍ରାହ୍ମଣାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଗୋତ୍ତଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମଜ୍ଜନାକାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ମାନୋ ଗୋତ୍ତମଦୋ, ସୋପି ଖତ୍ତିଯାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ୱଣ୍ଣାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଖତ୍ତିଯୋପି ହି ‘‘ଅହଂ କୋଣ୍ଡଞ୍ଞଗୋତ୍ତୋ, ଅହଂ ଆଦିଚ୍ଚଗୋତ୍ତୋ’’ତି ମାନଂ କରୋତି। ବ୍ରାହ୍ମଣୋପି ‘‘ଅହଂ କସ୍ସପଗୋତ୍ତୋ, ଅହଂ ଭାରଦ୍ୱାଜଗୋତ୍ତୋ’’ତି ମାନଂ କରୋତି। ୱେସ୍ସୋପି ସୁଦ୍ଦୋପି ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ କୁଲଗୋତ୍ତଂ ନିସ୍ସାଯ ମାନଂ କରୋତି। ଆରୋଗ୍ୟମଦାଦୀସୁପି ‘‘ଅହଂ ଅରୋଗୋ, ସେସା ରୋଗବହୁଲା, କଣ୍ଡୁୱନମତ୍ତମ୍ପି ମଯ୍ହଂ ବ୍ୟାଧି ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଆରୋଗ୍ୟମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅହଂ ତରୁଣୋ, ଅୱସେସସତ୍ତାନଂ ଅତ୍ତଭାୱୋ ପପାତେ ଠିତରୁକ୍ଖସଦିସୋ, ଅହଂ ପନ ପଠମୱଯେ ଠିତୋ’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଯୋବ୍ବନମଦୋ। ‘‘ଅହଂ ଚିରଂ ଜୀୱିଂ, ଚିରଂ ଜୀୱାମି, ଚିରଂ ଜୀୱିସ୍ସାମି, ସୁଖଂ ଜୀୱିଂ, ସୁଖଂ ଜୀୱାମି, ସୁଖଂ ଜୀୱିସ୍ସାମୀ’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଜୀୱିତମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅହଂ ଲାଭୀ, ଅୱସେସା ସତ୍ତା ଅପ୍ପଲାଭା, ମଯ୍ହଂ ପନ ଲାଭସ୍ସ ପମାଣଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଲାଭମଦୋ ନାମ।

‘‘ଅୱସେସା ସତ୍ତା ଯଂ ୱା ତଂ ୱା ଲଭନ୍ତି, ଅହଂ ପନ ସୁକତଂ ପଣୀତଂ ଚୀୱରାଦିପଚ୍ଚଯଂ ଲଭାମୀ’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ସକ୍କାରମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅୱସେସଭିକ୍ଖୂନଂ ପାଦପିଟ୍ଠିଯଂ ଅକ୍କମିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତା ମନୁସ୍ସା ‘ଅଯଂ ସମଣୋ’ତିପି ନ ୱନ୍ଦନ୍ତି, ମଂ ପନ ଦିସ୍ୱା ୱନ୍ଦନ୍ତି, ପାସାଣଛତ୍ତଂ ୱିଯ ଗରୁକଂ କତ୍ୱା ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧଂ ୱିଯ ଚ ଦୁରାସଦଂ କତ୍ୱା ମଞ୍ଞନ୍ତୀ’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଗରୁକାରମଦୋ ନାମ। ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନୋ ପଞ୍ହୋ ମଯ୍ହମେୱ ମୁଖେନ ଛିଜ୍ଜତି, ଭିକ୍ଖାଚାରଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତାପି ଆଗଚ୍ଛନ୍ତାପି ମମେୱ ପୁରତୋ କତ୍ୱା ପରିୱାରେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ପୁରେକ୍ଖାରମଦୋ ନାମ। ଅଗାରିଯସ୍ସ ତାୱ ମହାପରିୱାରସ୍ସ ‘‘ପୁରିସସତମ୍ପି ପୁରିସସହସ୍ସମ୍ପି ମଂ ପରିୱାରେତୀ’’ତି, ଅନଗାରିଯସ୍ସ ‘‘ସମଣସତମ୍ପି ସମଣସହସ୍ସମ୍ପି ମଂ ପରିୱାରେତି, ସେସା ଅପ୍ପପରିୱାରା, ଅହଂ ମହାପରିୱାରୋ ଚେୱ ସୁଚିପରିୱାରୋ ଚା’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ପରିୱାରମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅୱସେସା ସତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ପରିଭୋଗମତ୍ତକମ୍ପି ନ ଲଭନ୍ତି, ମଯ୍ହଂ ପନ ନିଧାନଗତସ୍ସେୱ ଧନସ୍ସ ପମାଣଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଭୋଗମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅୱସେସା ସତ୍ତା ଦୁବ୍ବଣ୍ଣା ଦୁରୂପା, ଅହଂ ଅଭିରୂପୋ ପାସାଦିକୋ’’ତିପି ‘‘ଅୱସେସସତ୍ତା ନିଗ୍ଗୁଣା ପତ୍ଥଟଅକିତ୍ତିନୋ, ମଯ୍ହଂ ପନ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଦେୱମନୁସ୍ସେସୁ ପାକଟୋ ‘ଇତିପି ଥେରୋ ବହୁସ୍ସୁତୋ, ଇତିପି ସୀଲୱା, ଇତିପି ଧୁତଗୁଣଯୁତ୍ତୋ’’’ତି, ଏୱଂ ସରୀରୱଣ୍ଣଂ ଗୁଣୱଣ୍ଣଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ମଜ୍ଜନୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ୱଣ୍ଣମଦୋ ନାମ।

‘‘ଅଓସେସା ସତ୍ତା ଅପ୍ପସ୍ସୁତା, ଅହଂ ପନ ବହୁସ୍ସୁତୋ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ସୁତମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସା ସତ୍ତା ଅପ୍ପଟିଭାନା, ମୟ୍ହଂ ପନ ପଟିଭାନସ୍ସ ପମାଣଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ପଟିଭାନମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅହଂ ରତ୍ତଞ୍ଞୂ ଅସୁକଂ ବୁଦ୍ଧଓଂସଂ ରାଜଓଂସଂ ଜନପଦଓଂସଂ ଗାମଓଂସଂ ରତ୍ତିନ୍ଦିଓପରିଚ୍ଛେଦଂ ନକ୍ଖତ୍ତମୁହୁତ୍ତଯୋଗଂ ଜାନାମୀ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ରତ୍ତଞ୍ଞୁମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସା ଭିକ୍ଖୂ ଅନ୍ତରା ପିଣ୍ଡପାତିକା ଜାତା, ଅହଂ ପନ ଜାତିପିଣ୍ଡପାତିକୋ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ପିଣ୍ଡପାତିକମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସା ସତ୍ତା ଉଞ୍ଞାତା ଅଓଞ୍ଞାତା, ଅହଂ ପନ ଅନଓଞ୍ଞାତୋ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଅନଓଞ୍ଞତ୍ତିମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଇରିୟାପଥୋ ଅପାସାଦିକୋ, ମୟ୍ହଂ ପନ ପାସାଦିକୋ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଇରିୟାପଥମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସା ସତ୍ତା ଛିନ୍ନପକ୍ଖକାକସଦିସା, ଅହଂ ପନ ମହିଦ୍ଧିକୋ ମହାନୁଭାଓୋ’’ତି ଓା ‘‘ଅହଂ ଯଂ ଯଂ କମ୍ମଂ କରୋମି, ତଂ ତଂ ଇଜ୍ଝତୀ’’ତି ଓା ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଇଦ୍ଧିମଦୋ ନାମ।

ଯସମଦୋ ପନ ଅଗାରିକେନପି ଅନଗାରିକେନପି ଦୀପେତବ୍ବୋ। ଅଗାରିକୋପି ହି ଏକଚ୍ଚୋ ଅଟ୍ଠାରସସୁ ସେଣୀସୁ ଏକିସ୍ସା ଜେଟ୍ଠକୋ ହୋତି, ତସ୍ସ ‘‘ଅଓସେସେ ପୁରିସେ ଅହଂ ପଟ୍ଠପେମି, ଅହଂ ଓିଚାରେମୀ’’ତି, ଅନଗାରିକୋପି ଏକଚ୍ଚୋ କତ୍ଥଚି ଜେଟ୍ଠକୋ ହୋତି, ତସ୍ସ ‘‘ଅଓସେସା ଭିକ୍ଖୂ ମୟ୍ହଂ ଓଚନେ ଓତ୍ତନ୍ତି, ଅହଂ ଜେଟ୍ଠକୋ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଯସମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସା ସତ୍ତା ଦୁସ୍ସୀଲା, ଅହଂ ପନ ସୀଲଓା’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ସୀଲମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସାନଂ ସତ୍ତାନଂ କୁକ୍କୁଟସ୍ସ ଉଦକପାନମତ୍ତେପି କାଲେ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ନତ୍ଥି, ଅହଂ ପନ ଉପଚାରପ୍ପନାନଂ ଲାଭୀ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଝାନମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସା ସତ୍ତା ନିସ୍ସିପ୍ପା, ଅହଂ ସିପ୍ପଓା’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ସିପ୍ପମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସା ସତ୍ତା ରସ୍ସା, ଅହଂ ଦୀଘୋ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ଆରୋହମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସା ସତ୍ତା ରସ୍ସା ଓା ହୋନ୍ତି ଦୀଘା ଓା, ଅହଂ ନିଗ୍ରୋଧପରିମଣ୍ଡଲୋ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ପରିଣାହମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସାନଂ ସତ୍ତାନଂ ସରୀରସଣ୍ଠାନଂ ଓିରୂପଂ ବୀଭଚ୍ଛଂ, ମୟ୍ହଂ ପନ ମନାପଂ ପାସାଦିକ’’ନ୍ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ସଣ୍ଠାନମଦୋ ନାମ। ‘‘ଅଓସେସାନଂ ସତ୍ତାନଂ ସରୀରେ ବହୂ ଦୋସା, ମୟ୍ହଂ ପନ ସରୀରେ କେସଗ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ଓଜ୍ଜଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି ମଜ୍ଜନଓସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମାନୋ ପାରିପୂରିମଦୋ ନାମ। ଏଓମୟଂ ସବ୍ବୋପି ଜାତିଆଦିଂ ନିସ୍ସାୟ ମଜ୍ଜନାକାରଓସପ୍ପଓତ୍ତୋ ମାନୋ ଇଧ ‘‘ମଦୋ’’ତି ଓୁତ୍ତୋ। କାମଗୁଣେସୁ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଓୋସ୍ସଗ୍ଗୋ ପମାଦୋ, ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ସତିୟା ଅନିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଓୋସ୍ସଜ୍ଜନଂ, ସତିଓିରହୋତି ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଣ୍ହାଓିଜ୍ଜା ପାକଟାଯେଓ।

ଲୋଭାଦୟୋ ଚ ପୁନ ତିଓିଧାକୁସଲମୂଲନ୍ତି ତିକଓସେନ ଗହିତା। ଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀସୁପି ତିଓିଧ-ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନି ତିଓିଧଦୁଚ୍ଚରିତାନି। ତଣ୍ହାସଂକିଲେସାଦୟୋ ତିଓିଧସଂକିଲେସା। ରାଗମଲାଦୟୋ ମଲୀନଭାଓକରତ୍ତା ତିଓିଧମଲାନି। ରାଗାଦୟୋ ହି ଚିତ୍ତଂ ମଲୀନଂ କରୋନ୍ତି, ମଲଂ ଗାହାପେନ୍ତି, ତସ୍ମା ‘‘ମଲାନୀ’’ତି ଓୁଚ୍ଚନ୍ତି। ‘‘ରାଗୋ ଓିସମଂ, ଦୋସୋ ଓିସମଂ, ମୋହୋ ଓିସମ’’ନ୍ତି (ଓିଭ। ୯୨୪) ଏଓଂ ଓୁତ୍ତା ରାଗାଦୟୋ ‘‘କାୟଓିସମଂ ଓଚୀଓିସମଂ ମନୋଓିସମ’’ନ୍ତି (ଓିଭ। ୯୨୪) ଏଓମାଗତା କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାଦୟୋ ଚ ତିଓିଧଓିସମାନି। ତାନି ପନ ଯସ୍ମା ରାଗାଦୀସୁ ଚେଓ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀସୁ ଚ ସତ୍ତା ପକ୍ଖଲନ୍ତି, ପକ୍ଖଲିତା ଚ ସାସନତୋପି ସୁଗତିତୋପି ପତନ୍ତି, ତସ୍ମା ପକ୍ଖଲନପାତହେତୁଭାଓତୋ ‘‘ଓିସମାନୀ’’ତି ଓୁଚ୍ଚନ୍ତି। ‘‘କାମସଞ୍ଞା ବ୍ୟାପାଦସଞ୍ଞା ଓିହିଂସାସଞ୍ଞା’’ତି (ଓିଭ। ୯୧୧) ଏଓମାଗତା କାମାଦିପଟିସଂଯୁତ୍ତା ସଞ୍ଞା ତିଓିଧସଞ୍ଞା। ତଥା ‘‘କାମଓିତକ୍କୋ ବ୍ୟାପାଦଓିତକ୍କୋ ଓିହିଂସାଓିତକ୍କୋ’’ତି ଏଓମାଗତା ତିଓିଧଓିତକ୍କା। ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚୋ ଦିଟ୍ଠିପପଞ୍ଚୋ ମାନପପଞ୍ଚୋତି ଇମେ ତିଓିଧପପଞ୍ଚା। ଓଟ୍ଟସ୍ମିଂ ସତ୍ତେ ପପଞ୍ଚେନ୍ତୀତି ତଣ୍ହାଦୟୋ ‘‘ପପଞ୍ଚା’’ତି ଓୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ଚତୁବ୍ବିଧଓିପରିଯେସାତିଆଦୀସୁ ଚତୁବ୍ବିଧ-ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚାଦୀନି ଓତ୍ଥୂନି ନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦିନା ନୟେନ ଓିପରୀତତୋ ଏସନ୍ତୀତି ଓିପରିଯେସା। ‘‘ଅନିଚ୍ଚେ ନିଚ୍ଚନ୍ତି ସଞ୍ଞାଓିପରିଯେସୋ ଚିତ୍ତଓିପରିଯେସୋ ଦିଟ୍ଠିଓିପରିଯେସୋ , ଦୁକ୍ଖେ ସୁଖନ୍ତି ସଞ୍ଞାଓିପରିଯେସୋ ଚିତ୍ତଓିପରିଯେସୋ ଦିଟ୍ଠିଓିପରିଯେସୋ, ଅସୁଭେ ସୁଭନ୍ତି ସଞ୍ଞାଓିପରିଯେସୋ ଚିତ୍ତଓିପରିଯେସୋ ଦିଟ୍ଠିଓିପରିଯେସୋ , ଅନତ୍ତନି ଅତ୍ତାତି ସଞ୍ଞାଓିପରିଯେସୋ ଚିତ୍ତଓିପରିଯେସୋ ଦିଟ୍ଠିଓିପରିଯେସୋ’’ତି ଏଓମାଗତା ଦ୍ୱାଦସ ଓିପଲ୍ଲାସା ଚତୁନ୍ନଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିଓତ୍ଥୂନଂ ଓସେନ ‘‘ଚତୁବ୍ବିଧଓିପରିଯେସା’’ତି ଓୁତ୍ତା। ଏତ୍ଥ ପନ ଚିତ୍ତକିଚ୍ଚସ୍ସ ଦୁବ୍ବଲଟ୍ଠାନେ ଦିଟ୍ଠିଓିରହିତାୟ ଅକୁସଲସଞ୍ଞାୟ ସକକିଚ୍ଚସ୍ସ ବଲଓକାଲେ ସଞ୍ଞାଓିପଲ୍ଲାସୋ ଓେଦିତବ୍ବୋ, ଦିଟ୍ଠିଓିରହିତସ୍ସେଓ ଅକୁସଲଚିତ୍ତସ୍ସ ସକକିଚ୍ଚସ୍ସ ବଲଓକାଲେ ଚିତ୍ତଓିପଲ୍ଲାସୋ, ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପୟୁତ୍ତଚିତ୍ତେ ଦିଟ୍ଠିଓିପଲ୍ଲାସୋ। ତସ୍ମା ସବ୍ବଦୁବ୍ବଲୋ ସଞ୍ଞାଓିପଲ୍ଲାସୋ, ତତୋ ବଲଓତରୋ ଚିତ୍ତଓିପଲ୍ଲାସୋ, ସବ୍ବବଲଓତରୋ ଦିଟ୍ଠିଓିପଲ୍ଲାସୋ। ଅଜାତବୁଦ୍ଧିଦାରକସ୍ସ କହାପଣଦସ୍ସନଂ ଓିୟ ସଞ୍ଞା ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନାକାରମତ୍ତଗହଣତୋ। ଗାମିକପୁରିସସ୍ସ କହାପଣଦସ୍ସନଂ ଓିୟ ଚିତ୍ତଂ ଲକ୍ଖଣପ୍ପଟିଓେଧସ୍ସପି ସମ୍ପାଦନତୋ। କମ୍ମାରସ୍ସ ମହାସଣ୍ଡାସେନ ଅୟୋଗହଣଂ ଓିୟ ଦିଟ୍ଠି ଅଭିନିଓେସପରାମସନତୋ। ତତ୍ଥ ଚତ୍ତାରୋ ଦିଟ୍ଠିଓିପଲ୍ଲାସା, ଅନିଚ୍ଚାନତ୍ତେସୁ ନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦିଓସପ୍ପଓତ୍ତା ଚତ୍ତାରୋ ସଞ୍ଞାଚିତ୍ତଓିପଲ୍ଲାସାତି ଇମେ ଅଟ୍ଠ ଓିପଲ୍ଲାସା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ପହୀୟନ୍ତି। ଅସୁଭେ ସୁଭନ୍ତି

ସଞ୍ଞାଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସା ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗେନ ତନୁକା ହୋନ୍ତି, ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପହୀୟନ୍ତି। ଦୁକ୍ଖେ ସୁଖନ୍ତି ସଞ୍ଞାଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ପହୀୟନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା।

‘‘କାମାସୱୋ ଭୱାସୱୋ ଦିଟ୍ଠାସୱୋ ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ’’ତି (ଚୂଳନି॰ ଜତୁକଣ୍ଣିମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୬୯) ଏୱମାଗତା କାମତଣ୍ହାଦୟୋ ଚତ୍ତାରୋ ଆସୱନ୍ତି ଚକ୍ଖୁଆଦିତୋ ସନ୍ଦନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆସୱା। କିଞ୍ଚାପି ଚକ୍ଖୁଆଦିତୋ କୁସଲାଦୀନମ୍ପି ପୱତ୍ତି ଅତ୍ଥି, କାମାସୱାଦୟୋ ଏୱ ପନ ୱଣତୋ ୟୂସଂ ୱିୟ ପଗ୍ଘରଣକଅସୁଚିଭାୱେନ ସନ୍ଦନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେ ଏୱ ‘‘ଆସୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତତ୍ଥ ହି ପଗ୍ଘରଣକଅସୁଚିମ୍ହି ନିରୁଳ୍ହୋ ଆସୱସଦ୍ଦୋତି। ଅଥ ୱା ଧମ୍ମତୋ ୟାୱ ଗୋତ୍ରଭୁଂ, ଓକାସତୋ ୟାୱ ଭୱଗ୍ଗଂ ସୱନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆସୱା, ଏତେ ଧମ୍ମେ ଏତଞ୍ଚ ଓକାସଂ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱଧିଅତ୍ଥୋ ହି ଆ-କାରୋ। ଅୱଧି ଚ ମରିୟାଦାଭିୱିଧିଭେଦତୋ ଦୁୱିଧୋ। ତତ୍ଥ ମରିୟାଦଂ କିରିୟଂ ବହିକତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି ୟଥା ‘‘ଆପାଟଲିପୁତ୍ତଂ ୱୁଟ୍ଠୋ ଦେୱୋ’’ତି, ଅଭିୱିଧି ପନ କିରିୟଂ ବ୍ୟାପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି ୟଥା ‘‘ଆଭୱଗ୍ଗଂ ଭଗୱତୋ ୟସୋ ପୱତ୍ତତୀ’’ତି, ଅଭିୱିଧିଅତ୍ଥୋ ଚାୟଂ ଆ-କାରୋ ଇଧ ଗହିତୋ, ତସ୍ମା ତେ ଧମ୍ମେ ତଞ୍ଚ ଓକାସଂ ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ସୱନ୍ତୀତି ‘‘ଆସୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଚିରପାରିୱାସିୟଟ୍ଠେନ ମଦିରାଦୟୋ ଆସୱା ୱିୟାତିପି ଆସୱା। ଲୋକସ୍ମିଞ୍ହି ଚିରପାରିୱାସିକା ମଦିରାଦୟୋ ‘‘ଆସୱା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ୟଦି ଚ ଚିରପାରିୱାସିୟଟ୍ଠେନ ଆସୱା, ଏତେୟେୱ ଭୱିତୁମରହନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ପୁରିମା, ଭିକ୍ଖୱେ, କୋଟି ନ ପଞ୍ଞାୟତି ଅୱିଜ୍ଜାୟ, ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଅୱିଜ୍ଜା ନାହୋସୀ’’ତିଆଦି (ଅ॰ ନି॰ ୧୦।୬୧)। ଅଞ୍ଞେସୁ ପନ ୟଥାୱୁତ୍ତେ ଧମ୍ମେ ଓକାସଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନେସୁ ମାନାଦୀସୁ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଅତ୍ତତ୍ତନିୟାଦିଗ୍ଗାହୱସେନ ଅଭିବ୍ୟାପନଂ ମଦନକରଣୱସେନ ଆସୱସଦିସତା ଚ ଏତେସଂୟେୱ, ନ ଅଞ୍ଞେସନ୍ତି ଦ୍ୱୀସୁପି ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେସୁ ଏତେସ୍ୱେୱ ଆସୱସଦ୍ଦୋ ନିରୁଳ୍ହୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଆୟତଂ ୱା ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ସୱନ୍ତି ପସୱନ୍ତୀତିପି ଆସୱା। ନ ହି ତଂ କିଞ୍ଚି ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ଅତ୍ଥି, ୟଂ ଆସୱେହି ୱିନା ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟ।

‘‘ଅଭିଜ୍ଝା କାୟଗନ୍ଥୋ ବ୍ୟାପାଦୋ କାୟଗନ୍ଥୋ ସୀଲବ୍ବତପରାମାସୋ କାୟଗନ୍ଥୋ ଇଦଂସଚ୍ଚାଭିନିୱେସୋ କାୟଗନ୍ଥୋ’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୫।୧୭୫; ମହାନି॰ ୨୯, ୧୪୭) ଏୱମାଗତା ଅଭିଜ୍ଝାଦୟୋ ଚତ୍ତାରୋ ୟସ୍ସ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ଗନ୍ଥେନ୍ତି ଘଟେନ୍ତୀତି ଗନ୍ଥା। ‘‘କାମୋଘୋ ଭୱୋଘୋ ଦିଟ୍ଠୋଘୋ ଅୱିଜ୍ଜୋଘୋ’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୫।୧୭୨; ମହାନି॰ ୧୪; ଚୂଳନି॰ ମେତ୍ତଗୂମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୨୧) ଏୱମାଗତା ଚତ୍ତାରୋ କାମତଣ୍ହାଦୟୋ ୟସ୍ସ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତଂ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ଓହନନ୍ତି ଓସୀଦାପେନ୍ତୀତି ଓଘା। ତେୟେୱ ‘‘କାମୟୋଗୋ ଭୱୟୋଗୋ ଦିଟ୍ଠିୟୋଗୋ ଅୱିଜ୍ଜାୟୋଗୋ’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୫।୧୭୩; ଅ॰ ନି॰ ୪।୧୦) ଏୱମାଗତା ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ୟୋଜେନ୍ତୀତି ୟୋଗା। ଅରିୟା ଏତାୟ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅଗତି, ସା ଛନ୍ଦାଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧା। ‘‘ଚୀୱରହେତୁ ୱା ଭିକ୍ଖୁନୋ ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ପିଣ୍ଡପାତ, ସେନାସନ, ଇତିଭୱାଭୱହେତୁ ୱା ଭିକ୍ଖୁନୋ ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୪।୯) ଏୱମାଗତା ଚତ୍ତାରୋ ତଣ୍ହୁପ୍ପାଦା। ତତ୍ଥ ଇତିଭୱାଭୱହେତୂତି ଏତ୍ଥ ଇତୀତି ନିଦସ୍ସନେ ନିପାତୋ, ୟଥା ଚୀୱରାଦିହେତୁ, ଏୱଂ ଭୱାଭୱହେତୁପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୱାଭୱୋତି ଚେତ୍ଥ ପଣୀତପଣୀତତରାନି ତେଲମଧୁଫାଣିତାଦୀନି ଅଧିପ୍ପେତାନି। କାମୁପାଦାନାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଉପାଦାନାନି।

ପଞ୍ଚ ଚେତୋଖିଲାତିଆଦୀସୁ ‘‘ବୁଦ୍ଧେ କଙ୍ଖତି, ଧମ୍ମେ, ସଙ୍ଘେ, ସିକ୍ଖାୟ କଙ୍ଖତି, ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀସୁ କୁପିତୋ ହୋତି ଅନତ୍ତମନୋ ଆହତଚିତ୍ତୋ ଖିଲଜାତୋ’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୧୮୫; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୧୯) ଏୱମାଗତାନି ପଞ୍ଚ ଚେତୋଖିଲାନି, ଚେତୋ ଖିଲୟତି ଥଦ୍ଧଭାୱଂ ଆପଜ୍ଜତି ଏତେହୀତି ଚେତୋଖିଲାନି। ୱିନିବନ୍ଧାଦୀସୁପି ପଞ୍ଚ-ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚେକଂ ୟୋଜେତବ୍ବୋ। ‘‘କାମେ ଅୱୀତରାଗୋ ହୋତି, କାୟେ ଅୱୀତରାଗୋ, ରୂପେ ଅୱୀତରାଗୋ, ୟାୱଦତ୍ଥଂ ଉଦରାୱଦେହକଂ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ସେୟ୍ୟସୁଖଂ ପସ୍ସସୁଖଂ ମିଦ୍ଧସୁଖଂ ଅନୁୟୁତ୍ତୋ ୱିହରତି, ଅଞ୍ଞତରଂ ଦେୱନିକାୟଂ ପଣିଧାୟ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଚରତୀ’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୧୮୬; ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୨୦) ଆଗତା ପଞ୍ଚ ଚିତ୍ତଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ମୁଟ୍ଠିୟଂ କତ୍ୱା ୱିୟ ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ଚେତୋୱିନିବନ୍ଧା। ଏତେ ହି ତଣ୍ହାପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱତୋ କୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଅୱସରାପ୍ପଦାନୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ବନ୍ଧଂ ୱିୟ ସମୋରୋଧେତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତି। ସଦ୍ଦତ୍ଥତୋ ପନ ଚେତୋ ୱିରୂପଂ ନିବଦ୍ଧୀୟତି ସଂୟମୀୟତି ଏତେହୀତି ଚେତୋୱିନିବନ୍ଧା। କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନି ପଞ୍ଚ କୁସଲଧମ୍ମେ ନୀୱାରେନ୍ତି ଆୱରନ୍ତୀତି ନୀୱରଣାନି। ରୂପାଭିନନ୍ଦନାଦୟୋ ପଞ୍ଚାଭିନନ୍ଦନା।

ଛୱିୱାଦମୂଲାତିଆଦୀସୁ କୋଧୋ ମକ୍ଖୋ ଇସ୍ସା ସାଠେୟ୍ୟଂ ପାପିଚ୍ଛତା ସନ୍ଦିଟ୍ଠିପରାମାସୋତି ଇମାନି ଛ ୱିୱାଦମୂଲାନି। ୟସ୍ମା କୁଦ୍ଧୋ ୱା କୋଧୱସେନ…ପେ… ସନ୍ଦିଟ୍ଠିପରାମାସୀ ୱା ସନ୍ଦିଟ୍ଠିପରାମସିତାୟ କଲହଂ ୱିଗ୍ଗହଂ ୱିୱାଦଂ ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା କୋଧାଦୟୋ ‘‘ଛ ୱିୱାଦମୂଲାନୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ରୂପତଣ୍ହାସଦ୍ଦତଣ୍ହାଦୟୋ ଛ ତଣ୍ହାକାୟା। କାମରାଗପଟିଘଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାଭୱରାଗମାନାୱିଜ୍ଜା ସତ୍ତାନୁସୟା। ଥାମଗତଟ୍ଠେନ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଚ ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁସୟା। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପମିଚ୍ଛାୱାଚାମିଚ୍ଛାକମ୍ମନ୍ତମିଚ୍ଛାଆଜୀୱମିଚ୍ଛାୱାୟାମମିଚ୍ଛାସତିମିଚ୍ଛାସମାଧୀ ଅଟ୍ଠ ମିଚ୍ଛତ୍ତା।

‘‘ତଣ୍ହଂ ପଟିଚ୍ଚ ପରିୟେସନା, ପରିୟେସନଂ ପଟିଚ୍ଚ ଲାଭୋ, ଲାଭଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ, ୱିନିଚ୍ଛୟଂ ପଟିଚ୍ଚ ଛନ୍ଦରାଗୋ, ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅଜ୍ଝୋସାନଂ, ଅଜ୍ଝୋସାନଂ ପଟିଚ୍ଚ ପରିଗ୍ଗହୋ, ପରିଗ୍ଗହଂ ପଟିଚ୍ଚ ମଚ୍ଛରିୟଂ, ମଚ୍ଛରିୟଂ ପଟିଚ୍ଚ ଆରକ୍ଖୋ, ଆରକ୍ଖାଧିକରଣଂ ଦଣ୍ଡାଦାନସତ୍ଥାଦାନକଲହୱିଗ୍ଗହୱିୱାଦତୁୱଂତୁୱଂପେସୁଞ୍ଞମୁସାୱାଦା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୦୩; ୩। ୩୫୯) ଏୱମାଗତା ପରିୟେସନାଦୟୋ ନୱ ତଣ୍ହାମୂଲକା। ତତ୍ଥ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୦୩) ତଣ୍ହଂ ପଟିଚ୍ଚାତି ତଣ୍ହଂ ନିସ୍ସାୟ। ପରିୟେସନାତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣପରିୟେସନା। ସା ହି ତଣ୍ହାୟ ସତି ହୋତି। ଲାଭୋତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣପଟିଲାଭୋ। ସୋ ହି ପରିୟେସନାୟ ସତି ହୋତି। ୱିନିଚ୍ଛୟୋତି ଇଧ ୱିତକ୍କୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଲାଭଂ ଲଭିତ୍ୱା ହି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଂ ସୁନ୍ଦରାସୁନ୍ଦରଞ୍ଚ ୱିତକ୍କେନେୱ ୱିନିଚ୍ଛିନତି ‘‘ଏତ୍ତକଂ ମେ ରୂପାରମ୍ମଣତ୍ଥାୟ ଭୱିସ୍ସତି, ଏତ୍ତକଂ ସଦ୍ଦାଦିଆରମ୍ମଣତ୍ଥାୟ, ଏତ୍ତକଂ ମୟ୍ହଂ ଭୱିସ୍ସତି, ଏତ୍ତକଂ ପରସ୍ସ, ଏତ୍ତକଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିସ୍ସାମି, ଏତ୍ତକଂ ନିଦହିସ୍ସାମୀ’’ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଲାଭଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ’’ତି। ଛନ୍ଦରାଗୋତି ଏୱଂ ଅକୁସଲୱିତକ୍କେନ ୱିତକ୍କିତେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଦୁବ୍ବଲରାଗୋ ଚ ବଲୱରାଗୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଛନ୍ଦୋତି ହି ଇଧ ଦୁବ୍ବଲରାଗସ୍ସାଧିୱଚନଂ। ଅଜ୍ଝୋସାନନ୍ତି ଅହଂ ମମନ୍ତି ବଲୱସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ। ପରିଗ୍ଗହୋତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ପରିଗ୍ଗହକରଣଂ। ମଚ୍ଛରିୟନ୍ତି ପରେହି ସାଧାରଣଭାୱସ୍ସ ଅସହନତା। ତେନେୱସ୍ସ ପୋରାଣା ଏୱଂ ୱଚନତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଇଦଂ ଅଚ୍ଛରିୟଂ ମୟ୍ହମେୱ ହୋତୁ, ମା ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଚ୍ଛରିୟଂ ହୋତୂତି ପୱତ୍ତତ୍ତା ମଚ୍ଛରିୟନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। ଆରକ୍ଖୋତି ଦ୍ୱାରପିଦହନମଞ୍ଜୁସଗୋପନାଦିୱସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ରକ୍ଖଣଂ। ଅଧିକରୋତୀତି ଅଧିକରଣଂ, କାରଣସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ଆରକ୍ଖାଧିକରଣନ୍ତି ଭାୱନପୁଂସକଂ, ଆରକ୍ଖହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଦଣ୍ଡାଦାନାଦୀସୁ ପରନିସେଧନତ୍ଥଂ ଦଣ୍ଡସ୍ସ ଆଦାନଂ ଦଣ୍ଡାଦାନଂ। ଏକତୋଧାରାଦିନୋ ସତ୍ଥସ୍ସ ଆଦାନଂ ସତ୍ଥାଦାନଂ। କଲହୋତି କାୟକଲହୋପି ୱାଚାକଲହୋପି। ପୁରିମୋ ପୁରିମୋ ୱିରୋଧୋ ୱିଗ୍ଗହୋ। ପଚ୍ଛିମୋ ପଚ୍ଛିମୋ ୱିୱାଦୋ। ତୁୱଂ ତୁୱନ୍ତି ଅଗାରୱୱଚନଂ, ତ୍ୱଂ ତ୍ୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପାଣାତିପାତଅଦିନ୍ନାଦାନକାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରମୁସାୱାଦପିସୁଣୱାଚାଫରୁସୱାଚାସମ୍ଫପ୍ପଲାପଅଭିଜ୍ଝାବ୍ୟାପାଦମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀ ଦସ ଅକୁସଲକମ୍ମପଥା। ଚତ୍ତାରୋ ସସ୍ସତୱାଦା ଚତ୍ତାରୋ ଏକଚ୍ଚସସ୍ସତୱାଦା ଚତ୍ତାରୋ ଅନ୍ତାନନ୍ତିକା ଚତ୍ତାରୋ ଅମରାୱିକ୍ଖେପିକା ଦ୍ୱେ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକା ସୋଳସ ସଞ୍ଞୀୱାଦା ଅଟ୍ଠ ଅସଞ୍ଞୀୱାଦା ଅଟ୍ଠ ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀୱାଦା ସତ୍ତ ଉଚ୍ଛେଦୱାଦା ପଞ୍ଚ ପରମଦିଟ୍ଠଧମ୍ମନିବ୍ବାନୱାଦାତି ଏତାନି ଦ୍ୱାସଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି। ରୂପତଣ୍ହାଦିଛତଣ୍ହାୟେୱ ପଚ୍ଚେକଂ କାମତଣ୍ହାଭୱତଣ୍ହାୱିଭୱତଣ୍ହାୱସେନ ଅଟ୍ଠାରସ ହୋନ୍ତି। ତଥା ହି ରୂପାରମ୍ମଣା ତଣ୍ହା, ରୂପେ ୱା ତଣ୍ହାତି ରୂପତଣ୍ହା, ସା କାମରାଗଭାୱେନ ରୂପଂ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତୀ ପୱତ୍ତମାନା କାମତଣ୍ହା, ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଗତରାଗଭାୱେନ ‘‘ରୂପଂ ନିଚ୍ଚଂ ଧୁୱଂ ସସ୍ସତ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତୀ ପୱତ୍ତମାନା ଭୱତଣ୍ହା, ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିସହଗତରାଗଭାୱେନ ‘‘ରୂପଂ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ୱିନସ୍ସତି ପେଚ୍ଚ ନ ଭୱତୀ’’ତି ଏୱଂ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତୀ ପୱତ୍ତମାନା ୱିଭୱତଣ୍ହାତି ଏୱଂ ତିୱିଧା ହୋତି। ଯଥା ଚ ରୂପତଣ୍ହା, ଏୱଂ ସଦ୍ଦତଣ୍ହାଦୟୋପୀତି ଏତାନି ଅଟ୍ଠାରସ ତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି ହୋନ୍ତି, ତାନି ଅଜ୍ଝତ୍ତରୂପାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠାରସ, ବହିଦ୍ଧାରୂପାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠାରସାତି ଛତ୍ତିଂସ, ଇତି ଅତୀତାନି ଛତ୍ତିଂସ, ଅନାଗତାନି ଛତ୍ତିଂସ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନି ଛତ୍ତିଂସାତି ଅଟ୍ଠସତତଣ୍ହାୱିଚରିତାନି, ଅଟ୍ଠୁତ୍ତରସତତଣ୍ହାୱିଚରିତାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଭେଦ-ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚେକଂ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ। ତସ୍ସାୟଂ ଯୋଜନା ‘‘ଲୋଭପ୍ପଭେଦୋ ଦୋସପ୍ପଭେଦୋ ୟାୱ ଅଟ୍ଠସତତଣ୍ହାୱିଚରିତପ୍ପଭେଦୋ’’ତି। ସବ୍ବଦରଥପରିଳାହକିଲେସସତସହସ୍ସାନୀତି ସବ୍ବାନି ସତ୍ତାନଂ ଦରଥପରିଳାହକରାନି କିଲେସାନଂ ଅନେକାନି ସତସହସ୍ସାନି। ଆରମ୍ମଣାଦିୱିଭାଗତୋ ହି ପୱତ୍ତିଆକାରୱିଭାଗତୋ ଚ ଅନନ୍ତପ୍ପଭେଦା କିଲେସା।

ସଙ୍ଖେପତୋ ୱାତିଆଦୀସୁ ସମ୍ପତି ଆୟତିଞ୍ଚ ସତ୍ତାନଂ ଅନତ୍ଥାୱହତ୍ତା ମାରଣଟ୍ଠେନ ୱିବାଧନଟ୍ଠେନ କିଲେସାୱ ମାରୋତି କିଲେସମାରୋ। ୱଧକଟ୍ଠେନ ଖନ୍ଧାୱ ମାରୋତି ଖନ୍ଧମାରୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱଧକଂ ରୂପଂ, ୱଧକଂ ରୂପନ୍ତି ୟଥାଭୂତଂ ନପ୍ପଜାନାତୀ’’ତିଆଦି। ଜାତିଜରାଦିମହାବ୍ୟସନନିବ୍ବତ୍ତନେନ ଅଭିସଙ୍ଖାରୋୱ ମାରୋ ଅଭିସଙ୍ଖାରମାରୋ। ସଂକିଲେସନିମିତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ଗୁଣମାରଣଟ୍ଠେନ ଦେୱପୁତ୍ତୋୱ ମାରୋତି ଦେୱପୁତ୍ତମାରୋ। ସତ୍ତାନଂ ଜୀୱିତସ୍ସ ଜୀୱିତପରିକ୍ଖାରାନଞ୍ଚ ଜାନିକରଣେନ ମହାବାଧରୂପତ୍ତା ମଚ୍ଚୁ ଏୱ ମାରୋତି ମଚ୍ଚୁମାରୋ। ତତ୍ଥ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନୱସେନ ସବ୍ବସୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣେନ କିଲେସମାରଂ, ସମୁଦୟପ୍ପହାନପରିଞ୍ଞାୱସେନ ଖନ୍ଧମାରଂ, ସହାୟୱେକଲ୍ଲକରଣୱସେନ ସବ୍ବସୋ ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣେନ ଅଭିସଙ୍ଖାରମାରଂ, ବଲୱିଧମନୱିସୟାତିକ୍କମନୱସେନ ଦେୱପୁତ୍ତମଚ୍ଚୁମାରଞ୍ଚ ଅଭଞ୍ଜି, ଭଗ୍ଗେ ଅକାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିସ୍ସୟାନନ୍ତି ଉପଦ୍ଦୱାନଂ।

ସତପୁଞ୍ଞଜଲକ୍ଖଣଧରସ୍ସାତି ଅନେକ ସତ ପୁଞ୍ଞ ନିବ୍ବତ୍ତମହା ପୁରିସଲକ୍ଖଣଧରସ୍ସ। ଏତ୍ଥ ହି ‘‘କେୱଲଂ ସତମତ୍ତେନ ପୁଞ୍ଞକମ୍ମେନ ଏକେକଲକ୍ଖଣଂ ନିବ୍ବତ୍ତ’’ନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ନ ରୋଚୟିଂସୁ ଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟା ‘‘ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଯୋ କୋଚି ବୁଦ୍ଧୋ ଭୱେୟ୍ୟା’’ତି, ଅନନ୍ତାସୁ ପନ ଲୋକଧାତୂସୁ ୟତ୍ତକା ସତ୍ତା, ତେହି ସବ୍ବେହି ପଚ୍ଚେକଂ ସତକ୍ଖତ୍ତୁଂ କତାନି ଦାନାଦୀନି ପୁଞ୍ଞକମ୍ମାନି ୟତ୍ତକାନି, ତତୋ ଏକେକଂ ପୁଞ୍ଞକମ୍ମଂ ମହାସତ୍ତେନ ସତଗୁଣଂ କତଂ ସତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ରୋଚୟିଂସୁ। ତସ୍ମା ଇଧ ସତ-ସଦ୍ଦୋ ବହୁଭାୱପରିୟାୟୋ, ନ ସଙ୍ଖ୍ୟାୱିସେସୱଚନୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ‘‘ସତଗ୍ଘଂ ସତଂ ଦେୱମନୁସ୍ସା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ରୂପକାୟସମ୍ପତ୍ତି ଦୀପିତା ହୋତି ଇତରାସଂ ଫଲସମ୍ପଦାନଂ ମୂଲଭାୱତୋ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଚ। ଦୀପିତା ହୋତୀତି ଇଦଂ ଧମ୍ମକାୟସମ୍ପତ୍ତୀତିଆଦୀସୁପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ପହାନସମ୍ପଦାପୁବ୍ବକତ୍ତା ଞାଣସମ୍ପଦାଦୀନଂ ଧମ୍ମକାୟସମ୍ପତ୍ତି ଦୀପିତା ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଲୋକିୟସରିକ୍ଖକାନଂ ବହୁମତଭାୱୋତି ଏତ୍ଥ ଭାଗ୍ୟୱନ୍ତତାୟ ଲୋକିୟାନଂ ବହୁମତଭାୱୋ, ଭଗ୍ଗଦୋସତାୟ ସରିକ୍ଖକାନଂ ବହୁମତଭାୱୋତି

ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏଵଂ ଇତୋ ପରେସୁପି ଯଥାକ୍କମଂ ଯୋଜନା ଵେଦିତବ୍ବା।

ପୁଞ୍ଞଵନ୍ତଂ ଗହଟ୍ଠା ଖତ୍ତିୟାଦୟୋ ଅଭିଗଚ୍ଛନ୍ତି, ପହୀନଦୋସଂ ଦୋସଵିନୟାୟ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀତି ପବ୍ବଜିତା ତାପସପରିବ୍ବାଜକାଦୟୋ ଅଭିଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଗହଟ୍ଠପବ୍ବଜିତେହି ଅଭିଗମନୀୟତା’’ତି। ଅଭିଗତାନଞ୍ଚ ତେସଂ କାୟଚିତ୍ତଦୁକ୍ଖାପନୟନେ ପଟିବଲଭାଵୋ ଆମିସଦାନଧମ୍ମଦାନେହି ଉପକାରସବ୍ଭାଵତୋ ରୂପକାୟଂ ତସ୍ସ ପସାଦଚକ୍ଖୁନା, ଧମ୍ମକାୟଂ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ଦିସ୍ଵା ଦୁକ୍ଖଦ୍ଵୟସ୍ସ ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଭାଗ୍ୟଵନ୍ତତାୟ ଉପଗତାନଂ ଆମିସଦାନଂ ଦେତି, ଭଗ୍ଗଦୋସତାୟ ଧମ୍ମଦାନଂ ଦେତୀତି ଆହ ‘‘ଆମିସଦାନଧମ୍ମଦାନେହି ଉପକାରିତା’’ତି। ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରସୁଖେହି ଚ ସଂଯୋଜନସମତ୍ଥତା ଦୀପିତା ହୋତୀତି ‘‘ପୁବ୍ବେ ଆମିସଦାନଧମ୍ମଦାନେହି ମୟା ଅୟଂ ଲୋକଗ୍ଗଭାଵୋ ଅଧିଗତୋ, ତସ୍ମା ତୁମ୍ହେହିପି ଏଵମେଵ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଏଵଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିୟଂ ନିୟୋଜନେନ ଅଭିଗତାନଂ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରସୁଖେହି ସଂଯୋଜନସମତ୍ଥତା ଚ ଦୀପିତା ହୋତି।

ସକଚିତ୍ତେ ଇସ୍ସରିୟଂ ନାମ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵସୀଭାଵାପାଦନଂଯେଵ, ପଟିକୂଲାଦୀସୁ ଅପ୍ପଟିକୂଲସଞ୍ଞିତାଦିଵିହାରସିଦ୍ଧି, ଅଧିଟ୍ଠାନିଦ୍ଧିଆଦିକୋ ଇଦ୍ଧିଵିଧୋପି ଚିତ୍ତିସ୍ସରିୟମେଵ ଚିତ୍ତଭାଵନାୟ ଵସୀଭାଵପ୍ପତ୍ତିୟା ଇଜ୍ଝନତୋ। ଅଣିମାଲଘିମାଦିକନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ମହିମା ପତ୍ତି ପାକମ୍ମଂ ଈସିତା ଵସିତା ଯତ୍ଥକାମାଵସାୟିତାତି ଇମେ ଛପି ସଙ୍ଗହିତା। ତତ୍ଥ କାୟସ୍ସ ଅଣୁଭାଵକରଣଂ ଅଣିମା। ଆକାସେ ପଦସା ଗମନାଦୀନଂ ଅରହଭାଵେନ ଲହୁଭାଵୋ ଲଘିମା। ମହତ୍ତଂ ମହିମା କାୟସ୍ସ ମହନ୍ତତାପାଦନଂ। ଇଟ୍ଠଦେସସ୍ସ ପାପୁଣନଂ ପତ୍ତି। ଅଧିଟ୍ଠାନାଦିଵସେନ ଇଚ୍ଛିତନିପ୍ଫାଦନଂ ପାକମ୍ମଂ। ସୟଂଵସିତା ଇସ୍ସରଭାଵୋ ଈସିତା। ଇଦ୍ଧିଵିଧେ ଵସୀଭାଵୋ ଵସିତା। ଆକାସେନ ଵା ଗଚ୍ଛତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଵା କିଞ୍ଚି କରୋତୋ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଵୋସାନପ୍ପତ୍ତି ଯତ୍ଥକାମାଵସାୟିତା। ‘‘କୁମାରକରୂପାଦିଦସ୍ସନ’’ନ୍ତିପି ଵଦନ୍ତି। ଏଵମିଦଂ ଅଟ୍ଠଵିଧଂ ଲୋକିୟସମ୍ମତଂ ଇସ୍ସରିୟଂ। ତଂ ପନ ଭଗଵତୋ ଇଦ୍ଧିଵିଧନ୍ତୋଗଧଂ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଞ୍ଚାତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବାକାରପରିପୂରଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି। ତଥା ଲୋକୁତ୍ତରୋ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏଵଂ ଯସାଦୀସୁପି ଅତ୍ଥି-ସଦ୍ଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

କେସଞ୍ଚି ଯସୋ ପଦେସଵୁତ୍ତି ଅୟଥାଭୂତଗୁଣସନ୍ନିସ୍ସୟତ୍ତା ଅପରିସୁଦ୍ଧୋ ଚ ହୋତି, ନ ଏଵଂ ତଥାଗତସ୍ସାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଲୋକତ୍ତୟବ୍ୟାପକୋ’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଇଧ ଅଧିଗତସବ୍ଭୂତଗୁଣାନଂ ଆରୁପ୍ପେ ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ‘‘ଇତିପି ସୋ ଭଗଵା’’ତିଆଦିନା ଭଗଵତୋ ଯସୋ ପାକଟୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଲୋକତ୍ତୟବ୍ୟାପକୋ’’ତି। ଯଥାଭୁଚ୍ଚଗୁଣାଧିଗତୋତି ଯଥାଭୂତଗୁଣେହି ଅଧିଗତୋ। ଅତିଵିୟ ପରିସୁଦ୍ଧୋତି ଯଥାଭୂତଗୁଣାଧିଗତତ୍ତା ଏଵ ଅଚ୍ଚନ୍ତପରିସୁଦ୍ଧୋ। ସବ୍ବାକାରପରିପୂରାତି ଅନଵସେସଲକ୍ଖଣାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନାଦିସମ୍ପତ୍ତିୟା ସବ୍ବାକାରେହି ପରିପୁଣ୍ଣା। ସବ୍ବଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗସିରୀତି ସବ୍ବେସଂ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନଂ ସୋଭା। ଯଂ ଯଂ ଏତେନ ଇଚ୍ଛିତଂ ପତ୍ଥିତନ୍ତି ‘‘ତିଣ୍ଣୋ ତାରେୟ୍ୟ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯଂ ଯଂ ଏତେନ ଲୋକନାଥେନ ମନୋଵଚୀପଣିଧାନଵସେନ ଇଚ୍ଛିତଂ କାୟପଣିଧାନଵସେନ ପତ୍ଥିତଂ। ତଥେଵାତି ପଣିଧାନାନୁରୂପମେଵ। ସମ୍ମାଵାୟାମସଙ୍ଖାତୋ ପୟତ୍ତୋତି ଵୀରିୟପାରମିଭାଵପ୍ପତ୍ତୋ ଅରିୟମଗ୍ଗପରିୟାପନ୍ନୋ ଚ ସମ୍ମାଵାୟାମସଙ୍ଖାତୋ ଉସ୍ସାହୋ।

କୁସଲାଦୀହି ଭେଦେହୀତି ସବ୍ବତ୍ତିକଦୁକପଦସଙ୍ଗହିତେହି କୁସଲାଦିପ୍ପଭେଦେହି। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦୀହୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ନ କେଵଲଂ ଵିଭଙ୍ଗପାଠଇୟଂ ଆଗତା ସତିପଟ୍ଠାନାଦୟୋଵ ସଙ୍ଗହିତା, ଅଥ ଖୋ ସଙ୍ଗହାଦୟୋ ସମୟଵିମୁତ୍ତାଦୟୋ ଠପନାଦୟୋ ତିକପଟ୍ଠାନାଦୟୋ ଚ ସଙ୍ଗହିତାତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ପୀଠଅନସଙ୍ଖତସନ୍ତାପଵିପରିଣାମଟ୍ଠେନ ଵା ଦୁକ୍ଖମରିୟସଚ୍ଚନ୍ତିଆଦୀସୁ ପୀଠଅନଟ୍ଠୋ ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ସତ୍ତସ୍ସ ହିଂସନଂ ଅଵିପ୍ଫାରିକତାକରଣଂ। ସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ ସମେଚ୍ଚ ସଙ୍ଗମ୍ମ ସମ୍ଭୂୟ ପଚ୍ଚୟେହି କତଭାଵୋ। ସନ୍ତାପଟ୍ଠୋ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତାଦୀହି ସନ୍ତାପନଂ ପରିଦହନଂ। ଵିପରିଣାମଟ୍ଠୋ ଜରାୟ ମରଣେନ ଚାତି ଦ୍ଵିଧା ଵିପରିଣାମେତବ୍ବତା। ସମୁଦୟସ୍ସ ଆୟୂହନଟ୍ଠୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନଵସେନ ସମ୍ପିଣ୍ଡନଂ। ନିଦାନଟ୍ଠୋ ‘‘ଇଦଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ନିଦସ୍ସେନ୍ତସ୍ସ ଵିୟ ସମୁଟ୍ଠାପନଂ। ସଂଯୋଗଟ୍ଠୋ ସଂସାରଦୁକ୍ଖେନ ସଂଯୋଜନଂ। ପଲିବୋଧଟ୍ଠୋ ମଗ୍ଗାଧିଗମସ୍ସ ନିଵାରଣଂ। ନିରୋଧସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଟ୍ଠୋ ସବ୍ବୂପଧୀନଂ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗସଭାଵତ୍ତା ତତୋ ଵିନିସ୍ସଟତା, ତଂନିସ୍ସରଣନିମିତ୍ତତା ଵା। ଵିଵେକଟ୍ଠୋ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରଵିସଂଯୁତ୍ତତା। ଅସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ କେନଚିପି ପଚ୍ଚୟେନ ଅନଭିସଙ୍ଖତତା। ଅମତଟ୍ଠୋ ନିଚ୍ଚସଭାଵତ୍ତା ମରଣାଭାଵୋ, ସତ୍ତାନଂ ମରଣାଭାଵହେତୁତା ଵା। ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠୋ ଵଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ନିକ୍ଖମନଟ୍ଠୋ। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସମ୍ପାପକଭାଵୋ। ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖୁମସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ସଚ୍ଛିକରଣଂ। ଆଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠୋ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନେ ସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଆଧିପଚ୍ଚକରଣଂ, ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭାଵୋ ଵା ଵିସେସତୋ ମଗ୍ଗାଧିପତିଵଚନତୋ । ସତିପି ହି ଝାନାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭାଵେ ‘‘ଝାନାଧିପତିନୋ ଧମ୍ମା’’ତି ଏଵମାଦିଂ ଅଵତ୍ଵା ‘‘ମଗ୍ଗାଧିପତିନୋ ଧମ୍ମା’’ଇଚ୍ଚେଵ ଵୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଵିଞ୍ଞାୟତି ‘‘ଅତ୍ଥି ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭାଵେ ଵିସେସୋ’’ତି। ଏତେୟେଵ ଚ ପୀଠଅନାଦୟୋ ସୋଠଅସାକାରାତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମଅରିୟଵିହାରେତିଆଦୀସୁ କସିଣାଦିଆରମ୍ମଣାନି ରୂପାଵଚରଜ୍ଝାନାନି ଦିବ୍ବଵିହାରୋ। ମେତ୍ତାଦିଜ୍ଝାନାନି ବ୍ରହ୍ମଵିହାରୋ। ଫଲସମାପତ୍ତି

ଅରିୟୱିହାରୋ। କାମେହି ୱିୱେକଟ୍ଠକାୟତାୱସେନ ଏକୀଭାୱୋ କାୟୱିୱେକୋ। ପଠମଜ୍ଝାନାଦିନା ନୀୱରଣାଦୀହି ୱିୱିତ୍ତଚିତ୍ତତା ଚିତ୍ତୱିୱେକୋ। ଉପଧିୱିୱେକୋ ନିବ୍ବାନଂ। ଉପଧୀତି ଚେତ୍ଥ ଚତ୍ତାରୋ ଉପଧୀ କାମୁପଧି ଖନ୍ଧୁପଧି କିଲେସୁପଧି ଅଭିସଙ୍ଖାରୁପଧୀତି। କାମାପି ହି ''ୟଂ ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସଂ, ଅୟଂ କାମାନଂ ଅସ୍ସାଦୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୬୬) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସୁଖସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଉପଧୀୟତି ଏତ୍ଥ ସୁଖନ୍ତି ଇମିନା ୱଚନତ୍ଥେନ ''ଉପଧୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଖନ୍ଧାପି ଖନ୍ଧମୂଲକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ, କିଲେସାପି ଅପାୟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ, ଅଭିସଙ୍ଖାରାପି ଭୱଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତନୟେନ ''ଉପଧୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଇମେହି ପନ ଚତୂହି ଉପଧୀହି ୱିୱିତ୍ତତାୟ ନିବ୍ବାନଂ ''ଉପଧିୱିୱେକୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ସୁଞ୍ଞତାକାରେନ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଅରିୟମଗ୍ଗୋ ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖୋ। ସୋ ହି ସୁଞ୍ଞତାୟ ଧାତୁୟା ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ସୁଞ୍ଞତୋ, କିଲେସେହି ଚ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୋକ୍ଖୋ। ଏତେନେୱ ନୟେନ ଅପ୍ପଣିହିତାକାରେନ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖୋ। ଅନିମିତ୍ତାକାରେନ ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋ। ଅଥ ୱା ସୁଞ୍ଞତାନୁପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତାୟ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୟ ୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧୋ ଅରିୟମଗ୍ଗୋ ଆଗମନୱସେନ ''ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଥା ଅପ୍ପଣିହିତାନୁପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତାୟ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୟ ୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧୋ ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖୋ। ଅନିମିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତାୟ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୟ ୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧୋ ''ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋ''ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଅନିଚ୍ଚତୋ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ଅଧିମୋକ୍ଖବହୁଲୋ ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖଂ ପଟିଲଭତି, ଦୁକ୍ଖତୋ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ପସ୍ସଦ୍ଧିବହୁଲୋ ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖଂ ପଟିଲଭତି, ଅନତ୍ତତୋ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ୱେଦବହୁଲୋ ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖଂ ପଟିଲଭତୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୨୩)।

ଅଞ୍ଞେତି ଲୋକିୟଅଭିଞ୍ଞାଦିକେ।

କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରୱସେନ ଭୱେସୁ ପରିବ୍ଭମନଂ, ତଞ୍ଚ ତଣ୍ହାପଧାନନ୍ତି ଆହ ''ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତଂ ଗମନ''ନ୍ତି। ୱନ୍ତନ୍ତି ଅରିୟମଗ୍ଗମୁଖେନ ଉଗ୍ଗିରିତଂ ପୁନ ଅପଚ୍ଚାଗମନୱସେନ ଛଡ୍ଡିତଂ। ଭଗୱାତି ୱୁଚ୍ଚତି ନିରୁତ୍ତିନୟେନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୟଥା ଲୋକେ''ତିଆଦି। ୟଥା ଲୋକେ ନିରୁତ୍ତିନୟେନ ଏକେକପଦତୋ ଏକେକମକ୍ଖରଂ ଗହେତ୍ୱା ''ମେଖଲା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମିଧାପୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ମେହନସ୍ସାତି ଗୁୟ୍ହପ୍ପଦେସସ୍ସ। ଖସ୍ସାତି ଓକାସସ୍ସ।

ଅପରୋ ନୟୋ (ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନୱଣ୍ଣନା) – ଭାଗୱାତି ଭଗୱା। ଭତୱାତି ଭଗୱା। ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା। ଭଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା। ଭତ୍ତୱାତି ଭଗୱା। ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା। ଭାଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା।

ଭାଗୱା ଭତୱା ଭାଗେ, ଭଗେ ଚ ୱନି ଭତ୍ତୱା;

ଭଗେ ୱମି ତଥା ଭାଗେ, ୱମୀତି ଭଗୱା ଜିନୋ।

ତତ୍ଥ କଥଂ ଭାଗୱାତି ଭଗୱା? ୟେ ତେ ସୀଲାଦୟୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ଗୁଣକୋଟ୍ଠାସା, ତେ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ନିରତିସୟା ତଥାଗତସ୍ସ ଅତ୍ଥି ଉପଲବ୍ଭନ୍ତି। ତଥା ହିସ୍ସ ସୀଲଂ ସମାଧି ପଞ୍ଞା ୱିମୁତ୍ତି ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନଂ, ହିରୀ ଓତ୍ତପ୍ପଂ, ସଦ୍ଧା ୱୀରିୟଂ, ସତି ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି, ସମଥୋ ୱିପସ୍ସନା, ତୀଣି କୁସଲମୂଲାନି, ତୀଣି ସୁଚରିତାନି, ତୟୋ ସମ୍ମାୱିତକ୍କା, ତିସ୍ସୋ ଅନୱଜ୍ଜସଞ୍ଞା, ତିସ୍ସୋ ଧାତୁୟୋ, ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା, ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା, ଚତ୍ତାରୋ ଅରିୟମଗ୍ଗା, ଚତ୍ତାରି ଅରିୟଫଲାନି, ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା, ଚତୁୟୋନିପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣାନି, ଚତ୍ତାରୋ ଅରିୟୱଂସା, ଚତ୍ତାରି ୱେସାରଜ୍ଜଞାଣାନି, ପଞ୍ଚ ପଧାନିୟଙ୍ଗାନି, ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ସମ୍ମାସମାଧି, ପଞ୍ଚଞାଣିକୋ ସମ୍ମାସମାଧି, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନି, ପଞ୍ଚ ବଲାନି, ପଞ୍ଚ ନିସ୍ସାରଣୀୟା ଧାତୁୟୋ, ପଞ୍ଚ ୱିମୁତ୍ତାୟତନଞାଣାନି, ପଞ୍ଚ ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀୟା ସଞ୍ଞା, ଛ ଅନୁସ୍ସତିଟ୍ଠାନାନି, ଛ ଗାରୱା, ଛ ନିସ୍ସାରଣୀୟା ଧାତୁୟୋ, ଛ ସତତୱିହାରା, ଛ ଅନୁତ୍ତରିୟାନି, ଛନିବ୍ବେଧଭାଗିୟା ସଞ୍ଞା, ଛ ଅଭିଞ୍ଞା, ଛ ଅସାଧାରଣଞାଣାନି, ସତ୍ତ ଅପରିହାନୀୟା ଧମ୍ମା, ସତ୍ତ ଅରିୟଧନାନି, ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନି, ସତ୍ତ ସପ୍ପୁରିସଧମ୍ମା, ସତ୍ତ ନିଜ୍ଜରୱତ୍ଥୂନି, ସତ୍ତ ସଞ୍ଞା, ସତ୍ତଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟପୁଗ୍ଗଲଦେସନା, ସତ୍ତଖୀଣାସୱବଲଦେସନା, ଅଟ୍ଠପଞ୍ଞାପଟିଲାଭହେତୁଦେସନା, ଅଟ୍ଠ ସମ୍ମତ୍ତାନି, ଅଟ୍ଠଲୋକଧମ୍ମାତିକ୍କମୋ, ଅଟ୍ଠ ଆରମ୍ଭୱତ୍ଥୂନି, ଅଟ୍ଠଅକ୍ଖଣଦେସନା, ଅଟ୍ଠ ମହାପୁରିସୱିତକ୍କା, ଅଟ୍ଠଅଭିଭାୟତନଦେସନା, ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖା, ନୱ ୟୋନିସୋମନସିକାରମୂଲକା ଧମ୍ମା, ନୱ ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିୟଙ୍ଗାନି, ନୱସତ୍ତାୱାସଦେସନା, ନୱ ଆଘାତପ୍ପଟିୱିନୟା, ନୱ ସଞ୍ଞା, ନୱ ନାନତ୍ତା, ନୱ ଅନୁପୁବ୍ବୱିହାରା, ଦସ ନାଥକରଣା ଧମ୍ମା, ଦସ କସିଣାୟତନାନି, ଦସ କୁସଲକମ୍ମପଥା, ଦସ ସମ୍ମତ୍ତାନି, ଦସ ଅରିୟୱାସା, ଦସ ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମା, ଦସ ତଥାଗତବଲାନି, ଏକାଦସ ମେତ୍ତାନିସଂସା, ଦ୍ୱାଦସ ଧମ୍ମଚକ୍କାକାରା, ତେରସ ଧୁତଗୁଣା,

ଚୁଦ୍ଦସ ବୁଦ୍ଧଞାଣାନି, ପଞ୍ଚଦସ ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀଯା ଧମ୍ମା, ସୋଳସୱିଧା ଆନାପାନସ୍ସତି, ସୋଳସ ଅପରନ୍ତପନୀଯା ଧମ୍ମା, ଅଟ୍ଠାରସ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମା, ଏକୂନୱୀସତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନି, ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ଞାଣୱତ୍ଥୂନି, ପଞ୍ଞାସ ଉଦଯବ୍ବଯଞାଣାନି, ପରୋପଣ୍ଣାସ କୁସଲଧମ୍ମା, ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣୱତ୍ଥୂନି, ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସମାପତ୍ତିସଞ୍ଚାରିମହାୱଜିରଞାଣଂ, ଅନନ୍ତନଯସମନ୍ତପଟ୍ଠାନପୱିଚଯପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଦେସନାଞାଣାନି, ତଥା ଅନନ୍ତାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅନନ୍ତାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଆସଯାଦିୱିଭାୱନଞାଣାନି ଚାତି ଏୱମାଦଯୋ ଅନନ୍ତାପରିମାଣଭେଦା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ନିରତିସଯା ଗୁଣଭାଗା ଗୁଣକୋଟ୍ଠାସା ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି ଉପଲବ୍ଭନ୍ତି, ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଭାଗା ଗୁଣଭାଗା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଭାଗୱାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଆକାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ କତ୍ୱା ''ଭଗୱା''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଂ ତାୱ ଭାଗୱାତି ଭଗୱା।

ଯସ୍ମା ସୀଲାଦଯୋ ସବ୍ବେ, ଗୁଣଭାଗା ଅସେସତୋ;

ୱିଜ୍ଜନ୍ତି ସୁଗତେ ତସ୍ମା, ଭଗୱାତି ପୱୁଚ୍ଚତି।

କଥଂ ଭତୱାତି ଭଗୱା? ଯେ ତେ ସବ୍ବଲୋକହିତାଯ ଉସ୍ସୁକ୍କମାପନ୍ନେହି ମନୁସ୍ସତ୍ତାଦିକେ ଅଟ୍ଠ ଧମ୍ମେ ସମୋଧାନେତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା କତମହାଭିନୀହାରେହି ମହାବୋଧିସତ୍ତେହି ପରିପୂରେତବ୍ବା ଦାନପାରମୀ ସୀଲନେକ୍ଖମ୍ମପଞ୍ଞାୱୀରିଯଖନ୍ତିସଚ୍ଚଅଧିଟ୍ଠାନମେତ୍ତାଉପେକ୍ଖାପାରମୀତି ଦସ ପାରମିଯୋ ଦସ ଉପପାରମିଯୋ ଦସ ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋତି ସମତିଂସ ପାରମିଯୋ, ଦାନାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂନି, ଚତ୍ତାରି ଅଧିଟ୍ଠାନାନି, ଅତ୍ତପରିଚ୍ଚାଗୋ ନଯନଧନରଜ୍ଜପୁତ୍ତଦାରପରିଚ୍ଚାଗୋତି ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗା, ପୁବ୍ବଯୋଗୋ, ପୁବ୍ବଚରିଯା, ଧମ୍ମକ୍ଖାନଂ, ଞାତତ୍ଥଚରିଯା, ଲୋକତ୍ଥଚରିଯା, ବୁଦ୍ଧତ୍ଥଚରିଯାତି ଏୱମାଦଯୋ ସଙ୍ଖେପତୋ ୱା ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରଞାଣସମ୍ଭାରା ବୁଦ୍ଧକରା ଧମ୍ମା, ତେ ମହାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାଯ କପ୍ପାନଂ ସତସହସ୍ସାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟାନି ଯଥା ହାନଭାଗିଯା ସଂକିଲେସଭାଗିଯା ଠିତିଭାଗିଯା ୱା ନ ହୋନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ଉତ୍ତରୁତ୍ତରି ୱିସେସଭାଗିଯାୱ ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ନିରନ୍ତରଂ ଅନୱସେସତୋ ଭତା ସମ୍ଭତା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଭତୱାତି ଭଗୱା ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ତ-କାରସ୍ସ ଗ-କାରଂ କତ୍ୱା। ଅଥ ୱା ଭତୱାତି ତେଯେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତେ ବୁଦ୍ଧକରେ ଧମ୍ମେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଭରି ସମ୍ଭରି, ପରିପୂରେସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱମ୍ପି ଭତୱାତି ଭଗୱା।

ଯସ୍ମା ସମ୍ବୋଧିଯା ସବ୍ବେ, ଦାନପାରମିଆଦିକେ;

ସମ୍ଭାରେ ଭତୱା ନାଥୋ, ତସ୍ମାପି ଭଗୱା ମତୋ।

କଥଂ ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା? ଯେ ତେ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖା ଦେୱସିକଂ ୱଳଞ୍ଜନକସମାପତ୍ତିଭାଗା, ତେ ଅନୱସେସତୋ ଲୋକହିତତ୍ଥଂ ଅତ୍ତନୋ ଚ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥଂ ନିଚ୍ଚକପ୍ପଂ ୱନି ଭଜି ସେୱି ବହୁଲମକାସୀତି ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା। ଅଥ ୱା ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟଧମ୍ମେସୁ କୁସଲାଦୀସୁ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଚ ଯେ ତେ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟାଦିୱସେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ୱା ଚତୁବ୍ବିଧା ଅଭିସମଯଭାଗା, ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ''ଚକ୍ଖୁ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ, ସୋତଂ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ...ପେ... ଜରାମରଣଂ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୨୧) ଅନେକେ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଭାଗା, ''ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ପହାତବ୍ବୋ...ପେ... ଜରାମରଣସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ପହାତବ୍ବୋ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ପହାତବ୍ବଭାଗା, ''ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ନିରୋଧୋ...ପେ... ଜରାମରଣସ୍ସ ନିରୋଧୋ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବୋ''ତିଆଦିନା ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାଗା, ''ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା''ତିଆଦିନା ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା''ତିଆଦିନା ଚ ଅନେକଭେଦା ଭାୱେତବ୍ବଭାଗା ଚ ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା, ତେ ସବ୍ବେ ୱନି ଭଜି ଯଥାରହଂ ଗୋଚରଭାୱନାସେୱନାନଂ ୱସେନ ସେୱି। ଏୱମ୍ପି ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା। ଅଥ ୱା ଯେ ଇମେ ସୀଲାଦଯୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ସାୱକେହି ସାଧାରଣା ଗୁଣକୋଟ୍ଠାସା ଗୁଣଭାଗା, କିନ୍ତି ନୁ ଖୋ ତେ ୱିନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ପତିଟ୍ଠପେୟ୍ୟନ୍ତି ମହାକରୁଣାଯ ୱନି ଅଭିପତ୍ଥଯି, ସା ଚସ୍ସ ଅଭିପତ୍ଥନା ଯଥାଧିପ୍ପେତଫଲାୱହା ଅହୋସି। ଏୱମ୍ପି ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା।

ଯସ୍ମା ଞେୟ୍ୟସମାପତ୍ତି-ଗୁଣଭାଗେ ତଥାଗତୋ;

ଭଜି ପତ୍ଥଯି ସତ୍ତାନଂ, ହିତାଯ ଭଗୱା ତତୋ।

କଥଂ ଭଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା? ସମାସତୋ ତାୱ କତପୁଞ୍ଞେହି ପଯୋଗସମ୍ପନ୍ନେହି ଯଥାୱିଭୱଂ ଭଜୀଯନ୍ତୀତି ଭଗା, ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସମ୍ପତ୍ତିଯୋ। ତତ୍ଥ ଲୋକିଯେ ତାୱ ତଥାଗତୋ ସମ୍ବୋଧିତୋ ପୁବ୍ବେ ବୋଧିସତ୍ତଭୂତୋ ପରମୁକ୍କଂସଗତେ ୱନି ଭଜି ସେୱି, ଯତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାଯ ନିରୱସେସତୋ ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମେ ସମନ୍ନାନେନ୍ତୋ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେ ପରିପାଚେସି। ବୁଦ୍ଧଭୂତୋ ପନ ତେ ନିରୱଜ୍ଜସୁଖୂପସଂହିତେ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେ ଲୋକୁତ୍ତରେପି ୱନି ଭଜି ସେୱି। ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ପଦେସରଜ୍ଜିସ୍ସରିଯଚକ୍କୱତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିଦେୱରଜ୍ଜସମ୍ପତ୍ତିଆଦିୱସେନ ଝାନୱିମୋକ୍ଖସମାଧିସମାପତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନମଗ୍ଗଭାୱନାଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯାଦିଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୱସେନ ଚ ଅନେକୱିହିତେ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେ ଭଗେ

ୱନି ଭଜି ସେୱି। ଏୱଂ ଭଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା।

ଯା ତା ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ଲୋକେ, ଯା ଚ ଲୋକୁତ୍ତରା ପୁଥୁ;

ସବ୍ବା ତା ଭଜି ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମାପି ଭଗୱା ମତୋ।

କଥଂ ଭତ୍ତୱାତି ଭଗୱା? ଭତ୍ତା ଦଳ୍ହଭତ୍ତିକା ଅସ୍ସ ବହୂ ଅତ୍ଥୀତି ଭତ୍ତୱା। ତଥାଗତୋ ହି ମହାକରୁଣାସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦିଅପରିମିତନିରୁପମପ୍ପଭାୱଗୁଣୱିସେସସମଙ୍ଗୀଭାୱତୋ ସବ୍ବସତ୍ତାଉତ୍ତମୋ, ସବ୍ବାନତ୍ଥପରିହାରପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ନିରୱସେସହିତସୁଖୱିଧାନତପ୍ପରାଯ ନିରତିସଯାଯ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତୁପକାରିତାଯ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ ମହାପୁରିସଲକ୍ଖଣାସୀତି ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନ ବ୍ୟାମପ୍ପଭାଦି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣୱିସେସପଟିମଣ୍ଡିତରୂପକାଯତାଯ ଯଥାଭୁଚ୍ଚଗୁଣାଧିଗତେନ ''ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା''ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତେନ ଲୋକତ୍ତଯବ୍ୟାପିନା ସୁୱିପୁଲେନ ସୁୱିସୁଦ୍ଧେନ ଚ ଥୁତିଘୋସେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଉକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତାସୁ ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାସନ୍ତୁଟ୍ଠିତାଆଦୀସୁ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱତୋ ଦସବଲଚତୁୱେସାରଜ୍ଜାଦିନିରତିସଯଗୁଣୱିସେସସମଙ୍ଗୀଭାୱତୋ ଚ ରୂପପ୍ପମାଣୋ ରୂପପ୍ପସନ୍ନୋ, ଘୋସପ୍ପମାଣୋ ଘୋସପ୍ପସନ୍ନୋ, ଲୂଖପ୍ପମାଣୋ ଲୂଖପ୍ପସନ୍ନୋ, ଧମ୍ମପ୍ପମାଣୋ ଧମ୍ମପ୍ପସନ୍ନୋତି ଏୱଂ ଚତୁପ୍ପମାଣିକେ ଲୋକସନ୍ନିୱାସେ ସବ୍ବଥାପି ପସାଦାୱହଭାୱେନ ସମନ୍ତପାସାଦିକତ୍ତା ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ସଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଆଦରବହୁମାନଗାରୱାଯତନତାଯ ପରମପେମସମ୍ଭତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ଯେ ଚସ୍ସ ଓୱାଦେ ପତିଟ୍ଠିତା ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦେନ ସମନ୍ନାଗତା ହୋନ୍ତି, କେନଚି ଅସଂହାରିଯା ତେସଂ ସମଣେନ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ୱା ଦେୱେନ ୱା ମାରେନ ୱା ବ୍ରହ୍ମୁନା ୱାତି। ତଥା ହି ତେ ଅତ୍ତନୋ ଜୀୱିତପରିଚ୍ଚାଗେପି ତତ୍ଥ ପସାଦଂ ନ ପରିଚ୍ଚଜନ୍ତି ତସ୍ସ ୱା ଆଣଂ ଦଳ୍ହଭତ୍ତିଭାୱତୋ। ତେନେୱାହ –

''ଯୋ ୱେ କତଞ୍ଞୂ କତୱେଦି ଧୀରୋ,

କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ ଦଳ୍ହଭତ୍ତି ଚ ହୋତୀ''ତି। (ଜା। ୨।୧୭।୭୮);

''ସେଯ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ଠିତଧମ୍ମୋ ୱେଲଂ ନାତିୱତ୍ତତି, ଏୱମେୱ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯଂ ମଯା ସାୱକାନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞତ୍ତଂ, ତଂ ମମ ସାୱକା ଜୀୱିତହେତୁପି ନାତିକ୍କମନ୍ତୀ''ତି (ଉଦା। ୪୫; ଚୂଳୱ। ୩୮୫) ଚ।

ଏୱଂ ଭତ୍ତୱାତି ଭଗୱା ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ଏକସ୍ସ ତ-କାରସ୍ସ ଲୋପଂ କତ୍ୱା ଇତରସ୍ସ ତ-କାରସ୍ସ ଗ-କାରଂ କତ୍ୱା।

ଗୁଣାତିସଯଯୁତ୍ତସ୍ସ, ଯସ୍ମା ଲୋକହିତେସିନୋ;

ସମ୍ଭତ୍ତା ବହୱୋ ସତ୍ଥୁ, ଭଗୱା ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି।

କଥଂ ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା? ଯସ୍ମା ତଥାଗତୋ ବୋଧିସତ୍ତଭୂତୋପି ପୁରିମାସୁ ଜାତୀସୁ ପାରମିଯୋ ପୂରେନ୍ତୋ ଭଗସଙ୍ଖାତଂ ସିରିଂ ଇସ୍ସରିଯଂ ଯସଞ୍ଚ ୱମି ଉଗ୍ଗିରି, ଖେଳପିଣ୍ଡଂ ୱିଯ ଅନପେକ୍ଖୋ ଛଡ୍ଡଯି। ତଥା ହିସ୍ସ ସୋମନସ୍ସକୁମାରକାଲେ(ଜା। ୧।୧୫।୨୧୧ ଆଦଯୋ) ହତ୍ଥିପାଲକୁମାରକାଲେ (ଜା। ୧।୧୫।୩୩୭ ଆଦଯୋ) ଅଯୋଘରପଣ୍ଡିତକାଲେ(ଜା। ୧।୧୫।୩୬୩ ଆଦଯୋ) ମୂଗପକ୍ଖପଣ୍ଡିତକାଲେ (ଜା। ୨। ୨୨।୧ ଆଦଯୋ) ଚୂଳସୁତସୋମକାଲେତି (ଜା। ୨।୧୭।୧୯୫ ଆଦଯୋ) ଏୱମାଦୀସୁ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମୀପୂରଣୱସେନ ଦେୱରଜ୍ଜସଦିସାଯ ରଜ୍ଜସିରିଯା ପରିଚ୍ଚତ୍ତଭାୱାନଂ ପମାଣଂ ନତ୍ଥି, ଚରିମତ୍ତଭାୱେପି ହତ୍ଥଗତଂ ଚକ୍କୱତ୍ତିସିରିଂ ଦେୱଲୋକାଧିପଚ୍ଚସଅସଂ ଚତୁଦୀପିସ୍ସରିଯଂ ଚକ୍କୱତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିସନ୍ନିସ୍ସଯଂ ସତ୍ତରତନସମୁଜ୍ଜଲଂ ଯସଞ୍ଚ ତିଣାଯପି ଅମଞ୍ଞମାନୋ ନିରପେକ୍ଖୋ ପହାଯ ଅଭିନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମା ଇମେ ସିରିଆଦିକେ ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା। ଅଥ ୱା ଭାନି ନାମ ନକ୍ଖତ୍ତାନି, ତେହି ସମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଭଗା, ସିନେରୁଯୁଗନ୍ଧରଉତ୍ତରକୁରୁହିମୱନ୍ତାଦିଭାଜନଲୋକୱିସେସସନ୍ନିସ୍ସଯା ସୋଭା କପ୍ପଟ୍ଠାଯିଭାୱତୋ, ତେପି ଭଗୱା ୱମି ତଂନିୱାସିସତ୍ତାୱାସସମତିକ୍କମନତୋ ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନ ପଜହୀତି। ଏୱମ୍ପି ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା।

ଚକ୍କୱତ୍ତିସିରିଂ ଯସ୍ମା, ଯସଂ ଇସ୍ସରିଯଂ ସୁଖଂ;

ପହାସି ଲୋକଚିତ୍ତଞ୍ଚ, ସୁଗତୋ ଭଗୱା ତତୋ।

କଥଂ ଭାଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା? ଭାଗା ନାମ ସଭାଗଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସା, ତେ ଖନ୍ଧାଯତନଧାତାଦିୱସେନ, ତତ୍ଥାପି ରୂପୱେଦନାଦିୱସେନ ଅତୀତାଦିୱସେନ ଚ ଅନେକୱିଧା, ତେ ଚ ଭଗୱା ସବ୍ବଂ ପପଞ୍ଚଂ ସବ୍ବଂ ଯୋଗଂ ସବ୍ବଂ ଗନ୍ଥଂ ସବ୍ବଂ ସଂଯୋଜନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅମତଧାତୁଂ ସମଧିଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ୱମି ଉଗ୍ଗିରି, ଅନପେକ୍ଖୋ ଛଡ୍ଡଯି ନ ପଚ୍ଚାଗମି। ତଥା ହେସ ସବ୍ବତ୍ଥକମେୱ ପଥୱିଂ ଆପଂ ତେଜଂ ୱାଯଂ, ଚକ୍ଖୁଂ ସୋତଂ ଘାନଂ ଜିୱ୍ହଂ କାଯଂ ମନଂ, ରୂପେ ସଦ୍ଦେ ଗନ୍ଧେ ରସେ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେ ଧମ୍ମେ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଂ…ପେ… ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ୱେଦନଂ…ପେ… ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ୱେଦନଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ସଞ୍ଞଂ…ପେ… ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ସଞ୍ଞଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ଚେତନଂ…ପେ… ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ଚେତନଂ, ରୂପତଣ୍ହଂ…ପେ… ଧମ୍ମତଣ୍ହଂ, ରୂପୱିତକ୍କଂ…ପେ… ଧମ୍ମୱିତକ୍କଂ, ରୂପୱିଚାରଂ…ପେ… ଧମ୍ମୱିଚାରନ୍ତିଆଦିନା ଅନୁପଦଧମ୍ମୱିଭାଗୱସେନପି ସବ୍ବେୱ ଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସେ ଅନୱସେସତୋ ୱମି ଉଗ୍ଗିରି, ଅନପେକ୍ଖପରିଚ୍ଚାଗେନ ଛଡ୍ଡଯି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଯଂ ତଂ, ଆନନ୍ଦ, ଚତ୍ତଂ ୱନ୍ତଂ ମୁତ୍ତଂ ପହୀନଂ ପଟିନିସ୍ସଟ୍ଠଂ, ତଂ ତଥାଗତୋ ପୁନ ପଚ୍ଚାଗମିସ୍ସତୀତି ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୮୩)। ଏୱମ୍ପି ଭାଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା। ଅଥ ୱା ଭାଗେ ୱମୀତି ସବ୍ବେପି କୁସଲାକୁସଲେ ସାୱଜ୍ଜାନୱଜ୍ଜେ ହୀନପଣୀତେ କଣ୍ହସୁକ୍କସପ୍ପଟିଭାଗେ ଧମ୍ମେ ଅରିଯମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣମୁଖେନ ୱମି ଉଗ୍ଗିରି, ଅନପେକ୍ଖୋ ପରିଚ୍ଚଜି ପଜହି, ପରେସଞ୍ଚ ତଥତ୍ତାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ଧମ୍ମାପି ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ , ପହାତବ୍ବା ପଗେୱ ଅଧମ୍ମା (ମ। ନି। ୨୪୦)। କୁଲ୍ଲୂପମଂ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସାମି ନିତ୍ଥରଣତ୍ଥାଯ, ନୋ ଗହଣତ୍ଥାଯା''ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୨୪୦)। ଏୱମ୍ପି ଭାଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା।

ଖନ୍ଧାଯତନଧାତାଦି ଧମ୍ମଭେଦା ମହେସିନା;

କଣ୍ହା ସୁକ୍କା ଯତୋ ୱନ୍ତା, ତତୋପି ଭଗୱା ମତୋ।

ତେନ ୱୁତ୍ତଂ –

''ଭାଗୱା ଭତୱା ଭାଗେ, ଭଗେ ଚ ୱନି ଭତ୍ତୱା;

ଭଗେ ୱମି ତଥା ଭାଗେ, ୱମୀତି ଭଗୱା ଜିନୋ''ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯସ୍ମା ସଙ୍ଖେପତୋ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତିପରହିତପଟିପତ୍ତିୱସେନ ଦୁୱିଧା ବୁଦ୍ଧଗୁଣା, ତାସୁ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ପହାନସମ୍ପଦାଞ୍ଞାଣସମ୍ପଦାଭେଦତୋ ଦୁୱିଧା ଆନୁଭାୱସମ୍ପଦାଦୀନଂ ତଦୱିନାଭାୱେନ ତଦନ୍ତୋଗଧତ୍ତା। ପରହିତପଟିପତ୍ତି ପଯୋଗାସଯଭେଦତୋ ଦୁୱିଧା। ତତ୍ଥ ପଯୋଗତୋ ଲାଭସକ୍କାରାଦିନିରପେକ୍ଖଚିତ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବଦୁକ୍ଖନିଯ୍ୟାନିକଧମ୍ମୂପଦେସୋ, ଆସଯତୋ ପଟିୱିରୁଦ୍ଧେସୁପି ନିଚ୍ଚଂ ହିତେସିତା ଞାଣପରିପାକକାଲାଗମନାଦିପରହିତପ୍ପଟିପତ୍ତି। ଆମିସପଟିଗ୍ଗହଣାଦିନାପି ଅତ୍ଥଚରିଯା ପରହିତପଅପତ୍ତି ହୋତିଯେୱ, ତସ୍ମା ତେସମ୍ପି ୱିଭାୱନୱସେନ ପାଠଇଯଂ ''ଅରହ''ନ୍ତିଆଦୀନଂ ପଦାନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ଥ ଅରହନ୍ତି ଇମିନା ପଦେନ ପହାନସମ୍ପଦାୱସେନ ଭଗୱତୋ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ୱିଭାୱିତା, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଲୋକୱିଦୂତି ଚ ଇମେହି ପଦେହି ଞାଣସମ୍ପଦାୱସେନ। ନନୁ ଚ ''ଲୋକୱିଦୂ''ତି ଇମିନାପି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତା ୱିଭାୱୀଯତୀତି? ସଚ୍ଚଂ ୱିଭାୱୀଯତି, ଅତ୍ଥି ପନ ୱିସେସୋ ''ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତି ଇମିନା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାନୁଭାୱୋ ୱିଭାୱିତୋ, ''ଲୋକୱିଦୂ''ତି ପନ ଇମିନା ଆସଯାନୁସଯଞ୍ଞାଣାଦୀନମ୍ପି ଆନୁଭାୱୋ ୱିଭାୱିତୋତି। ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋତି ଇମିନା ସବ୍ବାପି ଭଗୱତୋ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ୱିଭାୱିତା। ସୁଗତୋତି ପନ ଇମିନା ସମୁଦାଗମତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଭଗୱତୋ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ପରହିତପଟିପତ୍ତି ଚ ୱିଭାୱିତା। ଅନୁତ୍ତରୋ ପୁରିସଦମ୍ମସାରଥି ସତ୍ଥା ଦେୱମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ଇମେହି ପଦେହି ଭଗୱତୋ ପରହିତପଟିପତ୍ତି ୱିଭାୱିତା। ବୁଦ୍ଧୋତି ଇମିନା ଭଗୱତୋ ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ପରହିତପଟିପତ୍ତି ଚ ୱିଭାୱିତା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତି ୱତ୍ୱା ''ବୁଦ୍ଧୋ''ତି ୱଚନଂ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି। ତେନେୱାହ ''ଅତ୍ତନାପି ବୁଜ୍ଝି, ଅଞ୍ଞେପି ସତ୍ତେ ବୋଧେସୀ''ତିଆଦି । ଭଗୱାତି ଚ ଇମିନାପି ସମୁଦାଗମତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଭଗୱତୋ ସବ୍ବା ଅତ୍ତହିତସମ୍ପତ୍ତି ପରହିତପଟିପତ୍ତି ଚ ୱିଭାୱିତା।

ଅପରୋ ନଯୋ – ହେତୁଫଲସତ୍ତୁପକାରୱସେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ତିୱିଧା ବୁଦ୍ଧଗୁଣା। ତତ୍ଥ ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋ ଲୋକୱିଦୂତି ଇମେହି ପଦେହି ଫଲସମ୍ପତ୍ତିୱସେନ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ୱିଭାୱିତା। ଅନୁତ୍ତରୋ ପୁରିସଦମ୍ମସାରଥି ସତ୍ଥା ଦେୱମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ଇମେହି ସତ୍ତୁପକାରୱସେନ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ପକାସିତା। ବୁଦ୍ଧୋତି ଇମିନା ଫଲୱସେନ ସତ୍ତୁପକାରୱସେନ ଚ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ୱିଭାୱିତା। ସୁଗତୋ ଭଗୱାତି ପନ ଇମେହି ପଦେହି

ହେତୁଫଲସତ୍ତୁପକାରଓସେନ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ୱିଭାୱିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସୋ ଇମଂ ଲୋକନ୍ତିଆଦୀସୁ ସୋ ଭଗୱାତି ଯୋ ‘‘ଅରହ’’ନ୍ତିଆଦିନା କିତ୍ତିତଗୁଣୋ, ସୋ ଭଗୱା। ଇମଂ ଲୋକନ୍ତି ନୟିଦଂ ମହାଜନସ୍ସ ସମ୍ମୁଖାମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ଅନଓସେସଂ ପରିୟାଦାୟାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଦେଓକ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ନିଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ପଜାତତ୍ତାତି ଯଥାସକଂ କମ୍ମକିଲେସେହି ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା। ସଦେଓକଓଚନେନ ପଞ୍ଚକାମାଓଚରଦେଓଗ୍ଗହଣଂ ପାରିସେସଞ୍ଞାୟେନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ ଇତରେସଂ ପଦନ୍ତରେହି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ସଦେଓକନ୍ତି ଚ ଅଓୟଓେନ ୱିଗ୍ଗହୋ ସମୁଦାୟୋ ସମାସତ୍ଥୋ। ସମାରକଓଚନେନ ଛଟ୍ଠକାମାଓଚରଦେଓଗ୍ଗହଣଂ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଞ୍ଞାୟେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ହି ସୋ ଜାତୋ ତଂନିୱାସୀ ଚ। ସବ୍ରହ୍ମକଓଚନେନ ବ୍ରହ୍ମକାୟିକାଦିବ୍ରହ୍ମଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଓ ନୟୋ। ପଚ୍ଚତ୍ଥିକା…ପେ… ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ଗହଣନ୍ତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ ଅପଚ୍ଚତ୍ଥିକାନଂ ଅସମିତାବାହିତପାପାନଞ୍ଚ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣୀଓଚନେନ ଗହିତତ୍ତା। କାମଂ ‘‘ସଦେଓକ’’ନ୍ତିଆଦିୱିସେସନାନଂ ଓସେନ ସତ୍ତୱିସୟୋ ଲୋକସଦ୍ଦୋତି ୱିଞ୍ଞାୟତି ତୁଲ୍ୟୟୋଗୱିସୟତ୍ତା ତେସଂ, ‘‘ସଲୋମକୋ ସପକ୍ଖକୋ’’ତିଆଦୀସୁ ପନ ଅତୁଲ୍ୟୟୋଗେପି ଅୟଂ ସମାସୋ ଲବ୍ଭତୀତି ବ୍ୟଭିଚାରଦସ୍ସନତୋ ପଜାଗହଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ପଜାଓଚନେନ ସତ୍ତଲୋକଗ୍ଗହଣ’’ନ୍ତି। ସଦେଓକାଦିଓଚନେନ ଉପପତ୍ତିଦେୱାନଂ, ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣୀଓଚନେନ ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱାନଞ୍ଚ ଗହିତତ୍ତା ଆହ ‘‘ସଦେଓମନୁସ୍ସଓଚନେନ ସମ୍ମୁତିଦେଓଅଓସେସମନୁସ୍ସଗ୍ଗହଣ’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ସମ୍ମୁତିଦେୱା ରାଜାନୋ। ଅଓସେସମନୁସ୍ସଗ୍ଗହଣନ୍ତି ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣେହି ଅଓସେସମନୁସ୍ସଗ୍ଗହଣଂ। ତୀହି ପଦେହୀତି ସଦେଓକସମାରକସବ୍ରହ୍ମକଓଚନେହି। ଦ୍ୱୀହୀତି ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିଂ ସଦେଓମନୁସ୍ସନ୍ତି ଇମେହି ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି।

ଅରୂପୀ ସତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଆନେଞ୍ଜୱିହାରେନ ୱିହରନ୍ତା ଦିବ୍ବନ୍ତୀତି ଦେୱାତି ଇମଂ ନିବ୍ବଚନଂ ଲଭନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ସଦେଓକଗ୍ଗହଣେନ ଅରୂପାଓଚରଲୋକୋ ଗହିତୋ’’ତି। ତେନେୱାହ ଭଗୱା ‘‘ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନୂପଗାନଂ ଦେୱାନଂ ସହବ୍ୟତ’’ନ୍ତିଆଦି (ଅ॰ ନି॰ ୩।୧୧୭)। ଛକାମାଓଚରଦେଓଲୋକସ୍ସ ସୱିସେସଂ ମାରସ୍ସ ଓସେ ଓତ୍ତନତୋ ଆହ ‘‘ସମାରକଗ୍ଗହଣେନ ଛକାମାଓଚରଦେଓଲୋକୋ’’ତି । ଅରୂପୀବ୍ରହ୍ମଲୋକସ୍ସ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ଆହ ‘‘ରୂପୀ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୋ’’ତି। ଚତୁପରିସଓସେନାତି ଖତ୍ତିୟପରିସା, ବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିସମଣଚାତୁମହାରାଜିକତାଓତିଂସମାରବ୍ରହ୍ମପରିସାତି ଇମାସୁ ଅଟ୍ଠସୁ ପରିସାସୁ ଖତ୍ତିୟାଦିଚତୁପରିସଓସେନ। ଇତରା ପନ ଚତସ୍ସୋ ପରିସା ସମାରକଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତା ଏୱାତି।

କଥଂ ପନେତ୍ଥ ଚତୁପରିସଓସେନ ମନୁସ୍ସଲୋକୋ ଗହିତୋ? ‘‘ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣି’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମଣପରିସା ବ୍ରାହ୍ମଣପରିସା ଚ ଗହିତା ହୋନ୍ତି, ‘‘ସଦେଓମନୁସ୍ସ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଖତ୍ତିୟପରିସା ଗହପତିପରିସା ଚ ଗହିତା, ‘‘ପଜ’’ନ୍ତି ଇମିନା ପନ ଇମାୟେଓ ଚତସ୍ସୋ ପରିସା ୱୁତ୍ତା, ଚତୁପରିସସଙ୍ଖାତଂ ପଜନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, କଥଂ ପନ ସମ୍ମୁତିଦେଓେହି ସହ ମନୁସ୍ସଲୋକୋ ଗହିତୋ? ଏତ୍ଥାପି ‘‘ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣି’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଗହିତା, ‘‘ସଦେଓମନୁସ୍ସ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ମୁତିଦେଓସଙ୍ଖାତା ଖତ୍ତିୟା, ଗହପତିସୁଦ୍ଦସଙ୍ଖାତା ଅଓସେସମନୁସ୍ସା ଚ ଗହିତା ହୋନ୍ତି। ଇତୋ ପନ ଅଞ୍ଞେସଂ ମନୁସ୍ସସତ୍ତାନଂ ଅଭାଓତୋ ‘‘ପଜ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଚତୂହି ପକାରେହି ଠିତା ଏତେୟେଓ ମନୁସ୍ସସତ୍ତା ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏଓଂ ୱିକପ୍ପଦ୍ୱୟେପି ପଜାଗ୍ଗହଣେନ ଚତୁପରିସାଦିଓସେନ ଠିତାନଂ ମନୁସ୍ସାନଂୟେଓ ଗହିତତ୍ତା ଇଦାନି ‘‘ପଜ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଅଓସେସସତ୍ତେ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଆହ ‘‘ଅଓସେସସବ୍ବସତ୍ତଲୋକୋ ୱା’’ତି। ତତ୍ଥ ନାଗଗରୁଳଆଦିଓସେନ ଅଓସେସସତ୍ତଲୋକୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥାପି ଚତୁପରିସଓସେନ ସମ୍ମୁତିଦେଓେହି ୱା ସହ ଅଓସେସସବ୍ବସତ୍ତଲୋକୋ ୱାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଚତୁପରିସସହିତୋ ଅଓସେସସୁଦ୍ଧନାଗସୁପଣ୍ଣନେରୟିକାଦିସତ୍ତଲୋକୋ, ଚତୁଧା ଠିତମନୁସ୍ସସହିତୋ ୱା ଅଓସେସନାଗସୁପଣ୍ଣନେରୟିକାଦିସତ୍ତଲୋକୋ ଗହିତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଏତ୍ତାଓତା ଭାଗସୋ ଲୋକଂ ଗହେତ୍ୱା ଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତେନ ତେନ ୱିସେସେନ ଅଭାଗସୋ ଲୋକଂ ଗହେତ୍ୱା ଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପିଚେତ୍ଥା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦତୋତି ଉକ୍କଂସଗତିୱିଜାନନେନ। ପଞ୍ଚସୁ ହି ଗତୀସୁ ଦେଓଗତିପରିୟାପନ୍ନାଓ ସେଟ୍ଠା, ତତ୍ଥାପି ଅରୂପିନୋ ଦୂରସମୁସ୍ସାରିତକିଲେସଦୁକ୍ଖତାୟ ସନ୍ତପଣୀତଆନେଞ୍ଜୱିହାରସମଙ୍ଗିତାୟ ଅତିୱିୟ ଦୀଘାୟୁକତାୟାତି ଏଓମାଦୀହି ୱିସେସେହି ଅତିୱିୟ ଉକ୍କଟ୍ଠା। ବ୍ରହ୍ମା ମହାନୁଭାୱୋତି ଦସସହସ୍ସିୟଂ ମହାବ୍ରହ୍ମୁନୋ ଓସେନ ଓଦତି। ‘‘ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦତୋ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନୁତ୍ତରନ୍ତି ସେଟ୍ଠଂ ନଓଲୋକୁତ୍ତରଂ। ଅନୁସନ୍ଧିକ୍କମୋତି ଅତ୍ଥାନଞ୍ଚେଓ ପଦାନଞ୍ଚ ଅନୁସନ୍ଧାନୁକ୍କମୋ। ପୋରାଣା ପନେତ୍ଥ ଏଓଂ ଓଣ୍ଣୟନ୍ତି – ସଦେଓକନ୍ତି ଦେଓତାହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଓସେସଂ ଲୋକଂ। ସମାରକନ୍ତି ମାରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଓସେସଂ ଲୋକଂ। ସବ୍ରହ୍ମକନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଓସେସଂ ଲୋକଂ। ଏଓଂ ସବ୍ବେପି ତିଭଓୂପଗେ ସତ୍ତେ ଦେଓମାରବ୍ରହ୍ମସହିତତାସଙ୍ଖାତେହି ତୀହି ପକାରେହି ‘‘ସଦେଓକ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ତୀସୁ ପଦେସୁ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପୁନ ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ପରିୟାଦିୟନ୍ତୋ ‘‘ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିଂ ପଜଂ ସଦେଓମନୁସ୍ସ’’ନ୍ତି ଆହ। ଏଓଂ ପଞ୍ଚହିପି ପଦେହି ସଦେଓକତ୍ତାଦିନା ତେନ ତେନ ପକାରେନ ତେଧାତୁକମେଓ

ପରିଯାଦିନନ୍ତି।

ଅଭିଞ୍ଞାତି ଯକାରଲୋପେନାଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ, ଅଭିଜାନିତ୍ୱାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ଅଭିଞ୍ଞାଯ ଅଧିକେନ ଞାଣେନ ଞତ୍ୱା’’ତି। ଅନୁମାନାଦିପଟିକ୍ଖେପୋତି ଅନୁମାନୌପମାନଅତ୍ଥାପତ୍ତିଆଦିପଟିକ୍ଖେପୋ ଏକପ୍ପମାଣତ୍ତା। ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣଚାରତାଯ ହି ସବ୍ବପଚ୍ଚକ୍ଖା ବୁଦ୍ଧା ଭଗଵନ୍ତୋ। ଅନୁତ୍ତରଂ ୱିଵେକସୁଖନ୍ତି ଫଲସମାପତ୍ତିସୁଖଂ। ତେନ ୱୀଥିମିସ୍ସାପି କଦାଚି ଭଗଵତୋ ଧମ୍ମଦେସନା ହୋତୀତି ଦିସ୍ୱାପୀତି ପିସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ। ଭଗଵା ହି ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଯସ୍ମିଂ ଖଣେ ପରିସା ସାଧୁକାରଂ ୱା ଦେତି, ଯଥାସୁତଂ ୱା ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖତି, ତଂ ଖଣଂ ପୁବ୍ବଭାଗେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ଯଥାପରିଚ୍ଛେଦଞ୍ଚ ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ଠିତଟ୍ଠାନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। ଅପ୍ପଂ ୱା ବହୁଂ ୱା ଦେସେନ୍ତୋତି ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁସ୍ସ ୱସେନ ଅପ୍ପଂ ୱା, ୱିପଞ୍ଚିତଞ୍ଞୁସ୍ସ ନେଯ୍ୟସ୍ସ ୱା ୱସେନ ବହୁଂ ୱା ଦେସେନ୍ତୋ। ଆଦିକଲ୍ୟାଣାଦିପ୍ପକାରମେଵ ଦେସେତୀତି ଆଦିମ୍ହିପି କଲ୍ୟାଣଂ ଭଦ୍ଦକଂ ଅନଵଜ୍ଜମେଵ କତ୍ୱା ଦେସେତି। ମଜ୍ଝେପି ପରିଯୋସାନେପି କଲ୍ୟାଣଂ ଭଦ୍ଦକଂ ଅନଵଜ୍ଜମେଵ କତ୍ୱା ଦେସେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧମ୍ମସ୍ସ ହି କଲ୍ୟାଣତା ନିୟ୍ୟାନିକତାଯ ନିୟ୍ୟାନିକତା ଚ ସବ୍ବସୋ ଅନଵଜ୍ଜଭାଵେନ।

ସମନ୍ତଭଦ୍ଦକତ୍ତାତି ସବ୍ବଭାଗେହି ସୁନ୍ଦରତ୍ତା। ଧମ୍ମସ୍ସାତି ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସ। କିଞ୍ଚାପି ଅଵଯଵୱିନିମୁତ୍ତୋ ସମୁଦାଯୋ ନାମ ପରମତ୍ଥତୋ କୋଚି ନତ୍ଥି, ଯେସୁ ପନ ଅଵଯଵେସୁ ସମୁଦାଯରୂପେନ ଅପେକ୍ଖିତେସୁ ଗାଥାତି ସମଞ୍ଞା, ତଂ ତତୋ ଭିନ୍ନଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ସଂସାମିୱୋହାରଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପଠମପାଦେନ ଆଦିକଲ୍ୟାଣା’’ତିଆଦିମାହ। ଏକାନୁସନ୍ଧିକନ୍ତି ଇଦଂ ନାତିବହୁୱିଭାଗଂ ଯଥାନୁସନ୍ଧିନା ଏକାନୁସନ୍ଧିକଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଇତରସ୍ସ ପନ ତେନେଵ ଦେସେତବ୍ବଧମ୍ମୱିଭାଗେନ ଆଦିମଜ୍ଝପରିଯୋସାନଭାଗା ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି। ନିଦାନେନାତି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ଠପିତକାଲଦେସଦେସକପରିସାଦିଅପଦିସନଲକ୍ଖଣେନ ନିଦାନଗନ୍ଥେନ। ନିଗମେନାତି ‘‘ଇଦମଵୋଚା’’ତିଆଦିକେନ ‘‘ଇତି ଯଂ ତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଇଦମେତଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତତ୍ଥନିଗମନେନ। ସଙ୍ଗୀତିକାରକେହି ଠପିତାନିପି ହି ନିଦାନନିଗମନାନି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତୀଣି ପିଟକାନି ସତ୍ଥୁ ଦେସନାଯ ଅନୁୱିଧାନତୋ ତଦନ୍ତୋଗଧାନେଵ। ତେନେଵ ଦୀଘନିକାଯଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଏକାନୁସନ୍ଧିକସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ନିଦାନଂ ଆଦି, ଇଦମଵୋଚାତି ପରିଯୋସାନଂ, ଉଭିନ୍ନମନ୍ତରା ମଜ୍ଝ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୯୦) ୱୁତ୍ତଂ।

ଏଵଂ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଵସେନ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆଦିକଲ୍ୟାଣାଦିତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତୀଣି ପିଟକାନି ଏକଜ୍ଝଂ ଗହେତ୍ୱା ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସକଲୋପୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସାସନଧମ୍ମୋତି –

‘‘ସବ୍ବପାପସ୍ସ ଅକରଣଂ, କୁସଲସ୍ସ ଉପସମ୍ପଦା;

ସଚିତ୍ତପରିଯୋଦପନଂ, ଏତଂ ବୁଦ୍ଧାନ ସାସନ’’ନ୍ତି। (ଦୀ। ନି। ୨।୯୦; ଧ। ପ। ୧୮୩; ନେତ୍ତି। ୩୦, ୫୦) –

ଏଵଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସତ୍ଥୁସାସନସ୍ସ ପକାସକୋ ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମୋ। ସୀଲମୂଲକତ୍ତା ସାସନସ୍ସ ‘‘ସୀଲେନ ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସମଥାଦୀନଂ ସାସନସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱେମଜ୍ଝଭାଵତୋ ଆହ ‘‘ସମଥୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲେହି ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ’’ତି। ନିବ୍ବାନାଧିଗମତୋ ଉତ୍ତରି କରଣୀଯାଭାଵତୋ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନିବ୍ବାନେନ ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ’’ତି। ସାସନେ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତି ନାମ ପଞ୍ଞାଯ ହୋତି, ତସ୍ସା ଚ ସୀଲଂ ସମାଧି ଚ ମୂଲନ୍ତି ଆହ ‘‘ସୀଲସମାଧୀହିୱା ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ’’ତି। ପଞ୍ଞା ପନ ଅନୁବୋଧପଟିୱେଧଵସେନ ଦୁୱିଧାତି ତଦୁଭଯମ୍ପି ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ‘‘ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗେହି ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ’’ତି ଆହ। ତସ୍ସା ନିପ୍ଫତ୍ତିଫଲକିଚ୍ଚଂ ନିବ୍ବାନସଚ୍ଛିକିରିଯା, ତତୋ ପରଂ କତ୍ତବ୍ବଂ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଫଲନିବ୍ବାନେହି ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ’’ତି। ଫଲଗ୍ଗହଣେନ ୱା ସୌପାଦିସେସଂ ନିବ୍ବାନମାହ, ଇତରେନ ଇତରଂ ତଦୁଭଯଞ୍ଚ ସାସନସମ୍ପତ୍ତିଯା ଓସାନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଫଲନିବ୍ବାନେହି ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ’’ତି।

ବୁଦ୍ଧସୁବୋଧିତାଯ ୱା ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋତି ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସୁବୋଧିତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତା, ତାଯ ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ ତପ୍ପଭଵତ୍ତା। ସବ୍ବସୋ ସଂକିଲେସପ୍ପହାନଂ ୱୋଦାନପାରିପୂରୀ ଚ ଧମ୍ମସୁଧମ୍ମତା, ତାଯ ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ ତଂସରୀରତ୍ତା। ସତ୍ଥାରା ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ତଥା ପଟିପତ୍ତି ସଙ୍ଘସୁପ୍ପଟିପତ୍ତି, ତାଯ ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ ତାଯ ସାସନସ୍ସ ଲୋକେ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାଵତୋ। ତନ୍ତି ସାସନଧମ୍ମଂ। ତଥତ୍ତାଯାତି ଯଥତ୍ତାଯ ଭଗଵତା ଧମ୍ମୋ ଦେସିତୋ, ତଥତ୍ତାଯ ତଥଭାୱାଯ। ସୋ ପନ ଅଭିସମ୍ବୋଧି ପଚ୍ଚେକବୋଧି ସାୱକବୋଧୀତି ତିୱିଧୋ ଇତୋ ଅଞ୍ଞଥା ନିବ୍ବାନାଧିଗମସ୍ସ ଅଭାଵତୋ। ତତ୍ଥ ସବ୍ବଗୁଣେହି ଅଗ୍ଗଭାଵତୋ ଇତରବୋଧିଦ୍ୱଯମୂଲତାଯ ଚ ପଠମାଯ ବୋଧିଯା ଆଦିକଲ୍ୟାଣତା, ଗୁଣେହି ୱେମଜ୍ଝଭାଵତୋ ଦୁତିଯାଯ ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣତା, ତଦୁଭଯତାଯ ୱା ୱୋସାନତାଯ ଚ ସାସନଧମ୍ମସ୍ସ ତତିଯାଯ ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣତା ୱୁତ୍ତା।

ଏସୋତି ସାସନଧମ୍ମୋ। ନୀୱରଣୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋତି ୱିମୁତ୍ତାଯତନସୀସେ ଠତ୍ୱା ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ସୁଣନ୍ତସ୍ସ ନୀୱରଣାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସବ୍ଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯଥା ଯଥାୱୁସୋ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ସତ୍ଥା ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ଅଞ୍ଞତରୋ ୱା ଗରୁଟ୍ଠାନୀଯୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ତଥା ତଥା ସୋ ତତ୍ଥ ଲଭତି ଅତ୍ଥୱେଦଂ ଲଭତି ଧମ୍ମୱେଦ''ନ୍ତି।

''ଯସ୍ମିଂ , ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଯେ ଅରିଯସାୱକୋ ଓହିତସୋତୋ ଧମ୍ମଂ ସୁଣାତି, ପଞ୍ଚସ୍ସ ନୀୱରଣାନି ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ପହୀନାନି ହୋନ୍ତୀ''ତି –

ଚ ଆଦି। ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁଖାୱହନତୋତି ସମଥସୁଖସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାସୁଖସ୍ସ ଚ ସମ୍ପାପନତୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ସୋ ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାରଂ ୱିୱେକଜଂ ପୀତିସୁଖ''ନ୍ତିଆଦି, ତଥା –

''ଯତୋ ଯତୋ ସମ୍ମସତି, ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦଯବ୍ବଯଂ;

ଲଭତୀ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜଂ, ଅମତଂ ତଂ ୱିଜାନତଂ।

ଅମାନୁସୀ ରତୀ ହୋତି, ସମ୍ମା ଧମ୍ମଂ ୱିପସ୍ସତୋ''ତି ଚ। (ଧ। ପ। ୩୭୪-୩୭୩);

ତଥା ପଟିପନ୍ନୋତି ଯଥା ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁଖଂ ଆୱହତି, ଯଥା ୱା ସତ୍ଥାରା ଅନୁସିଟ୍ଠଂ, ତଥା ପଟିପନ୍ନୋ ସାସନଧମ୍ମୋ। ତାଦିଭାୱାୱହନତୋତି ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାୱସେନ ଇଟ୍ଠାଦୀସୁ ତାଦିଭାୱସ୍ସ ଲୋକଧମ୍ମେହି ଅନୁପଲେପସ୍ସ ଆୱହନତୋ। ନାଥପ୍ପଭୱତ୍ତାତି ପଭୱତି ଏତସ୍ମାତି ପଭୱୋ, ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ, ନାଥୋୱ ପଭୱୋ ଏତସ୍ସାତି ନାଥପ୍ପଭୱୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ନାଥପ୍ପଭୱତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ସାସନଧମ୍ମସ୍ସ ନାଥହେତୁକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥସୁଦ୍ଧିଯା ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋତି ନିରୁପକ୍କିଲେସତାଯ ନିଯ୍ୟାନିକତା ଅତ୍ଥସୁଦ୍ଧି, ତାଯ ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ। କିଚ୍ଚସୁଦ୍ଧିଯା ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋତି ସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିସଙ୍ଖାତକିଚ୍ଚସ୍ସ ସୁଦ୍ଧିଯା ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ ସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିପରିଯୋସାନତ୍ତା ସାସନଧମ୍ମସ୍ସ। ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ନିଗମେନ୍ତୋ ଆହ ''ତସ୍ମା''ତିଆଦି।

ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯନ୍ତିଆଦୀସୁ ଅୱିସେସେନ ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖା ସକଲୋ ଚ ତନ୍ତିଧମ୍ମୋ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''କତମେସାନଂ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ନ ଚିରଟ୍ଠିତିକମହୋସୀ''ତିଆଦି (ପାରା। ୧୮)। ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ଖୀଣା ଜାତି, ୱୁସିତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ, କତଂ କରଣୀଯ''ନ୍ତି (ପାରା। ୧୪)। ଯଥାନୁରୂପନ୍ତି ଯଥାରହଂ। ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହଞ୍ହି ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିଯା ସାତ୍ଥଂ, ତଥା ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ। ଇତରଂ ପନ ତନ୍ତିଧମ୍ମସଙ୍ଖାତଂ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଯଥାୱୁତ୍ତେନଟ୍ଠେନ ସାତ୍ଥଂ ସବ୍ୟଞ୍ଜନଞ୍ଚ। ଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିଯାତି ସମ୍ପନ୍ନତ୍ଥତାଯ। ସମ୍ପତ୍ତିଅତ୍ଥୋ ହି ଇଧ ସହସଦ୍ଦୋ। ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିଯାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଯସ୍ସ ହି ଯାଗୁଭତ୍ତାଦିଇତ୍ଥିପୁରିସାଦିୱଣ୍ଣନାନିସ୍ସିତା ଦେସନା ହୋତି, ନ ସୋ ସାତ୍ଥଂ ଦେସେତି ନିଯ୍ୟାନତ୍ଥୱିରହତୋ ତସ୍ସା ଦେସନାଯ। ଭଗୱା ପନ ତଥାରୂପଂ ଦେସନଂ ପହାଯ ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନାଦିନିସ୍ସିତଂ ଦେସନଂ ଦେସେତି, ତସ୍ମା ''ଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିଯା ସାତ୍ଥଂ ଦେସେତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି । ଯସ୍ସ ପନ ଦେସନା ସିଥିଲଧନିତାଦିଭେଦେସୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନେସୁ ଏକପ୍ପକାରେନେୱ ଦ୍ୱିପ୍ପକାରେନେୱ ୱା ବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ଯୁତ୍ତତାଯ ଏକବ୍ୟଞ୍ଜନାଦିଯୁତ୍ତା ୱା ଦମିଳଭାସା ୱିଯ, ୱିୱଟକରଣତାଯ ଓଟ୍ଠେ ଅଫୁସାପେତ୍ୱା ଉଚ୍ଚାରେତବ୍ବତୋ ସବ୍ବନିରୋଟ୍ଠବ୍ୟଞ୍ଜନା ୱା କିରାତଭାସା ୱିଯ, ସବ୍ବତ୍ଥେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୀଯଯୁତ୍ତତାଯ ସବ୍ବୱିସ୍ସଟ୍ଠବ୍ୟଞ୍ଜନା ୱା ଯୱନଭାସା ୱିଯ, ସବ୍ବତ୍ଥେୱ ସାନୁସାରତାଯ ସବ୍ବନିଗ୍ଗହୀତବ୍ୟଞ୍ଜନା ୱା ପାଦସିକାଦି ମିଲକ୍ଖୁଭାସା ୱିଯ, ତସ୍ସ ବ୍ୟଞ୍ଜନପାରିପୂରିଯା ଅଭାୱତୋ ଅବ୍ୟଞ୍ଜନା ନାମ ଦେସନା ହୋତି। ସବ୍ବାପି ହି ଏସା ବ୍ୟଞ୍ଜନେକଦେସୱସେନେୱ ପୱତ୍ତିଯା ଅପରିପୁଣ୍ଣବ୍ୟଞ୍ଜନାତି କତ୍ୱା ''ଅବ୍ୟଞ୍ଜନା''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଭଗୱା ପନ –

''ସିଥିଲଂ ଧନିତଞ୍ଚ ଦୀଘରସ୍ସଂ, ଗରୁକଂ ଲହୁକଞ୍ଚ ନିଗ୍ଗହୀତଂ;

ସମ୍ବନ୍ଧଂ ୱୱତ୍ଥିତଂ ୱିମୁତ୍ତଂ, ଦସଧା ବ୍ୟଞ୍ଜନବୁଦ୍ଧିଯା ପଭେଦୋ''ତି। (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୯୦; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୯୧; ପରି। ଅଟ୍ଠ। ୪୮୫) –

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଦସୱିଧଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଅମକ୍ଖେତ୍ୱା ପରିପୁଣ୍ଣବ୍ୟଞ୍ଜନମେୱ କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ତସ୍ମା ''ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିଯା ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଦେସେତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଇଦାନି ''ସାତ୍ଥଂ ସବ୍ୟଞ୍ଜନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନେତ୍ତିନଯେନପି ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସଙ୍କାସନଂ…ପେ… ସବ୍ୟଞ୍ଜନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଦିପି ନେତ୍ତିଯଂ

‘‘ବ୍ୟଞ୍ଜନମୁଖେନ ବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥଗ୍ଗହଣଂ ହୋତୀତି ଅକ୍ଖରଂ ପଦ’’ନ୍ତିଆଦିନା ବ୍ୟଞ୍ଜନପଦାନି ପଠମଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି, ଇଧ ପନ ପାଠଇୟଂ ‘‘ସାତ୍ଥଂ ସବ୍ୟଞ୍ଜନ’’ନ୍ତି ଆଗତତ୍ତା ଅତ୍ଥପଦାନିୟେୱ ପଠମଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଙ୍କାସନପକାସନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତୋ କାସନଂ ଦୀପନଂ ସଙ୍କାସନଂ। କାସନନ୍ତି ଚ କାସୀୟତି ଦୀପୀୟତି ୱିଭାୱୀୟତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ମଞ୍ଞମାନୋ ଖୋ ଭିକ୍ଖୁ ବଦ୍ଧୋ ମାରସ୍ସ ଅମଞ୍ଞମାନୋ ମୁତ୍ତୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ସଙ୍ଖେପେନ ଦୀପନଂ ସଙ୍କାସନଂ ନାମ। ତତ୍ତକେନ ହି ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ପଟିୱିଦ୍ଧଂ। ତେନାହ ‘‘ଅଞ୍ଞାତଂ ଭଗୱା’’ତିଆଦି। ପଠମଂ କାସନଂ ପକାସନଂ। ‘‘ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆଦିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦୀସୁ ପଚ୍ଛା କଥିତବ୍ବମତ୍ଥଂ ପଠମଂ ୱଚନେନ ଦୀପନଂ ପକାସନଂ ନାମ। ଆଦିକମ୍ମସ୍ମିଞ୍ହି ଅୟଂ ପ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ପଞ୍ଞପେତି ପଟ୍ଠପେତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟାପେକ୍ଖଞ୍ଚେତଂ ପଦଦ୍ୱୟଂ ଉଦ୍ଦେସଭାୱତୋ। ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟୋ ହି ସଙ୍ଖେପତୋ ପଠମଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପଟିପଜ୍ଜତି। ସଂଖିତ୍ତସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରୱଚନଂ ସକିଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପୁନ ୱଚନଞ୍ଚ ୱିୱରଣୱିଭଜନାନି, ୟଥା ‘‘କୁସଲା ଧମ୍ମା’’ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ସକିଂୟେୱ ଚ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ୟସ୍ମିଂ ସମୟେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱିୱରଣୱସେନ ୱିଭଜନୱସେନ ଚ ପୁନ ୱଚନଂ। ମଜ୍ଝିମିନ୍ଦ୍ରିୟାପେକ୍ଖମେତଂ ପଦଦ୍ୱୟଂ ନିଦ୍ଦେସଭାୱତୋ। ୱିୱଟସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରତରାଭିଧାନଂ ୱିଭତ୍ତସ୍ସ ଚ ପକାରେହି ଞାପନଂ ୱିନେୟ୍ୟାନଂ ଚିତ୍ତପରିତୋସନଂ ଉତ୍ତାନୀକରଣପଞ୍ଞାପନାନି, ୟଥା ‘‘ଫସ୍ସୋ ହୋତୀ’’ତିଆଦିନା ୱିୱଟୱିଭତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ‘‘କତମୋ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଫସ୍ସୋ ହୋତି? ୟୋ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଫସ୍ସୋ ଫୁସନା ସଂଫୁସନା’’ତିଆଦିନା ଉତ୍ତାନୀକିରିୟା ପଞ୍ଞାପନା ଚ। ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିୟାପେକ୍ଖମେତଂ ପଦଦ୍ୱୟଂ ପଟିନିଦ୍ଦେସଭାୱତୋ।

ଅଥ ୱା ‘‘ସବ୍ବଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆଦିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ପଠମଂ ଦୀପିତମତ୍ଥଂ ପୁନ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ଦୀପନେନ ‘‘କିଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସବ୍ବଂ ଆଦିତ୍ତଂ? ଚକ୍ଖୁ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆଦିତ୍ତଂ, ରୂପା ଆଦିତ୍ତା’’ତି ଏୱମାଦିନା ସଂଖିତ୍ତସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରାଭିଧାନେନ ସକିଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପୁନପି ଅଭିଧାନେନ ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଦେସନଂ ୱିୱରଣଂ ନାମ। ‘‘କୁସଲା ଧମ୍ମା’’ତି ସଙ୍ଖେପେନ ନିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ୟସ୍ମିଂ ସମୟେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତୀ’’ତି ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ୱିୱରିତେ କୁସଲେ ଧମ୍ମେ ‘‘ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଫସ୍ସୋ ହୋତି ୱେଦନା ହୋତୀ’’ତି ୱିଭାଗକରଣଂ ୱିଭଜନଂ ନାମ। ୱିୱଟସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରାଭିଧାନେନ ୱିଭତ୍ତସ୍ସ ଚ ଉପମାଭିଧାନେନ ଉତ୍ତାନିଂ କରୋତୀତି ୱିୱରଣେନ ୱିୱରିତତ୍ଥସ୍ସ ‘‘କତମୋ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଫସ୍ସୋ ହୋତି? ୟୋ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଫସ୍ସୋ ଫୁସନା ସଂଫୁସନା’’ତି ଅତିୱିୱରିତ୍ୱା କଥନଂ, ୱିଭଜନେନ ୱିଭତ୍ତସ୍ସ ‘‘ସେୟ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଗାୱୀ ନିଚ୍ଚମ୍ମା, ଏୱମେୱ ଖ୍ୱାହଂ ଭିକ୍ଖୱେ ଫସ୍ସାହାରୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ୱଦାମୀ’’ତି ଏୱମାଦିଉପମାକଥନଞ୍ଚ ଉତ୍ତାନୀକରଣଂ ନାମ। ଧମ୍ମଂ ସୁଣନ୍ତାନଂ ଧମ୍ମଦେସନେନ ୱିଚିତ୍ତେନ ଅନେକୱିଧେନ ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନଂ ଅତିଖିଣବୁଦ୍ଧୀନଂ ଅନେକୱିଧେନ ଞାଣତିଖିଣକରଣଞ୍ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ ସୋତୂନଂ ଚିତ୍ତତୋସନେନ ଚିତ୍ତନିସାନେନ ଚ ପଞ୍ଞାପନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି କତ୍ୱା। ଅତ୍ଥପଦସମାୟୋଗତୋ ସାତ୍ଥନ୍ତି ପରିୟତ୍ତିଅତ୍ଥସ୍ସ ସଙ୍କାସନାଦିଅତ୍ଥପଦରୂପତ୍ତା ୟଥାୱୁତ୍ତଛଅତ୍ଥପଦସମାୟୋଗତୋ ସାତ୍ଥଂ। ସଙ୍କାସନପକାସନାଦୟୋ ହି ଅତ୍ଥାକାରତ୍ତା ‘‘ଅତ୍ଥପଦାନୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅତ୍ଥୋୟେୱ ହି ବ୍ୟଞ୍ଜନପଦେହି ସଙ୍କାସୀୟତି ପକାସୀୟତି ୱିୱରୀୟତି ୱିଭଜୀୟତି ଉତ୍ତାନୀ କରୀୟତି ପଞ୍ଞାପୀୟତି।

ଅକ୍ଖରପଦବ୍ୟଞ୍ଜନାକାରନିରୁତ୍ତିନିଦ୍ଦେସସମ୍ପତ୍ତିୟାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ସଟ୍ଠି ୱସ୍ସସହସ୍ସାନୀ’’ତି ଏୱମାଦୀସୁ ସ-କାର ଦୁ-କାର ସୋ-କାରାଦି ୱିୟ ଉଚ୍ଚାରଣୱେଲାୟ ଅପରିୟୋସିତେ ପଦେ ୱଣ୍ଣୋ ଅକ୍ଖରଂ ପରିୟାୟୱସେନ ଅକ୍ଖରଣତୋ ଅୱେୱଚନତୋ। ନ ହି ୱଣ୍ଣସ୍ସ ପରିୟାୟୋ ୱିଜ୍ଜତି। ୟଥା ହି ପଦଂ ସୱେୱଚନତାୟ ଅତ୍ଥୱସେନ ପରିୟାୟଂ ଚରନ୍ତଂ ସଞ୍ଚରନ୍ତଂ ୱିୟ ହୋତି, ନ ଏୱଂ ୱଣ୍ଣୋ ଅୱେୱଚନତ୍ତା। ଏକକ୍ଖରଂ ୱା ପଦଂ ଅକ୍ଖରଂ ‘‘ମା ଏୱଂ କିର ତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ମା-କାରାଦୟୋ ୱିୟ। କେଚି ପନ ‘‘ତୀସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ପରିସୁଦ୍ଧପୟୋଗଭାୱେନ ୱିସୁଦ୍ଧକରଣଟ୍ଠାନାନଂ ଚିତ୍ତେନ ପୱତ୍ତିତଦେସନାୱାଚାହି ଅକ୍ଖରଣତୋ ଅୱେୱଚନତୋ ଅକଥିତତ୍ତା ଅକ୍ଖରନ୍ତି ସଞ୍ଞିତା। ତଂ ପାରାୟନିକବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ମନସା ପୁଚ୍ଛିତପଞ୍ହାନଂ ୱସେନ ଭଗୱତା ରତନଘରେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ସମ୍ମସିତପଟ୍ଠାନମହାପକରଣୱସେନ ଚ ଗହେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ୱିଭତ୍ତିୟନ୍ତଂ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଞାପନତୋ ପଦଂ। ପଜ୍ଜତି ଅତ୍ଥୋ ଏତେନାତି ହି ପଦଂ। ତଂ ନାମପଦଂ ଆଖ୍ୟାତପଦଂ ଉପସଗ୍ଗପଦଂ ନିପାତପଦନ୍ତି ଚତୁବ୍ବିଧଂ। ତତ୍ଥ ଫସ୍ସୋ ୱେଦନା ଚିତ୍ତନ୍ତି ଏୱମାଦିକଂ ଦବ୍ବପଧାନଂ ନାମପଦଂ। ନାମପଦେହି ଦବ୍ବମାୱିଭୂତରୂପଂ, କିରିୟା ଅନାୱିଭୂତରୂପା। ଫୁସତି ୱେଦୟତି ୱିଜାନାତୀତି ଏୱମାଦିକଂ କିରିୟାପଧାନଂ ଆଖ୍ୟାତପଦଂ। ଆଖ୍ୟାତପଦେହି କିରିୟା ଆୱିଭୂତରୂପା, ଦବ୍ବମନାୱିଭୂତରୂପଂ। ୟଥା ‘‘ଚିରପ୍ପୱାସି’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପ-ସଦ୍ଦୋ ୱସନକିରିୟାୟ ୱିୟୋଗୱିସିଟ୍ଠତଂ ଦୀପେତି, ଏୱଂ କିରିୟାୱିସେସଦୀପନତୋ କିରିୟାୱିସେସାୱବୋଧନିମିତ୍ତଂ। ପ-ଇତି ଏୱମାଦିକଂ ଉପସଗ୍ଗପଦଂ। କିରିୟାୟ ଦବ୍ବସ୍ସ ଚ ସରୂପୱିସେସପ୍ପକାସନହେତୁଭୂତଂ ଏୱନ୍ତି ଏୱମାଦିକଂ ନିପାତପଦଂ। ‘‘ଏୱଂ ମନସି କରୋଥ, ମା ଏୱଂ ମନସାକତ୍ଥା’’ତିଆଦୀସୁ ହି କିରିୟାୱିସେସଦୀପନତୋ କିରିୟାୱିସେସସ୍ସ ଜୋତକୋ ଏୱଂସଦ୍ଦୋ, ‘‘ଏୱଂସୀଲା ଏୱଂଧମ୍ମା’’ତିଆଦୀସୁ ଦବ୍ବୱିସେସସ୍ସ। ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତଂ ପଦାଭିହିତଂ ଅତ୍ଥଂ ବ୍ୟଞ୍ଜେତୀତି ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ୱାକ୍ୟଂ। ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା’’ତି ସଙ୍ଖେପେନ କଥିତମତ୍ଥଂ ‘‘କତମେ ଚତ୍ତାରୋ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତଂ ଇଦ୍ଧିପାଦଂ ଭାୱେତି, ୱୀରିୟ, ଚିତ୍ତ, ୱୀମଂସସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତଂ ଇଦ୍ଧିପାଦଂ ଭାୱେତୀ’’ତିଆଦିନା ପାକଟଂ କରୋତୀତି ୱାକ୍ୟମେୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ତଂ ପନ ଅତ୍ଥତୋ ପଦସମୁଦାୟୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସଆଖ୍ୟାତଂ ସନିପାତଂ ସକାରକଂ ସୱିସେସନଂ ୱାକ୍ୟନ୍ତି ହି ୱଦନ୍ତି। ନନୁ ଚ ପଦେନପି ଅତ୍ଥୋ ବ୍ୟଞ୍ଜୀୟତୀତି ପଦମ୍ପି ବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତୀତି? ତଂ ନ। ପଦମତ୍ତସୱନେପି ହି

ଅଧିକାରାଦିୱସେନ ଲକ୍ଖମାନେହି ପଦନ୍ତରେହି ଅନୁସନ୍ଧାନଂ କତ୍ୱାୱ ଅତ୍ଥସମ୍ପଟିପତ୍ତି ହୋତୀତି ୱାକ୍ଯମେୱ ଅତ୍ଥଂ ବ୍ଯଞ୍ଜୟତୀତି।

ପକାରତୋ ୱାକ୍ଯୱିଭାଗୋ ଆକାରୋ। ''ତତ୍ଥ କତମୋ ଛନ୍ଦୋ? ଯୋ ଛନ୍ଦୋ ଛନ୍ଦିକତା କତ୍ତୁକମ୍ଯତା''ତି ଏୱମାଦୀସୁ କଥିତସ୍ସେୱ ୱାକ୍ଯସ୍ସ ଅନେକୱିଧେନ ୱିଭାଗକରଣଂ ଆକାରୋ ନାମ। ଆକାରାଭିହିତଂ ନିବ୍ବଚନଂ ନିରୁତ୍ତି। ''ଫସ୍ସୋ ୱେଦନା''ତି ଏୱମାଦୀସୁ ଆକାରେନ କଥିତଂ ''ଫୁସତୀତି ଫସ୍ସୋ, ୱେଦୟତୀତି ୱେଦନା''ତି ନୀହରିତ୍ୱା ୱିତ୍ଥାରୱଚନଂ ନିରୁତ୍ତି ନାମ। ''ନିବ୍ବାନଂ ମଗ୍ଗତି, ନିବ୍ବାନତ୍ଥିକେହି ୱା ମଗ୍ଗୀୟତି, କିଲେସେ ୱା ମାରେନ୍ତୋ ଗଚ୍ଛତୀତି ମଗ୍ଗୋ''ତିଆଦିନା ନିବ୍ବଚନୱିତ୍ଥାରୋ ନିରୱସେସଦେସନତ୍ତା ନିଦ୍ଦେସୋ। ଅଥ ୱା ୱେଦୟତୀତି ୱେଦନାତି ନିବ୍ବଚନଲଦ୍ଧପଦେସୁ ସୁଖଦୁକ୍ଖଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାସୁ ସୁଖୟତୀତି ସୁଖା, ଦୁକ୍ଖୟତୀତି ଦୁକ୍ଖା, ନେୱ ଦୁକ୍ଖୟତି ନ ସୁଖୟତୀତି ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାତି ଅତ୍ଥୱିତ୍ଥାରୋ ନିରୱସେସେନ କଥିତତ୍ତା ନିଦ୍ଦେସୋ ନାମ। ଏତେସଂ ଅକ୍ଖରାଦୀନଂ ବ୍ଯଞ୍ଜନପଦାନଂ ସମ୍ପତ୍ତିୟା ସମ୍ପନ୍ନତାୟ ସବ୍ଯଞ୍ଜନଂ।

ଏୱଂ ପନସ୍ସ ଅତ୍ଥପଦସମାଯୋଗୋ ବ୍ଯଞ୍ଜନପଦସମ୍ପତ୍ତି ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ଭଗୱା ଅକ୍ଖରେହି ସଙ୍କାସେତି, ପଦେହି ପକାସେତି, ବ୍ଯଞ୍ଜନେହି ୱିୱରତି, ଆକାରେହି ୱିଭଜତି, ନିରୁତ୍ତୀହି ଉତ୍ତାନିଂ କରୋତି, ନିଦ୍ଦେସେହି ପଞ୍ଞପେତି। ତଥା ହି ପଦାୱୟୱଗ୍ଗହଣମୁଖେନ ପଦଗ୍ଗହଣଂ, ଗହିତେନ ଚ ପଦେନ ପଦତ୍ଥାୱବୋଧୋ ଗହିତପୁବ୍ବସଙ୍କେତସ୍ସ ହୋତୀତି ଭଗୱା ଅକ୍ଖରେହି ସଙ୍କାସେତି। ଯସ୍ମା ପନ ଅକ୍ଖରେହି ସଂଖିତ୍ତେନ ଦୀପିୟମାନୋ ଅତ୍ଥୋ ପଦପରିଯୋସାନେ ୱାକ୍ଯସ୍ସ ଅପରିଯୋସିତତ୍ତା ପଦେନ ପଠମଂ ପକାସିତୋ ଦୀପିତୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ପଦେହି ପକାସେତି। ୱାକ୍ଯପରିଯୋସାନେ ପନ ସୋ ଅତ୍ଥୋ ୱିୱରିତୋ ୱିୱଟୋ କତୋ ହୋତୀତି ବ୍ଯଞ୍ଜନେହି ୱିୱରତି। ଯସ୍ମା ଚ ପକାରେହି ୱାକ୍ଯଭେଦେ କତେ ତଦତ୍ଥୋ ୱିଭତ୍ତୋ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ଆକାରେହି ୱିଭଜତି। ତଥା ୱାକ୍ଯାୱୟୱାନଂ ପଚ୍ଚେକଂ ନିବ୍ବଚନୱିଭାଗେ କତେ ସୋ ଅତ୍ଥୋ ପାକଟୋ ହୋତୀତି ନିରୁତ୍ତୀହି ଉତ୍ତାନିଂ କରୋତି। କତନିବ୍ବଚନେହି ପନ ୱାକ୍ଯାୱୟୱେହି ୱିତ୍ଥାରୱସେନ ନିରୱସେସତୋ ଦେସିତେହି ୱେନେୟ୍ଯାନଂ ଚିତ୍ତପରିତୋସନଂ ବୁଦ୍ଧିନିସାନଞ୍ଚ କତଂ ହୋତୀତି ନିଦ୍ଦେସେହି ପଞ୍ଞପେତି। ଅପିଚ ଭଗୱା ଅକ୍ଖରେହି ଉଗ୍ଘଟେତ୍ୱା ପଦେହି ୱିନେତି ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଂ, ବ୍ଯଞ୍ଜନେହି ୱିପଞ୍ଚେତ୍ୱା ଆକାରେହି ୱିନେତି ୱିପଞ୍ଚିତଞ୍ଞୁଂ, ନିରୁତ୍ତୀହି ନେତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସେହି ୱିନେତି ନେୟ୍ଯଂ। ଏୱଞ୍ଚାୟଂ ଧମ୍ମୋ ଉଗ୍ଘଟିୟମାନୋ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଂ ୱିନେତି, ୱିପଞ୍ଚିୟମାନୋ ୱିପଞ୍ଚିତଞ୍ଞୁଂ, ନୀୟମାନୋ ନେୟ୍ଯଂ। ତତ୍ଥ ଉଗ୍ଘଟନା ଆଦି, ୱିପଞ୍ଚନା ମଜ୍ଝେ, ନୟନଂ ଅନ୍ତୋ। ଏୱଂ ତୀସୁ କାଲେସୁ ତିଧା ଦେସିତୋ ଦୋସତ୍ତୟୱିଧମନୋ ଗୁଣତ୍ତୟାୱହୋ ତିୱିଧୱିନେୟ୍ଯୱିନୟନୋତି ଏୱମ୍ପି ତିୱିଧକଲ୍ଯାଣୋୟଂ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନପାରିପୂରିୟା ସାତ୍ଥୋ ସବ୍ଯଞ୍ଜନୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ନେତ୍ତିପକରଣେ (ନେତ୍ତି। ୯) –

''ତତ୍ଥ ଭଗୱା ଅକ୍ଖରେହି ସଙ୍କାସେତି, ପଦେହି ପକାସେତି, ବ୍ଯଞ୍ଜନେହି ୱିୱରତି, ଆକାରେହି ୱିଭଜତି, ନିରୁତ୍ତୀହି ଉତ୍ତାନିଂ କରୋତି, ନିଦ୍ଦେସେହି ପଞ୍ଞପେତି। ତତ୍ଥ ଭଗୱା ଅକ୍ଖରେହି ଚ ପଦେହି ଚ ଉଗ୍ଘଟେତି, ବ୍ଯଞ୍ଜନେହି ଚ ଆକାରେହି ଚ ୱିପଞ୍ଚେତି, ନିରୁତ୍ତୀହି ଚ ନିଦ୍ଦେସେହି ଚ ୱିତ୍ଥାରେତି। ତତ୍ଥ ଉଗ୍ଘଟନା ଆଦି, ୱିପଞ୍ଚନା ମଜ୍ଝେ, ୱିତ୍ଥାରନା ପରିଯୋସାନଂ। ସୋୟଂ ଧମ୍ମୱିନୟୋ ଉଗ୍ଘଟିୟନ୍ତୋ ଉଗ୍ଘଟିତଞ୍ଞୁଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ୱିନେତି, ତେନ ନଂ ଆହୁ ଆଦିକଲ୍ଯାଣୋତି। ୱିପଞ୍ଚିୟନ୍ତୋ ୱିପଞ୍ଚିତଞ୍ଞୁଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ୱିନେତି, ତେନ ନଂ ଆହୁ ମଜ୍ଝେକଲ୍ଯାଣୋତି। ୱିତ୍ଥାରିୟନ୍ତୋ ନେୟ୍ଯଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ୱିନେତି, ତେନ ନଂ ଆହୁ ପରିଯୋସାନକଲ୍ଯାଣୋତୀ''ତି।

ଅତ୍ଥଗମ୍ଭୀରତାତିଆଦୀସୁ ଅତ୍ଥୋ ନାମ ତନ୍ତିଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମୋ ତନ୍ତି। ପଟିୱେଧୋ ତନ୍ତିୟା ତନ୍ତିଅତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଯଥାଭୂତାୱବୋଧୋ। ଦେସନା ନାମ ମନସା ୱୱତ୍ଥାପିତାୟ ତନ୍ତିୟା ଦେସନା। ତେ ପନେତେ ଅତ୍ଥାଦୟୋ ଯସ୍ମା ସସାଦୀହି ୱିୟ ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧୀହି ଦୁକ୍ଖୋଗାହା ଅଲବ୍ଭନେୟ୍ଯପତିଟ୍ଠା ଚ, ତସ୍ମା ଗମ୍ଭୀରା। ଅଥ ୱା ଅତ୍ଥୋ ନାମ ହେତୁଫଲଂ। ଧମ୍ମୋ ହେତୁ। ଦେସନା ପଞ୍ଞତ୍ତି, ଯଥାଧମ୍ମଂ ଧମ୍ମାଭିଲାପୋ। ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମସଙ୍ଖେପୱିତ୍ଥାରାଦିୱସେନ ୱା କଥନଂ। ପଟିୱେଧୋ ଅଭିସମୟୋ, ଅତ୍ଥାନୁରୂପଂ ଧମ୍ମେସୁ, ଧମ୍ମାନୁରୂପଂ ଅତ୍ଥେସୁ, ପଞ୍ଞତ୍ତିପଥାନୁରୂପଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ ଅୱବୋଧୋ। ତେସଂ ତେସଂ ୱା ଧମ୍ମାନଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ଲକ୍ଖଣସଙ୍ଖାତୋ ଅୱିପରୀତସଭାୱୋ। ତେପି ଚେତେ ଅତ୍ଥାଦୟୋ ଯସ୍ମା ଅନୁପଚିତକୁସଲସମ୍ଭାରେହି ଦୁପ୍ପଞ୍ଞେହି ସସାଦୀହି ୱିୟ ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ଦୁକ୍ଖୋଗାହା ଅଲବ୍ଭନେୟ୍ଯପତିଟ୍ଠା ଚ, ତସ୍ମା ଗମ୍ଭୀରା। ତେସୁ ପଟିୱେଧସ୍ସପି ଅତ୍ଥସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ଅତ୍ଥଗମ୍ଭୀରତାପଟିୱେଧଗମ୍ଭୀରତାହି ସାତ୍ଥ''ନ୍ତି ଅତ୍ଥଗୁଣଦୀପନତୋ। ତାସଂ ଧମ୍ମଦେସନାନଂ ବ୍ଯଞ୍ଜନସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ଧମ୍ମଗମ୍ଭୀରତାଦେସନାଗମ୍ଭୀରତାହି ସବ୍ଯଞ୍ଜନ''ନ୍ତି ତାସଂ ବ୍ଯଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିଦୀପନତୋ। ଅତ୍ଥେସୁ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଅତ୍ଥଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାସୁ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଇମିସ୍ସାପି ପଟିସମ୍ଭିଦାୟ ଅତ୍ଥୱିସୟତ୍ତା ଆହ ''ଅତ୍ଥପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସୟତୋ ସାତ୍ଥ''ନ୍ତି ଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିୟା ଅସତି ତଦଭାୱତୋ। ଧମ୍ମୋତି ତନ୍ତି। ନିରୁତ୍ତୀତି ତନ୍ତିପଦାନଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱଚନଂ। ତତ୍ଥ ପଭେଦଗତାନି ଞାଣାନି ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଆହ ''ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସୟତୋ ସବ୍ଯଞ୍ଜନ''ନ୍ତି ଅସତି ବ୍ଯଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିୟା ତଦଭାୱତୋ।

ପରିକ୍ଖକଜନପ୍ପସାଦକନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ପରିକ୍ଖକଜନାନଂ କିଂକୁସଲଗୱେସୀନଂ ପସାଦାୱହଂ, ତସ୍ମା ସାତ୍ଥଂ। ଅତ୍ଥସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି

ଫଲେନ ହେତୁନୋ ଅନୁମାନଂ ନଦୀପୂରେନ ୱିଯ ଉପରି ୱୁଟ୍ଠିପୱତ୍ତିଯା। ସାତ୍ଥକତା ପନସ୍ସ ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀଯତାଯ, ସା ପରମଗମ୍ଭୀରସଣ୍ହସୁଖୁମଭାୱତୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଗମ୍ଭୀରୋ ଦୁଦ୍ଦସୋ''ତିଆଦି। ଲୋକିଯଜନପ୍ପସାଦକନ୍ତି ସବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ଯସ୍ମା ଲୋକିଯଜନସ୍ସ ପସାଦାୱହଂ, ତସ୍ମା ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ। ଲୋକିଯଜନୋ ହି ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିଯା ତୁସ୍ସତି। ଇଧାପି ଫଲେନ ହେତୁନୋ ଅନୁମାନଂ। ସବ୍ୟଞ୍ଜନତା ପନସ୍ସ ସଦ୍ଦେଯ୍ୟତାଯ, ସା ଆଦିକଲ୍ୟାଣାଦିଭାୱତୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଥ ୱା ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀଯତୋ ସାତ୍ଥନ୍ତି ପଞ୍ଚାପଦତ୍ଥାନତାଯ ଅତ୍ଥସମ୍ପନ୍ନତଂ ଆହ, ତତୋ ପରିକ୍ଖକଜନପ୍ପସାଦକଂ ସଦ୍ଦେଯ୍ୟତୋ ସବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ସଦ୍ଧାପଦତ୍ଥାନତାଯ ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନତଂ, ତତୋ ଲୋକିଯଜନପ୍ପସାଦତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଗମ୍ଭୀରାଧିପ୍ପାଯତୋ ସାତ୍ଥନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯତୋ ଅଗାଧାପାରତାଯ ଅତ୍ଥସମ୍ପନ୍ନଂ ଅଞ୍ଞଥା ତଦଭାୱତୋ। ଉତ୍ତାନପଦତୋ ସବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ସୁବୋଧସଦ୍ଦକତାଯ ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନଂ ପରମଗମ୍ଭୀରସ୍ସପି ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଭାୱାପାଦନତୋ। ସଙ୍ଖେପେସ ଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିଯା ସାତ୍ଥଂ, ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିଯା ସବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ସବ୍ବପଠମଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥଦ୍ୱଯସ୍ସ ପପଞ୍ଚୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥା ଚେୱ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ। ତଥା ହେତ୍ଥ ୱିକପ୍ପସ୍ସ ସମୁଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱା ଅଗ୍ଗହଣଂ। ଉପନେତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋତି ପକ୍ଖିପିତବ୍ବସ୍ସ ୱୋଦାନତ୍ଥସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। କେୱଲସଦ୍ଦୋ ସକଲାଧିୱଚନନ୍ତି ଆହ ''ସକଲପରିପୁଣ୍ଣଭାୱେନା''ତି , ସବ୍ବଭାଗେହି ପରିପୁଣ୍ଣତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପନେତବ୍ବସ୍ସାତି ସଂକିଲେସଧମ୍ମସ୍ସ।

ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ପକାସେତୀତି ଏତ୍ଥ ପନ ଅଯଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯ-ସଦ୍ଦୋ ଦାନେ ୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚେ ପଞ୍ଚସିକ୍ଖାପଦସୀଲେ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାସୁ ମେଥୁନୱିରତିଯଂ ସଦାରସନ୍ତୋସେ ୱୀରିଯେ ଉପୋସଥଙ୍ଗେସୁ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ସାସନେତି ଇମେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତି।

''କିଂ ତେ ୱତଂ କିଂ ପନ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ,

କିସ୍ସ ସୁଚିଣ୍ଣସ୍ସ ଅଯଂ ୱିପାକୋ;

ଇଦ୍ଧୀ ଜୁତୀ ବଲୱୀରିଯୂପପତ୍ତି,

ଇଦଞ୍ଚ ତେ ନାଗମହାୱିମାନଂ।

''ଅହଞ୍ଚ ଭରିଯା ଚ ମନୁସ୍ସଲୋକେ,

ସଦ୍ଧା ଉଭୋ ଦାନପତୀ ଅହୁମ୍ହା;

ଓପାନଭୂତଂ ମେ ଘରଂ ତଦାସି,

ସନ୍ତପ୍ପିତା ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଚ।

''ତଂ ମେ ୱତଂ ତଂ ପନ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ,

ତସ୍ସ ସୁଚିଣ୍ଣସ୍ସ ଅଯଂ ୱିପାକୋ;

ଇଦ୍ଧୀ ଜୁତୀ ବଲୱୀରିଯୂପପତ୍ତି,

ଇଦଞ୍ଚ ମେ ଧୀର ମହାୱିମାନ''ନ୍ତି। –

ଇମସ୍ମିଞ୍ହି ପୁଣ୍ଣକଜାତକେ (ଜା। ୨।୨୨।୧୫୯୨-୧୫୯୩, ୧୫୯୫) ଦାନଂ ''ବ୍ରହ୍ମଚରିଯ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

''କେନ ପାଣି କାମଦଦୋ, କେନ ପାଣି ମଧୁସ୍ସୱୋ;

କେନ ତେ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେନ, ପୁଞ୍ଞଂ ପାଣିମ୍ହି ଇଜ୍ଝତି।

''ତେନ ପାଣି କାମଦଦୋ, ତେନ ପାଣି ମଧୁସ୍ସୱୋ;

ତେନ ମେ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟେନ, ପୁଞ୍ଞଂ ପାଣିମ୍ହି ଇଜ୍ଝତୀ’’ତି। –

ଇମସ୍ମିଂ ଅଙ୍କୁରପେତଵତ୍ଥୁମ୍ହି (ପେ। ଵ। ୨୭୫, ୨୭୭) ଵେୟ୍ୟାଵଚ୍ଚଂ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ‘‘ଏଵଂ ଖୋ ତଂ ଭିକ୍ଖଵେ ତିତ୍ତିରିୟଂ ନାମ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଅହୋସୀ’’ତି (ଚୂଳଵ। ୩୧୧) ଇମସ୍ମିଂ ତିତ୍ତିରଜାତକେ ପଞ୍ଚସିକ୍ଖାପଦସୀଲଂ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ‘‘ତଂ ଖୋ ପନ ମେ ପଞ୍ଚସିଖ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ନେଵ ନିବ୍ବିଦାୟ ନ ଵିରାଗାୟ ନ ନିରୋଧାୟ ଯାଵଦେଵ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୂପପତ୍ତିୟା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ମହାଗୋଵିନ୍ଦସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୨୯) ଚତସ୍ସୋ ଅପ୍ପମଞ୍ଞାୟୋ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତା। ‘‘ପରେ ଅବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଭଵିସ୍ସନ୍ତି, ମୟମେତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଭଵିସ୍ସାମା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ସଲ୍ଲେଖସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୮୩) ମେଥୁନଵିରତି ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତା।

‘‘ମୟଞ୍ଚ ଭରିୟା ନାତିକ୍କମାମ,

ଅମ୍ହେ ଚ ଭରିୟା ନାତିକ୍କମନ୍ତି;

ଅଞ୍ଞତ୍ର ତାହି ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଚରାମ,

ତସ୍ମା ହି ଅମ୍ହଂ ଦହରା ନ ମୀୟରେ’’ତି। –

ମହାଧମ୍ମପାଲଜାତକେ (ଜା। ୧।୧୦।୯୭) ସଦାରସନ୍ତୋସୋ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତୋ। ‘‘ଅଭିଜାନାମି ଖୋ ପନାହଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଚରିତା, ତପସ୍ସୀ ସୁଦଂ ହୋମୀ’’ତି ଲୋମହଂସନସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୧।୧୫୫) ଵୀରିୟଂ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ।

‘‘ହୀନେନ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟେନ, ଖତ୍ତିୟେ ଉପପଜ୍ଜତି;

ମଜ୍ଝିମେନ ଚ ଦେଵତ୍ତଂ, ଉତ୍ତମେନ ଵିସୁଜ୍ଝତୀ’’ତି। –

ଏଵଂ (ଜା। ୨।୨୨।୪୨୯) ନିମିଜାତକେ ଅତ୍ତଦମନଵସେନ କତୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ଉପୋସଥୋ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତୋ। ‘‘ଇଦଂ ଖୋ ପନ ମେ, ପଞ୍ଚସିଖ, ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାୟ ଵିରାଗାୟ…ପେ… ଅୟମେଵ ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ’’ତି ମହାଗୋଵିନ୍ଦସୁତ୍ତସ୍ମିଂଯେଵ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୨୯) ଅରିୟମଗ୍ଗୋ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତୋ। ‘‘ତୟିଦଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଇଦ୍ଧଞ୍ଚେଵ ଫୀତଞ୍ଚ ଵିତ୍ଥାରିକଂ ବାହୁଜଞ୍ଞଂ ପୁଥୁଭୂତଂ ଯାଵଦେଵ ମନୁସ୍ସେହି ସୁପ୍ପକାସିତ’’ନ୍ତି ପାସାଦିକସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୩।୧୭୪) ସିକ୍ଖତ୍ତୟସଙ୍ଗହଂ ସକଲସାସନଂ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଇମସ୍ମିମ୍ପି ଠାନେ ଇଦମେଵ ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିୟ’’ନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆହ ‘‘ସିକ୍ଖତ୍ତୟପରିଗ୍ଗହିତତ୍ତା’’ତିଆଦି। ସେଟ୍ଠେହୀତି ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ସେଟ୍ଠେହି। ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ବ୍ରହ୍ମଭୂତଂ ଵା ଚରିୟଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ।

ସନିଦାନନ୍ତି ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ ନିଦାନେନ ସନିଦାନଂ। ସୌପ୍ପତ୍ତିକନ୍ତି ସଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକଂ। ଵେନେୟ୍ୟାନଂଅନୁରୂପତୋତି ଵେନେୟ୍ୟାନଂ ଚରିୟାଦିଅନୁରୂପତୋ। ଅତ୍ଥସ୍ସାତି ଦେସିୟମାନସ୍ସ ସୀଲାଦିଅତ୍ଥସ୍ସ। ହେତୁଦାହରଣୟୁତ୍ତତୋତି ‘‘ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ ସେୟ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖଵେ’’ତି ଚ ଆଦିନା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ହେତୁପମଗ୍ଗହଣେନ ହେତୁଦାହରଣେହି ଯୁତ୍ତତୋ। ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭେନାତି ‘‘ତେ ତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ଵା ତଥାଗତେ ସଦ୍ଧଂ ପଟିଲଭନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା ଵୁତ୍ତସଦ୍ଧାପଟିଲାଭେନ। ପଟିପତ୍ତିୟାତି ସୀଲଵିସୁଦ୍ଧିୟାଦିସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିୟା, ପଟିପତ୍ତିନିମିତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଧିଗମବ୍ୟତ୍ତିତୋତି ସଚ୍ଚପ୍ପଟିଵେଧେନ ଅଧିଗମଵେୟ୍ୟତ୍ତିୟସବ୍ଭାଵତୋ ସାଙ୍ଖ୍ୟଂ କପିଲମତାଦି ଵିୟ ତୁଚ୍ଛଂ ନିରତ୍ଥକଂ ଅହୁତ୍ଵା ଅତ୍ଥସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି କତ୍ଵା। ପରିୟତ୍ତିୟାତି ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମପରିଚୟେନ। ଆଗମବ୍ୟତ୍ତିତୋତି ଦୁରକ୍ଖାତଧମ୍ମେସୁ ପରିଚୟଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ଵିୟ ସମ୍ମୋହଂ ଅଜନେତ୍ଵା ବାହୁସଚ୍ଚଵେୟ୍ୟତ୍ତିୟସବ୍ଭାଵତୋ ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ। ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିୟା ହି ସତି ଆଗମବ୍ୟତ୍ତୀତି। ସୀଲାଦିପଞ୍ଚଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧୟୁତ୍ତତୋତି ସୀଲାଦୀହି ପଞ୍ଚହି ଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସେହି ଅଵିରହିତତ୍ତା। କେଵଲପରିପୁଣ୍ଣନ୍ତି ଅନଵସେସେନ ସମନ୍ତତୋ ପୁଣ୍ଣଂ ପୂରିତଂ। ନିରୁପକ୍କିଲେସତୋତି ଦିଟ୍ଠିମାନାଦିଉପକ୍କିଲେସାଭାଵତୋ। ନିତ୍ଥରଣତ୍ଥାୟାତି ଵଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ନିସ୍ସରଣାୟ। ଲୋକାମିସନିରପେକ୍ଖତୋତି କଥଞ୍ଚିପି ତଣ୍ହାସନ୍ନିସ୍ସୟସ୍ସ ଅନିସ୍ସୟତୋ ପରିସୁଦ୍ଧଂ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯୋ ‘‘ଇମଂ ଧମ୍ମଦେସନଂ ନିସ୍ସାୟ ଲାଭଂ ଵା ସକ୍କାରଂ ଵା ଲଭିସ୍ସାମୀ’’ତି ଦେସେତି, ତସ୍ସ ଅପରିସୁଦ୍ଧା ଦେସନା ହୋତି। ଭଗଵା ପନ ଲୋକାମିସନିରପେକ୍ଖୋ ହିତଫରଣେନ ମେତ୍ତାଭାଵନାୟ ମୁଦୁହଦୟୋ ଉଲ୍ଲୁମ୍ପନସଭାଵସଣ୍ଠିତେନ ଚିତ୍ତେନ ଦେସେତି, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ଦେସନା ପରିସୁଦ୍ଧାତି।

ସାଧୂତି ଅୟଂ ସଦ୍ଦୋ "ସାଧୁ ମେ ଭନ୍ତେ ଭଗୱା ସଂଖିତ୍ତେନ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୂ"ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୪।୯୫) ଆୟାଚନେ ଦିସ୍ସତି। "ସାଧୁ ଭନ୍ତେତି ଖୋ ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଭଗୱତୋ ଭାସିତଂ ଅଭିନନ୍ଦିତ୍ୱା ଅନୁମୋଦିତ୍ୱା"ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୮୬) ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନେ। "ସାଧୁ ସାଧୁ ସାରିପୁତ୍ତା"ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୯) ସମ୍ପହଂସନେ। "ତେନ ହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଧୁକଂ ସୁଣୋହୀ"ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୫।୧୯୨) ଦଳ୍ହୀକମ୍ମେ ଆଣତ୍ତିୟଞ୍ଚ ଦିସ୍ସତି।

"ସାଧୁ ଧମ୍ମରୁଚି ରାଜା, ସାଧୁ ପଞ୍ଞାଣୱା ନରୋ;

ସାଧୁ ମିତ୍ତାନମଦ୍ଦୁବ୍ଭୋ, ପାପସ୍ସାକରଣଂ ସୁଖ"ନ୍ତି। –

ଆଦୀସୁ (ଜା। ୨।୧୮।୧୦୧) ସୁନ୍ଦରେ। ଇଧାପି ସୁନ୍ଦରେୟେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ଆହ "ସାଧୁ ଖୋ ପନାତି ସୁନ୍ଦରଂ ଖୋ ପନା"ତି। ତତ୍ଥ ସୁନ୍ଦରନ୍ତି ଭଦ୍ଦକଂ। ଭଦ୍ଦକତା ଚ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ହିତସୁଖାୱହଭାୱେନାତି ଆହ "ଅତ୍ଥାୱହଂ ସୁଖାୱହ"ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥାୱହନ୍ତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାୟିକପରମତ୍ଥସଙ୍ଖାତହିତାୱହଂ। ସୁଖାୱହନ୍ତି ୟଥାୱୁତ୍ତତିୱିଧସୁଖାୱହଂ। ତଥାରୂପାନନ୍ତି ତାଦିସାନଂ । ୟାଦିସେହି ପନ ଗୁଣେହି ଭଗୱା ସମନ୍ନାଗତୋ, ତେହି ଚତୁପ୍ପମାଣିକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ସବ୍ବକାଲେପି ଅଚ୍ଚନ୍ତାୟ ପସାଦନୀୟୋ ତେସଂ ୟଥାଭୂତସଭାୱତ୍ତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ୟଥାରୂପୋ"ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୟଥାଭୁଚ୍ଚ...ପେ... ଅରହତନ୍ତି ଇମିନା ଧମ୍ମପ୍ପମାଣାନଂ ଲୂଖପ୍ପମାଣାନଞ୍ଚ ସତ୍ତାନଂ ଭଗୱତୋ ପସାଦାୱହତଂ ଦସ୍ସେତି, ତଂଦସ୍ସନେନ ଚ ଇତରେସମ୍ପି ରୂପପ୍ପମାଣଘୋସପ୍ପମାଣାନଂ ପସାଦାୱହତା ଦସ୍ସିତା ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ତଦୱିନାଭାୱତୋ। ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ପକାସେତୀତି କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଆହ "ଦସ୍ସନମତ୍ତମ୍ପି ସାଧୁ ହୋତୀତି ଏୱମଜ୍ଝାସୟଂ କତ୍ୱା"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଦସ୍ସନମତ୍ତମ୍ପି ସାଧୁ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ କୋସିୟସକୁଣୱତ୍ଥୁ କଥେତବ୍ବଂ।

୨।ୟେନ ୱା କାରଣେନାତି ହେତୁମ୍ହି ଇଦଂ କରଣୱଚନଂ। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ହି କିରିୟାକାରଣଂ, ନ କରଣଂ ୱିୟ କିରିୟତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ନାନପ୍ପକାରଗୁଣୱିସେସାଧିଗମତ୍ଥା ଇଧ ଉପସଙ୍କମନକିରିୟାତି "ଅନ୍ନେନ ୱସତୀ"ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ହେତୁଅତ୍ଥମେୱେତଂ କରଣୱଚନଂ ୟୁତ୍ତଂ, ନ କରଣତ୍ଥଂ ତସ୍ସ ଅୟୁଜ୍ଜମାନତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ "ୟେନ ୱା କାରଣେନା"ତି। ଅୱିଭାଗତୋ ହି ସତତପ୍ପୱତ୍ତନିରତିସୟସାଦୁୱିପୁଲାମତରସସଦ୍ଧମ୍ମଫଲତାୟସ୍ସ ସାଦୁଫଲନିଚ୍ଚଫଲିତମହାରୁକ୍ଖେନ ଭଗୱା ଉପମିତୋ। ସାଦୁଫଲୂପଭୋଗାଧିପ୍ପାୟଗ୍ଗହଣେନେୱ ହି ମହାରୁକ୍ଖସ୍ସ ସାଦୁଫଲତା ଗହିତାତି। ଉପସଙ୍କମୀତି ଉପସଙ୍କମନ୍ତୋ। ସମ୍ପତ୍ତକାମତାୟ ହି କିଞ୍ଚି ଠାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ତଂତଂପଦେସାତିକ୍କମନେନ ଉପସଙ୍କମି ଉପସଙ୍କମନ୍ତୋତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭତି। ତେନାହ "ଗତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ"ତି, ଉପଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱାତି ପୁବ୍ବକାଲକିରିୟାନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ "ଉପସଙ୍କମନପରିୟୋସାନଦୀପନ"ନ୍ତି। ତତୋତି ୟଂ ଠାନଂ ପତ୍ତୋ ଉପସଙ୍କମୀତି ୱୁତ୍ତୋ, ତତୋ ଉପଗତଟ୍ଠାନତୋ। ଆସନ୍ନତରଂ ଠାନନ୍ତି ପଞ୍ହଂ ୱା ପୁଚ୍ଛିତୁଂ ଧମ୍ମଂ ୱା ସୋତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟଟ୍ଠାନଂ।

ୟଥା ଖମନୀୟାଦୀନି ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋତି ୟଥା ଭଗୱା "କଚ୍ଚି ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖମନୀୟଂ, କଚ୍ଚି ୟାପନୀୟ"ନ୍ତିଆଦିନା ଖମନୀୟାଦୀନି ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ତେନ ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ସମପ୍ପୱତ୍ତମୋଦୋ ଅହୋସି। ପୁବ୍ବଭାସିତାୟ ତଦନୁକରଣେନ ଏୱଂ ସୋପି ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଭଗୱତା ସଦ୍ଧିଂ ସମପ୍ପୱତ୍ତମୋଦୋ ଅହୋସୀତି ୟୋଜନା। ତଂ ପନ ସମପ୍ପୱତ୍ତମୋଦତଂ ଉପମାୟ ଦସ୍ସେତୁଂ "ସୀତୋଦକଂ ୱିୟା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସମ୍ମୋଦିତନ୍ତି ସଂସନ୍ଦିତଂ। ଏକୀଭାୱନ୍ତି ସମ୍ମୋଦନକିରିୟାୟ ସମାନତଂ ଏକରୂପତଂ। ଖମନୀୟନ୍ତି "ଇଦଂ ଚତୁଚକ୍କଂ ନୱଦ୍ୱାରଂ ସରୀରୟନ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖବହୁଲତାୟ ସଭାୱତୋ ଦୁସ୍ସହଂ, କଚ୍ଚି ଖମିତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟ"ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛତି। ୟାପନୀୟନ୍ତି ପଚ୍ଚୟାୟତ୍ତୱୁତ୍ତିକଂ ଚିରପ୍ପବନ୍ଧସଙ୍ଖାତାୟ ୟାପନାୟ କଚ୍ଚି ୟାପେତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟଂ। ସୀସରୋଗାଦିଆବାଧାଭାୱେନ କଚ୍ଚି ଅପ୍ପାବାଧଂ। ଦୁକ୍ଖଜୀୱିକାଭାୱେନ କଚ୍ଚି ଅପ୍ପାତଙ୍କଂ। ତଂତଂକିଚ୍ଚକରଣେ ଉଟ୍ଠାନସୁଖତାୟ କଚ୍ଚି ଲହୁଟ୍ଠାନଂ। ତଦନୁରୂପବଲୟୋଗତୋ କଚ୍ଚି ବଲଂ। ସୁଖୱିହାରସବ୍ଭାୱେନ କଚ୍ଚି ଫାସୁୱିହାରୋ ଅତ୍ଥୀତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ କଚ୍ଚିସଦ୍ଦଂ ୟୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ । ବଲପ୍ପତ୍ତା ପୀତି ପୀତିୟେୱ। ତରୁଣପୀତି ପାମୋଜ୍ଜଂ। ସମ୍ମୋଦଂ ଜନେତି କରୋତୀତି ସମ୍ମୋଦନିକଂ, ତଦେୱ ସମ୍ମୋଦନୀୟନ୍ତି ଆହ "ସମ୍ମୋଦଜନନତୋ"ତି। ସମ୍ମୋଦିତବ୍ବତୋ ସମ୍ମୋଦନୀୟନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ସମ୍ମୋଦିତୁଂ ୟୁତ୍ତଭାୱତୋ"ତି ଆହ। ସରିତବ୍ବଭାୱତୋତି ଅନୁସ୍ସରିତବ୍ବଭାୱତୋ। "ସରଣୀୟ"ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଦୀଘଂ କତ୍ୱା "ସାରଣୀୟ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁୟ୍ୟମାନସୁଖତୋତି ଆପାଥମଧୁରତମାହ। ଅନୁସ୍ସରିୟମାନସୁଖତୋତି ୱିମଦ୍ଦରମଣୀୟତଂ। ବ୍ୟଞ୍ଜନପରିସୁଦ୍ଧତାୟାତି ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଭାୱେନ ତସ୍ସା କଥାୟ ୱଚନଚାତୁରିୟମାହ। ଅତ୍ଥପରିସୁଦ୍ଧତାୟାତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିରୁପକ୍କିଲେସତଂ। ଅନେକେହି ପରିୟାୟେହୀତି ଅନେକେହି କାରଣେହି।

ଅତିଦୂରଅଚ୍ଚାସନ୍ନପଟିକ୍ଖେପେନ ନାତିଦୂରନାଚ୍ଚାସନ୍ନଂ ନାମ ଗହିତଂ, ତଂ ପନ ଅୱକଂସତୋ ଉଭିନ୍ନଂ ପସାରିତହତ୍ଥାସଙ୍ଘଟ୍ଟନେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଗୀୱଂ ପସାରେତ୍ୱାତି ଗୀୱଂ ପରିୱତ୍ତନୱସେନ ପସାରେତ୍ୱା। ମେତି କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ସାମିୱଚନନ୍ତି ଆହ "ମୟା ସୁତ"ନ୍ତି। ଜାତିବ୍ରାହ୍ମଣେତି ଜାତିୟା ବ୍ରାହ୍ମଣେ, ନ ବାହିତପାପତାୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦିଭାୱଂ ଆପାଦିତେତି ଖଣ୍ଡିତଦନ୍ତପଲିତକେସାଦିଭାୱଂ ସମ୍ପାପିତେ। ୱୁଦ୍ଧିମରିୟାଦପ୍ପତ୍ତେତି ୱୁଦ୍ଧିପରିଚ୍ଛେଦଂ

ସମ୍ଭଣ୍ଠେ, ୱୁଦ୍ଧିପରିଯନ୍ତପ୍ପତ୍ତେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଜାତିମହଲ୍ଲକତାଯାତି ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ମହଲ୍ଲକଭାୱେନ। ମହତ୍ତଂ ଲାତି ଗଣ୍ହାତୀତି ମହଲ୍ଲକୋ, ଜାତିଯା ମହଲ୍ଲକୋ, ନ ୱିଭୱାଦିନାତି ଜାତିମହଲ୍ଲକୋ। ଅଦ୍ଧାନନ୍ତି ଦୀଘକାଲଂ। କିତ୍ତକୋ ପନ ସୋତି ଆହ "ଦ୍ୱେ ତଯୋ ରାଜପରିୱଟ୍ଟେ"ତି, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ତିଣ୍ଣଂ ରାଜୂନଂ ରଜ୍ଜପସାସନପଟିପାଟିଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। "ଅଦ୍ଧଗତେ"ତି ୱତ୍ୱା କଥଂ ୱଯୋଗହଣଂ ଓସାନୱଯାପେକ୍ଖନ୍ତି ଆହ "ପଚ୍ଛିମୱଯଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତେ"ତି। ପଚ୍ଛିମୋ ତତିଯଭାଗୋତି ସତ୍ତସଟ୍ଠିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପଚ୍ଛିମୱଯୋ କୋଟ୍ଠାସୋ।

ଦୁତିଯେ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଜିଣ୍ଣେତି ନାଯଂ ଜିଣ୍ଣତା ୱଯୋମତ୍ତେନ, ଅଥ ଖୋ କୁଲପରିୱଟ୍ଟେନ ପୁରାଣତାଯାତି ଆହ "ଜିଣ୍ଣେତି ପୋରାଣେ"ତିଆଦି। ତେନ ତେସଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ କୁଲୱସେନ ଉଦିତୋଦିତଭାୱମାହ। "ୱଯୋଅନୁପ୍ପତ୍ତେ"ତି ଇମିନା ଜାତିୱୁଦ୍ଧିଯା ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା ଗୁଣୱୁଦ୍ଧିଯା ତତୋ ସାତିସଯତ୍ତା ଚ "ୱୁଦ୍ଧେତି ସୀଲାଚାରାଦିଗୁଣୱୁଦ୍ଧିଯୁତ୍ତେ"ତି ଆହ। ତଥା ଜାତିମହଲ୍ଲକତାଯପି ତେନେୱ ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା ମହଲ୍ଲକେତି ପଦେନ ୱିଭୱମହତ୍ତତା ଯୋଜିତା। ମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନେତି ବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ପଟିପତ୍ତିୱିଧିଂ ଉପଗତେ ତଂ ଅୱୋକ୍କମ୍ମ ଚରଣତୋ। ଅନ୍ତିମୱଯନ୍ତି ପଚ୍ଛିମୱଯଂ।

ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ ଆସନା ୱୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଆହ "ନାସନା ୱୁଟ୍ଠହତୀ"ତି, ନିସିନ୍ନାସନତୋ ନ ୱୁଟ୍ଠାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଜିଣ୍ଣେ…ପେ… ୱଯୋଅନୁପ୍ପତ୍ତେତି ଉପଯୋଗୱଚନଂ ଆସନା ୱୁଟ୍ଠାନକିରିଯାପେକ୍ଖଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଜିଣ୍ଣେ…ପେ… ୱଯୋଅନୁପ୍ପତ୍ତେ ଦିସ୍ୱାତି ଅଜ୍ଝାହାରଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନକିରିଯାପେକ୍ଖଂ ଉପଯୋଗୱଚନଂ, ତସ୍ମା ନ ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠେତୀତି ଉଟ୍ଠାଯ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନଂ ନ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନମ୍ପି ହି ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ "ଆଚରିଯଂ ପନ ଦୂରତୋୱ ଦିସ୍ୱା ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାଯ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନକରଣଂ ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଂ ନାମା"ତି। ନାସନା ୱୁଟ୍ଠାତୀତି ଇମିନା ପନ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନାଭାୱସ୍ସ ଉପଲକ୍ଖଣମତ୍ତଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱିଭାୱନେ ନାମ ଅତ୍ଥେତି ପକତିୱିଭାୱନସଙ୍ଖାତେ ଅତ୍ଥେ, ନ ଅଭିୱାଦେତି ୱାତି ନ ଅଭିୱାଦେତବ୍ବନ୍ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ତଂ ଅଞ୍ଞାଣନ୍ତି "ଅଯଂ ମମ ଅଭିୱାଦନାଦୀନି କାତୁଂ ଅରହରୂପୋ ନ ହୋତୀ"ତି ଅଜାନନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞାଣଂ। ଓଲୋକେନ୍ତୋତି "ଦୁକ୍କରଂ ଖୋ ଅଗାରଂ ଅଜ୍ଝାୱସତା... ଖୋ ଅଗାରଓ୍ୱୋ ୱିହରତି ଅପ୍ପତିସ୍ସୋ, କିଂ ନୁ ଖୋ ଅହଂ ସମଣଂ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ୱା ସକ୍କରେଯ୍ୟଂ, ଗରୁଂ କରେଯ୍ୟ"ନ୍ତିଆଦିସୁତ୍ତୱସେନ (ଅ। ନି। ୪। ୨୧) ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ଓଲୋକେନ୍ତୋ। ନିପଚ୍ଚକାରାରହନ୍ତି ପଣିପାତାରହଂ। ସମ୍ପତିଜାତୋତି ମୁହୁତ୍ତଜାତୋ, ଜାତସମନନ୍ତରମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଉତ୍ତରେନ ମୁଖୋତି ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୋ, ଉତ୍ତରଦିସାଭିମୁଖୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ସକଲଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ଓଲୋକେସିନ୍ତି ଇଦଂ "ଧମ୍ମତା ଏସା, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମ୍ପତିଜାତୋ ବୋଧିସତ୍ତୋ ସମେହି ପାଦେହି ପତିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୋ ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଗଚ୍ଛତି, ସେତମ୍ହି ଛତ୍ତେ ଅନୁଧାରିଯମାନେ ସବ୍ବା ଦିସା ୱିଲୋକେତି, ଆସଭିଞ୍ଚ ୱାଚଂ ଭାସତୀ"ତି ଏୱଂ ପାଠଇଯଂ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୧) ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରୂପରିଟ୍ଠିତସ୍ସ ୱିଯ ସବ୍ବଦିସାନୁୱିଲୋକନସ୍ସ କଥିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନେତଂ ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରତୋ ପଗେୱ ଦିସାୱିଲୋକନସ୍ସ କତତ୍ତା। ମହାସତ୍ତୋ ହି ମନୁସ୍ସାନଂ ହତ୍ଥତୋ ମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ପୁରତ୍ଥିମଦିସଂ ଓଲୋକେସି, ଅନେକାନି ଚକ୍କୱାଳସହସ୍ସାନି ଏକଙ୍ଗଣାନି ଅହେସୁଂ। ତତ୍ଥ ଦେୱମନୁସ୍ସା ଗନ୍ଧମାଲାଦୀହି ପୂଜଯମାନା "ମହାପୁରିସ ଇଧ ତୁମ୍ହେହି ସଦିସୋପି ନତ୍ଥି, କୁତୋ ଉତ୍ତରିତରୋ"ତି ଆହଂସୁ। ଏୱଂ ଚତସ୍ସୋ ଦିସା ଚତସ୍ସୋ ଅନୁଦିସା ହେଟ୍ଠା ଉପରୀତି ଦସପି ଦିସା ଅନୁୱିଲୋକେତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ସଦିସଂ ଅଦିସ୍ୱା "ଅଯଂ ଉତ୍ତରା ଦିସା"ତି ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଅଗମାସୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଓଲୋକେସିନ୍ତି ମମ ପୁଞ୍ଞାନୁଭାୱେନ ଲୋକୱିୱରଣପାଟିହାରିଯେ ଜାତେ ପଞ୍ଞାଯମାନଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ମଂସଚକ୍ଖୁନାୱ ଓଲୋକେସିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ମହାପୁରିସୋତି ଜାତିଗୋତ୍ତକୁଲପ୍ପଦେସାଦିୱସେନ ମହନ୍ତପୁରିସୋ। ଅଗ୍ଗୋତି ଗୁଣେହି ସବ୍ବପଧାନୋ। ଜେଟ୍ଠୋତି ଗୁଣୱସେନେୱ ସବ୍ବେସଂ ୱୁଦ୍ଧତମୋ, ଗୁଣେହି ମହଲ୍ଲକତମୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସେଟ୍ଠୋତି ଗୁଣୱସେନେୱ ସବ୍ବେସଂ ପସତ୍ଥତମୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପଚ୍ଛିମାନି ଦ୍ୱେ ପୁରିମସ୍ସେୱ ୱେୱଚନାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଯାତି ନିସ୍ସକ୍କେ କରଣୱଚନଂ। ଉତ୍ତରିତରୋତି ଅଧିକତରୋ। ପତିମାନେସୀତି ପୂଜେସି। ଆସଭିନ୍ତି ଉତ୍ତମଂ। ମଯ୍ହଂ ଅଭିୱାଦନାଦିରହୋ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ମଯ୍ହଂ ଅଭିୱାଦନାଦିକିରିଯାଯ ଅରହୋ ଅନୁଚ୍ଛୱିକୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ। ନିଚ୍ଚସାପେକ୍ଖତାଯ ପନେତ୍ଥ ସମାସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥାଗତାତି ତଥାଗତତୋ, ତଥାଗତସ୍ସ ସନ୍ତିକାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏୱରୂପନ୍ତି ଅଭିୱାଦନାଦିସଭାୱଂ। ପରିପାକସିଥିଲବନ୍ଧନନ୍ତି ପରିପାକେନ ସିଥିଲବନ୍ଧନଂ।

୩।ତଂ ୱଚନନ୍ତି "ନାହଂ ତଂ ବ୍ରାହ୍ମଣା"ତିଆଦିୱଚନଂ। "ନାହଂ ଅରସରୂପୋ, ମାଦିସା ୱା ଅରସରୂପା"ତି ୱୁତ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଥଦ୍ଧୋ ଭୱେଯ୍ୟ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ଚିତ୍ତମୁଦୁଭାୱଜନନତ୍ଥ"ନ୍ତି। ଅଯଞ୍ହି ପରିଯାଯସଦ୍ଦୋ ଦେସନାୱାରକାରଣେସୁ ୱତ୍ତତୀତି ଏତ୍ଥ ପରିଯାଯେତି ଦେସେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ଅୱଗମେତି ବୋଧେତୀତି ପରିଯାଯୋ, ଦେସନା। ପରିଯାଯତି ଅପରାପରଂ ପରିୱତ୍ତେତୀତି ପରିଯାଯୋ, ୱାରୋ। ପରିଯାଯତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ୱତ୍ତତି, ତସ୍ସ ୱା କାରଣଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ପରିଯାଯୋ, କାରଣନ୍ତି ଏୱଂ ପରିଯାଯସଦ୍ଦସ୍ସ ଦେସନାୱାରକାରଣେସୁ ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଞ୍ଞାଯ

ସଣ୍ଠହେୟ୍ୟାତି ଅରହତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠହେୟ୍ୟ। କତମୋ ପନ ସୋତି ପରିୟାୟାପେକ୍ଖୋ ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସୋ, କତମୋ ସୋ ପରିୟାୟୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଜାତିୱସେନାତି ଖତ୍ତିୟାଦିଜାତିୱସେନ। ଉପପତ୍ତିୱସେନାତି ଦେୱେସୁ ଉପପତ୍ତିୱସେନ। ସେଟ୍ଠସମ୍ମତାନମ୍ପୀତି ଅପି-ସଦ୍ଦେନ ପଗେୱ ଅସେଟ୍ଠସମ୍ମତାନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତାନନ୍ତି ସପ୍ପୀତିକତଣ୍ହାୱସେନ ପମୋଦମାନାନଂ। ରଜ୍ଜନ୍ତାନନ୍ତି ବଲୱରାଗୱସେନ ରଜ୍ଜନ୍ତାନଂ। ରୂପାଦିପରିଭୋଗେନ ଉପ୍ପନ୍ନତଣ୍ହାୟୁତ୍ତସୋମନସ୍ସୱେଦନା ରୂପତୋ ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ହଦୟତପ୍ପନତୋ ଅମ୍ବରସାଦୟୋ ୱିୟ "ରୂପରସା"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଆୱିଞ୍ଛନ୍ତୀତି ଆକଡ୍ଢନ୍ତି। ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାଦିସାମଗ୍ଗିୟନ୍ତି ୱତ୍ଥୁଆରମ୍ମଣାଦିକାରଣସାମଗ୍ଗିୟଂ। ଅନୁକ୍ଖିପନ୍ତୋତି ଅତ୍ତୁକ୍କଂସନୱସେନ କଥିତେ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଅସପ୍ପାୟଭାୱତୋ ଅତ୍ତାନଂ ଅନୁକ୍ଖିପନ୍ତୋ ଅନୁକ୍କଂସେନ୍ତୋ।

ଏତସ୍ମିଂ ପନତ୍ଥେ କରଣେ ସାମିୱଚନନ୍ତି "ଜହିତା"ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ। ତଥାଗତସ୍ସାତି କରଣେ ସାମିୱଚନଂ, ତଥାଗତେନ ଜହିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ମୂଲନ୍ତି ଭୱମୂଲଂ। "ତାଲୱତ୍ଥୁୱତ୍ଥୁକତା"ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ "ଓଟ୍ଠମୁଖୋ"ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ମଜ୍ଝେପଦଲୋପଂ କତ୍ୱା ଅକାରଞ୍ଚ ଦୀଘଂ କତ୍ୱା "ତାଲାୱତ୍ଥୁକତା"ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ "ତାଲୱତ୍ଥୁ ୱିୟ ନେସଂ ୱତ୍ଥୁ କତନ୍ତି ତାଲାୱତ୍ଥୁକତା"ତି। ତତ୍ଥ ତାଲସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ ତାଲୱତ୍ଥୁ। ୟଥା ଆରାମସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭୂତପୁବ୍ବୋ ପଦେସୋ ଆରାମସ୍ସ ଅଭାୱେ "ଆରାମୱତ୍ଥୂ"ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ତାଲସ୍ସ ପତିଟ୍ଠିତୋକାସୋ ସମୂଲଂ ଉଦ୍ଧରିତେ ତାଲେ ପଦେସମତ୍ତେ ଠିତେ ତାଲସ୍ସ ୱତ୍ଥୁଭୂତପୁବ୍ବତ୍ତା "ତାଲୱତ୍ଥୂ"ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନେସନ୍ତି ରୂପରସାଦୀନଂ। କଥଂ ପନ ତାଲୱତ୍ଥୁ ୱିୟ ନେସଂ ୱତ୍ଥୁ କତନ୍ତି ଆହ "ୟଥା ହୀ"ତିଆଦି। ରୂପାଦିପରିଭୋଗେନ ଉପ୍ପନ୍ନତଣ୍ହାୟୁତ୍ତସୋମନସ୍ସୱେଦନାସଙ୍ଖାତରୂପରସାଦୀନଂ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ "ତେସଂ ପୁବ୍ବେ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବଭାୱେନ ୱତ୍ଥୁମତ୍ତେ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେ କତେ"ତି। ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବେତି ପୁରେ, ସରାଗକାଲେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତାଲାୱତ୍ଥୁକତାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ତାଲୱତ୍ଥୁ ୱିୟ ଅତ୍ତନୋ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ କତତ୍ତା ରୂପରସାଦୟୋ "ତାଲାୱତ୍ଥୁକତା"ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଏତେନ ପହୀନକିଲେସାନଂ ପୁନ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଅଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ।

ଅୱିରୁଳ୍ହିଧମ୍ମତ୍ତାତି ଅୱିରୁଳ୍ହିସଭାୱତାୟ। ମତ୍ଥକଚ୍ଛିନ୍ନୋ ତାଲୋ ପତ୍ତଫଲାଦୀନଂ ଅୱତ୍ଥୁଭୂତୋ ତାଲାୱତ୍ଥୂତି ଆହ "ମତ୍ଥକଚ୍ଛିନ୍ନତାଲୋ ୱିୟ କତା"ତି। ଏତେନ "ତାଲାୱତ୍ଥୁ ୱିୟ କତାତି ତାଲାୱତ୍ଥୁକତା"ତି ଅୟଂ ୱିଗ୍ଗହୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ଅୱତ୍ଥୁଭୂତୋ ତାଲୋ ୱିୟ କତାତି ଅୱତ୍ଥୁତାଲାକତାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ୱିସେସନସ୍ସ ପଦସ୍ସ ପରନିପାତଂ କତ୍ୱା "ତାଲାୱତ୍ଥୁକତା"ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇମିନା ପନତ୍ଥେନ ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି – ରୂପରସାଦିୱଚନେନ ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମା ହୁତ୍ୱା ପୁବ୍ବେ ଉପ୍ପନ୍ନା କୁସଲାକୁସଲଧମ୍ମା ଗହିତା, ତେ ଉପ୍ପନ୍ନାପି ମତ୍ଥକସଦିସାନଂ ତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାନଂ ମଗ୍ଗସତ୍ଥେନ ଛିନ୍ନତ୍ତା ଆୟତିଂ ତାଲପତ୍ତସଦିସେ ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧେ ନିବ୍ବତ୍ତେତୁଂ ଅସମତ୍ଥା ଜାତା, ତସ୍ମା ତାଲାୱତ୍ଥୁ ୱିୟ କତାତି ତାଲାୱତ୍ଥୁକତା ରୂପରସାଦୟୋତି। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥେ "ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତାନ"ନ୍ତି ଇମିନା ପଦେନ କୁସଲସୋମନସ୍ସମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ଅନଭାୱଂକତାତି ଏତ୍ଥ ଅନୁ-ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଛା-ସଦ୍ଦେନ ସମାନତ୍ଥୋତି ଆହ "ୟଥା ନେସଂ ପଚ୍ଛାଭାୱୋ ନ ହୋତୀ"ତିଆଦି। ଅନୁଅଭାୱଂ ଗତାତି ପଚ୍ଛା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତାୱସେନ ଅଭାୱଂ ଗତା ୱିନାସମୁପଗତା, ପହୀନାତି ଅତ୍ଥୋ। "ଇମା ଅନଚ୍ଛରିୟା ଗାଥାୟୋ ପଟିଭଂସୂ"ତି (ମହାୱ। ୭, ୮) ଏତ୍ଥ ଅନଚ୍ଛରିୟସଦ୍ଦଂ ଉଦାହରଣୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ୟଥା ଅନୁଅଚ୍ଛରିୟା ଅନଚ୍ଛରିୟା"ତି। ତତ୍ଥ ଅନୁଅଚ୍ଛରିୟାତି ସୱନକାଲେ ଉପରୂପରି ୱିମ୍ହୟକରାତି ଅତ୍ଥୋ।

ୟଞ୍ଚ ଖୋ ତ୍ୱଂ ୱଦେସି, ସୋ ପରିୟାୟୋ ନ ହୋତୀତି ୟଂ ୱନ୍ଦନାଦିସାମଗ୍ଗିରସାଭାୱସଙ୍ଖାତଂ କାରଣଂ ଅରସରୂପତାୟ ୱଦେସି, ତଂ କାରଣଂ ନ ହୋତି, ନ ୱିଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୟଂ ୱନ୍ଦନାଦିସାମଗ୍ଗିରସାଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ପରିୟାୟଂ ସନ୍ଧାୟ "ଅରସରୂପୋ ଭୱଂ ଗୋତମୋ"ତି ଆହ, ସୋ ପରିୟାୟୋ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତେ ୱନ୍ଦନାଦୀନି ଭଗୱା କରୋତୀତି ଆପଜ୍ଜତୀତି ଇମଂ ଅନିଟ୍ଠପ୍ପସଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "କସ୍ମା ପନ ଭଗୱା ଏୱମାହା"ତିଆଦି।

୪ ।ସବ୍ବପରିୟାୟେସୂତି ସବ୍ବୱାରେସୁ। ସନ୍ଧାୟ ଭାସିତମତ୍ଥନ୍ତି ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ "ନିବ୍ଭୋଗୋ ଭୱଂ ଗୋତମୋ"ତିଆଦିମାହ, ଭଗୱା ଚ ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ନିବ୍ଭୋଗତାଦିଂ ଅତ୍ତନି ଅନୁଜାନାତି, ତଂ ସନ୍ଧାୟ ଭାସିତମତ୍ଥଂ । ଛନ୍ଦରାଗପରିଭୋଗୋତି ଛନ୍ଦରାଗୱସେନ ପରିଭୋଗୋ। ଅପରଂ ପରିୟାୟନ୍ତି ଅଞ୍ଞଂ କାରଣଂ।

୫ ।କୁଲସମୁଦାଚାରକମ୍ମନ୍ତି କୁଲାଚାରସଙ୍ଖାତଂ କମ୍ମଂ, କୁଲଚାରିତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅକିରିୟନ୍ତି ଅକରଣଭାୱଂ। ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ, କାୟଦ୍ୱାରେ ବାହୁଲ୍ଲୱୁତ୍ତିତୋ କାୟତୋ ପୱତ୍ତଂ ଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି କାୟଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ତଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ତତ୍ଥ ଚା"ତିଆଦିମାହ। ପାଣାତିପାତଅଦିନ୍ନାଦାନମିଚ୍ଛାଚାରଚେତନାୱେଦିତବ୍ବାତି ଏତ୍ଥ (ଇତିୱୁ। ଅଟ୍ଠ। ୭୪) ପାଣୋତି ପରମତ୍ଥତୋ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ୱୋହାରତୋ ସତ୍ତୋ। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚେତ୍ଥ ରୂପାରୂପୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟେ ହି ୱିକୋପିତେ ଇତରମ୍ପି ତଂସମ୍ବନ୍ଧତାୟ ୱିନସ୍ସତି। ସତ୍ତୋତି ଚ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ହି ସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତି। ସରସେନେୱ ପତନସଭାୱସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଏୱ ଅତୀୱ ପାତନଂ ଅତିପାତୋ, ସଣିକଂ ପତିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ସୀଘଂ

ପାତନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତିକ୍କମ୍ମ ୱା ସତ୍ଥାଦୀହି ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ପାତନଂ ଅତିପାତୋ, ପାଣସ୍ସ ଅତିପାତୋ ପାଣାତିପାତୋ, ପାଣୱଧୋ ପାଣଘାତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପାଣେ ପାଣସଞ୍ଞିନୋ ପରସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟୁପଚ୍ଛେଦକପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା କାୟୱଚୀଦ୍ୱାରାନମଞ୍ଞତରପ୍ପୱତ୍ତା ୱଧକଚେତନା। ୟାୟ ହି ଚେତନାୟ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ନିସ୍ସୟଭୂତେସୁ ମହାଭୂତେସୁ ଉପକ୍କମକରଣହେତୁକମହାଭୂତପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜନକମହାଭୂତା ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତି, ସା ତାଦିସପ୍ପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ପାଣାତିପାତୋ। ଲଦ୍ଧୁପକ୍କମାନି ହି ଭୂତାନି ଇତରଭୂତାନି ୱିୟ ନ ୱିସଦାନୀତି ସମାନଜାତିୟାନଂ କାରଣାନି ନ ହୋନ୍ତି।

ଏତ୍ଥାହ – ଖଣେ ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝନସଭାୱେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ କୋ ହନ୍ତା, କୋ ୱା ହଞ୍ଞତି, ୟଦି ଚିତ୍ତଚେତସିକସନ୍ତାନୋ, ସୋ ଅରୂପତାୟ ନ ଛେଦନଭେଦନାଦିୱସେନ ୱିକୋପନସମତ୍ଥୋ, ନପି ୱିକୋପନୀୟୋ। ଅଥ ରୂପସନ୍ତାନୋ, ସୋ ଅଚେତନତାୟ କଟ୍ଠକଲିଙ୍ଗରୂପମୋତି ନ ତତ୍ଥ ଛେଦନାଦିନା ପାଣାତିପାତୋ ଲବ୍ଭତି ୟଥା ମତସରୀରେ। ପୟୋଗୋପି ପାଣାତିପାତସ୍ସ ପହରଣପ୍ପହାରାଦି ଅତୀତେସୁ ୱା ସଙ୍ଖାରେସୁ ଭୱେୟ୍ୟ ଅନାଗତେସୁ ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ୱା, ତତ୍ଥ ନ ତାୱ ଅତୀତାନାଗତେସୁ ସମ୍ଭୱତି ତେସଂ ଅଭାୱତୋ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣିକତ୍ତା ସରସେନେୱ ନିରୁଜ୍ଝନସଭାୱତାୟ ୱିନାସାଭିମୁଖେସୁ ନିପ୍ପୟୋଜନୋ ପୟୋଗୋ ସିୟା, ୱିନାସସ୍ସ ଚ କାରଣରହିତତ୍ତା ନ ପହରଣପ୍ପହାରାଦିପ୍ପୟୋଗହେତୁକଂ ମରଣଂ, ନିରୀହକତାୟ ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ କସ୍ସ ସୋ ପୟୋଗୋ, ଖଣିକତ୍ତା ୱଧାଧିପ୍ପାୟସମକାଲଭିଜ୍ଜନତୋ କସ୍ସ କିରିୟା, ପରିୟୋସାନକାଲାନୱଟ୍ଠାନତୋ କସ୍ସ ୱା ପାଣାତିପାତକମ୍ମବଦ୍ଧୋତି?

ୱୁଚ୍ଚତେ – ୟଥାୱୁତ୍ତୱଧକଚେତନାସହିତୋ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୁଞ୍ଜୋ ସତ୍ତସଙ୍ଖାତୋ ହନ୍ତା। ତେନ ପୱତ୍ତିତୱଧପ୍ପୟୋଗନିମିତ୍ତଂ ଅପଗତୁସ୍ମାୱିଞ୍ଞାଣଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟୋ ମତୱୋହାରପ୍ପୱତ୍ତିନିବନ୍ଧନୋ ୟଥାୱୁତ୍ତୱଧପ୍ପୟୋଗକରଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହୋ ରୂପାରୂପଧମ୍ମସମୂହୋ ହଞ୍ଞତି, କେୱଲୋ ୱା ଚିତ୍ତଚେତସିକସନ୍ତାନୋ। ୱଧପ୍ପୟୋଗାୱିସୟଭାୱେପି ତସ୍ସ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ରୂପସନ୍ତାନାଧୀନୱୁତ୍ତିତାୟ ରୂପସନ୍ତାନେ ପରେନ ପୟୋଜିତଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟୁପଚ୍ଛେଦକପୟୋଗୱସେନ ତନ୍ନିବ୍ବତ୍ତିୱିନିବନ୍ଧକୱିସଦିସରୂପୁପ୍ପତ୍ତିୟା ୱିହତେ ୱିଚ୍ଛେଦୋ ହୋତୀତି ନ ପାଣାତିପାତସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱୋ, ନପି ଅହେତୁକୋ ପାଣାତିପାତୋ, ନ ଚ ପୟୋଗୋ ନିପ୍ପୟୋଜନୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ କତପୟୋଗୱସେନ ତଦନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହସ୍ସ ସଙ୍ଖାରକଲାପସ୍ସ ତଥା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ଖଣିକାନଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣିକମରଣସ୍ସ ଇଧ ମରଣଭାୱେନ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା ସନ୍ତତିମରଣସ୍ସ ଚ ୟଥାୱୁତ୍ତନୟେନ ସହେତୁକଭାୱତୋ ନ ଅହେତୁକଂ ମରଣଂ, ନ ଚ କତ୍ତୁରହିତୋ ପାଣାତିପାତପୟୋଗୋ ନିରୀହକେସୁପି ସଙ୍ଖାରେସୁ ସନ୍ନିହିତତାମତ୍ତେନ ଉପକାରକେସୁ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପଫଲୁପ୍ପାଦନିୟତେସୁ କାରଣେସୁ କତ୍ତୁୱୋହାରସିଦ୍ଧିତୋ ୟଥା ''ପଦୀପୋ ପକାସେତି, ନିସାକରୋୱ ଚନ୍ଦିମା''ତି। ନ ଚ କେୱଲସ୍ସ ୱଧାଧିପ୍ପାୟସହଭୁନୋ ଚିତ୍ତଚେତସିକକଲାପସ୍ସ ପାଣାତିପାତୋ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ସନ୍ତାନୱସେନ ଅୱଟ୍ଠିତସ୍ସେୱ ପଟିଜାନନତୋ। ସନ୍ତାନୱସେନ ୱତ୍ତମାନାନଞ୍ଚ ପଦୀପାଦୀନଂ ଅତ୍ଥକିରିୟା ଦିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥେୱ ପାଣାତିପାତେନ କମ୍ମବଦ୍ଧୋ। ଅୟଞ୍ଚ ୱିଚାରୋ ଅଦିନ୍ନାଦାନାଦୀସୁପି ୟଥାସମ୍ଭୱଂ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ।

ସୋ (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୮୯; ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ଅକୁସଲକମ୍ମପଥକଥା) ଚ ପାଣାତିପାତୋ ଗୁଣୱିରହିତେସୁ ତିରଚ୍ଛାନଗତାଦୀସୁ ପାଣେସୁ ଖୁଦ୍ଦକେ ପାଣେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ମହନ୍ତେ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। କସ୍ମା? ପୟୋଗମହନ୍ତତାୟ, ପୟୋଗସମତ୍ତେପି ୱତ୍ଥୁମହନ୍ତତାୟ। ଗୁଣୱନ୍ତେସୁ ମନୁସ୍ସାଦୀସୁ ଅପ୍ପଗୁଣେ ପାଣେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ମହାଗୁଣେ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ସରୀରଗୁଣାନଂ ପନ ସମଭାୱେ ସତିପି କିଲେସାନଂ ଉପକ୍କମାନଞ୍ଚ ମୁଦୁତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ତିବ୍ବତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କାୟୱାଚାହି ନ ଦିନ୍ନନ୍ତି ଅଦିନ୍ନଂ, ପରସନ୍ତକଂ, ତସ୍ସ ଆଦାନଂ ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ। ପରସ୍ସହରଣଂ ଥେୟ୍ୟଂ, ଚୋରିକାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପରପରିଗ୍ଗହେ ପରପରିଗ୍ଗହିତସଞ୍ଞିନୋ ତଦାଦାୟକୌପକ୍କମସମୁଟ୍ଠାପିକା କାୟୱଚୀଦ୍ୱାରାନମଞ୍ଞତରଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା ଥେୟ୍ୟଚେତନା। ତଂ ହୀନେ ପରସନ୍ତକେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜଂ, ପଣୀତେ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ। କସ୍ମା? ୱତ୍ଥୁପଣୀତତାୟ। ୱତ୍ଥୁସମତ୍ତେ ସତି ଗୁଣାଧିକାନଂ ସନ୍ତକେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ, ତଂତଂଗୁଣାଧିକଂ ଉପାଦାୟ ତତୋ ତତୋ ହୀନଗୁଣସ୍ସ ସନ୍ତକେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜଂ।

ମିଚ୍ଛା ଚରଣଂ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ, ମେଥୁନସମାଚାରେସୁ ଏକନ୍ତନିନ୍ଦିତୋ ଲାମକାଚାରୋ। ସୋ ପନ ଲକ୍ଖଣତୋ ଅସଦ୍ଧମ୍ମାଧିପ୍ପାୟେନ କାୟଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା ଅଗମନୀୟଟ୍ଠାନୱୀତିକ୍କମଚେତନା। ସୋ ପନେସ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ସୀଲାଦିଗୁଣୱିରହିତେ ଅଗମନୀୟଟ୍ଠାନେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନେ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ତସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା – ଅଗମନୀୟୱତ୍ଥୁ, ତସ୍ମିଂ ସେୱନଚିତ୍ତଂ, ସେୱନପୟୋଗୋ, ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପ୍ପଟିପତ୍ତିଅଧିୱାସନନ୍ତି। ଏକୋ ପୟୋଗୋ ସାହତ୍ଥିକୋ ଏୱ।

ୱଚୀଦ୍ୱାରେ ବାହୁଲ୍ଲୱୁତ୍ତିତୋ ୱାଚତୋ ପୱତ୍ତଂ ଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ତଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ

‘‘ମୁସାୱାଦପିସୁଣୱାଚାଫରୁସୱାଚାସମ୍ଫପ୍ପଲାପଚେତନା ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି। ତତ୍ଥ ମୁସାତି ଅଭୂତଂ ଅତଚ୍ଛଂ ୱତ୍ଥୁ। ମୁସା ୱଦୀୟତି ୱୁଚ୍ଚତି ଏତାୟାତି ମୁସାୱାଦୋ, ଅତଥଂ ୱତ୍ଥୁଂ ତଥତୋ ପରଂ ୱିଞ୍ଞାପେତୁକାମସ୍ସ ତଥାୱିଞ୍ଞତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା। ସୋ ଯମତ୍ଥଂ ଭଞ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅପ୍ପତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ମହନ୍ତତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ଅପିଚ ଗହଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକଂ ଅଦାତୁକାମତାୟ ନତ୍ଥୀତି ଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ସକ୍ଖିନା ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ଥଭଞ୍ଜନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତୋ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ପବ୍ବଜିତାନଂ ଅପ୍ପକମ୍ପି ତେଲଂ ୱା ସପ୍ପିଂ ୱା ଲଭିତ୍ୱା ହସାଧିପ୍ପାୟେନ ‘‘ଅଜ୍ଜ ଗାମେ ତେଲଂ ନଦୀ ମଞ୍ଞେ ସନ୍ଦତୀ’’ତି ପୂରଣକଥାନୟେନ ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ଅଦିଟ୍ଠଂୟେୱ ପନ ଦିଟ୍ଠନ୍ତିଆଦିନା ନୟେନ ୱଦନ୍ତାନଂ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ତସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା ହୋନ୍ତି – ଅତଥଂ ୱତ୍ଥୁ, ୱିସଂୱାଦନଚିତ୍ତଂ, ତଜ୍ଜୋ ୱାୟାମୋ, ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଞ୍ଞାପନନ୍ତି। ଏକୋ ପୟୋଗୋ ସାହତ୍ଥିକୋୱ। ସୋ କାୟେନ ୱା କାୟପଟିବଦ୍ଧେନ ୱା ୱାଚାୟ ୱା ପରୱିସଂୱାଦକକିରିୟାକରଣେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତାୟ ଚେ କିରିୟାୟ ପରୋ ତମତ୍ଥଂ ଜାନାତି, ଅୟଂ କିରିୟାସମୁଟ୍ଠାପିକଚେତନାକ୍ଖଣେୟେୱ ମୁସାୱାଦକମ୍ମୁନା ବଜ୍ଝତି। ଯସ୍ମା ପନ ଯଥା କାୟକାୟପଟିବଦ୍ଧୱାଚାହି ପରଂ ୱିସଂୱାଦେତି, ତଥା ‘‘ଇଦମସ୍ସ ଭଣାହୀ’’ତି ଆଣାପେନ୍ତୋପି, ପଣ୍ଣଂ ଲିଖିତ୍ୱା ପୁରତୋ ନିସ୍ସଜ୍ଜନ୍ତୋପି, ‘‘ଅୟଂ ଅତ୍ଥୋ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି କୁଟ୍ଟାଦୀସୁ ଲିଖିତ୍ୱା ଠପେନ୍ତୋପି, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ଆଣତ୍ତିକନିସ୍ସଗ୍ଗିୟଥାୱରାପି ପୟୋଗା ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ପନ ଅନାଗତତ୍ତା ୱୀମଂସିତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବା।

ପିସତୀତି ପିସୁଣା, ସମଗ୍ଗେ ସତ୍ତେ ଅୱୟୱଭୂତେ ୱଗ୍ଗେ ଭିନ୍ନେ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନିରୁତ୍ତିନୟେନ ୱା ପିୟସୁଞ୍ଞକରଣତୋ ପିସୁଣା। ଯାୟ ହି ୱାଚାୟ ଯସ୍ସ ତଂ ୱାଚଂ ଭାସତି, ତସ୍ସ ହଦୟେ ଅତ୍ତନୋ ପିୟଭାୱଂ, ପରସ୍ସ ଚ ପିୟସୁଞ୍ଞଭାୱଂ କରୋତି, ସା ପିସୁଣୱାଚା। ଲକ୍ଖଣତୋ ପନ ସଂକିଲିଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସ ପରେସଂ ୱା ଭେଦାୟ ଅତ୍ତନୋ ପିୟକମ୍ୟତାୟ ୱା କାୟୱଚୀପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ପିସୁଣୱାଚା ପିସୁଣଂ ୱଦତି ଏତାୟାତି କତ୍ୱା। ସା ଯସ୍ସ ଭେଦଂ କରୋତି, ତସ୍ସ ଅପ୍ପଗୁଣତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ମହାଗୁଣତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜା। ତସ୍ସା ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା – ଭିନ୍ଦିତବ୍ବୋ ପରୋ, ‘‘ଇତି ଇମେ ନାନା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ୱିନା ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି ଭେଦପୁରେକ୍ଖାରତା ୱା ‘‘ଇତି ଅହଂ ପିୟୋ ଭୱିସ୍ସାମି ୱିସ୍ସାସିକୋ’’ତି ପିୟକମ୍ୟତା ୱା, ତଜ୍ଜୋ ୱାୟାମୋ, ତସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନନ୍ତି। ପରେ ପନ ଅଭିନ୍ନେ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ଭିନ୍ନେ ଏୱ ହୋତି।

ଫରୁସୟତୀତି ଫରୁସା, ୱାଚା। ଯାୟ ହି ୱାଚାୟ ଅତ୍ତାନମ୍ପି ପରମ୍ପି ଫରୁସଂ ସିନେହାଭାୱେନ ଲୂଖଂ କରୋତି, ସା ଫରୁସୱାଚା। ଅଥ ୱା ସୟମ୍ପି ଫରୁସା ଦୋମନସ୍ସସମୁଟ୍ଠିତତ୍ତା ସଭାୱେନପି କକ୍କସା ନେୱ କଣ୍ଣସୁଖା ନ ହଦୟସୁଖାତି ଫରୁସୱାଚା। ଏତ୍ଥ ପନ ପରେସଂ ମମ୍ମଚ୍ଛେଦନୱସେନ ପୱତ୍ତିୟା ଏକନ୍ତନିଟ୍ଠୁରତାୟ ସଭାୱେନ କାରଣୱୋହାରେନ ଚ ୱାଚାୟ ଫରୁସସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତଂ ଫରୁସଂ ୱଦତି ଏତାୟାତି ଫରୁସୱାଚା, ପରସ୍ସ ମମ୍ମଚ୍ଛେଦକକାୟୱଚୀପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଏକନ୍ତଫରୁସା ଚେତନା। ତସ୍ସା ଆୱିଭାୱତ୍ଥମିଦଂ ୱତ୍ଥୁ – ଏକୋ କିର ଦାରକୋ ମାତୁ ୱଚନଂ ଅନାଦିୟିତ୍ୱା ଅରଞ୍ଞଂ ଗଚ୍ଛତି, ତଂ ମାତା ନିୱତ୍ତେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୀ ‘‘ଚଣ୍ଡା ତଂ ମହିଂସୀ ଅନୁବନ୍ଧତୂ’’ତି ଅକ୍କୋସି। ଅଥସ୍ସ ତଥେୱ ଅରଞ୍ଞେ ମହିଂସୀ ଉଟ୍ଠାସି। ଦାରକୋ ‘‘ଯଂ ମମ ମାତା ମୁଖେନ କଥେସି, ତଂ ମା ହୋତୁ। ଯଂ ଚିତ୍ତେନ ଚିନ୍ତେସି, ତଂ ହୋତୂ’’ତି ସଚ୍ଚକିରିୟମକାସି। ମହିଂସୀ ତତ୍ଥେୱ ବଦ୍ଧା ୱିୟ ଅଟ୍ଠାସି । ଏୱଂ ମମ୍ମଚ୍ଛେଦକୋପି ପୟୋଗୋ ଚିତ୍ତସଣ୍ହତାୟ ଫରୁସୱାଚା ନ ହୋତି। ମାତାପିତରୋ ହି କଦାଚି ପୁତ୍ତକେ ଏୱମ୍ପି ୱଦନ୍ତି ‘‘ଚୋରା ୱୋ ଖଣ୍ଡାଖଣ୍ଡିକଂ କରୋନ୍ତୂ’’ତି, ଉପ୍ପଲପତ୍ତମ୍ପି ଚ ନେସଂ ଉପରି ପତନ୍ତଂ ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ଆଚରିୟୁପଜ୍ଝାୟା ଚ କଦାଚି ନିସ୍ସିତକେ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି ‘‘କିଂ ଇମେ ଅହିରିକା ଅନୋତ୍ତପ୍ପିନୋ ଚରନ୍ତି, ନିଦ୍ଧମଥ ନେ’’ତି। ଅଥ ଚ ନେସଂ ଆଗମାଧିଗମସମ୍ପତ୍ତିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଯଥା ଚିତ୍ତସଣ୍ହତାୟ ଫରୁସୱାଚା ନ ହୋତି, ଏୱଂ ୱଚନସଣ୍ହତାୟ ଅଫରୁସୱାଚାପି ନ ହୋତି। ନ ହି ମାରାପେତୁକାମସ୍ସ ‘‘ଇମଂ ସୁଖଂ ସୟାପେଥା’’ତି ୱଚନଂ ଅଫରୁସୱାଚା ହୋତି, ଚିତ୍ତଫରୁସତାୟ ପନ ଏସା ଫରୁସୱାଚାୱ। ସା ଯଂ ସନ୍ଧାୟ ପୱତ୍ତିତା, ତସ୍ସ ଅପ୍ପଗୁଣତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ମହାଗୁଣତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜା। ତସ୍ସା ତୟୋ ସମ୍ଭାରା – ଅକ୍କୋସିତବ୍ବୋ ପରୋ, କୁପିତଚିତ୍ତଂ, ଅକ୍କୋସନାତି।

ସଂ ସୁଖଂ ହିତଞ୍ଚ ଫଲତି ୱିସରତି ୱିନାସେତୀତି ସମ୍ଫଂ, ଅତ୍ତନୋ ପରେସଞ୍ଚ ଅନୁପକାରକଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି, ସମ୍ଫଂ ପଲପତି ଏତାୟାତି ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ, ଅନତ୍ଥୱିଞ୍ଞାପିକକାୟୱଚୀପୟୋଗସମୌଟ୍ଠାପିକା ଅକୁସଲଚେତନା। ସୋ ଆସେୱନମନ୍ଦତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ଆସେୱନମହନ୍ତତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା – ଭାରତୟୁଦ୍ଧସୀତାହରଣାଦିନିରତ୍ଥକକଥାପୁରେକ୍ଖାରତା, ତଥାରୂପୀକଥାକଥନଞ୍ଚ। ପରେ ପନ ତଂ କଥଂ ଅଗଣ୍ହନ୍ତେ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ପରେନ ପନ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପେ ଗହିତେୟେୱ ହୋତି।

ଅଭିଜ୍ଝାବ୍ୟାପାଦମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୟୋତି ଏତ୍ଥ ପରସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅଭିମୁଖଂ ଝାୟତୀତି ଅଭିଜ୍ଝା, ପରସମ୍ପତ୍ତୀସୁ ଲୋଭୋ। ସା ପନ ‘‘ଅହୋ ୱତ ଇଦଂ ମମସ୍ସା’’ତି ଏୱଂ ପରଭଣ୍ଡାଭିଜ୍ଝାୟନଲକ୍ଖଣା। ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ୱିୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା ମହାସାୱଜ୍ଜା ଚ। ତସ୍ସା ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା – ପରଭଣ୍ଡଂ, ଅତ୍ତନୋ ପରିଣାମନଞ୍ଚ। ପରଭଣ୍ଡୱତ୍ଥୁକେ ହି ଲୋଭେ ଉପ୍ପନ୍ନେପି ନ ତାୱ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ହୋତି, ଯାୱ ‘‘ଅହୋ ୱତ ଇଦଂ ମମସ୍ସା’’ତି ଅତ୍ତନୋ ନ ପରିଣାମେତି।

ହିତସୁଖଂ ବ୍ୟାପାଦେତି ୱିନାସେତୀତି ବ୍ୟାପାଦୋ, ପଟିଘୋ। ସୋ ପରୱିନାସାୟ ମନୋପଦୋସଲକ୍ଖଣୋ । ସୋ ଫରୁସୱାଚା ୱିୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ

ମହାସାୱଜ୍ଜୋ ଚ। ତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା – ପରସଣ୍ଡୋ, ତସ୍ସ ଚ ୱିନାସନଚିନ୍ତା। ପରସଣ୍ଡୱତ୍ଥୁକେ ହି କୋଧେ ଉପ୍ପନ୍ନେପି ନ ତାୱ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ହୋତି, ଯାୱ "ଅହୋ ୱତାଯଂ ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜେଯ୍ଯ ୱିନସ୍ସେଯ୍ଯା"ତି ତସ୍ସ ୱିନାସନଂ ନ ଚିନ୍ତେତି।

ଯଥାଭୁଚ୍ଚଗହଣାଭାୱେନ ମିଚ୍ଛା ପସ୍ସତୀତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ସା "ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ"ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱିପରୀତଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣା। ସମ୍ଫପ୍ପଲାପୋ ୱିଯ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା ମହାସାୱଜ୍ଜା ଚ। ଅପିଚ ଅନିଯତା ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜା, ନିଯତା ମହାସାୱଜ୍ଜା। ତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ସମ୍ଭାରା – ୱତ୍ଥୁନୋ ଗହିତାକାରୱିପରୀତତା, ଯଥା ଚ ତଂ ଗଣ୍ହାତି, ତଥାଭାୱେନ ତସ୍ସୁପଟ୍ଠାନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ନତ୍ଥିକାହେତୁକଅକିରିଯଦିଟ୍ଠୀହି ଏୱ କମ୍ମପଥଭେଦୋ ହୋତି।

"ଅନେକୱିହିତାନଂ ପାପକାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନ"ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞୱଚନେପି ପାରିସେସଞାଯତୋ ୱୁତ୍ତାୱସେସା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ଗହେତବ୍ବାତି ଆହ "ଠପେତ୍ୱା ତେ ଧମ୍ମେ"ତିଆଦି। ତେ ଯଥାୱୁତ୍ତକାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିକେ ଅକୁସଲଧମ୍ମେ ଠପେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନେକୱିହିତାତି ଅନେକପ୍ପକାରା।

୬।ଅଯଂ ଲୋକତନ୍ତୀତି ଅଯଂ ୱୁଡ୍ଢାନଂ ଅଭିୱାଦନାଦିକିରିଯାଲକ୍ଖଣା ଲୋକପ୍ପୱେଣୀ। ଅନାଗାମିବ୍ରହ୍ମାନଂ ଅଲଙ୍କାରାଦୀସୁ ଅନାଗାମିଭିକ୍ଖୂନଞ୍ଚ ଚୀୱରାଦୀସୁ ନିକନ୍ତିୱସେନ ରାଗୁପ୍ପତ୍ତି ହୋତୀତି ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକରାଗସ୍ସେୱ ପହାନଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ "ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକରାଗସ୍ସା"ତି। ରୂପାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ କାମଗୁଣେସୁ ୱତ୍ଥୁକାମକୋଟ୍ଠାସେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ରାଗୋ "ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକରାଗୋ"ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। କୋଟ୍ଠାସୱଚନୋ ହେତ୍ଥ ଗୁଣସଦ୍ଦୋ "ୱଯୋଗୁଣା ଅନୁପୁବ୍ବଂ ଜହନ୍ତୀ"ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୪) ୱିଯ। ଦ୍ୱୀସୁ ଅକୁସଲଚିତ୍ତେସୂତି ଦୋମନସ୍ସସହଗତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଅକୁସଲଚିତ୍ତେସୁ। ମୋହସ୍ସ ସବ୍ବାକୁସଲସାଧାରଣତ୍ତା ଆହ "ସବ୍ବାକୁସଲସମ୍ଭୱସ୍ସା"ତି। ଅୱସେସାନନ୍ତି ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଆଦୀନଂ।

୭।ଜିଗୁଚ୍ଛତି ମଞ୍ଞେତି "ଅହମଭିଜାତୋ ରୂପୱା ପଞ୍ଞୱା, କଥଂ ନାମ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଭିୱାଦନାଦିଂ କରେଯ୍ଯ"ନ୍ତି ଜିଗୁଚ୍ଛତି ୱିଯ ଜିଗୁଚ୍ଛତୀତି ୱା ସଲ୍ଲକ୍ଖେମି। ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତଟ୍ଠେନାତି ଅଞ୍ଞାଣସମ୍ଭୂତଟ୍ଠେନ। ଅକୁସଲେ ଧମ୍ମେ ଜିଗୁଚ୍ଛମାନୋ ତେସଂ ସମଙ୍ଗୀଭାୱମ୍ପି ଜିଗୁଚ୍ଛତୀତି ୱୁତ୍ତଂ "ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମାପତ୍ତୀ"ତି। ସମାପତ୍ତୀତି ଏତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ ସମାପଜ୍ଜନା ସମଙ୍ଗିଭାୱୋତି। ମଣ୍ଡନକଜାତିଯୋତି ମଣ୍ଡନସଭାୱୋ, ମଣ୍ଡନସୀଲୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଜେଗୁଚ୍ଛିତନ୍ତି ଜିଗୁଚ୍ଛନସୀଲତଂ।

୮।ଲୋକଜେଟ୍ଠକକମ୍ମନ୍ତି ଲୋକେ ଜେଟ୍ଠକାନଂ କତ୍ତବ୍ବକମ୍ମଂ, ଲୋକେ ୱା ସେଟ୍ଠସମ୍ମତଂ କମ୍ମଂ। ତତ୍ରାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁପି ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେସୁ। ପଦାଭିହିତୋ ଅତ୍ଥୋ ପଦତ୍ଥୋ, ବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିନଯଂ ୱା ଅରହତୀତି ଏତ୍ଥ ୱିନଯନଂ ୱିନଯୋ, ନିଗ୍ଗଣ୍ହନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ "ନିଗ୍ଗହଂ ଅରହତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ"ତି। ନନୁ ଚ ପଠମଂ ୱୁତ୍ତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁପି ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେସୁ ସକତ୍ଥେ ଅରହତ୍ଥେ ଚ ତଦ୍ଧିତପଚ୍ଚଯୋ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣତୋ ଦିସ୍ସତି, ନ ପନ "ୱିନଯାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀ"ତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ, ତସ୍ମା କଥମେତ୍ଥ ତଦ୍ଧିତପଚ୍ଚଯୋତି ଆହ "ୱିଚିତ୍ରା ହି ତଦ୍ଧିତୱୁତ୍ତୀ"ତି। ୱିଚିତ୍ରତା ଚେତ୍ଥ ଲୋକପ୍ପମାଣତୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ତଥା ହି ଯସ୍ମିଂ ଯସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ତଦ୍ଧିତପ୍ପଯୋଗୋ ଲୋକସ୍ସ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତଦ୍ଧିତୱୁତ୍ତି ଲୋକତୋ ସିଦ୍ଧାତି ୱିଚିତ୍ରା ତଦ୍ଧିତୱୁତ୍ତି। ତସ୍ମା ଯଥା "ମା ସଦ୍ଦମକାସୀ"ତି ୱଦନ୍ତୋ "ମାସଦ୍ଦିକୋ"ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ୱିନଯାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀତି ୱେନଯିକୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୯।କପଣପୁରିସୋତି ଗୁଣୱିରହିତତାଯ ଦୀନମନୁସ୍ସୋ। ବ୍ଯଞ୍ଜନାନି ଅୱିଚାରେତ୍ୱାତି ତିସ୍ସଦତ୍ତାଦିସଦ୍ଦେସୁ ୱିଯ "ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅଯଂ ନାମ ପଚ୍ଚଯୋ"ତି ଏୱଂ ବ୍ଯଞ୍ଜନଂ ୱିଚାରଂ ଅକତ୍ୱା, ଅନିପ୍ଫନ୍ନପାଟିପଦିକୱସେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୧୦।ଦେୱଲୋକଗବ୍ଭସମ୍ପତ୍ତିଯାତି ୱତ୍ୱା ଠପେତ୍ୱା ଭୁମ୍ମଦେୱେ ସେସେସୁ ଦେୱେସୁ ଗବ୍ଭଗ୍ଗହଣସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ପଟିସନ୍ଧିଯେୱେତ୍ଥ ଗବ୍ଭସମ୍ପତ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିୱରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଦେୱଲୋକପଟିସନ୍ଧିପଟିଲାଭାଯ ସଂୱତ୍ତତୀ"ତି। ଅସ୍ସାତି ଅଭିୱାଦନାଦିସାମୀଚିକମ୍ମସ୍ସ। ମାତୁକୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣେ ଦୋସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ମାତିତୋ ଅପରିସୁଦ୍ଧଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ, ଅକ୍କୋସିତୁକାମସ୍ସ ଦାସିଯା ପୁତ୍ତୋତି ଦାସିକୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ନିବ୍ବତ୍ତଭାୱେ ଦୋସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅକ୍କୋସନଂ ୱିଯ ଭଗୱତୋ ମାତୁକୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣେ ଦୋସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅକ୍କୋସନ୍ତୋପି ଏୱମାହାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଗବ୍ଭତୋତି ଦେୱଲୋକପଟିସନ୍ଧିତୋ। ତେନେୱାହ "ଅଭବ୍ବୋ ଦେୱଲୋକୂପପତ୍ତିଂ ପାପୁଣିତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ"ତି। ହୀନୋ ୱା ଗବ୍ଭୋ ଅସ୍ସାତି ଅପଗବ୍ଭୋତି ଇମସ୍ସ ୱିଗ୍ଗହସ୍ସ ଏକେନ ପରିଯାଯେନ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଦେୱଲୋକଗବ୍ଭପରିବାହିରତ୍ତା ଆଯତିଂ ହୀନଗବ୍ଭପଟିଲାଭଭାଗୀତୀ"ତି। ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥୋ, ଯସ୍ମା ଆଯତିମ୍ପି ହୀନଗବ୍ଭପଟିଲାଭଭାଗୀ, ତସ୍ମା ହୀନୋ ୱା ଗବ୍ଭୋ ଅସ୍ସାତି ଅପଗବ୍ଭୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପୁନ ତସ୍ସେୱ ୱିଗ୍ଗହସ୍ସ କୋଧୱସେନ…ପେ… ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯସ୍ସ ଅନୁରୂପଂ କତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ହୀନୋ ୱାସ୍ସ

ମାତୁକୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ଗବ୍ଭୱାସୋ ଅହୋସୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି। ଗବ୍ଭ-ସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥି ମାତୁକୁଚ୍ଛିପରିଯାଯୋ ‘‘ଗବ୍ଭେ ୱସତି ମାଣୱୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଜା। ୧।୧୫। ୩୬୩) ୱିଯ । ଅତ୍ଥି ମାତୁକୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତପରିଯାଯୋ ‘‘ଅନ୍ତମସୋ ଗବ୍ଭପାତନଂ ଉପାଦାଯା’’ତିଆଦୀସୁ (ମହାୱ। ୧୨୯) ୱିଯ। ତତ୍ଥ ମାତୁକୁଚ୍ଛିପରିଯାଯଂ ଗହେତ୍ୱା ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅନାଗତେ ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯା’’ତି। ଗବ୍ଭେ ସେଯ୍ଯା ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯା। ଅନୁତ୍ତରେନ ମଗ୍ଗେନାତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ। କମ୍ମକିଲେସାନଂ ମଗ୍ଗେନ ୱିହତତ୍ତା ଆହ ‘‘ୱିହତକାରଣତ୍ତା’’ତି। ଇତରା ତିସ୍ସୋପୀତି ଅଣ୍ଡଜସଂସେଦଜଓପପାତିକା। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଦିପି ‘‘ଅପଗବ୍ଭୋ’’ତି ଇମସ୍ସ ଅନୁରୂପତୋ ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯା ଏୱ ୱତ୍ତବ୍ବା, ପସଙ୍ଗତୋ ପନ ଲବ୍ଭମାନଂ ସବ୍ବମ୍ପି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତିପି ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଇଦାନି ସତ୍ତପରିଯାଯସ୍ସ ଗବ୍ଭସଦ୍ଦସ୍ସ ୱସେନ ୱିଗ୍ଗହନାନତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦି। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ୱିକପ୍ପେ ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯା ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତୀତି ଉଭଯମ୍ପି ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ନନୁ ଚ ‘‘ଆଯତିଂ ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯା ପହୀନା’’ତି (ପାରା। ୧୦) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଗବ୍ଭସ୍ସ ସେଯ୍ଯା ଏୱ ପହୀନା, ନ ପନ ଗବ୍ଭୋତି ଆପଜ୍ଜତୀତି ଆହ ‘‘ଯଥା ଚା’’ତିଆଦି। ଅଥ ‘‘ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତୀ’’ତି ଏତ୍ତକମେୱ ଅୱତ୍ୱା ପୁନବ୍ଭୱଗ୍ଗହଣଂ କିମତ୍ଥନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତି ଚ ନାମା’’ତିଆଦି। ଅପୁନବ୍ଭୱଭୂତାତି ଖଣେ ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତି।

୧୧।ଧମ୍ମଧାତୁନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମେ ଅନୱସେସେ ଧାରେତି ଯାଥାୱତୋ ଉପଧାରେତୀତି ଧମ୍ମଧାତୁ, ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାସଭାୱତୋ ଅୱବୁଜ୍ଝନସଭାୱୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱାତି ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା, ପଟିଲଭିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ପଟିଲାଭହେତୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦେସନାୱିଲାସପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତୀତି ରୁଚିୱସେନ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଦେସେତୁଂ ସମତ୍ଥତା ଦେସନାୱିଲାସୋ, ତଂ ପତ୍ତୋ ଅଧିଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। କରୁଣାୱିପ୍ଫାରନ୍ତି ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣାଯ ଫରଣଂ। ତାଦିଗୁଣଲକ୍ଖଣମେୱ ପୁନ ଉପମାଯ ୱିଭାୱେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପଥୱୀସମଚିତ୍ତତ’’ନ୍ତି। ଯଥା ପଥୱୀ ସୁଚିଅସୁଚିନିକ୍ଖେପଛେଦନଭେଦନାଦୀସୁ ନ ୱିକମ୍ପତି, ଅନୁରୋଧୱିରୋଧଂ ନ ପାପୁଣାତି, ଏୱଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠେସୁ ଲାଭାଲାଭାଦୀସୁ ଅନୁରୋଧୱିରୋଧପ୍ପହାନତୋ ଅୱିକମ୍ପିତଚିତ୍ତତାଯ ପଥୱୀସମଚିତ୍ତତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅକୁପ୍ପଧମ୍ମତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅକୁପ୍ପଧମ୍ମୋ ନାମ ଫଲସମାପତ୍ତୀ’’ତି ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ପରେସୁ ପନ ଅକ୍କୋସନ୍ତେସୁପି ଅତ୍ତନୋ ପଥୱୀସମଚିତ୍ତତାଲକ୍ଖଣଂ ଅକୁଜ୍ଝନସଭାୱତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ’’ତି ଅମ୍ହାକଂ ଖନ୍ତି। ଜରାଯ ଅନୁସଟନ୍ତି ଜରାଯ ପଲିୱେଠିତଂ। ୱଟ୍ଟଖାଣୁଭୂତନ୍ତି ଅନେକେସଂ ଅନଯବ୍ୟସନାନଂ ନିପାତଲକ୍ଖଣତ୍ଥମ୍ଭଭୂତତାଯ ସଂସାରଖାଣୁଭୂତଂ। ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ୱୁଡ୍ଢତାଯ ଆସନ୍ନୱୁତ୍ତିମରଣନ୍ତି ସମ୍ଭାୱନୱସେନ ‘‘ଅଜ୍ଜ ମରିତ୍ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ମହନ୍ତେନ ଖୋ ପନ ଉସ୍ସାହେନାତି ‘‘ସାଧୁ ଖୋ ପନ ତଥାରୂପାନଂ ଅରହତଂ ଦସ୍ସନଂ ହୋତୀ’’ତି ଏୱଂ ସଞ୍ଜାତମହୁସ୍ସାହେନ। ଅପ୍ପଟିସମଂ ପୁରେଜାତଭାୱନ୍ତି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ପୁରେଜାତଭାୱଂ। ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ପଟିସମୋତି ଅପ୍ପଟିସମୋ, ପୁରେଜାତଭାୱୋ।

‘‘ଅପୀ’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ପୀ’’ତି ୱଦନ୍ତୋ ପି-ସଦ୍ଦୋପି ୱିସୁଂ ଅତ୍ଥି ନିପାତୋତି ଦସ୍ସେତି। ସମ୍ଭାୱନତ୍ଥେତି ‘‘ଅପି ନାମେୱଂ ସିଯା’’ତି ୱିକପ୍ପନତ୍ଥୋ ସମ୍ଭାୱନତ୍ଥୋ, ତସ୍ମିଂ ଜୋତକତାଯ ପିସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତତି। ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାଯାତି ୱଚନସ୍ସ ମଧୁରଭାୱତ୍ଥଂ, ମୁଦୁଭାୱତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ହି ଲୋକେ ସିଲିଟ୍ଠୱଚନଂ ହୋତୀତି ଏୱଂ ଏକମେୱ ଗଣନଂ ଅୱତ୍ୱା ଅପରାଯ ଗଣନାଯ ସଦ୍ଧିଂ ୱଚନଂ ଲୋକେ ସିଲିଟ୍ଠୱଚନଂ ହୋତି ଯଥା ‘‘ଦ୍ୱେ ୱା ତୀଣି ୱା ଉଦକଫୁସିତାନୀ’’ତି। ସମ୍ମା ଅଧିସଯିତାନୀତି ପାଦାଦୀହି ଅତ୍ତନା ନେସଂ କିଞ୍ଚି ଉପଘାତଂ ଅକରୋନ୍ତିଯା ବହିୱାତାଦିପରିସ୍ସଯପରିହାରତ୍ଥଂ ସମ୍ମଦେୱ ଉପରି ସଯିତାନି। ଉପରିଅତ୍ଥୋ ହେତ୍ଥ ଅଧି-ସଦ୍ଦୋ। ଉତୁଂ ଗଣ୍ହାପେନ୍ତିଯାତି ତେସଂ ଅଲ୍ଲସିନେହପରିଯାଦାନତ୍ଥଂ ଅତ୍ତନୋ କାଯୁସ୍ମାୱସେନ ଉତୁଂ ଗଣ୍ହାପେନ୍ତିଯା। ତେନାହ ‘‘ଉସ୍ମୀକତାନୀ’’ତି। ସମ୍ମା ପରିଭାୱିତାନୀତି ସମ୍ମଦେୱ ସବ୍ବସୋ କୁକ୍କୁଟୱାସନାଯ ୱାସିତାନି। ତେନାହ ‘‘କୁକ୍କୁଟଗନ୍ଧଂ ଗାହାପିତାନୀ’’ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ସମ୍ମା ପରିସେଦନଂ କୁକ୍କୁଟଗନ୍ଧପରିଭାୱନଞ୍ଚ ସମ୍ମା ଅଧିସଯନନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତିଯା ଆନୁଭାୱନିପ୍ଫାଦିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସମ୍ମା ଅଧିସଯନେନେୱ ହି ଇତରଦ୍ୱଯଂ ଇଜ୍ଝତି । ନ ହି ସମ୍ମା ଅଧିସଯନତୋ ୱିସୁଂ ସମ୍ମା ପରିସେଦନସ୍ସ ସମ୍ମା ପରିଭାୱନସ୍ସ ଚ କରଣଂ ଅତ୍ଥି, ତେନ ପନ ସଦ୍ଧିଂଯେୱ ଇତରେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଇଜ୍ଝନତୋ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏୱଂ ତୀହି ପକାରେହି ତାନି ଅଣ୍ଡାନି ପରିପାଲିଯମାନାନୀ’’ତି। ନଖସିଖାତି ନଖଗ୍ଗାନି। ମୁଖତୁଣ୍ଡକନ୍ତି ମୁଖଗ୍ଗଂ। କପାଲସ୍ସ ତନୁକତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଯଥା କପାଲସ୍ସ ତନୁତା ଆଲୋକସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ପଞ୍ଞାଯମାନସ୍ସ କାରଣଂ, ତଥା କପାଲସ୍ସ ତନୁତାଯ ନଖସିଖାମୁଖତୁଣ୍ଡକାନଂ ଖରତାଯ ଚ ଅଲ୍ଲସିନେହପରିଯାଦାନଂ କାରଣୱଚନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସଙ୍କୁଟିତହତ୍ଥପାଦାତି ଏତ୍ଥ ହତ୍ଥାତି ପକ୍ଖା। ନ ହି କୁକ୍କୁଟାନଂ ପକ୍ଖତୋ ଅଞ୍ଞୋ ହତ୍ଥୋ ନାମ ଅତ୍ଥି। ଏତ୍ତାତି ଆଲୋକଟ୍ଠାନେ। ପକ୍ଖେ ୱିଧୁନନ୍ତାତି ପକ୍ଖେ ଚାଲେନ୍ତା। ନିକ୍ଖମନ୍ତାନନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ସାମିୱଚନଂ, ନିକ୍ଖମନ୍ତେସୂତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୋ ଜେଟ୍ଠୋ ଇତି ଅସ୍ସ ୱଚନୀଯୋତି ଯୋ ପଠମତରଂ ଅଣ୍ଡକୋସତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତୋ କୁକ୍କୁଟପୋତକୋ, ସୋଯେୱ ଜେଟ୍ଠୋତି ୱଚନୀଯୋ ଅସ୍ସ,

ଭୱେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ପଟିପାଦେନ୍ତୋତି ସଂସନ୍ଦେନ୍ତୋ। ତିଭୂମକପରିୟାପନ୍ନାପି ସତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜାକୋସସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ପୱିଟ୍ଠା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅପ୍ପହୀନାୟ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ୱେଠିତତ୍ତାତି ଆହ "ଅୱିଜ୍ଜାକୋସସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ପୱିଟ୍ଠେସୁ ସତ୍ତେସୂ"ତି। ଅଣ୍ଡକୋସନ୍ତି ବୀଜକପାଲଂ। ଲୋକସନ୍ନିୱାସେତି ଲୋକୋ ଏୱ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ। ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ମାତି ଅୱିପରୀତତ୍ଥୋ, ସଂ-ସଦ୍ଦୋ ସାମନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି, ତସ୍ମା ସମ୍ମା ଅୱିପରୀତେନାକାରେନ ସୟମେୱ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ବୁଜ୍ଝତି ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧୀତି ମଗ୍ଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନାହ "ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ବୋଧି"ନ୍ତି, ସମ୍ମା ସୟମେୱ ଚ ବୁଜ୍ଝନକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ମାତି ୱା ପସତ୍ଥୱଚନୋ, ସଂ-ସଦ୍ଦୋ ସୁନ୍ଦରୱଚନୋତି ଆହ "ଅଥ ୱା ପସତ୍ଥଂ ସୁନ୍ଦରଞ୍ଚ ବୋଧି"ନ୍ତି। ବୋଧିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନେକତ୍ଥତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଧାଧିପ୍ପେତମତ୍ଥଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଆହ "ବୋଧୀତି ରୁକ୍ଖୋପି ମଗ୍ଗୋପୀ"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅବୁଜ୍ଝି ଏତ୍ଥାତି ରୁକ୍ଖୋ ବୋଧି। ସୟଂ ବୁଜ୍ଝତି, ବୁଜ୍ଝନ୍ତି ୱା ତେନ ଅରିୟାତି ମଗ୍ଗୋ ବୋଧି। ସବ୍ବଧମ୍ମେ ସବ୍ବାକାରତୋ ବୁଜ୍ଝତି ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ବୋଧି। ବୁଜ୍ଝୀୟତି ସଚ୍ଛିକରୀୟତୀତି ନିବ୍ବାନଂ ବୋଧି। ଅନ୍ତରା ଚ ବୋଧିନ୍ତି ଦୁତିୟମୁଦାହରଣଂ ୱିନାପି ରୁକ୍ଖସଦ୍ଦେନ ବୋଧିସଦ୍ଦସ୍ସ ରୁକ୍ଖେ ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱରଭୂରିମେଧସୋତି ମହାପଥୱୀ ୱିୟ ପତ୍ଥଟୱରପଞ୍ଞୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସବ୍ବଗୁଣଦାୟକତ୍ତାତି ସବ୍ବଗୁଣାନଂ ଅଦାୟକତ୍ତା। ସବ୍ବଗୁଣେ ନ ଦଦାତୀତି ହି ଅସବ୍ବଗୁଣଦାୟକୋ, ଅୟୁତ୍ତସମାସୋୟଂ ଗମକତ୍ତା ୟଥା "ଅସୂରିୟଂପସ୍ସାନି ମୁଖାନୀ"ତି।

ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜାତି ଉପନିସ୍ସୟୱତୋ ସହେୱ ଅରହତ୍ତଫଲେନ ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ଦେତି। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ତୀସୁ ୱିଜ୍ଜାସୁ ଆସୱକ୍ଖୟଞ୍ଞାଣସ୍ସ ମଗ୍ଗପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା କଥମେତଂ ୟୁଜ୍ଜତି "ମଗ୍ଗୋ ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ଦେତୀ"ତି? ନାୟଂ ଦୋସୋ। ସତିପି ଆସୱକ୍ଖୟଞ୍ଞାଣସ୍ସ ମଗ୍ଗପରିୟାପନ୍ନଭାୱେ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକେ ମଗ୍ଗେ ସତି ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ପରିପୁଣ୍ଣା ହୋନ୍ତୀତି "ମଗ୍ଗୋ ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା ଦେତୀ"ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଛ ଅଭିଞ୍ଞାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନୟୋ। ସାୱକପାରମିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଅଗ୍ଗସାୱକେହି ପଟିଲଭିତବ୍ବଂ ସବ୍ବମେୱ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରଞ୍ଞାଣଂ। ପଚ୍ଚେକବୋଧିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅବ୍ଭୁଞ୍ଞାସିନ୍ତି ଜାନିଂ। ଜାନନଞ୍ଚ ନ ଅନୁସ୍ସୱାଦିୱସେନାତି ଆହ "ପଟିୱିଜ୍ଝି"ନ୍ତି, ପଚ୍ଚକ୍ଖମକାସିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିୱେଧୋପି ନ ଦୂରେ ଠିତସ୍ସ ଲକ୍ଖଣପ୍ପଟିୱେଧୋ ୱିୟାତି ଆହ "ପତ୍ତୋସ୍ମୀ"ତି, ପାପୁଣିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପାପୁଣନଞ୍ଚ ନ ସୟଂ ଗନ୍ତ୍ୱାତି ଆହ "ଅଧିଗତୋସ୍ମୀ"ତି, ସକସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପାଦନୱସେନ ପଟିଲଭିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଓପମ୍ମସମ୍ପଟିପାଦନନ୍ତି ଓପମ୍ମତ୍ଥସ୍ସ ଉପମେୟ୍ୟେନ ସମ୍ମଦେୱ ପଟିପାଦନଂ। ଅତ୍ଥେନାତି ଉପମେୟ୍ୟତ୍ଥେନ। ୟଥା କୁକ୍କୁଟିୟା ଅଣ୍ଡେସୁ ତିୱିଧକିରିୟାକରଣଂ କୁକ୍କୁଟଚ୍ଛାପକାନଂ ଅଣ୍ଡକୋସତୋ ନିକ୍ଖମନସ୍ସ ମୂଲକାରଣଂ, ଏୱଂ ବୋଧିସତ୍ତଭୂତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ତିୱିଧାନୁପସ୍ସନାକରଣଂ ଅୱିଜ୍ଜଣ୍ଡକୋସତୋ ନିକ୍ଖମନସ୍ସ ମୂଲକାରଣନ୍ତି ଆହ "ୟଥା ହି ତସ୍ସା କୁକ୍କୁଟିୟା...ପେ... ତିୱିଧାନୁପସ୍ସନାକରଣ"ନ୍ତି। "ସନ୍ତାନେ"ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅଣ୍ଡସଦିସତା ସନ୍ତାନସ୍ସ ବହି ନିକ୍ଖନ୍ତକୁକ୍କୁଟଚ୍ଛାପକସଦିସତା ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ, ବୁଦ୍ଧଗୁଣାତି ଚ ଅତ୍ଥତୋ ବୁଦ୍ଧୋୟେୱ "ତଥାଗତସ୍ସ ଖୋ ଏତଂ, ୱାସେଟ୍ଠ, ଅଧିୱଚନଂ ଧମ୍ମକାୟୋ ଇତିପୀ"ତି ୱଚନତୋ। ଅୱିଜ୍ଜଣ୍ଡକୋସସ୍ସ ତନୁଭାୱୋତି ବଲୱୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଅୱିଜ୍ଜଣ୍ଡକୋସସ୍ସ ତନୁଭାୱୋ, ପଟିଚ୍ଛାଦନସାମଞ୍ଞେନ ଚ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଅଣ୍ଡକୋସସଦିସତା। ମୁଦୁଭୂତସ୍ସପି ଖରଭାୱାପତ୍ତି ହୋତୀତି ତନ୍ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ "ଥଦ୍ଧଖରଭାୱୋ"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତିକ୍ଖଖରୱିପ୍ପସନ୍ନସୂରଭାୱୋତି ଏତ୍ଥ ପରିଗ୍ଗୟ୍ହମାନେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣସ୍ସ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ ସୁଖାନୁପ୍ପୱେସୋ ତିକ୍ଖତା, ଅନୁପୱିସିତ୍ୱାପି ସତିନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ ଅନତିକ୍କମନତୋ ଅକୁଣ୍ଠତା ଖରଭାୱୋ। ତିକ୍ଖୋପି ହି ଏକଚ୍ଚୋ ସରୋ ଲକ୍ଖଂ ପତ୍ୱା କୁଣ୍ଠୋ ହୋତି, ନ ତଥା ଇଦଂ। ସତିପି ଖରଭାୱେ ସୁଖୁମପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ କିଲେସସମୁଦାଚାରସଙ୍ଖୋଭରହିତତାୟ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ ପସନ୍ନଭାୱୋ, ସତିପି ଚ ପସନ୍ନଭାୱେ ଅନ୍ତରା ଅନୋସକ୍କିତ୍ୱା କିଲେସପଚ୍ଚତ୍ଥିକାନଂ ସୁଟ୍ଠୁ ଅଭିଭୱନତୋ ୱୀରିୟିନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ ସୂରଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱମିମେହି ପକାରେହି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞ୍ଞାଣମେୱ ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପରିଣାମକାଲୋତି ୱିପସ୍ସନାୟ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିଭାୱପ୍ପତ୍ତି, ତଦା ଚ ସା ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଗବ୍ଭଂ ଧାରେନ୍ତୀ ୱିୟ ହୋତୀତି ଆହ "ଗବ୍ଭଗ୍ଗହଣକାଲୋ"ତି। ଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହାପେତ୍ୱାତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୟ ଅନନ୍ତରଂ ସିଖାପ୍ପତ୍ତଅନୁଲୋମୱିପସ୍ସନାୱସେନ ମଗ୍ଗୱିଜାୟନତ୍ଥଂ ଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହାପେତ୍ୱା। ଅନୁପୁବ୍ବାଧିଗତେନାତି ପଠମମଗ୍ଗପଟିପାଟିୟା ଅଧିଗତେନ। ଅଭିଞ୍ଞାପକ୍ଖେତି ଲୋକିୟାଭିଞ୍ଞାପକ୍ଖେ। ଲୋକୁତ୍ତରାଭିଞ୍ଞା ହି ଅୱିଜ୍ଜଣ୍ଡକୋସଂ ପଦାଲିତା। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ କତ୍ଥଚି "ଛଅଭିଞ୍ଞାପକ୍ଖେ"ତି ଲିଖନ୍ତି, ସୋ ଅପାଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଜେଟ୍ଠୋ ସେଟ୍ଠୋତି ୱୁଦ୍ଧତମତ୍ତା ଜେଟ୍ଠୋ, ସବ୍ବଗୁଣେହି ଉତ୍ତମତ୍ତା ପସତ୍ଥତମୋତି ସେଟ୍ଠୋ।

ଇଦାନି "ଆରଦ୍ଧଂ ଖୋ ପନ ମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ୱୀରିୟ"ନ୍ତିଆଦିକାୟ ଦେସନାୟ ଅନୁସନ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଏୱଂ ଭଗୱା"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବଭାଗତୋ ପଭୁତୀତି ଭାୱନାୟ ପୁବ୍ବଭାଗିୟୱୀରିୟାରମ୍ଭାଦିତୋ ପଟ୍ଠାୟ। ଚିତ୍ତମେୱମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଏୱଂ ଉପରି ୱକ୍ଖମାନପରିୱିତକ୍କୱସେନ ଚିତ୍ତମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। "ଚିତ୍ତମେୱ ଉପ୍ପନ୍ନ"ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତମେୱ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ନ ତାୱ ଭଗୱତି ପସାଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମୁଟ୍ଠସ୍ସତିନାତି ୱିନଟ୍ଠସ୍ସତିନା, ସତିୱିରହିତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସାରଦ୍ଧକାୟେନାତି ସଦରଥକାୟେନ। ବୋଧିମଣ୍ଡେତି ବୋଧିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ମଣ୍ଡଭାୱପ୍ପତ୍ତେ ଠାନେ। ବୋଧୀତି ହି ପଞ୍ଞା ୱୁଚ୍ଚତି, ସା ଏତ୍ଥ ମଣ୍ଡା ପସନ୍ନା ଜାତାତି ସୋ ପଦେସୋ "ବୋଧିମଣ୍ଡୋ"ତି ପଞ୍ଞାତୋ। ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତନ୍ତି "କାମଂ ତଚୋ ଚ ନ୍ହାରୁ ଚ ଅଟ୍ଠି ଚ ଅୱସିସ୍ସତୁ, ସରୀରେ ଉପସୁସ୍ସତୁ ମଂସଲୋହିତ"ନ୍ତି (ମ॰ ନି॰ ୨।୧୮୪; ସଂ॰ ନି॰ ୨।୨୨; ଅ॰ ନି॰ ୨।୫; ମହାନି॰ ୧୯୬) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଂ

ୱୀରିୟଂ। ତତ୍ଥ ତଚୋତି ଏକଂ ଅଙ୍ଗଂ ନ୍ହାରୁ ଏକଂ ଅଙ୍ଗଂ ଅଟ୍ଠି ଏକଂ ଅଙ୍ଗଂ ମଂସଲୋହିତଂ ଏକଂ ଅଙ୍ଗନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଚୋ ଏକଂ ଅଙ୍ଗନ୍ତି ଚ ତଚେ ନିରପେକ୍ଖଭାୱୋ ଏକଂ ଅଙ୍ଗନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ। ପଧାନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ହି ତଚେ ପଲୁଜ୍ଜମାନେପି ତଂନିମିତ୍ତଂ ଅୱୋସାନାପଜ୍ଜନଂ ତସ୍ସ ୱୀରିୟସ୍ସ ଏକଂ ଅଙ୍ଗଂ ଏକଂ କାରଣଂ। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଗ୍ଗହିତନ୍ତି ଆରଦ୍ଧଂ ସିଥିଲଂ ଅକତ୍ୱା ଦଳ୍ହପରକ୍କମସଙ୍ଖାତୁସ୍ସାହନଭାୱେନ ଗହିତଂ। ତେନାହ ''ଅସିଥିଲପୱତ୍ତିତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି।

ଅସଲ୍ଲୀନନ୍ତି ଅସଙ୍କୁଚିତଂ କୋସଜ୍ଜୱସେନ ସଙ୍କୋଚଂ ଅନାପନ୍ନଂ। ଉପଟ୍ଠିତାତି ଓଗାହନସଙ୍ଖାତେନ ଅପିଲାପଭାୱେନ ଆରମ୍ମଣଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଠିତା। ତେନାହ ''ଆରମ୍ମଣାଭିମୁଖୀଭାୱେନା''ତି। ସମ୍ମୋସସ୍ସ ୱିଦ୍ଧଂସନୱସେନ ପୱତ୍ତିୟା ନ ସମ୍ମୁଟ୍ଠାତି ଅସମ୍ମୁଟ୍ଠା। କିଞ୍ଚାପି ଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧିୱସେନେୱ ଚିତ୍ତମେୱ ପସ୍ସଦ୍ଧଂ, କାୟପସ୍ସଦ୍ଧିୱସେନେୱ ଚ କାୟୋ ପସ୍ସଦ୍ଧୋ ହୋତି, ତଥାପି ଯସ୍ମା କାୟପସ୍ସଦ୍ଧି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧିୟା ସଦ୍ଧିଂ ଏୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ୱିନା, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''କାୟଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧିୱସେନା''ତି। କାୟପସ୍ସଦ୍ଧିୟା ଉଭୟେସମ୍ପି କାୟାନଂ ପସ୍ସମ୍ଭନାୱହତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ରୂପକାୟୋପି ପସ୍ସଦ୍ଧୋୟେୱ ହୋତୀ''ତି। ସୋ ଚ ଖୋତି ସୋ ଚ ଖୋ କାୟୋ। ୱିଗତଦରଥୋତି ୱିଗତକିଲେସଦରଥୋ। ନାମକାୟେ ହି ୱିଗତଦରଥେ ରୂପକାୟୋପି ୱୂପସନ୍ତଦରଥପରିଳାହୋ ହୋତି। ସମ୍ମା ଆହିତନ୍ତି ନାନାରମ୍ମଣେସୁ ୱିଧାୱନସଙ୍ଖାତଂ ୱିକ୍ଖେପଂ ୱିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଆରମ୍ମଣେ ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତଭାୱାପାଦନେନ ସମ୍ମଦେୱ ଆହିତଂ ଠପିତଂ। ତେନାହ ''ସୁଟ୍ଠୁ ଠପିତ''ନ୍ତିଆଦି। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନେକଗ୍ଗଭାୱୋ ୱିକ୍ଖେପୱସେନ ଚଞ୍ଚଲତା, ସା ସତି ଏକଗ୍ଗତାୟ ନ ହୋତୀତି ଆହ ''ଏକଗ୍ଗଂ ଅଚଲଂ ନିପ୍ଫନ୍ଦନ''ନ୍ତି। ଏତ୍ତାୱତାତି ''ଆରଦ୍ଧଂ ଖୋ ପନା''ତିଆଦିନା ୱୀରିୟସତିପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧୀନଂ କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧିଦସ୍ସନେନ।

ନନୁ ଚ ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାନମ୍ପି କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧି ଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବପଟିପଦାୟ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବାତି? ସଚ୍ଚଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ସା ପନ ନାନନ୍ତରିକଭାୱେନ ଅୱୁତ୍ତସିଦ୍ଧାତି ନ ଗହିତା। ଅସତି ହି ସଦ୍ଧାୟ ୱୀରିୟାରମ୍ଭାଦୀନଂ ଅସମ୍ଭୱୋୟେୱ, ପଞ୍ଞାପରିଗ୍ଗହେ ଚ ନେସଂ ଅସତି ଞାୟାରମ୍ଭାଦିଭାୱୋ ନ ସିୟା, ତଥା ଅସଲ୍ଲୀନାସମ୍ମୋସତାଦୟୋ ୱୀରିୟାଦୀନନ୍ତି ଅସଲ୍ଲୀନତାଦିଗ୍ଗହଣେନେୱେତ୍ଥ ପଞ୍ଞାକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧି ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଝାନଭାୱନାୟଂ ୱା ସମାଧିକିଚ୍ଚଂ ଅଧିକଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ସମାଧିପରିୟୋସାନାୱ ଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବପଟିପଦା କଥିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପଠମଜ୍ଝାନକଥା

ଇଦାନି ''ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ''ତିଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତାୟ ପାଳିୟା ଝାନୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୫୦୮) ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥଂ ଅଟ୍ଠକଥାନୟେନେୱ ସଂୱଣ୍ଣେତୁକାମୋ ୱିଭଙ୍ଗପାଳିୟଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅୱଚନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''କିଞ୍ଚାପି ତତ୍ଥ କତମେ କାମା''ତିଆଦିମାହ । ତତ୍ଥ ପତ୍ଥନାକାରେନ ପୱତ୍ତୋ ଦୁବ୍ବଲୋ ଲୋଭୋ ଛନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ଛନ୍ଦୋ, ତତୋ ବଲୱା ରଞ୍ଜନଟ୍ଠେନ ରାଗୋ, ତତୋପି ବଲୱତରୋ ବହଲରାଗୋ ଛନ୍ଦରାଗୋ। ନିମିତ୍ତାନୁବ୍ୟଞ୍ଜନାନି ସଙ୍କପ୍ପେତି ଏତେନାତି ସଙ୍କପ୍ପୋ, ତଥାପୱତ୍ତୋ ଲୋଭୋ। ତତ୍ଥ ନିମିତ୍ତସଙ୍କପ୍ପନା ନାମ ଅୱୟୱେ ସମୋଧାନେତ୍ୱା ''ଇତ୍ଥୀ ପୁରିସୋ''ତିଆଦିନା ଏକତ୍ତଂ କତ୍ୱା ଉପରୂପରି କିଲେସୁପ୍ପତ୍ତିୟା ନିମିତ୍ତସ୍ସ କପ୍ପନା। ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନସଙ୍କପ୍ପନା ପନ ''ହତ୍ଥା ସୋଭନା, ପାଦା ସୋଭନା''ତି ଏୱଂ ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନୱସେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା କପ୍ପନାତି। କିଲେସାନଞ୍ହି ଅନୁ ଅନୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ପରିବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ପରିବ୍ୟତ୍ତିୱସେନ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ହତ୍ଥପାଦାଦିଅୱୟୱା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତତୋ ବଲୱା ରଞ୍ଜନଟ୍ଠେନ ରାଗୋ, ସଙ୍କପ୍ପୱସେନେୱ ପୱତ୍ତୋ ତତୋପି ବଲୱତରୋ ସଙ୍କପ୍ପରାଗୋ। ସ୍ୱାୟଂ ପଭେଦୋ ଏକସ୍ସେୱ ଲୋଭସ୍ସ ପୱତ୍ତିଆକାରୱସେନ ଅୱତ୍ଥାଭେଦୱସେନ ଚ ୱେଦିତବ୍ବୋ ଯଥା ''ୱଚ୍ଛୋ ଦମ୍ମୋ ବଲୀବଦ୍ଦୋ''ତି। କାମାତି କିଲେସକାମା, କାମେନ୍ତୀତି କାମା, କାମେନ୍ତି ଏତେହୀତି ୱା।

ସେଯ୍ୟଥିଦନ୍ତି ଇମସ୍ସ ତଂ କତମଂ, ତଂ କଥନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ୱିୱିଚ୍ଚିତ୍ୱାତି ୱିସୁଂ ହୁତ୍ୱା। ତେନାହ ''ୱିନା ହୁତ୍ୱା ଅପସକ୍କିତ୍ୱା''ତି, ପଜହନୱସେନ ଅପକ୍କମିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀତି ଏତ୍ଥ ୱିୱିଚ୍ଚାତି ଇମିନା ୱିୱେଚନଂ ଝାନକ୍ଖଣେ କାମାନଂ ଅଭାୱମତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିୱିଚ୍ଚେୱାତି ପନ ଇମିନା ଏକଂସତୋ କାମାନଂ ୱିୱେଚେତବ୍ବତାଦୀପନେନ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତା ଝାନସ୍ସ କାମୱିୱେକପ୍ପହାନସ୍ସ ଚ ଝାନାଧିଗମୂପାୟତା ଦସ୍ସିତା ହୋତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପଠମଜ୍ଝାନ''ନ୍ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ''କଥ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନ୍ଧକାରେ ସତି ପଦୀପୋ ୱିୟାତି ଏତେନ ଯଥା ପଦୀପାଭାୱେନ ରତ୍ତିୟଂ ଅନ୍ଧକାରାଭିଭୱୋ, ଏୱଂ ଝାନାଭାୱେନ ଚିତ୍ତସନ୍ତତିୟଂ କାମାଭିଭୱୋତି ଦସ୍ସେତି।

ଏତନ୍ତି ପୁବ୍ବପଦେୟେୱ ଅୱଧାରଣୱଚନଂ, ନ ଖୋ ପନ ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ''କାମେହି ଏୱା''ତି ଅୱଧାରଣସ୍ସ ଅକତତ୍ତା। ତନ୍ନିସ୍ସରଣତୋତି ନିସ୍ସରନ୍ତି ନିଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଏତେନ, ଏତ୍ଥ ୱାତି ନିସ୍ସରଣଂ। କେ ନିଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତି? କାମା। ତେସଂ କାମାନଂ ନିସ୍ସରଣଂ ପହାନଂ ତନ୍ନିସ୍ସରଣଂ, ତତୋ କାମନିସ୍ସରଣତୋତି ଅତ୍ଥୋ। କଥଂ ପନ ସମାନେ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନେ କାମାନମେୱେତଂ ନିସ୍ସରଣଂ, ନ ବ୍ୟାପାଦାଦୀନନ୍ତି ଚୋଦନଂ ଯୁତ୍ତିତୋ ଆଗମତୋ ଚ ସାଧେତୁଂ ''କାମଧାତୂ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ କାମଧାତୁସମତିକ୍କମନତୋତି ସକଲସ୍ସପି କାମଭୱସ୍ସ ସମତିକ୍କମପଟିପଦାଭାୱତୋ। ତେନ ଇମସ୍ସ ଝାନସ୍ସ

କାମପରିଞ୍ଞାଭାୱମାହ । କାମରାଗପଟିପକ୍ଖତୋତି ‘‘ଛନ୍ଦୋ କାମୋ’’ତିଆଦିନା (ମହାନି। ୧) ୱୁତ୍ତୱିଭାଗସ୍ସ କିଲେସକାମସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖିକଭାୱତୋ। ତେନ ଯଥା ମେତ୍ତା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ, କରୁଣା ୱିହିଂସାୟ, ଏୱମିଦଂ ଝାନଂ କାମରାଗସ୍ସ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭୂତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ୱିପାକେନ ଚେତ୍ଥ କାମଧାତୁସମତିକ୍କମୋ ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେ କାମରାଗପଟିପକ୍ଖତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱମତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିୟା ୱିପାକପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଚ କାମରାଗତୋ କାମଧାତୁତୋ ଚ ୱିନିସ୍ସଟସଭାୱତ୍ତା ଇଦଂ ଝାନଂ ୱିସେସତୋ କାମାନମେୱ ନିସ୍ସରଣଂ, ସ୍ୱାୟମତ୍ଥୋ ପାଠାଗତୋ ଏୱାତି ଆହ ‘‘ଯଥାହା’’ତିଆଦି। ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତି ପଠମଜ୍ଝାନଂ।

କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ତମତ୍ଥଂ ଦୀପେତୁଂ ପୁରିମପଦେୟେୱ ଅୱଧାରଣଂ ଗହିତଂ, ଉତ୍ତରପଦେପି ପନ ତଂ ଗହେତବ୍ବମେୱ ତଥା ଅତ୍ଥସମ୍ଭୱତୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଉତ୍ତରପଦେପୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଇତୋତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦତୋ। ଏସ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ଏସ ନିୟମୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସାଧାରଣୱଚନେନାତି ସବ୍ବୱିୱେକସାଧାରଣୱଚନେନ। ତଦଙ୍ଗୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିସ୍ସରଣୱିୱେକା ତଦଙ୍ଗୱିୱେକାଦୟୋ। କାୟଚିତ୍ତୌପଧିୱିୱେକା କାୟୱିୱେକାଦୟୋ। ତୟୋ ଏୱ ଇଧ ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି ତୟୋ ଏୱ ଇଧ ଝାନକଥାୟଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବା ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକାଦୀନଂ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ନିଦ୍ଦେସେତି ମହାନିଦ୍ଦେସେ (ମହାନି। ୧)। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ଉଦ୍ଦାନତୋ ଦ୍ୱେ କାମା ୱତ୍ଥୁକାମା କିଲେସକାମା ଚା’’ତି ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ‘‘କତମେ ୱତ୍ଥୁକାମା ମନାପିୟା ରୂପା…ପେ… ମନାପିୟା ଫୋଟ୍ଠବ୍ବା’’ତିଆଦିନା ୱତ୍ଥୁକାମା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ତେ ପନ କାମୀୟନ୍ତୀତି କାମାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥେୱାତି ନିଦ୍ଦେସେୟେୱ। ୱିଭଙ୍ଗେତି ଝାନୱିଭଙ୍ଗେ। ଏୱଞ୍ହି ସତୀତି ଏୱଂ ଉଭୟେସମ୍ପି କାମାନଂ ସଙ୍ଗହେ ସତି। ୱତ୍ଥୁକାମେହିପୀତି ୱତ୍ଥୁକାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚେୱାତିପି ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଏୱଂ ଯୁଜ୍ଜମାନତ୍ଥନ୍ତରସମୁଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ ପି-ସଦ୍ଦୋ, ନ କିଲେସକାମସମୁଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ। କସ୍ମା? ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ କିଲେସକାମେହି ୱିୱେକସ୍ସ ଦୁତିୟପଦେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତେନାତି ୱତ୍ଥୁକାମୱିୱେକେନ। କାୟୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ପୁତ୍ତଦାରାଦିପରିଗ୍ଗହୱିୱେକଦୀପନତୋ କାୟୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

ପୁରିମେନାତି କାୟୱିୱେକେନ। ଏତ୍ଥାତି ‘‘ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହି ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହୀ’’ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦଦ୍ୱୟେ। ଇତୋ ୱା ନିଦ୍ଧାରିତେ ୱିୱେକଦ୍ୱୟେ, ଅକୁସଲସଦ୍ଦେନ ଯଦି କିଲେସକାମା, ସବ୍ବାକୁସଲାପି ୱା ଗହିତା, ସବ୍ବଥା କିଲେସକାମେହି ୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ଦୁତିୟେନ କିଲେସକାମେହି ୱିୱେକୱଚନତୋ’’ତି। ଦୁତିୟେନାତି ଚ ଚିତ୍ତୱିୱେକେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେସନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ। ନିଦ୍ଧାରଣେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ। ତଣ୍ହାଦିସଂକିଲେସାନଂ ୱତ୍ଥୁନୋ ପହାନଂ ସଂକିଲେସୱତ୍ଥୁପ୍ପହାନଂ। ଲୋଲଭାୱୋ ନାମ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ରୂପାଦୀସୁ ତଣ୍ହୁପ୍ପାଦୋ, ତସ୍ସ ହେତୂ ୱତ୍ଥୁକାମା ଏୱ ୱେଦିତବ୍ବା। ବାଲଭାୱସ୍ସ ହେତୁପରିଚ୍ଚାଗୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ବାଲଭାୱୋ ନାମ ଅୱିଜ୍ଜା, ଦୁଚ୍ଚିନ୍ତିତଚିନ୍ତିତାଦି ୱା, ତସ୍ସ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରୋ, ସବ୍ବେପି ୱା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ହେତୂ। କାମଗୁଣାଧିଗମହେତୁ ପାଣାତିପାତାଦିଅସୁଦ୍ଧପ୍ପୟୋଗୋ ହୋତୀତି ତବ୍ବିୱେକେନ ପୟୋଗସୁଦ୍ଧି ୱିଭାୱିତା। ତଣ୍ହାସଂକିଲେସସୋଧନେନ ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସୟସଂୱଡ୍ଢନେନ ଚ ଅଜ୍ଝାସୟୱିସୋଧନଂ ଆସୟପୋସନଂ। ଆସୟପୋସନନ୍ତି ଚ ଝାନଭାୱନାୟ ପଚ୍ଚୟଭୂତା ପୁବ୍ବୟୋଗାଦିୱସେନ ସିଦ୍ଧା ଅଜ୍ଝାସୟସମ୍ପଦା , ସା ପନ ତଣ୍ହୁପତାପୱିଗମେନ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତଣ୍ହାସଂକିଲେସୱିସୋଧନେନା’’ତି। କାମେସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ।

ଅନେକଭେଦୋତି କାମାସୱକାମରାଗସଂୟୋଜନାଦିୱସେନ ରୂପତଣ୍ହାଦିୱସେନ ଚ ଅନେକପ୍ପଭେଦୋ। କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋୟେୱାତି କାମସଭାୱୋୟେୱ ଛନ୍ଦୋ, ନ କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦୋ ନପି କୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅକୁସଲପରିୟାପନ୍ନୋପୀତି ‘‘ୱିୱିଚ୍ଚ ଅକୁସଲେହୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଅକୁସଲେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧୋପି। ଝାନପଟିପକ୍ଖତୋତି ଝାନସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ତଂହେତୁ ତଂନିମିତ୍ତଂ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତୋ, ଅକୁସଲଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ୱିସୁଂ ସରୂପେନ ଗହିତୋ। ଯଦି କିଲେସକାମୋୱ ପୁରିମପଦେ ୱୁତ୍ତୋ, ତଂ କଥଂ ବହୁୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅନେକଭେଦତୋ’’ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞେସମ୍ପୀତି ଦିଟ୍ଠିମାନଅହିରିକାନୋତ୍ତପ୍ପାଦୀନଂ ତଂସହିତଫସ୍ସାଦୀନଞ୍ଚ। ଉପରିଝାନଙ୍ଗପଚ୍ଚନୀକପଟିପକ୍ଖଭାୱଦସ୍ସନତୋତି ‘‘ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାର’’ନ୍ତିଆଦିନା ଉପରି ୱୁଚ୍ଚମାନାନି ଝାନଙ୍ଗାନି ଉପରିଝାନଙ୍ଗାନି, ତେସଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚନୀକାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭାୱଦସ୍ସନତୋ ତପ୍ପଚ୍ଚନୀକନୀୱରଣୱଚନଂ। ‘‘ଉପରିଝାନଙ୍ଗାନଂ ପଚ୍ଚନୀକପଟିପକ୍ଖଭାୱଦସ୍ସନତୋ’’ତିପି ପାଠୋ। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚନୀକପଟିପକ୍ଖଭାୱଦସ୍ସନତୋତି ଉପରି ୱୁଚ୍ଚମାନଝାନଙ୍ଗାନଂ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକୱସେନ ପଟିପକ୍ଖଭାୱଦସ୍ସନତୋତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି। ଝାନଙ୍ଗପଚ୍ଚନୀକାନୀତି ଝାନଙ୍ଗାନଂ ପୱତ୍ତିନିୱାରଣତୋ ଝାନଙ୍ଗପଚ୍ଚନୀକାନି। ୱିଦ୍ଧଂସକାନୀତି ୱିଘାତକାନି। ସମାଧି କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସପଟିପକ୍ଖୋତି ରାଗପଣିଧିୟା ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭାୱତୋ ନାନାରମ୍ମଣେହି ପଲୋଭିତସ୍ସ ପରିବ୍ଭମନ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମାଧାନତୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ସମାଧି ପଟିପକ୍ଖୋ। ପୀତି ବ୍ୟାପାଦସ୍ସାତି ପାମୋଜ୍ଜେନ ସମାନୟୋଗକ୍ଖେମତ୍ତା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ପୀତି ପଟିପକ୍ଖା। ୱିତକ୍କୋ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସାତି ୟୋନିସୋ ସଙ୍କପ୍ପନୱସେନ ସୱିପ୍ଫାରପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ୱିତକ୍କୋ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୋ। ସୁଖଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସାତି ସୁଖଂ ୱୂପସନ୍ତସୀତଲସଭାୱତ୍ତା ଅୱୂପସମାନୁତାପସଭାୱସ୍ସ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଂ। ୱିଚାରୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାୟାତି ୱିଚାରୋ ଆରମ୍ମଣେ ଅନୁମଜ୍ଜନୱସେନ ପଞ୍ଞାପତିରୂପସଭାୱତ୍ତା ୱିଚିକିଚ୍ଛାୟ ପଟିପକ୍ଖୋ। ମହାକଚ୍ଚାନତ୍ଥେରେନ ଦେସିତା ପିଟକାନଂ ସଂୱଣ୍ଣନା ପେଟକଂ, ତସ୍ମିଂ ପେଟକେ।

ପଞ୍ଚକାମଗୁଣଭେଦୱିସଯସ୍ସାତି ରୂପାଦିପଞ୍ଚକାମଗୁଣୱିସେସୱିସଯସ୍ସ। ଆଘାତୱତ୍ଥୁଭେଦାଦିୱିସଯାନନ୍ତି ବ୍ୟାପାଦୱିୱେକୱଚନେନ ''ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀ''ତିଆଦିଆଘାତୱତ୍ଥୁଭେଦୱିସଯସ୍ସ ଦୋସସ୍ସ, ମୋହାଧିକେହି ଥିନମିଦ୍ଧାଦୀହି ୱିୱେକୱଚନେନ ପଟିଚ୍ଛାଦନୱସେନ ଦୁକ୍ଖାଦିପୁବ୍ବନ୍ତାଦିଭେଦୱିସଯସ୍ସ ମୋହସ୍ସ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋ। କାମରାଗବ୍ୟାପାଦତଦେକଟ୍ଠଥିନମିଦ୍ଧାଦିୱିକ୍ଖମ୍ଭକଞ୍ଚେତଂ ସବ୍ବାକୁସଲପଟିପକ୍ଖସଭାୱତ୍ତା ସବ୍ବକୁସଲାନଂ, ତେନ ସଭାୱେନ ସବ୍ବାକୁସଲପ୍ପହାଯକଂ ହୋନ୍ତମ୍ପି କାମରାଗାଦିୱିକ୍ଖମ୍ଭନସଭାୱମେୱ ହୋତି ତଂସଭାୱତ୍ତାତି ଅୱିସେସେତ୍ୱା ନୀୱରଣାକୁସଲମୂଲାଦୀନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ଆହ।

ଯଥାପଚ୍ଚଯଂ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ନତ୍ଥି କାଚି ୱସୱତ୍ତିତାତି ୱସୱତ୍ତିଭାୱନିୱାରଣତ୍ଥଂ ''ୱିତକ୍କନଂ ୱିତକ୍କୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିତକ୍କନନ୍ତି ହି ୱିତକ୍କନକିରିଯା, ସା ଚ ୱିତକ୍କସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ପୱତ୍ତିମତ୍ତମେୱାତି ଭାୱନିଦ୍ଦେସୋ ୱସୱତ୍ତିଭାୱନିୱାରଣାଯ ହୋତି। ତଯିଦଂ ୱିତକ୍କନଂ ''ଇଦିସମିଦ''ନ୍ତି ଆରମ୍ମଣପରିକପ୍ପନନ୍ତି ଆହ ''ଊହନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି। ଯସ୍ମା ଚିତ୍ତଂ ୱିତକ୍କବଲେନ ଆରମ୍ମଣଂ ଅଭିନିରୁଳ୍ହଂ ୱିଯ ହୋତି, ତସ୍ମା ସୋ ଆରମ୍ମଣାଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଯଥା ହି କୋଚି ରାଜୱଲ୍ଲଭଂ ଞାତିଂ ୱା ମିତ୍ତଂ ୱା ନିସ୍ସାଯ ରାଜଗେହଂ ଆରୋହତି ଅନୁପୱିସତି, ଏୱଂ ୱିତକ୍କଂ ନିସ୍ସାଯ ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରୋହତି। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ଅୱିତକ୍କଂ ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରୋହତୀତି? ୱିତକ୍କବଲେନେୱ। ଯଥା ହି ସୋ ପୁରିସୋ ପରିଚଯେନ ତେନ ୱିନାପି ନିରାସଙ୍କୋ ରାଜଗେହଂ ପୱିସତି, ଏୱଂ ପରିଚଯେନ ୱିତକ୍କେନ ୱିନାପି ଅୱିତକ୍କଂ ଚିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଆରୋହତି। ପରିଚଯେନାତି ଚ ସନ୍ତାନେ ପୱତ୍ତୱିତକ୍କଭାୱନାସଙ୍ଖାତେନ ପରିଚଯେନ। ୱିତକ୍କସ୍ସ ହି ସନ୍ତାନେ ଅଭିଣ୍ହଂ ପୱତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣାଭିରୁହନଂ ଚିରପରିଚିତଂ, ତେନ ତଂ କଦାଚି ୱିତକ୍କେନ ୱିନାପି ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତତେୱ। ଯଥା ତଂ ଞାଣସହିତଂ ହୁତ୍ୱା ସମ୍ମସନୱସେନ ଚିରପରିଚିତଂ କଦାଚି ଞାଣରହିତମ୍ପି ସମ୍ମସନୱସେନ ପୱତ୍ତତି, ଯଥା ୱା କିଲେସସହିତଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତଂ ସବ୍ବସୋ କିଲେସରହିତମ୍ପି ପରିଚଯେନ କିଲେସୱାସନାୱସେନ ପୱତ୍ତତି, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଆହନନପରିଯାହନନରସୋତି ଆଦିତୋ, ଅଭିମୁଖଂ ୱା ହନନଂ ଆହନନଂ। ପରିତୋ, ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ୱା ଆହନନଂ ପରିଯାହନନଂ। ''ରୂପଂ ରୂପଂ, ପଥୱୀ ପଥୱୀ''ତି ଆକୋଟେନ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ପୱତ୍ତି ଆହନନଂ ପରିଯାହନନନ୍ତି ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯସ୍ମିଞ୍ହି ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ଅଭିନିରୋପେତି, ତଂ ତସ୍ସ ଗହଣଯୋଗ୍ୟଂ କରୋନ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ଆକୋଟେନ୍ତୋ ୱିଯ ହୋତି। ଯଦି ଏୱଂ ନାଗସେନତ୍ଥେରେନ ''ଆକୋଟନଲକ୍ଖଣୋ ୱିତକ୍କୋ। ଯଥା, ମହାରାଜ, ଭେରୀ ଆକୋଟିତା ଅଥ ପଚ୍ଛା ଅନୁରୱତି ଅନୁସଦ୍ଦାଯତି, ଏୱମେୱ ଖୋ, ମହାରାଜ, ଯଥା ଆକୋଟନା, ଏୱଂ ୱିତକ୍କୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଥ ପଚ୍ଛା ଅନୁରୱନା ଅନୁସଦ୍ଦନା, ଏୱଂ ୱିଚାରୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ''ତି ଆକୋଟନଲକ୍ଖଣତା ୱିତକ୍କସ୍ସ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତା? ନାଯଂ ୱିରୋଧୋ। ଥେରେନ ହି କିଚ୍ଚସନ୍ନିସ୍ସିତଂ କତ୍ୱା ଲକ୍ଖଣଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମାନଞ୍ହି ସଭାୱୱିନିମୁତ୍ତା କାଚି କିରିଯା ନାମ ନତ୍ଥି ତଥା ଗହେତବ୍ବାକାରୋ ଚ। ବୋଧନେଯ୍ୟଜନାନୁରୋଧେନ ପନ ପରମତ୍ଥତୋ ଏକୀଭାୱୋପି ସଭାୱଧମ୍ମୋ ପରିଯାଯୱଚନେହି ୱିଯ ସମାରୋପିତରୂପେହି ବହୂହି ପକାରେହି ପକାସୀଯତି। ଏୱଞ୍ହି ସୋ ସୁଟ୍ଠୁ ପକାସିତୋ ହୋତି। ଆନଯନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋତି ଏତ୍ଥ ଆନଯନଂ ଚିତ୍ତେ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଉପନଯନଂ, ଆକଡ୍ଢନଂ ୱା।

ଅନୁସଞ୍ଚରଣଂ ଅନୁପରିବ୍ଭମନଂ। ସ୍ୱାଯଂ ୱିସେସୋ ସନ୍ତାନମ୍ହି ଲବ୍ଭମାନୋ ଏୱ ସନ୍ତାନେ ପାକଟୋ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅନୁମଜ୍ଜନନ୍ତି ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନୁମସନଂ, ପରିମଜ୍ଜନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ହି ''ୱିଚାରୋ ପରିମଜ୍ଜନହତ୍ଥୋ ୱିଯ ସଞ୍ଚରଣହତ୍ଥୋ ୱିଯା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥାତି ଆରମ୍ମଣେ। ସହଜାତାନଂ ଅନୁଯୋଜନଂ ଆରମ୍ମଣେ ଅନୁୱିଚରଣସଙ୍ଖାତଅନୁମଜ୍ଜନୱସେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧନଂ ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସ ୱିଯ ପୱତ୍ତି। ତଥା ହି ସୋ ''ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧନତା''ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ତେନେୱ ଚ ''ଘଣ୍ଟାନୁରୱୋ ୱିଯ, ପରିବ୍ଭମନଂ ୱିଯା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତୋ। କତ୍ଥଚୀତି ପଠମଜ୍ଝାନେ ପରିତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ଚ। ଓଳାରିକଟ୍ଠେନାତି ୱିଚାରତୋ ଓଳାରିକଟ୍ଠେନ। ଯଥା ଘଣ୍ଟାଭିଘାତସଦ୍ଦୋ ପଠମାଭିନିପାତୋ ହୋତି, ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣାଭିମୁଖନିରୋପନଟ୍ଠେନ ୱିତକ୍କୋ ଚେତସୋ ପଠମାଭିନିପାତୋ ୱିଯ ହୋତୀତି ଆହ ''ଘଣ୍ଟାଭିଘାତସଦ୍ଦୋ ୱିଯା''ତିଆଦି। ୱିପ୍ଫାରୱାତି ଏତ୍ଥ ୱିପ୍ଫାରୋ ନାମ ୱିତକ୍କସ୍ସ ଥିନମିଦ୍ଧପଟିପକ୍ଖୋ ଆରମ୍ମଣେ ଅନୋଲୀନତା ଅସଙ୍କୋଚୋ, ସୋ ପନ ଅଭିନିରୋପନଭାୱେନ ଚଲନଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ପରିପ୍ଫନ୍ଦନଭାୱୋ ଚିତ୍ତସ୍ସା''ତି। ପରିବ୍ଭମନଂ ୱିଯାତି ଏତ୍ଥ ପରିସ୍ସଯାଭାୱୱୀମଂସନତ୍ଥଂ ପରିବ୍ଭମନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦୁକନିପାତଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ –

''ଆକାସେ ଗଚ୍ଛତୋ ମହାସକୁଣସ୍ସ ଉଭୋହି ପକ୍ଖେହି ୱାତଂ ଗହେତ୍ୱା ପକ୍ଖେ ସନ୍ନିସୀଦାପେତ୍ୱା ଗମନଂ ୱିଯ ଆରମ୍ମଣେ ଚେତସୋ ଅଭିନିରୋପନଭାୱେନ ପୱତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ, ୱାତଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ପକ୍ଖେ ଫନ୍ଦାପଯମାନସ୍ସ ଗମନଂ ୱିଯ ଅନୁମଜ୍ଜନଭାୱେନ ପୱତ୍ତୋ ୱିଚାରୋ''ତି –

ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧନେନ ପୱତ୍ତିଯଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ତଥା ହି ଉପଚାରେ ୱା ଅପ୍ପନାଯଂ ୱା ସନ୍ତାନେନ ପୱତ୍ତିଯଂ ୱିତକ୍କୋ ନିଚ୍ଚଲୋ ହୁତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ୱିଯ ପୱତ୍ତତି, ନ ପଠମାଭିନିପାତେ ପାକଟୋ ହୋତି। ଯଥା ହି ଅପୁବ୍ବାରମ୍ମଣେ ପଠମାଭିନିପାତଭୂତୋ ୱିତକ୍କୋ ୱିପ୍ଫାରୱା ହୋତି, ନ

ତଥା ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଆରମ୍ମଣେ ନିରନ୍ତରଂ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତିଯଂ, ନାତିୱିପ୍ଫାରୱା ପନ ତତ୍ଥ ହୋତି ସନ୍ନିସିନ୍ନଭାୱତୋ। ପଠମଦୁତିଯଜ୍ଝାନେସୁ ପାକଟୋ ହୋତୀତି ୱିତକ୍କସ୍ସ ୱିସେସୋ ଅଭିନିରୋପନାକାରୋ ଓଳାରିକତ୍ତା ପଠମଜ୍ଝାନେ ପାକଟୋ ହୋତି, ତଦଭାୱତୋ ପଞ୍ଚକନଯେ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନେ ୱିଚାରସ୍ସ ୱିସେସୋ ଅନୁମଜ୍ଜନାକାରୋ ପାକଟୋ ହୋତି।

ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅପରୋ ନଯୋ – ମଲଗ୍ଗହିତଂ କଂସଭାଜନଂ ଏକେନ ହତ୍ଥେନ ଦଳ୍ହଂ ଗହେତ୍ୱା ଇତରେନ ହତ୍ଥେନ ଚୁଣ୍ଣତେଲଏଳକଲୋମାଦିକତଚୁମ୍ବଟକେନ ପରିମଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଦଳ୍ହଂ ଗହଣହତ୍ଥୋ ୱିଯ ୱିତକ୍କୋ, ପରିମଜ୍ଜନହତ୍ଥୋ ୱିଯ ୱିଚାରୋ। ତଥା କୁମ୍ଭକାରସ୍ସ ଦଣ୍ଡପ୍ପହାରେନ ଚକ୍କଂ ଭମଯିତ୍ୱା ଭାଜନଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ପିଣ୍ଡସ୍ସ ଉପ୍ପୀଳନହତ୍ଥୋ ୱିଯ ୱିତକ୍କୋ, ତସ୍ସେୱ ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସଞ୍ଚରଣହତ୍ଥୋ ୱିଯ ୱିଚାରୋ। ତଥା କଂସଭାଜନାଦୀସୁ କିଞ୍ଚି ମଣ୍ଡଲଂ ୱଟ୍ଟଲେଖଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ସନ୍ନିରୁମ୍ଭିତ୍ୱା ଠିତକଣ୍ଟକୋ ୱିଯ ଅଭିନିରୋପନୋ ୱିତକ୍କୋ, ବହି ପରିବ୍ଭମନକଣ୍ଟକୋ ୱିଯ ଅନୁମଜ୍ଜନୋ ୱିଚାରୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯଥା ପୁପ୍ଫଫଲସାଖାଦିଅୱଯୱିନିମୁତ୍ତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନୋପି ରୁକ୍ଖୋ ''ସପୁପ୍ଫୋ ସଫଲୋ''ତି ୱୋହରୀଯତି, ଏୱଂ ୱିତକ୍କାଦିଅଙ୍ଗୱିନିମୁତ୍ତଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନମ୍ପି ଝାନଂ ''ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାର''ନ୍ତି ୱୋହରୀଯତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ରୁକ୍ଖୋ ୱିଯା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିଭଙ୍ଗେ ପନାତିଆଦୀସୁ ଝାନଭାୱନାଯ ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ଦେସେତବ୍ବତ୍ତା ''ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୫୦୮) ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ଝାନାନି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାନୀତି। ଯଦିପି ୱିଭଙ୍ଗେ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନା ଦେସନା କତା, ଅତ୍ଥୋ ପନ ତତ୍ରାପି ୱିଭଙ୍ଗେପି ଯଥା ଇଧ ''ଇମିନା ଚ ୱିତକ୍କେନା''ତିଆଦିନା ଧମ୍ମୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱମେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ପରମତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଥ ୱା ଝାନସମଙ୍ଗିନୋ ୱିତକ୍କୱିଚାରସମଙ୍ଗିତାଦସ୍ସନେନ ଝାନସ୍ସେୱ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରତା ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ଅତ୍ଥୋ ପନ ତତ୍ରାପି ଏୱମେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ''ତି।

ୱିୱେକସଦ୍ଦସ୍ସ ଭାୱସାଧନତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ତସ୍ମା ୱିୱେକା''ତି। ହେତୁଅତ୍ଥେ ଚେତଂ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ, ତସ୍ମା ୱିୱେକା ହେତୁଭୂତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିୱେକସଦ୍ଦସ୍ସ କତ୍ତୁସାଧନତଂ କମ୍ମସାଧନତଂ ୱା ସନ୍ଧାଯାହ ''ତସ୍ମିଂ ୱା ୱିୱେକେ''ତି। ''ୱିୱିତ୍ତୋ''ତି ହି ଇମିନା ନୀୱରଣେହି ୱିନାଭୂତୋ ତେହି ୱିୱେଚିତୋତି ଚ ସାଧନଦ୍ୱଯମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତମେୱାତି। ପିନଯତୀତି ତପ୍ପେତି ୱଡ୍ଢେତି ୱା। ସମ୍ପିଯାଯନଲକ୍ଖଣାତି ପରିତୁସ୍ସନଲକ୍ଖଣା। ପୀନନରସାତି ପରିବ୍ରୂହନରସା। ଫରଣରସାତି ପଣୀତରୂପେହି କାଯସ୍ସ ବ୍ଯାପନରସା। ଉଦଗ୍ଗଭାୱୋ ଓଦଗ୍ଯଂ। ସୁଖଯତୀତି ସୁଖଂ, ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଲଦ୍ଧସ୍ସାଦେ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସ୍ୱାଯଂ କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ ପରିଯାଯଲଦ୍ଧୋ ଧମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କତ୍ତୁନିୱତ୍ତନତ୍ଥୋ, ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପନ ଭାୱସାଧନମେୱ ଲବ୍ଭତୀତି ''ସୁଖନଂ ସୁଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସାତଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଇଟ୍ଠସଭାୱତ୍ତା ତଂସମଙ୍ଗୀପୁଗ୍ଗଲଂ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ୱା ଅତ୍ତନି ସାଦଯତୀତି ସାତଂ ଦ-କାରସ୍ସ ତ-କାରଂ କତ୍ୱା। ସାତଂ ମଧୁରନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ସାତଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଏତସ୍ସାତି ସାତଲକ୍ଖଣଂ। ଉପବ୍ରୂହନରସନ୍ତିଆଦୀସୁ ଉପବ୍ରୂହନଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ସଂୱଦ୍ଧନଂ, ଦୁକ୍ଖଂ ୱିଯ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱିଯ ଅନଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅନୁ ଅନୁ ଗଣ୍ହନଂ ଉପକାରିତା ୱା ଅନୁଗ୍ଗହୋ। କତ୍ଥଚୀତି ପଠମଜ୍ଝାନାଦିକେ। ପଟିଲାଭତୁଟ୍ଠୀତି ପଟିଲାଭୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକତୁଟ୍ଠି। ପଟିଲଦ୍ଧରସାନୁଭୱନନ୍ତି ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସ ଆରମ୍ମଣରସସ୍ସ ଅନୁଭୱନଂ। ଏତେନ ପୀତିସୁଖାନି ସଭାୱତୋ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାନି। ଯତ୍ଥ ପୀତି, ତତ୍ଥ ସୁଖନ୍ତି ୱିତକ୍କସ୍ସ ୱିଯ ୱିଚାରେନ ପୀତିଯା ସୁଖେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗମାହ। ଯତ୍ଥ ସୁଖଂ, ତତ୍ଥ ନ ନିଯମତୋ ପୀତୀତି ୱିଚାରସ୍ସ ୱିଯ ୱିତକ୍କେନ, ସୁଖସ୍ସ ପୀତିଯା ଅନଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗଂ। ତେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତାନଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗିତାଯ ପୀତିସୁଖାନଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତି।

କଂ ଉଦକଂ ତାରେନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି କନ୍ତାରଂ, ନିରୁଦକମରୁଟ୍ଠାନଂ। ୱନମେୱ ୱନନ୍ତଂ। ୱନଚ୍ଛାଯପ୍ପୱେସନୌଦକପରିଭୋଗେସୁ ୱିଯ ସୁଖନ୍ତି ଯଥା ହି ପୁରିସୋ ମହାକନ୍ତାରମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନୋ ଘମ୍ମପରେତୋ ତସିତୋ ପିପାସିତୋ ପଟିପଥେ ପୁରିସଂ ଦିସ୍ୱା ''କତ୍ଥ ପାନୀଯଂ ଅତ୍ଥୀ''ତି ପୁଚ୍ଛେଯ୍ଯ, ସୋ ''ଅଟୱିଂ ଉତ୍ତରିତ୍ୱାୱ ଜାତସ୍ସରୱନସଣ୍ଡୋ ଅତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ଲଭିସ୍ସସୀ''ତି ୱଦେଯ୍ଯ, ସୋ ତସ୍ସ କଥଂ ସୁତ୍ୱାୱ ହଟ୍ଠପହଟ୍ଠୋ ଭୱେଯ୍ଯ, ତତୋ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଭୂମିଯଂ ପତିତାନି ଉପ୍ପଲଦଲନାଳଅପତ୍ତାଦୀନି ଦିସ୍ୱା ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ହଟ୍ଠପହଟ୍ଠୋ ହୁତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅଲ୍ଲୱତ୍ଥେ ଅଲ୍ଲକେସେ ପୁରିସେ ପସ୍ସେଯ୍ଯ, ୱନକୁକ୍କୁଟୱନମୋରାଦୀନଂ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣେଯ୍ଯ, ଜାତସ୍ସରପରିଯନ୍ତେ ଜାତମଣିଜାଲସଦିସଂ ନୀଲୱନସଣ୍ଡଂ ପସ୍ସେଯ୍ଯ, ସରେ ଜାତାନି ଉପ୍ପଲପଦୁମକୁମୁଦାନି ପସ୍ସେଯ୍ଯ, ଅଚ୍ଛଂ ୱିପ୍ପସନ୍ନଂ ଉଦକମ୍ପି ପସ୍ସେଯ୍ଯ, ସୋ ଭିଯ୍ୟୋ ଭିଯ୍ୟୋ ହଟ୍ଠପହଟ୍ଠୋ ହୁତ୍ୱା ଜାତସ୍ସରଂ ଓତରିତ୍ୱା ଯଥାରୁଚି ନ୍ହତ୍ୱା ଚ ପିୱିତ୍ୱା ଚ ପସ୍ସଦ୍ଧଦରଥୋ ଭିସମୁଳାଲପୋକ୍ଖରାଦୀନି ଖାଦିତ୍ୱା ନୀଲୁପ୍ପଲାଦୀନି ପିଳନ୍ଧିତ୍ୱା ମନ୍ଦାଲୱମୂଲାନି ଖନ୍ଧେ ଖିପିତ୍ୱା ଉତ୍ତରିତ୍ୱା ସାଟକଂ ନିୱାସେତ୍ୱା ଉଦକସାଟକଂ ଆତପେ କତ୍ୱା ସୀତଚ୍ଛାଯାଯ ମନ୍ଦମନ୍ଦେ ୱାତେ ପହରନ୍ତେ ନିପନ୍ନୋୱ ''ଅହୋ ସୁଖଂ ଅହୋ ସୁଖ''ନ୍ତି ୱଦେଯ୍ଯ, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତସ୍ସ ହି ପୁରିସସ୍ସ ଜାତସ୍ସରୱନସଣ୍ଡସୱନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଉଦକଦସ୍ସନା ହଟ୍ଠପହଟ୍ଠକାଲୋ ୱିଯ ପୁବ୍ବଭାଗାରମ୍ମଣେ ହଟ୍ଠପହଟ୍ଠାକାରା ପୀତି, ନ୍ହାଯିତ୍ୱା ଚ ପିୱିତ୍ୱା ଚ ସୀତଚ୍ଛାଯାଯ ମନ୍ଦମନ୍ଦେ ୱାତେ ପହରନ୍ତେ ''ଅହୋ ସୁଖଂ ଅହୋ ସୁଖ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ନିପନ୍ନକାଲୋ ୱିଯ ବଲପ୍ପତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣରସାନୁଭୱନାକାରସଣ୍ଠିତଂ ସୁଖଂ।

ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସମଯେତି ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣସ୍ସ ପଟିଲାଭସମଯେ ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସ ରସାନୁଭୱନସମଯେ ୱନଚ୍ଛାଯାଦୀନଂ ସୱନଦସ୍ସନସମଯେ ପରିଭୋଗସମଯେ ଚ। ପାକଟଭାୱତୋତି ଯଥାକ୍କମଂ ପୀତିସୁଖାନଂ ୱିଭୂତଭାୱତୋ। ୱିୱେକଜଂପୀତିସୁଖନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁରିମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ୱିୱେକଜନ୍ତି ଝାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପୀତିସୁଖସଦ୍ଦତୋ ଚ ଅତ୍ଥିଅତ୍ଥୱିସେସୱତୋ ଅସ୍ସ ଝାନସ୍ସ, ଅସ୍ମିଂ ୱା ଝାନେତି ଏତ୍ଥ ଅକାରୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ଯଥା ଅରିସସୋତି। ଦୁତିଯେ ପୀତିସୁଖମେୱ ୱିୱେକଜଂ, ୱିୱେକଜଂପୀତିସୁଖନ୍ତି ଚ ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସୋ ପଚ୍ଚତ୍ତନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ଚ ଅଲୋପୋ କତୋ, ଲୋପେ ୱା ସତି ''ୱିୱେକଜପୀତିସୁଖ''ନ୍ତି ପାଠୋତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ।

ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତୋ ପଠମନ୍ତି ଇମିନା ଦେସନାକ୍କମଂ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେତି। ''ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତା ପଠମ''ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ତତ୍ଥାପି ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ, ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତାମତ୍ତଂ ୱା ପଠମନ୍ତି ଇଦଂ ୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଠମଂ ସମାପଜ୍ଜତୀତି ପଠମନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ନ ଏକନ୍ତଲକ୍ଖଣଂ। ଚିଣ୍ଣୱସୀଭାୱୋ ହି ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭୀ ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ମତ୍ଥକଂ ପାପେନ୍ତୋପି ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ମତ୍ଥକତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଆଦିଂ ପାପେନ୍ତୋପି ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଓକ୍କମନ୍ତୋପି ସକ୍କୋତି। ଏୱଂ ପୁବ୍ବୁପ୍ପତ୍ତିଯଟ୍ଠେନ ପନ ପଠମଂ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତିପି ପଠମଂ। ତେନେୱ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୭୫) ''ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତା ପଠମଂ, ପଠମଂ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତିପି ପଠମ''ନ୍ତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ଝାପେତୀତି ନୀୱରଣାଦିପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ଦହତି, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ପଜହତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଗୋଚରନ୍ତି କସିଣାଦିଆଲମ୍ବନଂ। ତନ୍ତି ତଂ ଗୋଚରଂ। ଉପନିଜ୍ଝାଯତୀତି ପସ୍ସତି। ସହ ଉପଚାରେନାତି ସଦ୍ଧିଂ ଉପଚାରଜ୍ଝାନେନ। କସିଣାରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାଯନତୋତି ପଥୱୀକସିଣାଦିନୋ ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ରୂପଂ ୱିଯ ଚକ୍ଖୁନା ଉପନିଜ୍ଝାଯନତୋ। ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାଯନତୋତି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିଲକ୍ଖଣତ୍ତଯସ୍ସ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ତଥଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଚ ଉପନିଜ୍ଝାଯନତୋ। ତେନେୱାହ ''ଏତ୍ଥ ହୀ''ତିଆଦି। ନିଚ୍ଚାଦିୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନେନ ମଗ୍ଗୋ ଅସମ୍ମୋହତୋ ଅନିଚ୍ଚାଦିଲକ୍ଖଣାନି ଉପନିଜ୍ଝାଯତୀତି ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନନ୍ତି ଆହ ''ୱିପସ୍ସନାଯ ଉପନିଜ୍ଝାଯନକିଚ୍ଚ''ନ୍ତିଆଦି। ତଥଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଅୱିନାସଧମ୍ମସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅନଞ୍ଞଥାଭାୱତୋ ଅୱିପରୀତସଭାୱୋ ତଥଲକ୍ଖଣଂ, ମଗ୍ଗସ୍ସପି ୱା ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତୋ ତଥଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ୱିସଦିସୋଦାହରଣଂ ତାୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯଥା ସଧନୋ''ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞୋ ଅପଦେସାରହୋ ହୋତୀତି ଧନତୋ ପରିଜନତୋ ଚ ଅଞ୍ଞୋ ଧନୱା ପରିଜନୱା ଚ ପୁରିସୋ ସହ ଧନେନ ୱତ୍ତତି ପରିଜନେନ ଚାତି ସଧନୋ ସପରିଜନୋତି ଅପଦେସଂ ଅରହତୀତି ଅପଦେସାରହୋ ହୋତି , ଅପଦିସିତବ୍ବୋ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସେନଙ୍ଗେସୁ ଏୱ ସେନାସମ୍ମୁତୀତି ରଥାଦିସେନଙ୍ଗୱିନିମୁତ୍ତାଯ ସେନାଯ ଅଭାୱେପି ରଥେହି ପତ୍ତୀହି ଚ ସହ ୱତ୍ତନତୋ ସରଥା ସପତ୍ତି ସେନାତି ରଥାଦିସେନଙ୍ଗେସୁଯେୱ ସେନାୱୋହାରୋତି ଅତ୍ଥୋ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଝାନପାଠେ ଅଗ୍ଗହିତା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ଗହିତାତି ଅନୁଯୋଗଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା''ତିଆଦି। ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାଯେୱାତି ଏୱଂ ସରୂପତୋ ୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତାଯେୱ। ସଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତନ୍ତି ଇଧ ଅୱୁତ୍ତେପୀତି ''ସଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତ''ନ୍ତି ଏୱଂ ସରୂପତୋ ଇମସ୍ମିଂ ଝାନପାଠେ ଅୱୁତ୍ତେପୀତି ଅତ୍ଥୋ, ସାମଞ୍ଞତୋ ପନ ଝାନଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତା ଏୱ। ତେନେୱାହ ''ଯେନ ହୀ''ତିଆଦି । ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯେନ ୱିତକ୍କାଦୀହି ସହ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଧମ୍ମଂ ଦୀପେତୁଂ ତସ୍ସ ପକାସନାଧିପ୍ପାଯେନ ''ସୱିତକ୍କଂ ସୱିଚାର''ନ୍ତିଆଦିନା ଉଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ସୋ ଏୱ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ତେନ ଭଗୱତା ୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୫୬୯) ''ଚିତ୍ତସ୍ସେକଗ୍ଗତା''ତି ନିଦ୍ଦିସନ୍ତେନ ପକାସିତୋ, ତସ୍ମା ସା ଝାନପାଠେ ଅଗ୍ଗହିତାତି ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବନ୍ତି।

ଉପସମ୍ପଜ୍ଜାତି ଏତ୍ଥ ଉପ-ସଂସଦ୍ଦା ''ଉପଲକ୍ଖୂତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ନିରତ୍ଥକାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଉପଗନ୍ତ୍ୱା''ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ତେସଂ ସାତ୍ଥକଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଉପସମ୍ପାଦଯିତ୍ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଉପସମ୍ପଜ୍ଜାତି ଏତ୍ଥ ପତ୍ୱା ସାଧେତ୍ୱାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଇରିଯତି କିରିଯଂ। ୱୁତ୍ତିଆଦୀନି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନାନି। ଏକଂ ଇରିଯାପଥବାଧନଂ ଇରିଯାପଥନ୍ତରେହି ରକ୍ଖଣଂ ପାଲନଂ। ସବ୍ବବୁଦ୍ଧାନଂ ଆଚିଣ୍ଣତ୍ତା ଆନାପାନସ୍ସତିକମ୍ମଟ୍ଠାନମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ସବ୍ବବୁଦ୍ଧାନଂ ଆଚିଣ୍ଣନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ପଠମଜ୍ଝାନକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯଜ୍ଝାନକଥା

ୱୂପସମାତି ୱୂପସମହେତୁ। ୱୂପସମୋତି ଚେତ୍ଥ ପହାନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତଞ୍ଚ ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ଅତିକ୍କମୋ ଅତ୍ଥତୋ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନକ୍ଖଣେ ଅନୁପ୍ପାଦୋତି ଆହ ''ସମତିକ୍କମା''ତିଆଦି। କତମେସଂ ପନେତ୍ଥ ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, କିଂ ପଠମଜ୍ଝାନିକାନଂ, ଉଦାହୁ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନିକାନନ୍ତି, କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ଯଦି ପଠମଜ୍ଝାନିକାନଂ, ନତ୍ଥି ତେସଂ ୱୂପସମୋ। ନ ହି କଦାଚି ପଠମଜ୍ଝାନଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରରହିତଂ ଅତ୍ଥି। ଅଥ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନିକାନଂ, ଏୱମ୍ପି ନତ୍ଥେୱ ୱୂପସମୋ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଅଭାୱତୋତି ଇମଂ ଅନୁଯୋଗଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପୀ''ତିଆଦି। ଯସ୍ମା ଦିଟ୍ଠାଦୀନୱସ୍ସ ତଂତଂଝାନକ୍ଖଣେ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତାପାଦନଂ ୱୂପସମନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ୱିତକ୍କାଦଯୋ ଏୱ ଚ ଝାନଙ୍ଗଭୂତା ତଥା କରୀଯନ୍ତି, ନ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା

ଫସ୍ସାଦଯୋ, ତସ୍ମା ୱିତକ୍କାଦୀନଂଯେୱ ୱୂପସମାଧିୱଚନଂ ଝାନେ ଆଗତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ୱିତକ୍କାଦୀନଂ ୱିଯ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନମ୍ପି ‘‘ଏତେନ ଏତଂ ଓଳାରିକ’’ନ୍ତି ଆଦୀନୱଦସ୍ସନଂ ସୁତ୍ତେ ଆଗତଂ, ତସ୍ମା ଅୱିସେସେନ ୱିତକ୍କାଦୀନଂ ତଂସହଗତାନଞ୍ଚ ୱୂପସମାଦିକେ ୱତ୍ତବ୍ବେ ୱିତକ୍କାଦୀନଂଯେୱ ୱୂପସମୋ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଅଧିକୱଚନଂ ଅଞ୍ଞମତ୍ଥଂ ବୋଧେତୀତି କତ୍ୱା କଞ୍ଚି ୱିସେସଂ ଦୀପେତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଓଳାରିକସ୍ସ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ଅଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଯେହି ୱିତକ୍କୱିଚାରେହି ପଠମଜ୍ଝାନସ୍ସ ଓଳାରିକତା, ତେସଂ ସମତିକ୍କମା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନସ୍ସ ସମଧିଗମୋ, ନ ସଭାୱତୋ ଅନୋଳାରିକାନଂ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ସମତିକ୍କମାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ‘‘ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା’’ତି ଏତେନ ଦୀପିତୋ , ତସ୍ମା ‘‘କିଂ ପଠମଜ୍ଝାନିକାନଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ, ଉଦାହୁ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନିକାନ’’ନ୍ତି ଏଦିସୀ ଚୋଦନା ଅନୋକାସାୱ। ‘‘ପୀତିଯା ଚ ୱିରାଗା’’ତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତସ୍ମା ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖସମତିକ୍କମୱଚନାନି ଓଳାରିକୋଳାରିକଙ୍ଗସମତିକ୍କମା ଦୁତିଯାଦିଅଧିଗମଦୀପକାନୀତି ତେସଂ ଏକଦେସଭୂତଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରସମତିକ୍କମୱଚନଂ ଅୱଯୱେନ ସମୁଦାଯୋପଲକ୍ଖଣନଯେନ ତଂ ଦୀପକଂ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଠିତେପି ହି ୱିତକ୍କୱିଚାରସମତିକ୍କମୱଚନାଦିକେ ପହେଯ୍ୟଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସତାସାମଞ୍ଞେନ ଚିତ୍ତେନ ସମୂହତୋ ଗହିତେ ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମୱଚନସ୍ସ ତଦେକଦେସତା ହୋତୀତି। ଅଥ ୱା ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମୱଚନେନେୱ ତଂସମତିକ୍କମା ଦୁତିଯାଦିଅଧିଗମଦୀପକେନ ପୀତିୱିରାଗାଦିୱଚନାନଂ ପୀତିଆଦିସମତିକ୍କମା ତତିଯାଦିଅଧିଗମଦୀପକତା ଦୀପିତା ହୋତୀତି ତସ୍ସ ତଂଦୀପକତା ୱୁତ୍ତା। ଏୱଞ୍ହି ଅୱଯୱେନ ସମୁଦାଯୋପଲକ୍ଖଣଂ ୱିନା ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମୱଚନେନ ପୀତିୱିରାଗାଦିୱଚନାନଂ ସୱିସଯେ ସମାନବ୍ୟାପାରତା ଦସ୍ସିତା ହୋତି।

ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ନ ଅଜ୍ଝତ୍ତଜ୍ଝତ୍ତାଦୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତ’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ‘‘ୱିଭଙ୍ଗେପନା’’ତିଆଦି। ପନ-ସଦ୍ଦୋପି ଅପିସଦ୍ଦତ୍ଥୋ, ୱିଭଙ୍ଗେପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଯମେୱ ୱା ପାଠୋ।

ନୀଲୱଣ୍ଣଯୋଗତୋ ନୀଲୱତ୍ଥଂ ୱିଯାତି ନୀଲଯୋଗତୋ ୱତ୍ଥଂ ନୀଲଂ ୱିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେତି ‘‘ଚେତୋ ସମ୍ପସାଦଯତୀ’’ତି ଏତସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ। ଚେତସୋତି ଚ ଉପଯୋଗତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ। ପୁରିମସ୍ମିନ୍ତି ‘‘ସମ୍ପସାଦନଯୋଗତୋ ଝାନମ୍ପି ସମ୍ପସାଦନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତପକ୍ଖେ। ଚେତସୋତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ସାମିୱଚନଂ। ‘‘ଯାୱ ନ ପରେ ଏକଗତେ କରୋମୀ’’ତିଆଦୀସୁ ସେଟ୍ଠୱଚନୋପି ଏକସଦ୍ଦୋ ଲୋକେ ଦିସ୍ସତୀତି ଆହ ‘‘ସେଟ୍ଠୋପି ହି ଲୋକେ ଏକୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। ‘‘ଏକାକୀହି ଖୁଦ୍ଦକେହି ଜିତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଅସହାଯତ୍ଥୋପି ଏକସଦ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠୋତି ଆହ ‘‘ଏକୋ ଅସହାଯୋ ହୁତ୍ୱା’’ତି। ସଦ୍ଧାଦଯୋପି କାମଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ସାଧାରଣତୋ ଚ ଅସାଧାରଣତୋ ଚ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତିଯେୱ, ସମାଧି ପନ ଝାନକ୍ଖଣେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣେ ଇନ୍ଦଟ୍ଠକରଣେନ ସାତିସଯଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ…ପେ… ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି ଆହ।

‘‘ସମ୍ପସାଦନଂ ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱ’’ନ୍ତି ୱିସେସନଦ୍ୱଯଂ ଝାନସ୍ସ ଅତିସଯୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନ ଗହିତଂ। ସ୍ୱାଯମତିସଯୋ ଯଥା ଇମସ୍ମିଂ ଝାନେ ଲବ୍ଭତି, ନ ତଥା ପଠମଜ୍ଝାନେତି ଇମଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନନୁ ଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣେ ଆହନନପରିଯାହନନୱସେନ ଅନୁମଜ୍ଜନଅନୁଯୁଞ୍ଜନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତମାନା ଧମ୍ମା ସତିପି ନୀୱରଣପ୍ପହାନେନ କିଲେସକାଲୁସ୍ସିଯାପଗମେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ କିଞ୍ଚି ଖୋଭଂ କରୋନ୍ତା ୱିଯ ତେହି ଚ ତେ ନ ସନ୍ନିସିନ୍ନା ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିତକ୍କୱିଚାରକ୍ଖୋଭେନ…ପେ… ନ ସୁପ୍ପସନ୍ନ’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଖୁଦ୍ଦିକା ଊମିଯୋ ୱୀଚିଯୋ, ମହତିଯୋ ତରଙ୍ଗା। ସମାଧିପି ନ ସୁଟ୍ଠୁ ପାକଟୋତି ସତିପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମତ୍ତେ ୱୀରିଯସମତାଯ ଚ ତେନେୱ ଖୋଭେନ ସମ୍ପସାଦାଭାୱେନ ଚ ବହଲେ ୱିଯ ଜଲେ ମଚ୍ଛୋ ସମାଧିପି ନ ସୁଟ୍ଠୁ ପାକଟୋ। ୱିତକ୍କୱିଚାରପଲିବୋଧାଭାୱେନାତି ଏତ୍ଥ ଯଥାୱୁତ୍ତଖୋଭୋ ଏୱ ପଲିବୋଧୋ। ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେନାତି ଯସ୍ମା ସଦ୍ଧାଯ ୱସେନ ସମ୍ପସାଦନଂ, ଯସ୍ମା ଚ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯ ୱସେନ ଏକୋଦିଭାୱନ୍ତି ଚ ଝାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତାସଂ ଏୱ ‘‘ସଦ୍ଦହନା’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୫୭୪) ପୱତ୍ତିଆକାରୱିସେସୱିଭାୱନୱସେନ ୱୁତ୍ତେନ ତେନ ୱିଭଙ୍ଗପାଠେନ। ଅଯଂ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାତି ‘‘ସମ୍ପସାଦନଯୋଗତୋ, ସମ୍ପସାଦନତୋ ୱା ସମ୍ପସାଦନଂ। ଏକୋଦିଂ ଭାୱେତୀତି ଏକୋଦିଭାୱନ୍ତି ଝାନଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତା ଅଯଂ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା। ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ସଂସନ୍ଦତି ଚେୱ ସମେତି ଚ, ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବାତି କଥଂ ପନାଯଂ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ତେନ ୱିଭଙ୍ଗପାଠେନ ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦତି ସମେତି, ନନୁ ଝାନୱିଭଙ୍ଗେ ‘‘ସମ୍ପସାଦନ’’ନ୍ତି ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ‘‘ଯା ସଦ୍ଧା ସଦ୍ଦହନା’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୫୭୪) ସଦ୍ଧାଯେୱ ୱୁତ୍ତା, ‘‘ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱ’’ନ୍ତି ଚ ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ‘‘ଯା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତି ସଣ୍ଠିତି ଅୱଟ୍ଠିତୀ’’ତିଆଦିନା ସମାଧିସ୍ସେୱ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ‘‘ସମ୍ପସାଦନଂ ଏକୋଦିଭାୱ’’ନ୍ତି ଝାନମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯ ୱିଭଙ୍ଗପାଠେନ ସଦ୍ଧିଂ ୱିରୋଧୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି ୱିଭଙ୍ଗେପି ଇମିନାୱ ଅଧିପ୍ପାଯେନ ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ କତତ୍ତା। ତଥା ହି ଯେନ ସମ୍ପସାଦନେନ ଯୋଗା ଝାନଂ ‘‘ସମ୍ପସାଦନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମିଂ ‘‘ଯା ସଦ୍ଧା ସଦ୍ଦହନା’’ତିଆଦିନା ଦସ୍ସିତେ ସମ୍ପସାଦନଂ ଝାନନ୍ତି ସମାନାଧିକରଣନିଦ୍ଦେସେନେୱ ତଂଯୋଗା ଝାନେ ତଂସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତି ଦସ୍ସିତା ହୋତି। ‘‘ଏକୋଦିଭାୱ’’ନ୍ତି ଚ ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଏକୋଦିମ୍ହି ଦସ୍ସିତେ ଏକୋଦିଭାୱଂ ଝାନନ୍ତି ସମାନାଧିକରଣନିଦ୍ଦେସେନେୱ ଝାନସ୍ସ ଏକୋଦିୱଡ୍ଢନତା ୱୁତ୍ତାୱ ହୋତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ବ୍ୟଞ୍ଜନୱିଚାରଂ ଅକତ୍ୱା ଧମ୍ମମତ୍ତମେୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ଅୱିରୋଧୋ ଯୁତ୍ତୋ।

ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ଟୀକାକାରେହି ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରାଦୀହି ''ଯଦି ଏକୋଦୀତି ସମାଧିସ୍ସ ଗହଣଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତଦା 'ଏକୋଦିଭାୱ'ନ୍ତି ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ସମାଧିସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୋ ନ କତ୍ତବ୍ବୋ ସିଯା। ତସ୍ମା ଏକୋଦିଭାୱସଦ୍ଦୋ ଏୱ ସମାଧିମ୍ହି ପୱତ୍ତୋ ସମ୍ପସାଦନସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ଝାନେ ପୱତ୍ତତୀତି ଯୁତ୍ତ''ନ୍ତି, ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ତସ୍ମା ସୋ ଅଟ୍ଠକଥାନିରପେକ୍ଖୋ ୱିସୁଂଯେୱେକୋ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପୋତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଅଯଞ୍ହି ନେସଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ୱିତକ୍କୱିଚାରେହି ଅନଜ୍ଝାରୁଳ୍ହତ୍ତା ଏକଂ ଉଦେତୀତି ଏକୋଦୀତି ତଥାୱିଧସମାଧିଯୁତ୍ତଂ ଝାନଚିତ୍ତମେୱ ଗହେତ୍ୱା ଏକୋଦିସ୍ସ ଭାୱୋ ଏକୋଦିଭାୱୋତି ସମାଧିସ୍ସ ଗହଣଂ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି। ଯୋ ପନାଯଂ ତେସମଭିନିୱେସୋ ''ଏକୋଦୀତି ସମାଧିସ୍ସ ଗହଣେ ସତି 'ଏକୋଦିଭାୱ'ନ୍ତି ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ସମାଧିସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୋ ନ କତ୍ତବ୍ବୋ ସିଯା''ତି , ସୋ ଅନେକନ୍ତିକତ୍ତା ଅଯୁତ୍ତୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥପି ହି ବ୍ଯଞ୍ଜନୱିଚାରଂ ଅକତ୍ୱା ଅତ୍ଥମତ୍ତସ୍ସେୱ ବାହୁଲ୍ଲେନ ୱିଭଙ୍ଗେ ନିଦ୍ଦେସୋ ଦିସ୍ସତି।

ସନ୍ତାତି ସମଂ ନିରୋଧଂ ଗତା। ସମିତାତି ଭାୱନାଯ ସମଂ ଗମିତା ନିରୋଧିତା। ୱୂପସନ୍ତାତି ତତୋ ଏୱ ସୁଟ୍ଠୁ ଉପସନ୍ତା। ଅତ୍ଥଙ୍ଗତାତି ଅତ୍ଥଂ ୱିନାସଂ ଗତା। ଅବ୍ଭତ୍ଥଙ୍ଗତାତି ଉପସଗ୍ଗେନ ପଦଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅପ୍ପିତାତି ଗମିତା ୱିନାସଂ ଗତା। ସୋସିତାତି ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସନ୍ତାନସ୍ସ ଅଭାୱେନ ସୋସଂ ସୁକ୍ଖଭାୱଂ ଗତା। ବ୍ଯନ୍ତୀକତାତି ୱିଗତନ୍ତା କତା।

ଅଯମତ୍ଥୋତି ଭାୱନାଯ ପହୀନତ୍ତା ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ଅଭାୱସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ। ଚୋଦକେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ୱା ପରିହରିତୁଂ ''ଏୱମେତଂ ସିଦ୍ଧୋୱାଯମତ୍ଥୋ''ତି ୱତ୍ୱା ''ନ ପନେତ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଏତନ୍ତି ''ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମା''ତି ଏତଂ ୱଚନଂ। ତଦତ୍ଥଦୀପକନ୍ତି ତସ୍ସ ୱିତକ୍କୱିଚାରାଭାୱମତ୍ତସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପକଂ। ନ କିଲେସକାଲୁସ୍ସିଯସ୍ସାତି ଉପଚାରକ୍ଖଣେ ୱିଯ ନୀୱରଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ କିଲେସସଙ୍ଖୋଭସ୍ସ ୱୂପସମା ନ ସମ୍ପସାଦନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ଚ ''ପୁରିମଂ ୱତ୍ୱାପି ୱତ୍ତବ୍ବମେୱା''ତି ଇଦଂ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦିଅଧିଗମୂପାଯଦୀପକେନ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସମ୍ପସାଦନତାଯ ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱତାଯ ଚ ହେତୁଦୀପକେନ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରଭାୱହେତୁଦୀପକେନ ଚ ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମୱଚନେନେୱ ୱିତକ୍କୱିଚାରାଭାୱୋ ଦୀପିତୋତି, କିଂ ପୁନ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରୱଚନେନ କତେନାତି? ନ, ଅଦୀପିତତ୍ତା। ନ ହି ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମୱଚନେନ ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ୱିତକ୍କୱିଚାରେସୁ ହି ତଣ୍ହାପ୍ପହାନଂ ଏତେସଂ ୱୂପସମନଂ। ଓଳାରିକଙ୍ଗମୁଖେନ ହି ତଂତଂଝାନନିକନ୍ତିଯା ୱିକ୍ଖମ୍ଭନଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମୱଚନାଦୀହି ପକାସିତଂ। ଯତୋ ୱିତକ୍କୱିଚାରେସୁ ୱିରତ୍ତଭାୱଦୀପକଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରୱୂପସମୱଚନଂ, ଯେ ଚ ସଙ୍ଖାରେସୁ ତଣ୍ହାପ୍ପହାନଂ କରୋନ୍ତି, ତେସୁ ମଗ୍ଗେସୁ ପହୀନତଣ୍ହେସୁ ଚ ଫଲେସୁ ସଙ୍ଖାରପ୍ପୱତ୍ତି ହୋତି, ଏୱମିଧାପି ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତୱିତକ୍କୱିଚାରତଣ୍ହସ୍ସ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନସ୍ସ ୱିତକ୍କୱିଚାରସମ୍ପଯୋଗୋ ପୁରିମେନ ନ ନିୱାରିତୋ ସିଯାତି ତନ୍ନିୱାରଣତ୍ଥଂ ଆୱଜ୍ଜିତୁକାମତାଦିଅତିକ୍କମୋ ଚ ତେସଂ ୱୂପସମୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ ''ଅୱିତକ୍କଂ ଅୱିଚାର''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଠମଜ୍ଝାନଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଆହ ''ପଠମଜ୍ଝାନସମାଧିତୋ''ତି। ପଠମମ୍ହୀତି ପଠମଜ୍ଝାନମ୍ହି।

ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତୋତିଆଦି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥାପି ''ଦୁତିଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତିପି ଦୁତିଯ''ନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତିଯେୱ। ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିଭଙ୍ଗପାଠେନ ସାଧେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯଥାହା''ତିଆଦି। ଯଂ ପନ ୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୫୮୦) ''ଝାନନ୍ତି ସମ୍ପସାଦୋ ପୀତି ସୁଖଂ ଚିତ୍ତସ୍ସେକଗ୍ଗତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସପରିକ୍ଖାରଂ ଝାନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ରଥସ୍ସ ପଣ୍ଡୁକମ୍ବଲଂ ୱିଯ ହି ସମ୍ପସାଦୋ ଝାନସ୍ସ ପରିକ୍ଖାରୋ, ନ ଝାନଙ୍ଗନ୍ତି ଆହ ''ପରିଯାଯୋଯେୱ ଚେସୋ''ତି। ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ପନ ଉପନିଜ୍ଝାନଲକ୍ଖଣପ୍ପତ୍ତାନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ୱସେନ ତିୱଙ୍ଗିକମେୱେତଂ ହୋତୀତି ଆହ ''ସମ୍ପସାଦନଂ ପନ ଠପେତ୍ୱା''ତିଆଦି।

ଦୁତିଯଜ୍ଝାନକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯଜ୍ଝାନକଥା

ୱିରଜ୍ଜନଂ ୱିରାଗୋ। ତଂ ପନ ୱିରଜ୍ଜନଂ ନିବ୍ବିନ୍ଦନମୁଖେନ ହୀଳନଂ ୱା ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧରାଗପ୍ପହାନଂ ୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତସ୍ସା ପୀତିଯା ଜିଗୁଚ୍ଛନଂ ୱା ସମତିକ୍କମୋ ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉଭିନ୍ନମନ୍ତରାତି ପୀତିଯା ୱିରାଗାତି ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ ଅନ୍ତରା, ମଜ୍ଝେତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ପିଣ୍ଡନଂ ସମୁଚ୍ଚଯୋ। ମଗ୍ଗୋତି ଉପାଯୋ। ଦୁତିଯଜ୍ଝାନସ୍ସ ହି ପଟିଲାଭଂ ୱିନା ତତିଯଜ୍ଝାନସ୍ସ ଅଧିଗମୋ ନ ହୋତୀତି ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ୱୂପସମୋ ତତିଯଜ୍ଝାନାଧିଗମସ୍ସ ଉପାଯୋ। ତଦଧିଗମାଯାତି ତତିଯମଗ୍ଗାଧିଗମାଯ।

ଉପପତ୍ତିତୋତି ସମୱାହିତଭାୱେନ ପତିରୂପତୋ ଝାନୁପେକ୍ଖାପି ସମୱାହିତମେୱ ଅନ୍ତୋନୀତଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଆହ ''ସମଂ ପସ୍ସତୀ''ତି। ୱିସଦାଯାତି ସଂକିଲେସୱିଗମେନ ପରିବ୍ଯତ୍ତାଯ। ୱିପୁଲାଯାତି ସାତିସଯଂ ମହଗ୍ଗତଭାୱପ୍ପତ୍ତିତୋ ମହତିଯା। ଥାମଗତାଯାତି ପୀତିୱିଗମେନ

ଥିରଭାୱପ୍ପତ୍ତାଯ। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ଉପେକ୍ଖାୱେଦନାୱ ନ ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ମା କଥମଯଂ ତତିଯଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗୀ ଉପେକ୍ଖାଯ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ''ଉପେକ୍ଖକୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଚେ? ନ କେୱଲଂ ୱେଦନୁପେକ୍ଖାୱ ଉପେକ୍ଖାତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞାପି ଉପେକ୍ଖା ୱିଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଉପେକ୍ଖା ପନ ଦସୱିଧା ହୋତୀ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧୬୩; ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୮୪) ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ନେୱ ସୁମନୋ ହୋତି ନ ଦୁମ୍ମନୋ, ଉପେକ୍ଖକୋ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ''ତି (ଅ। ନି। ୬।୧) ଏୱମାଗତା ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଛଠଆରମ୍ମଣାପାଥେ ପରିସୁଦ୍ଧପକତିଭାୱାୱିଜହନାକାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା ଛଠଅଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ ''ଉପେକ୍ଖାସହଗତେନ ଚେତସା ଏକଂ ଦିସଂ ଫରିତ୍ୱା ୱିହରତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୮) ଏୱମାଗତା ସତ୍ତେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ''ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ଭାୱେତି ୱିୱେକନିସ୍ସିତ''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୨୭; ସଂ। ନି। ୫।୧୮୨, ୧୯୦-୧୯୧) ଏୱମାଗତା ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ ''କାଲେନ କାଲଂ ଉପେକ୍ଖାନିମିତ୍ତଂ ମନସି କରୋତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୧୦୩) ଏୱମାଗତା ଅନଚ୍ଚାରଦ୍ଧନାତିସିଥିଲୱୀରିଯସଙ୍ଖାତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ୱୀରିଯୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା –

''କତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ସମଥୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, କତି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି? ଅଟ୍ଠ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ସମଥୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଦସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି।

''କତମା ଅଟ୍ଠ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ସମଥୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି? ପଠମଜ୍ଝାନପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ନୀୱରଣେ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ଦୁତିଯଜ୍ଝାନପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ୱିତକ୍କୱିଚାରେ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ତତିଯଜ୍ଝାନପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ପୀତିଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ସୁଖଦୁକ୍ଖେ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନସମାପତ୍ତିପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ରୂପସଞ୍ଞଂ ପଟିଘସଞ୍ଞଂ ନାନତ୍ତସଞ୍ଞଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନସମାପତ୍ତିପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନସଞ୍ଞଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନସମାପତ୍ତିପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନସଞ୍ଞଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନସମାପତ୍ତିପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନସଞ୍ଞଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ଇମା ଅଟ୍ଠ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ସମଥୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି।

''କତମା ଦସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି? ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ଉପ୍ପାଦଂ ପୱତ୍ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଆଯୂହନଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗତିଂ ନିବ୍ବତ୍ତିଂ ଉପପତ୍ତିଂ ଜାତିଂ ଜରଂ ବ୍ୟାଧିଂ ମରଣଂ ସୋକଂ ପରିଦେୱଂ ଉପାଯାସଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ସୋତାପତ୍ତିଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ ଉପ୍ପାଦଂ ପୱତ୍ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଆଯୂହନଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗପଅିଲାଭତ୍ଥାଯ…ପେ… ସକଦାଗାମିଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ…ପେ… ଅନାଗାମିମଗ୍ଗପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ…ପେ… ଅନାଗାମିଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ…ପେ… ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗପଟିଲାଭତ୍ଥାଯ ଉପ୍ପାଦଂ ପୱତ୍ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଆଯୂହନଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗତିଂ ନିବ୍ବତ୍ତିଂ ଉପପତ୍ତିଂ ଜାତିଂ ଜରଂ ବ୍ୟାଧିଂ ମରଣଂ ସୋକଂ ପରିଦେୱଂ ଉପାଯାସଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ…ପେ… ସୁଞ୍ଞତୱିହାରସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ…ପେ… ଅନିମିତ୍ତୱିହାରସମଆପତ୍ତତ୍ଥାଯ ଉପ୍ପାଦଂ ପୱତ୍ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ଆଯୂହନଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ପଟିସଙ୍ଖା ସନ୍ତିଟ୍ଠନା ପଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୁ ଞାଣଂ, ଇମା ଦସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୧।୫୭) –

ଏୱମାଗତା ନୀୱରଣାଦିପଟିସଙ୍ଖାସନ୍ତିଟ୍ଠନାକାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ତତ୍ଥ ନୀୱରଣେ ପଟିସଙ୍ଖାତି ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣାନି ପହାତବ୍ବଭାୱେନ ପଟିସଙ୍ଖାଯ, ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ସନ୍ତିଟ୍ଠନାତି ନୀୱରଣାନଂ ପହାନାଭିମୁଖୀଭୂତତ୍ତା ତେସଂ ପହାନେପି ଅବ୍ୟାପାରଭାୱୂପଗମନେନ ମଜ୍ଝତ୍ତତାଯ ସନ୍ତିଟ୍ଠନା। ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାସୂତି ନୀୱରଣପ୍ପହାନେ ବ୍ୟାପାରାକରଣେନ ନୀୱରଣସଙ୍ଖାତାନଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପେକ୍ଖନାସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ୱିତକ୍କୱିଚାରାଦୀସୁ ଉପ୍ପାଦାଦୀସୁ ଚ। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦନ୍ତି

ପୁରିମକମ୍ମପଚ୍ଚଯା ଖନ୍ଧାନଂ ଇଧ ଉପ୍ପତ୍ତିମାହ। ପୱତ୍ତନ୍ତି ତଥାଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପୱତ୍ତିଂ। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସବ୍ବମ୍ପି ତେଭୂମକଂ ସଙ୍ଖାରଗତଂ ନିମିତ୍ତଭାୱେନ ଉପଟ୍ଠାନତୋ। ଆଯୂହନନ୍ତି ଆଯତିଂ ପଟିସନ୍ଧିହେତୁଭୂତଂ କମ୍ମଂ। ପଟିସନ୍ଧିନ୍ତି ଆଯତିଂ ଉପପତ୍ତିଂ। ଗତିନ୍ତି ଯାଯ ଗତିଯା ସା ପଟିସନ୍ଧି ହୋତି। ନିବ୍ବତ୍ତିନ୍ତି ଖନ୍ଧାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତନଂ। ଉପପତ୍ତିନ୍ତି ୱିପାକପ୍ପୱତ୍ତିଂ। ଜାତିନ୍ତି ଜରାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଭୱପଚ୍ଚଯା ଜାତିଂ। ଜରାମରଣାଦଯୋ ପାକଟା ଏୱ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଉପ୍ପାଦାଦଯୋ ପଞ୍ଚେୱ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣସ୍ସ ୱିସଯୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ସେସା ତେସଂ ୱେୱଚନୱସେନ। ନିବ୍ବତ୍ତି ଜାତୀତି ଇଦଞ୍ହି ଦ୍ୱଯଂ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ଚେୱ ପଟିସନ୍ଧିଯା ଚ ୱେୱଚନଂ। ଗତି ଉପପତ୍ତି ଚାତି ଇଦଂ ଦ୍ୱଯଂ ପୱତ୍ତସ୍ସ, ଜରାଦଯୋ ନିମିତ୍ତସ୍ସାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ଚତୂସୁ ମଗ୍ଗୱାରେସୁ "ଉପ୍ପାଦ"ନ୍ତିଆଦୀନି ପଞ୍ଚ ମୂଲପଦାନି, "ଗତୀ"ତିଆଦୀନି ଦସ ୱେୱଚନପଦାନୀତି ପନ୍ନରସ ପଦାନି ୱୁତ୍ତାନି, ଛସୁ ପନ ଫଲସମାପତ୍ତିୱାରେସୁ ପଞ୍ଚ ମୂଲପଦାନେୱ ୱୁତ୍ତାନି, ତଂ କସ୍ମାତି ଚେ? ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଯ ତିକ୍ଖଭାୱେ ସତି କିଲେସପ୍ପହାନସମତ୍ଥସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ସବ୍ଭାୱତୋ ତସ୍ସା ତିକ୍ଖଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱେୱଚନପଦେହି ସହ ଦଳ୍ହଂ କତ୍ୱା ମୂଲପଦାନି ୱୁତ୍ତାନି, ଫଲସ୍ସ ନିରୁସ୍ସାହଭାୱେନ ସନ୍ତସଭାୱତ୍ତା ମଗ୍ଗାଯତ୍ତତ୍ତା ଚ ମନ୍ଦଭୂତାପି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ଫଲସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ମୂଲପଦାନେୱ ୱୁତ୍ତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

ତତ୍ଥ "ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗପଟିଲାଭତ୍ଥାଯା"ତିଆଦୀସୁ ଚତୂସୁ ମଗ୍ଗୱାରେସୁ ସୁଞ୍ଞତାନିମିତ୍ତପ୍ପଣିହିତମଗ୍ଗାନଂ ଅଞ୍ଞତରୋ ୱୁତ୍ତୋ। "ସୋତାପତ୍ତିଫଲସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯା"ତିଆଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଫଲୱାରେସୁ ପନ ଅପ୍ପଣିହିତଫଲସମାପତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। କସ୍ମା? ସୁଞ୍ଞତୱିହାରସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯ ଅନିମିତ୍ତୱିହାରସମାପତ୍ତତ୍ଥାଯାତି ଇତରାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫଲସମାପତ୍ତୀନଂ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ହି ଅନିମିତ୍ତମଗ୍ଗୋ, ତଥେୱ ଫଲସମାପତ୍ତିକାଲେ ଅନିମିତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତି, ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାୱୁଟ୍ଠାନୱସେନ ଅପ୍ପଣିହିତମଗ୍ଗଫଲସମାପତ୍ତିଯୋ, ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱୁଟ୍ଠାନୱସଏନ ସୁଞ୍ଞତମଗ୍ଗଫଲସମାପତ୍ତିଯୋ ସୁତ୍ତନ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ସୁଞ୍ଞତାଦିୱିମୋକ୍ଖୱସେନ ମଗ୍ଗୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭୂତା ଚତସ୍ସୋ, ତଥା ଅପ୍ପଣିହିତଫଲସମାପତ୍ତିଯା ଚତସ୍ସୋ, ସୁଞ୍ଞତୱିହାରଅନିମିତ୍ତୱିହାରୱସେନ ଦ୍ୱେତି ଦସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ସମଥସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା ପନ ଅପ୍ପନାୱୀଥିଯା ଆସନ୍ନପୁବ୍ବଭାଗେ ବଲପ୍ପତ୍ତଂ ଭାୱନାମଯଞାଣଂ।

ଯା ପନ "ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି ଉପେକ୍ଖାସହଗତ"ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୧୫୦) ଏୱମାଗତା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖସଞ୍ଞିତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ୱେଦନୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା "ଯଦତ୍ଥି ଯଂ ଭୂତଂ, ତଂ ପଜହତି, ଉପେକ୍ଖଂ ପଟିଲଭତୀ"ତି (ମ। ନି। ୩।୭୧; ଅ। ନି। ୭।୫୫) ଏୱମାଗତା ୱିଚିନନେ ମଜ୍ଝତ୍ତଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ତତ୍ଥ ଯଦତ୍ଥି ଯଂ ଭୂତନ୍ତି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ, ତଂ ମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣେନ ପଜହତି। ଉପେକ୍ଖଂ ପଟିଲଭତୀତି ଦିଟ୍ଠସୋୱତ୍ଥିକତ୍ତଯସ୍ସ ସପ୍ପସ୍ସ ଲକ୍ଖଣୱିଚିନନେ ୱିଯ ଦିଟ୍ଠଲକ୍ଖଣତ୍ତଯସ୍ସ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସ୍ସ ସଙ୍ଖାରଲକ୍ଖଣୱିଚିନନେ ଉପେକ୍ଖଂ ପଟିଲଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଯା ପନ ଛନ୍ଦାଦୀସୁ ଯେୱାପନକେସୁ ଆଗତା ସହଜାତାନଂ ସମପ୍ପୱତ୍ତିହେତୁଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା "ଉପେକ୍ଖକୋ ଚ ୱିହରତୀ"ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୦; ଧ। ସ। ୧୬୩) ଏୱମାଗତା ଅଗ୍ଗସୁଖେପି ତସ୍ମିଂ ଅପକ୍ଖପାତଜନନୀ ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ଝାନୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ଯା ପନ "ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନ"ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୨; ଧ। ସ। ୧୬୫) ଏୱମାଗତା ସବ୍ବପଚ୍ଚନୀକପରିସୁଦ୍ଧା ପଚ୍ଚନୀକୱୂପସମନେପି ଅବ୍ୟାପାରଭୂତା ଉପେକ୍ଖା, ଅଯଂ ପାରିସୁଦ୍ଧୁପେକ୍ଖା ନାମ।

ତତ୍ଥ ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ଚ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା ଚ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ଚ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା ଚ ଝାନୁପେକ୍ଖା ଚ ପାରିସୁଦ୍ଧୁପେକ୍ଖା ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକା ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖାୱ ହୋତି। ତେନ ତେନ ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନ ପନସ୍ସା ଅଯଂ ଭେଦୋ ଏକସ୍ସପି ସତୋ ସତ୍ତସ୍ସ କୁମାରଯୁୱଥେରସେନାପତିରାଜାଦିୱସେନ ଭେଦୋ ୱିଯ। ତସ୍ମା ତାସୁ ଯତ୍ଥ ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା, ନ ତତ୍ଥ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାଦଯୋ। ଯତ୍ଥ ୱା ପନ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା, ନ ତତ୍ଥ ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାଦଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଥା ଚେତାସଂ ଅତ୍ଥତୋ ଏକୀଭାୱୋ, ଏୱଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖାନମ୍ପି। ପଞ୍ଞା ଏୱ ହି ସା କିଚ୍ଚୱସେନ ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ନା। ଯଥା ହି ପୁରିସସ୍ସ ସାଯଂ ଗେହଂ ପୱିଟ୍ଠଂ ସପ୍ପଂ ଅଜପଦଦଣ୍ଡଂ ଗହେତ୍ୱା ପରିଯେସମାନସ୍ସ ତଂ ଥୁସକୋଟ୍ଠକେ ନିପନ୍ନଂ ଦିସ୍ୱା "ସପ୍ପୋ ନୁ ଖୋ, ନୋ"ତି ଅୱଲୋକେନ୍ତସ୍ସ ସୋୱତ୍ଥିକତ୍ତଯଂ ଦିସ୍ୱା ନିବ୍ବେମତିକସ୍ସ "ସପ୍ପୋ, ନ ସପ୍ପୋ"ତି ୱିଚିନନେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା ହୋତି, ଏୱମେୱ ଯା ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନ ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯେ ଦିଟ୍ଠେ ସଙ୍ଖାରାନଂ

ଅନିଚ୍ଛଭାୱାଦିୱିଚିନନେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅୟଂ ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖା। ଯଥା ପନ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଅଜପଦେନ ଦଣ୍ଡେନ ଗାଳ୍ହଂ ସପ୍ପଂ ଗହେତ୍ୱା "କିନ୍ତାହଂ ଇମଂ ସପ୍ପଂ ଅୱିହେଠେନ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଞ୍ଚ ଇମିନା ଅଡଂସାପେନ୍ତୋ ମୁଞ୍ଚେୟ୍ୟ"ନ୍ତି ମୁଞ୍ଚନାକାରମେୱ ପରିୟେସତୋ ଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା ହୋତି, ଏୱମେୱ ଯା ଲକ୍ଖଣତ୍ତୟସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଆଦିତ୍ତେ ୱିୟ ତୟୋ ଭୱେ ପସ୍ସତୋ ସଙ୍ଖାରଗ୍ଗହଣେ ମଜ୍ଝତ୍ତତା, ଅୟଂ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖା। ଇତି ୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖାୟ ସିଦ୍ଧାୟ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାପି ସିଦ୍ଧାୱ ହୋତି। ଇମିନା ପନେସା ୱିଚିନନଗହଣେସୁ ମଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାତେନ କିଚ୍ଚେନ ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ନା। ୱୀରିୟୁପେକ୍ଖା ପନ ୱେଦନୁପେକ୍ଖା ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଞ୍ଚ ଅୱସେସାହି ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଭିନ୍ନା ଏୱାତି।

ଇମାସଂ ପନ ଦସନ୍ନମ୍ପି ଉପେକ୍ଖାନଂ ଭୂମିପୁଗ୍ଗଲାଦିୱସେନ ୱିଭାଗୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଏୱମୟଂ ଦସୱିଧାପୀ"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଭୂମିପୁଗ୍ଗଲଚିତ୍ତାରମ୍ମଣତୋତି "ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା କାମାୱଚରା, ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା ରୂପାୱଚରା"ତି ଏୱମାଦିନା ଭୂମିତୋ। "ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ଖୀଣାସୱସ୍ସେୱ, ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା ତିଣ୍ଣମ୍ପି ପୁଥୁଜ୍ଜନସେକ୍ଖାସେକ୍ଖାନ"ନ୍ତି ଏୱମାଦିନା ପୁଗ୍ଗଲତୋ। "ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ସୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାସହଗତଚିତ୍ତସମ୍ପୟୁତ୍ତା"ତିଆଦିନା ଚିତ୍ତତୋ। "ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ଛଳାରମ୍ମଣା, ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା ଧମ୍ମାରମ୍ମଣା"ତିଆଦିନା ଆରମ୍ମଣତୋ। ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହଏକକ୍ଖଣକୁସଲତ୍ତିକସଙ୍ଖେପୱସେନାତି "ୱେଦନୁପେକ୍ଖା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେନ ସଙ୍ଗହିତା, ଇତରା ନୱ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେନା"ତି ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହୱସେନ। ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ବ୍ରହ୍ମୱିହାରବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଝାନପାରିସୁଦ୍ଧିତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକା, ତସ୍ମା ଏକକ୍ଖଣେ ତାସୁ ଏକାୟ ସତି ନ ଇତରା, ତଥା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାୱିପସ୍ସନୁପେକ୍ଖାପି ୱେଦିତବ୍ବା, ୱେଦନାୱୀରିୟୁପେକ୍ଖାନଂ ଏକକ୍ଖଣେ ସିୟା ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ଏୱଂ ଏକକ୍ଖଣୱସେନ। ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖା ଅବ୍ୟାକତା, ବ୍ରହ୍ମୱିହାରୁପେକ୍ଖା କୁସଲାବ୍ୟାକତା, ତଥା ସେସା, ୱେଦନୁପେକ୍ଖା ପନ ସିୟା ଅକୁସଲାପୀତି ଏୱଂ କୁସଲତ୍ତିକୱସେନ। ଦସପେତା ସଙ୍ଖେପତୋ ଚତ୍ତାରୋୱ ଧମ୍ମା ୱୀରିୟୱେଦନାତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାଞାଣୱସେନାତି ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପୱସେନ।

ଇଦାନି ଇଧାଧିପ୍ପେତାୟ ଝାନୁପେକ୍ଖାୟ ଲକ୍ଖଣାଦିଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଲକ୍ଖଣାଦିତୋ ପନା"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅନାଭୋଗରସାତି ପଣୀତସୁଖେପି ତସ୍ମିଂ ଅୱନତିପଟିପକ୍ଖକିଚ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅବ୍ୟାପାରପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନାତି ସତିପି ସୁଖପାରମିପ୍ପତ୍ତିୟଂ ତସ୍ମିଂ ସୁଖେ ଅବ୍ୟାୱଟା ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପତିଟ୍ଠତି, ସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ୱା ତତ୍ଥ ଅବ୍ୟାପାରଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଖୋଭଂ ଉପ୍ପିଲାୱଞ୍ଚ ଆୱହନ୍ତେହି ୱିତକ୍କାଦୀହି ଅଭିଭୂତତ୍ତା ଅପରିବ୍ୟତ୍ତଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାୟ କିଚ୍ଚଂ, ତଦଭାୱତୋ ଇଧ ପରିବ୍ୟତ୍ତନ୍ତି ଆହ "ଅପରିବ୍ୟତ୍ତକିଚ୍ଚତୋ"ତି। ତେନେୱାହ "ଅପରିବ୍ୟତ୍ତଂ ହୀ"ତିଆଦି।

ଇଦାନିସତୋ ଚ ସମ୍ପଜାନୋତି ଏତ୍ଥ "ୱୁଚ୍ଚତୀ"ତି ଅଜ୍ଝାହରିତବ୍ବଂ। ସରତୀତି ଇମିନା "ସତୋ"ତି ପଦସ୍ସ କତ୍ତୁସାଧନତମାହ। ସମ୍ପଜାନାତୀତି ସମ୍ମଦେୱ ପଜାନାତି। ପୁଗ୍ଗଲେନାତି ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ। ସରଣଂ ଚିନ୍ତନଂ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଲକ୍ଖଣମେତିସ୍ସାତି ସରଣଲକ୍ଖଣା। ସମ୍ମୁସ୍ସନପଟିପକ୍ଖୋ ଅସମ୍ମୁସ୍ସନଂ କିଚ୍ଚଂ ଏତିସ୍ସାତି ଅସମ୍ମୁସ୍ସନରସା। କିଲେସେହି ଆରକ୍ଖା ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପତିଟ୍ଠତି, ତତୋ ୱା ଆରକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତୀତି ଆରକ୍ଖପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା। ଅସମ୍ମୁୟ୍ହନଂ ସମ୍ମଦେୱ ପଜାନନଂ, ସମ୍ମୋହପଟିପକ୍ଖୋ ୱା ଅସମ୍ମୋହୋ ଲକ୍ଖଣମେତସ୍ସାତି ଅସମ୍ମୋହଲକ୍ଖଣଂ। ତୀରଣଂ କିଚ୍ଚସ୍ସ ପାରଗମନଂ। ପୱିଚୟୋ ୱୀମଂସା। କାମଂ ଉପଚାରଜ୍ଝାନାଦିଂ ଉପାଦାୟ ପଠମଦୁତିୟଜ୍ଝାନାନିପି ସୁଖୁମାନେୱ, ଇମଂ ପନ ଉପରିମଜ୍ଝାନଂ ଉପାଦାୟ "ଓଳାରିକତ୍ତା ପନ ତେସଂ ଝାନାନ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସା ଚ ଓଳାରିକତା ୱିତକ୍କାଦିଥୂଲଙ୍ଗତାୟ ୱେଦିତବ୍ବା। କେଚି "ବହୁଚେତସିକତାୟା"ତି ଚ ୱଦନ୍ତି। ଭୂମିୟଂ ୱିୟ ପୁରିସସ୍ସାତି ପୁରିସସ୍ସ ଭୂମିୟଂ ଗତି ୱିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଗତି ସୁଖା ହୋତୀତି ତେସୁ ଝାନେସୁ ଗତି ସୁଖା ହୋତି। ଅବ୍ୟତ୍ତଂ ତତ୍ଥ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞକିଚ୍ଚନ୍ତି "ଇଦଂ ନାମ ଦୁକ୍କରଂ କରୀୟତୀ"ତି ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ଓଳାରିକଙ୍ଗପ୍ପହାନେନ ପନ ସୁଖୁମତ୍ତାତି ଅୟମଦ୍ଧୋ କାମଂ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନେପି ସମ୍ଭୱତି, ତଥାପି ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଅୱିପ୍ପୟୋଗୀଭାୱେନ ୱତ୍ତମାନେସୁ ପୀତିସୁଖେସୁ ପୀତିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଓଳାରିକଙ୍ଗସ୍ସ ପହାନେନ ସୁଖୁମତାୟ ଇଧ ସାତିସୟୋ ସତିପଞ୍ଞାବ୍ୟାପାରୋତି ୱୁତ୍ତଂ "ପୁରିସସ୍ସା"ତିଆଦି। ଧେନୁଂ ପିୱତୀତି ଧେନୁପଗୋ, ଧେନୁୟା ଖୀରଂ ପିୱନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପୁନଦେୱ ପୀତିଂ ଉପଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାତି ହାନଭାଗିୟଂ ଝାନଂ ସିୟା , ଦୁତିୟଜ୍ଝାନମେୱ ସମ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ "ପୀତିସମ୍ପୟୁତ୍ତମେୱ ସିୟା"ତି। ଇଦଞ୍ଚ ଅତିମଧୁରଂ ସୁଖନ୍ତି ତତିୟଜ୍ଝାନେ ସୁଖଂ ସନ୍ଧାୟାହ, ଅତିମଧୁରତା ଚସ୍ସ ପହାସୋଦଗ୍ଗସଭାୱାୟ ପୀତିୟା ଅଭାୱେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। ଇଦନ୍ତି "ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ"ତି ପଦଦ୍ୱୟଂ।

ସୁଖଞ୍ଚ କାୟେନ ପଟିସଂୱେଦେସିନ୍ତି ଏତ୍ଥ କଥମାଭୋଗେନ ୱିନା ସୁଖପଟିସଂୱେଦନାତି ଆହ "କିଞ୍ଚାପୀ"ତିଆଦି। ଯସ୍ମା ତସ୍ସ ନାମକାୟେନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ସୁଖଂ, ତସ୍ମା ଏତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ସୁଖଞ୍ଚ କାୟେନ ପଟିସଂୱେଦେସି"ନ୍ତି ଆହାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – "ସୁଖଂ ୱେଦୟାମୀ"ତି ଏୱମାଭୋଗେ ଅସତିପି ନାମକାୟେନ ଚେତସିକସୁଖଂ, କାୟିକସୁଖହେତୁରୂପସମୁଟ୍ଠାପନେନ କାୟିକସୁଖଞ୍ଚ ଝାନସମଙ୍ଗୀ ପଟିସଂୱେଦେତୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ତସ୍ସାତି ଝାନସମଙ୍ଗିନୋ। ଯଂ ୱା ତନ୍ତି ଯଂ ୱା ତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ନାମକାୟସମ୍ପୟୁତ୍ତଂ ସୁଖଂ। ତଂସମୁଟ୍ଠାନେନାତି ତତୋ ସମୁଟ୍ଠିତେନ ଅତିପଣୀତେନ ରୂପେନ ଅସ୍ସ ଝାନସମଙ୍ଗିନୋ ରୂପକାୟୋ ଯସ୍ମା ଫୁଟୋ, ତସ୍ମା ଏତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଯସ୍ସାତି

ରୂପକାଯସ୍ସ। ଫୁଟତ୍ତାତି ବ୍ୟାପିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ହି ଉଦକେନ ଫୁଟ୍ଠସରୀରସ୍ସ ତାଦିସେ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେ ଫୁଟ୍ଠେ ସୁଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଏତେହି ଝାନଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠିତେହି ରୂପେହି ଫୁଟ୍ଠସରୀରସ୍ସ। ଝାନା ୱୁଟ୍ଠିତୋପୀତି ଝାନମ୍ହା ୱୁଟ୍ଠିତୋପି। ସୁଖଂ ପଟିସଂୱେଦେୟ୍ୟାତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠିତରୂପେହି ଅୱସେସତିସମୁଟ୍ଠିତରୂପସଙ୍ଘଟ୍ଟନେନ ଉପ୍ପନ୍ନକାଯୱିଞ୍ଞାଣେନ କାଯିକଂ ସୁଖଂ ପଟିସଂୱେଦେୟ୍ୟ। ଏତମତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତନଯେନ ଚେତସିକକାଯିକସୁଖପଟିସଂୱେଦନସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥଂ।

ଯନ୍ତି ହେତୁଅତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଯସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ଯଂଝାନହେତୂ’’ତି। ଆଚିକ୍ଖନ୍ତୀତିଆଦୀନି ପଦାନି କିତ୍ତନତ୍ଥାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ପସଂସନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି। କିନ୍ତୀତି ପସଂସନାକାରପୁଚ୍ଛା। ସୁଖପାରମିପ୍ପତ୍ତେତି ସୁଖସ୍ସ ପରମଂ ପରିଯନ୍ତଂ ପତ୍ତେ। ସୁଖାଭିସଙ୍ଗେନାତି ସୁଖସ୍ମିଂ ଆଲଯେନ। ଏଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ସତିଗ୍ଗହଣେନେୱ ସମ୍ପଜଞ୍ଞମ୍ପି ଗହିତଂ ହୋତୀତି ଇଧ ପାଠଇଯଂ ସତିଯା ଏୱ ଗହିତତ୍ତା ଏୱଂ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତିତାଯ ସତିମା ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ସମ୍ପଜାନୋତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱା। ଅସଂକିଲିଟ୍ଠନ୍ତି କିଲେସେହି ଅସମ୍ଫିସ୍ସତ୍ତା ଅସଂକିଲିଟ୍ଠଂ। ଝାନକ୍ଖଣେ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ଚେତସିକସୁଖମେୱ ଲବ୍ଭତୀତି ‘‘ସୁଖଂ ନାମକାଯେନ ପଟିସଂୱେଦେତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତିଯନ୍ତି ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତୋ ତତିଯନ୍ତିଆଦି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତତିଯଜ୍ଝାନକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନକଥା

‘‘ପୁବ୍ବେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘କଦା ପନ ନେସଂ ପହାନଂ ହୋତୀ’’ତି ଚୋଦନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ଉପଚାରକ୍ଖଣେ’’ତି। ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପହାନକ୍କମେନ ଅୱୁତ୍ତାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପହାନକ୍କମୋ ନାମ ପହାଯକଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିପଟିପାଟି। ତେନ ପନ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସ’’ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, କସ୍ମା ଇତୋ ଅଞ୍ଞଥା ୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗେ’’ତିଆଦି । ଉଦ୍ଦେସକ୍କମେନାତି ‘‘ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୌଦ୍ଦେସକ୍କମେନ।

ଅଥ କସ୍ମା ଝାନେସ୍ୱେୱ ନିରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କତ୍ଥ ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। କତ୍ଥ ଚ ଅପରିସେସଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ନିରୋଧଟ୍ଠାନଂ ନିରୋଧକାରଣଂ ପୁଚ୍ଛତି। ତେନ କତ୍ଥାତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଏତ୍ଥାତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେପି ହେତୁମ୍ହି ଭୁମ୍ମୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଝାନାନୁଭାୱନିମିତ୍ତଞ୍ହି ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅପରିସେସଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତିସଯନିରୋଧୋ ସୁଟ୍ଠୁ ପହାନଂ ଉଜୁପଟିପକ୍ଖେନ ୱୂପସମୋ। ନିରୋଧୋ ପହାନମତ୍ତଂ। ନାନାୱଜ୍ଜନେତି ଯେନ ଆୱଜ୍ଜନେନ ଅପ୍ପନାୱୀଥି, ତତୋ ଭିନ୍ନାୱଜ୍ଜନେ ଅନେକାୱଜ୍ଜନେ ୱା। ଅପ୍ପନାୱୀଥିଯଞ୍ହି ଉପଚାରୋ ଏକାୱଜ୍ଜନୋ, ଇତରୋ ଅନେକାୱଜ୍ଜନୋ ଅନେକକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତନତୋ। ୱିସମନିସଜ୍ଜାଯ ଉପ୍ପନ୍ନକିଲମଥୋ ୱିସମାସନୁପତାପୋ। ପୀତିଫରଣେନାତି ପୀତିଯା ଫରଣରସତ୍ତା ପୀତିସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ୱା ପଣୀତରୂପାନଂ କାଯସ୍ସ ବ୍ୟାପନତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବୋ କାଯୋ ସୁଖୋକ୍କନ୍ତୋ ହୋତୀ’’ତି। ପଣୀତରୂପଫୁଟ୍ଠସରୀରସ୍ସ ସୁଖୋକ୍କନ୍ତକାଯତ୍ତା କୁତୋ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତି ୱିସମାସନୁପତାପାଦିନାତି ଆହ ‘‘ପଟିପକ୍ଖେନ ଅୱିହତତ୍ତା’’ତି। ୱିତକ୍କୱିଚାରପଚ୍ଚଯେପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ଅଟ୍ଠାନପ୍ପଯୁତ୍ତୋ, ସୋ ‘‘ପହୀନସ୍ସା’’ତି ଏତ୍ଥ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ। ପହୀନସ୍ସପି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସାତି ଇଦଞ୍ଚ ‘‘ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତୀ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଏତନ୍ତି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ତସ୍ସ ମଯ୍ହଂ ଅତିଚିରଂ ୱିତକ୍କଯତୋ ୱିଚାରଯତୋ କାଯୋପି କିଲମି, ଚିତ୍ତମ୍ପି ଉହଞ୍ଞୀ’’ତି ୱଚନତୋ କାଯଚିତ୍ତଖେଦାନଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରପଚ୍ଚଯତା ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିତକ୍କୱିଚାରଭାୱେତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥସ୍ସ ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ତତ୍ଥ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୂପଚାରେ ଅସ୍ସ ପହୀନସ୍ସପି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ଭୱେୟ୍ୟ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯଦେକେ ୱଦନ୍ତି ‘‘ତତ୍ଥସ୍ସ ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ୱଦନ୍ତେନ ଝାନଲାଭୀନମ୍ପି ଦୋମନସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି, ତେନ ଚ ଅନୀୱରଣସଭାୱୋ ଲୋଭୋ ୱିଯ ଦୋସୋପି ଅତ୍ଥୀତି ଦୀପେତି। ନ ହି ଦୋସେନ ୱିନା ଦୋମନସ୍ସଂ ପୱତ୍ତତି, ନ ଚେତ୍ଥ ପଟ୍ଠାନପାଠଇଯା ୱିରୋଧୋ ଚିନ୍ତେତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ତତ୍ଥ ପରିହୀନଜ୍ଝାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଦସ୍ସିତଂ, ଅପରିହୀନଜ୍ଝାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ଅସନ୍ତୱତୋ ଝାନଲାଭୀନଂ ସବ୍ବସୋ ଦୋମନସ୍ସଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଚ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ଅପି ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା, ନ ହେୱ ଖୋ ସୋ ପରିହୀନଜ୍ଝାନୋ ଅହୋସୀ’’ତି, ତଂ ଅଯୁତ୍ତଂ ଅନୀୱରଣସଭାୱସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଯଦି ସିଯା, ରୂପାରୂପାୱଚରସତ୍ତାନମ୍ପି ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟ, ନ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତଥା ହି ଆରୁପ୍ପେ କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣଂ ପଟିଚ୍ଚ ଥିନମିଦ୍ଧନୀୱରଣଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚନୀୱରଣଂ ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣନ୍ତିଆଦୀସୁ ବ୍ୟାପାଦକୁକ୍କୁଚ୍ଚନୀୱରଣାନି ଅନୁଦ୍ଧଟାନି, ନ ଚେତ୍ଥ ଅନୀୱରଣତାପରିଯାଯୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନମ୍ପି ଅନୀୱରଣାନଂଯେୱ ନୀୱରଣସଦିସତାଯ ନୀୱରଣପରିଯାଯସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ଅପି ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା’’ତି, ତମ୍ପି ଅକାରଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଚ ଦୋମନସ୍ସେନ

ଝାନତୋ ପରିହାଯନତୋ। ଲହୁକେନ ପନ ପଚ୍ଚଯେନ ପରିହୀନଂ ତାଦିସା ନଂ ଅପ୍ପକସିରେନେଓ ପଟିପାକତିକଂ କରୋନ୍ତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''ତତ୍ଥସ୍ସ ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତୀ''ତି ଇଦଂ ପନ ପରିକପ୍ପନୱଚନଂ ଉପଚାରକ୍ଖଣେ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ଅପ୍ପହୀନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ତ୍ୱେୱ ଅନ୍ତୋଅପ୍ପନାଯ''ନ୍ତି। ଯଦି ପନ ତଦା ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯ, ପଠମଜ୍ଝାନମ୍ପିସ୍ସ ପରିହୀନମେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପହୀନମ୍ପି ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୀତି ୱିଯ ନ ଦୂରେତି କତ୍ୱା ''ଆସନ୍ନତ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନାନାୱଜ୍ଜନୂପଚାରେ ପହୀନମ୍ପି ପହାନଙ୍ଗଂ ପଟିପକ୍ଖେନ ଅୱିହତତ୍ତା ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯ ୱାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତାଯା''ତିଆଦିମାହ। ତାଦିସାଯ ଆସେୱନାଯ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ତା ଯଥା ମଗ୍ଗୱୀଥିତୋ ପୁବ୍ବେ ଦ୍ୱେ ତଯୋ ଜୱନୱାରା ସଦିସାନୁପସ୍ସନାୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଏୱମିଧାପି ଅପ୍ପନାୱାରତୋ ପୁବ୍ବେ ଦ୍ୱେ ତଯୋ ଜୱନୱାରା ଉପେକ୍ଖାସହଗତାୱ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ୱଦନ୍ତି।

ସମାହରୀତି ସମାନେସି, ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଅଭାସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଖୁମାତି ସୁଖଦୁକ୍ଖାନି ୱିଯ ଅନୋଳାରିକତ୍ତା ଅୱିଭୂତତାଯ ସୁଖୁମା, ତତୋ ଏୱ ଅନୁମିନିତବ୍ବସଭାୱତ୍ତା ଦୁବ୍ବିଞ୍ଞେଯ୍ଯା। ଦୁଟ୍ଠସ୍ସାତି ଦୁଟ୍ଠପଯୋଗସ୍ସ, ଦୁଦ୍ଦମସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ସକ୍କା ହୋତି ଏସା ଗାହଯିତୁନ୍ତି ଅଞ୍ଞାପୋହନନଯେନ ସକ୍କା ଗାହଯିତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଯାତି ଇଦମେୱ ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଅଧିଗମସ୍ସ ଉପାଯଭୂତପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତେନାହ ''ଦୁକ୍ଖପ୍ପହାନାଦଯୋ ହି ତସ୍ସା ପଚ୍ଚଯା''ତି। ଦୁକ୍ଖପ୍ପହାନାଦଯୋତି ଚ ସୋପଚାରା ପଠମଜ୍ଝାନାଦଯୋୱେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତା। ପହୀନାତି ୱୁତ୍ତାତି ''ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଓରମ୍ଭାଗିଯାନଂ ସଂଯୋଜନାନଂ ପରିକ୍ଖଯା''ତି (ମ। ନି। ୩।୧୪୭; ସଂ। ନି। ୫।୧୦୨୧) ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଏତାତି ସୁଖାଦଯୋ ୱେଦନା। ସୁଖଂସୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱସନଗନ୍ଧାଲେପନପୁପ୍ଫାଭରଣସମାଲେପନାଦିନିବ୍ବତ୍ତଂ କାଯିକସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ। ''ସୁଖାଯ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ ୱେଦନାଯ, ରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫) ୱଚନତୋ ଆହ ''ସୋମନସ୍ସଂ ରାଗସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି। ''ଦୁକ୍ଖାଯ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ୱେଦନାଯ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀ''ତି ୱଚନତୋ ୱୁତ୍ତଂ ''ଦୋମନସ୍ସଂ ଦୋସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି। ସୁଖାଦିଘାତେନାତି ସୁଖାଦୀନଂ ପହାନେନ।

ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଅଦୁକ୍ଖଂ, ଦୁକ୍ଖୱିଦୂରଂ। ଯସ୍ମା ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଦୁକ୍ଖାଭାୱେନା''ତି। ଅସୁଖନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏତେନାତି ଦୁକ୍ଖସୁଖପଟିକ୍ଖେପୱଚନେନ। ପଟିପକ୍ଖଭୂତନ୍ତି ଇଦଂ ଇଧ ତତିଯୱେଦନାଯ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ସମତିକ୍କମୱସେନ ପତ୍ତବ୍ବତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ନ କୁସଲାକୁସଲାନଂ ୱିଯ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକତାଯ। ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠୱିପରୀତାନୁଭୱନଲକ୍ଖଣାତି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠୱିପରୀତସ୍ସ ମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣସ୍ସ, ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠୱିପରୀତଂ ୱା ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରେନ ଅନୁଭୱନଲକ୍ଖଣା। ତତୋ ଏୱ ମଜ୍ଝତ୍ତରସା। ଅୱିଭୂତପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନାତି ସୁଖଦୁକ୍ଖାନି ୱିଯ ନ ୱିଭୂତାକାରା ପିଟ୍ଠିପାସାଣେ ମିଗଗତମଗ୍ଗୋ ୱିଯ ତେହି ଅନୁମାତବ୍ବାୱିଭୂତାକାରୋପଟ୍ଠାନା। ସୁଖନିରୋଧୋ ନାମ ଇଧ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୂପଚାରୋ, ସୋ ପଦଟ୍ଠାନଂ ଏତିସ୍ସାତି ସୁଖନିରୋଧପଦଟ୍ଠାନା। ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିନ୍ତି ପୁରିମପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନେତଂ ସମାସପଦନ୍ତି ଆହ ''ଉପେକ୍ଖାଯ ଜନିତସତିପାରିସୁଦ୍ଧି''ନ୍ତି। ସବ୍ବପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମପରିସୁଦ୍ଧାଯ ପଚ୍ଚନୀକସମନେପି ଅବ୍ୟାୱଟାଯ ପାରିସୁଦ୍ଧୁପେକ୍ଖାଯ ୱତ୍ତମାନାଯ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ ସତି ସମ୍ପହଂସନପଞ୍ଞା ୱିଯ ସୁପରିସୁଦ୍ଧା ସୁୱିସଦା ଚ ହୋତୀତି ଆହ ''ସତିଯା ପାରିସୁଦ୍ଧି, ସା ଉପେକ୍ଖାଯ କତା ନ ଅଞ୍ଞେନା''ତି। ଯଦି ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତା ଇଧ ''ଉପେକ୍ଖା''ତି ଅଧିପ୍ପେତା, କଥଂ ସତିଯେୱ ପାରିସୁଦ୍ଧାତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ନ କେୱଲ''ନ୍ତିଆଦି। ସତିସୀସେନାତି ସତିଂ ଉତ୍ତମଙ୍ଗଂ କତ୍ୱା, ପଧାନଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଏୱମପି କସ୍ମା ଇଧେୱ ସତି ''ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧୀ''ତି ୱୁତ୍ତାତି ଅନୁଯୋଗଂ ସନ୍ଧାଯ ''ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହେଟ୍ଠା ତୀସୁ ଝାନେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନାଯପି ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାଯ ପଚ୍ଚନୀକାଭିଭୱନତୋ ସହାଯପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲତୋ ଚ ଅପାରିସୁଦ୍ଧି, ତଥା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ତଦଭାୱତୋ ଇଧ ପାରିସୁଦ୍ଧୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଉପମାୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥା ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସୂରିଯପ୍ପଭାଭିଭୱାତି ସୂରିଯପ୍ପଭାଯ ଅଭିଭୁଯ୍ଯମାନତ୍ତା। ଅତିକ୍ଖତାଯ ଚନ୍ଦଲେଖା ୱିଯ ରତ୍ତିପି ସୋମ୍ମସଭାୱା ସଭାଗାଯ ରତ୍ତିଯମେୱ ଚ ଚନ୍ଦଲେଖା ସମୁଜ୍ଜଲତୀତି ସା ତସ୍ସା ସଙ୍ଗୟ୍ହତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସୋମ୍ମଭାୱେନ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରକତ୍ତେନ ୱା ସଭାଗାଯ ରତ୍ତିଯା''ତି ଆହ। ସେସମେତ୍ଥ ଉତ୍ତାନତ୍ଥମେୱ।

ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁବ୍ବେନିୱାସକଥା

୧୨। ରୂପୱିରାଗଭାୱନାୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଅରୂପଜ୍ଝାନଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସଙ୍ଗହମେୱାତି ଆହ ''ଚତ୍ତାରି ଝାନାନୀ''ତି। ଯୁତ୍ତଂ ତାୱ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ଭୱୋକ୍କମନତ୍ଥତା ୱିଯ ୱିପସ୍ସନାପାଦକତାପି ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ସାଧାରଣାତି ତେସଂ ୱସେନ ''ଚତ୍ତାରି ଝାନାନୀ''ତି ୱଚନଂ, ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକତା ପନ ନିରୋଧପାଦକତା ଚ ଚତୁତ୍ଥସ୍ସେୱ ଝାନସ୍ସ ଆୱେଣିକା, ସା କଥଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ସାଧାରଣା ୱୁତ୍ତାତି? ପରମ୍ପରାଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ। ପଦଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନମ୍ପି ହି ପଦଟ୍ଠାନନ୍ତେୱ ୱୁଚ୍ଚତି, କାରଣକାରଣମ୍ପି କାରଣନ୍ତି ଯଥା ''ତିଣେହି ଭତ୍ତଂ ସିଦ୍ଧ''ନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପଯୋଜନନିଦ୍ଦେସେ

ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଗ୍ଗହଣଂ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି। ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତତ୍ଥାନୀତି ଇଉସମାଧତ୍ଥାନି, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସୀସେନ ହି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକଖୀଣାସୱୱସେନ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ''ଏକଗ୍ଗଚିତ୍ତା ସୁଖଂ ଦିୱସଂ ୱିହରିସ୍ସାମା''ତି। ଭୱୋକ୍କମନତ୍ଥାନୀତି ଭୱେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତିଅତ୍ଥାନି। ସତ୍ତାହଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୟା ସମାପଜ୍ଜନତୋ ଆହ ''ସତ୍ତାହଂ ଅଚିତ୍ତକା ହୁତ୍ୱା''ତି। କସ୍ମା ପନ ସତ୍ତାହମେୱ ନିରୋଧଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି? ତଥାକାଲପରିଚ୍ଛେଦକରଣତୋ, ତଞ୍ଚ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଆହାରୂପଜୀୱୀନଂ ସତ୍ତାନଂ ଉପାଦିନ୍ନକସନ୍ତତିୱତ୍ତସ୍ସ ଏକଦିୱସଂ ଭୁତ୍ତାହାରସ୍ସ ସତ୍ତାହମେୱ ଯାପନତୋ।

କା (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୮୬୭-୮୬୮) ପନାୟଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତି ନାମ, କେ ତଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କେ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କତ୍ଥ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କସ୍ମା ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କଥଞ୍ଚସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତୀତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ତତ୍ଥ କା ପନାୟଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତି ନାମାତି ଯା ଅନୁପୁବ୍ବନିରୋଧୱସେନ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତି। କେ ତଂ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, କେ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ସବ୍ବେପି ପୁଥୁଜ୍ଜନସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମିନୋ ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକା ଚ ଅନାଗାମିଅରହନ୍ତୋ ନ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି, ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ପନ ଅନାଗାମିନୋ ଖୀଣାସୱା ଚ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି। କତ୍ଥ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ। କସ୍ମା? ଅନୁପୁବ୍ବସମାପତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ। ଚତୁୱୋକାରଭୱେ ପନ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୟେୱ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ନ ସକ୍କା ତତ୍ଥ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ। କସ୍ମା ସମାପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୱତ୍ତିଭେଦେ ଉକ୍କଣ୍ଠିତ୍ୱା ''ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମେ ଅଚିତ୍ତକା ହୁତ୍ୱା ନିରୋଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ପତ୍ୱା ସୁଖଂ ୱିହରିସ୍ସାମା''ତି। କଥଞ୍ଚସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତୀତି ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା କତପୁବ୍ବକିଚ୍ଚସ୍ସ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ନିରୋଧୟତୋ ଏୱମସ୍ସା ସମାପଜ୍ଜନଂ ହୋତି। ଯୋ ହି ସମଥୱସେନେୱ ଉସ୍ସକ୍କତି, ସୋ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନସମାପତ୍ତିଂ ପତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ଯୋପି ୱିପସ୍ସନାୱସେନେୱ ଉସ୍ସକ୍କତି, ସୋ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ପତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ଯୋ ପନ ଉଭୟୱସେନେୱ ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ନିରୋଧେତି, ସୋ ତଂ ସମାପଜ୍ଜତୀତି ଅୟମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ।

ଅୟଂ ପନ ୱିତ୍ଥାରୋ – ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ନିରୋଧଂ ସମାପଜ୍ଜିତୁକାମୋ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରେ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସତି। ୱିପସ୍ସନା ଚ ପନେସା ତିୱିଧା ସଙ୍ଖାରପରିଗ୍ଗଣ୍ହନକୱିପସ୍ସନା ଫଲସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନା ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନାତି। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରପରିଗ୍ଗଣ୍ହନକୱିପସ୍ସନା ମନ୍ଦା ୱା ତିକ୍ଖା ୱା ମଗ୍ଗସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ ହୋତିୟେୱ। ଫଲସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନା ତିକ୍ଖାୱ ୱଟ୍ଟତି ମଗ୍ଗଭାୱନାସଦିସା। ନିରୋଧସମାପତ୍ତିୱିପସ୍ସନା ପନ ନାତିମନ୍ଦନାତିତିକ୍ଖା ୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ଏସ ନାତିମନ୍ଦାୟ ନାତିତିକ୍ଖାୟ ୱିପସ୍ସନାୟ ତେ ସଙ୍ଖାରେ ୱିପସ୍ସତି। ତତୋ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନଂ…ପେ… ତତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରେ ତଥେୱ ୱିପସ୍ସତି। ଅଥ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାୟ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ କରୋତି ନାନାବଦ୍ଧଅୱିକୋପନଂ ସଙ୍ଘପଟିମାନନଂ ସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନଂ ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ନାନାବଦ୍ଧଅୱିକୋପନନ୍ତି ଯଂ ଇମିନା ଭିକ୍ଖୁନା ସଦ୍ଧିଂ ଏକାବଦ୍ଧଂ ନ ହୋତି, ନାନାବଦ୍ଧଂ ହୁତ୍ୱା ଠିତଂ ପତ୍ତଚୀୱରଂ ୱା ମଞ୍ଚପୀଠଂ ୱା ନିୱାସଗେହଂ ୱା ଅଞ୍ଞଂ ୱା ପନ ଯଂ କିଞ୍ଚି ପରିକ୍ଖାରଜାତଂ, ତଂ ଯଥା ନ ୱିକୁପ୍ପତି, ଅଗ୍ଗିଉଦକୱାତଚୋରଉନ୍ଦୂରାଦୀନଂ ୱସେନ ନ ୱିନସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବଂ। ତତ୍ରିଦଂ ଅଧିଟ୍ଠାନୱିଧାନଂ ''ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଇମସ୍ମିଂ ସତ୍ତାହବ୍ଭନ୍ତରେ ମା ଅଗ୍ଗିନା ଝାୟତୁ, ମା ଉଦକେନ ୱୁୟ୍ହତୁ, ମା ୱାତେନ ୱିଦ୍ଧଂସତୁ, ମା ଚୋରେହି ହରୀୟତୁ, ମା ଉନ୍ଦୂରାଦୀହି ଖଜ୍ଜତୂ''ତି। ଏୱଂ ଅଧିଟ୍ଠିତେ ତଂ ସତ୍ତାହଂ ତସ୍ସ ନ କୋଚି ପରିସ୍ସୟୋ ହୋତି, ଅନଧିଟ୍ଠହତୋ ପନ ଅଗ୍ଗିଆଦୀହି ନସ୍ସତି, ଇଦଂ ନାନାବଦ୍ଧଅୱିକୋପନଂ ନାମ। ଯଂ ପନ ଏକାବଦ୍ଧଂ ହୋତି ନିୱାସନପାରୁପନଂ ୱା ନିସିନ୍ନାସନଂ ୱା, ତତ୍ଥ ୱିସୁଂ ଅଧିଟ୍ଠାନକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି, ସମାପତ୍ତିୟେୱ ନଂ ରକ୍ଖତି।

ସଙ୍ଘପଟିମାନନନ୍ତି ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ପଟିମାନନଂ ଉଦିକ୍ଖନଂ, ୟାୱ ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଆଗଚ୍ଛତି, ତାୱ ସଙ୍ଘକମ୍ମସ୍ସ ଅକରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଟିମାନନଂ ଏତସ୍ସ ନ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ, ପଟିମାନନାୱଜ୍ଜନଂ ପନ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ। ତସ୍ମା ଏୱଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ ''ସଚେ ମୟି ସତ୍ତାହଂ ନିରୋଧଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିସିନ୍ନେ ସଙ୍ଘୋ ଅପଲୋକନକମ୍ମାଦୀସୁ କିଞ୍ଚିଦେୱ କମ୍ମଂ କତ୍ତୁକାମୋ ହୋତି, ୟାୱ ମଂ କୋଚି ଭିକ୍ଖୁ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ନ ପକ୍କୋସତି, ତାୱଦେୱ ୱୁଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ''ତି। ଏୱଂ କତ୍ୱା ସମାପନ୍ନୋ ହି ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ୱୁଟ୍ଠହତିୟେୱ। ଯୋ ପନ ଏୱଂ ନ କରୋତି, ସଙ୍ଘୋ ଚେ ସନ୍ନିପତିତ୍ୱା ତଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ''ଅସୁକୋ ଭିକ୍ଖୁ କୁହି''ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ''ନିରୋଧଂ ସମାପନ୍ନୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ କଞ୍ଚି ଭିକ୍ଖୁଂ ପେସେତି ''ତଂ ପକ୍କୋସାହୀ''ତି, ଅଥସ୍ସ ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ସୱନୂପଚାରେ ଠତ୍ୱା ''ସଙ୍ଘୋ ତଂ ଆୱୁସୋ ପଟିମାନେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ତେୟେୱ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ଏୱଂ ଗରୁକା ହି ସଙ୍ଘସ୍ସ ଆଣା ନାମ, ତସ୍ମା ତଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ଯଥା ପଠମମେୱ ୱୁଟ୍ଠାତି, ଏୱଂ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ।

ସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନନ୍ତି ଇଧାପି ସତ୍ଥୁପକ୍କୋସନାୱଜ୍ଜନମେୱ ଇମସ୍ସ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ, ତସ୍ମା ତମ୍ପି ଏୱଂ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ସେସଂ ପୁରିମନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦୋତି ଜୀୱିତଦ୍ଧାନସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦୋ। ଇମିନା ଭିକ୍ଖୁନା ଅଦ୍ଧାନପରିଚ୍ଛେଦେସୁ କୁସଲେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ''ଅତ୍ତନୋ ଆୟୁସଙ୍ଖାରା ସତ୍ତାହଂ ପୱତ୍ତିସ୍ସନ୍ତି ନ ପୱତ୍ତିସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ସଚେ ହି ସତ୍ତାହବ୍ଭନ୍ତରେ ନିରୁଜ୍ଝନକେ ଆୟୁସଙ୍ଖାରେ ଅନାୱଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ସମାପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ

ନିରୋଧସମାପତ୍ତି ମରଣଂ ପଟିବାହିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଅନ୍ତୋନିରୋଧେ ମରଣସ୍ସ ନତ୍ଥିତାଯ ଅନ୍ତରାୱ ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠାତି, ତସ୍ମା ଏତଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ। ଅୱସେସେଜ୍ଝି ଅନାୱଜ୍ଜିତୁମ୍ପି ୱଟ୍ଟତି, ଇଦଂ ପନ ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୋ ଏୱଂ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ଇଦଂ ପୁବ୍ବକିଚ୍ଚଂ କତ୍ୱା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ସମାପଜ୍ଜତି, ଅଥେକଂ ୱା ଦ୍ୱେ ୱା ଚିତ୍ତୱାରେ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅଚିତ୍ତକୋ ହୋତି, ନିରୋଧଂ ଫୁସତି । କସ୍ମା ପନସ୍ସ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନଂ ଉପରି ଚିତ୍ତାନି ନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି? ନିରୋଧସ୍ସ ପଯୋଗତ୍ତା। ଇଦଞ୍ହି ଇମସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଦ୍ୱେ ସମଥୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମେ ଯୁଗନଦ୍ଧେ କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଆରୋହନଂ ଅନୁପୁବ୍ବନିରୋଧସ୍ସ ପଯୋଗୋ, ନ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନସମାପତ୍ତିଯାତି ନିରୋଧସ୍ସ ପଯୋଗତ୍ତା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଚିତ୍ତାନଂ ଉପରି ଚିତ୍ତାନି ନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି।

ଯସ୍ମା ବୋଧିସତ୍ତେନ ବୋଧିମଣ୍ଡୁପସଙ୍କମନତୋ ପୁବ୍ବେପି ଚରିମଭୱେ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତିତପୁବ୍ବଂ, ତଦା ପନ ତଂ ନିବ୍ବତ୍ତିତମତ୍ତମେୱ ଅହୋସି, ନ ୱିପସ୍ସନାଦିପାଦକଂ। ତସ୍ମା ‘‘ବୋଧିରୁକ୍ଖମୂଲେ ନିବ୍ବତ୍ତିତ’’ନ୍ତି ତତୋ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ୱିପସ୍ସନାପାଦକନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାରମ୍ଭେ ୱିପସ୍ସନାଯ ପାଦକଂ। ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହି ପଠମାରମ୍ଭେ ଏୱ ପାଦକଜ୍ଝାନେନ ପଯୋଜନଂ ଅହୋସି, ନ ତତୋ ପରଂ ଉପରିମଗ୍ଗାଧିଗମଫଲସମାପତ୍ତିଅଭିଞ୍ଞାୱଠଅଞ୍ଞନାଦିଅତ୍ଥଂ। ଅଭିସମ୍ବୋଧିସମଧିଗମତୋ ପଟ୍ଠାଯ ହି ସବ୍ବଂ ଞାଣସମାଧିକିଚ୍ଚଂ ଆକଙ୍ଖାମତ୍ତପଟିବଦ୍ଧମେୱାତି। ସବ୍ବକିଚ୍ଚସାଧକନ୍ତି ଅନୁପୁବ୍ବୱିହାରାଦିସବ୍ବକିଚ୍ଚସାଧକଂ। ସବ୍ବଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣଦାଯକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିପସ୍ସନାଭିଞ୍ଞାପାଦକତ୍ତା ଏୱ ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ଝାନସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସବ୍ବଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣଦାଯକତା ୱେଦିତବ୍ବା। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ହି ମଗ୍ଗଞାଣଂ ତଂପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଅଭିସମ୍ବୋଧି, ତଦଧିଗମସମକାଲମେୱ ଚ ଭଗୱତୋ ସବ୍ବେ ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ହତ୍ଥଗତା ଅହେସୁଂ, ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ଚ ମଗ୍ଗାଧିଗମୋତି।

‘‘ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହାସି’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆହ ‘‘ସୋ ଅହ’’ନ୍ତି। ଏୱଂ ସମାହିତେତି ଏତ୍ଥ ଏୱଂ-ସଦ୍ଦୋ ହେଟ୍ଠା ଝାନତ୍ତଯାଧିଗମପଟିପାଟିସିଦ୍ଧସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧାନସ୍ସ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ଏୱନ୍ତି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନକ୍କମନିଦସ୍ସନମେତ’’ନ୍ତି। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସ ତସ୍ସ ଚ ଅଧିଗମମଗ୍ଗସ୍ସ ନିଦସ୍ସନଂ, ଯେନ ସମାଧାନାନୁକ୍କମେନ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧି ଲଦ୍ଧୋ, ତଦୁଭଯନିଦସ୍ସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ଇମିନା…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ଇମିନା କମେନାତି ଇମିନା ପଠମଜ୍ଝାନାଧିଗମାଦିନା କମେନ। ଯଦିପି ‘‘ଏୱ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଆଗମନସମାଧିନା ସଦ୍ଧିଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧାନଂ ଦୀପେତି, ସତିପାରିସୁଦ୍ଧିସମାଧି ଏୱ ପନ ଇଦ୍ଧିଯା ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ପଧାନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧିନା ସମାହିତେ’’ତି। ସବ୍ବପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମୁପକ୍କିଲେସପରିସୁଦ୍ଧାଯ ପଚ୍ଚନୀକସମନେପି ଅବ୍ୟାୱଟାଯ ପାରିସୁଦ୍ଧୁପେକ୍ଖାଯ ୱତ୍ତମାନାଯ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚ ଧମ୍ମା ସୁପରିସୁଦ୍ଧା ସୁୱିସଦା ଚ ହୋନ୍ତି, ସତିସୀସେନ ପନ ତତ୍ଥ ଦେସନା କତାତି ଆହ ‘‘ଉପେକ୍ଖାସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଭାୱେନ ପରିସୁଦ୍ଧେ’’ତି, ଉପେକ୍ଖାଯ ଜନିତସତିପାରିସୁଦ୍ଧିସମ୍ଭୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିସୁଦ୍ଧିଯା ଏୱ ପଚ୍ଚଯୱିସେସେନ ପୱତ୍ତିୱିସେସୋ ପରିଯୋଦାତତା ସୁଧନ୍ତସୁୱଣ୍ଣସ୍ସ ନିଘଂସନେନ ପଭସ୍ସରତା ୱିଯାତି ଆହ ‘‘ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତାଯେୱ ପରିଯୋଦାତେ, ପଭସ୍ସରେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି।

ସୁଖାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ଘାତେନାତି ସୁଖସୋମନସ୍ସାନଂ ଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସାନଞ୍ଚ ଯଥାକ୍କମଂ ରାଗଦୋସପଚ୍ଚଯାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନ। ‘‘ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ, ସୋମନସ୍ସଂ ରାଗସ୍ସ, ଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ, ଦୋମନସ୍ସଂ ଦୋସସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ରାଗାଦଯୋ ଚେତସୋ ମଲାସୁଚିଭାୱେନ ‘‘ଅଙ୍ଗଣାନୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା କିଲେସନଟ୍ଠେନ ଉପକ୍କିଲେସାତି ଆହ ‘‘ଅନଙ୍ଗଣତ୍ତା ଏୱ ଚ ୱିଗତୁପକ୍କିଲେସେ’’ତି। ତେନାହ ‘‘ଅଙ୍ଗଣେନ ହି ଚିତ୍ତଂ ଉପକ୍କିଲିସ୍ସତୀ’’ତି, ୱିବାଧୀଯତି ଉପତାପୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଭାୱିତତ୍ତାତି ପଗୁଣଭାୱାପାଦନେନ ସୁଟ୍ଠୁ ଭାୱିତତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତେ’’ତି, ଆୱଜ୍ଜନାଦିନା ପଞ୍ଚଧା ଚୁଦ୍ଦସୱିଧେନ ୱା ପରିଦମନେନ ୱସଂ ୱତ୍ତିତୁଂ ଉପଗତେତି ଅତ୍ଥୋ। ୱସେ ୱତ୍ତମାନଞ୍ହି ଚିତ୍ତଂ ମୁଦୂତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱସେ ୱତ୍ତମାନଂ ଚିତ୍ତଂ ପଗୁଣଭାୱାପତ୍ତିଯା ସୁପରିମଦ୍ଦିତଂ ୱିଯ ଚମ୍ମଂ ସୁପରିକମ୍ମକତା ୱିଯ ଚ ଲାଖା ମୁଦୂତି ୱୁଚ୍ଚତି। କମ୍ମକ୍ଖମେତି ୱିକୁବ୍ବନାଦିଇଦ୍ଧିକମ୍ମକ୍ଖମେ। ତଦୁଭଯନ୍ତି ମୁଦୁତାକମ୍ମନିଯଦ୍ୱଯଂ।

ନାହନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୧) ନ-କାରୋ ପଟିସେଧତ୍ଥୋ। ଅହନ୍ତି ସତ୍ଥା ଅତ୍ତାନଂ ନିଦ୍ଦିସତି। ଭିକ୍ଖୱେତି ଭିକ୍ଖୂ ଆଲପତି। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନଚିତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ। ଏକଧମ୍ମମ୍ପୀତି ଏକମ୍ପି ସଭାୱଧମ୍ମଂ। ନ ସମନୁପସ୍ସାମୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ଓଲୋକେନ୍ତୋପି ଅଞ୍ଞଂ ଏକଧମ୍ମମ୍ପି ନ ସମନୁପସ୍ସାମି, ଯଂ ୱସୀଭାୱାପାଦନେନ ଭାୱିତଂ ତଥା ପୁନପ୍ପୁନଂ କରଣେନ ବହୁଲୀକତଂ ଏୱଂ ସୱିସେସମୁଦୁଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ମୁଦୁ କମ୍ମକ୍ଖମତାଯ କମ୍ମନିଯଞ୍ଚ ହୋତି ଯଥା ଇଦଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି। ଇଦଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଚ ଅତ୍ତନୋ ତେସଞ୍ଚ ପଚ୍ଚକ୍ଖତାଯ ଏୱମାହ।

ଯଥା ଯଥାୱୁତ୍ତା ପରିସୁଦ୍ଧତାଦଯୋ ନ ୱିଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏୱଂ ସୁଭାୱିତଂ ଚିତ୍ତଂ ତତ୍ଥ ଅୱଟ୍ଠିତଂ ଇଧ ‘‘ଠିତଂ ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତ’’ନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଏତେସୁ

ପରିସୁଦ୍ଧଭାୱାଦୀସୁଠିତତ୍ତା ଠିତେ, ଠିତତ୍ତାଯେୱ ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତେ’’ତି। ଯଥା ମୁଦୁକମ୍ମଞ୍ଞତା ୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ଲକ୍ଖୀଯତି, ଏୱଂ ୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତିପି ମୁଦୁକମ୍ମଞ୍ଞତାହି ଲକ୍ଖୀଯତୀତି ‘‘ମୁଦୁକମ୍ମଞ୍ଞଭାୱେନ ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱସେ ଠିତତ୍ତା ଠିତେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ହି କାରଣେନ ଫଲଂ ନିଦ୍ଧାରୀଯତି, ଏୱଂ ଫଲେନପି କାରଣଂ ନିଦ୍ଧାରୀଯତୀତି ନିଚ୍ଚଲଭାୱେନ ଅୱଟ୍ଠାନଂ ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ଥିରଭାୱେନ ପଟିପକ୍ଖେହି ଅକମ୍ପନିଯତାଯ ଚ ସଦ୍ଧାଦିବଲାନଂ ଆନୁଭାୱେନ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସଦ୍ଧାଦୀହି ପରିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତେ’’ତି।

ଇଦାନି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ସଦ୍ଧାପରିଗ୍ଗହିତଂ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଧାପରିଗ୍ଗହିତନ୍ତି ଏୱଂ ସୁଭାୱିତଂ ୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଏକଂସେନ ଅଭିଞ୍ଞାସଚ୍ଛିକରଣୀଯାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଭିଞ୍ଞାସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ସଂୱତ୍ତତୀତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତାଯ ସଦ୍ଧାଯ ପରିଗ୍ଗହିତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସଦ୍ଧାବଲେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭିତଂ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯେନାତି ତପ୍ପଟିପକ୍ଖେନ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯେନ ହେତୁନା। ନ ଇଞ୍ଜତୀତି ନ ଚଲତି ନ କମ୍ପତି, ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଉପରିୱିସେସାୱହଭାୱେନେୱ ତିଟ୍ଠତି। ୱୀରିଯପରିଗ୍ଗହିତନ୍ତିଆଦୀସୁପି ଇମିନାୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ୱୀରିଯପରିଗ୍ଗହିତନ୍ତି ୱସୀଭାୱାପାଦନପରିଦମନସାଧନେନ ୱୀରିଯେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭିତଂ। ସତିପରିଗ୍ଗହିତନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଭାୱନାବହୁଲୀକାରେ ଅସମ୍ମୋସାଦିକାଯ କୁସଲାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଗତିଯୋ ସମନ୍ୱେସମାନାଯ ସତିଯା ଉପତ୍ଥମ୍ଭିତଂ। ସମାଧିପରିଗ୍ଗହିତନ୍ତି ତତ୍ଥେୱ ଅୱିକ୍ଖେପସାଧନେନ ସମାଧାନେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭିତଂ। ପଞ୍ଞାପରିଗ୍ଗହିତନ୍ତି ତସ୍ସା ଏୱ ଭାୱନାଯ ଉପକାରାନୁପକାରଧମ୍ମାନଂ ପଜାନନଲକ୍ଖଣାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଉପତ୍ଥମ୍ଭିତଂ। ଓଭାସଗତନ୍ତି ଞାଣୋଭାସସହଗତଂ। ଓଭାସଭୂତେନ ହି ଯଥାୱୁତ୍ତସମାଧାନସଂୱଦ୍ଧିତେନ ଞାଣେନ ସଂକିଲେସପକ୍ଖଂ ଯାଥାୱତୋ ପସ୍ସନ୍ତୋ ତତୋ ଉତ୍ରାସନ୍ତୋ ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତୋ ତଂ ଅଭିଭୱତି, ନ ତେନ ଅଭିଭୁଯ୍ୟତି। ତେନାହ ‘‘କିଲେସନ୍ଧକାରେନ ନ ଇଞ୍ଜତୀ’’ତି। ଏତେନ ଞାଣପରିଗ୍ଗହିତଂ ହିରୋତ୍ତପ୍ପବଲଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତନ୍ତି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାଧିନା ସମାହିତତା ପରିସୁଦ୍ଧତା ପରିଯୋଦାତତା ଅନଙ୍ଗଣତା ୱିଗତୁପକ୍କିଲେସତା ମୁଦୁଭାୱୋ କମ୍ମନିଯତା ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତିଯା ଠିତତାତି ଇମେହି ଅଟ୍ଠହି ଅଙ୍ଗେହି ସମନ୍ନାଗତଂ। ଅଥ ୱା ସମାହିତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଇମାନି ଅଙ୍ଗାନୀତି ‘‘ସମାହିତେ’’ତି ଇମଂ ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଠିତିଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତିଯୋ ୱିସୁଂ ଗହେତ୍ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଅଟ୍ଠହି ଅଙ୍ଗେହି ସମନ୍ନାଗତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଭିନୀହାରକ୍ଖମନ୍ତି ଇଦ୍ଧିୱିଧାଦିଅତ୍ଥଂ ଅଭିନୀହାରକ୍ଖମଂ ତଦଭିମୁଖକରଣଯୋଗ୍ଗଂ। ତେନାହ ‘‘ଅଭିଞ୍ଞାସଚ୍ଛିକରଣୀଯାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଭିଞ୍ଞାସଚ୍ଛିକିରିଯାଯା’’ତି।

କାମଂ ନୀୱରଣାନି ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତ୍ୱା ଏୱ ପଠମଜ୍ଝାନସମଧିଗମୋ, ୱିତକ୍କାଦିୱୂପସମା ଏୱ ଚ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦିସମଧିଗମୋ, ତଥାପି ନ ତଥା ତେ ତେହି ଦୂରୀଭୂତା, ଅପେତା ୱା ଯଥା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନତୋ, ତସ୍ମା ଚେତସୋ ମଲୀନଭାୱସଙ୍ଖୋଭୌସ୍ସିଲାଭାୱକରେହି ନୀୱରଣାଦୀହି ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତିଯା ତସ୍ସ ପରିସୁଦ୍ଧିପରିଯୋଦାତତା ଚ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ନୀୱରଣ...ପେ... ପରିଯୋଦାତେ’’ତି। ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚନୀକାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ‘‘ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚଯାନ’’ନ୍ତି ପାଠଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚନୀକାନ’’ନ୍ତି ଅଯଂ ପାଠୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତେନ –

‘‘ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚଯାନନ୍ତି ଝାନପଟିଲାଭହେତୁକାନଂ ଝାନପଟିଲାଭଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକାନଂ। ପାପକାନନ୍ତି ଲାମକାନଂ। ଇଚ୍ଛାୱଚରାନନ୍ତି ଇଚ୍ଛାଯ ଅୱଚରାନଂ ଇଚ୍ଛାୱସେନ ଓତିଣ୍ଣାନଂ ‘ଅହୋ ୱତ ମମେୱ ସତ୍ଥା ପଟିପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୂନଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେଯ୍ୟା’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତାନଂ ମାନମାଯାସାଠେଯ୍ୟାଦୀନଂ। ଅଭିଜ୍ଝାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନପି ତେସଂଯେୱ ସଙ୍ଗହୋ। ଅଭିଜ୍ଝା ଚେତ୍ଥ ପଠମଜ୍ଝାନେନ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭନେଯ୍ୟା ମାନାଦଯୋ ଚ ତଦେକଟ୍ଠା ଦଟ୍ଠବ୍ବା ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚଯାନନ୍ତି ଅନୁୱତ୍ତମାନତ୍ତା। ୱିକ୍ଖମ୍ଭନେଯ୍ୟା ପନ ନୀୱରଣଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତା। କଥଂ ପନ ପଠମଜ୍ଝାନେନ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭନେଯ୍ୟା ଇଧ ୱିଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି? ‘ସବ୍ବେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ସବ୍ବାକୁସଲାନଂ ପଟିପକ୍ଖା’ତି ସଲ୍ଲେଖପଟିପତ୍ତିୱସେନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଝାନସ୍ସ ଅପରାମଟ୍ଠଭାୱଦସ୍ସନତୋ। ଯେ ପନେତ୍ଥ ‘ଇଚ୍ଛାୱଚରାନଂ ଅଭିଜ୍ଝାଦୀନ’ନ୍ତି ଇମେହି ପଦେହି କୋପଅପ୍ପଚ୍ଚଯକାମରାଗବ୍ୟାପାଦାଦଯୋ ଗହିତାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚଯାନ’ନ୍ତି ପାଠଂ ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ‘ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚନୀକାନ’ନ୍ତି ପାଠୋତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତଂ ତଥା ପାଠସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ, ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚନୀକା ଚ ନୀୱରଣା ଚେୱ ତଦେକଟ୍ଠା ଚ, ତେସଂ ଦୂରୀଭାୱଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ତେସଂଯେୱ ଅଭାୱୱିଗମଚୋଦନାଯ ଅଯୁଜ୍ଜମାନତ୍ତା। ନନୁ ଚ ଅନଙ୍ଗଣସୁତ୍ତୱତ୍ଥସୁତ୍ତେସୁ ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି ଓଠଆରିକାନଂଯେୱ ପାପଧମ୍ମାନଂ ତତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତାତି। ସଚ୍ଚମେତଂ, ଇଧ ପନ ଅଧିଗତଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସୁଖୁମାଯେୱ ତେ ଗହିତା, ଅଙ୍ଗଣୁପକ୍କିଲେସତାସାମଞ୍ଞେନ ପନେତ୍ଥ ସୁତ୍ତାନଂ ଅପଦିସନଂ। ତଥା ହି ‘ସୁତ୍ତାନୁସାରେନା’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ସୁତ୍ତୱସେନା’’ତି।

ଅୱସ୍ସଞ୍ଚେତମେୱଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ଅଧିଗତଜ୍ଝାନାନମ୍ପି କେସଞ୍ଚି ଇଚ୍ଛାୱଚରାନଂ ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋତି । ତେନେୱ ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ‘‘ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚଯାନ’’ନ୍ତି ପାଠଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚନୀକାନ’’ନ୍ତି ଅଯଂ ପାଠୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ। ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗସ୍ସ ସୀହଳଅଗଣ୍ଠିପଦେପି ଚ ‘‘ଝାନପଟିଲାଭପଚ୍ଚଯାନ’’ନ୍ତି ଇମସ୍ସେୱ ପାଠସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଅଯମେୱ ପାଠୋ ଗହେତବ୍ବୋ, ଅତ୍ଥୋପି ଚେତ୍ଥ

ଯଥାୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନ ‘‘ଇଚ୍ଛାୱଚରାନନ୍ତି ଇଚ୍ଛାୟ ଅୱଚରାନଂ ଇଚ୍ଛାୱସେନ ଓତିଣ୍ଣାନଂ ପୱତ୍ତାନଂ ନାନପ୍ପକାରାନଂ କୋପଅପ୍ପଚ୍ଚୟାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି ଅୟମ୍ପି ପାଠୋ ଅୟୁତ୍ତୋୟେୱାତି ଗହେତବ୍ବଂ, ତତୋୟେୱ ଚ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ଅୟଂ ପାଠୋ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ନ ଦସ୍ସିତୋତି।

ଇଦ୍ଧିପାଦକଭାୱୂପଗମନେନାତି ଇଦ୍ଧିୟା ପାଦକଭାୱସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଭାୱସ୍ସ ଉପଗମନେନ। ଭାୱନାପାରିପୂରିୟାତି ଇତୋ ପରଂ କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱୱସେନ ଅଭିନୀହାରକ୍ଖମଭାୱନାୟ ପରିପୁଣ୍ଣତ୍ତା। ପଣୀତଭାୱୂପଗମନେନାତି ତତୋ ଏୱ ପଧାନଭାୱଂ ନୀତତାୟ ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ଅତିତ୍ତିକରଟ୍ଠେନ ଚ ପଣୀତଭାୱସ୍ସ ଉପଗମନେନ। ଉଭୟଞ୍ଚେତଂ ଭାୱନାୟ ଠିତିୟା କାରଣୱଚନଂ, ପରିପୁଣ୍ଣାୟ ଭାୱନାୟ ପଣୀତଭାୱପ୍ପତ୍ତିୟା ଠିତେତି। ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତେତି ଇଦଂ ଠିତିୟା ୱିସେସନଂ। ତେନାହ ‘‘ୟଥା ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତଂ ହୋତି, ଏୱଂ ଠିତେ’’ତି। ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ‘‘ଠିତେ ଆନେଞ୍ଜପ୍ପତ୍ତେ’’ତି ଉଭୟମେକଂ ଅଙ୍ଗଂ, ‘‘ସମାହିତେ’’ତି ପନ ଇଦମ୍ପି ଏକମଙ୍ଗଂ। ତେନେୱସ୍ସ ପଠମୱିକପ୍ପତୋ ୱିସେସଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ଏୱମ୍ପି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତ’’ନ୍ତି।

ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ତସ୍ସ ୱା ଅନୁସ୍ସରଣଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତି ତଂନିସ୍ସୟାଦିପଚ୍ଚୟଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିମ୍ହି ୟଂ ଞାଣଂତଦତ୍ଥାୟାତି ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ତାୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ସତିଞାଣାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପୁବ୍ବେନିୱାସୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ‘‘ପୁବ୍ବେ’’ତି ଇଦଂ ପଦଂ ‘‘ଏକମ୍ପି ଜାତି’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନତୋ ଅତୀତଭୱୱିସୟଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅତୀତଜାତୀସୂ’’ତି। ନିୱାସସଦ୍ଦୋ କମ୍ମସାଧନୋ, ଖନ୍ଧୱିନିମୁତ୍ତୋ ଚ ନିୱସିତଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ନିୱୁତ୍ଥକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି। ନିୱୁତ୍ଥତା ଚେତ୍ଥ ସନ୍ତାନେ ପୱତ୍ତତା, ତଥାଭୂତା ଚ ତେ ଅନୁ ଅନୁ ଭୂତା ଜାତା ପୱତ୍ତା, ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱିଗତା ଚ ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ନିୱୁତ୍ଥାତି ଅଜ୍ଝାୱୁତ୍ଥା ଅନୁଭୂତା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧା’’ତି। ଏୱଂ ସସନ୍ତତିପରିୟାପନ୍ନଧମ୍ମୱସେନ ନିୱାସସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ଅୱିସେସେନ ୱତ୍ତୁଂ ‘‘ନିୱୁତ୍ଥଧମ୍ମା ୱା ନିୱୁତ୍ଥା’’ତି ୱତ୍ୱା ତଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ଗୋଚରନିୱାସେନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଗୋଚରଭୂତାପି ହି ଗୋଚରାସେୱନାୟ ଆସେୱିତା ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଅନୁଭୂତା ନିୱୁତ୍ଥା ନାମ ହୋନ୍ତି। ତେ ପନ ଦୁୱିଧା ସପରୱିଞ୍ଞାଣଗୋଚରତାୟାତି ଉଭୟେପି ତେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅତ୍ତନୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତା’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା’’ତି ୱଚନଂ ୟେ ତେ ଗୋଚରନିୱାସେନ ନିୱୁତ୍ଥଧମ୍ମା, ନ ତେ କେୱଲଂ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତମତ୍ତା, ଅଥ ଖୋ ୟଥା ପୁବ୍ବେ ନାମଗୋତ୍ତୱଣ୍ଣଲିଙ୍ଗାହାରାଦୀହି ୱିସେସେହି ପରିଚ୍ଛେଦକାରିକାୟ ପଞ୍ଞାୟ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଗହିତା, ତଥେୱେତଂ ଞାଣଂ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଗଣ୍ହାତୀତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପରୱିଞ୍ଞାଣୱିଞ୍ଞାତାପି ୱା ନିୱୁତ୍ଥାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନ କେୱଲଂ ଅତ୍ତନୋୱ ୱିଞ୍ଞାଣେନ, ଅଥ ଖୋ ପରେସଂ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧାପି ‘‘ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା’’ତି ପଦଂ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ପରେସମ୍ପି ୱା ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାତି। ତସ୍ସ ଚ ଗହଣେ ପୟୋଜନଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

ତେ ଚ ଖୋ ୟସ୍ମା ଅତୀତାସୁ ଏୱ ଜାତୀସୁ ଅଞ୍ଞେହି ୱିଞ୍ଞାତା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା, ତେ ଚ ପରିନିବ୍ବୁତାପି ହୋନ୍ତି, ୟେହି ତେ ୱିଞ୍ଞାତା, ତେସଂ ତଦା ୱତ୍ତମାନସନ୍ତାନାନୁସାରେନ ତେସମ୍ପି ଅତୀତେ ପୱତ୍ତି ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ସିଖାପ୍ପତ୍ତଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣସ୍ସ ୱିସୟଭୂତଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଛିନ୍ନୱଟୁମକାନୁସ୍ସରଣାଦୀସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଛିନ୍ନୱଟୁମକା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା, ତେସଂ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ଛିନ୍ନୱଟୁମକାନୁସ୍ସରଣଂ। ‘‘ଆଦିସଦ୍ଦେନ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧସାୱକାନୁସ୍ସରଣାନି ଗୟ୍ହନ୍ତୀ’’ତି କେଚି ୱଦନ୍ତି। ଛିନ୍ନୱଟୁମକା ପନ ସବ୍ବେୱ ଅନୁପାଦିସେସାୟ ନିବ୍ବାନଧାତୁୟା ପରିନିବ୍ବୁତା ଛିନ୍ନସଂସାରମଗ୍ଗତ୍ତା, ତେସଂ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ନାମ ତେସଂ ପଟିପତ୍ତିୟା ଅନୁସ୍ସରଣଂ। ସା ପନ ପଟିପତ୍ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ଛଠଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣାତି ତାନି ଇଧ ପରୱିଞ୍ଞାଣୱିଞ୍ଞାତଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାନି। ତସ୍ମା ପୁରିମାସୁ ଜାତୀସୁ ଅତ୍ତନୋ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଅୱିଞ୍ଞାତାନଂ ପରିନିବ୍ବୁତାନଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ବୁଦ୍ଧପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସାୱକାନଂ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ଛିନ୍ନୱଟୁମକାନୁସ୍ସରଣନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପନେତ୍ଥ ପୁରିମାସୁ ଜାତୀସୁ ଅତ୍ତନୋ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଅୱିଞ୍ଞାତାନଂ ଅପରିନିବ୍ବୁତାନମ୍ପି ୱତ୍ତମାନକ୍ଖନ୍ଧପଟିପାଟିୟା ଅଗନ୍ତ୍ୱା ସୀହୋକ୍କନ୍ତିକୱସେନ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ଗହିତଂ, ଇମେ ପନ ୟଥାୱୁତ୍ତଛିନ୍ନୱଟୁମକାନୁସ୍ସରଣାଦୟୋ ବୁଦ୍ଧାନଂୟେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ନ ହି ଅତୀତେ ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ଏୱଂ ୱିପସ୍ସିଂସୁ, ଏୱଂ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେସୁଂ, ଫଲନିବ୍ବାନାନି ସଚ୍ଛାକଂସୁ, ଏୱଂ ୱେନେୟ୍ୟେ ୱିନେସୁନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସବ୍ବଥା ଅଞ୍ଞେସଂ ଞାଣସ୍ସ ଗତି ଅତ୍ଥୀତି। ୟେ ପନ ପୁରିମାସୁ ଜାତୀସୁ ଅତ୍ତନୋୱ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତା, ତେ ପରିନିବ୍ବୁତେପି ଖନ୍ଧପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା ସାୱକା ଅନୁସ୍ସରନ୍ତିୟେୱ। ୟାୟ ସତିୟା ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ସା ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତୀତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଅଭିନୀହରିନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ ଝାନାରମ୍ମଣତୋ ଅପନେତ୍ୱା ପୁବ୍ବେନିୱାସାଭିମୁଖଂ ପେସେସିଂ, ପୁବ୍ବେନିୱାସନିନ୍ନଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସପୋଣଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସପବ୍ଭାରଂ ଅକାସିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପାଠଇୟଂ ‘‘ଅଭିନିନ୍ନାମେସି’’ନ୍ତି ଉତ୍ତମପୁରିସପ୍ପୟୋଗତ୍ତା ‘‘ସୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ଅହଂସଦ୍ଦୋ ଆନେତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ତଦତ୍ଥୋ ପାକଟୋ ହୋତୀତି ‘‘ସୋ ଅହ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନେକୱିଧନ୍ତି ନାନାଭୱୟୋନିଗତିୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାୱାସାଦିୱସେନ ବହୁୱିଧଂ। ପକାରେହୀତି ନାମଗୋତ୍ତାଦିଆକାରେହି ସଦ୍ଧିଂ।

ସହଯୋଗେ ଚେତଂ କରଣୱଚନଂ। ପୱଡ୍ଢିତନ୍ତି ଦେସନାୱସେନ ପୱଡ୍ଢିତଂ। ତେନାହ ‘‘ସଂୱଣ୍ଣିତ’’ନ୍ତି, ୱିତ୍ଥାରିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନିୱାସନ୍ତି ଅନ୍ତୋଗଧଭେଦସାମଞ୍ଞୱଚନମେତନ୍ତି ତେ ଭେଦେ ବ୍ୟାପନିଚ୍ଛାୱସେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିୱୁତ୍ଥସନ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଆହ। ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱାତି ଞାଣଗତିଯା ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା। ଅନୁଦେୱାତି ଅନୁ ଏୱ, ଦ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିୱସେନ ଆଗତୋ। ‘‘ଅଭିନିନ୍ନାମେସି’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ଅନୁସ୍ସରାମୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭିନୀହାରସମନନ୍ତରଭାୱସରଣଂ ଅନୁସନ୍ଧୋ ଦୀପେତୀତି ଆହ ‘‘ଚିତ୍ତେ ଅଭିନିନ୍ନାମିତମତ୍ତେ ଏୱ ସରାମୀତି ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ପରିକମ୍ମଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି ‘‘ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରିତୁକାମେନ ଆଦିକମ୍ମିକେନ ଭିକ୍ଖୁନା ପଚ୍ଛାଭତ୍ତଂ ପିଣ୍ଡପାତପଟିକ୍କନ୍ତେନ ରହୋଗତେନ ପଟିସଲ୍ଲୀନେନ ପଟିପାଟିଯା ଚତ୍ତାରି ଝାନାନି ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ସବ୍ବପଚ୍ଛିମା ନିସଜ୍ଜା ଆୱଜ୍ଜିତବ୍ବା’’ତି ଏୱମାଦିନା ପୁବ୍ବେନିୱାସଞାଣସ୍ସ ପରିକମ୍ମଭୂତଂ ପୁବ୍ବକରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଭୱେଯ୍ୟ।

ଆରଦ୍ଧପ୍ପକାରଦସ୍ସନତ୍ଥେତି ଅନୁସ୍ସରିତୁଂ ଆରଦ୍ଧସ୍ସ ପୁବ୍ବେନିୱାସସ୍ସ ପଭେଦଦସ୍ସନତ୍ଥେ। ଏକମ୍ପି ଜାତିନ୍ତି ଏକମ୍ପି ଭୱଂ। ସୋ ହି ଏକକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତୋ ଆଦାନନିକ୍ଖେପପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଅନ୍ତୋଗଧଧମ୍ମପ୍ପଭେଦୋ ଖନ୍ଧପ୍ପବନ୍ଧୋ ଇଧ ‘‘ଜାତୀ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ ଜାଯତୀତି ଜାତୀତି କତ୍ୱା। ତେନାହ ‘‘ଏକମ୍ପି... ପେ... ଖନ୍ଧସନ୍ତାନ’’ନ୍ତି। ପରିହାଯମାନୋତି ଖୀଯମାନୋ ୱିନସ୍ସମାନୋ। କପ୍ପୋତି ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟକପ୍ପୋ। ସୋ ପନ ଅତ୍ଥତୋ କାଲୋ, ତଦା ପୱତ୍ତମାନସଙ୍ଖାରୱସେନସ୍ସ ପରିହାନି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱଡ୍ଢମାନୋ ୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପୋତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଯୋ ପନ ‘‘କାଲଂ ଖେପେତି, କାଲୋ ଘସତି ଭୂତାନି, ସବ୍ବାନେୱ ସହତ୍ତନା’’ତି (ଜା। ୧।୨।୧୯୦) ଆଦୀସୁ କାଲସ୍ସପି ଖଯୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ଇଧ ନାଧିପ୍ପେତୋ ଅନିଟ୍ଠପ୍ପସଙ୍ଗତୋ। ସଂୱଟ୍ଟନଂ ୱିନସ୍ସନଂ ସଂୱଟ୍ଟୋ, ସଂୱଟ୍ଟତୋ ଉଦ୍ଧଂ ତଥାଠାଯୀ ସଂୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯୀ। ତମ୍ମୂଲକତ୍ତାତି ତଂପୁବ୍ବକତ୍ତା। ୱିୱଟ୍ଟନଂ ନିବ୍ବତ୍ତନଂ, ୱଡ୍ଢନଂ ୱା ୱିୱଟ୍ଟୋ।

ତେଜେନ ସଂୱଟ୍ଟୋ ତେଜୋସଂୱଟ୍ଟୋ। ସଂୱଟ୍ଟସୀମାତି ସଂୱଟ୍ଟନମରିଯାଦା। ସଂୱଟ୍ଟତୀତି ୱିନସ୍ସତି। ସଦାତି ସବ୍ବକାଲଂ, ତୀସୁପି ସଂୱଟ୍ଟକାଲେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକଂ ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତନ୍ତି ଇଧ ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ନିଯମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ବୁଦ୍ଧକ୍ଖେତ୍ତଂ ନାମ ତିୱିଧ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯତ୍ଥକେ ଠାନେ ତଥାଗତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଞାଣାଦିଞାଣାନୁଭାୱୋ ପୁଞ୍ଞଫଲସମୁତ୍ତେଜିତୋ ସରସେନେୱ ପରିଜମ୍ଭତି, ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁରସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନକ୍ଖେତ୍ତଂ ନାମାତି ଆହ ‘‘ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଂ ଦସସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳପରିଯନ୍ତ’’ନ୍ତି। ଆନୁଭାୱୋ ପୱତ୍ତତୀତି ଇଧ ଇଦ୍ଧିମା ଚେତୋୱସିପ୍ପତ୍ତୋ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତପରିଯାପନ୍ନେ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଚକ୍କୱାଳେ ଠତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥାଯ ପରିତ୍ତଂ କତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ଅଞ୍ଞଂ ଚକ୍କୱାଳଂ ଗତୋପି କତପରିତ୍ତୋ ଏୱ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ତତ୍ଥ ଏକସ୍ମିଂ ଚକ୍କୱାଳେ ଠତ୍ୱା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଅତ୍ଥାଯ ପରିତ୍ତେ କତେ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତେ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ଅଭିସମ୍ଭୁଣାତ୍ୱେୱ ପରିତ୍ତାନୁଭାୱୋ ତତ୍ଥ ଦେୱତାହି ପରିତ୍ତାନଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଆନୁଭାୱୋ ପୱତ୍ତତୀ’’ତି। ଯଂ ଯାୱତା ୱା ପନ ଆକଙ୍ଖେଯ୍ୟାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯଂ ୱିସଯକ୍ଖେତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ ସରେନ ଅଭିୱିଞ୍ଞାପନଂ ଅତ୍ତନୋ ରୂପଦସ୍ସନଞ୍ଚ ପଟିଜାନନ୍ତେନ ଭଗୱତା ‘‘ଯାୱତା ୱା ପନ ଆକଙ୍ଖେଯ୍ୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ ପଦେସେ ଅନନ୍ତାପରିମାଣେ ୱିସଯକ୍ଖେତ୍ତେ। ଯଂ ଯଂ ଆକଙ୍ଖତି, ତଂ ତଂ ଅନୁସ୍ସରତୀତି ଆକଙ୍ଖମତ୍ତପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତାଯ ବୁଦ୍ଧଞାଣସ୍ସ ଯଂ ଯଂ ଅନୁସ୍ସରିତୁଂ ଇଚ୍ଛତି, ତଂ ତଂ ଅନୁସ୍ସରତି। ଏକଂ ଆଣାକ୍ଖେତ୍ତଂ ୱିନସ୍ସତୀତି ଇମିନା ତିରିଯତୋ ସଂୱଟ୍ଟମାନପରିଚ୍ଛେଦୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସଣ୍ଠହନ୍ତନ୍ତି ୱିୱଟ୍ଟମାନଂ ଜାଯମାନଂ। ତସ୍ସ ୱିନାସୋ ଚ ସଣ୍ଠହନଞ୍ଚ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅମ୍ହେହିପି ହେଟ୍ଠା ‘‘ଲୋକୱିଦୂ’’ତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାଧିକାରେ ପସଙ୍ଗତୋ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଇଧ ନ ୱୁଚ୍ଚତି।

ଏୱଂ ପସଙ୍ଗେନ ସଂୱଟ୍ଟାଦିକେ ପକାସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଯଥାଧିଗତଂ ତେସଂ ଅନୁସ୍ସରଣାକାରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯେ ପନେତେ ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟା ୱୁତ୍ତା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏତେସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପସମୁଦାଯତୋ ଅନେକେସଂ ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପାଦୀନଂ ନିଦ୍ଧାରିଯମାନତ୍ତା। ଅମୁମ୍ହି ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପେତି ଏତ୍ଥ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନ ଚ ଅନିଯମତ୍ଥେନ ଇତରାସଂ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟାନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ସିଦ୍ଧୋତି। ଅଥ ୱା ଅମୁମ୍ହି ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପେତି ଇଦଂ ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପସ୍ସ ଆଦିତୋ ପାଠଇଯଂ ଗହିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥାପି ହି ଇମସ୍ସ କତିପଯକାଲଂ ଭୱାଦୀସୁ ସଂସରଣଂ ଉପଲବ୍ଭତୀତି। ସଂୱଟ୍ଟକପ୍ପେ ୱା ୱତ୍ତମାନେ ଯେସୁ ଭୱାଦୀସୁ ଇମସ୍ସ ଉପପତ୍ତି ଅହୋସି, ତଂଦସ୍ସନମେତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଭୱେ ୱାତିଆଦୀସୁ କାମାଦିଭୱେ ୱା ଅଣ୍ଡଜାଦିଯୋନିଯା ୱା ଦେୱାଦିଗତିଯା ୱା ନାନତ୍ତକାଯନାନତ୍ତସଞ୍ଞୀଆଦିୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିଯା ୱା ସତ୍ତାୱାସେ ୱା ଖତ୍ତିଯାଦିସତ୍ତନିକାଯେ ୱା। ଯସ୍ମା ଇଦଂ ଭଗୱତୋ ୱସେନ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣଂ ଆଗତଂ, ତସ୍ମା ତସ୍ସେୱ ନାମାଦିୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏୱଂନାମୋତି ୱେସ୍ସନ୍ତରୋ ୱା ଜୋତିପାଲୋ ୱା’’ତିଆଦି। ସାଲିମଂସୋଦନାହାରୋ ୱାତି ଗିହିକାଲଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ପୱତ୍ତଫଲଭୋଜନୋ ୱାତି ତାପସାଦିକାଲଂ ସନ୍ଧାଯ। ପୱତ୍ତଫଲଭୋଜନୋତି ସଯମ୍ପତିତଫଲାହାରୋ। ସାମିସନିରାମିସାଦିପ୍ପଭେଦାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସାମିସା ଗେହସ୍ସିତସୋମନସ୍ସାଦଯୋ, ନିରାମିସା ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତସୋମନସ୍ସାଦଯୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ୱିୱେକଜସମାଧିଜସୁଖାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ।

ହେଟ୍ଠା ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅମୁତ୍ରାସିନ୍ତି ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସୋଯଂ, ବ୍ୟାପନିଚ୍ଛାଲୋପୋ ୱା, ଅମୁତ୍ର ଅମୁତ୍ର ଆସିନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଆରୋହନ୍ତସ୍ସ ଯାୱଦିଚ୍ଛକଂ ଅନୁସ୍ସରଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆରୋହନ୍ତସ୍ସାତି ପଟିଲୋମତୋ ଞାଣେନ

ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଆରୋହନ୍ତସ୍ସ। ପଟିନିୱତ୍ତନ୍ତସ୍ସାତି ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରଣୱସେନ ଯାୱଦିଚ୍ଛକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପଚ୍ଚାଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣନ୍ତି ଅନୁସ୍ସରିତାନୁସ୍ସରିତସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ। ତସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ କାରଣଭାୱେନ ପଚ୍ଚାମସନଂ, ପଟିନିୱତ୍ତନ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଭାୱତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇଧୂପପତ୍ତିଯାତି ଇଧ ଚରିମଭୱେ ଉପପତ୍ତିଯା। ଅନନ୍ତରନ୍ତି ଅତୀତାନନ୍ତରମାହ। ଅମୁତ୍ରାତି ଅମୁକସ୍ମିଂ ଭୱେତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦପାଦିନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜିଂ। ତାହି ଦେୱତାହୀତି ତୁସିତଦେୱତାହି। ଏକଗୋତ୍ତୋତି ତୁସିତଗୋତ୍ତେନ ଏକଗୋତ୍ତୋ। ମହାବୋଧିସତ୍ତାନଂ ସନ୍ତାନସ୍ସ ପରିଯୋସାନାୱତ୍ଥାଯଂ ଦେୱଲୋକୂପପତ୍ତିଜନକଂ ନାମ ଅକୁସଲେନ କମ୍ମୁନା ଅନୁପଦ୍ଦୁତମେୱ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ''ଦୁକ୍ଖଂ ପନ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖମତ୍ତମେୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ମହାପୁଞ୍ଞାନମ୍ପି ପନ ଦେୱପୁତ୍ତାନଂ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିକାଲାଦୀସୁ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣସମାଯୋଗୋ ହୋତିଯେୱାତି ''କଦାଚି ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖସ୍ସପି ସମ୍ଭୱୋ ନତ୍ଥୀ''ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସତ୍ତପଞ୍ଞାସ...ପେ... ପରିଯନ୍ତୋତି ଇଦଂ ମନୁସ୍ସୱସ୍ସଗଣନାୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଦେୱାନଂ ୱସ୍ସଗଣନାଯ ପନ ଚତୁସହସ୍ସମେୱ।

ଇତୀତି ୱୁତ୍ତତ୍ଥନିଦସ୍ସନମେତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଯଥାରହତୋ, ନ ଯଥାନୁପୁବ୍ବତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନାମଗୋତ୍ତୱସେନା''ତିଆଦିମାହ। ଉଦ୍ଦିସୀଯତୀତି ଦିସ୍ୱାୱ ଅୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ତା ''ଅଯଂ କୋ ନାମୋ''ତି ପୁଚ୍ଛିତେ ''ତିସ୍ସୋ ଗୋତମୋ''ତି ନାମଗୋତ୍ତେନ ଉଦ୍ଦିସୀଯତି। ୱଣ୍ଣାଦୀହୀତି ୱଣ୍ଣାହାରୱେଦଯିତାଯୁପରିଚ୍ଛେଦେହି। ସାମୋତୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ପକାରତ୍ଥୋ ୱା। ତେନ ଏୱମାଦିଏୱଂପକାରନାନତ୍ତତୋତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ନାମଗୋତ୍ତଂ ଉଦ୍ଦେସୋତି ଉଦ୍ଦିସୀଯତି ସତ୍ତୋ ଏତେନାତି ଉଦ୍ଦେସୋ ନାମଗୋତ୍ତଂ। ଇତରେ ଆକାରାତି ଆକରୀଯତି ଦିସ୍ୱାୱ ସତ୍ତୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି ଏତେହୀତି ଇତରେ ୱଣ୍ଣାଦଯୋ ଆକାରା। ''ନୋ ଚ ଖୋ ଅୱିସେସେନା''ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ତିତ୍ଥିଯା ହୀ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତିତ୍ଥିଯାତି ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯା। ତେ ପନ କମ୍ମୱାଦିନୋ କିରିଯୱାଦିନୋ ତାପସାଦଯୋ। ଯସ୍ମା ତିତ୍ଥିଯାନଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲାଦୀସୁ ଚତ୍ତାଲୀସାଯ ଏୱ ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟାନଂ ଅନୁସ୍ସରଣଂ ଆଗତଂ, ତସ୍ମା ''ନ ତତୋ ପର''ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ତତ୍ଥ କାରଣଂ ୱଦନ୍ତୋ ''ଦୁବ୍ବଲପଞ୍ଞତ୍ତା''ତିଆଦିମାହ। ତେନ ୱିପସ୍ସନାଭିଯୋଗୋ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣସ୍ସ ୱିସେସକାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ତତୋଯେୱ ଚ ବଲୱପଞ୍ଞତ୍ତା ଠପେତ୍ୱା ଅଗ୍ଗସାୱକମହାସାୱକେ ଇତରେ ପକତିସାୱକା କପ୍ପସତମ୍ପି କପ୍ପସହସ୍ସମ୍ପି ଅନୁସ୍ସରନ୍ତିଯେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୦୨) ''ପକତିସାୱକା କପ୍ପସତମ୍ପି କପ୍ପସହସ୍ସମ୍ପି ଅନୁସ୍ସରନ୍ତିଯେୱ ବଲୱପଞ୍ଞତ୍ତା''ତି। ଏତ୍ତକୋ ହି ତେସଂ ଅଭିନୀହାରୋତି କପ୍ପାନଂ ସତସହସ୍ସମ୍ପି ତଦଧିକଂ ଏକଂ ଦ୍ୱେ ଚ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନୀତି କାଲୱସେନ ଏୱଂପରିମାଣୋ ଯଥାକ୍କମଂ ତେସଂ ମହାସାୱକଅଗ୍ଗସାୱକପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନଂ ପୁଞ୍ଞଞାଣାଭିନୀହାରୋ, ସାୱକପଚ୍ଚେକବୋଧିପାରମିତା ସିଦ୍ଧା। ଯଦି ବୋଧିସମ୍ଭାରସମ୍ଭରଣକାଲପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ତେସଂ ତେସଂ ଅରିଯାନଂ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣୱିଭୱୋ, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧାନମ୍ପିସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦତା ଆପନ୍ନାତି ଆହ ''ବୁଦ୍ଧାନଂ ପନ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ନତ୍ଥୀ''ତି। ''ଯାୱତକଂ ଞେଯ୍ୟଂ, ତାୱତକଂ ଞାଣ''ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୩।୫) ୱଚନତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିଯ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣାନମ୍ପି ସୱିସଯେ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ତତ୍ଥ ଯଂ ଯଂ ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତଂ ତଂ ଜାନନ୍ତି ଏୱ। ଅଥ ୱା ସତିପି କାଲପରିଚ୍ଛେଦେ କାରଣୂପାଯକୋସଲ୍ଲପରିଗ୍ଗହାଦିନା ସାତିସଯତ୍ତା ମହାବୋଧିସମ୍ଭାରାନଂ ପଞ୍ଞାପାରମିତାଯ ପୱତ୍ତିଆନୁଭାୱସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ନାମ ନତ୍ଥି, କୁତୋ ତଂନିବ୍ବତ୍ତାନଂ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣାନନ୍ତି ଆହ ''ବୁଦ୍ଧାନଂ ପନ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ନତ୍ଥୀ''ତି। ଅତୀତେ ''ଏତ୍ତକାନଂ କପ୍ପାନଂ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନୀ''ତି ଏୱଂ କାଲପରିଚ୍ଛେଦୋ ନତ୍ଥି ଅନାଗତେ ଅନାଗତଂସଞାଣସ୍ସ ୱିଯ। ତେନାହ ''ଯାୱ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ତାୱ ସରନ୍ତୀ''ତି।

ଏୱଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଜନାନଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସରଣଂ କାଲୱିଭାଗତୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣୱସେନସ୍ସ ପୱତ୍ତିୱିସେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତିତ୍ଥିଯା ଚା''ତିଆଦିମାହ। ଖନ୍ଧପଟିପାଟିମେୱ ସରନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଖନ୍ଧପଟିପାଟି ଖନ୍ଧାନଂ ଅନୁକ୍କମୋ, ସା ଚ ଖୋ ଚୁତିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଉପ୍ପଟିପାଟିୱସେନ। କେଚି ପନେତ୍ଥ ''ଇରିଯାପଥପଟିପାଟି ଖନ୍ଧପଟିପାଟୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ବ୍ଯତିରେକତୋ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ''ପଟିପାଟିଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନାତି ଅତ୍ତନୋ ପରସ୍ସ ୱା ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ଚୁତିଂ ଦିସ୍ୱା ଅନ୍ତରା କିଞ୍ଚି ଅନାମସିତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିଯା ଏୱ ଗହଣୱସେନ। ଯଥା ପନ ଅନ୍ଧା ଯଟ୍ଠିଂ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏୱଂ ତେ ଖନ୍ଧପଟିପାଟିଂ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାୱ ସରନ୍ତୀତି ଆହ ''ତେସଞ୍ହି ଅନ୍ଧାନଂ ୱିଯ ଇଚ୍ଛିତପ୍ପଦେସୋକ୍କମନଂ ନତ୍ଥୀ''ତି। ସାୱକାତି ପକତିସାୱକାପି ମହାସାୱକାପି ଅଗ୍ଗସାୱକାପି ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତା। ପକତିସାୱକାପି ହି ଖନ୍ଧପଟିପାଟିଯାପି ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି , ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନପି ସଙ୍କମନ୍ତି ବଲୱପଞ୍ଞତ୍ତା, ତଥା ଅସୀତିମହାସାୱକା। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପନ ଅଗ୍ଗସାୱକାନଂ ଖନ୍ଧପଟିପାଟିକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି। ଏକସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଚୁତିଂ ଦିସ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିଂ ପସ୍ସନ୍ତି, ପୁନ ଅପରସ୍ସ ଚୁତିଂ ଦିସ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିନ୍ତି ଏୱଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନପି ସଙ୍କମନ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଯଥା ନାମ ସରଦସମଯେ ଠିତମଜ୍ଝନ୍ହିକୱେଲାଯଂ ଚତୁରତନିକେ ଗେହେ ଚକ୍ଖୁମତୋ ପୁରିସସ୍ସ ରୂପଗତଂ ସୁପାକଟମେୱ ହୋତୀତି ଲୋକସିଦ୍ଧମେତଂ। ସିଯା ପନ ତସ୍ସ ସୁଖୁମତରତିରୋକୁଟ୍ଟାଦିଭେଦସ୍ସ ରୂପଗତସ୍ସ ଅଗୋଚରତା, ନ ତ୍ୱେୱ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତସ୍ସ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଅଗୋଚରତା, ଅଥ ଖୋ ତଂ ଞାଣାଲୋକେନ ଓଭାସିତଂ ହତ୍ଥତଲେ ଆମଲକଂ ୱିଯ ସୁପାକଟଂ ସୁୱିଭୂତମେୱ ହୋତି, ତଥା ଞେଯ୍ୟାୱରଣସ୍ସ ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତାତି ଆହ ''ବୁଦ୍ଧା ପନା''ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ସୀହୋକ୍କନ୍ତୱସେନାତି ସୀହଗତିପତନୱସେନ। ଯଂ ଯଂ ଠାନଂ ଆକଙ୍ଖନ୍ତୀତି ଯସ୍ମିଂ କପ୍ପେ ଯସ୍ମିଂ ଭୱେ ଯଂ ଯଂ ଠାନଂ ଜାନିତୁଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ତଂ ସଙ୍କଂ ସରନ୍ତିଯେୱାତି ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତଂ ତଂ ସଙ୍କଂ ସରନ୍ତିଯେୱ, ନ ନ ସରନ୍ତି। ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହି ନେୱ ଖନ୍ଧପଟିପାଟିକିଚ୍ଚଂ, ନ ଚ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ସଙ୍କମନକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି। ତେସଞ୍ହି ଅନେକାସୁ କପ୍ପକୋଟୀସୁ ହେଟ୍ଠା ୱା ଉପରି ୱା ଯଂ ଯଂ ଠାନଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତଂ ତଂ ପାକଟମେୱ ହୋତି। ତସ୍ମା ଯଥା ପେୟ୍ୟାଲପାଠଇଂ ପଠନ୍ତା "ପଠମଂ ଝାନଂ…ପେ… ପଞ୍ଚମଂ ଝାନ"ନ୍ତିଆଦିପରିଯୋସାନମେୱ ଗଣ୍ହନ୍ତା ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ସଜ୍ଝାଯନ୍ତି, ନ ଅନୁପଦଂ, ଏୱଂ ଅନେକାପି କପ୍ପକୋଟିଯୋ ପେୟ୍ୟାଲପାଠଇଂ ୱିଯ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଯଂ ଯଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଞାଣେନ ଓକ୍କମନ୍ତା ସୀହୋକ୍କନ୍ତୱସେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଏୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତାନଞ୍ଚ ତେସଂ ଞାଣଂ ଯଥା ନାମ କତୱାଲୱେଧିପରିଚଯସ୍ସ ସରଭଙ୍ଗସଦିସସ୍ସ ଧନୁଗ୍ଗହସ୍ସ ଖିତ୍ତୋ ସରୋ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ରୁକ୍ଖଲତାଦୀସୁ ଅସଜ୍ଜମାନୋ ଲକ୍ଖେଯେୱ ପତତି ନ ସଜ୍ଜତି ନ ୱିରଜ୍ଝତି, ଏୱଂ ଅନ୍ତରନ୍ତରାସୁ ଜାତୀସୁ ନ ସଜ୍ଜତି ନ ୱିରଜ୍ଝତି, ଅସଜ୍ଜମାନଂ ଅୱିରଜ୍ଝମାନଂ ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନଂଯେୱ ଗଣ୍ହାତି।

ଅତୀତଭୱେ ଖନ୍ଧା ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧନାମଗୋତ୍ତାନି ଚ ସଙ୍କଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସନ୍ତେୱ ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ଆହ "କିଂ ୱିଦିତଂ କରୋତି? ପୁବ୍ବେନିୱାସ"ନ୍ତି। ମୋହୋ ପଟିଚ୍ଛାଦକଟ୍ଠେନ ତମୋ ୱିଯ ତମୋତି ଆହ "ସ୍ୱେୱ ମୋହୋ"ତିଆଦି। ଓଭାସକରଣଟ୍ଠେନାତି କାତବ୍ବତୋ କରଣଂ, ଓଭାସୋୱ କରଣଂ ଓଭାସକରଣଂ, ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯେହି ଓଭାସଭାୱେନ ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ପସଂସାୱଚନନ୍ତି ପଟିପକ୍ଖୱିଧମନପୱତ୍ତିୱିସେସାନଂ ବୋଧନତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱିଜ୍ଜା ୱିହତାତି ଏତେନ ୱିଜାନନଟ୍ଠେନ ୱିଜ୍ଜାତି ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଦୀପିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ୱିଜ୍ଜା ଉପ୍ପନ୍ନାତି ଏତେନ ୱିଜ୍ଜାପଟିପକ୍ଖା ଅୱିଜ୍ଜା, ପଟିପକ୍ଖତା ଚସ୍ସା ପହାତବ୍ବଭାୱେନ ୱିଜ୍ଜାଯ ଚ ପହାଯକଭାୱେନାତି ଦସ୍ସେତି। ଏସ ନଯୋ ଇତରସ୍ମିମ୍ପି ପଦଦ୍ୱଯେତି ଇମିନା ତମୋ ୱିହତୋ ୱିନଟ୍ଠୋ। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ଆଲୋକୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଅତିଦିସତି। କିଲେସାନଂ ଆତାପନପରିତାପନଟ୍ଠେନ ୱୀରିଯଂ ଆତାପୋତି ଆହ "ୱୀରିଯାତାପେନ ଆତାପିନୋ"ତି, ୱୀରିଯୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପେସିତଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଯଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥସିଦ୍ଧିଂ ପତିୱିସ୍ସଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସ। ଯଥା ଅପ୍ପମତ୍ତସ୍ସ ଆତାପିନୋ ପହିତତ୍ତସ୍ସ ୱିହରତୋତି ଅଞ୍ଞସ୍ସପି କସ୍ସଚି ମାଦିସସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପଧାନାନୁଯୋଗସ୍ସାତି ସମ୍ମପ୍ପଧାନମନୁଯୁତ୍ତସ୍ସ। ସେସମେତ୍ଥ ଉତ୍ତାନତ୍ତା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା ଚ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ପୁବ୍ବେନିୱାସକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣକଥା

୧୩। ଚୁତିଯାତି ଚୱନେ। ଉପପାତେତି ଉପପଜ୍ଜନେ। ସମୀପତ୍ଥେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ଚୁତିକ୍ଖଣସାମନ୍ତା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣସାମନ୍ତା ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି "ଯେ ପନ ଆସନ୍ନଚୁତିକା"ତିଆଦି। ଯେନ ଞାଣେନାତି ଯେନ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେନ। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେନେୱ ହି ସତ୍ତାନଂ ଚୁତି ଚ ଉପପତ୍ତି ଚ ଞାଯତି। ପରିକମ୍ମଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି "ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଂ ଉପ୍ପାଦେତୁକାମେନ ଆଦିକମ୍ମିକେନ କୁଲପୁତ୍ତେନ କସିଣାରମ୍ମଣଂ ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସବ୍ବାକାରେନ ଅଭିନୀହାରକ୍ଖମଂ କତ୍ୱା ତେଜୋକସିଣଂ ଓଦାତକସିଣଂ ଆଲୋକକସିଣନ୍ତି ଇମେସୁ ତୀସୁ କସିଣେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଆସନ୍ନଂ କାତବ୍ବଂ, ଉପଚାରଜ୍ଝାନଗୋଚରଂ କତ୍ୱା ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଠପେତବ୍ବ"ନ୍ତିଆଦିନା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣସ୍ସ ପରିକମ୍ମଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଭୱେୟ୍ୟ।

ସୋ ଅହନ୍ତି ସୋ କତଚିତ୍ତାଭିନୀହାରୋ ଅହଂ। ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତାତି ଦିବ୍ବି ଭୱନ୍ତି ଦିବ୍ବଂ, ଦେୱାନଂ ପସାଦଚକ୍ଖୁ, ତେନ ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ସଦିସତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତାତି ଚ ହୀନୂପମାଦସ୍ସନଂ ଦେୱତାନଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁତୋପି ଇମସ୍ସ ମହାନୁଭାୱତ୍ତା। ଇଦାନି ତଂ ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତଂ ୱିଭାୱେତୁଂ "ଦେୱତାନଞ୍ହୀ"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସୁଚରିତକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ସଦ୍ଧାବହୁଲତାୱିସୁଦ୍ଧଦିଟ୍ଠିତାଆନିସଂସଦସ୍ସାୱିତାଦିସମ୍ପତ୍ତିଯା ସୁଟ୍ଠୁ ଚରିତତ୍ତା ସୁଚରିତେନ ଦେୱୂପପତ୍ତିଜନକେନ ପୁଞ୍ଞକମ୍ମେନ ନିବ୍ବତ୍ତଂ। ପିତ୍ତସେମ୍ହରୁହିରାଦୀହୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ୱାତରୋଗାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ। ଅପଲିବୁଦ୍ଧନ୍ତି ଅନୁପଦ୍ଦୁତଂ। ପିତ୍ତାଦୀହି ଅନୁପଦ୍ଦୁତତ୍ତା କମ୍ମସ୍ସ ଚ ଉଳାରତାଯ ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଉପକ୍କିଲେସଦୋସରହିତଞ୍ହି କମ୍ମଂ ତିଣାଦିଦୋସରହିତଂ ୱିଯ ସସ୍ସଂ ଉଳାରଫଲଂ ଅନୁପକ୍କିଲିଟ୍ଠଂ ହୋତି। କାରଣୂପଚାରେନ ଚସ୍ସ ଫଲଂ ତଥା ୱୋହରୀଯତି ଯଥା "ସୁକ୍କଂ ସୁକ୍କୱିପାକ"ନ୍ତି। ଦୂରେପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ସୁଖୁମସ୍ସପି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସମତ୍ଥତଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପସାଦଚକ୍ଖୂତି ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ପସାଦଲକ୍ଖଣଂ ଚକ୍ଖୁ। ୱୀରିଯଭାୱନାବଲନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ୱୀରିଯାରମ୍ଭୱସେନେୱ ଇଜ୍ଝନତୋ ସବ୍ବାପି କୁସଲଭାୱନା ୱୀରିଯଭାୱନା, ପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତା ୱା ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱନା ୱିସେସତୋ ୱୀରିଯଭାୱନା, ତସ୍ସା ଆନୁଭାୱେନ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ୱୀରିଯଭାୱନାବଲନିବ୍ବତ୍ତଂ। ଞାଣମଯଂ ଚକ୍ଖୁ ଞାଣଚକ୍ଖୁ। ତାଦିସମେୱାତି ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତତାଯ ଦୂରେପି ସୁଖୁମସ୍ସପି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସମତ୍ଥତାଯ ଚ ତଂସଦିସମେୱ।

ଦିବ୍ବୱିହାରୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତାତି ଦିବ୍ବୱିହାରସଙ୍ଖାତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଝାନାନଂ ୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତା। ଇମିନା କାରଣୱସେନସ୍ସ ଦିବ୍ବଭାୱମାହ। ଦିବ୍ବୱିହାରସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତାତି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗମେନ ଉକ୍କଂସଗତଂ ପାଦକଜ୍ଝାନସଙ୍ଖାତଂ ଦିବ୍ବୱିହାରଂ ସନ୍ନିସ୍ସାଯ ପୱତ୍ତତ୍ତା, ଦିବ୍ବୱିହାରପରିଯାପନ୍ନଂ ୱା

ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ରୂପାୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ନିସ୍ସାଯ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଆଲୋକପରିଗ୍ଗହେନ ମହାଜୁତିକତ୍ତାପି ଦିବ୍ବନ୍ତି କସିଣାଲୋକାନୁଗ୍ଗହେନ ପତ୍ତବ୍ବତ୍ତା ସଯଂ ଞାଣାଲୋକଫରଣଭାୱେନ ଚ ମହାଜୁତିକଭାୱତୋପି ଦିବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମହାଜୁତିକମ୍ପି ହି ଦିବ୍ବନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ଦିବ୍ବମିଦଂ ବ୍ଯମ୍ହ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ। ମହାଗତିକତ୍ତାତି ମହନୀଯଗମନତ୍ତା, ୱିମ୍ହଯନୀଯପୱତ୍ତିକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିମ୍ହଯନୀଯା ହିସ୍ସ ପୱତ୍ତି ତିରୋକୁଟ୍ଟାଦିଗତରୂପଦସ୍ସନତୋ। ତଂ ସବ୍ବନ୍ତି ‘‘ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ଅଭିଞ୍ଞାପଞ୍ଚକମପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। କେଚି ପନ ‘‘ଜୁତିଗତିଅତ୍ଥେସୁପି ସଦ୍ଦୱିଦୂ ଦିୱୁସଦ୍ଦଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ମହାଜୁତିକତ୍ତା ମହାଗତିକତ୍ତାତି ଇଦମେୱ ଦ୍ୱଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ‘ସଦ୍ଦସତ୍ଥାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବ’ନ୍ତି ଇଦଂ ଦିବ୍ବତି ଜୋତଯତୀତି ଦିବ୍ବଂ, ଦିବ୍ବତି ଗଚ୍ଛତି ଅସଜ୍ଜମାନଂ ପୱତ୍ତତୀତି ଦିବ୍ବନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରୋ ପନ –

‘‘ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଲାଭାଯ ଯୋଗିନୋ ପରିକମ୍ମକରଣଂ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖାଭିଭୱସ୍ସ ଅତ୍ଥତୋ ତସ୍ସ ୱିଜଯିଚ୍ଛା ନାମ ହୋତି, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଲାଭୀ ଚ ଇଦ୍ଧିମା ଦେୱତାନଂ ୱଚନଗହଣକ୍ଖମନଧମ୍ମଦାନୱସେନ ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥେରାଦଯୋ ୱିଯ ଦାନଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣେ ୱୋହାରେ ଚ ପୱତ୍ତେଯ୍ଯାତି ଏୱଂ ୱିହାରୱିଜଯିଚ୍ଛାୱୋହାରଜୁତିଗତିସଙ୍ଖାତାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ୱସେନ ଇମସ୍ସ ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣସ୍ସ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଭାୱସିଦ୍ଧିତୋ ସଦ୍ଦୱିଦୂ ଚ ତେସୁ ଏୱ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିୱୁସଦ୍ଦଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ‘ତଂ ସବ୍ବଂ ସଦ୍ଦସତ୍ଥାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବ’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି –

ଆହ।

ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନାତି ରୂପଦସ୍ସନଭାୱେନ। ଚକ୍ଖୁନା ହି ସତ୍ତା ରୂପଂ ପସ୍ସନ୍ତି। ଯଥା ମଂସଚକ୍ଖୁ ୱିଞ୍ଞାଣାଧିଟ୍ଠିତଂ ସମୱିସମଂ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତଂ ୱିଯ ପୱତ୍ତତି, ନ ତଥା ଇଦଂ। ଇଦଂ ପନ ସଯମେୱ ତତୋ ସାତିସଯଂ ଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚକାରୀତି ଆହ ‘‘ଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚକରଣେନ ଚକ୍ଖୁମିୱାତିପି ଚକ୍ଖୁ’’ନ୍ତି। ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିହେତୁତ୍ତାତି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ଯୋ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ପରତୋ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଦସ୍ସନତୋ ‘‘ଏତ୍ଥେ ୱାଯଂ ସତ୍ତୋ ଉଚ୍ଛିନ୍ନୋ, ଏୱମିତରେପୀ’’ତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି। ନୱସତ୍ତପାତୁଭାୱଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଝାନଲାଭୀ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନିକୋ ୱିଯ ଗଣ୍ହାତି। ଯଥା ହି ସୋ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା ଚୱିତ୍ୱା ଇଧୂପପନ୍ନୋ ପଚ୍ଚଜିତୋ ସମାନୋ ଅଭିଞ୍ଞାଲାଭୀ ହୁତ୍ୱା ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ଇଧୂପପତ୍ତିମେୱ ଦିସ୍ୱା ତତୋ ପରଂ ଅସଞ୍ଞଭୱେ ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁସ୍ସରିତୁମସକ୍କୋନ୍ତୋ ‘‘ଅହଂ ଅଧିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନୋ ପୁବ୍ବେ ନାହୋସିଂ, ସୋମ୍ହି ଏତରହି ଅହୁତ୍ୱା ସତ୍ତତାଯ ପରିଣତୋ, ସେସାପି ସତ୍ତା ତାଦିସାୟେୱା’’ତି ଅଭିନୱସତ୍ତପାତୁଭାୱଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି, ଏୱମଯମ୍ପି ଉପପାତମତ୍ତମେୱ ଦିସ୍ୱା ଚୁତିଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ନୱସତ୍ତପାତୁଭାୱଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି।

ଇଦାନି ଅଞ୍ଞଥାପି ୱିସୁଦ୍ଧିକାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏକାଦସୌପକ୍କିଲେସୱିରହତୋ ୱା’’ତିଆଦି। ଯଥାହାତି ଉପକ୍କିଲେସସୁତ୍ତେ ଆଗତପାଠଇଂ ନିଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ହି ଅନୁରୁଦ୍ଧୋ ନନ୍ଦିଯୋ କିମିଲୋତି ଇମେ ତଯୋ କୁଲପୁତ୍ତେ ଆମନ୍ତେତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ‘‘ଅନୁରୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ହେ କିଂ ଇମେହି ନ ଆଲୁଠଇସ୍ସନ୍ତି, ଅହମ୍ପି ଇମେହି ଉପାଦାଯ ଏକାଦସହି ଉପକ୍କିଲେସେହି ଆଲୁଠଇତପୁବ୍ବୋ’’ତି ଦସ୍ସେତୁଂ –

‘‘ଅହମ୍ପି ସୁଦଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ପୁବ୍ବେୱ ସମ୍ବୋଧା ଅନଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ବୋଧିସତ୍ତୋୱ ସମାନୋ ଓଭାସଞ୍ଚେୱ ସଞ୍ଜାନାମି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ, ସୋ ଖୋ ପନ ମେ ଓଭାସୋ ନ ଚିରସ୍ସେୱ ଅନ୍ତରଧାଯତି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ। ତସ୍ସ ମଯ୍ହଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ଏତଦହୋସି ‘କୋ ନୁ ଖୋ ହେତୁ, କୋ ପଚ୍ଚଯୋ, ଯେନ ମେ ଓଭାସୋ ଅନ୍ତରଧାଯତି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ରୂପାନ’ନ୍ତି। ତସ୍ସ ମଯ୍ହଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ଏତଦହୋସି ‘ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଖୋ ମେ ଉଦପାଦି, ୱିଚିକିଚ୍ଛାଧିକରଣଞ୍ଚ ମେ ସମାଧି ଚୱି, ସମାଧିମ୍ହି ଚୁତେ ଓଭାସୋ ଅନ୍ତରଧାଯତି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ, ସୋହଂ ତଥା କରିସ୍ସାମି, ଯଥା ମେ ପୁନ ନ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’ତି।

‘‘ସୋ ଖୋ ଅହଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ଅପ୍ପମତ୍ତୋ ଆତାପୀ ପହିତତ୍ତୋ ୱିହରନ୍ତୋ ଓଭାସଞ୍ଚେୱ ସଞ୍ଜାନାମି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ, ସୋ ଖୋ ପନ ମେ ଓଭାସୋ ନ ଚିରସ୍ସେୱ ଅନ୍ତରଧାଯତି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ। ତସ୍ସ ମଯ୍ହଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ଏତଦହୋସି ‘କୋ ନୁ ଖୋ ହେତୁ, କୋ ପଚ୍ଚଯୋ, ଯେନ ମେ ଓଭାସୋ ଅନ୍ତରଧାଯତି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ରୂପାନ’ନ୍ତି। ତସ୍ସ ମଯ୍ହଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ଏତଦହୋସି ‘ଅମନସିକାରୋ ଖୋ ମେ ଉଦପାଦି, ଅମନସିକାରାଧିକରଣଞ୍ଚ ପନ ମେ ସମାଧି ଚୱି, ସମାଧିମ୍ହି ଚୁତେ ଓଭାସୋ ଅନ୍ତରଧାଯତି ଦସ୍ସନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ, ସୋହଂ ତଥା କରିସ୍ସାମି, ଯଥା ମେ ପୁନ ନ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ନ ଅମନସିକାରୋ’’’ତି –

ଆଦିନା (ମ॰ ନି॰ ୩।୨୪୧) ଦେସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୋ ଖୋ ଅହଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପକ୍କିଲେସୋତି ଇତି ୱିଦିତ୍ୱା’’ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ (ମ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୩।୨୪୧) ୱିଚିକିଚ୍ଛାତି ମହାସତ୍ତସ୍ସ ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ନାନାୱିଧାନି ରୂପାନି ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ‘‘ଇଦଂ ନୁ ଖୋ କି’’ନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନା ୱିଚିକିଚ୍ଛା। ମନସିକାରୱସେନ ପନ ମେ ରୂପାନି ଉପଟ୍ଠହିଂସୁ, ରୂପାନି ପସ୍ସତୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ଇଦାନି କିଞ୍ଚି ନ ମନସି କରିସ୍ସାମୀତି

ତୁଣ୍ହୀ ଭୱତି, ତଂ ତୁଣ୍ହୀଭାୱପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଅମନସିକାରୋ’’ତି। ଥିନମିଦ୍ଧନ୍ତି କିଞ୍ଚି ଅମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଥିନମିଦ୍ଧଂ। ତଥାଭୂତସ୍ସ ହି ସୱିପ୍ଫାରିକମନସିକାରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଛମ୍ଭିତତ୍ତନ୍ତି ଥିନମିଦ୍ଧଂ ୱିନୋଦେତ୍ୱା ଯଥାରଦ୍ଧମନସିକାରୱସେନ ହିମୱନ୍ତାଭିମୁଖଂ ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଦାନୱରକ୍ଖସଅଜଗରାଦଯୋ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଛମ୍ଭିତତ୍ତଂ। ଉପ୍ପିଲନ୍ତି ‘‘ମଯା ଦିଟ୍ଠଭଯଂ ପକତିଯା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣେନ ଓଲୋକିଯମାନଂ ନ ପସ୍ସତି, ଅଦିଟ୍ଠେ ପରିକପ୍ପିତସଦିସେ କିଂନାମ ଭଯ’’ନ୍ତି ଭଯସ୍ସ ୱିନୋଦନୱସେନ ଚିନ୍ତେନ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ପଟ୍ଟୱେକ୍ଖଣାକୋସଲ୍ଲଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉପ୍ପିଲାୱିତତ୍ତଂ। ଦୁଟ୍ଠୁଲ୍ଲନ୍ତି କାଯାଲସିଯଂ। ‘‘ମଯା ଥିନମିଦ୍ଧଂ ଛମ୍ଭିତତ୍ତାନଂ ୱୂପସମନତ୍ଥଂ ଗାଳ୍ହଂ ୱୀରିଯଂ ପଗ୍ଗହିତଂ, ତେନ ମେ ଉପ୍ପିଲସଙ୍ଖାତା ଚିତ୍ତସମାଧିଦୂସିତା ଗେହସ୍ସିତା ବଲୱପୀତି ଉପ୍ପନ୍ନା’’ତି ୱୀରିଯଂ ସିଥିଲଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ହି କାଯଦୁଟ୍ଠୁଲ୍ଲଂ କାଯଦରଥୋ କାଯାଲସିଯଂ ଉଦପାଦି।

ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧୱୀରିଯନ୍ତି ‘‘ମମ ୱୀରିଯଂ ସିଥିଲଂ କରୋତୋ ଦୁଟ୍ଠୁଲ୍ଲଂ ଉପ୍ପନ୍ନ’’ନ୍ତି ପୁନ ୱୀରିଯଂ ପଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧୱୀରିଯଂ। ଅତିଲୀନୱୀରିଯନ୍ତି ‘‘ମମ ୱୀରିଯଂ ପଗ୍ଗଣ୍ହତୋ ଏୱଂ ଜାତ’’ନ୍ତି ପୁନ ୱୀରିଯଂ ସିଥିଲଯତୋ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅତିଲୀନୱୀରିଯଂ। ଅଭିଜପ୍ପାତି ଦେୱଲୋକାଭିମୁଖଂ ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଦେୱସଙ୍ଘଂ ପସ୍ସତୋ ଉପ୍ପନ୍ନା ତଣ୍ହା। ‘‘ଏୱଂ ମେ ହୋତୂ’’ତି ହି ଅଭିନିୱିସନୱସେନ ଜପ୍ପତୀତି ଅଭିଜପ୍ପା, ତଣ୍ହା। ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାତି ‘‘ମଯ୍ହଂ ଏକଜାତିକଂ ରୂପଂ ମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସ ଅଭିଜପ୍ପା ଉପ୍ପନ୍ନା, ନାନାୱିଧଂ ରୂପଂ ମନସିକାରଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି କାଲେନ ଦେୱଲୋକାଭିମୁଖଂ କାଲେନ ମନୁସ୍ସଲୋକାଭିମୁଖଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ନାନାୱିଧାନି ରୂପାନି ମନସିକରୋତୋ ଉପ୍ପନ୍ନା ନାନତ୍ତସଞ୍ଞା, ନାନତ୍ତେ ନାନାସଭାୱେ ସଞ୍ଞାତି ନାନତ୍ତସଞ୍ଞା। ଅତିନିଜ୍ଝାଯିତତ୍ତନ୍ତି ‘‘ମଯ୍ହଂ ନାନାୱିଧାନି ରୂପାନି ମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସ ନାନତ୍ତସଞ୍ଞା ଉଦପାଦି, ଇଟ୍ଠଂ ୱା ଅନିଟ୍ଠଂ ୱା ଏକଜାତିକମେୱ ରୂପଂ ମନସି କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ତଥା ମନସିକରୋତୋ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ରୂପାନଂ ଅତିନିଜ୍ଝାଯିତତ୍ତଂ, ଅତିୱିଯ ଉତ୍ତରି କତ୍ୱା ନିଜ୍ଝାନଂ ପେକ୍ଖନଂ ଅତିନିଜ୍ଝାଯିତତ୍ତଂ। ଓଭାସନ୍ତି ପରିକମ୍ମସମୁଟ୍ଠିତଂ ଓଭାସଂ। ନ ଚ ରୂପାନି ପସ୍ସାମୀତି ପରିକମ୍ମୋଭାସମନସିକାରପ୍ପସୁତତାଯ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ରୂପାନି ନ ପସ୍ସାମି। ରୂପାନି ହି ଖୋ ପସ୍ସାମୀତି ତେନ ପରିକମ୍ମୋଭାସେନ ଫରିତ୍ୱା ଠିତଟ୍ଠାନେ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନୋ ୱିସଯଭୂତାନି ରୂପଗତାନି ପସ୍ସାମି।

ଏୱମାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ –

‘‘କେୱଲମ୍ପି ରତ୍ତିଂ କେୱଲମ୍ପି ଦିୱଂ କେୱଲମ୍ପି ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ ତସ୍ସ ମଯ୍ହଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ଏତଦହୋସି ‘କୋ ନୁ ଖୋ ହେତୁ, କୋ ପଚ୍ଚଯୋ, ଯ୍ୱାହଂ ଓଭାସଞ୍ହି ଖୋ ସଞ୍ଜାନାମି, ନ ଚ ରୂପାନି ପସ୍ସାମି, ରୂପାନି ଖୋ ପସ୍ସାମି, ନ ଚ ଓଭାସଂ ସଞ୍ଜାନାମି କେୱଲମ୍ପି ରତ୍ତିଂ କେୱଲମ୍ପି ଦିୱଂ କେୱଲମ୍ପି ରତ୍ତିନ୍ଦିୱ’ନ୍ତି। ତସ୍ସ ମଯ୍ହଂ ଅନୁରୁଦ୍ଧା ଏତଦହୋସି ‘ଯସ୍ମିଞ୍ହି ଖୋ ଅହଂ ସମଯେ ରୂପନିମିତ୍ତଂ ଅମନସିକରିତ୍ୱା ଓଭାସନିମିତ୍ତଂ ମନସି କରୋମି। ଓଭାସଞ୍ହି ଖୋ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ସଞ୍ଜାନାମି, ନ ଚ ରୂପାନି ପସ୍ସାମି। ଯସ୍ମିଂ ପନାହଂ ସମଯେ ଓଭାସନିମିତ୍ତଂ ଅମନସିକରିତ୍ୱା ରୂପନିମିତ୍ତଂ ମନସି କରୋମି। ରୂପାନି ହି ଖୋ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ପସ୍ସାମି, ନ ଚ ଓଭାସଂ ସଞ୍ଜାନାମି କେୱଲମ୍ପି ରତ୍ତିଂ କେୱଲମ୍ପି ଦିୱଂ କେୱଲମ୍ପି ରତ୍ତିନ୍ଦିୱ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୩।୨୪୩) –

ଏୱମାଦିପାଠଇଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ମନୁସ୍ସାନଂ ଇଦନ୍ତି ମାନୁସକଂ, ମନୁସ୍ସାନଂ ଗୋଚରଭୂତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ। ତଦଞ୍ଞସ୍ସ ପନ ଦିବ୍ବତିରୋକୁଟ୍ଟସୁଖୁମାଦିଭେଦସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକଂ। ଏୱରୂପଂ ତଞ୍ଚ ମନୁସ୍ସୂପଚାରଂ ଅତିକ୍କନ୍ତଂ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ମନୁସ୍ସୂପଚାରଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ରୂପଦସ୍ସନେନା’’ତି। ତତ୍ଥ ମନୁସ୍ସୂପଚାରନ୍ତି ମନୁସ୍ସେହି ଉପଚରିତବ୍ବଟ୍ଠାନଂ, ପକତିଯା ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେନ ଗହେତବ୍ବଂ ୱିସଯନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏୱଂ ୱିସଯମୁଖେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ୱିସଯିମୁଖେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ମାନୁସକଂ ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥାପି ମଂସଚକ୍ଖାତିକ୍କମୋ ତସ୍ସ କିଚ୍ଚାତିକ୍କମେନେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନାତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞ୍ଞାଣେନପି ଦଟ୍ଠୁଂ ନ ସକ୍କା ଖଣସ୍ସ ଅତିଇତ୍ତରତାଯ ଅତିସୁଖୁମତାଯ କେସଞ୍ଚି ରୂପସ୍ସ, ଅପିଚ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ, ତଞ୍ଚ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯଭୂତଂ, ନ ଚ ଆୱଜ୍ଜନପରିକମ୍ମେହି ୱିନା ମହଗ୍ଗତସ୍ସ ପୱତ୍ତି ଅତ୍ଥି, ନାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେୱ ରୂପଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଭୱିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ଭିଜ୍ଜମାନଂ ୱା, ତସ୍ମା ଚୁତୂପପାତକ୍ଖଣେ ରୂପଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ଦଟ୍ଠୁଂ ନ ସକ୍କାତି ୱୁତ୍ତମେତଂ।

ଯଦି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞ୍ଞାଣଂ ରୂପାରମ୍ମଣମେୱ, ଅଥ କସ୍ମା ‘‘ସତ୍ତେ ପସ୍ସାମୀ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସତ୍ତସନ୍ତାନଗତରୂପଦସ୍ସନତୋ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସତ୍ତଗହଣସ୍ସ ୱା କାରଣଭାୱତୋ ୱୋହାରୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି। ତେ ଚୱମାନାତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱରୂପେତି ନ ଚୁତୂପପାତକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିନୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମୋହୂପନିସ୍ସଯଂ ନାମ କମ୍ମଂ ନିହୀନଂ ନିହୀନଫଲଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ମୋହନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା’’ତି। ମୋହୂପନିସ୍ସଯତା ଚ କୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେ ମୋହପ୍ପୱତ୍ତିବହୁଲତାଯ ୱେଦିତବ୍ବା। ତାଯ ପନ ମୋହପ୍ପୱତ୍ତିଯା ସଂକିଲିଟ୍ଠଂ କୁସଲକମ୍ମଂ ନିହୀନମେୱ ଜାତିଆଦିଂ ନିପ୍ଫାଦେତୀତି ନିହୀନଜାତିଆଦଯୋ ମୋହସ୍ସ ନିସ୍ସନ୍ଦଫଲାନୀତି ଆହ ‘‘ହୀନାନଂ ଜାତିକୁଲଭୋଗାଦୀନ’’ନ୍ତିଆଦି। ହୀଳିତେତି ଗରହିତେ। ଓହୀଳିତେତି ୱିସେସତୋ ଗରହିତେ। ଉଞ୍ଞାତେତି ଲାମକଭାୱେନ ଞାତେ। ଅୱଞ୍ଞାତେତି ୱିସେସତୋ

ଲାମକଭାୱେନ ୱିଦିତୋ। ଅମୋହନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଅମୋହୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱସେନ ପୁବ୍ବଭାଗୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତୋ କଥିତୋ, ତେନ ଚ ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକେ ଦସ୍ସେତି। ତବ୍ବିପରୀତେତି ତସ୍ସ ହୀନଈତାଦିଭାୱସ୍ସ ୱିପରୀତେ, ଅହୀନଈତେ ଅନୋହୀନଈତେ ଅନୁଞ୍ଞାତେ ଅନୱଞ୍ଞାତେ ଚିତ୍ତୀକତେତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୁୱଣ୍ଣେତି ସୁନ୍ଦରୱଣ୍ଣେ। ଦୁବ୍ବଣ୍ଣେତି ଅସୁନ୍ଦରୱଣ୍ଣେ। ସା ପନାଯଂ ସୁୱଣ୍ଣଦୁବ୍ବଣ୍ଣତା ଯଥାକ୍କମଂ କମ୍ମସ୍ସ ଅଦୋସଦୋସୂପନିସ୍ସଯତାଯ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଅଦୋସନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା’’ତିଆଦି। ଅଦୋସୂପନିସ୍ସଯତା ଚ କମ୍ମସ୍ସ ମେତ୍ତାଦୀହି ପରିଭାୱିତସନ୍ତାନପ୍ପୱତ୍ତିଯା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଭିରୂପେ ୱିରୂପେତି ଇଦଂ ସଣ୍ଠାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସଣ୍ଠାନୱଚନୋପି ହି ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦୋ ହୋତି ‘‘ମହନ୍ତଂ ହତ୍ଥିୱଣ୍ଣଂ ଅଭିନିମ୍ମିନିତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୧୩୮) ୱିଯ। ପଠମଂ ୱୁତ୍ତୋ ପନ ଅତ୍ଥୋ ୱଣ୍ଣୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତୋ। ସୁନ୍ଦରଂ ଗତିଂ ଗତା ସୁଗତାତି ଆହ ‘‘ସୁଗତିଗତେ’’ତି, ସୁଗତିଂ ଉପପନ୍ନେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଲୋଭଜ୍ଝାସଯା ସତ୍ତା ୱଦଞ୍ଞୂ ୱିଗତମଚ୍ଛେରା ଅଲୋଭୂପନିସ୍ସଯେନ କମ୍ମୁନା ସୁଗତା ସମିଦ୍ଧା ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଅଲୋଭନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ୱା ଅଡ୍ଢେ ମହଦ୍ଧନେ’’ତି। ଦୁକ୍ଖଂ ଗତିଂ ଗତା ଦୁଗ୍ଗତାତି ଆହ ‘‘ଦୁଗ୍ଗତିଗତେ’’ତି। ଲୋଭଜ୍ଝାସଯା ସତ୍ତା ଲୁଦ୍ଧା ମଚ୍ଛରିନୋ ଲୋଭୂପନିସ୍ସଯେନ କମ୍ମୁନା ଦୁଗ୍ଗତା ଦୁରୂପା ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଲୋଭନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ୱା ଦଲିଦ୍ଦେ ଅପ୍ପନ୍ନପାନେ’’ତି। ଉପଚିତନ୍ତି ଫଲାୱହଭାୱେନ କତଂ। ଯଥା କତଞ୍ହି କମ୍ମଂ ଫଲଦାନସମତ୍ଥଂ ହୋତି, ତଥା କତଂ ଉପଚିତଂ। ଚୱମାନେତିଆଦୀହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱିସଯମୁଖେନ ୱିସଯିବ୍ଯାପାରମାହ। ପୁରିମେହୀତି ‘‘ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା’’ତିଆଦୀନି ପଦାନି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଆଦୀହୀତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ତସ୍ମା ‘‘ଦିବ୍ବେନ…ପେ… ପସ୍ସାମୀ’’ତି ଇମେହି ‘‘ଚୱମାନେ’’ତିଆଦୀହି ଚ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମିନାପନ ପଦେନାତି ‘‘ଯଥାକମ୍ମୂପଗେ ସତ୍ତେ ପଜାନାମୀ’’ତି ଇମିନା ୱାକ୍ୟେନ। ପଜାନାତି ଞାଯତି ଅତ୍ଥୋ ଇମିନାତି ହି ପଦଂ ୱାକ୍ୟଂ।

ମହନ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖମନୁଭୱମାନେତି ଏତ୍ଥ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେନ ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ତେସଂ ଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନଂ କାମାୱଚରଚିତ୍ତେନେୱ ଜାନାତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସୋତି ନେରଯିକସତ୍ତେ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଦିସ୍ୱା ଠିତୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଲାଭୀ। ଏୱଂ ମନସି କରୋତୀତି ତେସଂ ନେରଯିକାନଂ ନିରଯସଂୱତ୍ତନିକସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଞାତୁକାମତାୱସେନ ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠାଯ ପରିକମ୍ମୱସେନ ମନସି କରୋତି। କିଂ ନୁ ଖୋତିଆଦି ମନସିକାରୱିଧିଦସ୍ସନଂ। ଏୱଂ ପନ ପରିକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ପାଦକଜ୍ଝାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ତଂ କମ୍ମଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଆୱଜ୍ଜନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମିଂ ନିରୁଦ୍ଧେ ଚତ୍ତାରି ପଞ୍ଚ ୱା ଜୱନାନି ଜୱନ୍ତି। ଯେସଂ ପୁରିମାନି ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ୱା ପରିକମ୍ମୋପଚାରାନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁନାମକାନି କାମାୱଚରାନି, ଚତୁତ୍ଥଂ ପଞ୍ଚମଂ ୱା ଅପ୍ପନାଚିତ୍ତଂ ରୂପାୱଚରଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନିକଂ, ତତ୍ଥ ଯଂ ତେନ ଅପ୍ପନାଚିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଞାଣଂ, ତଂ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ୱିସୁଂ ପରିକମ୍ମଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଇଦଂ ପନ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେନ ୱିନା ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣସ୍ସ ୱିସୁଂ ପରିକମ୍ମଂ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚେତଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣସ୍ସ ମହଗ୍ଗତଭାୱୋ ଏୱ ନ ସିଯା। ଦେୱାନଂ ଦସ୍ସନେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ନେରଯିକଦେୱଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆକଙ୍ଖମାନୋ ହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଲାଭୀ ଅଞ୍ଞଗତିକେସୁପି ଏୱଂ ପଟିପଜ୍ଜତିଯେୱ। ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ଅପାଯଗ୍ଗହଣେନ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଂ ଦୀପେତୀ’’ତିଆଦି, ‘‘ସୁଗତିଗ୍ଗହଣେନ ମନୁସ୍ସଗତିପି ସଙ୍ଗଯ୍ହତୀ’’ତି ଚ। ତଂ ନିରଯସଂୱତ୍ତନିଯକମ୍ମଂ ଆରମ୍ମଣମେତସ୍ସାତି ତଂକମ୍ମାରମ୍ମଣଂ। ଫାରୁସକୱନାଦୀସୂତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚିତ୍ତଲତାୱନାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ।

ଯଥାଚିମସ୍ସାତି ଯଥା ଚ ଇମସ୍ସ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣସ୍ସ ୱିସୁଂ ପରିକମ୍ମଂ ନତ୍ଥି, ଏୱଂ ଅନାଗତଂସଞାଣସ୍ସପୀତି ୱିସୁଂ ପରିକମ୍ମାଭାୱଞ୍ଚ ନିଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ‘‘ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପାଦକାନେୱ ହି ଇମାନୀ’’ତି। ତତ୍ରାଯମଧିପ୍ପାଯୋ – ଯଥା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଲାଭୀ ନିରଯାଦିଅଭିମୁଖଂ ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ନେରଯିକାଦିକେ ସତ୍ତେ ଦିସ୍ୱା ତେହି ପୁବ୍ବେ ଆଯୂହିତଂ ନିରଯସଂୱତ୍ତନିଯାଦିକଂ କମ୍ମଂ ତାଦିସେନ ସମାଦାନେନ ତଜ୍ଜେନ ଚ ମନସିକାରେନ ପରିକ୍ଖତେ ଚିତ୍ତେ ଯାଥାୱତୋ ଜାନାତି, ଏୱଂ ଯସ୍ସ ଯସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ସମନନ୍ତରଂ ଅନାଗତଂ ଅତ୍ତଭାୱଂ ଞାତୁକାମୋ, ତଂ ତଂ ଓଦିସ୍ସ ଆଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ତେନ ତେନ ଅତୀତେ ଏତରହି ୱା ଆଯୂହିତଂ ତସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତକଂ କମ୍ମଂ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞାଣେନ ଦିସ୍ୱା ତେନ ତେନ ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବଂ ଅନାଗତଂ ଅତ୍ତଭାୱଂ ଞାତୁକାମୋ ତାଦିସେନ ସମାଦାନେନ ତଜ୍ଜେନ ଚ ମନସିକାରେନ ପରିକ୍ଖତେ ଚିତ୍ତେ ଯାଥାୱତୋ ଜାନାତି। ଏସ ନଯୋ ତତୋ ପରେସୁପି ଅତ୍ତଭାୱେସୁ। ଏତଂ ଅନାଗତଂସଞାଣଂ ନାମ। ଯସ୍ମା ଏତଂ ଦ୍ୱଯଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣେ ସତି ଏୱ ସିଜ୍ଝତି, ନାସତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇମାନି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ସହେୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତୀ’’ତି।

କାଯେନ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ, କାଯତୋ ୱା ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି କାଯେନ ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ, କାଯତୋ ୱା ଉପ୍ପନ୍ନଂ କିଲେସପୂତିକତ୍ତା ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି ଏୱଂ ଯଥାକ୍କମଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। କାଯୋତି ଚେତ୍ଥ ଚୋପନକାଯୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଅକୁସଲଂ କାଯକମ୍ମଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ କମ୍ମଂ କତୁପଚିତଂ, ଅସତି ଆହାରୁପଚ୍ଛେଦେ ୱିପାକାରହସଭାୱସ୍ସ ଅୱିଗଚ୍ଛନତୋ ସୋ ତେନ ସହିତୋଯେୱାତି ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ସମନ୍ନାଗତାତି ସମଙ୍ଗୀଭୂତା’’ତି। ଅନତ୍ଥକାମା ହୁତ୍ୱାତି ଏତେନ ମାତାପିତରୋ ୱିଯ ପୁତ୍ତାନଂ, ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ୱିଯ ଚ ନିସ୍ସିତକାନଂ ଅତ୍ଥକାମା ହୁତ୍ୱା ଗରହକା ଉପୱାଦକା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଗୁଣପରିଧଂସନେନାତି ୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ଗୁଣାନଂ ୱିଦ୍ଧଂସନେନ, ୱିନାସନେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ଚ

ଅନ୍ତିମୱତ୍ଥୁନାପି ଉପୱାଦୋ ଗୁଣପରିଧଂସନମେୱାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଗୁଣାତି ପନେତ୍ଥ ଝାନାଦିୱିସେସା ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମା ଅଧିପ୍ପେତାତି ସୀଲପରିଧଂସନଂ ୱିସୁଂ ଗହିତଂ। ତେନାହ ''ନତ୍ଥି ଇମେସଂ ସମଣଧମ୍ମୋ''ତିଆଦି। ସମଣଧମ୍ମୋତି ଚ ସୀଲସଂଯମଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ଜାନଂ ୱାତି ଯଂ ଉପୱଦତି, ତସ୍ସ ଅରିଯଭାୱଂ ଜାନନ୍ତୋ ୱା। ଅଜାନଂ ୱାତି ଅଜାନନ୍ତୋ ୱା। ଜାନନାଜାନନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅପ୍ପମାଣଂ, ଅରିଯଭାୱୋ ଏୱ ପମାଣଂ। ତେନାହ ''ଉଭଯଥାପି ଅରିଯୂପୱାଦୋୱ ହୋତୀ''ତି। ''ଅରିଯୋତି ପନ ଅଜାନତୋ ଅଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସେୱ ତତ୍ଥ ଅରିଯଗୁଣଭାୱଂ ପୱେଦେନ୍ତସ୍ସ ଗୁଣପରିଧଂସନଂ ନ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ଅରିଯୂପୱାଦୋ ନତ୍ଥୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଭାରିଯଂ କମ୍ମନ୍ତି ଆନନ୍ତରିଯସଦିସତ୍ତା ଭାରିଯଂ କମ୍ମଂ, ସତେକିଚ୍ଛଂ ପନ ହୋତି ଖମାପନେନ, ନ ଆନନ୍ତରିଯଂ ୱିଯ ଅତେକିଚ୍ଛଂ।

ତସ୍ସଚ ଆୱିଭାୱତ୍ଥନ୍ତି ଭାରିଯାଦିସଭାୱସ୍ସ ପକାସନତ୍ଥଂ। ତଂ ଜିଗୁଚ୍ଛୀତି ତଂ ଥେରଂ, ତଂ ୱା କିରିଯଂ ଜିଗୁଚ୍ଛି। ଅତିଚ୍ଛାତୋତି ଅତିୱିଯ ଖୁଦାଭିଭୂତୋ। ମହଲ୍ଲକୋତି ସମଣାନଂ ସାରୁପ୍ପମସାରୁପ୍ପଂ, ଲୋକସମୁଦାଚାରମତ୍ତଂ ୱା ନ ଜାନାତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଗୁଣପରିଧଂସନେନ ଗରହତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅମ୍ହାକଂ ଲଜ୍ଜିତବ୍ବକଂ ଅକାସୀତି ''ସମଣେନ ନାମ ଏୱଂ କତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ମଯଂ ସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତୁଂ ନ ସକ୍କୋମାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଜାନନ୍ତୋ ଏୱ ଥେରୋ ''ଅତ୍ଥି ତେ ଆୱୁସୋ ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ପତିଟ୍ଠା''ତି ପୁଚ୍ଛି। ଇତରୋପି ସଚ୍ଚାଭିସମଯୋ ସାସନେ ପତିଟ୍ଠାତି ଆହ ''ସୋତାପନ୍ନୋ ଅହ''ନ୍ତି। ଥେରୋ ତଂ କରୁଣାଯମାନୋ ''ଖୀଣାସୱୋ ତଯା ଉପୱଦିତୋ''ତି ଅତ୍ତାନଂ ଆୱି ଅକାସି। ତେନସ୍ସ ତଂ ପାକତିକଂ ଅହୋସୀତି ତେନ ଅସ୍ସ ତଂ କମ୍ମଂ ମଗ୍ଗାୱରଣଂ ନାହୋସୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁବ୍ବେୱ ପନ ସୋତାପନ୍ନତ୍ତା ଅପାଯଗାମୀନଂ ସୁପ୍ପହୀନଭାୱତୋ ସଗ୍ଗାୱରଣମସ୍ସ କାତୁମସମତ୍ଥମେୱ ତଂ କମ୍ମଂ। ଅତ୍ତନା ୱୁଡ୍ଢତରୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ''ଉକ୍କୁଟିକଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଖମାପେତବ୍ବୋ''ତି ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ୱୁତ୍ତଂ। ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମିନୋ ଦୋସେନପି ନକ୍ଖମନ୍ତି, ସେସଅରିଯା ୱା ତସ୍ସ ଅତ୍ଥକାମା ହୁତ୍ୱା ଆଯତିଂ ସଂୱରଣତ୍ଥାଯ ନ ଖମାପେଯ୍ଯୁନ୍ତି ଆହ ''ସଚେ ସୋ ନକ୍ଖମତୀ''ତି। ଅତ୍ତନା ୱୁଡ୍ଢତରୋ ହୋତି, ଠିତକେନେୱାତି ଏତ୍ତାପି ''ଉକ୍କୁଟିକଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା''ତି ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୧୧) ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ହି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ –

''ସଚେ ଦିସାପକ୍କନ୍ତୋ ହୋତି, ସଯଂ ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା ସଦ୍ଧିୱିହାରିକେ ୱା ପେସେତ୍ୱା ଖମାପେତବ୍ବୋ। ସଚେ ନାପି ଗନ୍ତୁଂ, ନ ପେସେତୁଂ ସକ୍କା ହୋତି, ଯେ ତସ୍ମିଂ ୱିହାରେ ଭିକ୍ଖୂ ୱସନ୍ତି, ତେସଂ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ସଚେ ନୱକତରା ହୋନ୍ତି, ଉକ୍କୁଟିକଂ ନିସୀଦିତ୍ୱା, ସଚେ ୱୁଡ୍ଢତରା, ୱୁଡ୍ଢେସୁ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ପଟିପଜ୍ଜିତ୍ୱା 'ଅହଂ, ଭନ୍ତେ, ଅସୁକଂ ନାମ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଅୱଚଂ, ଖମତୁ ମେ ସୋ ଆଯସ୍ମା'ତି ୱତ୍ୱା ଖମାପେତବ୍ବଂ। ସମ୍ମୁଖା ଅଖମନ୍ତେପି ଏତଦେୱ କାତବ୍ବ''ନ୍ତି।

ଇଦଂ ପନ ପରମ୍ପି ତତ୍ଥ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୪୧୧) ୱୁତ୍ତଂ –

''ସଚେ ଏକଚାରିକଭିକ୍ଖୁ ହୋତି, ନେୱସ୍ସ ୱସନଟ୍ଠାନଂ, ନ ଗତଟ୍ଠାନଂ ପଞ୍ଞାଯତି, ଏକସ୍ସ ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା 'ଅହଂ, ଭନ୍ତେ, ଅସୁକଂ ନାମ ଆଯସ୍ମନ୍ତଂ ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ଅୱଚଂ, ତଂ ମେ ଅନୁସ୍ସରତୋ ଅନୁସ୍ସରତୋ ୱିପ୍ପଟିସାରୋ ହୋତି, କିଂ କରୋମୀ'ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ସୋ ୱକ୍ଖତି 'ତୁମ୍ହେ ମା ଚିନ୍ତଯିତ୍ଥ, ଥେରୋ ତୁମ୍ହାକଂ ଖମତି, ଚିତ୍ତଂ ୱୂପସମେଥା'ତି। ତେନପି ଅରିଯସ୍ସ ଗତଦିସାଭିମୁଖେନ ଅଞ୍ଜଲିଂ ପଗ୍ଗହେତ୍ୱା 'ଖମତୂ'ତି ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି।

ପରିନିବ୍ବୁତମଞ୍ଚଟ୍ଠାନନ୍ତି ପୂଜାକରଣଟ୍ଠାନଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ପାକତିକମେୱ ହୋତୀତି ଏୱଂ କତେ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତଂ ପସୀଦତୀତି ତଂ କମ୍ମଂ ସଗ୍ଗାୱରଣଂ ମଗ୍ଗାୱରଣଞ୍ଚ ନ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋତି କେଚି ୱଦନ୍ତି। ଚରିଯାପିଟକେ ମାତଙ୍ଗଚରିତସଂୱଣ୍ଣନାଯଂ (ଚରିଯା। ଅଟ୍ଠ। ୨।୬୪) –

''ପାରମିତାପରିଭାୱନସମିଦ୍ଧାହି ନାନାସମାପତ୍ତିୱିହାରପରିପୂରିତାହି ସୀଲଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଦାହି ସୁସଙ୍ଖତସନ୍ତାନେ ମହାକରୁଣାଧିୱାସେ ମହାସତ୍ତେ ଅରିଯୂପୱାଦକମ୍ମଅଭିସପସଙ୍ଖାତଂ ଫରୁସୱଚନଂ ସଂଯୁତ୍ତଂ ମହାସତ୍ତସ୍ସ ଖେତ୍ତୱିସେସଭାୱତୋ ତସ୍ସ ଚ ଅଜ୍ଝାସଯଫରୁସତାଯ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯଂ ହୁତ୍ୱା ସଚେ ସୋ ମହାସତ୍ତଂ ନ ଖମାପେତି, ସତ୍ତମେ ଦିୱସେ ୱିପଚ୍ଚନସଭାୱଂ ଜାତଂ। ଖମାପିତେ ପନ ମହାସତ୍ତେ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱିପାକସ୍ସ ପଟିବାହିତତ୍ତା ଅୱିପାକଧମ୍ମତଂ ଆପଜ୍ଜି ଅହୋସିକମ୍ମଭାୱତୋ। ଅଯଞ୍ହି ଅରିଯୂପୱାଦପାପସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମତା''ତି –

ଆଚରିଯଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଏୱଂ ଖମାପିତେ ତଂ କମ୍ମଂ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱିପାକସ୍ସ ପଟିବାହିତତ୍ତା ଅହୋସିକମ୍ମଭାୱେନ ଅୱିପାକଧମ୍ମତଂ ଆପନ୍ନନ୍ତି ନେୱ ସଗ୍ଗାୱରଣଂ ନ ମୋକ୍ଖାୱରଣଞ୍ଚ ହୋତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ୱିପରୀତଂ ଦସ୍ସନମେତେସନ୍ତି ୱିପରୀତଦସ୍ସନା। ସମାଦାତବ୍ବଟ୍ଠେନ ସମାଦାନାନି, କମ୍ମାନି ସମାଦାନାନି ଯେସଂ ତେ କମ୍ମସମାଦାନା, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱସେନ କମ୍ମସମାଦାନା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନା, ହେତୁଅତ୍ଥଂ ୱା ଅନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ପରେ କମ୍ମେସୁ ସମାଦାପକା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନା।

ତଯିମଂ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱସେନା''ତିଆଦିମାହ। ଯେ ଚ…ପେ… ସମାଦପେନ୍ତି, ତେପି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋତିଆଦି ପରିପକ୍କିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିନୋ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଟ୍ଠେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ଅଥ ୱା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗପରିଯାପନ୍ନା ଏୱ ସୀଲାଦଯୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଟ୍ଠସ୍ସ ହି ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଏକଂସିକା ଅଞ୍ଞାରାଧନା, ଇତରେସଂ ଅନେକଂସିକା। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଅରହତ୍ତଂ। ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ପଜ୍ଜନଂ ସମ୍ପଦା, ନିପ୍ଫତ୍ତି, ଏୱଂ ଅୱିରଜ୍ଝନକନିପ୍ଫତ୍ତିକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଯଥା ତଂ ଅୱସ୍ସମ୍ଭାୱୀ, ଏୱମିଦମ୍ପୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି । ଯଥା ହି ମଗ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଅୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱାୱ ଫଲଂ ନିବ୍ବତ୍ତଂ, ଏୱମେତଂ ଇମସ୍ସପି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଚୁତିଅନନ୍ତରଂ ଅୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱାୱ ନିରଯେ ପଟିସନ୍ଧି ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି। ସକଲସ୍ମିଞ୍ହି ବୁଦ୍ଧୱଚନେ ନ ଇମାଯ ଉପମାଯ ଗାଳ୍ହତରଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋପମା ଅତ୍ଥି। ତଂ ୱାଚଂ ଅପ୍ପହାଯାତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୪୯) ଅରିଯୂପୱାଦଂ ସନ୍ଧାଯ ''ପୁନ ଏୱରୂପିଂ ୱାଚଂ ନ ୱକ୍ଖାମୀ''ତି ୱଦନ୍ତୋ ୱାଚଂ ପଜହତି ନାମ, ''ପୁନ ଏୱରୂପଂ ଚିତ୍ତଂ ନ ଉପ୍ପାଦେସ୍ସାମୀ''ତି ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ ଚିତ୍ତଂ ପଜହତି ନାମ, ''ପୁନ ଏୱରୂପିଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ନ ଗଣ୍ହିସ୍ସାମୀ''ତି ପଜହନ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତି ନାମ। ତଥା ଅକରୋନ୍ତୋ ନେୱ ପଜହତି ନ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜତି। ଯଥାଭତଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ ଏୱଂ ନିରଯେତି ଯଥା ନିରଯପାଲେହି ଆହରିତ୍ୱା ନିରଯେ ଠପିତୋ, ଏୱଂ ନିରଯେ ଠପିତୋଯେୱ, ନାସ୍ସ ନିରଯୂପପତ୍ତିଯା କୋଚି ୱିବନ୍ଧୋ। ତତ୍ରାଯଂ ଯୁତ୍ତି – ନିରଯୂପଗୋ ଅରିଯୂପୱାଦୀ ତଦାଦାଯକସ୍ସ ଅୱିଜହନତୋ ସେଯ୍ୟଥାପି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ତଂ ୱାଚଂ ଅପ୍ପହାଯା''ତି ଏୱମାଦିୱଚନେନ ତଦାଦାଯକସ୍ସ ଅପ୍ପହାନେନେୱ ଅରିଯୂପୱାଦୋ ଅନ୍ତରାଯିକୋ ଅନତ୍ଥାୱହୋୱ, ପହାନେନ ପନ ଅଚ୍ଚଯଂ ଦେସେତ୍ୱା ଖମାପନେନ ନ ଅନ୍ତରାଯିକୋ ଅନତ୍ଥାୱହୋ ଯଥା ତଂ ୱୁଟ୍ଠିତା ଦେସିତା ଚ ଆପତ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଅକତ୍ତବ୍ବଂ ନାମ ପାପଂ ନତ୍ଥି, ଯତୋ ସଂସାରଖାଣୁଭାୱୋପି ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ''ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପରମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱଜ୍ଜାନୀ''ତି।

''ଉଚ୍ଛିନ୍ନଭୱନେତ୍ତିକୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତସ୍ସ କାଯୋ ତିଟ୍ଠତି (ଦୀ। ନି। ୧। ୧୪୭), ଅଯଞ୍ଚେୱ କାଯୋ ବହିଦ୍ଧା ଚ ନାମରୂପ''ନ୍ତି ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ୱିଯ ଇଧ କାଯ-ସଦ୍ଦୋ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକୱିସଯୋତି ଆହ ''କାଯସ୍ସ ଭେଦାତି ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧପରିଚ୍ଚାଗା''ତି। ଅୱୀତରାଗସ୍ସ ମରଣତୋ ପରଂ ନାମ ଭୱନ୍ତରୂପାଦାନମେୱାତି ଆହ ''ପରଂ ମରଣାତି ତଦନନ୍ତରଂ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣେ''ତି। ଯେନ ତିଟ୍ଠତି, ତସ୍ସ ଉପଚ୍ଛେଦେନେୱ କାଯୋ ଭିଜ୍ଜତୀତି ଆହ ''କାଯସ୍ସ ଭେଦାତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଉପଚ୍ଛେଦା''ତି। ଏତି ଇମସ୍ମା ସୁଖନ୍ତି ଅଯୋ, ପୁଞ୍ଞନ୍ତି ଆହ ''ପୁଞ୍ଞସମ୍ମତା ଅଯା''ତି। ଆଯନ୍ତି ଏତସ୍ମା ସୁଖାନୀତି ଆଯୋ, ପୁଞ୍ଞକମ୍ମାଦୀନଂ ସୁଖସାଧନଂ। ତେନାହ ''ସୁଖାନଂ ୱା ଆଯସ୍ସ ଅଭାୱା''ତି। ୱିୱସାତି କମ୍ମସ୍ସ ୱସେ ୱତ୍ତନତୋ ଅତ୍ତନୋ ୱସେ ୱତ୍ତିତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ୱିଗତୋ ୱସୋ ଏତେସନ୍ତି ୱିୱସା, ଅୱସୱତ୍ତିନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଯତି ଅସ୍ସାଦୀଯତୀତି ଅଯୋ, ଅସ୍ସାଦୋତି ଆହ ''ଅସ୍ସାଦସଞ୍ଞିତୋ ଅଯୋ''ତି।

ନାଗରାଜାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସୁପଣ୍ଣାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ। ଅସୁରସଦିସନ୍ତି ପେତାସୁରସଦିସଂ। ସୋ ହୀତି ସୋ ଅସୁରକାଯୋ। ସବ୍ବସମୁସ୍ସଯେହୀତି ସବ୍ବେହି ସମ୍ପତ୍ତିସମୁସ୍ସଯେହି, ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିରାସିତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନାତି ''ସୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ, ସୋଭନଂ ୱା ଚରିତଂ ଅନୱଜ୍ଜତ୍ତାତି ସୁଚରିତ''ନ୍ତିଆଦିନା କାଯଦୁଚ୍ଚରିତେନାତିଆଦୀନଂ ପଦାନଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିପରିଯାଯେନ। ''ଇତୋ ଭୋ ସୁଗତିଂ ଗଚ୍ଛା''ତି (ଇତିୱୁ। ୮୩) ୱଚନତୋ ମନୁସ୍ସଗତିପି ସୁଗତିଯେୱାତି ଆହ ''ସୁଗତିଗ୍ଗହଣେନ ମନୁସ୍ସଗତିପି ସଙ୍ଗଯ୍ହତୀ''ତି। ସେସମେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା ଉତ୍ତାନତ୍ଥତୋ ଚ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣକଥା

୧୪।ୱିପସ୍ସନାପାଦକନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାଯ ପଦଟ୍ଠାନଭୂତଂ। ୱିପସ୍ସନା ଚ ତିୱିଧା ୱିପସ୍ସକପୁଗ୍ଗଲଭେଦେନ। ମହାବୋଧିସତ୍ତାନଞ୍ହି ପଚ୍ଚେକବୋଧିସତ୍ତାନଞ୍ଚ ଚିନ୍ତାମଯଞାଣସଂୱଦ୍ଧିତତ୍ତା ସଯମ୍ଭୁଞାଣଭୂତା, ଇତରେସଂ ସୁତମଯଞାଣସଂୱଦ୍ଧିତତ୍ତା ପରୋପଦେସସମ୍ଭୂତା। ସା ''ଠପେତ୍ୱା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ ଅୱସେସରୂପାରୂପଜ୍ଝାନାନଂ ଅଞ୍ଞତରତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯା''ତିଆଦିନା ଅନେକଧା ଅରୂପମୁଖୱସେନ ଚତୁଧାତୁୱୱତ୍ଥାନେ ୱୁତ୍ତାନଂ ତେସଂ ତେସଂ ଧାତୁପରିଗ୍ଗହମୁଖାନଂ ଅଞ୍ଞତରମୁଖୱସେନ ଅନେକଧାୱ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ନାନାନଯତୋ ୱିଭାୱିତା। ମହାବୋଧିସତ୍ତାନଂ ପନ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସମୁଖେନ ପଭେଦଗମନତୋ ନାନାନଯଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସନ୍ନିସ୍ସଯସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭୂତଂ ପୁବ୍ବଭାଗଞାଣଗବ୍ଭଂ ଗଣ୍ହାପେନ୍ତଂ ପରିପାକଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ପରମଗମ୍ଭୀରଂ ସଣ୍ହସୁଖୁମତରଂ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ହୋତି। ଯଂ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ମହାୱଜିରଞ୍ଞାଣନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯସ୍ସ ଚ ପୱତ୍ତିୱିଭାଗେନ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସପଭେଦସ୍ସ ପାଦକଭାୱେନ ସମାପଜ୍ଜିଯମାନା ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖ୍ୟା ଦେୱସିକଂ ସତ୍ଥୁ ୱଳଞ୍ଜନକସମାପତ୍ତିଯୋ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ସ୍ୱାଯଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ୱିପସ୍ସନାଚାରୋ ପରମତ୍ଥମଞ୍ଜୁସାଯଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୱଣ୍ଣନାଯଂ ଉଦ୍ଦେସତୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଅତ୍ଥିକେହି ତତୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ଆସୱାନଂ ଖେପନତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ ଆସୱକ୍ଖୟୋ ଅରିୟମଗ୍ଗୋ, ଉକ୍କଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଗ୍ଗହଣଂ। ଆସୱାନଂ ଖୟେ ଞାଣଂ ଆସୱକ୍ଖୟଞାଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। "ତତ୍ର ଚେତଂ ଞାଣ"ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ଖୟେତି ଚ ଆଧାରେ ଭୁମ୍ମଂ, ନ ୱିସୟେତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ତପ୍ପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା"ତି ଆହ। ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅରିୟସଚ୍ଚସ୍ସ ତଦା ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଗହିତଭାୱଦସ୍ସନଂ। ଏତ୍ତକଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ତସ୍ସ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଗହିତଭାୱଦସ୍ସନଂ। ନ ଇତୋ ଭିୟ୍ୟୋତି ଅନୱସେସେତ୍ୱା ଗହିତଭାୱଦସ୍ସନଂ। ତେନାହ "ସବ୍ବମ୍ପି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚ"ନ୍ତିଆଦି। ସରସଲକ୍ଖଣପଟିୱେଧେନାତି ସଭାୱସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅସମ୍ମୋହତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝନେନ। ଅସମ୍ମୋହପଟିୱେଧୋତି ଚ ୟଥା ତସ୍ମିଂ ଞାଣେ ପୱତ୍ତେ ପଚ୍ଛା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସରୂପାଦିପରିଚ୍ଛେଦେ ସମ୍ମୋହୋ ନ ହୋତି, ତଥା ପୱତ୍ତି। ତେନାହ "ୟଥାଭୂତଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସି"ନ୍ତି। ନିବ୍ବତ୍ତିକନ୍ତି ନିପ୍ଫାଦେନ୍ତଂ। ୟଂ ଠାନଂ ପତ୍ୱାତି ୟଂ ନିବ୍ବାନଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଟ୍ଠେନ କାରଣଭୂତଂ ଆଗମ୍ମ। ତଦୁଭୟୱତୋ ହି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପତ୍ତି ତଦୁଭୟସ୍ସ ପତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ପତ୍ୱାତି ୱା ପାପୁଣନହେତୁ। ଅପ୍ପୱତ୍ତିନ୍ତି ଅପ୍ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ। ତେ ୱା ନ ପୱତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଅପ୍ପୱତ୍ତି, ନିବ୍ବାନଂ। ତସ୍ସାତି ଦୁକ୍ଖନିରୋଧସ୍ସ। ସମ୍ପାପକନ୍ତି ସଚ୍ଛିକିରିୟାୱସେନ ସମ୍ମଦେୱ ପାପକଂ।

କିଲେସୱସେନାତି ଆସୱସଙ୍ଖାତକିଲେସୱସେନ। ୟସ୍ମା ଆସୱାନଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚପରିୟାୟୋ, ତପ୍ପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା, ସେସସଚ୍ଚାନଞ୍ଚ ତଂସମୁଦୟାଦିପରିୟାୟୋ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ "ପରିୟାୟତୋ"ତି। ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସଚ୍ଚାନୀତି ୟୋଜନା। ଆସୱାନଂୟେୱ ଚେତ୍ଥ ଗହଣଂ "ଆସୱାନଂ ଖୟଞାଣାୟା"ତି ଆରଦ୍ଧତ୍ତା। ତଥା ହି ଆସୱୱିମୁତ୍ତିସୀସେନେୱ ସବ୍ବସଂକିଲେସୱିମୁତ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୟଥାଭୂତଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସିନ୍ତିଆଦିନା ମିସ୍ସକମଗ୍ଗୋ ଇଧ କଥିତୋତି "ସହ ୱିପସ୍ସନାୟ କୋଟିପ୍ପତ୍ତଂ ମଗ୍ଗଂ କଥେତୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ସଚ୍ଚପଟିୱେଧସ୍ସ ତଦା ଅତୀତକାଲିକତ୍ତା "ୟଥାଭୂତଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସି"ନ୍ତି ୱତ୍ୱାପି ଅଭିସମୟକାଲେ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତଂ ଉପାଦାୟ "ଏୱଂ ଜାନତୋ ଏୱଂ ପସ୍ସତୋ"ତି ୱତ୍ତମାନକାଲେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ସୋ ଚ କାମଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣତୋ ପରଂ ୟାୱଜ୍ଜତନା ଅତୀତକାଲିକୋ ଏୱ, ସବ୍ବପଠମଂ ପନସ୍ସ ଅତୀତକାଲିକତ୍ତଂ ଫଲକ୍ଖଣେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ "ୱିମୁଚ୍ଚିତ୍ଥାତି ଇମିନା ଫଲକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସେତୀ"ତି। ଜାନତୋ ପସ୍ସତୋତି ୱା ହେତୁନିଦ୍ଦେସୋୟଂ। ଜାନନହେତୁ ଦସ୍ସନହେତୁ କାମାସୱାପି ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚିତ୍ଥାତି ୟୋଜନା। ଭୱାସୱଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚେତ୍ଥ ଭୱରାଗସ୍ସ ୱିୟ ଭୱଦିଟ୍ଠିୟାପି ସମୱରୋଧୋତି ଦିଟ୍ଠାସୱସ୍ସପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ୟସ୍ମା ପହୀନକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେନ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସପି କମ୍ମସ୍ସ ଆୟତିଂ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକଭାୱତୋ "ଖୀଣା ଜାତୀ"ତି ଜାନାତି, ୟସ୍ମା ଚ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦୀହି ୱୁସିତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟନ୍ତିଆଦିଂ ପଜାନାତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ "ଖୀଣା ଜାତୀତି ଆଦୀହି ତସ୍ସ ଭୂମି"ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ତସ୍ସାତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣସ୍ସ। ଭୂମିନ୍ତି ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ୟେନାଧିପ୍ପାୟେନ "କତମା ପନା"ତିଆଦିନା ଚୋଦନା କତା, ତଂ ପକାସେତ୍ୱା ପରିହାରଂ ୱତ୍ତୁକାମୋ ଆହ "ନ ତାୱସ୍ସା"ତିଆଦି। ନ ତାୱସ୍ସ ଅତୀତା ଜାତି ଖୀଣାତି ମଗ୍ଗଭାୱନାୟ ନ ଖୀଣାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ "ପୁବ୍ବେୱ ଖୀଣତ୍ତା"ତି। ନ ଅନାଗତା ଅସ୍ସ ଜାତି ଖୀଣାତି ୟୋଜନା। ନ ଅନାଗତାତି ଚ ଅନାଗତତ୍ତସାମଞ୍ଞଂ ଗହେତ୍ୱା ଲେସେନ ୱଦତି। ତେନାହ "ଅନାଗତେ ୱାୟାମାଭାୱତୋ"ତି। ୱିଜ୍ଜମାନେୟେୱ ହି ପୟୋଗୋ ସମ୍ଭୱତି, ନାୱିଜ୍ଜମାନେତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅନାଗତୱିସେସୋ ପନେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତସ୍ସ ଚ ଖେପନେ ୱାୟାମୋପି ଲବ୍ଭତେୱ। ତେନାହ "ୟା ପନ ମଗ୍ଗସ୍ସା"ତିଆଦି। "ୟା ପନା"ତି ହି ଆଦିନା ମଗ୍ଗଭାୱନାୟ ଅନାଗତଜାତିୟା ଏୱ ହେତୁୱିନାସନଦ୍ୱାରେନ ଖୀଣଭାୱୋ ପକାସୀୟତି। ଏକଚତୁପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେସୂତି ଭୱତ୍ତୟଗ୍ଗହଣଂ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅନୱସେସତୋ ଜାତିୟା ଖୀଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତନ୍ତି ୟଥାୱୁତ୍ତଜାତିଂ। ସୋତି ଭଗୱା।

ବ୍ରହ୍ମଚରିୟୱାସୋ ନାମ ଇଧ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନମେୱାତି ଆହ "ନିଟ୍ଠିତ"ନ୍ତି। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ପରିଞ୍ଞାଦିକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନାୟ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୀନମ୍ପି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେ ପରିଞ୍ଞାଭିସମୟାନୁଗୁଣା ପୱତ୍ତି, ଇତରସଚ୍ଚେସୁ ଚ ନେସଂ ପହାନାଭିସମୟାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତି ପାକଟା ଏୱ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ଚତୂହି ମଗ୍ଗେହି ପରିଞ୍ଞାପହାନସଚ୍ଛିକିରିୟାଭାୱନାଭିସମୟୱସେନା"ତି। ନାପରଂ ଇତ୍ଥତ୍ତାୟାତି ଇମେ ପକାରା ଇତ୍ଥଂ, ତବ୍ଭାୱୋ ଇତ୍ଥତ୍ତଂ, ତଦତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେ ପନ ପକାରା ଅରିୟମଗ୍ଗବ୍ୟାପାରଭୂତା ପରିଞ୍ଞାଦୟୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତାତି ଆହ "ଏୱଂସୋଳସକିଚ୍ଚଭାୱାୟା"ତି। ତେ ହି ମଗ୍ଗଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୋ ମଗ୍ଗାନୁଭାୱେନ ପାକଟା ହୁତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି , ପରିଞ୍ଞାଦୀସୁ ଚ ପହାନମେୱ ପଧାନଂ, ତଦତ୍ଥତ୍ତାୟ ଇତରେସନ୍ତି ଆହ "କିଲେସକ୍ଖୟାୟ ୱା"ତି। ପହୀନକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ୱା ଏତଂ ୱୁତ୍ତଂ। "ନାପରଂ ଇତ୍ଥତ୍ତାୟାତି ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସି"ନ୍ତି ଏତ୍ଥାୟମପରୋ ନୟୋ – ଇତ୍ଥତ୍ତାୟାତି ନିସ୍ସକ୍କେ ସମ୍ପଦାନୱଚନଂ। ତେନାୟମତ୍ଥୋ – ଇତ୍ଥତ୍ତାୟ ଇତ୍ଥମ୍ଭାୱତୋ ଇମସ୍ମା ଏୱଂପକାରା ଇଦାନି ୱତ୍ତମାନକ୍ଖନ୍ଧସନ୍ତାନା ଅପରଂ ଅନାଗତକ୍ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ ମୟ୍ହଂ ନତ୍ଥି, ଇମେ ପନ ଚରିମତ୍ତଭାୱସଙ୍ଖାତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ପରିଞ୍ଞାତା ଅପ୍ପତିଟ୍ଠା ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଛିନ୍ନମୂଲକା ରୁକ୍ଖା ୱିୟ। ଅପରିଞ୍ଞାତମୂଲକା ହି ପତିଟ୍ଠା। ୟଥାହ "କବଳୀକାରେ ଚେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆହାରେ ଅତ୍ଥି ରାଗୋ ଅତ୍ଥି ନନ୍ଦୀ ଅତ୍ଥି ତଣ୍ହା, ପତିଟ୍ଠିତଂ ତତ୍ଥ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିରୂଳ୍ହ"ନ୍ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୨।୬୪; କଥା। ୨୯୬; ମହାନି। ୭)। ତେ ପନ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଚରିମକୱିଞ୍ଞାଣନିରୋଧେନ ଅନୁପାଦାନୋ ୱିୟ ଜାତୱେଦୋ ନିବ୍ବାୟିସ୍ସନ୍ତୀତି ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସିନ୍ତି।

ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣପରିଗ୍ଗହିତନ୍ତି ନ ପଠମଦୁତିଯଞ୍ଞାଣଦ୍ୱଯାଧିଗମଂ ୱିଯ କେୱଲନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ନିଗମନୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ। ସରୂପତୋ ହି ପୁବ୍ବେ ଦସ୍ସିତମେୱାତି। ସେସମେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଜାତୋତି ଇମିନା ପନ ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି ''ଅହଂ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପଠମୱିଜ୍ଜାଯ ଜାତୋଯେୱ ପୁରେଜାତସ୍ସ ସହଜାତସ୍ସ ୱା ଅଭାୱତୋ ସବ୍ବେସଂ ୱୁଡ୍ଢୋ ମହଲ୍ଲକୋ, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ତୀହି ୱିଜ୍ଜାହି ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଜାତୋ''ତି। ପୁବ୍ବେନିୱାସଞ୍ଞାଣେନ ଅତୀତଂସଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଅତୀତାରମ୍ମଣସଭାଗତାଯ ତଗ୍ଗହଣୂପାଯଭାୱତୋ ଚ ପୁବ୍ବେନିୱାସଞ୍ଞାଣେନ ଅତୀତଂସଞ୍ଞାଣଂ ପକାସେତ୍ୱାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଅତୀତଂସଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଅତୀତକ୍ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୁସଙ୍ଖାତେ ଅତୀତକୋଟ୍ଠାସେ ଅପ୍ପଟିହତଞ୍ଞାଣଂ। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତ୍ତା ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନାଗତଂସଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁୱସେନେୱ ଇଜ୍ଝନତୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନୋ ପରିଭଣ୍ଡଞ୍ଞାଣତ୍ତା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁମ୍ହିଯେୱ ଚ ଠିତସ୍ସ ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣସିଦ୍ଧିତୋ ୱୁତ୍ତଂ ''ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତଂସଞ୍ଞାଣ''ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନାତି ସପରିଭଣ୍ଡେନ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞ୍ଞାଣେନ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂସୋ ଚ ଅନାଗତଂସୋ ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତଂସଂ, ତତ୍ଥ ଞାଣଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତଂସଞ୍ଞାଣଂ। ଆସୱକ୍ଖଯଞ୍ଞାଣାଧିଗମେନେୱ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିଯ ସେସାସାଧାରଣଞ୍ଞାଣଦସବଲଞ୍ଞାଣଆୱେଣିକବୁଦ୍ଧଧମ୍ମାଦୀନମ୍ପି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣାନଂ ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନଂ ଇଜ୍ଝନତୋ ୱୁତ୍ତଂ ''ଆସୱକ୍ଖଯେନ ସକଲଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣ''ନ୍ତି। ତେନାହ ''ସବ୍ବେପି ସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣେ ପକାସେତ୍ୱା''ତି।

ଆସୱକ୍ଖଯଞ୍ଞାଣକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦେସନାନୁମୋଦନକଥା

୧୫।ପୀତିୱିପ୍ଫାରପରିପୁଣ୍ଣଗତ୍ତଚିତ୍ତୋତି ପୀତିଫରଣେନ ପରିପୁଣ୍ଣକାଯଚିତ୍ତୋ। ଅଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଧୀସଦ୍ଦସ୍ସ ଯୋଗତୋ ହି ସାମିଅତ୍ଥେ ଏତଂ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ଅଭିକ୍କନ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଅତିକ୍କନ୍ତା, ୱିଗତାତି ଅତ୍ଥୋତି ଆହ ''ଖଯେ ଦିସ୍ସତୀ''ତି। ତେନେୱ ହି ''ନିକ୍ଖନ୍ତୋ ପଠମୋ ଯାମୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭିକ୍କନ୍ତତରୋ ଚାତି ଅତିୱିଯ କନ୍ତତରୋ ମନୋରମୋ, ତାଦିସୋ ଚ ସୁନ୍ଦରୋ ଭଦ୍ଦକୋ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ''ସୁନ୍ଦରେ ଦିସ୍ସତୀ''ତି। କୋତି ଦେୱନାଗଯକ୍ଖଗନ୍ଧବ୍ବାଦୀସୁ କୋ କତମୋ। ମେତି ମମ। ପାଦାନୀତି ପାଦେ। ଇଦ୍ଧିଯାତି ଇମାଯ ଏୱରୂପାଯ ଦେୱିଦ୍ଧିଯା। ଯସସାତି ଇମିନା ଏଦିସେନ ପରିୱାରେନ ପରିଚ୍ଛେଦେନ। ଜଲନ୍ତି ୱିଜ୍ଜୋତମାନୋ। ଅଭିକ୍କନ୍ତେନାତି ଅତିୱିଯ କନ୍ତେନ କମନୀଯେନ ଅଭିରୂପେନ। ୱଣ୍ଣେନାତି ଛୱିୱଣ୍ଣେନ ସରୀରୱଣ୍ଣନିଭାଯ। ସବ୍ବା ଓଭାସଯଂ ଦିସାତି ଦସପି ଦିସା ପଭାସେନ୍ତୋ ଚନ୍ଦୋ ୱିଯ ସୂରିଯୋ ୱିଯ ଚ ଏକୋଭାସଂ ଏକାଲୋକଂ କରୋନ୍ତୋତି ଗାଥାଯ ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିରୂପେତି ଉଳାରରୂପେ ସମ୍ପନ୍ନରୂପେ।

ଅଭିକ୍କନ୍ତଂ ଭୋ ଗୋତମ, ଅଭିକ୍କନ୍ତଂ ଭୋ ଗୋତମାତି ୱଚନଦ୍ୱଯସ୍ସ ''ସାଧୁ ସାଧୁ ଭୋ ଗୋତମା''ତି ଆମେଡିତୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ୱିସଯଂ ନିଦ୍ଧାରେନ୍ତୋ ଆହ ''ଭଯେ କୋଧେ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ''ଚୋରୋ ଚୋରୋ, ସପ୍ପୋ ସପ୍ପୋ''ତିଆଦୀସୁ ଭଯେ ଆମେଡିତଂ। ''ୱିଜ୍ଝ ୱିଜ୍ଝ, ପହର ପହରା''ତିଆଦୀସୁ କୋଧେ। ''ସାଧୁ ସାଧୂ''ତିଆଦୀସୁ ପସଂସାଯଂ। ''ଗଚ୍ଛ ଗଚ୍ଛ, ଲୁନାହି ଲୁନାହୀ''ତିଆଦୀସୁ ତୁରିତେ। ''ଆଗଚ୍ଛ ଆଗଚ୍ଛା''ତିଆଦୀସୁ କୋତୂହଲେ। ''ବୁଦ୍ଧୋ ବୁଦ୍ଧୋତି ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ବୁ। ୱଂ। ୨।୪୪) ଅଚ୍ଛରେ। ''ଅଭିକ୍କମଥାଯସ୍ମନ୍ତୋ, ଅଭିକ୍କମଥାଯସ୍ମନ୍ତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୨୦; ଅ। ନି। ୯।୧୧) ହାସେ। ''କହଂ ଏକପୁତ୍ତକ, କହଂ ଏକପୁତ୍ତକା''ତିଆଦୀସୁ ସୋକେ। ''ଅହୋ ସୁଖଂ, ଅହୋ ସୁଖ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଉଦା। ୨୦; ଚୂଳୱ। ୩୩୨) ପସାଦେ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଅୱୁତ୍ତସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ । ତେନ ଗରହଅସମ୍ମାନାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ''ପାପୋ ପାପୋ''ତିଆଦୀସୁ ଗରହାଯଂ। ''ଅଭିରୂପକ ଅଭିରୂପକା''ତିଆଦୀସୁ ଅସମ୍ମାନେ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ନଯିଦଂ ଆମେଡିତୱସେନ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ଅତ୍ଥଦ୍ୱଯୱସେନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଥ ୱା''ତିଆଦିମାହ। ଅଭିକ୍କନ୍ତନ୍ତି ୱଚନଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ପନ ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ଦେସନାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ଯଦିଦଂ ଭୋତୋ ଗୋତମସ୍ସ ଧମ୍ମଦେସନା''ତି। ଅତ୍ଥମତ୍ତଦସ୍ସନଂ ୱା ଏତଂ, ତସ୍ମା ଅତ୍ଥୱସେନ ଲିଙ୍ଗୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଦୁତିଯପଦେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଦୋସନାସନତୋତି ରାଗାଦିକିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନତୋ। ଗୁଣାଧିଗମନତୋତି ସୀଲାଦିଗୁଣାନଂ ସମ୍ପାପନତୋ। ଯେ ଗୁଣେ ଦେସନା ଅଧିଗମେତି, ତେସୁ ପଧାନଭୂତା ଗୁଣା ଦସ୍ସେତବ୍ବାତି ତେ ପଧାନଭୂତେ ଗୁଣେ ତାୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସଦ୍ଧାଜନନତୋ ପଞ୍ଞାଜନନତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଦ୍ଧାପମୁଖା ହି ଲୋକିଯା ଗୁଣା, ପଞ୍ଞାପମୁଖା ଲୋକୁତ୍ତରା। ସାତ୍ଥତୋତିଆଦୀସୁ ସୀଲାଦିଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିଯା ସାତ୍ଥତୋ, ସଭାୱନିରୁତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ସବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ। ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗତାଯ ଉତ୍ତାନପଦତୋ, ସଣ୍ହସୁଖୁମଭାୱେନ ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ଥତାଯ ଗମ୍ଭୀରତ୍ଥତୋ। ସିନିଦ୍ଧମୁଦୁମଧୁରସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗତାଯ କଣ୍ଣସୁଖତୋ, ୱିପୁଲୱିସୁଦ୍ଧପେମନୀଯତ୍ଥତାଯ ହଦଯଙ୍ଗମତୋ। ମାନାତିମାନୱିଧମନେନ ଅନତ୍ତୁକ୍କଂସନତୋ, ଥମ୍ଭସାରମ୍ଭନିମ୍ମଦ୍ଦନେନ ଅପରୱମ୍ଭନତୋ। ହିତାଧିପ୍ପାଯପ୍ପୱତ୍ତିଯା ପରେସଂ ରାଗପରିଳାହାଦିୱୂପସମନେନ କରୁଣାସୀତଲତୋ, କିଲେସନ୍ଧକାରୱିଧମନେନ

ପଞ୍ଚଞ୍ଚାୱଦାତତୋ। କରଞ୍ଚୀକରୁତମଞ୍ଜୁତାଯ ଆପାଥରମଣୀଯତୋ, ପୁଵ୍ଵାପରାୱିରୁଦ୍ଧସୁୱିସୁଦ୍ଧତ୍ଥତାଯ ୱିମଦ୍ଦକ୍ଖମତୋ। ଆପାଥରମଣୀଯତାଯ ଏୱ ସୁଯ୍ୟମାନସୁଖତୋ, ୱିମଦ୍ଦକ୍ଖମତାଯ ହିତଜ୍ଝାସଯପ୍ପୱତ୍ତିତାଯ ଚ ୱୀମଂସିଯମାନହିତତୋତି ଏୱମତ୍ଥୋ ୱେଦିତଵ୍ଵୋ। ଏୱମାଦୀହୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସଂସାରଚକ୍କନିୱତ୍ତନତୋ, ସଦ୍ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନତୋ, ମିଚ୍ଛାୱାଦୱିଧମନତୋ, ସମ୍ମାୱାଦପତିଟ୍ଠାପନତୋ, ଅକୁସଲମୂଲସମୁଦ୍ଧରଣତୋ, କୁସଲମୂଲସଂରୋପନତୋ, ଅପାଯଦ୍ୱାରପିଧାନତୋ, ସଗ୍ଗମଗ୍ଗଦ୍ୱାରୱିୱରଣତୋ, ପରିଯୁଟ୍ଠାନୱୂପସମନତୋ, ଅନୁସଯସମୁଗ୍ଘାତନତୋତି ଏୱମାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠଵ୍ଵୋ।

ଅଧୋମୁଖଠପିତନ୍ତି କେନଚି ଅଧୋମୁଖଂ ଠପିତଂ। ହେଟ୍ଠାମୁଖଜାତନ୍ତି ସଭାୱେନେୱ ହେଟ୍ଠାମୁଖଂ ଜାତଂ। ଉଗ୍ଘାଟେଯ୍ୟାତି ୱିୱଟଂ କରେଯ୍ୟ। ହତ୍ଥେଗହେତ୍ୱାତି "ପୁରତ୍ଥାଭିମୁଖୋ ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୋ ୱା ଗଚ୍ଛା"ତିଆଦୀନି ଅୱତ୍ୱା ହତ୍ଥେ ଗହେତ୍ୱା "ନିସ୍ସନ୍ଦେହଂ ଏସ ମଗ୍ଗୋ, ଏୱଂ ଗଚ୍ଛା"ତି ଦସ୍ସେଯ୍ୟ। କାଳପକ୍ଖଚାତୁଦ୍ଦସୀତି କାଳପକ୍ଖେ ଚାତୁଦ୍ଦସୀ କାଳପକ୍ଖଚାତୁଦ୍ଦସୀ। ନିକ୍କୁଜ୍ଜିତଂ ଉକ୍କୁଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ଆଧେଯ୍ୟସ୍ସ ଅନାଧାରଭୂତଂ ଭାଜନଂ ଆଧାରଭାୱାପାଦନୱସେନ ଉକ୍କୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ହେଟ୍ଠାମୁଖଜାତତାଯ ସଦ୍ଧମ୍ମୱିମୁଖଂ ଅଧୋମୁଖଠପିତତାଯ ଅସଦ୍ଧମ୍ମେ ପତିଟ୍ଠିତନ୍ତି ଏୱଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତଵ୍ଵଂ, ନ ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟଂ। କାମଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦଯୋପି ପଟିଚ୍ଛାଦକା ନୀୱରଣଭାୱତୋ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ପନ ସୱିସେସଂ ପଟିଚ୍ଛାଦିକା ସତ୍ତେ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସନେନାତି ଆହ "ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଗହନପଟିଚ୍ଛନ୍ନ"ନ୍ତି। ତେନାହ ଭଗୱା – "ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପରମାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱଜ୍ଜଂ ୱଦାମୀ"ତି। ସଵ୍ଵୋ ଅପାଯଗାମିମଗ୍ଗୋ କୁମ୍ମଗ୍ଗୋ କୁଚ୍ଛିତୋ ମଗ୍ଗୋତି କତ୍ୱା, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନଂ ଉଜୁପଟିପକ୍ଖତାଯ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ଅଟ୍ଠ ମିଚ୍ଛତ୍ତଧମ୍ମା ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗୋ। ତେନେୱ ହି ତଦୁଭଯପଟିପକ୍ଖତଂ ସନ୍ଧାଯ "ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖମଗ୍ଗଂ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତେନା"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସପ୍ପିଆଦିସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ପଦୀପୋ ନ ତଥା, ଉଜ୍ଜଲୋ ଯଥା ତେଲସନ୍ନିସ୍ସଯୋତି ତେଲପଜ୍ଜୋତଗ୍ଗହଣଂ। ଏତେହି ପରିଯାଯେହୀତି ଏତେହି ନିକ୍କୁଜ୍ଜିତୁକ୍କୁଜ୍ଜନପଟିଚ୍ଛନ୍ନୱିୱରଣାଦିଉପମୋପମିତଵ୍ଵପକାରେହି, ଏତେହି ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଅରସରୂପତାଦୀନଂ ଅତ୍ତନି ଅଞ୍ଞଥା ପଟିପାଦନପରିଯାଯେହି ଅତ୍ତନୋ ଦିଵ୍ଵୱିହାରୱିଭାୱନପରିଯାଯେହି ୱିଜ୍ଜତ୍ତଯୱିଭାୱନାପଦେସେନ ଅତ୍ତନୋ ସଵ୍ଵଞ୍ଞୁଗୁଣୱିଭାୱନପରିଯାଯେହି ଚ। ତେନାହ "ଅନେକପରିଯାଯେନ ଧମ୍ମୋ ପକାସିତୋ"ତି।

ଦେସନାନୁମୋଦନକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ପସନ୍ନାକାରକଥା

ପସନ୍ନାକାରନ୍ତି ପସନ୍ନେହି କାତଵ୍ଵଂ ସକ୍କାରଂ। ସରଣଂ ଗଚ୍ଛାମୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ଆହ "ସରଣନ୍ତି ଗଚ୍ଛାମୀ"ତି। ଏତ୍ଥ ହି ନାଯଂ ଗମିସଦ୍ଦୋ ନୀସଦ୍ଦାଦଯୋ ୱିଯ ଦ୍ୱିକମ୍ମକୋ, ତସ୍ମା ଯଥା ଅଜଂ ଗାମଂ ନେତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ "ଗୋତମଂ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛାମୀ"ତି ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା, "ସରଣନ୍ତି ଗଚ୍ଛାମୀ"ତି ପନ ୱତ୍ତଵ୍ଵଂ, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତଵ୍ଵଂ। ସରଣନ୍ତି ପଟିସରଣଂ। ତେନାହ "ପରାଯଣ"ନ୍ତି। ପରାଯଣଭାୱୋ ଚ ଅନତ୍ଥନିସେଧନେନ ଅତ୍ଥସମ୍ପଟିପାଦନେନ ଚ ହୋତୀତି ଆହ "ଅଘସ୍ସ ତାତା ହିତସ୍ସ ଚ ୱିଧାତା"ତି। ଅଘସ୍ସାତି ଦୁକ୍ଖତୋତି ୱଦନ୍ତି, ପାପତୋତି ପନ ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋ, ନିସ୍ସକ୍କେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ। ସରଣନ୍ତି ଗମନଞ୍ଚେତ୍ଥ ତଦଧିପ୍ପାଯେନ ଭଜନଂ ତଥା ଜାନନଂ ୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଇତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନା"ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଗଚ୍ଛାମୀତିଆଦୀସୁ ପୁରିମସ୍ସ ପୁରିମସ୍ସ ପଚ୍ଛିମଂ ପଚ୍ଛିମଂ ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ଭଜନଂ ୱା ସରଣାଧିପ୍ପାଯେନ ଉପସଙ୍କମନଂ, ସେୱନା ସନ୍ତିକାୱଚରତା, ପଯିରୁପାସନଂ ୱତ୍ତପଟିୱତ୍ତକରଣେନ ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏୱଂ ସଵ୍ଵଥାପି ଅନଞ୍ଞସରଣତଂଯେୱ ଦୀପେତି। ଗଚ୍ଛାମୀତି ପଦସ୍ସ କଥଂ ବୁଜ୍ଝାମୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲଵ୍ଭତୀତି ଆହ "ଯେସଂ ହୀ"ତିଆଦି।

ଅଧିଗତମଗ୍ଗେ ସଚ୍ଛିକତନିରୋଧେତି ପଦଦ୍ୱଯେନପି ଫଲଟ୍ଠା ଏୱ ଦସ୍ସିତା, ନ ମଗ୍ଗଟ୍ଠାତି ତେ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଚା"ତି ଆହ। ନନୁ ଚ କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନୋପି ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜତୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି? କିଞ୍ଚାପି ୱୁଚ୍ଚତି, ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ପନ ମଗ୍ଗଟ୍ଠା ଏୱ ତଥା ୱତ୍ତଵ୍ଵା, ନ ଇତରେ ନିଯାମୋକ୍କମନାଭାୱତୋ। ତଥା ହି ତେ ଏୱ "ଅପାଯେସୁ ଅପତମାନେ ଧାରେତୀ"ତି ୱୁତ୍ତା। ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମୋକ୍କମନେନ ହି ଅପାଯୱିନିମୁତ୍ତସମ୍ଭୱୋ। ଅକ୍ଖାଯତୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ପକାରତ୍ଥୋ ୱା। ତେନ "ଯାୱତା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ସଙ୍ଖତା ୱା ଅସଙ୍ଖତା ୱା, ୱିରାଗୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀ"ତି (ଇତିୱୁ. ୯୦; ଅ. ନି. ୪.୩୪) ସୁତ୍ତପଦଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, "ୱିତ୍ଥାରୋ"ତି ୱା ଇମିନା। ଏତ୍ଥ ଚ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ନିଯ୍ୟାନିକତାଯ, ନିଵ୍ଵାନଂ ତସ୍ସ ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିହେତୁତାଯାତି ଉଭଯମେୱ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଧମ୍ମୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ନିଵ୍ଵାନଞ୍ହି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଲଭିତ୍ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧି, ତଥାପି ଅରିଯଫଲାନଂ "ଯସ୍ମା ତାଯ ସଦ୍ଧାଯ ଅୱୂପସନ୍ତାଯା"ତିଆଦିୱଚନତୋ ମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାନଂ କିଲେସାନଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନକିଚ୍ଚତାଯ ନିଯ୍ୟାନାନୁଗୁଣତାଯ ନିଯ୍ୟାନପରିଯୋସାନତାଯ ଚ। ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସ ପନ ନିଯ୍ୟାନଧମ୍ମସମଧିଗମହେତୁତାଯାତି ଇମିନା ପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଧମ୍ମଭାୱୋ ଲଵ୍ଭତି ଏୱ, ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ପାଠାରୁଳ୍ହୋ ଏୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ନ କେୱଲ"ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ରାଗୱିରାଗୋତି ମଗ୍ଗୋ କଥିତୋତି କାମରାଗୋ ଭୱରାଗୋତି ଏୱମାଦିଭେଦୋ ସଵ୍ଵୋପି ରାଗୋ ୱିରଜ୍ଜତି ପହୀଯତି ଏତେନାତି ରାଗୱିରାଗୋତି

ମଗ୍ଗୋ କଥିତୋ। ଅନେଜମସୋକନ୍ତି ଫଲନ୍ତି ଏଜାସଙ୍ଖାତାୟ ତଣ୍ହାୟ ଅନ୍ତୋନିଜ୍ଝାନଲକ୍ଖଣସ୍ସ ସୋକସ୍ସ ଚ ତଦୁପ୍ପତ୍ତିୟଂ ସବ୍ବସୋ ପରିକ୍ଖୀଣତ୍ତା ଅନେଜମସୋକନ୍ତି ଫଲଂ କଥିତଂ। ଅପ୍ପଟିକୂଲନ୍ତି ଅୱିରୋଧଦୀପନତୋ କେନଚି ଅୱିରୁଦ୍ଧଂ, ଇଟ୍ଠଂ ପଣୀତନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ପଗୁଣରୂପେନ ପୱତ୍ତିତତ୍ତା, ପକଟ୍ଠଗୁଣୱିଭାୱନତୋ ୱା ପଗୁଣଂ। ଯଥାହ ‘‘ୱିହିଂସସଞ୍ଞୀ ପଗୁଣଂ ନଭାସିଂ, ଧମ୍ମଂ ପଣୀତଂ ମନୁଜେସୁ ବ୍ରହ୍ମେ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨୮୩; ମହାୱ। ୯)। ସବ୍ବଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା କଥିତାତି ଯୋଜନା। ଦିଟ୍ଠିସୀଲସଙ୍ଘାତେନାତି ‘‘ଯାୟଂ ଦିଟ୍ଠି ଅରିୟା ନିୟ୍ୟାନିକା ନିୟ୍ୟାତି ତକ୍କରସ୍ସ ସମ୍ମା ଦୁକ୍ଖକ୍ଖୟାୟ, ତଥାରୂପାୟ ଦିଟ୍ଠିୟା ଦିଟ୍ଠିସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୪, ୩୫୬; ମ। ନି। ୧।୪୯୨; ୩।୫୪) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାୟ ଦିଟ୍ଠିୟା ‘‘ଯାନି ତାନି ସୀଲାନି ଅଖଣ୍ଡାନି ଅଚ୍ଛିଦ୍ଦାନି ଅସବଲାନି ଅକମ୍ମାସାନି ଭୁଜିସ୍ସାନି ୱିଞ୍ଞୁପ୍ପସତ୍ଥାନି ଅପରାମଟ୍ଠାନି ସମାଧିସଂୱତ୍ତନିକାନି, ତଥାରୂପେହି ସୀଲେହି ସୀଲସାମଞ୍ଞଗତୋ ୱିହରତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୪, ୩୫୬; ମ। ନି। ୧।୪୯୨; ୩।୫୪; ଅ। ନି। ୬।୧୨) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାନଂ ସୀଲାନଞ୍ଚ ସଂହତଭାୱେନ, ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଂହତୋତି ଘଟିତୋ, ସମେତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲା ହି ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଦୂରେ ଠିତାପି ଅତ୍ତନୋ ଗୁଣସାମଗ୍ଗିୟା ସଂହତା ଏୱ। ଅଟ୍ଠ ଚ ପୁଗ୍ଗଲା ଧମ୍ମଦସା ତେତି ପୁରିସୟୁଗଳୱସେନ ଚତ୍ତାରୋପି ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ଅଟ୍ଠେୱ ଅରିୟଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖଦସ୍ସାୱିତାୟ ଧମ୍ମଦସା। ତୀଣି ୱତ୍ଥୂନି ସରଣନ୍ତି ଗମନେନ ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଗମନେନ ଚ ତୀଣି ସରଣଗମନାନି। ପଟିୱେଦେସୀତି ଅତ୍ତନୋ ହଦୟଙ୍ଗତଂ ୱାଚାୟ ପୱେଦେସି।

ପସନ୍ନାକାରକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ସରଣଗମନକଥା

ସରଣଗମନସ୍ସ ୱିସୟପ୍ପଭେଦଫଲସଂକିଲେସଭେଦାନଂ ୱିୟ କତ୍ତୁ ଚ ୱିଭାୱନା ତତ୍ଥ କୋସଲ୍ଲାୟ ହୋତୀତି ‘‘ସରଣଗମନେସୁ କୋସଲ୍ଲତ୍ଥଂ ସରଣଂ...ପେ... ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ତେନ ୱିନା ସରଣଗମନସ୍ସେୱ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ତତ୍ଥ ସରଣନ୍ତି ପଦତ୍ଥତୋ ତାୱ ହିଂସତୀତି ସରଣଂ। ହିଂସତ୍ଥସ୍ସ ହି ସରସଦ୍ଦସ୍ସ ୱସେନେତଂ ପଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ସରଣଗତାନଂ ତେନେୱ ସରଣଗମନେନ ୱଟ୍ଟଭୟଂ ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସଂ କାୟିକଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁଗ୍ଗତିପରିୟାପନ୍ନଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଦୁକ୍ଖଂ ହନତି, ୱିନାସେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ରତନତ୍ତୟସ୍ସେୱେତଂ ଅଧିୱଚନଂ । ଅଥ ୱା ହିତେ ପୱତ୍ତନେନ ‘‘ସମ୍ପନ୍ନସୀଲା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିହରଥା’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୬୪) ଅତ୍ଥେ ନିୟୋଜନେନ ଅହିତା ଚ ନିୱତ୍ତନେନ ‘‘ପାଣାତିପାତସ୍ସ ଖୋ ପନ ପାପକୋ ୱିପାକୋ, ପାପକଂ ଅଭିସମ୍ପରାୟ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଆଦୀନୱଦସ୍ସନାଦିମୁଖେନ ଅନତ୍ଥତୋ ନିୱତ୍ତନେନ ସତ୍ତାନଂ ଭୟଂ ହିଂସତି, ହିତାହିତେସୁ ଅପ୍ପୱତ୍ତିପୱତ୍ତିହେତୁକଂ ବ୍ୟସନଂ ଅପୱତ୍ତିକରଣେନ ୱିନାସେତି ବୁଦ୍ଧୋ। ଭୱକନ୍ତାରୌତ୍ତରଣେନ ମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତୋ ଧମ୍ମୋ ସତ୍ତାନଂ ଭୟଂ ହିଂସତି, ଇତରୋ ଅସ୍ସାସଦାନେନ। ଅପ୍ପକାନମ୍ପି ଦାନୱସେନ ପୂଜାୱସେନ ଚ ଉପନୀତାନଂ ସକ୍କାରାନଂ ୱିପୁଲଫଲପଟିଲାଭକରଣେନ ସତ୍ତାନଂ ଭୟଂ ହିଂସତି ସଙ୍ଘୋ ଅନୁତ୍ତରଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ଇମିନାପି ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତପରିୟାୟେନ ରତନତ୍ତୟଂ ସରଣଂ। ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା, ସ୍ୱାକ୍ଖାତୋ ଧମ୍ମୋ, ସୁପ୍ପଟିପନ୍ନୋ ସଙ୍ଘୋ’’ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତରତନତ୍ତୟପସାଦତଗ୍ଗରୁକତାହି ୱିଧୁତଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସମ୍ମୋହଅସ୍ସଦ୍ଧିୟାଦିତାୟ ୱିହତକିଲେସୋ ତଦେୱ ରତନତ୍ତୟଂ ସରଣଂ ପରାୟଣଂ ଗତି ତାଣଂ ଲେଣନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତିୟା ତପ୍ପରାୟଣତାକାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ସରଣଗମନଂ ସରଣନ୍ତି ଗଚ୍ଛତି ଏତେନାତି କତ୍ୱା। ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ସତ୍ତୋ ସରଣନ୍ତି ଗଚ୍ଛତି, ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ ‘‘ଏତାନି ମେ ତୀଣି ରତନାନି ସରଣଂ, ଏତାନି ପରାୟଣ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଉପେତି ଭଜତି ସେୱତି ପୟିରୁପାସତି, ଏୱଂ ୱା ଜାନାତି, ବୁଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ତାୱ ସରଣଂ, ସରଣଗମନଂ, ଯୋ ଚ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛତି, ଇଦଂ ତୟଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସରଣଗମନପ୍ପଭେଦେ ପନ ଦୁୱିଧଂ ସରଣଗମନଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଲୋକିୟଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚାନଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସରଣଗମନୁପକ୍କିଲେସସମୁଚ୍ଛେଦନେନ ଆରମ୍ମଣତୋ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ ହୁତ୍ୱା କିଚ୍ଚତୋ ସକଲେପି ରତନତ୍ତୟେ ଇଜ୍ଝତି। ଅତ୍ଥତୋ ଚତୁସଚ୍ଚାଧିଗମୋ ଏୱ ହି ଲୋକୁତ୍ତରସରଣଗମନଂ। ତତ୍ଥ ହି ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ ସଚ୍ଛିକିରିୟାଭିସମୟୱସେନ, ମଗ୍ଗଧମ୍ମୋ ଭାୱନାଭିସମୟୱସେନ ପଟିୱିଜ୍ଝିୟମାନୋୟେୱ ସରଣଗମନତ୍ଥଂ ସାଧେତି, ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ପନ ସାୱକଗୋଚରଭୂତା ପରିଞ୍ଞାଭିସମୟୱସେନ, ତଥା ଅରିୟସଙ୍ଘଗୁଣା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କିଚ୍ଚତୋ ସକଲେପି ରତନତ୍ତୟେ ଇଜ୍ଝତୀ’’ତି । ଇଜ୍ଝନ୍ତଞ୍ଚ ସହେୱ ଇଜ୍ଝତି, ନ ଲୋକିୟଂ ୱିୟ ପଟିପାଟିୟା ଅସମ୍ମୋହପଟିୱେଧେନ ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା। ଯେ ପନ ୱଦନ୍ତି ‘‘ନ ସରଣଗମନଂ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତତି, ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଧିଗତତ୍ତା ପନ ଅଧିଗତମେୱ ହୋତି ଏକଚ୍ଚାନଂ ତେୱିଜ୍ଜାଦୀନଂ ଲୋକିୟୱିଜ୍ଜାଦୟୋ ୱିୟା’’ତି, ତେସଂ ଲୋକିୟମେୱ ସରଣଗମନଂ ସିୟା, ନ ଲୋକୁତ୍ତରଂ। ତଞ୍ଚ ଅୟୁତ୍ତଂ ଦୁୱିଧସ୍ସପି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ତା। ଲୋକିୟଂ ପନ ସରଣଗମନଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ସରଣଗମନୁପକ୍କିଲେସୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନ ଆରମ୍ମଣତୋ ବୁଦ୍ଧାଦିଗୁଣାରମ୍ମଣଂ ହୁତ୍ୱା ଇଜ୍ଝତି। ତଂ ଅତ୍ଥତୋ ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା’’ତିଆଦିନା ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭୋ ଯଥାୱୁତ୍ତସଦ୍ଧାପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି, ଦସସୁ ପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୂସୁ ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭୋ’’ତି ଇମିନା ମାତାଦୀହି ଉସ୍ସାହିତଦାରକାଦୀନଂ ୱିୟ ଞାଣୱିପ୍ପୟୁତ୍ତସରଣଗମନଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀ’’ତି ଇମିନା

ପନ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସରଣଗମନଂ ଦସ୍ସିତଂ ବୁଦ୍ଧସୁବୁଦ୍ଧତଂ ଧମ୍ମସୁଧମ୍ମତଂ ସଙ୍ଘସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିଞ୍ଚ ଲୋକିଯାୱବୋଧୱସେନେୱ ସମ୍ମା ଞାଯେନ ଦସ୍ସନତୋ।

ତଯିଦଂ ଲୋକିଯସରଣଗମନଂ ଚତୁଧା ପୱତ୍ତତି ଅତ୍ତସନ୍ନିଯ୍ୟାତନେନ ତପ୍ପରାଯଣତାଯ ସିସ୍ସଭାୱୂପଗମନେନ ପଣିପାତେନାତି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ତସନ୍ନିଯ୍ୟାତନଂ ନାମ ''ଅଜ୍ଜ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଅହଂ ଅତ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ନିଯ୍ୟାତେମି, ଧମ୍ମସ୍ସ, ସଙ୍ଘସ୍ସା''ତି ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂଯେୱ ସଂସାରଦୁକ୍ଖନିତ୍ଥରଣତ୍ଥଂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ପରିଚ୍ଚଜନଂ। ତପ୍ପରାଯଣତା ନାମ ''ଅଜ୍ଜ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଅହଂ ବୁଦ୍ଧପରାଯଣୋ ଧମ୍ମପରାଯଣୋ ସଙ୍ଘପରାଯଣୋତି ମଂ ଧାରେଥା''ତି ଏୱଂ ତପ୍ପରାଯଣଭାୱୋ। ସିସ୍ସଭାୱୂପଗମନଂ ନାମ ''ଅଜ୍ଜ ଆଦିଂ କତ୍ୱା 'ଅହଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅନ୍ତେୱାସିକୋ, ଧମ୍ମସ୍ସ, ସଙ୍ଘସ୍ସା'ତି ମଂ ଧାରେଥା''ତି ଏୱଂ ସିସ୍ସଭାୱୂପଗମୋ। ପଣିପାତୋ ନାମ ''ଅଜ୍ଜ ଆଦିଂ କତ୍ୱା 'ଅହଂ ଅଭିୱାଦନଂ ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଂ ଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମଂ ସାମୀଚିକମ୍ମଂ ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂଯେୱ ତିଣ୍ଣଂ ୱତ୍ଥୂନଂ କରୋମୀ'ତି ମଂ ଧାରେଥା''ତି ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ପରମନିପଚ୍ଚକାରୋ। ଇମେସଞ୍ହି ଚତୁନ୍ନଂ ଆକାରାନଂ ଅଞ୍ଞତରମ୍ପି କରୋନ୍ତେନ ଗହିତଂଯେୱ ହୋତି ସରଣଗମନଂ।

ଅପିଚ ''ଭଗୱତୋ ଅତ୍ତାନଂ ପରିଚ୍ଚଜାମି, ଧମ୍ମସ୍ସ ସଙ୍ଘସ୍ସ ଅତ୍ତାନଂ ପରିଚ୍ଚଜାମି, ଜୀୱିତଂ ପରିଚ୍ଚଜାମି, ପରିଚ୍ଚତ୍ତୋଯେୱ ମେ ଅତ୍ତା, ପରିଚ୍ଚତ୍ତଂଯେୱ ମେ ଜୀୱିତଂ, ଜୀୱିତପରିଯନ୍ତିକଂ ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛାମି, ବୁଦ୍ଧୋ ମେ ସରଣଂ ଲେଣଂ ତାଣ''ନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ତସନ୍ନିଯ୍ୟାତନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ସତ୍ଥାରଞ୍ଚ ୱତାହଂ ପସ୍ସାମି, ଭଗୱନ୍ତମେୱ ପସ୍ସାମି, ସୁଗତଞ୍ଚ ୱତାହଂ ପସ୍ସାମି, ଭଗୱନ୍ତମେୱ ପସ୍ସାମି, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଞ୍ଚ ୱତାହଂ ପସ୍ସାମି, ଭଗୱନ୍ତମେୱ ପସ୍ସାମୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪) ଏୱଂ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରସ୍ସ ସରଣଗମନଂ ୱିଯ ସିସ୍ସଭାୱୂପଗମନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

''ସୋ ଅହଂ ୱିଚରିସ୍ସାମି, ଗାମା ଗାମଂ ପୁରା ପୁରଂ;

ନମସ୍ସମାନୋ ସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ, ଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ସୁଧମ୍ମତଂ। (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୬; ସୁ। ନି। ୧୯୪);

''ତେ ମଯଂ ୱିଚରିସ୍ସାମ, ଗାମା ଗାମଂ ନଗା ନଗଂ…ପେ… ସୁଧମ୍ମତ''ନ୍ତି। (ସୁ। ନି। ୧୮୨) –

ଏୱମ୍ପି ଆଳୱକସାତାଗିରହେମୱତାଦୀନଂ ସରଣଗମନଂ ୱିଯ ତପ୍ପରାଯଣତା ୱେଦିତବ୍ବା। ନନୁ ଚେତେ ଆଳୱକାଦଯୋ ମଗ୍ଗେନେୱ ଆଗତସରଣଗମନା, କଥଂ ତେସଂ ତପ୍ପରାଯଣତାସରଣଗମନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ମଗ୍ଗେନାଗତସରଣଗମନେହିପି ''ସୋହଂ ୱିଚରିସ୍ସାମି ଗାମା ଗାମ''ନ୍ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୬; ସୁ। ନି। ୧୯୪) ତେହି ତପ୍ପରାଯଣତାକାରସ୍ସ ପୱେଦିତତ୍ତା ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ଖୋ ବ୍ରହ୍ମାଯୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଉଟ୍ଠାଯାସନା ଏକଂସଂ ଉତ୍ତରାସଙ୍ଗଂ କରିତ୍ୱା ଭଗୱତୋ ପାଦେସୁ ସିରସା ନିପତିତ୍ୱା ଭଗୱତୋ ପାଦାନି ମୁଖେନ ଚ ପରିଚୁମ୍ବତି, ପାଣୀହି ଚ ପରିସମ୍ବାହତି, ନାମଞ୍ଚ ସାୱେତି ''ବ୍ରହ୍ମାଯୁ ଅହଂ, ଭୋ ଗୋତମ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ, ବ୍ରହ୍ମାଯୁ ଅହଂ, ଭୋ ଗୋତମ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ''ତି (ମ। ନି। ୨।୩୯୪) ଏୱମ୍ପି ପଣିପାତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସୋ ପନେସ ଞାତିଭଯାଚରିଯଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟତାୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟତାହେତୁକେନ ପଣିପାତେନ ସରଣଗମନଂ ହୋତି, ନ ଇତରେହି ଞାତିଭଯାଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତେହି ତୀହି ପଣିପାତେହି। ସେଟ୍ଠୱସେନେୱ ହି ସରଣଂ ଗଯ୍ହତି, ସେଟ୍ଠୱସେନ ଭିଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ଯୋ ସାକିଯୋ ୱା କୋଲିଯୋ ୱା ''ବୁଦ୍ଧୋ ଅମ୍ହାକଂ ଞାତକୋ''ତି ୱନ୍ଦତି, ଅଗ୍ଗହିତମେୱ ହୋତି ସରଣଂ। ଯୋ ୱା ''ସମଣୋ ଗୋତମୋ ରାଜପୂଜିତୋ ମହାନୁଭାୱୋ ଅୱନ୍ଦିଯମାନୋ ଅନତ୍ଥମ୍ପି କରେଯ୍ୟା''ତି ଭଯେନ ୱନ୍ଦତି, ଅଗ୍ଗହିତମେୱ ହୋତି ସରଣଂ। ଯୋପି ବୋଧିସତ୍ତକାଲେ ଭଗୱତୋ ସନ୍ତିକେ କିଞ୍ଚି ଉଗ୍ଗହିତଂ ସରମାନୋ ବୁଦ୍ଧକାଲେ ୱା –

''ଏକେନ ଭୋଗଂ ଭୁଞ୍ଜେଯ୍ୟ, ଦ୍ୱୀହି କମ୍ମଂ ପଯୋଜଯେ;

ଚତୁତ୍ଥଞ୍ଚ ନିଧାପେଯ୍ୟ, ଆପଦାସୁ ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି। (ଦୀ। ନି। ୩।୨୬୫) –

ଏୱରୂପିଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକଂ ଅନୁସାସନିଂ ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା ''ଆଚରିଯୋ ମେ''ତି ୱନ୍ଦତି, ଅଗ୍ଗହିତମେୱ ହୋତି ସରଣଂ, ସମ୍ପରାଯିକଂ ପନ ନିଯ୍ୟାନିକଂ ୱା ଅନୁସାସନିଂ ପଚ୍ଚାସୀସନ୍ତୋ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟପଣିପାତମେୱ କରୋତି। ଯୋ ପନ ''ଅଯଂ ଲୋକେ ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟୋ''ତି ୱନ୍ଦତି, ତେନେୱ ଗହିତଂ ହୋତି ସରଣଂ।

ଏୱଂ ଗହିତସରଣସ୍ସ ଚ ଉପାସକସ୍ସ ୱା ଉପାସିକାଯ ୱା ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯେସୁ ପବ୍ବଜିତମ୍ପି ଞାତିଂ ''ଞାତକୋ ମେ ଅଯ''ନ୍ତି ୱନ୍ଦତୋପି ସରଣଗମନଂ ନ ଭିଜ୍ଜତି, ପଗେୱ ଅପବ୍ବଜିତଂ। ତଥା ରାଜାନଂ ଭଯୱସେନ ୱନ୍ଦତୋ। ସୋ ହି ରଟ୍ଠପୂଜିତତ୍ତା ଅୱନ୍ଦିଯମାନୋ ଅନତ୍ଥମ୍ପି କରେଯ୍ଯାତି। ତଥା ଯଂ କିଞ୍ଚି ସିପ୍ପସିକ୍ଖାପକଂ ତିତ୍ଥିଯମ୍ପି ''ଆଚରିଯୋ ମେ ଅଯ''ନ୍ତି ୱନ୍ଦତୋପି ନ ଭିଜ୍ଜତି। ଏୱଂ ସରଣଗମନସ୍ସ ପଭେଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସରଣଗମନକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ସରଣଗମନଫଲକଥା

ଏତ୍ଥ ଚ ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ସରଣଗମନସ୍ସ ଚତ୍ତାରି ସାମଞ୍ଞଫଲାନି ୱିପାକଫଲଂ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସେୱ ଲୋକୁତ୍ତରସରଣଗମନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ସକଲସ୍ସ ପନ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୋ ଆନିସଂସଫଲଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯୋ ଚ ବୁଦ୍ଧଞ୍ଚ ଧମ୍ମଞ୍ଚ, ସଙ୍ଘଞ୍ଚ ସରଣଂ ଗତୋ;

ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି, ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସତି।

''ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖସମୁପ୍ପାଦଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଅତିକ୍କମଂ;

ଅରିଯଞ୍ଚଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ, ଦୁକ୍ଖୂପସମଗାମିନଂ।

''ଏତଂ ଖୋ ସରଣଂ ଖେମଂ, ଏତଂ ସରଣମୁତ୍ତମଂ;

ଏତଂ ସରଣମାଗମ୍ମ, ସବ୍ବଦୁକ୍ଖା ପମୁଚ୍ଚତୀ''ତି। (ଧ। ପ। ୧୯୦-୧୯୨);

ଅପିଚ ନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପଗମନାଦିୱସେନ ପେତସ୍ସ ଆନିସଂସଫଲଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଅଟ୍ଠାନମେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୱକାସୋ, ଯଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରଂ ନିଚ୍ଚତୋ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ଯ, ସୁଖତୋ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ଯ, କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ଅତ୍ତତୋ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ଯ, ମାତରଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେଯ୍ଯ, ପିତରଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେଯ୍ଯ, ଅରହନ୍ତଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେଯ୍ଯ, ପଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତୋ ତଥାଗତସ୍ସ ଲୋହିତଂ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ଯ, ସଙ୍ଘଂ ଭିନ୍ଦେଯ୍ଯ, ଅଞ୍ଞଂ ସତ୍ଥାରଂ ଉଦ୍ଦିସେଯ୍ଯ, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି (ମ। ନି। ୩।୧୨୮; ଅ। ନି। ୧। ୨୭୬)।

ଲୋକିଯସ୍ସ ପନ ସରଣଗମନସ୍ସ ଭୱସମ୍ପଦାପି ଭୋଗସମ୍ପଦାପି ଫଲମେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯେ କେଚି ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗତାସେ,

ନ ତେ ଗମିସ୍ସନ୍ତି ଅପାଯଭୂମିଂ;

ପହାଯ ମାନୁସଂ ଦେହଂ,

ଦେୱକାଯଂ ପରିପୂରେସ୍ସନ୍ତୀ''ତି।(ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୨; ସଂ। ନି। ୧।୩୭);

ଅପରମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ –

''ଅଥ ଖୋ ସକ୍କୋ ଦେୱାନମିନ୍ଦୋ ଅସୀତିଯା ଦେୱତାସହସ୍ସେହି ସଦ୍ଧିଂ ଯେନାଯସ୍ମା ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ ତେନୁପସଙ୍କମି...ପେ... ଏକମନ୍ତଂ ଠିତଂ ଖୋ ସକ୍କଂ ଦେୱାନମିନ୍ଦଂ ଆଯସ୍ମା ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ ଏତଦୱୋଚ 'ସାଧୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ବୁଦ୍ଧସରଣଗମନଂ ହୋତି, ବୁଦ୍ଧସରଣଗମନହେତୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ଏୱମିଧେକଚ୍ଚେ ସତ୍ତା କାଯସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା ସୁଗତିଂ ସଗ୍ଗଂ ଲୋକଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେ ଅଞ୍ଞେ ଦେୱେ ଦସହି ଠାନେହି

ଅଧିଗଣ୍ହନ୍ତି ଦିବ୍ବେନ ଆୟୁନା ଦିବ୍ବେନ ୱଣ୍ଣେନ ସୁଖେନ ଯସେନ ଆଧିପତେୟ୍ୟେନ ଦିବ୍ବେହି ରୂପେହି ସଦ୍ଦେହି ଗନ୍ଧେହି ରସେହି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେହୀ'''ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୧)।

ଏସ ନଯୋ ଧମ୍ମେ ସଙ୍ଘେ ଚ।

ଅପିଚ ୱେଲାମସୁତ୍ତାଦିୱସେନପି ସରଣଗମନସ୍ସ ଫଲୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଥା ହି ୱେଲାମସୁତ୍ତେ (ଅ। ନି। ୯।୨୦) ''କରୀସସ୍ସ ଚତୁତ୍ଥଭାଗପ୍ପମାଣାନଂ ଚତୁରାସୀତିସହସ୍ସସଙ୍ଖ୍ୟାନଂ ସୁୱଣ୍ଣପାତିରୂପିଯପାତିକଂସପାତୀନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ରୂପିଯସୁୱଣ୍ଣହିରଞ୍ଞପୂରାନଂ ସବ୍ବାଲଙ୍କାରପଟିମଣ୍ଡିତାନଂ ଚତୁରାସୀତିଯା ହତ୍ଥିସହସ୍ସାନଂ ଚତୁରାସୀତିଯା ଅସ୍ସସହସ୍ସାନଂ ଚତୁରାସୀତିଯା ରଥସହସ୍ସାନଂ ଚତୁରାସୀତିଯା ଧେନୁସହସ୍ସାନଂ ଚତୁରାସୀତିଯା କଞ୍ଞାସହସ୍ସାନଂ ଚତୁରାସୀତିଯା ପଲ୍ଲଙ୍କସହସ୍ସାନଂ ଚତୁରାସୀତିଯା ୱତ୍ଥକୋଟିସହସ୍ସାନଂ ଅପରିମାଣସ୍ସ ଚ ଖଜ୍ଜଭୋଜ୍ଜାଦିଭେଦସ୍ସ ଆହାରସ୍ସ ପରିଚ୍ଚଜନୱସେନ ସତ୍ତମାସାଧିକାନି ସତ୍ତ ସଂୱଚ୍ଛରାନି ନିରନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତୱେଲାମମହାଦାନତୋ ଏକସ୍ସ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଦିନ୍ନଂ ମହପ୍ଫଲତରଂ, ତତୋ ସତଂ ସୋତାପନ୍ନାନଂ ଦିନ୍ନଦାନତୋ ଏକସ୍ସ ସକଦାଗାମିନୋ, ତତୋ ଏକସ୍ସ ଅନାଗାମିନୋ, ତତୋ ଏକସ୍ସ ଅରହତୋ, ତତୋ ଏକସ୍ସ ପଚ୍ଚେକସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ, ତତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ, ତତୋ ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖସ୍ସ ସଙ୍ଘସ୍ସ ଦିନ୍ନଦାନଂ ମହପ୍ଫଲତରଂ, ତତୋ ଚାତୁଦ୍ଦିସଂ ସଙ୍ଘଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ୱିହାରକରଣଂ, ତତୋ ସରଣଗମନଂ ମହପ୍ଫଲତର''ନ୍ତି ପକାସିତଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯଂ, ଗହପତି, ୱେଲାମୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଦାନଂ ଅଦାସି ମହାଦାନଂ, ଯୋ ଚେକଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନଂ ଭୋଜେଯ୍ୟ, ଇଦଂ ତତୋ ମହପ୍ଫଲତର''ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୯। ୨୦) –

ଆଦି। ଏୱଂ ସରଣଗମନଫଲଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସରଣଗମନଫଲକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ସରଣଗମନସଂକିଲେସଭେଦକଥା

ତତ୍ଥ ଚ ଲୋକିଯସରଣଗମନଂ ତୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଅଞ୍ଞାଣସଂସଯମିଚ୍ଛାଞାଣାଦୀହି ସଂକିଲିସ୍ସତି, ନ ମହାଜୁତିକଂ, ନ ଉଜ୍ଜଲଂ ଅପରିସୁଦ୍ଧଂ ଅପରିଯୋଦାତଂ ହୋତି, ନ ମହାୱିପ୍ଫାରଂ ଅନୁଠଆରଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଞ୍ଞାଣଂ ନାମ ୱତ୍ଥୁତ୍ତଯସ୍ସ ଗୁଣାନଂ ଅଜାନନଂ ତତ୍ଥ ସମ୍ମୋହୋ। ''ବୁଦ୍ଧୋ ନୁ ଖୋ, ନ ନୁ ଖୋ''ତିଆଦିନା ୱିଚିକିଚ୍ଛା ସଂସଯୋ। ମିଚ୍ଛାଞାଣଂ ନାମ ତସ୍ସ ଗୁଣାନଂ ଅଗୁଣଭାୱପରିକପ୍ପନେନ ୱିପରୀତଗ୍ଗାହୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ପନ ସରଣଗମନସ୍ସ ନତ୍ଥି ସଂକିଲେସୋ। ଲୋକିଯସ୍ସ ଚ ସରଣଗମନସ୍ସ ଦୁୱିଧୋ ଭେଦୋ ସାୱଜ୍ଜୋ ଅନୱଜ୍ଜୋ ଚ। ତତ୍ଥ ସାୱଜ୍ଜୋ ଅଞ୍ଞସତ୍ଥାରାଦୀସୁ ଅତ୍ତନିୟ୍ୟାତନାଦୀହି ହୋତି, ସୋ ଅନିଟ୍ଠଫଲୋ। ଅନୱଜ୍ଜୋ ପନ କାଲକିରିଯାଯ ହୋତି। ଲୋକିଯଞ୍ହି ସରଣଗମନଂ ସିକ୍ଖାପଦସମାଦାନଂ ୱିଯ ଅଗ୍ଗହିତକାଲପରିଚ୍ଛେଦକଂ ଜୀୱିତପରିଯନ୍ତମେୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ଖନ୍ଧଭେଦେନ ଭେଦୋ, ସୋ ଅୱିପାକତ୍ତା ଅଫଲୋ। ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ପନ ନେୱତ୍ଥି ଭେଦୋ। ଭୱନ୍ତରେପି ହି ଅରିଯସାୱକୋ ଅଞ୍ଞଂ ସତ୍ଥାରଂ ନ ଉଦ୍ଦିସତୀତି। ଏୱଂ ସରଣଗମନସ୍ସ ସଂକିଲେସୋ ଚ ଭେଦୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ୱୋଦାନଂ ନ ଗହିତଂ, ନନୁ ୱୋଦାନୱିଭାୱନାପି ତତ୍ଥ କୋସଲ୍ଲାଯ ହୋତୀତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ତଂ ପନ ସଂକିଲେସଗ୍ଗହଣେନ ଅତ୍ଥତୋ ଦୀପିତଂ ହୋତୀତି ନ ଗହିତଂ। ଯାନି ହି ତେସଂ ସଂକିଲେସକାରଣାନି ଅଞ୍ଞାଣାଦୀନି , ତେସଂ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅନୁପ୍ପାଦନେନ ଉପ୍ପନ୍ନାନଞ୍ଚ ପହାନେନ ୱୋଦାନଂ ହୋତୀତି। ଏୱମେତ୍ଥ ''ସରଣଂ ସରଣଗମନ''ନ୍ତିଆଦୀନଂ ପପଞ୍ଚୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇମସ୍ସ ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତପପଞ୍ଚସ୍ସ ଇଧ ଅୱଚନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସୋ ପନ ଇଧ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସରଣୱଣ୍ଣନତୋତି ସାମଞ୍ଞଫଲସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତସରଣୱଣ୍ଣନତୋ।

ସରଣଗମନସଂକିଲେସଭେଦକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉପାସକତ୍ତପଟିୱେଦନାକଥା

ଏୱଂଧାରେତୂତି ଏୱଂ ଜାନାତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ କୋ ଉପାସକୋତି ସରୂପପୁଚ୍ଛା, ତସ୍ମା କିଂଲକ୍ଖଣୋ ଉପାସକୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କସ୍ମାତି ହେତୁପୁଚ୍ଛା। ତେନ କେନ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତେନ ଉପାସକସଦ୍ଦୋ ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ନିରୁଠହୋତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ''କସ୍ମା ଉପାସକୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି। ସଦ୍ଦସ୍ସ ହି

ଅଭିଧେୟ୍ୟପଓ୍ୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ତଦଙ୍ଗସ୍ସ ତବ୍ଭାଓ୍ୱକାରଣଂ। କିମସ୍ସ ସୀଲନ୍ତି କୀଦିସଂ ଅସ୍ସ ଉପାସକସ୍ସ ସୀଲଂ, କିତ୍ତକେନ ସୀଲେନାୟଂ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋ ନାମ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କୋ ଆଜୀଓ୍ୱୋତି କୋ ଅସ୍ସ ସମ୍ମାଆଜୀଓ୍ୱୋ। ସୋ ପନ ମିଚ୍ଛାଜୀଓ୍ୱସ୍ସ ପରିଓ୍ୱଜ୍ଜନେନ ହୋତୀତି ସୋପି ଓ୍ୱିଭଜୀୟତି। କା ଓ୍ୱିପତ୍ତୀତି କସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ ଆଜୀଓ୍ୱସ୍ସ ଓ୍ୱା ଓ୍ୱିପତ୍ତି। ଅନନ୍ତରସ୍ସ ହି ଓ୍ୱିଧି ଓ୍ୱା ପଟିସେଧୋ ଓ୍ୱା। ସମ୍ପତ୍ତୀତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଓ୍ୱ ନୟୋ।

ଇଦଂ ପକିଣ୍ଣକଂ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି କଥଂ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବଂ? ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତେ – କୋ ଉପାସକୋତି ଖତ୍ତିୟାଦୀସୁ ଯୋ କୋଚି ତିସରଣଂ ଗତୋ ଗହଟ୍ଠୋ। ସରଣଗମନମେଓ୍ୱ ହେତ୍ଥ କାରଣଂ, ନ ଜାତିଆଦିଓ୍ୱିସେସୋ। ଓ୍ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଯତୋ ଖୋ, ମହାନାମ, ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗତୋ ହୋତି, ଧମ୍ମଂ, ସଙ୍ଘଂ ସରଣଂ ଗତୋ ହୋତି। ଏତ୍ତାଓ୍ୱତା ଖୋ, ମହାନାମ, ଉପାସକୋ ହୋତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୩୩)।

କସ୍ମା ଉପାସକୋତି ରତନତ୍ତୟୌପାସନତୋ। ତେନେଓ୍ୱ ସରଣଗମନେନ ତତ୍ଥ ଚ ସକ୍କଚ୍ଚକିରିୟାୟ ଆଦରଗାରଓ୍ୱବହୁମାନାଦିଯୋଗେନ ପୟିରୁପାସନତୋତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସୋ ହି ବୁଦ୍ଧଂ ଉପାସତୀତି ଉପାସକୋ। ଧମ୍ମଂ, ସଙ୍ଘଂ ଉପାସତୀତି ଉପାସକୋ।

କିମସ୍ସସୀଲନ୍ତି ପଞ୍ଚ ଓ୍ୱେରମଣିୟୋ। ଓ୍ୱେରମଣିୟୋତି ଚେତ୍ଥ ଓ୍ୱେରଂ ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତି ପାଣାତିପାତାଦୀସୁ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଂ, ତସ୍ସ ମନନତୋ ହନନତୋ ଓ୍ୱିନାସନତୋ ଓ୍ୱେରମଣିୟୋ ପଞ୍ଚ ଓ୍ୱିରତିୟୋ ଓ୍ୱିରତିପ୍ପଧାନତ୍ତା ତସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ। ଓ୍ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଯତୋ ଖୋ, ମହାନାମ, ଉପାସକୋ ପାଣାତିପାତା ପଟିଓ୍ୱିରତୋ ହୋତି, ଅଦିନ୍ନାଦାନା, କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରା, ମୁସାଓ୍ୱାଦା, ସୁରାମେରୟମଜ୍ଜପମାଦଟ୍ଠାନା ପଟିଓ୍ୱିରତୋ ହୋତି। ଏତ୍ତାଓ୍ୱତା ଖୋ, ମହାନାମ, ଉପାସକୋ ସୀଲଓ୍ୱା ହୋତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୩୩)।

କୋ ଆଜୀଓ୍ୱୋତି ପଞ୍ଚ ମିଚ୍ଛାଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ପହାୟ ଧମ୍ମେନ ସମେନ ଜୀଓ୍ୱିତକପ୍ପନଂ। ଓ୍ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ''ପଞ୍ଚିମା, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ଉପାସକେନ ଅକରଣୀୟା। କତମା ପଞ୍ଚ? ସତ୍ଥଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ସତ୍ତଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ମଂସଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ମଜ୍ଜଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ଓ୍ୱିସଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା। ଇମା ଖୋ, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ପଞ୍ଚ ଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ଉପାସକେନ ଅକରଣୀୟା''ତି (ଅ। ନି। ୫।୧୭୭)।

ଏତ୍ଥ ଚ ସତ୍ଥଓ୍ୱଣିଜ୍ଜାତି ଆଓ୍ୱୁଧଭଣ୍ଡଂ କତ୍ୱା ଓ୍ୱା କାରେତ୍ୱା ଓ୍ୱା ଯଥାକତଂ ଓ୍ୱା ପଟିଲଭିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଓ୍ୱିକ୍କୟୋ। ସତ୍ତଓ୍ୱଣିଜ୍ଜାତି ମନୁସ୍ସଓ୍ୱିକ୍କୟୋ। ମଂସଓ୍ୱଣିଜ୍ଜାତି ସୂନକାରାଦୟୋ ଓ୍ୱିୟ ମିଗସୂକରାଦିକେ ପୋସେତ୍ୱା ମଂସଂ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଓ୍ୱିକ୍କୟୋ। ମଜ୍ଜଓ୍ୱଣିଜ୍ଜାତି ଯଂ କିଞ୍ଚି ମଜ୍ଜଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଓ୍ୱିକ୍କୟୋ। ଓ୍ୱିସଓ୍ୱଣିଜ୍ଜାତି ଓ୍ୱିସଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଓ୍ୱା ତସ୍ସ ଓ୍ୱିକ୍କୟୋ। ତତ୍ଥ ସତ୍ଥଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ପରୋପରୋଧନିମିତ୍ତତାୟ ଅକରଣୀୟା ଓ୍ୱୁତ୍ତା, ସତ୍ତଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ଅଭୁଜିସ୍ସଭାଓ୍ୱକରଣତୋ, ମଂସଓ୍ୱିସଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ଓ୍ୱଧହେତୁତୋ, ମଜ୍ଜଓ୍ୱଣିଜ୍ଜା ପମାଦଟ୍ଠାନତୋତି ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବା।

କା ଓ୍ୱିପତ୍ତୀତି ଯା ତସ୍ସେଓ୍ୱ ସୀଲସ୍ସ ଚ ଆଜୀଓ୍ୱସ୍ସ ଚ ଓ୍ୱିପତ୍ତି ଭେଦୋ କୋପୋ ପକୋପୋ ଚ, ଅୟମସ୍ସ ଓ୍ୱିପତ୍ତି। ଅପିଚ ଯାୟ ଏସ ଚଣ୍ଡାଲୋ ଚେଓ୍ୱ ହୋତି ମଲଞ୍ଚ ପଟିକୁଟ୍ଠୋ ଚ, ସାପିସ୍ସ ଓ୍ୱିପତ୍ତୀତି ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବା। ତେ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟାଦୟୋ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି। ଯଥାହ –

''ପଞ୍ଚହି, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ଉପାସକୋ ଉପାସକଚଣ୍ଡାଲୋ ଚ ହୋତି ଉପାସକମଲଞ୍ଚ ଉପାସକପଟିକୁଟ୍ଠୋ ଚ। କତମେହି ପଞ୍ଚହି? ଅସ୍ସଦ୍ଧୋ ହୋତି, ଦୁସ୍ସୀଲୋ ହୋତି, କୋତୂହଲମଙ୍ଗଲିକୋ ହୋତି, ମଙ୍ଗଲଂ ପଚ୍ଚେତି, ନୋ କମ୍ମଂ , ଇତୋ ଚ ବହିଦ୍ଧା ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟଂ ପରିଯେସତି, ତତ୍ଥ ଚ ପୁବ୍ବକାରଂ କରୋତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୫।୧୭୫)।

ଏତ୍ଥ ଚ ଉପାସକପଟିକୁଟ୍ଠୋତି ଉପାସକନିହୀନୋ। ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ କମ୍ମକମ୍ମଫଲେସୁ ଚ ସଦ୍ଧାଓ୍ୱିପରିୟାୟୋ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟଂ ମିଚ୍ଛାଧିମୋକ୍ଖୋ, ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତେନ ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଅସ୍ସଦ୍ଧୋ। ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତସୀଲଓ୍ୱିପତ୍ତିଆଜୀଓ୍ୱଓ୍ୱିପତ୍ତିଓ୍ୱସେନ ଦୁସ୍ସୀଲୋ। ''ଇମିନା ଦିଟ୍ଠାଦିନା ଇଦଂ ନାମ ମଙ୍ଗଲଂ ହୋତୀ''ତି ଏଓ୍ୱଂ ବାଲଜନପରିକପ୍ପିତକୋତୂହଲସଙ୍ଖାତେନ ଦିଟ୍ଠସୁତମୁତମଙ୍ଗଲେନ ସମନ୍ନାଗତୋ କୋତୂହଲମଙ୍ଗଲିକୋ। ମଙ୍ଗଲଂ ପଚ୍ଚେତୀତି ଦିଟ୍ଠମଙ୍ଗଲାଦିଭେଦଂ ମଙ୍ଗଲମେଓ୍ୱ ପତ୍ତିୟାୟତି। ନୋ କମ୍ମନ୍ତି କମ୍ମସ୍ସକତଂ ନୋ ପତ୍ତିୟାୟତି। ଇତୋବହିଦ୍ଧାତି ଇତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧସାସନତୋ ବହିଦ୍ଧା ବାହିରକସମୟେ। ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟଂ ପରିଯେସତୀତି ଦୁପ୍ପଟିପନ୍ନଂ ଦକ୍ଖିଣାରହସଞ୍ଞୀ ଗଓ୍ୱେସତି। ପୁବ୍ବକାରଂ କରୋତୀତି ଦାନମାନନାଦିକଂ କୁସଲକିରିୟଂ ପଠମତରଂ କରୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟପରିଯେସନପୁବ୍ବକାରେ ଏକଂ କତ୍ୱା ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବା।

କାସମ୍ପତ୍ତୀତି ସାଓ୍ୱ ତସ୍ସ ସୀଲସମ୍ପଦା ଚ ଆଜୀଓ୍ୱସମ୍ପଦା ଚ ସମ୍ପତ୍ତି, ଯେ ଚସ୍ସ ରତନଭାଓ୍ୱାଦିକରା ସଦ୍ଧାଦୟୋ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା। ଯଥାହ –

''ପଞ୍ଚହି, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ଉପାସକୋ ଉପାସକରତନଞ୍ଚ ହୋତି ଉପାସକପଦୁମଞ୍ଚ ଉପାସକପୁଣ୍ଡରୀକୋ ଚ। କତମେହି ପଞ୍ଚହି? ସଦ୍ଧୋ ହୋତି, ସୀଲଓ୍ୱା ହୋତି, ନ କୋତୂହଲମଙ୍ଗଲିକୋ ହୋତି, କମ୍ମଂ ପଚ୍ଚେତି, ନୋ ମଙ୍ଗଲଂ, ନ ଇତୋ ବହିଦ୍ଧା ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟଂ ପରିଯେସତି, ଇଧ

ଚ ପୁଚ୍ଛକାରଂ କରୋତୀ’’ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ପରିସାନଂ ରତିଜନନଟ୍ଠେନ ଉପାସକୋୱ ରତନଂ ଉପାସକରତନଂ, ଗୁଣସୋଭାକିତ୍ତିସଦ୍ଦସୁଗନ୍ଧତାହି ଉପାସକୋୱ ପଦୁମଂ ଉପାସକପଦୁମଂ, ତଥା ଉପାସକପୁଣ୍ଡରୀକୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସେସମେତ୍ଥ ୱିପତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ। ଏୱମିଦଂ ‘‘କୋ ଉପାସକୋ’’ତିଆଦିକଂ ପକିଣ୍ଣକଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇମସ୍ସ ପନ ପକିଣ୍ଣକସ୍ସ ଇଧ ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଅୱଚନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତଂ ଅତିଭାରିଯକରଣତୋ’’ତିଆଦି।

ଆଦିମ୍ହୀତି ଆଦିଅତ୍ଥେ। କୋଟିଯନ୍ତି ପରିଯନ୍ତକୋଟିଯଂ। ୱିହାରଗ୍ଗେନାତି ଓୱରକକୋଟ୍ଠାସେନ, ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ଗବ୍ଭେ ୱସନ୍ତାନଂ ଇଦଂ ପନସଫଲଂ ପାପୁଣାତୀ’’ତିଆଦିନା ତଂତଂୱସନଟ୍ଠାନକୋଟ୍ଠାସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଜ୍ଜତନ୍ତି ଅଜ୍ଜ ଇଚ୍ଚେୱ ଅତ୍ଥୋ। ପାଣେହି ଉପେତନ୍ତି ଇମିନା ତସ୍ସ ସରଣଗମନସ୍ସ ଆପାଣକୋଟିକତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯାୱ ମେ ଜୀୱିତଂ ପୱତ୍ତତୀ’’ତିଆଦୀନି ୱତ୍ୱା ପୁନ ଜୀୱିତେନପିହଂ ୱତ୍ଥୁତ୍ତଯଂ ପଟିପୂଜେନ୍ତୋ ସରଣଗମନଞ୍ଚ ରକ୍ଖାମୀତି ଉପ୍ପନ୍ନଂ ତସ୍ସ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଅହଞ୍ହି’’ତିଆଦିମାହ। ପାଣେହି ଉପେତନ୍ତି ହି ଯାୱ ମେ ପାଣା ଧରନ୍ତି, ତାୱ ସରଣଂ ଉପେତଂ, ଉପେନ୍ତୋ ନ ୱାଚାମତ୍ତେନ ନ ଏକୱାରଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦନମତ୍ତେନ, ଅଥ ଖୋ ପାଣାନଂ ପରିଚ୍ଚଜନୱସେନ ଯାୱଜୀୱଂ ଉପେତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଧିୱାସେତୂତି ସାଦିଯତୁ, ତଂ ପନ ସାଦିଯନଂ ମନସା ସମ୍ପଟିଗ୍ଗହୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସମ୍ପଟିଚ୍ଛତୂ’’ତି। କାଯଙ୍ଗନ୍ତି କାଯମେୱ ଅଙ୍ଗନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, କାଯସ୍ସ ୱା ଅଙ୍ଗଂ ସୀସାଦି କାଯଙ୍ଗଂ, ସୀସାଦି ସରୀରାୱଯୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱାଚଙ୍ଗନ୍ତି ‘‘ହୋତୁ ସାଧୂ’’ତି ଏୱମାଦିୱାଚାଯ ଅଙ୍ଗଂ ଅୱଯୱଂ। ୱାଚଙ୍ଗସ୍ସ ଚୋପନଂ ୱାଚାଯ ପୱତ୍ତନମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅବ୍ଭନ୍ତରେଯେୱାତି ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେଯେୱ। ଖନ୍ତିଂ ଚାରେତ୍ୱାତି ଖନ୍ତିଂ ପୱତ୍ତେତ୍ୱା, ରୁଚିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ଖନ୍ତିଂ ଧାରେତ୍ୱା’’ତିପି ପାଠୋ, ଉପ୍ପନ୍ନଂ ରୁଚିଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରେଯେୱ ଧାରେତ୍ୱା ୱଚୀଭେଦେନ ଅପକାସେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

କଥଂ ପନ ୱେରଞ୍ଜୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଭଗୱତୋ ଅଧିୱାସନଂ ଅଞ୍ଞାସି। ନ ହି ତେନ ସକ୍କା ଭଗୱତୋ ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତି ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ୱିଞ୍ଞାତୁଂ, ତସ୍ମା ‘‘ଭଗୱତୋ ଅଧିୱାସନଂ ୱିଦିତ୍ୱା’’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? କିଞ୍ଚାପି ତେନ ନ ସକ୍କା ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତି ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ୱିଞ୍ଞାତୁଂ, ତଥାପି ଆକାରସଲ୍ଲକ୍ଖଣକୁସଲତାଯ ଅନ୍ୱଯବ୍ଯତିରେକୱସେନ ଅନୁମାନତୋ ଅଞ୍ଞାସୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସଚେ ମେ ସମଣୋ ଗୋତମୋ’’ତିଆଦି। ଆକାରସଲ୍ଲକ୍ଖଣକୁସଲତାଯାତି ଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିଆକାରୱିଜାନନେ ଛେକତାଯ, ଅଧିପ୍ପାଯୱିଜାନନେ କୁସଲତାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦସନଖସମୋଧାନସମୁଜ୍ଜଲନ୍ତି ଦ୍ୱୀସୁ ହତ୍ଥେସୁ ଦସନ୍ନଂ ନଖାନଂ ସମୋଧାନେନ ଏକୀଭାୱେନ ସମୁଜ୍ଜଲନ୍ତଂ। ଅଞ୍ଜଲିନ୍ତି ହତ୍ଥପୁଟଂ। ପଟିମୁଖୋଯେୱାତି ଅଭିମୁଖୋଯେୱ, ନ ଭଗୱତୋ ପିଟ୍ଠିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱନ୍ଦିତ୍ୱାତି ପଞ୍ଚପତିଟ୍ଠିତେନ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା।

ଉପାସକତ୍ତପଟିୱେଦନାକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖକଥା

୧୬। ସୁସସ୍ସକାଲେପୀତି ସମ୍ପନ୍ନସସ୍ସକାଲେପି। ଅତିସମଗ୍ଘେପୀତି ଅତିସଯେନ ଅପ୍ପଗ୍ଘେପି, ଯଦା କିଞ୍ଚିଦେୱ ଦତ୍ୱା ବହୁଂ ପୁବ୍ବଣ୍ଣାପରଣ୍ଣଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ତାଦିସେ କାଲେପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସାଲିଆଦି ଧଞ୍ଞଂ ପୁବ୍ବଣ୍ଣଂ, ମୁଗ୍ଗମାସାଦି ଅପରଣ୍ଣଂ। ଦ୍ୱିଧା ପୱତ୍ତଂ ଈହିତଂ ଏତ୍ଥାତି ଦ୍ୱୀହିତିକାତି ମଜ୍ଝପଦଲୋପୀବାହିରତ୍ଥସମାସୋଯମୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଦ୍ୱିଧା ପୱତ୍ତଈହିତିକା’’ତି। ଈହନଂ ଈହିତନ୍ତି ଈହିତସଦ୍ଦୋଯଂ ଭାୱସାଧନୋତି ଆହ ‘‘ଈହିତଂ ନାମ ଇରିଯା’’ତି। ତତ୍ଥ ଇରିଯାତି କିରିଯା। କସ୍ସ ପନେସା କିରିଯାତି ଆହ ‘‘ଚିତ୍ତିରିଯା’’ତି, ଚିତ୍ତକିରିଯା ଚିତ୍ତପ୍ପଯୋଗୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ଚିତ୍ତଈହା’’ତି। କଥଂ ପନେତ୍ଥ ଈହିତସ୍ସ ଦ୍ୱିଧା ପୱତ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଲଚ୍ଛାମ ନୁ ଖୋ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଲଚ୍ଛାମ ନୁ ଖୋତି ଇଦଂ ଦୁଗ୍ଗତାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଜୀୱିତୁଂ ୱା ସକ୍ଖିସ୍ସାମ ନୁ ଖୋ, ନୋତି ଇଦଂ ପନ ଇସ୍ସରାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଭିକ୍ଖମାନାତି ଯାଚମାନା। ‘‘ଦୁହିତିକା’’ତିପି ପାଠୋ। ତତ୍ଥାପି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଦ୍ୱି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ହି ଦୁ-ସଦ୍ଦାଦେସେନାଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ ହୋତି। ଦୁକ୍ଖଂ ୱା ଈହିତଂ ଏତ୍ଥ ନ ସକ୍କା କୋଚି ପଯୋଗୋ ସୁଖେନ କାତୁନ୍ତି ଦୁହିତିକା, ଦୁକ୍କରଜୀୱିତପ୍ପଯୋଗାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦୁ-ସଦ୍ଦେ ୱା ଉକାରସ୍ସ ୱକାରଂ କତ୍ୱା ଦ୍ୱୀହିତିକାତି ଅଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦି। ବ୍ଯାଧି ରୋଗୋତି ଏତାନି ‘‘ଆତୁରତା’’ତି ଇମସ୍ସ ୱେୱଚନାନି। ତେନ ସେତଟ୍ଟିକା ନାମ ଏକା ରୋଗଜାତୀତି ଦସ୍ସେତି। ସୋ ପନ ରୋଗୋ ପାଣକଦୋସେନ ସମ୍ଭୱତି। ଏକୋ କିର ପାଣକୋ

ନାଠଅମଜ୍ଝଗତଂ ଗଣ୍ଠିଂ ୱିଜ୍ଝତି, ଯେନ ୱିଦ୍ଧତ୍ତା ନିକ୍ଖନ୍ତମ୍ପି ସାଲିସୀସଂ ଖୀରଂ ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ତେନାହ ‘‘ପଚ୍ଛିନ୍ନଖୀର’’ନ୍ତିଆଦି।

ୱୁତ୍ତସସ୍ସନ୍ତି ୱପିତସସ୍ସଂ। ତସ୍ସାତି ୱେରଞ୍ଜାୟଂ। ସଲାକାମତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ ଏତ୍ଥାତି ସଲାକାୱୁତ୍ତା, ପୁରିମପଦେ ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନାୟଂ ନିଦ୍ଦେସୋ। ତେନାହ ‘‘ସଲାକା ଏୱ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି। ଯଂ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ୱାପିତଂ, ତଂ ସଲାକାମତ୍ତମେୱ ଅହୋସି, ଫଲଂ ନ ଜାୟତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଚ ଇମିନା ‘‘ସଲାକାୱୁତ୍ତା’’ତି ଏତ୍ଥାୟଂ ୱୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ନିପ୍ଫତ୍ତିଅତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତି। ସଲାକାୟାତି ୱେଠଉୱିଲୀୱତାଲପଣ୍ଣାଦୀହି କତସଲାକାୟ। ଧଞ୍ଞୱିକ୍କୟକାନଂ ସନ୍ତିକନ୍ତି ଧଞ୍ଞଂ ୱିକ୍କିଣନ୍ତୀତି ଧଞ୍ଞୱିକ୍କୟକା, ତେସଂ ସମୀପନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କୟକେସୂତି ଧଞ୍ଞଗଣ୍ହନକେସୁ। କିଣିତ୍ୱାତି ଗହେତ୍ୱା। ଧଞ୍ଞକରଣଟ୍ଠାନେତି କୋଟ୍ଠାଗାରସ୍ସ ସମୀପଟ୍ଠାନେ, ଧଞ୍ଞମିନନଟ୍ଠାନେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି । ୱଣ୍ଣଜ୍ଝକ୍ଖନ୍ତି କହାପଣପରିକ୍ଖକଂ। ନସୁକରା ଉଞ୍ଛେନ ପଗ୍ଗହେନ ଯାପେତୁନ୍ତି ପଗ୍ଗୟ୍ହତୀତି ପଗ୍ଗହୋ, ପତ୍ତୋ। ତେନ ପଗ୍ଗହେନ ପତ୍ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ପତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଭିକ୍ଖାଚରିୟାୟ ଯାପେତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେନେୱାହ ‘‘ପଗ୍ଗହେନ ଯୋ ଉଞ୍ଛୋ’’ତିଆଦି। ନସୁକରାତି ସୁକରଭାୱୋ ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥୀତି ନସୁକରା। ପିଣ୍ଡାୟ ଚରିତ୍ୱାତି ପିଣ୍ଡାୟ ଚରଣହେତୁ। ହେତୁଅତ୍ଥେପି ହି ତ୍ୱାସଦ୍ଦମେକେ ଇଚ୍ଛନ୍ତି।

ଉତ୍ତରାପଥତୋ ଆଗତା, ଉତ୍ତରାପଥୋ ୱା ନିୱାସୋ ଏତେସନ୍ତି ଉତ୍ତରାପଥକାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ନିରୁତ୍ତିନୟେନ ‘‘ଉତ୍ତରାହକା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ଉତ୍ତରାପଥୱାସିକା’’ତିଆଦି। ‘‘ଉତ୍ତରାପଥକା’’ଇଚ୍ଚେୱ ୱା ପାଠଇପାଠୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କେଚି ପନ ‘‘ଉତ୍ତରଂ ୱିସିଟ୍ଠଂ ଭଣ୍ଡଂ ଆହରନ୍ତୀତି ଉତ୍ତରାହକା, ଉତ୍ତରଂ ୱା ଅଧିକଂ ଅଗ୍ଘଂ ନେନ୍ତୀତି ଉତ୍ତରାହକା’’ତିଆଦିନା ଅଞ୍ଞେନ ପକାରେନ ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣୟନ୍ତି। ଅସ୍ସାନଂ ଉଟ୍ଠାନଟ୍ଠାନେତି ଅସ୍ସାନଂ ଆକରଟ୍ଠାନେ। ୱେରଞ୍ଜନ୍ତି ୱେରଞ୍ଜାୟଂ। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ହେତଂ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ମନ୍ଦିରନ୍ତି ଅସ୍ସସାଲଂ। ଅସ୍ସମଣ୍ଡଲିକାୟୋତି ପଞ୍ଞାୟିଂସୂତି ପରିମଣ୍ଡଲାକାରେନ କତତ୍ତା ଅସ୍ସମଣ୍ଡଲିକାୟୋତି ପାକଟା ଅହେସୁଂ। ଏୱଂ କତାନଞ୍ଚ ଅସ୍ସସାଲାନଂ ବହୁତ୍ତା ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ। ଦସନ୍ନଂ ଦସନ୍ନଂ ଅସ୍ସାନଂ ୱସନୋକାସୋ ଏକେକା ଅସ୍ସମଣ୍ଡଲିକାତିପି ୱଦନ୍ତି। ଅଦ୍ଧାନକ୍ଖମା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଦୀଘକାଲଂ ପୱତ୍ତେତୁଂ ଖମା ନ ହୋନ୍ତି, ନ ଚିରକାଲପ୍ପୱତ୍ତିନୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଗଙ୍ଗାୟ ଦକ୍ଖିଣା ଦିସା ଅପ୍ପତିରୂପଦେସୋ, ଉତ୍ତରା ଦିସା ପତିରୂପଦେସୋତି ଅଧିପ୍ପାୟେନାହ ‘‘ନ ହି ତେ’’ତିଆଦି। ଗଙ୍ଗାୟ ଦକ୍ଖିଣତୀରଜାତା ଦକ୍ଖିଣାପଥମନୁସ୍ସା। ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧଂ ମମାୟନ୍ତୀତି ବୁଦ୍ଧମାମକା। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ପଟିୟାଦେତୁନ୍ତି ସମ୍ପାଦେତୁଂ। ନିଚ୍ଚଭତ୍ତସଙ୍ଖେପେନାତି ନିଚ୍ଚଭତ୍ତାକାରେନ। ପୁବ୍ବଣ୍ହସମୟନ୍ତି ଇଦଂ ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ପୁବ୍ବଣ୍ହସମୟେତିଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗେ ୱା ଇଦଂ ଉପଯୋଗୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଯଥା ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି, ତଥା ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପୁବ୍ବଣ୍ହେ ୱା ସମୟ’’ନ୍ତିଆଦି। ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ ପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତନୟେନ ଅତ୍ଥେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ। ନନୁ ଚ ୱିହାରେ ନିସୀଦନ୍ତାପି ଅନ୍ତରୱାସକଂ ନିୱାସେତ୍ୱାୱ ନିସୀଦନ୍ତି, ତସ୍ମା ‘‘ନିୱାସେତ୍ୱା’’ତି ଇଦଂ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱିହାରନିୱାସନପରିୱତ୍ତନୱସେନା’’ତିଆଦି। ୱିହାରନିୱାସନପରିୱତ୍ତନଞ୍ଚ ୱିହାରେ ନିସିନ୍ନକାଲେ ନିୱତ୍ଥମ୍ପି ପୁନ ଗାମପ୍ପୱେସନସମୟେ ଚାଲେତ୍ୱା ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ସଣ୍ଠପେତ୍ୱା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ନିୱାସନମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ନ ହି ତେ ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅନିୱତ୍ଥା ଅହେସୁ’’ନ୍ତି। ପତ୍ତଚୀୱରମାଦାୟାତି ପତ୍ତଞ୍ଚ ଚୀୱରଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା। ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ନ କେୱଲଂ ହତ୍ଥେନେୱ, ଅଥ ଖୋ ଯେନ କେନଚି ଆକାରେନ ଧାରଣମେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଯଥାସମ୍ଭୱମତ୍ଥଯୋଜନଂ କରୋତି ‘‘ପତ୍ତଂ ହତ୍ଥେହୀ’’ତିଆଦିନା।

ଗତଗତଟ୍ଠାନେତି ଅସ୍ସମଣ୍ଡଲିକାସୁ ସମ୍ପତ୍ତସମ୍ପତ୍ତଟ୍ଠାନେ। ଉଦୁକ୍ଖଲେ କୋଟ୍ଟେତ୍ୱା କୋଟ୍ଟେତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ କସ୍ମା ପନ ତେ ଭିକ୍ଖୂ ସୟମେୱ ଏୱଂ କତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତି, କିମେୱଂ ଲଦ୍ଧଂ କପ୍ପିୟକାରକେହି ଯାଗୁଂ ୱା ଭତ୍ତଂ ୱା ପଚାପେତ୍ୱା ସୟଂ ୱା ପଚିତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ନ ୱଟ୍ଟତୀତି ଆହ ‘‘ଥେରାନଂ କୋଚି କପ୍ପିୟକାରକୋ ନତ୍ଥୀ’’ତିଆଦି। କପ୍ପିୟାକପ୍ପିୟଭାୱଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୂନଂ ଏୱଂ କାତୁଂ ସାରୁପ୍ପଂ ନ ହୋତୀତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ଅକପ୍ପିୟଭାୱମ୍ପି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନ ଚ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି। ଭାଜନାଦିପରିହରଣୱସେନ ବହୁଭଣ୍ଡିକତାୟ ଅଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଲ୍ଲହୁକୱୁତ୍ତିତା’’ତି। ସକଂ ସକଂ ପଟିୱୀସନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ କୋଟ୍ଠାସଂ। ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କାତି ସମଣଧମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନିରୁସ୍ସାହା। ତଦୁପିୟନ୍ତି ତଦନୁରୂପଂ। ପିସତୀତି ଚୁଣ୍ଣେତି। ପୁଞ୍ଞଞାଣୱିସେସେହି କତ୍ତବ୍ବକମ୍ମସ୍ସ ମନାପତା ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ପୁଞ୍ଞୱତା’’ତିଆଦି। ନନ୍ତି ନଂ ପତ୍ଥପୁଲକଂ। ‘‘ନ ତତୋ ପଟ୍ଠାୟା’’ତି ୱଚନତୋ ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଭଗୱତୋ ପିଣ୍ଡାୟ ଚରଣମ୍ପି ଦସ୍ସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଲଦ୍ଧାତି ଲଭିତ୍ୱା। ‘‘ଲଦ୍ଧୋ’’ତି ୱା ପାଠୋ, ଉପଟ୍ଠାକଟ୍ଠାନଂ ନେୱ ଲଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। କଦା ପନ ଥେରୋ ଉପଟ୍ଠାକଟ୍ଠାନଂ ଲଦ୍ଧୋତି? ୱୁଚ୍ଚତେ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୧; ଅ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧।୨୧୯-୨୨୩) – ଏକଦା କିର ଭଗୱା ନାଗସମାଲତ୍ଥେରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଦ୍ଧାନମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନୋ ଦ୍ୱେଧାପଥଂ ପତ୍ତୋ। ଥେରୋ ମଗ୍ଗା ଉକ୍କମ୍ମ ‘‘ଭଗୱା ଅହଂ ଇମିନା ମଗ୍ଗେନ ଗଚ୍ଛାମୀ’’ତି ଆହ। ଅଥ ନଂ ଭଗୱା ‘‘ଏହି ଭିକ୍ଖୁ, ଇମିନା ଗଚ୍ଛାମା’’ତି ଆହ। ସୋ ‘‘ହନ୍ଦ ଭଗୱା ତୁମ୍ହାକଂ ପତ୍ତଚୀୱରଂ ଗଣ୍ହଥ, ଅହଂ ଇମିନା ଗଚ୍ଛାମୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ପତ୍ତଚୀୱରଂ ଛମାୟଂ ଠପେତୁଂ ଆରଦ୍ଧୋ। ଅଥ ଭଗୱା ‘‘ଆହର

ଭିକ୍ଖୂ’’ତି ୱତ୍ୱା ପତ୍ତଚୀୱରଂ ଗହେତ୍ୱା ଗତୋ। ତସ୍ସପି ଭିକ୍ଖୁନୋ ଇତରେନ ମଗ୍ଗେନ ଗଚ୍ଛତୋ ଚୋରା ପତ୍ତଚୀୱରଞ୍ଚେୱ ହରିଂସୁ, ସୀସଞ୍ଚ ଭିନ୍ଦିଂସୁ। ସୋ ‘‘ଭଗୱା ଦାନି ମେ ପଟିସରଣଂ, ନ ଅଞ୍ଞୋ’’ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ଲୋହିତେନ ଗଳନ୍ତେନ ଭଗୱତୋ ସନ୍ତିକଂ ଆଗମି। ‘‘କିମିଦଂ ଭିକ୍ଖୂ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତେ ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଆରୋଚେସି। ଅଥ ନଂ ଭଗୱା ‘‘ମା ଚିନ୍ତୟି ଭିକ୍ଖୁ, ଏତଂ କାରଣଂୟେୱ ତେ ନିୱାରୟିମ୍ହା’’ତି ୱତ୍ୱା ସମସ୍ସାସେସି।

ଏକଦା ପନ ଭଗୱା ମେଘିୟତ୍ଥେରେନ ସଦ୍ଧିଂ ପାଚୀନୱଂସମିଗଦାୟେ ଜନ୍ତୁଗାମଂ ଅଗମାସି। ତତ୍ରାପି ମେଘିୟୋ ଜନ୍ତୁଗାମେ ପିଣ୍ଡାୟ ଚରିତ୍ୱା ନଦୀତୀରେ ପାସାଦିକଂ ଅମ୍ବୱନଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ଭଗୱା ତୁମ୍ହାକଂ ପତ୍ତଚୀୱରଂ ଗଣ୍ହଥ, ଅହଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅମ୍ବୱନେ ସମଣଧମ୍ମଂ କରୋମୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ଭଗୱତା ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ନିୱାରିୟମାନୋପି ଗନ୍ତ୍ୱା ଅକୁସଲୱିତକ୍କେହି ଅନ୍ୱାସତ୍ତୋ ପଚ୍ଚାଗନ୍ତ୍ୱା ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଆରୋଚେସି। ତମ୍ପି ଭଗୱା ‘‘ଇଦମେୱ ତେ କାରଣଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖୟିତ୍ୱା ନିୱାରୟିମ୍ହା’’ତି ୱତ୍ୱା ଅନୁପୁବ୍ବେନ ସାୱତ୍ଥିଂ ଅଗମାସି। ତତ୍ଥ ଗନ୍ଧକୁଟିପରିୱେଣେ ପଞ୍ଞତ୍ତୱରବୁଦ୍ଧାସନେ ନିସିନ୍ନୋ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘପରିୱୁତୋ ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସି – ‘‘ଭିକ୍ଖୱେ, ଇଦାନିମ୍ହି ମହଲ୍ଲକୋ, ଏକଚ୍ଚେ ଭିକ୍ଖୂ ‘ଇମିନା ମଗ୍ଗେନ ଗଚ୍ଛାମା’ତି ୱୁତ୍ତେ ଅଞ୍ଞେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏକଚ୍ଚେ ମୟ୍ହଂ ପତ୍ତଚୀୱରଂ ଭୂମିୟଂ ନିକ୍ଖିପନ୍ତି, ମୟ୍ହଂ ନିବଦ୍ଧୁପଟ୍ଠାକଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଜାନାଥା’’ତି। ଭିକ୍ଖୂନଂ ଧମ୍ମସଂୱେଗୋ ଉଦପାଦି। ଅଥାୟସ୍ମା ସାରିପୁତ୍ତୋ ଉଟ୍ଠାୟ ଭଗୱନ୍ତଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ‘‘ଅହଂ, ଭନ୍ତେ, ତୁମ୍ହେୟେୱ ପତ୍ଥୟମାନୋ ସତସହସ୍ସକପ୍ପାଧିକଂ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟଂ ପାରମିୟୋ ପୂରେସିଂ, ନନୁ ମାଦିସୋ ମହାପଞ୍ଞୋ ଉପଟ୍ଠାକୋ ନାମ ୱଟ୍ଟତି, ଅହଂ ଉପଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ’’ତି ଆହ। ତଂ ଭଗୱା ‘‘ଅଲଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ୟସ୍ସଂ ଦିସାୟଂ ତ୍ୱଂ ୱିହରସି, ଅସୁଞ୍ଞାୟେୱ ସା ଦିସା, ତୱ ଓୱାଦୋ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଓୱାଦସଦିସୋ, ନ ମେ ତୟା ଉପଟ୍ଠାକକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି ପଟିକ୍ଖିପି। ଏତେନେୱୁପାୟେନ ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଅସୀତିମହାସାୱକା ଉଟ୍ଠହିଂସୁ। ସବ୍ବେ ଭଗୱା ପଟିକ୍ଖିପି।

ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ ପନ ତୁଣ୍ହୀୟେୱ ନିସୀଦି। ଅଥ ନଂ ଭିକ୍ଖୂ ଆହଂସୁ ‘‘ଆୱୁସୋ, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ ଉପଟ୍ଠାକଟ୍ଠାନଂ ୟାଚତି, ତ୍ୱମ୍ପି ୟାଚାହୀ’’ତି। ୟାଚିତ୍ୱା ଲଦ୍ଧଟ୍ଠାନଂ ନାମ ଆୱୁସୋ କୀଦିସଂ ହୋତି, କିଂ ମଂ ସତ୍ଥା ନ ପସ୍ସତି, ସଚେ ରୋଚେସ୍ସତି, ‘‘ଆନନ୍ଦୋ ମଂ ଉପଟ୍ଠାତୂ’’ତି ୱକ୍ଖତୀତି। ଅଥ ଭଗୱା ‘‘ନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆନନ୍ଦୋ ଅଞ୍ଞେନ ଉସ୍ସାହେତବ୍ବୋ, ସୟମେୱ ଜାନିତ୍ୱା ମଂ ଉପଟ୍ଠହିସ୍ସତୀ’’ତି ଆହ। ତତୋ ଭିକ୍ଖୂ ‘‘ଉଟ୍ଠେହି ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, ଉଟ୍ଠେହି, ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, ଦସବଲଂ ଉପଟ୍ଠାକଟ୍ଠାନଂ ୟାଚାହୀ’’ତି ଆହଂସୁ। ଥେରୋ ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଚତ୍ତାରୋ ପଟିକ୍ଖେପେ ଚ ଚତସ୍ସୋ ଚ ଆୟାଚନାତି ଅଟ୍ଠ ୱରେ ୟାଚି।

ଚତ୍ତାରୋପଟିକ୍ଖେପା ନାମ ‘‘ସଚେ ମେ, ଭନ୍ତେ ଭଗୱା, ଅତ୍ତନା ଲଦ୍ଧଂ ପଣୀତଂ ଚୀୱରଂ ନ ଦସ୍ସତି , ପିଣ୍ଡପାତଂ ନ ଦସ୍ସତି, ଏକଗନ୍ଧକୁଟିୟଂ ୱସିତୁଂ ନ ଦସ୍ସତି, ନିମନ୍ତନଂ ଗହେତ୍ୱା ନ ଗମିସ୍ସତି, ଏୱାହଂ ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘କଂ ପନେତ୍ଥ, ଆନନ୍ଦ, ଆଦୀନୱଂ ଅଦ୍ଦସା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ଆହ ‘‘ସଚାହଂ, ଭନ୍ତେ, ଇମାନି ୱତ୍ଥୂନି ଲଭିସ୍ସାମି, ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ୱତ୍ତାରୋ ‘ଆନନ୍ଦୋ ଦସବଲେନ ଲଦ୍ଧଂ ପଣୀତଂ ଚୀୱରଂ ପରିଭୁଞ୍ଜତି, ପିଣ୍ଡପାତଂ ପରିଭୁଞ୍ଜତି, ଏକଗନ୍ଧକୁଟିୟଂ ୱସତି, ଏକନିମନ୍ତନଂ ଗଚ୍ଛତି, ଏତଂ ଲାଭଂ ଲଭନ୍ତୋ ତଥାଗତଂ ଉପଟ୍ଠାତି, କୋ ଏୱଂ ଉପଟ୍ଠହତୋ ଭାରୋ’’’ତି। ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ପଟିକ୍ଖେପେ ୟାଚି।

ଚତସ୍ସୋ ଆୟାଚନା ନାମ ‘‘ସଚେ, ଭନ୍ତେ ଭଗୱା, ମୟା ଗହିତଂ ନିମନ୍ତନଂ ଗମିସ୍ସତି, ସଚାହଂ ତିରୋରଟ୍ଠା ତିରୋଜନପଦା ଭଗୱନ୍ତଂ ଦଟ୍ଠୁଂ ଆଗତପରିସଂ ଆଗତକ୍ଖଣେ ଏୱ ଭଗୱନ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଲଚ୍ଛାମି, ୟଦା ମେ କଙ୍ଖା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମିଂୟେୱ ଖଣେ ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପସଙ୍କମିତୁଂ ଲଚ୍ଛାମି, ତଥା ୟଂ ଭଗୱା ମୟ୍ହଂ ପରମ୍ମୁଖଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ତଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ମୟ୍ହଂ କଥେସ୍ସତି, ଏୱାହଂ ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘କଂ ପନେତ୍ଥ, ଆନନ୍ଦ, ଆନିସଂସଂ ପସ୍ସସୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ଆହ ‘‘ଇଧ, ଭନ୍ତେ, ସଦ୍ଧା କୁଲପୁତ୍ତା ଭଗୱତୋ ଓକାସଂ ଅଲଭନ୍ତା ମଂ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି ‘ସ୍ୱେୱ, ଭନ୍ତେ ଆନନ୍ଦ, ଭଗୱତା ସଦ୍ଧିଂ ଅମ୍ହାକଂ ଘରେ ଭିକ୍ଖଂ ଗଣ୍ହେୟ୍ୟାଥା’ତି। ସଚେ ଭଗୱା ତତ୍ଥ ନ ଗମିସ୍ସତି, ଇଚ୍ଛିତକ୍ଖଣେୟେୱ ପରିସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ କଙ୍ଖଞ୍ଚ ୱିନୋଦେତୁଂ ଓକାସଂ ନ ଲଚ୍ଛାମି, ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ୱତ୍ତାରୋ ‘କିଂ ଆନନ୍ଦୋ ଦସବଲଂ ଉପଟ୍ଠାତି, ଏତ୍ତକମ୍ପିସ୍ସ ଅନୁଗ୍ଗହଂ ଭଗୱା ନ କରୋତୀ’ତି। ଭଗୱତୋ ଚ ପରମ୍ମୁଖା ମଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସନ୍ତି ‘ଅୟଂ, ଆୱୁସୋ ଆନନ୍ଦ, ଗାଥା ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଇଦଂ ଜାତକଂ କତ୍ଥ ଦେସିତ’ନ୍ତି। ସଚାହଂ ତଂ ନ ସମ୍ପାୟିସ୍ସାମି, ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ୱତ୍ତାରୋ ‘ଏତ୍ତକମ୍ପି, ଆୱୁସୋ, ନ ଜାନାସି, କସ୍ମା ତ୍ୱଂ ଛାୟା ୱିୟ ଭଗୱନ୍ତଂ ନ ୱିଜହନ୍ତୋ ଦୀଘରତ୍ତଂ ଚିରଂ ୱିଚରୀ’ତି। ତେନାହଂ ପରମ୍ମୁଖା ଦେସିତସ୍ସପି ଧମ୍ମସ୍ସ ପୁନ କଥନଂ ଇଚ୍ଛାମୀ’’ତି। ଇମା ଚତସ୍ସୋ ଆୟାଚନା ୟାଚି। ଭଗୱାପିସ୍ସ ଅଦାସି। ଏୱଂ ଇମେ ଅଟ୍ଠ ୱରେ ଗହେତ୍ୱା ନିବଦ୍ଧୁପଟ୍ଠାକୋ ଅହୋସି।

ତସ୍ସେୱ ଠାନନ୍ତରସ୍ସ ଅତ୍ଥାୟ କପ୍ପସତସହସ୍ସଂ ପୂରିତାନଂ ପାରମୀନଂ ଫଲଂ ପାପୁଣି, ପାପୁଣିତ୍ୱା ଚ ଉପଟ୍ଠାକାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ହୁତ୍ୱା ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପଟ୍ଠହି। ଥେରୋ ହି ଉପଟ୍ଠାକଟ୍ଠାନଂ ଲଦ୍ଧକାଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଭଗୱନ୍ତଂ ଦୁୱିଧେନ ଉଦକେନ ତିୱିଧେନ ଦନ୍ତକଟ୍ଠେନ ପାଦପରିକମ୍ମେନ ପିଟ୍ଠିପରିକମ୍ମେନ ଗନ୍ଧକୁଟିପରିୱେଣସମ୍ମଜ୍ଜନେନାତି ଏୱମାଦୀହି କିଚ୍ଚେହି ଉପଟ୍ଠହନ୍ତୋ ‘‘ଇମାୟ ନାମ ୱେଲାୟ ସତ୍ଥୁ ଇଦଂ ନାମ ଲଦ୍ଧୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ଇଦଂ ନାମ କାତୁଂ

ୱଚ୍ଛତୀ’’ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ତଂ ତଂ ନିପ୍ଫାଦେନ୍ତୋ ମହନ୍ତିଂ ଦଣ୍ଡଦୀପିକଂ ଗହେତ୍ୱା ଏକରତ୍ତିଂ ଗନ୍ଧକୁଟିପରିୱେଣଂ ନୱ ୱାରେ ଅନୁପରିୟାୟତି। ଏୱଞ୍ହିସ୍ସ ଅହୋସି ‘‘ସଚେ ମେ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ଓକ୍କମେୟ୍ୟ, ଭଗୱତି ପକ୍କୋସନ୍ତେ ପଟିୱଚନଂ ଦାତୁଂ ନାହଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି। ତସ୍ମା ସଙ୍କରତ୍ତିଂ ଦଣ୍ଡଦୀପିକଂ ହତ୍ଥେନ ନ ମୁଞ୍ଚତି, ଏୱମେତସ୍ସ ନିବଦ୍ଧୁପଟ୍ଠାକଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅଲଦ୍ଧଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନୋ ଚ ଖୋ ଉପଟ୍ଠାକଟ୍ଠାନଂ ଲଦ୍ଧା’’ତି। ନିବଦ୍ଧୁପଟ୍ଠାକୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ନିୟତୁପଟ୍ଠାକୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ଅନିୟତୁପଟ୍ଠାକା ପନ ଭଗୱତୋ ପଠମବୋଧିୟଂ ବହୂ ଅହେସୁଂ, ତେ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘କଦାଚି ନାଗସମାଲତ୍ଥେରୋ’’ତିଆଦି। ଞାତି ଚ ସୋ ପସତ୍ଥତମଗୁଣଯୋଗତୋ ସେଟ୍ଠୋ ଚାତି ଞାତିସେଟ୍ଠୋ। ଏୱରୂପେସୁ ଠାନେସୁ ଅୟମେୱ ପତିରୂପୋତି ଆପଦାସୁ ଆମିସସ୍ସ ଅଭିସଙ୍ଖରିତ୍ୱା ଦାନଂ ନାମ ଞାତକେନେୱ କାତୁଂ ଯୁତ୍ତତରନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ମାରାୱଟ୍ଟନାୟାତି ମାରେନ କତଚିତ୍ତାୱଟ୍ଟନାୟ, ମାରାନୁଭାୱେନ ସଞ୍ଜାତଚିତ୍ତସମ୍ମୋହେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେନେୱାହ ‘‘ଆୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ମୋହେତ୍ୱା’’ତିଆଦି। ତିଟ୍ଠନ୍ତୁ...ପେ... ତସ୍ମିଂ ମାରୋ ଆୱଟ୍ଟେୟ୍ୟାତି ଫୁସ୍ସସ୍ସ ଭଗୱତୋ କାଲେ କତୁପଚିତସ୍ସ ଅକୁସଲକମ୍ମସ୍ସ ତଦା ଲଦ୍ଧୋକାସୱସେନ ଉପଟ୍ଠିତତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଅପଦାନେ –

‘‘ଫୁସ୍ସସ୍ସାହଂ ପାୱଚନେ, ସାୱକେ ପରିଭାସୟିଂ;

ଯୱଂ ଖାଦଥ ଭୁଞ୍ଜଥ, ମା ଚ ଭୁଞ୍ଜଥ ସାଲୟୋ।

‘‘ତେନ କମ୍ମୱିପାକେନ, ତେମାସଂ ଖାଦିତଂ ଯୱଂ;

ନିମନ୍ତିତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣେନ, ୱେରଞ୍ଜାୟଂ ୱସିଂ ତଦା’’ତି। (ଅପ। ଥେର ୧।୩୯।୮୮-୮୯);

ପରିଯୁଟ୍ଠିତଚିତ୍ତୋତି ପରିଯୋନଦ୍ଧଚିତ୍ତୋ, ଅଭିଭୂତଚିତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଆୱଟ୍ଟିତପରିଯୋସାନେ ଆଗମିଂସୂତି ମାରେନ ଆୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ଗତେ ପଚ୍ଛା ଆଗମିଂସୁ। ଅୱିସହତାୟାତି ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତାୟ। ଅଭିହଟଭିକ୍ଖାୟାତି ପଟିତ୍ୱା ଅଭିହରିୟମାନଭିକ୍ଖାୟ। ନିବଦ୍ଧଦାନସ୍ସାତି ‘‘ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ ଭଗୱତୋ ଦସ୍ସାମା’’ତି ନିଚ୍ଚଭତ୍ତୱସେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଠପିତଦାନସ୍ସ। ଅପ୍ପିତୱତ୍ତସ୍ସାତି ‘‘ଇଦଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଚତୁପଚ୍ଚୟପରିଭୋଗତ୍ଥ’’ନ୍ତି ୱିହାରଂ ନେତ୍ୱା ଦିନ୍ନୱତ୍ଥୁନୋ। ନ ୱିସହତୀତି ନ ସକ୍କୋତି। ଅଭିହଟଭିକ୍ଖାସଙ୍ଖେପେନାତି ଅଭିହଟଭିକ୍ଖାନୀହାରେନ । ବ୍ୟାମପ୍ପଭାୟାତି ସମନ୍ତତୋ ବ୍ୟାମମତ୍ତାୟ ପଭାୟ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନାନଂ ବ୍ୟାମପ୍ପଭାୟ ଚ ନିପ୍ପଭାକରଣଂ ଅନ୍ତରାୟୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ଚନ୍ଦିମସୂରିୟଦେୱବ୍ରହ୍ମାନମ୍ପି ହୀ’’ତିଆଦି। ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନାନଂ ବ୍ୟାମପ୍ପଭାୟ ଏକାବଦ୍ଧତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନବ୍ୟାମପ୍ପଭାପ୍ପଦେସଂ ପତ୍ୱା’’ତି। ସଙ୍ଖ୍ୟତ୍ତୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନ୍ତରାୟୋ ନାମ ଞେୟ୍ୟଧମ୍ମେସୁ ଆୱରଣଂ।

ଅସ୍ସୋସି ଖୋ ଭଗୱା ଉଦୁକ୍ଖଲସଦ୍ଦନ୍ତି କିଂ ସୟମେୱ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉଦୁକ୍ଖଲସଦ୍ଦଂ ଅସ୍ସୋସୀତି ଚେତି ଆହ ‘‘ପତ୍ଥପତ୍ଥପୁଲକଂ କୋଟ୍ଟେନ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ଅତ୍ଥସଞ୍ହିତନ୍ତି ପୟୋଜନସାଧକଂ। ଅନତ୍ଥସଞ୍ହିତେତି ଅନତ୍ଥନିସ୍ସିତେ ୱଚନେ। ଘାତାପେକ୍ଖଂ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ଯସ୍ମିଞ୍ହି ଯେନ ଘାତୋ ନିପ୍ଫାଦୀୟତି, ତସ୍ସେୱ ତେନ ଘାତୋ କତୋ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ମଗ୍ଗେନେୱ ତାଦିସସ୍ସ ୱଚନସ୍ସ ଘାତୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି। ସାମିଅତ୍ଥେ ୱା ଭୁମ୍ମୱଚନନ୍ତି ମଞ୍ଞମାନୋ ଏୱମାହାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱଚନସ୍ସ ଚ ସମୁଗ୍ଘାତୋ ତମ୍ମୂଲକିଲେସାନଂ ସମୁଗ୍ଘାତେନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଆକରୋତି ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପତାୟ ସମରିୟାଦଂ ସପରିଚ୍ଛେଦଂ ଫଲଂ ନିପ୍ଫତ୍ତେତୀତି ଆକାରୋ କାରଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଆକାରେହୀତି କାରଣେହୀ’’ତି। ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯୁତ୍ତନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସାୟ ପୱତ୍ତଂ। ତାୟ ପୁଚ୍ଛାୟ ୱୀତିକ୍କମଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱାତି ‘‘ସଚ୍ଚଂ କିର ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୂ’’ତିଆଦିପୁଚ୍ଛାୟ ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା କତୱୀତିକ୍କମଂ ପକାସେତ୍ୱା, ୱୀତିକ୍କମପ୍ପକାସନଞ୍ଚ କିମତ୍ଥମିଦଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେତୀତି ଅନୁଜାନନତ୍ଥଂ।

ନତ୍ଥି କିଞ୍ଚି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନୟତ୍ତା ନ କିଞ୍ଚି ଏତ୍ଥ ଅପୁବ୍ବଂ ୱତ୍ତବ୍ବମତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୀ’’ତିଆଦି। ସାଧୁ ସାଧୂତି ଇଦଂ ପସଂସାୟଂ ଆମେଡିତୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦଂ ସମ୍ପହଂସେନ୍ତୋ’’ତି। ଦ୍ୱୀସୁ ଆକାରେସୂତି ଧମ୍ମଦେସନସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ କାରଣେସୁ। ଏକଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଧମ୍ମଂ ୱା ଦେସେସ୍ସାମାତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତକାରଣଂ ଗହେତ୍ୱା। ଏୱଂଦୁବ୍ଭିକ୍ଖେତି ଏୱଂ ଦୁକ୍ଖେନ ଲଭିତବ୍ବା ଭିକ୍ଖା ଏତ୍ଥାତି ଏୱଂଦୁବ୍ଭିକ୍ଖେ କାଲେ, ଦେସେ ୱା। ଦୁଲ୍ଲଭପିଣ୍ଡେତି ଏତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥଦୀପନଂ। ଭାଜନାଦିପରିହରଣୱସେନ ବହୁଭଣ୍ଡିକତାୟ ଅଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇମାୟ ସଲ୍ଲହୁକୱୁତ୍ତିତାୟା’’ତି। ଏତ୍ତକମେୱ ଅଲଂ ଯାପେତୁନ୍ତି ଉତ୍ତରି ପତ୍ଥନାଭାୱତୋ ପନ ‘‘ଇମିନା ଚ ସଲ୍ଲେଖେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖଂ ୱିଜିତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ହି ଭିକ୍ଖାନଂ ଅଭାୱୋ ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖଂ ‘‘ନିମ୍ମକ୍ଖିକ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ଭିକ୍ଖାଭାୱୋଯେୱ ହି ତଂନିମିତ୍ତଚିତ୍ତୱିଘାତାନଂ ଅଭାୱତୋ ଭିକ୍ଖୂହି ୱିଜିତୋ ୱସେ ୱତ୍ତିତୋ। ଲୋଭୋ ୱିଜିତୋତି ଆମିସହେତୁ ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୱସ୍ସଚ୍ଛେଦସମୁଟ୍ଠାପକୋ ଲୋଲୁପ୍ପାଦୋପି ତେସଂ ନାହୋସୀତି ଆମିସଲୋଲତାସଙ୍ଖାତୋ ଲୋଭୋ ୱିଜିତୋ। ଇଚ୍ଛାଚାରୋ ୱିଜିତୋତି ‘‘ଆମିସହେତୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମପ୍ପକାସନୱସେନ

ଗୁଣୱଣିଜ୍ଜଂ କତ୍ୱା ଜୀୱିକଂ କପ୍ପେସ୍ସାମା’’ତି ଏୱଂ ପଓୱେଚ୍ଛାଚାରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଇଚ୍ଛାଚାରୋ ୱିଜିତୋ। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମତ୍ତସ୍ସପି ଅନୁପ୍ପନ୍ନଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଚିନ୍ତା ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁନପ୍ପୁନାନୁସୋଚନୱସେନ ପନ ଚିତ୍ତପୀଳଆପି ନାହୋସୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ୱିଘାତୋ ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୋ ୱାତି ସତ୍ତାହକରଣୀୟୱସେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ବହି ଅରୁଣୁଟ୍ଠାପନୱସେନ ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୋ ୱା ନ କତୋ ସତ୍ତାହକିଚ୍ଚୱସେନପି କତ୍ଥଚି ଅଗତତ୍ତା। ସତ୍ତାହକିଚ୍ଚୱସେନ ୱିପ୍ପୱାସଞ୍ହି ସନ୍ଧାୟ ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୋତି ଅଟ୍ଠକଥାୱୋହାରୋ, ତତୋୟେୱ ଚ ୱସ୍ସୂପନାୟିକକ୍ଖନ୍ଧକୱଣ୍ଣନାୟଂ (ମହାୱ। ଅଟ୍ଠ। ୧୯୯) ‘‘ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ପାଠଇମୁତ୍ତକରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୱିନିଚ୍ଛୟୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ଧମ୍ମସ୍ସୱନତ୍ଥାୟ ଅନିମନ୍ତିତେନ ଗନ୍ତୁଂ ନ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତିଆଦିନା ସତ୍ତାହକରଣୀୟମେୱ ୱିଭତ୍ତଂ। ମହାଅଟ୍ଠକଥାୟମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସତ୍ତାହକିଚ୍ଚେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ଏକଭିକ୍ଖୁନାପି ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୋ ୱା ନ କତୋ’’ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୋ ନାମ ସତ୍ତାହକରଣୀୟୱସେନ ହୋତି, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ କଥିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଚ୍ଚୟୱେକଲ୍ଲସଙ୍ଖାତେ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦକାରଣେ ସତି ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦସ୍ସପି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଯତ୍ଥ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦକାରଣଂ ଲଦ୍ଧୂତି, ତତ୍ଥ ସତ୍ତାହକିଚ୍ଚେନ ଗନ୍ତୁମ୍ପି ୱଟ୍ଟତୀତି ସିଦ୍ଧନ୍ତି ଚୂଳଅଗଣ୍ଠିପଦେ ମଜ୍ଝିମଗଣ୍ଠିପଦେ ଚ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସୁୱୁତ୍ତଂ ୱସ୍ସୂପନାୟିକକ୍ଖନ୍ଧକେ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦାଧିକାରେ –

‘‘ତେନ ଖୋ ପନ ସମୟେନ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ଆୱାସେ ୱସ୍ସୂପଗତାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଗାମୋ ଚୋରେହି ୱୁଟ୍ଠାସି। ଭଗୱତୋ ଏତମତ୍ଥଂ ଆରୋଚେସୁଂ। ଅନୁଜାନାମି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯେନ ଗାମୋ ତେନ ଗନ୍ତୁ’’ନ୍ତି (ମହାୱ। ୨୦୧) –

ଏତ୍ଥ ‘‘ସଚେ ଗାମୋ ଅୱିଦୂରଗତୋ ହୋତି, ତତ୍ଥ ପିଣ୍ଡାୟ ଚରିତ୍ୱା ୱିହାରମେୱ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ୱସିତବ୍ବଂ। ସଚେ ଦୂରଗତୋ, ସତ୍ତାହୱାରେନ ଅରୁଣୋ ଉଟ୍ଠାପେତବ୍ବୋ। ନ ସକ୍କା ଚେ ହୋତି, ତତ୍ଥେୱ ସଭାଗଟ୍ଠାନେ ୱସିତବ୍ବ’’ନ୍ତି (ମହାୱ। ଅଟ୍ଠ। ୨୦୧) ଇମିନା ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନେନପି ସଂସନ୍ଦନତୋ। ତଥା ହି ଗାମେ ୱୁଟ୍ଠିତେ ଭିକ୍ଖାୟ ଅଭାୱତୋ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦେପି ଅନାପତ୍ତିଂ ୱଦନ୍ତେନ ଭଗୱତା ‘‘ଅନୁଜାନାମି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯେନ ଗାମୋ ତେନ ଗନ୍ତୁ’’ନ୍ତି (ମହାୱ। ୨୦୧) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଭିକ୍ଖାୟ ଅଭାୱୋ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦକାରଣଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ସଚେ ଦୂରଗତୋ, ସତ୍ତାହୱାରେନ ଅରୁଣୋ ଉଟ୍ଠାପେତବ୍ବୋ’’ତି (ମହାୱ। ଅଟ୍ଠ। ୨୦୧) ଇଦଂ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦକାରଣେ ସତି ସତ୍ତାହକିଚ୍ଚେନ ଗନ୍ତୁମ୍ପି ୱଟ୍ଟତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସାଧେତି।

ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ କେନଚି –

‘‘ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୋତି ସତ୍ତାହକିଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତୋ, ସତ୍ତାହକରଣୀୟେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୋ ୱା ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦୋ ୱା ଏକଭିକ୍ଖୁନାପି ନ କତୋତି ୱୁତ୍ତଂ କିର ମହାଅଟ୍ଠକଥାୟଂ, ତସ୍ମା ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦସ୍ସ କାରଣେ ସତି ସତ୍ତାହକିଚ୍ଚଂ କାତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ଏକେ। ୱିନୟଧରା ପନ ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାଧିପ୍ପାୟୋ ୱୀମଂସିତବ୍ବୋ’’ତି।

ତଂ ପନ ସୟଂ ସମ୍ମୂଳ୍ହସ୍ସ ପରେସଂ ମୋହୁପ୍ପାଦନମତ୍ତଂ। ନ ହି ୱିନୟଧରାନଂ ଅନିଚ୍ଛାୟ କାରଣଂ ଦିସ୍ସତି ଅଟ୍ଠକଥାୟ ୱିରୁଜ୍ଝନତୋ ଯୁତ୍ତିଅଭାୱତୋ ଚ। ଯଞ୍ହି କାରଣଂ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦେପି ଅନାପତ୍ତିଂ ସାଧେତି, ତସ୍ମିଂ ସତି ୱିନା ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦଂ ସତ୍ତାହକିଚ୍ଚେନ ଗନ୍ତୁଂ ନ ୱଟ୍ଟତୀତି କା ନାମ ଯୁତ୍ତି। ‘‘ପଚ୍ଛିମିକାୟ ତତ୍ଥ ୱସ୍ସଂ ଉପଗଚ୍ଛାମା’’ତି ଇଦଂ ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଅନୁରୂପପରିୱିତକ୍କନପଅଦୀପନଂ, ନ ପନ ୱିସେସତ୍ଥପରିଦୀପନଂ। ତଥା ହି ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖତାୟ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦକରଣସବ୍ଭାୱତୋ ପୁରିମିକାୟ ତାୱ ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦେପି ଅନାପତ୍ତି। ପଚ୍ଛିମିକାୟଂ ଅନୁପଗନ୍ତୁକାମତାୟ ଗମନେପି ନତ୍ଥି ଦୋସୋ ପଚ୍ଛିମିକାୟ ୱସ୍ସୂପନାୟିକଦିୱସସ୍ସ ଅସମ୍ପତ୍ତଭାୱତୋ।

ନ କିସ୍ମିଞ୍ଚି ମଞ୍ଞନ୍ତୀତି କିସ୍ମିଞ୍ଚି ଗୁଣେ ସମ୍ଭାୱନୱସେନ ନ ମଞ୍ଞନ୍ତି। ପକାସେତ୍ୱାତି ପଟିଲଦ୍ଧଜ୍ଝାନାଦିଗୁଣୱସେନ ପକାସେତ୍ୱା। ‘‘ପଚ୍ଛା ସୀଲଂ ଅଧିଟ୍ଠହେସ୍ସାମା’’ତି ୱୁତ୍ତନୟେନ କୁଚ୍ଛିପଟିଜଗ୍ଗନେ ସତି ତଥାପୱତ୍ତେଚ୍ଛାଚାରସ୍ସ ଅପରିସୁଦ୍ଧଭାୱତୋ ଆଜୀୱସୁଦ୍ଧିୟା ଚ ଅଭାୱତୋ ପୁନ ୱାୟମିତ୍ୱା ସଂୱରେ ପତିଟ୍ଠାତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ‘‘ପଚ୍ଛା ସୀଲଂ ଅଧିଟ୍ଠହେସ୍ସାମା’’ତି।

କିଂ ଇଦନ୍ତି ଗରହଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସାଲିତଣ୍ଡୁଲେହି ସମ୍ପାଦିତଂ ମଂସେନ ଉପସିତ୍ତଂ ଓଦନଂ ସାଲିମଂସୋଦନଂ। ଅତିମଞ୍ଞିସ୍ସତୀତି ଅୱଞ୍ଞାତକରଣୱସେନ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ମଞ୍ଞିସ୍ସତି, ଲାମକଂ ନିହୀନଂ କତ୍ୱା ମଞ୍ଞିସ୍ସତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି । ତେନାହ ‘‘ଓଞ୍ଞାତଂ ଅୱଞ୍ଞାତଂ କରିସ୍ସତୀ’’ତି। ହେଟ୍ଠା କତ୍ୱା ନିହୀନଂ କତ୍ୱା ଞାତଂ ଓଞ୍ଞାତଂ। ଅୱଞ୍ଞାତନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ସ୍ୱାୟନ୍ତି ସୋ ଅୟଂ ଜନପଦୋ। ଇମାୟ ପଟିପତ୍ତିୟାତି ୱେରଞ୍ଜାୟଂ ପୂରିତାୟ ସୁଦୁକ୍କରାୟ ପଟିପତ୍ତିୟା। ତୁମ୍ହେ ନିସ୍ସାୟାତି ତୁମ୍ହାକଂ ଇମଂ ଅପ୍ପିଚ୍ଛପଟିପଦଂ ନିସ୍ସାୟ। ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀସଙ୍ଖାତାତି ଛଙ୍ଗିୟାଦୟୋ ୱୁତ୍ତା। ତୁମ୍ହାକଂ ଅନ୍ତରେ ନିସୀଦିତ୍ୱାତି ତୁମ୍ହାକଂ ମଜ୍ଝେ ନିସୀଦିତ୍ୱା, ତୁମ୍ହେହି ସଦ୍ଧିଂ ନିସୀଦିତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଓମାନନ୍ତି ଅତିମାନଂ। ଅତିମାନୋୟେୱ ହେତ୍ଥ ନିହୀନତାୟ ‘‘ଓମାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ, ନ ପନ ହୀଳେତ୍ୱା ମଞ୍ଞନଂ। ତୁମ୍ହେହି, ଆନନ୍ଦ, ସପ୍ପୁରିସେହି ୱିଜିତଂ ସାଲିମଂସୋଦନଂ

ପଚ୍ଛିମା ଜନତା ଅତିମଞ୍ଞିସ୍ସତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ପାଠଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣୟନ୍ତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଂ ଲଦ୍ଧଂ, ତେନେୱ ତୁସ୍ସିତ୍ୱା ସାଲିମଂସୋଦନପତ୍ଥନାୟ ଛିନ୍ନତ୍ତା ଚ ତୁମ୍ହେହି ୱିଜିତଂ ଅଭିଭୂତଂ ସାଲିମଂସୋଦନଂ ପଚ୍ଛିମା ଜନତା ତତ୍ଥ ପତ୍ଥନଂ ଛିନ୍ଦିତୁଂ ଅସମତ୍ଥତାୟ ଅତିମଞ୍ଞିସ୍ସତୀତି।

ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସ୍ସ ସୀହନାଦକଥା

୧୭। ଆୟସ୍ମାତି ୱା ଦେୱାନଂପିୟାତି ୱା ଭଦ୍ରଭଣ୍ଟି ୱା ପିୟସମୁଦାଚାରୋ ଏସୋତି ଆହ ''ଆୟସ୍ମାତିପିୟୱଚନମେତ''ନ୍ତି। ୱିଞ୍ଞୁଜାତିକା ହି ପରଂ ପିୟେନ ସମୁଦାଚରନ୍ତା ''ଭଣ୍ଟ''ନ୍ତି ୱା ''ଦେୱାନଂପିୟା''ତି ୱା ''ଆୟସ୍ମା''ତି ୱା ସମୁଦାଚରନ୍ତି, ତସ୍ମା ସମ୍ମୁଖା ସମ୍ବୋଧନୱସେନ ଆୱୁସୋତି, ତିରୋକ୍ଖଂ ଆୟସ୍ମାତି ଅୟମ୍ପି ସମୁଦାଚାରୋ। ତୟିଦଂ ପିୟୱଚନଂ ଗରୁଗାରୱସପ୍ପତିସ୍ସୱସେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''ଗରୁଗାରୱସପ୍ପତିସ୍ସାଧିୱଚନମେତ''ନ୍ତି। ଗୁଣମହତ୍ତତାୟ ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ, ନ ଚୂଳମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାୟାତି ଆହ ''ମହା ଚ ସୋ ଗୁଣମହନ୍ତତାୟା''ତି। ପପ୍ପଟକୋଜନ୍ତି ପଥୱୀସନ୍ଧାରକଂ ଉଦକଂ ଆହଚ୍ଚ ଠିତେ ମହାପଥୱିୟା ହେଟ୍ଠିମତଲେ ସମୁଟ୍ଠିତଂ ଉଦକୋଘେନ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟେ ଭୂମିପ୍ପଦେସେ ସଞ୍ଜାତକଦ୍ଦମପଟଲସଦିସଂ ଅତିମଧୁରପଥୱୀମଣ୍ଡଂ। ନ ମେ ତଂ ଅସ୍ସ ପତିରୂପନ୍ତି ତଂ ଅନାପୁଚ୍ଛା କରଣଂ ନ ମେ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ ଭୱେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନାପୁଚ୍ଛା କରୋନ୍ତେନ ଚ ଯଥା ଭଗୱା ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତଂ କିଞ୍ଚି ଅନାପୁଚ୍ଛା କରୋତି, ଏୱମହମ୍ପୀତି ଭଗୱତା ସମାନଂ କତ୍ୱା ଅତ୍ତାନଂ ମାନେନ କତଂ ୱିୟ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଆହ ''ଯୁଗଗ୍ଗାହୋ ୱିୟ ଭଗୱତା ସଦ୍ଧିଂ କତୋ ଭୱେୟ୍ୟା''ତି। ପରେନ ହି ସଦ୍ଧିଂ ଅତ୍ତାନଂ ଯୁଗଂ ଯୁଗଳଂ ସମାନଂ କତ୍ୱା ଗାହୋ, ତସ୍ସ ମମ ୱା କୋ ୱିସେସୋତି ଗହଣଂ ଯୁଗଗ୍ଗାହୋ।

ସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତିଯୁତ୍ତଂ। ସା ପନେତ୍ଥ ରସସମ୍ପତ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତା ସାମଞ୍ଞଜୋତନାୟ ୱିସେସେ ଅୱଟ୍ଠାନତୋ। ତେନାହ ''ସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ମଧୁରଂ ସାଦୁରସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ତିୱିଧଞ୍ହି ସମ୍ପନ୍ନଂ ପରିପୁଣ୍ଣସମଙ୍ଗୀମଧୁରୱସେନ। ତତ୍ଥ –

''ସମ୍ପନ୍ନଂ ସାଲିକେଦାରଂ, ସୁୱା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କୋସିୟ;

ପଟିୱେଦେମି ତେ ବ୍ରହ୍ମେ, ନ ନେ ୱାରେତୁମୁସ୍ସହେ''ତି। (ଜା। ୧।୧୪।୧) –

ଇଦଂ ପରିପୁଣ୍ଣସମ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ପରିପୁଣ୍ଣମ୍ପି ହି ସମନ୍ତତୋ ପନ୍ନଂ ପତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ''ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ହୋତି ସମୁପେତୋ ଉପଗତୋ ସମୁପଗତୋ ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମନ୍ନାଗତୋ''ତି (ୱିଭ। ୫୧୧) ଇଦଂ ସମଙ୍ଗୀସମ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ସମଙ୍ଗୀପି ହି ସମ୍ପଦେୱ ପନ୍ନୋ ଗତୋ ଉପଗତୋତି ସମ୍ପନ୍ନୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ''ତତ୍ରସ୍ସ ରୁକ୍ଖୋ ସମ୍ପନ୍ନଫଲୋ ଚ ଉପପନ୍ନଫଲୋ ଚା''ତି (ମ। ନି। ୨।୪୮) ଇଦଂ ମଧୁରସମ୍ପନ୍ନଂ ନାମ। ତତ୍ଥ ମଧୁରସମ୍ପନ୍ନଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉପପନ୍ନଫଲୋତି ବହୁଫଲୋ। ଅସ୍ସାତି ପଥୱିୟା ହେଟ୍ଠିମତଲସ୍ସ। ଓପମ୍ମନିଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଉପମାୟ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଅନୀଳକନ୍ତି ନିଦ୍ଦୋସଂ। ନିଦ୍ଦୋସତା ଚେତ୍ଥ ମକ୍ଖିକାଦିରହିତତାୟାତି ଆହ ''ନିମ୍ମକ୍ଖିକ''ନ୍ତିଆଦି। ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ମକ୍ଖିକାତି ନିମ୍ମକ୍ଖିକଂ। ମକ୍ଖିକାସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ମକ୍ଖିକଣ୍ଡକମ୍ପି ସାମଞ୍ଞତୋ ଗହିତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ତେନେୱ ଟୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ ''ନିମ୍ମକ୍ଖିକନ୍ତି ଇମସ୍ସେୱତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ ନିମ୍ମକ୍ଖିକଣ୍ଡକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ମକ୍ଖିକାହି ତାସଂ ଅଣ୍ଡକେହି ଚ ୱିରହିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ଅମ୍ହାକଂ ଖନ୍ତି ''ମକ୍ଖିକାନଂ ଅଣ୍ଡାନି ମକ୍ଖିକଣ୍ଡାନି, ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ମକ୍ଖିକଣ୍ଡାନୀତି ନିମ୍ମକ୍ଖିକଣ୍ଡନ୍ତି। ଇମିନା ମକ୍ଖିକାନଂ ଅଣ୍ଡେହି ରହିତତା ୱୁତ୍ତା, 'ନିମ୍ମକ୍ଖିକ'ନ୍ତି ଇମିନା ପନ ମକ୍ଖିକାନଂଯେୱ ଅଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ''ତି। ଏତଂ କିର ମଧୂତି ଖୁଦ୍ଦକମକ୍ଖିକାହି କତମଧୁ। ସବ୍ବମଧୂହୀତି ମହାମକ୍ଖିକଭମରମକ୍ଖିକାଦିକତେହି। ଅଗ୍ଗନ୍ତି ଉତ୍ତମଂ। ସେଟ୍ଠନ୍ତି ପସତ୍ଥତମଂ। ସୁରସନ୍ତି ସୋଭନରସଂ। ଓଜୱନ୍ତନ୍ତି ଅଚ୍ଚନ୍ତମୋଜସମ୍ପନ୍ନଂ।

ଆୟାଚନୱଚନମେତନ୍ତି ଇମିନା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସମ୍ପହଂସନାଦିଅତ୍ଥଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଏକଂ ହତ୍ଥନ୍ତି ଏକଂ ପାଣିତଲଂ। ''ଅଭିନିମ୍ମିନିସ୍ସାମୀ''ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ ''ପଥୱୀସଦିସଂ କରିସ୍ସାମୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୟଂ ନୁ ଖୋ ପଥୱୀ, ଉଦାହୁ ନ ଅୟନ୍ତି ଇମିନା ନିମ୍ମିତପଥୱିୟା ପକତିପଥୱିୟା ଚ ସନ୍ଦିସ୍ସମାନତ୍ତା ''ଏସା ନୁ ଖୋ ଅମ୍ହାକଂ ପଥୱୀ, ଉଦାହୁ ଅଞ୍ଞା''ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ଦସ୍ସେତି। ନିବଦ୍ଧୱିପୁଲାଗମୋ ଗାମୋ ନିଗମୋ, ପୱତ୍ତିତମହାଆୟୋ ମହାଗାମୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନ ୱା ଏସ ୱିପଲ୍ଲାସୋତି ପୁବ୍ବପକ୍ଖଂ ନିଦସ୍ସେତି। କସ୍ମା ପନେସ ୱିପଲ୍ଲାସୋ ନ ହୋତୀତି ଆହ ''ଅଚିନ୍ତେୟ୍ୟୋ ହି ଇଦ୍ଧିମତୋ ଇଦ୍ଧିୱିସୟୋ''ତି। ଇଦ୍ଧିବଲେନେୱ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ତାଦିସୋ ୱିପଲ୍ଲାସୋ ନ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଇଦାନି ଅଞ୍ଞଥା ୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପଟିଲାଭଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଏୱଂ ପନା''ତିଆଦି। ଗରହନ୍ତାତି ସମ୍ମୁଖା ଗରହନ୍ତା। ଉପୱଦନ୍ତାତି ପରମ୍ମୁଖା ଅକ୍କୋସନ୍ତା।

ନନୁ ଚ ଉତ୍ତରକୁରୁଂ ପିଣ୍ଡାୟ ଗମନଂ ପଟିସେଧେତ୍ୱା ୱିପଲ୍ଲାସମ୍ପି ସତ୍ତା ପଟିଲଭେୟ୍ୟୁନ୍ତି କାରଣଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା କିମେତ୍ଥ କାରଣନ୍ତି ଆହ ''ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପୀ''ତିଆଦି। ଯଦିପି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ''ୱିପଲ୍ଲାସମ୍ପି ସତ୍ତା ପଟିଲଭେୟ୍ୟୁ''ନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ଅଧିକତତ୍ତା ତେନେୱ କାରଣେନ ପିଣ୍ଡାୟ ଉତ୍ତରକୁରୁଗମନମ୍ପି ଭଗୱତା ପଟିସିଦ୍ଧନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାୟତି, ତସ୍ମା ତଦେୱ କାରଣଂ ଇଧାପି ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଗହେତବ୍ବ''ନ୍ତି। ୱିପଲ୍ଲାସମ୍ପି ସତ୍ତା ପଟିଲଭେୟ୍ୟୁନ୍ତି ଇଦଂ ଇଧ ଅୱୁତ୍ତମ୍ପି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅଚ୍ଚୋପି ଚସ୍ସ ୱୁତ୍ତସଦିସମେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋତି। ''ଏୱଂ ପନ ୱିପଲ୍ଲାସଂ ପଟିଲଭେୟ୍ୟୁ''ନ୍ତିଆଦିନା ପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତମେୱ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପଂ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ଯଂ ପନ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ''ତେ ଗୁଣେ ନିଦ୍ଦେତ୍ୱା ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖକାଲେ ପଥୱିଂ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ପପ୍ପଟକୋଜଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିଂସୁ''ତି, ତଂ ଅପନେତ୍ୱା ତେ ଗୁଣେ ନିଦ୍ଦେତ୍ୱା ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖକାଲେ ଉତ୍ତରକୁରୁଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପିଣ୍ଡାୟ ଚରିତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜିଂସୂତି ଏୱମେତ୍ଥ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଏକେନ ପଦୱୀତିହାରେନାତି ଏତ୍ଥ ପଦସ୍ସ ୱୀତିହରଣଂ ନିକ୍ଖିପନଂ ପଦୱୀତିହାରୋ, ପଦନିକ୍ଖେପୋ, ତସ୍ମା ଏକେନ ପଦନିକ୍ଖେପେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏକେନ ପଦୱୀତିହାରେନ ଅତିକ୍କମିତବ୍ବଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ସମଗମନେନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ ଅନ୍ତରେ ମୁଟ୍ଠିରତନମତ୍ତଂ, ତସ୍ମା। ମାତିକାମତ୍ତଂ ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱାତି ମୁଟ୍ଠିରତନପ୍ପମାଣଂ ମାତିକାମତ୍ତଂ ଅଧିଟ୍ଠାୟାତି ଅତ୍ଥୋ।

ନିଟ୍ଠିତା ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସ୍ସ ସୀହନାଦକଥା।

ୱିନୟପଞ୍ଞତ୍ତିୟାଚନକଥା

୧୮। ୱିନୟପଞ୍ଞତ୍ତିୟାତି ପୁବ୍ବେ ଅପଞ୍ଞତ୍ତସିକ୍ଖାପଦଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଥେରୋ ହି ପଞ୍ଞତ୍ତସିକ୍ଖାପଦାନି ଠପେତ୍ୱା ଇଦାନି ପଞ୍ଞପେତବ୍ବସିକ୍ଖାପଦାନି ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସଞ୍ଚ ସନ୍ଧାୟ ''ଏତସ୍ସ ଭଗୱା କାଲୋ, ଏତସ୍ସ ସୁଗତ କାଲୋ, ଯଂ ଭଗୱା ସାୱକାନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେୟ୍ୟ, ଉଦ୍ଦିସେୟ୍ୟ ପାତିମୋକ୍ଖ''ନ୍ତି (ପାରା। ୨୧) ଆହ। ଭଗୱତାପି –

''କୋ ନୁ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ହେତୁ, କୋ ପଚ୍ଚୟୋ, ଯେନ ପୁବ୍ବେ ଅପ୍ପତରାନି ଚେୱ ସିକ୍ଖାପଦାନି ଅହେସୁଂ, ବହୁତରା ଚ ଭିକ୍ଖୂ ଅଞ୍ଞାୟ ସଣ୍ଠହିଂସୁ। କୋ ପନ, ଭନ୍ତେ, ହେତୁ, କୋ ପଚ୍ଚୟୋ, ଯେନ ଏତରହି ବହୁତରାନି ଚେୱ ସିକ୍ଖାପଦାନି ହୋନ୍ତି, ଅପ୍ପତରା ଚ ଭିକ୍ଖୂ ଅଞ୍ଞାୟ ସଣ୍ଠହନ୍ତୀତି। ଏୱମେତଂ, ଭଦ୍ଦାଲି, ହୋତି, ସତ୍ତେସୁ ହାୟମାନେସୁ ସଦ୍ଧମ୍ମେ ଅନ୍ତରଧାୟମାନେ ବହୁତରାନି ଚେୱ ସିକ୍ଖାପଦାନି ହୋନ୍ତି, ଅପ୍ପତରା ଚ ଭିକ୍ଖୂ ଅଞ୍ଞାୟ ସଣ୍ଠହନ୍ତୀତି। ନ ତାୱ, ଭଦ୍ଦାଲି, ସତ୍ଥା ସାୱକାନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେତି, ଯାୱ ନ ଇଧେକଚ୍ଚେ ଆସୱଟ୍ଠାନୀୟା ଧମ୍ମା ସଙ୍ଘେ ପାତୁଭୱନ୍ତୀ''ତି –

ଇମସ୍ମିଂ ଭଦ୍ଦାଲିସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୨।୧୪୫) ୱିୟ ଏକଚ୍ଚେସୁ ପଞ୍ଞତ୍ତେସୁପି ତତୋ ପରଂ ପଞ୍ଞପେତବ୍ବାନି ସନ୍ଧାୟ ''ନ ତାୱ, ସାରିପୁତ୍ତ, ସତ୍ଥା ସାୱକାନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧେୱ ଚ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ''ସାମମ୍ପି ପଚନଂ ସମଣସାରୁପ୍ପଂ ନ ହୋତି, ନ ଚ ୱଟ୍ଟତୀ''ତି ୱଚନଂ ''ରତ୍ତିଚ୍ଛେଦୋ ୱା ୱସ୍ସଚ୍ଛେଦୋ ୱା ନ କତୋ''ତି ୱଚନଞ୍ଚ ପୁବ୍ବେ ପଞ୍ଞତ୍ତସିକ୍ଖାପଦାନଂ ସବ୍ଭାୱେ ପମାଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସେସସିକ୍ଖାପଦାନଞ୍ଚେୱ ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସସ୍ସ ଚ ଥେରସ୍ସ ଆୟାଚନେନ ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା ''ମୂଲତୋ ପଭୁତି ନିଦାନଂ ଦସ୍ସେତୁ''ନ୍ତି ଆହ। ରହୋଗତସ୍ସାତି ରହୋ ଜନୱିୱିତ୍ତଂ ଠାନଂ ଉପଗତସ୍ସ। ତେନ ଗଣସଙ୍ଗଣିକାଭାୱେନ ଥେରସ୍ସ କାୟୱିୱେକମାହ। ପଟିସଲ୍ଲୀନସ୍ସାତି ନାନାରମ୍ମଣଚାରତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିୱତ୍ତିୟା ପଟି ସମ୍ମଦେୱ ନିଲୀନସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅୱିସଟଚିତ୍ତସ୍ସ। ତେନ ଚିତ୍ତସଙ୍ଗଣିକାଭାୱେନସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗିୟଂ ଚିତ୍ତୱିୱେକମାହ। ଚିରନ୍ତି କାଲାପେକ୍ଖଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗେ ଉପୟୋଗୱଚନଂ। ଚିରାତି ଚିରକାଲୟୁତ୍ତା ଠିତି ଅଭେଦେନ ୱୁତ୍ତା।

ଏତଂନ ସକ୍କୋତୀତି ଏତଂ ୱିନିଚ୍ଛିନିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତନୟଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଥେରୱାଦଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ମହାପଦୁମତ୍ଥେରୋ ପନା''ତିଆଦି। ଅଟ୍ଠକଥାୟମ୍ପି ''ନ ସକ୍କୋତୀ''ତି ଇଦଂ ଯସ୍ମା ଜାନମାନୋପି ସମ୍ମଦେୱ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ସୋଳସୱିଧାୟ ପଞ୍ଞାୟ ମତ୍ଥକଂ ପତ୍ତସ୍ସାତି ମଜ୍ଝିମନିକାୟେ ଅନୁପଦସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାୟ (ମ। ନି। ୩।୯୩) –

''ମହାପଞ୍ଞୋ ଭିକ୍ଖୱେ ସାରିପୁତ୍ତୋ, ପୁଥୁପଞ୍ଞୋ ଭିକ୍ଖୱେ ସାରିପୁତ୍ତୋ, ହାସପଞ୍ଞୋ ଭିକ୍ଖୱେ ସାରିପୁତ୍ତୋ, ଜୱନପଞ୍ଞୋ ଭିକ୍ଖୱେ ସାରିପୁତ୍ତୋ, ତିକ୍ଖପଞ୍ଞୋ ଭିକ୍ଖୱେ ସାରିପୁତ୍ତୋ, ନିବ୍ବେଧିକପଞ୍ଞୋ ଭିକ୍ଖୱେ ସାରିପୁତ୍ତୋ''ତି –

ଏୱମାଗତା ମହାପଞ୍ଞାଦିକା ଛ, ତସ୍ମିଂୟେୱ ସୁତ୍ତେ ଆଗତା ନୱାନୁପୁବ୍ବୱିହାରସମାପତ୍ତିପଞ୍ଞା, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗପଞ୍ଞାତି ଇମାସଂ ସୋଳସପ୍ପଭେଦାନଂ ପଞ୍ଞାନଂ ସାୱକୱିସୟେ ଉକ୍କଟ୍ଠକୋଟିପ୍ପତ୍ତସ୍ସ।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଭଗୱା ୱିପସ୍ସୀଆଦୀନଂ ସତ୍ତନ୍ନଂୟେୱ ବୁଦ୍ଧାନଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ ଚିରଟ୍ଠିତିକାଚିରଟ୍ଠିତିକଭାୱଂ କଥେସି, ନ ବୁଦ୍ଧୱଂସଦେସନାୟଂ ୱିୟ ପଞ୍ଚୱୀସତିୟା ବୁଦ୍ଧାନଂ, ତତୋ ୱା ପନ ଭିୟ୍ୟୋତି? ଯେସଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ପଟିୱେଧସାସନଂ ଏକଂସତୋ ନିଚ୍ଛୟେନ ଅଜ୍ଜାପି ଧରତି, ନ

ଅନ୍ତରହିତଂ, ତେ ଏୱ କିଲେନ୍ତୋ ୱିପସ୍ସୀଆଦୀନଂଯେୱ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ ଚିରଟ୍ଠିତିକାଚିରଟ୍ଠିତିକଭାୱଂ ଇଧ କଥେସି। ତେସଂଯେୱ ହି ସାୱକା ତଦା ତେୱ ଏତରହି ଚ ସୁଦ୍ଧାୱାସଭୂମିୟଂ ଠିତା, ନ ଅଞ୍ଞେସଂ ପରିନିବ୍ବୁତତ୍ତା। ସିଦ୍ଧତ୍ଥତିସ୍ସଫୁସ୍ସାନଂ କିର ବୁଦ୍ଧାନଂ ସାୱକା ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପତ୍ତିସମନନ୍ତରମେୱ ଇମସ୍ମିଂ ସାସନେ ଉପକାଦୟୋ ୱିୟ ଅରହତ୍ତଂ ଅଧିଗନ୍ତ୍ୱା ନ ଚିରସ୍ସେୱ ପରିନିବ୍ବାୟିଂସୁ, ନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସାୱକା ଯାୱତାୟୁକଂ ଅଟ୍ଠଂସୁତି ୱଦନ୍ତି। ଅପୁବ୍ବାଚରିମନିୟମୋ ପନ ଅପରାପରଂ ସଂସରଣକସତ୍ତାୱାସୱସେନ ଏକିସ୍ସା ଲୋକଧାତୁୟା ଇଚ୍ଛିତୋତି ନ ତେନେତଂ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୧୯। ଅସାଧାରଣୋ ହେତୁ, ସାଧାରଣୋ ପଚ୍ଚୟୋତି ଏୱମାଦିୱିଭାଗେନ ଇଧ ପୟୋଜନଂ ନତ୍ଥି, ୱିପସ୍ସୀଆଦୀନଂ ପନ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟସ୍ସ ଅଚିରଟ୍ଠିତିକତାୟ ଚିରଟ୍ଠିତିକତାୟ ଚ କାରଣପୁଚ୍ଛାପରତ୍ତା ଚୋଦନାୟାତି ଆହ ''ହେତୁ ପଚ୍ଚୟୋତି ଉଭୟମେତଂ କାରଣାଧିୱଚନ''ନ୍ତି। ହିନୋତି ତେନ ଫଲନ୍ତି ହେତୂତି କରଣସାଧନୋୟଂ ହେତୁସଦ୍ଦୋତି ଆହ ''ତେନ ତସ୍ସ ଫଲ''ନ୍ତିଆଦି। କତ୍ତୁସାଧନୋପି ହେତୁସଦ୍ଦୋ ନୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତି ହିନୋତି ଫଲସ୍ସ ହେତୁଭାୱଂ ଉପଗଚ୍ଛତୀତି ହେତୂତି। ତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଏତି ପୱତ୍ତତୀତି ତଂ କାରଣଂ ପଟିଚ୍ଚ ତସ୍ସ ଫଲଂ ଏତି ପୱତ୍ତତି ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

କିଲାସୁନୋଅହେସୁନ୍ତି ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କା ଅହେସୁଂ, ନିରୁସ୍ସାହା ଅହେସୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ପନ ନିରୁସ୍ସାହତା ନ ଆଲସିୟୱସେନାତି ଆହ ''ନ ଆଲସିୟକିଲାସୁନୋ''ତି, ଆଲସିୟୱସେନ କିଲାସୁନୋ ନାହେସୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ''ନ ହୀ''ତିଆଦି। ଆଲସିୟଂ ୱାତି ଇମିନା ଥିନମିଦ୍ଧୱସପ୍ପୱତ୍ତାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଅଭାୱମାହ। ଓସନ୍ନୱୀରିୟତା ୱାତି ଇମିନା ପନ ''ଆଲସିୟାଭାୱେପି ଅନ୍ତମସୋ ଅନ୍ନଭାରନେସାଦାନମ୍ପି ସଦ୍ଧିଂଯେୱ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୀ''ତି ୱଚନତୋ ଯସ୍ସ କସ୍ସଚିପି ଧମ୍ମଦେସନାୟ ନିରୁସ୍ସାହତା ନତ୍ଥୀତି ଦୀପେତି ସବ୍ବେସଂ ସମକେନେୱ ଉସ୍ସାହେନ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ପୱତ୍ତନତୋ। ତେନାହ ''ବୁଦ୍ଧା ହୀ''ତିଆଦି। ଓସନ୍ନୱୀରିୟାତି ଓହୀନୱୀରିୟା, ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉସ୍ସନ୍ନୱୀରିୟାତି ଅଧିକୱୀରିୟା, ମହୁସ୍ସାହାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱେଗେନାତି ଜୱେନ। ଧମ୍ମେ ଗରୁ ଏତେସନ୍ତି ଧମ୍ମଗରୁନୋ। ଧମ୍ମେ ଗାରୱମେତେସନ୍ତି ଧମ୍ମଗାରୱା। ୱିପସ୍ସିସ୍ସ ଭଗୱତୋ କାଲେ ଅସୀତି ୱସ୍ସସହସ୍ସାନି ଆୟୁପ୍ପମାଣଂ ସିଖିସ୍ସ ସତ୍ତତି ୱସ୍ସସହସ୍ସାନି, ୱେସ୍ସଭୁସ୍ସ ସଟ୍ଠିୱସ୍ସସହସ୍ସାନି ଆୟୁପ୍ପମାଣନ୍ତି ଆହ ''ତେସଂ କିର କାଲେ ଦୀଘାୟୁକା ସତ୍ତା''ତି। ଅଭିସମେନ୍ତୀତି ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତି।

ନିଦ୍ଦୋସତାୟାତି ୱୀତିକ୍କମଦୋସସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ''ଇମସ୍ମିଂ ୱୀତିକ୍କମେ ଅୟଂ ନାମ ଆପତ୍ତୀ''ତି ଏୱଂ ଆପତ୍ତିୱସେନ ଅପଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ''ପାଣାତିପାତଂ ପହାୟ ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋ ହୋତୀ''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୮, ୧୯୪) ଧମ୍ମଦେସନାୱସେନ ୱୀଦସିକ୍ଖାପଦାନଂଯେୱ ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ସତ୍ତାପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧୱସେନ ଆଣାସିକ୍ଖାପଦଂ ଅପଞ୍ଞତ୍ତ''ନ୍ତି। ଛନ୍ନଂ ଛନ୍ନଂ ୱସ୍ସାନଂ ଅଚ୍ଚୟେନାତି ପାଠସେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ଛନ୍ନଂ ଛନ୍ନଂ ୱସ୍ସାନଂ ଓସାନଦିୱସଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ''ସକିଂ ସକି''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତଦପେକ୍ଖମିଦଂ ସାମିୱଚନଂ। ସକଲଜମ୍ବୁଦୀପେ ସବ୍ବୋପି ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଠାନେ ଉପୋସଥଂ ଅକାସୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କତମଂ ତଂ ଠାନନ୍ତି ଆହ ''ବନ୍ଧୁମତିୟା ରାଜଧାନିୟା''ତିଆଦି। ଇସିପତନଂ ତେନ ସମୟେନ ଖେମଂ ନାମ ଉୟ୍ୟାନଂ ହୋତି, ମିଗାନଂ ପନ ଅଭୟୱାସତ୍ଥାୟ ଦିନ୍ନତ୍ତା ମିଗଦାୟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ''ଖେମେ ମିଗଦାୟେ''ତି।

ଅଙ୍ଗୋକିଣ୍ଣାନି ଦସପି ୱୀସତିପି ଭିକ୍ଖୁସହସ୍ସାନି ୱସନ୍ତୀତି ୱିସଭାଗପୁଗ୍ଗଲେହି ଅସଂସଟ୍ଠାନି ଦସପି ୱୀସତିପି ଭିକ୍ଖୂନଂ ସହସ୍ସାନି ୱସନ୍ତି। ଦୀଘନିକାୟଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ''ତେ ସବ୍ବେପି ଦ୍ୱାଦସସହସ୍ସଭିକ୍ଖୁଗଣ୍ହନକା ମହାୱିହାରା ଅଭୟଗିରିଚେତିୟପବ୍ବତଚିତ୍ତଲପବ୍ବତୱିହାରସଦିସା ଚ ଅହେସୁ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପୋସଥାରୋଚିକାତି ଉପୋସଥାରୋଚନକା। ତା କିର ଦେୱତା ଏକମ୍ହି ୱସ୍ସେ ନିକ୍ଖନ୍ତେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ଆରୋଚେନ୍ତି ''ନିକ୍ଖନ୍ତଂ ଖୋ, ମାରିସା, ଏକଂ ୱସ୍ସଂ, ପଞ୍ଚ ଦାନି ୱସ୍ସାନି ସେସାନି, ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱସ୍ସାନଂ ଅଚ୍ଚୟେନ ବନ୍ଧୁମତୀ ରାଜଧାନୀ ଉପସଙ୍କମିତବ୍ବା ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସାୟା''ତି। ତଥା ଦ୍ୱୀସୁ ୱସ୍ସେସୁ ନିକ୍ଖନ୍ତେସୁ ''ନିକ୍ଖନ୍ତାନି ଖୋ, ମାରିସା, ଦ୍ୱେ ୱସ୍ସାନି , ଚତ୍ତାରି ୱସ୍ସାନି ସେସାନି, ଚତୁନ୍ନଂ ୱସ୍ସାନଂ ଅଚ୍ଚୟେନ ବନ୍ଧୁମତୀ ରାଜଧାନୀ ଉପସଙ୍କମିତବ୍ବା ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସାୟା''ତି ଆରୋଚେନ୍ତି। ଇମିନାୱ ନୟେନ ତୀସୁ ଚତୂସୁ ପଞ୍ଚସୁ ୱସ୍ସେସୁ ଅତିକ୍କନ୍ତେସୁ ଆରୋଚେନ୍ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ମାରିସା ଏକଂ ୱସ୍ସଂ ଅତିକ୍କନ୍ତ''ନ୍ତିଆଦି। ସାନୁଭାୱାତି ଇଦ୍ଧାନୁଭାୱେନ ସାନୁଭାୱା। ତେ କିର ଭିକ୍ଖୂତି ଯେ ଦେୱତାନୁଭାୱେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତେ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ପାଚୀନସମୁଦ୍ଦନ୍ତେତି ପାଚୀନସମୁଦ୍ଦସ୍ସ ସମୀପଦେସେ। ଗମିୟୱତ୍ତନ୍ତି ଗମିକେହି କାତବ୍ବଂ ସେନାସନପଟିଜଗ୍ଗନାଦିୱତ୍ତଂ। ଉପୋସଥଗ୍ଗନ୍ତି ଉପୋସଥକରଣଟ୍ଠାନଂ। ଗତାୱ ହୋନ୍ତୀତି ଦେୱତାନୁଭାୱେନ ଗତା ଏୱ ହୋନ୍ତି। ତେତି ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଆନୁଭାୱେନ ଦେୱତାନୁଭାୱେନ ଚ ଗତା ସବ୍ବେପି।

ଖନ୍ତୀ ପରମନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୯୦; ଧ। ପ। ଅଟ୍ଠ। ୨।୧୮୫) ପରୂପୱାଦଂ ପରାପକାରଂ ସୀତୁଣ୍ହାଦିଭେଦଞ୍ଚ ଗୁଣୋପରୋଧଂ ଖମତି ସହତି ଅଧିୱାସେତୀତି ଖନ୍ତି। ସା ପନ ସୀଲାଦୀନଂ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମେ ସୱିସେସଂ ତପତି ସନ୍ତପତି ୱିଧମତୀତି ପରମଂ ଉତ୍ତମଂ ତପୋ। ତିତିକ୍ଖନଂ ଖମନଂ ତିତିକ୍ଖା। ଖନ୍ତିୟାଯେୱେତଂ ୱେୱଚନଂ। ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ହି ଖମାୟଂ ତିତିକ୍ଖାସଦ୍ଦଂ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ତସ୍ମା ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ''ତିତିକ୍ଖାସଙ୍ଖାତା

ଅଧିୱାସନଖନ୍ତି ନାମ ଉତ୍ତମଂ ତପୋ’’ତି। ନିବ୍ବାନଂ ପରମଂ ୱଦନ୍ତି ବୁଦ୍ଧାତି ଭଗ୍ୱେନ ଭୱନ୍ତରଂ ୱିନାତି ଭୱନିକନ୍ତିଭାୱେନ ସଂସିବ୍ବତି, ସତଣ୍ହସ୍ସେୱ ୱା ଆୟତିଂ ପୁନବ୍ଭୱଭାୱତୋ ଫଲେନ ସଦ୍ଧିଂ କମ୍ମଂ ୱିନାତି ସଂସିବ୍ବତୀତି ୱାନନ୍ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତାୟ ତଣ୍ହାୟ ନିକ୍ଖନ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ତତ୍ଥ ତସ୍ସା ସବ୍ବସୋ ଅଭାୱତୋ। ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ପନ ସନ୍ତପଣୀତନିପୁଣସିୱଖେମାଦିନା ସବ୍ବାକାରେନ ପରମନ୍ତି ୱଦନ୍ତି ବୁଦ୍ଧା।

ନ ହି ପବ୍ବଜିତୋ ପରୂପଘାତୀତି ଯୋ ଅଧିୱାସନଖନ୍ତିରହିତତ୍ତା ପରଂ ଉପଘାତେତି ବାଧତି ୱିହିଂସତି, ସୋ ପବ୍ବଜିତୋ ନାମ ନ ହୋତି ପବ୍ବାଜେତବ୍ବଧମ୍ମସ୍ସ ଅପବ୍ବାଜନତୋ। ଚତୁତ୍ଥପାଦୋ ପନ ତତିୟପାଦସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ ଅନନ୍ତ୍ଥନ୍ତରତ୍ତା। “ନ ହି ପବ୍ବଜିତୋ’’ତି ଏତସ୍ସ ହି “ନ ସମଣୋ ହୋତୀ’’ତି ୱେୱଚନଂ। “ପରୂପଘାତୀ’’ତି ଏତସ୍ସ “ପରଂ ୱିହେଠୟନ୍ତୋ’’ତି ୱେୱଚନଂ। ଅଥ ୱା ପରୂପଘାତୀତି ସୀଲୂପଘାତୀ। ସୀଲଞ୍ହି ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ “ପର’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ପରସଦ୍ଦସ୍ସ ସେଟ୍ଠୱାଚକତ୍ତା “ପୁଗ୍ଗଲପରୋପରଞ୍ଞୂ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ଯୋ ଚ ସମଣୋ ପରଂ ଯଂ କଞ୍ଚି ସତ୍ତଂ ୱିହେଠୟନ୍ତୋ ପରୂପଘାତୀ ହୋତି ଅତ୍ତନୋ ସୀଲୱିନାସକୋ, ସୋ ପବ୍ବଜିତୋ ନାମ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଯୋ ଅଧିୱାସନଖନ୍ତିୟା ଅଭାୱା ପରୂପଘାତୀ ହୋତି, ପରଂ ଅନ୍ତମସୋ ଡଂସମକସମ୍ପି ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେତି, ସୋ ନ ହି ପବ୍ବଜିତୋ। କିଂ କାରଣା? ପାପମଲସ୍ସ ଅପବ୍ବାଜିତତ୍ତା ଅନୀହଟତ୍ତା। “ପବ୍ବାଜୟମତ୍ତନୋ ମଲଂ, ତସ୍ମା ପବ୍ବଜିତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ଧ। ପ। ୩୮୮) ଇଦଞ୍ହି ପବ୍ବଜିତଲକ୍ଖଣଂ । ଯୋପି ନହେୱ ଖୋ ଉପଘାତେତି ନ ମାରେତି, ଅପିଚ ଦଣ୍ଡାଦୀହି ୱିହେଠେତି, ସୋପି ପରଂ ୱିହେଠୟନ୍ତୋ ସମଣୋ ନ ହୋତି। କିଂକାରଣା? ୱିହେସାୟ ଅସମିତତ୍ତା। ସମିତତ୍ତା ସମଣୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଇଦଞ୍ହି ସମଣଲକ୍ଖଣଂ। “ସମିତତ୍ତା ହି ପାପାନଂ, ସମଣୋତି ପୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ଧ। ପ। ୨୬୫) ହି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅପିଚ ଭଗୱା ଭିକ୍ଖୂନଂ ପାତିମୋକ୍ଖଂ ଉଦ୍ଦିସନ୍ତୋ ପାତିମୋକ୍ଖକଥାୟ ଚ ସୀଲପ୍ପଧାନତ୍ତା ସୀଲସ୍ସ ଚ ୱିସେସତୋ ଦୋସୋ ପଟିପକ୍ଖୋତି ତସ୍ସ ନିଗ୍ଗଣ୍ହନୱିଧିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଆଦିତୋ “ଖନ୍ତୀ ପରମଂ ତପୋ’’ତି ଆହ। ତେନ ଅନିଟ୍ଠସ୍ସ ପଟିହନନୂପାୟୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତିତିକ୍ଖାଗ୍ଗହଣେନ ପନ ଇଟ୍ଠସ୍ସ, ତଦୁଭୟେନପି ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅରତିଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ରତିଂ ଅଭିଭୁୟ୍ୟ ୱିହରତୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ। ତଣ୍ହାୱାନସ୍ସ ୱୂପସମନତୋ ନିବ୍ବାନଂ ପରମଂ ୱଦନ୍ତି ବୁଦ୍ଧା। ତତ୍ଥ ଖନ୍ତିଗ୍ଗହଣେନ ପୟୋଗୱିପତ୍ତିୟା ଅଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ, ତିତିକ୍ଖାଗ୍ଗହଣେନ ଆସୟୱିପତ୍ତିୟା ଅଭାୱୋ। ତଥା ଖନ୍ତିଗ୍ଗହଣେନ ପରାପରାଧସହତା, ତିତିକ୍ଖାଗ୍ଗହଣେନ ପରେସୁ ଅନପରଜ୍ଝନା ଦସ୍ସିତା। ଏୱଂ କାରଣମୁଖେନ ଅନ୍ୱୟତୋ ପାତିମୋକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ବ୍ୟତିରେକତୋ ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ “ନ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ଯଥା ସତ୍ତାନଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପନଂ ପରଂ ପାଣିଲେଡ୍ଡୁଦଣ୍ଡାଦୀହି ୱିହେଠନଞ୍ଚ “ପରୂପଘାତୋ ପରଂ ୱିହେଠନ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ତେସଂ ସାପତେୟ୍ୟାୱହରଣଂ ପରାମସନଂ ୱିସଂୱାଦନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଭେଦନଂ ଫରୁସୱଚନେନ ମମ୍ମଘଟ୍ଟନଂ ନିରତ୍ଥକୱିପ୍ପଲାପୋ ପରସନ୍ତକାଭିଜ୍ଝାନଂ ଉଚ୍ଛେଦଚିନ୍ତନଂ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସନଞ୍ଚ ଉପଘାତୋ ପରୱିହେଠନଞ୍ଚ ହୋତୀତି ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅକୁସଲସ୍ସ କମ୍ମପଥସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଚ କରଣେନ ପବ୍ବଜିତୋ ସମଣୋ ଚ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି।

ଦୁତିୟଗାଥାୟ ସବ୍ବପାପସ୍ସାତି ସବ୍ବାକୁସଲସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସପି ଦ୍ୱାଦସାକୁସଲସ୍ସ ସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ସାୱଜ୍ଜଧମ୍ମସ୍ସ। ଅକରଣନ୍ତି ଅନୁପ୍ପାଦନଂ। କରଣଞ୍ହି ନାମ ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପାଦନନ୍ତି ତପ୍ପଟିକ୍ଖେପତୋ ଅକରଣଂ ଅନୁପ୍ପାଦନଂ। କୁସଲସ୍ସାତି ଚତୁଭୂମିକକୁସଲସ୍ସ। “କୁସଲସ୍ସା’’ତି ହି ଇଦଂ “ଏତଂ ବୁଦ୍ଧାନ ସାସନ’’ନ୍ତି ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା ଅରିୟମଗ୍ଗଧମ୍ମେ ତେସଞ୍ଚ ସମ୍ଭାରଭୂତେ ତେଭୂମିକକୁସଲେ ଧମ୍ମେ ବୋଧେତି। ଉପସମ୍ପଦାତି ଉପସମ୍ପାଦନଂ। ତଂ ପନ ଅତ୍ଥତୋ ତସ୍ସ କୁସଲସ୍ସ ସମଧିଗମୋ ପଟିଲାଭୋ। ସଚିତ୍ତପରିୟୋଦପନନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଜୋତନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଭସ୍ସରଭାୱକରଣଂ ସବ୍ବସୋ ପରିସୋଧନଂ। ତଂ ପନ ଅରହତ୍ତେନ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଯସ୍ମା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିନୋ ଚିତ୍ତଂ ସବ୍ବସୋ ପରିୟୋଦପୀୟତି ନାମ, ଅଗ୍ଗଫଲକ୍ଖଣେ ପନ ପରିୟୋଦପିତଂ ହୋତି ପୁନ ପରିୟୋଦପେତବ୍ବତାୟ ଅଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ପରିନିଟ୍ଠିତପରିୟୋଦପନତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ “ତଂ ପନ ଅରହତ୍ତେନ ହୋତୀ’’ତି। ଇତି ସୀଲସଂୱରେନ ସବ୍ବପାପଂ ପହାୟ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରାହି ସମଥୱିପସ୍ସନାହି କୁସଲଂ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଫଲେନ ଚିତ୍ତଂ ପରିୟୋଦପେତବ୍ବନ୍ତି ଏତଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ସାସନଂ ୱୋୱାଦୋ ଅନୁସିଟ୍ଠି।

ତତିୟଗାଥାୟ ଅନୁପୱାଦୋତି ୱାଚାୟ କସ୍ସଚି ଅନୁପୱଦନଂ। ଅନୁପଘାତୋତି କାୟେନ ମନସା ଚ କସ୍ସଚି ଉପଘାତାକରଣଂ ମନସାପି ପରେସଂ ଅନତ୍ଥଚିନ୍ତନାଦିୱସେନ ଉପଘାତକରଣସ୍ସ ୱଜ୍ଜେତବ୍ବତ୍ତା। ପାତିମୋକ୍ଖେତି ଯଂ ତଂ ପଅତିମୋକ୍ଖଂ ଅତିପମୋକ୍ଖଂ ଉତ୍ତମଂ ସୀଲଂ, ପାତି ୱା ସୁଗତିଭୟେହି ମୋକ୍ଖେତି ଦୁଗ୍ଗତିଭୟେହି, ଯୋ ୱା ନଂ ପାତି, ତଂ ମୋକ୍ଖେତୀତି ପାତିମୋକ୍ଖନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମିଂ ପାତିମୋକ୍ଖେ ଚ। ସଂୱରୋତି ସତ୍ତନ୍ନଂ ଆପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅୱୀତିକ୍କମଲକ୍ଖଣୋ ସଂୱରୋ। ମତ୍ତଞ୍ଞୁତାତି ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା ପଟିଗ୍ଗହଣପରିଭୋଗୱସେନ ପମାଣଞ୍ଞୁତା। ପନ୍ତଞ୍ଚ ସୟନାସନନ୍ତି ଜନସଙ୍ଘଟ୍ଟୱିରହିତଂ ନିଜ୍ଜନସମ୍ବାଧଂ ୱିୱିତ୍ତଂ ସେନାସନଞ୍ଚ। ଏତ୍ଥ ଦ୍ୱୀହିୟେୱ ପଚ୍ଚୟେହି ଚତୁପଚ୍ଚୟସନ୍ତୋସୋ ଦୀପିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ ପଚ୍ଚୟସନ୍ତୋସସାମଞ୍ଞେନ ଇତରଦ୍ୱୟସ୍ସପି ଲକ୍ଖଣହାରନୟେନ ଜୋତିତଭାୱତୋ। ଅଧିଚିତ୍ତେ ଚ ଆୟୋଗୋତି ୱିପସ୍ସନାପାଦକଂ ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଚିତ୍ତଂ ଅଧିଚିତ୍ତଂ, ତତୋପି ଚ ମଗ୍ଗଫଲଚିତ୍ତମେୱ ଅଧିଚିତ୍ତଂ, ତସ୍ମିଂ ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଅଧିଚିତ୍ତେ ଆୟୋଗୋ ଚ, ଅନୁୟୋଗୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତଂ ବୁଦ୍ଧାନ ସାସନନ୍ତି ଏତଂ ପରସ୍ସ ଅନୁପୱଦନଂ ଅନୁପଘାତନଂ ପାତିମୋକ୍ଖେ ସଂୱରୋ ପଟିଗ୍ଗହଣପରିଭୋଗେସୁ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା

ୱିୱିତ୍ତସେନାସନସେୱନଂ ଅଧିଚିତ୍ତାନୁଯୋଗୋ ଚ ବୁଦ୍ଧାନଂ ସାସନଂ ଓୱାଦୋ ଅନୁସିଟ୍ଠି।

ଇମା ପନ ସବ୍ବବୁଦ୍ଧାନଂ ପାତିମୋକ୍ଖୁଦ୍ଦେସଗାଥା ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତେନାହ ‘‘ଏତେନେୱ ଉପାୟେନା’’ତିଆଦି। ଯାୱ ସାସନପରିୟନ୍ତାତି ଧରମାନକବୁଦ୍ଧାନଂ ଅନୁସାସନପରିୟନ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ଯାୱ ବୁଦ୍ଧା ଧରନ୍ତି, ତାୱ ଉଦ୍ଦିସିତବ୍ବତଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଓୱାଦପାତିମୋକ୍ଖଞ୍ହି ବୁଦ୍ଧାୟେୱ ଉଦ୍ଦିସନ୍ତି, ନ ସାୱକା। ପଠମବୋଧିୟଂୟେୱ ଉଦ୍ଦେସମାଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପଠମବୋଧି ଚେତ୍ଥ ୱୀସତିୱସ୍ସପରିଚ୍ଛିନ୍ନାତି ମହାଗଣ୍ଠିପଦେ ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ଚ ହେଟ୍ଠା ଅଟ୍ଠକଥାୟମେୱ ‘‘ଭଗୱତୋ ହି ପଠମବୋଧିୟଂ ୱୀସତିୱସ୍ସନ୍ତରେ ନିବଦ୍ଧୁପଟ୍ଠାକୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି କଥିତତ୍ତା ‘‘ପଠମବୋଧି ନାମ ୱୀସତିୱସ୍ସାନୀ’’ତି ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲତ୍ଥେରେନ ପନ ‘‘ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସାୟ ୱସ୍ସେସୁ ଆଦିତୋ ପନ୍ନରସ ୱସ୍ସାନି ପଠମବୋଧୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ମଜ୍ଝେ ପନ୍ନରସ ୱସ୍ସାନି ମଜ୍ଝିମବୋଧି, ଅନ୍ତେ ପନ୍ନରସ ୱସ୍ସାନି ପଚ୍ଛିମବୋଧୀତି ତିଣ୍ଣଂ ବୋଧୀନଂ ସମପ୍ପମାଣତା ସିୟାତି ତମ୍ପି ଯୁତ୍ତଂ। ପନ୍ନରସତ୍ତିକେନ ହି ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସ ୱସ୍ସାନି ପୂରେନ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ପନ୍ନରସୱସ୍ସପ୍ପମାଣାୟ ପଠମବୋଧିୟା ୱୀସତିୱସ୍ସେସୁୟେୱ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ‘‘ପଠମବୋଧିୟଂ ୱୀସତିୱସ୍ସନ୍ତରେ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ।

ନନୁ ଚ କାନିଚି ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞପେତ୍ୱାପି ନ ତାୱ ଆଣାପାତିମୋକ୍ଖଂ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ପଚ୍ଛା ଥେରସ୍ସ ଆୟାଚନେନ ଅନୁଞ୍ଞାତତ୍ତା, ତସ୍ମା କଥମେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିକାଲତୋ ପନ ପଭୁତି ଆଣାପାତିମୋକ୍ଖମେୱ ଉଦ୍ଦିସୀୟତୀ’’ତି, ଯଦିପି କାନିଚି ସିକ୍ଖାପଦାନି ପଞ୍ଞପେତ୍ୱାୱ ଆଣାପାତିମୋକ୍ଖଂ ନ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ, ତଥାପି ଅପଞ୍ଞତ୍ତେ ସିକ୍ଖାପଦେ ଆଣାପାତିମୋକ୍ଖଂ ନତ୍ଥି, କିନ୍ତୁ ପଞ୍ଞତ୍ତେୟେୱାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିକାଲତୋ ପନ ପଭୁତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁବ୍ବାରାମେତି ସାୱତ୍ଥିୟା ପାଚୀନଦିସାଭାଗେ କତତ୍ତା ଏୱଂଲଦ୍ଧୱୋହାରେ ମହାୱିହାରେ। ମିଗାରମାତୁପାସାଦେତି ମିଗାରସେଟ୍ଠିନୋ ମାତୁଟ୍ଠାନିୟତ୍ତା ମିଗାରମାତାତି ସଙ୍ଖଂ ଗତାୟ ୱିସାଖାମହାଉପାସିକାୟ କାରିତେ ପାସାଦେ। ଅଟ୍ଠାନନ୍ତି ହେତୁପଟିକ୍ଖେପୋ। ଅନୱକାସୋତି ପଚ୍ଚୟପଟିକ୍ଖେପୋ। ଉଭୟେନପି କାରଣମେୱ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଯନ୍ତି ୟେନ କାରଣେନ।

ତେସନ୍ତି ଭିକ୍ଖୂନଂ। ସମ୍ମୁଖସାୱକାନଂ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜିତାତି ସବ୍ବନ୍ତିମାନଂ ସୁଭଦ୍ଦସଦିସାନଂ ସମ୍ମୁଖସାୱକାନଂ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜିତେ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ଖତ୍ତିୟକୁଲାଦିୱସେନେୱ ୱିୱିଧା କୁଲାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଉଚ୍ଚନୀଚୌଢଆରୁଢଆରଭୋଗାଦିକୁଲୱସେନ ୱାତି ଉଚ୍ଚନୀଚକୁଲୱସେନ ଉଢଆରୁଢଆରଭୋଗାଦିକୁଲୱସେନ ୱାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଖତ୍ତିୟବ୍ରାହ୍ମଣୱସେନ ୱା ଖତ୍ତିୟବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିକାନଂ ୱସେନ ୱା ଉଚ୍ଚକୁଲତା ୱେଦିତବ୍ବା, ସେସାନଂ ୱସେନ ନୀଚକୁଲତା। ଉଢଆରୁଢଆରଭୋଗାଦିକୁଲୱସେନ ୱାତି ଉଢଆରତରତମୌପଭୋଗୱନ୍ତାଦିକୁଲୱସେନ। ଉଢଆରାତିସୟଜୋତନତ୍ଥଞ୍ହି ପୁନ ଉଢଆରଗ୍ଗହଣଂ ‘‘ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଉଢଆରାନୁଢଆରାନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ରକ୍ଖନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପକାସେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଚିରଂ ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମଂ ପରିହରନ୍ତୀ’’ତି। ଅପଞ୍ଞତ୍ତେପି ସିକ୍ଖାପଦେ ଯଦି ସମାନଜାତିଆଦିକା ସିୟୁଂ, ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ କୁଲାନୁଗତଗନ୍ଥଂ ୱିୟ ନ ନାସେୟ୍ୟୁଂ। ଯସ୍ମା ପନ ସିକ୍ଖାପଦମ୍ପି ଅପଞ୍ଞତ୍ତଂ, ଇମେ ଚ ଭିକ୍ଖୂ ନ ସମାନଜାତିଆଦିକା, ତସ୍ମା ୱିନାସେସୁନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯସ୍ମା ଏକନାମା…ପେ… ତସ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିହେଠେନ୍ତା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ଚିରଟ୍ଠିତିକୱାରେପି ‘‘ନାନାନାମା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ସତିପି ତେସଂ ନାନାଜଚ୍ଚାଦିଭାୱେ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଏୱ ସାସନସ୍ସ ଚିରପ୍ପୱତ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିୱସେନେୱ ସାସନସ୍ସ ଚିରପ୍ପୱତ୍ତି। ଯସ୍ମା ବୁଦ୍ଧା ଅତ୍ତନୋ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ଉଦ୍ଧମ୍ପି ୱିନେତବ୍ବସତ୍ତସମ୍ଭୱେ ସତି ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି, ଅସତି ନ ପଞ୍ଞପେନ୍ତି, ତସ୍ମାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଥା କାୟୱଚୀଦ୍ୱାରସଞ୍ଜାତଂ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ତସ୍ସାୟେୱ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିୟା ୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ‘‘କାୟୱଚୀଦ୍ୱାରେହି ପୱତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଥା ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହପଣ୍ଣାସସଙ୍ଗହାଦୀହୀତି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱଗ୍ଗମହାୱଗ୍ଗାଦିୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହୱସେନ ମୂଲପଣ୍ଣାସମଅଝମପଣ୍ଣାସାଦିପଣ୍ଣାସସଙ୍ଗହୱସେନ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସଂଯୁତ୍ତାଦିସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏୱଂୱିତକ୍କେଥ, ମା ଏୱଂ ୱିତକ୍କୟିତ୍ଥାତି ଏତ୍ଥ ଏୱନ୍ତି ଯଥାନୁସିଟ୍ଠାୟ ଅନୁସାସନିୟା ୱିଧିୱସେନ ପଟିସେଧନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତିତାକାରପରାମସନଂ, ସା ଚ ସମ୍ମାୱିତକ୍କାନଂ ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କାନଞ୍ଚ ପୱତ୍ତିଆକାରଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତତି ଅତ୍ଥଆନିସଂସସ୍ସ ଆଦୀନୱସ୍ସ ଚ ୱିଭାୱନତ୍ଥଂ। ତେନାହ ‘‘ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କାଦୟୋ ତୟୋ ୱିତକ୍କେ ୱିତକ୍କେଥା’’ତିଆଦି। ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କାନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଲୋଭତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ଅଲୋଭୋ, ନୀୱରଣେହି ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ପଠମଜ୍ଝାନଂ, ସବ୍ବାକୁସଲେହି ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ସବ୍ବୋ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ, ସବ୍ବସଙ୍ଖତେହି ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ନିବ୍ବାନଂ, ଉପନିସ୍ସୟତୋ ସମ୍ପୟୋଗତୋ ଆରମ୍ମଣକରଣତୋ ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମେନ ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କୋ, ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ। ସୋ ଅସୁଭଜ୍ଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେ କାମାୱଚରୋ ହୋତି, ଅସୁଭଜ୍ଝାନେ ରୂପାୱଚରୋ, ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗଫଲକାଲେ ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖୋ ଅବ୍ୟାପାଦୋ, କଞ୍ଚିପି ନ ବ୍ୟାପାଦେନ୍ତି ଏତେନାତି ୱା ଅବ୍ୟାପାଦୋ, ମେତ୍ତା। ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଅବ୍ୟାପାଦେନ

ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ଅବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୋ। ସୋ ମେତ୍ତାଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେ କାମାୱଚରୋ ହୋତି, ମେତ୍ତାଭାୱନାୱସେନ ଅଧିଗତେ ପଠମଜ୍ଝାନେ ରୂପାୱଚରୋ, ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗଫଲକାଲେ ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ୱିହିଂସାଯ ପଟିପକ୍ଖା, ନ ୱିହିଂସନ୍ତି ୱା ଏତାଯ ସତ୍ତେତି ଅୱିହିଂସା, କରୁଣା। ତାଯ ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ। ସୋ କରୁଣାଝାନସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗେ କାମାୱଚରୋ, କରୁଣାଭାୱନାୱସେନ ଅଧିଗତେ ପଠମଜ୍ଝାନେ ରୂପାୱଚରୋ, ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗଫଲକାଲେ ଲୋକୁତ୍ତରୋ।

ନନୁ ଚ ଅଲୋଭାଦୋସାମୋହାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାୱିରହତୋ ନେସଂ ୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକାନଂ ଇମେସଂ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସଙ୍କରତୋ ୱୱତ୍ଥାନଂ ନ ହୋତୀତି? ନୋ ନ ହୋତି। ଯଦା ହି ଅଲୋଭୋ ପଧାନୋ ହୋତି ନିଯମିତପରିଣତସମୁଦାଚାରାଦିୱସେନ, ତଦା ଇତରେ ଦ୍ୱେ ତଦନ୍ୱାଯିକା ଭୱନ୍ତି। ତଥା ହି ଯଦା ଅଲୋଭପ୍ପଧାନୋ ନେକ୍ଖମ୍ମଗରୁକୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ହୋତି, ତଦା ଲଦ୍ଧାୱସରୋ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କୋ ପତିଟ୍ଠହତି। ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ପନ ଅଦୋସଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ୱସେନ ଯୋ ତସ୍ସେୱ ଅବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କଭାୱୋ ସମ୍ଭୱେୟ୍ୟ, ସତି ଚ ଅବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କଭାୱେ କସ୍ସଚିପି ଅୱିହେଠନଜାତିକତାଯ ଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କଭାୱୋ ଚ ସମ୍ଭୱେୟ୍ୟ। ତେ ଇତରେ ଦ୍ୱେ ତସ୍ସେୱ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କସ୍ସ ଅନୁଗାମିନୋ ସରୂପତୋ ଅଦିସ୍ସନତୋ ତସ୍ମିଂ ସତି ହୋନ୍ତି, ଅସତି ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅନୁମାନେୟ୍ୟା ଭୱନ୍ତି। ଏୱମେୱ ଯଦା ମେତ୍ତାପଧାନୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ହୋତି, ତଦା ଇତରେ ଦ୍ୱେ ତଦନ୍ୱାଯିକା ଭୱନ୍ତି। ଯଦା କରୁଣାପଧାନୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ହୋତି, ତଦା ଇତରେ ଦ୍ୱେ ତଦନ୍ୱାଯିକା ଭୱନ୍ତି।

କାମୱିତକ୍କାଦଯୋତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୱିହିଂସାୱିତକ୍କାନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ କାମୱିତକ୍କୋ। ଏତ୍ଥ ହି ଦ୍ୱେ କାମା ୱତ୍ଥୁକାମୋ ଚ କିଲେସକାମୋ ଚ। ତତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁକାମପକ୍ଖେ ଆରମ୍ମଣୱସେନ କାମେହି ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ କାମୱିତକ୍କୋ, କିଲେସକାମପକ୍ଖେ ପନ ସମ୍ପଯୋଗୱସେନ କାମେନ ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ବ୍ୟାପାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୋ। ୱିହିଂସାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ। ତେସୁ ଦ୍ୱେ ସତ୍ତେସୁପି ସଙ୍ଖାରେସୁପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। କାମୱିତକ୍କୋ ହି ପିଯେ ମନାପେ ସତ୍ତେ ୱା ସଙ୍ଖାରେ ୱା ୱିତକ୍କେନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୋ ଅପ୍ପିଯେ ଅମନାପେ ସତ୍ତେ ୱା ସଙ୍ଖାରେ ୱା କୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ଓଲୋକନକାଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ୱିନାସନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ ସଙ୍ଖାରେସୁ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି। ସଙ୍ଖାରୋ ହି ଦୁକ୍ଖାପେତବ୍ବୋ ନାମ ନତ୍ଥି, "ଇମେ ସତ୍ତା ହଞ୍ଞନ୍ତୁ ୱା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତୁ ୱା ୱିନସ୍ସନ୍ତୁ ୱା ମା ୱା ଅହେସୁ"ନ୍ତି ଚିନ୍ତନକାଲେ ପନ ସତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅଥ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ "ସଙ୍ଖାରୋ ଦୁକ୍ଖାପେତବ୍ବୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ"ତି, ନନୁ ଯେ ଦୁକ୍ଖାପେତବ୍ବାତି ଇଚ୍ଛିତା ସତ୍ତସଙ୍ଖାତା, ତେପି ଅତ୍ଥତୋ ସଙ୍ଖାରା ଏୱାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ତେ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧା ସୱିଞ୍ଞାଣକତାଯ ଦୁକ୍ଖଂ ପଟିସଂୱେଦେନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେ ୱିହିଂସାୱିତକ୍କସ୍ସ ୱିସଯା ଇଚ୍ଛିତା ସତ୍ତସଙ୍ଖାତା। ଯେ ପନ ନ ଦୁକ୍ଖଂ ପଟିସଂୱେଦେନ୍ତି ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣାଯୋଗତୋ, ତେ ସନ୍ଧାଯ "ୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ ସଙ୍ଖାରେସୁ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅନୁପାଦାଯ ଆସୱେହି ଚିତ୍ତାନି ୱିମୁଚ୍ଚିଂସୂତି ଏତ୍ଥ ଆସୱେହୀତି କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ, ଚିତ୍ତାନୀତି ପଚ୍ଚତ୍ତବହୁୱଚନଂ, ୱିମୁଚ୍ଚିଂସୂତି କମ୍ମସାଧନଂ, ତସ୍ମା ଆସୱେହି କତ୍ତୁଭୂତେହି ଅନୁପାଦାଯ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଚିତ୍ତାନି ୱିମୁଚ୍ଚିତାନୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ଆହ "ତେସଞ୍ହି ଚିତ୍ତାନୀ"ତିଆଦି। ଯେହି ଆସୱେହୀତି ଏତ୍ଥାପି କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ଏୱ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ। ୱିମୁଚ୍ଚିଂସୂତି କମ୍ମସାଧନଂ। ନ ତେତାନି ଗହେତ୍ୱା ୱିମୁଚ୍ଚିଂସୂତି ତେ ଆସୱା ତାନି ଚିତ୍ତାନି ଆରମ୍ମଣୱସେନ ନ ଗହେତ୍ୱା ୱିମୁଚ୍ଚିଂସୁ ୱିମୋଚେସୁଂ। ଏତ୍ଥ ହି ଚିତ୍ତାନୀତି ଉପଯୋଗବହୁୱଚନଂ, ୱିମୁଚ୍ଚିଂସୂତି କତ୍ତୁସାଧନଂ। ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧେନ ନିରୁଜ୍ଝମାନାତି ଆଯତିଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିସଙ୍ଖାତେନ ନିରୋଧେନ ନିରୁଜ୍ଝମାନା ଆସୱା। ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ୱିମୁଚ୍ଚିଂସୂତି ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଚିତ୍ତାନି ୱିମୋଚେସୁଂ। ୱିକସିତଚିତ୍ତା ଅହେସୁନ୍ତି ସାତିସଯଞାଣରସ୍ମିସମ୍ଫସ୍ସେନ ସମ୍ଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତା ଅହେସୁଂ। ପୁରିମୱଚନାପେକ୍ଖନ୍ତି "ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ଭିଂସନକେ ୱନସଣ୍ଡେ"ତି ୱୁତ୍ତୱଚନାପେକ୍ଖଂ। ତେନାହ "ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ଭିଂସନକେ ୱନସଣ୍ଡେତି, ତତ୍ରା"ତି। କତନ୍ତି ଭାୱସାଧନୱାଚି ଇଦଂ ପଦନ୍ତି ଆହ "ଭିଂସନକତସ୍ମିଂହୋତି, ଭିଂସନକକିରିଯାଯା"ତି। ଭିଂସନସ୍ସ କରଣଂ କିରିଯା ଭିଂସନକତଂ, ତସ୍ମିଂ ଭିଂସନକତସ୍ମିଂ।

ଇଦାନି ଅଞ୍ଞଥାପି ଅତ୍ଥଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଅଥ ୱା"ତିଆଦି। ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଭିଂସଯତୀତି ଭିଂସନୋ, ଭିଂସନୋ ଏୱ ଭିଂସନକୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଭିଂସନକତ୍ତନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ତ-କାରସ୍ସ ଲୋପଂ କତ୍ୱା "ଭିଂସନକତ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଭିଂସନକତସ୍ମିନ୍ତି ଭିଂସନକଭାୱେତି ଅତ୍ଥୋ"ତିଆଦି। ଯେଭୁୟ୍ୟଗ୍ଗହଣଂ ଲୋମୱନ୍ତୱସେନପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ନ ଲୋମୱସେନେୱାତି ଆହ "ବହୁତରାନଂ ୱା"ତିଆଦି।

ପୁରିସଯୁଗୱସେନାତି ପୁରିସକାଲୱସେନ, ପୁରିସାନଂ ଆଯୁପ୍ପମାଣୱସେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। "ସବ୍ବପଚ୍ଛିମକୋ ସୁଭଦ୍ଦସଦିସୋ"ତି ତୀସୁପି ଗଣ୍ଠିପଦେସୁ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମିଂ କାଲେ ୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁରିସାନଂ ଆଯୁପରିଚ୍ଛେଦଂ ସକଲମେୱ ଗହେତ୍ୱା "ସତସହସ୍ସଂ…ପେ… ଅଟ୍ଠାସୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦ୍ୱେଯେୱ ପୁରିସଯୁଗାନୀତି ଏତ୍ଥ ପୁରିସାନଂ ଯୁଗପ୍ପୱତ୍ତିକାଲୋ ପୁରିସଯୁଗଂ। ଅଭିଲାପମତ୍ତମେୱ ଚେତଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପୁରିସୋୱ ପୁରିସଯୁଗଂ।

ଧରମାନେ ଭଗୱତି ଏକଂ ପୁରିସଯୁଗଂ, ପରିନିକ୍ଖୁତେ ଏକନ୍ତି କତ୍ୱା ''ଦ୍ୱେଯେୱ ପୁରିସଯୁଗାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପରିନିକ୍ଖୁତେ ପନ ଭଗୱତି ଏକମେୱ ପୁରିସଯୁଗଂ ଅସୀତିଯେୱ ୱସ୍ସସହସ୍ସାନି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଅଟ୍ଠାସୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୨୦।ସାୱକଯୁଗାନୀତି ସାୱକା ଏୱ ସାୱକଯୁଗାନି। ଅସମ୍ମୁଣନ୍ତେନାତି ଅପାପୁଣନ୍ତେନ। ଗନ୍ତୁଂ ଗଣ୍ହାପେନ୍ତସ୍ସାତି ସଦ୍ଦଞ୍ଜନ୍ତଞ୍ଜାଣସ୍ସ ୱିଜାଯନନ୍ତଂ ଞାଣଗନ୍ତୁଂ ଗଣ୍ହାପେନ୍ତସ୍ସ।

୨୧।କୋଅନୁସନ୍ଧୀତି ପୁବ୍ବାପରକଥାନଂ କିଂ ଅନୁସନ୍ଧାନଂ, କୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯାଚନାପେକ୍ଖନ୍ତି ଯାଚୀଯତୀତି ଯାଚନା, ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯେୱ ଯାଚନା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯାଚନା, ତଂ ଅପେକ୍ଖତୀତି ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯାଚନାପେକ୍ଖଂ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ଯାଚିଯମାନସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଅପେକ୍ଖଂ ଭୁମ୍ମୱଚନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯାଚନୱିସଯ୍ଟା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯେୱ ହି ''ତତ୍ଥା''ତି ଇମିନା ପରାମଟ୍ଠା, ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି ''ତତ୍ଥ ତସ୍ସା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା''ତି। ଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ''ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞପେଯ୍ଯା''ତି ଇମିନା ଯଂ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞପନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଯାଚିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ତସ୍ସା ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯାତି ତସ୍ସଂ ଯାଚିଯମାନସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅକାଲନ୍ତି ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅକାଲଂ।

ଆସୱଟ୍ଠାନୀଯାତି ଏତ୍ଥ ଅଧିକରଣେ ଅନୀଯସଦ୍ଦୋତି ଆହ ''ଆସୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତେସୂ''ତିଆଦି । କେ ପନ ତେ ଆସୱା, କେ ଚ ଧମ୍ମା ତଦଧିକରଣଭୂତାତି ଆହ ''ଯେସୁ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକା''ତିଆଦି। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକା ପରୂପୱାଦାଦଯୋ, ସମ୍ପରାଯିକା ଆପାଯିକା ଅପାଯଦୁକ୍ଖୱିସେସା। ତେ ଆସୱନ୍ତି ତେନ ତେନ ପଚ୍ଚଯୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆସୱା। ନେସନ୍ତି ପରୂପୱାଦାଦିଆସୱାନଂ। ତେତି ୱୀତିକ୍କମଧମ୍ମା। ଅସତି ଆସୱଟ୍ଠାନୀଯେ ଧମ୍ମେ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯଂ କୋ ଦୋସୋ, ଯେନେୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ଯଦି ହି ପଞ୍ଞପେଯ୍ଯା''ତିଆଦି, ୱୀତିକ୍କମଦୋସଂ ଅଦିସ୍ୱା ଯଦି ପଞ୍ଞପେଯ୍ଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରମ୍ମୁଖା ଅକ୍କୋସନଂ ପରୂପୱାଦୋ, ପରେହି ୱଚନେସୁ ଦୋସାରୋପନଂ ପରୂପାରମ୍ଭୋ, ସମ୍ମୁଖା ଗରହନଂ ଗରହଦୋସୋ।

କଥଞ୍ହି ନାମ ପଲିୱେଠେସ୍ସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କଥଂ-ସଦ୍ଦଯୋଗେ ଅନାଗତପ୍ପଯୋଗୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନ୍ୱାଯିକୋତି ଅନୁୱତ୍ତକୋ। ଭୋଗକ୍ଖନ୍ଧନ୍ତି ଭୋଗରାସିଂ। ''ଅମ୍ହାକମେତେ''ତି ଞାଯନ୍ତୀତି ଞାତୀ, ପିତାମହପିତୁପୁତ୍ତାଦିୱସେନ ପରିୱଟ୍ଟନଟ୍ଠେନ ପରିୱଟ୍ଟୋ, ଞାତୀଯେୱ ପରିୱଟ୍ଟୋ ଞାତିପରିୱଟ୍ଟୋ। ଘାସଚ୍ଛାଦନପରମତାଯ ସନ୍ତୁଟ୍ଠାତି ଘାସଚ୍ଛାଦନେ ପରମତାଯ ଉତ୍ତମତାଯ ସନ୍ତୁଟ୍ଠା, ଘାସଚ୍ଛାଦନପରିଯେସନେ ସଲ୍ଲେଖୱସେନ ପରମତାଯ ଉକ୍କଟ୍ଠଭାୱେ ସଣ୍ଠିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଘାସଚ୍ଛାଦନମେୱ ୱା ପରମଂ ପରମା କୋଟି ଏତେସଂ ନ ତତୋ ପରଂ କିଞ୍ଚି ଅସାମିସଜାତଂ ପରିଯେସନ୍ତି ପଚ୍ଚାସୀସନ୍ତି ଚାତି ଘାସଚ୍ଛାଦନପରମା, ତେସଂ ଭାୱୋ ଘାସଚ୍ଛାଦନପରମତା, ତସ୍ସଂ ଘାସଚ୍ଛାଦନପରମତାଯ ସନ୍ତୁଟ୍ଠା। ତେସୁ ନାମ କୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତଗୁଣୱିସିଟ୍ଠେସୁ ତେସୁ ଭିକ୍ଖୂସୁ କୋ ନାମ। ଲୋକାମିସଭୂତନ୍ତି ଲୋକପରିଯାପନ୍ନଂ ହୁତ୍ୱା କିଲେସେହି ଆମସିତବ୍ବତ୍ତା ଲୋକାମିସଭୂତଂ। ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ସଙ୍ଖେପେନେୱାତି ''ପାଣାତିପାତା ୱେରମଣୀ''ତିଆଦିନା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ମୁଖେନେୱ। ଏତନ୍ତି ମେଥୁନାଦୀନଂ ଅକରଣଂ। ଥାମନ୍ତି ସିକ୍ଖାପଦାନଂ ପଞ୍ଞାପନକିରିଯାଯ ସାମତ୍ଥିଯଂ। ବଲନ୍ତି ଯାଥାୱତୋ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ପଟିୱେଧସମତ୍ଥଂ ଞାଣବଲଂ। କୁପ୍ପେଯ୍ଯାତି କୁପ୍ପଂ ଭୱେଯ୍ଯ। ଏତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ପାକଟକରଣଂ ନ ଯଥାଠାନେ ତିଟ୍ଠେଯ୍ଯାତି, ପଞ୍ଞତ୍ତିଟ୍ଠାନେ ନ ତିଟ୍ଠେଯ୍ଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅକୁସଲୋତି ତିକିଚ୍ଛିତୁଂ ଯୁତ୍ତକାଲସ୍ସ ଅପରିଜାନନତୋ ଅକୁସଲୋ ଅଛେକୋ। ଅଣ୍ଣୁଦ୍ଧି ଅନଯୋ, ବ୍ଯସନଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ପଟିକଚ୍ଚେୱାତି ଗଣ୍ଡୁପ୍ପାଦନତୋ ପଠମମେୱ। ସଞ୍ଚୱିଂ କତ୍ୱାତି ସୋଭନଚ୍ଛୱିଂ କତ୍ୱା। ବାଲୱେଜ୍ଜୋତି ଅପଣ୍ଡିତୱେଜ୍ଜୋ। ଲୋହିତକ୍ଖଯଞ୍ଚ ମଂ ପାପେତୀତି ୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମଂ କତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଅକାଲଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅକାଲଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା। ରୋଗଂ ୱୂପସମେତ୍ୱାତି ଫାସୁଂ କତ୍ୱା। ସକେ ଆଚରିଯକେତି ଆଚରିଯସ୍ସ ଭାୱୋ, କମ୍ମଂ ୱା ଆଚରିଯକଂ, ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତନୋ ଆଚରିଯଭାୱେ, ଆଚରିଯକମ୍ମେ ୱା। ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ। ୱିଦିତାନୁଭାୱୋତି ପାକଟାନୁଭାୱୋ।

ୱିପୁଲଭାୱେନାତି ପଚ୍ଚଜିତାନଂ ବହୁଭାୱେନ। ସାସନେ ଏକଚ୍ଚେ ଆସୱଟ୍ଠାନୀଯା ଧମ୍ମା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଯସ୍ମା ସେନାସନାନି ପହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ଆୱାସମଚ୍ଛରିଯାଦିହେତୁକା ସାସନେ ଏକଚ୍ଚେ ଆସୱଟ୍ଠାନୀଯା ଧମ୍ମା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଇମିନା ନଯେନାତି ଏତେନ ପଦସୋଧମ୍ମସିକ୍ଖାପଦାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଲାଭଗ୍ଗମହତ୍ତନ୍ତି ଚୀୱରାଦିଲଭିତବ୍ବପଚ୍ଚଯୋ ଲାଭୋ, ତସ୍ସ ଅଗ୍ଗଂ ମହତ୍ତଂ ପଣୀତତା ବହୁଭାୱୋ ୱା। ବହୁସ୍ସୁତସ୍ସ ଭାୱୋ ବାହୁସଚ୍ଚଂ। ଅଯୋନିସୋ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜମାନାତି ଅନୁପାଯେନ ଅଭିନିୱିସମାନା, ୱିପରୀତତୋ ଜାନମାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ରସେନ ରସଂ ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱାତି ସଭାୱେନ ସଭାୱଂ ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱା, ଅନୁଞ୍ଞାତପଚ୍ଚତ୍ଥରଣାଦୀସୁ ସୁଖସମ୍ଫସ୍ସସାମଞ୍ଞତୋ ଉପାଦିନ୍ନଫସ୍ସରସେପି ଅନୱଜ୍ଜସଞ୍ଞିତାଯ ଅନୁପାଦିନ୍ନଫସ୍ସରସେନ ଉପାଦିନ୍ନଫସ୍ସରସଂ ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱା, ସମାନଭାୱଂ ଉପନେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦ୍ଧମ୍ମଂ ଉବ୍ବିନଯଂସତ୍ଥୁସାସନଂ ଦୀପେନ୍ତୀତି ''ତଥାହଂ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଂ ଦେସିତଂ ଆଜାନାମୀ''ତିଆଦିନା (ପାଚି। ୪୧୮) ସତ୍ଥୁସାସନଂ ଉଦ୍ଧମ୍ମଂ ଉବ୍ବିନଯଂ କତ୍ୱା ଦୀପେନ୍ତି।

ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେତି ‘‘ନିରବ୍ଭୁଦୋ ହି, ସାରିପୁତ୍ତ, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ’’ତି (ପାରା। ୨୧) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସଙ୍ଖାତେ ଅତ୍ଥୋ। କଥଂ ପନ ଦୁସ୍ସୀଲାନଂ ଚୋରଭାୱୋତି ଆହ ‘‘ତେ ହି ଅସ୍ସମଣାୱ ହୁତ୍ୱା’’ତିଆଦି। କାଳକଧମ୍ମଯୋଗାତି ଦୁସ୍ସୀଲତାସଙ୍ଖାତପାପଧମ୍ମଯୋଗତୋ। ପଭସ୍ସରୋତି ପଭସ୍ସରସୀଲୋ। ସାରୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସ ସାରଭୂତତ୍ତା ସୀଲାଦଯୋ ଗୁଣା ‘‘ସାରୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ସବ୍ବପରିତ୍ତଗୁଣୋତି ସବ୍ବେହି ନିହୀନଗୁଣୋ, ଅପ୍ପଗୁଣୋ ୱା। ସୋ ସୋତାପନ୍ନୋତି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ସୋତଂ ଆପନ୍ନୋତି ମଗ୍ଗସୋତଂ ଆପନ୍ନୋ। ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ ଅନୱସେସତୋ ସୱନତୋ ପେଲ୍ଲନତୋ ସୋତୋ ଅରିଯମଗ୍ଗୋତି ଆହ ‘‘ସୋତୋତି ଚ ମଗ୍ଗସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି। ସୋତାପନ୍ନୋତି ତେନ ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସାତି ଇମିନା ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀ ସୋତାପନ୍ନୋତି ୱତ୍ୱା ତମେୱତ୍ଥଂ ଉଦାହରଣେନ ସାଧେତ୍ୱା ଇଦାନି ଇଧାଧିପ୍ପେତପୁଗ୍ଗଲଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଇଧ ପନା’’ତିଆଦି। ଇଧ ଆପନ୍ନସଦ୍ଦୋ ‘‘ଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ପଟିପନ୍ନୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୫।୪୮୮) ୱିଯ ୱତ୍ତମାନକାଲିକୋତି ଆହ ‘‘ମଗ୍ଗେନ ଫଲସ୍ସ ନାମଂ ଦିନ୍ନ’’ନ୍ତି। ମଗ୍ଗେନ ହି ଅତ୍ତନା ସଦିସସ୍ସ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକସ୍ସ ୱା ସତ୍ତଙ୍ଗିକସ୍ସ ୱା ଫଲସ୍ସ ସୋତୋତି ନାମଂ ଦିନ୍ନଂ, ଅତୀତକାଲିକତ୍ତେ ପନ ସରସତୋୱ ନାମଲାଭୋ ସିଯା। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ହି ମଗ୍ଗସୋତଂ ଆପଜ୍ଜତି ନାମ, ଫଲକ୍ଖଣେ ଆପନ୍ନୋ।

ୱିରୂପଂ ସଦୁକ୍ଖଂ ସୌପାଯାସଂ ନିପାତେତୀତି ୱିନିପାତୋ, ଅପାଯଦୁକ୍ଖେ ଖିପନକୋ। ଧମ୍ମୋତି ସଭାୱୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ଅତ୍ତାନଂ ଅପାଯେସୁ ୱିନିପାତନସଭାୱୋ’’ତି। ଅଥ ୱା ଧମ୍ମୋତି ଅପାଯେସୁ ଖିପନକୋ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଆଦିକୋ ଅକୁସଲଧମ୍ମୋ। ଯସ୍ସ ପନ ସୋ ଅକୁସଲଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି ସବ୍ବସୋ ପହୀନତ୍ତା, ସୋ ଯସ୍ମା ଅପାଯେସୁ ଅତ୍ତାନଂ ୱିନିପାତନସଭାୱୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ଅତ୍ତାନଂ ଅପାଯେସୁ ୱିନିପାତନସଭାୱୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି। କସ୍ମାତି ଅୱିନିପାତନଧମ୍ମତାଯ କାରଣଂ ପୁଚ୍ଛତି। ଅପାଯଂ ଗମେନ୍ତୀତି ଅପାଯଗମନୀଯା। ୱିନିପାତନସଭାୱୋତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନସଭାୱୋ। ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମେନ ମଗ୍ଗେନାତି ସମ୍ମା ଭୱନିଯାମକେନ ପଟିଲଦ୍ଧମଗ୍ଗେନ। ନିଯତୋତି ୱା ହେଟ୍ଠିମନ୍ତତୋ ସତ୍ତମଭୱତୋ ଉପରି ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନଧମ୍ମତାଯ ନିଯତୋ। ସମ୍ବୋଧୀତି ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତଯସଙ୍ଖାତା ସମ୍ବୋଧି। ସମ୍ବୁଜ୍ଝତୀତି ହି ସମ୍ବୋଧି, ଅରିଯମଗ୍ଗୋ। ସୋ ଚ ଇଧ ପଠମମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଧିଗତତ୍ତା ଅୱସିଟ୍ଠୋ ଏୱ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବଭାୱେନ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋତି। ତେନାହ ‘‘ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତଯଂ ଅୱସ୍ସଂ ସମ୍ପାପକୋ’’ତି। ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ତଯଂ ଅୱସ୍ସଂ ସମ୍ପାପୁଣାତୀତି ସମ୍ପାପକୋ, ସୋତାପନ୍ନୋ।

ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଯାଚନକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ବୁଦ୍ଧାଚିଣ୍ଣକଥା

୨୨।ଅନୁଧମ୍ମତାତି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାନୁଗତୋ ଧମ୍ମୋ। ଅନପଲୋକେତ୍ୱାତି ପଦସ୍ସ ୱିୱରଣଂ ‘‘ଅନାପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା’’ତି। ଜନପଦଚାରିକଂ ପକ୍କମନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଗମ୍ଯମାନତାଯ ନ ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଈଦିସେସୁ ଠାନେସୁ। ତତ୍ଥ ଜନପଦଚାରିକନ୍ତି ଜନପଦେସୁ ଚରଣଂ, ଚରଣଂ ୱା ଚାରୋ, ସୋ ଏୱ ଚାରିକା, ଜନପଦେସୁ ଚାରିକା ଜନପଦଚାରିକା। ତଂ ପକ୍କମନ୍ତି, ଜନପଦଗମନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପକ୍କମନ୍ତିଯେୱାତି ଅୱଧାରଣେନ ନୋ ନ ପକ୍କମନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଜନପଦଚାରିକଂ ପକ୍କମନ୍ତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଠତ୍ୱା ଭଗୱତୋ ଚାରିକାପକ୍କମନୱିଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଜନପଦଚାରିକଂ ଚରନ୍ତା ଚା’’ତିଆଦି। ଚାରିକା ଚ ନାମେସା (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୫୪; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୫୪) ଦୁୱିଧା ତୁରିତଚାରିକା ଚେୱ ଅତୁରିତଚାରିକା ଚ। ତତ୍ଥ ଦୂରେପି ବୋଧନେଯ୍ୟପୁଗ୍ଗଲଂ ଦିସ୍ୱା ତସ୍ସ ବୋଧନତ୍ଥାଯ ସହସା ଗମନଂ ତୁରିତଚାରିକା ନାମ, ସା ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନାଦୀସୁ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଭଗୱା ହି ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରଂ ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ମୁହୁତ୍ତେନ ତିଗାୱୁତମଗମାସି, ଆଳୱକସ୍ସତ୍ଥାଯ ତିଂସଯୋଜନଂ, ତଥା ଅଙ୍ଗୁଲିମାଲସ୍ସ, ପୁକ୍କୁସାତିସ୍ସ ପନ ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସଯୋଜନଂ, ମହାକପ୍ପିନସ୍ସ ୱୀସଯୋଜନସତଂ, ଧନିଯସ୍ସତ୍ଥାଯ ସତ୍ତଯୋଜନସତାନି ଅଗମାସି, ଧମ୍ମସେନାପତିନୋ ସଦ୍ଧିୱିହାରିକସ୍ସ ୱନୱାସୀତିସ୍ସସାମଣେରସ୍ସ ତିଗାୱୁତାଧିକଂ ୱୀସଯୋଜନସତଂ ଅଗମାସି, ଅଯଂ ତୁରିତଚାରିକା। ଯଂ ପନ ଗାମନିଗମନଗରପଟିପାଟିଯା ଦେୱସିକଂ ଯୋଜନଅଡ୍ଢଯୋଜନୱସେନ ପିଣ୍ଡପାତଚରିଯାଦୀହି ଲୋକଂ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସ ଗମନଂ, ଅଯଂ ଅତୁରିତଚାରିକା ନାମ। ଇମଂ ପନ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତୋ ଭଗୱା ମହାମଣ୍ଡଲଂ ମଜ୍ଝିମମଣ୍ଡଲଂ ଅନ୍ତିମମଣ୍ଡଲନ୍ତି ଇମେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ମଣ୍ଡଲାନଂ ଅଞ୍ଞତରସ୍ମିଂ ଚରତି। ତତ୍ଥ ‘‘ଜନପଦଚାରିକ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅତୁରିତଚାରିକାୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତା। ତମେୱ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ମହାମଣ୍ଡଲଂ ମଜ୍ଝିମମଣ୍ଡଲ’’ନ୍ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ଅନ୍ତିମମଣ୍ଡଲନ୍ତି ଖୁଦ୍ଦକମଣ୍ଡଲଂ, ଇତରେସଂ ୱା ମଣ୍ଡଲାନଂ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଅନ୍ତିମମଣ୍ଡଲଂ, ଅବ୍ଭନ୍ତରିମମଣ୍ଡଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇମେସଂ ପନ ମଣ୍ଡଲାନଂ କିଂ ପମାଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ତତ୍ଥ ମହାମଣ୍ଡଲଂ ନୱଯୋଜନସତିକ’’ନ୍ତିଆଦି। ନୱଯୋଜନସତିକମ୍ପି ଠାନଂ ମଜ୍ଝିମଦେସପରିଯାପନ୍ନମେୱ, ତତୋ ପରଂ ନାଧିପ୍ପେତଂ ତୁରିତଚାରିକାୱସେନ ଅଗମନତୋ। ଯସ୍ମା ନିକ୍ଖନ୍ତକାଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଗତଗତଟ୍ଠାନସ୍ସ ଚତୂସୁ ପସ୍ସେସୁ ସମନ୍ତତୋ ଯୋଜନସତଂ

ଏକକୋଲାହଲଂ ହୋତି, ପୁରିମଂ ପୁରିମଂ ଆଗତା ନିମନ୍ତେତୁଂ ଲଭନ୍ତି, ଇତରେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ମଣ୍ଡଲେସୁ ସକ୍କାରୋ ମହାମଣ୍ଡଲଂ ଓସରତି, ତତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ତେସୁ ତେସୁ ଗାମନିଗମେସୁ ଏକାହଂ ଦ୍ୱୀହଂ ୱସନ୍ତା ମହାଜନଂ ଆମିସପଟିଗ୍ଗହେନ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି, ଧମ୍ମଦାନେନ ଚ ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସିତଂ କୁସଲଂ ୱଡ୍ଢେନ୍ତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଗାମନିଗମାଦୀସୁ ମହାଜନଂ ଆମିସପଟିଗ୍ଗହେନ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତା’’ତିଆଦି। ସମଥୱିପସ୍ସନା ତରୁଣା ହୋନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ତରୁଣା ୱିପସ୍ସନାତି ସଙ୍ଖାରପରିଚ୍ଛେଦନେ ଞାଣଂ କଙ୍ଖାୱିତରଣେ ଞାଣଂ ସମ୍ମସନେ ଞାଣଂ ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗେ ଞାଣନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସମଥସ୍ସ ତରୁଣଭାୱୋ ପନ ଉପଚାରସମାଧିୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ‘‘ସଚେ ପନ ଅନ୍ତୋୱସ୍ସେ ଭିକ୍ଖୂନଂ ସମଥୱିପସ୍ସନା ତରୁଣା ହୋନ୍ତୀ’’ତି ଇଦଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞେନପି ମଜ୍ଝିମମଣ୍ଡଲେ ୱେନେୟ୍ୟାନଂ ଞାଣପରିପାକାଦିକାରଣେନ ମଜ୍ଝିମମଣ୍ଡଲେ ଚାରିକଂ ଚରିତୁକାମା ଚାତୁମାସଂ ୱସିତ୍ୱାୱ ନିକ୍ଖମନ୍ତି।

ପୱାରଣାସଙ୍ଗହଂ ଦତ୍ୱାତି ଅନୁମତିଦାନୱସେନ ଦତ୍ୱା। ମାଗସିରସ୍ସ ପଠମଦିୱସେତି ମାଗସିରମାସସ୍ସ ପଠମଦିୱସେ। ଇଦଞ୍ଚେତରହି ପୱତ୍ତୱୋହାରୱସେନ କତ୍ତିକମାସସ୍ସ ଅପରପକ୍ଖପାଟିପଦଦିୱସଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତେସନ୍ତି ତେସଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ। ତେହି ୱିନେତବ୍ବତ୍ତା ‘‘ତେସଂ ୱିନେୟ୍ୟସତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିନେୟ୍ୟସତ୍ତାତି ଚ ଚାରିକାୟ ୱିନେତବ୍ବସତ୍ତା। ମାଗସିରମାସମ୍ପି ତତ୍ଥେୱ ୱସିତ୍ୱା ଫୁସ୍ସମାସସ୍ସ ପଠମଦିୱସେତି ଇଦମ୍ପି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଚତୁମାସୱୁଟ୍ଠାନମ୍ପି ବୁଦ୍ଧାନଂ ୱିନେୟ୍ୟସତ୍ତା ଅପରିପକ୍କିନ୍ଦ୍ରିୟା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରିପାକଂ ଆଗମୟମାନା ଅପରମ୍ପି ଏକମାସଂ ୱା ଦ୍ୱିତିଚତୁମାସଂ ୱା ତତ୍ଥେୱୱସିତ୍ୱା ମହାଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘପରିୱାରା ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ପୁରିମନୟେନେୱ ଲୋକଂ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତା ସତ୍ତହି ୱା ଛହି ୱା ପଞ୍ଚହି ୱା ଚତୂହି ୱା ମାସେହି ଚାରିକଂ ପରିୟୋସାପେନ୍ତି। ୱେନେୟ୍ୟୱସେନେୱାତି ଅୱଧାରଣେନ ନ ଚୀୱରାଦିହେତୁ ଚରନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହି ଇମେସୁ ତୀସୁ ମଣ୍ଡଲେସୁ ୟତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତା ନ ଚୀୱରାଦିହେତୁ ଚରନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ୟେ ଦୁଗ୍ଗତବାଲଜିଣ୍ଣବ୍ୟାଧିକା, ତେ ‘‘କଦା ତଥାଗତଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ପସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ମୟି ପନ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତେ ମହାଜନୋ ତଥାଗତଦସ୍ସନଂ ଲଭିସ୍ସତି, ତତ୍ଥ କେଚି ଚିତ୍ତାନି ପସାଦେସ୍ସନ୍ତି, କେଚି ମାଲାଦୀହି ପୂଜେସ୍ସନ୍ତି, କେଚି କଟଚ୍ଛୁଭିକ୍ଖଂ ଦସ୍ସନ୍ତି, କେଚି ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନଂ ପହାୟ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ତଂ ନେସଂ ଭୱିସ୍ସତି ଦୀଘରତ୍ତଂ ହିତାୟ ସୁଖାୟା’’ତି ଏୱଂ ଲୋକାନୁକମ୍ପାୟ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତି।

ଅପିଚ ଚତୂହି କାରଣେହି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତି ଜଙ୍ଘୱିହାରୱସେନ ସରୀରଫାସୁକତ୍ଥାୟ, ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକାଲାଭିକଙ୍ଖନତ୍ଥାୟ, ଭିକ୍ଖୂନଂ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞାପନତ୍ଥାୟ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପରିପାକଗତିନ୍ଦ୍ରିୟେ ବୋଧନେୟ୍ୟସତ୍ତେ ବୋଧନତ୍ଥାୟାତି। ଅପରେହିପି ଚତୂହି କାରଣେହି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତି ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱା, ଧମ୍ମଂ, ସଙ୍ଘଂ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱା, ମହତା ଧମ୍ମୱସ୍ସେନ ଚତସ୍ସୋ ପରିସା ସନ୍ତପ୍ପେସ୍ସାମାତି ୱା। ଅପରେହିପି ପଞ୍ଚହି କାରଣେହି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତି ପାଣାତିପାତା ୱିରମିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱା, ଅଦିନ୍ନାଦାନା, କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାରା, ମୁସାୱାଦା, ସୁରାମେରୟମଜ୍ଜପମାଦଟ୍ଠାନା ୱିରମିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱା। ଅପରେହିପି ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତି ପଠମଂ ଝାନଂ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱା, ଦୁତିୟଂ...ପେ... ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନସମାପତ୍ତିଂ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱା। ଅପରେହିପି ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ଅଧିଗମିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱା, ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ...ପେ... ଅରହତ୍ତଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱାତି।

ପୁପ୍ଫାନି ଓଚିନନ୍ତା ୱିୟ ଚରନ୍ତୀତି ଇମିନା ୟଥା ମାଲାକାରୋ ବହୁଂ ପୁପ୍ଫଗଚ୍ଛଂ ଦିସ୍ୱା ତତ୍ଥ ଚିରମ୍ପି ଠତ୍ୱା ପୁପ୍ଫାନି ଓଚିନିତ୍ୱା ପୁପ୍ଫସୁଞ୍ଞଂ ଗଚ୍ଛଂ ଦିସ୍ୱା ତତ୍ଥ ପପଞ୍ଚଂ ଅକତ୍ୱା ତଂ ପହାୟ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ପୁପ୍ଫାନି ଓଚିନନ୍ତୋ ୱିଚରତି, ଏୱମେୱ ବୁଦ୍ଧାପି ୟତ୍ଥ ଗାମନିଗମାଦୀସୁ ୱିନେୟ୍ୟସତ୍ତା ବହୂ ହୋନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଚିରମ୍ପି ୱସନ୍ତା ତେ ୱିନେତ୍ୱା ୱିନେୟ୍ୟସୁଞ୍ଞଗାମାଦୀସୁ ପପଞ୍ଚଂ ଅକତ୍ୱା ତଂ ପହାୟ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ବହୁୱିନେୟ୍ୟକେସୁ ଗାମାଦୀସୁ ୱସନ୍ତା ୱିଚରନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତତୋୟେୱ ଚ ଅତିଖୁଦ୍ଦକେପି ଅନ୍ତିମମଣ୍ଡଲେ ଉପନିସ୍ସୟୱନ୍ତାନଂ ବହୁଭାୱତୋ ତାୱ ବହୁମ୍ପି କାଲଂ ସତ୍ତମାସପରିୟନ୍ତଂ ଚାରିକଂ ଚରନ୍ତି।

ସନ୍ତସଭାୱତ୍ତା କିଲେସସମଣହେତୁତାୟ ୱା ସନ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ, ସୁଖକାରଣତାୟ ଚ ସୁଖନ୍ତି ଆହ ‘‘ସନ୍ତଂ ସୁଖଂ ନିବ୍ବାନମାରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା’’ତି। ଦସସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳେତି ଜାତିକ୍ଖେତ୍ତଭୂତାୟ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁୟା। ଇଦଞ୍ଚ ଦେୱବ୍ରହ୍ମାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ମନୁସ୍ସା ପନ ଇମସ୍ମିଂୟେୱ ଚକ୍କୱାଳେ ବୋଧନେୟ୍ୟା ହୋନ୍ତି। ବୋଧନେୟ୍ୟସତ୍ତସମୱଲୋକନନ୍ତି ପଠମଂ ମହାକରୁଣାୟ ଫରିତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଜାଲଂ ପତ୍ଥରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ପୱିଟ୍ଠାନଂ ବୋଧନେୟ୍ୟସତ୍ତାନଂ ସମୋଲୋକନଂ। ବୁଦ୍ଧା କିର ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତୋ ୱୁଟ୍ଠାୟ ‘‘ୟେ ସତ୍ତା ଭବ୍ବା ପରିପାକଞାଣା ଅଜ୍ଜୟେୱ ମୟା ୱିନେତବ୍ବା, ତେ ମୟ୍ହଂ ଞାଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତୂ’’ତି ଚିତ୍ତଂ ଅଧିଟ୍ଠାୟ ସମନ୍ନାହରନ୍ତି। ତେସଂ ସହ ସମନ୍ନାହାରା ଏକୋ ୱା ଦ୍ୱେ ୱା ବହୂ ୱା ତଦା ୱିନୟୂପଗା ୱେନେୟ୍ୟା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଅୟମେତ୍ଥ ବୁଦ୍ଧାନୁଭାୱୋ। ଏୱଂ ଆପାଥମାଗତାନଂ ପନ ନେସଂ ଉପନିସ୍ସୟଂ ପୁବ୍ବଚରିୟଂ ପୁବ୍ବହେତୁଂ ସମ୍ପତିୱତ୍ତମାନଞ୍ଚ ପଟିପତ୍ତିଂ ଓଲୋକେନ୍ତି। ୱେନେୟ୍ୟସତ୍ତପରିଗ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥଞ୍ହି ସମନ୍ନାହାରେ କତେ ପଠମଂ ନେସଂ ୱେନେୟ୍ୟଭାୱେନେୱ ଉପଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ଅଥ ‘‘କିଂ ନୁ ଖୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ସରଣଗମନାଦିୱସେନ କଞ୍ଚି ନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ୱୀମଂସମାନା ପୁବ୍ବୁପନିସ୍ସୟାନି ଓଲୋକେନ୍ତି।

ଓତିଣ୍ଣେତି ଆରୋଚିତେ, ପରିସମନ୍ତଂ ୱା ଓତିଣ୍ଣେ। ଦ୍ୱିଲ୍ଲଭୁନ୍ତି ଏକସ୍ମିଂ ସଂଖ୍ଚରେ ଦ୍ୱିଲ୍ଲଭୁଂ। ବୁଦ୍ଧକାଲେ କିର ଏକେକସ୍ମିଂ ସଂଖ୍ଚରେ ଦ୍ୱେ ୱାରେ ଭିକ୍ଖୂ ସନ୍ନିପତନ୍ତି ଉପକଟ୍ଠୱସ୍ସୂପନାୟିକକାଲେ ଚ ପୱାରଣାକାଲେ ଚ। ଉପକଟ୍ଠାୟ ୱସ୍ସୂପନାୟିକାୟ ଦସପି ୱୀସମ୍ପି ତିଂସମ୍ପି ଚତ୍ତାଲୀସମ୍ପି ପଞ୍ଚାସମ୍ପି ଭିକ୍ଖୂ ୱଗ୍ଗୱଗ୍ଗା ହୁତ୍ୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନତ୍ଥାୟ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଭଗୱା ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ମୋଦିତ୍ୱା ‘‘କସ୍ମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଉପକଟ୍ଠାୟ ୱସ୍ସୂପନାୟିକାୟ ୱିଚରଥା’’ତି ପୁଚ୍ଛତି। ଅଥ ତେ ‘‘ଭଗୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନତ୍ଥଂ ଆଗତମ୍ହ, କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ନୋ ଦେଥା’’ତି ଯାଚନ୍ତି। ସତ୍ଥା ତେସଂ ଚରିୟୱସେନ ରାଗଚରିତସ୍ସ ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଦେତି, ଦୋସଚରିତସ୍ସ ମେତ୍ତାକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, ମୋହଚରିତସ୍ସ ‘‘ଉଦ୍ଦେସୋ ପରିପୁଚ୍ଛା କାଲେନ ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ କାଲେନ ଧମ୍ମସାକଚ୍ଛା ଇଦଂ ତୁଯ୍ହଂ ସପ୍ପାୟ’’ନ୍ତି ଆଚିକ୍ଖତି। କିଞ୍ଚାପି ହି ମୋହଚରିତସ୍ସ ଆନାପାନସ୍ସତିକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ସପ୍ପାୟଂ, କମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱନାୟ ପନ ଭାଜନଭୂତଂ କାତୁଂ ସମ୍ମୋହୱିଗମାୟ ପଠମଂ ଉଦ୍ଦେସପରିପୁଚ୍ଛାଧମ୍ମସ୍ସୱନଧମ୍ମସାକଚ୍ଛାସୁ ନିୟୋଜେତି। ୱିତକ୍କଚରିତସ୍ସ ଆନାପାନସ୍ସତିକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଦେତି। ସଦ୍ଧାଚରିତସ୍ସ ୱିସେସତୋ ପୁରିମା ଛ ଅନୁସ୍ସତିୟୋ ସପ୍ପାୟା, ତାସଂ ପନ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନେ ଅୟଂ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପତ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପସାଦନୀୟସୁତ୍ତନ୍ତେନ ବୁଦ୍ଧସୁବୋଧିତଂ ଧମ୍ମସୁଧମ୍ମତଂ ସଙ୍ଘସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିଞ୍ଚ ପକାସେତି। ଞାଣଚରିତସ୍ସ ପନ ମରଣସ୍ସତି ଉପସମାନୁସ୍ସତି ଚତୁଧାତୁୱୱତ୍ଥାନଂ ଆହାରେପଟିକ୍କୂଲସଞ୍ଞା ୱିସେସତୋ ସପ୍ପାୟା, ତେସଂ ଉପକାରଧମ୍ମଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅନିଚ୍ଚତାଦିପଟିସଂଯୁତ୍ତେ ଗମ୍ଭୀରେ ସୁତ୍ତନ୍ତେ କଥେତି। ତେ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱା ସଚେ ସପ୍ପାୟଂ ହୋତି, ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକେ ଏୱ ୱସନ୍ତି। ନୋ ଚେ ହୋତି, ସପ୍ପାୟଂ ସେନାସନଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତେପି ତତ୍ଥ ୱସନ୍ତା ତେମାସିକଂ ପଟିପଦଂ ଗହେତ୍ୱା ଘଟେନ୍ତା ୱାୟମନ୍ତା ସୋତାପନ୍ନାପି ହୋନ୍ତି ସକଦାଗାମିନୋପି ଅନାଗାମିନୋପି ଅରହନ୍ତୋପି। ତତୋ ୱୁତ୍ଥୱସ୍ସା ପୱାରେତ୍ୱା ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ଭଗୱା ଅହଂ ତୁମ୍ହାକଂ ସନ୍ତିକେ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱା ସୋତାପତ୍ତିଫଲଂ ପତ୍ତୋ…ପେ… ଅହଂ ଅଗ୍ଗଫଲଂ ଅରହତ୍ତ’’ନ୍ତି ପଟିଲଦ୍ଧଗୁଣଂ ଆରୋଚେନ୍ତି, ଉପରି ଅନଧିଗତସ୍ସ ଅଧିଗମାୟ କମ୍ମଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଯାଚନ୍ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁରେ ୱସ୍ସୂପନାୟିକାୟ ଚ କମ୍ମଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ…ପେ… ଉପରି କମ୍ମଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣତ୍ଥଞ୍ଚା’’ତି।

ଆୟାମାତି ଏତ୍ଥ ଆ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଆଗଚ୍ଛା’’ତି ଇମିନା ସମାନତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ଆୟାମାତି ଆଗଚ୍ଛ ଯାମା’’ତି, ଏହି ଗଚ୍ଛାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆନନ୍ଦାତି ଭଗୱା ସନ୍ତିକାୱଚରତ୍ତା ଥେରଂ ଆଲପତି, ନ ପନ ତଦା ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକେ ୱସନ୍ତାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଅଭାୱତୋ। ପଞ୍ଚସତପରିମାଣୋ ହି ତଦା ଭଗୱତୋ ସନ୍ତିକେ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ। ଥେରୋ ପନ ‘‘ଗଣ୍ହଥାୱୁସୋ ପତ୍ତଚୀୱରାନି, ଭଗୱା ଅସୁକଟ୍ଠାନଂ ଗନ୍ତୁକାମୋ’’ତି ଭିକ୍ଖୂନଂ ଆରୋଚେତି। ‘‘ଅଥ ଖୋ ଭଗୱା ଆୟସ୍ମନ୍ତଂ ଆନନ୍ଦଂ ଆମନ୍ତେସୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଭଗୱତୋ ପଚ୍ଚସ୍ସୋସୀ’’ତି ଇଧ ଭଗୱତୋତି ସାମିୱଚନଂ ଆମନ୍ତନୱଚନମେୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀଅନ୍ତରଂ ଅପେକ୍ଖତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନ ‘‘ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ପଟିଅସ୍ସୋସୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭଗୱତୋତି ପନ ଇଦଂ ପତିସ୍ସୱସମ୍ବନ୍ଧେନ ସମ୍ପଦାନୱଚନଂ ଯଥା ‘‘ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ପଟିସ୍ସୁଣୋତୀ’’ତି। ପଚ୍ଚସ୍ସୋସୀତି ଏତ୍ଥ ପଟି-ସଦ୍ଦୋ ଅଭିମୁଖୱଚନୋତି ଆହ ‘‘ଅଭିମୁଖୋ ହୁତ୍ୱା ସୁଣୀ’’ତି। ଭଗୱତୋ ମୁଖାଭିମୁଖୋ ହୁତ୍ୱା ଅଧିୱାସେତ୍ୱା ସୁଣି, ନ ଉଦାସିନୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ତସ୍ସ ପାଟିହାରିୟସ୍ସ ଆଗନ୍ତୁକୱସେନ କତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନଗରଦ୍ୱାରତୋ ପଟ୍ଠାୟା’’ତି। ସୁୱଣ୍ଣରସପିଞ୍ଜରାହି ରସ୍ମୀହୀତି ଏତ୍ଥ ରସ-ସଦ୍ଦୋ ଉଦକପରିୟାୟୋ, ପିଞ୍ଜର-ସଦ୍ଦୋ ହେମୱଣ୍ଣପରିୟାୟୋ, ତସ୍ମା ସୁୱଣ୍ଣଜଲଧାରା ୱିୟ ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣାହି ରସ୍ମୀହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୁଜ୍ଜୋତୟମାନୋତି ଓଭାସୟମାନୋ। ଅସ୍ସାତି ୱେରଞ୍ଜସ୍ସ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ। ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପନିସୀଦିତୁକାମୋତି ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ନିସୀଦିତୁକାମୋ, ଭଗୱତୋ ସମୀପେ ନିସୀଦିତୁକାମୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୟା ନିମନ୍ତିତା ୱସ୍ସଂୱୁତ୍ଥା ଅମ୍ହାତି ପାଠଇୟଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଦାତବ୍ବୋ ଅସ୍ସାତି ଦାତବ୍ବୋ ଭୱେୟ୍ୟ। ନୋ ଅସନ୍ତୋତି ନେୱ ଅୱିଜ୍ଜମାନୋ, କିନ୍ତୁ ୱିଜ୍ଜମାନୋୟେୱାତି ଦୀପେତି। ୱିନା ୱା ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସେନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦି। ଇମିନା ସାମଞ୍ଞୱଚନତୋ ଏତ୍ଥ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସୋତି ଦସ୍ସେତି। ନୋ ନତ୍ଥୀତି ନୋ ଅମ୍ହାକଂ ନତ୍ଥି। ନୋତି ୱା ଏତସ୍ସ ୱିୱରଣଂ ନତ୍ଥୀତି। କେସଂ ଅଦାତୁକାମତା ୱିୟାତି ଆହ ‘‘ଯଥା’’ତିଆଦି। ପହୂତୱିତ୍ତୂପକରଣାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିତ୍ତୀତି ତୁଟ୍ଠି, ୱିତ୍ତିୟା ଉପକରଣଂ ୱିତ୍ତୂପକରଣଂ, ତୁଟ୍ଠିକାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପହୂତଂ ଧନଧଞ୍ଞଜାତରୂପରଜତନାନାୱିଧାଲଙ୍କାରସୁୱଣ୍ଣଭାଜନାଦିଭେଦଂ ୱିତ୍ତୂପକରଣମେତେସନ୍ତି ପହୂତୱିତ୍ତୂପକରଣା, ତେସଂ ପହୂତୱିତ୍ତୂପକରଣାନଂ ମଚ୍ଛରୀନଂ ଯଥା ଅଦାତୁକାମତା, ଏୱଂ ନୋ ଅଦାତୁକାମତାପି ନତ୍ଥୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଂ କୁତେତ୍ଥ ଲବ୍ଭାତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତି ତଂ କାରଣଂ, ତଂ କିଚ୍ଚଂ ୱା। ଏତ୍ଥାତି ଘରାୱାସେ। ଦୁତିୟେ ପନ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ତନ୍ତି ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ପରାମସନଂ। ଏତ୍ଥାତି ଇମସ୍ମିଂ ତେମାସବ୍ଭନ୍ତରେତି ଅତ୍ଥୋ। ଯନ୍ତି ଯେନ କାରଣେନ, କିରିୟାପରାମସନଂ ୱା। ଦୁତିୟେ ପନ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ଯନ୍ତି ଯଂ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଲଂ ଘରାୱାସପଲିବୋଧଚିନ୍ତାୟାତି ସଞ୍ଞାପେତ୍ୱାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ନେତଂ ଘରାୱାସପଲିବୋଧେନ କତଂ, ଅଥ ଖୋ ମାରାୱଟ୍ଟନେନାତି ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ସଞ୍ଞାପେତ୍ୱା। ତଙ୍ଖଣାନୁରୂପାୟାତି ଯାଦିସୀ ତଦା ତସ୍ସ ଅଜ୍ଝାସୟପ୍ପୱତ୍ତି, ତଦନୁରୂପାୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ତଦା ତାଦିସସ୍ସ ୱିୱଟ୍ଟସନ୍ନିସ୍ସିତସ୍ସ ଞାଣପରିପାକସ୍ସ ଅଭାୱତୋ କେୱଲଂ ଅବ୍ଭୁଦୟସନ୍ନିସ୍ସିତୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଆହ ‘‘ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାୟିକଂ ଅତ୍ଥଂ ସନ୍ଦସ୍ସେତ୍ୱା’’ତି, ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ

ୱିଭାୱେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। କୁସଲେ ଧମ୍ମେତି ତେଭୂମକେ କୁସଲେ ଧମ୍ମେ। ତସ୍ମାତି କୁସଲଧମ୍ମେ ଯଥାସମାଦପିତେ। ନନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣଂ। ସମୁତ୍ତେଜେତ୍ୱାତି ସମ୍ମଦେୱ ଉପରୂପରି ନିୱେସେତ୍ୱା ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜକିରିଯାଯ ତିକ୍ଖୱିସଦଭାୱଂ ଆପାଦେତ୍ୱା। ତଂ ପନ ଅତ୍ଥତୋ ତସ୍ସ ଉସ୍ସାହଜନନଂ ହୋତୀତି ଆହ ''ସୌସ୍ସାହଂ କତ୍ୱା''ତି। ଏୱଂ ପୁଞ୍ଜଞ୍ଜକିରିଯାଯ ସୌସ୍ସାହତୋ ଏୱରୂପଗୁଣସମଙ୍ଗିତା ଚ ନିଯମତୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିଅତ୍ଥସମ୍ପାଦନନ୍ତି ଏୱଂ ସୌସ୍ସାହତାଯ ଅଞ୍ଞେହି ଚ ତସ୍ମିଂ ୱିଜ୍ଜମାନଗୁଣେହି ସମ୍ପହଂସେତ୍ୱା ସମ୍ମଦେୱ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠଭାୱଂ ଆପାଦେତ୍ୱା।

ଯଦି ଭଗୱା ଧମ୍ମରତନୱସ୍ସଂ ୱସ୍ସି, ଅଥ କସ୍ମା ସୋ ୱିସେସଂ ନାଧିଗଚ୍ଛି? ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ଭଗୱା ତସ୍ସ ତଥା ଧମ୍ମରତନୱସ୍ସଂ ୱସ୍ସୀତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଯଦିପି ତସ୍ସ ୱିସେସାଧିଗମୋ ନତ୍ଥି, ଆଯତିଂ ପନ ନିବ୍ବାନାଧିଗମତ୍ଥାଯ ୱାସନାଭାଗିଯା ଚ ସବ୍ବା ପୁରିମପଚ୍ଛିମଧମ୍ମକଥା ଅହୋସୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ନ ହି ଭଗୱତୋ ନିରତ୍ଥକା ଧମ୍ମଦେସନା ଅତ୍ଥି। ତେମାସିକୋପି ଦେଯ୍ଯଧମ୍ମୋତି ତେମାସଂ ଦାତବ୍ବୋପି ଦେଯ୍ଯଧମ୍ମୋ। ଯଂ ଦିୱସନ୍ତି ଯସ୍ମିଂ ଦିୱସେ।

୨୩।ବୁଦ୍ଧପରିଣାଯକନ୍ତି ବୁଦ୍ଧୋ ପରିଣାଯକୋ ଏତସ୍ସାତି ବୁଦ୍ଧପରିଣାଯକୋ, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ। ତଂ ବୁଦ୍ଧପରିଣାଯକଂ, ବୁଦ୍ଧଜେଟ୍ଠକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯାୱଦତ୍ଥଂ କତ୍ୱାତି ଯାୱ ଅତ୍ଥୋ, ତାୱ ଭୋଜନେନ ତଦା କତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦାତୁଂ ଉପନୀତଭିକ୍ଖାଯ ପଟିକ୍ଖେପୋ ନାମ ହତ୍ଥସଞ୍ଞାଯ ମୁଖୱିକାରେନ ୱଚୀଭେଦେନ ୱା ହୋତୀତି ଆହ ''ହତ୍ଥସଞ୍ଞାଯା''ତିଆଦି। ଓନୀତପତ୍ତପାଣିନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଓନୀତୋ ପତ୍ତତୋ ପାଣି ଏତସ୍ସାତି ଓନୀତପତ୍ତପାଣୀତି ଭିନ୍ନାଧିକରଣୱିସଯୋ ଯଂ ସଦ୍ଦୋ ବାହିରତ୍ଥସମାସୋତି ଆହ ''ପତ୍ତତୋ ଓନୀତପାଣି''ନ୍ତିଆଦି। ''ଓନିତ୍ତପତ୍ତପାଣି''ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ତସ୍ସତ୍ଥୋ ଓନିତ୍ତଂ ନାନାଭୂତଂ ୱିନାଭୂତଂ ଆମିସାପନଯନେନ ୱା ସୁଚିକତଂ ପତ୍ତଂ ପାଣିତୋ ଅସ୍ସାତି ଓନିତ୍ତପତ୍ତପାଣି , ତଂ ଓନିତ୍ତପତ୍ତପାଣିଂ, ହତ୍ଥେ ଚ ପତ୍ତଞ୍ଚ ଧୋୱିତ୍ୱା ଏକମନ୍ତେ ପତ୍ତଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ନିସିନ୍ନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପତ୍ତୁଣ୍ଣପଟ୍ଟପଟେ ଚାତି ପତ୍ତୁଣ୍ଣପଟେ ଚ ପଟ୍ଟପଟେ ଚ। ତତ୍ଥ ପତ୍ତୁଣ୍ଣପଦେସେ ଭୱା ପତ୍ତୁଣ୍ଣା, କୋସିଯୱିସେସାତିପି ୱଦନ୍ତି। ପଟ୍ଟାନି ପନ ଚୀନପଟାନି। ଆଯୋଗାଦୀସୁ ଆଯୋଗୋତି ପଟିଆଯୋଗୋ, ଅଂସବଦ୍ଧକଂ ପତ୍ତତ୍ଥୱିକାଦୀସୁ। ଭେସଜ୍ଜତେଲାନନ୍ତି ଭେସଜ୍ଜସମ୍ପାକେନ ସାଧିତତେଲାନଂ। ତୁମ୍ବାନୀତି ଚମ୍ମମଯତେଲଭାଜନାନି। ଏକମେକସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ସହସ୍ସଗ୍ଘନକଂ ତେଲମଦାସୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ମହାଯାଗଂ ଯଜିତ୍ୱାତି ମହାଦାନଂ ଦତ୍ୱା। ସପୁତ୍ତଦାରଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ନିସିନ୍ନନ୍ତି ପୁତ୍ତଦାରେହି ସଦ୍ଧିଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ନିସିନ୍ନଂ। ତେମାସନ୍ତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ''ତେମାସଂ ସୋତବ୍ବଧମ୍ମଂ ଅଜ୍ଜେୱ ସୁଣିସ୍ସାମୀ''ତି ନିସିନ୍ନସ୍ସ ତଂ ଅଜ୍ଝାସଯଂ ପୂରେତ୍ୱା ଦେସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ପରିପୁଣ୍ଣସଙ୍କପ୍ପଂ କୁରୁମାନୋ''ତି। ଅନୁବନ୍ଧିତ୍ୱାତି ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା।

ବୁଦ୍ଧାନଂ ଅନଭିରତିପରିତସ୍ସିତା ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ''ଯଥାଜ୍ଝାସଯଂ ଯଥାରୁଚିତଂ ୱାସଂ ୱସିତ୍ୱା''ତି। ଅଭିରନ୍ତଂ ଅଭିରତୀତି ହି ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ। ଅଭିରନ୍ତସଦ୍ଦୋ ଚାଯଂ ଅଭିରୁଚିପରିଯାଯୋ, ନ ଅସ୍ସାଦପରିଯାଯୋ। ଅସ୍ସାଦୱସେନ ଚ କତ୍ଥଚି ୱସନ୍ତସ୍ସ ଅସ୍ସାଦୱତ୍ଥୁୱିଗମନେନ ସିଯା ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅନଭିରତି, ତଯିଦଂ ଖୀଣାସୱାନଂ ନତ୍ଥି, ପଗେୱ ବୁଦ୍ଧାନଂ, ତସ୍ମା ଅଭିରତିୱସେନ କତ୍ଥଚି ୱସିତ୍ୱା ତଦଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଗମନଂ ନାମ ବୁଦ୍ଧାନଂ ନତ୍ଥି, ୱିନେଯ୍ଯୱିନଯନତ୍ଥଂ ପନ କତ୍ଥଚି ୱସିତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ସିଦ୍ଧେ ୱିନେଯ୍ଯୱିନଯତ୍ଥମେୱ ତତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଅଯମେତ୍ଥ ଯଥାରୁଚି। ସୋରେଯ୍ଯାଦୀନି ଅନୁପଗମ୍ମାତି ମହାମଣ୍ଡଲଚାରିକାଯ ୱୀଥିଭୂତାନି ସୋରେଯ୍ଯନଗରାଦୀନି ଅନୁପଗନ୍ତ୍ୱା। ପଯାଗପତିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଗାମସ୍ସପି ଅଧିୱଚନଂ ତିତ୍ଥସ୍ସପି। ଗଙ୍ଗଂ ନଦିନ୍ତି ଗଙ୍ଗଂ ନାମ ନଦିଂ। ତଦୱସରୀତି ଏତ୍ଥ ତନ୍ତି କରଣତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନନ୍ତି ଆହ ''ତେନ ଅୱସରି ତଦୱସରୀ''ତି।

ବୁଦ୍ଧାଚିଣ୍ଣକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ସମନ୍ତପାସାଦିକାଯାତି ସମନ୍ତତୋ ସବ୍ବସୋ ପସାଦଂ ଜନେତୀତି ସମନ୍ତପାସାଦିକା, ତସ୍ସା ସମନ୍ତପାସାଦିକାଯ। ତତ୍ରିଦଂ ସମନ୍ତପାସାଦିକାଯ ସମନ୍ତପାସାଦିକତ୍ତସ୍ମିନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତତ୍ରାତି ପୁରିମୱଚନାପେକ୍ଖଂ, ଇଦନ୍ତି ୱକ୍ଖମାନକାରଣୱଚନାପେକ୍ଖଂ। ତତ୍ରାଯଂ ଯୋଜନା – ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ସମନ୍ତପାସାଦିକାଯ ୱିନଯସଂୱଣ୍ଣନାଯା''ତି, ତତ୍ର ଯା ସା ସମନ୍ତପାସାଦିକାତି ସଂୱଣ୍ଣନା ୱୁତ୍ତା , ତସ୍ସା ସମନ୍ତପାସାଦିକାଯ ସଂୱଣ୍ଣନାଯ ସମନ୍ତପାସାଦିକତ୍ତସ୍ମିଂ ସମନ୍ତପାସାଦିକଭାୱେ ସବ୍ବସୋ ପସାଦଜନକତ୍ତେ ଇଦଂ ହୋତି। କିଂ ହୋତୀତି ଆହ ''ଆଚରିଯପରମ୍ପରତୋ''ତିଆଦି।

ଆଚରିଯପରମ୍ପରତୋତି ''ଉପାଲି ଦାସକୋ''ତିଆଦିନା (ପରି। ୩)। ୱୁତ୍ତଆଚରିଯପରମ୍ପରତୋ। ନିଦାନୱତ୍ଥୁପ୍ପଭେଦଦୀପନତୋତି ନିଦାନପ୍ପଭେଦଦୀପନତୋ ୱତ୍ଥୁପ୍ପଭେଦଦୀପନତୋ ଚ। ତତ୍ଥ ବାହିରନିଦାନଅବ୍ଭନ୍ତରନିଦାନସିକ୍ଖାପଦନିଦାନଦସ୍ସନୱସେନ ନିଦାନପ୍ପଭେଦଦୀପନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଥେରୱାଦପ୍ପକାସନଂ ପନ ୱତ୍ଥୁପ୍ପଭେଦଦୀପନଂ। ପରସମଯୱିୱଜ୍ଜନତୋତି ''ସକାଯ ପଟିଞ୍ଞାଯ ମେଥୁନଂ ଭିକ୍ଖୁନିଂ ନାସେଥା''ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୩୮୪) ମିଚ୍ଛାପଟିପନ୍ନାନଂ ପରେସଂ ଲଦ୍ଧିନିରାକରଣତୋ, ତତୋଯେୱ ଚ ଅତ୍ତନୋ ସମଯପତିଟ୍ଠାପନେନ

ସକସମୟୱିସୁଦ୍ଧିତୋ।

ବ୍ୟଞ୍ଜନପରିସୋଧନତୋତି ପାଠସୋଧନେନ ବ୍ୟଞ୍ଜନପରିସୋଧନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ସଦ୍ଦସତ୍ଥାନୁସାରେନ ୱା ନିବ୍ବଚନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପଦନିପ୍ଫତ୍ତିଦସ୍ସନଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନପରିସୋଧନଂ। ୱିଭଙ୍ଗନୟଭେଦଦସ୍ସନତୋତି ‘‘ତିସ୍ସୋ ଇତ୍ଥିୟୋ’’ତିଆଦିପଦଭାଜନସ୍ସ ଅନୁରୂପୱସେନ ନୟଭେଦଦସ୍ସନତୋ। ସମ୍ପସ୍ସତନ୍ତି ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ସମ୍ମା ପସ୍ସନ୍ତାନଂ, ଉପପରିକ୍ଖନ୍ତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପାସାଦିକନ୍ତି ଅପ୍ପସାଦାୱହଂ। ଏତ୍ଥାତି ସମନ୍ତପାସାଦିକାୟ। ସମ୍ପସ୍ସତଂ ୱିଞ୍ଞୂନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ମା ଅୟଂ ସଂୱଣ୍ଣନା ସମନ୍ତପାସାଦିକାତ୍ୱେୱ ପୱତ୍ତାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। କସ୍ସ କେନ ଦେସିତସ୍ସ ସଂୱଣ୍ଣନାତି ଆହ ‘‘ୱିନୟସ୍ସା’’ତିଆଦି।

ଇତି ସମନ୍ତପାସାଦିକାୟ ୱିନୟଟ୍ଠକଥାୟ ସାରତ୍ଥଦୀପନିୟଂ

ୱେରଞ୍ଜକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା ସମତ୍ତା।

ପଠମୋ ଭାଗୋ ନିଟ୍ଠିତୋ।